

Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Medievisztika Program

Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetének vázlata

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:
Kiss-Bíró Gyöngyvér

Témavezető:
Liptovszkyné dr. habil. Wolf Mária

Szeged
2021

Apunak &

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	5
1. Bevezetés – témakijelölés, célkitűzés, módszertan	6
2. Kutatástörténeti áttekintés.....	11
2.1. Középkori települések és lakóépületek kutatása Magyarországon.....	11
2.2. Történeti és régészeti kutatások Jász-Nagykun-Szolnok megyében, különös tekintettel a középkori örökségre és a Jászságra.....	13
3. Középkori régészeti lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban.....	18
3.1. Környezetföldrajzi tényezők.....	18
3.2. Középkori régészeti emlékek Jászfényszaru határában	20
3.3. Középkori régészeti emlékek Jászágó határában	43
3.4. Középkori régészeti emlékek Jászárokszállás határában.....	52
3.5. Középkori régészeti emlékek Jászdózsa határában	57
3.6. Középkori régészeti emlékek Jászfákóhalma határában	62
3.7. Középkori régészeti emlékek Jászberény határában.....	62
3.8. Középkori régészeti emlékek Jászfelsőszentgyörgy határában	83
3.9. Középkori régészeti emlékek Pusztamonostor határában.....	85
4. Egy középkori település Jászfényszaru határában	91
4.1. A lelőhely bemutatása.....	91
4.2. Feltárt régészeti jelenségek és leletek ismertetése	92
4.2.1. Házak	92
4.2.1.1. A házgödrök jellemzői.....	141
4.2.1.2. Szerkezeti megoldások	144
4.2.1.3. Falazat.....	148
4.2.1.4. Bejárat.....	148
4.2.1.5. Padló	148
4.2.1.6. A házak tüzelőberendezései.....	149
4.2.1.7. Berendezési elemek	151
4.2.2. Kültéri kemencék	153
4.2.3. Kültéri tűzhelyek.....	163
4.2.4. Vermek, gödrök	165
4.2.5. Cölöphelyek	186
4.2.6. Árkok	187
4.2.7. Karámok.....	251
4.3. Leletanyag értékelése.....	255
4.3.1. Kerámia.....	255
4.3.1.1. A kerámiaanyag általános jellemzői.....	255
4.3.1.2. Tipológia.....	256
4.3.1.3. Dísztési módok	262
4.3.1.4. Fenékbélyeges kerámiák.....	267
4.3.1.5. Fehér kerámia	277

4.3.2. Fémleletek.....	288
4.3.2.1. Színesfémötvözet, illetve vegyes anyagú fémtárgyak	288
4.3.2.2. Kések	288
4.3.2.3. Sarló.....	289
4.3.2.4. Csákány.....	289
4.3.2.5. Kulcsok	290
4.3.2.6. Vaslemez, vaspánt	290
4.3.2.7. Sarkantyú	290
4.3.2.8. Kopjacsúcs	291
4.3.2.9. Vaskarika és szorítólemez (függesztő?)	291
4.3.2.10. Vasszög.....	291
4.3.2.11. Egyéb, kérdéses funkciójú vastárgyak.....	291
4.3.2.12. Vassalak, vasolvadék	292
4.3.3. Kőanyag	292
4.3.4. Archeozoológiai és malakológiai maradványok	295
4.4. Keltezés.....	297
4.5. Településszerkezet.....	307
4.6. Összefoglalás	313
5. Történeti adatok az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetéhez	314
6. Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetének vázlata.....	350
6.1. A 11. századtól a tatárjárásig	350
6.1.1. Az Északnyugat-Jászság Árpád-kori települései és településhálózata	350
6.1.2. Az Északnyugat-Jászság kapcsolatrendszere az Árpád-korban.....	357
6.2. A tatárjárástól a jász szérendszer kialakulásáig	358
6.2.1. A tatárjárás hatása és a késő középkori települések.....	358
6.2.2. A jászok neve, eredete, nyelve, magyarországi betelepülése és jogállása	367
6.2.3. Településcsoportok az Északnyugat-Jászságban	389
6.2.4. Az Északnyugat-Jászság középkori településhálózata és lakossága.....	392
6.2.5. Életmód, birtoklás, birtokszerzés és közigazgatás a jászoknál	398
7. Rövidítések jegyzéke	404
8. Irodalom.....	404
Források, forráskiadások.....	404
Adattári dokumentumok	408
Szakirodalom	410
Internetes források és digitális adatbázisok	443
Táblák	445
Képmelléletek jegyzéke.....	512

Köszönetnyilvánítás

Elsőként szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Wolf Máriának, akinek a tanácsaira és támogatására hallgató korom óta mindig számíthattam. Hálás vagyok, hogy Tőle tanulhattam és tanulhatok. Kertész Róbertnek köszönöm, hogy a Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyen végzett 2007-es feltárás eredményeinek feldolgozására, s ezáltal jelen disszertáció elkészítésére lehetőséget adott. Köszönöm Langó Péternek, hogy a lelőhellyel és Jászfényszaru régészeti lelőhelyeivel kapcsolatos ismereteit megosztotta velem, és hogy általa bekapcsolódhattam a Jászság kutatásába. Elő-opponenseimnek, Kovács Szilviának és Langó Péternek köszönöm, hogy a disszertáció első változatát elolvasták, és építő jellegű javaslataikkal segítettek a végső formába öntését. Révész Lászlónak köszönöm, hogy szakmai tanácsaival segítette a munkámat, és előmozdította jelen dolgozat megszületését. Köszönöm Kolozs Istvánnak, hogy fél nap alatt is sokat tanulhattam Tőle Jászfényszaruról, és hogy lelkiismeretesen óvja régészeti örökségünket. Köszönöm a szolnoki Damjanich János Múzeum munkatársainak, Ádám Márknak, Kasza Csabának, Kelemen Angélának, Kertész Róbertnek, Kovács Péternek, valamint Polgár Zoltánnak, hogy a régészeti leletek tanulmányozásának lehetőségét biztosították, illetve a lelőhelyekkel és leletekkel kapcsolatos adatokkal, dokumentációkkal, térképekkel segítettek a munkámat. A jászberényi Jász Múzeum régészének, Gulyás András Zoltánnak köszönöm, hogy a régészeti gyűjteménynek a vizsgált területhez kapcsolódó részét megtekinthettem, s ezáltal disszertációm újabb adatokkal egészíthettem ki; továbbá köszönöm, hogy az egyes lelőhelyekre vonatkozó adattári anyagokba és cikk kéziratába betekintést nyerhettem. Külön köszönöm a múzeumi kollégáknak, hogy kutatóútjaim során mindig barátsággal és segítőkészen fogadtak, a lelőhelyek kapcsán felmerülő kérdéseket tartalmazó leveleimre mindig válaszoltak. Herbst Annának és Kelemen Angélának köszönöm, hogy szakdolgozataikat a rendelkezésemre bocsátották. Farkas Kristóf Vincének köszönöm, hogy elérhetővé tette számomra a kutatási eredményeit bemutató publikációját, valamint kéziratát. Köszönöm Törőcsik Istvánnak, hogy segítségemre volt némely lelőhelyek beazonosításánál. Habár jelen dolgozatban ezt a témakört csak érintőlegesen tárgyalom, de a fehér kerámia kutatásába és a kerámiavizsgálatokba bevont lelőhelyek feltáróinak – Laszlovszky Józsefnek, Kovács Péternek, Pálóczi Horváth Andrásnak és Selmeczi Lászlónak – itt is szeretném megköszönni, hogy a leletek megtekintéséhez, illetve az anyagvizsgálathoz hozzájárultak, ezáltal lehetővé téve több Árpád-kori település kerámiaanyagának összevetését. Az anyagvizsgálatokhoz kapcsolódóan végzett munkáját köszönöm Fintor Krisztiánnak és Raucsik Bélának. A korábbi kerámiavizsgálatokkal kapcsolatos tanácsait köszönöm †Tóth Máriának és Szilágyi Veronikának. A szegedi Régészeti Tanszék és a Történelemtudományi Doktori Iskola Medievalisztika Program oktatóinak köszönöm a lehetőséget és a tanulmányaim, illetve kutatómunkám során nyújtott támogatást. Almási Tibornak külön köszönöm a doktori képzéshez és a fokozatszerzéshez kapcsolódóan végzett munkáját. Részben jelen disszertáció témájához kötődően kaptam kutatási lehetőséget és támogatást a Campus Hungary és az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében, amit itt is köszönök. Végül, de nem utolsó sorban köszönöm a Családomnak, hogy mindvégig támogattak. Édesanyámnak és Öcsémnek külön köszönöm, hogy a dolgozat elkészültét a tárgyfotók szerkesztésében nyújtott segítségükkel lehetővé tették. Férjemnek köszönöm türelmét és a támogatását, valamint hogy szakmai észrevételeivel segítette munkámat.

1. Bevezetés – témakijelölés, célkitűzés, módszertan

Jelen dolgozatban az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetével kapcsolatos adatokat gyűjtöttük össze, mind történeti, mind régészeti vonalon. A témaválasztást indokolja, hogy erre a területre és időszakra vonatkozóan a történeti és régészeti adatokat is áttekintő és elemző, monografikus jellegű munkák csak a korábbi – addig megismert – adatokat gyűjtötték fel, s nem kifejezetten az adott időszak vizsgálata volt a céljuk.¹ Ugyanakkor a több más megye esetében rendelkezésünkre álló MRT kötet sem született ezidáig Jász-Nagykun-Szolnok megye, vagy akár legalább a Jászság vonatkozásában. Pedig maga a terület, s az említett időszak tanulmányozása különösen fontos lenne a középkori településhálózat, az Alföld középkori anyagi kultúrájában bekövetkezett változások, az Árpád-kor és a késő középkor viszonylatában megfigyelhető településszerkezeti és társadalmi átalakulások, valamint a jászok megtelepedésének és későbbi területi egységének/egységeinek tekintetében.

A téma-, illetve a területválasztást jelentős mértékben befolyásolta az a körülmény, hogy 2012-ben egy 2007-es jászfényszaru-i feltárás anyagának feldolgozására nyílt lehetőségünk Kertész Róbert ásatásvezető jóvoltából. A település értelmezése, illetve a településhálózatban betöltött szerepe kapcsán indokoltá vált, hogy a környezetére – jelen esetben az Északnyugat-Jászságra – is kitekintést tegyünk. A vizsgált leletanyag Jászfényszaru–Szőlők alja / Samsung parkoló lelőhelyről származik, s egy Árpád-kori település életébe enged bepillantást – ahogy erről már korábban részben beszámoltunk.² A szóban forgó lelőhely nem csak a településszerkezettel³ és a kerámiaanyaggal kapcsolatosan levonható következtetések,⁴ hanem a Jászság 13–14. századi történetének szempontjából is érdekes adatokkal szolgálhat, hiszen ezen időszak kapcsán már a jászság beköltözésének kérdéskörét is be lehet vonni a vizsgálódásba. A jászok tömeges betelepülésének időpontja és korai szállásterületük elhelyezkedése a mai napig vita tárgyát képezi, több történész és régész szól már hozzá a témához számos közleményben.⁵ Éppen ezért a kutatási terület megválasztásakor az is fontos körülmény volt, hogy a Jászságnak ezen az északi részén tárták fel azon négyszállási temetőket, melyek hagyatéka (legalábbis részben) az eddigi kutatások alapján a korai beköltöző jász etnikumhoz köthető.⁶ Mivel a disszertáció elsősorban a településtörténet és településhálózat szempontjából közelíti meg a témát, nem célja a jász beköltözés problematikájának megoldása, de a felgyűjtött adatok tovább árnyalhatják majd a vitát. Habár több szempontból is előnyös lenne a Jászság egészét vizsgálni, jelen dolgozat célja sokkal inkább egy mikroregionális kutatásnak tekinthető. Épp a bevezető elején ismertetett körülmények miatt is látjuk úgy, hogy célravezetőbb először kisebb területi egységenként összegyűjteni a rendelkezésre álló információkat, hogy ezt követően már ennek birtokában lehessen nagyobb volumenű, az egész Jászság területére vonatkozó következtetéseket levonni. Így jelen esetben a kutatás térbeli határát a Jászság északnyugati felében jelöltük meg. Ezt a választást az említett körülmények mellett részben történeti érvek is idokolttá teszik. Az egyik ilyen ok, hogy a kutatók egy része szerint a jászok első hulláma a Jászság északi részén, Árokszállás, Négyszállás, Apátiszállás és

¹ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I.

² BÍRÓ 2013a; BÍRÓ 2014.

³ BÍRÓ 2015a.

⁴ BÍRÓ et al. 2014; BÍRÓ 2015b.

⁵ A teljesség igénye nélkül: SZABÓ 1979, 26; GYÖRFFY 1981, 69–72; GYÖRFFY 1990, 314; SELMECZI 1996, 69, 78; ZSOLDOS 1997, 175; LANGÓ 2000b, 99; LANGÓ 2001a, 161–163; LANGÓ 2001b, 163–170; KRISTÓ 2003a, 233–243; SELMECZI 2005a, 47; SELMECZI 2005b, 83; LANGÓ 2001a, 167–168; LANGÓ 2001b; LANGÓ 2003, 47; LANGÓ 2006, 90; BAGI 2008, 151–152; SELMECZI 2011f, 64, 66; SELMECZI 2011a, 100, 103; SELMECZI 2013, 16–17; TÓTH 2013b, 9–22; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 199; TÖRÖCSIK 2014b; ZSOLDOS 2017a, 28–29; SELMECZI 2018a, 7–15; WOLF 2018, 128–133; SELMECZI 2019, 155–164.

⁶ SELMECZI 1992a; SELMECZI 2018a.

Kisér területén telepedett le;⁷ másrészt pedig a 15. században négy itt található település (Berényszállás, Négyszállás, Fényszaru, Árokszállás) alkothattott egy széket.⁸ Egy másik nézet szerint két területi egységgel is számolhatunk ebben az időszakban, melynek egyikét az Északnyugat-Jászság bizonyos települései (Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás, Fényszaru, Ágó) képezhették.⁹ A kutatási terület nagyjából a korai Visegrád és Újvár vármegye találkozásánál, a 13. századi Pest és Hevesújvár vármegye közötti részen helyezkedik el.¹⁰ Ez a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye északnyugati csücske, egyben a megyén belül elhelyezkedő Jászság Jászberény-Jászapáti-Jászárokszállás-Jászfényszaru-Jászkiséri kistérségének északnyugati fele,¹¹ tehát nagyjából a Zagyva-Tarna-köz déli része. Északnyugaton Jászfényszaru, északon Jászágó, északkeleten Jászárokszállás, délkeleten Jászdózsa, délen Jászberény, délnyugaton Jászfelsőszentgyörgy határáig terjed a vizsgálandó mikrorégió. A terület déli határvonalát az említett mai települések jelenlegi mesterséges határáról függetlenül a természetes határ, vagyis a Zagyva és a Tarna elágazása alapján húztuk meg (*1. kép; 2. kép; 3. kép; 4. kép*). A kutatási terület megválasztását tekintve nincs tökéletes megoldás, mivel akármelyik területi lehatárolást is választjuk, mindegyik mellett és ellen lehet érvelni. Munkánk során az origót a fent említett okok miatt a mai Jászság északi része jelentette, így az északi – s részben a keleti és nyugati – határvonal adott volt, elsősorban a déli lehatárolás volt a kérdéses. A Zagyva és Tarna alapján kialakított déli határvonalat követve néhány jászfelsőszentgyörgyi, jászberényi, jászjákóhalmi és jászdózsai lelőhely kívül esik a területen. Azonban amennyiben ezeket a lelőhelyeket is bevontuk volna a vizsgálatba, akkor azok csupán a mai közigazgatási határok és a jelenlegi közhiteles nyilvántartás alapján képezték volna a terület részét, tehát sem földrajzilag, sem történetileg nem indokolt ez a lehatárolás. Ha a korábbi történeti területi egységek alapján húznánk meg a területi határt, akkor a következő egység – a teljes Jász Berényi járás vagy a teljes Jászsági felsőjárás – nagyjából megkészszerzte volna a vizsgálati területet. Ez azonban már túlmutatna a dolgozat terjedelmi keretein, mivel ezen a területen több részletesebb kifejtést igénylő lelőhely (pl. Jászberény–Szent Pál-halom),¹² illetve a forrásokban is szereplő település található (pl. Szentgyörgy).¹³ Látható, hogy a dolgozatban foglalt vizsgálati eredmények egy nagyobb volumenű kutatás első lépéseként értékelhetők, melynek folytatása mindenképp szükséges ahhoz, hogy minél teljesebb és pontosabb képet alkothassunk a Jászság középkori településhálózatról.

⁷ TÓTH 2013a, 115–116; TÓTH 2013b, 29.

⁸ KRING 1932b, 174–175.

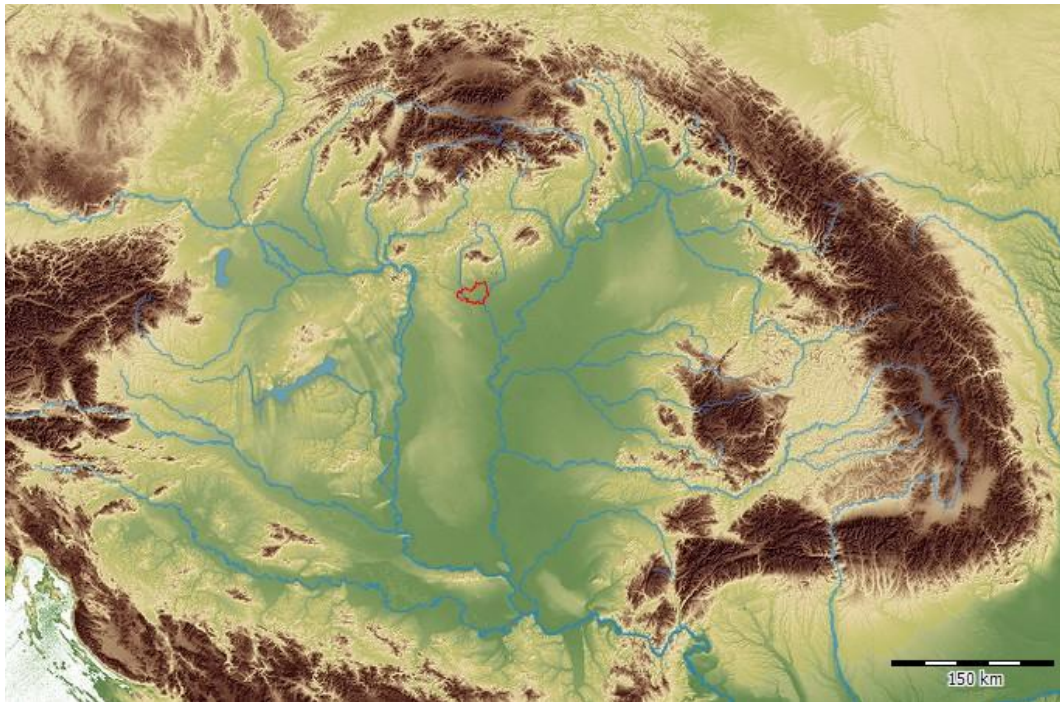
⁹ TÓTH 2013b, 52.

¹⁰ KRISTÓ 1998, 104–105, illetve hátsó borító belső oldalán található térkép.

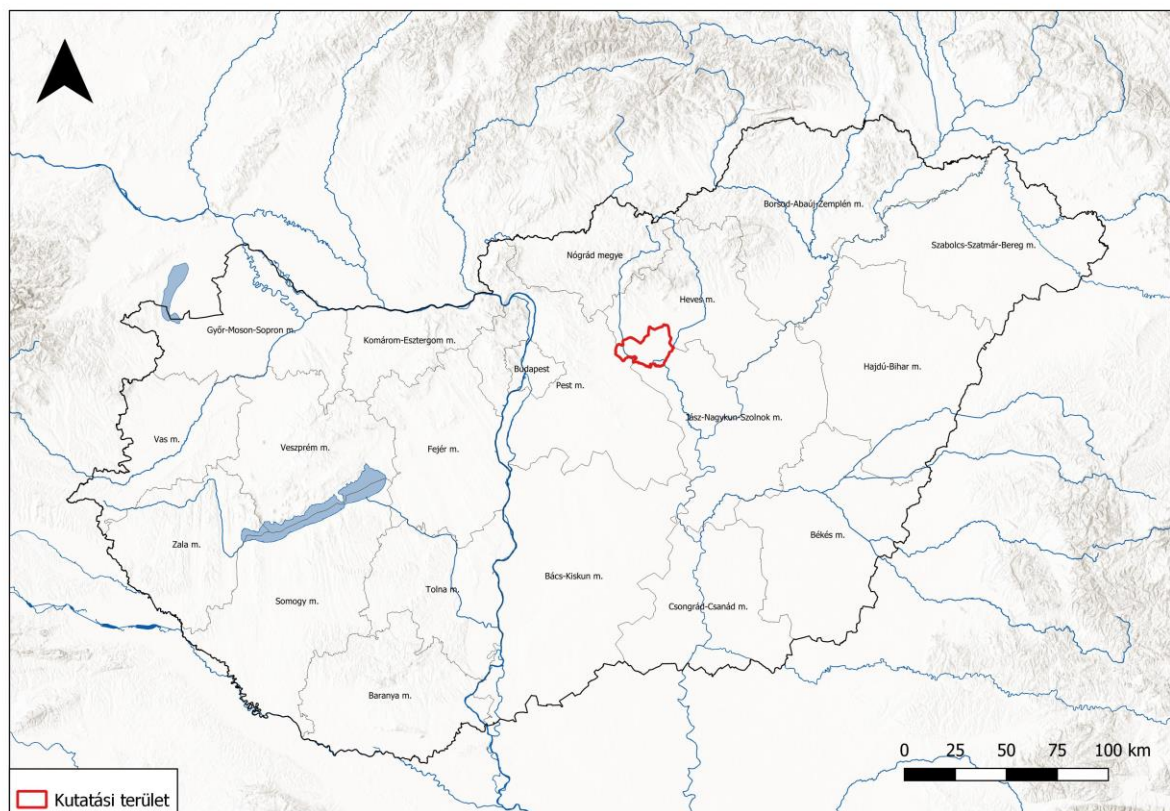
¹¹ BATHÓ – PAPP 2011, hátsó borító belső oldalán található térkép.

¹² Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71049>, 2021. május 17.

¹³ Lásd a 963. lábjegyzetet.

1. kép: A kijelölt kutatási terület elhelyezkedése a Kárpát-medencén belül
(A térkép alapja: ENGEL 2020, domborzat)

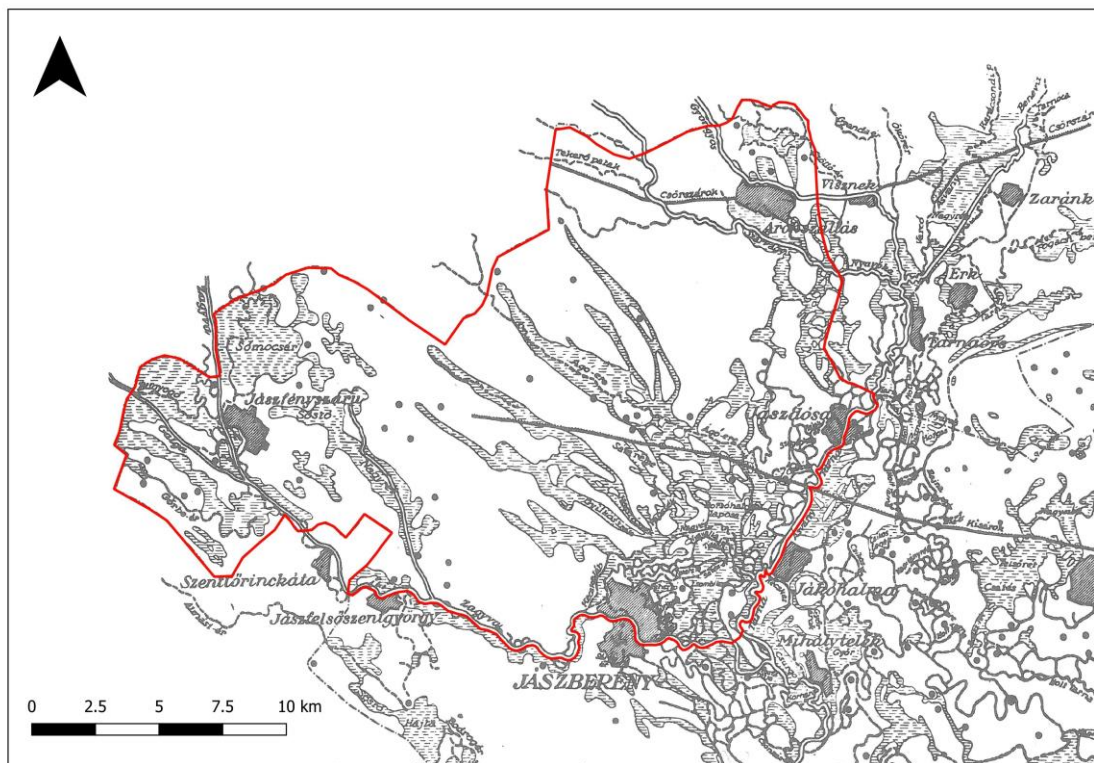
2. kép: A kijelölt kutatási terület elhelyezkedése Magyarországon belül¹⁴

¹⁴ A térkép az Esri, Airbus DS, USGS, NGA, NASA, CGIAR, N Robinson, NCEAS, NLS, OS, NMA, Geodatastyrelsen, Rijkswaterstaat, GSA, Geoland, FEMA, Intermap and the GIS user community; a GISa

3. kép: A kijelölt kutatási terület a mai közigazgatási határok és települések viszonylatában
(A térkép alapja: Open Street Map)

4. kép: A kijelölt kutatási terület Fodor Ferenc vízrajzi térképén
(FODOR 1942, 2. sz. melléklet)

Hungarorum (OTKA K 111766) fejlesztés; valamint a Balaton LTSEK térképállományának felhasználásával készült.

A vizsgálandó időintervallumot a 11–15. századi időszakban határoztuk meg. A honfoglaló magyarokhoz köthető korai, 10. századra, 11. század első felére keltezhető lelőhelyek, illetve az erre az időszakra vonatkozó történeti adatok tárgyalása annyi új kérdést nyitna meg, hogy ez szétfeszítené a dolgozat terjedelmi kereteit, ezért itt a témában megjelent közleményekre hivatkozunk.¹⁵ A kijelölt 11–15. század közötti időintervallum keretében vizsgálhatók az Árpád-kori települések, a 13–14. század esetében tanulmányozható a tatárjárás északnyugat-jászsági területekre gyakorolt hatása, míg a 14–15. század esetében már jóval több írott forrással rendelkezünk, melyek segítik a késő középkori települések beazonosítását, történetük felvázolását, végül pedig a jász szék(ek) kialakulásának folyamatával fémjelezhető a kutatás által érintett nagyjából félezer év záró időszaka.

Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetét szemügyre véve a történeti és régészeti adatok elválaszthatatlanok egymástól, párhuzamos és komplex elemzésük indokolt, továbbá a kutatás várható eredményeinek szempontjából is előremutató lehet. A kutatásra kijelölt terület eddig viszonylag kevés figyelmet kapott a 11–15. század településhálózatának és annak változásainak, az Árpád-kori települések és a jász szállások egymáshoz való viszonyának, valamint a tárgyalt időszak régészeti leletanyagának szempontjából. A témában született munkák – könyvfejezetek, tanulmányok, szakdolgozatok, cikkek – megjelenése óta már több év, olykor több évtized is eltelt, melynek során további adatok láttak napvilágot. Mindezt szem előtt tartva a jelen munkával egy áttekintést, összefoglalást kívánunk adni a vizsgált területre és korszakra vonatkozóan, ezáltal a kutatás és az érdeklődők elé tárva a jelenlegi ismereteinket, melyeket a későbbiekben a történeti és a régészeti kutatás is hasznosítani tud.

Az adatgyűjtés során elsősorban a jászberényi Jász Múzeum, valamint a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményében őrzött kutatható régészeti leletanyagokra és adattári dokumentumokra, terepbejárási eredményekre, továbbá a közhiteles régészeti lelőhelynyilvántartásban, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisában, valamint a témához kapcsolódó szakirodalomban közreadott adatokra építhettünk. A dolgozatban tárgyalt lelőhelyekről származó leleteket részben személyesen is megtekintettük és dokumentáltuk, a rájuk vonatkozó – esetleg máshol már publikált – adatokat a tárgyakkal, dokumentációkkal összevettük, majd az ezek után levonható következtetéseket összefoglaltuk. További adatforrást jelentettek a terület középkori történetéhez kapcsolódó oklevelek. Az egykori településekre vonatkozóan gyűjthető adatok mind minőségükben, mind mennyiségükben nagyon változóak, ezért az összevetésük nem mindig problémamentes. Ugyanakkor az eddig felgyűjtött információk teljes számbavétele mindenképp szükséges ahhoz, hogy legalább egy vázlatos összefoglalót adhassunk az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetéről.

---

¹⁵ MESTERHÁZY 1996; MADARAS 2001; LANGÓ 2005; LANGÓ 2006; FODOR 2017 (az adott lelőhely kívül esik a most vizsgált területen); LANGÓ 2019b; RÉVÉSZ 2019, 259–323, különösen 269–270.

2. Kutatástörténeti áttekintés

2.1. Középkori települések és lakóépületek kutatása Magyarországon

A középkori települések, illetve lakóépületek régészeti kutatástörténetének részletekbe menő ismertetése alól felmentenek a témában eddig megjelent összefoglalók. Az Árpád-kori köznépi lakáskultúra vizsgálatának egyes korszakairól Takács Miklós készített egy áttekintést,¹⁶ 2010-es munkájában pedig az Árpád-kori falusias települések 1990 és 2005 közötti kutatását foglalta össze.¹⁷ A középkori települések feltárásával kapcsolatos ismereteket a *Régészeti kézikönyvben* publikálta.¹⁸ Újabb munkájában a 7–13. századi települések magyarországi kutatásának főbb trendjeit és problémáit ismertette az utóbbi három évtized vonatkozásában.¹⁹ Az Árpád-kori köznépi lakóépület kutatástörténetét, valamint a háztípusokkal kapcsolatos új adatokat Wolf Mária foglalta össze a közelmúltban.²⁰ A késő középkori népi építészet régészeti kutatásának eredményeit Pálóczi Horváth András adta közre, újabb, a középkori falvak és mezővárosok vizsgálatáról szóló összefoglalás pedig Pusztai Tamás tollából jelent meg.²¹ A középkori településkutatás változó kutatási tendenciáinak, illetve a régészetet befolyásoló tényezők legfrissebb áttekintését Rácz Tibor Ákos adta közre.²² Takács Miklós újabban a veremház-rekonstrukciók témáját vette górcső alá,²³ melyben méltán kiemelt szerep jutott Sabján Tibor munkásságának és rekonstrukcióinak.²⁴ Az említett munkák mellett az alábbiakban csupán a középkori települések kutatástörténetének egyes korszakait, fontosabb mozzanatait emeljük ki röviden.

A magyarországi középkori települések, illetve a köznépi lakáskultúra kutatása négy nagyobb korszakra osztható: az első – a kutatás „előtörténete” – a 19. század vége és a 20. század ’50-es évei közötti időszakra tehető. Ekkoriban elsősorban a néprajzi adatokra, valamint az írott forrásokból és a nyelvészeti elemzésekből kinyerhető információkra épített a kutatás. Az adott periódus jelentős alakja volt Herman Ottó, Bátky Zsigmond, Papp László és Szabó Kálmán.²⁵ Papp László Kecskemét környékén folytatott ásatásokat, melyek eredményeit a *Néprajzi Értesítőben* publikálta.²⁶ Szabó Kálmán mintegy 30 elpusztult község területén végzett kutatást Kecskemét környékén.²⁷ Az általa megfigyelt jelenségeket, illetve a feltárt leleteket 1938-ban adta közre egy önálló kötetben.²⁸ Habár a könyvet jogos kritika érte Méri István részéről,²⁹ a benne közölt régészeti anyag a mai napig fontos forrásként szolgál az alföldi középkori települések kutatásában. Meg kell még említenünk Györffy István nevét is, aki Karcag környékén, Bócsa és Ködszállás területén végzett feltárásokat,³⁰ valamint külön kötetben dolgozta fel a magyar falvak és házak kérdéskörét.³¹ A második világháború után

¹⁶ TAKÁCS 2001a.

¹⁷ TAKÁCS 2010.

¹⁸ TAKÁCS 2011.

¹⁹ TAKÁCS 2017.

²⁰ WOLF 2014; a 10–13. századi faházak, illetve kő- és kőalapú épületek témakörét tárgyalta: WOLF 2019, 113–115.

²¹ PÁLÓCZI HORVÁTH 2001; PUSZTAI 2010.

²² RÁ CZ 2019, 9–16.

²³ TAKÁCS 2020.

²⁴ SABJÁN 1999.

²⁵ TAKÁCS 2001a, 8. A lakóépületek és a lakáskultúra szempontjából fontosabb munkáik: HERMAN 1887 (különösen a pákászkunyhó kapcsán: 470–471); HERMAN 1899; BÁT KY 1930; BÁT KY 1941; SZABÓ 1938.

²⁶ PAPP 1931, 137–152.

²⁷ MÉRI 1952, 53.

²⁸ SZABÓ 1938.

²⁹ MÉRI 1952, 53.

³⁰ MÉRI 1952, 53.

³¹ GYÖRFFY 1943.

következő időszakot Méri István neve fémjelzi, akinek módszeres feltárásai példaértékűek voltak a maga korában, s munkássága a mai napig meghatározó állomása a hazai régészeti kutatásnak.³² A '60-as években Eperjessy Kálmán és Szabó István tollából született történeti munkák is foglalkoztak a magyar falu történetével.³³ A harmadik korszak nagyjából 1970–1990 közöttre tehető. Ebben az időszakban fontos szerep jutott többek között Bóna Istvánnak és Kovalovszki Júliának.³⁴ Szabó János Győző Sarud határában tárt fel egy Árpád-kori települést és temetőjét, melynek eredményeit több tanulmányban tette közzé.³⁵ Ekkor újabb kérdések merültek fel a régészetben, melyek a további kutatás haladási irányát is meghatározták. Az említett két évtizedben a kis kiterjedésű feltárások, illetve ezek közzlése dominált, ami kevés lehetőséget adott a településszerkezeti megfigyelésekre.³⁶ A magyar falu középkori településrendjével ekkoriban Maksay Ferenc foglalkozott,³⁷ míg a lakóépületek és a lakáskultúra témáját K. Csilléry Klára, illetve Balassa M. Iván közelítette meg néprajzi oldalról.³⁸ A negyedik korszak „felvezetője” volt az a konferenciasorozat, melyet a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum szervezett,³⁹ és amelynek a Cseri Miklós és munkatársai által szerkesztett tanulmánykötetei ma is fontos szakirodalomnak számítanak a témában.⁴⁰ Az 1990-es éveket a nagy felületű, beruházásokhoz kapcsolódó ásatások jellemezték, többek között ekkor került sor több autópálya nyomvonalának feltárására, illetve az árvízvédelmi építkezéshez kapcsolódó régészeti kutatásokra.⁴¹ A közelmúltban és napjainkban is a megelőző feltárások dominálnak, melyek bár általában nagy kiterjedésűek, területi kereteit elsősorban nem a régészeti szempontok, hanem a beruházás jellege és méretei befolyásolják. A szakmai publikációk mellett a legfrissebb középkori telepkutatások tanúságainak megosztására (is) alkalmas fórumként említhetjük a Fiala Középkorosi Régészek Konferenciáját.⁴²

Az 1990 és 2010 között végzett Árpád-kori faluásatásokból (összesen 414 feltárás) mindössze 49 volt tervásatás, s ebből is csak 10 esetben képezte a kutatás fő célját az adott Árpád-kori település feltárása, ugyanis az Árpád-kori telepek objektumai többnyire csak az ásatások „járulékos elemeiként” kerültek elő.⁴³ A középkori településekről alkotott képünk ebből eredően némileg mozaikos. A középkori településeknek általában csak bizonyos részeit, néhány objektumát tudjuk megismerni a megelőző ásatások keretében, ami csak korlátozott megfigyelésekre ad lehetőséget a településszerkezet és a teljes település életét illetően. Ritkán van rá mód, hogy egy középkori falut teljes kiterjedésében megkutassunk, s ezáltal teljes egészében megismerjünk.⁴⁴ Még rosszabb ez a mutató, amennyiben az egykori település „csatolt részeit” – a hozzátartozó templomot, temetőt, művelt területeket, nyersanyag lelőhelyeket⁴⁵ – is figyelembe vesszük. Mivel írott forrásaink gyarapodására nem nagyon

³² TAKÁCS 2001a, 8–9. Méri István néhány fontosabb műve: MÉRI 1952; MÉRI 1954; MÉRI 1962; MÉRI 1963; MÉRI 1964.

³³ EPERJESSY 1966; SZABÓ 1969.

³⁴ Kiemelendő munkáik egyebek mellett: BÓNA 1973; KOVALOVSZKI 1980.

³⁵ SZABÓ 1974; SZABÓ 1975; SZABÓ 1976; SZABÓ 1980.

³⁶ TAKÁCS 2001a, 9–12.

³⁷ MAKSAI 1971.

³⁸ K. CSILLÉRY 1982; BALASSA 1985.

³⁹ TAKÁCS 2001a, 13.

⁴⁰ CSERI – BALASSA – VIGA 1989; CSERI – L. IMRE 1991; CSERI – PERGER 1994; CSERI 1995; CSERI – S. LACKOVITS 1997; CSERI – TÁRNOKI 2001.

⁴¹ TAKÁCS 2001a, 13.

⁴² Eddig megjelent konferenciakötetek: VARGA 2013; RÁCZ 2014a; SZÖLLŐSY – POKROVENSZKI 2015; RINGER 2018.

⁴³ TAKÁCS 2010, 2.

⁴⁴ Ilyen szerencsés esetnek mondható a Kecskemét–Törökfai-dűlő lelőhelyen feltárt Árpád-kori település, amelynél még a települést övező négyzet alakú kerítő árok is megfigyelhető volt (LUKÁCS 2020, 383).

⁴⁵ RÁCZ 2019, 10.

számíthatunk, illetve mivel napjainkban is döntően a nagyberuházásokhoz kötődő feltárásoktól várható a nagyobb felületek megkutatása, bizakodnunk kell abban, hogy az így feltérképezett területek egyszer összeérnek, s a még fehér foltként jelentkező kutatási hézagok terepbejárásokkal, esetleg ezt követően tervásatásokkal kitölthetővé válnak.

2.2. Történeti és régészeti kutatások Jász-Nagykun-Szolnok megyében, különös tekintettel a középkori örökségre és a Jászságra

Jász-Nagykun-Szolnok megye területén is a 19. század első felében kezdődtek meg a tudományos jellegű kutatások, azonban az érdeklődők figyelmét ekkoriban nem feltétlenül a középkori települések, sokkal inkább a Csörsz árok vonta magára.⁴⁶ A Jászság esetében 1874-ben, a Jász Múzeum megalapításával következett be jelentős előrelépés a kutatásban.⁴⁷ Az intézmény eddigi történetét egy, a közelmúltban megjelent kötetben foglalták össze a múzeum munkatársai,⁴⁸ így itt csak a témánk szempontjából fontos állomásokat emeljük ki. A Jász Múzeum működésének első évtizedeiben nem beszélhetünk számottevő gyarapodásról a régészeti gyűjtemény vonatkozásában.⁴⁹ Hild Viktor az általa gyűjtött – ajándékozásból, vásárlásból és ásatásból származó – leleteket az 1888. augusztus 5. és 1913. december 21. között vezetett régészeti naplójába jegyezte fel.⁵⁰ Jászberényi munkásságát befejezve a gyűjteményt elvitte Szolnokra, ahol a később létesített Damjanich János Múzeum régészeti tárának alapjául szolgált.⁵¹ 1913-ban Banner Józsefet bízták meg a Jász Múzeum gyűjteményének rendbetételével, aki 1919-ig tartó munkája alatt újabb tárgyakkal – köztük most először néprajzi hagyatékkal is – gyarapította a múzeumot.⁵² A '30-as években a Magyar Nemzeti Múzeum több ásatást valósított meg a Jászságban, amelyek között – őskori és népvándorláskori lelőhelyek mellett – Négyszállás kutatása is megkezdődött Prückner (később Porteleki) József és Komáromy József tevékenysége nyomán.⁵³ 1952-től Csalog József jelentős terepbejárásokat végzett a Jászság területén. Terepi munkái között fontos megemlíteni a Boldogháza (ahol egy 16. századi éremleletet is talált) és Ágó falu területén, valamint a jászberényi határban található Borsóhalmán és Szent Pál-halmon végzett kutatását. Továbbá neki köszönhetően menekült meg a pusztulástól a jászdózsai Kápolna-halom.⁵⁴ Csalog József távozását követően a Jászság régészeti kutatása jó ideig a szolnoki Damjanich János Múzeum, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai által valósult meg. A '60-as évektől egy-két kivételtől eltekintve elsősorban tervásatások folytak a Jászság területén.⁵⁵ 1965-től egy évtizeden keresztül kutatta Stanczik Ilona a jászdózsai Kápolnahalom területét, ahol a bronzkori tell feltárása mellett három középkori templom maradványai és a hozzájuk tartozó temető sírjai is napvilágot láttak.⁵⁶ 1980-ban kezdte meg négyszállási ásatását Selmeczi László,⁵⁷ az ebből származó leletek a szolnoki múzeumba kerültek.⁵⁸ A Jász Múzeum régészeti gyűjteményének

---

⁴⁶ LANGÓ 2019a, 9–10.

⁴⁷ BATHÓ 2011b, 438; BATHÓ 2019b, 6.

⁴⁸ BATHÓ 2019a.

⁴⁹ BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 72.

⁵⁰ STANCIK 1975, 1.

⁵¹ BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 72.

⁵² H. BATHÓ 2001, 10; SELMECZI 2011b, 40; BATHÓ 2019c, 15–16; BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 73; LANGÓ 2019a, 12.

⁵³ SELMECZI 2011b, 41.

⁵⁴ H. BATHÓ 2001, 18; SELMECZI 2011b, 42; BATHÓ 2019d, 28; BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 73. Máshol az 1951–1954 közötti időintervallum szerepel Csalogh József igazgatói letére vonatkozóan (SELMECZI 2011b, 42).

⁵⁵ SELMECZI 2011b, 42.

⁵⁶ SELMECZI 2011b, 43.

⁵⁷ BATHÓ 2019e, 43.

⁵⁸ BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 73.

gyarapodását ugyanis hosszú ideig akadályozta két körülmény: egyrészt, hogy 1962 és 2013 között a megyei múzeumi szervezetbe történő betagozódás következményeként a régészeti és numizmatikai gyűjteményt lezárták; másrészt az intézménynek 2013 és 2016 között nem volt régész muzeológusa. 2016 óta tölti be ezt a posztot Gulyás András Zoltán, akinek munkássága nyomán a múzeum régészeti gyűjteménye ismét megnyitásra került. Az elmúlt öt évben több régészeti feltárás, terepbejárás, valamint fémdetektoros kutatás is zajlott a Jász Múzeum égisze alatt a jászvári területeken.⁵⁹

A megye vonatkozásában némiképp késleltette a szervezett kutatás megindulását, hogy a Jász Múzeum korai, 1874-es alapításával ellentétben csak jóval később, 1933-ban jött létre a Szolnok Megyei Városi Könyvtár és Múzeumi Gyűjtőhely.⁶⁰ A szolnoki múzeum 1933-as létesítését követően a régészeti lelőhelyek felkutatása elsősorban az őskorra koncentrált. Ugyancsak a 20. század közepe táján került sor Méri István ásatására Túrkeve–Móricson.⁶¹ Ezt követően Szabó János Győző, majd Csalog Zsolt végzett különböző jellegű és részletességű kutatást a megye területén. 1965-ben került a szolnoki múzeumba a főként kun és jász régészeti emlékeket kutató Selmeczi László.⁶² Pálóczi Horváth András elsősorban a Nagykunság területén végzett kutatásokat, melyek során részben Méri korábbi terepbejárási adatait is felhasználta. Az utóbbi öt-hat évtizedben – ahogy az a hazai régészeti kutatásban általánosan is tapasztalható – a tervszerű ásatások háttérbe szorultak, s a nagyobb építkezések, különböző beruházások tették szükségessé és lehetővé a viszonylag nagyobb felületekre kiterjedő megelőző feltárásokat. Többek között Horváth Béla, Garam Éva, Fodor István, Laszlovszky József, Siklódi Csilla és Cseh János végzett olyan régészeti feltárást a megye területén, amely középkori települést (is) érintett.⁶³ A feltárások mellett terepbejárások is zajlottak Jász-Nagykun-Szolnok megye területén, melynek keretében Cseh János Kengyelen és Nagyivánban, Méri István és Pálóczi Horváth András Túrkeven és Kisújszálláson végzett kutatást. A tervezett MRT kötethez kapcsolódóan az MTA Régészeti Intézetének munkatársai végeztek terepbejárást Túrkeven. Szabó Géza Bagi Gábor és Havassy Péter történészekkel együtt járta Tiszaörs területét. A jászberényi, jászfelsőszentgyörgyi és a pusztamonostori lelőhelyeket Stanczik Ilona gyűjtötte össze.⁶⁴ A Tiszazug területét több mint egy évtizedig járták a szolnoki múzeum régészei.⁶⁵ A kutatás 1981-es állása szerint akkor több mint 30 középkori települést ismertek Tiszaug, Tiszasas, Csépa és Kunszentmárton területén.⁶⁶ Jászberény, Törökszentmiklós, Tiszapüspöki, Jászkisér, Tiszasüly, Besenyszög, Szolnok és Szajol határában pedig a különböző beruházásokat megelőzően végeztek terepbejárásokat.⁶⁷ A magyarországi jászok – s ezáltal a Jászság – régészeti kutatásában meghatározó szerepet vállalt Selmeczi László, munkájának eddigi eredményeiből számos tanulmány és több önálló kötet is készült.⁶⁸ Meg kell említenünk Kerékgyártó Gyula tevékenységét is, aki a szolnoki múzeum régészével, Kertész Róberttel együtt munkálkodott a Jászság, illetve ezen belül Jászfényszaru

⁵⁹ BATHÓ 2019f, 50; BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019, 73.

⁶⁰ KELEMEN 2004, 7–8.

⁶¹ MÉRI 1954.

⁶² KELEMEN 2004, 8.

⁶³ KELEMEN 2004, 9–10.

⁶⁴ POROSZLAI 1990; KELEMEN 2004, 10.

⁶⁵ CSÁNYI 1981; LASZLOVSZKY 1981. A terület történeti és régészeti kutatásáról azóta újabb összefoglalások is készültek: BAGI 2011; CSÁNYI – TÁRNOKI 2011; KOVÁCS – CSÁNYI – TÁRNOKI 2017. Az '70-es, '80-as években végzett kutatások nem voltak előzmény nélküliek: Rómer Flóris hatására 1876-ban néhány régészet iránt érdeklődő helyi birtokos alapításával létrejött a Tiszazugi Archaeológiai Magántársulat, amely több feltárást is végzett a Tiszazugban (CSÁNYI 1981, 10–11).

⁶⁶ LASZLOVSZKY 1981, 18.

⁶⁷ KELEMEN 2004, 10.

⁶⁸ Önálló kötetek a jászok és a Jászság vonatkozásában: SELMECZI 1992a; SELMECZI 1992c; SELMECZI 2005a; SELMECZI 2008; SELMECZI 2012; SELMECZI 2018a. A további publikációkat lásd a felhasznált irodalmonál.

lelőhelyeinek feltérképezésén.⁶⁹ Az akkor ismert 337 Árpád-kori településnyomot gyűjtötte össze Kelemen Angéla Jász-Nagykun-Szolnok megye vonatkozásában 2004-es szakdolgozatában, melyek között 16 található a Jászság területén.⁷⁰ A MNM régészeti adatbázisa szerint jelenleg összesen 845 középkori régészeti lelőhely ismert a megyében – beleértve településeket, temetőket, templomos helyeket és szórványleleteket egyaránt. Ezek között 558 lelőhelyen regisztráltak Árpád-kori, valamint 222 helyen késő középkori régészeti anyagot. A többi lelőhely esetében csak a középkor szerepel korszakként, pontosabban nem keltezett.⁷¹ Az említett 845 lelőhelyből 85 tartozik az általunk vizsgált északnyugat-jászsági területhez.⁷² A Vásárhelyi-tervhez kapcsolódóan is zajlottak régészeti munkák a megyében, azonban ezek nem érintették a kutatási területünket.⁷³ A 2011–2015 között végzett régészeti kutatásokat F. Kovács Péter és Tárnoki Judit foglalta össze.⁷⁴ A közelmúltban több terepbejárás, valamint feltárás is történt, illetve napjainkban is zajlik a megye területén tervezett nagyszabású építkezésekhez kapcsolódóan a szolnoki Damjanich János Múzeum, valamint a jászberényi Jász Múzeum munkatársainak vezetésével és részvételével.

A most vizsgált terület kapcsán szükséges kitérnünk a térség történeti szempontú kutatásának fontosabb állomásaira is. Az első kutatóknál többnyire az tapasztalhatjuk, hogy nem kifejezetten a Jászság mint terület, hanem sokkal inkább a jászság mint etnikum foglalkoztatta őket. Mivel a dolgozat 6.2.2 fejezetében részletesebben tárgyaljuk a jász kutatás történetét, a főként etnikai megközelítésű művek közül itt csak néhányat emelünk ki. Általánosságban elmondható, hogy a történetírók akkor kezdtek jobban a jászok és kunok történelmére irányulni, amikor II. József reformjai nyomán már másodjára szűnt meg a Jászság autonómiája.⁷⁵ Egy korai, 1823-as értekezés jelent meg Horváth Péter, a Jászkun kerületek nádori alkapitánya, „*a jászkunok első történetírója*” tollából, amely a kunok és jászok eredetét, addig ismert történetét taglalta.⁷⁶ Szabó László és Selmeczi László is értekezett már a jászok ún. bibliáiról. Ezek azok a munkák, kézikönyvek, amelyek széles körben ismertek, s a kutatás számára a mai napig megkerülhetetlenek. A jászok bibliái közé sorolhatjuk Palugyay Imre, Gyárfás István és Fodor Ferenc alkotását is.⁷⁷ A 19. század közepén került kiadásra Palugyay Imre munkája, ami a jász-kun kerületekről és Külső-Szolnok vármegyéről szól.⁷⁸ 1944-ben jelent meg Soós Adorján kötete, amely a kunok és jászok történetét mutatja be, a kunok betelepülésétől a mohácsi vészig bezárólag.⁷⁹ A század '70-es, '80-as éveiben készült el Gyárfás István írott forrásokat is felvonultató négykötetes műve,⁸⁰ amely – az elhibázott őstörténeti és nyelvtörténeti következtetések ellenére – máig meghatározó munka a kunokkal

⁶⁹ LANGÓ 2019a, 13.

⁷⁰ KELEMEN 2004, 5.

⁷¹ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s/ca:1015-a4:4.5?v=list>, 2021. augusztus 7. Természetesen ezen korszakmeghatározások között van átfedés, hiszen a „középkor” megjelölés elég tág időbeli kereteket ad meg, azonban nem minden lelőhely esetében nyílt lehetőség a leletanyag megtekintésére, így kénytelenek voltunk a nyilvántartásban rögzített adatokra támaszkodni.

⁷² A közhiteles lelőhely-nyilvántartás (LNY 2019), a MNM régészeti adatbázisa (MNM, <https://archeodatabase.hnm.hu/>, 2021. július 31.), valamint a régészeti dokumentációkból és a szakirodalomból származó adatok alapján. Az egyértelműen összetartozó, de külön számon nyilvántartott lelőhelyeket egy egységként kezeltük a vizsgált terület vonatkozásában (lásd 3. fejezet és 1. táblázat).

⁷³ A terv által érintett Jász-Nagykun-Szolnok megyei lelőhelyek listája: MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s/c:432?s=v%C3%A1s%C3%A1rhelyi%20terv&v=list>, 2021. március 9.

⁷⁴ F. KOVÁCS – TÁRNOKI 2018.

⁷⁵ SELMECZI 2011d, 57.

⁷⁶ HORVÁTH 1823. SZABÓ 1994.

⁷⁷ SZABÓ 1993; SELMECZI 1994b.

⁷⁸ PALUGYAY 1854.

⁷⁹ SOÓS 1944.

⁸⁰ GYÁRFÁS 1870, I.; GYÁRFÁS 1873, II.; GYÁRFÁS 1883, III.; GYÁRFÁS 1885, IV..

és jászokkal, valamint a hozzájuk tartozó területekkel foglalkozó kutatás számára.⁸¹ Tóth János 1976-ban adta közre Bedekovich Lőrinc 1799-es kéziratot könyvét, melyet a Jászkun Kerületekről készített.⁸² A patai főesperesség korai történetét bemutató munkájában a középkori faluhelyekkel is foglalkozott Szabó János Győző, melyek egy része az általunk vizsgált területen helyezkedett el.⁸³ A 20. század végén adták ki Csánki Dezső történeti földrajzi munkájának I. kötetét, amelyben olyan késő középkori helységeket is említ, amelyek egykor a most vizsgált területen léteztek. Szerencsétlen körülmény, hogy a Jász területeket taglaló kötet, melyre a téma szempontjából fontos helységeknél hivatkozik a szerző, nem jelent meg.⁸⁴ 1942-ben látott napvilágot *A Jászság* életrajza című könyv Fodor Ferenc tollából, akit Selmeczi méltán tart a „*a Jászság monográfiájának*”.⁸⁵ A Jászság vonatkozásában fontos adatgyűjtést adott közre a Szolnok Megyei Levéltár 1980-ban. Ebben a kötetben a történeti, néprajzi és régészeti adatok is megjelentek említés szintjén. Forrásként a szolnoki Damjanich János Múzeum Régészeti Adattárát és tárgyleíró kártyáit, Hild Viktor feljegyzéseit, valamint a terület vonatkozásában megjelent régészeti publikációkat használták fel.⁸⁶ Kiss József tanár, helytörténész fontos adatokkal járult hozzá a Jászság kutatásához a régi földrajzi neveket felgyűjtő és ismertető munkájával.⁸⁷ Elsősorban néprajzi oldalról közelítette meg a jászokat és az általuk lakott területet Szabó László. Kandidátusi értekezésében tárgyalta a jászok betelepülését, etnikai jellegét, valamint a gazdálkodás, településtörténet és vallás kapcsán megfigyelhető sajátosságait. 1988-as tanulmányában a jászok hazai történetével foglalkozott.⁸⁸ Mindenképp meg kell említenünk Györffy György alapvető történeti földrajzi munkáját, melynek III. kötete a most vizsgált terület vonatkozásában is adatokkal szolgál.⁸⁹ Jász-Nagykun-Szolnok megye középkori történetének kutatásában egy újabb fontos állomás volt, hogy Benedek Gyula és Zádorné Zsoldos Mária a 20. század végén egy önálló kötet formájában kiadta a területre vonatkozó oklevelek regesztáját. Az 1075–1526 közötti időszakban keletkezett okleveleket feldolgozó kiadvány az akkor ismert valamennyi (992) oklevél tartalmi kivonatát magába foglalja.⁹⁰ A területtel kapcsolatos későbbi írott emlékeket – török adóösszeírásokat, török leveleket, kora újkori okleveleket – Botka János, Hegyi Klára és Bayerle Gusztáv adta közre.⁹¹ 1992-ben újabb kötet jelent meg *Szülföldem, a Jászkunság* címmel, melyben Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek történetét foglalták össze röviden, azonban itt jóval nagyobb hangsúlyt kaptak a közelmúlt eseményei, mint a régészeit korok emlékei, írott forrásai, melyek a kiadvány jellegéből adódóan ritkán és csak említés szintjén fordulnak elő.⁹² A kifejezetten Jászfényszarura vonatkozó történeti forrásokat a közelmúltban Langó Péter foglalta kötetbe.⁹³ 2013-ban Tóth Péter a jászokkal és a Jászsággal kapcsolatos írott forrásokat és történeti adatokat feldolgozó tanulmányait gyűjtötte össze egy kötetbe.⁹⁴ Az újabb történeti kutatások között ki kell emelnünk Bagi Gábor munkásságát, aki számos publikáció keretében foglalkozott a megye történetével, illetve külön a jászsággal is.⁹⁵

⁸¹ SELMECZI 1992b, 5–9.

⁸² TÓTH 1976.

⁸³ SZABÓ 1984.

⁸⁴ CSÁNKI 1890, I.

⁸⁵ FODOR 1942; SELMECZI 2011a, 97.

⁸⁶ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 10.

⁸⁷ KISS 2000.

⁸⁸ SZABÓ 1979; SZABÓ 1988.

⁸⁹ GYÖRFFY 1987, III.

⁹⁰ BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998.

⁹¹ BOTKA 1988; HEGYI 1988; BAYERLE 1998.

⁹² SZÜLFÖLDEM, A JÁSZKUNSÁG.

⁹³ LANGÓ 2018.

⁹⁴ TÓTH 2013b.

⁹⁵ Többek között fontos írásai a vizsgált terület és korszak szempontjából: BAGI 1993; BAGI 2008; BAGI 2015.

Ugyancsak érdemes megemlíteni Veregyházi Béla tanulmányát, amelyben Jász-Nagykun-Szolnok megye középkor végi központi helyeit, valamint úthálózatát vizsgálta a szerző.⁹⁶

Bagi Gábor találóan fogalmaz, amikor azt írja, hogy „a Jászság kutatása napjainkban szinte reneszánszát éli”.⁹⁷ A kisebb-nagyobb tanulmányok mellett az elmúlt húsz évben sorra születtek olyan nagyobb lélegzetvételű szakmai és ismeretterjesztő kiadványok, amelyek a Jászság korábbi, illetve jelenlegi lakosságával, valamint annak történelmével és tárgyi hagyatékával foglalkoztak.⁹⁸ Mindezek ellenére a Jászság területére, illetve annak 11–15. századi településtörténetére vonatkozóan részletes, a történeti és régészeti adatokat is áttekintő és elemző, monografikus jellegű munka ezidáig nem született. Langó Péter tollából látott napvilágot egy, a Jászság 10–15. századi okleveles és régészeti adatait összefoglaló tanulmány,⁹⁹ amely mindenképp kiindulási pontként szolgálhat a további kutatás során. A jászsági templomok – melyek egy része középkori vagy kora újkori előzményekkel rendelkezik – már korábban is felkeltették a kutatók érdeklődését.¹⁰⁰ Egyes települések esetében készült monografikus, illetve tanulmánykötet formájában megjelent feldolgozás, amelyben általában több tudományterület eredményeit adták közre az adott település addigi életére vonatkozóan.¹⁰¹ A saját településük és közösségük története iránt érdeklődő helyi lakosok, s köztük kifejezetten a fiatalok számára is készültek olyan helytörténeti kiadványok, amelyek akár az oktatás során is hasznosíthatók.¹⁰² Az említett kötetekben eltérő részletességgel tárgyalták a történeti, illetve régészeti adatokat. A települések között szerencsés helyzetben van Jászfényszaru, amelynek múltjáról korábban egy interdiszciplináris, részben a Jászság egészére is kitékintő kiadvány,¹⁰³ egy településtörténeti munka,¹⁰⁴ egy, a történeti forrásokat ismertető kötet,¹⁰⁵ a közelmúltban pedig egy kifejezetten régészeti témájú tanulmánykötet is készült.¹⁰⁶ Azonban részletesebb, a terület – azaz Jász-Nagykun-Szolnok megye, s azon belül a Jászság – eddig ismert lelőhelyeit, illetve azok leletanyagait, valamint a vonatkozó történeti forrásokat is felgyűjtő munka ezidáig nem született a középkort illetően. Miközben a *Magyarország régészeti topográfiája* című sorozat keretein belül már 11 kötet jelent meg, melyek az adott megyékben és járásokban található régészeti lelőhelyek legfontosabb adatait tartalmazzák, addig a most vizsgált területre vonatkozóan még nem rendelkezünk ilyen részletességű publikált lelőhelykataszterrel.¹⁰⁷

---

⁹⁶ VERESGYHÁZI 2018.

⁹⁷ BAGI 2008, 149.

⁹⁸ Hogy csak néhányat említsünk: LANGÓ 2000a; H. BATHÓ – KISS 2001; BÁNKINÉ MOLNÁR 2005; KOCSIS 2005; BATHÓ – PAPP 2011; TÓTH 2013b.

⁹⁹ LANGÓ 2006.

¹⁰⁰ Lásd például a jászberényi templomokról (SZÁNTÓ 1974; SÁROS 2002; SÁROS 2004), az újkori építésű szentandrási római katolikus templomról (DÁVID 2003), vagy a Jászság 18 településének 21 római katolikus templomáról szóló kötetet (FARKAS – PETŐ 2010).

¹⁰¹ Ilyen feldolgozás készült Jászdózsa (GULYÁS – SZABÓ 2002), Jászfákóhalma (FODOR 2008) és Jászberény (PETHŐ 2014) esetében, Jászszentandrás történetét egy könyvfejezetben foglalta össze Dávid Áron (DÁVID 2003, 7–14). Egy korábbi, inkább történeti, néprajzi és művelődéstörténeti megközelítésű munka szól Jászárokszállásról (HERBERT é.n.).

¹⁰² Ilyen ismeretterjesztő olvasókönyv jelent meg például a Jászság (BATHÓ – PAPP 2011) és Jászberény esetében (RÉDEI – NAGY 2014).

¹⁰³ LANGÓ 2001a.

¹⁰⁴ LANTOS 2003.

¹⁰⁵ LANGÓ 2018.

¹⁰⁶ GULYÁS – TÓTH 2019.

¹⁰⁷ BONDÁR 2017.

3. Középkori régészeti lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban

3.1. Környezetföldrajzi tényezők

A Jászság sajátos helyzete már a közigazgatási, földrajzi és vízrajzi meghatározásakor is érzékelhető, hiszen több tekintetben is a különböző egységek találkozási pontjának mondható. A Jászság az Alföld északnyugati csücske, geomorfológiája, növény- és állatvilága egyaránt a tiszai Alföldhöz köti. Az Észak-Alföld területén belül a Jászság egy kissé körte alakúan teknőszerű természetföldrajzi tájegységet alkot, amely nem csupán geomorfológiai szempontból válik el a környező területektől (Heves-Borsodi síkság, Kis- és Nagykovácsok), de földtanilag is önálló szerkezeti adottságokkal bír. Azonban a morfológiailag meghatározható jászsági táj lényegesen nagyobb területet foglal magába (különösen keleti és déli irányban), mint a történelmileg létrejött Jászság.¹⁰⁸ Az Alföld ezen részének környezettörténetével foglalkozott korábban egy tanulmány, amely egy jászberényi paleo-csatornát vizsgált több természettudományos módszerrel.¹⁰⁹ Földrajzi és vízrajzi szempontból a Jászság az észak-alföldi hordalékkúp-síkság területén, illetve részben a Közép-Tisza-vidék északnyugati részén, a Zagyva, a Tarna és mellékágaik ártéri völgyeletének és vízgyűjtőinek síkságain terül el.¹¹⁰ A jászsági kistáj régebbi geológiai elnevezése Zagyva-medence, újabban Alsó-Zagyva-sík, amely a Gödöllői-dombság keleti oldalától a Tarna felszínen maradt pleisztocén hordalékkúpjáig, délen Szolnokig terjed, északról pedig a Mátra határolja.¹¹¹ Ennek az alacsony, csak a homok és lösz fedte peremein kiemelkedő, átlag 87–95 méter tengerszint feletti magasságú síkság felszínének a kialakulásában a Zagyva és a Tarna hordalékai (törmeléklejtői, illetve

---

¹⁰⁸ BUSCHMANN 2011, 7.

¹⁰⁹ A vizsgált objektum Meggyeserdő területén, Jászberényhez közel helyezkedik el, de kb. 5 km-rel arrébb fekszik, mint a kutatási területünk déli határa. Ennek a vizsgálatnak az eredményeit nem lenne szerencsés egy az egyben átültetni a teljes Északnyugat-Jászságra, mivel az alkalmazott analitikai módszerek jellegüktől és az üledékgyűjtő méretétől függően változó kiterjedésű területről adhatnak információt (SÜMEGI – BEDE – SZILÁGYI 2015, 137, 3. ábra; TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 33). Mindezek mellett mint a Jászság középkori környezetére (is) vonatkozó kutatást, érdemes röviden ismertetni a Meggyeserdőn végzett vizsgálat eredményeit. Már csak azért is, mert a Kárpát-medence népvándorlás kori és középkori gabonatermesztésével foglalkozó, újabban publikált összefoglalóban közölt, a Kárpát-medence középkori környezettörténeti lelőhelyeit bemutató térkép alapján jól látható, hogy a fentebb említett jászberényi vizsgálat eddig az egyetlen ilyen jellegű elemzés, ami a Jászság területét érintette (TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 22–23, 4. ábra). A 2005-ös tanulmányban vizsgált területen egy üledékgyűjtő medence található az Alföld északi szélén, ami különbözik a többi paleocsatornától és folyómedertől a régióban. Azért választották ezt a területet, mert több őskori lelőhely is ismert innen. A mocsár közepén 2 m mély geológiai szelvényt nyitottak, amit kiegészítettek egy 3 méterig lenyúló bolygatatlan fúrással, de a talajvíz miatt nem tudtak 2 m-nél mélyebbre hatolni. A mintákon radiokarbon, szedimentológiai, pollen és malakológiai analízist végeztek (SÜMEGI 2005, 107–108). A középkor időszakához az 5–6. szedimentológiai, a 6–7. pollenzóna és a 4–5. malakológiai zóna köthető. Ezeknek a zónáknak a mintái a mai felszín alatti 20 cm-es vastagságú sávból, illetve a felszíntől mérve 20 és 40 cm-es mélység közötti sávból származtak. Az ezek alapján elkülönített egyes periódusok közül az 5–7. fázis testesíti meg a középkori környezetet (SÜMEGI 2005, 110–114). Az 5. fázisban, a római kor és a középkor közötti időszakban az emberi tevékenység intenzívebbé vált, így ez a periódus folyamatos legeltetéssel, a talaj leromlásával és az eredeti folyómeder teljes eliszaposodásával jellemezhető. A kopoltyús csigák eltűntek az üledékből és fokozatosan a tündös vizicsigák vették át a helyüket. A tó az eutrófikáció egy fázisán ment keresztül. A 6. fázisban, a 12–13. századi pollenminták mind a gabonatermesztésre szánt területek, mind a keményfa és puhafa erdők jelenlétét is jelzik, ami az erdősávok, legelők és szántóföldek mozaikosságát mutatja. Ekkor egy eutrófikus tó alakult ki a paleocsatornában. A 7. fázisban, a 13–14. században a természetes erdők kiterjedése csökkent, míg a gabonamezők mérete növekedett (valószínűleg a népesség növekedése miatt). A búzán kívül most már rozs is nőtt, utóbbi valószínűleg egy hidegebb klímát jelez, utalva ezzel a 14–15. század kis jégkorszakának kezdeti fázisára. Egy gyékénnyel, náddal, vízi harmatkásával és sással borított úszó gyékényszőnyeg alakult ki ekkor a paleocsatornában (SÜMEGI 2005, 114).

¹¹⁰ NEMES 1981, 4; BELUSZKY 2001, 26, 7. ábra.

¹¹¹ BUSCHMANN 2011, 7.

törmelékkúpjai) jelentős szerepet játszottak.¹¹² A Zagyva-Tarna teljes vízgyűjtő területe a Mátra, a Cserhát, a Gödöllői és a Jászsági kis tájegységekhez tartozik, ezért mutatnak változatosságot a talajféleségei. A Mátra vulkanikus eredetű kőzetei, az alacsonyabb területeken jelentkező homokos, agyagos talajok, a folyóvízi hordalékból létrejött homok- és löszképződmények, valamint a folyók árterén található öntéstalajok, réti agyag és homok együttesen jellemzik a Jászság területét.¹¹³ Az ármentes, kiemelkedő térszínek hordalékkúpok, homokhátságok, löszfelszínek, így földművelésre kevésbé voltak alkalmasak, azonban megtelepedésre annál inkább.¹¹⁴ A ma már alig látható 1–5 méteres szintkülönbségek, tereplépcsők különböző gazdálkodást, településrendet, életformát tettek lehetővé.¹¹⁵ A természetes környezet adottságai megfelelőek voltak ahhoz, hogy már a 11. században állandó falvak jöhessenek létre, melyek sok esetben a folyómedrek mentén alakultak ki.¹¹⁶ A gabonatermesztést illetően a 10. század második felében és a 11. század első felében a Kárpát-medencében átlagosan 0,2–0,3% közötti gabonapollen-arányt mutattak ki, ami alapján feltehetően a földműves közösségek elterjedésével és egy kiegyensúlyozottabb népsűrűséggel számolhatunk. A 11–12. század fordulóján növekedés figyelhető meg a Kárpát-medencében a gabonapollen arányában, ami jelentősebb földművelésre utalhat.¹¹⁷ Az általunk vizsgált időszak növénytakaróját nem tudjuk teljes biztonsággal rekonstruálni, azonban az elmondható, hogy a Jászság területén korábban sem voltak jellemzőek az erdős zónák, csak néhány területen lehetett kisebb erdős foltokat találni, melyek csak részben jelzik a régebbi erdők nyomait, többnyire inkább újabb telepítések. A 13. század elejére bizonyos részeken kemény- és puhafás ligeterdők alakultak ki, de feltehetően szántott területek, gyümölcsösök és legelők alkották a terület nagyobb részét.¹¹⁸ Ugyanakkor jelentős visszaesés látszik a gabonapollenek arányában a 12–13. század fordulóján a Tiszántúlon és a Felső-Tisza vidéken.¹¹⁹ Valószínűsíthető, hogy az alföldi táj adta lehetőségek hasonlóak lehettek ahhoz a környezethez, melyet a jászok elhagytak, ami elősegítette végleges letelepedésüket. Ez a vidék legelőt, építőanyagot (a tartóelemekhez fát – ha nem is nagy mennyiségben, a tapasztáshoz agyagot, a tetőfedéshez nádat vagy más növényt), tűzrevalót és gabonatermelésre alkalmas területeket biztosított az itt letelepedő embereknek. A 13. század elejétől a földművelés került az előtérbe, azon belül a gabonatermesztés hangsúlyosabbá válása figyelhető meg a környezetrégészeti kutatások alapján. Az ehhez szükséges vizet a folyók és az időszakos vízjárások biztosították, ugyanakkor állandó munkát és harcot is jelentettek az árvizek alkalmával.¹²⁰ A 13–14. század fordulóján jelentős mértékben megnövekedett a gabonapollenek aránya a Tisza-völgy középső szakaszán. Azonban többek között a Tiszántúlon a környezeti változásokból eredően megnőtt a csapadék mennyisége, ezért a rét- és legelőgazdálkodás került előtérbe. A 14–15. század fordulóján még folytatódtak ezek a trendek, de a 15. század második felében a Kárpát-medence centrális részein, így az általunk vizsgált területen is drasztikusan visszaesett a gabonapollenek aránya.¹²¹ Pusztán ez alapján azonban nem lehet valamiféle általános mezőgazdasági válságra következtetni, mivel egyéb tényezők is szerepet játszhattak a gabonatermesztés mértékének csökkenésében.¹²²

¹¹² BUSCHMANN 2011, 7–8.

¹¹³ NEMES 1981, 8–9.

¹¹⁴ BELUSZKY 2001, 45–46.

¹¹⁵ BELUSZKY 2001, 36.

¹¹⁶ LANGÓ 2014, 33.

¹¹⁷ TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 33–34.

¹¹⁸ NEMES 1981, 9–10; LANGÓ 2014, 33.

¹¹⁹ TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 34.

¹²⁰ BUSCHMANN 2011, 6; LANGÓ 2014, 38.

¹²¹ TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 36–37.

¹²² TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021, 39–40.

3.2. Középkori régészeti emlékek Jászfényszaru határában

A Jászság északnyugati szélén, Pest és Heves megyével határosan, a Zagyva és a Galga torkolata fölött 2 kilométerrel, a bal parton helyezkedik el Jászfényszaru.¹²³ Folyóvizei nagyban meghatározták a települési viszonyokat, ahogy arra már Palugyay Imre is utalt művében: „*Földe homokos, sovány, mocsáros, s nagy része a Zagyva s Galga kiöntéseinek kitéve lévén, vagyonosságra s népességre nem igen emelkedhetett...*”.¹²⁴ A jászsági Felső-Zagyva völgye az Árpád-kor időszakában vizenyős, mocsaras terület volt, a Jászfényszaru mellett a Zagyvába ömlő Galga patak torkolati vidékét is nyílt vizű tavak, mocsarak, nádasok és szigetek tarkították.¹²⁵ Talaja elsősorban homok, a közvetlen folyóparton vályog.¹²⁶ Jászfényszaru területének Árpád-kori történetét elsősorban a város külterületén található régészeti lelőhelyek által ismerhetjük meg (5. kép), mivel belterületén az újabb korok építkezései elpusztították, de legalábbis elfedték a régészeti korok emlékeit.¹²⁷ Korai lelőhely- és leletkataszterként említhető Hild Viktor 1888–1913 között készített Régészeti Naplója,¹²⁸ melyben többek között öt jászfényszarui lelőhelyet is megemlített.¹²⁹ A területet kutatva Kerékgyártó Gyula készített újabb összeírást és áttekintő térképet Jászfényszaru régészeti lelőhelyeiről, melyek közül – az elmúlt években nyert régészeti adatokat is figyelembe véve – több is az általunk vizsgált korszakra keltezhető.¹³⁰ A helytörténeti kutatáshoz kapcsolódóan a néprajzi és az ipartörténeti hagyaték mellett a régészeti adatokat is gyűjtötte Kiss József, aki tanárként a fiatalabb nemzedék érdeklődését is felkeltette a múltja iránt.¹³¹ A jászfényszarui emlékek megismerésében fontos szerepet játszott és játszik a Fényszaruiak Baráti Egyesülete és a Jászfényszaruért Alapítvány, valamint meg kell említenünk Tóth Tibor nevét is, aki támogatta ezeket a kutatásokat, és több kiadvány szerkesztésében is közreműködött.¹³² Jászfényszaru, illetve részben a Jászság múltjával két tanulmánykötet is foglalkozott, melyekben több, a középkor vonatkozásában fontos tanulmány is megjelent.¹³³ A Jászság települései közül Jászfényszaru területe a legjobban kutatott,¹³⁴ ami jelentős mértékben köszönhető Kolozs István tevékenységének.¹³⁵ Részben biztosan ezzel hozható összefüggésbe, hogy az Északnyugat-Jászság jelenleg ismert középkori lelőhelyeinek közel fele (47%) Jászfényszaru közigazgatási határán belül található.¹³⁶ A mai város területének régészeti kutatástörténetéről a közelmúltban Langó Péter készített egy alapos összefoglalót,¹³⁷ ezért itt nem térünk ki minden Jászfényszaru múltjával foglalkozó szakember munkásságára. Az egyes lelőhelyek kapcsán fontos régészeti tevékenységeket és kutatókat az alábbiakban, az adott lelőhelynél említjük majd.

¹²³ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 307; BATHÓ 2011a, 415.

¹²⁴ PALUGYAY 1854, 134.

¹²⁵ NEMES 1981, 33.

¹²⁶ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 307.

¹²⁷ LANGÓ 2006, 85.

¹²⁸ STANCIK 1975, 1.

¹²⁹ STANCIK 1975, 165, 181, 183, 184, 189.

¹³⁰ KERÉKGYÁRTÓ é. n.

¹³¹ LANGÓ 2019a, 13.

¹³² LANGÓ 2019a, 14; GULYÁS – TÓTH 2019, 227–228.

¹³³ LANGÓ 2000a; GULYÁS – TÓTH 2019.

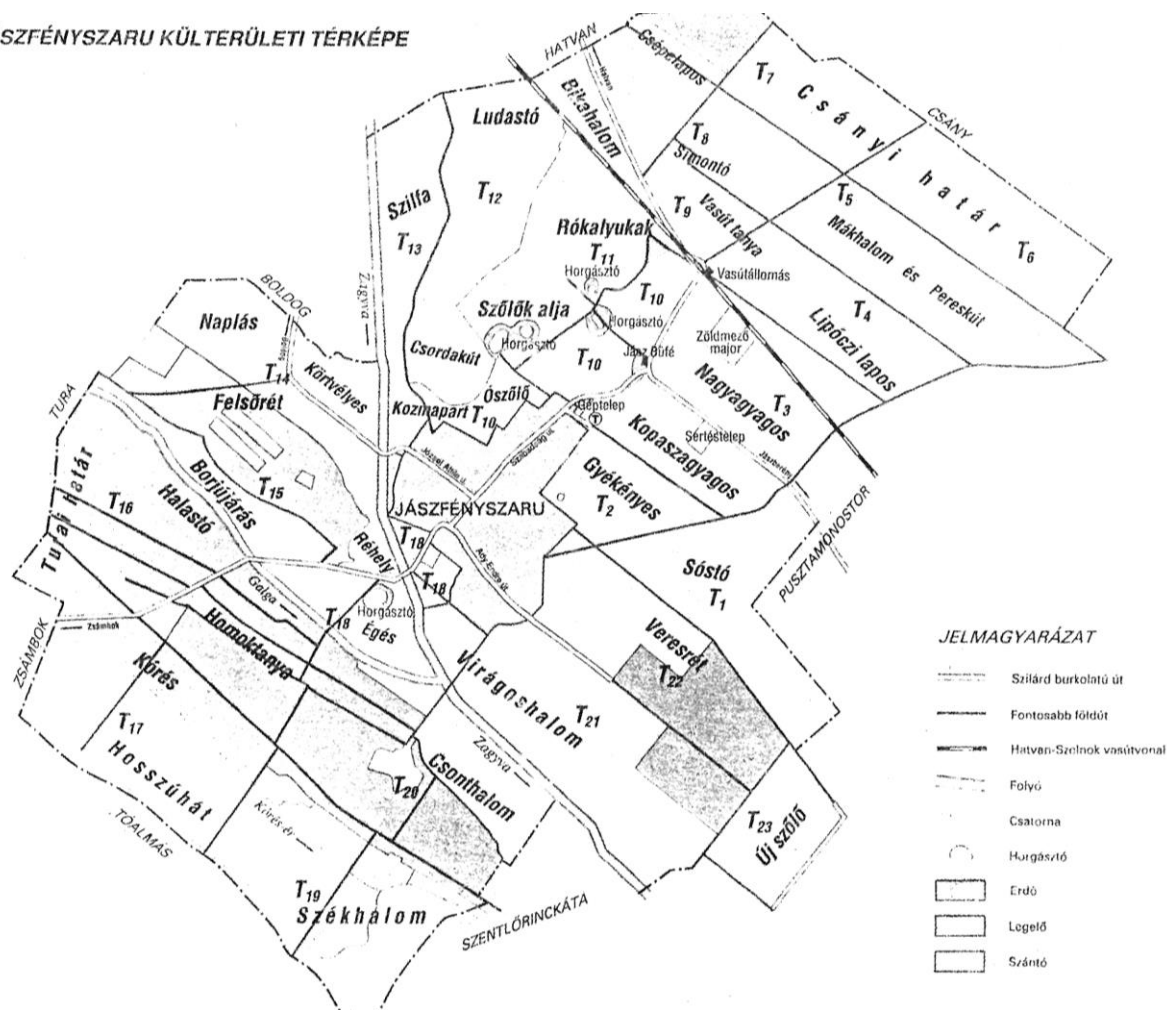
¹³⁴ GULYÁS 2020a, 237.

¹³⁵ LANGÓ 2019a, 14.

¹³⁶ A kutatás aránytalanságára korábban már Langó Péter is utalt (LANGÓ 2005, 382; LANGÓ 2006, 89). Amennyiben a dolgozatban érintett 8 mai település valamennyi középkori lelőhelyét vesszük figyelembe, beleértve a kijelölt kutatási területen kívül eső lelőhelyeket is, akkor valamivel csökken a jászfényszarui lelőhelyek aránya. Ebben az esetben a tárgyalt települések határában található középkori lelőhelyek 33,6%-a tartozik Jászfényszaruhoz.

¹³⁷ LANGÓ 2019a.

JÁSZFÉNYSZARU KÜLTERÜLETI TÉRKÉPE

5. kép: Jászfényszaru külterületének térképe
(SELMECZI 2012, 106)

A mai Jászfényszaru határában 40 középkori régészeti lelőhelyről¹³⁸ van tudomásunk (6. kép).¹³⁹ Ezek többsége szerepel a közhiteles nyilvántartásban, illetve a MNM régészeti adatbázisában, de 2 lelőhelyet egyelőre csak a szakirodalomból és régészeti dokumentációkból ismerünk.¹⁴⁰

¹³⁸ Abban az esetben, ha egyértelműnek láttuk, hogy két lelőhely összetartozik és egykor egy középkori települést alkotott, a két lelőhelyet egy egységként kezeltük (1. táblázat). Jászfényszarunál a Vontatóhalom I–II. (69623; 69627), az Ószőlő I–II. (69639; 69641), valamint a Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825) lelőhelyek esetében jártunk el így. Utóbbi két lelőhelyet időközben valószínűleg már össze is vonták, mivel jelenleg már csak a Kozma-part (38297) szerepel a MNM régészeti adatbázisában (MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/61792>, 2021. július 31.).

¹³⁹ A közhiteles nyilvántartásban esetenként csak a „középkor” megjelölés olvasható egy-egy lelőhely vonatkozásában. Ahol erre lehetőség volt, a leletanyag megtekintését követően pontosítottuk a keltezt. Az ismeretlen korúknak nyilvántartott lelőhelyeket, melyek ellenőrzésére, pontosítására nem volt lehetőségünk, figyelmen kívül hagytuk. A félreértések elkerülése végett a lelőhelyek elnevezésénél minden esetben a közhiteles nyilvántartásban vagy az egyéb dokumentációban alkalmazott nevet és írásmódot vettük alapul – mégha ezek olykor nem is mindig következetesek a helyesírás szabályait tekintve.

¹⁴⁰ További két jászfényszarui lelőhely esetében kérdéses a kronológiai besorolás, mert a velük kapcsolatos dokumentációban és a MNM régészeti adatbázisában változó formában szerepel a keltezés (középkor / késő középkor / kora újkor). Mivel az adatbázisban ezeknél a korszakot tekintve végül a kora újkor rögzítették, jelen munkában nem tárgyaljuk a Tompa Mihály út (94861) és a Veres-rét (94867) lelőhelyet. Mindazonáltal az eddig előkerült tárgyak vizsgálata, illetve egy újabb terepbejárás segíthet tisztázni a jelenségek korát.

A településeket és temetőket általában a vízjárta területekből kiemelkedő szárazulatokon, homokhátságon és a megtelepedésre alkalmas vízparti helyeken hozták létre elődeink.¹⁴¹ A honfoglalás kori magyar megtelepedések további életét és folyamatosságát jelzik azok a temetkezési helyek, melyeket I. István uralkodása alatt nyitottak, s még azt követően is használtak.¹⁴² Többnyire településeket ismerünk, kevesebb esetben sikerült az ezekhez tartozó temetőt megfigyelni.¹⁴³

6. kép: Középkori lelőhelyek Jászfényszaru határában
(A térkép alapja: EOY /EOTR/)

Az alábbiakban a jelenleg ismert lelőhelyeket mutatjuk be röviden, kiemelve néhány jellegzetes régészeti jelenséget és leletet Jászfényszaru területének középkori múltjából. Jászfényszaru és a többi település esetében is általában északról dél, illetve nyugatról kelet felé haladva kerülnek sorra az egyes lelőhelyek.

---

¹⁴¹ LASZLOVSZKY 1982a, 75.

¹⁴² LANGÓ 2006, 81.

¹⁴³ A Jászfényszaru határában található Árpád-kori régészeti lelőhelyeket taglaló fejezet korábbi változata egy külön tanulmány formájában megjelent. Ebben az írásunkban Csányi pusztai és Borjú-járás (44155) lelőhellyel is foglalkoztunk (BÍRÓ 2019, 138, 146–147). Az említett két lelőhelyről azonban csak szórványleletek ismertek, melyek temetkezésekből származhatnak, s feltehetően a 10–11. századra keltezhetőek. Mivel a tárgyak megtekintésére és ezáltal a datálás ellenőrzésére nem volt lehetőség, illetve az előkerülési helyük sem tisztázott pontosan, jelen dolgozatban nem tárgyaljuk őket.

Ludas (69783)

Jászfényszaru északi határában, a boldogi és a hatvani határ találkozási pontjához közel, a 32-es úttól 680 m-re nyugatra található a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 155x104 m.¹⁴⁴ 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 2002-ben pedig Váradi Adél és Langó Péter végzett helyszíni szemlét a területén, melynek alapján szarmata és késő középkori település ismert itt.¹⁴⁵

Vontatóhalom I–II. (69623; 69627)

A mai településtől északkeletre található a Vontatóhalom I. lelőhely, a 32-es út nyugati oldalán, közvetlenül a Vontatóhalom II. lelőhely mellett, attól délkeletre. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 248x126 m. Rézkori halom és középkori településnyom ismert a területen.¹⁴⁶ A mai településtől északkeletre található a Vontatóhalom II. lelőhely, a 32-es úttól 250 m-re, közvetlenül a Vontatóhalom I. lelőhely mellett, attól északnyugatra. Koordináták: ■■■■■■; ■■■■■■; kiterjedés: 256x133 m. 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 2002-ben Váradi Adél és Langó Péter végzett helyszíni szemlét a lelőhelyen, ahol rézkori, szarmata és középkori település vált ismertté. Az Árpád-kori falu a 13. század közepén pusztult el. Valószínű, hogy a Vontatóhalom I. és a Vontatóhalom II. lelőhelyek ugyanazon Árpád-kori település részét képezték.¹⁴⁷

Barátok tava (69637)

Régóta ismert lelőhely Jászfényszaru északkeleti határában, a Vontató-halomtól délnyugatra lévő területen elterülő Barátok tava.¹⁴⁸ Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 294x139 m. 1972-ben a Barát-tó helyén egy kb. 1 kh kiterjedésű kaszáló volt, a keleti szélén egy kútszerű mélyedéssel, s a víz több mint 2 mélységű volt. Később az egész terület szántóvá vált. Kiss József helynévi gyűjtése során több adatközlő is megemlékezett az egykor itt létező templomról, a szerzetesekről és a harangokról, melyek különböző népi monda alapjául szolgáltak, amelyek a terület Árpád-kori emlékére épültek.¹⁴⁹ A lelőhely Hild Viktor munkájában¹⁵⁰ és Kerékgyártó Gyula listáján, illetve térképén is szerepel.¹⁵¹ A Szolnok megye történetét összefoglaló kötetben Jászfényszaru legfontosabb lelőhelyeként említik.¹⁵² 2004-ben még azonosítatlan lelőhelyként jelent meg Kelemen Angéla gyűjtésében.¹⁵³

Az Árpád-kori települést 1891 tavaszán Szele Flór(ián) fedezte fel egy körtefa gödrének kiásása közben. 1908-ban Hild Viktor kilátogatott a területre, és egy templom meglétéről számolt be (7. kép).¹⁵⁴ Ebben az évben született a leírása egy 1894 őszi szőlőtakarásakor lelt gyűrűnek,¹⁵⁵ amely jellegzetes majuszkulás példány (8. kép), amit általában a 14. század közepe

¹⁴⁴ A koordináták minden esetben a lelőhely középső pontján felvett EOY Y és X koordinátákat jelölik. A kiterjedés tekintetében a legnagyobb hosszúságot és a legnagyobb szélességet adtuk meg. Amely lelőhelyeknél nem szerepel koordináta, illetve méretdat, ott ezek nem álltak rendelkezésünkre.

¹⁴⁵ LNY 2019, 69783; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45889>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Nagybihalom II. megjelölésű, őskori, szarmata és középkori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 8. számú lelőhely). A közhiteles lelőhely-nyilvántartásra utaló hivatkozásoknál megadott ötgéjű szám az adott lelőhely azonosítója, amit a lelőhelyek nevénél is feltüntettünk. Ahol hiányzik ez szám, ott a lelőhely (még) nem szerepel a nyilvántartásban, ezért nem rendelkezik azonosítóval.

¹⁴⁶ LNY 2019, 69623; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45257>, 2020. december 31.

¹⁴⁷ LNY 2019, 69627; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45300>, 2020. december 31.

¹⁴⁸ LNY 2019, 69637.

¹⁴⁹ KISS 2000, 230–231.

¹⁵⁰ STANCZIK 1975, 100–101, 165, 181.

¹⁵¹ Vontatóhalom III. néven (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 3. számú lelőhely).

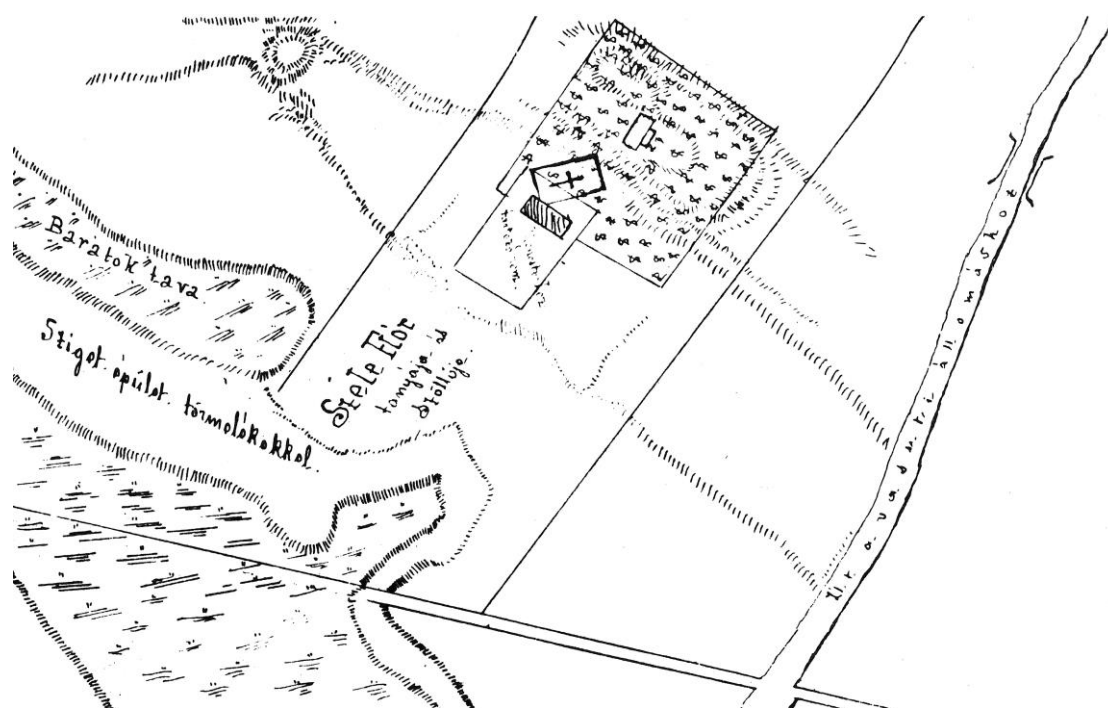
¹⁵² ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 307.

¹⁵³ KELEMEN 2004, 16–17.

¹⁵⁴ STANCZIK 1975, 17; SELMECZI 2001, 138; SELMECZI 2011a, 36.

¹⁵⁵ STANCZIK 1975, 181; SELMECZI 2011a, 37.

– 15. század eleje közé keltez a kutatás.¹⁵⁶ 1995-ben Selmeczi László, valamint Langó Péter és Kolozs István, 2002-ben pedig Váradi Adél és Langó Péter végzett helyszíni szemlét a területen. Ezek során rézkori és szarmata telepnyomot, illetve középkori települést, temetőt és templomot sikerült megfigyelni.¹⁵⁷ 2012-ben Langó Péterrel, Kolozs Istvánnal és Farkas Kristóf Vincével tekintettük meg a lelőhelyet, ekkor a felszínen több szarmata és Árpád-kori kerámiát, valamint egy koponyatöredéket találtunk. Ez utóbbi azért is fontos, mert a sírok hiánya miatt kérdéses volt, hogy valóban egy templom állt-e ezen a helyen.¹⁵⁸ Viszont mivel az említett koponyatöredék feltehetően emberi maradvány, utalhat a sírok, ezáltal pedig a temető és a templom meglétére.¹⁵⁹ Az egykori épület kora azonban már korábban sem volt egyértelmű, feltárás nélkül pedig egyelőre nem tudunk többet mondani ezzel kapcsolatban.¹⁶⁰ 2015-ben Bóka Gergely végzett adatgyűjtést a lelőhelyre vonatkozóan, egy ERD-hez kapcsolódóan.¹⁶¹ 2019-ben Selmeczi László is foglalkozott a lelőhellyel egy tanulmányában, amelyben az egykori épület funkcióját és korát illetően, valamint magával a Barátok tavánál ismert Árpád-kori falu létevel kapcsolatban fogalmazta meg kételyeit.¹⁶²

7. kép: Hild Viktor helyszínrajza a Barátok tava nevet viselő lelőhelyről
(STANCZIK 1975, 102)

¹⁵⁶ HATHÁZI 2004, 94.

¹⁵⁷ SELMECZI 2001, 138–139; LANGÓ 2005, 370; LANGÓ 2006, 81; LNY 2019, 69637.

¹⁵⁸ SELMECZI 2011a, 36–37.

¹⁵⁹ Ezúton is köszönöm Balázs János szakvéleményét.

¹⁶⁰ Hild Viktor leírása szerint 1896 nyarán Gerece Péterrel és Ajtich Horváth Bertalannal Balázsoovich Ernő fogatján Jászfényszarura mentek, és ellátogattak a Barátok tavához, ahol Szele Flór kalauzolásával megtekintették az egykori épületmaradványt. A falmaradványok kihányt köveit a Monostoron lelt kövekkel azonosnak találta, s ez alapján úgy ítélte meg, hogy „nagyobb régiségre nem tarthatnak igényt” (STANCZIK 1975, 192).

¹⁶¹ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45313>, 2020. december 31.

¹⁶² SELMECZI 2019, 172–174.

8. kép: Majuszkulás gyűrű Barátok taváról
(STANCZIK 1975, 181)

A Vontatóhalom III. és a Barátok tava szélső részei között alig 50–60 méter távolság van, de a két Árpád-kori településnyom esetleges összefüggéseit nem ismerjük. Selmeczi László véleménye szerint a Barátok tava néven ismert település széle került elő a Samsung parkoló feltárásakor.¹⁶³ A két lelőhely között valóban nem túl jelentős a távolság, de mégis megfigyelhető egy nagyjából félkilométeres leletmentes sáv a két településnyom között. Ugyanakkor Ószőlő II. szorosan a Samsung parkoló területéhez kapcsolódik. A felsorolt lelőhelyek nemcsak elhelyezkedésük, de leletanyaguk, s ezáltal koruk tekintetében is hasonló képet mutatnak. Feltárás nélkül egyelőre nem megválaszolható kérdés, hogy a jelenleg több különálló lelőhelyként kezelt, de hasonló korú településmaradványok egykor egy települést alkottak-e, vagy csak kapcsolatban álltak egymással.

9. kép: A Barátok tava lelőhelyen talált Árpád-kori kerámiák Hild Viktor által készített rajzai
(STANCZIK 1975, 165)

10. kép: A fazék, amit leborított állapotban találtak Barátok tava lelőhelyen

¹⁶³ SELMECZI 2001, 139; SELMECZI 2011a, 37.

Hild Viktor Barátok tava vonatkozásában közölt rajzain egy Árpád-kori kerámiaedény, illetve három töredék szerepel (9. kép).¹⁶⁴ A kiegészített edény egy bézsre égetett, csigavonallal díszített 13. századi fazék (10. kép).¹⁶⁵ Hasonló edények kerültek elő Szőlők alján, és hasonló fazekak töredékeit találtuk meg Ószőlő II. lelőhelyen is 2012-ben Langó Péterrel, Kolozs Istvánnal és Farkas Kristóf Vincével végzett helyszíni szemlénk során. Ezen kerámiák, illetve az egyéb szórványtöredékek alapján is látható, hogy ezek az egymás közelében lévő települések egyidőben léteztek, legalábbis a 12–13. században valamennyi lakott volt. Az említett kerámiákkal kapcsolatban külön érdekesség, hogy Hild Viktor leírása szerint a Barátok taván talált edény „leborított állapotban találtatott és alatta egy gyermekhulla csontjai voltak”.¹⁶⁶ Sajnálatos módon a fellelési állapotról, illetve a benne talált csontokról nem készült rajz, ugyanakkor kétségesnek tűnik, hogy valóban gyermekcsontokat tartalmazott-e ez a késő Árpád-kori fazék. Ennek ugyanis több dolog is ellene szól: a fazék kicsiny mérete; az a körülmény, hogy leborított, azaz peremével lefelé fordított állapotban került elő az edény; a kis méretű csontok esetében olykor nehezen eldönthető, hogy emberi vagy állati eredetűek; valamint a korszakra nem volt jellemző, hogy kerámiaedényben hantolják el a csecsemőket.¹⁶⁷ Azonban jellegzetes, és több Árpád-kori lelőhelyen is megfigyelhető a peremmel lefelé fordított, állati maradványokat (általában kakas, tyúk, kutya, hal), tojást és/vagy vastárgyakat (szög, kés) rejtő edények jelenléte, amit általában babonás szokásként, valamiféle áldozatként értékel a kutatás.¹⁶⁸

Vontatóhalom III. (69635)

Jászfényszaru belterületétől északkeletre, a Vontató-halom déli részén található a most tárgyalt rézkori, szarmata és Árpád-kori lelőhely. Koordináták: ■■■■■■ ; kiterjedés: 272x147 m. 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 2002-ben pedig Váradi Adél és Langó Péter vezetésével zajlott helyszíni szemle a területen. 2015-ben Bóka Gergely végzett adatgyűjtést a lelőhelyre vonatkozóan, egy ERD-hez kapcsolódóan. A területen késő Árpád-kori településről van tudomásunk, amely a 13. század közepén elpusztult.¹⁶⁹

Samsung parkoló / Szőlők alja (55303)

Jászfényszaru északkeleti határában, a belterülethez közel, a Samsung gyártól északnyugatra terül el a Samsung parkoló vagy Szőlők alja néven ismert lelőhely. Koordináták: ■■■■■■ ; ■■■■■■ ; kiterjedés: 515x474 m. A területen először Kolozs István végzett helyszíni szemlét

¹⁶⁴ STANCZIK 1975, 165; DJM ltr.sz. 61.46.1-3., 61.67.1.

¹⁶⁵ A kiegészített fazék (ltr.sz. 61.67.1.) jelenleg a DJM állandó régészeti kiállításában látható. Habár a vitrin felirata szerint a leletek mind Négyszállásról származnak (és a megnevezés szerint mind „jász kerámia”), a leltári szám, illetve az edény alsó részére írt „J.FÉNYSZARÚ” felirat egyértelművé teszi, hogy ez a Hild Viktor által lerajzolt kerámia. Selmeczi László ugyanezt az edényt közli négyszállási késő Árpád-kori fazékként (SELMECZI 2012, 90), azonban összevetve a fotót az általunk megtekintett jászfényszarui kerámiával, minden bizonnyal ugyanarról a tárgyról van szó. A téves közlést egy újabb munkájában is megismételte (SELMECZI 2018b, 46). Az adott edényekkel kapcsolatban még lásd a 448. lábjegyzetet.

¹⁶⁶ STANCZIK 1975, 165.

¹⁶⁷ Ez a szokás – elsősorban a megkeresztelés előtt elhunyt csecsemők ilyen formán történő eltemetése – inkább a kora újkor – újkor folyamán figyelhető meg. Többek között a négyszállási II. számú temető feltárásakor is előkerült két 18. századi csecsemősírhely, melyeknél a kicsiket egy-egy „cserépköcsög” rejtette (SELMECZI 2018a, 96).

¹⁶⁸ WOLF 1993; PÖLÖS 2001; DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011; SZABÓ 2013; BÍRÓ 2015b, 88–89; TAKÁCS 2016 – valamennyi további irodalommal. Erre utaló nyomokat a közeli Samsung parkoló lelőhelyen is sikerült megfigyelni (BÍRÓ 2015b, 83). Legutóbbi, Jászfényszaru középkori emlékeivel (is) foglalkozó munkájában Selmeczi László is hasonló következtetésre jutott a leborított állapotban talált edénnyel kapcsolatban (SELMECZI 2019, 174).

¹⁶⁹ LNY 2019, 69635; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45308>, 2020. december 31. A lelőhely Kerékgyártó Gyula összeírásában is szerepel Vontatóhalom II. néven (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 2. számú lelőhely).

1994-ben.¹⁷⁰ Ekkor a város Szőlők alja nevű határrészében, egy homokháton talált 13. századi kerámiatöredékeket.¹⁷¹ 1997-ben Langó Péter és Kolozs István, 2006-ban Langó Péter folytatott terepbejárást a területen, melyeknek köszönhetően Jászfényszaru egyik legnagyobb kiterjedésű Árpád-kori települése rajzolódott ki. E mellett szarmata és késő középkori – kora újkori kerámiatöredékek is előkerültek a lelőhelyről.¹⁷² 2007-ben Kertész Róbert vezetésével folyt ásatás a területen, melynek során 309 objektumot tártak fel, melynek többsége egy Árpád-kori településhez köthető.¹⁷³ 2012-es helyszíni szemlénk során Langó Péterrel, Kolozs Istvánnal és Farkas Kristóf Vincével pár szarmata töredéken kívül elsősorban 11–14. századi, illetve kisebb mennyiségben kora újkori kerámiákat láttunk a felszínen. 2015-ben Bóka Gergely végzett adatgyűjtést a lelőhelyre vonatkozóan, egy ERD-hez kapcsolódóan.¹⁷⁴ A nagy területet¹⁷⁵ érintő 2007-es feltárásnak köszönhetően jelenleg erről a településről rendelkezünk a legtöbb információval az Árpád-kor szempontjából. A feltárt jelenségeket, leleteket, illetve az ezek alapján levonhatókövetkeztetéseket a 4. fejezetben részletezzük.

Minden jel arra mutat, hogy az Árpád-kori település további részét a kamionparkolótól nyugatra találhatjuk meg, sőt, a terepbejárások alapján feltételezhető, hogy a szomszédos Ószőlő I–II. elnevezésű lelőhely területe is ehhez a településhez tartozhatott az Árpád-korban.¹⁷⁶ A település teljes területére vonatkozóan nem lehet megállapítani, hogy meddig éltek itt a falu lakói, ahogy az sem világos még, hogy a késő középkori – kora újkori kerámiatöredékek által jelzett periódus és az Árpád-kori időszak között volt-e hiátus, vagy folyamatos volt a megtelepedés.

Ószőlő I–II. (69639; 69641)

A Samsung parkoló nevű lelőhely melletti területen, a jelenlegi, mesterségesen kialakított keskeny csatorna túloldalán, egy dombháton helyezkedik el az Ószőlő II. lelőhely.¹⁷⁷ Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 205x173 m. A közeli lelőhelyekkel (Samsung parkoló, Barátok tava, Vontatóhalom III.) való esetleges kapcsolatára már fentebb utaltunk. 1994-ben Kolozs István, 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 2004-ben ismét Kolozs István végzett helyszíni szemlét a területen, melynek köszönhetően egy rézkori és bronzkori halom, valamint egy szarmata és egy Árpád-kori település nyomait fedezték fel.¹⁷⁸ 2012-es helyszíni szemlénk alkalmával Langó Péterrel, Kolozs Istvánnal és Farkas Kristóf Vincével a korábbi korszakok tárgyai mellett 11–15. századi és kisebb mennyiségben kora újkori kerámiatöredékeket találtunk a felszínen. A mai település északi határában, Ószőlő II. lelőhelytől kb. 50 m-re nyugatra-délnyugatra helyezkedik el az Ószőlő I. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 762x290 m. 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 1994-ben, 1998-ban és 2004-ben Kolozs István helyszíni szemlét, 2017-ben pedig Sarkadi Gergely terepbejárást végzett a területen. Az adott lelőhely esetében némi ellentmondást tapasztaltunk a lelőhely-nyilvántartásban. Korábban ezen a területen egy rézkori halom és egy szarmata település volt ismert, azonban az aktuális adatbázisban ezek mellett Árpád-kori települést is

¹⁷⁰ LNY 2019, 55303. A lelőhely Kerékgyártó Gyula összeírásában is szerepel Ószőlő III. néven (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 6. számú lelőhely).

¹⁷¹ LANGÓ 2005, 371; LANGÓ 2006, 81.

¹⁷² LNY 2019, 55303.

¹⁷³ BÍRÓ 2013a, 145; BÍRÓ 2015a, 149, 151.

¹⁷⁴ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45562>, 2020. december 31.

¹⁷⁵ A feltárt rész nagyjából negyede a lelőhely teljes területének.

¹⁷⁶ BÍRÓ 2013a, 146; BÍRÓ 2015a, 151.

¹⁷⁷ Kerékgyártó Gyula listáján és térképén is Ószőlő II. (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 5. számú lelőhely).

¹⁷⁸ LNY 2019, 69641; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45322>, 2020. december 31.

jeleztek.¹⁷⁹ Elhelyezkedése és közelsége alapján valószínűleg kapcsolódik Ószőlő II. lelőhelyhez, ezért Sarkadi Gergely korábban a lelőhelyek összevonását javasolta.¹⁸⁰

Ószőlő III. (94887)

Jászfényszaru belterületének legészakibb pontjánál, félig az erdős területen, részben az Ószőlő I–II. közé benyúlva, és az Ószőlő I. keleti szélét érintve helyezkedik el az Ószőlő III. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 151x58 m. Itt 2016-ban végeztek terepbejárást és fémdektoros kutatást Kovács Péter vezetésével, ami alapján egy középkori település vált ismertté. A jelenleg mezőgazdasági művelés alatt álló terület felszínén őskori (rézkori?) és középkori kerámiatöredékeket találtak, valamint a fémkeresős tevékenység nyomán néhány kora újkori tárgy is napvilágot látott. A település koráról pontosabb információval nem rendelkezünk.¹⁸¹ Az új lelőhely Ószőlő I–II. lelőhelyekkel való kapcsolata is kérdéses egyelőre.

Kaji part (69823)

Kozma-part és Kozmadomb lelőhelyek közelében, azoktól nagyjából 80 méterrel északkeletre található a Kaji part lelőhely. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 332x212 m. Területén 1994-ben és 1995-ben Selmeczi László, valamint 1995-ben Langó Péter és Kolozs István végzett helyszíni szemlét, 2017-ben pedig Sarkadi Gergely vezetésével zajlott terepbejárást.¹⁸² Az újabb bejárások alapján a lelőhely kiterjedése szinte minden irányba bővült.¹⁸³ A régészeti kutatások során újkőkori, bronzkori, Árpád-kori és késő középkori településnyomokat sikerült azonosítani.¹⁸⁴ Elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy az itteni Árpád-kori falu kapcsolatban állt a Kozmaparton lokalizált településsel.

Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825)

Kozmapart Jászfényszaru belterületének északi határában helyezkedik el. Ez egy, a környezetéből kiemelkedő, 110 m tengerszint feletti magasságú domb, amelyet egykor a Zagyva árterülete határolt nyugatról. Ma a Szabadság útról nyíló Kozma utcán, illetve az ebből nyíló Álmos utcán keresztül lehet megközelíteni.¹⁸⁵ A 2019-es lelőhely-nyilvántartás szerint itt két Árpád-kori lelőhely található, Kozma-part és Kozmadomb,¹⁸⁶ azonban ezek koruk és elhelyezkedésük alapján egy egységet alkothatnak. Időközben valószínűleg már összevonhatták a két lelőhelyet, mivel 2021 júliusában már csak Kozma-part szerepel a MNM régészeti adatbázisában.¹⁸⁷ A korábbi két lelőhelyre vonatkozó koordináták: ■■■■■■, illetve ■■■■■■; kiterjedés: 172x86 m, illetve 156x94 m. 1995-ben és 1998-ban helyszíni szemlét, 1996–1997 folyamán ásatást végzett a lelőhelyen Selmeczi László.¹⁸⁸ A kutatás eredményeit – kiemelve a jászokhoz köthető temetkezések leírását és leletanyagát – 2001-ben publikálta.¹⁸⁹ 2012-es helyszíni szemlénk, valamint 2017-ben Sarkadi Gergely terepbejáráásának alkalmával is sok emberi maradvány volt látható a felszínen.¹⁹⁰ 2018-ban

¹⁷⁹ LNY 2019, 69639; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45318>, 2021. január 1.

¹⁸⁰ SARKADI 2017, 2. A legutóbbi terepbejárást alkalmával a lelőhely kiterjedését jelentősen bővítették, a dolgozatban szereplő térképek már ezt az állapotot mutatják (SARKADI 2017, 4. térkép nyomán).

¹⁸¹ KOVÁCS 2016d; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/79681>, 2021. július 31.

¹⁸² MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46042>, 2020. december 31.

¹⁸³ SARKADI 2017, 2. A dolgozatban szereplő térkép már ezt az állapotot mutatja (SARKADI 2017, 4. térkép nyomán).

¹⁸⁴ GULYÁS 2018a, 69; LNY 2019, 69823.

¹⁸⁵ FARKAS 2019, 3.

¹⁸⁶ LNY 2019, 38297, 69825.

¹⁸⁷ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/61792>, 2021. július 31.

¹⁸⁸ SELMECZI 2001, 129; SELMECZI 2012, 98; LNY 2019, 38297, 69825.

¹⁸⁹ SELMECZI 2001.

¹⁹⁰ SARKADI 2017, 2; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/61792>, 2020. december 31.

Gulyás András Zoltán a Farkas Kristóf Vince által gyűjtött őskori leleteket vette górcső alá.¹⁹¹ Az újkőkor, a kora rézkor és a bronzkor emlékei is előkerültek a területen, azonban ezt követően az Árpád-korig nincs nyoma újabb megtelepedésnek.¹⁹² Legutóbb Farkas Kristóf Vince foglalkozott a Kozma-parttal egy önálló kiadványban, amelyben a lelőhellyel kapcsolatos információkat gyűjtötte össze.¹⁹³ Utóbbi munka előnye, hogy több, eddig publikálatlan objektumot és leletet is közreadott.

Az 1996–1997 folyamán Selmeczi László vezetésével zajló feltárás során a templom egy részét és 31 sírt tártak fel.¹⁹⁴ Az egyhajós, egyenes szentélyzáródású templom mérete (10,7x6,5 m)¹⁹⁵ és jellegzetességei alapján a 12. században épülhetett (11. kép). A pusztulási rétegben néhány festett habarcsstöredéket is találtak, ami alapján freskó díszíthette az egykori épületet (12. kép).¹⁹⁶ Kérdéses, hogy az Árpád-kori település pontosan mikor jöhetett létre, azonban a templom alaprajza és a temetőből származó szórvány III. Béla (1172–1196) denár (CNH I. 111, H 66a, ÉH I. 93, ON I. 16.11 a1.5) is arra utal, hogy a 12. században biztosan létezett (13. kép).¹⁹⁷ Az ásatás 21 tatárjárás előtti sírt érintett, melyek csekély leletanyaggal rendelkeztek.¹⁹⁸ Csak öt sír tartalmazott tárgyi anyagot, melyek között fenőkö (4. sír), faszén (10. sír), koporsószög (12. sír), koporsódeszka és övcsat (16. sír) került elő. Jelentősebb leletanyag csak az 1. sírhoz tartozott: a koporsós temetkezés halottja mellett egy állatcsont és egy vállába kovácsolt kengyel volt (14. kép).¹⁹⁹ A kengyel a talpaló szélességének ismerete nélkül, pusztán a közölt fotó után formai alapon épp annyira lehet 11. századi besenyő, mint 13. századi kun típus.²⁰⁰ Hogy kései nomád formát képvisel, az vitathatatlan. Ugyancsak a lelőhely korai periódusához köthető egy kardstöredék, ami még a régészeti kutatás előtt, mezőgazdasági munka során látott napvilágot a templom belsejéből (15. kép).²⁰¹ Ez egy nyugati / viking típusú kard töredéke, amely a párhuzamok alapján feltehetően a 10. század végére – 11. századra keltezhető.²⁰² A templomhoz és temetőhöz tartozó, Szentkozmadamján néven ismert Árpád-kori település a tatárjárást követően elnéptelenedett.²⁰³

---

¹⁹¹ GULYÁS 2018a.

¹⁹² FARKAS 2019, 5–6.

¹⁹³ FARKAS 2019.

¹⁹⁴ SELMECZI 2001, 129; FARKAS 2019, 23.

¹⁹⁵ Kiss József egyik adatközlője, Szabó Sándor a következőket mondta a Kozmadombon álló egykori épület maradványairól: „»A Kozmakereszt mellett vót valamiféle épület, a tetőn. Lehetett vagy 4 m hosszú meg vagy 3 m széles. Amikor a házamat építettem (1925 mt.) abból a ház fundamentumába is kerűt.« (SZS.)” (KISS 2000, 235).

¹⁹⁶ SELMECZI 2011a, 34.

¹⁹⁷ FARKAS 2019, 7.

¹⁹⁸ A leleteket a Jász Múzeum őrzi, leltári számmal nem rendelkeznek.

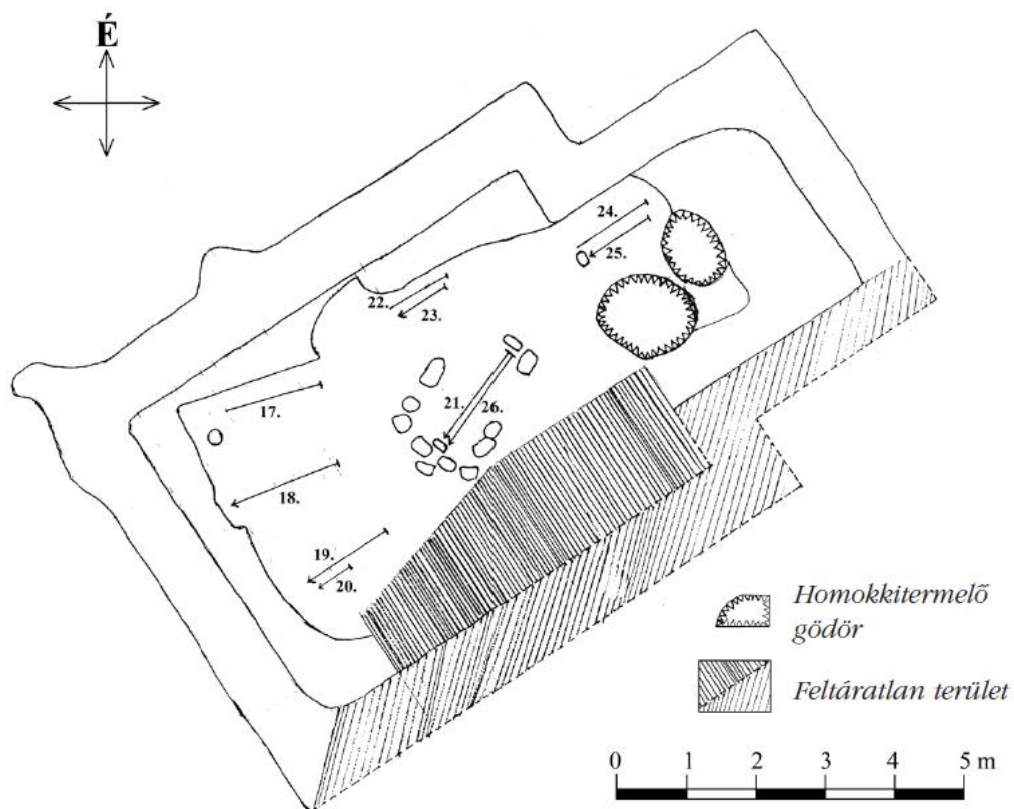
¹⁹⁹ FARKAS 2019, 10.

²⁰⁰ Vö. PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 51, 30. kép 3 és 129, 85. kép 3.

²⁰¹ Farkas Kristóf Vince a kard megtekintésének lehetőségéért Pál Katalin Aliznak mondott köszönetet.

²⁰² BAKAY 1965, 9; KALMÁR 1971, 60, 100. kép b-c; KOVÁCS 1986, 267, 29. kép, 324.

²⁰³ SELMECZI 2001, 129–130, 131, 3. kép; LANTOS 2003, 9; SELMECZI 2011a, 34; SELMECZI 2012, 100; FARKAS 2019, 7, 10; SELMECZI 2019, 164.

11. kép: Szentkozmadamján templomának alaprajza és a belsejében feltárt sírok
(Selmeczi László rajzának felhasználásával FARKAS 2019, 11)

12. kép: Freskó töredéke dicsfény részletével Szentkozmadamján templomából
(FARKAS 2019, 9)

13. kép: Szórvány III. Béla denár Szentkozmadamján temetőjéből
(FARKAS 2019, 7)

*14. kép: Az 1. sírban talált kengyel
(FARKAS 2019, 10)*

*15. kép: Kardtöredék a templom belsejéből
(FARKAS 2019, 18)*

A terület később jász származású nemesek birtoka lett,²⁰⁴ akik a templom belsejét használták temetkezőhelyként.²⁰⁵ Selmeczi László nézete szerint a 14. században jász lakosság élt ezen a területen, de a 15. század elejére valamilyen okból kifolyólag elnéptelenedett a település.²⁰⁶ Ezzel szemben Farkas Kristóf Vince úgy látja, hogy Szentkozmadamján feltételezhetően sosem vált jász szállássá, nem népesült be újra, hanem pusztán maradt.²⁰⁷ Az okleveles adatokat és a keltezőértékű leleteket, illetve a területen történő temetkezés tényét figyelembe véve úgy véljük, hogy valamiféle megtelepedéssel mindenképp számolhatunk a Zsigmond-korban. Habár 1407-ben csak házakat és kúriákat birtokolt benne Kompolth és László (ezért is akarták a boszniai hadjárat során ejtett foglyokat itt letelepíteni és jobbágyként tartani),²⁰⁸ a jász birtokosok többször is „szentkozmadamjánszállási”-ként jelennek meg az oklevelekben, a terület benépesítésére kapott királyi engedélyt pedig később is megújíttatják, továbbá 1449-ben szállásként említik Szentkozmadamját,²⁰⁹ és itt temetkeznek is. Mindezek alapján feltehetően nem maradt teljesen pusztán a terület. A kérdés egyértelmű tisztázásához azonban további régészeti kutatásokra lenne szükség.

A lelőhely későbbi periódusához 10 temetkezés köthető.²¹⁰ A templom belsejében feltárt 18., illetve 19. sírból származó Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) denár (CNH II. 121, H 576, ÉH I. 449μ) és parvus (CNH II. 125A, H 580, ÉH I. 451) ad támpontot a keltezéshez (16. kép; 17. kép), azonban az ásató a sírok egy részénél – pl. 22. sír – a 14. századi földbekerülést is lehetségesnek tartja.²¹¹ A temetkezésekből elsősorban viseleti elemek, így többek között gyűrű, pitykegomb, gyöngyök, ruhaveretek (18. kép), páros korongok (19. kép), övtartozékok kerültek elő. Az egyik sírban a benne lelt kés alapján következtetett övre a feltáró.²¹² Selmeczi László véleménye szerint Kozmadamján templomában Négyszállási István családjának egyes tagjait helyezhették végső nyugalomra.²¹³ A leletanyag alapján az itt eltemetett jász származású személyek még részben őrizték hagyományos viseleti elemeiket, de a korábbi templom mint temetkezési hely arra utalhat, hogy már római katolikus hitre tértek.²¹⁴

A feltételezhetően a 15. században bekövetkezett elnéptelenedést követően a terület Jászfényszaru részévé vált, miután beolvadt annak határába.²¹⁵

²⁰⁴ LANGÓ 2006, 90; FARKAS 2019, 10.

²⁰⁵ SELMECZI 2001, 129–130; SELMECZI 2019, 181.

²⁰⁶ SELMECZI 2001, 136–138.

²⁰⁷ FARKAS 2019, 11–12.

²⁰⁸ TÓTH 2013b, 117.

²⁰⁹ Az okleveles adatokat illetően lásd az 5. fejezet *Szentkozmadamján / Szentkozmadamjánszállás / Kozmadamjánszállás* alfejezetét.

²¹⁰ SELMECZI 2001, 130–138; FARKAS 2019, 12–18.

²¹¹ SELMECZI 2001, 136.

²¹² SELMECZI 2001, 136–138; SELMECZI 2019, 179–182. A leleteket Jászberényben őrzik: JM ltr.sz. 2018.12.1–30. 14–15. század.

²¹³ SELMECZI 2019, 180.

²¹⁴ FARKAS 2019, 18.

²¹⁵ SELMECZI 2001, 139; LANGÓ 2005, 375; LANGÓ 2006, 84.

16. kép: Zsigmond király denárja a 18. sírból
(FARKAS 2019, 13)

17. kép: Zsigmond király parvusa a 19. sírből
(FARKAS 2019, 15)

18. kép: Kalapot viselő, emberfejű és madártestű lény figurájával díszített
préselt aranyozott ezüst lemez a 19. sírből
(FARKAS 2019, 14)

19. kép: Aranyozott ezüst hólyagos korong egy préselt bronz koronggal a 22. sírből
(FARKAS 2019, 15)

Felső-rét (94857)

A mai város belterületétől 440 m-rel északnyugatra, a Zagyva mellett, attól 130 m-rel nyugatra, a Jászfényszaru és Boldogot összekötő út mellett, egy kisebb kiemelkedésen található a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 193x238 m. Az itt elhelyezkedő középkori települést 2016-ban fedezték fel, amikor Kovács Péter vezetésével terepbejárást és fém-detektoros kutatást végeztek a helyszínen. A terület mezőgazdasági művelés alatt áll, a felszínen középkori kerámiatöredékek kerültek elő, valamint néhány fémtárgy (nyílcsúcs, szeg, csattest) is napvilágot látott. A település koráról nem rendelkezünk pontosabb információval.²¹⁶

Béke TSz. (73849)

Jászfényszaru belterületének északkeleti csücskében, a Szabadság úttól és a Samsung gyártól délre, egy magas, de folyamatosan pusztuló homokdombon fekszik a Béke TSz. nevet viselő régészeti lelőhely.²¹⁷ Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 191x95 m. Területén 2010-ben Kelemen Angéla tett helyszíni szemlét, amelynek alapján Árpád-kori és késő középkori településnyom ismert a lelőhelyen.²¹⁸ 2016-ban Bóka Gergely végzett adatgyűjtést a terület vonatkozásában, egy ERD-hez kapcsolódóan.²¹⁹

2016-ban F. Kovács Péter vezetésével folyt mentő feltárás a lelőhelyen. Ekkor 4 kemence, több árok szakasz – feltehetően egy karámrendszer részei – és egy kemencével ellátott munkagödör került feltárássra. A leletek között kerámiatöredékek, állatcsontok, vassalak, üveg pohár (?) pereme, vascsat, szegek és egyéb tárgyak is szerepeltek. Egy III. Béla rézpénz is előkerült az ásatás során. Az ezzel egy időben végzett fém-detektoros kutatásnak köszönhetően további III. Béla-érmék, illetve friesachi denárok és más fémleletek is napvilágot láttak.²²⁰

2017. július 25. és augusztus 4., illetve október 9. és 16. között Gulyás András Zoltán vezetett megelőző feltárást a lelőhelyen, mivel a területen homokbánya nyitását tervezték. Az ásatás során 24 objektumot, ezek között 2 épületrészt, több árkot és gödört tártak fel. Az előkerült kerámiatöredékek és állatcsontok az Árpád-kor időszakára keltezhetők.²²¹ 2020 decemberében egy beruházáshoz kapcsolódóan újabb feltárás történt, melynek során avar és kora Árpád-kori objektumok és leletek láttak napvilágot. Összesen 17 gödör, 1 ház, a házhoz tartozó oszlophelyek, illetve 2 széles árok került elő. Az Árpád-kori jelenségek egyike volt a ház is, amelynek déli sarkában egy összeomlott kemencét figyeltek meg.²²²

A DJM és JM által őrzött leletanyag alapján a 11–12. században biztosan létezett a település, csupán egy-két kerámiatöredék esetében merül fel a 12. század végére – 13. századra történő keltezés. A kutatás jelen állása szerint feltételezhető, hogy a település nem érte meg a tatárjárást, de legalábbis legkésőbb a 13. század folyamán megszűnt. A nyilvántartásban rögzített késő középkori településnyomra utaló objektumot vagy leletet nem ismerünk, így a lelőhely ezen periódusa kérdéses.

Gyékényes II. (73157)

A mai település belterületének északkeleti határához közel, a Szabadság úttól délre található a Gyékényes II. nevű lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 394x182 m. A terület változó jellegű, egy része vízjárta, alacsonyabb fekvésű felszín, más részén pedig 4–6 m

²¹⁶ KOVÁCS 2016b; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/79660>, 2021. július 31.

²¹⁷ F. KOVÁCS 2016. Nem összetévesztendő a hasonló nevű, de a félreértés elkerülése végett másképp írandó Béke Tsz. (81341) lelőhellyel.

²¹⁸ LNY 2019, 73849.

²¹⁹ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/25944>, 2020. december 31.

²²⁰ F. KOVÁCS 2016; F. KOVÁCS – GULYÁS 2019; DJM ltr.sz. 2017.4.1.1.-2017.5.1.

²²¹ GULYÁS 2017a; GULYÁS 2017b, 4–5; F. KOVÁCS – GULYÁS 2019; JM ltr.sz. 2017.5.4.1.-2017.5.12.8. szarmata, 2017.4.11.1.-2017.4.27.2. Árpád-kor.

²²² GULYÁS 2021g.

magasságú homokdombok találhatók, melyek felszíne erodált.²²³ A lelőhelyen Kelemen Angéla végzett helyszíni szemlét 2010-ben, majd Kertész Róbert vezetésével 2011-ben geodéziai felmérés, 2012-ben pedig régészeti megfigyelés történt. 2016-ban Mesterházy Gábor geofizikai felmérést, Bóka Gergely próbaásatást és adatgyűjtést végzett a lelőhelyen, illetve ahhoz kapcsolódóan. Ezek alapján szarmata és Árpád-kori településnyomok adathozhatók a területen.²²⁴ 2017-ben ásatás is zajlott Polgár Zoltán vezetésével.²²⁵ Ennek keretében a lelőhely keleti és délnyugati részén történt kutatás, melynek során 21 151 m²-t tártak fel. Az ásatás során szarmata és hun kori objektumok láttak napvilágot, Árpád-kori jelenség ez alkalommal nem került elő.²²⁶

Gyékényes 4. (73853)

Gyékényes 4. lelőhely Jászfényszaru északi belterületétől keletre, egy kiemelkedő homokdombon helyezkedik el. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 118x97 m. A lelőhelyen 2010-ben Csányi Marietta és Tárnoki Judit végzett terepbejárást, ami alapján őskori, szarmata és Árpád-kori településnyom ismert itt.²²⁷ 2016-ban Mesterházy Gábor geofizikai felmérést, Bóka Gergely próbaásatást és adatgyűjtést végzett a lelőhelyen, illetve azzal kapcsolatban.²²⁸ Ugyanebben az évben F. Kovács Péter és Hoppál Krisztina vezetésével történt feltárás a lelőhely területén. Ennek alkalmával elsősorban szarmata jelenségek láttak napvilágot, de honfoglalás kori, Árpád-kori és késő középkori – kora újkori leletek is előkerültek, melyek között kerámia, csat, pénzérme, puska, illetve egyéb használati és viseleti tárgyak is szerepeltek.²²⁹ Közelségük alapján talán kapcsolatba hozhatók ezzel a településnyommal a Gyékényes II. és a Béke TSz. lelőhelyeken található településnyomok.

Gyékényes 5. (93407)

A Gyékényes 4. lelőhelytől 190 m-re délnyugatra, egy kis kiemelkedésen helyezkedik el a Gyékényes 5. lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 179x101 m. Területén 2017-ben Sarkadi Gergely végzett terepbejárást, ami alapján őskori, szarmata és Árpád-kori település ismert a területen.²³⁰

Kiss-tanya (új lelőhely)

A Gulyás András Zoltán vezetésével zajló újabb topográfiai munkák során egy további késő középkori települést fedeztek fel Jászfényszaru ágói határában. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 270x178 m. Itt egy szétszántott templom maradványait figyelték meg, valamint középkori kerámiákat és egy Ferdinánd érmét leltek.²³¹ 2021 tavaszán újabb terepbejárást végeztek a területen a Jász Múzeum égisze alatt, ekkor Árpád-kori és késő középkori leletek kerültek elő. Az új lelőhely kiterjedése, illetve az itt talált Árpád-kori és késő középkori településnyom egymáshoz való viszonya még nem tisztázott pontosan. Lehetséges, hogy több lelőhellyel / településnyommal számolhatunk a területen.²³²

²²³ POLGÁR 2019, 185.

²²⁴ LNY 2019, 73157; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/22434>, 2020. december 31.

²²⁵ POLGÁR 2019.

²²⁶ POLGÁR 2019, 185.

²²⁷ LNY 2019, 73853.

²²⁸ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/25956>, 2020. december 31.

²²⁹ F. KOVÁCS – HOPPÁL 2016; F. KOVÁCS – HOPPÁL 2019.

²³⁰ LNY 2019, 93407; SARKADI 2017, 1; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/78083>, 2021. január 1. A lelőhely kiterjedését Sarkadi Gergely jelentése alapján tüntettük fel (SARKADI 2017, 4. térkép).

²³¹ GULYÁS 2020a, 237.

²³² Gulyás András Zoltán szíves szóbeli közlése. A kiterjedést az általa készített térkép alapján jelöltük.

Béke Tsz. (81341)

A város külterületének keleti részén, a 32-es úttól délre egy kis dombon található a Béke Tsz. lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 169x85 m. Másik elnevezése "A 32. számú műút kerékpárúttal való fejlesztése" projekt 8. lelőhely. Területén 2012-ben Tárnoki Judit végzett terepbejárást, melynek során őskori, avar és Árpád-kori településnyomok váltak ismertté.²³³

Szeméttelép I. (69787)

A lelőhely a mai településtől keletre, a Kopaszagyagos és a Gyékényes elnevezésű terület határán helyezkedik el. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 454x342 m. A lelőhely déli fele részben fedésben van a Nagy-Agyagos elnevezésű lelőhellyel, így nem kizárt, hogy korábban egy egységet alkottak. A területen 1994-ben Kolozs István, 1997-ben Langó Péter és Kolozs István végzett helyszíni szemlét. 2016-ban F. Kovács Péter vezetésével folyt leletmentés, melynek során elsősorban szarmata leleteket találtak, s csupán egyetlen 15–16. századi kerámiatöredék került elő.²³⁴ 2017-ben Sarkadi Gergely végzett terepbejárást a lelőhelyen, azonban ekkor a fedettség miatt nem lehetett régészeti leleteket megfigyelni.²³⁵ Ugyanebben az évben Gulyás András Zoltán vezetésével folyt terepbejárás, illetve egy próbafeltárássra is sor került. Utóbbi alkalmával szarmata, valamint leletmentes jelenségek kerültek elő.²³⁶ 2018 nyarán megelőző feltárás zajlott a területen a Jász Múzeum égisze alatt. A feltárt 1483 objektum többsége 3–4. századi tárolóverem volt, illetve 31 ház, több kemence, 4 kút és több árok is napvilágot látott. Emellett 4 honfoglalás kori sír, illetve paleolit szórványleletek és oszlophelyek is előkerültek. A feltáráshoz kapcsolódóan fémdetektoros kutatást is végeztek, melynek során egy 15. századi gótikus kulcstartót is találtak, ami egy szerelmespárt ábrázol (20. kép).²³⁷ Némi eltérés mutatkozik a lelőhely-nyilvántartásban szereplő adatok és az újabb kutatási eredmények között, mivel korábban ezen a területen csak egy szarmata település volt ismert, azonban a legutóbbi terepbejárás során Árpád-kori és középkori településre utaló leletek is előkerültek.²³⁸ Mindezek alapján egy Árpád-kori és feltehetően egy 15–16. századi településsel számolhatunk, de ezek viszonya kérdéses.

20. kép: Szerelmespárt ábrázoló kulcstartó Jászfényszaru–Szeméttelép I. lelőhelyről
(GULYÁS – TÓTH 2019, 224, Kat. 160. Fotó: Gulyás András Zoltán)

²³³ LNY 2019, 81341; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/14424>, 2020. december 31..

²³⁴ DJM ltr.sz. 2017.6.11.15.

²³⁵ SARKADI 2017, 1.

²³⁶ GULYÁS 2017g.

²³⁷ JM ltr.sz. 2019.14.1.1.; GULYÁS 2018d; GULYÁS – TÓTH 2019, 211, Kat. 160.

²³⁸ GULYÁS 2017d vö. LNY 2019, 69787; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45925>, 2021. január 1. Az újabban talált és nyilvántartásba vett leletek: JM ltr.sz. 2018.1.1.9-12. szarmata, 2018.1.1.13-15. Árpád-kor, 2017.1.1.16-18. középkor.

Nagy-Agyagos (76721)

A lelőhely a mai településtől keletre, a Gyékényes elnevezésű terület keleti csücskében, a Veresrét dülő 32-es út felé tartó szakasza mentén, attól északra helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 514x344 m. A lelőhely északi fele részben fedésben van a Szeméttelép I. lelőhellyel, így nem kizárt, hogy korábban egy egységet alkottak. A területen 2010-ben Reményi László végzett terepbejárást, amelynek során római császárkori és középkori település vált ismertté.²³⁹

Cserháti tanyák (69755)

Jászfényszaru nyugati külterületén, a Borjújárás határrészben, az annak nevét viselő, 10–11. századi temetőt jelző Borjú-járás lelőhelytől 100–110 méterrel dél-délkeletre helyezkedik el a Cserháti tanya elnevezésű régészeti lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 260x141 m. 1963-ban Garam Éva és Patay Pál, 1998-ban pedig Kolozs István végzett helyszíni szemlét a területen, ami alapján szarmata és Árpád-kori településnyomról van tudomásunk.²⁴⁰

Templom (69679)

Hild Viktor egy Jászfényszaru–Templom előtt elnevezésű lelőhelyet is közölt naplójának Árpád-kori – középkori fejezetében, azonban innen csak egy 18. századi kun süveget említett.²⁴¹ A közhiteles nyilvántartásban Templom elnevezésű lelőhely szerepel. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 140x81 m. Itt 1903-ban Hild Viktor és Muharai Béla, 1998-ban és 1999-ben Selmeczi László, 2000-ben pedig Belényesy Károly, Szebeni Andrea és Langó Péter végzett helyszíni szemlét. A templomkertben egy szondázó ásatásra is sor került 1999-ben és 2000-ben.²⁴² A lelőhely területén elvileg Árpád-kori templom, temető és késő középkori település található,²⁴³ de az eddigi feltárások során Zsigmond koránál korábbi temetkezések nem kerültek elő,²⁴⁴ a templom építési idejére vonatkozóan pedig egyelőre a 15. század tűnik elfogadhatónak.²⁴⁵ Tehát a Zsigmond-kori temető és a 15. századi templom, ami biztosan ismert a lelőhelyről.

Maga az épület jelenleg egy főhajóval és egy északi oldalhajóval rendelkezik, nyugati oldalán egy háromszintes torony helyezkedik el, szentélye a nyolcszög öt oldalával záródó. A szentély északi oldalán a sekrestye található, délen pedig a hajó falához egy kétszintes kántorkórust építettek. Az épület mai formája jól szemlélteti a többszöri átépítést, az eredeti, késő középkori épület egy hosszú, keskeny formájú, négy szakaszos hajójú, a nyolcszög öt oldalával záródó, két szakaszos szentélyű, támpilléres templom volt. A hajó 25 m hosszú és 7 m széles, a szentély pedig 15 m hosszú és 5,5 m széles. A szentély boltozata feltehetően keresztboltozat volt, a hajó a támpillérek alapján valószínűleg szintén boltozott volt. Kérdéses, hogy a torony és a sekrestye is középkori eredetű-e (21. kép).²⁴⁶ A templom építési idejével

²³⁹ LNY 2019, 76721; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/39118>, 2020. december 31.; REMÉNYI 2012.

²⁴⁰ Kerékgyártó Gyula térképén Homoktanyák II. (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 26. számú lelőhely); LNY 2019, 69755; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45783>, 2020. december 31.

²⁴¹ STANCZIK 1975, 184.

²⁴² SELMECZI 2019, 168. A főszövegben 1999 és 2000 szerepel az ásatás évére vonatkozóan, azonban a közölt leletfotóknál minden esetben 1996. évi ásatásból származó leletre utal a szerző (SELMETCZI 2019, 168–169).

²⁴³ LNY 2019, 69679; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45481>, 2020. december 31.

²⁴⁴ SELMECZI 2001, 139; SELMECZI 2012, 105.

²⁴⁵ SOÓS 1985, 365; BELÉNYESY – SZEKENI 2000, 145; FARKAS – PETŐ 2010, 10; SELMECZI 2011g, 76; LANGÓ 2018, 6.

²⁴⁶ BELÉNYESY – SZEKENI 2000, 146–147; SELMECZI 2012, 104–105; SELMECZI 2019, 167. A nyolcszög oldalával záródó templomok esetében a kutatók egy része három (pl. BELÉNYESY – SZEKENI 2000, 145; SZATMÁRI 2005, 42, 121, 122), míg mások öt oldalt adnak meg a szentély alakjának elnevezésben (pl. SELMECZI 1992a, 13; WOLF 2018, 131), azonban ezek alapvetően ugyanazt a formát képviselik, csak a kifejezés más. Jelen munkában egységesen a „nyolcszög öt oldalával záródó szentély” megnevezést alkalmazzuk.

kapcsolatban újabban Farkas Kristóf Vince fogalmazta meg kétségeit. Habár korábban maga is elfogadta a templom Belényesy Károly, Szebeni Andrea és Selmeczi László által meghatározott középkori voltát, ma már úgy látja, hogy „*a templom és a temető középkori előzményei mellett semmilyen érv nem szól*”.²⁴⁷ A 18. századi (1702) építési időpontot támogatja nézete szerint, hogy az 1699-es, Pentz Jakab Kristóf egri kamarai prefektus által készített felmérésben még romként sem említik a jászfényszaru templomot, csak egy fatemplomról értesülünk. Ugyancsak az 1702-es építést igazolja véleménye szerint a templom falába beépített emléktábla, ami alapján ekkor a templom alapozástól újonnan épült. Az épület archaizáló stílusa pedig talán a helyi lakosság új dolgoktól való idegenkedésével, illetve a 17. század gótizáló manierizmusának kései jelenlétével magyarázható. Továbbá bizonyos iratok és az 1998-as feltárásból származó leletek áttekintése alapján sem látja igazolhatónak a középkori előzmények meglétét.²⁴⁸ Mivel az említett iratok, valamint a régészeti leletek megtekintése nem állt módunkban, az ezekkel kapcsolatos megállapítások ellenőrzésére nincs lehetőségünk, csupán a hivatkozott irodalmakra támaszkodhatunk. Farkas Kristóf Vince felvetését mindenképp meggondolandónak tartjuk és még inkább indokoltnak látjuk, hogy ha egyszer lehetőség nyílik rá, akkor újabb ásatással, illetve falkutatással vizsgálják meg a jászfényszaru templomot és környezetét.

A Selmeczi László által vezetett szondázó ásatás során, a feltáró leírása alapján a déli hajófal mellett nyitott 5x10 m-es szelvényben 9 késő középkori, az ettől 10 m-rel délre nyitott szondában 10 későbbi, 18. századi sírt tártak fel. A témánk szempontjából fontos 9 sírből 5 melléklet nélküli volt, a másik 4 temetkezésben megtalált régészeti leletek szinte kizárólag viseleti elemek voltak. Az 1. sír halottját veretekkel díszített övvel és lapos korong alakú préselt gombokkal zárható felsőruhában temették el. A 2. sírban nyugvó leány pártával rendelkezett, felsőruhájához pedig az 1. sírban lelthez hasonló gombok tartoztak. Nyakában egy, négy zöld üvegbetéttel díszített bronz keresztet viselt. A 6. sír halottjának a lábainál, a sír földjében meghatározhatatlan vastárgyak voltak. A 7. sír esetében az elhunyt combsontjai között egy kupacban 35 db gyöngy került elő, melyek a feltáró szerint eredetileg tarsolyban lehettek.²⁴⁹ A párhuzamként említhető, kunoknál megfigyelt gyöngyös tarsolyok alapján talán a fényszaru gyöngyök sem a tarsolyban, hanem a tarsolyon lehettek díszként.²⁵⁰ Habár a főszövegben nem találtunk erre való utalást, a közölt kép alapján a 7. sírban nyugvó személy is pártát viselhetett.²⁵¹ Ez utóbbi temetkezés volt az egyetlen, ami a temető korábbi korszakából származhatott, de Selmeczi László véleménye szerint a plébániatemplom körüli temetőben nincsenek a 15. századnál korábbi sírok.²⁵²

²⁴⁷ FARKAS ms., 2, 19. jegyzet. Itt is köszönöm Farkas Kristóf Vincének, hogy kéziratának a jászfényszaru templom keltezésére vonatkozó részét rendelkezésemre bocsátotta.

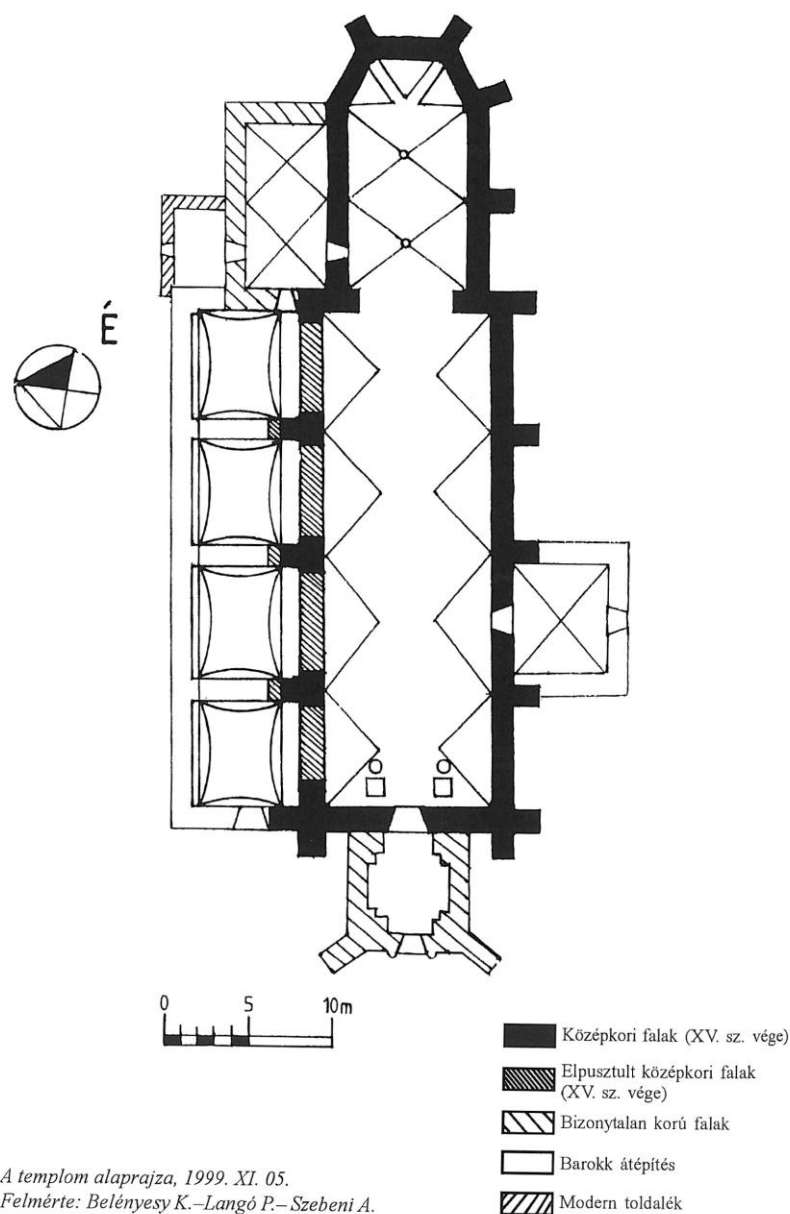
²⁴⁸ FARKAS ms., 2–4. A szerző egy újraértelmezett templomalaprajzot is szerkesztett az egyes építési periódusok szemléltetésére, de kéziratról lévén szó, ezt az illusztrációt jelen munkában nem mutatjuk be.

²⁴⁹ SELMECZI 2019, 168–169.

²⁵⁰ HATHÁZI 2004, 116–117, 19. kép. Habár a gyöngyös tarsoly viselete archaikusnak tűnhet, Hatházi Gábor kutatásai alapján a gyöngyös tarsolyok a kun periódus legkorábbi és legkésőbbi sírjaiban is megtalálhatók. Utóbbiak egyike a csengelei 31. sírban talált példány, amelyet Mátyás király denárja keltezett a 15. századra (HATHÁZI 2004, 118–119).

²⁵¹ Vö. SELMECZI 2019, 169, 7. kép.

²⁵² SELMECZI 2019, 169–170.

*A templom alaprajza, 1999. XI. 05.
Felmérte: Belényesy K.–Langó P.–Szabó A.*

*21. kép: Jászfényszaru temploma
(BELÉNYESY – SZABÓ 2000, 154, 2. kép)*

Kopasz-Agyagos (94859)

A lelőhely a Béke Tsz.-től induló, Jászfényszaruról délkeleti irányba kivezető dűlőút mentén, annak északi oldalán, a Kopasz-Agyagos határrészen helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■; ■■■■■; kiterjedés: 550x152 m. 2016-ban Kovács Péter vezetésével zajlott terepbejárás és fémdetektoros kutatás a területen, melynek során egy középkori település nyomaira bukkantak. A terület jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll, a felszínen nagy mennyiségű szarmata és középkori kerámiatöredéket találtak. Emellett római érmék, fibulák, korongfibula, övcsatok és egy muskétagyolyó is előkerült. A lelőhely korát illetően pontosabb információval nem rendelkezünk.²⁵³

²⁵³ KOVÁCS 2016a; <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/79661>, 2021. július 31.

Sóderbánya melletti dombok (69763)

A Galga és a Zagyva összefolyásánál, a Galgától északra helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 230x200 m. Csányi Marietta és Kolozs István helyszíni szemlét végzett a lelőhelyen 2003-ban. A területen késő rézkori temető és késő középkori település ismert.²⁵⁴

Virág utcától D-re I. (93409)

A település belterületének déli-délnyugati határán, a Virág utcától délnyugatra helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 150x92 m. 2017-ben Sarkadi Gergely végzett terepbejárást a területen, melynek során Árpád-kori település vált ismertté.²⁵⁵

Virág utcától D-re III. (93413)

A lelőhely a mai település belterületének délnyugati széléhez közel, a Virág utcától D-re I. lelőhelytől alig 20 m-re délre, részben egy kis kiemelkedésen húzódik. Koordináták: ■■■■■■■■; ■■■■■■■■; kiterjedés: 313x96 m. 2017-ben Sarkadi Gergely végzett terepbejárást a területen, ahol egy őskori és egy Árpád-kori település nyomai kerültek elő.²⁵⁶

Virág utcától D-re II. (93411)

A település belterületének délnyugati széle mentén, a Virág utcától D-re III. lelőhelytől 95–100 m-re kelet-délkeletre található a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 123x101 m. A területen 2017-ben Sarkadi Gergely végzett terepbejárást, melynek során egy őskori és egy Árpád-kori település vált ismertté.²⁵⁷

Galga-torkolat, Tamusok hídja II. (44151)

A mai településtől délre, a Virágoshalom elnevezésű területen, a Zagyva és a Galga elágazásához közel, a Zagyvától keletre helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 350x109 m. Csupán 100 m a távolság közte és a Galga-torkolat, Tamusok hídja. lelőhely között. A lelőhely névváltozatai: Virágos-halom, 6.lh., Tamusok hídja. Területén Csányi Marietta és Kolozs István végzett helyszíni szemlét 2003-ban, illetve Csányi Marietta, Hegedűs Gabriella és Langó Péter terepbejárást 2004-ben. Az eddigi kutatások alapján késő középkori települést és középkori temetőt ismerünk a lelőhelyen.²⁵⁸

Galga-torkolat, Tamusok hídja (44153)

A mai településtől délre, a Virágoshalom elnevezésű területen, a Zagyva és a Galga elágazásához közel, szinte közvetlenül a Zagyva partján, tőle keletre helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 141x81 m. Csupán 100 m a távolság közte és a Galga-torkolat, Tamusok hídja II. lelőhely között. Másik elnevezése Virágos-halom, 4.lh. A lelőhelyen

²⁵⁴ LNY 2019, 69763; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45808>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Galga Tsz híd mellett megjelölésű, neolit és középkori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 27. számú lelőhely).

²⁵⁵ SARKADI 2017, 2. A 2019. júliusi lelőhely-nyilvántartásban még nem szerepelt, de a MNM RA már tartalmazza a lelőhely adatait: MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/78085>, 2021. január 1. A lelőhely kiterjedését Sarkadi Gergely jelentése alapján tüntettük fel (SARKADI 2017, 6. térkép).

²⁵⁶ SARKADI 2017, 2. A 2019. júliusi lelőhely-nyilvántartásban még nem szerepelt, de a MNM RA már tartalmazza a lelőhely adatait: MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/78087>, 2021. január 1. A lelőhely kiterjedését Sarkadi Gergely jelentése alapján tüntettük fel (SARKADI 2017, 6. térkép).

²⁵⁷ SARKADI 2017, 2. A 2019. júliusi lelőhely-nyilvántartásban még nem szerepelt, de a MNM RA már tartalmazza a lelőhely adatait: MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/78086>, 2021. január 1. A lelőhely kiterjedését Sarkadi Gergely jelentése alapján tüntettük fel (SARKADI 2017, 6. térkép).

²⁵⁸ LNY 2019, 44151; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/35609>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Zagyva-Galga összefolyás, Zagyva híd mellett megjelölésű, neolit és középkori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 24. számú lelőhely).

Csányi Marietta, Hegedűs Gabriella és Langó Péter végzett terepbejárást 2004-ben. Ez alapján késő középkori település és temető ismert ezen a területen.²⁵⁹

Boldogi határ (69985)

Jászfényszaru Hosszúhát elnevezésű határrészában helyezkedik el a Boldogi határ nevet viselő lelőhely.²⁶⁰ Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 1028x353 m. Területén 2003-ban Csányi Marietta és Kolozs István végzett helyszíni szemlét. Az eddigi kutatások alapján szarmata, népvándorlás kori és Árpád-kori települést ismerünk ezen a lelőhelyen.²⁶¹ Korábbi tanulmányában Langó Péter ennek közelében jelölte a 11–13. századi Jászfényszaru–Kórés lelőhelyet, talán összefüggés van a két településnyom között.²⁶²

Kórés-Hosszúhát II. (69835)

Jászfényszaru külterületének délnyugati részén, a Kórés-értől dél-délnyugatra terül el a Kórés-Hosszúhát II. nevet viselő lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 961x304 m. Szarmata és Árpád-kori település ismert a területről, ahol 2003-ban Madaras László végzett ásatást.²⁶³ Az egykori falu területén 13–14. századi kerámiatöredékek kerültek elő.²⁶⁴ Hosszúhát esetében a felszínen található cserepekről Pesty Frigyes helynévtárában is olvashatunk, miszerint „fél órányi hosszúságban temérdek kövesült agyagbóli edények, 's cserép darabok találatnak”.²⁶⁵

Csonthalom tanyák I. (69765)

A mai településtől délre, a Zagyva mentén, tőle nyugatra-délnyugatra található a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 291x139 m. Területén 1995-ben Langó Péter, 1998-ban Kolozs István végzett helyszíni szemlét. A lelőhelyen rézkori halom, illetve őskori és középkori település ismert.²⁶⁶ Kerékgyártó Gyula összeírása alapján a középkoron belül az Árpád-korral számolhatunk.²⁶⁷

Csonthalom tanyák II. (69769)

A mai településtől délre, a Zagyva mentén, tőle nyugatra-délnyugatra, a Csonthalom tanyák I. lelőhelytől kb. 260 m-re délkeletre található a Csonthalom tanyák II. Koordináták: ■■■■■■■■; ■■■■■■■■; kiterjedés: 286x175 m. 1995-ben Langó Péter, 1998-ban Kolozs István végzett helyszíni szemlét a lelőhelyen, ahol őskori temető és középkori település ismert.²⁶⁸

²⁵⁹ LNY 2019, 44153; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/35622>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Zagyva-Galga összefolyás, Zagyva híd mellett megjelölésű, neolit és középkori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 24. számú lelőhely).

²⁶⁰ Különös a névadás, tekintve, hogy a mai Boldog Jászfényszarutól északnyugatra és nem délnyugatra található. Langó Péter véleménye szerint feltehetően az adatfelvételkor csúszhatott el a lelőhelynév az adott lelőhelyhez képest, ezért a félrevezető elnevezés (Langó Péter szíves szóbeli közlése).

²⁶¹ LNY 2019, 69985; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46639>, 2020. december 31. A lelőhely középkori településsel való esetleges azonosítását illetően lásd az 5. fejezet *Fényszaru* alfejezetét.

²⁶² LANGÓ 2006, 80, Térkép 2, 6. pont.

²⁶³ LNY 2019, 69835; <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46099>, 2020. december 31.

²⁶⁴ LANGÓ 2005, 374; LANGÓ 2006, 83.

²⁶⁵ BOGNÁR 1978, 82.

²⁶⁶ LNY 2019, 69765; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45842>, 2020. december 31.

²⁶⁷ Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Csonthalom IV. megjelölésű, neolit, népvándorlás kori és Árpád-kori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 32. számú lelőhely). Közel esik a listán 29. számmal jelölt Csonthalom I. is, de ott nem került elő középkori anyag.

²⁶⁸ LNY 2019, 69769; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45851>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez lehet a Csonthalom II. megjelölésű lelőhely, ahol akkor csak őskori és szarmata anyag került elő (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 30. számú lelőhely).

Csonthalom tanyák III. (69771)

A mai településtől délre, a Zagyva nyugati-délnyugati partján, a Csonthalom tanyák II. lelőhelytől kb. 250 m-re délkeletre található a Csonthalom tanyák III. Koordináták: ■■■■■; ■■■■■; kiterjedés: 255x160 m. A lelőhelyen 1995-ben Langó Péter, 1998-ban Kolozs István végzett helyszíni szemlét. Területén őskori település, bronzkori temető, valamint középkori település ismert.²⁶⁹

Virágoshalom I. (69741)

A mai település délkeleti határában, Virágoshalom középső részén fekszik a határrész nevét viselő régészeti lelőhely. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 204x124 m. Területén 1995-ben Langó Péter és Kolozs István, 1998-ban Kolozs István végzett helyszíni szemlét, melynek köszönhetően Árpád-kori és késő középkori településnyomra bukkantak.²⁷⁰ A lelőhelyen Kolozs István 14. századi kerámiatöredékeket talált.²⁷¹

Újszőlő II. (69785)

Virágoshalom területén, a Virágoshalom I. lelőhelytől 120 méterre délnyugatra helyezkedik el Újszőlő II. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 330x169 m. A lelőhelyen Árpád-kori és késő középkori településnyom adatolható Kolozs István 1994-es, illetve Langó Péter és Kolozs István 1995-ös helyszíni szemléje alapján.²⁷²

Kopasz-domb (44145)

Jászfényszaru délkeleti határában, Virágoshalom területén található a Kopasz-domb, vagy más néven Virágos-Halom, 7. lh. elnevezésű lelőhely. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 372x198 m. 2004-ben Csányi Marietta, Hegedűs Gabriella és Langó Péter végzett terepbejárást a területen, melynek során őskori telepek mellett egy kora Árpád-kori temető nyomait is sikerült megfigyelniük.²⁷³ 2016-ban Kovács Péter vezetésével történt terepbejárás és fémdetektoros kutatás a lelőhelyen, azonban ekkor csak őskori és szarmata leletek láttak napvilágot.²⁷⁴

Szegek-Népi dombok (69855)

A Virágoshalom délkeleti részén található Szegek-Népi dombok lelőhely. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 475x180 m. 1997-ben Langó Péter és Kolozs István, 2000-ben Kolozs István, 2003-ban Csányi Marietta és Kolozs István végzett helyszíni szemlét a területen, melynek köszönhetően egy késő rézkori, badeni kultúrához tartozó telepnyom mellett egy kora Árpád-kori temetőre bukkantak,²⁷⁵ amely a Zagyva folyó bal partja mellett, egy magaslaton helyezkedik el. Kolozs István 14. századi kerámiatöredékeket is talált a területen.²⁷⁶ A mezőgazdasági munkák során több sírt is megbolygattak, valamint a gyakori homokviharak is pusztítják a temető területét.²⁷⁷

²⁶⁹ LNY 2019, 69771; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45856>, 2020. december 31. Kerékgyártó Gyula listáján és térképén ez a Csonthalom III. megjelölésű középkori lelőhely (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 31. számú lelőhely).

²⁷⁰ Kerékgyártó Gyula térképén Virágoshalom I. (KERÉKGYÁRTÓ. é. n. 22. számú lelőhely); LNY 2019, 69741; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45725>, 2020. december 31.

²⁷¹ LANGÓ 2006, 83.

²⁷² LNY 2019, 69785; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45920>, 2020. december 31.

²⁷³ LNY 2019, 44145; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/35553>, 2020. december 31.

²⁷⁴ KOVÁCS 2016c.

²⁷⁵ Kerékgyártó Gyula térképén Újszőlő IV. (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 21. számú lelőhely); LNY 2019, 69855; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46177>, 2020. december 31.; LANGÓ 2005, 370; LANGÓ 2006, 81.

²⁷⁶ LANGÓ 2005, 374; LANGÓ 2006, 83; SELMECZI 2011a, 37.

²⁷⁷ LANGÓ 2005, 367; LANGÓ 2006, 78.

Újszőlők-Szőlőkalja II. (69737)

A lelőhely Jászfényszaru délkeleti határában, Újszőlők-Szőlőkalja I. lelőhelytől északkeletre, Virágoshalom déli részén található. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 273x147 m. Langó Péter és Kolozs István 1997-es, illetve Kolozs István 1998-as helyszíni szemléje alapján ismerjük a lelőhelyet. Ezek szerint újkőkori, avar és Árpád-kori településnyom található ezen a területen.²⁷⁸ Elképzelhető, hogy a közeli Újszőlők-Szőlőkalja I. lelőhellyel egy települést képeztek.

Újszőlők-Szőlőkalja I. (69735)

Virágoshalom déli részén helyezkedik el az Újszőlők-Szőlők alja I. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 378x182 m. Kolozs István 1994-es, illetve Langó Péter és Kolozs István 1997-es helyszíni szemléje alapján avar és Árpád-kori településnyomról van tudomásunk a területen.²⁷⁹ Tőle 160 m-re északkeletre található az Újszőlők-Szőlőkalja II. lelőhely, mellyel talán egykoron egy települést alkothattak.

Csonthalom-dűlő (94855)

Jászfényszaru déli határában, a Mérges-patak mellett, attól 120 m-rel északra, az erdős területen található a lelőhely, amely kb. 950 m-rel délnyugatra helyezkedik el a Csonthalom tanyák I.-től. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 411x410 m. A terület jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll, 2016-ban Kovács Péter vezetésével zajlott itt terepbejárás és régészeti célú fémdetektoros kutatás, melynek során egy középkori települést sikerült azonosítani. A felszínen szórványos mennyiségben kerültek elő késő középkori kerámiatöredékek, illetve néhány középkori fémtárgy is napvilágot látott.²⁸⁰

Jászfényszaru határa

Hild Viktor 1898-ban egy paraszttasszonytól vásárolt meg egy „vért-törő” kardpengetőredéket, amit abban az évben találtak szántás közben Jászfényszaru határában, Palócz Jánosné földjén. A tárgy feltehetően az Árpád-kor időszakára keltezhető.²⁸¹ További információval nem rendelkezünk az előkerülés pontos helyét illetően, ezért a lelőhely nem szerepel a közhiteles lelőhely-nyilvántartásban, illetve térképen sem tudtuk jelölni.

3.3. Középkori régészeti emlékek Jászágo határában

Jászágo a Jászság északi részén, Jászfényszaru és Jászárokszállás között helyezkedik el, északnyugatról Heves megyével határos. Talaja főként homok, élővize az Ágó-patak, melynek mentén középkori települést is ismerünk. A mai Jászágo a Jászság egyik legkisebb települése, területe a bronzkortól kezdve folyamatosan lakott.²⁸² Jászágo esetében szerencsés körülmény, hogy a középkori Ágó a török kori pusztulását követően nem települt újjá, így a mai település nem fedte el késő középkori elődje nyomait.²⁸³

A korai régészeti kutatások kapcsán említendő Hild Viktor gyűjtése, melyben Jászárokszállás–Ágói domb néven adott meg egy lelőhelyet, ahol a leletek – két vésett fejű, stilizált liliomos gyűrű – és a leírás tanúsága alapján egy késő középkori temetőt bolygattak meg. Bár Árokszállás szerepel a lelőhely nevének elején, a leírás szerint a tárgyakat „*kiásták*

²⁷⁸ Kerékgyártó Gyula térképén Újszőlő II. (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 19. számú lelőhely); LNY 2019, 69737; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45715>, 2020. december 31.

²⁷⁹ Kerékgyártó Gyula listáján és térképén Újszőlő III. (KERÉKGYÁRTÓ é. n. 20. számú lelőhely); LNY 2019, 69735; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45708>, 2020. december 31.

²⁸⁰ KOVÁCS 2016e; MNM RA <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/79659>, 2021. július 31..

²⁸¹ STANCZIK 1975, 189; LANGÓ 2005, 373; LANGÓ 2006, 82.

²⁸² ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 189; BATHÓ 2011a, 396.

²⁸³ SELMECZI 1994a, 60; SELMECZI 2012, 109.

*Ágón egy nagy domb oldalából, hol ez alkalommal igen sok emberi csontot is találtak.*²⁸⁴ Középkori leleteket ismerünk a község belterületéről is, amelyek az iskola körül kerültek elő.²⁸⁵ Jászágón Macsi Sándor pedagógus munkássága nyomán jött létre egy helytörténeti gyűjtemény, ami az iskola egyik termében kapott helyet. Az 1980-as évek elején Fodor István ásatást és terepbejárást is végzett több jászágói lelőhelyen.²⁸⁶ 2004-es Árpád-kori településekkel foglalkozó dolgozatában Kelemen Angéla egy településnyomot ismertetett, amely feltehetően azonos az Ágói-patak-part I. lelőhellyel. 2005-ben Tárnoki Judit készítette el a településrendezési tervhez szükséges régészeti fejezetet, melyben több, most tárgyalt lelőhelyről is szó esett.²⁸⁷ Jelenleg 9 középkori lelőhelyről van tudomásunk a jászágói határban (22. kép).²⁸⁸

22. kép: Középkori lelőhelyek Jászágó határában
(A térkép alapja: EOVR/EOTR)

²⁸⁴ STANCIK 1975, 176–177.

²⁸⁵ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 189.

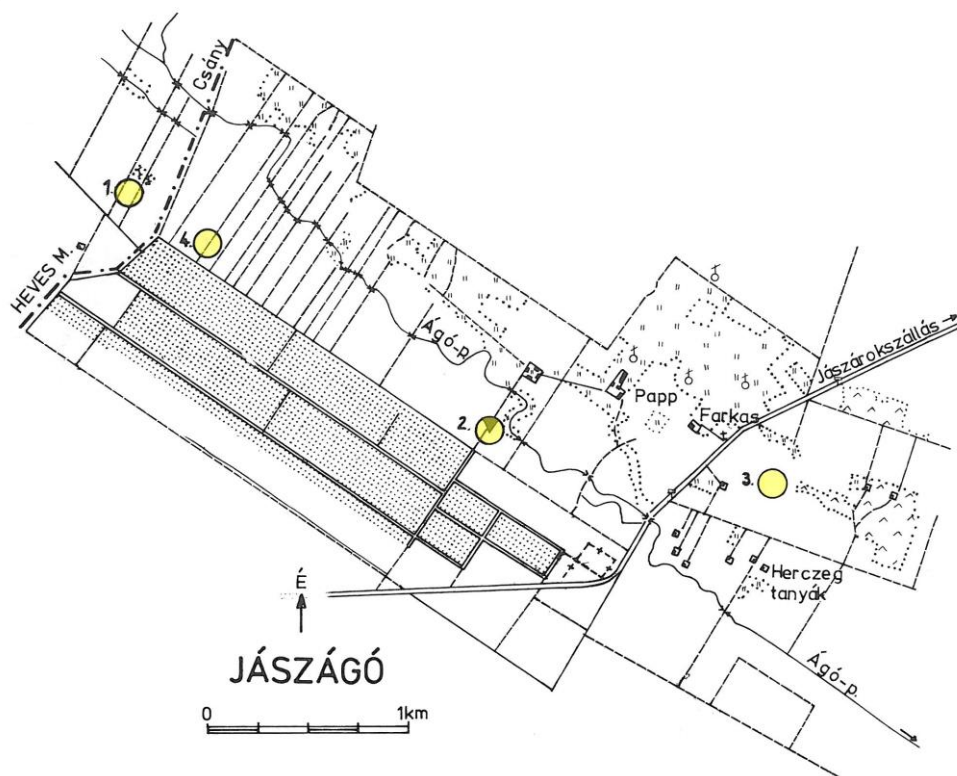
²⁸⁶ FODOR 1984a, 161.

²⁸⁷ KELEMEN 2004, 12; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s/dc:616?s=j%C3%A1sz%C3%A1g%C3%B3&v=list>, 2021. július 31.

²⁸⁸ A jászágói lelőhelyek esetében összetartozónak véljük, ezért egy egységként kezeltük az Ágói-patak-part I. (71165) és az Ágói-patak-part II. (71167) lelőhelyeket.

Csány határa (42245)

A lelőhely területén a nyilvántartás szerint 1981-ben ásatást, 1983-ban terepbejárást, 1990-ben pedig helyszíni szemlét végzett Fodor István, melynek eredményeképp egy szarmata település, valamint középkori település, temető és templom ismert a lelőhelyen.²⁸⁹ A térképes nyilvántartásban nem szerepel a lelőhelyhez tartozó poligon. Ugyanakkor Fodor István ábrázolt az általa közölt térképen egy Jászágó és Csány határához közeli, attól 200–300 m-re, a mai erdő területén elhelyezkedő régészeti lelőhelyet. Koordináták: [redacted]; kiterjedés: kb. 151x137 m. Itt egy 11. századi, az alját teljesen kitöltő, egyenlő szárú kereszt alakú fenékbélyeggel ellátott edény került elő.²⁹⁰ Mivel az adott lelőhely kapcsán sem temetőt, sem templomot nem említett a szerző, csupán ezt a szórvány leletet, valószínűnek tartjuk, hogy az ugyanekkor, szintén Fodor István által végzett, de más lelőhelyeket – így a középkori Ágó területét – is érintő kutatások eredményeinek egy része tévesen szerepel ennél a lelőhelynél. Az itt talált 11. századi kerámia alapján az ágói Árpád-kori települést a 10–11. századtól keltezi a szerző.²⁹¹ Ezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy a Jászágó csányi határához közel talált edény és az ágói Árpád-kori település között majd 1,5 km a távolság, ami alapján inkább két külön települési egységként értelmezhető a két lelőhely, így a kerámia kora nem feltétlenül vonatkoztatható a másik településre (Ágói-patak-part II. és Ágói-patak-part I. lelőhely).²⁹²

23. kép: Jászágó 10–16. századi lelőhelyei Fodor István térképén
1. honfoglalás kori sír, 2. 13. századi áldozati edény, 3. késő középkori falu és templom, 4. 11. századi edény
(FODOR 1986, 140, 1. kép)

²⁸⁹ LNY 2019, 42245.

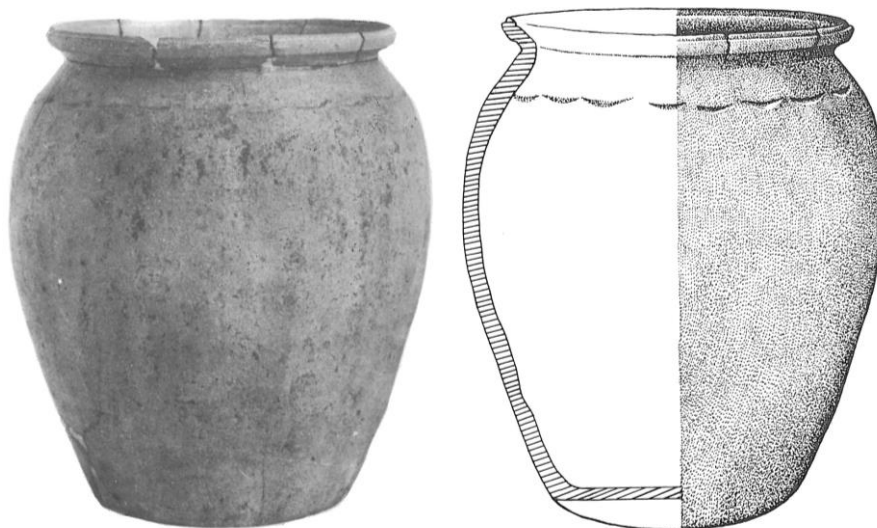
²⁹⁰ FODOR 1986, 140, 1. kép, 4. pont.

²⁹¹ FODOR 1986, 141.

²⁹² Tehát a 11. századi kerámia, a 13. századi edény és az Ágói-patak parton elhelyezkedő Árpád-kori település, valamint a késő középkori Ágó egymástól távolabb, három különböző helyen található (23. kép). Összekapcsolásuk, és egymás előzményeként történő értékelésük a kutatás jelen állása szerint nem alátámasztható.

Ágói-patak-part I. és Ágói-patak-part II. (71165; 71167)

A Jászárokszállásra vezető úttól kb. 950 m-re, az Ágó-patak partján található az Ágói-patak-part I. lelőhely, míg az úttól kb. 600–800 m-re, az előbbi lelőhely mellett, tőle délkeletre az Ágói-patak-part II.²⁹³ Koordináták: ■■■■■■■■■■, illetve ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 345x245 m, illetve 317x187 m. Az Ágói-patak-part I. lelőhely területén rézkori, bronzkori, szarmata, népvándorlás kori és Árpád-kori településnyom ismert Fodor István kutatása és Kertész Róbert 2008-as helyszíni szemléje alapján.²⁹⁴ Az Ágói-patak-part II. lelőhely területén bronzkori, szarmata és késő középkori településnyomról van adatunk Kertész Róbert 2008-as helyszíni szemléje alapján.²⁹⁵ Az Ágói-patak-part I. lelőhely elhelyezkedése, illetve az Ágói-patak-part II. lelőhely közelsége (néhány részen még 30 m sincs a két poligon között) alapján valószínű, hogy a középkor folyamán egy egységet alkotott a két lelőhely, amit az újabb kutatások is igazoltak.²⁹⁶ Ez azonos azzal az Ágó-patak partján található Árpád-kori településsel, amelyet Fodor István vitt térképre,²⁹⁷ s ahol egy 13. századra keltezett kerámia került elő, benne tyúksonttal és tojáshéjjal (24. kép). Az edényt még korábban találták egy homokkitermelő gödörben, majd az iskolai gyűjteménybe került. A lelőhely Macsi Sándor iskolaigazgató elmondása alapján vált ismertté.²⁹⁸ A fazék tartalma arra utalhat, hogy áldozatként / babonás szokás kellékeként kerülhetett a földbe a kerámia.²⁹⁹

24. kép: Az áldozati céllal elásott 13. századi kerámiaedény
(FODOR 1986, 141, 2. kép)

A Gulyás András Zoltán vezetésével végzett újabb terepbejárás és műszeres lelőhely-felderítés alapján egy intenzív Árpád-kori település terült el itt, ami hosszan elnyúlt a patak parton, és nyugati része feltehetően a mai Jászágo alatt fekszik.³⁰⁰ Az egyelőre nem tisztázott,

²⁹³ KELEMEN 2004, 12; LANGÓ 2006, 80.

²⁹⁴ FODOR 1984a, 162, 1. ábra; FODOR 1986; LNY 2019, 71167; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11900>, 2020. december 27.

²⁹⁵ LNY 2019, 71165; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/11892>, 2020. december 27.

²⁹⁶ GULYÁS 2020a, 233.

²⁹⁷ Az Ágói-patak-part II. lelőhely épp ott található, ahol Fodor István jelölte – vö. FODOR 1984a, 162, 1. ábra.

²⁹⁸ FODOR 1986, 139.

²⁹⁹ FODOR 1986, 141.

³⁰⁰ GULYÁS 2020a, 233. Már Kelemen Angéla is egy egybefüggő, ÉNy-DK-i irányban hosszan elnyúló, a patak part mentén elhelyezkedő lelőhelyként jelölte az egykori Árpád-kori települést, ami jelenleg két külön lelőhelyként szerepel a nyilvántartásban (KELEMEN 2004, Jászágo 1 térképmelléklet).

hogyan az Árpád-kori település és a középkori Ágó milyen viszonyban állt egymással, de a középkori Ágó egyértelműen azonosítható, és a most tárgyalt Árpád-kori településtől valamivel arrébb helyezkedik el, vagyis nem ugyanazon a helyen létezett az Árpád-kori település, mint a késő középkori Ágó.³⁰¹ A korábbi kutatások alapján a település már a 10–11. században létezhetett, s egészen a 13. század első feléig lakott volt, majd a tatárjárás vethetett véget az életének.³⁰²

Középkori Ágó (93883)

A késő középkori Ágó a mai település belterületétől keletre, az Árokszállás felé vezető úttól délre helyezkedik el, a mai Telek-dűlő területén. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 1226x695 m. 1981 októberében Fodor István vezetésével, és a szegedi JATE (ma Szegedi Tudományegyetem) régészhallgatóinak részvételével próbafeltárás zajlott Jászágó határában, melynek során egy honfoglalás kori temetőt vizsgáltak. Azonban ehhez kapcsolódóan október 10-én terepbejárást is végeztek a mai település környékén, melynek eredményeképp a Jászárokszállás felé vezető út jobb oldalán elterülő szántón megtalálták a középkori templom alapfalait, valamint annak környezetében számos 15–16. századi, és néhány 14. századi kerámiatöredéket gyűjtöttek.³⁰³ Ez a lelőhely a középkori Ágó faluval azonosítható.³⁰⁴ Habár a település neve csak a 15. század második felében tűnik fel az írott forrásokban, már az iskolamúzeumban őrzött régészeti leletek is arra utaltak, hogy a település története ennél valamivel korábbra nyúlik vissza.³⁰⁵

A Selmeczi László által vezetett feltárás 1990–1995 között zajlott az egykori település területén. Ennek során elsősorban a templomot és a temetőt, illetve a település egyes részeit kutatták.³⁰⁶ A templom kőből épült falai 1699-ben még részben álltak, de a helyiek még a múlt század közepén is termeltek ki követ az alapjából.³⁰⁷ Az ásatás alkalmával már csak néhány részletét lehetett megfigyelni az egykori épületnek: a szentély hordalékkavicsból épített északi alapfalát, a hozzá csatlakozó, földbemélyített kőfalakkal rendelkező ossariumot (ami egyben a sekrestye pincéje volt), valamint a hajó déli oldalánál egy támpillért egy kisebb falcsonttal.³⁰⁸ A templom alaprajzát az alapárok segítségével lehetett rekonstruálni, ami alapján 22 m hosszú és 9 m széles volt, szentélye a nyolcszög öt oldalával záródott (25. kép). A templom építési idejét a 15. századra, annak is inkább a közepére, második harmadára valószínűsítette az ásató. A 16. században – feltehetően az 1552-es egri ostrom évében – jelentős mértékben megromlott az épület állapota, ekkor pusztulhatott el szentélye. Ezt követően a templom hajóját lekerekítették és a keleti oldalon mellé egy tornyot emeltek.³⁰⁹

³⁰¹ FODOR 1984b, 61; SELMECZI 1994a, 60.

³⁰² FODOR 1986, 141; SELMECZI 1994a, 62; LANGÓ 2005, 372; LANGÓ 2006, 82; SELMECZI 2011a, 39.

³⁰³ FODOR 1984a, 161–162, 1. ábra, 3-as számmal jelölt lelőhely; FODOR 1986, 139.

³⁰⁴ FODOR 1984b, 61; BATHÓ 2011a, 396.

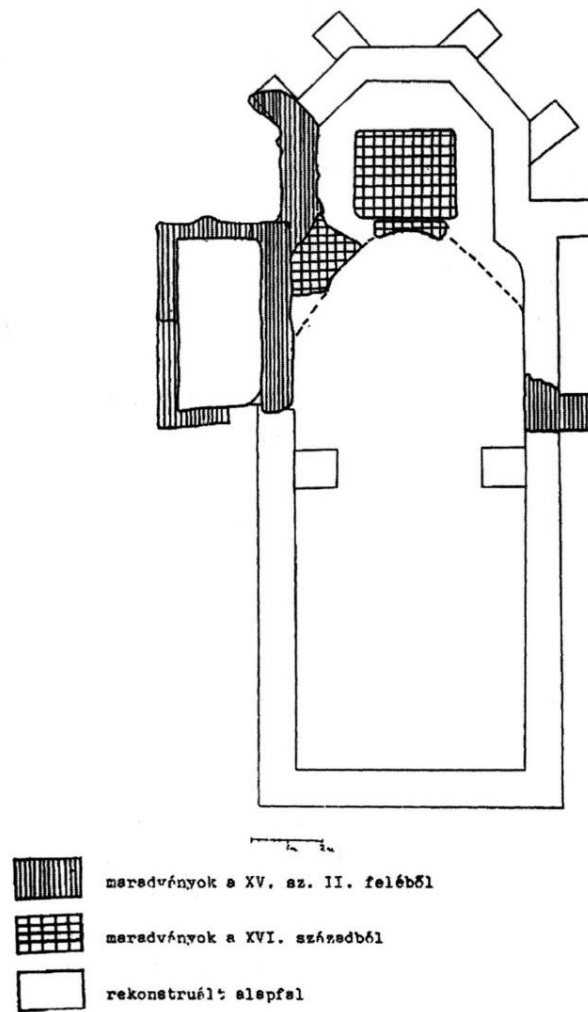
³⁰⁵ FODOR 1984b, 61.

³⁰⁶ SELMECZI 1994a, 60; SELMECZI 2012, 112.

³⁰⁷ FODOR 1984b, 61; SELMECZI 1994a, 61. A helyi lakosok elmondása szerint utoljára 1960 körül a községi párház építéshez bányásztak ki köveket (SELMECZI 1994a, 61).

³⁰⁸ SELMECZI 1994a, 61; SELMECZI 2012, 112–113. A templom építőanyagának vizsgálatát Sümegi Andrea végezte el, ami alapján az itt talált fāragvány karbonátos kötőanyagú homkkőből készült, ami Püspökhatvan vagy Vác kőbányáiból származhat. Az épület alapozásába horzsköves riolituffát, andezittuffát, agyagásványosan bontott riolituffát és piroxén-andezitet építettek bele. A riolituffák Eger-Feldebrő környékéről, az andezitek és andezittuffák pedig Gyöngyöspatáról kerültek Ágóra (SELMECZI 2012, 113).

³⁰⁹ SELMECZI 1994a, 61; SELMECZI 2012, 112–113. Az ásató a templom felépítési idejét összekapcsolta az ágói jászok római katolikus hitre történő térítésének befejeztével (SELMECZI 1994a, 62; SELMECZI 2012, 114).

25. kép: Jászágó gótikus temploma
(SELMECZI 2011a, 40)

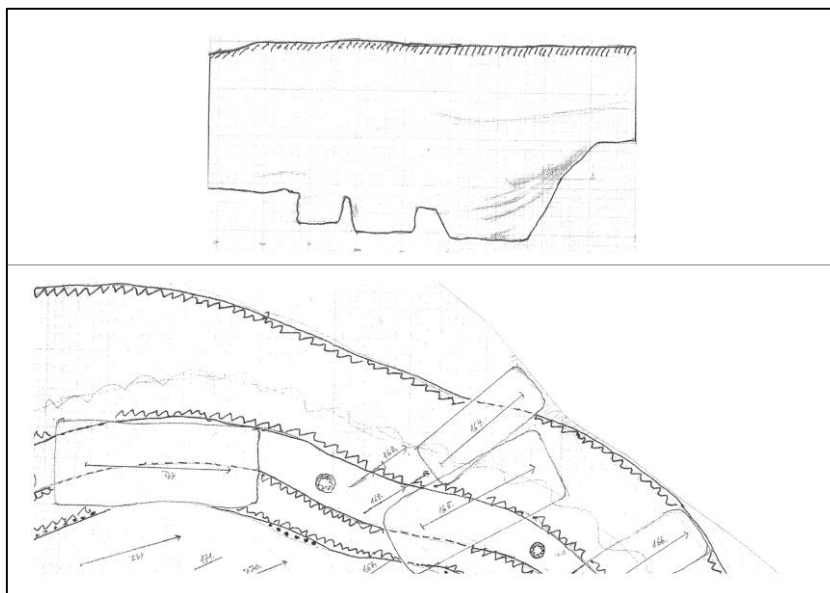
A temetőt már a templom felépültét megelőzően is használták, amire az épület alapfalai által metszett sírok utalnak. Ezek alapján a feltáró „*templom körülivé lett pogány szállástemető*”-ként jellemezte az ágói temetőt.³¹⁰ A templom létesítését megelőzően ástott 1. sírban egy kislány nyugodott, viseletét illetően egy pártá és egy fémveretes pártáöv volt megfigyelhető, melyek alapján a 14. század közepén temethették el a leányt.³¹¹ Szintén korainak számít a 86. sír, melyben egy gyermeket temettek el, aki ujjain négy gyűrűt viselt, ruházatához pedig díszes inggomb, csatos öv és préselt bronzkorongok tartoztak, illetve egy

³¹⁰ SELMECZI 2012, 114.

³¹¹ SELMECZI 2012, 114, 118. Az öv elhelyezkedését és lecsatolását Selmeczi László az eskütétel szokásával hozta összefüggésbe (SELMECZI 2012, 116–120). Azonban – ahogy az épp az általa párhuzamként idézett 12–14 éves kislánai ifjú temetkezése alapján is látszik – nem feltétlenül lehet az adott jelenséget az eskütétel tárgyasulásoként értelmezni, mivel az ágói 1. sírban fekvő leánynak a derekán, tehát viseleti helyzetben volt az öv. Hogy nem csatolták össze, csupán körbetekerték vele az elhunytat, épp amiatt történhetett meg, mert az öv eredetileg egy felnőtté lehetett, ahogy arra a kislánai sír esetében Szabó János Győző is utalt (SZABÓ 1972, 61). Éppen ezért úgy véljük, hogy az ily módon elhelyezett, nem becsatolt, de mégis viseleti helyzetben jelentkező öv nem azonosítható a lecsatolt és a halott mellé vagy a mellkasára fektetett öv jelenségével, amelyről a Perkáta–Kőhalmi-dűlőn feltárt 66. sír kapcsán Hatházi Gábor írt (HATHÁZI 2004, 116), mivel előbbinél a nem megfelelő méretből eredhet, hogy nem csatolták be, míg utóbbi esetében egyértelműen szándékosan csatolták le, és helyezték a viseleti módtól eltérő helyre az övet.

üvegükröt is vele temettek. A préselt korongokon ábrázolt címerpajzs párhuzamai alapján a feltáró a 13. század utolsó negyedére – 14. század legelejére keltezte a temetkezést.³¹² Néhány érdekes jelenség is megfigyelhető volt az ágói temetőben, ezek között említhető, hogy a 172–173. kettős sír egyik halottja mellett egy hegyével felfelé mutató vaskést helyeztek el a jobb kézcsontoktól a jobb váll irányába harántirányban. A templom körüli temető sírjaiból egyébként viseleti elemek (hajtű, ruhakapocs, övtartozékok) és obolusként adott érmék kerültek elő.³¹³ Mivel a temető viszonylag kis területre koncentrálódik, illetve a templom hajójában pedig még a 16. században is temetkeztek, a korai sírok többsége megsemmisült az újabb temetkezések során. A megmaradt legkorábbi temetkezést Selmeczi László a bennük lelt tárgyak párhuzamai alapján a 13. század utolsó negyede – 14. század első évtizede közötti időre keltezte. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ágói jász közösség már ekkor a középkori Ágó területén élt, s ettől kezdve a település török hódoltság idején bekövetkezett pusztulásáig ide temetkeztek.³¹⁴ A temetőt árokkal vették körül, amely a 16. századan új funkciót kapott: átalakították, kiszélesítették, a belső oldalánál pedig az ásatáson megfigyelt gerenda- és karólenyomatok alapján palánkfalat emeltek, ami védelmi szerepet tölthetett be. A palánk a templommal együtt pusztult el a török korban, de csak a templom kijavítására került sor a későbbiekben. A temetőt kerítő árok betemetődött, a legkésőbbi sírok túlnyúltak rajta (26. kép).³¹⁵

26. kép: Az ágói templom sáncárkai és annak metszete
(SELMECZI 2012, 120)

Selmeczi László ásatása részben a települést is érintette, ahol egy, a négyszállási veremházakhoz hasonló 15. századi veremházat is feltártak, amelyből többek között egy cseréplábas látott napvilágot, illetve egy 16. századi többosztatú, tűzhellyel, kemencével, pincével ellátott ház is előkerült. Utóbbi falait mélyre alapozták és cölöpökkel erősítették meg. Az épület a más lelőhelyekről is ismert 16. századi alföldi lakóépületek attribútumait viselte magán. A 16. századi Ágó házai a patak bal oldali mellékágának déli oldalán helyezkedtek el, ahol a megkutatott területen három építmény nyomait tárták fel (27. kép).³¹⁶

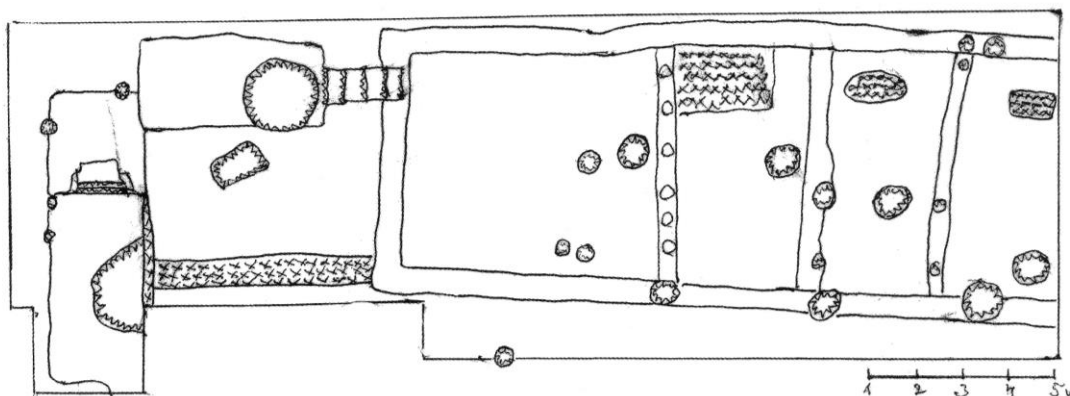
³¹² SELMECZI 2012, 114–115.

³¹³ SELMECZI 2012, 115–116.

³¹⁴ SELMECZI 1994a, 62; SELMECZI 2011a, 39; SELMECZI 2011g, 79; SELMECZI 2012, 114–115.

³¹⁵ SELMECZI 1994a, 63; SELMECZI 2012, 120–121.

³¹⁶ SELMECZI 1994a, 63; SELMECZI 2012, 121–124.

27. kép: Pincével ellátott ház Ágón
(SELMECZI 2012, 122)

A lelőhelyről gyűjtött leletek is nagyjából hasonló időszakot fednek le, mint a fentebb ismertetett, feltárásból származó leletek és a megfigyelt objektumok. Az iskolai gyűjteményben található tárgyak között 15. századi emberalakot formázó bronz gyertyatartó (28. kép), kályhacsempetöredék (29. kép), vaseszközök és egyéb érdekes leletek is előfordulnak, amelyek ugyancsak a késő középkori település területéről kerültek elő.³¹⁷ 2017-től kapott újabb lendületet a lelőhely bejárása és fémdektoros kutatása Gulyás András Zoltán vezetésével. Az ebből származó, eddig nyilvántartásba vett leletek között a kerámiatöredékek dominálnak, melyek kisebb részt a 14., nagyobb részt a 15–16. századra keltezhetők. Főként máz nélküli és mázas fazéktöredékek, de akad köztük fehér kerámia, vörös festésű darab, korsófültöredék, poháralj, illetve mázatlan kályhaszemtöredék is.³¹⁸ 2019 februárjában a Jász Múzeum égisze alatt egy egynapos mentőfeltárás zajlott a lelőhelyen, melynek eredményeképp egy nagyjából 150 darabból álló 16. századi éremllet látott napvilágot, de a kincs magja már nem volt fellelhető.³¹⁹

28. kép: Emberalakos bronz gyertyatartó a középkori Ágó területéről
(FODOR 1984a, 164–165, 2–3. ábra)

³¹⁷ FODOR 1984a; FODOR 1984b, 61; FODOR 1986, 139. A gyertyatartó 1983 októberétől a Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállításán szerepel (FODOR 1984a, 161, 2. jegyzet).

³¹⁸ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77254>, 2020. december 27.; GULYÁS 2017c. Eddig nyilvántartásba vett tárgyak: JM ltr.sz. 2019.11.1.54-57, bronzkor, 2019.11.1.52-53., 2019.11.1.58. 10–13. század, 2019.11.1.60-61. 10–16. század, 2019.11.1.1-51., 2019.11.1.59. 14–16. század, 2019.11.1.61. ismeretlen korú.

³¹⁹ GULYÁS 2020a, 233; GULYÁS 2021a.

29. kép: Kályhacsempe töredéke
(FODOR 1984b, 60)

A régészeti megfigyelések és az eddig gyűjtött leletek alapján a forrásokból ismert, s a most tárgyalt lelőhellyel azonosítható középkori Ágó a tatárjárást követően jött létre a jászok beköltözésével,³²⁰ Selmeczi László véleménye szerint a 13. században.³²¹ A bemutatott ásatási anyag, illetve az eddig nyilvántartásba vett újabb leletek alapján úgy látjuk, hogy a település létezése és a temető használata ténylegesen a 14. századtól igazolható, a 13. századi keltezés felvethető, de nem támasztható alá kellő bizonyossággal, mivel a korainak tartott tárgyak – pl. a 86. sír veretei – kora a 14. századra is kitolható az ismert párhuzamok alapján. Ahogy arra az ásató is utalt, a település létrejöttének időpontját egyelőre tehát nem lehet pontosan megállapítani.³²² Ha lehetséges is a tatárjárást követő 13. századi jelenlét, fentebbiek alapján akkor is leghamarabb a század végén feltételezhető az ágói jászok letelepedése, de valószínűbbnek látjuk a későbbi keltezést. A település pusztulása a 16. század végén, a tizenöt éves háború során következett be, s ezt követően többé nem éledt újjá.³²³

Ágói-rét-dűlő (49238)

A mai település belterületének déli részével nagyjából egyvonalban, attól kb. 1 km-re keletre, a Telek-dűlő mentén helyezkedik el, másik elnevezése DJM RA 3. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 166x142 m. A most tárgyalt lelőhely 500 m-re északnyugatra található az Ágó-rét-dűlő II. lelőhelytől. Területén szarmata és középkori településnyom ismert Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya alapján.³²⁴

Ágói-rét-dűlő II. (49241)

A mai település belterületének déli részével majdnem egyvonalban, attól kb. 1,7 km-re keletre, a Telek-dűlő mentén helyezkedik el a lelőhely, melynek másik elnevezése DJM RA 4. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■; kiterjedés: 180x87 m. A most tárgyalt lelőhely 500 m-re délkeletre található az Ágó-rét-dűlő lelőhelytől. Területén őskori és Árpád-kori településről van

³²⁰ SELMECZI 1994a, 66; LANGÓ 2005, 375; LANGÓ 2006, 84.

³²¹ SELMECZI 1994a, 63; SELMECZI 2011a, 39.

³²² SELMECZI 1994a, 63.; SELMECZI 2012, 114.

³²³ A temetkezésekben talált legkésőbbi érme Rudolf császár 1590-es denárja, ami alapján ekkor még lakták a települést (SELMECZI 1994a, 63; SELMECZI 2012, 120–121).

³²⁴ LNY 2019, 49238; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66419>, 2020. december 27.

adatunk. A lelőhely Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya kapcsán vált ismertté, Tárnoki Judit 2005-ös munkája nyomán.³²⁵

URH-torony (49286)

Jászágó belterületétől délre, Jászágó és Jászberény határán, a jászberényi rádióadó környezetében helyezkedik el a lelőhely, melynek másik elnevezése DJM RA 6. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 125x89 m. Területén újkőkori és középkori településnyom ismert, amely Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya kapcsán vált ismertté, Tárnoki Judit 2005-ös munkája nyomán.³²⁶

Szentgyörgyi út (49301)

A mai településtől délre, a Kis-Gyilkos-csatorna északi ágának és a Szentgyörgyi út találkozásánál, az URH-torony lelőhelytől 600 m-re keletre-északkeletre helyezkedik el, másik elnevezése DJM RA 8. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 166x106 m. Területén középkori településnyom ismert, amely Tárnoki Judit 2005-ös munkája nyomán, Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya kapcsán vált ismertté.³²⁷

Ágói-patak III. (49309)

A mai településtől délkeletre, Jászágó és Jászberény határán helyezkedik el, másik elnevezése DJM RA 10. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 153x130 m. Területén szarmata és középkori településnyom ismert, amely Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya kapcsán vált ismertté, Tárnoki Judit 2005-ös munkája nyomán.³²⁸

Hegyes-halom-dűlő V. (49310)

A mai településtől délkeletre, Jászágó és Jászberény határához közel, az Ágói-patak III. lelőhelytől 1,2 km-re délnyugatra található, másik elnevezése DJM RA 1. lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■■■; kiterjedés: 195x101 m. Területén szarmata és középkori településnyom ismert. A lelőhely Jászágó örökségvédelmi hatástanulmánya kapcsán, Tárnoki Judit 2005-ös munkája nyomán vált ismertté.³²⁹

3.4. Középkori régészeti emlékek Jászárokszállás határában

Jászárokszállás a Jászság, illetve Jász-Nagykun-Szolnok megye északkeleti csücskében, Jászágótól északkeletre, Heves megye határán helyezkedik el. Területe teljesen sík, talaja kötött, agyagos és termékeny. A Gyöngyös, az Ágó és a Szarvagy patak folyik át a területén.³³⁰

A korábbi régészeti kutatások során bronz-, római, avar, honfoglalás és középkori leletek láttak napvilágot a mai település határában.³³¹ Gulyás András Zoltán vezetésével 2017 folyamán zajlott terepbejárás Jászárokszállás környékén.³³² A mai Jászárokszállás határából 10 középkori lelőhelyet ismerünk (30. kép).³³³ A Jászérpart elnevezésű lelőhelyet leszámítva valamennyi szerepel a közhiteles nyilvántartásban, illetve a MNM régészeti adatbázisában.

³²⁵ LNY 2019, 49241; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66440>, 2020. december 27.

³²⁶ LNY 2019, 49286; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66628>, 2020. december 27.

³²⁷ LNY 2019, 49301; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66705>, 2020. december 27.

³²⁸ LNY 2019, 49309; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66723>, 2020. december 27.

³²⁹ LNY 2019, 49310; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66744>, 2020. december 27.

³³⁰ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 225; BATHÓ 2011a, 402.

³³¹ BATHÓ 2011a, 402.

³³² GULYÁS 2018b; JM ltr.sz. 2017.12.1.21-22. bronzkor, 2017.12.15-16., 2017.13.1.10-14. szarmata, 2017.13.1.15-16. késő avar, 2017.13.1.17-18. Árpád-kor, 2017.13.1.19-28. középkor, 2017.12.1.18-19. középkor, 2017.12.1.17. kora újkor, 2017.12.1.20. török kor, 2017.12.1.23-24., 2017.13.1.29. kérdéses korú; 2018.2.1.18-20. szarmata, 2018.2.1.21. középkor.

³³³ A MNM régészeti adatbázisában két külön lelőhelyként, két néven, de ugyanazon az azonosítószámon szerepel a Szilfa-lapos dűlő és a Szilfa-lapos dűlő II. (39844) lelőhely, ezért ezeket egy egységként kezeltük.

30. kép: Középkori lelőhelyek Jászárokszállás határában
(A térkép alapja: EOVI/EOTR/)

Jászérpart

A lelőhely elhelyezkedése nem ismert pontosan, a lelőhely-nyilvántartásban és a MNM régészeti adatbázisában sem találtunk rá vonatkozó adatot, így a térképen Madaras László munkája alapján, Kertész Róbert javaslatait is figyelembe véve, Polgár Zoltánnal egyeztetve tüntettük fel.³³⁴ A lelőhely a Jász ér partján, Jászárokszállás mai belterületétől északkeletre helyezkedik el.³³⁵ Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: kb. 151x138 m. 1998 októberében, a MOL vezeték védővonalában Polgár Zoltán végzett leletmentést több lelőhelyen (Bika ér, Jászér part 1-2., Szőlők). A feltárás során kevés Árpád kori lelet került elő, inkább a neolit és a bronzkori anyag dominált az érintett szakaszokon. A Jászérpart 2. lelőhelyen egy Árpád-kori házat tártak fel részleteiben. Mivel eddig csak a lelőhely és a ház létezéséről tudtunk a szakirodalomból,³³⁶ az alábbiakban röviden közöljük a ház leírását, melyet Polgár Zoltán bocsátott a rendelkezésünkre. Az I. szelvény déli oldalán jelentkezett a földbemélyített épület egy téglalap alaprajzú kemencével, ami az északkeleti sarokban helyezkedett el a házon belül. A ház mérete 3x2 m, tapasztott padlója jól kivehető, erősen letaposott volt. A ház déli részét egy gödör vágta (3. gödör). A 70x50 cm-es méretű kemencét a ház belsejében alakították ki, az agyagos altalaj meghagyásával és kivájásával. A kemence sütőfelülete tapasztott, 4–6 cm vastagon átégett, néhány kerámiatöredékekkel – a kemence nyílásának környékén valamivel sűrűbben – kirakott. A keményre égetett agyag boltozata beomlott, viszont oldala 20–30 cm magasságban megmaradt. A kemence nyílása dél felé nézett. Hamusgödör nem jelentkezett, de

³³⁴ MADARAS 2001, 125, II. Térkép, 18. pont. Itt is köszönöm Kertész Róbert és Polgár Zoltán segítségét. Gulyás András Zoltán Jászárokszállás–Belső-Szőlők lelőhellyel azonosította azt a településrészletet, amelyet Polgár Zoltán ásatása érintett (GULYÁS 2020a, 234).

³³⁵ SELMECZI 2011a, 43.

³³⁶ MADARAS 2001, 121; SELMECZI 2011a, 43; GULYÁS 2020a, 234.

a padló egy 20 cm átmérőjű részen megégett. A kemencét egy korábbi gödörbe (5. objektum) vágták bele. A kemence nyílásától délre, félig a szelvény fal alatt egy cölöphely jelentkezett.³³⁷

Belső szőlő II. / Szent Ilona-dűlő (65644)

A lelőhely Jászárokszállás északi határában, a település Vámosgyörkkel és Adáccsal közös határához közel, a Szent Ilona-dűlőtől 90 m-re nyugatra helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■; ■■■■■; kiterjedés: 144x82 m. 2004-ben Csányi Marietta terepbejárást, 2005-ben Madaras László ásatást végzett a lelőhelyen, ahol egy Árpád-kori település ismert.³³⁸

Szilfa-lapos dűlő / Szilfa-lapos dűlő II. (39844)

A Jászság északi határában, Jászárokszállás és Vámosgyörk határán, a két települést összekötő út keleti oldalán, az Erdőalja-dűlőtől 130 m-re északra található a lelőhely. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 1003x517 m. A területen Csányi Marietta végzett terepbejárást 2003-ban, melynek során középkori, pontosabban 14–15. századi település nyomait sikerült megfigyelni.³³⁹ Újabban 2017-ben Gulyás András Zoltán vezetésével zajlott terepbejárást és műszeres lelőhely-felderítés a lelőhelyen, melynek során bronzkori, kelta, szarmata és Árpád-kori leletek kerültek elő.³⁴⁰

Kopasz-domb (72143)

A mai település belterületétől 500 m-re északra, az Adácsi út nyugati oldalán helyezkedik el a Kopasz-domb. Koordináták: ■■■■■; kiterjedés: 210x169 m. Csányi Marietta és Tárnoki Judit helyszíni szemlét végzett a lelőhelyen 2009-ben. A domb egy hatvani tell, melynek területén egy Árpád-kori település ismert.³⁴¹ Elhelyezkedése és kora alapján valószínűleg ezzel a lelőhellyel hozható összefüggésbe a Hild Viktornál *Kopaszhalom környéke* néven szereplő lelőhely (31. kép).³⁴² A leírása szerint a jászárokszállási határ Adács felőli részén, a „Kopaszhalomban” egy lándzsahegyet találtak 1890-ben szántás közben, ami feltehetően az Árpád-korra keltezhető (32. kép).³⁴³

³³⁷ Polgár Zoltán szíves szóbeli közlése, valamint az ásatás során készített objektumleírása alapján – segítségét és az adatokat itt is köszönöm. A leleteket a DJM-ban őrzik (MADARAS 2001, 121), de feltehetően még nem vették nyilvántartásba, mivel a leltárkönyvekben nem szerepel erről a lelőhelyről származó anyag.

³³⁸ LNY 2019, 65644; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/30328>, 2020. december 31. Gulyás András Zoltán szíves szóbeli közlése alapján ettől keletre van egy domb, ahol a helyiek szerint egykor templom állt, ezért ezen a területen a későbbiekben még terepbejárást tervez.

³³⁹ LNY 2019, 39844; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77249>, 2020. december 31.

³⁴⁰ GULYÁS 2017e; GULYÁS 2020a, 234; JM ltr.sz. 2018.3.1.1-4. bronzkor, kelta, 2018.3.1.5. Árpád-kor. A 2017-es bejárást során a nyilvántartásban jelölt lelőhely-poligontól északkeletre, a Gyöngyös-patak melletti területet vizsgálták, mivel azon a részen fakivágás zajlott, melynek során kerámiák kerültek a felszínre. A lelőhely ezek alapján a korábban ismert területéhez képest északkeletre, illetve a megyehatáron túlra is kiterjed (GULYÁS 2017e, térképmelléklet; GULYÁS 2020a, 234). A mellékelt térképen már ezt a bővített kiterjedést jelöltük (30. kép). Gulyás András Zoltán jelezte, hogy ehhez a lelőhelyhez közel található a Belső-Csongrád-dűlő és a Külső-Csongrád-dűlő, amelyek elnevezését Selmeczi László egy Csongrád nevű Árpád-kori településre vezeti vissza (SELMECZI 2011a, 43; GULYÁS 2020a, 234).

³⁴¹ LNY 2019, 72143; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/17471>, 2020. december 31. A hatvani tellel kapcsolatos kiegészítést köszönöm Gulyás András Zoltánnak.

³⁴² A harmadik katonai felmérés térképrészlete: <https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=osm%2C43&bbox=2217843.6522140177%2C6048532.099116476%2C2230732.846108605%2C6052353.950530736>, 2021. február 5.

³⁴³ STANCZIK 1975, 188–189; LANGÓ 2005, 373; LANGÓ 2006, 82; SELMECZI 2011a, 43–44.

31. kép: Kopasz-domb (72143) elhelyezkedése a harmadik katonai felmérésen jelölt Kopasz-domb / Kopaszhalom területén a harmadik katonai felmérésen

32. kép: A Kopaszhalom környékén talált lándzsacsúcs
(STANCIK 1975, 189)

Kopasz-domb II. (77409)

A lelőhely a mai település belterületétől 200 m-re északra, az Adácsi úttól 90 m-re nyugatra, a Kopasz-domb lelőhelytől 160 m-re délnyugatra, a Móczár-tanya lelőhelytől 230 m-re északnyugatra helyezkedik el. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 287x191 m. Területén 2011-ben Kelemen Angéla végzett helyszíni szemlét. A lelőhelyen késő középkori települést ismerünk.³⁴⁴

Móczár-tanya (78343)

A lelőhely Jászárokszállás belterületének északi határán, az Adácsi út és az Egri úti-dűlő között, a Kenyérvári út mellett helyezkedik el. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 194x105 m. Itt Kelemen Angéla végzett helyszíni szemlét 2011-ben, ami alapján késő középkori települést ismerünk a területről.³⁴⁵

³⁴⁴ LNY 2019, 77409; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/42797>, 2020. december 31.

³⁴⁵ LNY 2019, 78343; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/47634>, 2020. december 31.

Tó-sor-dűlő (66792)

A lelőhely Jászárokszállás nyugati határában, a Szarvagy pataktól 600 m-re délre, a Bika-rét-dűlő lelőhelytől 700 m-re északkeletre található. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 907x260. A területen 2004-ben terepbejárás zajlott Csányi Marietta, 2005-ben pedig ásatás Madaras László vezetésével. Őskori, szarmata, avar és Árpád-kori település ismert a lelőhelyen.³⁴⁶

Bika-rét-dűlő (66790)

Jászárokszállás nyugati, csányi határán, a Szarvagy pataktól 1,4 km-re délre helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 199x127 m. A területen Csányi Marietta 2004-ben terepbejárást, Madaras László 2005-ben ásatást végzett.³⁴⁷ Őskori, szarmata és Árpád-kori település ismert a lelőhelyen.³⁴⁸

Hegyes-hát (73159)

A mai település keleti határában, Jászárokszállás és Visznek határán, a két helységet összekötő úttól és a Gyöngyös pataktól délre fekszik a lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 474x244 m. Területén 2010-ben helyszíni szemlét végzett Kelemen Angéla, melynek során egy Árpád-kori település nyomait lehetett megfigyelni.³⁴⁹

Gyerok-part (93885)

Jászárokszállás és Jászágó határának délkeleti részétől kb. 800–900 m-re keletre-északkeletre, a Jászárokszállásra vezető úttól 500 m-re délre található a lelőhely, ami kb. 320 m hosszan húzódik egy északnyugat-délkeleti irányú kiemelkedésen. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 318x116 m. A lelőhely Gyerók-halom néven is ismert, az adott határrész neve pedig Gyarokpart formában is előfordul.³⁵⁰ Az itt található lelőhely egy középkori település és temető, melynek területén Gulyás András Zoltán vezetésével zajlott helyszíni szemle, műszeres lelőhely-felderítés és terepbejárás 2017-ben. Az adott év tavaszán végzett helyszíni szemle során a jelentős mennyiségű embercsont mellett csupán egy I. Ferdinánd (1526–1564) denár került elő.³⁵¹ A további kutatás eredményeképp honfoglalás kori és középkori leletek láttak napvilágot. Utóbbiak között több 12–13. századi, illetve 15–16. századi kerámiatöredék található.³⁵² Kérdéses, hogy a két időszak között volt-e hiátus a település életében a 13. századot – talán épp a tatárjárást követően –, vagy csak az eddig talált leletek alapján látszik úgy, hogy némi idő telt el a település Árpád-kori és késő középkori periódusa között.

Gulyás András Zoltán szerint ez a lelőhely azonos lehet azzal, amiről Selmeczi László írt 2011-es munkájában: „*Jászágó területéről is van még egy Árpád-kori településről és temetőjéről tudomásunk. A Jászberényről Jászárokszállásra vezető út jászdózsai bekötőúttjával átellenben induló, a Pusztamonostorról (Jászágóról) – Jászárokszállásra vezető útba bekötő dűlőút mellett nagyjából félúton, Jászágó felől az út bal oldalán található halmon volt a tatárjáráskor elpusztult, ismeretlen nevű, Árpád-kori település temetője, körülötte pedig nagy*

³⁴⁶ LNY 2019, 66792; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/34803>, 2020. december 31.

³⁴⁷ Bár a lelőhely kicsit túlnyúlik a vizsgált terület határán, jelentős része még a kijelölt területen található, ezért vontuk be az elemzésbe.

³⁴⁸ LNY 2019, 66790; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/34800>, 2020. december 31.

³⁴⁹ LNY 2019, 73159; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/22440>, 2020. december 31.

³⁵⁰ HERBERT é.n., 129, Jászárokszállás határát bemutató térkép, 36. dűlő.

³⁵¹ GULYÁS 2017f; GULYÁS 2020a, 234; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77251>, 2021. január 5.

³⁵² JM ltr.sz. 2018.6.1.1-6., 2018.6.1.8-11. középkor, 2018.6.1.7. honfoglalás kor.

*területen a település felszínén megtalálható maradványai. A lelőhely nagy valószínűséggel a Hegyes halommal és környékével azonosítható.”*³⁵³

3.5. Középkori régészeti emlékek Jászdózsa határában

A Jászság északi részén, Jászárokszállástól dél-délkeletre, Heves megye határán található Jászdózsa. A település a Tarna két partjára épült, talaja erősen kötött, fekete, agyagos föld. Csak az északkeleti határa képez kivételt, mivel azt homok borítja.³⁵⁴

Régészeti lelőhelyei között méltán az egyik legismertebb a Kápolnahalom, amely elsősorban a bronzkor régészetében játszott fontos szerepet. Jászdózsa határához közel található az egykori Négyszállás is, ami több publikációban jászdózsai lelőhelyként jelent meg, azonban mivel jelenleg Jászberény közigazgatási határához tartozik, majd ott tárgyaljuk.³⁵⁵

Jászdózsa határában 18 középkori lelőhely ismert, melyek közül 5 esik a most vizsgált területre (33. kép).³⁵⁶

*33. kép: Középkori lelőhelyek Jászdózsa határában
(A térkép alapja: EOVI/EOTR/)*

³⁵³ SELMECZI 2011a, 39; GULYÁS 2020a, 23. Egy másik munkájában is utalt erre a lelőhelyre, de rövidebben: „Ágó falu területéről is van még egy elpusztult Árpád-kori településről és temetőjéről tudomásunk. A lelőhely nagy valószínűséggel a hegyes [sic!] halommal és környékével azonosítható.” (SELMECZI 2011g, 79).

³⁵⁴ BATHÓ 2011a, 412.

³⁵⁵ BATHÓ 2011a, 412.

³⁵⁶ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s/a4:4.5?s=j%C3%A1szd%C3%B3zsa&v=list>, 2021. január 5.

Kápolnahalom (17035)

Jászdózsa északnyugati részén, a települést a Jászárokszállás és Jászberény közötti úttal összekötő út mellett, attól 200 m-re északkeletre helyezkedik el a lelőhely, amely (Sarlós) Boldogasszony-halma,³⁵⁷ Kápolnadomb, Boldogasszony-halom és Kápolnahalom néven is ismert.³⁵⁸ Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 152x132 m. A halom körül egykor volt egy folyó, amelyet Nyavalka vagy Nyavalyka néven találunk meg a régebbi térképeken.³⁵⁹ A Kápolnahalom egy részben vagy teljes egészében mesterséges domb. Egy köralakú sánc veszi körbe, melynek tágabb környezetében nagy mennyiségben jelentkeztek kerámiatöredékek.³⁶⁰ A lelőhely kutatása a 19. század végéig nyúlik vissza, területéről bronzkori, középkori és újkori objektumok, illetve leletek kerültek elő.³⁶¹ A Szolnok megye történetét bemutató kötetben a mai Jászdózsa lefontosabb lelőhelyeként említik.³⁶²

A bronzkori tell településről elhíresült jászdózsai Kápolnahalmon először Bartalos Gyula végzett ásatást 1893-ban, két évre rá Hild Viktorral és Seemayer Vilibalddal folytatta a kutatást (34. kép).³⁶³ Ekkor már megtalálták a kápolnát, melynek bejáratí ajtajának kökeretén az A(nno) 1521 felirat szerepelt.³⁶⁴ A templom körüli temetőhöz tartozó, többnyire melléklet nélküli sírok³⁶⁵ mellett honfoglalás kori leleteket – köztük palmettadíszes faragott csontlemezeket – is találtak.³⁶⁶ Bedekovich Lőrinc a halommal kapcsolatos helyi hagyományra hivatkozva megemlítette, hogy a tatárokkal ezen a helyen vívott nagyobb csata elesettjeinek maradványai rendszeresen kerülnek elő.³⁶⁷ Azonban valószínűbb, hogy az egykori templom körüli temető sírjait bolygathatták meg a későbbi évszázadokban.³⁶⁸ A korai feltárás során egy ereklyetartó kereszt került elő a halomtól kicsit távolabb, a szántó területéről, valamint egy, a rajz alapján kúp alakú tüskével ellátott sarkantyú is napvilágot látott (35. kép).³⁶⁹ Az 1893-ban és 1895-ben feltárt sírokban lelt koponyákkal Bartucz Lajos foglalkozott egy tanulmányban.³⁷⁰

³⁵⁷ GULYÁS – SZABÓ 2002, 19. A Sarlós Boldogasszony titulust a 14–15. századra keltezi a kutatás (SZABÓ 1984, 67, 244. jegyzet).

³⁵⁸ LNY 2019, 17035; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37467>, 2020. december 31.

³⁵⁹ GULYÁS – SZABÓ 2002, 20.

³⁶⁰ GALLUS 1943, 34–35.

³⁶¹ LNY 2019, 17035; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37467>, 2020. december 31.

³⁶² ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 277.

³⁶³ BARTUCZ 1913, 337–338; GALLUS 1943, 35. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035) esetében elsősorban a bronzkor vonatkozásában találtunk képeket, a későbbi emlékeket is érintő kutatásokkal kapcsolatban jelenleg csak az itt bemutatott rajzok álltak rendelkezésünkre.

³⁶⁴ SELMECZI 2011b, 45; SELMECZI 2012, 138–139. Hild Viktor az 1893-as feltárásról szóló feljegyzésében az ajtó fölé írt 1518-as évszámot adott meg (STANCIK 1975, 168).

³⁶⁵ Az Árpád- és középkori sírok szinte kivétel nélkül melléklet nélküliek voltak, nem is említették őket az ásatási jelentésben (SELMECZI 2011a, 47–48, 165. jegyzet).

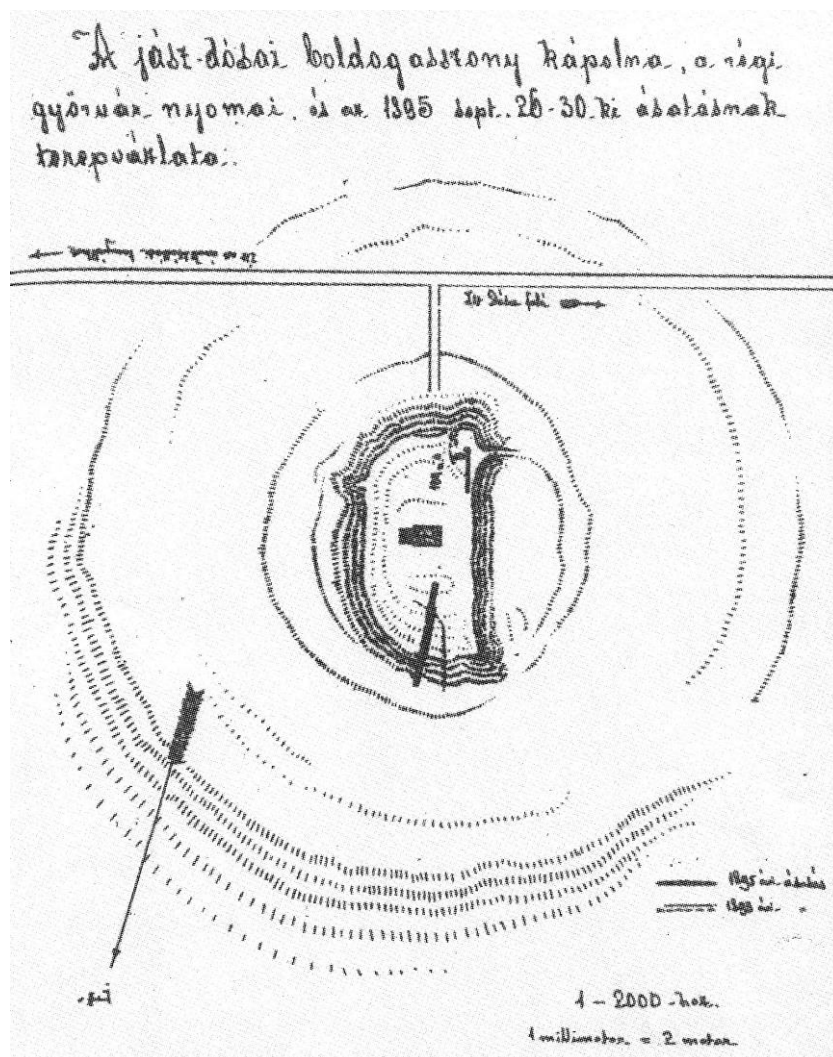
³⁶⁶ HAMPEL 1896, 179; BARTUCZ 1913, 339, 341; FÉK 1962, 44, No. 508; MADARAS 2001, 119; SELMECZI 2011b, 45, 47. Bartucz Lajos utalt rá, hogy Hampel József három, a Régiségtári Napló pedig négy ilyen csontlemezkét említ (BARTUCZ 1913, 341).

³⁶⁷ KOMÁROMY 1943b, 114; TÓTH 1976, 36.

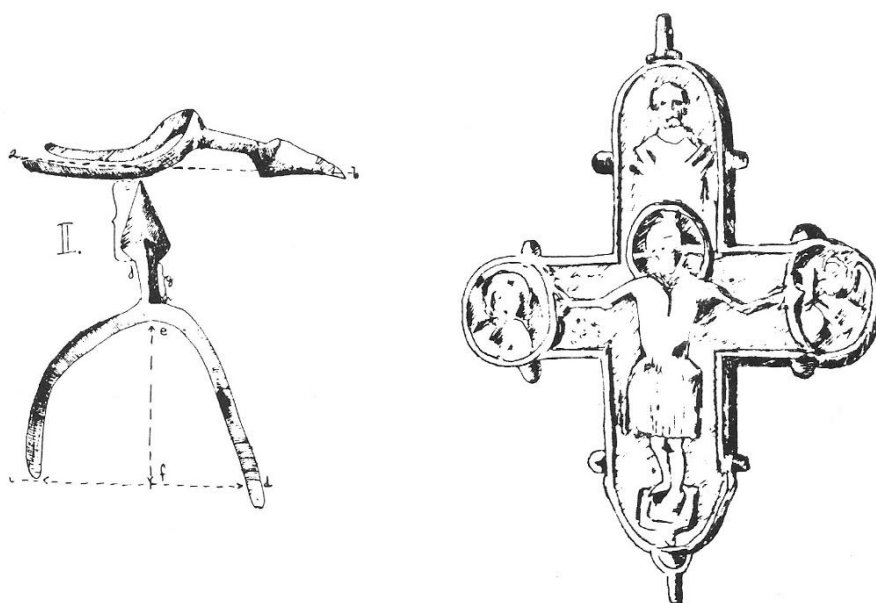
³⁶⁸ BARTUCZ 1913, 340.

³⁶⁹ BARTUCZ 1913, 338, 339–340; STANCIK 1975, 168–169.

³⁷⁰ BARTUCZ 1913.

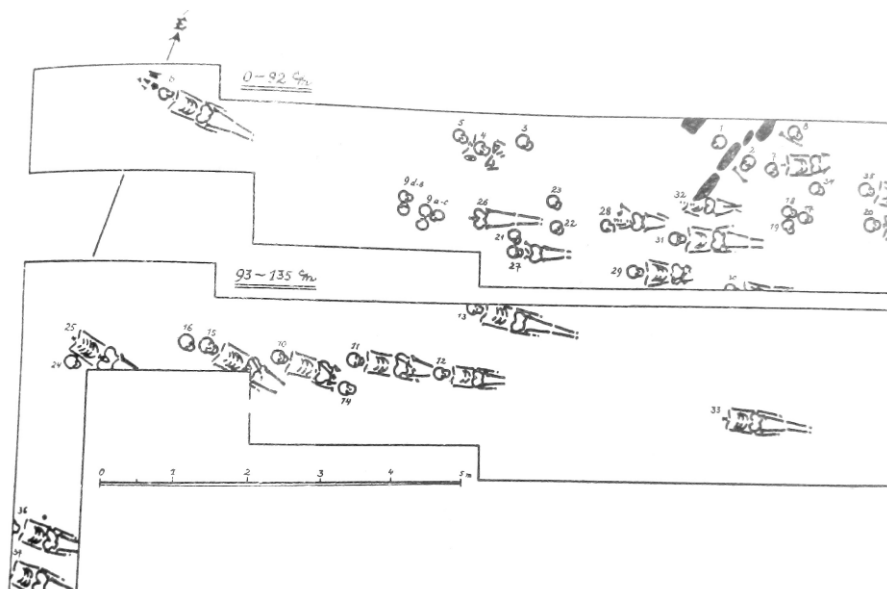

34. kép: Hild Viktor rajza a Kápolnahalmot övező sáncokról
(SELMECZI 2011b, 46)

35. kép: Sarkantyú és ereklyetartó kereszt a Kápolnahalmon végzett 1893. évi ásatásból
(STANCZIK 1975, 169)

Később Gallus Sándor kutatott a lelőhelyen. 1943-as beszámolója alapján a próbaásatás árkai először a középkori temetőt érintették (36. kép). Azonban a sírokról nem készült részletes rajz, s többségük melléklet nélküli volt, így a keltezésüket bizonytalanság övezte. Eleinte honfoglalás kori, később Árpád-kori temetőnek tartották.³⁷¹ Tekintettel arra, hogy egy trepanált koponyájú egyén pogány rítusú, részleges lovastemetkezése is előkerült, valamint számos melléklet nélküli, már keresztény rítust mutató temetkezés látott napvilágot, feltehetően mindkét korszakolás helytálló.³⁷² Az azonban továbbra is kérdés, hogy volt-e időbeli hiátus a korábbi pogány temetkezések és a későbbi keresztény sírok periódusa között. Gallus Sándor több olyan jelenséget is leírt, amelyek általában a templom körüli temetőkre jellemzők (pl. nyújtott testhelyzet, sírban tüzelés, kevés melléklet, szuperpozíciók stb.), emellett néhány leletről is beszámolt. A 14. sírban nyugvó női koponya két oldalán karikaékszert, nyakán pedig üveggyöngysort találtak.³⁷³ Talán ezek a tárgyak kerültek a Jász Múzeum gyűjteményébe, ugyanis 1943-as évszámmal két hajkarikát, illetve tizennégy üveggyöngyöt őriznek Jászberényben, melyek az egykori Árpád-kori temetőből származhatnak.³⁷⁴ A datálás szempontjából fontosak a temetőben lelt érmék is. A 36. sírból egy (Könyves) Kálmán király (1095–1116) és II. András király (1205–1235) korabeli érme került elő.³⁷⁵ A megadott katalógusszám alapján korábban kérdésesen II. Gézához (1141–1162) kötötték ezt az anonim denártípust (CNH I. 125, H 145, ÉH I. 68, ON II. 20.5.1.1.). Szórványleletként még egy Zsigmond-kori obulust említett a szerző,³⁷⁶ ami a közölt katalógusszám alapján egy 1387–1427 között vert Zsigmond parvus (CNH II. 125A, H 580, ÉH I. 451). Az 1943-as feltárás során napvilágot látott 28 középkori sír embertani anyagát Nemeskéri János vizsgálta. Ebből kiderül, hogy a 6., 14., 15. és 25. sírok honfoglalás, illetve kora Árpád-koriak, ezen belül a 6. sír pogány rítust követ. A többi ennél későbbi, túlnyomórészt késő Árpád-kori.³⁷⁷

36. kép: A honfoglalás kori és középkori temető helyszínrajza
(GALLUS 1943, 39, 4. kép)

³⁷¹ GALLUS 1943, 35–36.

³⁷² GALLUS 1943, 36.

³⁷³ GALLUS 1943, 36.

³⁷⁴ Porteleki-anyag 1943, JM ltr.sz. 61.232.1-2.

³⁷⁵ GALLUS 1943, 36.

³⁷⁶ GALLUS 1943, 36.

³⁷⁷ NEMESKÉRI 1943, 40.

A kutatás egy időre megszakadt a háború miatt, de később folytatódott.³⁷⁸ Stanczik Ilona 1965-től folyó, főként a bronzkori jelenségeket célzó ásatásai nyomán a Kápolnahalom területén három középkori templom maradványai és a hozzájuk tartozó temető sírjai is napvilágot láttak.³⁷⁹ Az 1966-os feltárás során egy aranykincs is előkerült.³⁸⁰ 1968-ban és 1971-ben Bóna István tárta fel az egymásra épült román és gótikus stílusú templomok alapjait.³⁸¹ Valamikor a 11–12. század folyamán hozhatták létre a legkorábbi templomot, ami feltehetően a tatárjárás során pusztult el. Ez egy rendkívül mélyen és jól alapozott, 26 m hosszú, egyenes szentélyzáródású épület volt.³⁸² A templom alapfalai alá benyúló temetkezések alapján a későbbi formája vagy nem követte teljesen a korábbi alakját, vagy pedig már a templom felépülte előtt is temetőként használták a területet.³⁸³ Az épület helyreállítása még az Árpád-korban megtörtént, amikor új, kisebb, egyenes záródású szentéllyel és pillérekkel látták el. Ekkor a korábbi szentélyt alapjáig kibányászták, a második templom padlóját többméteres köves-törmelékes pusztulási rétegen hozták létre. Az így felépített templomot végül a 16. század elején lebontották, és gótikus csarnoktemplomot emeltek a maradványok fölé. Egy érme alapján 1552-ben történhetett a gótikus épület pusztulása, az alapok maradványai arra utaltak, hogy felrobbantották. Ezt követően a köveit a 16–17. században kibányászták és elhordták.³⁸⁴

A település élete a feltárt 11–16. századi sírok alapján a tatárjárást követően sem szűnt meg, azonban Selmeczi László véleménye szerint a 14. században már jászok laktak itt.³⁸⁵ Szabó János Győző is a jászokhoz kötötte a korábbi templom újjáépítését, amit a 14. századra tett.³⁸⁶ A Kápolnahalmon temetkező közösség a török hódoltság idején elhagyta a települését, és nem is tért többé vissza ide. A később, 1728-ban a halmon létesített barokk kápolna – amiről a halom a nevét kapta, s amelyet a II. világháború idején robbantottak fel – már nem a templomok helyére épült.³⁸⁷

A Kápolnahalom mellett a 15–16. században település is létezett, melyet a kutatók korábban kevésbé vizsgáltak, mivel elsősorban a bronzkori rétegeket kívánták tanulmányozni.³⁸⁸ Ennek a településnek a szerkezetéről az MTA Régészeti Intézete, a Damjanich János Múzeum és a Jász Múzeum együttműködésének keretében történt intenzív terepbejárás és geofizikai felmérés alapján alkothatunk képet. Eszerint a házak a halomtól keletre foglaltak helyet, és utcába rendeződtek, a halmot pedig egy árok övezte ebben az időszakban.³⁸⁹

Községi-temető (65936)

Jászdózsa belterületén, a Fürj, a Mikszáth Kálmán, a Temető és a Vásártér utca által határolt temető területén található a Községi-temető lelőhely, melynek névváltozata Temető I. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 176x98 m. 2003-ban és 2008-ban Kertész Róbert

³⁷⁸ GULYÁS – SZABÓ 2002, 17.

³⁷⁹ BÓNA 1966; SELMECZI 2011b, 43; SELMECZI 2012, 140.

³⁸⁰ Habár a MNM régészeti adatbázisa alapján ez egy középkori aranykincs volt, mivel máshol sehol nem említenek ilyet, elképzelhetőnek tartjuk, hogy az 1965. évi feltárás során lelt bronzkori kincsleletre utal a bejegyzés (MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37467>, 2020. december 31. vö. BÓNA 1966).

³⁸¹ BÓNA 1969; BÓNA 1971; SELMECZI 1994a, 61; MADARAS 2001, 123; SELMECZI 2011b, 48.

³⁸² BÓNA 1971, 70–71.

³⁸³ RITOÓK 1997, 167–168 id. LANGÓ 2005, 370; LANGÓ 2006, 81.

³⁸⁴ BÓNA 1971, 71; SELMECZI 1994a, 61; GULYÁS – SZABÓ 2002, 18; SELMECZI 2011b, 48; SELMECZI 2011g, 81; SELMECZI 2012, 140. Az egyik említett írásában minden bizonnyal véletlenül írt a szerző 1442–1301 közötti építési időt a templom második fázisára vonatkozóan, nyilván 1242–1301 a valós időintervallum (SELMECZI 2011g, 8).

³⁸⁵ SELMECZI 1992a, 12; GULYÁS – SZABÓ 2002, 18; LANGÓ 2006, 85, SELMECZI 2011g, 82.

³⁸⁶ SZABÓ 1984, 67.

³⁸⁷ SELMECZI 1994a, 61; SELMECZI 2011a, 45; SELMECZI 2011b, 48; SELMECZI 2012, 140.

³⁸⁸ SELMECZI 2012, 140.

³⁸⁹ GULYÁS 2020a, 236.

végzett helyszíni szemlét a területen, melynek során neolit, rézkori és késő középkori településnyom vált ismertté.³⁹⁰

Tarna-part (65912)

A mai település belterületétől 300 m-re keletre, a Tarna kanyarulatának nyugati oldalán fekszik a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 178x85 m. Az egykori neolit és középkori település területét Kelemen Angéla 2009-es bejelentése nyomán ismerjük.³⁹¹

Székfolyás / Berényi határ (65928)

A lelőhely Jászdózsa és Jászberény határától 150 m-re északkeletre, Jászdózsa belterületétől 600 m-re nyugatra, a Vermektől D-re nevű lelőhelytől 500 m-re északnyugatra helyezkedik el. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 173x124 m. Területén középkori településnyomot ismerünk Kelemen Angéla 2009-es bejelentése alapján.³⁹²

Vermektől-D-re (65884)

Jászdózsa belterületétől nyugatra, a jászberényi határtól 250 m-re keletre, a Tarnától 500 m-re északnyugatra helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: ■■■■■■■■; kiterjedés: 141x102 m. Kelemen Angéla bejelentése nyomán paleolit, népvándorlás kori és középkori település ismert a területen.³⁹³

3.6. Középkori régészeti emlékek Jászjákóhalma határában

Jászjákóhalma Jászdózsa és Jászberény között, a Zagyva-medence közepén, a Tarna bal partján, a Jászság közepén fekszik.³⁹⁴ Erősen vízjárta területen helyezkedik el a település, talaja főként sárga agyagos és kötött vályog, azonban a négyszállási határrészen homokos talaj is előfordul. Vizei a Tarna, a Zagyva és az Ágó patak. A terület már az őskőkor végétől kezdve lakott, kelta, szarmata, avar, honfoglalás kori és középkori lelőhelyeket is ismerünk Jászjákóhalma határában.³⁹⁵ A lelőhely-nyilvántartás szerint 5 középkori lelőhelyről van tudomásunk, de ezek – a középkori Jákóval együtt – mind kívül esnek a jelenleg vizsgált területen.³⁹⁶

3.7. Középkori régészeti emlékek Jászberény határában

A jász főváros, Jászberény a Jászság közepén, a Zagyva folyó két partján fekszik. Területén a talaj változatos, többnyire kötött, agyagos talaj, más részeken viszont homokos. Jelentősebb vizei a Zagyva, a Tarna és a Tápió, illetve az Ágó patak. A terület a mezolitikum óta folyamatosan lakott, Jászberény határában számos régészeti lelőhelyet ismerünk.³⁹⁷ A vizsgált terület vonatkozásában érzékelhető kutatottsági aránytalanság Jászberény határának esetében is megfigyelhető, mivel nagy területek maradtak ki az eddigi régészeti munkákból.³⁹⁸ Az egyik legkorábbi, Jászberényhez köthető középkori leletet – egy 11. századi éremleletet – közlő írás még a 19. században jelent meg.³⁹⁹

³⁹⁰ LNY 2019, 65936; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/31426>, 2020. december 31.

³⁹¹ LNY 2019, 65912; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/31335>, 2020. december 31.

³⁹² LNY 2019, 65928; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/31406>, 2020. december 31.

³⁹³ LNY 2019, 65884; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/31235>, 2020. december 31.

³⁹⁴ FODOR 2008, 9.

³⁹⁵ FODOR 2008, 19; BATHÓ 2011a, 419.

³⁹⁶ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/s/a4:4.5?s=j%C3%A1szj%C3%A1k%C3%B3halma&v=list>, 2021. január 5. Fodor István Ferenc két Árpád-kori településnyomról tesz említést: a jászdózsai út melletti falut Félegyházával, a Négyszállási-tó partján létezett egykori települést – melynek templomát Selmeczi László tárta fel – pedig Szászegyházával azonosítja a kutatás (FODOR 2008, 23; SELMECZI 2012, 16).

³⁹⁷ BATHÓ 2011a, 404–405.

³⁹⁸ GULYÁS 2020a, 235.

³⁹⁹ LANGÓ 2014, 33.

A mai Jászberény határában a MNM régészeti adatbázisa szerint 26 középkori lelőhely ismert jelenleg, melyek közül 13 tartozik a most vizsgált területhez. Ezeken felül az egyéb dokumentációk és szakirodalmak alapján még további 5 lelőhelyről van tudomásunk a kutatási területen. Tehát összesen 18 lelőhely képezi vizsgálatunk tárgyát (37. kép).⁴⁰⁰

37. kép: Középkori lelőhelyek Jászberény határában
(A térkép alapja: EOVI/EOTR/)

Négyszállási iskola

A korábban a jászdózsai határhoz tartozó területen, Jászberény északkeleti határában, a Jászberényről Árokszállásra tartó út mentén állt egykor a négyszállási iskola, melynek helyét az 1941-es katonai felmérés alapján jelöltük.⁴⁰¹ Koordináták: [REDACTED]; kiterjedése nem ismert. Az iskola mellett, Almási Flórián tanyáján sírokat leltek 1954-ben, az egyik temetkezésből egy edény töredékei kerültek elő. A temetőrészletet a 10–11. századra keltezték,

⁴⁰⁰ MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s/a4:4.5?s=j%C3%A1szber%C3%A9ny&v=list>, 2021. január 5. Mivel egykor valószínűleg egy település részét képezték, ezért egy egységként kezeltük a Zsombékos (58870) és a Necsőegyháza (új lelőhely) néven ismert lelőhelyeket. Egy Árpád-kori éremlelet is előkerült Jászberény határából, azonban ennek megtalálási helyéről nem rendelkezünk pontos információval. A Jászberény külterületén lelt érméket 1856-ban közölte Johann Seidl, több mint 40 db Szent István és I. András érméből állt az együttes, amit feltehetően a 11. század második felében rejtettek el (KOVÁCS 1997, 290, 92a-b táblázat; LANGÓ 2006, 82; LANGÓ 2014, 33–34).

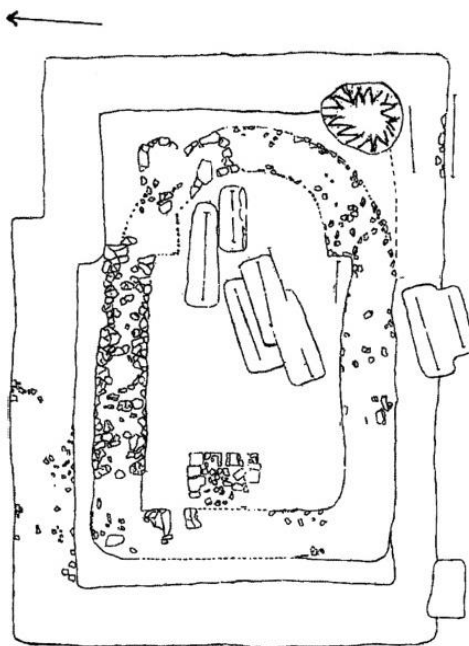
⁴⁰¹ MAGYARORSZÁG KATONAI FELMÉRÉSE (1941) – <https://maps.arcnum.com/hu/map/hungary1941/?layers=here-aerial%2C29&bbox=2213693.3728490034%2C6031804.096517603%2C2226582.566743591%2C6035625.947931862>, 2021. június 15. Madaras László és Langó Péter is térképen jelölte: MADARAS 2001, 125, 7. pont; LANGÓ 2005, 368, Map 1, 13. pont; LANGÓ 2006, 79, Térkép 1, 11. pont. Ma már Jászberény közigazgatási területéhez tartozik, de a hivatkozott tanulmányokban még Jászdózsa–Négyszállási iskola néven szerepel a lelőhely (SELMECZI 2011a, 52).

a beköltöző jászok nem alkottak egy vallásilag homogén közösséget. Nézete szerint a négyszállási II. temetőt a kezdetektől fogva – mármint a tatárjárást követő beköltözésüktől kezdődően – a keresztény módon temetkező jászok használták, míg az I. számú temetőben a szkizmatikus vagy pogány módon temetkezők kerestek végső nyughelyet. A későbbi templomot is azért építették fel az utóbbi temető területén, hogy ezáltal utólag a keresztény közösség részévé válhassanak az itt nyugvó személyek. Emellett Selmeczi László azt is több alkalommal hangsúlyozta, hogy a két templomnak eltérő volt a jogállása, illetve szerepe, mivel az egyik a település plébániatemploma volt, míg a másik a ferencesek szerzetesrendi egyházi épületeként szolgált.⁴¹¹ A lelőhely periodizációja és értelmezése kapcsán Wolf Mária vetette fel, hogy a négyszállási I. temető eleve nem egy, hanem legalább kettő, vagy még inkább három lelőhely (egy soros és egy templom körüli Árpád-kori temető, illetve egy jász temető), a négyszállási II. temető pedig egy Árpád-kori templom körüli temető és egy jász temető lehet, melyek talán csak helyileg azonosak, és nincs köztük feltétlenül összefüggés.⁴¹² A II. temető későbbi, egyenes szentélyzáródású templomának korát illetően újabban Törőcsik István érvelt amellett, hogy az adott épület használata még a 13–15. század folyamán megszűnt. Véleménye szerint ez a templom – az 1. sír V. István érméje alapján – az 1270-es években még állhatott. Azonban a Hunyadi Mátyás denárral ellátott 547. sír ásásakor szinte teljesen átvágták a déli főfal alapozását, illetve a késő középkori kapoccsal bíró 549. sírt is a templom déli főfalára, sarkára helyezték, ami arra utal, hogy ekkor már nem állt az épület. Törőcsik István felvetette, hogy a II. temető egyenes szentélyzáródású templomának megszűnése és az I. temető templomának felépítése között összefüggés lehet, az is elképzelhető, hogy az előbbi köveit épp az utóbbi építéséhez hordták el a jászok. Nézete szerint a négyszállási jászok plébániatemploma ezek alapján nem a II. temető későbbi épülete, hanem az I. temető temploma lehetett.⁴¹³

38. kép: Négyszállás II. Árpád-kori templomai
(SELMECZI 2011a, 51)

temetkezési helyként, akik igyekeztek mielőbb kereszténnyé válni, hogy ezáltal előbb nyerjék el a befogadást a magyar társadalom részéről (SELMECZI 2018a, 42).

⁴¹¹ SELMECZI 2016, 273; SELMECZI 2018a, 34–35; SELMECZI 2018b, 27.

⁴¹² WOLF 2018, 132.

⁴¹³ TÖRŐCSIK 2020, 248–249.

A négyszállási II. temetőben a sírleírások alapján 569 sírt tártak fel.⁴¹⁴ Az Árpád-kori temetkezésekből S-végű karikaékszerek, gyűrűszerűen rácsavart huzallal díszített karikaékszerek,⁴¹⁵ valamint egy 12. századi anonim denár került elő – bár utóbbi hovatartozása kérdéses.⁴¹⁶ A későbbi sírokból obulusként adott érmék, párták, díszűk kauri csigák, fülbevalók, gyűrűk, egyéb viseleti elemek (kapcsok, gombok, ruhadíszek, korongpárok, veretek), övek és övtartozékok, három esetben kard, két esetben gyermekjáték, egy-egy esetben csipesz, gyöngyszem, illetve állatfog látott napvilágot.⁴¹⁷ Az Árpád-kori előzményekkel bíró II. temetőt a négyszállási jászok beköltözésüktől kezdődően használták, és a feltáró szerint a 16. században már minden helyi lakos ide temetkezett, azok is, akiknek felmenői még az I. temetőben nyugodtak.

A négyszállási II. temetőtől keletre egy nem túl nagy kiterjedésű avar, majd Árpád-kori település terült el. Részben ennek a területét ülték meg később a jászok.⁴¹⁸ 1984-ben feltárták a négyszállási II. temető kerítését, amelyhez egy házat illesztettek. Ez egy felmenő falú, oszlopokkal ellátott épület volt. 1987-ben egy újabb felmenő falú ház került elő, hasonló szerkezettel. A házak falát feltehetően sövényfonat alkothatta. A középkori település területén végzett feltárások tapasztalatai alapján Selmeczi László szerint a 13–14. században még földbe ásott házakban élt a lakosság, ugyanakkor egyfajta átmenetként értékeli a jász szálláson megfigyelt, téliszállás-szerű településhez tartozó jelenségeket az Árpád-kori és a 15–16. századi falvak között.⁴¹⁹

Négyszállás / Négyszállás I. (25476)

Az ismert lelőhely Jászberény és Jászdózsa határához közel, attól mindössze 420 m-re délnyugatra, a Tarnától 850 m-re északnyugatra, a Négyszállás II. lelőhelytől 160 m-re délnyugatra, Jászdózsa belterületétől alig másfél kilométerre, az egykori Csákó-ér mellett helyezkedik el. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 100x59 m. Négyszállás I. temetőjével és a feltárt településobjektumokkal Selmeczi László egy önálló kötetben és több könyvfejezetben, valamint tanulmányban is foglalkozott,⁴²⁰ így az alábbiakban csak egy rövid összefoglalást adunk ezzel kapcsolatban.

A területről korábban Prückler (Porteleki) József közölt egy gyűrűt, ami „*az Árpád-kor végét, az Anjou-kor elejét árulta el*”. A gyűrű lelőköörülményeit részletezve leírta, hogy a tárgy Négyszállás pusztán, Szikszaiék tanyáján került elő nagyjából 1935-ben. A gyűrű lelőhelye kiemelkedett a környezetéből, Szikszaiék elmondása alapján ezen a területen nagyon sok követ találtak, melyek H alakban helyezkedtek el, és az egykor itt álló templom építőkövei lehettek (39. kép). A kőanyagot kibányászva számos emberi csontot leltek, melyeket visszatemettek. Ezek között volt az az ujjperc is, melyen az említett ezüst gyűrűt találták.⁴²¹ Néhány korai, bizonytalan előkerülési körülményű, de Négyszállásról származó, valamint részben a Porteleki-anyag részét képező leletet őriznek Jászberényben.⁴²² A Jász Múzeum 1938–1943. évi

⁴¹⁴ SELMECZI 2018a, 137–233.

⁴¹⁵ A leletekről közölt rajz alapján az ékszerek záródása, illetve a rátekert huzalok elhelyezkedése a felhúzott lemezgömbös fülbevalókra emlékeztet.

⁴¹⁶ SELMECZI 2018a, 36–37.

⁴¹⁷ SELMECZI 2018a, 43–95.

⁴¹⁸ SELMECZI 2018a, 32.

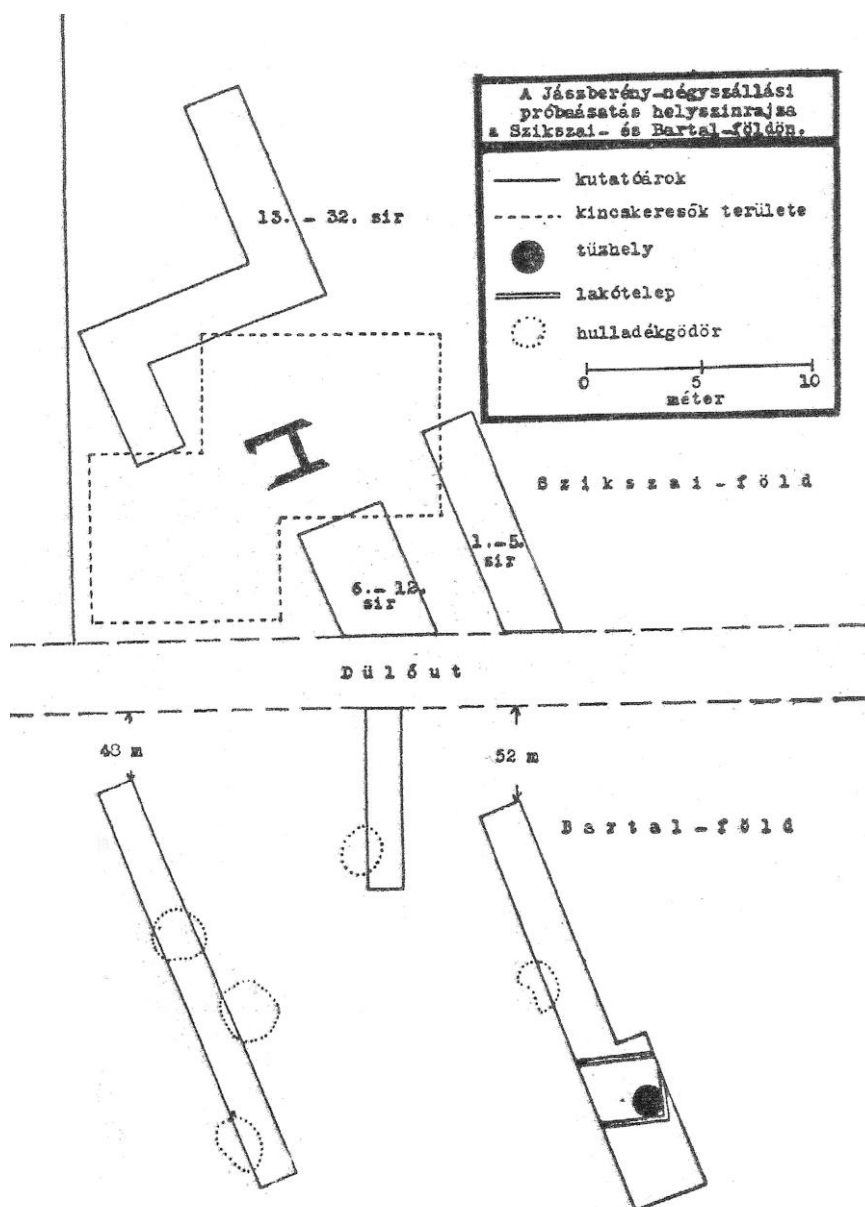
⁴¹⁹ SELMECZI 2012, 92.

⁴²⁰ SELMECZI 1981; SELMECZI 1992a; SELMECZI 2005c; SELMECZI 2012, 10–95.

⁴²¹ SELMECZI 1992a, 10, 15–16; SELMECZI 2012, 10–11.

⁴²² Ismeretlen az előkerülés módja és ideje: JM ltr.sz. 61.151.1., 61.153.1., 61.162.1. (61.163.1–61.164.1. kérdéses korú); Porteleki-anyag (Négyszállás, Szikszai-tanya) 1935: JM ltr.sz. 61.178.1–6.; Porteleki-anyag (Négyszállás, Szikszai-tanya): JM ltr.sz. 61.221.1–8. 14. század; Porteleki-anyag 1947, 1948, 1950, 1952: JM ltr.sz. 61.220.1–13. 10–17. század. Korai és bizonytalan leletként említhetjük még azt az „őskori lófogat”, amiről Hild Viktor jegyzeteiből értesülünk, s amit „Jászdózsa–Négyszállás” lelőhelyen leltek még 1899-ben (STANCZIK 1975, 171).

évkönyvében Prückler (Porteleki) József újabb négyszállási leleteket adott közre.⁴²³ Mindkét írásában arra a következtetésre jutott, hogy ezek a tárgyak nem a jászok, hanem a magyarok hagyatéka.⁴²⁴ Ekkoriban kutatott a területen Komáromy József is, aki 1936 szeptemberében pár napos hitelesítő ásatást végzett Négyszálláson. Habár leletanyag nem sok látott napvilágot, sikerült megtalálni a Zsigmond-kori település temetőjét és templomát, valamint a település egy részét is megkutatta.⁴²⁵ Komáromy József a H-alakú épületmaradványt kriptaként értelmezte, azonban a Selmeczi László által 1980-tól megkezdett kutatás során egyértelművé vált, hogy az adott épületmaradvány az egykori templom alapozása, melynek a hajó és a szentély közötti része maradt meg.

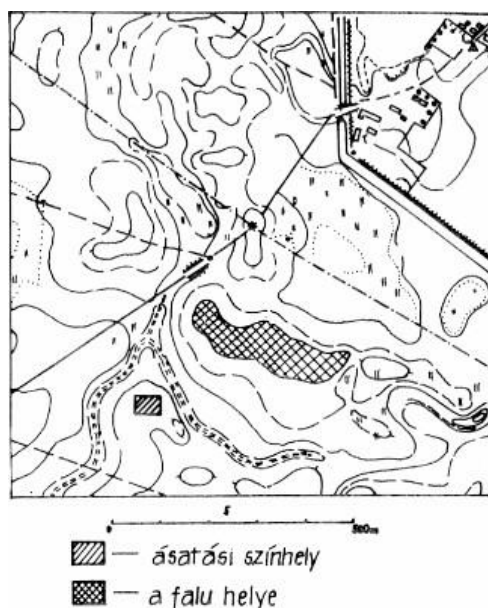
39. kép: A Komáromy József által végzett feltárás helyszínrajza
(SELMECZI 2012, 14)

⁴²³ PRÜCKLER 1943.

⁴²⁴ PRÜCKLER 1943, 126, 128.

⁴²⁵ SELMECZI 1992a, 10, 16; SELMECZI 2012, 11, 18–20.

A temetőben a 3. sírban egyenes kardot, a 4. és 5. kettős sír esetében a gyermekcsontváz „jobb hónaljába [...] szorítva” egy kést talált, mely jelenségek általában nem jellemzőek a templom körüli temetőkre. A település területén egy négyzet alakú földbemélyített, dögölt agyagpadlós épületet tárt fel, melynek délkeleti sarkában egy kemence került elő.⁴²⁶ A próbaásatás eredményeit Komáromy József úgy interpretálta, hogy Négyszállás azon részét tárták fel, melyet a 11–15. század között magyarok laktak. Ezt a megállapítást később Selmeczi László kutatásai némiképp módosították, miszerint a területen korábban egy Árpád-kori település létezett, amely a tatárjárás idején elpusztult. Később – az ásató véleménye szerint a 13. század közepén – a jászok a korábbi település és temetőjének területén hozták létre a temetőjüket.⁴²⁷ Szabó János Győző 1957-ben tartott helyszíni szemlét a lelőhelyen, ahol 1980-ban Selmeczi László vezetésével kezdődött meg a szisztematikus feltárás. Ezen kutatások eredményeképp kora Árpád-kori temető és település, késő középkori templom, illetve középkori éremlelet vált ismertté a területen (40. kép).⁴²⁸

40. kép: A négyszállási I. temető Selmeczi László által feltárt része és a falu helye
(SELMECZI 1992a, 9, 2. kép)

A négyszállási I. temető templomából nem sok maradt meg, mivel kőanyagát elhordták, így csak a kő- és habarcestörmelékkel betöltött alapárok részleteiből lehetett rekonstruálni az alaprajzát. Ez alapján egy kb. 13 m hosszúságú, 7,5 m szélességű, egyhajós, a nyolcszög öt oldalával záródó szentélyű, gótikus falusi templom volt (41. kép).⁴²⁹ Az épület korát illetően megoszlanak a vélemények: Selmeczi László a ferences térítéshez kötötte és a 15. század középső harmadára, Törőcsik István feltételelesen a 14. század második felére helyezte az építési idejét.⁴³⁰ Wolf Mária a típus megjelenésével kapcsolatban jelezte, hogy a nyolcszög öt oldalával záródó, poligonális szentélyű, támpillér nélküli templomok a 13. század folyamán, többnyire a

⁴²⁶ SELMECZI 1992a, 10, 16; SELMECZI 2012, 12.

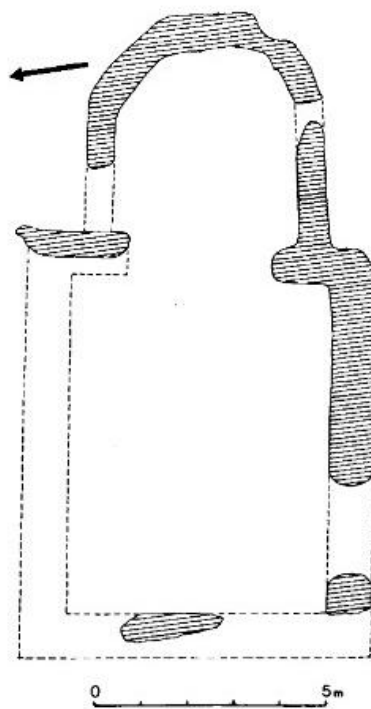
⁴²⁷ SELMECZI 1992a, 15; SELMECZI 2012, 15–16.

⁴²⁸ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278; MADARAS 2001, 120; KELEMEN 2004, 14; LANGÓ 2005, 369, 373; LANGÓ 2006, 80, 82; LNY 2019, 25476; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/57203>, 2021. január 5.

⁴²⁹ SELMECZI 1992a, 13; SELMECZI 2012, 20–21; SELMECZI 2018a, 31.

⁴³⁰ SELMECZI 1992a, 15; SELMECZI 2012, 23–24 – az ásató szerint 1460 körül már biztosan állhatott a templom; SELMECZI 2018a, 31; TÖRŐCSIK 2014b, 48.

tatárjárást követően tűntek fel a falusi templomépítészetben, megelőzve a támpilléres, 14. században megjelenő, a 15–16. században tömegesen elterjedő társaikat.⁴³¹ Az ásató szerint a négyszállási jászoknak csak egy része vette használatba a négyszállási II. temetőt és az ott talált korábbi templomot, míg egy másik részük itt, a település nyugati végén nyitotta meg a pogány temetőjét (négyszállási I. temető), s építette fel a 15. században – a ferences térítés lezárásaként – a gótikus templomot.⁴³² Azonban a ferences jelenlét nem indokolt egy Négyszálláshoz hasonló, nem mezővárosként vagy városként működő településen, ahogy arra Wolf Mária is rámutatott, s amit több, a négyszállási templommal kapcsolatos körülmény alapján Törőcsik István is hangsúlyozott.⁴³³ Legújabb tanulmányában Törőcsik István felvetette, hogy a négyszállási II. temető templomának 13–15. századi eltűnése és a négyszállási I. temető templomának 13–14. századi megjelenése összefüggésben áll egymással, illetve utóbbi egyházi épület létrehozását a 14. század utolsó harmadára tette a párhuzamok, és a szomszédos korai jász települések tanúságai alapján.⁴³⁴ A két templom ilyen módon történő összekapcsolása logikus, és a felsorolt érvek alapján valóban lehetséges, hogy Négyszállás késő középkori plébániatemplomaként az I. temető épülete szolgált, azonban az a kérdés továbbra is megválaszolatlan, hogy miért váltottak mégis temetkezési helyet a négyszállásiak a 15. század közepétől kezdődően, s miért használták ekkortól kizárólag a II. temető területét.⁴³⁵ A négyszállási I. temető templomának építési ideje fentebbieket figyelembe véve, leghamarabb a 13. század második felére, legkésőbb a 14. század utolsó harmadára tehető.

41. kép: A négyszállási I. temető temploma
(SELMECZI 1992a, 13, 5. kép)

⁴³¹ WOLF 2018, 131.

⁴³² SELMECZI 2011g, 83.

⁴³³ WOLF 2018, 132; TÖRŐCSIK 2020, 248.

⁴³⁴ TÖRŐCSIK 2020, 249. Egy korábbi írásában – utóbbi munkája alapján csak egy ideig – elfogadta Selmeczi László keltezését, miszerint a négyszállási I. temető temploma a 15. század középső harmadában épült (TÖRŐCSIK 2015, 79).

⁴³⁵ TÖRŐCSIK 2020, 250.

2017 tavaszán Gulyás András Zoltán terepbejárást végzett a lelőhelyen, melynek során őskori, Árpád-kori, késő középkori és kora újkori leletek láttak napvilágot.⁴³⁶ 2017 nyarán ismét terepbejárás és műszeres lelőhely-felderítés zajlott a területen, ekkor Árpád-kori és késő középkori kerámiákat, illetve Árpád-kori denárokat találtak. A kutatás alkalmával beazonosították a középkori falu templomát is, amely a bejárást vezető régész véleménye szerint nem ott helyezkedik el, ahol akár a négyszállási I., akár a négyszállási II. temető temploma ismertté vált.⁴³⁷ Újabban Törőcsik István jelezte, hogy véleménye szerint a feltárás által érintett „*két templom és temető helye nehezen azonosítható, mivel a Selmeczi László által közölt térképvázlaton az »ásatási színhely« a Tarna hegyesszögű kanyarulatától délre lett jelölve, Prückler rajzán a nyíl ettől északra mutat [...]»*”.⁴³⁸ Jelen munkában a közhiteles lelőhely-nyilvántartásban szereplő lelőhely-poligonokat jelöltük a térképen (37. kép), de a fentebbi észrevételek alapján érdemes lenne újra, a lehető legpontosabban körülhatárolni az adott lelőhelyet, illetve annak egyes részeit – lehetőség szerint az ásató közreműködésével.

A négyszállási I. temetőben 454 sírt tártak fel.⁴³⁹ A templomot egy már használatban lévő temető területén emelték, amire az alapárok által vágott, illetve megrongált 13 sír, valamint a sírok templomtól eltérő tájolása alapján következtethetünk. A templomot és a temetőt árokkal vették körül.⁴⁴⁰ A legkorábbi érméssel ellátott sírokból III. Béla réz tálkapénze került elő. A leletek között fejfedők, fejdíszek, fülbevalók – köztük jellegzetes kérdőjel alakú példányok –, nyakdíszek, egyéb viseleti elemek és ruhadíszek (szegélydíszek, gombok, korongpárok), övek és övtartozékok, gyűrűk fordultak elő, valamint némely sírok esetében kard, kés, láncsodrony, gyűszű, tűtartó, gyerekjáték (astragalos), illetve mellkereszt került elő. Néhány érdekes rítus béli sajátosság is megfigyelhető volt.⁴⁴¹ A négyszállási I. temető használatának kezdetét a feltárt leletanyag alapján a 13. század második felére, középső harmadára helyezte a feltáró, felhagyásának időpontját pedig a templom felépültével kapcsolta össze, vagyis a 15. század középső harmadára tette.⁴⁴² Hogy ezt követően, a 16. században már nem temetkeztek ide, arra az is utalhat, hogy a négyszállási II. temető 16. századi sírjaival ellentétben, melyek többségében pénzérmét találtak, a négyszállási I. temetőben nem került elő 16. századi érmével ellátott sír.⁴⁴³ A négyszállási temetőket illetően vita alakult ki Selmeczi László és Törőcsik István között, melynek egy-két lényegesebb pontjára a Négyszállás II. (28379) lelőhelynél térünk ki.⁴⁴⁴

A középkori Négyszállás települése a Csákó ér és a Tarna folyó szögében terült el, az ér mindkét oldalán. Az újabb terepbejárások során a középkori település kiterjedése jól körülhatárolható volt a felszíni leletanyag alapján.⁴⁴⁵ Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 925x424 m. A négyszállási I. temető a település nyugati végpontján helyezkedett el, a 16. századi Négyszállás felszíni nyomai ettől keletre 1–1,5 km hosszan jelentkeztek.⁴⁴⁶ A település

⁴³⁶ JM ltr.sz. 2017.6.1-2. középkor, Ltr.sz. 2019.1.1.33-34. őskor, 2019.1.1.32. 11–14. század, 2019.1.1-31. 14–17. század, 2019.1.1.35-45. csontok és kövek.

⁴³⁷ GULYÁS 2018c; LNY 2019, 28379; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71469>, 2021. január 5.

⁴³⁸ TÖRÖCSIK 2020, 246, 5. jegyzet.

⁴³⁹ SELMECZI 1992a, 15.

⁴⁴⁰ SELMECZI 1992a, 13; SELMECZI 2012, 22; SELMECZI 2018a, 31.

⁴⁴¹ SELMECZI 1992a, 84–93. Bizonyos megfigyelt jelenségek – így többek között a sírgödör kiégetése, az utántemetkezések és a kartartások – vonatkozásában Wolf Mária hívta fel a figyelmet arra, hogy ezek korántsem köthetők kizárólag a jáász etnikumhoz (WOLF 2018, 130).

⁴⁴² SELMECZI 1992a, 15; SELMECZI 2012, 24.

⁴⁴³ SELMECZI 1992a, 15; SELMECZI 2018a, 43.

⁴⁴⁴ TÖRÖCSIK 2014b, 47–48; TÖRÖCSIK 2015; SELMECZI 2016, 274–277; SELMECZI 2018a, 12; SELMECZI 2018b, 24–28; SELMECZI 2019, 158; TÖRÖCSIK 2020, 246–250.

⁴⁴⁵ SELMECZI 2012, 89; GULYÁS 2018c; LNY 2019, 28379; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71469>, 2021. január 5.

⁴⁴⁶ SELMECZI 2018a, 31.

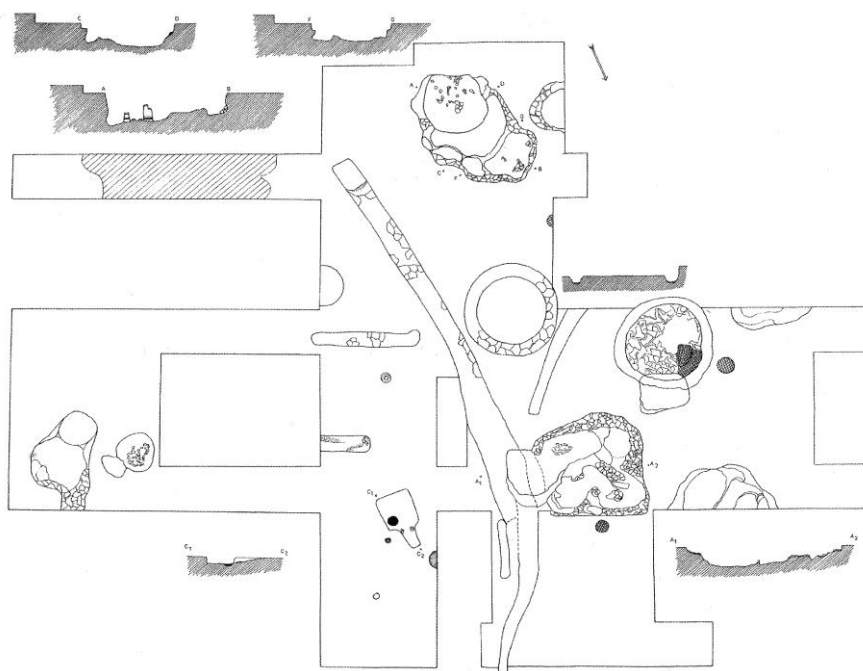

területén egy hamus részt tártak fel Selmeczi László vezetésével. Egy 680 négyzetméteres terület vizsgálatára nyílt ekkor lehetőség, melynek alkalmával gödörházakat és kör alakú épületek nyomait sikerült megfigyelni (42. kép). A kör alaprajzú épületnyomok esetében Selmeczi László felvetette, hogy esetleg jurtaszerű lakóépületek (de nem jurták) lehettek, illetve az is felmerült, hogy talán az Észak-Kaukázusban ismert toronyszerű épületekhez lehettek hasonlóak. Egy 15. századi földfelszíni kétosztatú lakóház is napvilágot látott. Ezek mellett egyéb településobjektumok, így verem- vagy putriólak, valamint vermek is előkerültek. A feltárás során egy kerítés vagy mellvéd jellegű kőfal maradványait is megtalálták, ami enyhén ívelve két részre osztotta a területet. Az objektumokból származó leletek alapján az ásató a 13–15. század közötti idősakra keltezte, és az építmények alapján téliszállás-jellegű településként értékelte a feltárt részt.⁴⁴⁷ Nagy mennyiségben kerültek be a szolnoki múzeumba a településről származó, 12–14. századi kerámiatöredékek.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁷ SELMECZI 2012, 89–91.

⁴⁴⁸ DJM leltározatlan. 2012-es könyvében és 2018-as tanulmányában néhány négyszállási lelet fotóját, illetve rajzát is közölte a feltáró, melyek az egykori település anyagi kultúráját tükrözik. Ezek között két edényt Négyszállásról származó, késő Árpád-kori fazékként mutatott be (SELMECZI 2012, 90; SELMECZI 2018b, 46). Azonban a jobb oldali – bár tényleg késő Árpád-kori – példány nem Négyszállásról, hanem Jászfényszaru–Barátok tava lelőhelyről, még Hild Viktor gyűjtéséből származik (lásd a 165. lábjegyzetet). A bal oldali edény leltározatlan, de a benne talált kísérőcédula alapján valóban Négyszállásról, az 1989/1-es gödörből került elő. Ez az edény – habár még kézi korongon készült az alján látható, fenékbélyegnek látszó minta alapján – formája és erősen bordázott fala miatt úgy véljük, hogy valamivel későbbi az előbbinél, inkább 14. századi lehet. Az újabb közleményében Selmeczi László a következő képaláírással közölte a kerámiákat: „A bemutatott, Négyszálláson feltárt edények variánsait már a tatárjárás idején is nagy számban készítették. Ez az edénytípus a 15. század második felében is használatban volt.” (SELMECZI 2018b, 46). Amellett, hogy az egyik fazék nem is négyszállási lelet, meg kell jegyezzük, hogy bár valóban vannak olyan edénytípusok – különösen a fazekak – melyek hosszú időn keresztül használatban maradtak, s az egyes korszakok esetében bizonyos technológiai, formai és díszítésbeli jegyeik kevésbé látványosan változtak, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezek a kerámiák többé-kevésbé nem alakultak át az idő folyamán. Az adott két edény esetében is jól látható a forma, a peremkiképzés és a felületkezelés különbözősége, ami a tárgyakat kézbevéve még inkább érzékelhető. Érdekességgé jegyezzük meg, hogy a részben a 2012-es kötetben bemutatott – a szolnoki kiállításban *jász kerámiaként* interpretált – négyszállási edények párhuzamait több magyarországi késő középkori településen, nem egy esetben a központi helyeken találjuk meg. Ez egyrészt rávilágít Négyszállás kapcsolatrendszerére, amelynek segítségével a technológiai újítások, „divathullámok” vagy épp maguk a kész termékek jutottak el a jászokhoz, másrészt azt is jól mutatja, hogy az adott edénytípusokat nem köthetjük kifejezetten a jászokhoz, még ha történetesen egy jász településen is használták őket. A kis méretű, piros festett mintával díszített edénykéhez hasonló Visegrád–Dunaparti út 1. lelőhelyről ismert (BÁRDI 2014, 362, 2. tábla 3). Nagyméretű, vörösre vagy sárgára égetett korsót / korsó alakú tárolóedényt – amely esetében a négyszállási edény kapcsán Selmeczi László felvetette, hogy ez talán az ún. „*magna amphora cumanica*” (SELMECZI 2012, 95) – is több helyről ismerünk, többek között Budán (HOLL 1963, 351, 36. kép) és Visegrádon is találtak hasonlókat (VISEGRÁDI VÖRÖS KORSÓ). A „jász kerámiát” bemutató vitrinben az említett edényeken kívül még egy kisméretű fazék, két fazék, egy kiöntőcsőrös fazék és egy nagyméretű tárolóedény látható. Ezek általánosan mondható 14–15. századi formát mutatnak, párhuzamaikat több lelőhelyről is ismerjük (pl. HOLL 1963, 344–348; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 185, 136. kép; KOCSIS 2016, 174, 5. kép 2).

42. kép: A feltárt településrészlet Négyszálláson
(SELMECZI 2012, 88)

Sertés telep (54216)

Jászberény belterületétől északra, a Jászárokszállásra vezető úttól 400 m-re északnyugatra helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 268x144 m. 2003-ban Csányi Marietta végzett terepbejárást a területen, melynek során egy Árpád-kori település vált ismertté.⁴⁴⁹

Kis Gyilkos-csatorna É-i partja (54218)

Jászberény belterületétől északra, a Jászárokszállásra vezető út mellett, attól 100 m-re északnyugatra, a Kis Gyilkos-csatorna keleti-északkeleti partján helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 328x94 m. A területen 2003-ban Csányi Marietta végzett terepbejárást, ami alapján kelta, Árpád-kori és késő középkori települések nyomai kerültek elő.⁴⁵⁰

Kis Gyilkos-csatorna D-i partja (54219)

A lelőhely a mai város belterületétől északra, a Jászárokszállásra vezető úttól mindössze 50 m-re északnyugatra, a Kis Gyilkos-csatorna nyugati-délnyugati partján, a Kis Gyilkos-csatorna É-i partja nevű lelőhelytől 150 m-re délnyugatra található. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 292x112 m. 2003-ban Csányi Marietta végzett terepbejárást a területen, ami alapján bronzkori és késő középkori települést ismerünk a lelőhelyen.⁴⁵¹

Andriska-dűlő (új lelőhely)

A Jászberényből Jászárokszállásra vezető úttól kb. 1,1 km-re keletre, a Vass-tanya lelőhelytől 850 m-re északnyugatra helyezkedik el az Andriska-dűlő elnevezésű, újonnan bejelentett lelőhely, amellyel kapcsolatban utalnunk kell az alább ismertetett Borsóhalma lelőhelynél leírtakra. Újabban ugyanis Gulyás András Zoltán tett kísérletet arra, hogy azonosítsa a Borsóhalmán, Sisa József tanyáján lelt, 1958-ban a múzeumnak átadott, 11. századi éremlelet⁴⁵²

⁴⁴⁹ LNY 2019, 54216; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37149>, 2021. január 5.

⁴⁵⁰ LNY 2019, 54218; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37161>, 2021. január 5.

⁴⁵¹ LNY 2019, 54219; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37168>, 2021. január 5.

⁴⁵² KAPOSVÁRI 1958.

előkerülési helyét, amelyet korábban összevontak a Csalog József által feltárt rézkori és középkori jelenségek lelőhelyével. A közhiteles lelőhely-nyilvántartás 2019-es állapota szerint Borsóhalma (25458) lelőhelyen 1968-ban Gedai István végzett helyszíni szemlét. Ez valószínűleg az éremlelet lelőhelyét célozta, vagyis feltehetően ezt, az újabban Andriska-dűlő néven ismert területet érintette. 2021 májusában Gulyás András Zoltán sikeresen lokalizálta a helyszínt, amelyet Andriska-dűlő névvel jelölt. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 256x164 m.⁴⁵³

Az éremlelet 1958 májusában vétel útján került a múzeumba, miután Sisa József, Borsóhalma 14. sz. alatti lakos a földjén a tavaszi vetés során megtalálta a kis kerámiaedényt, amelyben az érméket annak idején elásták.⁴⁵⁴ Az éremlelet előkerülési körülményeiből eredően objektumhoz, s így egy korábbi településhez kötése nem lehetséges, de jelen tudásunk szerint nem a feltételezett Barasó területéről származik.⁴⁵⁵ A szolnoki múzeum állandó régészeti kiállításában jelenleg is látható a pénzeket tartalmazó, kis méretű, vállán három bekarcolt körbefutó vonallal díszített, egyenlő szárú kereszt alakú fenékbélyeggel ellátott fazék, ami a 11. századra keltezhető.⁴⁵⁶ Az éremlelet (egy része?) is megtekinthető az Árpád-kori ötvösmunkákat bemutató vitrinben (43. kép). Összesen 668 db ezüstpénz volt az edényben, melyek között 596 db-ot Béla hercegként (1046–1060), 72 db-ot pedig már királyként (1060–1063) veretett (CNH I. 15, H 11, ÉH I. 6, ON I. 5.1, illetve CNH I. 16, H 12, ÉH I. 7, ON I. 6.1 típusú obulusok). Az érméket 1063-ban, vagy röviddel azután rejthették el.⁴⁵⁷

43. kép: A Sisa József által lelt edény és a benne elrejtett érmék

⁴⁵³ GULYÁS ms., 21; illetve Gulyás András Zoltán szíves szóbeli közlése alapján.

⁴⁵⁴ KAPOSVÁRI 1958, 5; LANGÓ 2014, 36.

⁴⁵⁵ GULYÁS ms., 21.

⁴⁵⁶ DJM ltr.sz. 60.5.1.

⁴⁵⁷ KAPOSVÁRI 1958, 6; KAPOSVÁRI 1959, 73; PARÁDI 1963, 206–207; SZABÓ 1984, 48; SALTZER 1996, 58; KOVÁCS 1997, 104–112; LANGÓ 2005, 373; LANGÓ 2006, 82.

Vass-tanya (új lelőhely)

A Jászárokszállásra vezető úttól 1,9 km-rel délkeletre, Jászberény és Jászfákóhalma határától 1,6 km-rel nyugatra helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: [redacted]; pontos kiterjedése még nem ismert. 2021 májusában fedezte fel a lelőhelyet Gulyás András Zoltán. A Jász Múzeum régésze Csali Rezsőnével ment ki a helyszínre, aki a borsóhalmi tanyákon lakott. A dombon, ahol egykor egy nagyobb halom állt, számos réti mészkőtöredék és patics látott napvilágot. A helyszíni szemle során több rézkori és egy Árpád-kori kerámia, valamint emberi csontok is jelentkeztek a felszínen. Csali Rezsőné elmondása alapján annak idején édesapja a földmunkák során három kelet-nyugati irányban fekvő csontvázat ásott ki a földből. A koponyák a Jász Múzeumba kerültek, a vázrészeket pedig visszatemette. Gulyás András Zoltán véleménye szerint itt egy Árpád-kori templom maradványait sejtethetjük, azonban a lelőhely kiterjedésének és korszakolásának pontosítása végett még további terepbejárásra lesz szükség. A Keleti-Gyilkos-csatorna kialakításakor valószínűleg megbolygatták a templom és a temető területét.⁴⁵⁸

Borsóhalma (25458)

Korábban Borsóhalma néven, 25458 azonosító szám alatt szerepelt egy lelőhely a közhiteles lelőhely-nyilvántartásban,⁴⁵⁹ míg a MNM régészeti adatbázisa nem tartalmazza. Jászberény borsóhalmi határrésze igen nagy kiterjedésű, azonban az innen származó éremleletet,⁴⁶⁰ a Csalog József által 1952-ben és 1953-ban feltárt rézkori temetőt és telepét (44. kép), valamint az ugyanekkor megtalált – a nyilvántartásban nem említett – középkori házat⁴⁶¹ mégis egyetlen borsóhalmi lelőhelyként kezelték, s így egy név és azonosító alatt, de lelőhely-poligon nélkül került be a közhiteles lelőhely-nyilvántartásba.⁴⁶² Később, mivel azonosítatlan státuszú volt, törölték a nyilvántartásból, így 2021 nyarán már nem találjuk benne.⁴⁶³ Az éremlelet valószínűsíthető lelőhelye, Andriska-dűlő legalább 2 km-rel északabbra található, mint a Csalog József által végzett feltárás helyszíne. Utóbbi pontos beazonosítása a vázlatos helyszínrajz alapján ugyan nehézkes, de az bizonyos, hogy a középkori ház maradványai a Nyavalyka-értől délre kerültek elő,⁴⁶⁴ vagyis aligha köthető össze az éremlelet lelőhelyével. Selmeczi László és Szabó Géza 2007-ben azonosította az egykori Borsóhalma települést és templomának helyét, de pontos elhelyezkedését nem közölték.⁴⁶⁵ Gulyás András Zoltán kézirata alapján 2020–2021 folyamán a jászberényi elkerülőhöz kapcsolódóan Mali Péter végzett feltárást Jászberénytől északkeletre, melynek során egy 11–14. századi település részletét is feltárta a szarmata telepobjektumok mellett – feltételezzük, hogy ez a Jászberény–Barna-tanya (35662) lelőhellyel azonos. Véleménye szerint ettől északra fekszik egy erőteljes kiemelkedés, és ezen lokalizálta Selmeczi László és Szabó Géza a fentebb említett települést és templomot.⁴⁶⁶ Az eddigi adatok alapján valószínűnek látjuk, hogy a korábbi kutatások során napvilágot látott régészeti jelenségek legalább két lelőhelyet és azon belül három egységet alkotnak. Az egyik lelőhely a fentebb tárgyalt Andriska-dűlő, ahol a 11. századi éremlelet előkerült. A másik lelőhely – az itt ismertetett Borsóhalma – foglalja magába a rézkori temetőt és „lakótelepet”, valamint az utóbbi feltételezett területén talált középkori házat. Az itt tárgyalt Borsóhalma elnevezésű lelőhelyet, illetve annak középkori házat rejtő részét Csalog József

⁴⁵⁸ GULYÁS ms., 21–22, 131–132. jegyzet; illetve Gulyás András Zoltán szíves szóbeli közlése alapján.

⁴⁵⁹ LNY 2019, 25458.

⁴⁶⁰ KAPOSVÁRI 1958.

⁴⁶¹ CSALOG 1955a; CSALOG 1961a; CSALOG 1961b.

⁴⁶² LNY 2019, 25458.

⁴⁶³ Ezúton is köszönöm Kelemen Angélának, hogy erről tájékoztatott.

⁴⁶⁴ CSALOG 1955a, 96; CSALOG 1961a, 53.

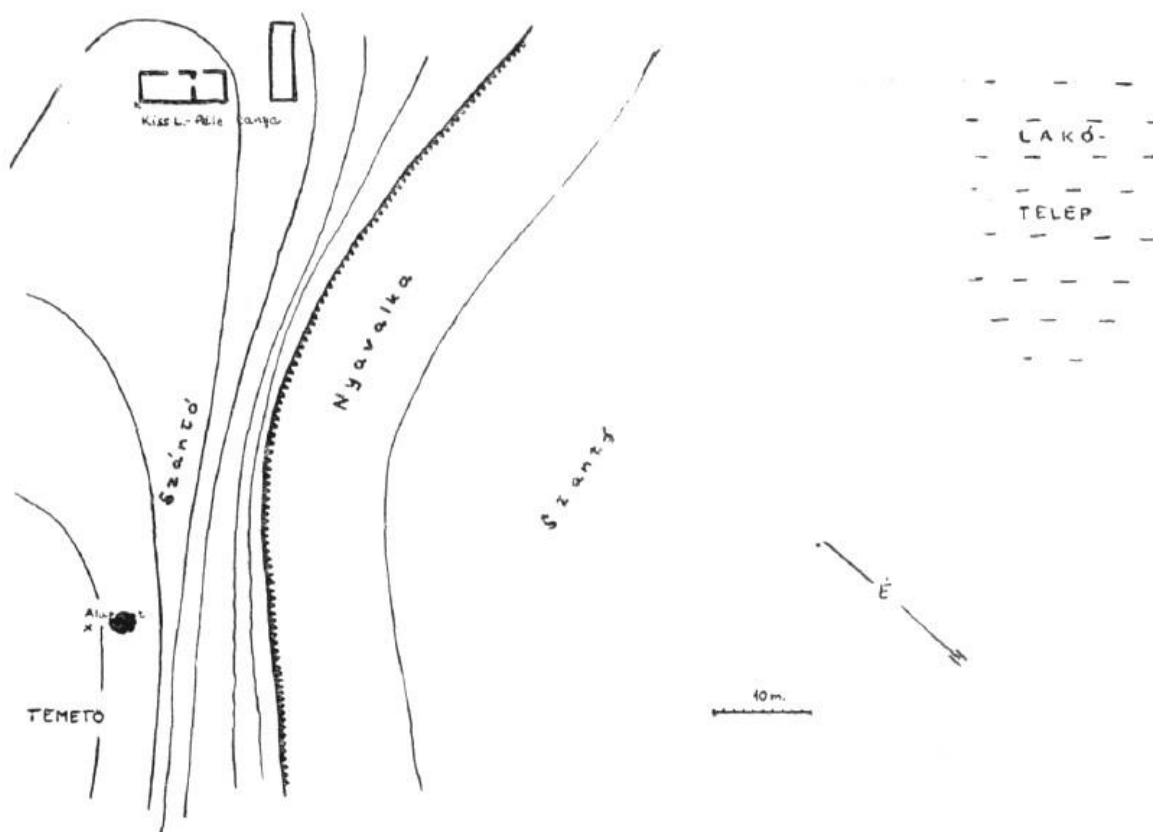
⁴⁶⁵ SELMECZI 2011a, 25, 75. jegyzet.

⁴⁶⁶ A helyszínt Besenyi Vendel segítségével azonosította (GULYÁS ms., 21, 129. jegyzet).

vázlatrajza (44. kép) alapján igyekeztünk beazonosítani, a térképen ezt a lehetséges helyet jelöltük. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: nem ismert.

Csalog József 1953-ban a Nyavalyka értől délre tárta fel a középkori lakóház alapjait. Az épület téglalap alakú, 6,5x4,8 m méretű volt, egykori szerkezetére pedig oszlophelyek utaltak. Habár az épület egyedüli középkori objektumként került elő az alapvetően rézkori emlékeket célzó ásatáson, Csalog József szerint „Valószínű, hogy az 1530-ban elpusztult Borsóhalma nevű község egyik házát tárták fel.”⁴⁶⁷ Ezt jelen ismereteink szerint sem cáfolni, sem alátámasztani nem tudjuk. Mivel egyéb információ nem áll rendelkezésünkre, így csupán az épület mérete alapján feltételezzük, hogy inkább késő középkori, mintsem Árpád-kori ház lehetett.

A Nyavalykához közeli területeket szemlélve, a MePAR böngészőjében elérhető 2016-os ortofotón, a medertől északra több körárkos (szarmata?) temetkezés, attól délre pedig több négyszögletes objektum (épületek és karám?) nyomai rajzolódnak ki (45. kép).⁴⁶⁸ Ahhoz, hogy biztosat mondhassunk az egykori Barasó / Borsóhalma elhelyezkedéséről mindenképp további terepbejárások szükségesek, mivel az eddigi adatok alapján úgy tűnik, hogy ezen, a Jászberénytől északkeletre elhelyezkedő, közel 700–800 m-es átmérőjű területen több régészeti nyom is található, melyek egy része talán az adott korszak emlékanyaga, s így esetleg összefüggésbe hozható a forrásokból ismert településsel.

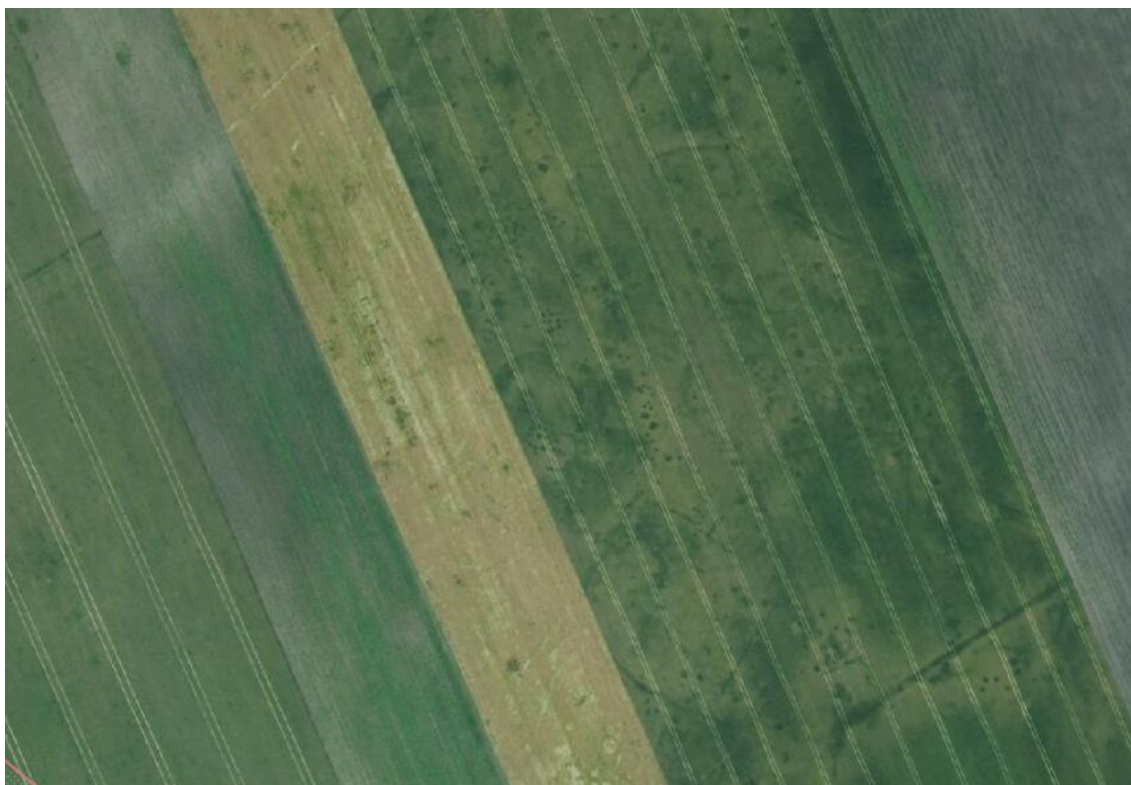

44. kép: Csalog József terepvázlata a borsóhalmi lelőhelyről
(CSALOG 1961a, 53)

⁴⁶⁷ CSALOG 1955a, 96.

⁴⁶⁸ MEPAR, <https://mepar.mvh.allamkincstar.gov.hu/#/viewer>, 2021. július 4.

45. kép: Lehetséges régészeti objektumok nyoma Csalog József korábbi ásatásától nem messze
(MEPAR PORTÁL – Ortofoto 2016)

Nyavalyka-part (35712)

A lelőhely a mai város belterületétől északra, a Zagyva mellett, tőle északra, a Jászárokszállásra vezető úttól 200 m-re keletre, a Kövér-tanya I. lelőhelytől nyugatra helyezkedik el. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 455x165 m. A területen Tárnoki Judit 2001-ben, Kovács Katalin pedig 2014-ben végzett terepbejárást. 2015-ben geofizikai felmérés történt Mesterházy Gábor által, 2019-ben próbafeltárás Kovács Péter, illetve 2019–2020 folyamán megelőző feltárás Gulyás András Zoltán vezetésével. A lelőhelyen mezolitik, neolitik, vaskori, szarmata, késő középkori és kora újkori település ismert.⁴⁶⁹ A legutóbbi ásatás során az objektumok nagy része nem tartalmazott leletanyagot, így keltezésükre nem volt mód. A feltárt leletek között nem került elő középkori tárgy.⁴⁷⁰

Kövér-tanya I. (86167)

A város belterületétől északra, a Zagyvától 170 m-re északra, a Nyavalyka-part és a Kövér-tanya II. lelőhelyek között, a készülő elkerülőút nyomvonalán helyezkedik el a lelőhely. Az elkerülő projektjéhez kapcsolódó elnevezése ERD 3. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 215x140 m. A területen Kovács Katalin végzett terepbejárást 2014-ben. A következő évben geofizikai felmérés történt Mesterházy Gábor által, 2019-ben pedig próba-, majd megelőző feltárás zajlott Polgár Zoltán vezetésével.⁴⁷¹ A lelőhelyen neolitik, szarmata, késő avar és kora Árpád-kori települést, valamint neolitik, szarmata és avar kori temetőt ismerünk.⁴⁷²

⁴⁶⁹ LNY 2019, 35712; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46425>, 2021. január 5.

⁴⁷⁰ GULYÁS 2020b; GULYÁS 2021e; GULYÁS 2021f.

⁴⁷¹ A feltárás alkalmával neolitik, szarmata és kora avar kori objektumok és leletek kerültek elő, középkori jelenséget nem érintett a kutatás (POLGÁR 2020).

⁴⁷² LNY 2019, 86167; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/40233>, 2021. január 5.

Kövér-tanya II. (86169)

A város belterületétől északra, a Zagyvától 240 m-re északra, a Kövér-tanya I. és a Muhari-tanya között, a készülő elkerülőút nyomvonalán helyezkedik el a lelőhely. Az elkerülő projektjéhez kapcsolódó elnevezése ERD 4. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 397x112 m. Területén 2014-ben Kovács Katalin végzett terepbejárást, 2015-ben pedig Mesterházy Gábor geofizikai felmérést. A lelőhelyen neolit és késő középkori település ismert.⁴⁷³

Muhari-tanya (25504)

Jászberény belterületétől északra, a Zagyvától 100–200 m-re északra, a Kövér-tanya II. és a Barna-tanya között, a készülő elkerülőút nyomvonalán helyezkedik el a lelőhely. Az elkerülő projektjéhez kapcsolódó elnevezése ERD 5. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 332x110 m. Területén paleolit, neolit, szarmata és Árpád-kori település ismert.⁴⁷⁴ 2001-ben Tárnoki Judit, majd 2014-ben Kovács Katalin terepbejárást, 2015-ben Mesterházy Gábor geofizikai felmérést végzett a területen. 2019-ben Gulyás András Zoltán vezetésével próba- és megelőző feltárás zajlott. Utóbbi alkalmával a középső neolit objektumok mellett néhány Árpád-kori árok szakasz is napvilágot látott.⁴⁷⁵ Az árok a lelőhely keleti szélén, a Gyilkos-ér mellett húzódott kelet-nyugati irányban. Feltehetően a Barna-tanya lelőhelyen belül folytatódott.⁴⁷⁶

Barna-tanya (35662)

Jászberény belterületétől északkeletre, a Zagyva mellett, attól északra, a készülő elkerülőút nyomvonalán, a Muhari-tanya lelőhelytől keletre, a Hányás-hídtól északra helyezkedik el a Barna-tanya lelőhely. Másik elnevezése Hányás-híd, ERD 6. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 1038x221 m. A Hányás-híd lelőhellyel részben fedik egymást, kapcsolatuk kérdéses. Neolit, bronzkori, szarmata, avar, Árpád-kori, késő középkori és újkori települést ismerünk a lelőhely területén.⁴⁷⁷ 2001-ben Tárnoki Judit, 2014-ben Kovács Katalin végzett terepbejárást a lelőhelyen. 2015-ben geofizikai felmérés történt a területen Mesterházy Gábor által, 2019-ben pedig próba-, majd megelőző feltárás Mali Péter vezetésével.⁴⁷⁸ Utóbbi alkalmával nagy számban kerültek elő az Árpád-korra keltezhető régészeti jelenségek. Az egykori falu nyomai a belső vízfolyás és a Gyilkos-ér között szórványosan, észak felé sűrűsödve jelentkeztek, ami alapján az ásatásvezető arra következtetett, hogy feltehetően a telep déli szélét érintette a feltárás.⁴⁷⁹

Hányás-híd (35707)

A várostól északra, a Zagyva fölött átívelő Hányás-hídtól kiinduló földúttól északra egy mélyebb völgyet keletről és nyugatról egy kiemelkedő dombhát vesz körül. A dombhát mindkét oldalán, illetve a mélyedésben is kerültek elő kerámiatöredékek, kb. 220x130 m-es területen. A Barna-tanya lelőhelytől délre, részben azzal fedésben helyezkedik el a most tárgyalt lelőhely, kapcsolatuk kérdéses. A Hányás-híd kiterjedését a térképes nyilvántartásban nem jelölték, illetve a MNM régészeti adatbázisában sem szerepel, így a lelőhely-poligont Kelemen Angéla munkája alapján tüntettük fel.⁴⁸⁰ Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 203x121 m. A lelőhelyen 2001-ben Tárnoki Judit, Bálint Marianna, Csányi Marietta, Hegedűs Gabriella és

⁴⁷³ LNY 2019, 86169; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/40236>, 2021. január 5.

⁴⁷⁴ LNY 2019, 25504; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/57440>, 2021. január 5.

⁴⁷⁵ GULYÁS 2020c; GULYÁS 2021b; GULYÁS 2021c; GULYÁS 2021d.

⁴⁷⁶ GULYÁS 2021d.

⁴⁷⁷ LNY 2019, 35662; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46020>, 2021. január 5.

⁴⁷⁸ LNY 2019, 35662; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46020>, 2021. január 5.

⁴⁷⁹ MALI 2020.

⁴⁸⁰ KELEMEN 2004, Jászberény–Hányás-híd 3 térképmelléklet.

Kasza Csaba, 2014-ben Kovács Katalin végzett terepbejárást. A felszínen gyűjtött leletek alapján késő bronzkori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori település ismert a lelőhelyen.⁴⁸¹

Zsombékos (58870) és Necsőegyháza (új lelőhely)

Jászberény keleti határában, a Zagyva kanyarulatától 1,2 km-re délnyugatra, a 31-es úttól 570 m-re délre helyezkedik el a lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 349x168 m. A területen 2008-ban Bálint Marianna végzett helyszíni szemlét. A nyilvántartás alapján őskori, szarmata és Árpád-kori település ismert a lelőhelyen.⁴⁸² Valószínűleg ezzel a lelőhellyel, illetve az általa jelzett Árpád-kori településsel egy egységet képez az a templom és temető, amelyet Madaras László tárt fel 1980-ban, s melyet Necsőegyháza néven jelentett be 2020-ban Gulyás András Zoltán.⁴⁸³ A mai Jászberény keleti határában, a Zagyvától 125 m-re nyugatra, Zsombékos lelőhelytől 80–100 m-re délkeletre helyezkedik el az új lelőhely. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 720x470 m.⁴⁸⁴ 2020 júniusában a Jászberény-Északi elkerülő építéséhez kerestek anyagbányát, ezért vált szükségessé a terület régészeti szemlézése. Habár a bejárt területen állt a kukorica és a búza, rövid időn belül számos kerámiatöredéket gyűjtöttek, amelyek a késő bronzkori Gáva-kultúra időszakából, valamint az Árpád-korból és a késő középkorból származtak.⁴⁸⁵

Ez az a lelőhely, ahol 1980-ban Madaras László végzett ásatást, melynek során kora Árpád-kori templom, temető és település együttese vált ismertté, amit a középkori Necsőegyházával azonosíthatunk.⁴⁸⁶ Az egykori települést több térkép is a Tarna mindkét oldalára kiterjedőként jelöli, azonban Szabó János Győző szerint valószínű, hogy a település magva a jobb parti részen emelkedő halmok területén helyezkedett el.⁴⁸⁷ Több mint 30 évvel ezelőtt egy homokbányát nyitottak az egyik tanya mellett, ekkor kerültek elő a templom alapozásának maradványai, illetve a csontvázak, ezért vált szükségessé a leletmentés, amely 1980. június 3. és július 1. között folyt.⁴⁸⁸ Összesen 32 sír került elő.⁴⁸⁹ A 3. sír esetében megfigyelhetők voltak a koporsó oldal- és fedődeszkái, illetve egy ezüstkarika volt a koponya alatt. Az 5. sír koponyájának földjéből egy ezüstpénz került elő. A 6. sír koponyája alól pedig egy kisebb bronz és egy nagyobb ezüst S-végű karikaékszer látott napvilágot.⁴⁹⁰ A 17. sír koponyájának a felvétele után egy érmét találtak. A 18. sír halottjának jobb kézfejen egy bronz karikagyűrű volt, a koponya alatt pedig egy S-végű karikaékszert leletek. A 20. sír koponyája alatt egy kis méretű S-végű karikaékszer, a 24. sírnál a medencében egy vascsat volt. A 27. sír eltemetettjének jobb felkarcsontja felső végének külső oldalán egy érme került elő, valamint a bal medence alatt is találtak egy pénzt. A 29. sírban a koponya jobb oldala mellett egy karikaékszer volt.⁴⁹¹ Több cölöphely és gödör is napvilágot látott, az egyikben jellegtelen cserepek mellett egy S-végű karikaékszert találtak. Szórványosan több őskori kerámiatöredék és egy obszidiánpenge darabja is előkerült.⁴⁹² Madaras László az újabban megjelent munkájában ugyan nem utal rá, hogy milyen típusú érmék voltak a sírokban talált példányok, de a korábbi írása, illetve más közlemények alapján tudhatjuk, hogy többek között I. István

⁴⁸¹ KELEMEN 2004, 13; LNY 2019, 35707.

⁴⁸² LNY 2019, 58870; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/65432>, 2021. január 5.

⁴⁸³ Ezúton is köszönöm Kertész Róbertnek és Gulyás András Zoltánnak, hogy segítséget nyújtott a lelőhely azonosításában.

⁴⁸⁴ Az új lelőhely poligonját Gulyás András Zoltán térképe alapján jelöltük (GULYÁS 2020d).

⁴⁸⁵ GULYÁS 2020d.

⁴⁸⁶ MADARAS 2001, 120; LANGÓ 2005, 370; LANGÓ 2006, 81.

⁴⁸⁷ SZABÓ 1984, 50.

⁴⁸⁸ MADARAS 2020, 57–60.

⁴⁸⁹ MADARAS 2020, 58–64.

⁴⁹⁰ MADARAS 2020, 59, 61–62.

⁴⁹¹ MADARAS 2020, 60, 62–63.

⁴⁹² MADARAS 2020, 59–60.

denárral ellátott sír is volt az itt talált temetkezések között. Ezek a 11. századra kelteznek a kis méretű, falusi, egyhajós, egyenes szentélyzáródású templomot (46. kép).⁴⁹³ Az épület külső mérete a közölt rajz alapján 13x6 m, melyből 8,5 m hosszú a hajó, és 4,5 m hosszúságú a szentély, ami kb. 5 m szélességű.⁴⁹⁴ Alaprajzilag, illetve külső méretek és arányok tekintetében Gyula–Szeregyház temploma említhető párhuzamként, melynek építését a 11–12. század fordulójára vagy ennél korábbra tette a feltárója.⁴⁹⁵ Érmék tekintetében újabb egy (Könyves) Kálmán király (1095–1116) (CNH I. 42; H 34; ÉH I. 30; ON I. 11.5) és egy II. (Vak) Béla király (1131–1141) időszakára tehető denárt (CNH I. 88; H –; ÉH I. 52; ON II. 18.12.1.2) találtak a lelőhelyen.⁴⁹⁶ Selmeczi László véleménye szerint Necsőegyháza Árpád-kori faluja feltehetően elpusztult a tatárjáráskor, és többé nem is települt újjá.⁴⁹⁷ Ugyanakkor a területről több, részben a tatárjárásnál későbbre keltezhető lelet is előkerült. Erről a lelőhelyről származik egy 18 karátos aranygyűrű ezüstbe foglalt gyémánttal, illetve egy vaskulcs is, melyek Hild Viktor gyűjteményébe kerültek.⁴⁹⁸ A kulcs Selmeczi László véleménye alapján kialakítása és formai jegyei miatt nem lehet későbbi a 13. századnál.⁴⁹⁹ Jászberény–Necső megjelölésű lelőhelyről némi szarmata anyag mellett 13–15. századi kerámiákat is gyűjtött Stanczik Ilona 1965-ös terepbejárása során.⁵⁰⁰

Mivel a Zsombékos elnevezésű lelőhely mindössze 80–100 m-re helyezkedik el az újonnan bejelentett Necsőegyháza lelőhelytől, illetve ugyancsak egy Árpád-kori település nyomát őrzi, úgy véljük, hogy a két lelőhely összefügghet egymással, s együtt alkothatták a településből, temetőből és templomból álló komplexumot, ami az egykori Necsőegyháza falu emlékét őrzi.

⁴⁹³ MADARAS 2001, 123; SELMECZI 2011a, 26; SELMECZI 2019, 164.

⁴⁹⁴ MADARAS 2020, 65, 16. kép.

⁴⁹⁵ SZATMÁRI 2005, 32, 124, 178, 16. kép. Egy egyenes szentélyzáródású templomot tárt fel Selmeczi László is Szentkozmadamjászálláson, azonban ennek méretei és arányai kicsit eltérnek a necsőegyházi templométól (SELMECZI 2001, 129, 131, 3. kép).

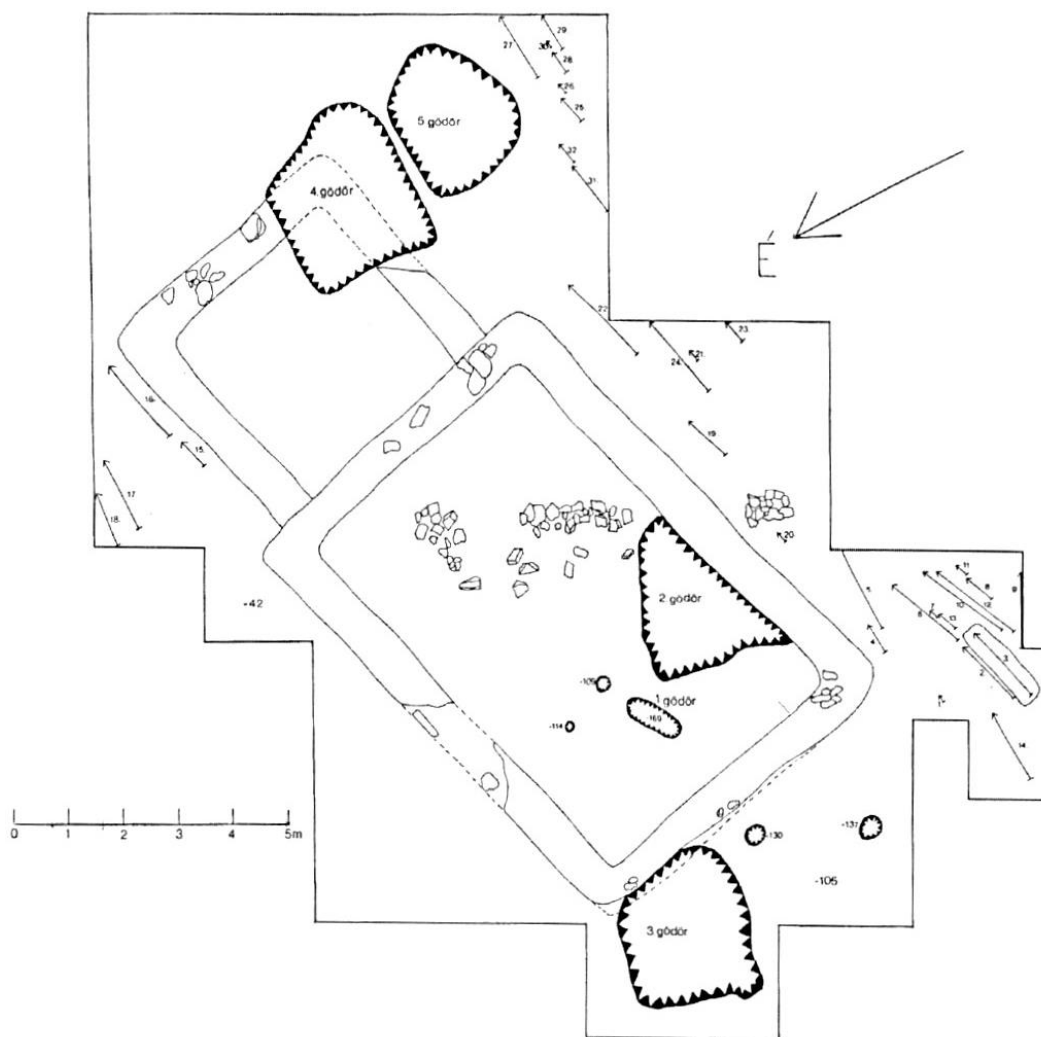
⁴⁹⁶ GULYÁS ms., 23, 136. jegyzet.

⁴⁹⁷ SELMECZI 2011a, 26, 78. jegyzet; SELMECZI 2019, 164.

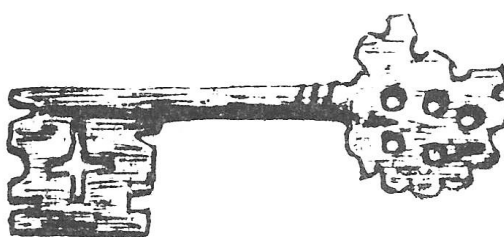
⁴⁹⁸ DJM ltr. sz. 61.109.1.; STANCIK 1975, 171–172; SELMECZI 2011a, 26. A kulcs kapálás közben került elő Juhász Sándor jászberényi tanyáján, Necsön, a gyűrűt pedig szántás közben lelte ugyanezen a tanyán (STANCIK 1975, 171–172).

⁴⁹⁹ SELMECZI 2011a, 26, 78. jegyzet.

⁵⁰⁰ DJM ltr.sz. 68.117.2., 68.117.4-7, 68.119.2. Selmeczi László az említett kerámiatöredékeket a 11. és 16. századra datálta (SELMECZI 2011a, 26, 79. jegyzet), azonban a leletek átnézése után úgy látjuk, hogy a 11. század biztosan kizárható, s a későbbi időszakot tekintve a 13–15. századi, azon belül is inkább a 14–15. századi keltezés az elfogadható.

46. kép: Necsegyháza Árpád-kori temploma
(MADARAS 2020, 65, 16. kép)

47. kép: Vaskulcs Jászberény–Necsőről
(STANCZIK 1975, 171)

48. kép: Gyémántköves aranygyűrű Jászberény–Necsőről
(STANCZIK 1975, 172)

Ferences udvar (31807)

A lelőhely Jászberény belvárosában, a Városi-Zagyvától északra, a Ferencesek terén helyezkedik el. Névváltozatai: Ferences rendház, Katolikus Szeretetotthon, Ferences tér 1., Ferences udvar. Koordináták: [REDACTED]; kiterjedés: 121x100 m. A lelőhely a 15. századi eredetű, 1472-ben felszentelt ferences templom és rendház területét foglalja magába, késő középkori, kora újkori és újkori jelenségeket, illetve leleteket ismerünk a területéről.⁵⁰¹

A templomot és a rendházat egy szigetre építették, ami a Zagyva ingoványai közül emelkedett ki. Az épület körül temető volt, melyet erős kőfallal kerítettek.⁵⁰² A templom lényegében még ma is őrzi a késő középkori formát – ezzel az egyetlen olyan jászági templom, amely a későbbi átépítések ellenére alapvetően megőrizte gótikus jellegét –, azonban a rendház már nem a középkori, a mai épületet a 18. században építették.⁵⁰³ A templom oromzatának magasságát 1758-ban csökkentették. A jelenlegi falazata ún. vegyes falazással épült eltérő méretű kövekből, illetve téglából. A támpillérek szépen megmunkált kövei Mátra-vidéki tufából készültek.⁵⁰⁴ A templom egyhajós, támpilléres, szentélye hosszúkás, a nyolcszög öt oldalával záródik (49. kép; 50. kép). Az épület hosszúsága a támpillérekkel együtt 55,03 m. A hajó belső szélessége 12,36 m, a szentély szélessége a hajó felőli végén 7,94 m, a záró szakasz kezdeténél 8,10 m. A templom és a klostrom a szentély déli oldalához épített négyszögletes harangtornyon keresztül csatlakozott egymáshoz.⁵⁰⁵ Főbejárata nyugatról nyílik, de valószínűleg mellékbejáratai is voltak. Az egyik ilyen mellékbejárat a gyóntatófolyosón lévő pálcátagos kapu lehetett, a másik pedig az északi oldalon volt.⁵⁰⁶ Az eredeti kolostor helyét és alakját nem ismerjük. Feltételezhető, hogy a templom déli oldalán állhatott, és földszintes lehetett, mivel így nem volt zavaró a templom déli oldalán elhelyezkedő nagy gótikus ablakok szempontjából.⁵⁰⁷ A jászberényi ferences templom 1472 és 1972 közötti történetét Szántó Konrád foglalta össze, aki az építés idejét az 1460-as évek második felére tette.⁵⁰⁸ Külön kötet jelent meg az épületről Sáros András tollából, aki részletesen vizsgálta a templomot és annak berendezését, valamint a templom környezetében található műalkotásokat.⁵⁰⁹

Teljes körű kutatás még nem történt a templom esetében, azonban a 20. században több középkori eredetű részlet is napvilágra került. Ezek között említhetjük az 1925-ben kibontott pálcátagos gótikus ajtókeretet, illetve a szentélyre néző gótikus ablak részleteit. Az 1972-től induló részleges felújítás során Sáros András további korai építészeti elemeket fedezett fel, amelyeket könyvében fotókkal együtt ismertetett.⁵¹⁰

2000-ben Polgár Zoltán végzett megelőző feltárást az egykori ferences rendház területén, ami a quadrum tervezett díszkövezése, illetve az újonnan építendő épület miatt vált szükségessé. Az ásatásra 2000. szeptember 25. és október 15. között került sor. Ekkor főként a témánk szempontjából kicsit későbbi (I. Zsigmond lengyel király 1540-es ezüstgarasa, szemeskályhák maradványai), illetve újkori és kérdéses korú objektumok láttak napvilágot.⁵¹¹

⁵⁰¹ LNY 2019, 31807; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/16665>, 2021. február 2.

⁵⁰² SÁROS 2004, 18.

⁵⁰³ SÁROS 2004, 17; SELMECZI 2012, 154; TÖRÖCSIK 2014c, 76.

⁵⁰⁴ SZÁNTÓ 1974, 18–20.

⁵⁰⁵ SÁROS 2004, 17; SELMECZI 2012, 154–155.

⁵⁰⁶ SÁROS 2004, 18.

⁵⁰⁷ SÁROS 2004, 17.

⁵⁰⁸ SZÁNTÓ 1974, 15.

⁵⁰⁹ SÁROS 2004.

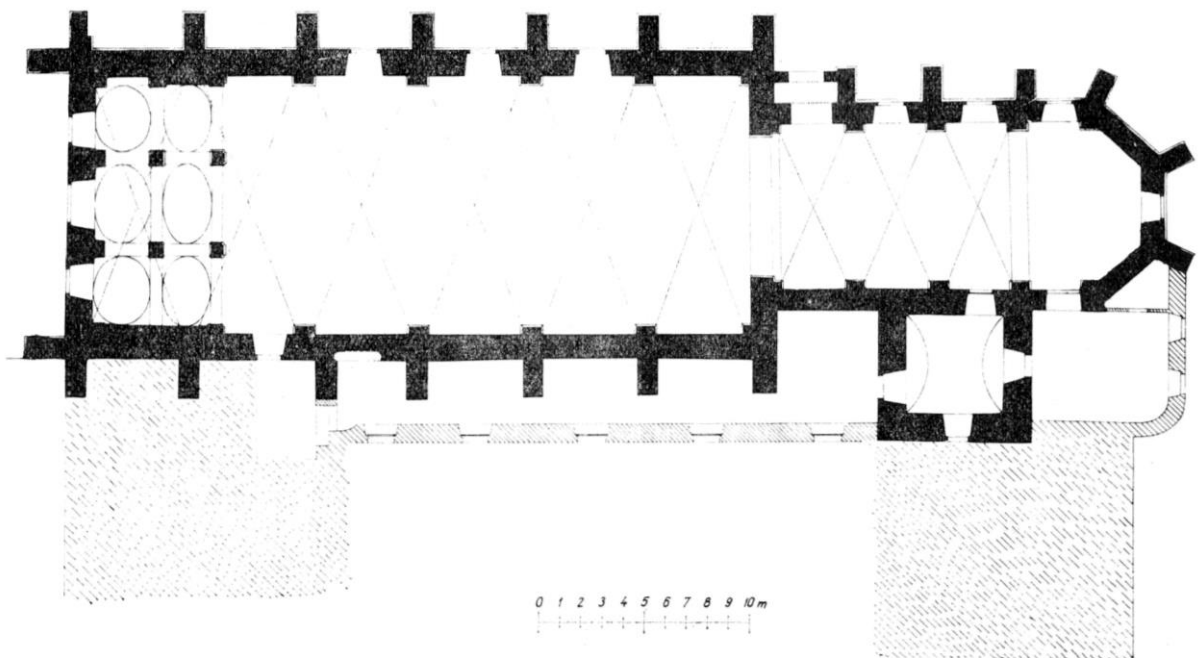
⁵¹⁰ SÁROS 2004, 55–60. A 20. századi felújítások során feltárt gótikus elemek egy részét – így a szentély külső falán részben kibontott gótikus ablakot, illetve a hajó és a kolostor között a pálcátagos gótikus ajtót – újra láthatóvá tették (FARKAS – PETŐ 2010, 49).

⁵¹¹ POLGÁR 2003; TÖRÖCSIK 2014c, 76.

49. kép: A jászberényi ferences templom a 19. század végén⁵¹²

50. kép: A jászberényi ferences templom alaprajza
(Busi György, 1973 – SZÁNTÓ 1974, 25 nyomán)

⁵¹² A JÁSZBERÉNYI FERENCES TEMPLOM XV.SZ. (KÉPESLAP) – <http://kepeslaptar.vfmk.hu/kepeslapok/0709.jpg>, 2021. február 5.

Necső II. (80343)

A lelőhely a mai város belterületétől keletre, Necsőteleptől délkeletre, a 31-es út mellett, attól 100 m-re keletre, a Zagyva városi ágától 300 m-re északra található. Koordináták: ■■■■■; ■■■■■; kiterjedés: 342x142 m. 2012-ben Kelemen Angéla végzett helyszíni szemlét a területen, melynek során szarmata és Árpád-kori település vált ismertté.⁵¹³ Gulyás András Zoltán jelezte, hogy az első katonai felmérésen ez a terület a Zagyva mocsaraként szerepel, ezért kétségesnek tartja, hogy egy nagyobb Árpád-kori településsel kellene itt számolnunk.⁵¹⁴

3.8. Középkori régészeti emlékek Jászfelsőszentgyörgy határában

Jász-Nagykun-Szolnok megye északnyugati részén, Jászberénytől nyugatra, Jászfényszarutól délkeletre, a Zagyva partján fekszik Jászfelsőszentgyörgy. Részben agyagos föld, részben vályog képezi a talaját, az északi határrészén pedig homok található. Habár a jelenlegi település belterülete csekély, határában számos régészeti lelőhelyről tudunk, amelyek alapján ez a terület az őskor óta lakott, de római kori, népvándorlás kori és középkori leleteket is találtak már itt.⁵¹⁵

Jászfelsőszentgyörgy területén 7 középkori lelőhely ismert jelenleg. Ezek közül 3 középkori lelőhely található a jászfelsőszentgyörgyi határ most vizsgált, a Zagyvától északra eső részén (51. kép).

*51. kép: Középkori lelőhelyek Jászfelsőszentgyörgy határában
(A térkép alapja: EOVI/EOTR)*

⁵¹³ LNY 2019, 80343; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/8571>, 2021. január 5.

⁵¹⁴ GULYÁS ms., 23, 139. jegyzet.

⁵¹⁵ BATHÓ 2011a, 414.

Lucskos-rét (36099)

A lelőhely Jászfelsőszentgyörgy és Szentlőrinc-káta határán, a Zagyva kanyarulatától 750 m-re északkeletre, az ártéri erdő területén található. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 400x173 m. Stanczik Ilona folytatott terepbejárást a lelőhelyen 1965-ben és 1966-ban. Bronzkori és Árpád-kori település ismert ezen a területen, ahonnan nagy mennyiségben kerültek elő Árpád-kori kerámiatöredékek.⁵¹⁶ A szolnoki múzeumban 11–12. századi kerámiákat őriznek innen, ami valamelyest segíti a lelőhely Árpád-kori belüli keltezését.⁵¹⁷

Pusztakerekudvar II. (20328)

Jászfelsőszentgyörgy keleti határában, a Zagyvától 220 m-re északra, Pusztakerekudvar lelőhelytől északra található a lelőhely, melynek másik elnevezése Várdomb, Kerekudvar. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 444x104 m. 2000-ben Bálint Marianna, 2011-ben Kelemen Angéla végzett helyszíni szemlét a területen. A lelőhelyen őskori, szarmata és középkori településről van tudomásunk.⁵¹⁸ A műszeres lelőhelyfelderítések alkalmával a várhoz – Pusztakerekudvar (17033) – tartozó településen több 11–16. századi érmét találtak.⁵¹⁹ Ezek között említhető egy II. Baszileiosz (976–1025) és egy VIII. Konsztantinosz (1025–1028) réz follis, egy (Könyves) Kálmán (1095–1116) ezüst denár (CNH I. 41; H 33; ÉH I. 27; ON I. 11.3), egy I. Ulászló (1440–1444) denár (CNH II. 145A; H 607; ÉH I. 472) és egy I. Ferdinánd (1526–1564) denár (CNH III. 40; H 935; ÉH II. 745a).⁵²⁰ Feltehetően innen, vagy a vár területéről származnak azok a péceli kultúrához köthető leletek mellett előkerült 11–12. századi kerámiák, melyek a Damjanich János Múzeumban találhatók.⁵²¹

Pusztakerekudvar (17033)

A lelőhely Jászfelsőszentgyörgy keleti határában, a Zagyva északi partján, Pusztakerekudvar II. lelőhelytől délre helyezkedik el. Másik elnevezése Várdomb, Dinnyés-part. Koordináták: XXXXXXXXXX; kiterjedés: 138x82 m. Már 1898-ban zajlott ásatás a területen Hild Viktor vezetésével. 1965-ben és 1966-ban Stanczik Ilona terepbejárást, 2000-ben Bálint Marianna, 2011-ben pedig Kelemen Angéla helyszíni szemlét végzett a lelőhelyen. Bronzkori temető, szarmata telep, népvándorlás kori sír, illetve középkori vár ismert a területen.⁵²² Magát a várat nem említik az oklevelek, de egyes részei még most is megfigyelhetők. Látható a sáncárok, valamint kissé a várat övező sánc is kimagaslik. A Gulyás András Zoltán által vezetett kutatások során az avar alatt kőalapozás nyomait észlelték. A vár az itt lelt III. András (1290–1301) denár (CNH I. 379; H 429; ÉH I. 327, ON III. 25.36.1.1), illetve néhány kerámiatöredék alapján a 13–14. században lehetett használatban.⁵²³ Véleménye szerint a 13. század második felében építhették és I. Károly idejére már elveszthette funkcióját.⁵²⁴

⁵¹⁶ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 293; KELEMEN 2004, 18; LNY 2019, 36099; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/49013>, 2020. december 31.

⁵¹⁷ DJM ltr.sz. 68.149.16., 68.153.1-2., 68.153.3.1-3., 68.153.4., 68.153.5.1-2., 68.154.3.1-4., 68.154.4-6.

⁵¹⁸ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 293; LNY 2019, 20328; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/4879>, 2020. december 31.

⁵¹⁹ GULYÁS 2020a, 237.

⁵²⁰ GULYÁS ms., 20, 118. jegyzet.

⁵²¹ DJM ltr.sz. 68.141.1., 68.141.3-4., 68.141.5.1-4., 68.141.6.1-2., 68.141.7.

⁵²² ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 293; LNY 2019, 17033; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/37454>, 2020. december 31.

⁵²³ GULYÁS 2020a, 237.

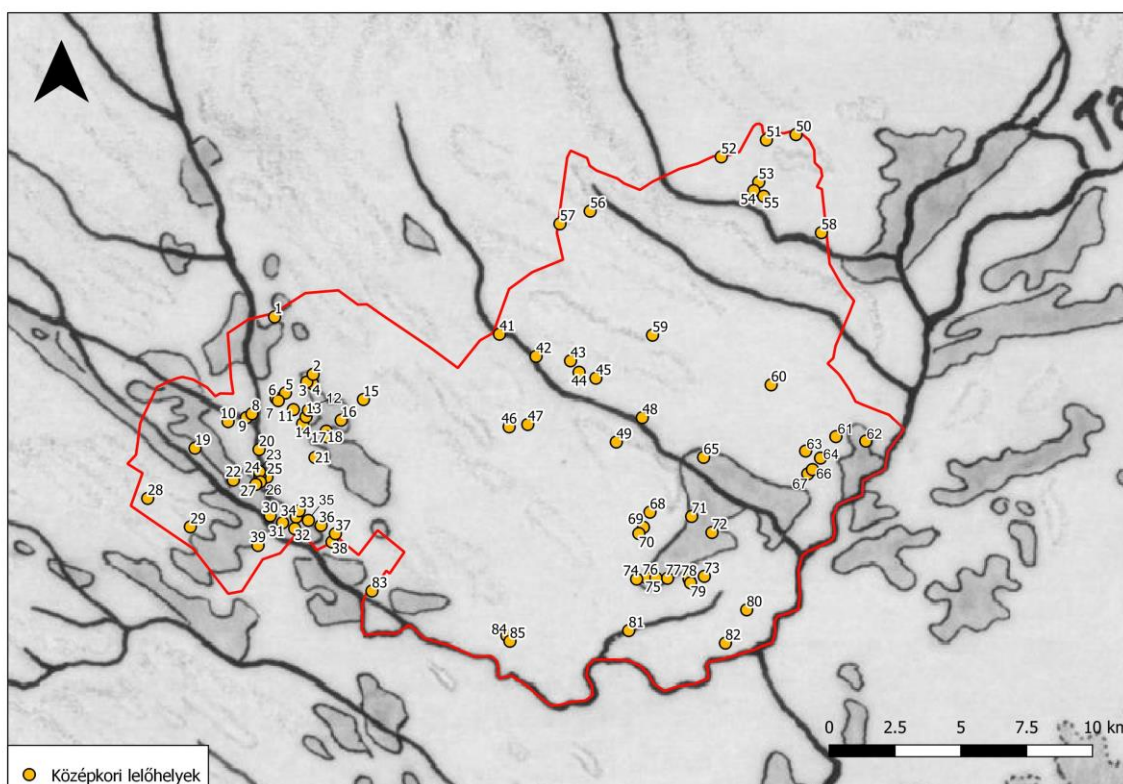
⁵²⁴ GULYÁS ms., 20.

3.9. Középkori régészeti emlékek Pusztamonostor határában

Jász-Nagykun-Szolnok megye északnyugati részén, Jászberény és Jászfényszaru között, a Zagyva folyótól északra terül el Pusztamonostor. Részben homok, részben agyagos fekete föld alkotja a talaját.⁵²⁵ A vizsgált terület alapján a mai Pusztamonostor közigazgatási határához tartozó lelőhelyek is figyelmet érdemelnének a dolgozat témájának szempontjából, azonban jelenleg nincs általunk ismert középkori régészeti lelőhely ezen a területen.⁵²⁶

*

Jelen tudásunk szerint összesen 85 középkori lelőhely található a vizsgált területen, melyek túlnyomó többsége településnyom, kisebb számban azonban középkori temetőket és templomokat, négy éremleletet,⁵²⁷ valamint egy várat is ismerünk az Északnyugat-Jászságban (52. kép). Az alábbiakban táblázatos formában, ismertetésük sorrendjében foglaltuk össze a dolgozatban bemutatott lelőhelyeket (1. táblázat), melyek korszakonkénti változásait a 6. fejezetben tárgyaljuk.

52. kép: Középkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban

(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízirajzi Intézete, Budapest 1938.)

⁵²⁵ BATHÓ 2011a, 428.

⁵²⁶ GULYÁS 2020a, 239; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/s?s=pusztamonostor&v=list>, 2021. január 5. Langó Péter hívta fel rá a figyelmemet, hogy bár Pusztamonostor határában jelenleg nem ismert középkori régészeti lelőhely, a mai település közelében, attól pár száz méterre, Szentlőrinc-káta (Pest megye) határában egy nagy kiterjedésű Árpád-kori temető helyezkedett el, melynek létéről Kolozs Istvántól szerzett tudomást. A modern területhasználat következményeként – a régészeti közbenjárás ellenére – a lelőhely mára már elpusztult.

⁵²⁷ Árpád-kori (11. század) éremlelet került elő Jászberény határában (lásd a 400. lábjegyzetet), valamint Jászberény–Andriska-dűlő lelőhelyen. Középkori, illetve 16. századi éremlelet látott napvilágot Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476) és Jászágó–Középkori Ágó (93883) területén.

Sorszám	Település	Lelőhely neve	Azonosító	Típus					Keltezés							
				település	temető	templom	vár	szórvány / éremelet	11. század	12. század	13. század	14. század	15. század	16. század	Tatárjárás idején elpusztult / elnéptelenedett	Jász terület (14–16. század)
1.	Jászfényszaru	Ludas	69783	X								X	X			
2.	Jászfényszaru	Vontatóhalom I–II.	69623; 69627	X						X	X				X	
3.	Jászfényszaru	Barátok tava	69637	X	X	X				X	X					
4.	Jászfényszaru	Vontatóhalom III.	69635	X						X	X				X	
5.	Jászfényszaru	Samsung parkoló / Szőlők alja	55303	X					X	X	X	X	X	X		
6.	Jászfényszaru	Ószőlő I–II.	69639; 69641	X					X	X	X	X	X	X		
7.	Jászfényszaru	Ószőlő III.	94887	X					?	?	?	?	?	?		
8.	Jászfényszaru	Kaji part	69823	X					?	X	?	X	X			
9.	Jászfényszaru	Kozma-part és Kozmadomb	38297; 69825	X	X	X				X	X	X	X		X	X
10.	Jászfényszaru	Felső-rét	94857	X					?	?	?	?	?	?		
11.	Jászfényszaru	Béke TSz.	73849	X					X	X	?	?	?			
12.	Jászfényszaru	Gyékényes II.	73157	X					?	X	?					
13.	Jászfényszaru	Gyékényes 4.	73853	X					?	X	?	X	X	X		
14.	Jászfényszaru	Gyékényes 5.	93407	X					?	X	?					
15.	Jászfényszaru	Kiss-tanya	új lelőhely	X		X			?	X	?	X	X	X		
16.	Jászfényszaru	Béke Tsz.	81341	X					?	X	?					
17.	Jászfényszaru	Szeméttelep I.	69787	X					?	X	?		X	X		
18.	Jászfényszaru	Nagy-Agyagos	76721	X					?	?	?	?	?	?		
19.	Jászfényszaru	Cserhádi tanyák	69755	X					?	X	?					
20.	Jászfényszaru	Templom	69679	X	X	X			?	?	?	X	X			

Sorszám	Település	Lelőhely neve	Azonosító	Típus					Keltezés							
				település	temető	templom	vár	szórvány / éremlelet	11. század	12. század	13. század	14. század	15. század	16. század	Tatárjárás idején elpusztult / elnéptelenedett	Jász terület (14-16. század)
21.	Jászfényszaru	Kopasz-Agyagos	94859	X					?	?	?	?	?	?		
22.	Jászfényszaru	Sóderbánya melletti dombok	69763	X								X	X			
23.	Jászfényszaru	Virág utcától D-re I.	93409	X					?	X	?					
24.	Jászfényszaru	Virág utcától D-re III.	93413	X					?	X	?					
25.	Jászfényszaru	Virág utcától D-re II.	93411	X					?	X	?					
26.	Jászfényszaru	Galga-torkolat, Tamusok hídjá II.	44151	X	X							X	X			
27.	Jászfényszaru	Galga-torkolat, Tamusok hídjá	44153	X	X							X	X			
28.	Jászfényszaru	Boldogi határ	69985	X					?	X	?					
29.	Jászfényszaru	Kórés-Hosszúhát II.	69835	X							X	X				
30.	Jászfényszaru	Csonthalom tanyák I.	69765	X					?	X	?					
31.	Jászfényszaru	Csonthalom tanyák II.	69769	X					?	?	?	?	?	?		
32.	Jászfényszaru	Csonthalom tanyák III.	69771	X					?	?	?	?	?	?		
33.	Jászfényszaru	Virágoshalom I.	69741	X					?	X	?	X	?	?		
34.	Jászfényszaru	Újszőlő II.	69785	X					?	X	?	X	X			
35.	Jászfényszaru	Kopasz-domb	44145		X				X	?						
36.	Jászfényszaru	Szegek-Népi dombok	69855	X	X				X	?		X				
37.	Jászfényszaru	Újszőlők-Szőlőkalja II.	69737	X					?	X	?					
38.	Jászfényszaru	Újszőlők-Szőlőkalja I.	69735	X					?	X	?					
39.	Jászfényszaru	Csonthalom-dűlő	94855	X								X	X			
40.	Jászfényszaru	Jászfényszaru határa	–					X		?	?					

Sorszám	Település	Lelőhely neve	Azonosító	Típus					Keltezés							
				település	temető	templom	vár	szórvány / éremlelet	11. század	12. század	13. század	14. század	15. század	16. század	Tatárjárás idején elpusztult / elnéptelenedett	Jász terület (14-16. század)
41.	Jászággó	Csány határa	42245					X	X							
42.	Jászággó	Ágói-patak-part I-II.	71165; 71167	X					X	X	X				X	
43.	Jászággó	Középkori Ágó	93883	X	X	X		X			?	X	X	X		X
44.	Jászággó	Ágói-rét-dűlő	49238	X					?	?	?	?	?	?		
45.	Jászággó	Ágói-rét-dűlő II.	49241	X					?	X	?					
46.	Jászággó	URH-torony	49286	X					?	?	?	?	?	?		
47.	Jászággó	Szentgyörgyi út	49301	X					?	?	?	?	?	?		
48.	Jászággó	Ágói-patak III.	49309	X					?	?	?	?	?	?		
49.	Jászággó	Hegyes-halom-dűlő V.	49310	X					?	?	?	?	?	?		
50.	Jászárokszállás	Jászérpart	–	X					?	X	?					
51.	Jászárokszállás	Belső szőlő II. / Szent Ilona-dűlő	65644	X					?	X	?					
52.	Jászárokszállás	Szilfa-lapos dűlő / Szilfa-lapos dűlő II.	39844	X					?	X	?	X	X			
53.	Jászárokszállás	Kopasz-domb	72143	X					?	X	?					
54.	Jászárokszállás	Kopasz-domb II.	77409	X								X	X			
55.	Jászárokszállás	Móczár-tanya	78343	X								X	X			
56.	Jászárokszállás	Tó-sor-dűlő	66792	X					?	X	?					
57.	Jászárokszállás	Bika-rét-dűlő	66790	X					?	X	?					
58.	Jászárokszállás	Hegyes-hát	73159	X					?	X	?					
59.	Jászárokszállás	Gyerok-part	93885	X	X					X	X		X	X	?	
60.	Jászdózsa	Kápolnahalom	17035	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X		?

Sorszám	Település	Lelőhely neve	Azonosító	Típus					Keltezés							
				település	temető	templom	vár	szórvány / érelelet	11. század	12. század	13. század	14. század	15. század	16. század	Tatarjárás idején elpusztult / elnéptelenedett	Jász terület (14–16. század)
61.	Jászdózsa	Községi temető	65936	X								X	X			
62.	Jászdózsa	Tarna-part	65912	X					?	?	?	?	?	?		
63.	Jászdózsa	Székfolyás / Berényi határ	65928	X					?	?	?	?	?	?		
64.	Jászdózsa	Vermektől-D-re	65884	X					?	?	?	?	?	?		
65.	Jászberény	Négyszállási iskola	–		X				X	?	?				?	
66.	Jászberény	Négyszállás II.	28379	X	X	X				X	X	X	X		X	X
67.	Jászberény	Négyszállás / Négyszállás I.	25476	X	X	X		X	X	X	X	X	X		X	X
68.	Jászberény	Sertés telep	54216	X					?	X	?					
69.	Jászberény	Kis Gyilkos-csatorna É-i partja	54218	X					?	X	?	X	X			
70.	Jászberény	Kis Gyilkos-csatorna D-i partja	54219	X								X	X			
71.	Jászberény	Andriska-dűlő	új lelőhely					X	X							
72.	Jászberény	Vass-tanya	új lelőhely			X			?	?	X					
73.	Jászberény	Borsóhalma	25458	X								?	?	?		X
74.	Jászberény	Nyavalyka-part	35712	X								X	X	X		
75.	Jászberény	Kövér-tanya I.	86167	X					X	?						
76.	Jászberény	Kövér-tanya II.	86169	X								X	X			
77.	Jászberény	Muhari-tanya	25504	X					?	X	?					
78.	Jászberény	Barna-tanya	35662	X					?	X	?	X	X			
79.	Jászberény	Hányás-híd	35707	X					?	X	?	X	X			
80.	Jászberény	Zsombékos és Necsőgyháza	58870; új lelőhely	X	X	X			X	X	X	X	X		X	

Sorszám	Település	Lelőhely neve	Azonosító	Típus					Keltezés							
				település	temető	templom	vár	szórvány / éremlelet	11. század	12. század	13. század	14. század	15. század	16. század	Tatárjárás idején elpusztult / elnéptelenedett	Jász terület (14-16. század)
81.	Jászberény	Ferences udvar	31807			X							X	X		X
82.	Jászberény	Necső II.	80343	X					?	X	?					
83.	Jászfelső-szentgyörgy	Lucskos-rét	36099	X					X	X						
84.	Jászfelső-szentgyörgy	Pusztakerek-udvar II.	20328	X					X	X	X	X	X	X		
85.	Jászfelső-szentgyörgy	Pusztakerek-udvar	17033				X				X	X				

1. táblázat: Középkori régészeti lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban

4. Egy középkori település Jászfényszaru határában

4.1. A lelőhely bemutatása

A Jászfényszaru északkeleti határában található Szőlők alján 2007-ben végeztek megelőző feltárást a Damjanich János Múzeum munkatársai Kertész Róbert vezetésével. Az ásatás a Samsung gyár kamionparkolójának létesítése miatt vált szükségessé. A több mint 30.000 m² nagyságú ásatási területen 309 objektumot tártak fel (1. tábla; 2. tábla). A régészeti jelenségek többsége egy Árpád-kori településhez tartozott, azonban néhány szarmata objektum és pár őskori lelet is napvilágot látott. Jelen dolgozat keretein belül az itt feltárt Árpád-kori falurészlet épületeinek, fontosabb egyéb építményeinek (kültéri kemencék, karámok, árokrendszerek), valamint a belőlük származó leletek bemutatására kerül sor.⁵²⁸

Az Árpád-kori település egy homokháton terült el, amelynek legmagasabb pontja és az azt övező mélyebb területek között 2,7 m volt a szintkülönbség. A folyószabályozások, ármentesítések nagyban befolyásolták az alföldi területek vízrajzát, talajvízszintjét és a belvíz megjelenésének valószínűségét.⁵²⁹ Ezen változások negatív oldalát a 2007-ben végzett ásatás során is érzékelt lehetett, mivel a szelvény északi, illetve déli részein problémát jelentett a felszínen összegyűlt talaj- és belvíz, ami miatt az ezeken a területeken található objektumok nem, vagy csak részben kerültek kibontásra. Továbbá lehettek olyan régészeti jelenségek, amelyek a körülmények miatt nem váltak láthatóvá.

A településrészlet kiterjedéséről elmondható, hogy a feltárási szelvény széle nyugaton több házat is félbevágott, így bizonyos, hogy a telep még folytatódik ebben az irányban (1. tábla; 2. tábla). A terület délnyugati szélén árokrendszerek húzódnak, ezek némileg elkülönülnek a többi objektumtól, talán már a telep határát jelezhetik. Északi irányban árkok és gödörök találhatók a feltárt felszín peremén, de ezek is 15–20 m-rel távolabb helyezkednek el a centrumtól. Utóbbi objektumok kibontására a talaj- és belvíz miatt sok esetben nem volt lehetőség. A telepet a gyárterület határolja keleti-délkeleti irányból. 2012 őszén a 2007-es ásatási szelvénytől nyugatra eső szántóföldön, továbbá a délről szomszédos homokháton (ma szintén mezőgazdasági terület), az Ószőlők II. megnevezésű lelőhelyen végeztünk helyszíni szemlét. A felszín átvizsgálása során talált késő Árpád-kori, illetve esetenként már a 14. századra utaló kerámiatöredékek⁵³⁰ megerősítették a feltevést, mely szerint a falu egy része még feltáratlan. Ószőlők II. lelőhelyet csupán egy keskeny, a közelmúltban mesterségesen kialakított ér választja el Szőlők aljától, a két terület tehát korábban érintkezett egymással. Feltételezhető, hogy Ószőlők II. és Szőlők alja esetleg ugyanazon település nyomait őrzi.

⁵²⁸ A feltárt leletek a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményének részét képezik, ltr.sz. 2012.2.1.1.-2012.2.184.1. A leletanyag feldolgozás céljából történő átvétele több etapban zajlott, a tárgyak egy része csak utóbb került a látóterünkbe, ezért a korábbi közleményekben megadott ideiglenes leltári számokat korrigálnunk kellett. Minden esetben a jelen dolgozatban feltüntetett leltári szám tekintendő a véglegesnek.

⁵²⁹ BELUSZKY 2001, 36.

⁵³⁰ A 2012-ben Kolozs Istvánnal, Langó Péterrel és Farkas Kristóf Vincével közösen végzett helyszíni szemle során őskori, szarmata, kora újkori és újkori kerámiatöredékeket is találtunk a felszínen.

4.2. Feltárt régészeti jelenségek és leletek ismertetése

A Szőlők alján feltárt 309 objektum között a gödrök és az árkok képviselték magukat a legnagyobb számmal. Jelen munkában a gödrök esetében azokat ismertetjük, amelyek Árpád-kori leletanyaggal rendelkeznek, vagy lelet nélküliek, de elhelyezkedésük alapján az Árpád-kori településhez tartozhattak. Az egyértelműen és kizárólag korábbi (általában szarmata) leletanyagú objektumok nem képezik a dolgozat tárgyát. Mindezeket figyelembe véve a feltárt jelenségek közül 103 gödör sorolható ide. Valamelyest az árkok esetében is szűkítettük a tárgyalt objektumok körét, mivel több árokszakasz, amely külön objektum és stratigráfiai számot kapott, egykor egy egységet alkotott ezért együtt ismertetjük őket. Ugyanakkor a nem az adott korszakhoz tartozó leletekkel rendelkező, valamint az egymagukban álló, szuperpozíció és emellett leletanyag nélküli árokszakaszokat, melyeket nem lehet összekapcsolni más – esetleg a településszerkezetben is szerepet játszó – árkokkal, csak felsorolás szintjén említjük. Az előbbi szempontok alapján 69 árkot, illetve árokegyüttest ismertetünk. A 45, egyértelműen az Árpád-kori településhez köthető épület mellett 9 kültéri kemence, 3 feltehetően kültéri / ideiglenes tűzrakó helyként szolgáló objektum, 2 karámként értelmezhető építmény, valamint 10 cölöphelyként azonosított objektum is napvilágot látott.⁵³¹ Fontos megemlíteni, hogy egyetlen kút sem került elő az ásatás során, sem az Árpád-kor, sem pedig a korábbi korok idejéből.⁵³² Ennek fényében vagy a környezetben fellelhető természetes vizek biztosították a vízszükségletet, vagy a faluhoz tartozó kút/kutak még a feltáratlan területeken helyezkednek el.

4.2.1. Házak

Elhelyezkedése, szerkezete, valamint leletanyaga alapján 45 ház köthető biztosan az Árpád-kori településhez. A 14. számú házból származó csekély leletanyag nem Árpád-kori, jóval korábbra keltezhető és az épület el is különült a többi házcsoporttól, ami alapján feltehetően nem képezte az Árpád-kori település részét, ezért itt most nem ismertetjük. Ugyanakkor van egy további objektum, amely esetében mérete és megmaradt részének formája alapján felmerülhet, hogy egy egykori épület nyoma, ezért ez is ebben a fejezetben kerül bemutatásra. Az alábbiakban a 45 Árpád-kori épület főbb jellemzőit, főként a szerkezetre, tetőre, falazatra, bejáratra, padlóra, tüzelőberendezésre utaló jelenségeket mutatjuk be.⁵³³ Az egyes házak adatait összefoglalóan a 2. táblázat tartalmazza. A jászfenyszarui feltáráson – ahogy a legtöbb Árpád-kori településásatáson – a házgödröket, oszlophelyeket, az épületeken belül pedig tüzelőberendezéseket és kisebb-nagyobb gödröket lehetett megfigyelni.

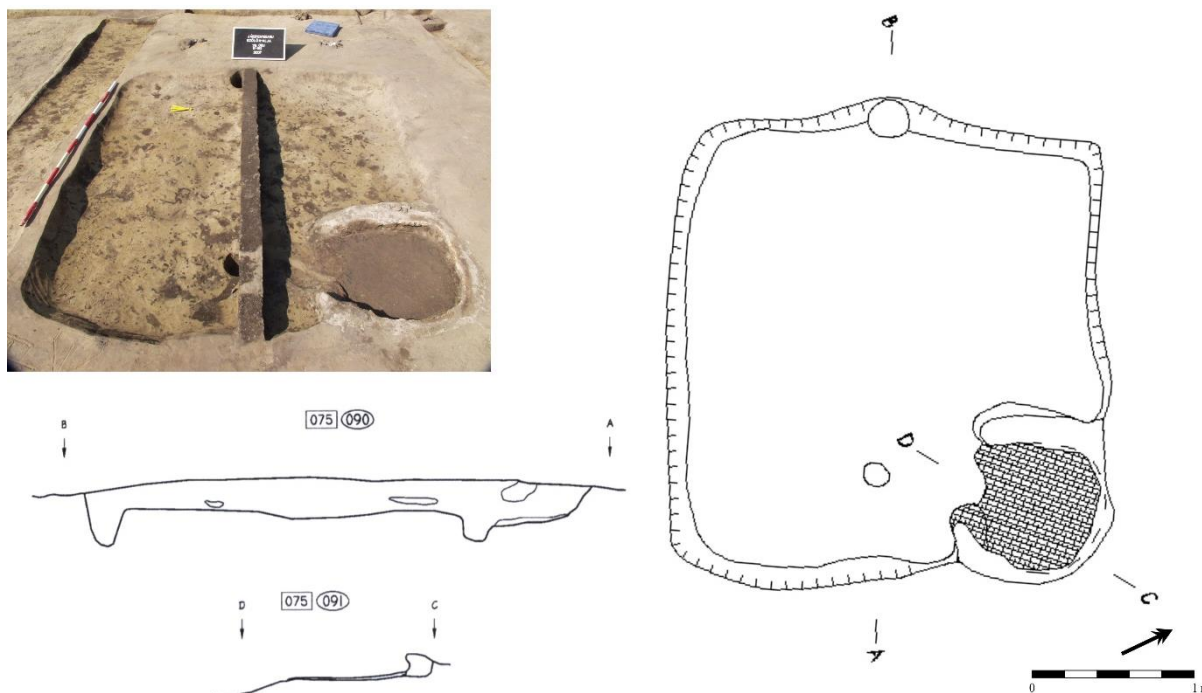
⁵³¹ Az objektumok fotóit és rajzait a Damjanich János Múzeum munkatársai készítették és az ásatási dokumentáció részét képezik.

⁵³² Ménfőcsanak–Szeles-dűlőn és Lébény–Bille dombon sem akadtak a 10/11. század fordulója elé keltezhető, és így a településekhez köthető kutak nyomára, habár utóbbi lelőhelyen későbbi kutakat sikerült feltárni. Valószínűleg a közeli természetes vízfolyások látták el a korábbi települések lakóit (TAKÁCS 1996a, 199).

⁵³³ A Jászfenyszarú–Szőlők alja / Samsung parkoló lelőhelyen feltárt épületekről és a településszerkezetéről korábban egy külön cikkben is beszámoltunk: BÍRÓ 2015a.

1. ház (O-75 S-90 ház; S-91 kemence) (53. kép)

Viszonylag szabályos négyszög alakú földbemélyített ház. A ház alapjául szolgáló gödör oldalfalai enyhén befelé lejtnek. Két oszlophely található a ház gödrében, az egyik 15 cm átmérőjű és a ház keleti rövidebb oldalának közepétől kb. 60 cm-rel beljebb, a gödörben helyezkedik el; a másik valamivel nagyobb, kb. 20 cm átmérőjű, és a ház nyugati rövidebb oldalának közepén foglal helyet. Az épület északkeleti sarkában tapasztott kemencét tártak fel, amely enyhén négyszögletesedő formát öltött, sütőfelülete 80x80 cm-es volt. A kemence teteje humuszoslaskor megsemmisült, a tüztér nyílása a déli oldalon helyezkedett el. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. Mérete: 3x2,8 m, relatív mélysége: 20 cm.⁵³⁴

53. kép: 1. ház

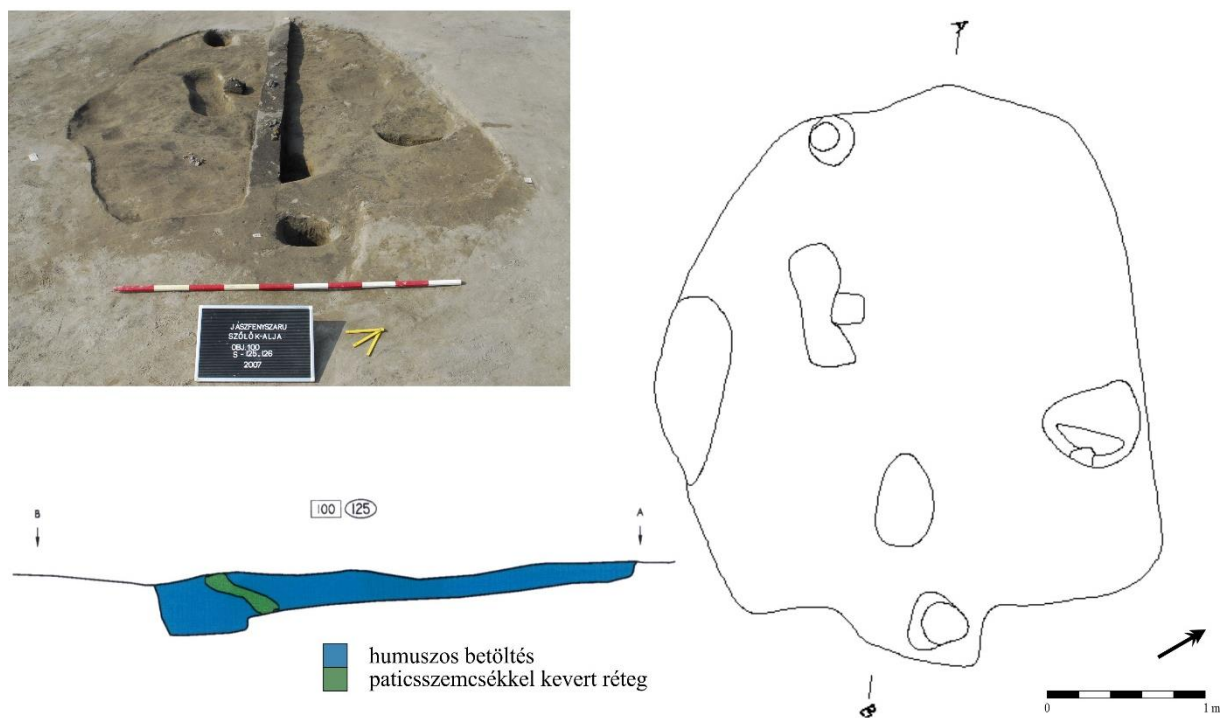
Leletanyag (2012.2.43.1-16.) (3. tábla 1–5)

Az épület leletanyagában a kerámia mellett állatcsont, patics, vas és több őrlőkőtöredék is található. A kerámiák között elsősorban vörösre vagy vörösesbarnára égetett, finom és homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredékek kerültek elő. Ezek között említhető egy egyenesen vágott szélű peremtöredék (3. tábla 1), egy válltöredék, amelynek felületén két vízszintesen besimított sekély sáv látható (3. tábla 3), valamint egy oldaltöredék, amit széles közzel bekarcolt vonalakkal díszítettek (3. tábla 4). Más anyagcsoportot képvisel egy világosszürkére égetett, külső oldalán sötét foltos, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, zsíros tapintású, vékony falú, korongolt edény hullámvonal- és vonalköteggel díszített oldaltöredéke (3. tábla 5). A ház betöltéséből több őrlőkőtöredék is napvilágot látott. Egy kovácsolt vastárgy erősen korrodálódott töredéke is előkerült, azonban ennek funkciója nem állapítható meg. A házból származó leletek között található tizenhét állatcsont is. A kemencéből két finom és homokos anyagú, korongolt kerámiatöredék került elő. Az egyik egy vörösesbarna, lekerekített szélű peremtöredék (3. tábla 2), a másik egy vörös oldaltöredék.

⁵³⁴ A relatív mélységadatok a lehumusztott felszíntől mérve értendők. Ahol ettől eltérő a viszonyítási pont, ott ezt külön jeleztük.

2. ház (O-100 S-125 ház; S-126 kemence) (54. kép)

Lekerekített sarkú négyszögletes, szabálytalan vonalú földbemélyített ház. A ház oldalfala egyenes, a keleti és a nyugati oldala mentén egy 40 és egy 30 cm átmérőjű oszlophely található. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. A metszetben égésnyomok jelentkeztek, ezek alapján a ház valószínűleg leégett. Az északkeleti végében kemencére utaló égett foltot találtak, de a kemencéből nem maradt semmi a humuszosítás után, csak egy halvány, vékony vörös és fekete elszíneződés látszott foltokban, az is csak az északkeleti részen. A ház alapterületén két munkagödörként értelmezett mélyedést figyeltek meg nagyjából a ház nyugat-keleti tengelye mentén. Mérete: 3,5x2,3 m, relatív mélysége: 15 cm.

54. kép: A 2. ház

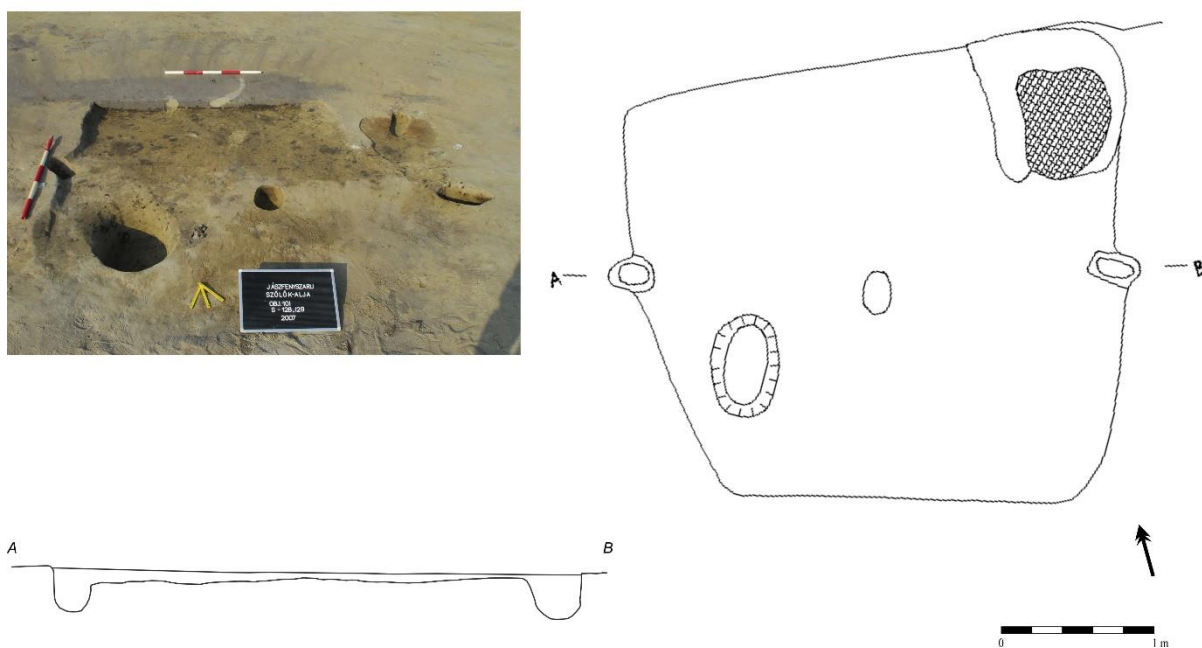
Leletanyag (2012.2.55.1-9.) (3. tábla 6–7; 63. tábla 16)

A leletek között hat kerámiatöredék került elő, melyek mind homokos és finom anyagú, érdes tapintású fazekak darabjai. Kiemelhető közülük egy egyszerű peremtöredék (3. tábla 6), illetve egy aljtöredék (3. tábla 7). Az objektum betöltésében a kerámia mellett két állatsontot, két kis méretű kötöredéket és egy vassalakit is találtak, melynek felületén farostmaradványok láthatók (63. tábla 16). A csak nyomokban megmaradt kemence nem tartalmazott leletet.

3. ház (O-101 S-128 ház; S-129 kemence) (55. kép)

Az épület maradványait humuszoslaskor részben megsemmisítették, déli része pontosan nem volt meghatározható. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. Kelet-nyugati irányú középtengelyében három tagból álló oszlopsor nyomai jelentkeztek. Keleti rövidebb oldalának közepén, a ház közepén és a nyugati rövidebb oldal közepén is kb. 30x20 cm-es ovális oszlophelyek figyelhetők meg. Az épület északnyugati sarkában jól kivehető kemencemaradványokat tártak fel: sárgás-fehéres agyagos tapasztás húzódott foltokban, nem igazán volt összefüggő, de néhol akár 10 cm hosszan is követhető volt. A ház északi része egy ároktöredéket (nem kapott külön STR számot) vágott, ami miatt egyértelműen látszott a ház északi oldala, északkeleti sarka és a kemence nyílásának vonala. Mérete: 3,1x3 m, relatív mélysége: 0–10 cm.

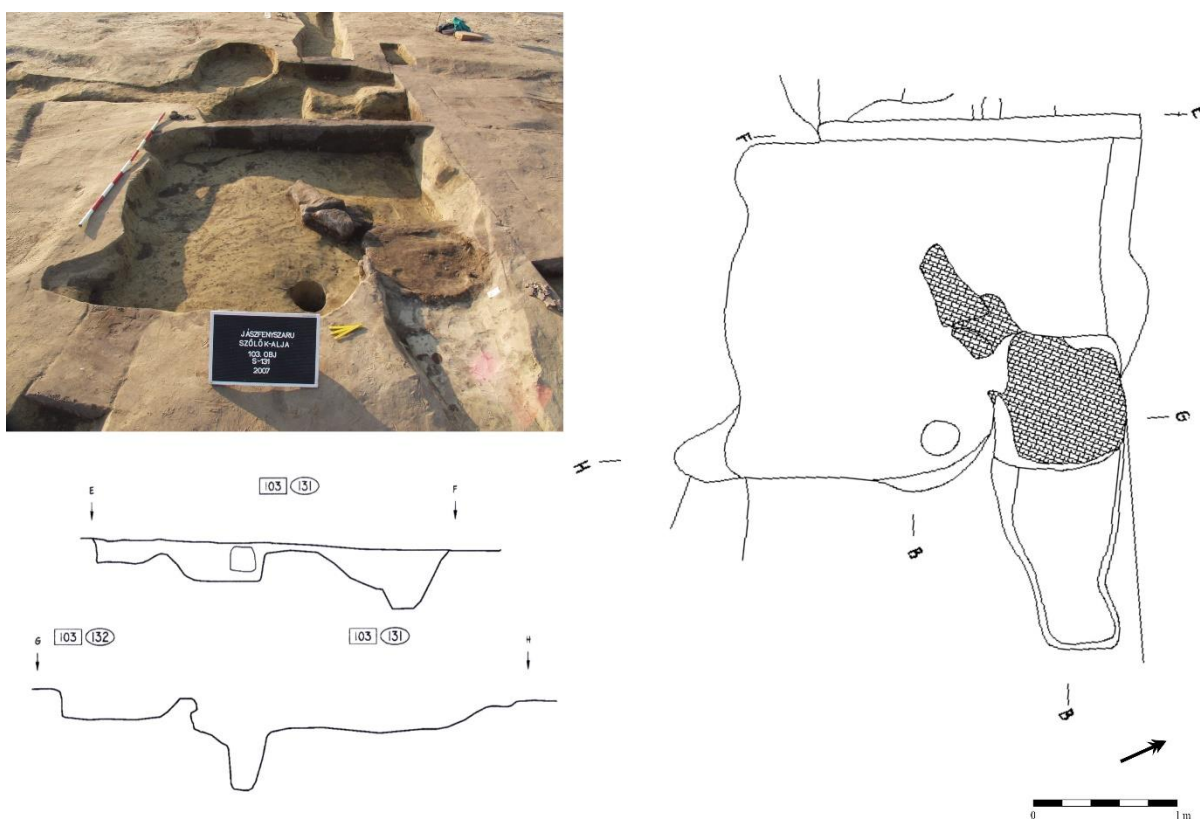
55. kép: A 3. ház

Leletanyag (2012.2.56.1-2.) (3. tábla 8)

A ház leletanyaga négy kerámiatöredék, melyek közül az egyik egy vörös díszítetlen oldaltöredék, a másik három pedig vörösre égetett, külső oldalán fekete színű aljtöredék, amelyek egy edényhez tartoztak (3. tábla 8). Valamennyi finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék töredéke. A kerámia mellett három állatsont is előkerült az objektumból, a kemence nem tartalmazott leletet.

4. ház (O-103 S-131 ház; S-132 kemence) (56. kép)

Négyszetes alaprajzú földbemélyített ház, agyagos, fekete betöltéssel. A keleti oldalfala mentén 20 cm mély, 20 cm átmérőjű oszlophely volt közepén. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. Északkeleti sarkában kemencét találtak, amely 95x85 cm-es, négyszögletes alaprajzú, a jól megfigyelhető sütőfelülete kerek formájú. A kemence tapasztott felmenő oldalakkal rendelkezett, a 30 cm széles nyílása a déli oldalon volt. Mivel a kemencét az S-94-es árok részlet vágta, azokon a részeken, ahol keresztülment rajta, a sárgásfehér agyagos tapasztás 20 cm-rel a felszín alatt kezdődött, északi és délkeleti részein a felszíntől megtalálható volt. Északi és keleti oldalán 3–4 cm széles volt az anyaga, 1–2 cm széles vörös paticsos rész és égett belső rész. A kemence déli oldala bizonytalan, nyugati oldala 10 cm széles agyagos, 2 cm-es vörös paticsos volt. A sütőfelület megközelítőleg kerek formájú, 70–75 cm átmérőjű, jó állapotú volt. A kemence nyílásánál, a padlószinttől 9–10 cm-re 1 cm-es fekete, hamus réteg húzódtott. Az épületet két környező objektum is metszi: O-74 S-89 árok, O-73 S-88 árok; O-66 S-80 árok. A ház az O-76 S-93 árkot vágja. Mérete: 2,6 x 2,5 m, relatív mélysége: 25–30 cm.

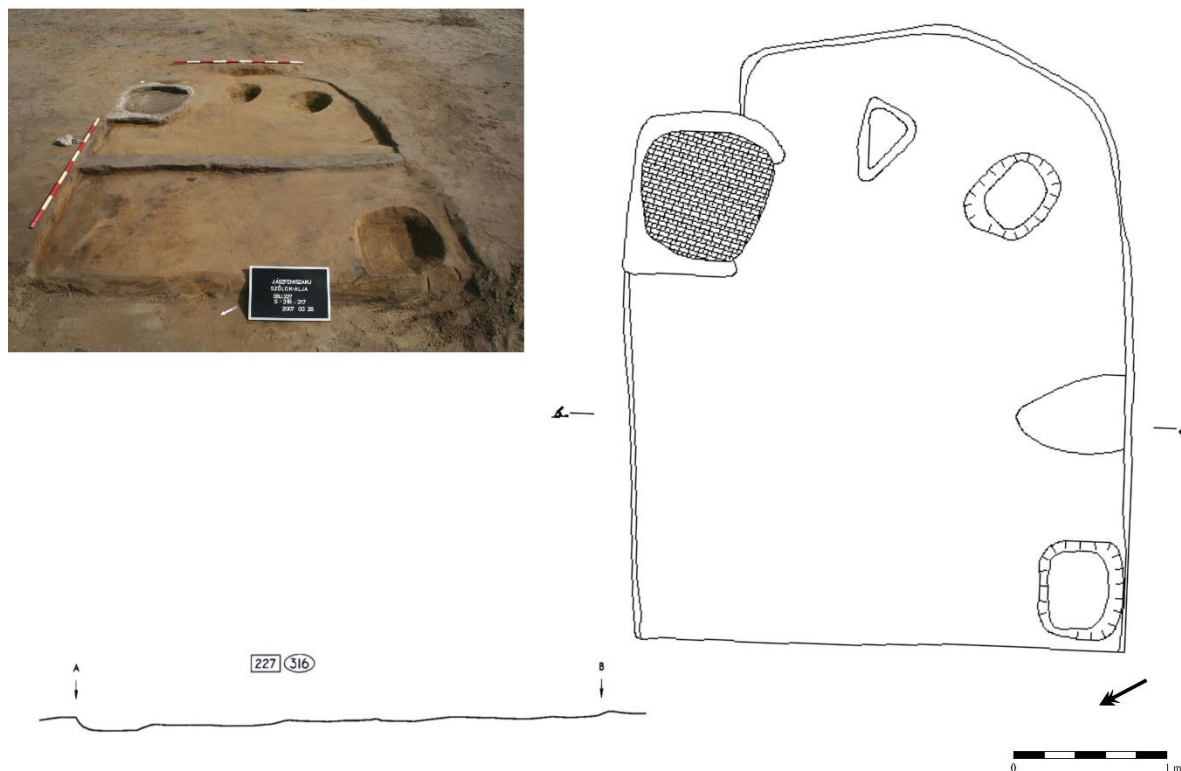
56. kép: A 4. ház

Leletanyag (2012.2.58.1-15.) (3. tábla 9–12)

A házból tizenegy kerámatöredék került elő, melyek többnyire jellegtelen oldaltöredékek voltak. Ezek mellett három egyszerű peremtöredék (3. tábla 9–11), illetve két aljtöredék is található (3. tábla 12). Valamennyi vörösre vagy vörösesbarnára égetett, helyenként fekete színű, homokos és finom anyagú, érdes tapintású fazék töredéke. Az egyik oldaltöredéket bekarcolt vonal díszítette. Csak egy darab tér el az előbbiektől, amely egy külső oldalán világosvörös, belső oldalán barnásszürke, törésfelületén szürke, homokkal és samottal soványított, durva anyagú, vastag falú, korongolt edény hullámvonalköteggel díszített oldaltöredéke. A kerámia mellett több örlőkö töredéke, illetve kilenc állatcsont is előkerült a házból, a kemencében nem volt lelet.

5. ház (O-227 S-316 ház; S-317 kemence) (57. kép)

Négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház, omladékos, szürkés és barna színű betöltéssel. A ház oldalfala függőleges, az alja egyenes volt, nyugati oldala bizonytalan. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. A keleti oldal mentén, attól kb. 40 cm-re középtájt egy 60x40 cm-es, 20 cm mély gödör (oszlophely?) található. A délkeleti sarokban egy 70x55 cm, 22 cm mély gödröt, a délnyugati sarokban pedig egy 70 cm átmérőjű, 15 cm mélységű gödröt tártak fel. A ház északkeleti sarkában helyezkedik el a kemence maradványa, amelynek függőleges fala 15–17 cm vastagságú, sütőfelülete jó minőségű, égett, hamus. A kemencénél a betöltés szürkésfehér színű volt. A kemence nyílása a déli oldalon lehetett. Mérete: 4,2x3,4 m, relatív mélysége: 10–15 cm.

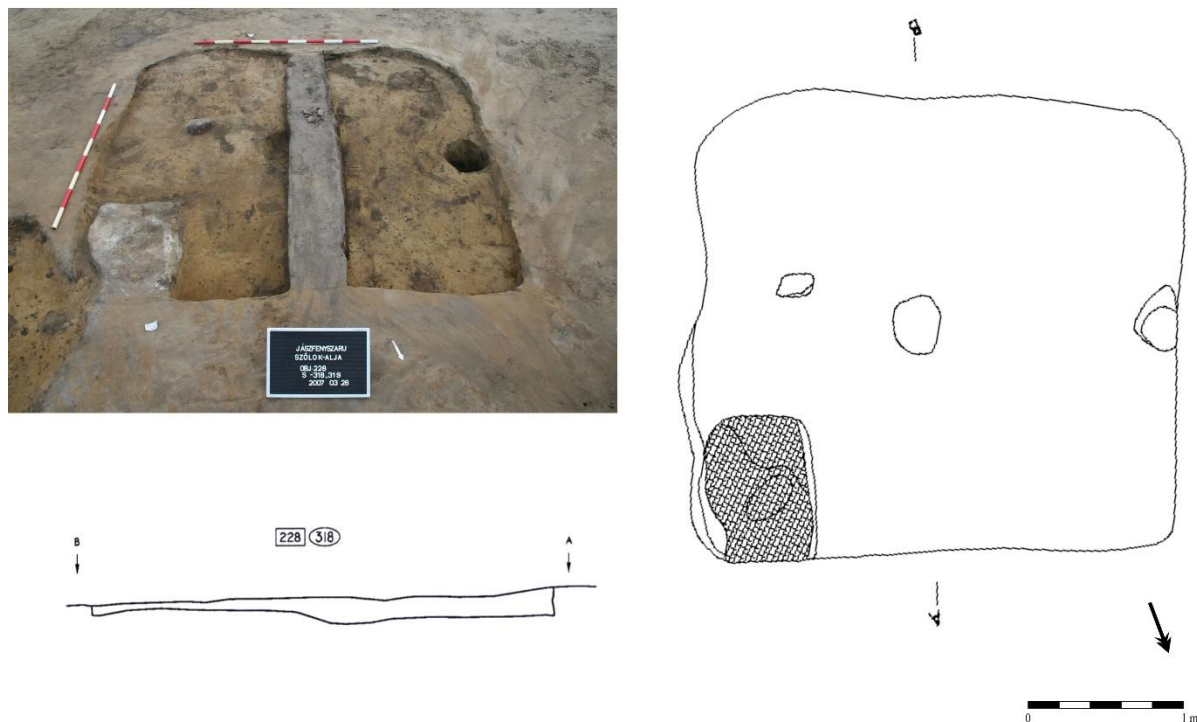
57. kép: Az 5. ház

Leletanyag (2012.2.144.1-7.) (4. tábla 1–5)

A leletanyagot elsősorban kerámiák alkotják, hat edény töredékei kerültek elő. Mind vörösre, barnára, szürkére égetett, finom, homokos anyagú, érdes vagy sima tapintású, korongolt fazéktöredék. Ezek között található egy kihajló, lekerekített szélű, vékony, csak egyes részeken megmaradt, éles bordával ellátott peremtöredék, melynek vállrészét sekély hullámvonal díszíti (4. tábla 1). Egy kis méretű, kihajló, finom bordával tagolt peremtöredék (4. tábla 2) és egy finom anyagú nyaktöredék is napvilágot látott. A leletek között van egy vékony falú, vonalköteggel díszített oldaltöredék (4. tábla 3), valamint két többé-kevésbé kopott aljú aljtöredék is (4. tábla 4–5). A kerámiák mellet egy szürke, részben lyukacsos szövetű kőzetből készített malomkő darabja is előkerült. Egyik oldalán egyenes és sima, két oldalán nagyjából egyenesre faragott, többi oldalán egyenetlen törésfelületű. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

6. ház (O-228 S-318 ház; S-319 kemence) (58. kép)

Négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház, betöltése sötétbarna volt. A ház oldalfala függőleges, az alja egyenes volt. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. A nyugati és a keleti rövidebb oldalának közepén egy-egy 35 cm átmérőjű és 25 cm mélységű oszlophely található. A ház közepén, a szélső oszlophellyel azonos vonalban megfigyelhető egy 60 cm átmérőjű, 10–15 cm mélységű oszlophely. A ház északkeleti sarkában kapott helyett egy 90x60 cm-es nagyságú kemence. Betöltése omladékos, szürkés és égett narancsos volt. Mérete: 3,5x3 m, relatív mélysége: 5–20 cm.

58. kép: A 6. ház

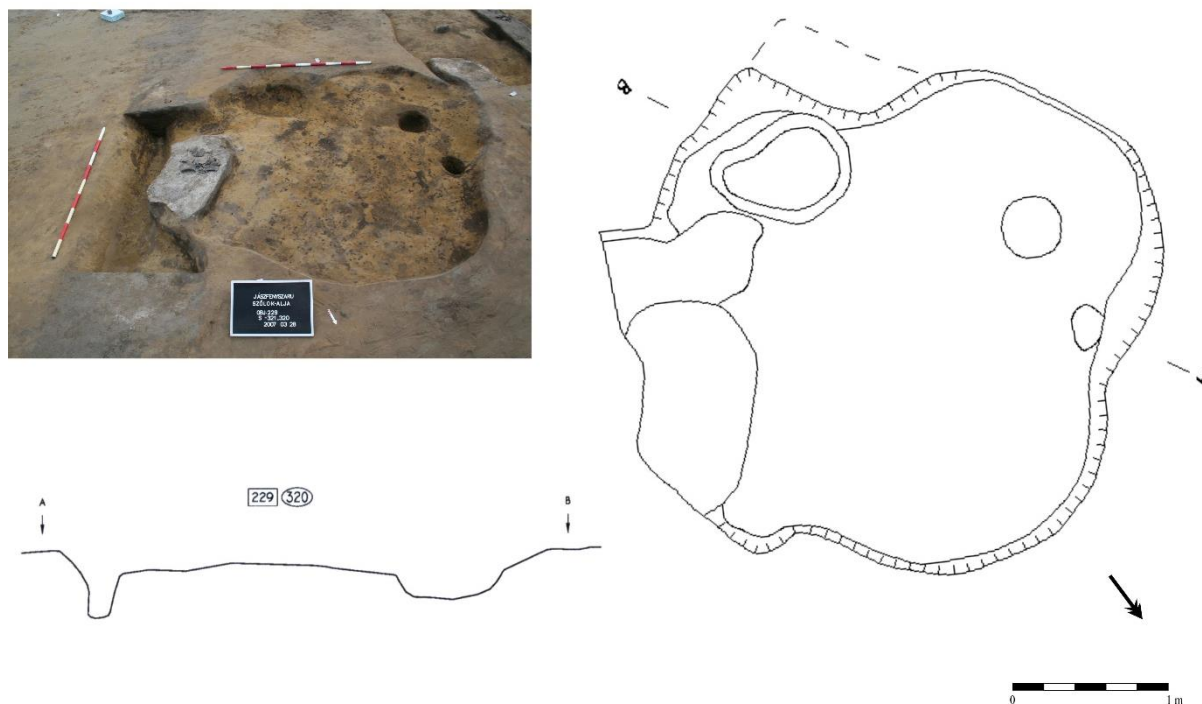
Leletanyag (2012.2.145.1-7.) (4. tábla 6–9)

Öt edény töredékei láttak napvilágot a házból. Ezek között található egy barnásvörösre égetett, felületén fekete foltos, finom, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék peremtöredéke (4. tábla 6). A perem kihajló, ferdén vágott szélű, kívül finom bordával tagolt, galléros formájú. Egy sötétszürke, homokos anyagú, kevés apró törmelékszemcsével soványított, vonaldísszel ellátott nyaktöredék, és egy nagyjából hasonló anyagú, kis méretű, vonal- és hullámvonalköteggel díszített oldaltöredék is előkerült (4. tábla 8). Egy szürkésbarna, belső oldalán sötétszürke, homokos, finom anyagú, apró törmelékszemcsékkel soványított oldaltöredéket viszonylag kis közzel bekarcolt kétszeres-háromszoros vonallal díszítettek (4. tábla 9). Külső felületét világosabb árnyalatú, hígabb agyagos masszával vonták be, erre utalhatnak a töredék felső részén látható átlós irányú vonalak is. Előkerültek még egy világosszürke, törmelékszemcsékkel soványított, zsíros tapintású, csigavonallal díszített, vastag falú, korongolt, nagy méretű edény összeillesztett aljtöredékei is, amelyekben egy András-kereszt alakú fenékbélyeg részlete látható (4. tábla 7). Két kölelet is napvilágot látott a házból, melyek közül az egyik egy nagyobb méretű, vörösés kérgű, törésfelületén helyenként vörös foltos, fehér színű kavicsból készített, nagyjából ovális átmetszetű, sima felületű marokkó (?) töredéke. A másik egy szürkésárga alapszínű, sok különböző méretű kavicsot magába foglaló, durvaszemcsés szövetű konglomerátumból faragott, egyik vége felé elvékonyodó, egyik nagyobb felületén egyenes és nagyjából sima malomkő viszonylag nagy méretű töredéke. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

7. ház (O-229 S-320 ház; S-321 kemence) (59. kép)

Szabálytalan alaprajzú és oldalfalú földbemélyített ház, betöltése omladékos, szürkés színű volt. A ház oldalfala függőleges, alja egyenes volt. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. A ház nyugati oldalán található egy 20 cm átmérőjű, 30 cm mély oszlophelyként meghatározott mélyedés. Az északkeleti sarkában helyezkedik el a kemence kő alappal, sütőfelület nélkül. A ház keleti oldalát az O-175 S-239-es árok vágja. A házban található egy 30 cm átmérőjű, 20 cm mély és egy 40 cm átmérőjű, 10 cm mély gödör. Mérete: 3,6x3,1 m, relatív mélysége: 15 cm.

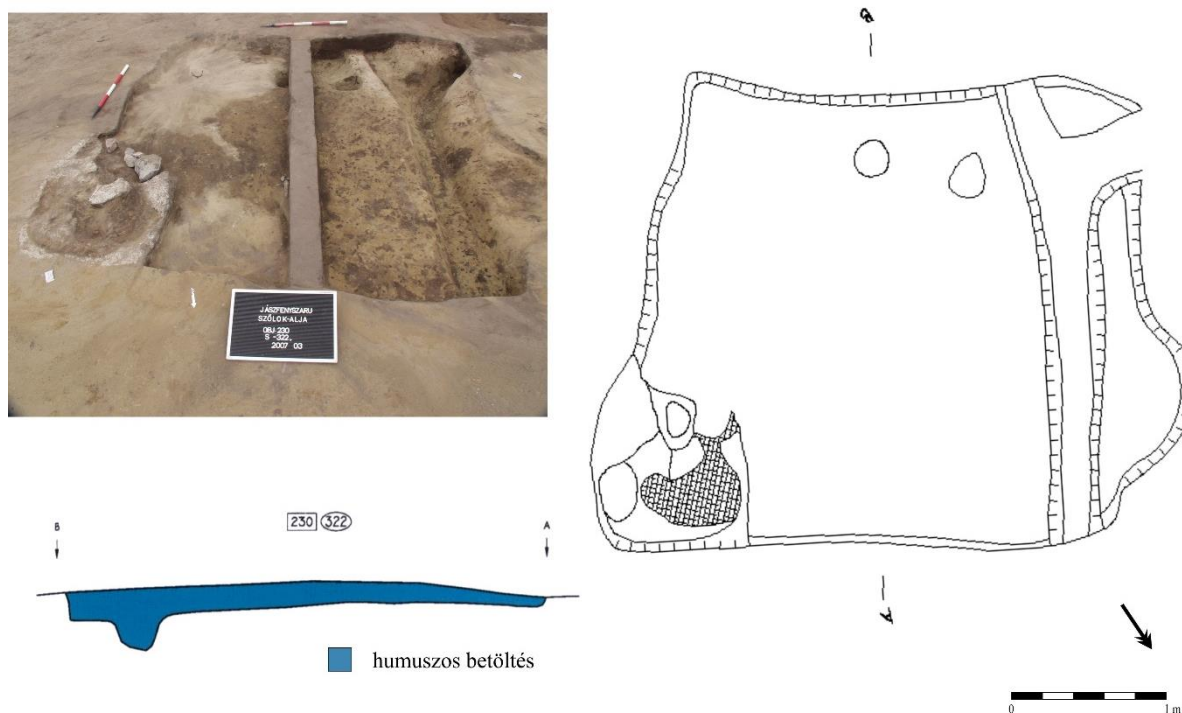
59. kép: A 7. ház

Leletanyag (2012.2.146.1-11.) (5. tábla; 6. tábla 1)

A ház leletanyagát kerámiatöredékek képezik, tizenegy edény töredékei láttak napvilágot. Ezek között van egy világosvörösre égetett, törésfelületén világosszürke, nagy méretű törmelékszemcsékkel soványított, korongolt bográcsperemtöredék, az átfűrt fül egyik felével (5. tábla 1). Több fazéktöredék is előkerült, ezek közül az egyik egy bézsre égetett, külső oldalán fekete, finom, homokos anyagú, vékony falú, széles közzel bekarcolt csigavonallal díszített válltöredék (5. tábla 2). További öt világos árnyalatú, hasonló anyagú, illetve két esetben törmelékszemcsékkel soványított, változó falvastagságú, keskenyebb-szélesebb közzel bekarcolt csigavonallal díszített oldaltöredék található a leletek között. Egy szürkésbézsre égetett, külső oldalán szürke, belső oldalán fekete, finom anyagú, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, fogaskerékmintával dekorált oldaltöredék is előkerült (5. tábla 3). Nagyon finom anyagú egy külső oldalán vörös, belső oldalán és törésfelületén egyöntetű szürke, vékonyfalú, korongolt, kopott aljú aljtöredék, mely feltehetően palackhoz tartozhatott (5. tábla 4). Egy másik kopott aljtöredék is napvilágot látott, ami egy fazék részét képezhette. Az objektum legnagyobb részben megmaradt tárgya egy bézsszínű, törmelékszemcsékkel és némi homokkal soványított, nagy méretű, korongolt edény (5. tábla 5; 6. tábla 1). Külső oldalán fekete foltos, belső oldala egyöntetű grafitiszürke. Pereme kihajló, lecsüngő, nyakvonala alatt egy sorba rendezett íves bekarcolások, alatta a kerámia többi részét viszonylag széles közzel bekarcolt csigavonal díszíti. A kemencéből nem került elő leletanyag.

8. ház (O-230 S-322 ház; S-323 kemence) (60. kép)

Közel négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház, betöltése omladékos volt. A ház oldalfala függőleges, az alja egyenes volt. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. A déli oldal mentén található két, 30 cm átmérőjű és 20 cm mélységű oszlophelyként meghatározott mélyedés, amelyek az egykori ágasfák helyéül szolgálhattak. Az északkeleti sarokban kapott helyet a kemence, amelynek az égett, hamus sütőfelülete került elő a bontás során. Magát a kemencét négyzet alakú folt jelezte. A kemencénél a réteg betöltése szürkés, hamus volt. A házat nyugati-keleti irányban vágta az O-243 S-345-ös árok, észak-déli irányban pedig az O-175 S-239-es árok. Mérete: 3,1x3 m, relatív mélysége: 5–10 cm.

60. kép: A 8. ház

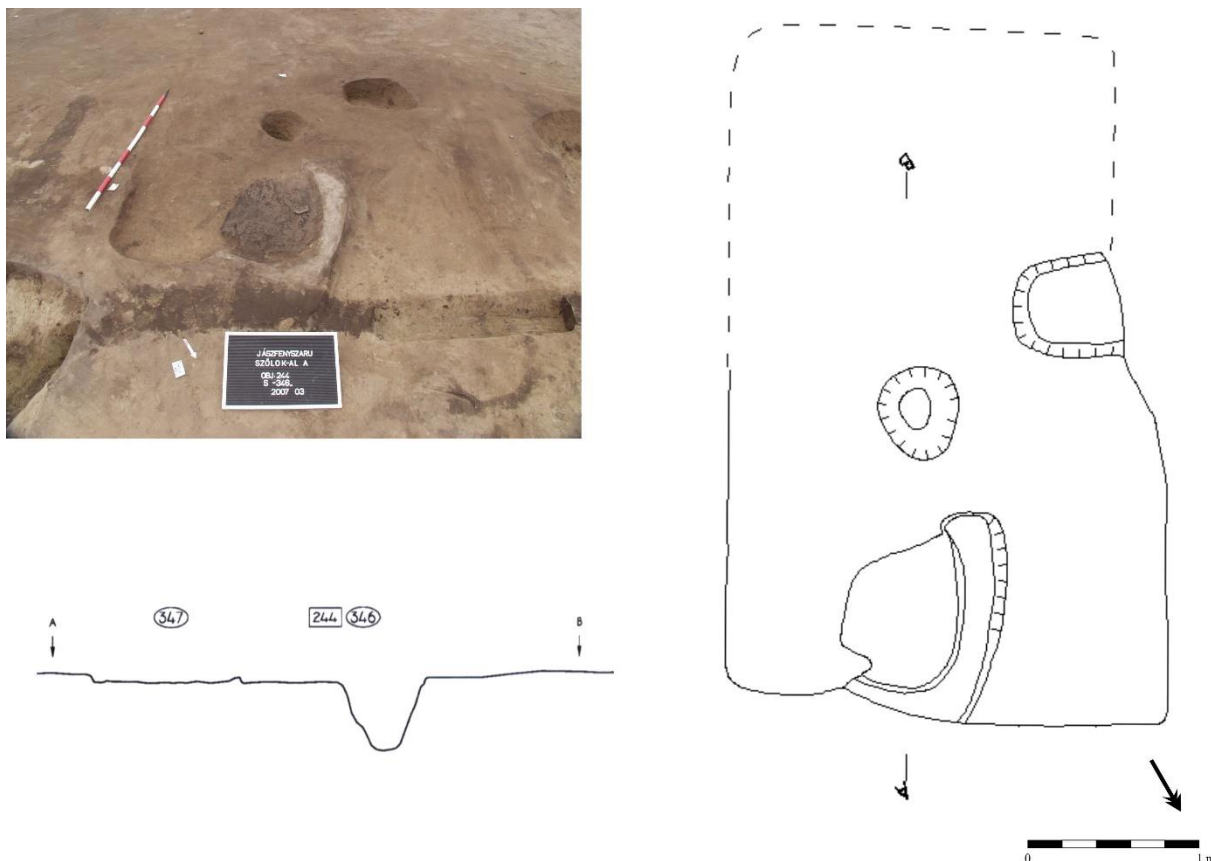
Leletanyag (2012.2.147.1-8.) (6. tábla 2–3; 63. tábla 3)

A ház leletanyaga főként kerámiatöredékekből áll, melyek négy, egymáshoz hasonló jellegű fazekat alkothattak. Valamennyi vörösre égetett, külső, olykor belső felületén is szürke vagy fekete, finom, homokos anyagú, egy-két esetben kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt edény díszítetlen töredéke. Ezek közül egy kihajló, lekerekített szélű, tagolatlan peremtöredéket (6. tábla 2), illetve egy kicsit kopott aljtöredéket érdemes kiemelni (6. tábla 3). A lelőhely legjelentősebb fémlelete – egy vasból kovácsolt, ívelt szárú, gúla alakú tűskével és téglalap alakú rögzítő füllel ellátott sarkantyú – is ebből az objektumból került elő (63. tábla 3). Emellett tizenhét állatcsont látott napvilágot a házból. A kemencében három közettöredék volt, az egyik barnásszürke, egyes részeken fekete foltos kőzetből származó, egyik oldalán sima felületűre faragott, többi oldalán egyenetlen felületű, amorf, nagy méretű; a másik bordó és szürke, egyes részeken fekete foltos kőzetből származó, egyik kisebbik oldalán sima felületű, többi oldalán egyenetlen felületű, amorf, nagy méretű; a harmadik pedig szürke, tömör kőzetből származó, egyenetlen felületű, egyik oldalán egyenesebb, másik oldalán ívelt, amorf töredék.

9. ház (O-244 S-346 ház; S-347 kemence) (61. kép)

Markoló által nagy részben megsemmisített házrész, humuszos betöltéssel. A ház faltja bizonytalan vonalú, az alja egyenes volt. A ház bejárata nem volt megfigyelhető. Az épületben helyet kapott egy 1,2 m hosszúságú, négyszögletes, sütőfelülettel ellátott kemence is, amelynek felét elpusztította a gép. A kemencénél a betöltés hamus és szürkés színű volt. A kemence helye a rajzos és a fotós dokumentáció alapján az északi oldal mentén volt, az északkeleti saroktól kb. fél méterre. Északi oldalról az O-243 S-345-ös árok vágja az objektumot. A kemencétől kb. 40 cm-rel délre egy 40 cm mély és 30 cm átmérőjű oszlophely található. Ezen kívül egy 25 cm mély gödör esik a ház területére. A ház déli vége csak feltételezhető. Mérete: 4,2x2,3–2,6 m, relatív mélysége: 5 cm.

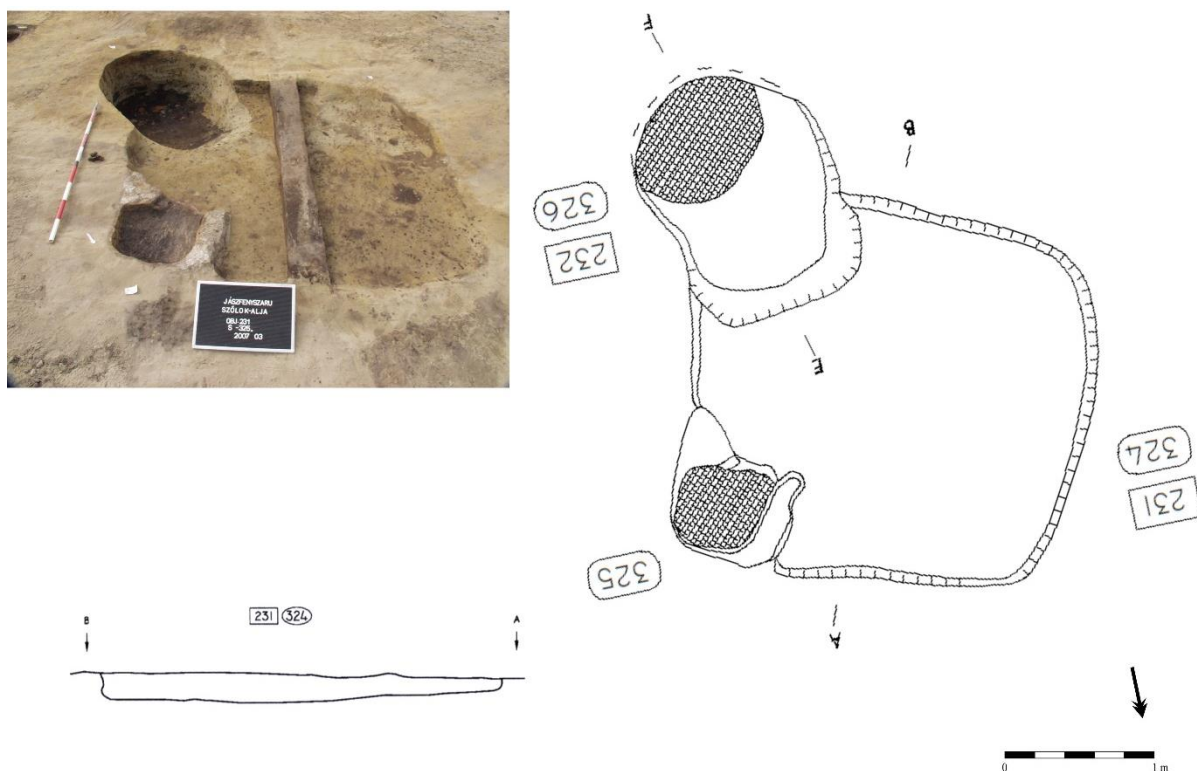
61. kép: A 9. ház

Leletanyag (2012.2.155.1-2.) (6. tábla 4; 65. tábla 1)

Az épület leletanyagát mindössze egy darab vonaldíszes kerámiatöredék és egy fenőkő alkotja. Előbbi egy vörösre égetett, külső oldalán fekete, finom, homokos anyagú, samottal soványított, kicsit érdes tapintású, korongolt fazék (csiga)vonaldíszes oldaltöredéke (6. tábla 4). Utóbbi egy bézsesszürke, finom, tömör anyagú homokkőből faragott, „balta formájú” fenőkő. Két hosszabb és keskenyebb oldala simára csiszolódott és ívelt, egyik nagyobbik, illetve a trapéz alakú oldala valamelyest ívesre és simábbra faragott, a másik nagyobbik oldala kicsit egyenetlenebb felületű. A két oldalsó hosszanti oldala élben fut össze a trapéz alakú oldallal átellenben (65. tábla 1). A kemencéből nem került elő lelet.

10. ház (O-231 S-324 ház; S-325 kemence) (62. kép)

Szabályos négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház. Betöltése réteges, alsó rétege vékony, fekete, égett, ezután paticsos barnás betöltés következett. A ház oldalfala lejtős, alja egyenes. A két rövidebb oldalának közepén egy-egy 15–20 cm átmérőjű (kibontatlan) oszlophelyként leírt jelenség mutatkozott. A négyszögletesedő, tapasztott kemence maradványa a ház északkeleti sarkában helyezkedett el. Hosszúsága 80 cm, szélessége 75 cm, relatív mélysége 12 cm volt. A tüzelőtér szája a déli oldalon nyílt, a sütőfelülete teljes egészében megmaradt, erősen hamus, átégett volt, mérete 60x60 cm. A kemence fala 15–20 cm vastagságú, szürkésfehér és narancssárgára égett. A ház pusztulása után a kemencét szabadtéri kemenceként tovább használhatták, amit egy hamusgödör is megerősít. A házban gödröt nem találtak. A délnyugati saroknál megfigyelhető volt a meneteles bejárat rész. A ház délkeleti sarkát vágta az O-232 S-326-os gödörszerű objektum, amely a ház pusztulása után a kemencével összetartozó, ahhoz épített szabadtéri kemence hamusgödre lehetett. Mérete: 3x2,8 m, relatív mélysége: 17 cm.

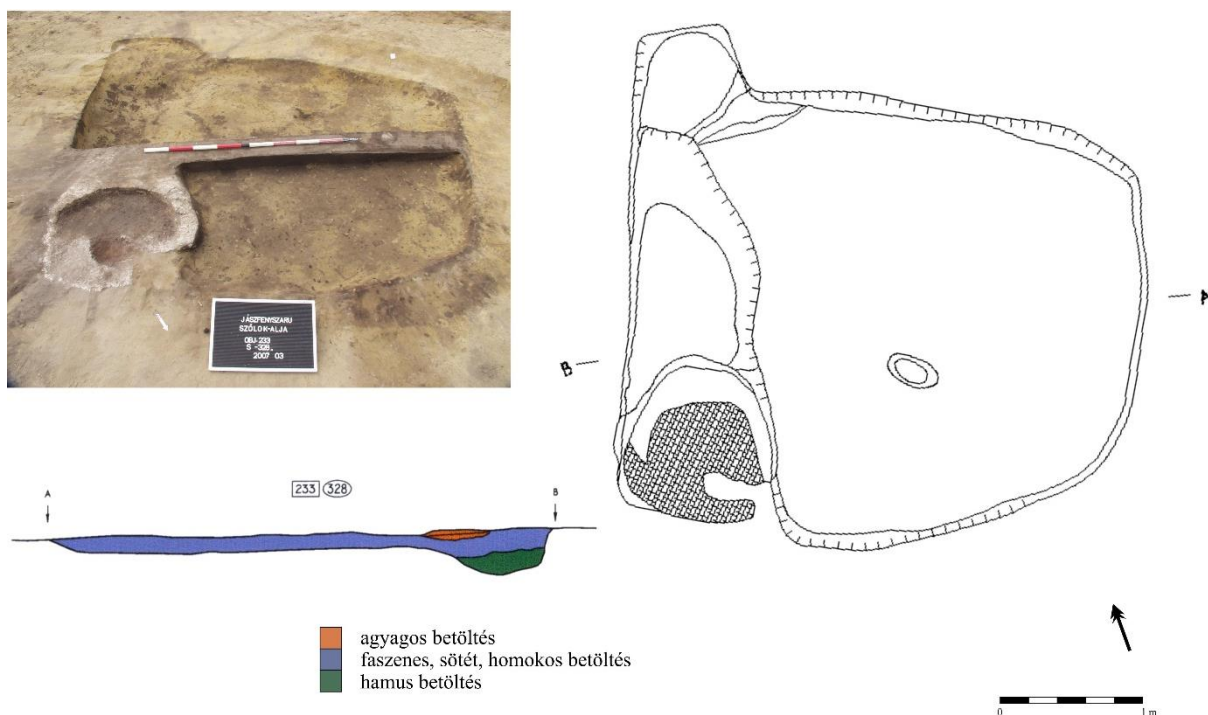
62. kép: A 10. ház

Leletanyag

Az objektum nem tartalmazott régészeti leletet.

11. ház (O-233 S-327 ház; S-328 kemence) (63. kép)

Lekerekített sarkú négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház. Betöltése fekete, paticsos. A ház oldalfala lejtős, alja egyenetlen. A keleti rövidebb oldal közepén egy tisztán látható oszlophelyet írtak le a dokumentációban, de a nyugati oldalnál ez nem különíthető el világosan. A ház délnyugati sarkában találták meg a kerek, tapasztott sütőfelülettel rendelkező kemence megmaradt részét. A kemence tüzelőterének nyílása a déli oldalon volt megfigyelhető, előtte sekély hamusgödör (?) kapott helyet. A kemence átmérője 105 cm volt, relatív mélysége 5–7 cm, függőleges, tapasztott falának vastagsága 10–12 cm között változott. Majdnem a teljes sütőfelület megmaradt, amelynek kb. fele erősen átégett. A kemencénél a betöltés szürkés-fehér, hamus volt. A ház délkeleti sarkánál bejáratszerű meneteles rész húzódott. Ülőgödör nem volt a házban. Mérete: 3,6x3 m, relatív mélysége: 15 cm.

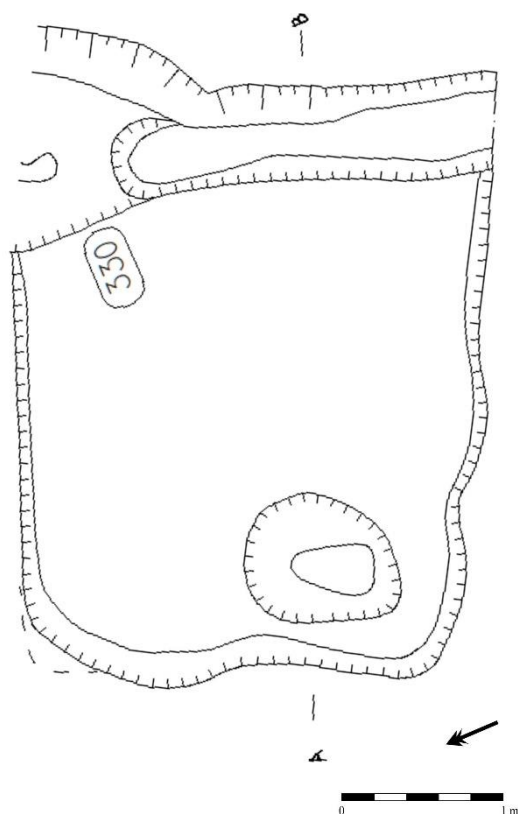
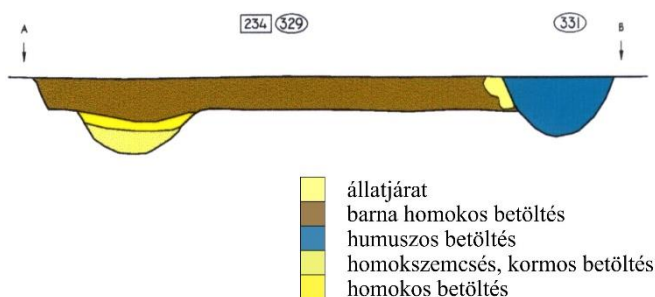
63. kép: A 11. ház

Leletanyag (2012.2.149.1-3.) (7. tábla)

Három kerámiatöredék került elő a házból, melyek mind bézsre, szürkére égetett, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazéktöredékek. Két példány kis méretű és díszítetlen oldaltöredék, de a harmadik nagyobb és gazdag díszítésű. Utóbbi egy szürke anyagú, felületén sötétszürke, barnás-szürke, helyenként világosabb foltos, törésfelületén világosszürke, néhol fekete foltos, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, finom tapintású, vékonyfalú edény válltöredéke a peremrésszel (7. tábla). Pereme enyhén kihajló, belső fele finoman ívelt, széle lekerekített, de keskeny és nagyon finom tapintású. Az edénynek szinte nincs is nyakrésze, a perem külső, erősen domborodó felét vízszintesen egy éles borda tagolja. A perem belső oldalán változó amplitúdójú háromszoros hullámvonalköteg fut, amelyből éppen az eleje és a végső szakasz találkozása maradt meg a töredéken. Míg a perem belső oldalának bal felén lazább, szabályosabb hullámok vannak, a másik szélén sűrűbb, kisebb hullámok láthatók. A perem a külső oldalán, a peremszél és a peremet tagoló borda közötti területen szabályos amplitúdójú hullámvonalköteggel díszített. Közvetlenül a nyakvonal alatt folytatódik a díszítés, ami váltakozó, sűrűn bekarcolt, nagy amplitúdójú hullámvonal- és vonalkötegekből áll. A kemence nem tartalmazott leletet.

12. ház (O-234 S-329 ház; S-330 kemence) (64. kép)

Szabályos négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház. Betöltése réteges, az alsó réteg vékony és égett. A ház oldalfala lejtős, alja egyenes volt. Az északkeleti sarkában lévő kemencét az O-234 S-331-es észak-déli irányú árok megsemmisítette, csak kis omladékos része maradt meg. A sütőfelületből egy kb. 25 cm-es rész volt megfigyelhető, a betöltés a kemencénél hamus, paticsos, a kemence alja fekete hamus volt. A ház délnyugati sarkában egy 70x60 cm-es, 30 cm mélységű, fekete hamus, paticsos betöltésű ovális alakú gödör jelentkezett. A ház északnyugati sarkában meneteles, lejtős és magasabb, padkás rész látható, amely a bejárat lehetett. Mérete: 3,7x3 m, relatív mélysége: 18 cm.

64. kép: A 12. ház

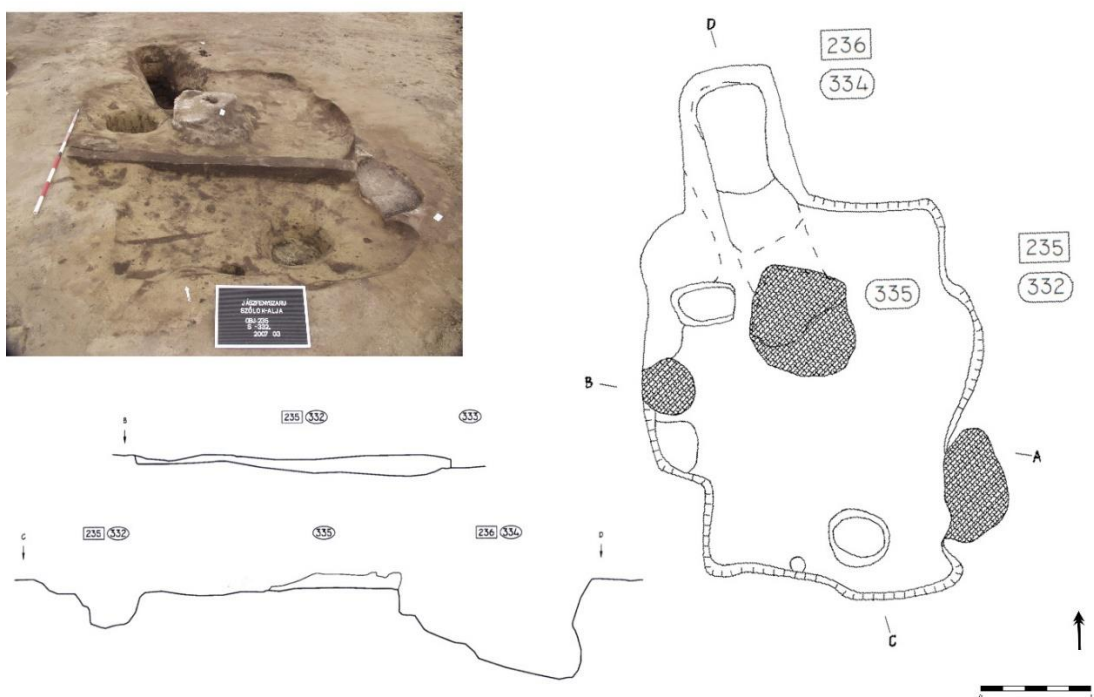
Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

13. ház (O-235 S-332 ház; S-333 kemence) (65. kép)

Bizonytalan körvonalú, de nagyjából négyszögletes alaprajzú földbemélyített ház. Betöltése sötétbarna, néhol fekete, égett foltok voltak megfigyelhetők. A ház oldalfala szabálytalan és bizonytalan, alja egyenetlen. A ház déli rövidebb oldalfalának középső részén egy 20 cm átmérőjű és 20 cm mélységű oszlophely került elő. Valószínűleg a szemközti oldalfal mentén is volt egy, azonban a ház pusztulása után a ház északi oldalába egy szabadtéri kemencét (O-236 S-335; O-236 S-336) ástak, amely megsemmisítette a ház északi oldalának egy részét. Az épület délkeleti sarkában található a kemence maradványa. A kemencénél a betöltés égett, fekete és szürkés humuszos volt. A kemence 95 cm hosszú és 50 cm szélességű, sütőfelületének egy része megmaradt, ez erősen átégett, fekete és szürkés, illetve hamus volt. A házban két gödröt is találtak. A kemencétől délre elhelyezkedő 60x50 cm nagyságú és 30 cm mélységű gödör hamusgödör lehetett. A ház északnyugati sarkában egy 60x40 cm-es, ovális, 20 cm mélységű gödör talán a munkagödör lehetett. Ettől délre egy hamus, égett, szürkés-fehér, 50x50 cm-es kerek folt volt kivehető. A ház délnyugati sarka bizonytalan, fokozatosan emelkedik az alja, talán itt lehetett a bejárat. Mérete: 3,4x3,3 m, relatív mélysége: 10–18 cm.

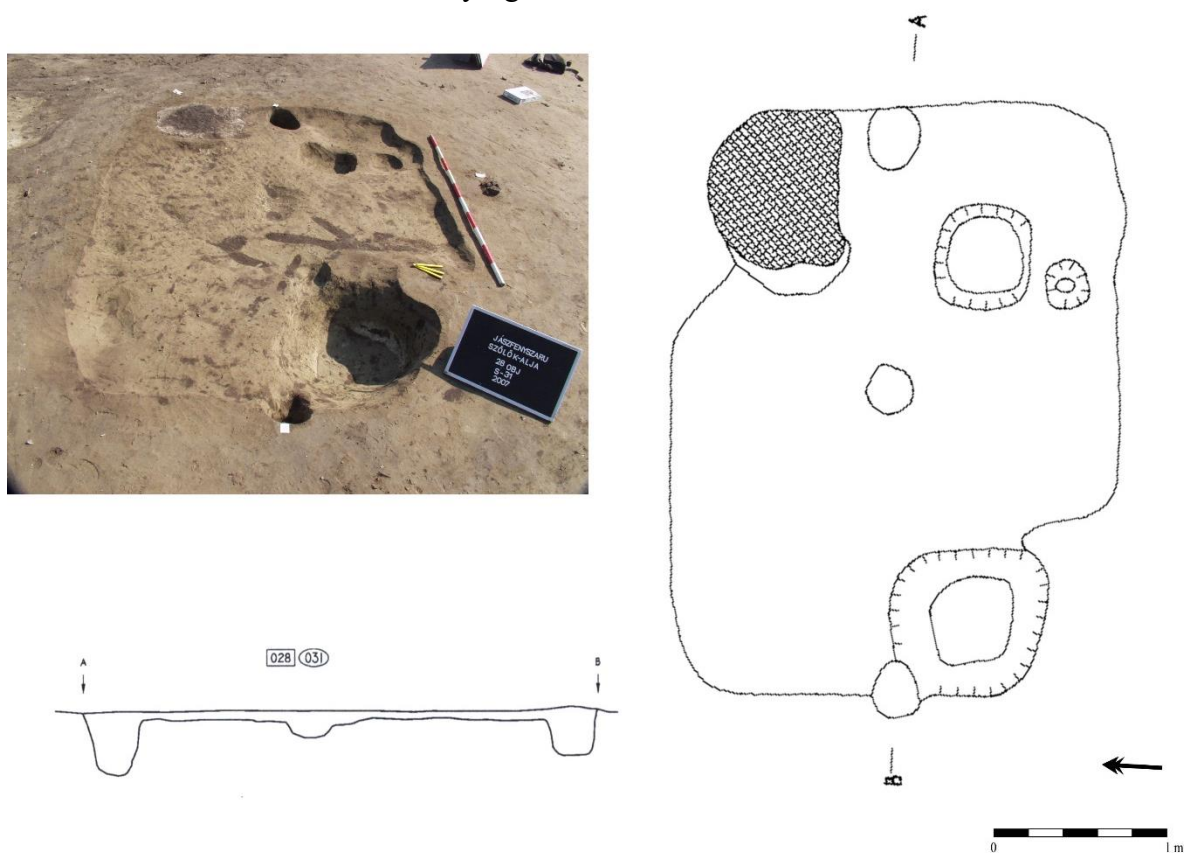
65. kép: A 13. ház

Leletanyag (2012.2.151.1-6.) (6. tábla 5–7)

A ház leletanyagát öt kerámiatöredék és egy fél orsókarika alkotja. Előbbiek között van egy szarmata, illetve egy vastag falú, kézzel formált töredék is, ami feltehetően szintén korábbi a most vizsgált időszaknál. Előkerült egy külső oldalán világosbarna, belső oldalán világosszürke, törésfelületén sötétszürke, samottal (?) soványított, enyhén érdes tapintású, kézzel formált edény peremtöredéke. A perem egyszerű, kihajló és tagolatlan, felső szélén két ovális alakú, bemélyített dísz (körömbenyomás) látható (6. tábla 5). Ez is korábbi lehet az Árpád-kornál. Három példány biztosan az adott korszakhoz tartozik. Az egyik vörös anyagú, külső oldalán fekete, törésfelületén fekete és vörös, homokos, finom anyagú, korongolt, érdes tapintású edény kopott aljtöredéke. Ehhez hasonló anyagú edény oldalfalából készülhetett az a fél orsókarika is, amely ugyancsak ebben az objektumban volt (6. tábla 7). Egy világos szürkésfehér anyagú, helyenként sötétszürke foltos, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, enyhén érdes tapintású edény peremtöredéke is előkerült (6. tábla 6). A perem erősen kihajló, bordával tagolt, a széle éles. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

15. ház (O-28 S-31 ház; S-32 kemence) (66. kép)

Téglalap alaprajzú, földbemélyített épület. Betöltése fekete, paticsos. A házgödör megmaradt állapotában elég sekély, oldalfala így nem tanulmányozható, az alja egyenes. A nyugati és keleti rövidebb oldalfala mentén egy-egy oszlophely található. A nyugati falnál lévő oszlophely 25 cm átmérőjű és 30 cm mély, a keleti falnál lévő 35 cm átmérőjű és 45 cm mélységű. A ház közepén egy folt jelentkezett, ami talán egy harmadik oszlophelyre utalhat, bár ehhez sekély. A ház északkeleti sarkában található a kemence, melynek alsó, tapasztott része maradt meg. A nagyjából ovális alakú kemence alja átégett, hamus, középső része erősen átégett, külső szélén agyagos tapasztás figyelhető meg. A ház délnyugati sarkában egy szabálytalan alakú, megközelítőleg 80 cm széles és 95 cm hosszú, 40 cm mélységű, meredeken lefelé szűkülő, enyhén lépcsős oldalfalú, nagyjából egyenes aljú gödör jelentkezett. A ház délkeleti sarkánál egy 55 cm átmérőjű, 20 cm mély szabályos gödör, és egy 30 cm átmérőjű, 5 cm mélységű sekély gödör volt. A délnyugati saroknál a szabálytalan gödör melletti padkás rész bejáratra utal. Mérete: 3,5x2,7 m, relatív mélysége: 5–20 cm.

66. kép: A 15. ház

Leletanyag (2012.2.13.1-10.) (8. tábla 1–4)

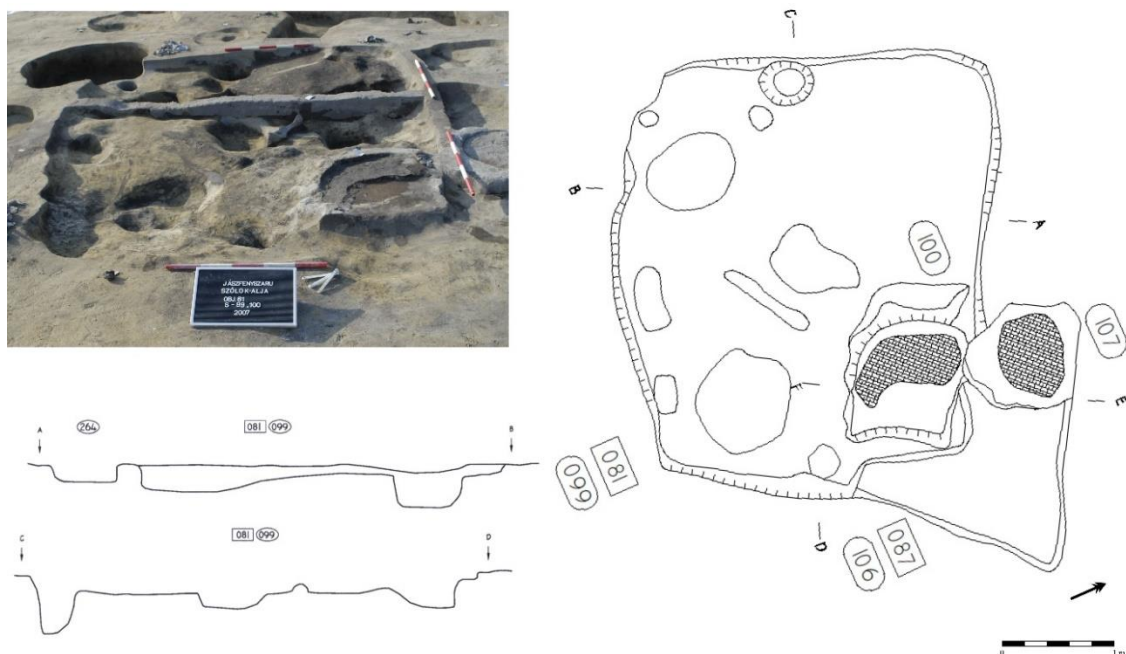
A házból kilenc kerámiatöredék került elő. A kerámiák között volt egy vörösre égetett, finom és homokos anyagú, érdes tapintású aljtöredék (8. tábla 3), a többi mind szürke, szürkésfehér, bézs, illetve világosbarna színű, korongolt fazéktöredék volt. Ezek közül érdemes kiemelni egy világosszürke, homokkal soványított vááltöredéket, amelynek vízszintesen bekarcolt vonaldísz fut az oldalán, ami felett ferde bekarcolások helyezkednek el két sorban (8. tábla 1). Bár kis méretű, egy két sorban elhelyezkedő fogaskerékmintával díszített szürkésfehér, külső oldalán sötétszürke, homokkal és apró törmelékszemesekkel soványított oldaltöredék is említésre méltó (8. tábla 2). Három viszonylag kisebb darab, vízszintesen bekarcolt vonaldísszel ellátott oldaltöredék is előkerült. Egy szürkésfehér, homokkal soványított, korongolt edény

oldaltöredéke is szerepelt a leletek között, felületét két vízszintesen futó bekarcolt vonal díszíti. Egy külső oldalán szürkésbarna, belső oldalán világosbarna, törésfelülete szendvicsszerkezetű, apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény aljtöredéke is előkerült. Ennek az aljrésze a szélétől befelé haladva enyhén homorodik, illetve az edény belseje felé domborodik (8. tábla 4). Egy őrlőkötőredék és három állatcsont is napvilágot látott a házból.

16. ház (O-81 S-99 ház; S-100 kemence) (67. kép)

Nagyjából téglalap alaprajzú ház maradványa. Betöltése omladékos. Egyenes oldalfala csak kis magasságban maradt meg, alja egyenetlen. Kelet-nyugati irányú oszlopsor nyoma jelentkezett a házgödör középvezonáiban. Az omladékos kemence a ház északkeleti sarkában volt. A tüztér nyílása délre nézett, a sütőfelület jó állapotban maradt meg. Három nagy méretű és három kisebb munkagödör található az objektumban. Északnyugati felén érintkezik az O-87 S-107 kemencével. Az objektum vágja az O-60 S-153-as árkot. A ház délnyugati sarkát vágja az O-114 S-151 gödör és az O-57 S-68 árok. A most tárgyalt épület a 17. ház (O-87 S-106) után, talán annak megújításaként jöhetett létre, mivel előbbi vágja utóbbit. Mérete: 4,6x4,2 m, relatív mélysége: 20–30 cm.

67. kép: A 16. ház

Leletanyag (2012.2.46.1-33.) (8. tábla 5–11; 9. tábla; 10. tábla; 62. tábla 7; 63. tábla 16)

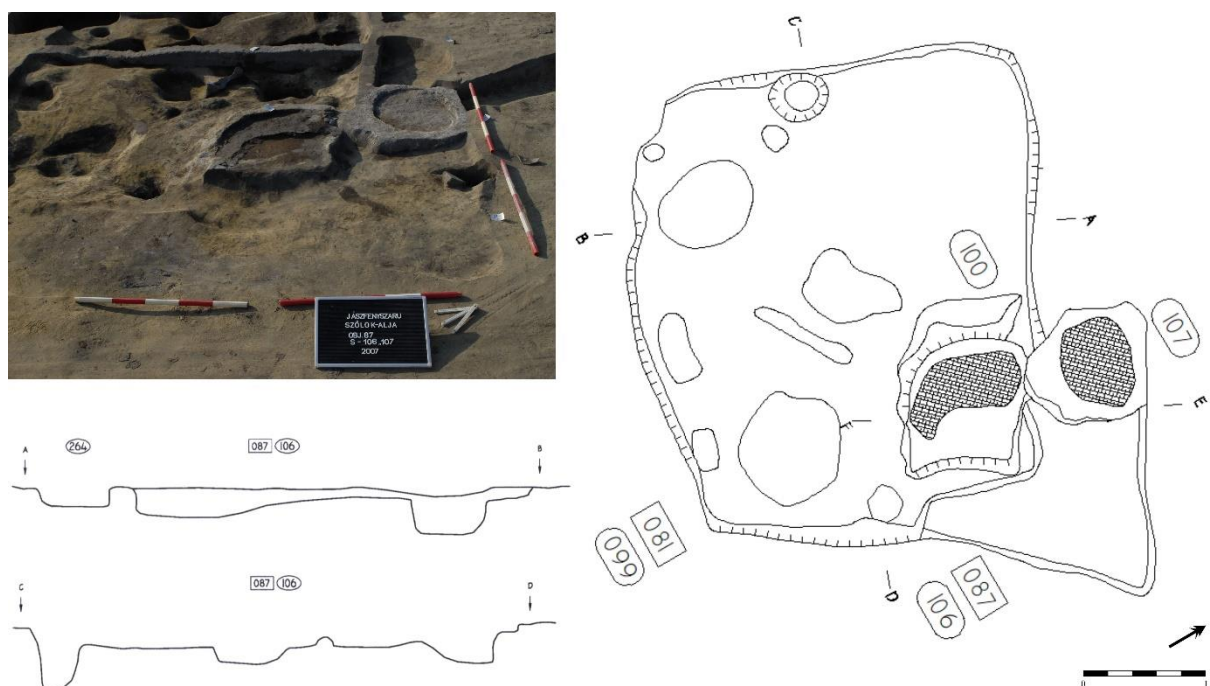
Viszonylag gazdag leletanyaggal rendelkezik ez az objektum, a ház és kemence összességében harminchárom tárgyat tartalmazott. Tizenhárom kerámia, két tapasztásdarab, egy vaskés és egy vassalak került elő a házból. A kerámiák közül kettő világosvörösre és vörösre égetett, finom, homokos anyagú, korongolt, kicsit érdes tapintású edénytöredék, az egyik egy vízszintes vonaldísszel ellátott oldaltöredék (8. tábla 9). A többi példány bézsre, szürkére, vörösre égetett, homokkal, illetve apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edénytöredék. Egy bogrács ferde T-metszetű peremtöredékét (8. tábla 5) leszámítva mind fazékhoz tartozhatott. Található köztük egy felálló, éles, enyhén lekerekített szélű peremtöredék (8. tábla 6), illetve egy másik fazék felső része majdnem teljes körben megmaradt. Ez utóbbi egy vörös-barna-szürke színűre égetett, felületén fekete foltos, homokkal és kisebb-nagyobb törmelékszemcsékkel soványított, zsíros tapintású, korongolt fazék részlete (8. tábla 7). A perem kihajló, kívül bordával tagolt, széle felálló, egyenesre vágott. A váll felső részét sorbarendezett, kis méretű íves bekarcolások díszítik. Egy vonal-, illetve egy hullámvonaldíszes oldaltöredék is szerepel a leletek között. Utóbbin a hullámvonal felett keskeny és sekély vonal húzódik, nem eldönthető, hogy

szándékosan díszítésként vagy csak a felület simítása során került az edény falára (8. tábla 10). Egy másik oldaltöredéket keskeny és sekély csigavonallal díszítettek (8. tábla 8). Ez a példány összeillik két másik töredékkal, melyek az adott házhoz tartozó kemencéből kerültek elő. További díszített darab is van az anyagban, egy mélyen karcolt vonaldísszel ellátott oldaltöredék (8. tábla 11). Egy széles közzel, sekélyen bekarcolt zsíros tapintású, vékonyfalú, korongolt fazék összeillő alj- és oldaltöredékei az edény alsó felének jelentős részét alkotják (9. tábla 7). Felületén és törésfelületén jól megfigyelhetők a hurkák összedolgozásának nyomai. Egy fazék aljtöredéke is napvilágot látott (9. tábla 8). A kerámiák mellett két világosdrapp, növényi lenyomatos tapasztástöredék is található a leletek között, valamint két vastárgy is előkerült. Utóbbiak közül az egyik egy kis méretű vaskés korrodálódott, egyszerű, enyhén ívelt pengéje, középsőállású nyéltüske maradványával (62. tábla 7). A másik egy nagyobb méretű vassalag, illetve annak egy kisebb levált töredéke (63. tábla 15). Mindkét darabon sok növényi eredetű lenyomat, valamint szervesanyag maradványa látható. Ezek mellet a ház leletanyagához tizenkét állatcsont is tartozik.

A kemence betöltéséből tizenhét kerámiatöredék, illetve egy őrlőkő töredéke látott napvilágot. A kerámiák között található egy vörös anyagú, külső oldalán fekete foltos, belső oldalán szürkésbarna, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt, vékonyfalú fazék enyhén kihajló, egyszerű, lekerekített szélű peremtöredéke hozzáilleszkedő válltöredékkel, melyen hullámvonaldísz részlete látható (9. tábla 1). Emellett a többi töredék – két, az előbbihez hasonló anyagú oldaltöredéket leszámítva – mind világos árnyalatú, szürkésfehér, bézs, világos és homokkal, illetve apró törmelékszemcsével soványított, korongolt edényből, többségében fazékból származik. Érdeemes kiemelni egy nagyobb méretű, vastag falú fazék peremtöredékét (9. tábla 2). Ennél a példánynál a perem kihajló, felhúzott, bordával tagolt, széle egyenesre vágott. Egy másik erősen kihajló, felhúzott, egyenesre vágott szélű peremtöredék egy viszonylag durva anyagú, vastag falú, nagy méretű edény részét képezhette (9. tábla 3). Egy további kihajló, kívül finom bordával tagolt, egyenesre vágott szélű peremtöredék fazékhoz tartozhatott (9. tábla 4). Díszített váll- és oldaltöredékek is előfordulnak a leletek körében. Ezek között említhetünk egy barnászörös, külső oldalán fekete foltos, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt, vékonyfalú fazékból származó válltöredéket, amelyet sorbarendezt íves bekarcolások díszítenek (9. tábla 5). Egy másik hasonló anyagú oldaltöredéket sekélyen, nagy közzel bekarcolt vonalakkal dekoráltak (9. tábla 6). Vonal- és hullámvonaldísszel láttak el egy sötétszürke, homokkal soványított, finom anyagú, korongolt edényt, melynek egy oldaltöredéke került elő (10. tábla 1). További vonallal és / vagy hullámvonallal díszített oldaltöredékek is találhatók a tárgyak között. Említésre méltó még egy bézs színűre égetett, felületén fekete foltos, homokkal, samottal és kevés apró törmelékszemcsével soványított, finom anyagú, vékonyfalú, zsíros tapintású, korongolt edény (csiga)vonaldíszes oldaltöredéke (10. tábla 2). Öt, az edény alsó részéhez, illetve az aljához tartozó töredék is szerepel a leletegyüttesben, némelyik oldalrészén (csiga)vonaldíszítés látható (10. tábla 3–7). Ezek közül ki kell emelnünk egy világos szürkésbézsre égetett, helyenként foltokban világosrózsaszín és világosbarna árnyalatú, többszínű törésfelületű, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, vékonyfalú, korongolt fazék fenékbélyeges aljtöredékét (10. tábla 4). A fenék közepén egy virág alakú fenékbélyeg három szirmának részlete látszik. Az alj többi részén helyenként deszka lenyomata figyelhető meg. A töredék falának belső oldalán, középtájon apró lyuk látható, ami a lyuk belső széle alapján direkt lyukasztás következménye lehet. A kerámiaanyag mellett egy sötétszürke, helyenként fekete és bordó foltos, magmás eredetű kőzetből faragott őrlőkő, egyik felületén sima, többi oldalán egyenetlen és éles töredéke is előkerült a kemencéből.

17. ház (O-87 S-106 ház; S-107 kemence) (68. kép)

Eredetileg feltehetően téglalap alaprajzú épület maradványa. A hosszabban megmaradt oldala lehetett eredetileg a rövidebb, de a déli része teljesen megsemmisült. Betöltése szürkés volt, egyértelműen elvált az ezt az objektumot metsző 16. ház (O-81 S-99) és a hozzátartozó kemence (O-81 S-100) betöltésétől. Oldalfala függőleges, alja egyenes. Igazi padlója nem volt. Északkeleti oldalánál egy ovális, 30x20 cm átmérőjű, a padlószinttől számítva 30 cm mélységű oszlophely került elő. Az oszlophely mellett, attól délre egy nagy méretű őrlőkövet találtak. Az ovális alakú, 74x62 cm-es kemence az északi sarokban kapott helyet. Az oldalfalból mindössze 2 cm maradt meg, ez függőleges és vörös volt. A kemence szürkésfehér agyagtapasztását megrongálták a későbbi beásások, a sütőfelület viszont épen maradt, de vékony és repedezett volt. Körülötte 1–1,5 cm széles vörös, gyengén átégett réteg, majd ezt követi az agyagtapasztás, északon 3–4 cm, a keleti részen 8–10 cm széles. A kemence nyílása keletre nézett. A kemencét vágta a 16. ház (O-81 S-99) és az S-264 gödör déli és északnyugati oldala.⁵³⁵ Mérete: 2,4x2,1 m, relatív mélysége: 7 cm.

68. kép: A 17. ház

Leletanyag (2012.2.47.1-2.) (11. tábla 1)

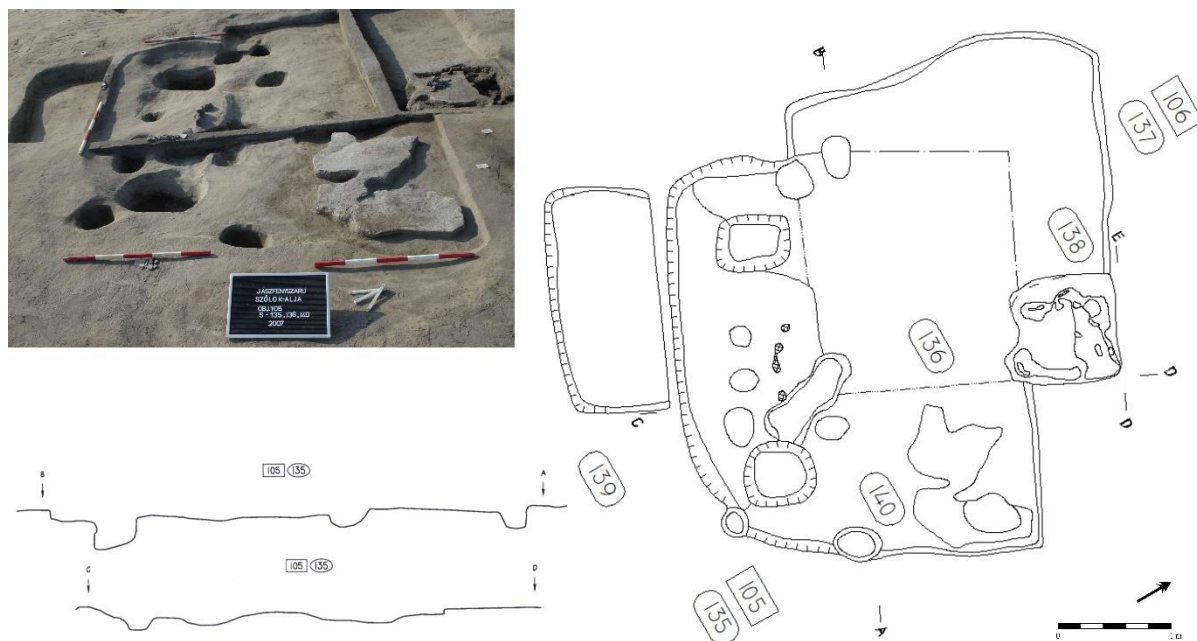
A házból egy szürke, helyenként fekete foltos, törésfelületén hasonló színű, homokos és finom anyagú, kevés, kis méretű törmelékszemcsével soványított, vastag falú, nagy méretű edény hullámvonaldísszel ellátott oldaltöredéke (11. tábla 1), valamint egy nagy méretű, sötétbordó, érdes tapintású kőzetből faragott, egyik nagyobbik felületén sima őrlőkö töredéke került elő.

18. ház (O-105 S-135 ház; S-136 kemence, S-140 sütőfelület) (69. kép)

Szabályos, jól látható, négyszögletes formájú ház. Betöltése fekete, sötétbarna volt, illetve egy kb. 1x1,2 m-es részen sárgásfehér, agyagos, paticsos omladék volt megfigyelhető 2–4 cm vastagságban. A ház délkeleti falánál, középen egy 36x25 cm átmérőjű, 20 cm mély ovális oszlophely került elő. Az épület déli sarka nagyon sekély, alig 1–1,5 cm mélységű volt a házgödör. Ebben a sarokban is volt egy oszlophely, szabályos, kerek, 35 cm átmérőjű, 20 cm mélységű, lefelé szűkülő oldalfallal, teknős aljjal. Tőle 10 cm-re a délnyugati fal mellett még

⁵³⁵ Az E-F pontok a kemence 1:10 méretarányú részletrajzához kapcsolódó illesztőpontok, nem metszetet jelölnek.

egy 20x30 cm átmérőjű, 10 cm mély oszlophely volt megfigyelhető. Ezen kívül még két 18–20 cm átmérőjű, 5–6 cm mély oszlophely jelentkezett. A ház nyugati sarkában egy 75x55 cm méretű, 35 cm mélységű gödör volt, amiből egy agancs kaparó került elő. A gödör hosszanti tengelye párhuzamos az északnyugati oldalfallal. A ház nyugati falánál van egy oszlophely, ami illeszkedik a ház oldalához. Még egy 35x25 cm átmérőjű és 25 cm mély oszlophely pedig a délnyugati oldalon helyezkedett el. A kemence a ház keleti sarkában volt.⁵³⁶ Ebből egy félköríves részen megmaradt sütőfelület volt megfigyelhető, ami 70 cm hosszú és 3 cm vastag volt, illetve 7 cm széles sávban összefüggött.⁵³⁷ A most tárgyalt objektum egyértelműen vágja az O-106 házat. Mérete: 3,8x3,1 m, relatív mélysége: 8–10 cm.

69. kép: A 18. ház

Leletanyag (2012.2.60.1-7.) (11. tábla 2–4)

A házból három kerámiaedény töredékei kerültek elő, melyek között volt egy kérdéses korú vörösbarna, törésfelületén sötétszürke, homokkal és apró törmelésszemcsékkel soványított, durva anyagú, korongolt (?), vastagfalú, hullámvonalköteggel díszített oldaltöredék (11. tábla 3), valamint két szürkésbarna, illetve vörös, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, díszítetlen példány (11. tábla 4). A kerámiák mellett egy pénz is előkerült, azonban ez nem Árpád-kori, hanem egy 2. századi római kori érme. Négy állatsont is tartozik a házból származó leletanyaghoz. A kemence maradványából további három kerámiatöredék látott napvilágot, melyek közül az egyik egy durva anyagú szarmata példány. A másik két darab egyike vörös, külső oldalán sötétszürke foltos, törésfelületén szürke, illetve helyenként vörösszürke-vörös szendvicsszerkezetes, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt

⁵³⁶ A dokumentáció alapján a 18. ház kemencéje az O-105 S-136-os jelenség, azonban a fotók és leírások alapján az objektumszámmal nem – azaz csak a leletkísérőn – rendelkező S-140-es sütőfelület is az adott épület tüzelőberendezéséhez tartozott. Ez nem két kemencét jelent, csupán mindkét stratigráfiai egység (S-136 és S-140) a 18. ház kemencéjét takarja. Az S-136-os egységként megadott kemencénél a 18. és 19. házakhoz tartozó oszlophelyek szerepelnek a leírásban, az S-140-nél magát a sütőfelületet tüntették fel, s míg az előbbi nem rendelkezik leletanyaggal, az utóbbiból több kerámiatöredék is előkerült. Mindezeket figyelembe véve – természetesen a stratigráfiai egységeket továbbra is megtartva és feltüntetve – a leletek a nyilvántartásban folyamatosan követik egymást.

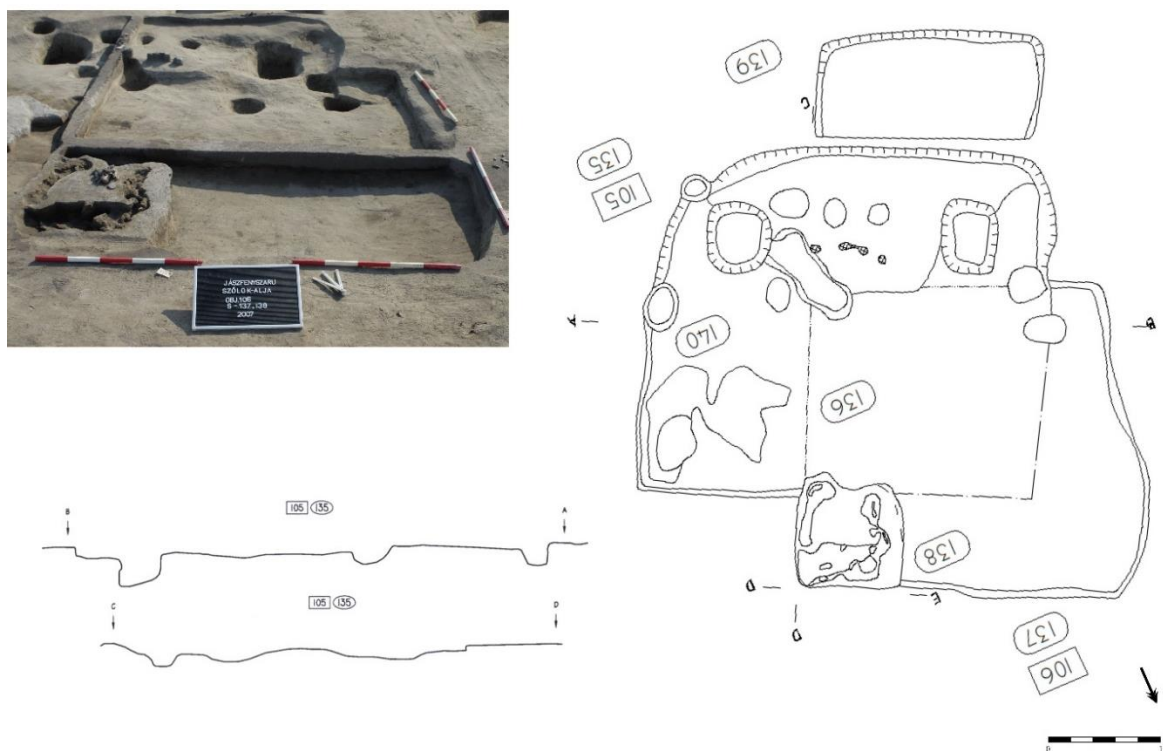
⁵³⁷ Az E-D pontok között nem vettek fel metszetet, azok a kemence 1:10 méretarányú részletrajzához kapcsolódó illesztőpontok.

oldaltöredék, a másik pedig egy szürkésbézs, helyenként rózsaszínes árnyalatú, szürke foltos, homokos és finom anyagú, kevés apró szemű samottal soványított, korongolt fazék finom élű, ferdén vágott szélű egyszerű peremtöredéke (11. tábla 2). Két állatcsont is előkerült a kemence sütőfelületéről.

19. ház (O-106 S-137 ház; S-138 kemence) (70. kép)

Téglalap alaprajzú ház. Betöltése fekete, sötétbarna. Alja egyenes, padlója nincs. Oldalfala meredeken lefelé szűkülő. Egy oszlophely található a ház déli sarkában, ami 30x25 cm átmérőjű, 10 cm mély. A kemence a keleti sarokban helyezkedett el. A most tárgyalt objektum 6–8 cm-rel mélyebb a 18. háznál (O-105 S-135), ami vágja ezt a házat. A kemence omladéka a padlószinttől 10 cm-re kezdődik, sárgás-fehér agyagos paticsokkal. Az északkeleti és délkeleti oldalai egyben a ház oldalai is. Az oldalfala 2–3 cm széles agyagos tapasztásból, majd kb. 2 cm széles vörös égett csíkból áll. Északnyugati oldalán 10–15 cm széles ez az agyagos tapasztás, a nyílása dél-délnyugati irányba nézhetett.⁵³⁸ Mérete: 3,2x2,9 m, relatív mélysége: 15–20 cm.

70. kép: A 19. ház

Leletanyag (2012.2.61.1-8.) (11. tábla 5–7)

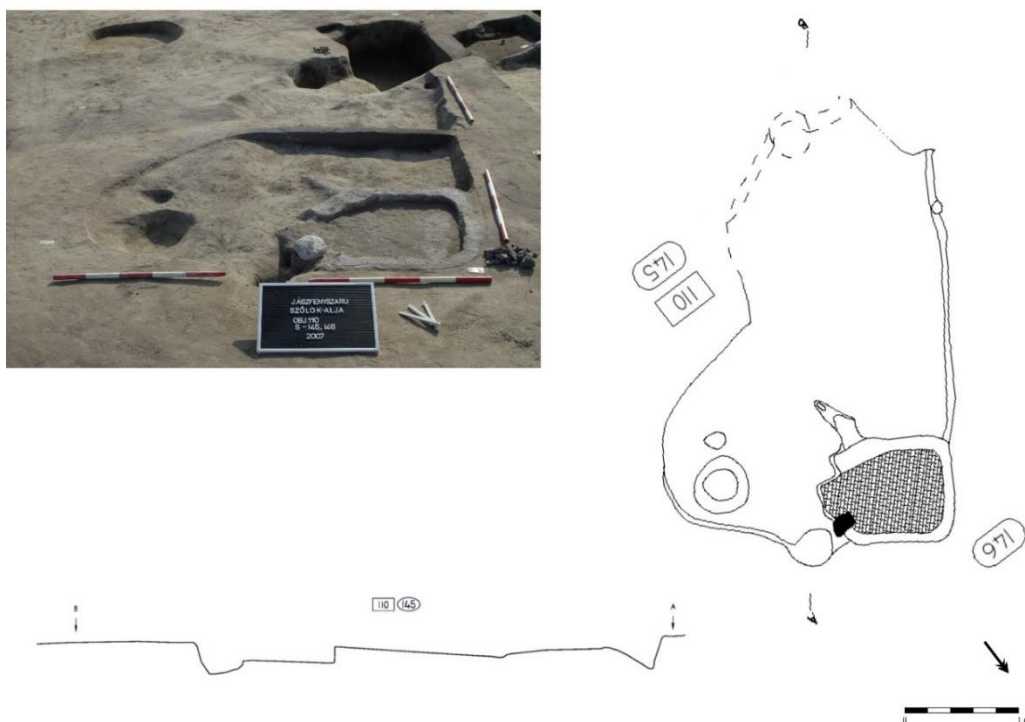
A házból és a kemencéből összesen nyolc kerámatöredék került elő, fele-fele származik a két objektumból. A házban talált töredékek többsége homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazékból származik. Ezek között említhetünk egy aljtöredéket, melynek külső oldalán jól látszik az alj és az oldal összedolgozása. Az előbbitől színében és anyagában is eltér egy szürkésbézsre égetett, külső oldalán fekete foltos, belső oldalán világosszürke, homokos és nagyon finom anyagú, vékony falú, korongolt fazék peremtöredéke a vállrészrel (11. tábla 5). A perem kihajló, széle felhúzott és éles, külső oldalán alul borda választja el a nyaktól. A nyak alatt hullámvonal, alatta közepes távolsággal bekarcolt csigavonal díszíti. A házból egy állatcsont is előkerült. A kemencéből származó darabok között a leglátványosabb egy vörös, felületén fekete foltos, törésfelületén vörös, helyenként sötétebb foltos, homokos és nagyon

⁵³⁸ Az E-D pontok között nem vettek fel metszetet, azok a kemence 1:10 méretarányú részletrajzához kapcsolódó illesztőpontok.

finom anyagú, korongolt fazék peremtöredéke a díszített vállrésszel (11. tábla 6). Pereme kihajló, lekerekített, a váll felső részét a nyak alatt íves bevágások díszítik. Előkerült továbbá egy sötétszürke, homokos anyagú, érdes tapintású, vékony falú fazék két, egyenesre vágott szélű, össze nem illő peremtöredéke is (11. tábla 7). A további két példány az előzőhöz hasonló anyagú, kis méretű, díszítetlen oldaltöredék. A kemencéből ezek mellett öt állatcsont látott napvilágot.

20. ház (O-110 S-145 ház; S-146 kemence) (71. kép)

Szabályos, négyszögletes alaprajzú ház. Nyugati oldalából 3,5 m maradt meg. Betöltése fekete, kissé kevert, sárga omladékos, paticsos (csak kicsi rögök) volt. Padló nem jelentkezett, de egyébként az alja szép egyenes. Oldalfala majdnem függőleges, enyhén lefelé szűkülő. Keleti sarkában kicsi gödör, majdnem kerek, 50x54 cm, 10–12 cm mély a padlószinttől számítva, oldalfala lefelé szűkülő, egyenletesen lesz belőle alj, mely teknős. Van két oszlophely a két rövidebb oldalon. Északnyugati oldalán közepén kilóg a ház síkjából az oszlophely, ami 30x30 cm átmérőjű, 20 cm mélységű. Ez az oszlophely lefelé szűkül, 10 cm mélyen már csak 20 cm az átmérője az aljáig, ami egyenes. A másik oszlophely 30x32 cm átmérőjű, a felszíntől mérve 33 cm mélységű. A kettő között 4,2 cm a távolság. A kemence a ház északi sarkában került elő. Négyszögletes, sárgás-fehéres-agyagos, közepén omladék jelentkezett. Északkeleti és északnyugati oldalain 7 cm széles sárgásfehéres-agyagos tapasztásból állnak, ami a ház oldalfalához csatlakozik, majd egy 1,5–2 cm széles vörös sáv jelentkezik. Ez utóbbi az északkeleti részen kicsit keskenyebb, nem olyan markáns, inkább szürke, fekete. Délnyugati oldala szintén sárgásfehéres-agyagos, 10–15 cm széles, a padlószinttől számítva 14 cm magasságig, paticsrögökkel „tarkítva”. A kemence keleti sarkában a tapasztás végén nagy kő került elő. A nyílás 30 cm széles és kelet-délkeleti irányba néz. A sütőfelület szép állapotú, a felszíntől mérve 7 cm mélységben kezdődik, lekerekített sarkú, négyszögletes, kb. 1 cm-rel felcsúszik a kemence belső dalára, a nyílásnál repedezett. A kemence északnyugat-délkeleti hossza 80 cm, északkelet-délnyugati tengelye 75 cm hosszú. A nyílásánál 30x30 cm-es területen kicsit ott maradt az omladék, ami szürke szenes, fekete, égett, paticsos, de egyértelműen omladék. A házat a déli részén az O-109 S-144 árok vágta. Mérete: 3,6x2,7 m, relatív mélysége: 5–15 cm.

71. kép: A 20. ház

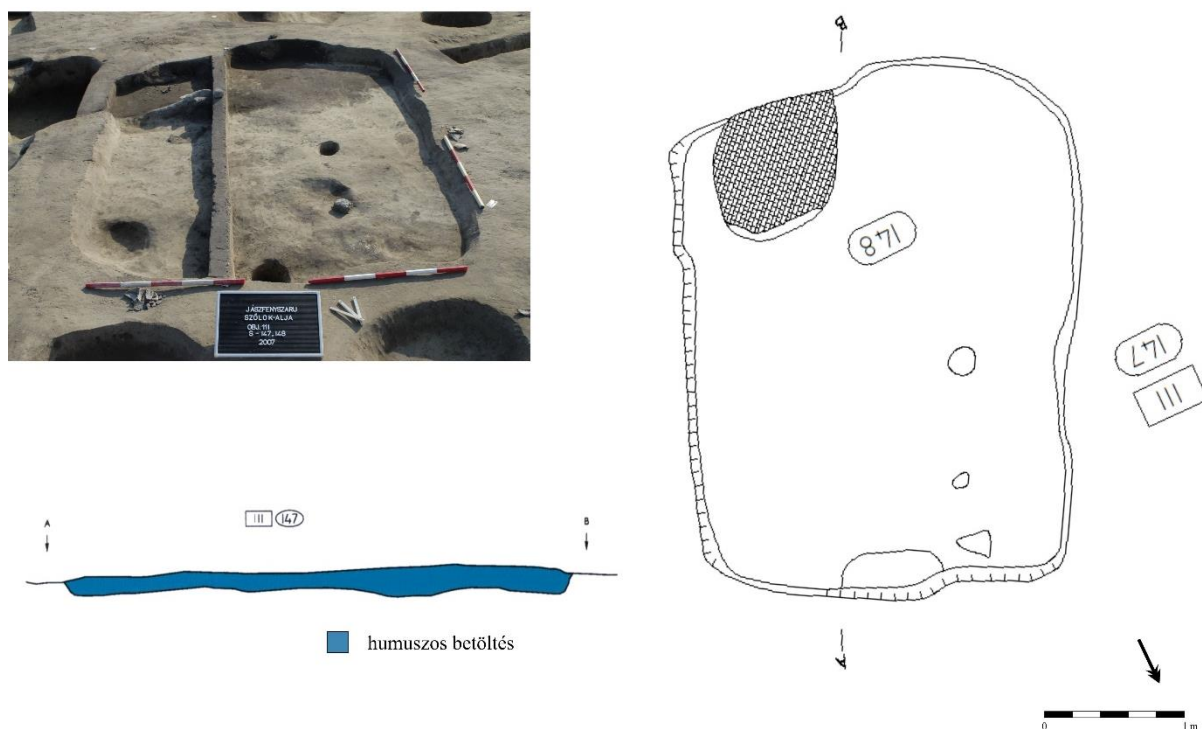

Leletanyag (2012.2.64.1-13.) (11. tábla 8–12)

A házból tizenkét edény töredéke került elő, melyek közül egy szarmata kerámia, a többi vörösre, barnára, szürkére égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt Árpád-kori példány. Utóbbiak között említhetünk egy samottal (?) soványított, kihajló, egyenesre vágott szélű peremtöredéket (11. tábla 9), egy lekerekített szélű peremtöredéket (11. tábla 10), valamint egy samottal soványított, vastag falú, korongolt fazékhoz tartozó, hullámvonalköteggel díszített oldaltöredéket (11. tábla 8). Ezek mellet több díszítetlen oldaltöredék, valamint két aljtöredék is előkerült (11. tábla 11–12). Szintén a házból származik egy jó megtartású, enyhén korrodálódott, hólyagos vassalak, valamint tizenhét állatcsont. A kemence betöltéséből nem került elő leletanyag, csak a nyílásánál talált kő származik innen, ami egy világosszürke, tömör és homogén anyagú kőzetből faragott örlőkő (?) töredéke.

21. ház (O-111 S-147 ház; S-148 kemence) (72. kép)

Szabályos négyszögletes alaprajzú ház. Betöltése kevert, paticspettyes, szürkésfekete. Oldalfala meredeken lefelé szűkülő, alja egyenes. Padlója nem volt. Északi rövidebb oldalának a közepén oszlophely: szabályos, kerek, 26 cm átmérőjű, 32 cm mélységű.⁵³⁹ Középtájon egy kisebb oszlophely: ovális, 20x25 cm-es, 12 cm mély. A kemence a déli-délkeleti sarokban található. A ház északkeleti sarkában közvetlenül az oldalfal mellett sekély gödör jelentkezett, szabályos, kerek, 45 cm átmérőjű, 6 cm mélységű. A ház északi részén kevés omladék volt, ami foltokban fehéres, egy vékony rétegben agyagos. A kemence a ház délkeleti sarkában helyezkedett el. Az O-109 S-144 árok épp keresztülvágta, nem sok maradt meg belőle. Mérete: 3,6x2,9 m, relatív mélysége: 15 cm.

72. kép: A 21. ház

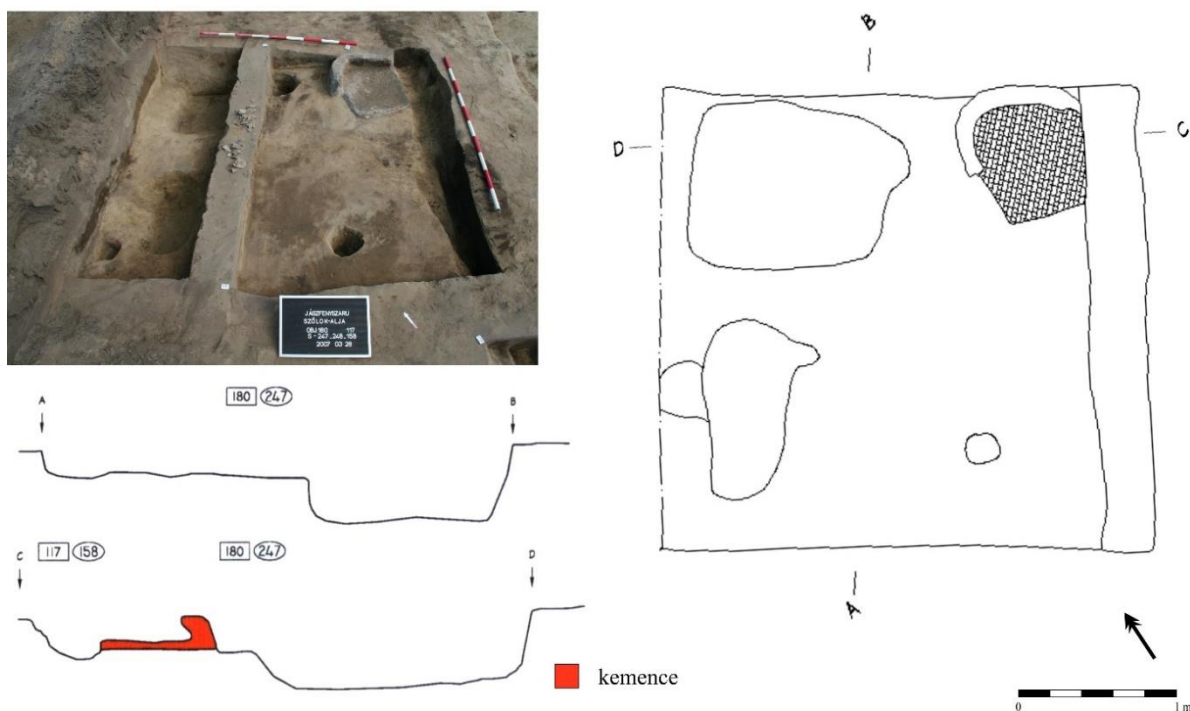
⁵³⁹ Az összes házban lévő jelenség mélységadata a padlószinttől számítva értendő.

Leletanyag (2012.2.65.1-11.) (12. tábla 1-4; 63. tábla 8)

A házból és a kemencéből összesen kilenc edény töredéke, egy vastárgy, illetve egy örlőkő (?) darabja került elő. A ház leletei között található két szarmata kerámia, négy vörösesbarnára, feketére égett, homokos és finom anyagú, esetenként samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazékhoz tartozó, Árpád-kori példány. Ezek között említhetünk egy ívelt bekarcolásokkal és hullámvonallal díszített válltöredéket (12. tábla 2). Egy másik anyagcsoportot képviselnek a szürkésfehérre-szürkésbészre égetett, homokkal, illetve többkevesebb törmelékszemcsével soványított fazéktöredékek. A két ide sorolható példány egyike egy vastag falú, korongolt edény (tárolóedény?) oldaltöredéke (12. tábla 3), a másik pedig egy zsiros és rücskös tapintású, korongolt edény (bogrács?) hullámvonalkötegekkel díszített, két darabból összeillesztett oldaltöredéke (12. tábla 4). A kerámiák mellett egy egyik végén nagyjából négyszögletes átmetszetű, másik végén ovális átmetszetű és hegyes, vastag korróziós réteggel borított, erősen korrodált, töredékes vastárgy is napvilágot látott (63. tábla 8). Funkciója kérdéses, talán árként szolgálhatott. Továbbá két állatcsont is előkerült a házból. A kemencéből egy vörösre égetett, külső felületén fekete foltos, törésfelületén vörösesbarna, homokos és finom anyagú, aprószemű samottal soványított, érdes tapintású, korongolt edény (tál?) szögfej metszetű peremtöredéke (12. tábla 1), továbbá egy barnásszürke, tömör kőzetből faragott örlőkő (?) töredéke került elő. Utóbbi körcikk formájú, a munkafelület vízszintes és sima, a külső oldala íves és simára faragott, másik két oldala egyenetlen törésfelület. A kemencéből emellett két állatcsont látott napvilágot.

22. ház (O-180 S-247 ház; S-248 kemence) (73. kép)

Szabályos négyszögletes alaprajzú ház. Nem tárták fel teljesen, mivel nyugati oldala a feltárandó terület nyugati szélére esett. Betöltése sötétbarna volt. A házban két 25 cm átmérőjű, 20 cm mélységű oszlophely került elő. A ház délnyugati felében egy 95x90 cm-es, 45 cm átlagmélységű szabálytalan gödör jelentkezett. Az északi oldal mentén egy 140x100 cm-es kb. 20 cm mélységű beásás volt. A kemence a ház északkeleti sarkában helyezkedett el. Kis részen megmaradt a függőleges fal és a sütőfelület jelentős része. A betöltése szürkésfehér volt. A ház keleti oldalát az észak-déli irányú O-117 S-158 árok vágta, amely a kemence keleti oldalát is megsemmisítette. Mérete: 3,2x2,9 m, relatív mélysége: 20 cm.

73. kép: A 22. ház

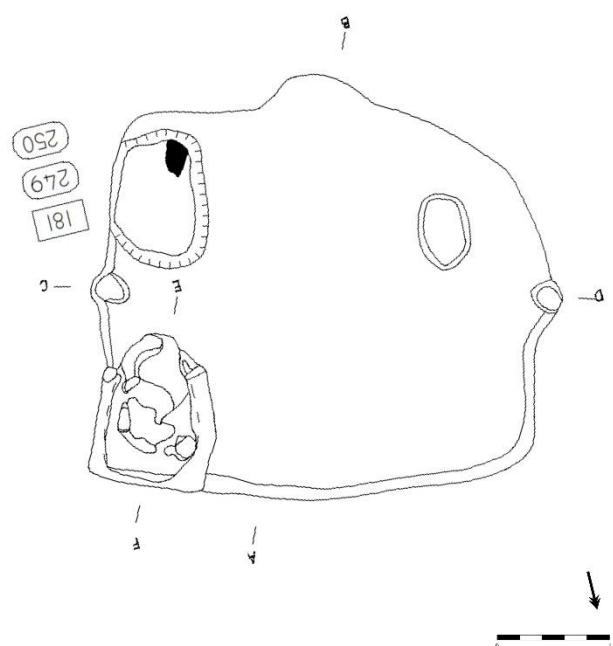
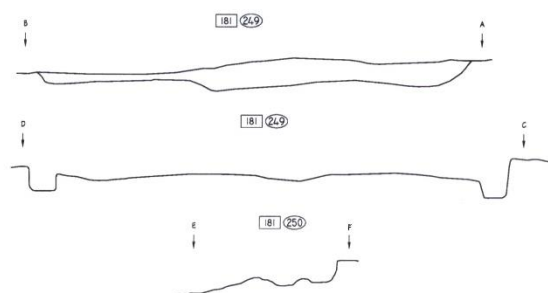
Leletanyag (2012.2.110.1-17.) (12. tábla 5–8; 62. tábla 1, 9, 16; 63. tábla 16–17)

Tíz kerámiatöredék, illetve edényrészlet került elő a házból, melyek egyet leszámítva mind vörösre vagy barnára égetett, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredékek. Említésre méltó közülük egy kis méretű fazék enyhén kihajló, tagoltatlan peremtöredéke a vállrészrel (12. tábla 5). Egy galléros peremrészlet is volt a tárgyak között (12. tábla 6). A vörösre égetett kerámiák között csak egy díszített válltöredék fordult elő, amit íves bevágásokkal dekoráltak (12. tábla 7). A többi hasonló anyagú példány díszítetlen oldaltöredék, valamint egy kicsit kopott aljú aljtöredék is volt közöttük. Egy, az előbbiektől anyagában eltérő, szürke, belső oldalán világosvörös, homokkal, kisebb törmelék szemcsékkel soványított, korongolt edény vonalköteggel díszített oldaltöredéke is előkerült (12. tábla 8). Ebből a házból származik a legtöbb fémtárgy, összesen öt darab, köztük egy rézötvözet és négy vaslelet. Előbbi leginkább gombként értelmezhető, kis méretű, kerek formájú, rézötvözetből készült, amit egy vas hátlapra illesztettek fel (62. tábla 1).⁵⁴⁰ Magának a gombnak két sík alkotta pereme van, középső, 1,5 cm átmérőjű része bemélyül, közepe állat-(kutya-)fejre emlékeztető formában kidomborodik. A teljes tárgynak kb. háromnegyed része, ami megmaradt, a törésfelületen nagyon jól látszik a rézlemez elválása a vas hátlaptól. Habár a hátlap a középső részén kicsit megvastagszik, nem lehet biztosan tudni, hogy esetleg valami függesztőfül segítette-e a rögzítést. A vastárgyak között szerepelt egy vaskulcs, melynek taraja téglalapszerű, csekély vastagságú, a kulcs szára hengeres formájú, belül üreges (csőszerű), míg a kulcs szárának megmaradt része kampóhoz hasonló alakú (62. tábla 15). Egy másik vastárgynak tömör, hengeres teste van, a vége hurok szerűen visszahajtott, de ez utóbbi már inkább lapos, lemezszerű (63. tábla 16). Erősen korrodálódott, de viszonylag jó megtartású, helyenként növényi rostokat lehet megfigyelni a rozsdába ágyazódva. Egy aránylag szimmetrikus, kicsit ovális vaskarika is előkerült, amely egyik végén egy gyűrűbe fut össze, és hengeres résszel folytatódik (63. tábla 17). Feltételezhető, hogy az utóbbi két tárgy is egy-egy kulcs részét képezte. Egy vaskés enyhén ívelt hátú, háromszög átmetszetű pengéje is napilágot látott (62. tábla 9), valamint tizennégy állatcsont is előkerült az objektumból. A kemence nem tartalmazott leletet.

23. ház (O-181 S-249 ház; S-250 kemence; S-251 gödör) (74. kép)

Lekerekített sarkú, négyszögletes alaprajzú ház. Betöltése paticsos, fekete volt. A ház két rövidebb oldalának középső részén egy-egy egymással szemben elhelyezkedő, 25 cm átmérőjű és 20 cm mélységű oszlophely figyelhető meg. A ház északkeleti sarkában egy omladékos, négyszögletes formájú kemence volt, sütőfelülete nem maradt meg. A tüzelőtér nyílása a kemence déli oldalán található. Kb. 20 cm nagyságú, tapasztott felmenő fala volt megfigyelhető. Betöltése omladékos volt. A ház délnyugati részén egy 60x50 cm nagyságú, 40 cm mélységű, ovális gödör került elő, amely O-181 S-251 számon lett elkülönítve. Az ebben talált leletanyag égett, feketés, a gödör betöltésében is szenes elszíneződés figyelhető meg. A ház délkeleti negyedében egy amorf, sekély bemélyedés volt egy őrlőkö töredékével. Mérete: 4,2x3,5 m, relatív mélysége: 5–20 cm.

⁵⁴⁰ XRF segítségével is megvizsgáltuk, magas réztartalmú ötvözetből készült a vékony lemez. Ezúton is köszönöm Raucsik Béla segítségét.

74. kép: A 23. ház

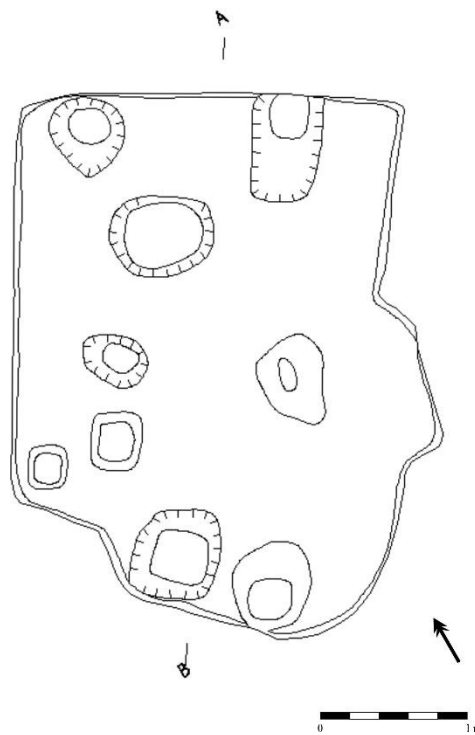
Leletanyag (2012.2.111.1-9.) (12. tábla 9–11; 13. tábla 1; 64. tábla 1; 65. tábla 2)

Három vagy négy edényhez tartozó, tizennégy kerámiatöredék került elő az objektumegyüttesből. Ezek között említhetők egy vörös, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék részben összeillesztett perem-, váll-, oldal- és aljtöredékei. A perem kihajló, tagolatlan, a vállat két sorban, viszonylag szorosan egymás mellett elhelyezkedő, enyhén ívelt bekarcolások díszítik (13. tábla 1).⁵⁴¹ A kemencéből egy hasonló anyagú, feltehetően edényoldalból készített orsókarika került elő (12. tábla 9). A kemence falából két malomkőtöredéket bontottak ki (64. tábla 1). A szenes betöltésű ovális gödörből (S-251) három kerámiatöredék, egy fenőkö töredéke, illetve egy malomkő töredéke látott napvilágot. A kerámiák barna és világos vörösesbarna, finom homokos anyagú, részben samottal soványított, korongolt fazéktöredékek. Ezek közül az egyik egy sima felületű, tagolt peremtöredék (12. tábla 10), valamint egy vonaldíszes oldaltöredék is volt közöttük (12. tábla 11). A harmadik díszítetlen oldaltöredék. A fenőkö világos vörösesbarna homokkőből faragott, téglalap átmetszetű, egyik vége felé ívesen elkeskenyedő formájú. Két rövidebb oldala egyenes, többi oldala ívelt, a legrövidebb oldala törésfelület, a többi mind simára, helyenként fényesre csiszolt (65. tábla 2). A másik gödörből származó kölelet egy világos szürkésbordó konglomerátumból faragott, belseje felé megvastagodó, kerek malomkő töredéke. Egykori örlőfelülete ívelt, simára faragott, többi oldala törésfelület, alsó oldala fekete, égett.

⁵⁴¹ Ugyanennek az edénynek egy további illeszkedő darabja került elő a 29. házból (ltr.sz. 2012.2.139.1.), ami a 23. háztól kb. 15 m-re északnyugatra található.

24. ház (O-183 S-254 ház) (75. kép)

Négyszögletes alaprajzú ház. A ház oldalai mentén összesen négy, viszonylag nagy mélységű és nagy méretű oszlophely jelentkezett. Több gödör is megfigyelhető volt a házon belül. Az objektum betöltése humuszos volt. Kemencével vagy tűzhellyel nem rendelkezett.⁵⁴² Mérete: 3,6x2,7 m, relatív mélysége: 10–20 cm.

75. kép: A 24. ház

Leletanyag (2012.2.112.1-5.) (13. tábla 2–4)

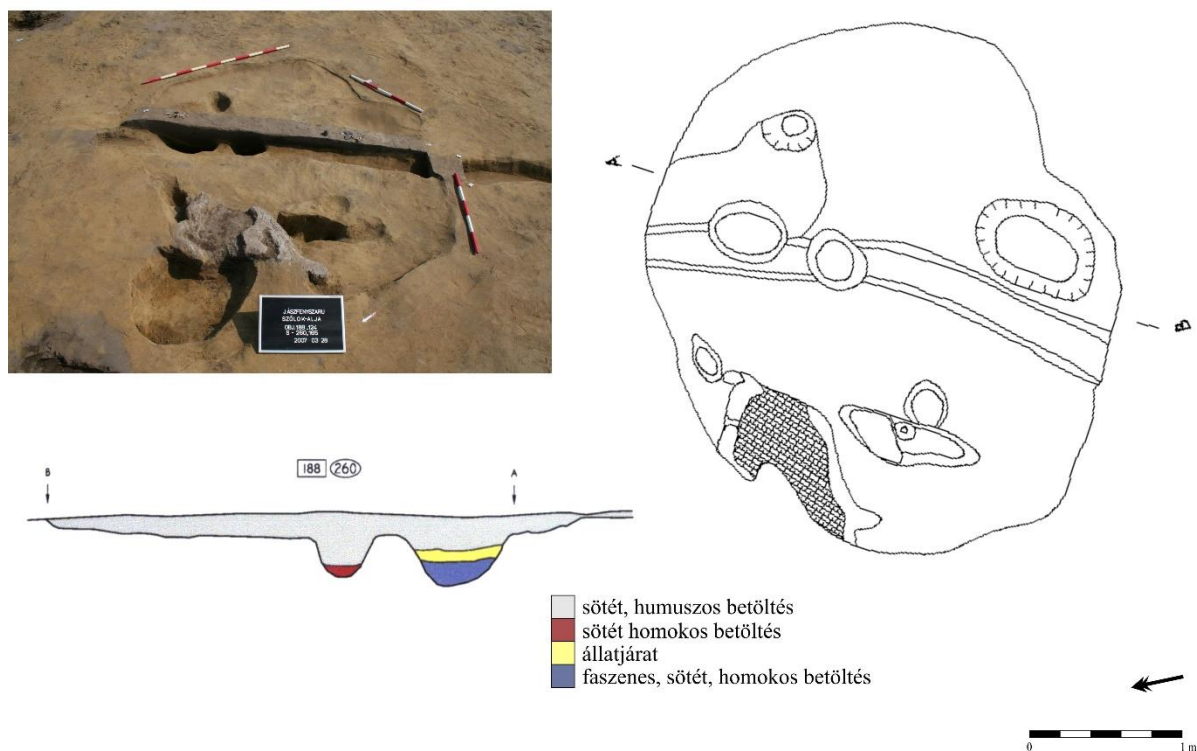
A házból öt kerámiatöredék látott napvilágot, melyek közül kettő szürkére, barnára égett, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt oldaltöredék, illetve kihajló, tagolatlan peremtöredék (13. tábla 2). A másik három példány bézs és világosszürke, törmelékszemcsékkel soványított, zsíros és enyhén rücskös tapintású perem-, oldal-, valamint aljtöredék. Említésre méltó a kihajló, tagolt peremtöredék, melynek nyakvonala alatt (csiga)vonaldísz látható (13. tábla 3), az oldaltöredéket pedig fogaskerékmintával díszítették (13. tábla 4).

⁵⁴² Metszetrajz nem állt rendelkezésre.

25. ház (O-188 S-260 ház; S-x kemence) (76. kép)

Enyhén ovális formájú, kelet-nyugati tengelyében hosszabb ház. A kemence omladékába részben beásták az S-339 gödröt. Több oszlophelyszerű mélyedés is megfigyelhető olt, de ezek nem biztos, hogy az egykori tetőszerkezethez tartoztak. Északnyugati sarkában volt a kemence, ami nem kapott külön STR számot. A házat észak-déli irányban vágta az O-124 S-165 árok. Mérete: 3,5x2,8 m, relatív mélysége: 5–25 cm.

76. kép: A 25. ház

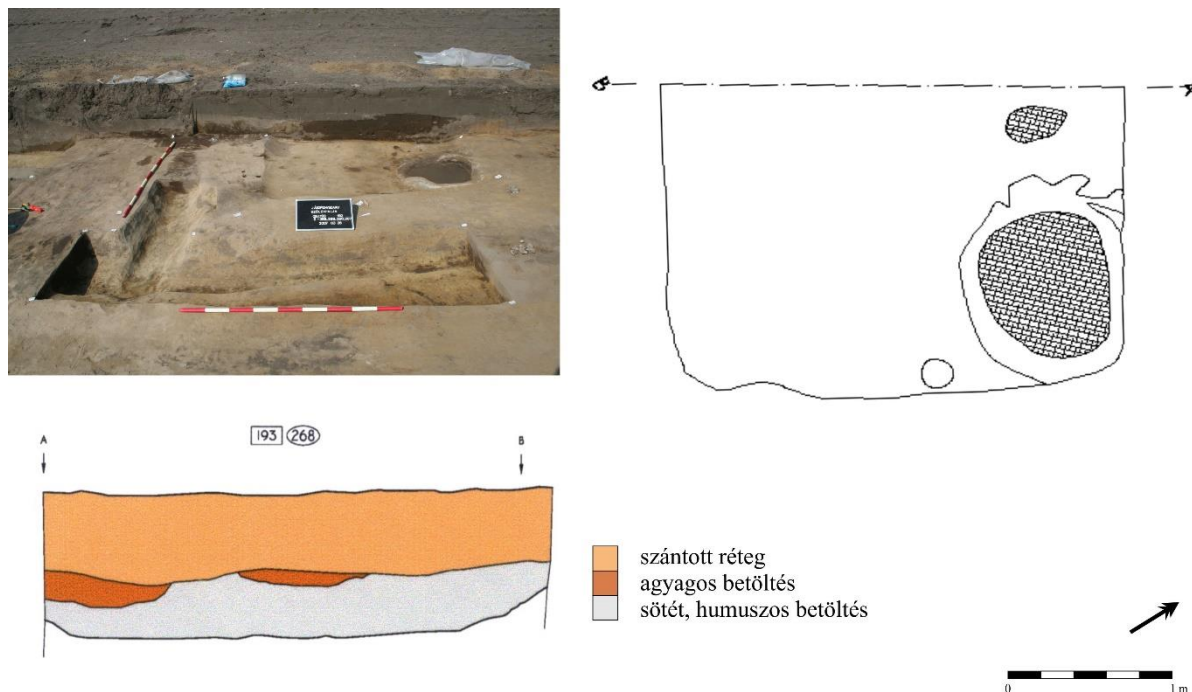
Leletanyag (2012.2.115.1-2.) (14. tábla 1–2)

Két edény töredékei láttak napvilágot az objektumból. Ezek egyike egy drappra, barnára égetett, külső oldalán fekete foltos, homokos és nagyon finom anyagú, samottal (?) soványított, sima felületű, korongolt fazék összeillesztett, enyhén kihajló, tagolatlan peremtöredéke és sekély csigavonaldíszes válltöredéke (14. tábla 1). Emellett egy bézsre, világosszürkére égetett, felületén szürke és szürke foltos, homokkal, törmelékszemesekkel és samottal soványított, külső oldalán sima, belső oldalán kicsit rücskös felületű, korongolt fazék összeillő hullámvonaldíszes oldal- és aljtöredékei származnak az adott házból (14. tábla 2). Tizenhárom állatcsontot is találtak.

26. ház (O-193 S-268 ház; S-269 kemence) (77. kép)

Szabályos négyszög alakú ház a feltárási terület nyugati szélén. A szelvényen túlnyúlt az objektum. Betöltése humuszos volt. A ház keleti sarkában kapott helyet a 100x120 cm méretű kemence, ami szabálytalan négyzet alakú volt és délnyugati nyílással rendelkezett. Mérete: 1,9x2,8 m, relatív mélysége: 10–12 cm.

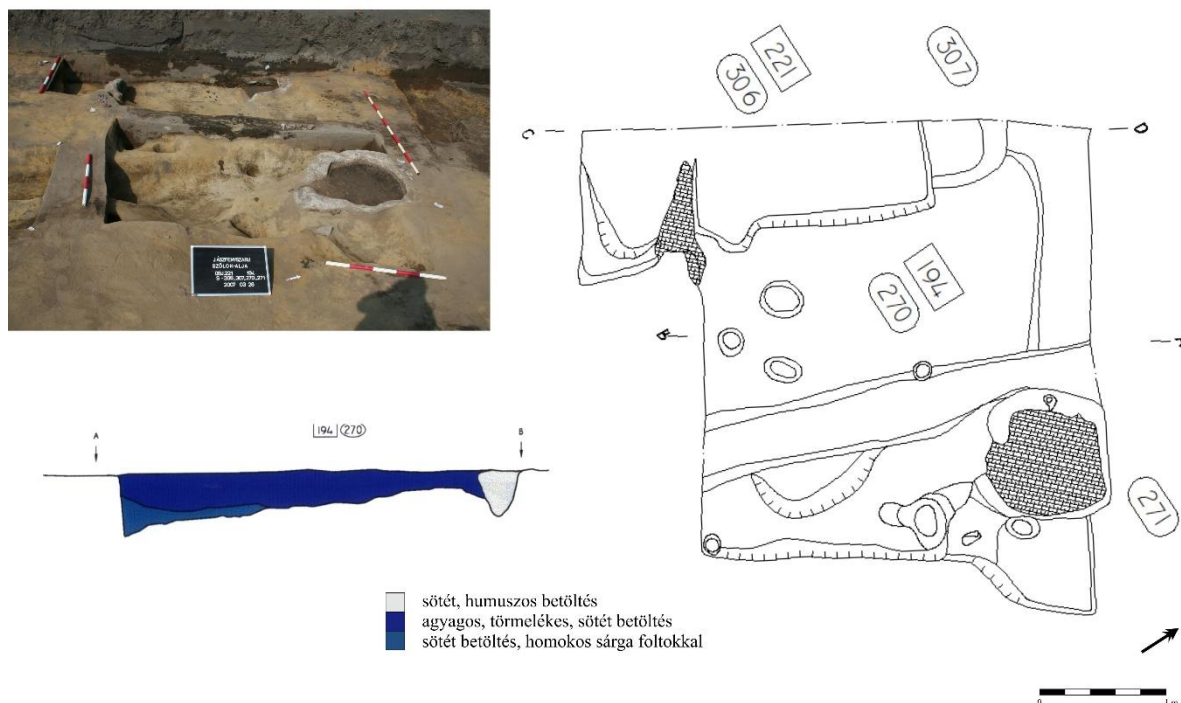
77. kép: A 26. ház

Leletanyag (2012.2.118.1-9.) (14. tábla 3–6)

A házból hat vörösré, barnára vagy feketére égetett, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék került elő. Ezek között említhetünk többek között egy kihajló, tagolatlan peremtöredéket (14. tábla 3), illetve egy enyhén kopott aljtöredéket (14. tábla 4). További két sekélyen bekarcolt vonaldiszes, illetve két díszítetlen töredék tartozott ezen kerámiák közé. A házból ezen kívül egy állatsont is napvilágot látott. A kemencéből származik két, az előzőekhez hasonló anyagú kerámiatöredék. Az egyik alig látható, sekély behúzásokkal díszített oldaltöredék (14. tábla 6), a másik egy enyhén kopott aljtöredék (14. tábla 5). A kerámiaanyag mellett egy lyukacsos szövetű, egyenetlen felületű és amorf formájú, súlyos vassalak is előkerült a kemencéből.

27. ház (O-194 S-270 ház; S-271 kemence) (78. kép)

Négyszögletes alaprajzú ház részlete. Két egymást metsző ház (O-194, O-221) közül a keleti a most tárgyalt. Betöltése humuszos. A kemence a ház keleti sarkában helyezkedett el, egyenes oldalfalú, egyenes sütőfelülettel ellátott, 120x100 cm méretű, 10 cm relatív mélységű kemence. A házat az O-117 árok metszi. Mérete: 3,2x2,9 m, relatív mélysége: 20 cm.

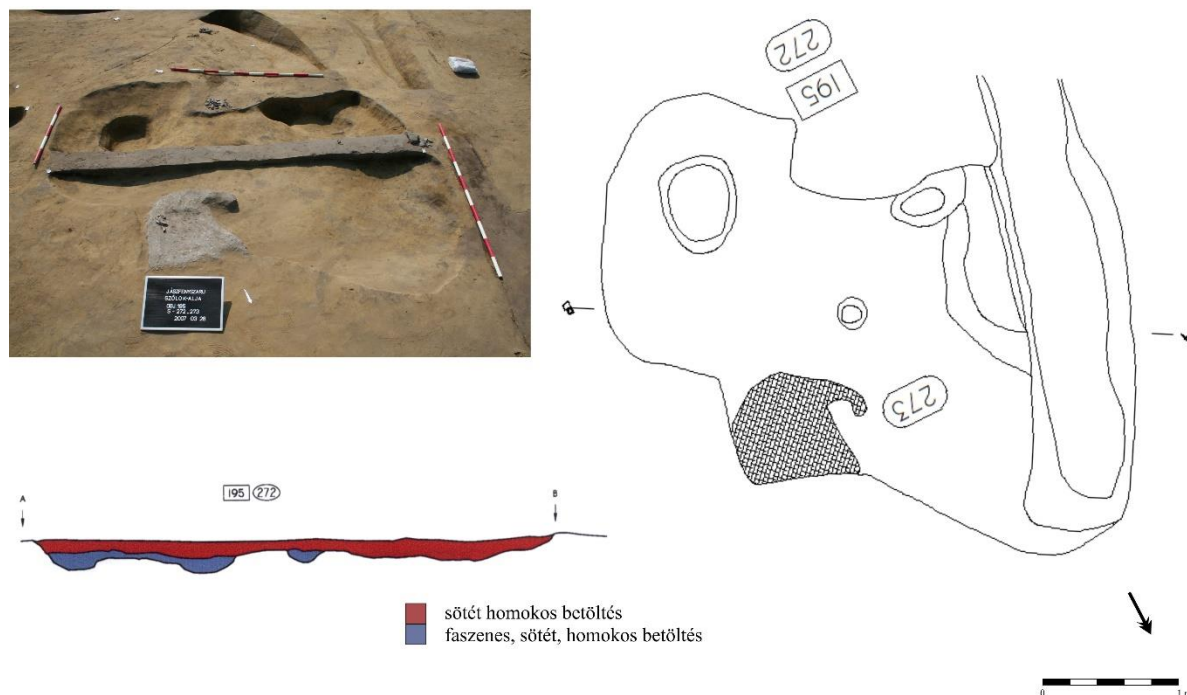
78. kép: A 27. ház

Leletanyag (2012.2.119.1-12.) (15. tábla 1–5)

A házból tíz edény töredékei láttak napvilágot, melyek között vörösre égetett, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, illetve fehérre, bézsre, rózsaszínre vagy világosszürkére égetett, törmelékszemcsével, egy esetben emellett samottal is soványított, finom anyagú darabok is előfordultak. Előbbiek között egy peremtöredéket kell megemlíteni, melynek pereme egyszerű kihajló, tagolatlan, vállát pedig kis méretű, szabályos sorba rendezett íves bekarcolások díszítik (15. tábla 1). A másik anyagsorozatban is volt egy kihajló, felhúzott, vágott szélű, bordával tagolt peremtöredék, melynek vállrészét bekarcolt vonal díszíti (15. tábla 3). A négy kisebb méretű, csigavonaldíszes oldaltöredék mellett egy fogaskerékmintás példány is volt, melyen két sorban futott a díszítés (15. tábla 2). A dekorált töredékek között a leglátványosabbakat határozott vonalú hullámvonalköteggel díszítették. Összesen három töredék került elő ezekből, kettő összeillik, a harmadik viszont lehet, hogy egy másik, hasonló díszítésű edény része (15. tábla 4–5). A kerámiák mellett a házból származik még kilenc állatsont is. Egy téglalap átmetszetű, téglatesthez hasonló formájú, de egyik vége felé ívelt oldalú fenőkö töredéke, valamint egy szürke, belseje felé elvékonyodó, eredetileg kör alakú malomkö töredéke is előkerült, utóbbi a kemencében volt.

28. ház (O-195 S-272 ház; S-273 kemence) (79. kép)

Szabálytalan alakú házmaradvány. Betöltése humuszos. A ház északkeleti részén kapott helyet a kemence, ami 80x80 cm-es volt. Mérete: 4,05x2,9 m, relatív mélysége: 20–30 cm.

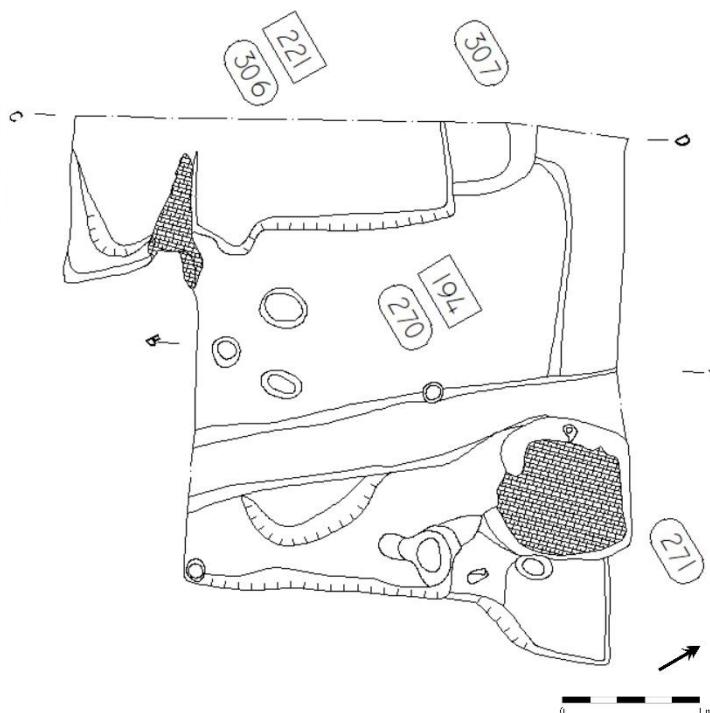
79. kép: A 28. ház

Leletanyag (2012.2.120.1-17.) (15. tábla 6–12; 16. tábla 1–3)

Az objektumból tizenöt kerámiatöredék került elő, melyek egy része homokos, finom anyagú, esetenként samottal soványított, érdes vagy sima tapintású edényből származik. Ezek között említhetünk például egy kihajló, finom bordával tagolt, enyhén hornyolt, lekerekített szélű peremtöredéket (15. tábla 6), egy galléros peremtöredéket (15. tábla 7), egy csigavonaldíszes oldaltöredéket az alj részletével (15. tábla 11), valamint egy vonaldíszes aljtöredéket (15. tábla 12). Ezek mellett vörösre, bézsre, szürkésfehérre, szürkére égetett, kisebb-nagyobb törmelékiszemcsékkel soványított, korongolt edények töredékei is napvilágot láttak. Egy bézs-világosszürke-bézs szendvicses törésfelületű, belső oldala felé megvastagodó, lyukkal ellátott bográcsperemtöredék (16. tábla 1), egy kihajló, bordával tagolt peremtöredék, ami egy nagy méretű edényhez tartozhatott (16. tábla 2), illetve több díszített darab is napvilágot látott. Utóbbiak esetében egy kis méretű, vastag falú, hullámvonalköteggel díszített példányt (15. tábla 8), egy fogaskerékmintával ellátott vékony falú oldaltöredéket (15. tábla 9), és egy csigavonaldíszes oldaltöredéket érdemes kiemelni (15. tábla 10). Egy magmás kőzetből faragott, eredetileg kerek formájú, közepe felé elvékonyodó malomkő töredéke, illetve két kisebb méretű, rózsaszínes-világosszürke, egyik felületén egyenes, nagyjából sima felületű, konglomerátumból készített örlőkő (?) töredéke is napvilágot látott. A kemence betöltésében egy kihajló, felhúzott, bordával tagolt, vízszintesre vágott szélű fazék peremtöredéke volt. A bézs színűre égetett, homokkal és törmelékiszemcsékkel soványított, sima tapintású, korongolt példány külső, borda feletti részét, illetve a perem belső oldalának felső kihajló részét hullámvonalköteg díszíti (16. tábla 3). A házból kilenc, a kemencéből négy állatcsont került még elő.

29. ház (O-221 S-306 ház; S-307 kemence) (80. kép)

Négyszögletes alaprajzú ház részlete. A feltárt terület nyugati határán lévő ház egy része, mely nyugati irányban tovább folytatódik. A betöltése omladékos, szürkés, hamus volt. Oszlophelyet nem figyeltek meg. Az északkeleti sarkában helyezkedett el a kemencének a feltárt területen lévő töredékes része. A kemence a feltáratlan területen folytatódik, fala függőleges, tapasztott volt, sütőfelülettel rendelkezett. A sütőfelület jó minőségű, alatta narancsos, égett réteg volt megfigyelhető. Betöltése fehéresszürke, hamus volt. A házat valószínűleg a 27. házba (O-194 S-270) ásták bele, lehet annál fiatalabb. Mérete: 0,75x3,5 m, relatív mélysége: 30 cm.⁵⁴³

80. kép: A 29. ház

Leletanyag (2012.2.139.1-12.) (16. tábla 4–9; 63. tábla 6)

Kilenc edény töredékei kerültek elő a házból, melyek többsége vörösre, barnára, szürkére égetett, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt edény töredéke. Két egyszerű kihajló, nagyjából lekerekített szélű, illetve egy enyhén galléros formát mutató peremtöredék került elő (16. tábla 4–6). A legnagyobb méretben megmarat peremtöredék vállrészét két sorba rendezett, látszólag kettes csoportokat alkotó, vékony, sekély, enyhén ívelt bekarcolások díszítik (16. tábla 4).⁵⁴⁴ Az egyik oldaltöredéket teljes felületén sekély besimított vonalakkal dekorálták (16. tábla 7), illetve egy díszítetlen darab is előkerült. Egy vörös, törésfelületén vörös-szürke-vörös szendvicsszerkezetű, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, simított, néhol polírozott felületű, apró fogaskerékmintával díszített palack nyaktöredékei is napvilágot láttak (16. tábla 8). Három bézsre, világosszürkére égetett példány is szerepel a leletek között, melyek egyike egy homokkal soványított, finom anyagú, korongolt, csigavonaldíszes fazék kihajló szögfej peremtöredéke (16. tábla 9), kettő pedig törmelékszemcsékkel soványított aljtöredék. Utóbbiak egyikének oldalrészén csigavonaldíszes, alja kopott. A kerámiák mellett három vastárgy töredékei is előkerültek, ezek közül az egyik egy viszonylag nagy méretű, négyszög átmetszetű vasszeg, amelynek vége ellaposodik és visszahajlik (63. tábla 6). Egy másik vastárgy négyszögletes, vastagabb lemezes kialakítású,

⁵⁴³ Metszetráaj nem állt rendelkezésre.

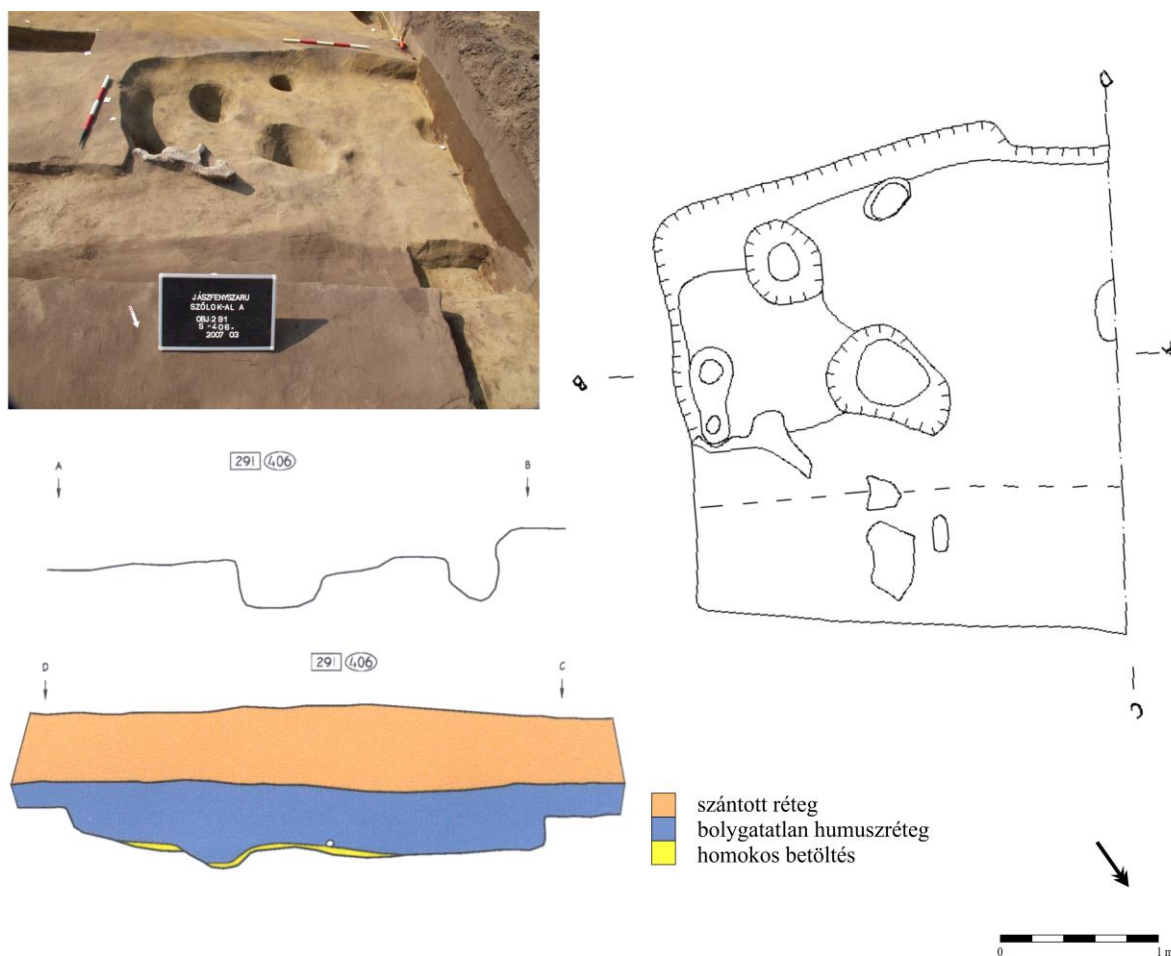
⁵⁴⁴ Ugyanennek az edénynek egy további illeszkedő darabja került elő a 23. házból (litr.sz. 2012.2.139.1.), ami a 29. háztól kb. 15 m-re délkeletre található.

egyik feléhez amorf, kicsit téglalap formát mutató rész kapcsolódik. A harmadik vastárgyból két kis méretű, eredetileg téglalap formájú lemezt alkotó töredék maradt meg. Az utóbbi két fémlelet rekonstruálása, funkciójának meghatározása egyelőre nem lehetséges. A házból öt állatcsont is napvilágot látott. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

30. ház (O-291 S-406 ház, S-x kemence) (81. kép)

Négyszögletes alaprajzú ház a feltárási szelvény nyugati szélén. A ház szerkezetére utalhat a déli-délnyugati oldalfala mentén megfigyelt oszlophely. A kemence a ház keleti sarkában lehetett, de csak egy kicsi szürke agyagos tapasztás maradt meg belőle, külön STR számot nem kapott. A házon belül több gödör is megfigyelhető volt. Mérete: 2,8x3,2 m, relatív mélysége: 24–36 cm.

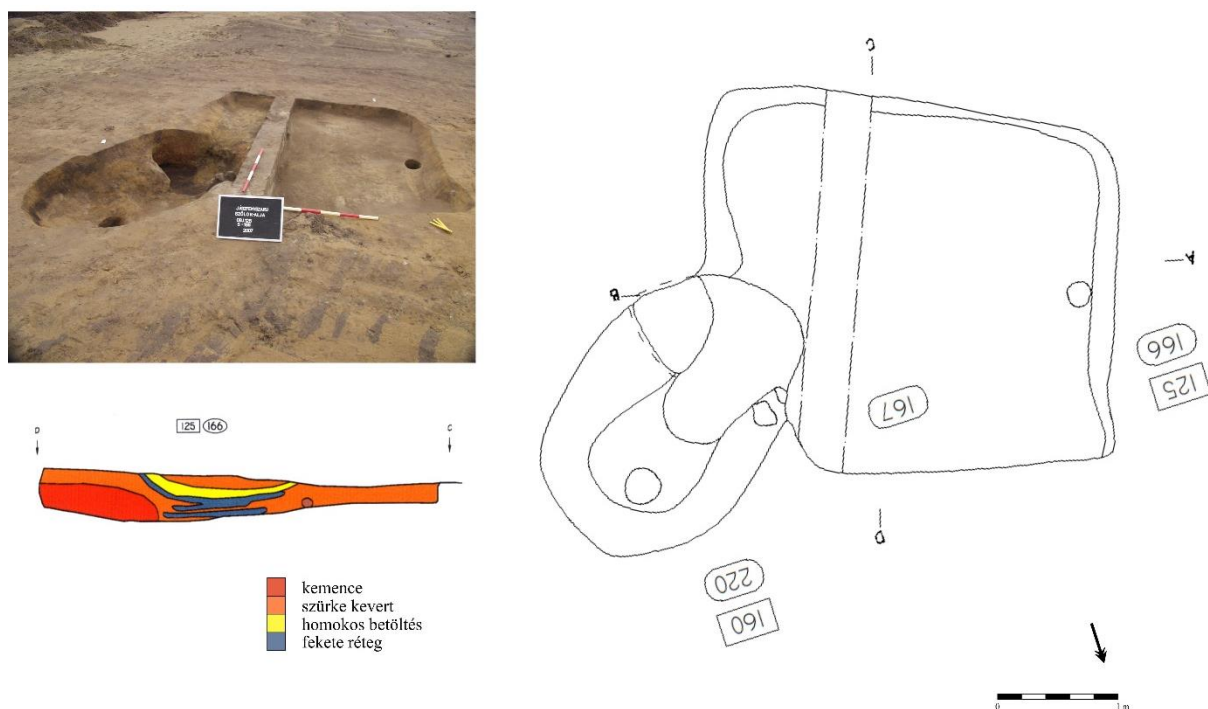
81. kép: A 30. ház

Leletanyag (2012.2.160.1-7.) (17. tábla 1–3)

Hét edény töredéke került elő az objektumból, melyek közül az egyik egy vörösre égetett, külső oldalán szürkésbarna, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, vékony falú, korongolt fazék kihajló, lecsüngő peremtöredéke (17. tábla 1). A többi mind fehérre, bézsre, világosszürkére égetett, két esetben külső oldalán szürke és fekete, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edényhez tartozott. Ezek között három csigavonaldíszes oldaltöredék (17. tábla 2), illetve két kopott aljtöredék található. A leglátványosabb lelet egy bézs színű, kívül feketére égett, csigavonallal díszített fazék aljtöredéke, melyen bizonytalanul rekonstruálható, körbe foglalt, egymást metsző átlós vonalak alkotta fenékbélyeg látható (17. tábla 3). Tíz állatcsont is napvilágot látott a házból. A kemence nem tartalmazott leletet.

31. ház (O-125 S-166 ház; S-167 kemence) (82. kép)

Négyszögletes alaprajzú ház. Az objektum délkeleti sarkában paticsrögök és omladék jelentkezett. Az objektum szélein túl is folytatódik egy kb. 3x5 m-es területen égett folt a ház körül, vastagsága kb. 30 cm. Vörös, vörösesbarna. A metszetben is látszódik több égett réteg, de van egy markáns vörös és több fekete, hamus, szenes is. A ház nyugati oldala mentén középen egy oszlophely jelentkezett. A kemence a ház keleti sarkában kapott helyet, omladékos, betöltése szürkés hamus, a sütőfelület nem volt megfigyelhető.⁵⁴⁵ A 3. kültéri kemence (O-160 S-220) található a ház keleti sarkában. Mérete: 3,4x3,2 m, relatív mélysége: 35–40 cm.

82. kép: A 31. ház

Leletanyag (2012.2.73.1-3.) (17. tábla 4–5)

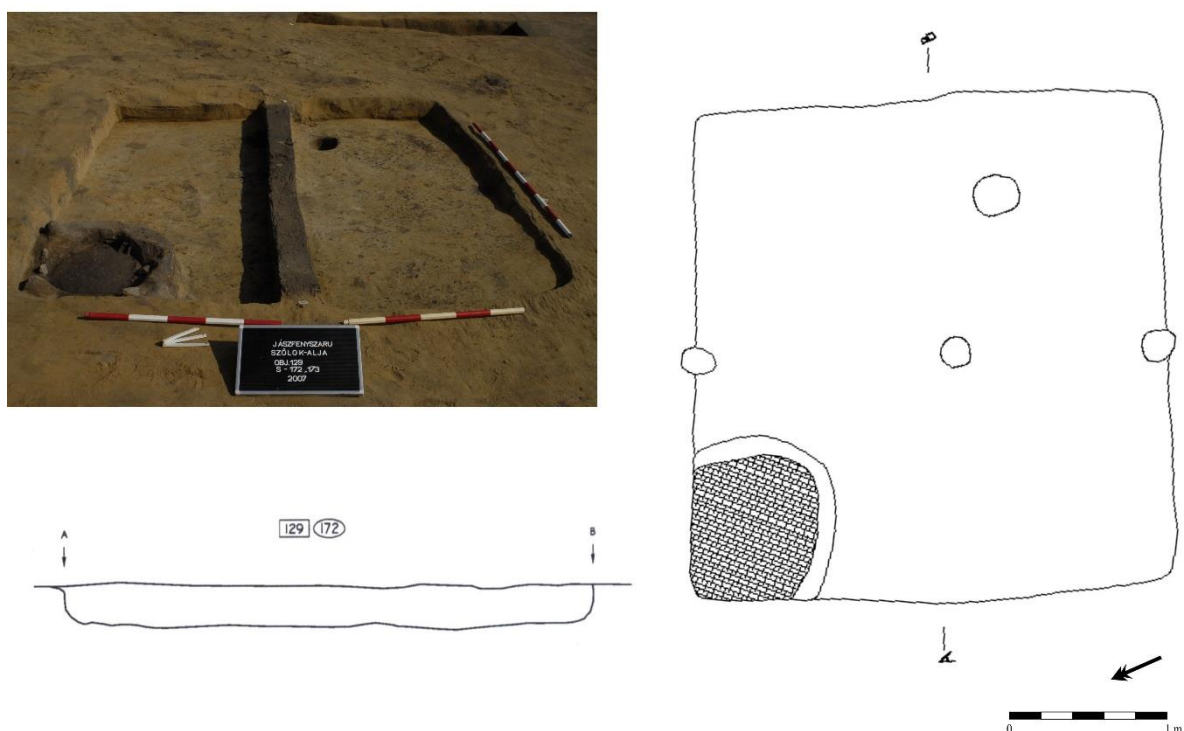
Mindössze három kerámia került elő a házból, mind szürkésdrappra, vörösre, szürkésbarnára égetett, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék. Az egyik egy díszítetlen, a másik egy hullámvonalköteggel díszített (17. tábla 4), a harmadik pedig egy vonaldíszes oldaltöredék (17. tábla 5). A kemence nem tartalmazott leletet.

32. ház (O-129 S-172 ház; S-173 kemence) (83. kép)

Szabályos, négyszögletes alaprajzú ház. Betöltése fekete, agyagos. Északi és déli oldalfalai mentén kb. 30 cm mélységű, 15 cm átmérőjű oszlophelyek találhatóak. Északnyugati sarkában volt a 90 cm átmérőjű, kő alapokra rakott, sütőfelülettel ellátott kemence. A kő alapozás jól látható, a sütőfelület 60 cm átmérőjű. Különböző köeszközök töredékei kerültek elő belőle. Sárgásfehér omladék, fekete, kevert, omladékos betöltés jellemezte, a sütőfelületet kövekkel vették körbe. A kemence nyílása délnyugat felé nézett, az agyagos tapasztás itt ért véget, kb. 35 cm széles, 5–6 cm magasságban a padlószinttől. Mérete: 3,2x2,9 m, relatív mélysége: 20 cm.

⁵⁴⁵ Az A-B metszet nem állt rendelkezésünkre.

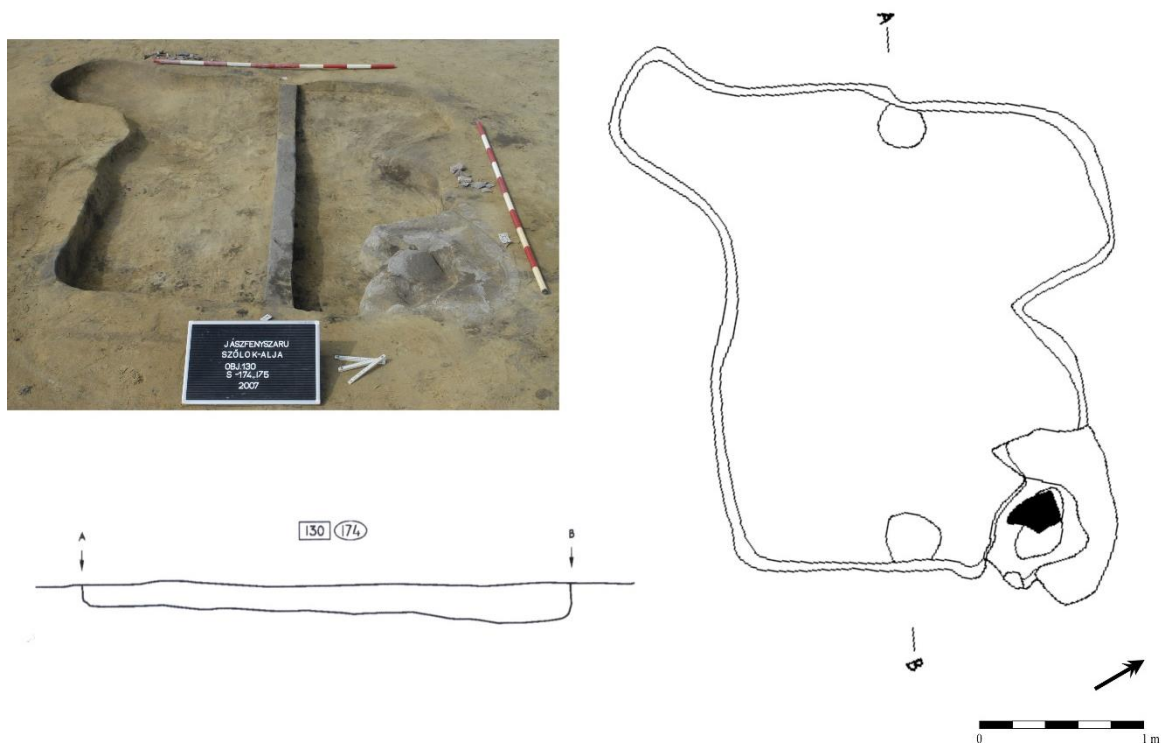
83. kép: A 32. ház

Leletanyag (2012.2.76.1-8.) (17. tábla 6; 18. tábla 1–2; 66. tábla 5–6)

A házból három kerámiaedény töredékei kerültek elő, melyek mind barnára, barnásszürkére, vörösre égetett, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazekakhoz tartoztak. Az egyik egy összeillesztett perem- és válltöredék. A perem enyhén kihajló, lekerekített, széle sekélyen kannelúrázott, a vállrészt két sorban íves bekarcolások díszítik (18. tábla 1). Egy másik fazék felső felének egy részét több darabból lehetett összeilleszteni. Ennek pereme enyhén kihajló, felül lekerekített, kívül éles szélű, a vállát pedig hullámvonalban kialakított íves bevágások díszítik (17. tábla 6). A harmadik fazékból összeillő, díszítetlen oldal- és aljtöredékek maradtak meg (18. tábla 2). A kerámiák mellett egy világosszürke, lukacsos szövetű kőzetből faragott, legömbölyített formájú, egyik oldalán nagyjából egyenes felületű marokkő (66. tábla 5), valamint egy állatcsont is előkerült a házból. A kemencéből kizárólag kőleletek láttak napvilágot. Ezek között említhetünk egy sötétszürke, tömör kőzetből készített, ellapított, ovális alakú és ovális átmetszetű, simára kopott marokkövet (66. tábla 6), illetve egy sötétszürke, barnásszürke, kicsit lyukacsos szövetű, egyébként tömör kőzetből faragott, trapéz átmetszetű hasáb formájú, egyik oldala felé lejtő, fényesre csiszolódott felületű fenőköttöredéket. Utóbbi oldalai simára faragottak, csak legrövidebb oldala egyenetlenebb kicsit, illetve másik rövid oldala egyenetlen törésfelület. Két örlőköttöredék is található a kemencéből származó leletek között. Az egyik világos rózsaszínesszürke, helyenként sötétszürke foltos, konglomerátumból faragott, egyik oldalán egyenes és sima, többi oldalán egyenetlen törésfelületű, nagyméretű örlőkö két összeillő töredéke. A másik világosbordó és világossárga, apró szemcsézettségű, tömör, érdes felületű kőzetből faragott örlőkö töredéke. Egyik oldalán egyenesre és simára faragott, többi oldala egyenetlen törésfelület.

33. ház (O-130 S-174 ház; S-175 kemence) (84. kép)

Négyszetes, enyhén téglalap alakú ház. Betöltése homogén, fekete. Északi és déli oldalfalai mentén 30 cm mélységű, 15 cm átmérőjű oszlophely található. Északkeleti sarkában kőalapozású omladékos kemence figyelhető meg, sütőfelület nélkül. Feltételezhető, hogy a kőalapozáshoz korábbi őrlőkőtöredékeket használtak. A tapasztott kemence teljes kibontásra nem volt lehetőség, így a sütőfelületről nincs adatunk. A ház délnyugati részén figyelhető meg a bejárat. Mérete: 2,9x2,4 m, relatív mélysége: 20 cm.

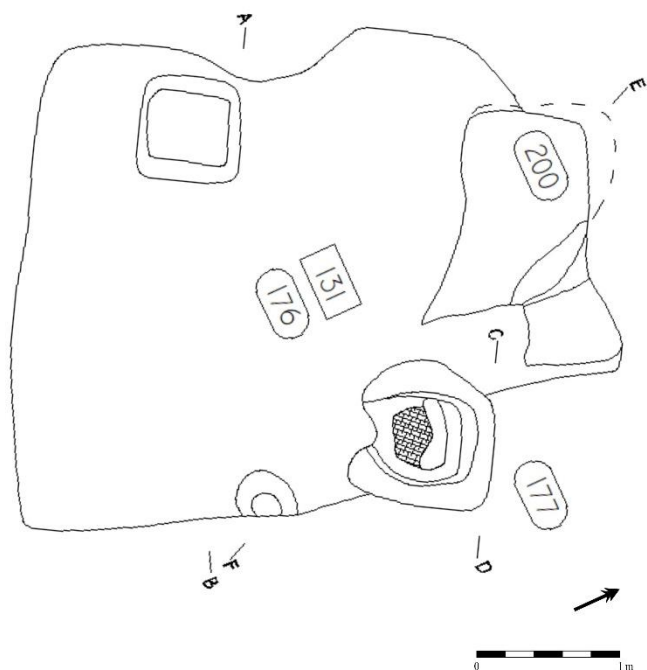
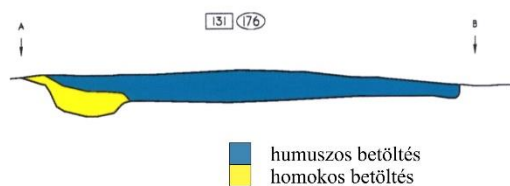
84. kép: A 33. ház

Leletanyag (2012.2.77.1-8.) (18. tábla 3–4; 19. tábla 1–2; 66. tábla 3)

A házból hat kerámiaedény darabjai láttak napvilágot, melyek többségében vörösre, barnásszürkére, világosszürkére égetett, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt kerámiákhoz tartoztak. Ezek között említhetünk egy díszítetlen, illetve egy két sorban elhelyezkedő íves bevágásokkal díszített vékony falú oldaltöredéket (18. tábla 3). Hasonló anyagúak egy bogrács vékony és sekély csigavonallal díszített, részben összeillesztett oldaltöredékei (19. tábla 2). Egy másik anyagcsoportot képvisel egy világosbarnára égetett, sötétszürke foltos, törésfelületén barna-szürke-barna szendvicsszerkezetű, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, enyhén rücskös tapintású, korongolt bogrács vízszintesen vágott, széléin nagyjából lekerekített peremtöredéke a vállrésszel (19. tábla 1). Ehhez hasonló anyagú egy csigavonaldíszes oldaltöredék, továbbá ide sorolhatók egy viszonylag vékony falú, korongolt fazék sűrű csigavonaldíszes, összeillesztett oldaltöredékei is (18. tábla 4). A házból származik emellett hét állatcsont is. A kemencéből csak két tárgy került elő, melyek egyike egy szürkésfehér-szürke, tömör homokkőből faragott, egyik oldala felé keskenyedő, ívelt felületű, többi oldalán nagyjából egyenes, hasáb alakú, téglalap átmetszetű fenőkö (66. tábla 3). Egyik nagyobb felülete, illetve az egyik hosszanti, keskenyebb oldala különösen finomra, simára csiszolódott. A másik kettő egy világosbordó, közepes szemcsézettségű, kicsit mállekony, érdes felületű kőzetből faragott őrlőkö két összeillő töredéke. Az őrlőfelület simára faragott és kopott, többi oldala egyenetlen törésfelület.

34. ház (O-131 S-176 ház; S-177 kemence) (85. kép)

Négyszögletes alakú, sekély ház. Délnyugati harmadában egy gödör figyelhető meg. Keleti oldalfala mentén 30 cm mélységű 15–20 cm átmérőjű oszlophely van, valószínűleg a nyugati fal mentén is elhelyezkedett egy, de ez nem volt megfigyelhető. Északkeleti sarkában 80 cm átmérőjű rakott kemence található sütőfelülettel. A kemence enyhén lekerekített, négyszögletes formájú volt. A függőleges falának belső oldalán paticsos, égett, vörös elszíneződés volt megfigyelhető. A nyílása a padlószinttől kb. 8 cm-rel magasabban, a sütőfelület a felszíntől 12 cm-rel mélyebben jelentkezett. A ház északnyugati sarkát a 103. gödör vágta. Mérete: 3,3x3,3 m, relatív mélysége: 20 cm.

85. kép: A 34. ház

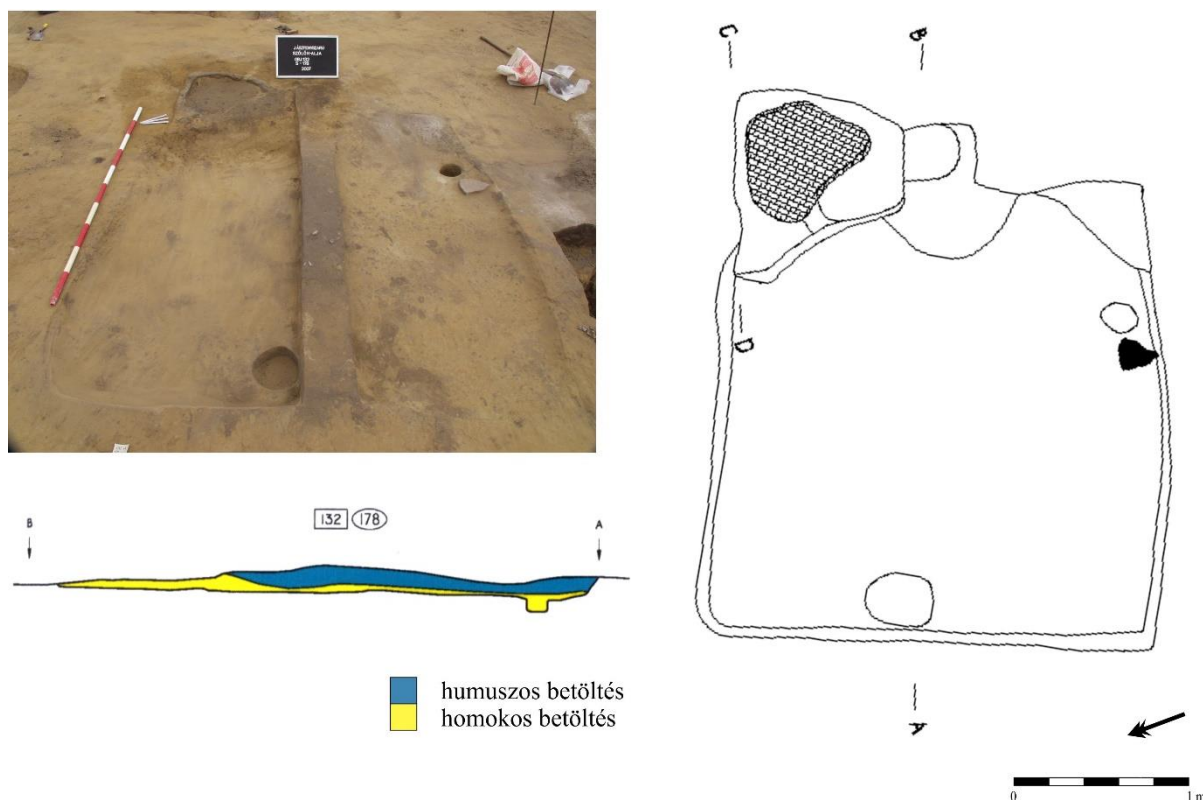
Leletanyag (2012.2.78.1-7.) (19. tábla 3–5)

A házból mindössze két kerámiatöredék került elő. Az egyik egy szürkésvörösre égetett, belső oldalán és törésfelületén szürke, samottal (?) soványított, érdes tapintású, vastag falú, korongolt fazék vonalköteggel díszített oldaltöredéke (19. tábla 3).⁵⁴⁶ A másik példány egy szürkésbézsre égetett, külső felületén szürke, belső felületén szürke foltos, törésfelületén szürkésbézs és szürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazék aljtöredéke (19. tábla 5). Ugyancsak a házból került elő egy barna és drapp színű kovából pattintott, fényes, kagylós törésfelületű, vékony, szabálytalan alakú, éles szélű, kicsi kőszköz, melynek kora kérdéses. A ház leletanyagához tartozik három állatcsont is. A kemencéből négy kerámiatöredék látott napvilágot, melyek közül három szarmata. Az Árpád-kori darab egy szürkésfehérre égetett, külső oldalán sötétszürke foltos, belső oldalán világosszürke, törésfelületén szürkésfehér-sötétszürke-szürkésfehér szendvicsszerkezetű, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, érdes tapintású, korongolt fazék hullámvonallal díszített oldaltöredéke (19. tábla 4). A kemencéből ezen kívül még egy bordó, fekete kérgű kőzet töredéke került elő, melynek a megmaradt kérges felülete viszonylag sima, többi oldala egyenetlen, éles törésfelület. A kemence három állatcsontot, illetve egy kagylótöredéket is tartalmazott.

⁵⁴⁶ A kerámiatöredék felületén látható átlós vágás feltehetően a bontás során, s nem az edény használatának idején keltkehetett.

35. ház (O-132 S-178 ház; S-179 kemence) (86. kép)

Szabályos, téglalap alakú, sekély ház.⁵⁴⁷ Betöltése homogén fekete volt. A nyugati és keleti oldalfalak mentén jól kivehető, 20 cm mélységű és 20 cm átmérőjű oszlophelyek figyelhetők meg. A ház északkeleti sarkában helyezkedett el a kb. 80 cm átmérőjű tapasztott kemence, amely sütőfelülettel és függőleges oldalfallal rendelkezett. A felszíntől a sütőfelület 5 cm mélyen húzódott, rajta omladék jelentkezett.⁵⁴⁸ A kemence nyílása nem volt meghatározható. Mérete: 3,2x2,7 m, relatív mélysége: 10 cm.

86. kép: A 35. ház

Leletanyag (2012.2.79.1-2.) (64. tábla 2)

A házból egy kerámia és egy örlőkőtöredék került elő. Előbbi egy bézsre égetett, külső oldalán szürke, belső oldalán sötétszürke, törésfelületén bézs és szürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, zsíros és belső oldalán enyhén rücskös tapintású, korongolt fazék kis méretű, vonaldíszes oldaltöredéke. Utóbbi egy világosbordó és világossárga, apró szemcsézettségű, tömör, érdes felületű kőzetből faragott örlőkö töredéke. Egyik oldalán egyenesre és simára faragott, külső oldala felé elvékonyodik, külső oldala íves, többi felülete egyenetlen törésfelület (64. tábla 2). A kemencéből nem került elő lelet.

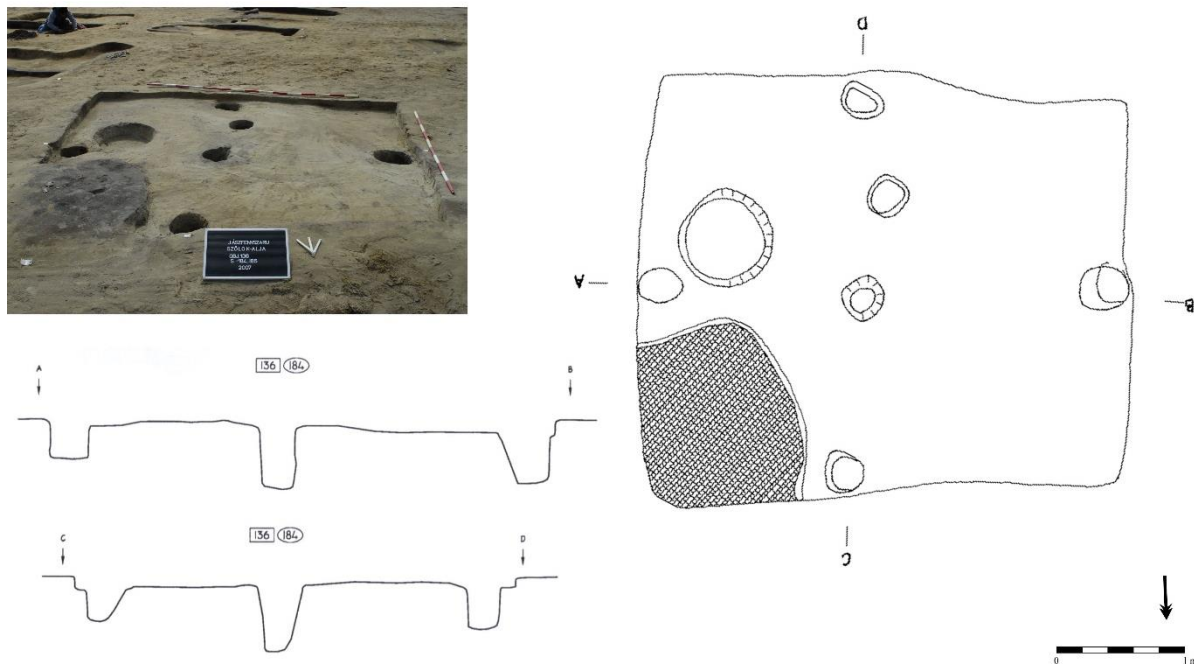
⁵⁴⁷ Az összesítő rajzon a ház tájolása 180°-os eltérést mutat az ásatási fotókhoz képest. Utóbbiakat áttekintve, bizonyos, hogy az épület eredetileg északnyugat-délkeleti tájolású volt.

⁵⁴⁸ A C-D pontok között nem vettek fel metszetet, azok a kemence 1:10 méretarányú részletrajzához kapcsolódó illesztőpontok.

36. ház (O-136 S-184 ház; S-185 kemence) (87. kép)

Szabályos négyszögletes ház, betöltése homogén fekete. Nyugati és keleti oldalfala mentén két, északi és déli oldalán szintén két, középen pedig egy oszlophely található. A hatodik oszlophely kilóg a többi síkjából. Az oszlophelyek mélysége 30 cm, a centrális helyzetben lévő pedig 50 cm mély. Északkeleti sarkában 1,3x1 m-es, ovális alakú, kb. 5 cm vastagságú, hamus, égett folt található. Valószínűleg a kemence maradványa, sütőfelület nem volt megfigyelhető. A házban a kelet-nyugati oszlophelysortól délre egy 50 cm átmérőjű, kb. 10 cm mély gödör figyelhető meg. Mérete: 4,2x3 m, relatív mélysége: 10–15 cm.

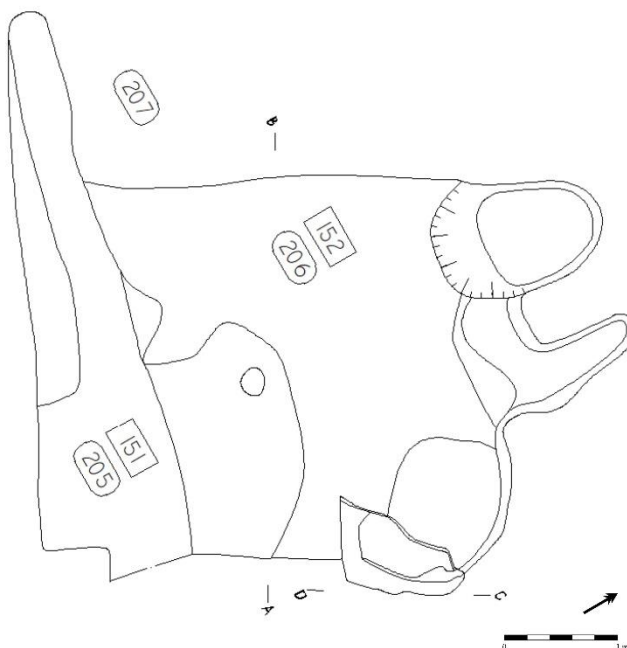
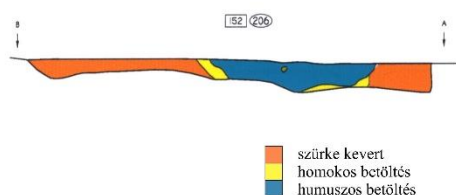
87. kép: A 36. ház

Leletanyag (2012.2.82.1-3.) (17. tábla 7)

Három kerámiatöredék került elő a házból, melyek mind bézsre és szürkésbézsre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsével, egy esetben ezek mellett samottal soványított, korongolt edényekből származnak. Ezek között említhető egy kicsit érdes tapintású, vastag falú, korongolt edény (tárolóedény?) csigavonaldíszes oldaltöredéke (17. tábla 7), egy enyhén rücskös tapintású, korongolt fazék csigavonaldíszes oldaltöredéke, valamint egy fazék alul simára kopott aljtöredéke. A kemence nem tartalmazott leletet.

37. ház (O-152 S-206 ház; S-207 kemence) (88. kép)

Északkeleti-délnyugati tájolású, szabályos, egyenes oldalú ház. Kemencéje az északkeleti sarkában található, egy része a humuszoslás során megsemmisült. Betöltése fekete, sötétbarna, oldalfala lefelé szűkülő, alja egyenetlen. Átmérője kb. 90 cm lehetett, a sütőfelület 10 cm-re volt a felszíntől. A déli részén 15 cm széles fehéresszürkés-sárga, agyagos tapasztás, a házfal mellett 2–3 cm-es sárga agyag, és 2 cm széles vörös, égett sáv. A kemencének masszív, erős felmenő fala nincs, a sárga agyagos tapasztás vörös, égett belső részét nem tartották meg, ez függőleges. A sütőfelület jól kiégett, masszív. A sütőfelület alatt 6–7 cm vastag szürke és vörös égett réteg található. A házat délnyugati oldalán vágta az O-151 S-205 árok, a keleti falban jól láthatóan fut tovább. A bontás során megtartott ideiglenes metszet is azt bizonyítja, hogy az árok későbbi. Észak-déli irányban egy másik, az O-153 S-210 árok is vágta, a metszetfal is tanúsítja. Északnyugati sarkában egy gödör található, amely az S-209 számot kapta (62. gödör), viszonya a házzal nem meghatározható. Déli, délkeleti részén mélyebb a ház, de valószínűleg a két árok találkozására miatt. Mérete: 4x3 m, relatív mélysége: 15–25 cm.

88. kép: A 37. ház

Leletanyag (2012.2.90.1-8.) (20. tábla 1–3)

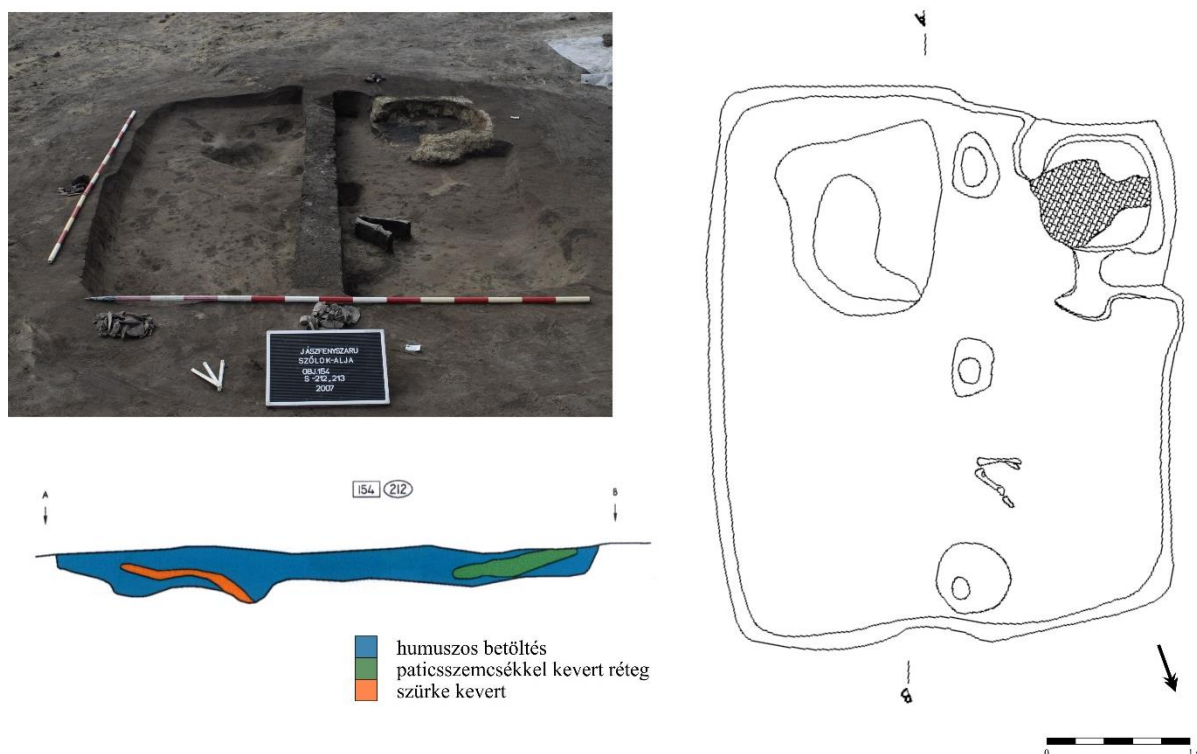
A leletanyagot tizennégy kerámia és tizenkilenc állatcsont képviseli. A kerámiák között nagyjából fele-fele arányban vannak jelen a finom homokos anyagú, érdes tapintású, illetve a fehér, szürkésfehér, bézs színűre égetett, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt töredékek. Előbbiek között a legszebb egy vörösesbarna-sötétszürke fazék kihajló, lekerekített szélű peremtöredéke a vállrészszel, amit vékony íves bekarcolásokkal díszítettek (20. tábla 1). Egy egyszerű aljtöredék is volt az ebbe a csoportba tartozó leletek között, melynek alja – különösen a szélén – erősen kopott volt (20. tábla 3). A másik csoport tárgyai közül egy bézs színűre égetett, felületén sötétszürke, illetve fekete foltos, finom homokkal és kevés apró törmelékszemcsével soványított, vékony falú, viszonylag nagyobb méretű, korongolt fazék felálló, finoman kannelúrázott szélű peremtöredékét érdemes kiemelni (20. tábla 2). Csigavonaldíszes oldaltöredék is előfordult a bézsre égetett kerámiák között. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

38. ház (O-154 S-212 ház; S-213 kemence) (89. kép)

Szabályos, négyszögletes alaprajzú ház. Betöltése fekete, kevert, paticsos, égett, néhol hamus, szenes. Oldalfala enyhén lefelé szűkülő, alja egyenes. Észak-déli irányban három oszlophely került elő: a legdélebbi 20 cm átmérőjű és 20 cm mély, a középső 30 cm átmérőjű és 25 cm mély, az északi pedig 20 cm átmérőjű és 15 cm mély volt.⁵⁴⁹ Délkeleti részén egy kb. 1 m átmérőjű, 10–15 cm mély gödör található, oldalfala lefelé összeszűkülő, alja teknős. A kemence a ház délnyugati sarkában helyezkedett el. 1,15x1 m-es négyszögletes, sárga, agyagos tapasztott szélei voltak. Betöltése fekete, égett. Középen 80 cm átmérőjű, rossz minőségű, gyenge kivitelű sütőfelülettel rendelkezett. A házfalnál a sárga tapasztás 3–4 cm, két belső oldalán 15–15 cm széles. Ezt követi egy 1,5–2 cm széles vörös, égett rész. A sütőfelület mindössze 1 cm vastag, alatta egy vörös 1 cm vastag égett réteg, majd ez alatt egy kb. 1–1,5 cm vastag sárga agyagos réteg található. A kemence nyílásának méreteit nem lehet pontosan megállapítani, de a sütőfelület kialakítása alapján kb. 30 cm széles lehetett és a keleti irányba nézhetett. Mérete: 3,5x3 m, relatív mélysége: 17–22 cm.

⁵⁴⁹ A mélység mindhárom oszlophelynél a padlósintzről számítva értendő.

89. kép: A 38. ház

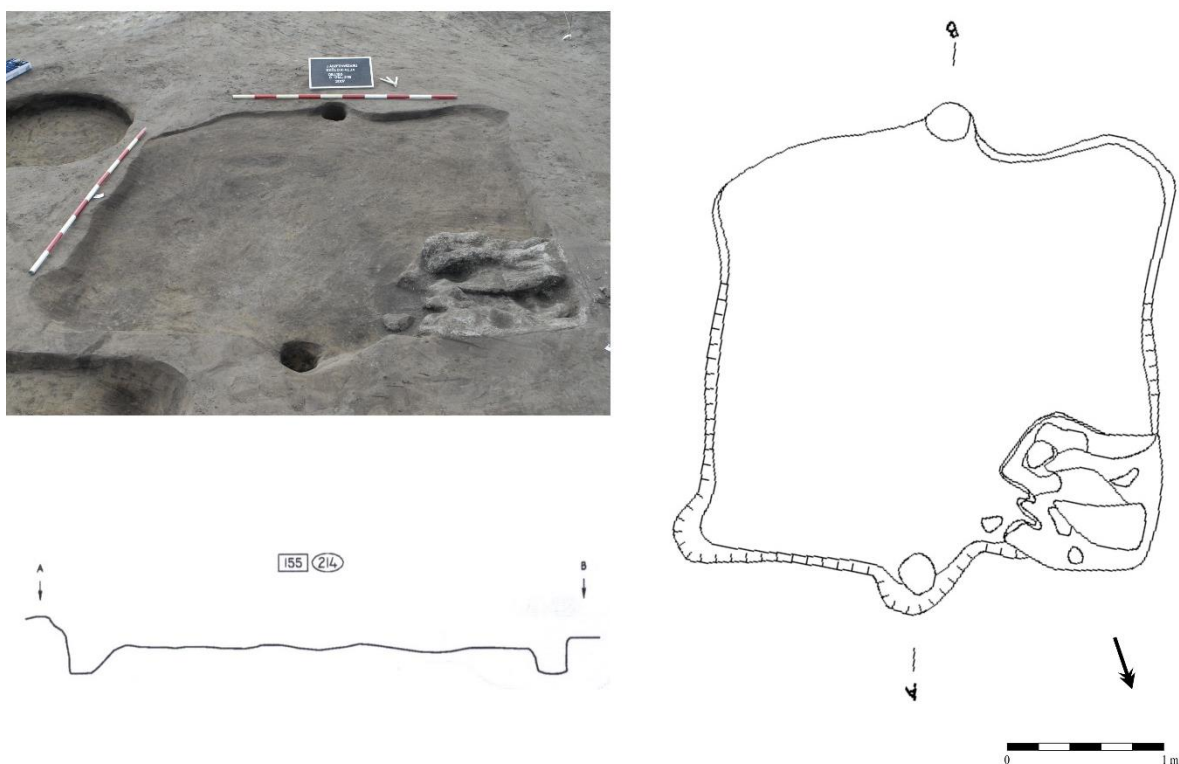
Leletanyag (2012.2.92.1-40.) (20. tábla 4–7; 21. tábla; 22. tábla; 23. tábla; 62. tábla 8)

Ebben az objektumban volt a legtöbb és legszínesebb kerámiaanyag, összesen 37 tétel került leltárbavételre. A számos késő Árpád-kori lelet mellett négy szarmata és egy újkori töredék is előkerült. Több darabja is napvilágot látott egy vörösre égetett, külső felületén fekete és foltos, törésfelületén vörös, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazéknak. A perem álló, lekerekített szélű, a nyak alsó vonala két sorban elhelyezkedő íves bekarcolásokkal díszített, a vállon 2–3 cm-es közzel bekarcolt vonaldísz részlete látható (20. tábla 4). Ugyancsak több részlete került elő egy másik fazéknak, amely vörösre, helyenként világos bézs-színűre égetett, külső felületén néhol fekete foltos és lepattogzott, zsíros és enyhén rücskös tapintású, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt és viszonylag vékony falú. A perem kihajló, éles szélű, külső oldalán sekély, vízszintes bemélyített vonalak láthatók rajta, az aljrész simára kopott (21. tábla 1). A fehérre, bézsre, szürkére, rózsaszínre égetett töredékek között a peremtöredékek alapján legalább tizenöt edény darabjait találjuk meg, de az oldal- és aljtöredékek alapján talán még további edényekkel számolhatunk. Ezek többsége fazék, melyek között két darab fogaskerékmintával (20. tábla 5, 21. tábla 2), több töredék pedig csigavonallal díszített (20. tábla 6–7; 21. tábla 5; 22. tábla 1). Általánosságban elmondható, hogy a peremek többnyire tagolt, bordával vagy gallérral ellátott formákat képviselnek (20. tábla 5–7; 21. tábla 5; 22. tábla 1–3; 23. tábla 1–2). Az egyik csigavonaldíszes fazéktöredék alján nem rekonstruálható, eltérő irányú vonalak alkotta fenékbélyeg részlete látható (22. tábla 4). Egy fehér, finom anyagú, nagyon vékony falú peremtöredék is előkerült, ami talán egy tálhoz / csészéhez, vagy egy finom kidolgozású fazékhoz tartozhatott (21. tábla 3). Említésre méltó egy sárgásfehér, törésfelületén világosszürkésfehér, apró törmelékszemcsével soványított, viszonylag vékony falú, korongolt csupor enyhén kihajló, egyenesen vágott szélű peremtöredéke, a nyak alatt nagy amplitúdójú hullámvonallal (21. tábla 4). Néhány perem- és oldaltöredék mérete és vastagsága alapján nagyobb méretű fazekakkal vagy tárolóedényekkel is számolhatunk. Az egyik ilyen nagy méretű, bézs, szürkésfehér, világosszürke színű, szürke foltos, szendvicses törésfelületű, homokkal és sok törmelékszemcsével soványított, rücskös felületű, korongolt, csigavonaldíszes edény egy része összeilleszthető volt (23. tábla 3). Ennek

a nagy méretű edénynek további illeszkedő töredékei kerültek elő a 66. gödörből (O-162 S-222). A kerámiák mellett egy lekerekített sarkú téglalap alakú hasáb formájú, egyik oldalán simára csiszolt felületű fenőkő, egy egyik oldalán nagyjából sima felületű örlőkő töredéke, valamint ötven darab állatsont is napvilágot látott a most tárgyalt házból. A kemencéből egy vaskés került elő (62. tábla 8).⁵⁵⁰

39. ház (O-155 S-214 ház; S-215 kemence) (90. kép)

Négyszögletes ház, északkelet-délnyugati irányú. Betöltése fekete. Sekély, oldalfala enyhén lefelé szűkülő, alja egyenes. Északkeleti és délnyugati oldalán egy-egy oszlophely közepén: a déli 22 cm átmérőjű, szabályos kerek, 15 cm mély, az északi 21 cm átmérőjű, szabályos kerek, 19 cm mély. Mindkettő kicsit kilóg a házfal síkjából. A kemence a ház északi sarkában helyezkedett el. Betöltése omladékos fekete. Északkeleti és északnyugati – házfalhoz kapcsolódó – két oldalán 2–3 cm széles sárga agyagos tapasztás állt. A kemence nyílása kelet felé nézett. 2–4 cm vastag, egyenetlen, sárgásfehér agyagos omladék jelentkezett a kemence területén. Alatta fekete betöltés mutatkozott. Mérete: 2,5x2,5 m, relatív mélysége: 8–15 cm.

90. kép: A 39. ház

Leletanyag (2012.2.93.1-7.) (24. tábla)

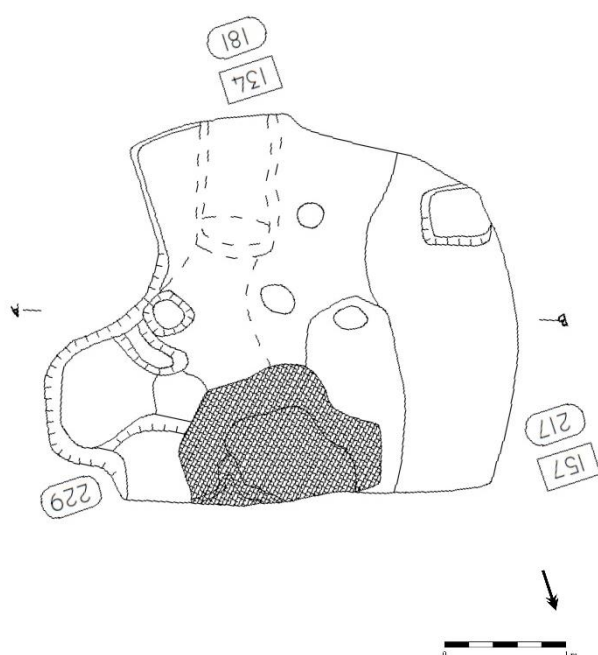
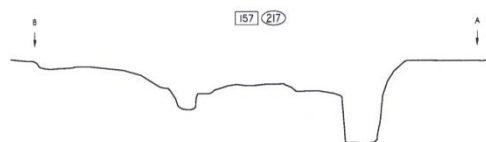
Összesen 8 kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek közül kettő egykoron egy edényt alkothatott. Három vörösre, illetve szürkésbarnára égetett, samottal soványított, kicsit durvább anyagú, vastag falú perem- és oldaltöredék. Utóbbiak közül az egyiket vonalköteggel, a másikat pedig vonal- és hullámvonaldísszel dekorálták (24. tábla 1). Ezek mellett szürkésbészre-szürkére égetett, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, korongolt példányok fordultak elő. Ezek között volt egy hullámvonaldíszes és egy széles közzel bekarcolt vonaldíszes fazéktöredék is. A legszebbek azonban egy nagy méretű, feltehetően tárolóedény perem- és oldaltöredékei voltak (24. tábla 2). A pereme kihajló, bordával tagolt, nyaka alatt íves bevagdosás, alatta nagy amplitúdójú hullámvonal díszíti. A nem illeszkedő, de anyaga,

⁵⁵⁰ Az objektumleírás alapján mind a ház gödrében, mind a kemencében volt leletanyag, azonban ezek mind a ház stratigráfiai száma alatt került elcsomagolásra, így szétválasztásuk nem lehetséges. A dokumentáció alapján annyi bizonyos, hogy a vaskés a kemencéből származik.

mérete és mintája alapján biztosan hozzá tartozó oldaltöredék alapján a hullámvonalas díszítés az edény alsóbb részein is folytatódott.

40. ház (O-157 S-217 ház; S-x tűzhely) (91. kép)

Néhol kicsit bizonytalan alaprajzú ház. Betöltése omladékos, paticsos, fekete, égett, hamus. Keleti oldalán közepén egy 30x30 cm méretű, a padlószinttől számítva 48 cm mély, lekerekített sarkú, négyszögletes oszlophely. Ezen kívül középtájon három darab kisebb sekély oszlophely, mind 20 cm átmérőjű és 6–8 cm mély. Nyugati oldalán közepén egy 25 cm átmérőjű folt volt, ami feltehetően oszlophely volt, de nem lett kibontva. A ház északkeleti sarkában van egy gödör (S-229), mellyel viszonyuk kérdéses. Ebből a gödörből került elő leletanyag, de a házból nem. Északnyugati oldalánál egy kb. 1,5 négyzetméteres részen sárgásfehér agyagos omladék jelentkezett. Északkeleti oldalánál, attól 30 cm-re, középtájon égett vörös folt volt, körülötte fekete, szenes elszíneződés jelentkezett. Bár kicsi, kb. 30 cm átmérőjű, de egyértelmű, hogy utóbbi egy tűzhely maradványa. A ház az O-134 S-181 és O-135 S-183 árkokat vágta. Mérete: 2,5x2,5 m, relatív mélysége: 10–15 cm.

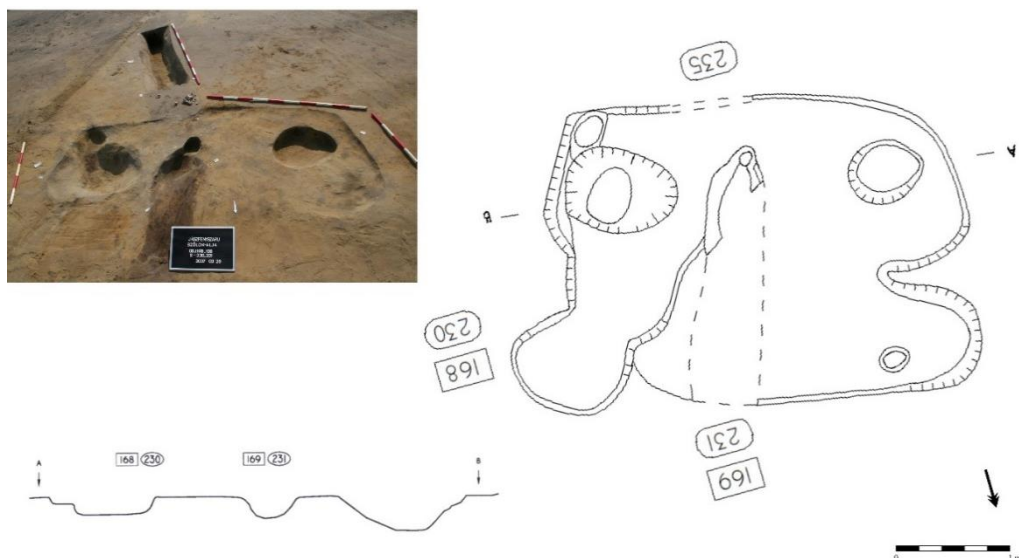
91. kép: A 40. ház

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

41. ház (O-168 S-230 ház) (92. kép)

Nagyjából téglalap alaprajzú ház maradványa. Északi oldala teljesen megsemmisült. A nyugati oldalfal középső részén egy kb. 20 cm átmérőjű sötétebb folt oszlophelyre utalhat. A délnyugati sarokban egy 70x60 cm nagyságú, 15 cm mély ovális gödör, a délkeleti sarokban pedig egy 90x70 cm nagyságú és kb. 25 cm mély másik gödör figyelhető meg. Az északkeleti részen az intenzívebb szürkésfehér omladékos betöltés alapján következtethetünk a kemence helyére. Az objektumba északi irányból az O-169 S-235 árok, délről pedig az O-169 S-231 árok torkollik. Mérete: 3,8x2,7 m, relatív mélysége: 0–4 cm.

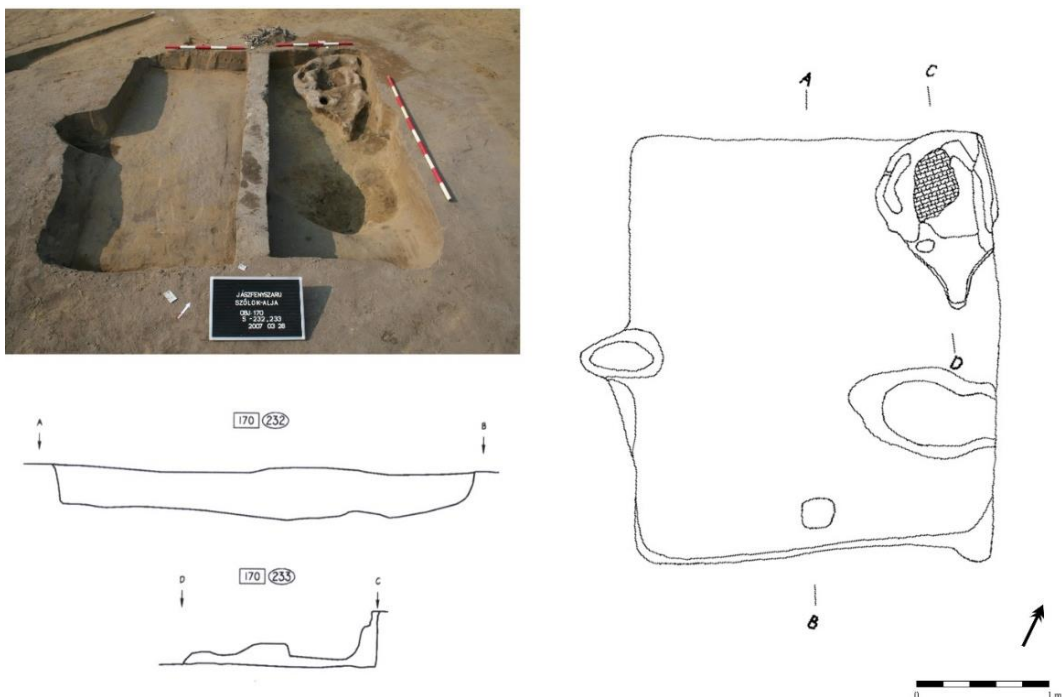
92. kép: A 41. ház

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

42. ház (O-170 S-232 ház; S-233 kemence) (93. kép)

Szabályos négyszögletes alakú ház. Betöltése szürkésfehér agyagos, omladékos. A ház északnyugati oldalának közepén egy 50x20 cm nagyságú és 80 cm mélységű oszlophely, a vele szemközti oldalon pedig egy 40x30 cm-es, 15 cm mélységű oszlophely volt. A ház középső részétől kicsit északra egy 20 cm átmérőjű folt jelentkezett. A ház északi sarkában található az omladékos kemence, amelytől keletre egy kb. 90x120 cm nagyságú, szabálytalan alakú, és a ház padlószintjétől számítva 30 cm mélységű gödör helyezkedik el. A 80 cm átmérőjű kemence tapasztott, a tüzelőtér nyílása a keleti oldalán volt. A kemencének kb. 5–8 cm magasságban maradt meg a fala, alatta barnás, narancsos égett réteg jelentkezett 6–8 cm vastagságban. A kemencétől 70–80 cm-re egy amorf, feltehetően hamusgödör található. Mérete: 3,3x3,2 m, relatív mélysége: 30 cm.

93. kép: A 42. ház

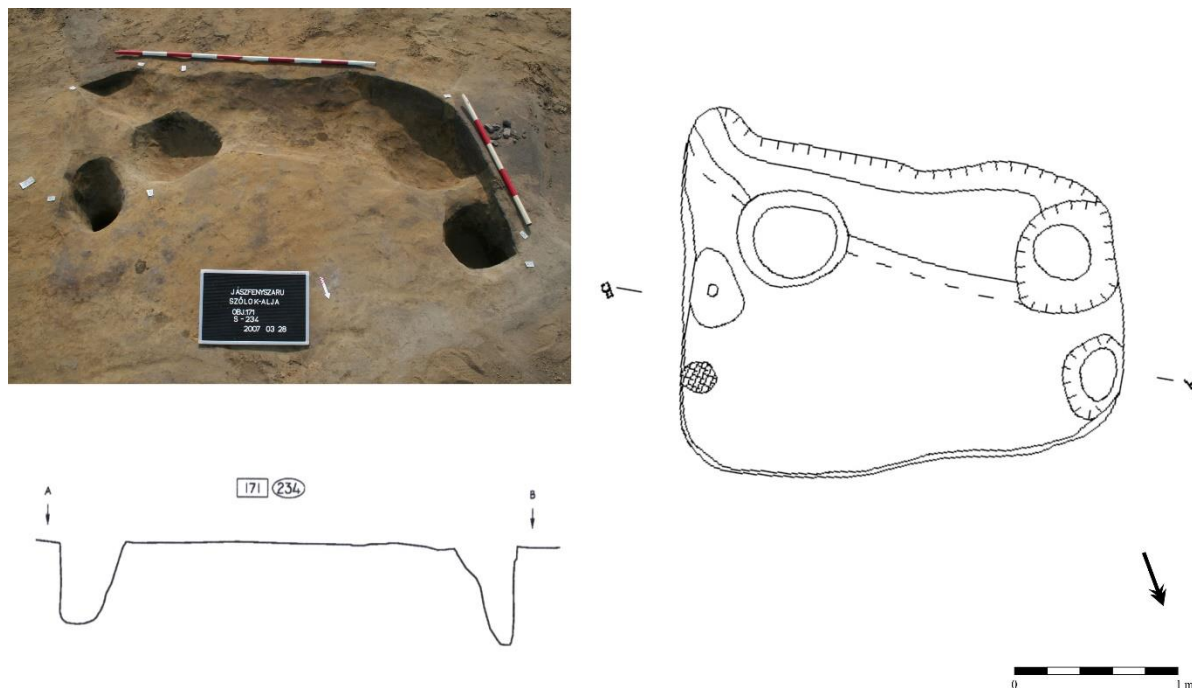

Leletanyag (2012.2.102.1-38.) (25. tábla; 26. tábla; 27. tábla; 28. tábla; 29. tábla)

Ez az objektum nagy mennyiségű és látványos leletanyagot tartalmazott. Összesen harminchét edény töredékei láttak napvilágot, melyek többsége fehér kerámia, és egy bogrács, illetve egy nagy méretű edény darabjait leszámítva, valamennyi fazékhoz tartozott. Csak egy-két vörösre vagy barnára égetett töredék fordult elő a leletek között, ezek finom, homokos anyagúak, samottal soványítottak. Ezek közé tartozik többek között egy aszimmetrikus T-profilú bogrács perem-, egy sekély hullámvonalakkal díszített fazék váll- és oldal, valamint egy edény oldaltöredéke (27. tábla 1). A fehér kerámiák között többféle színárnyalat figyelhető meg, így fehér, bézs, rózsaszín, illetve szürke színezetű, de alapvetően világos színű töredékek is előfordulnak. Anyaguk is változatos képet mutat: találunk köztük nagy méretű törmelékszemcsékkel és kavicsal soványított, viszonylag durva anyagú példányokat, illetve apró törmelékszemcsével és/vagy homokkal soványított, finomabb anyagú darabokat is. Előbbiek között említhetünk például egy felálló fazékperemet (26. tábla 3), illetve egy szögletesre vágott peremű töredéket, amit sűrű csigavonallal díszítettek (26. tábla 4). A másik csoportban változó mennyiségű soványító anyagot tartalmazó, s így eltérő finomságú példányok is előfordulnak. Ezek különböző méretű fazékrészletek – éles bordával tagolt peremek, oldaltöredékek, illetve a használatból eredő kopást mutató aljtöredékek. Az edényeket többnyire széles közzel bekarcolt csigavonallal díszítettek (26. tábla 1–2; 27. tábla 3; 27. tábla 7; 29. tábla 4), de sűrűbben bekarcolt vonaldíszes (27. tábla 4), egy hullámvonalköteggel díszített (27. tábla 2), valamint két nagy amplitúdójú hullámvonalakkal dekorált töredék is napvilágot látott (27. tábla 5–6). Az aljtöredékek közül négy példány alján kidomborodó vonalak láthatók (27. tábla 8; 28. tábla 1–2), melyek közül kettő esetében csupán a korong farostlenyomatáról van szó, míg a másik két aljtöredéken fenékbélyeg kapott helyet. Érdeklőség, hogy az utóbbiak alján ugyanolyan, egymást nagyjából merőlegesen keresztező egyenesek láthatók, azonban ezen edények fizikai jellegében van némi eltérés. Az egyik egy szürkésfehérre égetett, kívül enyhén rózsaszínes árnyalatú világosszürke, lepattogzott felületű, belső oldalán grafit-szürke, törésfelületén szürkésfehér és szürke, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, alján sima és zsíros tapintású, kopott aljtöredék (28. tábla 1). A másik pedig egy bézsre égetett, külső oldalán szürke és foltos, alján drapp és szürke, homokkal és sok apró törmelékszemcsével soványított, külső oldalán viszonylag sima, alján érdes tapintású aljtöredék (28. tábla 2). Egy nagy méretű, rózsaszínesbézs és szürke, apró törmelékszemcsével és homokkal soványított, finomabb anyagú, széles közzel bekarcolt csigavonallal díszített edény részben összeilleszthető váll-, oldal- és aljtöredékei is előkerültek (25. tábla 1). A kerámia mellett egy formátlan tapasztásdarab, illetve 58 állatcsonttöredék is napvilágot látott. A kemencéből további hat edény töredéke kerültek elő, melyek a már fentebb ismertetett, fehérre, bézsre, szürkére égetett, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított kerámiák jellegzetességeit mutatták. Öt edény esetében a perem, illetve a vállrész maradt meg, ami alapján kis közzel bekarcolt csigavonaldíszsel dekorálták őket. A hatodik darab egy lepattogzott felületű, ugyancsak csigavonaldíszes, kopott aljtöredék volt. A ház és a kemence anyagát összevetve néhány töredék hasonlóságot mutatott egymással, de nem illettek össze (többek között 28. tábla 3 és 29. tábla 1; 25. tábla 2 és 29. tábla 5).

43. ház (O-171 S-234 ház) (94. kép)

Téglalap alaprajzú ház, melynek csupán az alsó 2–3 cm-nyi része maradt meg. A felszínen a szürkésfehér agyagos foltok egy nagyjából négyszögletes objektumot rajzoltak ki, melynek az északkeleti sarkában lévő narancssárga elszíneződés jelezte a kemence nyomát. A nyugati és a keleti rövidebb oldalak középső részén egy-egy 50x40 cm nagyságú 40–50 cm mélységű gödör – oszlophely? – található. Ezekről délre egy-egy kb. 60 cm átmérőjű és 30 cm mélységű gödör került elő. Az objektum déli kiterjedése bizonytalan, ezen a részen az O-169 S-235 árok vágta keleti-nyugati irányban. Mérete: 2,9x2,6 m, relatív mélysége: 0–3 cm.

94. kép: A 43. ház

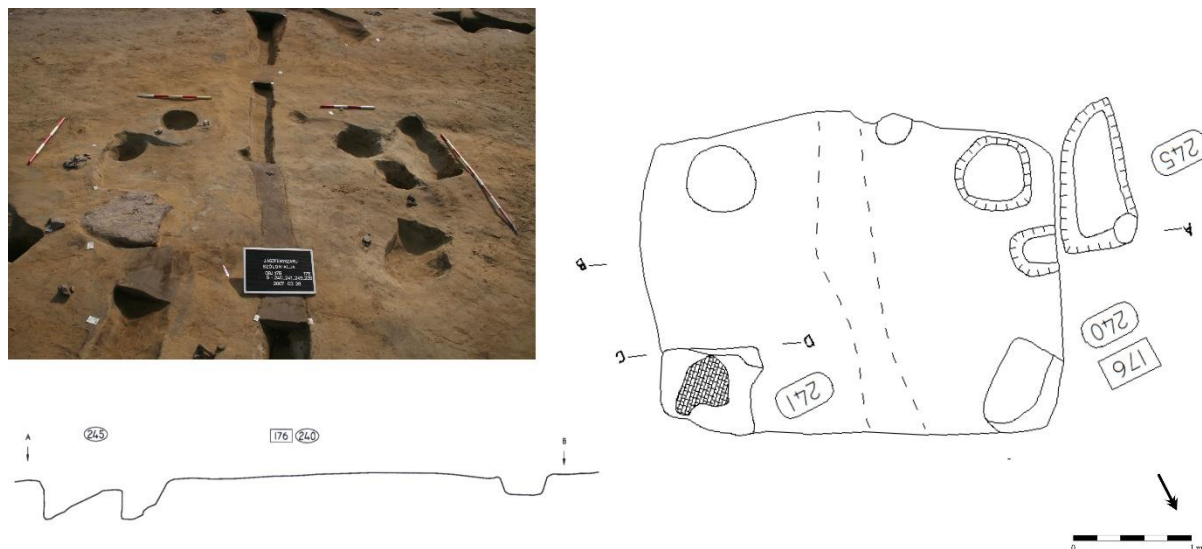
Leletanyag (2012.2.103.1-8.) (19. tábla 6–8; 66. tábla 7)

Hat kerámiatöredék, két kőeszköz, valamint négy állatcsont került elő a házból. A kerámiák mind rózsaszínre, fehérre, illetve bézsre égetett példányok. Említésre méltó egy világosrózsaszín, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, vízszintesen vágott szélű, éles bordával tagolt peremtöredék (19. tábla 8). Négy oldaltöredék található az anyagban, ezek közül három fehér és bézs, kívül szürke foltos, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, csigavonaldíszes oldaltöredék (19. tábla 6). Egy pedig hasonló színű, de valamivel durvább anyagú, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, rücskös felületű oldaltöredék. Egy rózsaszínes szürke, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, vastag falú, nagy méretű edény oldaltöredéke is előkerült (19. tábla 7). A kerámiák mellett egy barnásszürke, finom szemcsézettségű kőzetből készített, téglalap átmetszetű, egyik vége felé ellaposodó, lekerekített végű, hosszúságú háromszög alapú hasáb alakú fenőkö töredéke, valamint egy ellapított gömb formájú, bordó magkő látott napvilágot (66. tábla 7).

44. ház (O-176 S-240 ház; S-241 kemence) (95. kép)

Nagyon sekély, szabályos, lekerekített sarkú, négyszögletes ház. Betöltése omladékos és szürkésfehér. A ház nyugati és keleti rövidebb oldalfalainak közepén egy-egy 30–35 cm átmérőjű, 20–25 cm mélységű oszlophely helyezkedett el. Északkeleti sarkában található a kemence omladéka. A kemence falából nem maradt meg semmi, csak a sütőfelület volt látható, amely alá kerámiatöredékeket helyeztek. Az omladékos szürkésfehér tapasztás alatt égett, narancssárga réteg volt.⁵⁵¹ A ház északnyugati sarkában egy 80 cm hosszú, 50 cm széles és 20 cm mélységű amorf gödör jelentkezett. A ház középső részét az O-175 S-239 árok, a nyugati oldalát pedig az S-245 szabálytalan formájú gödör vágta. A ház északi oldalát az S-244 árokszakas vágta. Mérete: 3,7x2,5 m, relatív mélysége: 0–5 cm.

95. kép: A 44. ház

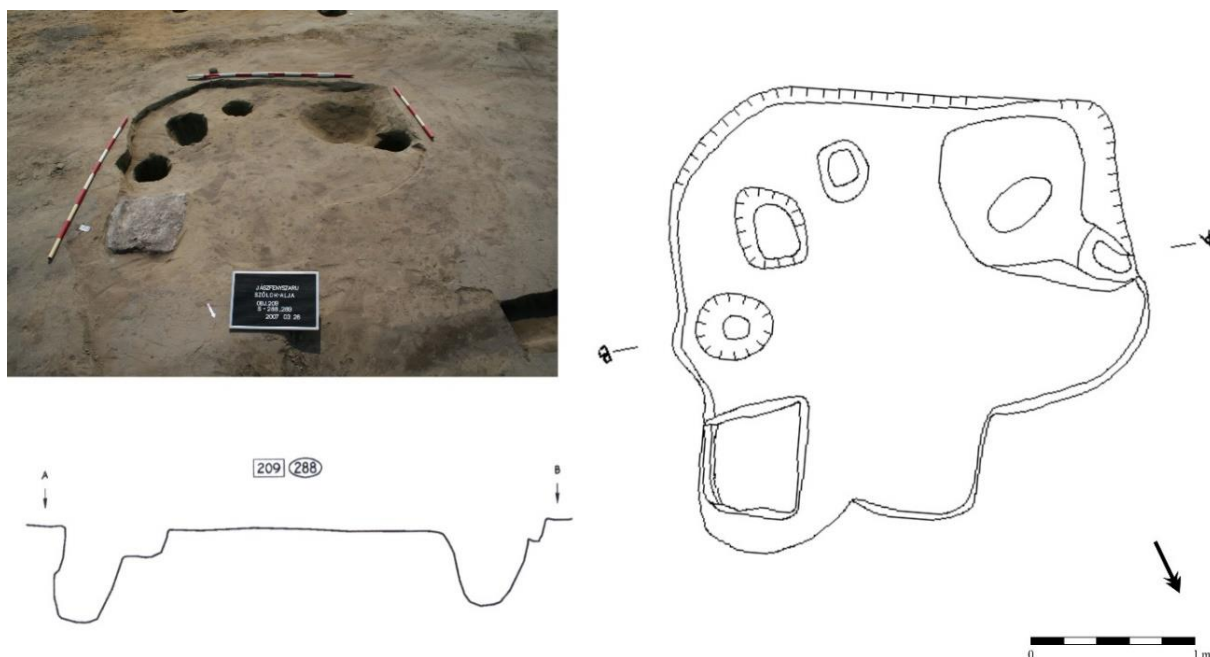
Leletanyag (2012.2.107.1-25.) (30. tábla)

Hús edény töredékei kerültek elő az objektumból, melyek többsége fazékhoz tartozott. Egy világosvörös, vörös-szürke-vörös törésfelületű, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt bogrács külső oldala felé szélesedő peremtöredéke (30. tábla 6), illetve két darab vörös, külső oldalán világosabb, homokos és finom anyagú, apró törmelékszemcsékkel soványított, érdes tapintású oldaltöredék képviselte a vörösre égetett edényeket. Előkerült egy világos szürkésbész, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, finom anyagú, részben lepattogzott felületű, korongolt edény összeillesztett perem- és oldaltöredéke, melynek a pereme enyhén kihajló, vége letört. A nyak alatti sávot sűrű hullámvonal, a vállat elnyújtott hullámvonal díszíti (30. tábla 1). Több kihajló, felhúzott, bordával tagolt peremtöredék is előfordult, melyek szürke és bézs színűek, törmelékszemcsékkel soványítottak (30. tábla 2–5). A világos árnyalatú oldaltöredékek többségét csigavonal díszítette (30. tábla 7–9), a kis méretű aljtöredékek viszonylag kopottak voltak. Egy nagy méretű edény töredékei is előkerültek a házból (30. tábla 7). A kerámiák mellett két kötőredék és kilenc állatcsont is napvilágot látott. További két kötőredék került elő a kemencéből.

⁵⁵¹ A C-D pontok között nem vettek fel metszetet, azok a kemence 1:10 méretarányú részletrajzához kapcsolódó illesztőpontok.

45. ház (O-209 S-288 ház; S-289 kemence) (96. kép)

Eredetileg feltehetően négyszögletes formájú házmaradvány. Északi-északnyugati széle kissé bizonytalan. A ház északkeleti sarkában található a kemence. A nyugati és keleti oldalfalak közepén egy-egy, 30–35 cm átmérőjű és 50 cm mélységű oszlophely volt. A ház délkeleti sarkában elhelyezkedő 35 cm átmérőjű és 35 cm mélységű gödör valószínűleg szintén oszlophely lehetett. A ház északkeleti sarkában kapott helyet a négyszögletes, 65x60 cm nagyságú, 0–5 cm relatív mélységű kemence. A keleti oldalon 2–3 cm magasságában, 8–10 cm szélességben megfigyelhető a függőleges tapasztott fal. Sütőfelülete szépen megmaradt, átégett, fekete foltos és néhol narancssárgás. Betöltése fehérösszürke, hamus. A délnyugati sarokban látható 85 cm átmérőjű, 30 cm mélységű mélyedés munkagödörként szolgálhatott. Vele egy vonalban a délkeleti sarokban helyezkedett el egy 60x40 cm-es, 25 cm mélységű gödör. Betöltése sárgásbarna volt. Mérete: 2,9x2,8 m, relatív mélysége: 0–10 cm.

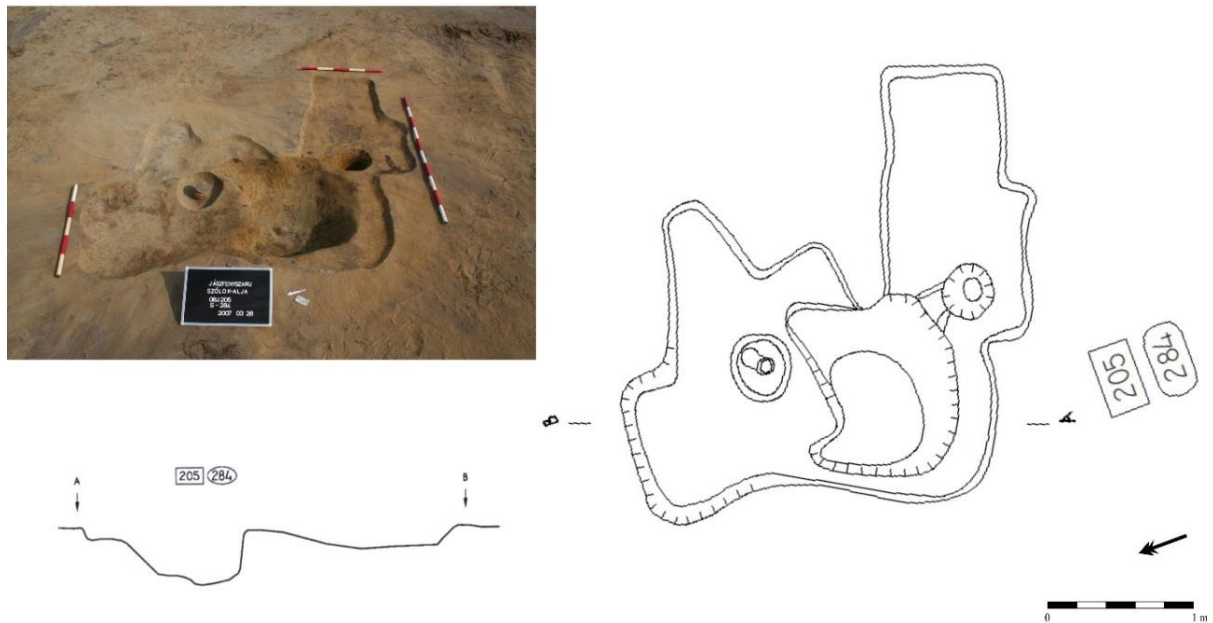
96. kép: A 45. ház

Leletanyag (2012.2.128.1-5.) (31. tábla 1–2)

Négy kerámia- és egy malomkőtöredék látott napvilágot a házból. A kerámiák mind bézsre, világosszürkére égetett, kisebb-nagyobb törmelékszemcsékkel soványított darabok. Az egyik egy kicsit durvább anyagú, csigavonaldíszes edény kihajló, felhúzott, vízszintesen vágott szélű, bordával tagolt peremtöredéke (31. tábla 1). Egy másik perem is előkerült, amely egy kihajló, enyhén lekerekített szélű, hangsúlyos bordával tagolt példány (31. tábla 2). A további két kis méretű kerámiatöredék közül az egyik vékony falú, finom anyagú, keskeny közzel bekarcolt csigavonaldíszes, a másik kicsit rücskös felületű, díszítetlen. Egy világosvörös-világossárga árnyalatú, közepes szemcsézettségű kőzetből faragott, egyik vége felé elvékonyodó malomkő töredéke is napvilágot látott, továbbá két állatcsont is előkerült. A kemence nem tartalmazott leletanyagot.

46. ház (O-205 S-284 ház) (97. kép)

Amorf formájú objektum, mérete és megmaradt részének alakja alapján feltehetően házmaradvány. Mérete: 3,1x2,9 m, relatív mélysége: 10–12 cm.

97. kép: A 46. ház

Leletanyag (2012.2.125.1.) (31. tábla 3)

Egyetlen tárgy került elő az objektumból, ez viszont egy ép fazék volt. Az edény a házon belül, egy szabályos kerek gödör közepén állt. Fehérre égetett, nyúlánk, vékony falú, kicsit aszimmetrikus formájú, felhúzott, tagolt peremű, széles közőkkel bekarcolt csigavonallal díszített, teljesen ép fazék (31. tábla 3). Alján körbe foglalt, vonalak alkotta fenékbélyeg látható. A fenékbélyeg szélén egy picike, kb. 2–3 mm széles és 7–8 mm hosszú rés látható, amely még az edény aljának belső falán is jól kivehető.

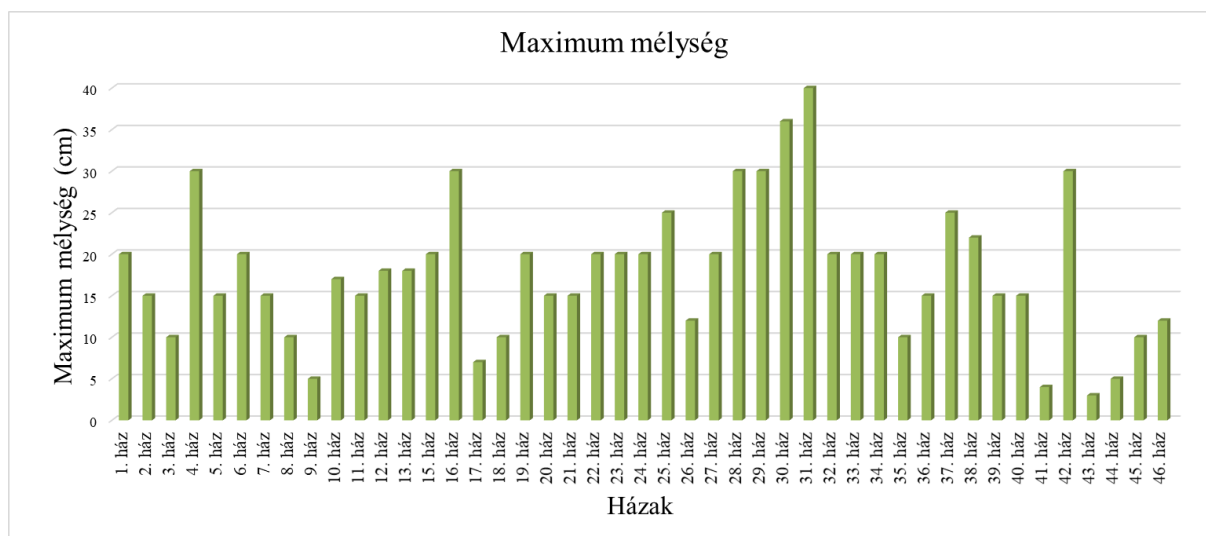
Ház sorszáma	Hosszabbik oldal (m)	Rövidebb oldal (m)	Alapterület (m ²)	Relatív mélység (cm)	Maximum mélység (cm)	Kenence	Kenence helye	Bejárat	Bejárat helye	Ház betöltése
1. ház	3	2,8	8,4	20	20	T	ÉK	–	–	H,P
2. ház	3,5	2,3	8,05	15	15	?	ÉK	–	–	H
3. ház	3,1	3	9,3	0–10	10	T	ÉNy	–	–	–
4. ház	2,6	2,5	6,5	25–30	30	T	ÉK	–	–	A
5. ház	4,2	3,4	14,28	10–15	15	T	ÉK	–	–	O
6. ház	3,5	3	10,5	5–20	20	T	ÉK	–	–	–
7. ház	3,6	3,1	11,16	15	15	T, K	ÉK	–	–	O
8. ház	3,1	3	9,3	5–10	10	T	ÉK	–	–	O
9. ház	4,2	2,6	10,92	5	5	T	ÉK	–	–	–
10. ház	3	2,8	8,4	17	17	T	ÉK	M	DNy	P
11. ház	3,6	3	10,8	15	15	T	ÉK	M	DNy	P
12. ház	3,7	3	11,1	18	18	T	ÉK	M	ÉNy	É
13. ház	3,4	3,3	11,22	10–18	18	T	DK	M	DNy	É
15. ház	3,5	2,7	9,45	5–20	20	T	ÉK	M	DNy	P
16. ház	4,6	4,2	19,32	20–30	30	T	ÉK	M	ÉNy	O
17. ház	2,4	2,1	5,04	7	7	T	É	–	–	–
18. ház	3,8	3,1	11,78	8–10	10	T	K	–	–	O, P
19. ház	3,2	2,9	9,28	15–20	20	T	K	–	–	–
20. ház	3,6	2,7	9,72	5–15	15	T	É	–	–	O,P
21. ház	3,6	2,9	10,44	15	15	T	DK	–	–	P
22. ház	3,2	2,9	9,28	20	20	T	ÉK	–	–	–
23. ház	4,2	3,5	14,7	5–20	20	T	ÉK	–	–	P
24. ház	3,6	2,7	9,72	10–20	20	?	?	–	–	–
25. ház	3,5	2,8	9,8	5–25	25	?	ÉK	–	–	–
26. ház	1,9	2,8	?	10–12	12	T	ÉK	–	–	–
27. ház	3,2	2,9	9,28	20	20	T	ÉK	–	–	–
28. ház	4,05	2,9	11,745	20–30	30	T	ÉK	–	–	–
29. ház	0,75	3,5	?	30	30	T	ÉK	–	–	O,H
30. ház	2,8	3,2	?	24–36	36	T	ÉK	–	–	–
31. ház	3,4	3,2	10,88	35–40	40	T	É	–	–	É
32. ház	3,2	2,9	9,28	20	20	T, K	ÉNy	–	–	A
33. ház	2,9	2,4	6,96	20	20	T, K	ÉK	?	DNy	–
34. ház	3,3	3,3	10,89	20	20	T	ÉK	–	–	–
35. ház	3,2	2,7	8,64	10	10	T	ÉK	–	–	–
36. ház	4,2	3	12,6	10–15	15	?	ÉK	–	–	–
37. ház	4	3	12	15–25	25	T	ÉK	–	–	–
38. ház	3,5	3	10,5	17–22	22	T	DNy	–	–	P,É,H
39. ház	2,5	2,5	6,25	8–15	15	T	É	–	–	–
40. ház	2,5	2,5	6,25	10–15	15	tűzhely	ÉNy	–	–	O,P,É,H
41. ház	3,8	2,7	?	0–4	12	?	ÉK	–	–	A,O
42. ház	3,3	3,2	10,56	30	30	T	É	–	–	A,O
43. ház	2,9	2,6	7,54	0–3	3	?	ÉK	–	–	A
44. ház	3,7	2,5	9,25	0–5	5	T, C	ÉK	–	–	O
45. ház	2,9	2,8	8,12	0–10	10	T	ÉK	–	–	–
46. ház	3,1	2,9	8,99	5–12	12	–	–	–	–	–

2. táblázat: A házak adatai

Jelmagyarázat: Kemence: T = tapasztott, K = a sütőfelület alá köveket helyeztek, C = a sütőfelület alá kerámiát tapasztottak; Bejárat: M = meneteles; Betöltés: H = hamus, P = paticsos, A = agyagos, O = omladékos, É = égett (A betöltésnél csak a fontosabb jelenségek kerültek kiemelésre.)

4.2.1.1. A házgödrök jellemzői

A házak gödre többnyire téglalap vagy négyzet alaprajzú, illetve alakja az említett külső behatások miatt olykor torzult, amorf formát mutat. Minden házra igaz, hogy részben földbe mélyítették, de a nyesett felszínhez mérve egyik sem rendelkezett jelentős mélységgel. Relatív mélységük 0 és 40 cm közötti (átlagosan legfeljebb 17,87 cm), csak hat esetben éri el a 30 cm-es, vagy ennél nagyobb mélységet (98. kép). Mivel a területen az ásatást megelőzően mezőgazdasági tevékenység folyt, illetve gépi humuszosítást végeztek, nem ismerjük az eredeti járósínt, ezért nem lehet meghatározni a földbeásott objektumok eredeti mélységét. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy azok az épületek, melyeknél az oszlopok elhelyezkedése alapján esetleg felmerülhet a veremházként történő értelmezés (pl. 1, 3, 6. ház), hasonló vagy kis mértékben eltérő mélységű házgödörrel rendelkeztek, mint a szerkezeti elemek alapján biztosan felmenő fallal bíró épületek (pl. 30. és 36. ház). Ez alapján a jászfényszarui házak esetében általában valószínűbbnek látjuk a gödörházként, illetve csak kevésbé földbe mélyített, felszíni építményként történő értelmezést. A teljesen feltárt házgödrök hosszabbik oldala 2,5 és 4,6 m között változott (átlagosan 3,41 m), míg a rövidebb oldal 2,1 és 4,2 m közötti (átlagosan 2,91 m) hosszúságú volt (99. kép).⁵⁵² Amely házak gödreinek oldalhosszúságait ismerjük,⁵⁵³ azoknak alapterülete megközelítőleg 5,04 és 19,32 m² között határozható meg (átlagosan 9,96 m²), de még a legnagyobb alapterületű ház (16.) gödrének mérete sem mondható túl nagy (100. kép). Az épületek hosszanti tengelye legtöbbször északnyugat-délkeleti vagy északkelet-délnyugati tájolású. A legtöbb épületben különböző méretű és mélységű oszlophelyek voltak megfigyelhetők, de ezek feltehetően nem minden esetben tartoztak a ház szerkezeti elemei közé.⁵⁵⁴

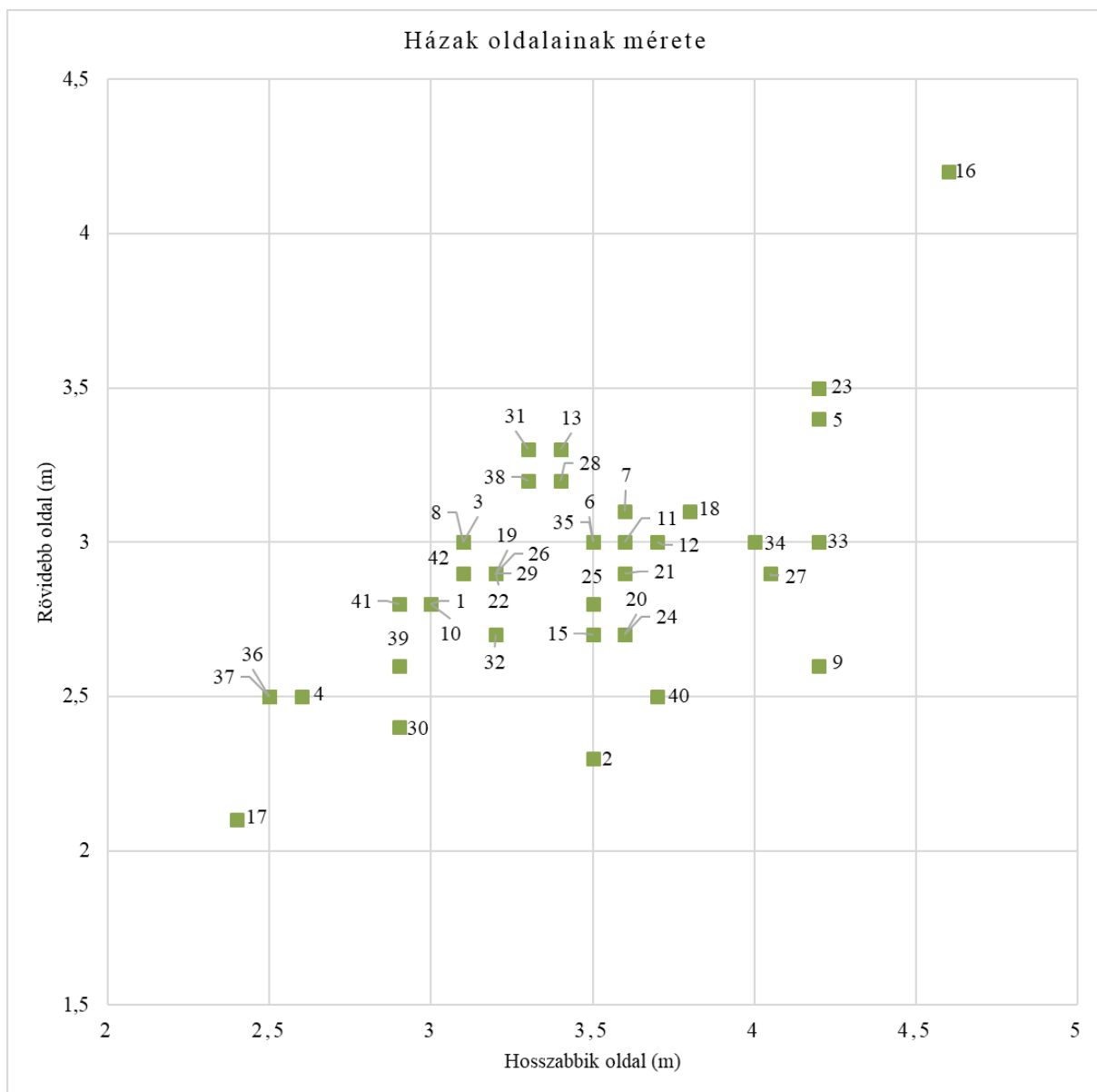

98. kép: A házgödrök maximum mélysége a nyesett felszíntől mérve

⁵⁵² A 99. kép diagramján csak azok a házak szerepelnek, amelyeknek mindkét oldala mérhető volt. A szelvény nyugati széle által vágott házak esetében csak a feltárt rész volt mérhető.

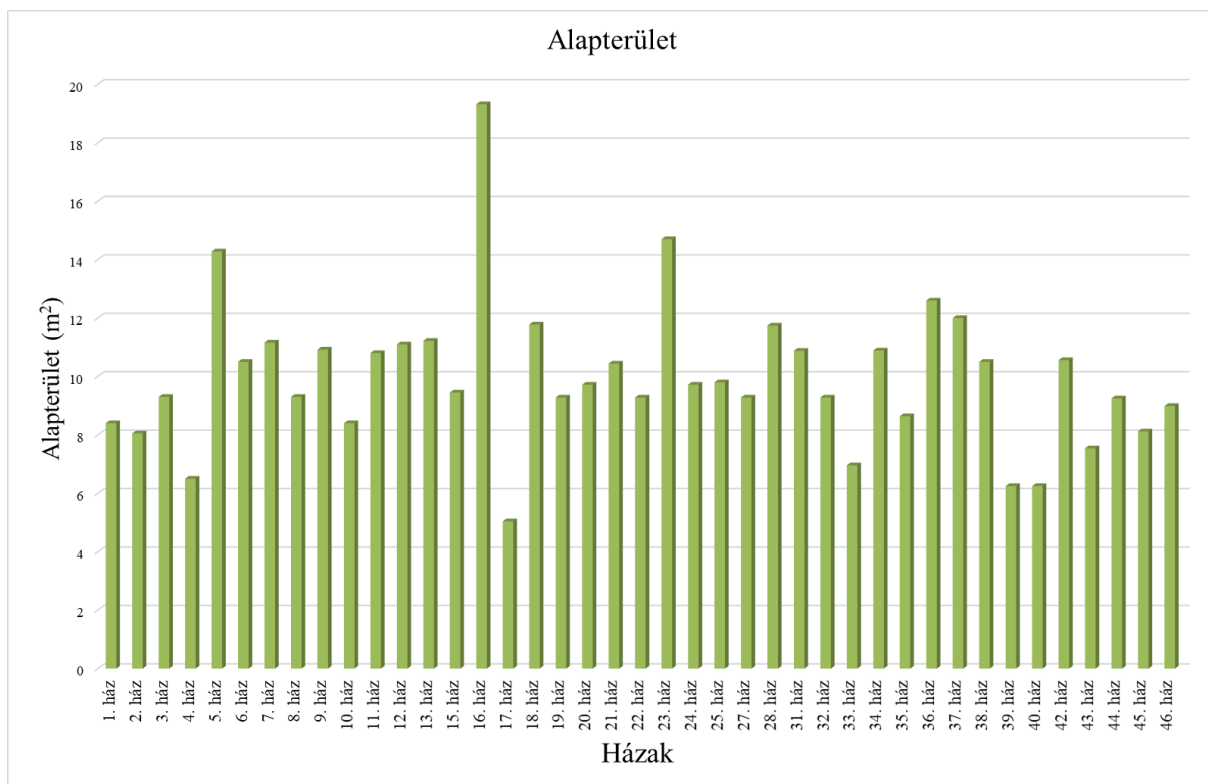
⁵⁵³ Nem minden esetben volt lehetőség az egykori épület teljes alapterületét megfigyelni (pl. 9. ház). A 100. kép diagramján csak azok a házak szerepelnek, amelyeknek alapterülete mérhető volt.

⁵⁵⁴ Például az 1. háznál megfigyelhető oszlophely éppen a kemence nyílásával szemben található, így helyzete alapján valamilyen szikrafogó alkalmazhatóságra is gondolhatnánk (WOLF 2001, 133–134; WOLF 2002, 45).

99. kép: A házak oldalainak mérete

100. kép: A házak alapterülete

4.2.1.2. Szerkezeti megoldások

Két ágasfa a két rövidebb vagy hosszabb oldalon (101. kép 1)

(1, 2, 4, 10, 11, 13, 15, 20, 23, 26, 31, 33, 34, 35, 39, 43, 44, 45. ház)⁵⁵⁵

A leggyakoribb szerkezeti elrendezés a házak két rövidebb oldalának közepén elhelyezett egy-egy oszlop. Ezek feltehetően ágasfák voltak, amelyek a szelemengerendát tartották, tehát minden bizonnyal nyeregtetővel fedték ezeket az épületeket. Az oszlophelyek változó méretűek, 15–50 cm átmérőjűek és a padlósinttől számítva 6–80 cm mélyek voltak. A bennük egykor állt oszlopok valódi méretét nem ismerjük, néhány esetben a házakat metsző objektumok miatt a mélységadatok is esetlegesek. Az átmérő és a mélység is a legtöbb esetben 20–30 cm volt. Csak egy épületnél lehetett megfigyelni egy-egy oszlophelyet a két hosszabb oldal közepén. Itt az előbbihez hasonló szerkezettel számolhatunk, viszont ebben az esetben rövidebb volt a tetőt tartó szelemen. Az ebbe a csoportba tartozó házak gödrének legnagyobb relatív mélysége átlagosan közel 17 cm volt, hét esetben paticsos vagy omladékos betöltést lehetett megfigyelni. Feltételezhető, hogy legalább a házak egy részének volt felmenő falazata. Hasonló két ágasfás–nyeregtetős szerkezetű, bár esetenként jelentősebb mélységű gödörrel rendelkező házakat számos Árpád-kori településről ismerünk.⁵⁵⁶

Három ágasfa a ház középtengelyében (101. kép 2)

(3, 6, 16, 18, 32, 38, 40. ház)

A három ágasfás szerkezet gyakorlatilag megfelel az előző szerkezeti elrendezésnek, csupán egy plusz tartóelemmel bővül, ami a két ágasfa között, a ház közepén helyezkedik el. Többnyire a hosszabb tengely mentén sorakoznak ezek az oszlophelyek, de pl. a 32. háznál ennek épp az ellenkezőjét tapasztalhatjuk. Hasonló szerkezetű épületeket ismerünk többek között Lébény–Bille-dombról,⁵⁵⁷ Ménfőcsanak–Szeles-dűlőről,⁵⁵⁸ Tiszalök–Rázomról,⁵⁵⁹ Tiszaeszlárról,⁵⁶⁰ Székkutas határából,⁵⁶¹ Seregélyes–Réti földekről⁵⁶² és Ócsa–Mádenica lelőhelyről.⁵⁶³ Olyan épületeket is sikerült feltárni Tiszaeszláron,⁵⁶⁴ valamint a szeri monostor területén,⁵⁶⁵ melyek tengelyében négy oszlop helyezkedett el egy sorban. A ház középtengelyében álló oszlopok és az általuk tartott nyeregtető alkotta konstrukció Pest megyében a leggyakoribb építészeti megoldásnak nevezhető, az ezen a területen feltárt épületeket veremházaként azonosították.⁵⁶⁶ Az adott szerkezeti csoporton belül a jászfényszarui 16. háznál jóformán teljesen azonos, a 18. háznál pedig elég hasonló szerkezeti megoldást figyelhetünk meg az Üllő 2. lelőhely 120. objektumához képest, melynek oszlophelyei alapján egy aszimmetrikus tetőszerkezetet és falazatot rekonstruáltak.⁵⁶⁷ Ugyanakkor a jászfényszarui házak felénél (16, 18, 38, 40. ház) a

⁵⁵⁵ A 4, 11, 13, 26, 31, 34. háznál nem volt tisztán látható a második oszlophely, de az ásatáson tett megfigyelések alapján nagy valószínűséggel ezek is a két ágasfával rendelkező épületek közé tartoztak. A 15. háznál egy harmadik oszlophely meglétét is feltételezték, de ez nem jelentkezett egyértelműen.

⁵⁵⁶ Többek között ilyen házak maradványait tárták fel Tiszalök–Rázompuszta (MÉRI 1952, 58–59, 3. kép), Ménfőcsanak–Szeles-dűlő (TAKÁCS 2006, 557, 1. ábra 3), Kána (TEREI 2010b, 91, 9. ábra 34), Sződ–Nevelek-dűlő (RÁCZ 2019, 229, 25. kép 2), Hejőkürt–Cifrahát (SIMONYI 2020, 60, 41. kép), Szentistván határában (SZÖLLÖSY 2013, 133, 2. kép b) és a szeri monostor területén (VÁLYI 1986b, 227, 5. kép).

⁵⁵⁷ TAKÁCS 1993a, 29.

⁵⁵⁸ TAKÁCS 2006, 558, 2. ábra 1.

⁵⁵⁹ MÉRI 1952, 2. kép.

⁵⁶⁰ KOVALOVSZKI 1980, 34–35, 23. rajz.

⁵⁶¹ CSÁNYI 2008, 30, 4. kép.

⁵⁶² POKROVENSZKI 2015, 59, 5. tábla.

⁵⁶³ RÁCZ 2019, 231, 27. kép.

⁵⁶⁴ KOVALOVSZKI 1980, 31, 20. rajz.

⁵⁶⁵ VÁLYI 1986b, 225.

⁵⁶⁶ RÁCZ 2019, 124.

⁵⁶⁷ RÁCZ 2019, 130, 13. ábra.

ceskély gödörmélység mellett az omladékos, patiosos betöltés is arra utalhat, hogy ezek az épületek feltehetően részben földbemélyített, felmenő fallal rendelkező épületek lehettek.

Egy vagy két oszlop az egyik rövidebb, vagy hosszabb oldalon (*101. kép 3*)
(5, 7, 8, 17, 25, 41. ház)

Az 5. és a 41. háznál az egyik rövidebb, míg a 7, 17, 25. épületeknél az egyik hosszabb oldalon lehetett megfigyelni egy, illetve a 8. háznál egymás mellett két oszlophelyet. Ebben az esetben valamilyen aszimmetrikus kialakítású tetőre gondolhatunk, de az sem kizárható, hogy a szemközti oldalon is volt egy vagy két tartóelem, amely nem hagyott jól dokumentálható nyomot. Utóbbi esetben vagy a két ágasfás szerkezeti elrendezéssel, vagy egy megújított oszloppal számolhatunk. Az ebbe a csoportba tartozó házak gödre átlagosan legfeljebb 14 cm körüli mélységű, és négy esetben omladékos betöltésű volt. Ezek az épületek valószínűleg felmenő fallal rendelkező, részben földbemélyített házak voltak.

Egy oszlop középen (*101. kép 4*)
(9, 37. ház)

Mindössze két esetben lehetett egyetlen oszlophelyet megfigyelni a házgödör közepén. Ez egy másfajta, de a meglévő adatok alapján egyelőre nem rekonstruálható tetőszerkezetre enged következtetni. Azonban meg kell jegyezzük, hogy a 9. ház gödrének csak egy része maradt meg, míg a 37. házat a 10. árok metszette, így kérdéses, hogy a házak megsemmisült részén esetleg volt-e további tartóelem.

Négy oszlop az oldalak közepén és egy vagy két oszlop a ház közepe táján (*101. kép 5*)
(30, 36. ház)

Ezt a típust a 36. ház szerkezete szemlélteti a legjobban, de valószínűleg a 30. épület is hasonló elrendezésű. Utóbbinál nehézséget jelent, hogy több későbbi árok is vágja a házat, így csak a megmaradt négy oszlophely helyzete alapján következtethetünk a 36. épületnél tapasztalhatóhoz hasonló szerkezetre. Ilyen épületeket ismerünk többek között Ménfőcsanak–Szeles-dűlőről és Lébény–Bille-domb lelőhelyről is.⁵⁶⁸ Az oldalak mentén és középen elhelyezkedő tartóelemek felmenő falakra utalnak, amelyek koszorúgerendát tartottak, amire sátortető támaszkodott. A falak mentén elhelyezkedő oszlopok kapcsán néhány lelőhelyen felmerült a házgödör fával (deszkával) való kibélelésének lehetősége,⁵⁶⁹ de Jászfényszarun nem került elő erre utaló nyom. Ehhez hasonló, de a középső oszlopot nélkülöző házat tártak fel Ménfőcsanak–Szeles-dűlőn,⁵⁷⁰ Lébény–Bille-dombon⁵⁷¹ és Felsőzsolca–Várdombon.⁵⁷²

Oszlop nélküli házak (*101. kép 6*)
(12, 28, 29. ház)

Három ház esetében egyetlen oszlophelyet sem találtak. Ezek az épületek bizonyosan valamilyen felmenő falazattal rendelkeztek, amely nem igényelte külön oszlopok alkalmazását és nem hagyott maradandó nyomot. Feltehetően fából készülhettek ezek a házak, de hogy milyen módon (pl. borona- vagy zsilipelt fallal), arra vonatkozóan nem rendelkezünk információval. A tető kialakítása szempontjából itt is nyereg- vagy sátortetővel számolhatunk.

⁵⁶⁸ TAKÁCS 1996a, 200, 211, 1. tábla 2, 213, 3. tábla 2.

⁵⁶⁹ ŠALKOVSKÝ 2011, 421.

⁵⁷⁰ TAKÁCS 1993a, 29; TAKÁCS 2002, 279, Taf. 5., 4; TAKÁCS 2006, 557, 1. ábra 3, 560, 4. ábra 4, 561, 5. ábra 4.

⁵⁷¹ TAKÁCS 1993a, 29.

⁵⁷² SIMONYI 2003b, 114, 6. kép, 116, 9. kép; SIMONYI 2020, 28, 12. kép.

Egyéb szerkezetek (19, 21, 22, 24, 27, 42, 46. ház)

Ebbe a csoportba kerültek azok az épületek, amelyek valószínűleg a fentebbi típusok „hiányos” vagy formai változatai, ugyanis csak egy-egy példány került elő belőlük. A 19. háznál az egyik rövidebb oldal sarkában és közepén lehetett egy-egy oszlophelyet megfigyelni. Mivel a 18. épület a 19. ház javarészt megsemmisítette, nem rekonstruálható, hogy pontosan milyen szerkezetű ez az épület. A 27. háznál a 19. házhoz hasonlóan az egyik rövidebb oldal sarkában és közepén volt egy-egy oszlophely, azonban egy további tartóelem állhatott az egyik hosszanti oldal mentén, a sarokban lévő oszloppal nagyjából egyvonalban. Mivel itt is több objektum vágta az épületet, az eredeti felépítését nem tudjuk pontosan rekonstruálni, azonban a megfigyelt oszlophelyek elhelyezkedése alapján felmenő fallal rendelkező épület lehetett. Olyan szerkezeti elrendezést ismerünk más lelőhelyekről is, amely a ház közepén lévő egy, illetve a sarkaiban található négy másik oszlopból áll, és amelyet esetenként az oldalak közepén elhelyezett további tartóelemek egészítenek ki. Ugyanez a szerkezeti megoldás a középső oszlopok nélkül is előfordul többek között Ménfőcsanak–Szeles-dűlőn,⁵⁷³ Felsőzsolca–Várdombon,⁵⁷⁴ a szeri monostor területén,⁵⁷⁵ valamint Tatabányán is.⁵⁷⁶

A 42. házban három oszlop kapott helyet: kettő a két rövidebb, a harmadik pedig az egyik hosszanti oldal közepén. Ez az épület valószínűleg a 30. és 36. házhoz hasonló szerkezettel rendelkezhetett. Még meg kell említeni, hogy a 42. ház középső részétől kicsit északra egy 20 cm átmérőjű foltot figyeltek meg. A jelenséget a ház tetőszerkezetének későbbi (utólagos) alátámasztásával magyarázták. Ez utóbbi feltételezés azonban nem igazolható és statikai szempontból sem valószínű.

A 21. háznál egy oszlophely a rövidebb oldalon, egy pedig középtájt található, azonban nincs egyvonalban az előbbivel. A 22. épületben két oszlop állt egykoron, mindkettő az egyik hosszabbik oldal mentén, de nem közvetlenül mellette. A 24. házban több oszlophely is volt, a szerkezeti elrendezést azonban az ásatáson tett megfigyelések alapján nem lehetett tisztázni. Az utóbbi három épület szerkezetét tehát nem lehet egyértelműen rekonstruálni.

Mivel ezeknél az épületeknél az oszlophelyek többsége a ház oldalai mentén és sarkaiban helyezkedett el, minden bizonnyal többnyire felmenő fallal rendelkező, kis mértékben süllyesztett padlójú házakról lehet szó.

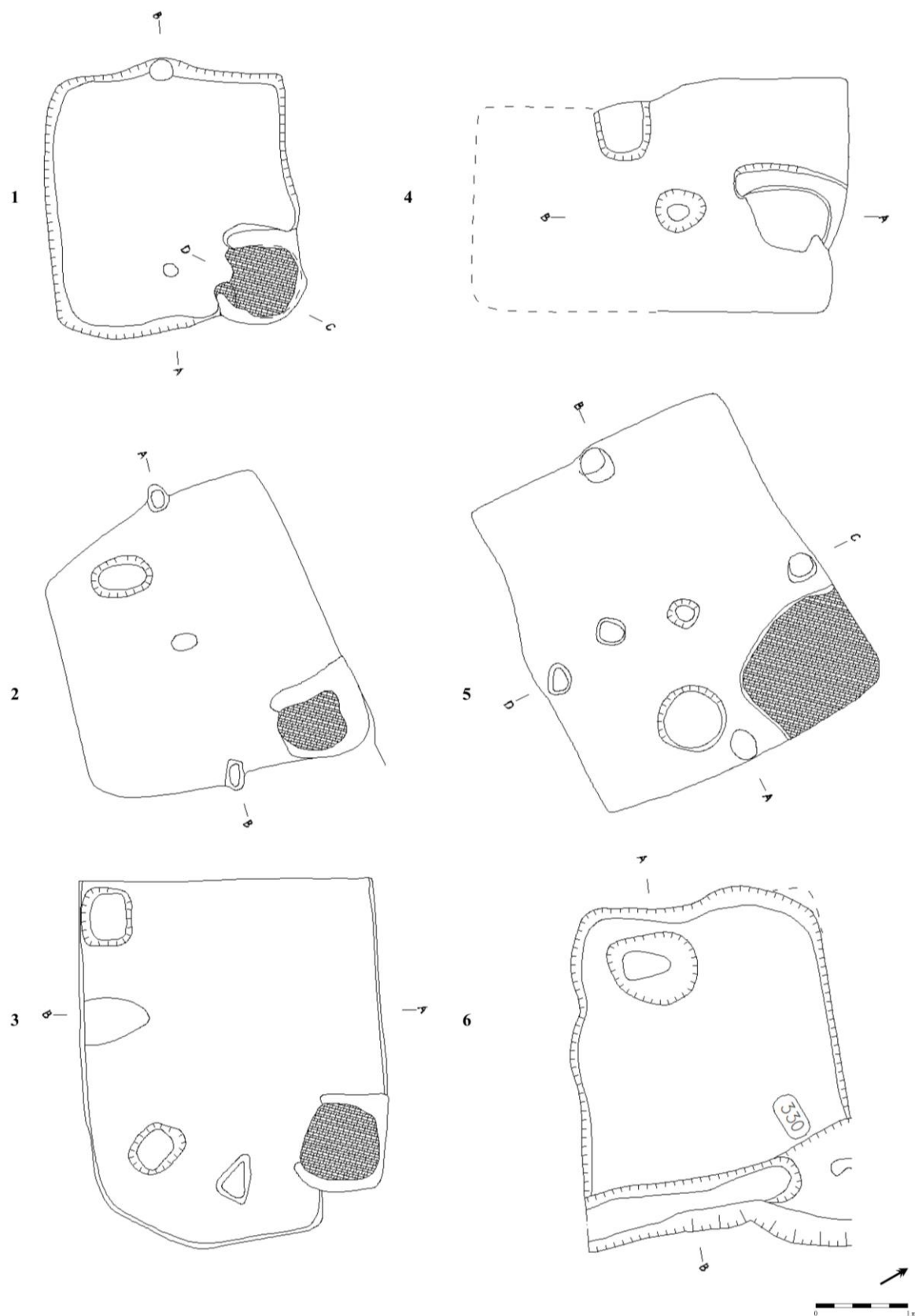
---

⁵⁷³ TAKÁCS 1993a, 29.

⁵⁷⁴ SIMONYI 2003b, 113, 4. kép.

⁵⁷⁵ VÁLYI 1986b, 225.

⁵⁷⁶ A tatabányai házról közölt rekonstrukció alapján itt is nyeregterő használatát feltételezhetjük (VÉKONY 1980, 29).

101. kép: A házaknál megfigyelhető szerkezeti megoldások

1. Két ágasfa a két rövidebb vagy hosszabb oldalon (1. ház); 2. Három ágasfa a ház középtengelyében (3. ház);
3. Egy vagy két oszlop az egyik rövidebb, vagy hosszabb oldalon (5. ház); 4. Egy oszlop középen (9. ház);
5. Négy oszlop az oldalak közepén és egy középen (36. ház); 6. Oszlop nélküli házak (12. ház)

4.2.1.3. Falazat

Felmenő falazatra elsősorban a betöltésben talált tapasztásmaradvány és omladék alapján következtethetünk,⁵⁷⁷ de esetenként az egyes épületek szerkezeti elrendezése is sejteti ezek meglétét. A 45-ből 18 ház esetében van adatunk omladékos és paticsos betöltésről. Ezeknél sem mindig egyértelmű, hogy a ház falainak vagy a kemencéjének a maradványai kerültek-e a betöltésbe. Mindemellett számolni kell azzal a lehetőséggel is, hogy a falakat olyan anyagból, illetve olyan megoldással is készíthették, amely nem hagyott régészetiileg dokumentálható nyomot.

A két ágasfás épületek közül nyolcnál (1, 10, 11, 15, 20, 23, 31, 44. ház) lehetett paticsos, omladékos betöltést megfigyelni, amely esetleg utalhat az egykori felmenő falak meglétére. A három ágasfás házak közül csak négy (16, 18, 38, 40. ház) betöltése tartalmazott omladékot és paticsot. Azon házak között, amelyek csak az egyik oldalon rendelkeztek egy vagy két oszloppal, három épület (5, 7, 8. ház) betöltése volt paticsos, omladékos. A nem rekonstruálható szerkezetű házak közül csak a 21. épület betöltésében találtak paticsot. A 30, 36. és 42. házak esetében az oldalak mentén, valamint a 19. és 27. épületnél a sarkokban elhelyezett oszlopok miatt már mindenképpen számolnunk kell a felmenő falak meglétének lehetőségével, annak ellenére, hogy az ásatás során nem minden esetben (csak a 42. háznál) jelzi az egykori falak meglétét a betöltésből előkerülő tapasztásmaradvány. Ez viszont arra hívja fel a figyelmünket, hogy biztosan voltak olyan felmenő falú épületek (is) a település házai között, amelyek nem betapasztott vesszőfonatos falazattal rendelkeztek, hanem fából készültek. A korábbi feltételezésekkel ellentétben a fa megfizethető és elérhető volt az Árpád-kori közember számára,⁵⁷⁸ így egészen valószínű, hogy némely házakat fából építették fel.

4.2.1.4. Bejárat

Az Árpád-kori épületek bejáratát csak ritkán és nehezen lehet megfigyelni. Ezek többnyire meneteles vagy lépcsős kiképzésűek.⁵⁷⁹ Jászfényszarun a 45 épületből mindössze 7 háznál (10, 11, 12, 13, 15, 16, 33. ház) lehetett többé-kevésbé beazonosítani a bejárat helyét. A bejárat rész minden esetben meneteles kialakítású volt, azonban helye változatos képet mutat még ennél a hét háznál is. Négy épületnél a délnyugati, kettőnél az északnyugati, illetve egynél a délkeleti sarokban hozták létre a meneteles bejáratot. A Jászság területén a két leggyakrabban előforduló szélirány az északnyugati és a délnyugati,⁵⁸⁰ amit feltehetően figyelembe vettek eleink a bejárat helyének megválasztásakor. Jászfényszarun a 10, 15. és a 33. ház esetében a kemencével átellenes sarokban alakították ki a bejáratot, míg a 11, 12, 13. és 16. házban a kemencéhez képest az egyik szomszédos sarokban kapott helyet, vagyis végbejáratosak voltak.⁵⁸¹ A Szőlők alján megfigyelhető bejáratok száma kevés, a hozzájuk tartozó épületek pedig felölelik a település korai, átmeneti és kései periódusát, így nem állapíthatók meg egy-egy időszakra jellemző tendenciák.

4.2.1.5. Padló

A jászfényszarui épületekben nem lehetett döngölt, letaposott padlót megfigyelni. A legtöbb ház alja egyenes volt (kivéve a bolygatott épületeket), de szándékosan kialakított padlószintet nem találtak. Nem kizárt, hogy valamilyen anyaggal (fával, gyékénnyel vagy egyéb szerves

⁵⁷⁷ TAKÁCS 1993a, 30.

⁵⁷⁸ WOLF 2014, 24.

⁵⁷⁹ MICHNAI 1981, 227; TAKÁCS 1993a, 31; TAKÁCS 1996a, 202.

⁵⁸⁰ BUSCHMANN 2011, 9.

⁵⁸¹ A végbejáratos épületeket illetően lásd SZVATH 2016, 167–168.

anyaggal) letakarták a házak padlóját, hiszen más lelőhelyekről ismerünk ilyen megoldásokat,⁵⁸² de erre utaló nyomok itt nem kerültek elő.

4.2.1.6. A házak tüzelőberendezései

Minden ház rendelkezett tüzelőberendezéssel amelynek sütőfelülete, illetve omladékai legalább részben megmaradtak, vagy égett folt jelezte egykori meglétét. Egyedül a 40. ház esetében van adatunk nyílt tűzhelyről, amelynek kb. 30 cm átmérőjű maradványát találták meg. A tüzelőberendezés töredékes állapota miatt az sem kizárható, hogy itt is kemence volt eredetileg, ugyanis egy kivételével (46. ház) az összes többi ház rendelkezett kemencével.⁵⁸³ A 2, 3, 15, 36. és 43. épületeknél csak az egykori kemencék nyomait lehetett megtalálni, de a legtöbb háznál viszonylag jó állapotban maradt meg a kemence alsó része. A legtöbb esetben (28) a ház északkeleti sarkában alakították ki, de több alkalommal az északi (5), az északnyugati (4), illetve ritkábban a keleti (2), a délkeleti (2) és a délnyugati (2) sarokban is megfigyelhetők voltak a kemencék. A 24. ház esetében nincs adatunk a kemence pontos helyére vonatkozóan.

Ahol megfigyelhető volt a tüzelőberendezés építési technikája, ott tapasztással, illetve részben vájással készültek a szögletes vagy kerekded, ovális formájú, agyagból épített kemencék. Ezeket többnyire úgy alakították ki, hogy egyik oldalukat és hátsó falukat részben a ház két oldala biztosította, így csak a nyílásuk és a másik oldaluk felőli falat kellett teljesen megépíteni (102. kép, 103. kép). Az agyagkemencék általános jellemzői a 11–12. század fordulója és a 14. század közepe közti időszak épületeinek.⁵⁸⁴ A kemencék eredeti alakját nem minden esetben lehet meghatározni, de ahol erre lehetőség nyílt, ott a kívül négyszögletes, belül kerekded vagy ovális formájú kemencék dominálnak, míg a kívül-belül kerek vagy ovális formát mutató példányok csak öt házban (11, 15, 17, 32, 42. ház) fordultak elő. Majdnem minden kemence rendelkezett szépen kialakított tapasztott sütőfelülettel, de a 7, 21, 23, 33. és 36. házak kemencéinél ezt már nem lehetett megfigyelni. A 7, 32. és a 33. háznál a sütőfelület alá köveket helyeztek, majd erre építették fel a tapasztott részeket. Azonban ezen kemencék nem alkottak kronológiailag elhatárolható csoportot a többi tüzelőberendezéshez képest, ugyanis az említett három ház leletanyaga alapján mind egy-egy külön periódust (korai, átmeneti és kései fázis) képviselt.⁵⁸⁵ A 33. ház esetében őrlőkő-töredékeket használtak a sütőfelület hőtartásának növelésére, míg a 44. ház kemencéjének sütőfelülete alá kerámiákat tapasztottak. A 20. ház kemencéjének nyílásánál, a tapasztás végén egy nagy méretű kő került elő (103. kép), míg a 23. épület kemencéjében egy őrlőkő-töredéket találtak. A 42. ház kemencéje előtt egy kisebb cölöphelyet tártak fel, amely szikrafogó meglétére utalhat.⁵⁸⁶ A kemencék felénél lehetett meghatározni a nyílás irányát, amely a legtöbb esetben (11) a déli, gyakran a keleti (7) és ritkábban a délnyugati (4) részen volt megfigyelhető. A kislalföldi Árpád-kori házakban tapasztaltakhoz hasonlóan,⁵⁸⁷ az esetek többségében itt is a ház kemencével szemközt, hosszabb oldala felé nézett a nyílás. Több épületben előfordultak különböző méretű hamusgödrök is, bár a gödrök másodlagosan is megtölthettek hamuval. Ezek egy része akár későbbi tevékenységre is utalhat, ugyanis több korábbi épület gödrében (10, 13, 31, 34, 35. ház) kültéri kemencét alakítottak ki.

⁵⁸² VÁLYI 1986b, 234.

⁵⁸³ A 46. ház gödrének csak egy része maradt meg, így lehetséges, hogy a korábbi tüzelőberendezés a ház elpusztult részén volt.

⁵⁸⁴ TAKÁCS 1993a, 21; TAKÁCS 2002, 282.

⁵⁸⁵ Lásd a 4.4 fejezetben leírtakat.

⁵⁸⁶ WOLF 2001, 133–134; WOLF 2002, 45.

⁵⁸⁷ TAKÁCS 1993a, 19.

102. kép: A 34. ház kemencéje

103. kép: A 20. ház kemencéje

4.2.1.7. Berendezési elemek

Az Árpád-kori házak berendezési elemeinek nyomait csak különösen szerencsés esetekben⁵⁸⁸ figyelhetjük meg, mivel a Kárpát-medencei éghajlat nem kedvez a különböző fából és egyéb elbomló anyagból készített alkalmatosságoknak. Egyértelműen berendezési tárgyra utaló maradvány Szőlők alján sem került elő, azonban az épületek elemzése során feltűnt, hogy több épületben (16. és 18. ház) is megfigyelhető volt két-két nagyobb kerek, olykor enyhén négyszögletesedő gödör, melyek egyvonalban helyezkedtek el a ház egyik (többnyire hosszabbik) oldalával párhuzamosan. A gödrök mérete és mélysége páronként – de a házakat összevetve is – hasonló volt. Átmérőjük 50–75 cm, mélységük 20–35 cm között változott. Ezekhez hasonló méretű és elhelyezkedésű gödröket lehetett megfigyelni Tiszaeszlár–Bashalmon a 12. házban.⁵⁸⁹ Hasonló méretű és elhelyezkedésű gödröket találtak Hejőkürt–Cifrahát 8. objektumában,⁵⁹⁰ Üllő 2. lelőhely 120. objektumában,⁵⁹¹ Gyál 3. lelőhely 147. objektumában⁵⁹², illetve Cegléd 4/19. (Fertály-földek) lelőhely 146. objektumában is.⁵⁹³ Lébény–Bille-dombról az 1017. objektum, az 1656. objektum és a 102. objektum esetében is hasonló helyzetű, négyszögletesedő formát mutató gödrök kerültek elő.⁵⁹⁴ Gyál 10. lelőhely 9. és 13. objektumából is ilyen gödör látott napvilágot, de csak egyedülként, másik hasonló gödör nem volt a házban.⁵⁹⁵ Két kisalföldi lelőhely tanúságai alapján a 12. század – 13. század közepe, illetve a 13. század közepe – 15. század eleje közötti időszakok esetében az ún. ülőgödörrel ellátott házak aránya a vizsgált korszak vége felé haladva növekszik.⁵⁹⁶ Az említett gödrök széle mellett két oldalt több alkalommal is sekély mélyedéseket, „nyúlványokat” lehetett megfigyelni, így felülnézetben T formát mutattak. A házakon belül elhelyezkedő hasonló gödrök esetében már többen felvetették, hogy tárolóveremként szolgálhattak, melyeket deszkalapokkal fedhettek le. A deszkafedél stabil elhelyezését segíthették a két oldalt megfigyelt sekély mélyedések.⁵⁹⁷ Valószínűleg az említett jászfényszaru gödrök is hasonló funkciót tölthettek be, mint a T alaprajzú gödrök, azonban ebben az esetben nem lehetett megfigyelni az erre jellemző oldalnyúlványokat, illetve a gödrök kitapasztását sem.

*

Fentebbiek alapján jól látható, hogy az Árpád-kor sokkal változatosabb képet mutat az épületek tekintetében, mint ahogy azt a kutatás sokáig feltételezte.⁵⁹⁸ A már jól ismert, de korántsem kizárólagosan jelenlévő ágasfás-szelemen-szerű, változó mértékig földbemélyített házak – melyek sokszor önmagukban is nagy formai változatosságot mutatnak, akár egy-egy kulturális és földrajzi egységen belül is⁵⁹⁹ – mellett több szerkezeti forma is megfigyelhető.⁶⁰⁰ Az egyes háztípusok azonban a jászfényszaru (és több más Árpád-kori) lelőhely esetében nem rajzolnak ki egy egyértelműen levezethető fejlődési sort, hanem gyakran egy időben vannak jelen, illetve némelyik házforma akár több évszázadon keresztül is létezett. Azok a fentebb

⁵⁸⁸ Ilyen kedvező esetként említhető például a borsodi 8. ház (WOLF 2002, 45), illetve a Cegléd határában feltárt, tatárjárás során elpusztult és leégett 1344. sz. épület (GULYÁS 2014, 31, 33).

⁵⁸⁹ KOVALOVSKI 1980, 34–35, 23. rajz.

⁵⁹⁰ SIMONYI 2020, 59–60, 41. kép – a szerző további párhuzamokat is említ.

⁵⁹¹ RÁCZ 2019, 126, 130, 13. ábra.

⁵⁹² SIMONYI 2003a, 366, 3–4. kép, 367, 5. kép.

⁵⁹³ ZIMBORÁN 2011, 432, 438, 3. tábla 1.

⁵⁹⁴ TAKÁCS 2001b, 21, 4–5. ábra, 27, 6. ábra; TAKÁCS 2010, 10, 6. ábra.

⁵⁹⁵ SIMONYI 2003a, 368, 7. kép, 369, 8–9. kép, 370, 10. kép.

⁵⁹⁶ TAKÁCS 2001b, 24–25.

⁵⁹⁷ TAKÁCS 2010, 10; RÁCZ 2019, 126; SIMONYI 2020, 61.

⁵⁹⁸ Az Árpád-kori népi építészettel kapcsolatban Wolf Mária sorakoztat újabb fontos adatokat: WOLF 2014.

⁵⁹⁹ TAKÁCS 1993a, 32; TAKÁCS 1996a, 199–201; ŠALKOVSKÝ 2011, 420.

⁶⁰⁰ RÁCZ 2014b, 145.

említett, szerkezetük alapján felmenő fallal rendelkező épületek, melyeknek betöltése nem tartalmazott tapasztott sövényfalra utaló maradványokat, rávilágítanak arra a tényre, hogy némely házakat fából építhették, melynek nem maradtak meg nyomai. Ennek fényében viszont feltételezhető, hogy földfelszíni házakat is építettek fából pl. zsilipelt, boronafalas vagy egyéb megoldással.⁶⁰¹ Földfelszíni épületekkel a 10. századtól kezdve számolhatunk és ezek többsége nem a társadalom kiváltságos tagjainak szolgáltak lakhelyül,⁶⁰² tehát semmi nem zárja ki esetleges jászfényszarui jelenlétüket. A megfigyelt házak szerkezeti elemei (tetőt tartó oszlopok, falazat stb.), az esetenként megfigyelt omladékos, paticsos betöltés, valamint a házgödrök csekély relatív mélysége alapján valószínűnek látjuk, hogy a jászfényszarui épületek elsősorban gödörházak, illetve süllyesztett padlójú földfelszíni házak lehettek.

A Szőlők alján megfigyelt különböző épülettípusoknál néhány szerkezeti elem többnyire hasonlóságot mutat. Így általánosságban elmondható, hogy a lakók a meneteles kialakítású bejáraton keresztül jutottak be a házba. A bejáratokkal átlósan szemben, vagy az egyik szomszédos sarokban kapott helyet a vájt-tapasztott kemence, melynek szintén tapasztott sütőfelületét ritkábban kővel vagy kerámiával rakták ki. Az épületben kiásott, különböző mélységű gödrök a bent végezhető munkák megkönnyítésére, de akár tárolásra is szolgálhattak. A házak kialakítását, belső elrendezését tekintve jó párhuzamként említhető a Méri István által feltárt tiszalök–rázomi Árpád-kori település, ugyanis mind a házak formája, mind a kemencék és az oszlophelyek elhelyezkedése sok hasonlóságot mutat.⁶⁰³ A házak tájolása, a kemencék helye, kialakítása, formája, még a házgödrök mérete is szinte teljesen azonos, főleg a két ágasfás házak esetében. Hasonló képet mutatnak a Kárpát-medencéből ismert kora középkori épülettípusok⁶⁰⁴ és a Szigetszentmiklós–Üdülősoron feltárt épületek is.⁶⁰⁵ Még számos hasonló jellegű Árpád-kori települést lehetne párhuzamként megemlíteni, többek között a házainak egyik csoportjával szintén hasonló sémát mutató Kána falut,⁶⁰⁶ Ménfőcsanak–Szeles-dűlőt, Lébény–Bille-dombot,⁶⁰⁷ Orosháza–Nyíri-dűlőt⁶⁰⁸ vagy az M0-s autópálya és a 4-es számú elkerülő főút nyomvonalán feltárt teleprészleteket.⁶⁰⁹

---

⁶⁰¹ WOLF 2014, 30.

⁶⁰² WOLF 2014, 37.

⁶⁰³ MÉRI 1952, 58–59.

⁶⁰⁴ ŠALKOVSKÝ 2001; ŠALKOVSKÝ 2011.

⁶⁰⁵ ÍRÁSNÉ MELIS 1992a, 62, 4. kép; 63, 5. kép.

⁶⁰⁶ TEREI 2010a, 249; TEREI 2010b, 88, 92, 89, 7. ábra.

⁶⁰⁷ TAKÁCS 1996a.

⁶⁰⁸ LUKÁCS 2014, 108.

⁶⁰⁹ RÁCZ 2010; RÁCZ 2014b.

4.2.2. Kültéri kemencék

1. kültéri kemence (O-143 S-193, S-195) (104. kép)

Nagy hamusgödör és egy szabályos kerek vörös folt együttese. 50x60 cm-es, közvetlenül a felszínen jelentkezett, mindössze 2–3 cm a belseje. A kör külseje, egy 8–10 cm-es sáv jobban átégve, sötétebb piros, bordó. Északi végén, ahol a 10. árokkal találkozik a fekete réteg, 1 m hosszú, 1,5 m széles, legmélyebb pontján 70 cm mélységű a gödör. Betöltése hamus, égett. A kemencét majdnem teljesen megsemmisítette a gépi földmunka. Mérete: 60x50 cm kemence, 100x150 cm gödör, relatív mélysége: max. 70 cm.

Leletanyag (2012.2.86.1-2.) (32. tábla 1)

Mindössze két kerámiatöredék került elő az objektumból. Az egyik egy kívül vörösre, belső oldalán szürkésbarnára égetett, viszonylag vastag falú, kicsit durva anyagú, samottal soványított, kézi korongolt edény vonalköteggel díszített oldaltöredéke (32. tábla 1). A másik egy jellegtelen sötétszürke, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék oldaltöredéke.

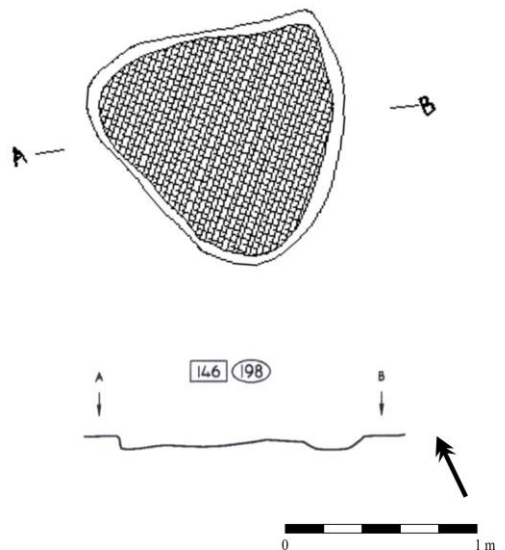
104. kép: Az. 1. kültéri kemence

2. kültéri kemence' (O-146 S-198) (105. kép)

Talán egy kültéri kemence maradványa, mert az objektum épp olyan veseformájú, mint amilyen ezekre jellemző, és a betöltése is égett és hamus. Amorf alakú gödör, de valamiféle tüzelőhely lehetett. Betöltése fekete, égetett, hamus, paticosos. Oldala függőleges és északi részén egy kb. 1 m-es szakaszon égett, piros színű. Mérete: 140x130 cm, relatív mélysége: 10 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

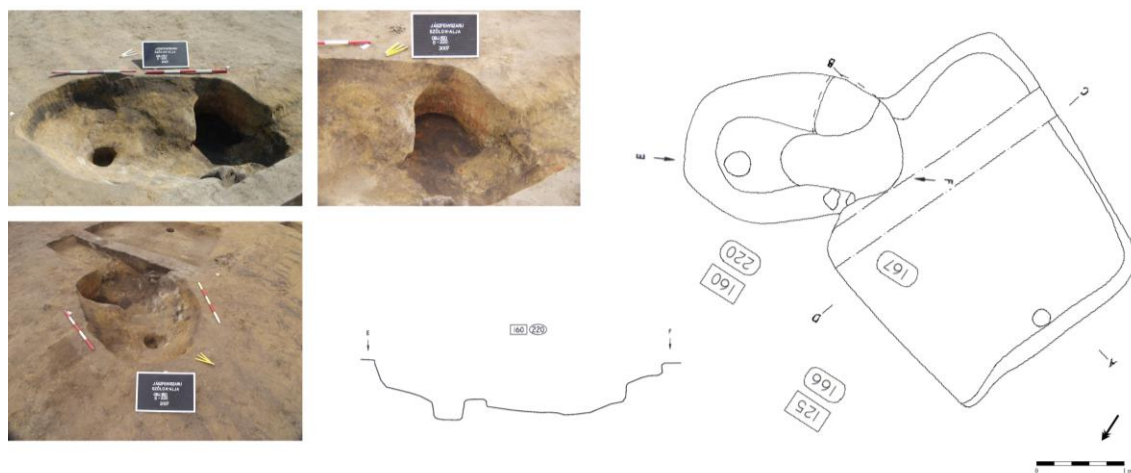
105. kép: A 2. kültéri kemence (?) maradványa

3. kültéri kemence (O-160 S-220) (106. kép)

A felszínen a 31. ház (O-125 S-166) északkeleti sarkában nagy méretű, égett, hamus foltként jelentkezett. Kültéri kemence, hamus gödörrel, melynek északnyugati oldalán a 31. ház kemencéje (O-125 S-167) található a betöltésében. Így bizonyos, hogy a kültéri kemence vágja a házat. A délkeleti sarkában 60 cm átmérőjű szabályos, kerek tüzelőhely jelentkezett, oldalfala függőleges, alja, környezete vörös, égett. A tüzelőhely színes, fekete, égett és hamus az alja. A hamusgödör betöltése erősen égett, vörös, paticsos, szürke, hamus. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja kissé egyenetlen, teknős. A tüzelőhely melletti padkaszerű részen egy 30 cm átmérőjű, 20 cm mélységű oszlophely került elő. Mérete: 280x175 m, relatív mélysége: 50–70 cm.

Leletanyag (2012.2.96.1-3.) (63. tábla 7)

Mindössze két kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek viszonylag kis méretű, vörösre égetetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt, díszítetlen oldaltöredékek. Ezek mellett egy erősen korrodálódott vastárgy is napvilágot látott, amely egy nagyobb kés vagy talán egy sarló töredéke lehet (63. tábla 7). A kerámiák mellett két állatsontot is tartalmazott az objektum.

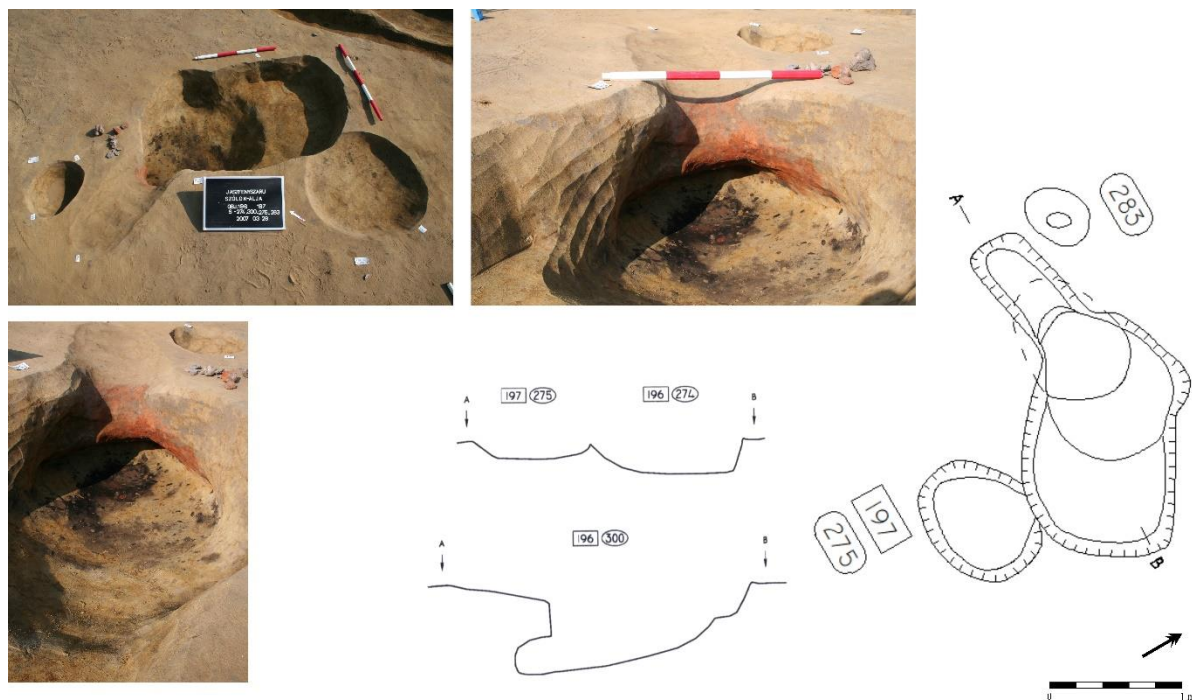
106. kép: A 3. kültéri kemence

4. kültéri kemence (O-196 S-274, S-300) (107. kép)

Külső kemence vagy füstölő. Szabályos, kerek, fekete és piros tűztér, illetve a hozzá tartozó gödör. Betöltése sötétbarna, fekete, szemes, paticsos. Mérete: 120x120 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag (2012.2.121.1.) (32. tábla 2)

Mindössze egyetlen vörösesbarnára égetett, külső oldalán fekete, homokos, finom anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék simára kopott aljtöredéke került elő a kültéri kemence gödréből (32. tábla 2). Ugyaninnen még hat állatcsont látott napvilágot.

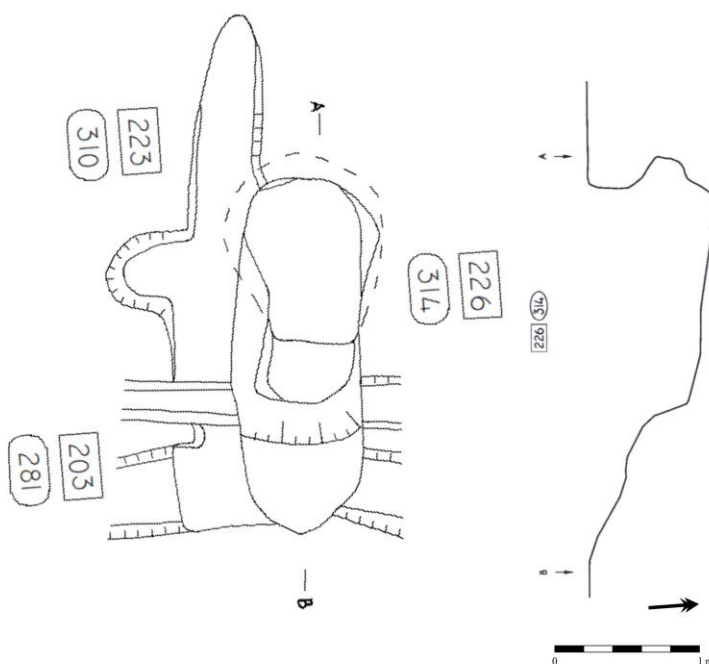
107. kép: A 4. kültéri kemence

5. kültéri kemence (O-226 S-314) (108. kép)

Ovális alakú foltként jelentkezett. Kibontva lejtős lejárátú, lefelé öblösödő oldalú, egyenes aljú kültéri kemence. Betöltése hamus, fekete és égett, narancsos. Nyugatról keleti irányban vágja az O-223 S-310 árok, délről északra az O-203 S-281 és O-202 S-208 árok. Mérete: 250x90 cm, relatív mélysége: 90 cm.

Leletanyag (2012.2.143.1-2.) (32. tábla 3)

Egy kerámiaedény összeillő töredékei, illetve egy tapasztástöredék került elő az objektumból. Előbbi egy barnászörösre égetett, egy részén fekete, homokos, finom anyagú, korongolt, díszítetlen fazék, kihajló, kicsit galléros kiképzésű peremmel (32. tábla 3). Utóbbi egy sárgászörös, amorf, növénylenyomatos, finom anyagú tapasztástöredék. Továbbá öt állatcsont is napvilágot látott.

108. kép: Az 5. kültéri kemence

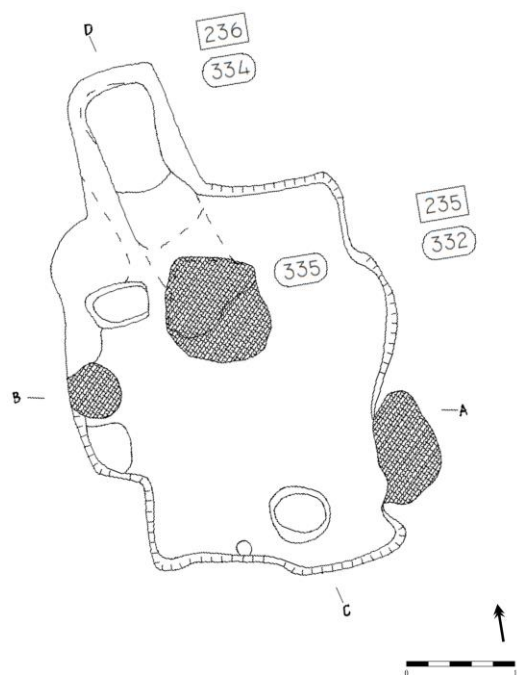
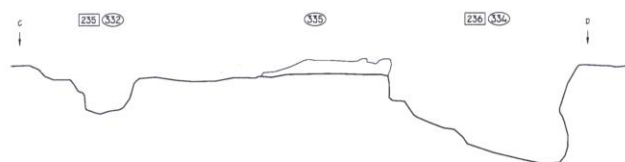

6. kültéri kemence (O-236 S-334, S-335) (109. kép)

Ovális alakú, mélyobjektum, feltehetően hamusgödör. A 13. ház (O-235 S-332) északi rövidebb oldalába beleásott gödör, melynek déli oldala az O-236 S-335 omladékhhoz vezet. Valószínűleg a ház pusztulása után alakítottak ki egy kültéri kemencét. A gödör alsó fele és alja narancssárgára égett és fekete hamus. Az omladékhhoz vezető oldala lejtős. Az O-236 S-335 a 13. ház északi részében található omladék, feltehetően a ház pusztulása után kialakított szabadtéri kemence omladékos része, míg az O-236 S-334 objektum a hozzávezető hamusgödör lehetett. Mérete: 140x70–90 m, relatív mélysége: 100 cm.

Leletanyag (2012.2.152.1-2.)

Mindössze két tárgy látott napvilágot a kültéri kemencéből. Az egyik egy vörösre égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt edény kis méretű oldaltöredéke. A másik egy világosbarna és fehér sávos kovából készült pattintott kőeszköz. A nem teljesen egyenes élét kétoldról, több pattintással alakították ki. Az él mellett a két nagyobb felületű oldaláról is lepattintották a kőfelesleget, ezáltal megfelelő fogást biztosítva. Az eszköznek csak az éllel átellenes végén maradt meg a kéreg egy része. A pattintott felületek simák és kismértékben fényesek, jól látszódik a kő kagylós törésfelülete.

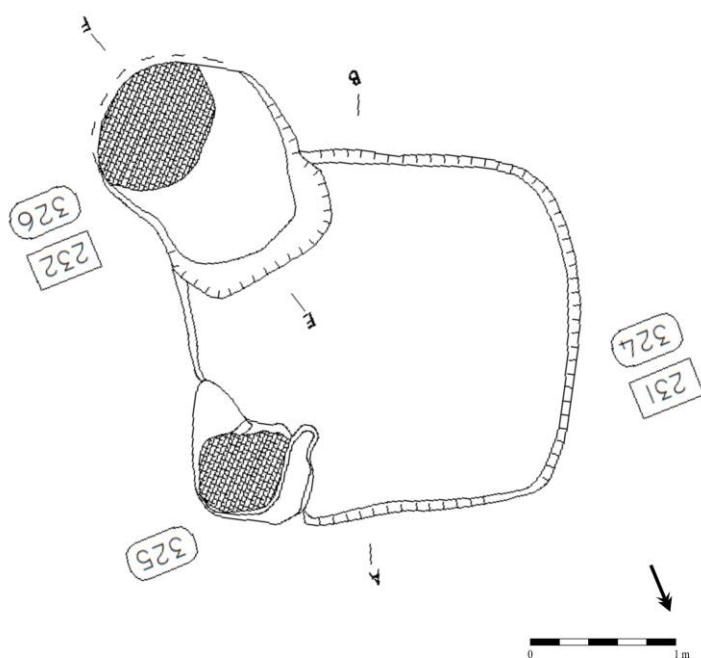
109. kép: A 6. kültéri kemence

7. kültéri kemence (O-232 S-326, kapcsolódó objektum: O-231 S-325 kemence) (110. kép)
 Ovális alakú gödör, melynek északi oldala enyhén lépcsős. A gödör a 10. ház (O-231 S-324) délkeleti sarkát vágja, valószínűleg a ház pusztulása után alakították ki. A gödör alja és betöltése is erősen hamus és égett, feltehetően az O-231 S-325 kemencéhez tartozó hamusgödör volt, melyet kültéri kemenceként használhattak a ház pusztulása után. Mérete: 190x160 cm, relatív mélysége: 65 cm.

Leletanyag (2012.2.148.1-3.) (32. tábla 4–5)

Mindössze három kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek közül az egyik egy külső oldalán sötétszürke, a belső oldalán barnászvörös, törésfelületén is kétszínű, samottal és kevés apró törmelékcsémával soványított, korongolt edény válltöredéke a nyak indításával. Külső oldalát hullámvonalköteg díszíti, ami zeg-zug mintához hasonlóan élesen hajlított és mélyen bekarcolt (32. tábla 4). Egy másik példány külső oldalán vörös, belső oldalán fekete, törésfelületén kétszínű, homokkal és samottal soványított, durva anyagú, kézzel formált (?), sima felületű, vastagfalú edény oldaltöredéke. Törésfelülete éles és szabálytalan, felülete szépen elsimított. Kora kérdéses. A harmadik darab egy vörösre égetett, felületén fekete foltos, finom, homokos anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt edény kicsit kopott aljtöredéke (32. tábla 5).

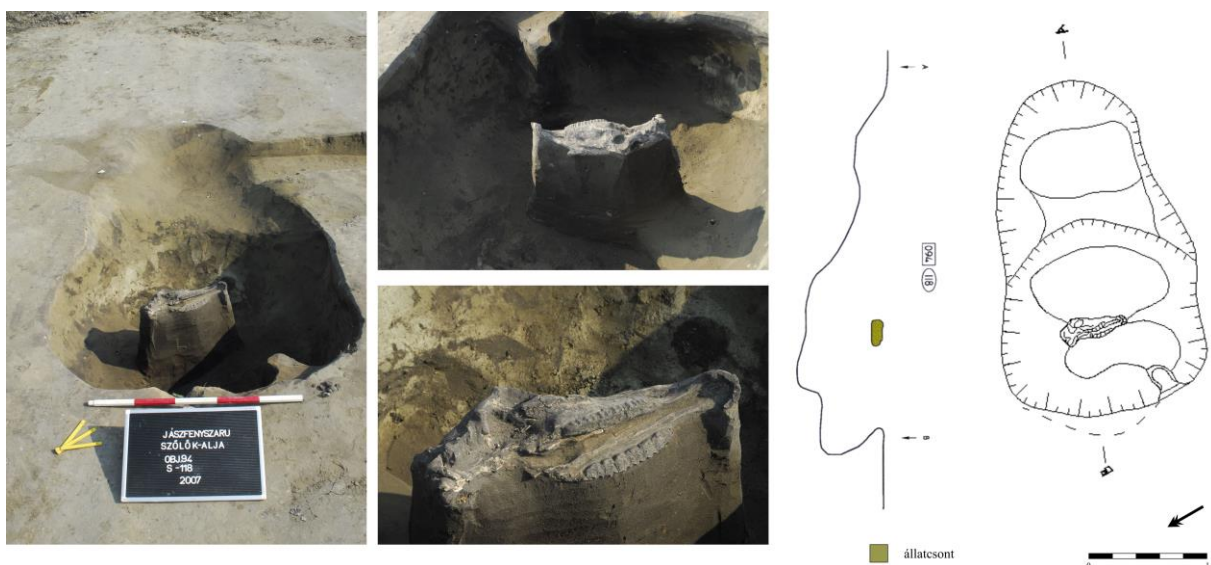
110. kép: A 7. kültéri kemence

8. kültéri kemence (O-94 S-118) (111. kép)

Az objektum nyugati oldalán kemence található, amely egy hamusgödörben folytatódik. Az elkeskenyedő rész lehet a „bejárat”. Az objektumot az O-95 S-119 árok vágta, amely későbbi beásású. Mérete: 320x170 cm, relatív mélysége: 80 cm.

Leletanyag (2012.2.52.1-2.) (32. tábla 8)

Két kerámiatöredék került elő az objektumból. Az egyik egy vörösre égetett, törésfelületén szürke, samottal soványított, vastag falú, korongolt edény nyak- és peremtöredéke (32. tábla 8). A peremrész indítása maradt meg, melynek belső oldalán apró hullámvonalköteg minta látható. A másik egy barnásszürke, külső oldalán fekete foltos, homokkal és samottal soványított, korongolt edény nyaktöredéke. Viszonylag nagy mennyiségű, ötvenhárom állatsont – köztük egy állkapocs nélküli lókoponya – is előkerült az objektumból.

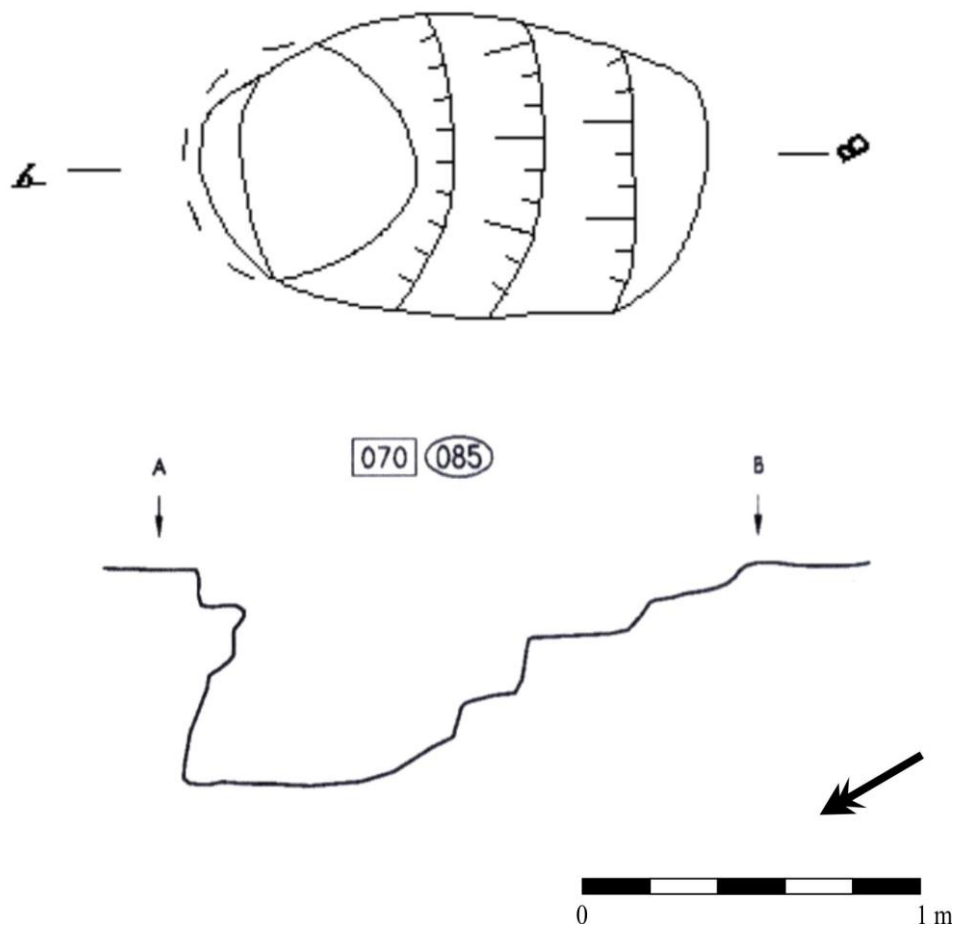
111. kép: A 8. kültéri kemence

9. kültéri kemence (O-70 S-85) (112. kép)

Ovális alakú foltként jelentkezett. Kibontva lépcsős lejárátú, északi végén kemencével ellátott gödör, feltehetően kültéri kemenceként funkcionálhatott.⁶¹⁰ Mérete: 154x90 cm, relatív mélysége: 60 cm.

Leletanyag (2012.2.40.1.) (32. tábla 9)

Mindössze egyetlen kerámiatöredék látott napvilágot az objektumból, azonban ez egy érdekes példány. Egy vörösesbarnára égetett, vörösesbarna-szürke-vörösesbarna törésfelületű, homokos anyagú, korongolt, érdes tapintású palack peremtöredéke (32. tábla 9). A perem külső oldala finoman bordázott, széle egyenesre vágott. A kerámia mellett két állatcsont is előkerült.

112. kép: A 9. kültéri kemence

⁶¹⁰ Fotó nem készült az objektumról.

Lehetséges kültéri kemence

Még egy további objektum (O-241 S-341) esetében is felmerülhet, hogy esetleg kültéri kemenceként szolgált, azonban ennek kibontására nem került sor. A dokumentáció alapján szabályos, lekerekített sarkú téglalap alakú foltként jelentkezett, betöltése narancsos, égett, hamus volt. A kemenceként azonosított jelenséget az O-242 S-342 árok vágta.⁶¹¹

*

Összesen 9 kültéri kemence került elő Szőlők alján. Erről az objektumtípusról Méri István közölt ma is érvényes megállapításokat,⁶¹² azóta pedig több kora középkori és Árpád-kori lelőhelyen is sikerült szabadtéri kemencéket feltárni. Többek között Karos–Mókahomokon 4,⁶¹³ Karos–Tobolyka-dűlőben 12,⁶¹⁴ Pácin–Alharasztton 19,⁶¹⁵ illetve Hejőkeresztúron is több került elő ebből az objektumtípusból,⁶¹⁶ de Felsőzsolcáról,⁶¹⁷ Ménfőcsanakról és Lébényből is ismerünk hasonlót.⁶¹⁸ A jobban megmaradt jászfényszarui objektumok között a legkisebb (1.) 60 x 50 cm, míg a legnagyobb (8.) 3,2 x 1,7 m nagyságú. A nyesett felszíntől mért mélységük 10 és 100 cm között változik. Formai kialakításukat tekintve az 1, 5, 6, 8. és 9. szabadtéri kemencék az aknakemencék csoportjába sorolhatók.⁶¹⁹ A 9. kemence lejárata lépcsős kialakítású. A 3. kültéri kemencénél nagy méretű hamusgödröt ástak és egy oszlophely is megfigyelhető, ami tető meglétére utalhat. Valamilyen tetőt emelhettek a kültéri kemencék előtere fölé, hogy ezzel védjék az ott dolgozó embereket és magát a kemencét a időjárás viszontagságaitól.⁶²⁰ Ezek az objektumok nem a település központjában, hanem többnyire a szélső lakóépületek környékén, illetve a centrum árkokkal szabdalts déli periferiáján kaptak helyet. Más településeknél is többnyire a falu két szélén helyezkedtek el.⁶²¹ Ennek fényében a feltárás területének keleti részén található kültéri kemencék (összesen 7) talán már a település határának közelségét jelezhetik.

---

⁶¹¹ Fotó nem készült az objektumról.

⁶¹² MÉRI 1963.

⁶¹³ RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 501.

⁶¹⁴ RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 502.

⁶¹⁵ RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 505.

⁶¹⁶ WOLF 1999, 169.

⁶¹⁷ SIMONYI 2003b, 125.

⁶¹⁸ TAKÁCS 1996a, 202–203.

⁶¹⁹ TAKÁCS 1993a, 36.

⁶²⁰ MÉRI 1963, 275.

⁶²¹ MÉRI 1963, 279.

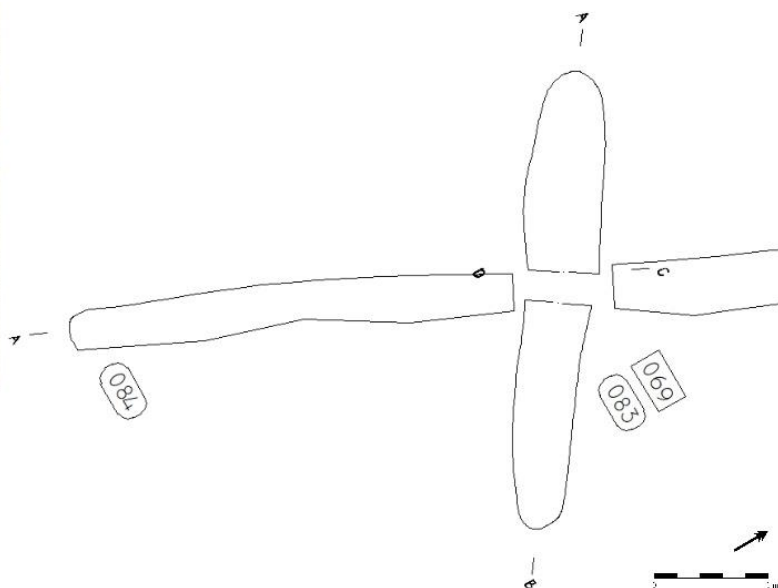
4.2.3. Kültéri tűzhelyek

1. tűzhely (O-68 S-84) (113. kép)

Szabályos kerek, 50 cm átmérőjű ideiglenes tüzelőhely. Falain teljes mélységben piros, égett, az alja azonban nem. Betöltése fekete, kicsit hamus, szélein égett, piros. A bontás során megfigyelt jelenségek alapján nagyjából egyidős lehet a 31. árokkal (O-68 S-82), melynek déli részén jelentkezett.⁶²² Mérete: átm. 50 cm, relatív mélysége: 22 cm.

Leletanyag (2012.2.39.1-5.) (32. tábla 10)

Egy kerámia-, egy örlőkő- és további három kőtöredék került elő az objektumból. A kerámia egy vörös, külső oldalán fekete, homokos anyagú, kevés samottal soványított, korongolt, érdes tapintású edény finom talpgyűrűvel ellátott aljtöredéke (32. tábla 10). Az örlőkőtöredék szürke, helyenként vörösesbordó árnyalatú, kisméretű lyukakkal megtűzdelt szövetű kőzetből származik, két oldala nagyjából simára faragott, ívelt. A további három kőlelet egyike egy fekete, egyenetlen felületű kőzetből készített kőeszköz töredéke; a másik egy világos sárgásszürke homokkőből készített kőeszköz két, enyhén legömbölyített oldalú, összeillő töredéke; a harmadik pedig egy szürke, vörös foltos, lyukacsos szövetű bazaltból készített kőeszköz töredéke, melynek egyik felülete viszonylag simára faragott.

113. kép: Az 1. kültéri tűzhely

2. tűzhely (O-147 S-199) (113. kép)

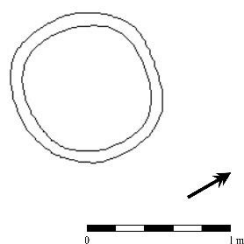
Szabályos kerek, égett, hamus betöltésű foltként jelentkező objektum. Bontása nem történt meg, csak a folt fekete, néhol faszenes, paticspöttyös betöltése, illetve a szélén látható 3–4 cm-es vörös égett sáv alapján feltételezhető, hogy talán valamiféle tüzelőhely lehetett. Mérete: átm. kb. 100 cm, relatív mélysége: nincs adat.⁶²³

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶²² Magáról a tűzhelyről nem készült külön fotó és felszínrajz, ezért csak a 31. árkot (O-68 S-82) mutatjuk be, melynek a déli részén helyezkedett el a tűzhely (O-68 S-84). A metszetrajz az eredeti rajz alapján biztosan a tűzhelyhez tartozik, de a G-H pontokat a meglévő felszínrajzon nem találtuk.

⁶²³ Fotó és metszetrajz nem áll rendelkezésre.

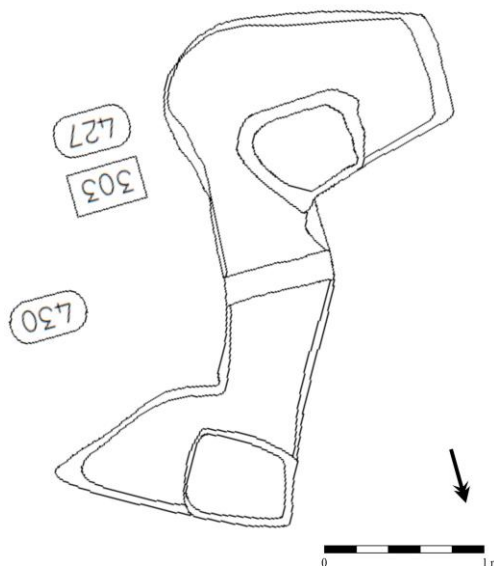
114. kép: A 2. kültéri tűzhely

3. tűzhely (O-303 S-427)

Ovális, vagy még inkább lekerekített sarkú, négyszögletes gödör.⁶²⁴ Oldalfala függőleges, alja egyenes. Betöltése sötétbarna kevert, égett, piros, szerves, hamus. Az O-308 S-429 árok metszette a gödröt, ami az árokban helyezkedik el. Az S-430 gödörrel kérdéses a kapcsolata. Nyugati irányban tartozott hozzá egy kissé szabálytalan formájú, 80 cm hosszú és 30–80 cm széles, 10 cm mély gödör. Maga a gödör 20 cm mélységtől végig égett falú, piros, fekete az alja. Mérete: 80x55 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

115. kép: A 3. kültéri tűzhely

*

A fentebb ismertetett három objektum esetében elsősorban az átégett részek, illetve a hamus, faszenes, olykor paticspöttyös betöltés alapján feltételezhető, hogy egyfajta ideiglenes tüzelő helyként szolgáltak. Formájuk kerek, illetve négyszögletes, átmérőjük 50–100 cm között változik. Elhelyezkedésüket tekintve megfigyelhető, hogy a 2. és 3. tűzhelyet is egy-egy árokban alakították ki.

⁶²⁴ Metszetrajz nem áll rendelkezésre. A dokumentációban gödörként határozták meg, de az átégett fal, a fekete alj, illetve a hamus betöltés alapján valamiféle ideiglenes tüzelőhelyként szolgálhatott. Nem kizárt, hogy eredetileg gödörként használták, s csak ezt követően funkcionált tüzelő helyként.

4.2.4. Vermek, gödrök

1. gödör (O-x S-139)

Négyszögletes, téglalap formájú gödör az O-105 S-135 ház déli oldala mentén. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése fekete, szürke. Mérete: 180x105 cm, relatív mélysége: 22 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

2. gödör (O-x S-229)

Ovális gödör, oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése sötétbarna, homogén. A 40. ház (O-157 S-217) keleti sarkában, a házhoz és a most tárgyalt gödrön is keresztülhúzódik az O-134 S-181 árok a gödör nyugati oldalánál. Viszonya a házzal nem állapítható meg, de az árkot biztosan vágja. Mérete: 115x80 cm, relatív mélysége: 35 cm.

Leletanyag (2012.2.171.1-31.) (33. tábla 1–10)

Harmincegy kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek közül négy vörösre, barnára, szürkére égetett, felületén néhol fekete foltos, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt edénytöredék. Ezek között található egy kihajló, lekerekített szélű, vékony, éles bordával tagolt peremtöredék (33. tábla 1), két díszítetlen oldal- és egy aljtöredék (33. tábla 6). A többi példány mind fehérre, bézsre, szürkére, világosbarnára égetett, felületén olykor fekete foltos, homokkal és / vagy törmelékszemesekkel soványított, korongolt fazéktöredék. Három, bordával tagolt, változó kialakítású peremtöredéket érdemes kiemelni ezek közül (33. tábla 2–4), de több csigavonaldíszes (33. tábla 7–8) és hullámvonaldíszes példány is előfordult (33. tábla 9–10), valamint két aljtöredék is található a letek között (33. tábla 5). Tizenhárom állatsont is napvilágot látott a gödörből.

3. gödör (O-x S-245)

Amorf alakú, gödörszerű objektum, amelyben két kisebb mélyedés (cölöphely?) látható. Betöltése agyagos sötétbarna. Vágta a 44. ház (O-176 S-240) nyugati oldalfalát. Mérete: 145x65 cm, relatív mélysége: 5–20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

4. gödör (O-x S-264)

Kis méretű, félköríves (amennyire látható), lefelé összeszűkülő, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése humuszos volt. Mérete: 80 cm, relatív mélysége: 12 cm.

Leletanyag

Egy állatsont került elő az objektumból.

5. gödör (O-x S-265)

Négyszög alakú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése humuszos volt. Mérete: 100x70–80 cm, relatív mélysége: 10–12 cm.

Leletanyag (2012.2.172.1-4.) (33. tábla 11)

Mindössze négy kis méretű kerámiatöredék került elő a gödörből, melyek közül három vörösre és barnára égetett, finom, homokos anyagú, két esetben samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék töredéke. Ezek közül csak egy díszített, melyen kis méretű, íves bevágások láthatók (33. tábla 11). A negyedik kerámia világosbarnára égetett, külső oldalán fekete, törmelékszemesekkel soványított, zsíros tapintású fazék díszítetlen oldaltöredéke. Egy állatsont is volt a gödörben.

6. gödör (O-178 S-243)

Majdnem kör alakú, méhkasosodó, nagy méretű tárológödör. Betöltése homogén fekete volt. Nyugati szélét az O-175 S-239 árok, keleti szélét pedig az S-244 rövid árokszakasza vágta. Mérete: 190x180 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag (2012.2.108.1-3.) (33. tábla 12)

Három kerámiatöredék került elő a gödörből, melyek közül kettő kézzel formált szarmata példány, a harmadik pedig egy barnára égetett, felületén szürke foltos, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék kihajló, lekerekített szélű peremtöredéke (33. tábla 12). Öt állatsont is napvilágot látott az objektumból.

7. gödör (O-x S-414)

Kis méretű ovális gödör. Oldalfala lefelé lejt, alja teknős. Betöltése sötétbarna, kevert, égett, paticsos. Északi felén a tetején egy 2–3 cm vastag, 20x30 cm-es kiterjedésű részen kimondottan egybefüggő, piros. A gödör vágja az O-202 S-280 árkot. Mérete: 110x70 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

8. gödör (O-x S-428)

Szabályos kerek gödör, oldalfala lefele összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése sötétbarna. Az S-433 és S-429 árok találkozásának közepén helyezkedett el. Mérete: átm. 160 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

9. gödör (O-x S-430)

Ovális formájú gödör, oldalfala lefelé összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése barna. A déli oldalon egy mélyedés, amorf alakú, 20 cm-rel mélyebb. Az O-308 S-429 árokban helyezkedett el, viszonyuk kérdéses, feltehetően a gödör metszette az árkot. Mérete: 170x130 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

10. gödör (O-x S-441)

Nagyjából ovális formájú gödör. Oldalfala függőleges, alja egyenes. Betöltése sötétbarna. Az O-214 S-294 árokkal metszik egymást, viszonyuk kérdéses. Mérete: 150x140 cm, relatív mélysége: 80 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

11. gödör (O-1 S-39)

Bizonytalanul meghatározható formájú, lefelé egyenletesen összeszűkülő, enyhén teknős aljú gödör. Betöltése barna, humuszos. Az O-1 S-10 árokszakasza északi végén helyezkedett el, viszonyuk nem meghatározható. Mérete: 140x130 cm, relatív mélysége: 55 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

12. gödör (O-3 S-3)

Nagyjából észak-déli tájolású, szabályos négyszögletes gödör. Oldalfala függőleges, nagyon sekély, alja egyenetlen, mert állatjáratokkal szabdalta. Betöltése nagyon kevert, fekete, humuszos, agyagos volt. Egyértelműen vágja az O-2 S-2 árokszakszt. Északnyugati sarkában

egy szabályos kerek formájú, 35 cm átmérőjű oszlophely található, amely 53 cm mély. Betöltésük azonos volt, viszonyuk kérdéses. Mérete: 180x130 cm, relatív mélysége: 2 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

13. gödör (O-6 S-40)

Oválisformájú, lefelé egyenletesen meredeken összeszűkülő, egyenetlen teknős aljú gödör. Betöltése barna és fekete. Az O-6 S-8 árok keleti részén helyezkedik el, viszonyuk nem tisztázott. Mérete: átm. 160 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

14. gödör (O-7 S-9)

Szabályos kerek formájú gödör. Oldalfala egyenetlen, felső 25 cm néhol függőleges, néhol enyhén méhkasosodó, ezután átlag 30 cm széles padka következik, amelynek a szélén a gödör különböző mértékben, de viszonylag egyenletesen lefelé lejt az objektum aljáig, ami egyenes. Betöltése kevert, fekete és sárga agyagos. Mérete: 200x170 cm, relatív mélysége: 45–50 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

15. gödör (O-9 S-12)

Szabályos kerek formájú, egyenletesen lefelé összeszűkülő, teknős aljú, sekély gödör. Betöltése kevert fekete-szürke, paticsszemcsés. Mérete: átm. 80 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

16. gödör (O-10 S-13)

Szabályos, ovális formájú, függőleges oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése egységesen fekete. Mérete: 170x110 cm, relatív mélysége: 45 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

17. gödör (O-13 S-16)

Nagyjából kerek formájú, lefelé összeszűkülő, néhol lépcsős oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése fekete, barnás, néhol kevert. Vágta az O-11 S-14 árkot, az S-43 oszlophellyel való kapcsolata nem tisztázott. Mérete: átm. 260 cm, relatív mélysége: 65 cm.

Leletanyag (2012.2.3.1.) (62. tábla 4)

Egy erősen korrodálódott, töredékes, kis méretű vastárgy került elő a gödörből (62. tábla 4). Vasszög vagy talán egy vaskés nyéltüskés töredéke. Egy állatcsont is napvilágot látott az objektumból.

18. gödör (O-14 S-17)

Amorf gödörkomplexum, több sekély gödör egymásba ásva. Oldalfala szabálytalan, néhol függőleges, néhol lefelé összeszűkülő, alja egyenetlen, hepe-hupás. Betöltése egységes fekete. Nyugati felén az O-12 S-15 árokkal érintkezik, az árok vágja a gödör csoportot. Mérete: 680x280 cm, relatív mélysége: 12–50 cm.

Leletanyag (2012.2.4.1-5.) (33. tábla 13–15)

Öt kerámiatöredék látott napvilágot, melyek bézsre, világosszürkére égetett, egy esetben homokkal, a többi esetben törmelékszemcsével soványított, korongolt edénytöredékek. Köztük

említhető három vonal-, illetve csigavonaldíszes válltöredék (33. tábla 13–15). Ebből a gödörből további huszonegy állatsont került elő, melyek között egy kutyakoponya is volt.

19. gödör (O-15 S-18)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala majdnem függőleges, lefelé enyhén összeszűkülő, alja nagyjából egyenes. Betöltése egységes fekete volt. Mérete: átm. 90 cm, relatív mélysége: 28 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

20. gödör (O-17 S-20)

Kicsi, ovális gödör. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkül, alja teknős. Betöltése paticosos fekete volt. Mérete: 90x75 cm, relatív mélysége: 18 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

21. gödör (O-19 S-22)

Ovális formájú, függőleges, illetve néhol méhkasosodó oldalfalú, teknős aljú gödör. Betöltése egyszínű fekete. Mérete: 290x230 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.6.1-8.) (33. tábla 16)

Összesen öt kerámiatöredék került elő az objektumból, ezek között két szarmata és három Árpád-kori darab volt. Utóbbiak vörös, barnászvörös, barna, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredékek, melyek közül egy egyenesen vágott szélű peremtöredéket emelhetünk ki (33. tábla 16). A kerámiaanyag mellett három kötötredék és nyolc állatsont is napvilágot látott.

22. gödör (O-20 S-23)

Kerek gödör, melynek csak az északnyugati fele maradt meg. Oldala lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja kissé egyenetlen. Betöltése egyszínű, homogén fekete. Északi részén egy enyhén ovális oszlophely található, mely 35x20 cm átmérőjű és 20 cm mély. Mérete: átm. 350 cm, relatív mélysége: 27 cm.

Leletanyag (2012.2.7.1-4.) (33. tábla 17)

Négy kerámiatöredéket tartalmazott az objektum, azonban ezek közül csak kettő tehető az Árpád-kor időszakára. Mindkettő vörös, fekete foltos, illetve külső oldalán fekete, homokos anyagú, kevés samottal soványított, korongolt, érdes tapintású edény oldaltöredéke (33. tábla 17). Két állatsont is előkerült a gödörből.

23. gödör (O-21 S-24)

Nagy méretű, ovális gödör, amelynek közepén egy nagy kerek, mélyebb gödör található. Betöltése kevert, sárgás agyagos, fekete. Mérete: 470x300 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.8.1-5.) (34. tábla 1–2)

Négy kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek közül kettő korábbi korszak emléke, csak két példány tehető az Árpád-kor időszakára. Ezek közül az egyik egy szürke, belső oldalán szürkés-fehér, jól iszapolt, vastag falú edény csigavonaldíszes oldaltöredéke (34. tábla 1). A másik egy bézs színű, szürke foltos, külső oldalán sötétszürke, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított edény válltöredéke a nyak indításával (34. tábla 2). A vállon sekély vízszintes bekarcolás fut végig. A kerámiák mellett egy kőeszköz is napvilágot látott. Ennek kérge sötétebb, lecsiszolódott felülete világosabb barna, simára koptatott. Kérges oldalai szinte derékszöget zárnak be egymással, a sarkai lekerekítettek, többi része szabálytalan, talán csiszolóköként használhatták. Hét állatsont is előkerült az objektumból.

24. gödör (O-24 S-35)

Szabályos kerek formájú gödör. Oldalfala függőleges, alja egyenes. Betöltése végig egységes fekete. Vágta az O-24 S-27 árok keleti végét. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 45 cm.

Leletanyag (2012.2.11.1-7.) (34. tábla 3–4)

Hét edénytöredék került elő az objektumól, de csak három Árpád-kori, a többi szarmata hagyaték. Az Árpád-kori példányok mind szürkésfehér, fehér, homokos anyagú vagy homokkal és törmelékszemcsével soványított, korongolt fazéktöredék. Az egyik egy válltöredék, amelyen egy sekély hullámvonal részlete, felette srégen húzott bekarcolások láthatók (34. tábla 3). Emellett egy vonaldíszes oldaltöredék, illetve egy korong / deszka lenyomatos aljtöredék található a leletek között (34. tábla 4). Egy állatcsont is napvilágot látott.

25. gödör (O-25 S-28)

Ovális, függőleges oldalfalú, egy részen enyhén öblösödő, enyhén teknős aljú gödör. Betöltése egységes fekete. Mérete: 195x170 cm, relatív mélysége: 35 cm.

Leletanyag

Csak egyetlen állatcsont került elő belőle.

26. gödör (O-26 S-29)

Ovális, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése egységes fekete. Mérete: 190x135 cm, relatív mélysége: 45 cm.

Leletanyag

Hatvanöt állatcsont került elő az objektumból.

27. gödör (O-30 S-37)

Ovális, sekély, egyenetlen, néhol lejtős, kisebb szakaszokon függőleges oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése egységes fekete. Mérete: 340x280 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

28. gödör (O-31 S-38)

Szabályos kerek formájú, lefelé enyhén összeszűkülő, déli oldalán enyhén öblösödő, kicsit egyenetlen, egyenes aljú gödör. Betöltése egységes fekete volt. Mérete: átm. 160 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

29. gödör (O-34 S-44)

Szabályos kerek formájú, sekély, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése egységes fekete. Mérete: átm. 160 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag (2012.2.16.1-4.) (34. tábla 5–6)

Három kerámiatöredék került elő az objektumból. Ezek közül az egyik egy világos szürkésvörös, belső oldalán szürkésbarna, törésfelületén változó színű, homokkal és kevés apró kavicsal soványított, korongolt, vastagfalú edény oldaltöredéke, hullámvonalköteg díszítéssel (34. tábla 5). Egy vonaldíszes oldaltöredék, illetve egy szürkésfehérre égetett, vörös és fekete foltos, homokkal és apró kavicsal soványított, finom anyagú, korongolt edény válltöredéke is napvilágot látott. Utóbbit kétsoros fogaskerékminta díszíti, amit változó méretű téglalap átmetszetű fogakkal ellátott kerékkel készíthettek (34. tábla 6). A kerámiák mellett egy világosszürke, helyenként vörössárga és rózsaszín árnyalatú, lukacsos szövetű, érdes tapintású örlőkő töredéke is előkerült. A töredék alakja körcikk alapú hasábhöz hasonlítható,

egyik oldala lekerekített és koptatott, a többi egyenetlen törésfelület.⁶²⁵ Tizenegy állatsont is előkerült az objektumból.

30. gödör (O-36 S-46)

Szabályos kerek formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése barnásfekete. A feltárás déli határán helyezkedett el, ezért csak részben bontották ki. Mérete: átm. 140 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

31. gödör (O-39 S-49)

Kerek formájú, kiöblösödő oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése kevert, fekete és sötétbarna, sok paticsal, vékony rétegekkel, néhol sárga agyagos. Mérete: átm. 250 cm, relatív mélysége: 60 cm.

Leletanyag (2012.2.18.1-8.) (34. tábla 7–11; 62. tábla 5–6)

Öt kerámatöredék került elő a gödörből, melyek közül három vörösre, barnára égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék, a másik kettő bézsre és szürkésfehérre égetett, homokkal és törmelék szemcsékkel soványított, korongolt edénytöredék. Előbbiek között említhető egy fazék kihajló, lekerekített szélű peremtöredéke (34. tábla 7), egy másik fazék enyhén kihajló, ferdén vágott szélű peremtöredéke (34. tábla 8), illetve egy aljtöredék (34. tábla 9). Utóbbiak között található egy közepesen sűrű, keskenyen bekarcolt csigavonaldíszes oldaltöredék (34. tábla 11) és egy aljtöredék (34. tábla 10). A kerámiák mellett két vastárgy is előkerült. Az egyik egy kovácsolt vaskés pengéjének közepes megtartású töredéke első állású nyéltüske részletével (62. tábla 5). A másik is egy kés maradványa, egy penge rossz megtartású töredéke, középső állású nyéltüskével (62. tábla 6). Továbbá egy világosszürke, helyenként vörössárga és rózsaszín árnyalatú, lukacsos szövetű, érdes tapintású őrlőkő töredéke is napvilágot látott. A töredék alakja körcikk alapú hasábhöz hasonlítható, egyik oldala lekerekített és koptatott, a többi egyenetlen törésfelület, csak az egyik oldala sima.⁶²⁶ Tizenegy állatsont is előkerült az objektumból.

32. gödör (O-46 S-56)

Ovális alakú, függőleges falú és egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Mérete: 180x95 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Mindössze öt állatsont került elő az objektumból.

33. gödör (O-48 S-58)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala függőleges, alja egyenes. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 80 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

34. gödör (O-49 S-59)

Kerek formájú, nagyon sekély, egyenetlen aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. A gödör közepén egy 22 cm átmérőjű, 6 cm mélységű cölöphely került elő. Mérete: átm. 115 cm, relatív mélysége: 1–1,5 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶²⁵ Hasonló anyagú, mint a 2012.2.18.8.

⁶²⁶ Hasonló anyagú, mint a 2012.2.16.4.

35. gödör (O-50 S-61)

Szabályos kerek formájú gödör. Oldalfala a felső részén függőleges, majd méhkas alakúvá válik az alsó kétharmadán. Alja egyenes. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 140 cm, relatív mélysége: 90 cm.

Leletanyag (2012.2.26.1-3.) (34. tábla 12)

Egyetlen kerámia került elő az objektumból, egy bézs színűre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény aljtöredéke (34. tábla 12). Emellett egy világosvörös, egyik oldalán sima felületű, többi oldalán egyenetlen, növényi lenyomatos patics, valamint egy sötétbarna és fekete színű, csúszós tapintású, egyik oldalán viszonylag sima, a többin egyenetlen felületű, kis méretű közettöredék látott napvilágot. Hat állatcsont is előkerült az objektumból.

36. gödör (O-54 S-65)

Szabályos kerek formájú gödör. Oldalfala függőleges, alja a széleken enyhén ívelt, majd egyenes. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 125 cm, relatív mélysége: 40 cm.⁶²⁷

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

37. gödör (O-55 S-66)

Szabályos kerek formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése sötétbarna, kissé szürkés kevert. Mérete: átm. 140 cm, relatív mélysége: 15 cm.⁶²⁸

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

38. gödör (O-57 S-69)

Ovális, majdnem függőleges, enyhén ferde oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Az O-57 S-68 árok észak-déli irányban beletorkollik, viszonyuk nem tisztázott. Mérete: 150x140 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

39. gödör (O-58 S-71)

Lekerekített sarkú négyszög formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Vágta az O-58 S-70 árok. Mérete: 130x110 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.31.1.) (34. tábla 13)

Csak egyetlen kerámatöredék került elő, ami egy barna, helyenként sötét foltos, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék aljtöredéke (34. tábla 13).

40. gödör (O-59 S-72)

Nagy méretű kerek gödör, néhol függőleges, néhol méhkasosodó oldalfallal, szabálytalan aljjal. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 220 cm, relatív mélysége: 75 cm.

Leletanyag (2012.2.32.1-7.) (35. tábla 1)

Hat edény töredékei kerültek elő a gödörből, melyek közül öt szarmata példány, csak egy tehető az Árpád-kor időszakára. Utóbbi egy bézs színűre égetett, külső oldalán sárgásfehér, belső oldalán világosszürke, homokkal és samottal soványított, finom anyagú, korongolt edény

⁶²⁷ Az ásatási dokumentációban Árpád-kori objektumként szerepelt, ezért ismertettük, de kialakítása, mérete és elhelyezkedése alapján akár szarmata objektum is lehet. Leletanyag híján a pontos keltezése nem lehetséges.

⁶²⁸ Az ásatási dokumentációban Árpád-kori objektumként szerepelt, ezért ismertettük, de kialakítása, mérete és elhelyezkedése alapján akár szarmata objektum is lehet. Leletanyag híján a pontos keltezése nem lehetséges.

részben összeillesztett aljtöredéke. Oldalán sűrű, mélyen bekarcolt, keskeny csigavonaldísz, a fenékrész közepén egy kör alakú, rácsmintás fenékbélyeg látható (35. tábla 1).⁶²⁹ A kerámiák mellett egy barnásszürke, érdes tapintású kőzetből faragott örlőkő töredéke is előkerült. Az egykori örlő felület simára csiszolt. Öt állatcsont is volt az objektumban.

41. gödör (O-62 S-75)

Szabályos kerek formájú, lejtős oldalfalú, sekély gödör. Betöltése homogén fekete. Vágta az O-60 S-73 árok. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 15 cm.⁶³⁰

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

42. gödör (O-64 S-78)

Szabályos kör alakú gödör, melynek egyik felét bontották csak ki, mert a feltérési terület határán helyezkedett el. A kibontott rész félkör alakú, lefelé enyhén összeszűkülő és egyenetlen aljú volt. Betöltése sötétbarna, néhol kevert volt. Közepén egy 40 cm átmérőjű, 40 cm mély gödör található, valószínűleg ez is szabályos kör alakú lehetett. Betöltése sötétbarna, alján világosabb, kevert volt. Mérete: átm. 185 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

43. gödör (O-65 S-79)

Ovális alakú, egyenetlen oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése fekete, néhol kevert agyagos volt. Az O-29 S-33 árok vágta, de viszonyuk nem egyértelmű. Az O-40 S-40 árokkal foltként összetartozónak tűntek, de a bontás során elvált a gödör. Mérete: 215x160 cm, relatív mélysége: 55 cm.

Leletanyag (2012.2.36.1-9.) (34. tábla 14–15)

Hat edény töredékei láttak napvilágot a gödörből, valamennyi barnára, vörösesbarnára égetett, homokos anyagú, érdes tapintású korongolt fazék töredéke. Ezek közül érdemes kiemelni egy kihajló, enyhén lekerekített szélű peremtöredéket (34. tábla 14) és két aljtöredéket (34. tábla 15). Ezek mellett további két díszítetlen oldaltöredék és egy aljtöredék is található a leletanyagban. Egy növénylenyomatos tapasztásdarab, valamint két kötöredék is előkerült. Utóbbiak közül az egyik szürke, barna foltos, tömör kőzetből faragott, egyik oldalán simára csiszolt, többi oldalán egyenetlen felületű örlőkötöredék. A másik egy amorf, szürke, tömör, érdes tapintású közettöredék, melynek egyik oldala sima. Három állatcsont is volt az objektumban.

44. gödör (O-71 S-86)

Ovális alakú, lefelé meredeken összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Csatlakozik az O-33 S-92 árokhoz. Mérete: 160x90 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

45. gödör (O-90 S-113)

Ovális alakú, lefelé fokozatosan összeszűkülő, enyhén teknős aljú, sekély gödör. Betöltése sötétbarna, kissé agyagos. Mérete: 110x75 cm, relatív mélysége: 12 cm.

⁶²⁹ Hat töredék az O-199 S-277 mellett, kb. 2 m-re keletre került elő szórványként a humuszból, de a friss törésfelületek egyértelműen illeszkedtek az O-59 S-72 objektumból származó aljtöredékekhez, így feltehetően a gépi humuszolás során érinthették és húzhatták el az objektum felső részét, s a benne lévő edényt.

⁶³⁰ Az ásatási dokumentációban Árpád-kori objektumként szerepelt, ezért ismertettük, de kialakítása, mérete és elhelyezkedése alapján akár szarmata objektum is lehet. Leletanyag híján a pontos keltezése nem lehetséges.

Leletanyag

Csupán egyetlen állatcsont került elő az objektumból.

46. gödör (O-92 S-116)

Ovális, majdnem függőleges oldalfalú, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Az O-92 S-115 árok vágta. Mérete: 145x120 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag (2012.2.50.1.) (35. tábla 2)

Egyetlen kerámiatöredék került elő az objektumból. Ez egy világos szürkésbarna, helyenként szürke foltos, törésfelületén szürke, homokkal és sok apró törmelékszemcsével soványított, enyhén zsíros és rücskös tapintású, korongolt bogrács peremtöredéke a hullámvonalköteggel díszített váll egy részével (35. tábla 2). Pereme megvastagodó, felül enyhén ívelt, külső oldalán függőlegesre vágott, a fül egyik felének metszete is látszik, a lyuk fentről lefelé haladva enyhén összeszűkül.⁶³¹ A kerámiatöredék mellett két állatcsont is napvilágot látott.

47. gödör (O-93 S-117)

Ovális alakú, majdnem függőleges oldalfalú, nagyjából egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: 150x110 cm, relatív mélysége: 13 cm.

Leletanyag (2012.2.51.1.) (35. tábla 3)

Egy világos szürkés-barna, helyenként szürke foltos, törésfelületén szürke, homokkal és sok apró törmelékszemcsével soványított, enyhén zsíros és rücskös tapintású, korongolt bogrács peremtöredéke került elő a gödörből (35. tábla 3). A perem megvastagodó, felül enyhén ívelt, külső oldalán függőlegesre vágott, egyik szélén látszik a fül indítása.⁶³²

48. gödör (O-96 S-120)

Ovális alakú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör.⁶³³ Betöltése homogén fekete. Mérete: 55x45 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

49. gödör (O-97 S-121)

Ovális, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Mérete: 135x90 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

50. gödör (O-98 S-122)

Kerek formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Mérete: 100 cm, relatív mélysége: 5 cm.

Leletanyag (2012.2.54.1-3.) (34. tábla 16–17)

Két edénytöredék, illetve egy orsókarika került elő az objektumból. Az egyik egy barnásszürke, samottal soványított, durva anyagú, vastag falú, korongolt edény nyaktöredéke. A másik egy vörösre égetett, külső oldalán szürkésbarna, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt edény oldaltöredéke (34. tábla 16). Az orsókarikát egy barnásszürke, lepattogzott felületű, homokos és finom anyagú, korongolt edény vonaldíszes oldalfalából alakították ki (34. tábla 17). Ezek mellett két állatcsont is napvilágot látott.

⁶³¹ Bár nem illenek össze, lehetséges, hogy a 2012.2.51.1. leltári számú töredékek egy edényhez tartoztak, vagy nagyon hasonló edényeket alkottak.

⁶³² Bár nem illenek össze, lehetséges, hogy a 2012.2.50.1. leltári számú töredékek egy edényhez tartoztak, vagy nagyon hasonló edényeket alkottak.

⁶³³ A dokumentációban cölöphelyként szerepelt, de kerek formáján kívül egyéb környező objektum vagy más nem utalt rá, hogy ilyen célt szolgált volna, illetve mérete alapján is inkább gödörnek határozható meg.

51. gödör (O-104 S-133)

Ovális alakú, egyenes oldalfalú és egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete. Mérete: 138x120 cm, relatív mélysége: 10 cm.

Leletanyag (2012.2.59.1-2.) (35. tábla 4–5)

Két kerámiatöredék látott napvilágot a gödörből, mindkettő világos árnyalatú, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edényből származik. Az egyik egy szürkésbézsre égetett, külső felületén barnásszürke foltos, belső oldalán szürke, törésfelületén szürkésbézs, zsíros tapintású edény fogaskerékmintával díszített oldaltöredéke (35. tábla 4). A másik egy vékony falú fazék két összeillő aljtöredéke (35. tábla 5).

52. gödör (O-107 S-141)

Ovális formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna. Mérete: 125x95 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.62.1.) (36. tábla 1)

Egy vörösesbézsre égetett, felületén kicsit szürkésebb árnyalatú, külső oldalán fekete foltos, homokkal, apró törmelékszemcsével és samottal soványított, enyhén zsíros és rücskös tapintású, vékony falú, nagyméretű, korongolt fazék kihajló, lekerekített, külső oldalán alul éles bordával ellátott, összeillő peremtöredékei kerültek elő az objektumból (36. tábla 1). Továbbá három állatcsont is napvilágot látott.

53. gödör (O-112 S-149)

Kerek formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú, viszonylag sekély gödör. Oldalfala törés nélkül fut bele az aljába. Betöltése sötétbarna volt. Vágta az O-60 S-73 árkot. Mérete: 90x80 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag (2012.2.66.1-6.) (35. tábla 6–7)

Öt kerámia- és egy őrlőkörtöredék került elő a gödörből, melyek közül három vörösre égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazékból származik. Ezek között említhetünk egy kihajló, függőlegesen vágott peremtöredéket (35. tábla 6) és két díszítetlen oldaltöredéket. Két vörösre, illetve vörösesbézsre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsével, egyik esetben emellett samottal soványított, korongolt edénytöredék is található a leletek között. Az egyik egy díszítetlen oldaltöredék, a másik egy fazék simára kopott aljtöredéke (35. tábla 7). A kerámiák mellett egy szürke és fekete foltos, tömör, érdes tapintású kőzetből faragott őrlőkö töredéke is napvilágot látott. Egyik felülete nagyon simára és egyenesre faragott, többi oldala egyenetlen törésfelület. Két állatcsont is előkerült a gödörből.

54. gödör (O-113 S-150)

Kerek, függőleges oldalfalú, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése homogén fekete volt. Északi oldalán érintkezett az O-87 S-68 árokkal, viszonyuk kérdéses. Mérete: átm. 85 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

55. gödör (O-115 S-152)

Nagyjából ovális formájú, lefelé lejtő oldalfalú, egyenetlen aljú, sekély gödör. Betöltése agyagos fekete volt. Mérete: 80x65 cm, relatív mélysége: 5 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

56. gödör (O-116 S-154)

Ovális, függőleges falú, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: 130x110 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag (2012.2.68.1-2.)

Mindössze két kerámiatöredék került elő a gödörből, ezek közül az egyik egy szarmata oldaltöredék. A másik Árpád-kori, egy vörösre égetett, külső felületén szürkésbarna, belső oldalán sötétbarna, törésfelületén vörös, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék oldaltöredéke.

57. gödör (O-120 S-161)

Szabályos kerek gödör. Majdnem függőleges falú, enyhén teknős aljú. Mérete: átm. 92 cm, relatív mélysége: 45 cm.

Leletanyag

Nem volt lelet.

58. gödör (O-121 S-162)

Szabályos kerek, lefelé összeszűkülő, enyhén teknős aljú, sekély gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 90 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.71.1.) (36. tábla 2)

Csupán egyetlen edénytöredék látott napvilágot az objektumból. Ez egy világosszürkére égetett, felületén sötétbarna és fekete foltos, bézsesszürke-világosszürke-bézsesszürke törésfelületű, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, enyhén zsíros tapintású, korongolt fazék felálló, vízszintesen vágott szélű peremtöredéke a nyakrésszel (36. tábla 2). Feltehetően egy edényhez tartozik a 2012.2.72.1. leltári számú töredékkel (36. tábla 3).

59. gödör (O-122 S-163)

Szabályos kerek formájú, lefelé lejtő oldalfalú, enyhén teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag (2012.2.72.1-6.) (36. tábla 3–5)

Hat edény töredékei kerültek elő a gödörből, mind világosszürkére, bézsre, szürkésbézsre égetett, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt töredék. Ezek között található egy felálló, vízszintesen vágott szélű peremtöredék (36. tábla 3) és több csigavonaldíszes oldaltöredék (36. tábla 4). A peremtöredék feltehetően egy edényhez tartozik a 2012.2.71.1. leltári számú töredékkel (36. tábla 2). Egy közepes falvastagságú, korongolt fazék teljes, töredékekből összeillesztett fenékbélyeges alja is megtalálható a leletek között (36. tábla 5). Fenékbélyege kettős körbe foglalt, aszimmetrikus szárú kereszt, a kereszt hosszabbik szára érintkezik a belső körrel. A kerámiák mellett egy állatcsont is előkerült.

60. gödör (O-133 S-180)

Kerek formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú, sekély gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 110 cm, relatív mélysége: 10 cm.

Leletanyag (2012.2.80.1.) (37. tábla 1)

Egy kerámiatöredék látott napvilágot az objektumból, ami egy bézs színűre égetett, külső oldalán szürke és fekete foltos, belső oldalán világosszürke, törésfelületén bézs, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazék csigavonaldíszes, simára kopott aljtöredéke (37. tábla 1). Nyolc állatcsont is előkerült az objektumból.

61. gödör (O-134 S-182)

Ovális, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. Az O-134 S-181 árok északi részén helyezkedett el, viszonyuk nem egyértelmű. Mérete: 180x130 cm, relatív mélysége: 60 cm.

Leletanyag (2012.2.81.1-9.) (37. tábla 2–7)

Nyolc kerámiatöredék származik a gödörből, melyek többsége szürkésfehérre, világosszürkére, bézsre égetett példány. A kivételt egy kérdéses korú, világosvörös, törésfelületén is világosvörös, nagyon finom anyagú, felületén fényesre polírozott, vékony falú, gyorskorongolt edény (palack?) válltöredéke jelenti (37. tábla 2). A világos árnyalatú csoport apró törmelékszemcsékkel, emellett esetenként homokkal soványított, korongolt edényből származik. Ezek között említhetünk egy kihajló, felhúzott szélű, vízszintesen vágott, külső oldalán éles bordával tagolt peremtöredéket (37. tábla 3), egy enyhén kihajló, felálló, vízszintesen vágott szélű, külső oldalán éles bordával tagolt peremtöredéket csigavonaldíszes vállrésszel (37. tábla 4), egy díszítetlen, egy vonal- és hullámvonaldíszes (37. tábla 5), valamint három (csiga)vonaldíszes oldal-, illetve aljtöredéket (37. tábla 6). Az edénymaradványok mellett egy homokkal soványított, finom anyagú, korongolt edény oldalából készített kerek, csiszolt szélű, átfúrt orsókarika is napilágot látott (37. tábla 7). Tizenhét állatsont is előkerült az objektumból.

62. gödör (O-152 S-209)

Hozzávetőlegesen kerek formájú, felső egyharmadán függőleges oldalfalú, alsó kétharmadán fokozatosan összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete, sötétbarna. A 37. ház (O-152 S-206) északi sarkában helyezkedett el, viszonyuk nem meghatározható. Itt húzódott keresztül az O-151 S-205 árokszakasz, ami vágta a gödört és a házat is. Mérete: átm. 110 cm, relatív mélysége: 45 cm.

Leletanyag (2012.2.90.9-14.) (37. tábla 8–11; 38. tábla 1–3)

Összesen hat kerámiaedény töredéke került elő a gödörből, melyek között két homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt edény, illetve négy bézsre égetett, finom homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított kerámia töredéke látott napvilágot. Ezek között említhetők egy vörösesbarnára égetett, belső oldalán sötétszürke foltos, külső oldalán fekete és szürke foltos, finom homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt kislemez / csupor összeillesztett, enyhén lekerekített szélű peremtöredékei a vállrésszel, amelyet sekély vízszintes besímtásokkal díszítettek (37. tábla 11). Egy nagyjából hasonló anyagú, barnára égetett, szürke és fekete foltos, kihajló, finoman vízszintesen vágott peremű fazék perem- és válltöredékei is előkerültek (38. tábla 2), valamint egy ilyen anyagú aljtöredék is napvilágot látott (37. tábla 10). Szintén ebbe az anyagcsoportba tartozik egy átlagos peremátmérőjű, de a váll irányába erőteljesen kiszélesedő, eredetileg feltehetően nagyobb méretű edény részét képező peremtöredék, bekarcolt vállrésszel (37. tábla 8). A bézs színű darabok között volt egy vékony falú, viszonylag nagyobb méretű, korongolt fazékhoz tartozó, felálló, finoman kannelúrázott szélű peremtöredék a vállrésszel (38. tábla 1). Továbbá egy kis méretű, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, fogaskerékmintával díszített oldaltöredék (37. tábla 9), illetve három aljtöredék (38. tábla 3) is található a leletek között.

63. gödör (O-153 S-211)

Kerek, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén szürkés volt. Az O-153 S-210 árokban helyezkedett el, metszette az árkot, de viszonyuk nem tisztázott. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.91.1-2.) (38. tábla 4)

Mindössze két kerámiatöredék került elő az objektumból: az egyik egy homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék nagyjából lekerekített szélű peremtöredéke (38. tábla 4), a másik pedig egy hasonló anyagú, kicsit vastagabb falú oldaltöredék.

64. gödör (O-156 S-216)

Szabályos kerek formájú gödör, enyhén méhkasosodó oldalfallal, egyenes aljjal. Betöltése homogén szürkésfekete volt. Mérete: átm. 150 cm, relatív mélysége: 20–22 cm.

Leletanyag (2012.2.94.1-2.)

Mindössze két kis méretű, jellegtelen kerámiatöredék került elő az objektumból: mindkettő vörös, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény töredéke. Ezek mellett még egy állatcsont látott napvilágot.

65. gödör (O-159 S-219)

Ovális gödör, melynek oldalfala a felső egyharmadán lefelé összeszűkülő, alsó egyharmadán függőleges, alja egyenes. Betöltése homogén szürkésfekete. Mérete: 100x80 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

66. gödör (O-162 S-222)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala függőleges, az alsó egyharmadán lefelé összeszűkül, törés nélkül folytatódik az aljában, ami teknős kialakítású. Betöltése egységes szürkésfekete. Mérete: átm. 150 cm, relatív mélysége: 70 cm.

Leletanyag (2012.2.97.1-4.) (23. tábla; 39. tábla)

Egy majdnem egész fazék, illetve négy további edény töredékei kerültek elő az objektumból. Ezek között volt egy rózsaszínes árnyalatú, törésfelületén rózsaszín-fekete-szürke, homokkal soványított, finom anyagú, korongolt fazék felálló, vízszintesen vágott szélű peremtöredéke (39. tábla 1). Egy drapp színű törmelékszemcsével soványított, díszítetlen oldaltöredék is előkerült. További bézs, szürkésfehér, világosszürke, szürke foltos, szendvicsszerű törésfelületű, homokkal és sok törmelékszemcsével soványított, nagy méretű, rücskös felületű, korongolt, csigavonaldíszes, részben összeillő oldaltöredékeit találhatjuk meg annak a nagy méretű edénynek, ami a 38. házából került elő (23. tábla 3). Ezek a darabok illeszkednek az említett házban lelt, részben összeilleszthető edényrészlethez. A most tárgyalt gödörből származó leletek között a legszebb példány egy eredetileg részben hiányos, kiegészített, fehér edény (39. tábla 2). A fazék egy kis méretű, állati eredetű csontot tartalmazott.

67. gödör (O-172 S-236)

Szabályos kerek formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 95 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.104.1.) (38. tábla 5)

Mindössze egyetlen kerámiatöredék került elő a gödörből, ez egy szürkésfehérre égetett, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, enyhén rücskös felületű, korongolt edény erősen kihajló, egyenesre vágott szélű peremtöredéke, melynek nyaka alatt kis méretű íves bekarcolás látható (38. tábla 5).

68. gödör (O-173 S-237)

Nagy méretű, szabályos kerek, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése agyagos, kevert. Az O-174 S-238 árok vágta. A gödörben egy 60x35 cm nagyságú, 45 cm mélységű, valamint mellett egy 65 cm átmérőjű, 15 cm mélységű kerek gödör (cölöp-/oszlophely?) került elő. Mérete: átm. 200 cm, relatív mélysége: 5–7 cm.

Leletanyag (2012.2.105.1-5.) (38. tábla 6–9)

Öt kerámiatöredék volt az objektumban, melyek mind fehér, bézs, rózsaszínes, szürke árnyalatú, finom homokkal, illetve három esetben emellett apró törmelékszemcsékkel soványított fazéktöredékek. Ezek között szerepel egy szürkésfehér, felületén szürke és foltos, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, korongolt fazék kihajló, vízszintesen vágott szélű, éles csücskös bordával tagolt peremtöredéke (38. tábla 8). Egy rózsaszínesfehér, törésfelületén szürke maggal szendvicsszerű szerkezetű, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, viszonylag vastagabb falú, korongolt fazék

enyhén kihajló, vízszintesen vágott, éles bordával tagolt peremtöredéke is előkerült (38. tábla 9). Továbbá a leletek között található egy világosszürke, szürke foltos, homokkal soványított, nagyon finom anyagú, vízszintesen vágott szélű, éles bordával tagolt peremtöredék, melynek alsó részén csigavonal részlete látható. Mérete alapján inkább bögrének, mintsem fazéknak nevezhető az edény, melynek egykor a peremét képezte ez a töredék (38. tábla 6). A két oldaltöredék közül az egyik egy nagyon kis méretű, rózsaszínes árnyalatú, vonaldíszes, a másik pedig egy fehér, külső oldalán szürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, vékony falú fazék keskeny közzel bekarcolt csigavonallal díszített oldaltöredéke (38. tábla 7). Ezek mellett még tizenkét állatcsont látott napvilágot.

69. gödör (O-177 S-242)

Szabálytalan formájú, nagyon sekély, egyenes aljú gödör. Nyugati szélén egy 35 cm átmérőjű, 40 cm mélységű cölöp-/oszlophely jelentkezett. Betöltése agyagos, homokos, sötétbarna volt. Mérete: 160x150 cm, relatív mélysége: 0–5 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

70. gödör (O-182 S-252)

Ovális alakú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: 95x85 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

71. gödör (O-184 S-255)

Ovális formájú, egyenes oldalfalú, enyhén teknős aljú, sekély gödör. Betöltése humuszos volt. Mérete: 125x110 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag (2012.2.113.1.) (38. tábla 10)

Egyetlen kerámia került elő a gödörből, egy szürke, nagyon finom anyagú, alul csücskösödő, kihajló, éles szélű, tagolt peremtöredék (38. tábla 10).

72. gödör (O-185 S-257)

Négyszögletes formájú, egyenes oldalfalú, lefelé szélesedő, egyenes aljú gödör. Betöltése humuszos volt. Az O-118 S-159 árok vágta. Mérete: 180x105 cm, relatív mélysége: 55 cm.

Leletanyag (2012.2.114.1-4)

A gödörből négy kerámatöredék került elő, melyek zömmel szarmata leletek, csupán egy Árpád-kori van közöttük. Utóbbi egy fekete, homokos, finom anyagú, kevés samottal soványított, korongolt fazék díszítetlen oldaltöredéke. Hét állatcsonttöredék is napvilágot látott az objektumból.

73. gödör (O-186 S-258)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala majdnem függőleges, enyhén lejt, alja egyenes. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 113 cm, relatív mélysége: 24 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

74. gödör (O-187 S-259)

Lekerekített sarkú, trapéz alakú, sekély gödör. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja egyenes. Mérete: 130x80–95 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

75. gödör (O-191 S-263)

Viszonylag nagyméretű, kör alakú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése humuszos volt. Mérete: átm. 125 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

76. gödör (O-197 S-275)

Szabályos kerek, lefelé egyenletesen összeszűkülő, enyhén teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. Északi részén 20–30 cm-es szakaszon érintkezik az O-196 S-274 gödörrel. Viszonyuk kérdéses, de nem tartoznak össze. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 18 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

77. gödör (O-198 S-276)

Szabályos kerek formájú gödör. Oldalfala nem nagyon maradt meg, nagyon sekély, alja teknős. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 10 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

78. gödör (O-199 S-277)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala függőleges, alja egyenes, kissé teknős. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 120 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag (2012.2.122.1.) (40. tábla 1)

Egy homokkal, samottal, apró törmelékszemcsékkel soványított, rózsaszínesbészre égetett, felületén szürke és foltos, csigavonallal díszített edény oldaltöredékei (40. tábla 1), illetve egy állatsont került elő a gödörből.

79. gödör (O-200 S-278)

Szabályos kerek formájú, függőleges oldalfalú, teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 110 cm, relatív mélysége: 23 cm.

Leletanyag (2012.2.123.1-5.) (40. tábla 2–3; 63. tábla 12–13)

Három edény töredékei kerültek elő a gödörből. Ezek között említhető egy világosvörös, külső oldalán fekete, homokkal, mész- és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazék kis közzel bekarcolt csigavonallal díszített válltöredéke, illetve egy részben hasonló anyagú fazék bekarcolt csigavonallal díszített, összeálló oldal- és enyhén talpgyűrűs aljtöredékei (40. tábla 2). Továbbá egy szürkésbészre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, helyenként vastagabb falú, korongolt, nagy méretű edény részben összeálló csigavonaldíszes oldal- és aljtöredékei is napvilágot láttak (40. tábla 3). Két vastárgy is volt a gödörben, ezek egyike egy téglalap átmetszetű, hosszúkás vastárgy, melynek egyik vége kampószerűen egészen visszahajlított, másik vége hiányos (63. tábla 12), valamint egy nagyjából négyszög átmetszetű, vékony pálcászerű vastárgy, melynek egyik vége elvékonyodik és enyhén visszahajlik (63. tábla 13). Négy állatsont is napvilágot látott az objektumból.

80. gödör (O-201 S-279)

Szabályos kerek gödör. Oldalfala enyhén méhkasosodó, alja teknős. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 105 cm, relatív mélysége: 52 cm.

Leletanyag (2012.2.124.1-8.) (41. tábla 1–3; 63. tábla 4; 66. tábla 2)

Hat edény töredékei kerültek elő a gödörből, melyek mind szürkésbészre, sárgásfehérre, világosszürkére égetett, homokkal, illetve változó mennyiségű és méretű törmelékszemcsével soványított példányok. Egy finom anyagú, vékony falú, erősen lepattogzott felületű fazéknak

kicsit kevesebb, mint fele maradt meg összeillő töredékek formájában (41. tábla 1). Pereme felhúzott, bordával tagolt, enyhén éles szélű. Oldalát végig széles közzel bekarcolt csigavonal díszíti. A külső oldalon a perem alatt és a vállon függőleges irányú, világosabb csíkok láthatók, mintha „lecsorgás” nyomai lennének, de ezek a színüket leszámítva nem térnek el az edény anyagától, nem tűnnek festett mintáknak. A leletek között egy sárgásfehér, belső oldalán szürkésfehér, viszonylag nagy amplitúdójú, sűrű hullámvonallal díszített palack részben összeillő oldaltöredékei is megtalálhatók (41. tábla 3). A kerámiák között volt egy barnásbézs, belső oldalán sötétszürke, sima tapintású, fogaskerékmintával (41. tábla 2), két csigavonallal, illetve két – valószínűleg egy edényhez tartozó – laza hullámvonallal díszített oldaltöredék is. A kerámiaanyag mellett egy szürke, téglalap, illetve trapéz átmetszetű, masni formájú, két vége felé megvastagodó, közepén elvékonyodó, rövidebb végein ferde, többi oldalán ívelt, feltehetően homokkőből faragott, sima felületű fenőkő (66. tábla 2), valamint egy fűzfalevél alakú, köpűs, kovácsolt, töredékes megtartású vas kopjacsúcs is előkerült (63. tábla 4). Utóbbinak az alsó része maradt meg nagyjából egyben, a köpű összehajtott lemezes kiképzésű. A gödörben kilenc állatsont is volt.

81. gödör (O-204 S-282)

Kerek, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése humuszos volt. Mérete: átm. 90 cm, relatív mélysége: 8 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

82. gödör (O-206 S-285)

Kerek, méhkas alakú, egyenes aljú gödör. Betöltéséről nincs adat. Mérete: átm. 120 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag

Tizenkét állatsont került elő az objektumból.

83. gödör (O-207 S-286)

Kerek formájú, egyenes oldalfalú, egyenes aljú gödör. Betöltése humuszos. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag (2012.2.126.1-4.) (40. tábla 4)

Összesen három kerámatöredék került elő az objektumból, melyek közül kettő szarmata, egy Árpád-kori. Utóbbi egy barnára égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt, belső oldala felé enyhén megvastagodó bográcsperem-töredék (40. tábla 4). A peremrészlet a bogrács egyik átlukasztott füle, a lyuk vízszintesen nagyjából paralelogramma átmetszetű, felül szélesebb, alul keskenyebb. Az oldalrészt vékony, sekély, kicsit ívelt bekarcolások díszítik. A kerámiák mellett három állatsont is napvilágot látott.

84. gödör (O-208 S-287)

Nagyjából ovális alakú gödör, délkeleti sarka szögletesedő. Oldalfala függőleges, alja egyenes. Betöltése homogén fekete. Mérete: 170x105 cm, relatív mélysége: 35 cm.

Leletanyag (2012.2.127.1-15.) (42. tábla 1–8; 63. tábla 2, 9–10)

Kilenc kerámatöredék került elő a gödörből, melyek között két barnára, illetve szürkésbézsre égetett, finom, homokos anyagú, sima felületű, enyhén érdes tapintású, korongolt darab, valamint több fehérre, bézsre, rózsaszínesbézsre és szürkére égetett, kisebb-nagyobb törmelék szemcsékkel és részben homokkal soványított, korongolt edénytöredék fordult elő. Az előbbieket egy egyszerű, kihajló, tagolatlan peremtöredék (42. tábla 1), valamint egy vonaldíszes példány képviselte. Utóbbiak között négy kihajló, felhúzott, bordával tagolt peremtöredék (42. tábla 2–5), két elnyújtott hullámvonallal díszített oldaltöredék, illetve egy enyhén kopott aljtöredék található (42. tábla 6). Az egyik peremtöredéknél a váll egy része is

megmaradt, melyen vonaldísz részlete látszik (42. tábla 2). Egy másik, rózsaszínesbész, szendvicses törésfelületű peremtöredék belső oldalát pedig hullámvonal díszíti (42. tábla 4). Két orsókarika is volt a leletek között, ezek egyike szürke, nagyon finom anyagú, sima felületű, feltehetően szarmata kerámiából (42. tábla 7), a másik pedig fehérre égetett, külső oldalán fekete, csigavonaldíszes, vékony, Árpád-kori edényoldalból készült (42. tábla 8). Egy világos árnyalatú, rózsaszínesszürke malomkő töredékei, valamint három vastárgy is előkerült. Utóbbiak között volt egy pántszerű, téglalap alakú és téglalap átmetszetű, vékony vaslemez (63. tábla 2); egy kisebb méretű, téglalap alakú és téglalap átmetszetű, egyik végén kicsit meghajlott lemez, közepén függesztő fülhöz hasonló lyukas taggal (63. tábla 9); valamint egy egyik végén ívelt és megvastagodó (talán többretegű), másik végén lemezszerű, kis méretű vastárgy (63. tábla 10). A fémleletek eredeti formájának és funkciójának meghatározása korrodáltságuk és töredékes állapotuk miatt nem lehetséges, az sem kizárt, hogy egykor egy tárgyhoz tartoztak. Ezek mellett harmincegy állatcsont is napvilágot látott a gödörből.

85. gödör (O-212 S-292)

Felül ovális, alul négyszögletes formájú, lefelé meredeken összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. A dokumentáció szerint lehetséges, hogy újkori beásás, de régészeti korú kerámiák kerültek elő belőle. Mérete: 180x130 cm, relatív mélysége: 65 cm.

Leletanyag (2012.2.130.1-2.)

Mindössze két kerámatöredék látott napvilágot az objektumból, ezek egyike terra sigillata, a másik egy szürkésbészre égetett, apró törmelékszemesekkel soványított, külső oldalán lepattogzott felületű, korongolt Árpád-kori oldaltöredék.

86. gödör (O-217 S-297)

Kerek, szabályos, lefelé szűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Mérete: átm. 120 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag (2012.2.135.1-4.) (40. tábla 5–7)

Négy kerámatöredék látott napvilágot a gödörből, melyek közül egy szarmata és három Árpád-kori. Utóbbiak között található egy vörös, törésfelületén szürke, samottal soványított, vastag falú, durva anyagú, korongolt fazék hullámvonalköteggel díszített oldaltöredéke (40. tábla 5). Továbbá egy világosszürkére égetett, külső oldalán fekete, homokkal soványított, finom anyagú, vékony falú, korongolt fazék keskeny közzel bekarcolt, vékony csigavonallal díszített válltöredéke (40. tábla 6), illetve egy bézs színű, külső oldalán fekete, sok törmelékszemesével soványított, durva anyagú, érdes és rücskös felületű, korongolt fazék csigavonaldíszes oldaltöredéke is előkerült (40. tábla 7). Ezek mellett egy állatcsontot is tartalmazott az objektum.

87. gödör (O-218 S-298)

Két összeérő gödör alkotja az objektumot. Az egyik 80 cm átmérőjű és 45 cm mély, lefelé összeszűkülő, teknős aljú. A másik 90 cm átmérőjű és 8 cm mélységű, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú. Az első gödör északi oldalát érinti a második. Betöltésük homogén fekete volt. Mérete: átm. 80 és 90 cm, relatív mélysége: 45 és 8 cm.

Leletanyag (2012.2.136.1-3.) (41. tábla 6)

Három kerámatöredék került elő, melyek közül kettő Árpád-kori, s ezek egykor egy edényt alkothattak. Egy bézsre égetett, külső oldalán fekete, törésfelületén kétszínű, homokkal és apró törmelékszemesekkel soványított, finom anyagú, korongolt fazék vonaldíszes oldal- és kopott aljtöredéke (41. tábla 6). A kerámiák mellett egy bordósszürke, tömör kőzetből készült, egyik oldalán nagyjából egyenes és sima, többi oldalán egyenetlen törésfelületű kötöredék is napvilágot látott, talán őrlőkö része lehetett.

88. gödör (O-222 S-309)

Kerek formájú, méhkasosodó, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Az O-222 S-308 árok vágta az objektumot. Mérete: átm. 180 cm, relatív mélysége: 50 cm.

Leletanyag (2012.2.140.12-24.) (43. tábla)

Kilenc edény és egy orsókarika töredékei kerültek elő az objektumból, melyek közül három edény és az orsókarika szarmata, hat edény pedig Árpád-kori. Utóbbiak között említhető egy barnára égetett, külső oldalán fekete, homokos, finom anyagú, kevés samottal (?) soványított, érdes tapintású, korongolt fazék kopott aljtöredéke (43. tábla 2). A többi Árpád-kori kerámia mind bézsre, világosszürkére égetett, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edénytöredék. A legszebb köztük egy nagy méretű edény enyhén kihajló, bordával tagolt, egyenesen vágott, kicsit behúzott szélű peremtöredéke, melynek belső oldalát hullámvonal díszíti, vállrészén pedig csigavonal látható (43. tábla 1). Két hasonló anyagú, széles közzel bekarcolt csigavonaldíszes edény alj- és oldaltöredéke is előkerült, melyek közül az egyik alján egy fenékbélyeg részlete, egy kidomborodó egyenes vonal látható (43. tábla 4). További két széles közzel bekarcolt csigavonaldíszes oldaltöredék is napvilágot látott, az egyik kicsit rücskös felületű a soványításra használt, durvább törmelékszemcsék miatt (43. tábla 3), a másik finomabb anyagú, külső oldalán lepattogzott felületű. Három malomkötöredék is előkerült: egy szürke, helyenként vörössárga foltos közetből faragott, egyik felületén viszonylag egyenesre, egyik oldala felé elvékonyodó formájúra kialakított; egy másik az előzőhöz hasonló, de kisebb és simára kopott; a harmadik bordó közetből faragott, eredetileg kör alakú, egyik oldalán egyenesre faragott és simára kopott. Emellett nyolc állatcsont is napvilágot látott a gödörből.

89. gödör (O-224 S-312)

Szabályos, kerek, méhkasosodó, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén fekete volt. Nyugatról az O-225 S-313 árok fut bele. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag (2012.2.142.1-14.) (44. tábla)

Tizenkét kerámatöredék került elő a gödörből, melyek között a legjobb állapotban egy világosvörös, felületén fekete foltos, homokos, finom anyagú, kevés samottal és törmelékszemcsével soványított, kicsit érdes tapintású, korongolt fazék részlete maradt meg (44. tábla 1). Pereme erősen kihajló, éles szélű, vállát sekély csigavonal díszíti. A többi töredék fehér, bézs, világosszürke, törmelékszemcsékkel és / vagy homokkal soványított, korongolt példány. Három peremtöredék található ezek között, az egyik bézsre égetett, szürke és rózsaszín foltos, kihajló, felhúzott, éles szélű, bordával tagolt (44. tábla 2), egy másik peremdarab fehér, finom anyagú, kihajló, felhúzott, egyenesen vágott, éles bordával tagolt (44. tábla 3). A harmadik peremtöredék egy nagyobb méretű edényhez tartozhatott, világosszürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, viszonylag finom anyagú, kihajló, egyenesre vágott szélű, galléros példány (44. tábla 4). Több, kisebb-nagyobb közzel bekarcolt csigavonaldíszes oldaltöredék is előfordult (44. tábla 5–6), valamint három kopott aljtöredék is napvilágot látott. Ezek közül kettő alján fenékbélyeg részlete vehető ki. Az egyik csigavonallal díszített fazék alján kis méretű, nem rekonstruálható, de jól látható és tapintható fenékbélyegrészlet van (44. tábla 8), a másikon teljesen nem rekonstruálható, kettős kör alakú fenékbélyeg részlete látható (44. tábla 9). A kerámiaanyagban szerepel még egy világosvörös, törésfelületén vörös-szürke-vörös, finom anyagú, korongolt edény oldalából készített, külső oldalán függőleges irányban polírozott, szélein „körbepattintott” orsókarika is (44. tábla 7).⁶³⁴ Egy vastárgy is található a leletegyüttesben, melynek egy része lemezes formát mutat, azonban kis mérete, töredék mivolta, valamint a jelentős vastagságban jelentkező korróziós réteg miatt eredeti formája és funkciója egyelőre nem megállapítható. Nyolc állatcsont is napvilágot látott a gödörből.

⁶³⁴ Az eredeti edény, amelyből az orsókarika készült, a színe és anyaga alapján talán korábbi korszak emléke, de mivel ezt leszámítva csak Árpád-kori leletek kerültek elő az objektumból, indokoltnak láttuk megemlíteni.

90. gödör (O-256 S-361)

Szabálytalan formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Mérete: átm. 270 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

91. gödör (O-262 S-367)

Ovális formájú, lefelé összeszűkülő gödör, melynek alján az egyik oldala mentén hosszúkás, ovális mélyedés található. Mérete: 285x240 cm, relatív mélysége: 10 cm.

Leletanyag (2012.2.158.1.) (36. tábla 6)

Egyetlen kerámiatöredék került elő a gödörből, amely bézsre, világosszürkére égetett, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény oldaltöredéke (36. tábla 6). Felületén egy ívelt bekarcolás látható, ami mérete és íve alapján lehetséges, hogy hullámvonal részlete.

92. gödör (O-282 S-392)

Nagyjából ovális formájú, lefelé összeszűkülő gödör. Mérete: 105x120 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

93. gödör (O-293 S-409)

Szabályos, kerek gödör. Oldalfala változó: felső egyharmadán néhol függőleges, néhol lefelé enyhén ívben összeszűkülő, ezután kb. 10 cm-es „padka” következik, alsó fele az északkeleti részén lefelé egyenes ívben összeszűkülő, délnyugati részén méhkas alakú. Alja az északkeleti oldalon teknős, délnyugaton egyenes. Betöltése homogén sötétbarna volt. Mérete: átm. 140 cm, relatív mélysége: 70 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

94. gödör (O-294 S-410)

Szabályos kerek formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése homogén sötétbarna volt. Északkelet felé egy keskeny árok indul ki belőle, a szuperpozíció kérdéses. Mérete: átm. 114 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

95. gödör (O-296 S-415)

Szabálytalan, kicsit téglalap alakú, lefelé összeszűkülő, lapos aljú gödör. Betöltése sötétbarna. Az S-420 árok végén helyezkedik el, lehetséges, hogy összetartoznak. Mérete: 100x60 cm, relatív mélysége: 55 cm.

Leletanyag (2012.2.162.1-3.) (41. tábla 4–5)

Mindössze három kis méretű kerámiatöredék került elő az objektumból. Ezek közül az egyik kézzel formált szarmata kerámia, a másik kettő Árpád-kori. Utóbbiak közül az egyik egy vörösre égetett, felületén fekete foltos, finom és homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék kihajló, külső oldalán lekerekített peremtöredéke (41. tábla 5). A másik egy szürke, belső oldalán sötétszürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazék vonalköteggel díszített oldaltöredéke (41. tábla 4). Négy állatsont is volt a gödörben.

96. gödör (O-298 S-418)

Két ovális, sekély, teknős aljú gödör alkotja az objektumot. Betöltésük sötétbarna volt. Mérete: 100x80, illetve 100x70 cm, relatív mélysége: 5–7 cm.

Leletanyag (2012.2.164.1-12.) (42. tábla 9–11)

Tíz edény töredéke látott napvilágot a gödörből, melyek közül egy szarmata kerámia, a többi Árpád-kori. Utóbbiak között szerepel egy világosvörösre égetett, külső oldalán fekete és sima felületű, samottal soványított, durva anyagú, vastag falú, korongolt fazék vonalkötegdíszes oldaltöredéke (42. tábla 9). Egy világosvörös, külső oldalán szürke, finom, homokos anyagú, finom tapintású, korongolt edény oldaltöredéke is előkerült, amelyen egy sekélyen bekarcolt vonal részlete látható. A többi töredék bézsre, szürkére égetett, homokkal és vagy törmelékszemcsével soványított, korongolt fazéktöredék. Ezek közül meg kell említeni egy kihajló, ferdén vágott, alsó szélén kicsit csücskösödő peremtöredéket, melynek vállrészét (csiga)vonallal dekorálták. A perem belső oldalán bemélyített kettősvonal húzódik (42. tábla 11). Egy kis méretű válltöredéken íves bekarcolás (42. tábla 10), két töredéken pedig vonaldísz látható. Még egy további, díszítetlen oldaltöredék, illetve két aljtöredék is előkerült. Két kőlelet is napvilágot látott, az egyik egy világosszürke alapszövetű konglomerátumból készített malomkő egyik oldalán simára faragott, többi oldalán egyenetlen törésfelületű darabja. A sima felülete feketére égett. A másik egy szürke, kicsit lukacsos szövetű, érdes tapintású kőzetből származó töredék, amelynek egyik nagyobb felülete valamivel simább. Mindezek mellett négy állatcsont is előkerült az objektumból.

97. gödör (O-302 S-425)

Szabályos, kerek formájú, függőleges oldalfalú, egyenes, enyhén teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. Metszették egymást az O-216 S-296 árokkal, viszonyuk kérdéses. Mérete: átm. 145 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

98. gödör (O-304 S-431)

Szabályos kerek gödör, ami a feltárás nyugati határán, a szelvényfalban jelentkezett. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése homogén, sötétbarna volt. Mérete: átm. 100 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

99. gödör (O-305 S-435)

Ovális formájú, lefelé összeszűkülő, egyenes aljú gödör. Betöltése szürkésbarna volt. Mérete: 170x110 cm, relatív mélysége: 12 cm.

Leletanyag (2012.2.166.1.) (36. tábla 7)

Egy edény töredéke látott napvilágot az objektumból, ami egy világos vörösesbézsre égetett, belső felületén sötétszürke foltos, törésfelületén szürke, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék (csiga)vonaldíszes válltöredéke, a nyak indításával (36. tábla 7).

100. gödör (O-306 S-436)

Ovális formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú gödör. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: 140x90 cm, relatív mélysége: 25 cm.

Leletanyag

Hét állatcsont került elő az objektumból.

101. gödör (O-307 S-437)

Nagy méretű, kerek formájú, lefelé összeszűkülő, kissé egyenetlen, teknős aljú, sekély gödör. Betöltése sötétbarna volt. Mérete: átm. 230 cm, relatív mélysége: 10-20 cm.

Leletanyag

Egy állatsont került elő az objektumból.

102. gödör (O-309 S-445)

Nagy méretű, ovális formájú, egyenes aljú, sekély gödör. Betöltése sötétbarna volt. A gödör keleti felén egy kb. 60 cm átmérőjű oszlophely (O-309 S-446) jelentkezett. Mérete: 290x270 cm, relatív mélysége: ? cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

103. gödör (O-131 S-200)

Méhkas alakú, egyenes aljú gödör. A keleti részen van egy vastag sárgás, de feketével kevert omladékréteg. A 34. házat vágta a gödör. Mérete: kb. 70x50 cm, relatív mélysége: 80 cm.

Leletanyag (2012.2.78.9-12.) (32. tábla 6–7)

Csupán négy kerámatöredék került elő az objektumból. Valamennyi világos szürkésbézsre, szürkésfehérre, rózsaszínesbézsre égetett, homokkal és / vagy apró törmelékszemesekkel soványított, olykor kicsit rücskös tapintású, korongolt fazékhoz tartozó töredék. Ezek között említhetünk egy kihajló, felhúzott szélű, kívül kannelúrával és bordával tagolt peremtöredéket (32. tábla 7), egy díszítetlen, illetve két összeillesztett, csigavonaldíszes oldaltöredéket, valamint egy csigavonaldíszes fazékhoz tartozó aljtöredéket (32. tábla 6).

*

További 32 gödörként értelmezett objektumot tudtak azonosítani az ásatás során, azonban ezek feltárására részben a tervezett beruházással járó határidő, részben az északi részek víz alá kerülése miatt nem nyílt lehetőség.⁶³⁵

Sok gödör esetében leletanyag híján nem biztos a keltezés, illetve a gyakran sekély mélységű megmaradt objektumok nem teszik lehetővé az eredeti funkció megállapítását, azonban a házak környezetében található, többnyire szabályos kör vagy négyszögletes formájú vermek a településszerkezet vonatkozásában is érdekesek lehetnek. Az ebből a szempontból kulcsfontosságú 28 objektum közül összesen 11 tartalmazott régészeti leletanyagot, de többnyire ez is csak pár kerámatöredéket jelentett. Ez a jelenség arra utalhat, hogy ezek a vermek élelemtárolásra szolgáltak és később sem használták őket túl gyakran hulladékgyűjtésre. Ezen tárolóegységek egyszerre csak egyféle élelmiszer elhelyezésére adtak lehetőséget, így nem meglepő, ha egy-egy épület körül többet is találunk.⁶³⁶ Habár leletanyag nem került elő belőle, elhelyezkedése alapján kétség kívül az adott épülethez lehet kötni egy téglalap alakú verem használatát. Ez a 18. ház déli oldalával párhuzamosan elhelyezkedő 1. gödör, ami egy 1,8x1,05 m méretű, 22 cm mélységű, négyszögletes verem, újkori nevén „gödörpince”.⁶³⁷ Méretei, egyenes alja, illetve leletmentessége is arra utal, hogy tárolásra használhatták, azonban nagysága alapján szinte már egy kezdetleges pince vagy plusz helyiség

⁶³⁵ Ezek közé tartoznak a következő objektumok: O-123 S-164, O-247 S-351, O-248 S-353, O-249 S-354, O-251 S-356, O-253 S-358, O-254 S-359, O-255 S-360, O-258 S-363, O-259 S-364, O-263 S-368, O-264 S-369, O-266 S-371, O-267 S-372, O-268 S-274, O-268 S-373, O-269 S-375, O-269 S-376, O-271 S-378, O-274 S-381, O-275 S-383, O-276 S-384, O-277 S-385, O-278 S-386, O-279 S-387, O-280 S-388, O-281 S-389, O-284 S-394, O-285 S-396, O-286 S-397, O-287 S-401, O-290 S-405.

⁶³⁶ BÉRES 1987, 29.

⁶³⁷ TAKÁCS 1996a, 203.

is lehetett volna. Hasonló kora középkori és Árpád-kori telepjelenségekről több adat is található a szakirodalomban.⁶³⁸ Kána esetében a téglalap alaprajzú tárológödrök oldalát ki is égették,⁶³⁹ de erre utaló nyomot a jászfényszarui objektum esetében nem figyeltek meg. Érdekes lehet még a 68. és 69. gödör is, mivel ezek oldalfalánál két, illetve egy cölöp-/oszlophely jelentkezett. Egyelőre nem tisztázott, hogy ezek milyen funkciót szolgálhattak.

4.2.5. Cölöphelyek

1. cölöphely (O-x S-4)

Lekerekített téglalap alakú cölöphely. Kb. 15 cm mélységben 28 cm átmérőjű, szabályos kerek foltként mutatkozott. Innentől oldalfala függőleges, alja enyhén teknős. Betöltése barna és fekete volt. Méret: 60x45 cm, relatív mélysége: 55 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

2. cölöphely (O-x S-5)

Szabályos kerek formájú, függőleges falú, egyenetlen aljú cölöphely. Betöltése szürkés, paticsos volt. Vágja az O-2 S-2 árkot. Méret: átm. 55 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.167.1.)

Egy világos sárgásszürke, amorf, egyik felületén valamivel egyenletesebb, sima felületű, növénylenyomatos tapasztástöredék, illetve egy állatsont került elő az objektumból.

3. cölöphely (O-x S-227)

Szabályos, kerek cölöphely. Betöltése fekete homogén. Oldalfala függőleges, alja enyhén teknős, középen egyenes. Méret: 50 cm, relatív mélysége: 30 cm.

Leletanyag (2012.2.170.1-2.)

Mindössze két kerámiatöredék látott napvilágot az objektumból. Az egyik egy szarmata kézzel formált töredék, a másik egy Árpád-kori, bézsre égetett, külső felületén világosszürke, apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazék kis méretű oldaltöredéke.

4. cölöphely (O-x S-253)

Kerek, lefelé szűkülő, teknős aljú cölöphely. Betöltése fekete humuszos. A 24. ház (O-183 S-254) déli oldalához közel helyezkedett el. Méret: 60 cm, relatív mélysége: 15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

5. cölöphely (O-x S-283)

Ovális formájú, lefelé összeszűkülő, teknős aljú, sekély cölöphely. Betöltése humuszos volt. Méret: 50x40 cm, relatív mélysége: 20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

6. cölöphely (O-x S-412)

Szabályos kerek formájú cölöphely. Betöltése egységes sötétbarna. Felső részén oldalfala északon befelé lejtő, egyébként függőleges. Kb. 40 cm mélyen összeszűkül, innentől egy 20 cm átmérőjű kerek cölöphely. Méret: 50 cm, relatív mélysége: 60 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

---

⁶³⁸ MICHNAI 1981, 232; TAKÁCS 1993a, 35; TAKÁCS 1996a, 203; ŠALKOVSKÝ 2011, 436.

⁶³⁹ TEREI 2010b, 97.

7. cölöphely (O-x S-43)

Kerek, függőleges oldalfalú, teknős aljú cölöphely. Betöltése egységes fekete. Az O-11 S-14 árokban helyezkedett el, viszonyuk kérdéses. Méret: átm. 50 cm, relatív mélysége: 40 cm.

Leletanyag

Viszonylag sok, ötvenhárom állatsont került elő az objektumból.

8. cölöphely (O-x S-444)

Ovális formájú cölöphely. Lefelé összeszűkül, alja domború. Betöltéséről nincs adat. A 2. karám S-422 szakaszának keleti-délkeleti végében helyezkedik el. Elképzelhető, hogy a karám szerkezetének részét képezte az itt elhelyezett cölöp. Méret: kb. 120x80 cm, relatív mélysége: 35–40 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

9. cölöphely (O-309 S-446)

Szabályos kör alakú, lefelé összeszűkülő, egyik irányba lejtős aljú cölöphely. Betöltéséről nincs adat. A 102. gödrön (O-309 S-445) belül helyezkedett el. Viszonyuk nem tisztázható. Méret: átm. 25 cm, relatív mélysége: kb. 35 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

10. cölöphely (O-x S-447)

Nagyjából ovális formájú, lefelé enyhén összeszűkülő, lejtős oldalfalú, egyenes aljú oszlophely. Betöltéséről nincs adat. Méret: kb. 35x30 cm, relatív mélysége: kb. 10 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

*

Összesen 10 cölöp- vagy oszlophelyként meghatározott objektum került elő a feltárás során. Ezek funkciója többnyire kérdéses, mivel általában egymagukban álltak, vagy nem tisztázható a kapcsolatuk a közeli objektumokkal. A 8. cölöphely érdekes ebből a szempontból, mivel összefüggésbe hozható a 2. karámmal, feltehetően annak bejáratí részéhez tartozott.

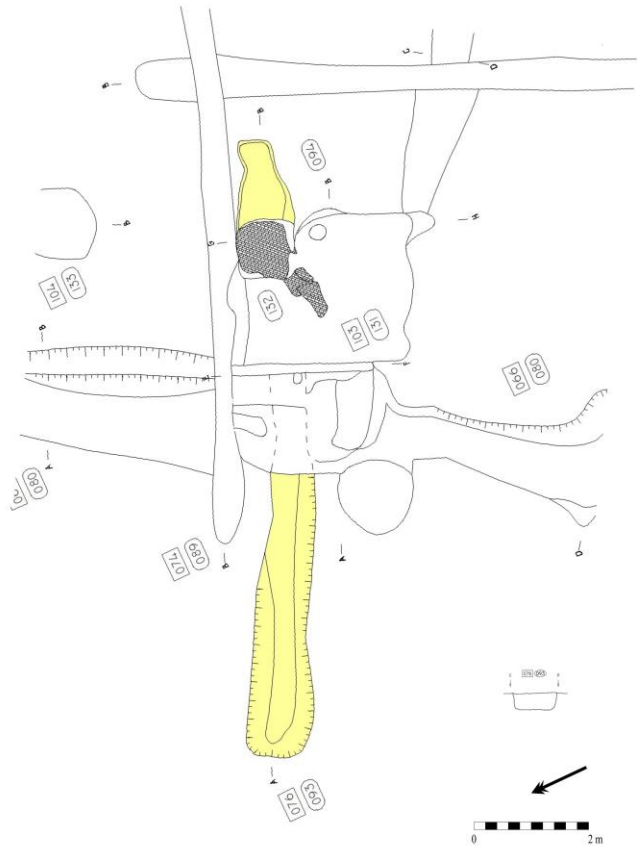
4.2.6. Árkok

1. árok (O-76 S-93, O-x S-94) (116. kép)

Nyugat-keleti árokszakasz, melyet vágott a 4. ház (O-103 S-131). A kemence épségben helyezkedett el az árok közepén. A ház keleti oldalfala utáni, S-94 árok részlet a folytatása. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Hossz: 3,5 m, szélesség: 80 cm, relatív mélység: 25 cm.

Leletanyag (2012.2.44.1-4.) (45. tábla 1–2)

Az O-76 S-93 szakaszból négy kerámiatöredék került elő, ezek közül három bézsre, szürkésbézsre égetett, homokkal és törmelékszemcsével, egy esetben samottal is soványított, korongolt edényből származik. Található köztük egy kihajló, felhúzott, finom bordával tagolt, élesen vágott és kannelúrával tagolt szélű peremtöredék (45. tábla 1), egy hullámvonallal díszített válltöredék (45. tábla 2), és egy díszítetlen oldaltöredék. A negyedik példány egy világosbarna, külső oldalán sötétebb árnyalatú, felületén fekete foltos, törésfelületén világosbarna és szürke, homokos anyagú, kevés samottal soványított, vékonyfalú, korongolt edény oldaltöredéke. Hét állatsont is előkerült az árokszakaszból. Az S-94 szakasz nem tartalmazott leletanyagot.

116. kép: Az 1. árok

2. árok (117. kép)

(O-45 S-55, O-45 S-110, O-89 S-111, O-89 S-112, O-99 S-124, O-x S-123, O-x S-127)

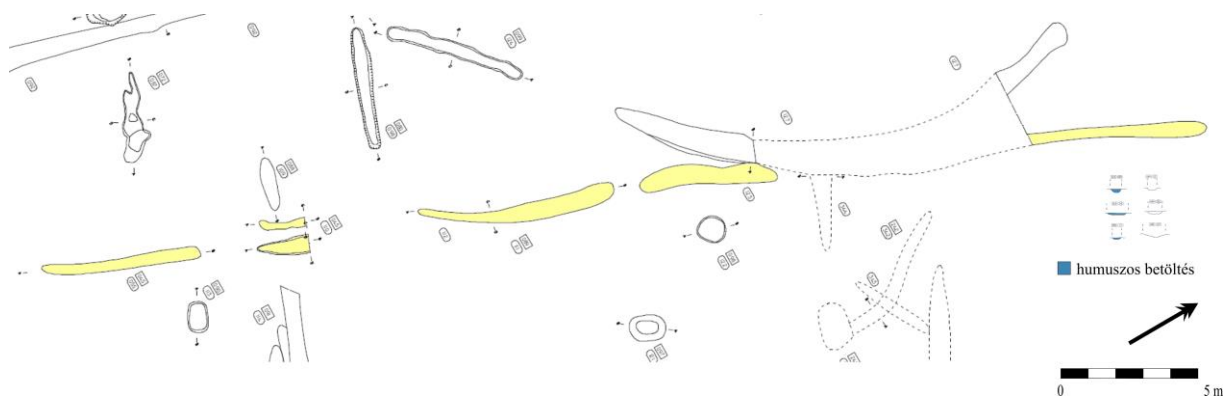
Észak-északkelet – dél-délnyugati irányú sekély árok, mely több szakaszból áll. Az O-88 S-108 árok keresztezi, de a szuperpozíciókat nem lehet megállapítani. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja teknős. Hossz: kb. 46 m az összes szakasz együtt, szélesség: 20–60 cm, relatív mélység: 5–20 cm.⁶⁴⁰

Leletanyag (2012.2.24.1-2.; 2012.2.49.1.) (45. tábla 3)

Egy szarmata, egy népvándorlás kori, illetve egy vörösesbarna, belső oldalán és törésfelületén szürke, homokkal és samottal (?) soványított, vastag falú, durva anyagú, korongolt edény hullámvonalköteggel díszített oldaltöredéke került elő az O-45 S-110 árokszakaszból (45. tábla 3). Emellett egy állatsont is napvilágot látott. A többi árokszakasz nem tartalmazott leletanyagot, csupán az O-89 S-112 objektumból került elő egy állatsont.

⁶⁴⁰ Fotó nem készült az objektumról.

117. kép: A 2. árok

3. árok (O-x S-143, O-109 S-144) (118. kép)

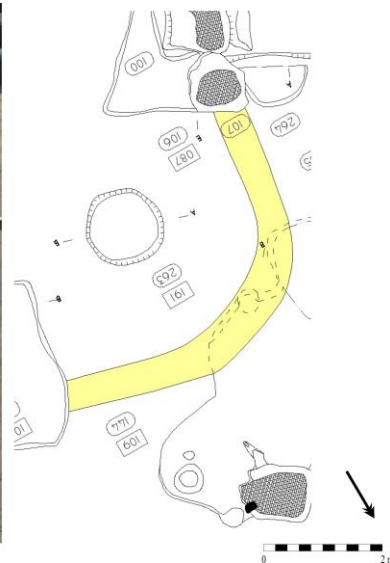
Kelet-nyugati irányú árok, melynek oldalfala majdnem függőleges, alja egyenes.⁶⁴¹ Betöltése fekete, sötétbarna. Keleten a 19. házánál (O-106 S 137) kezdődik, viszonyuk kérdéses. 2–2,5 m után vágja a 20. házat (O-110 S-145), majd 1,5 m után keresztezik egymást az O-185 S-257 gödörrel, szuperpozíció nem megállapítható. Ezt követően keresztül vágja a 21. házat (O-111 S-147) házat és annak kemencéjét (O-111 S-148). A ház nyugati felétől még kb. 30–40 cm-en keresztül lehet követni, aztán eltűnik. Érintkezik az O-118 S-159 árokkal, de annak más a betöltése. Hossz: 9 m, szélesség: 50–60 cm, relatív mélység: 10–23 cm.⁶⁴²

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

118. kép: A 3. árok

⁶⁴¹ Az O-x S-143 nem szerepel az összesítő felszínrajzon. Metszetrájk nem állt a rendelkezésünkre.

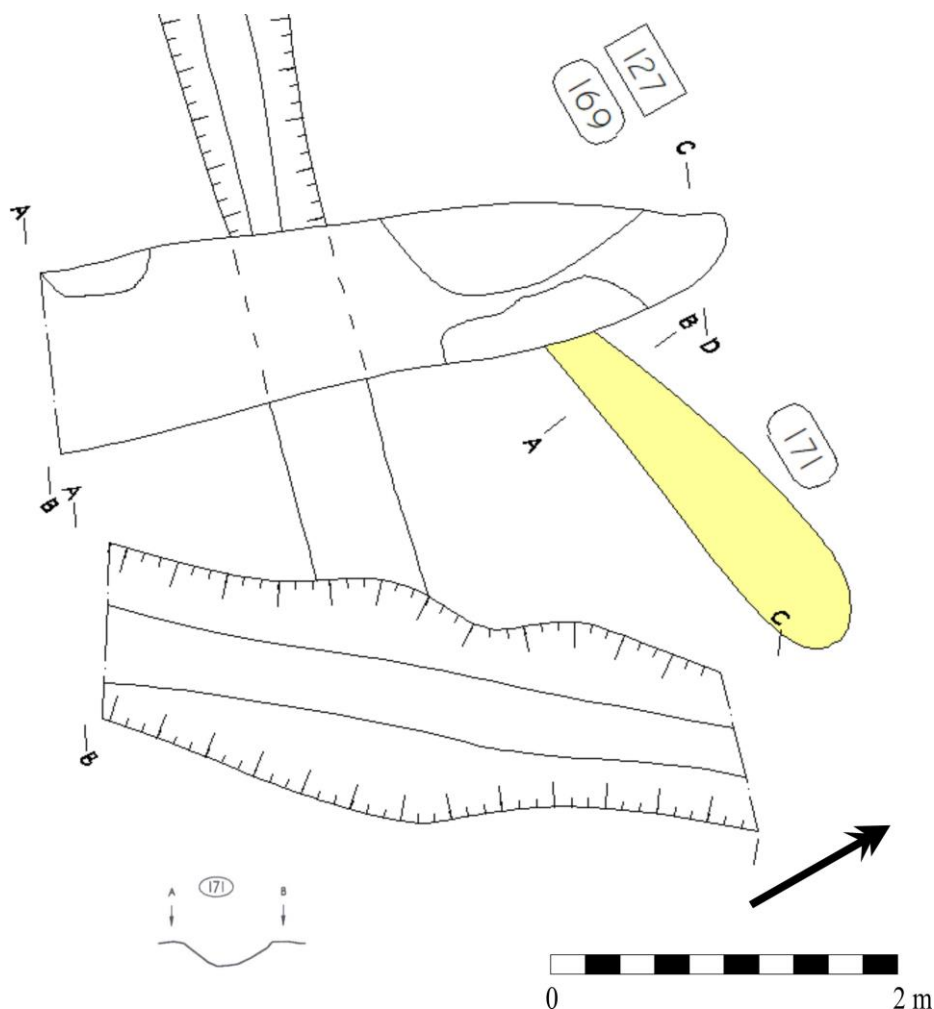
⁶⁴² Külön fotó nem készült az objektumról, csak az árok által metszett 20. házról (O-110 S-145) készült képen látható.

4. árok (O-x S-171) (119. kép)

Északkelet-délnyugati irányú, sekély, alig kivehető árok. Délnyugati részén az O-127 S-169 árok, északkeleti végén az O-126 S-168 árok vágja. Oldalfala lejtős, alja enyhén teknős. Betöltése sötétbarna. Hossz: kb. 3 m, szélesség: 40 cm, relatív mélység: 10 cm.⁶⁴³

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

119. kép: A 4. árok

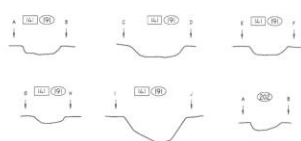
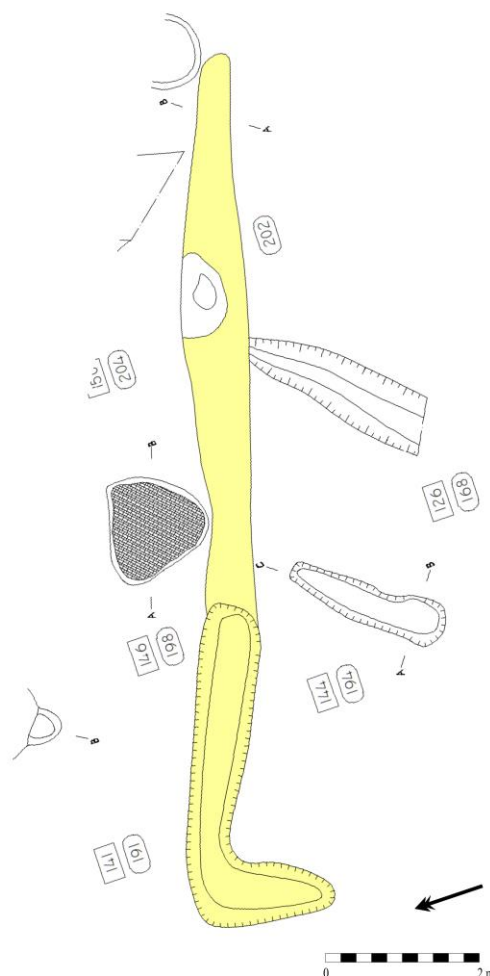
5. árok (O-141 S-191, O-x S-202) (120. kép)

Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja néhol teknős. A hosszabb szakasza kelet-délkelet – nyugat-északnyugati, a rövidebb észak-déli irányú. Keleti végén kiszélesedik, egy ovális részen mélyebb, mint egy teknő. Talán az S-202 árok és az O-141 S-191 árokszakasza kapcsolódik egymáshoz, de a viszonyuk nem egyértelmű. Hossz: 9 m és 1,5 m, szélesség: 40 cm, relatív mélység: 10-15 cm.

Leletanyag (2012.2.85.1-3.)

Egy jellegtelen, szürke, homokos anyagú, korongolt Árpád-kori oldaltöredék, illetve két gyorskorongolt, vékony falú, kora újkori edénytöredék került elő az árokból. Utóbbiak közül az egyik egy bézsre égetett oldaltöredék, a másik egy kívül világosvörös, belül bézs színű, vörös festéssel díszített aljtöredék. Az O-x S-202 nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁴³ Fotó nem készült a 4. árokról.

120. kép: Az 5. árok

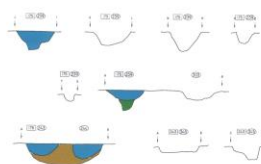
6. árok (O-175 S-239, O-x S-244, O-243 S-345) (121. kép)

Észak-déli irányú, feltehetően vízelvezetésre szolgáló árokszakasz. Néhol kiszélesedik és tölcséres metszetű. Elsősorban az északi részén keskeny, sekély, teknős aljú. Betöltése homogén fekete. Délről észak felé haladva vágja a 8. házat (O-230 S-322), a 7. házat (O-229 S-320), délkeleti irányból keresztezi az S-302 árok, keletről pedig az O-219 S-301 árok. Északi részén vágja a 44. házat (O-176 S-240) és az O-178 S-243 gödröt, majd beletorkollik az O-213 S-293 kettős árokba. Az S-244 északkelet-délnyugati irányú rövid árokszakasz, ami párhuzamosan fut az O-175 S-239 árokkal, s feltehetően összefügg vele. Az S-202 vágja a 44. házat (O-176 S-240) és az O-178 S-243 gödröt. Feltehetően az O-175 S-239 árokkal összefügg, annak kelet-nyugati irányú ága az O-243 S-345 árokszakasz. Utóbbinak talán az O-108 S-142 és S-143, illetve az O-109 S-144 árokszakaszok a folytatásai a dokumentáció szerint, azonban ez az összesítő felszínrajz alapján nem egyértelmű. Az O-243 S-345 árokszakasznak is homogén fekete a betöltése. Hossz: kb. 36 m, 2,6 m és 40 m, szélesség 50–80 cm, 45 cm és 25–30 cm, relatív mélység: 15–40 cm.

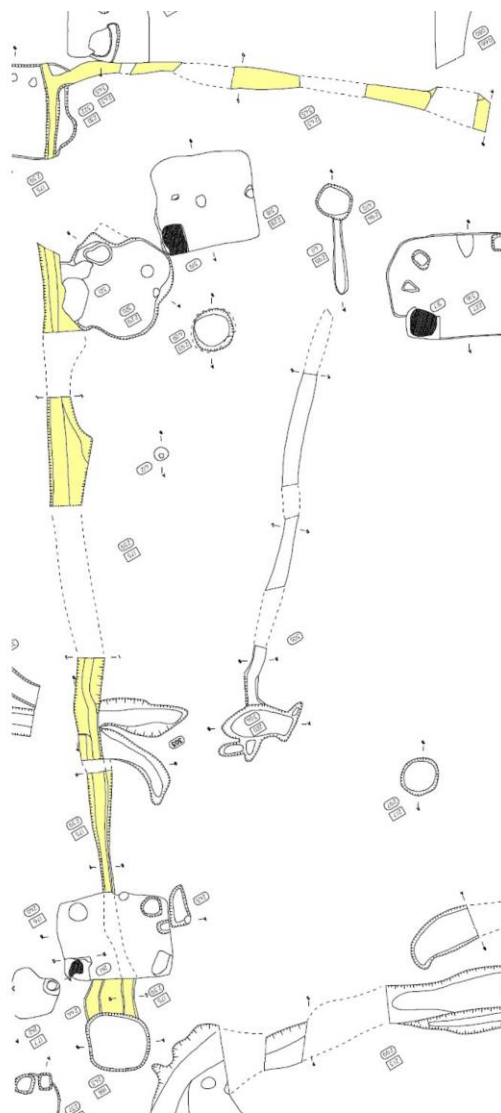
Leletanyag (2012.2.106.1-4.; 2012.2.154.1.) (45. tábla 4–6)

Az észak-déli irányú árokszakaszról egy darab durva anyagú, kézzel formált szarmata oldaltöredék mellett három Árpád-kori kerámia látott napvilágot. Utóbbiak fehér, bézs, szürkésbézs színű töredékek. Köztük említhető egy fehér, finom anyagú, korongolt edény (csiga)vonaldíszes válltöredéke a nyak indításával (45. tábla 4). A másik két darab csigavonaldíszes oldaltöredék, az egyik kevesebb, a másik több törmelékcszemcsével soványított (45. tábla 5). Nyolc állatcsont is előkerült az objektumból. A kelet-nyugati ágból

egyetlen kerámiatöredék került elő. Ez egy drapp színű, helyenként fekete foltos, apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, kis méretű bogrács oldaltöredéke a peremrészszel. A perem a belső oldalon nagy ívben lekerekített, felül egyenesre vágott, kívül keskenyebb és ferdén vágott. A töredék oldala enyhén ívelt, alsó része finoman befelé hajlik. A perem alatt sekélyen besimított vonal fut, alatta négy, kis méretű pecséthengerrel benyomott, háromszögek és átlós vonalak alkotta sorminta helyezkedik el (45. tábla 6). Az S-244 nem tartalmazott leletanyagot.

- barna homokos betöltés
- humuszos betöltés
- homokszemcsés betöltés

0 5 m

121. kép: A 6. árok

7. árok (122. kép)

(O-63 S-76, O-63 S-77, O-117 S-155, O-117 S-158, O-117 S-157, O-x S-267)

Észak-északkelet – dél-délnyugati irányú árokészlet, egy északnyugat-délkeleti irányú szakasszal. Oldalfala majdnem függőleges, lefelé összeszűkül, alja enyhén teknős, majdnem egyenes. Betöltése sötétszürke, feketés. Északra kanyarodó részénél vágja az O-179 S-246 gödör, majd 4 m-es szakasza után keresztül megy a 22. házra (O-180 S-247) és a házhoz tartozó O-180 S-248 kemence egy részét is megsemmisítette. Nyugatról merőlegesen beletorkollik az O-192 S-266 rövid árokszakasz. Az északi vége a 27. házba (O-194 S-270) torkollik, ahol tovább követhető és egy gödörbe fut. Hosszúság: kb. 35 m az összes szakasz együtt, szélesség: 15–45 cm, relatív mélység: 20–100 cm.

Leletanyag (2012.2.35.1.; 2012.2.69.1-3.; 2012.2.69.4-15.) (46. tábla 1–6; 62. tábla2)

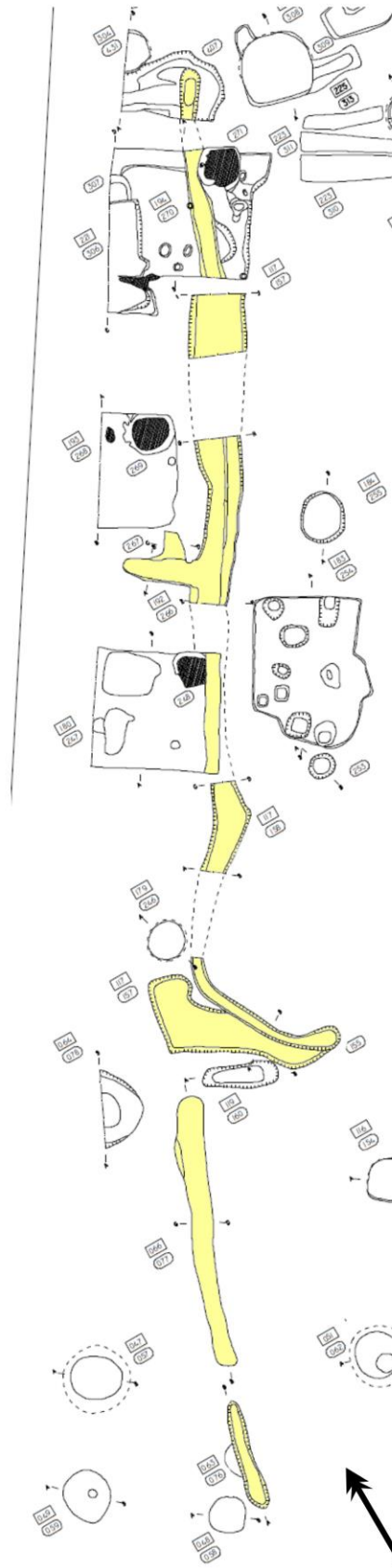
Az O-63 S-76 árokszakaszból került elő egy vörösre égetett, külső oldalán fekete foltos, homokos anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék aljtöredéke (46. tábla 1). A fenékrészen farostlenyomatok láthatóak. Továbbá egy állatsont is napvilágot látott ebből az árokszakaszból. A O-117 S-155 szakaszból három edénytöredék került elő, ebből kettő vörösre és vörösesbarnára égetett, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék töredéke. Az egyik egy lekerekített szélű peremtöredék (46. tábla 2), a másik egy aljtöredék (46. tábla 3). A harmadik példány egy bézs színűre égetett, felületén világosszürke, törésfelületén bézs és világosszürke, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék vonaldíszes oldaltöredéke. Egy állatsont is előkerült ebből a részből. Az O-117 S-158 szakaszban nyolc kerámiatöredéket találtak, amelyek közül az egyik egy gyorskorongolt szarmata darab. A többi többségében vörösre, vörösesbarnára és szürkésbarnára égetett, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék. Ezek között említhetünk egy felhúzott, lekerekített szélű peremtöredéket (46. tábla 4), illetve egy ívelt bekarcolásokkal díszített váltótöredéket a nyakrészszel, amin sekély vízszintes vonalak láthatóak (46. tábla 5). Egy-egy vonaldíszes és díszítetlen oldaltöredék, továbbá egy aljtöredék is található a leletek között. Más anyagcsoportot képvisel egy bézs-sötétszürkére égetett, felületén szürke és fekete foltos, törésfelületén bézs-sötétszürke-barna szendvicsszerkezetű, apró törmelékszemcsékkel soványított, külső felületén enyhén zsíros tapintású, korongolt fazék vonaldíszes oldaltöredéke. Egyik részén párhuzamos bekarcolások látszanak, nem egyértelmű, hogy szándékos díszítés vagy véletlenül húzott vonalak. Hasonló anyagú egy hullámvonallal díszített oldaltöredék is (46. tábla 6). A kerámiák mellett két örlőköttöredék, valamint egy erősen korrodált, növényi maradványokat és rézötvözet (?) tárgyakat magába foglaló, összetapadt, vasas konglomerátum is napvilágot látott (62. tábla 2). Továbbá tizenhárom állatsontot is tartalmazott az objektum. Az O-63 S-77,⁶⁴⁴ O-117 S-157, O-192 S-266 és S-267 szakaszok nem tartalmaztak leletanyagot.

⁶⁴⁴ Az összesítő rajzon tévesen O-66 S-77 számon szerepel.

- barna homokos betöltés
- barnás humuszos betöltés

122. kép: A 7. árok

0 5 m

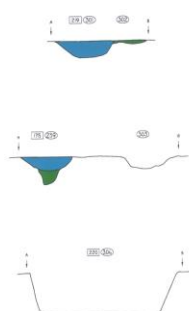

8. árok (O-219 S-301, O-x S-303, O-220 S-304) (123. kép)

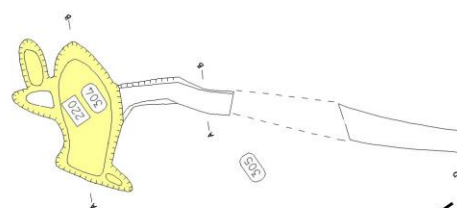
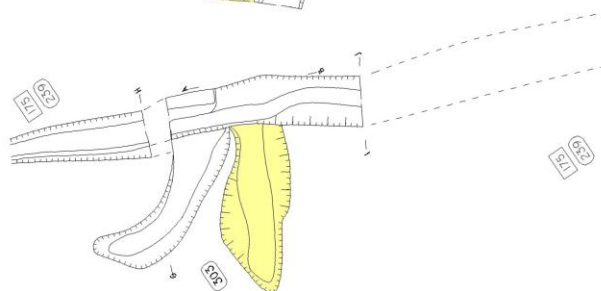
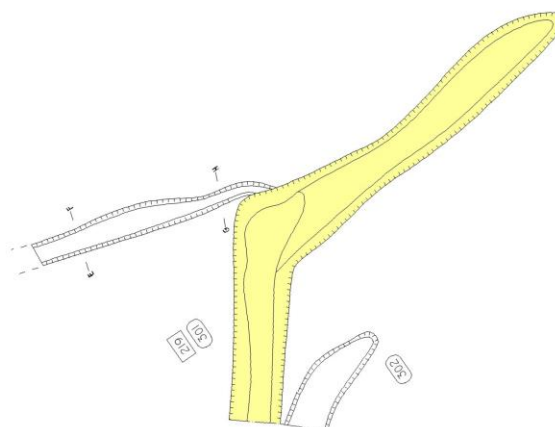
Az O-219 S-301 egy északnyugat-délkeleti irányú sekély árok. Délkeleti vége kikopik, a másik nyugat felé fordul. Betöltése homogén fekete. Lehetséges, hogy az O-220 S-304 a vízgyűjtő gödre volt. Utóbbit délnyugat-északkeleti irányban vágja az S-305 árok. Az O-219 S-301 délkeletről összefut az S-302 árokkal. Észak-déli irányban az O-175 S-239 árok vágja. Hosszúság: 18,5 m az összes szakasz együtt, szélesség: 60–90 cm, relatív mélység: 12–20 cm és 70 cm az O-220 S-304 esetében.

Leletanyag (2012.2.137.1-16.; 2012.2.138.1-4.) (46. tábla 7–14; 47. tábla 1–4)

Az O-219 S-301 árokszakaszból tizenhat edény töredékei kerültek elő, melyek között egy szarmata darab is van. Az Árpád-koriak közül három vörösre égetett, külső oldalán szürke és fekete, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék. Ezek között van egy kihajló, lekerekített szélű peremtöredék (46. tábla 7), egy díszítetlen oldaltöredék, illetve egy kevés samottal soványított, finom tapintású, simára kopott aljtöredék. A többi zömmel fehérre, bézsre, világosszürkére égetett, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edénytöredék. Ezek között egy kihajló, bordával tagolt, valamint egy ferdén vágott szélű peremtöredék található (46. tábla 8–9). Egy nagyobb méretű, vastag falú, csigavonaldíszes edény részben összeillő perem-, váll- és oldaltöredékei is előkerültek (46. tábla 11). Több csigavonaldíszes oldal- és válltöredék (46. tábla 12), illetve aljtöredék is napvilágot látott (46. tábla 10, 13–14). Az egyik kicsi töredék alján íves kidomborodó vonalrészlet látható, kérdéses, hogy fenékbélyeg-e vagy csak a korong lenyomata. Ezt a darabot leszámítva a többi aljtöredék fenék része elég simára kopott. Ezek mellett még egy vörös, belül és törésfelületén világosszürke, nagyon finom anyagú, korongolt, talpkorongos palack töredékei is előkerültek (47. tábla 1). Ennek felülete fényes sötétvörösre polírozott, egy-két töredéken a felületkezelés függőleges iránya is kivehető. Az S-303 nem tartalmazott leletanyagot. Az O-220 S-304 esetében mindössze négy kerámia és egy állatsont került elő. Előbbiek között említhető egy vörösesbarna, felületén szürke és fekete, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék sekély és vékony ívelt bekarcolásokkal díszített oldaltöredéke (47. tábla 2). Emellett a leletek között találunk egy bézs színű, kevés törmelékszemcsével soványított, finom anyagú, sima felületű, korongolt fazékhoz tartozó, kihajló, felhúzott, vágott szélű, finom bordával (inkább csak megvastagodással) és sekély bekarcolt vonallal tagolt peremtöredéket is (47. tábla 4). Egy barnásbézsre égetett, belső oldalán szürke, külső oldalán barna foltos, törmelékszemcsékkel soványított, enyhén rücskös felületű, korongolt fazék fogaskerékmintás válltöredéke is előkerült, melynek nyakvonalát is díszítették, illetve melyen látható, hogy itt-ott megcsúszott a fogaskerék a díszítés során (47. tábla 3). Egy hasonló, bár kicsit finomabb anyagú, kis méretű, éles bordával és bekarcolással tagolt nyak- / peremtöredék is napvilágot látott.

■ humusos betöltés
■ homokszemcsés betöltés

0 2m

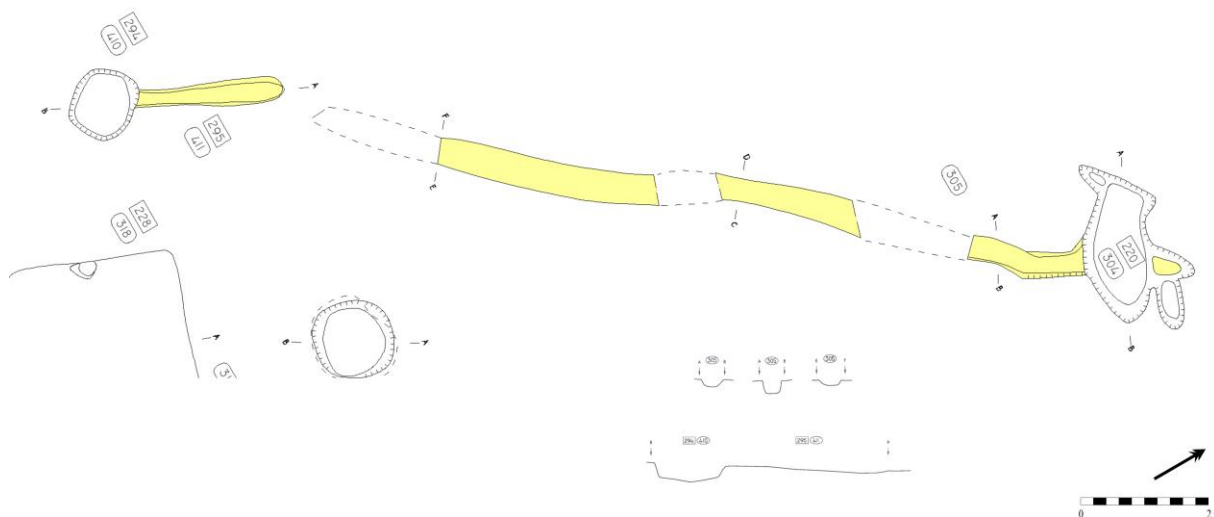
123. kép: A 8. árok

9. árok (O-x S-305, O-295 S-411) (124. kép)

Északkelet-délnyugati irányú, keskeny, sekély árok, melynek betöltése sötétbarna, homogén volt. Az O-294 S-410 gödörből indul, északkelet felé halad, és a gödörtől délnyugati vagy más irányban nincs folytatása. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja enyhén teknős. Északkeleten kikopik, de itt egy részen kicsit „belekapott” a gép a humuszolás során. Hosszúság: 2,5 m, szélesség: 30–35 cm, relatív mélység: 10–15 cm.⁶⁴⁵

Leletanyag

Csupán az S-305 árokszakaszból került elő egy állatcsont.

124. kép: A 9. árok

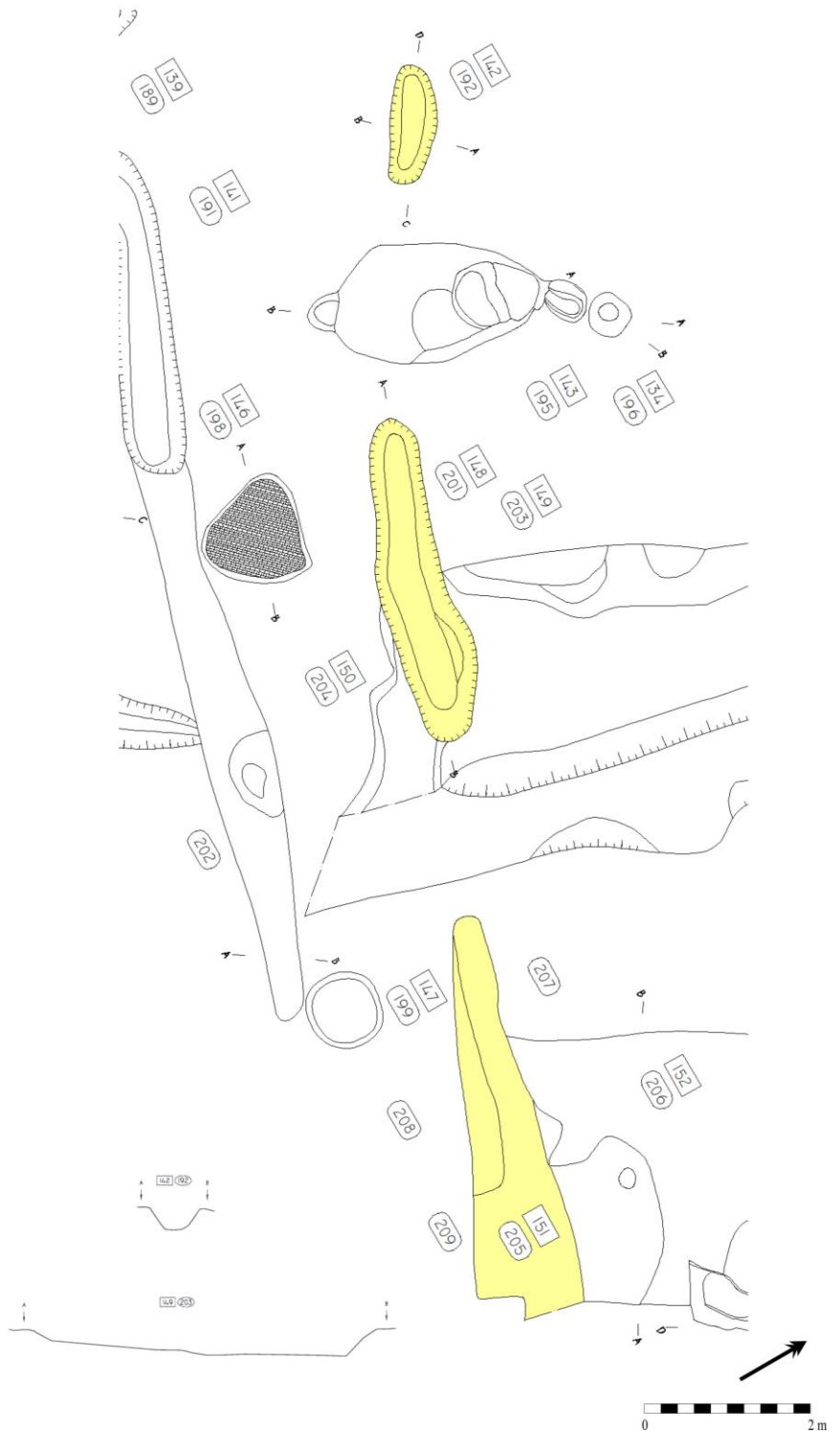
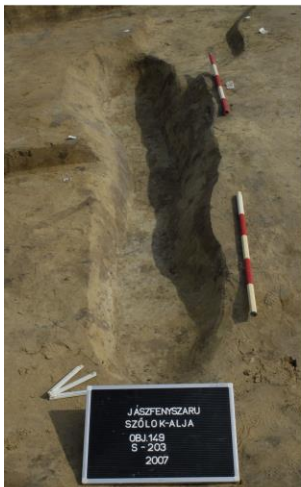
10. árok (O-142 S-192, O-149 S-203, O-151 S-205) (125. kép)

Habár a három árokszakasz nem ér össze, irányuk, egymáshoz viszonyított elhelyezkedésük és kialakításuk alapján egy árkot alkothattak. Egy kelet-nyugati irányú, lefelé összeszűkülő oldalfalú, teknős aljú árok maradványa. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: kb. 12 m az összes szakasz együtt, szélesség: 60 cm, relatív mélység: 20–25 cm.

Leletanyag (2012.2.88.1.) (47. tábla 5)

Az O-142 S-192 és az O-151 S-205 szakasz nem tartalmazott leletanyagot. Az O-149 S-203 árokszakaszból csak egy edény töredékei kerültek elő, de az a legszebb palackrészlet, ami ezen a lelőhelyen előfordult (47. tábla 5). Kívül élénk vörös, belül az alsó részen világos vörösszürke, felül élénk vörös, törésfelületén világosvörös-világosszürke-világosvörös szendvicsszerkezetű, kisebb-nagyobb törmelékszemesekkel soványított, korongolt palack összeillesztett nyaktöredékei. A nyak alsó részét kb. 2,6 cm szélességben határozott vonalú, sűrű (csiga)vonallal díszíti. A belső oldalon jól láthatók a palacknyakakra jellemző, fentről lefelé húzott összedolgozás, illetve a hurkatechnika nyomai. Emellett még egy állatcsont került elő.

⁶⁴⁵ Fotó nem készült az objektumról.

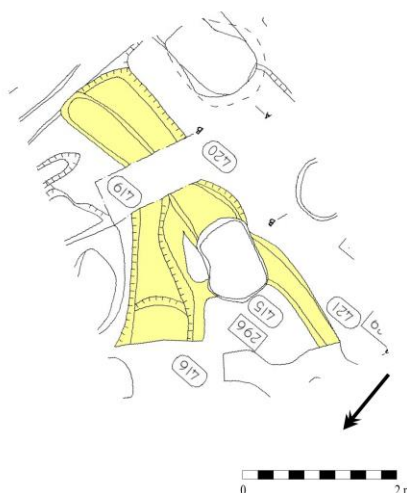
125. kép: A 10. árok

11. árok (O-x S-416, O-x S-419, O-x S-420, O-x S-421) (126. kép)

Ennek a négy árokszakasznak kérdéses az egymáshoz való viszonya, lehetséges, hogy egymásból ágaznak szét, de mivel pont a feltárt terület legintenzívebb részén jelentkeztek, nem volt lehetséges a szuperpozíciók tisztázása.⁶⁴⁶ Az S-416 egy íves árokrészlet, amely nyugati irányba lejt, mélyül és szélesedik. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Az S-419 kelet-nyugati irányú sekély árokrészlet. Keleti felén keresztezi az S-280 és S-281 árkokat. Jóformán csak a teknős alja maradt meg. Nyugati fele bizonytalanabb, keresztezi az S-217 árkot. Itt kicsit mélyebb, oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkül, alja teknős. Az S-420 egy kelet-nyugati árokrészlet, keleten keresztezik egymást az S-281 árokkal, de egyébként is épp itt ér véget. Oldalfala felső részén erősen, alsó részén enyhén lefelé összeszűkülő, alja teknős. Az S-421 is kelet-nyugati irányú árokszakas, amely enyhe észak felé hajló ívben érintkezik keleten az O-296 S-415 gödörrel, de viszonyuk kérdéses. Ezután egyenesen halad nyugati irányba. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Nyugaton több árokkal együtt keresztezik egymást. Betöltése sötétbarna, helyenként kicsit kevert. Hosszúság: 1,75 m, szélesség: 40–100 cm, relatív mélység 2–52 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

126. kép: A 11. árok

12. árok (O-1 S-1, O-1 S-10, O-2 S-2, O-8 S-11) (127. kép)

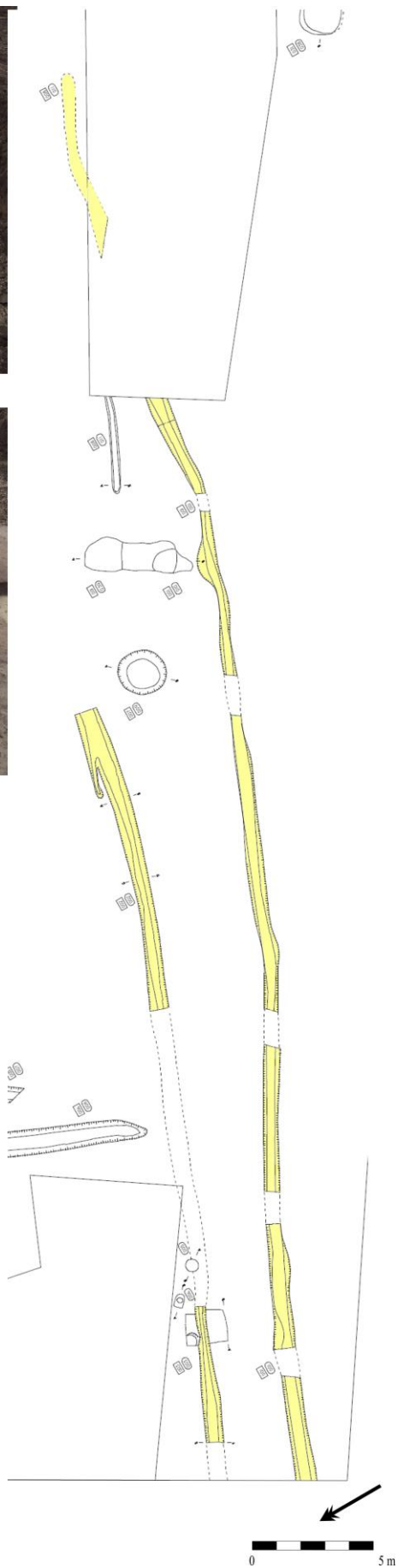
Nagyjából kelet-nyugati irányú árok, szabályos, jól kivethető, sötétbarna folttal jelentkezett. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja teknős. Délkeleti vége enyhén északi irányba ível. Betöltése egységes barna. Az O-1 S-1 és O-2 S-2 árokszszakasz egymással párhuzamosan fut és betöltésük is azonos jellegű, így valószínű, hogy ezek együtt alkothattak egy kettős árokrendszert. Az O-1 S-10 egy észak-déli irányú árokszszakasz, ami déli részén befut az O-1 S-1 árokszszakaszba, betöltésük azonos. Az O-8 S-11 egy kicsi, keskeny, sekély árokszszakasz, ami nagyjából kelet-nyugati irányú. Betöltése fekete. Nem lehetett teljesen kibontani a vízborította részek miatt, de elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy keleti része a fentebbiekhez kapcsolódik. Hosszúság: kb. 45 m a két hosszanti szakasz együtt, szélesség: 26–100 cm, relatív mélység: 6–40 cm.

Leletanyag (2012.2.1.1.) (47. tábla 6)

Az O-1 S-1 árokszakaszból egy vörösesbarna, külső oldalán sötét szürke, homokos anyagú, korongolt aljtöredék került elő (47. tábla 6). Az O-2 S-2 árok-részletből hét állatcsont látott napvilágot, a többi szakasz nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁴⁶ Metszetrajz nem állt a rendelkezésünkre.

127. kép: A 12. árok

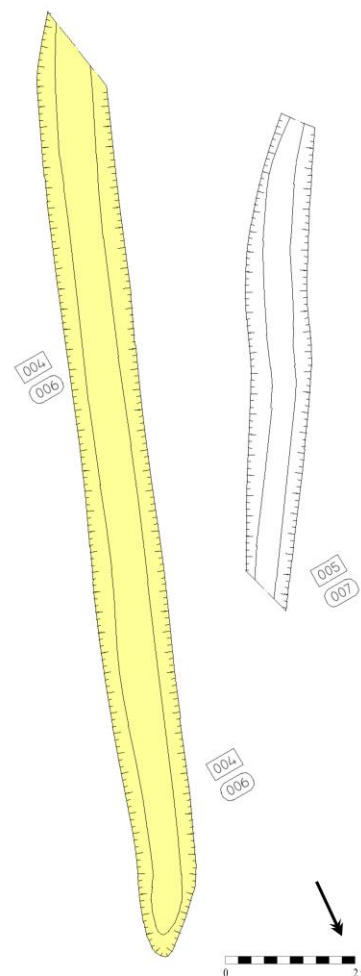

13. árok (O-4 S-6) (128. kép)

Észak-északkelet – dél-délnyugati irányú árok, szabályos, jól kivehető fekete foltként jelentkezett. Oldala lefelé meredeken összeszűkülő, alja teknős.⁶⁴⁷ Nagyjából merőleges a dombhátra, az O-5 S-7 árok mellett húzódik, lehetséges, hogy a két árokszakasz egy egységet alkotott, de a megmaradt részek alapján ez nem eldönthető. Északi és déli végein a gépi humuszosítás következtében megszűnik. Betöltése fekete. Hosszúság: 14,4 m, szélesség: 55 cm, relatív mélység: 10–15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

128. kép: A 13. árok

14. árok (O-5 S-7) (129. kép)

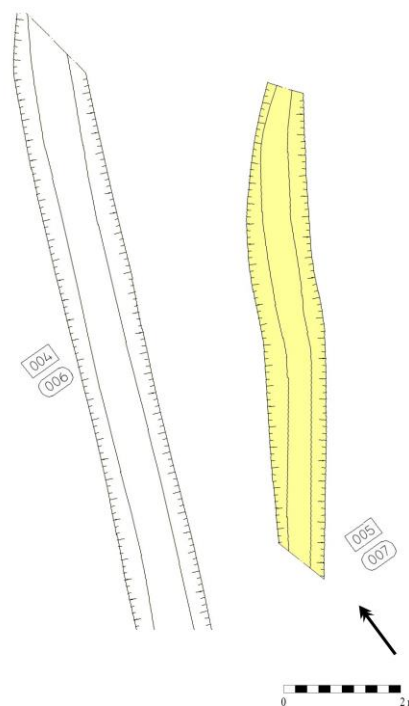
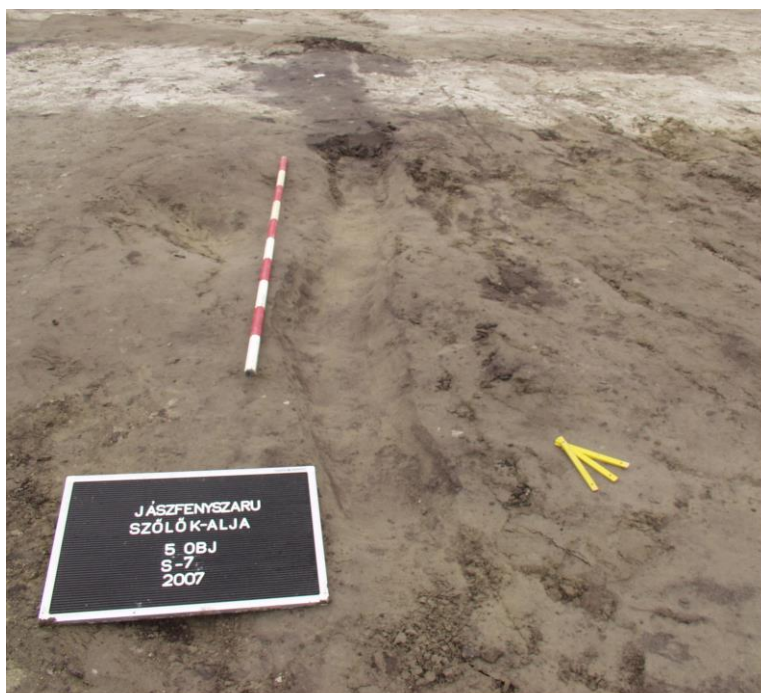
O-4 S-6 árok mellett húzódik, lehetséges, hogy a két árokszakasz egy egységet alkotott, de a megmaradt részek alapján ez nem eldönthető. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja teknős.⁶⁴⁸ Betöltése fekete. Hosszúság: 7,3 m, szélesség: 40 cm, relatív mélység: 15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁴⁷ Metszetrajz nem állt a rendelkezésünkre.

⁶⁴⁸ Metszetrajz nem állt a rendelkezésünkre.

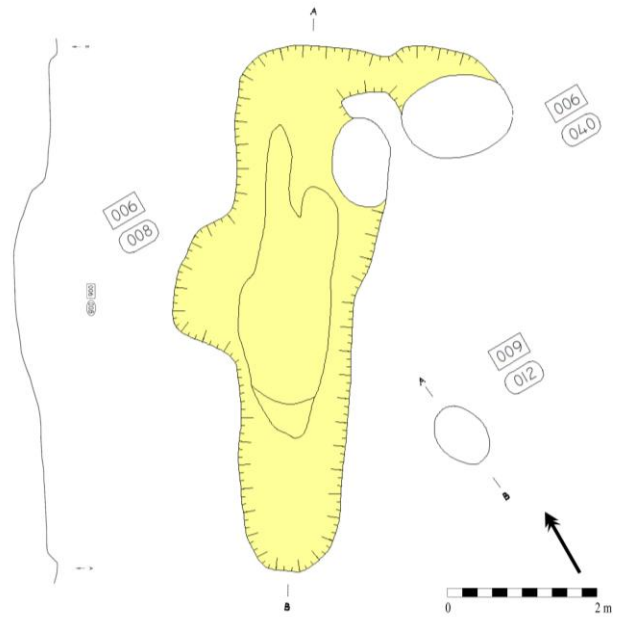
129. kép: A 14. árok

15. árok (O-6 S-8) (130. kép)

Az árok 6,7 m hosszan északkelet-délnyugati irányú, majd elkanyarodik északi részén délkeleti irányba, ahol kb. 1 m-es szakasz után metszik egymást az O-6 S-40 gödörrel, viszonyuk nem állapítható meg. Az árok fala lefelé összeszűkülő, alja teknős. Betöltése fekete, agyagos. Az árok déli végétől számítva 2,2 m-re helyezkedik el a beleásott ovális gödör, mely 1,2 m hosszú és 1 m széles, 50 cm mélységű. A gödör oldalai lefelé egyenletesen összeszűkülnek, alja egyenes. Betöltése az árokéhoz hasonlóan kevert, sárga agyagos. A gödör és az árok viszonya nem tisztázható. Hosszúság: 7,7 m, szélesség: 60–70 cm, relatív mélység: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.2.1-3.) (47. tábla 7–8)

Az objektumból három kerámiatöredék látott napvilágot, melyek között egy vörös, belső oldalán világosszürke, szürke törésfelületű, homokkal soványított, korongolt, vastag falú edény vonalköteggel díszített oldaltöredéke (47. tábla 7), illetve két bézs színű, külső oldalán szürke, homokkal és apró törmelékszemcsékkel, valamint samottal soványított, korongolt töredék található. Utóbbiak közül az egyik egy vonaldíszes oldaltöredék, a másik egy aljtöredék, melynek oldalán két körbefutó karcolt vonal részlete látszik, eredetileg csigavonal díszítés lehetett (47. tábla 8). Alja sima, kopott, oldalának alsó részén jól kivehető az alj és az oldal összedolgozása. A kerámiák mellett kilenc állatcsont is előkerült.

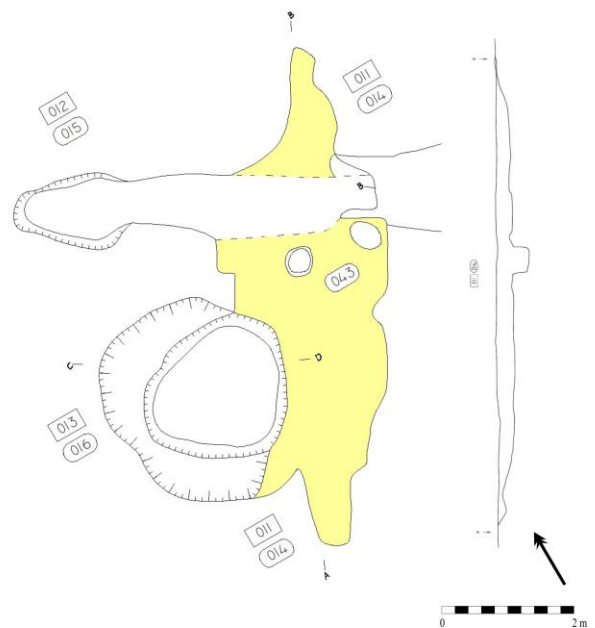
130. kép: A 15. árok

16. árok (O-11 S-14) (131. kép)

Észak-déli irányú, lefelé összeszűkülő oldalfalú, teknős aljú árok. Betöltése kissé kevert, fekete. Északi részén 1,6 m hosszú, sekély része figyelhető meg egyértelműen, ezt követően az O-12 S-15 árokkal és az S-43 átvágással érintkezve követhetatlenné válik, majd S-43 déli szélén egy újabb 1,2 m-es szakaszon ismét tisztán látható. A két ág mind betöltését, mind egyéb tulajdonságait tekintve teljesen azonos, így összetartozásuk egyértelmű. Az O-12 S-15 árokkal szuperpozíció nem állapítható meg. Hosszúság: 7,3 m, szélesség: 46–50 cm, relatív mélység: 15 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

131. kép: A 16. árok

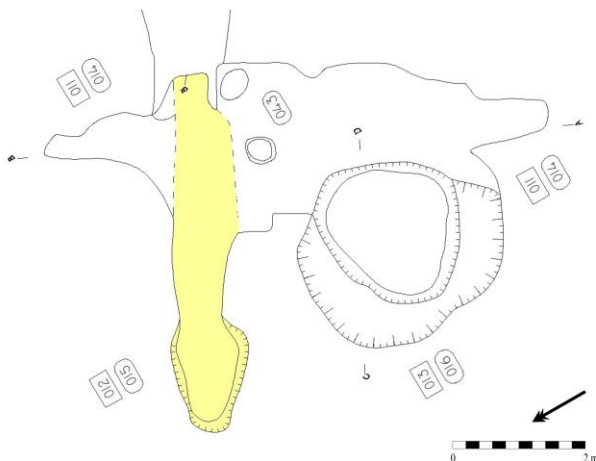

17. árok (O-12 S-15) (132. kép)

Délkelet-északnyugati irányú, kissé szabálytalan vonalú árok, melynek oldalfala függőleges, alja egyenes, néhol egyenetlen.⁶⁴⁹ Betöltése homogén fekete. Északnyugati végétől számítva 3,2 m-re, az S-43 átvágással érintkezve egy kb. 2 m-es szakaszon követhetlenné válik. Ezen a részen az S-43 és az O-11 S-14 árok is keresztezi. Azonban S-43 és O-11 S-14 között ismét jól követhetően fut 1,3 m hosszan délkeleti irányba, Ezt követően az O-14 S-17 miatt követhetlenné válik. Hosszúság: 7 m, szélesség: 70–90 cm, relatív mélység: 20 cm.

Leletanyag

Csak hat darab állatcsont került elő az árokból.

132. kép: A 17. árok

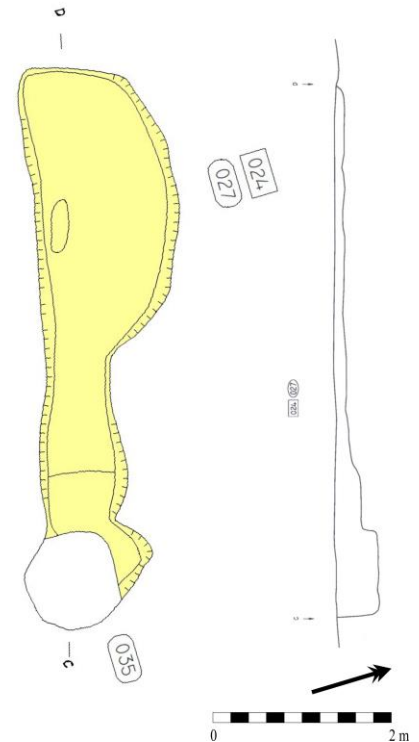
18. árok (O-24 S-27) (133. kép)

Egy nyugat-keleti irányú árok rövid szakasza. Keleti részén kiszélesedik, majd eltűnik. Itt az O-24 S-35 gödör vágta az árkot. A bontás során kiderült, hogy eredetileg valószínűleg kettős árok volt, 1 m hosszú szakaszon lehetett megfigyelni. Ezen a részen 4–5 cm mély, a szélei bizonytalanok. Betöltése fekete, egységes. Hosszúság: 4,8 m, szélesség: 70 cm, relatív mélység: 6–7 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁴⁹ Metszetrajz nem állt a rendelkezésünkre.

133. kép: A 18. árok

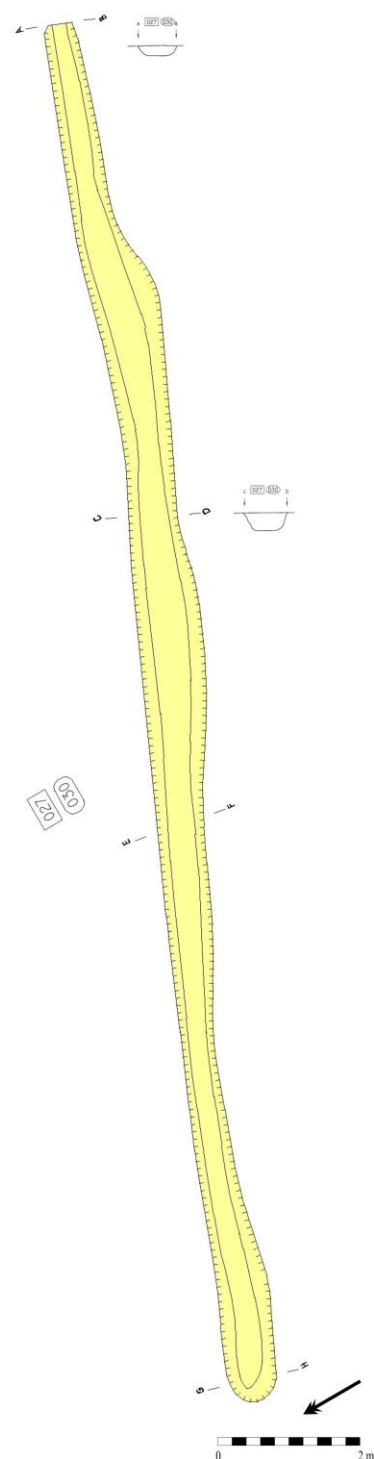
19. árok (O-27 S-30) (134. kép)

Nyugat-keleti irányú, hosszú, keskeny árok. Kissé szabálytalan alakú, oldalfala lefelé összeszűkül, alja enyhén teknős.⁶⁵⁰ Néhol leemélyül, kiszélesedik. 9,5–13 m közötti szakasza a gépi humuszolás miatt kikopott. Betöltése fekete, barna szemcsés. Hosszúság: 1,92 m, szélesség: 25–50 cm, relatív mélység: 10–25 cm.

Leletanyag (2012.2.12.1-8.) (47. tábla 9–13)

Nyolc kerámiatöredék került elő az adott árokszakaszból, melyek többsége világos árnyalatú, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazekakból származik. Ezekből eltér egy edény két össze nem illő darabja, amelyek a külső oldalon sötétszürke, a belső oldalon világosbarna színűek, homokos anyagúak, kevés apró törmelékszemcsével soványítottak, korongoltak, érdes tapintásúak, vékony és sekély vonallal díszítettek (47. tábla 13). A többi kerámia között említhető egy kihajló, ferdén vágott, a belső oldal felőli szélén éllel ellátott, bordával tagolt peremtöredék (47. tábla 9); egy kihajló, bordával tagolt, egyenesen vágott szélű peremtöredék (47. tábla 10); és egy vékony falú edény kihajló, bordával tagolt, szögperemtöredéke (47. tábla 11). Négy (csiga)vonaldíszes váll- és oldaltöredék is szerepel a leletek között (47. tábla 12–13). Ezen kívül még egy vékony falú edény aljtöredéke látott napvilágot. A kerámiák mellett két állatsont is előkerült.

⁶⁵⁰ Az E-F és G-H metszetek nem álltak a rendelkezésünkre.

134. kép: A 19. árok

20. árok (O-29 S-33) (135. kép)

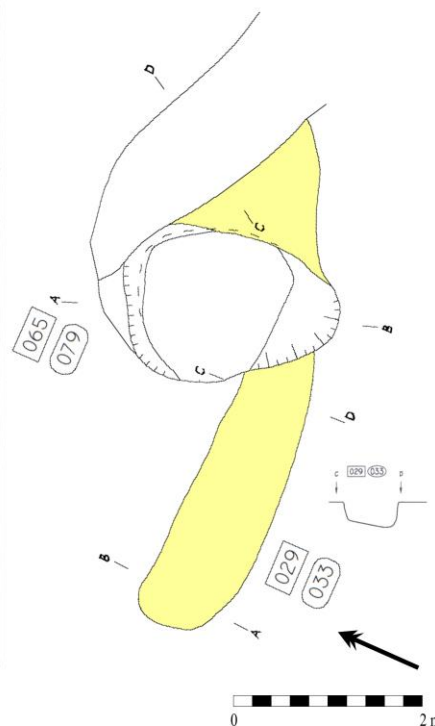
Délnyugat-északkeleti irányú árok. Oldalfala lefelé összeszűkülő, alja enyhén teknős.⁶⁵¹ Nyugati végén fokozatosan kifut a felszínre, majd eltűnik. Keleti irányban lemélyül és tovább folytatódik, majd északon az O-40 S-50 árok alá húzódik. Betöltése egységes fekete. Hosszúság: 5 m, szélesség: 55 cm, relatív mélység: 5–30 cm.

⁶⁵¹ Az A-B metszetrajz nem állt a rendelkezésünkre.

Leletanyag (2012.2.14.1-2.) (48. tábla 1)

Mindössze két kerámiatöredék került elő a objektumból. Az egyik egy sötétbarna, fekete foltos, homokos, finom anyagú, korongolt, érdes tapintású, vékony falú edény kihajló, enyhén megvastagodó, finoman vágott peremtöredéke (48. tábla 1). A másik egy vörösre égetett, fekete foltos, homokos, kevés samottal soványított, finom anyagú, korongolt, érdes tapintású, vékony falú edény oldaltöredéke.

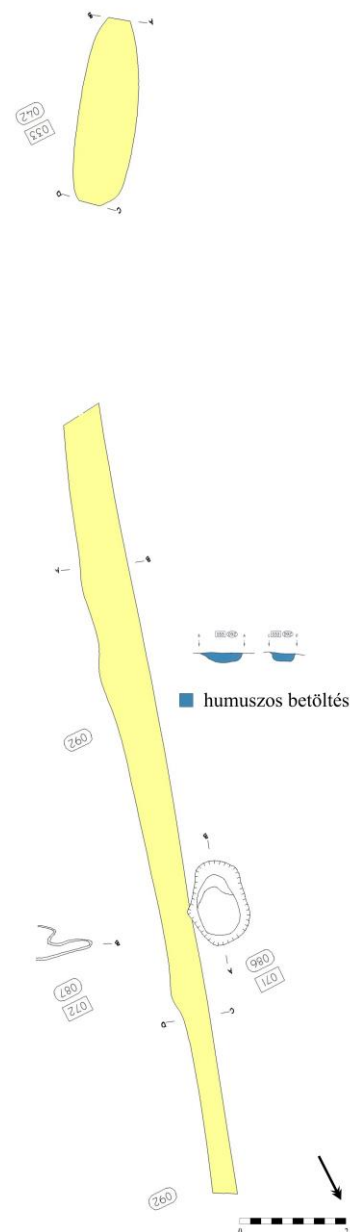
135. kép: A 20. árok

21. árok (O-33 S-42, O-33 S-92) (136. kép)

Északkelet-délnyugati irányú árok, amely a dombhátról a mélyebben fekvő területre fut. Feltehetően vízelvezetésre szolgált. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. A metszetsfalnál 15 cm mély, majd a lehumszolt felszínhez mérve egyre sekélyebbé válik, végül kifut a felszínre és eltűnik. Betöltése egyszínű fekete. Hosszúság: kb. 22 m a két szakasz és a köztes rész együtt, szélesség: 50 cm, relatív mélység: 15 cm.

Leletanyag (2012.2.15.1-6.) (48. tábla 2–3)

Négy kerámiatöredék került elő az O-33 S-92 árokszakaszból, melyek közül egy őskori, három Árpád-kori. Utóbbiak között található egy külső oldalán barna, belső oldalán barnásszürke, törésfelületén szürke, homokkal soványított, korongolt, vastag falú, vonalköteggel díszített oldaltöredék (48. tábla 2). Egy vörösesbarna, barna foltos, homokkal soványított, finom anyagú, korongolt, vékony falú edény oldaltöredéke, illetve egy fehér anyagú, külső felületén sötétszürke, homokkal és kevés apró törmelék szemcsével soványított, korongolt edény válltöredéke is előfordul a leletek között (48. tábla 3). Utóbbi felületén három keskeny, de mély vonaldísz látható, eredetileg talán csigavonal díszítése lehetett. A kerámiák mellett egy rózsaszín és fehér, változó szemcseméretű, amorf kőzettöredék, valamint egy szürke, félgömbös formájú kőzettöredék is napvilágot látott, melynek gömbölyű része sima felületű, a törésfelülete egyenetlen. Hét állatcsont is előkerült az objektumból. A másik árokszakasz nem tartalmazott leletanyagot.

136. kép: A 21. árok

22. árok (O-37 S-47) (137. kép)

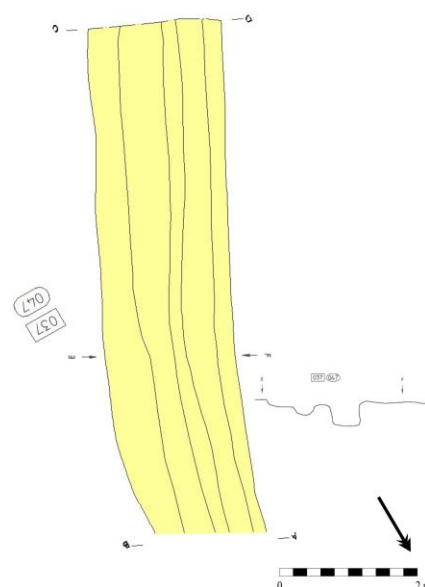
Nagyjából észak-déli irányú kettős árok. Nyugati ága 40 cm széles, 25 cm mély, oldalfala lépcsős és lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja egyenes, részben teknős.⁶⁵² Keleti ága 50 cm széles, 40 cm mély, keskeny, kb. 3-4 cm magas padka választja el a nyugati ágtól. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkülő, alja teknős. A nyugati ág betöltése sötétbarna, a keleti ág betöltése fekete, kevert, paticosos. Hosszúság: 8,1 m, szélesség 110 cm, relatív mélység 25–40 cm.

Leletanyag (2012.2.17.1-9.) (48. tábla 4–8; 49. tábla)

Hét kerámiatöredék került elő az árokból, melyek közül az egyik egy világosvörös, törésfelületén világosvörös-világosszürke-világosvörös szendvicsszerkezetű, homokos, finom anyagú, kavicsal soványított, érdes tapintású, korongolt edény válltöredéke, sekélyen bekarcolt vonaldísszel. A többi töredék mind bézs, szürkésfehér, fehér, homokkal és

⁶⁵² A-B és C-D metszetrájk nem készült.

törmelék szemcsével soványított, korongolt edényből származik. Ezek között található egy válltöredék, amelyen közvetlenül a nyak indítása alatt hullámvonal, alatta két keskeny bekarcolt vonaldísz látható (48. tábla 4). Egy bordával tagolt, egyenesre vágott szélű peremtöredék is van a kerámiák között (48. tábla 7). Több darab is előkerült egy nagy méretű korongolt edényből (48. tábla 8; 49. tábla). Az eredeti fazék / tárolóedény aljának egy részét négy töredékből lehetett összeállítani, az edény oldalából öt töredék és külön még két töredék volt összeilleszthető. Az edény oldalát széles közzel bekarcolt csigavonal díszíti, alján négyküllős kerék alakú fenékbélyeg részlete látható. Egy további vonaldíszes oldaltöredék; egy vékony falú edény sűrűn bekarcolt, keskeny csigavonal-díszítéssel ellátott, két összeillő válltöredéke (48. tábla 5); valamint egy vékony falú edény aljtöredéke is előkerült az objektumból (48. tábla 6). Utóbbi közepén egy fenékbélyeg részlete látható, ami eredetileg András-kereszt lehetett. Mindezek mellett két világosvörös, növényi lenyomatos paticstöredék, illetve tizenkilenc állatcsont is található a leletek között.

137. kép: A 22. árok

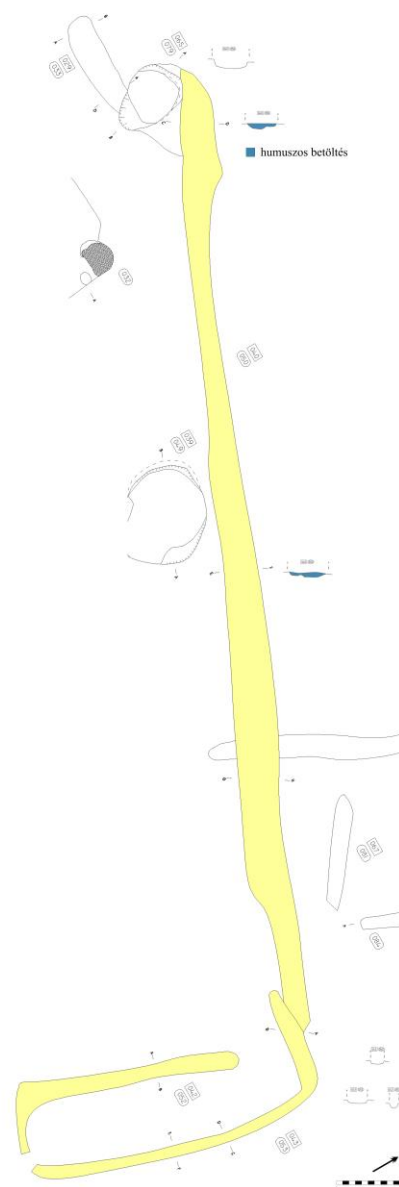
23. árok (O-40 S-50, O-42 S-52, O-43 S-53) (138. kép)

Az O-40 S-50 egy majdnem pontosan kelet-nyugati irányú árok. Nyugati felén érintkezik az O-65 S-79 gödörrel, de nem keresztezik egymást, azonban az O-66 S-80-at metszi. A keleti kétharmadán mintha kettős árok lenne, fokozatosan szétválík egy 50 cm széles, megközelítőleg 20 cm mély, illetve egy 35 cm széles, 5 cm mély ágra. Sekélyebb, kisebb ága megszűnik, kikopik, azonban egyvonalban van az O-43 S-53 árokszakasszal. Az O-42 S-52 árok részlet észak-északkelet – dél-délnyugati irányú, sekély, északi és déli végein megszűnik, kikopik. Az O-43 S-53 keskeny árokszakasz nyugat-keleti irányú, keleti végén szép ívben kanyarodik dél felé, egyenesen tart ebbe az irányba, majd kifut a felszínre és megszűnik. A nyugati irányba futó része érintkezik az O-40 S-50 árokszakasszal. A három részből álló árok oldalfala minden szakaszán lefelé összeszűkül, alja teknős. Az O-40 S-50, O-42 S-52 és O-43 S-53 szakaszok látszólag kapcsolódnak egymáshoz, illetve betöltésük is hasonló, sötétbarna és fekete, helyenként sárgásfehér agyaggal kevert volt, így feltehetően egy egységet alkothattak. Hosszúság: kb. 26 m, szélesség: 35–50 cm, relatív mélység: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.19.1-9.; 2012.2.21.1-3.; 2012.2.22.1.) (50. tábla 1–7)

Mindhárom árokszakaszból tartalmazott némi leletanyagot, a legtöbb az O-40 S-50 részletből került elő. Innen öt kerámiatöredék származik, melyek közül kettő vörösesbarnára égetett, homokos, finom anyagú, érdes tapintású fazéktöredék, három pedig fehér, szürkésfehér anyagú, homokkal és törmelékszemcsével soványított, korongolt edény részlete. Előbbiek között említhető egy kihajló, lekerekített szélű peremtöredék, melynek nyakrészén vékonyan bekarcolt vonal látható (50. tábla 1). A másik egy fazék két összeillő peremtöredéke a váll egy részével (50. tábla 2). A perem kihajló, széle éles, a perem felső része külső oldala felé enyhén lekerekített, alsó széle alatt kannelúra húzódik a lehajló peremrész és a nyak között. A három fehér kerámia egyike egy fazék peremtöredéke a váll egy részével, amin csigavonaldísz fut (50. tábla 3). A perem kihajló, széle éles. A két másik fehér példány két csigavonaldíszes oldaltöredék. Négy közettöredék is előkerült az árokszakaszból, az egyik szürke, lukacsos szövetű; a másik fehér, helyenként vasas vörösfoltos, lukacsos szövetű; a harmadik fekete, tömör anyagú; a negyedik pedig szürkésfehér és rózsaszín, változó szemcseméretű, érdes tapintású közetből származik. Tizennégy állatsont is tartozik a leletanyaghoz. Az O-42 S-52 szakaszból három edénytöredék látott napvilágot, mindegyik világosszürkére, fehérre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsével, egy esetben kevés samottal soványított, korongolt edény részlete. Az egyik egy válltöredék, melynek oldalát hármaz vonalköteg díszíti, felette egy srégen bekarcolt vonal húzódik (50. tábla 4). A másik egy palack nagyon sekély hullámvonaldíszsel ellátott válltöredéke (50. tábla 5). A belső oldalon jól látható a palacknyakakra jellemző összedolgozás. A harmadik egy széles közzel bekarcolt csigavonaldíszes oldaltöredék (50. tábla 6). A kerámiák mellett három állatsont is előkerült. Az O-43 S-53 árokszakaszból mindössze egy bézs színűre égetett, külső oldalán szürke, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, finom anyagú, korongolt edény két összeillő és egy különálló oldaltöredéke került elő, melyeket viszonylag sűrűn bekarcolt csigavonallal díszítettek (50. tábla 7). A csekély kerámiaanyag mellett százhuszonegy állatsontot találtak az adott árokszakaszból, ami a feltárt objektumok között a legnagyobb mennyiségű archeozoológiai anyagnak számít.

138. kép: A 23. árok

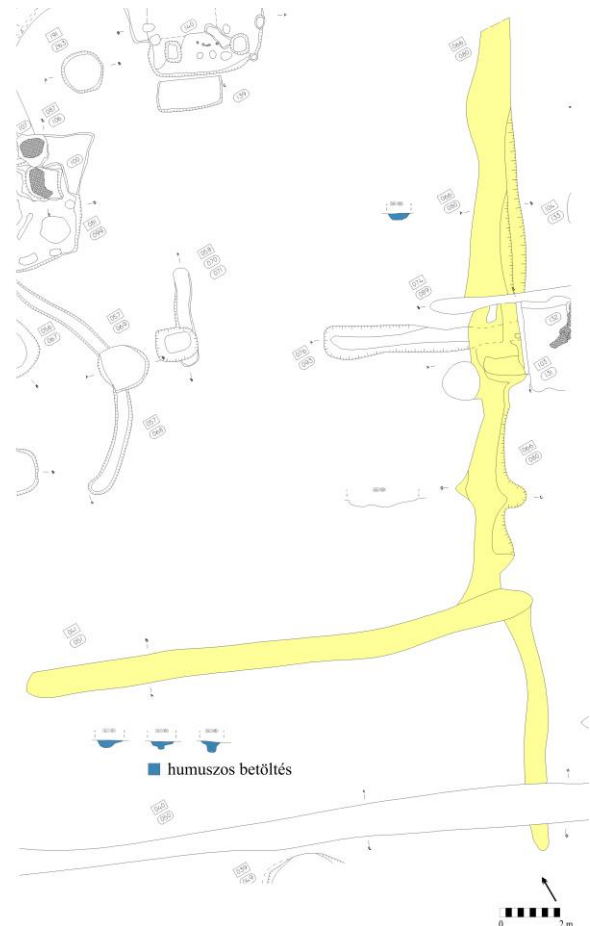
24. árok (O-41 S-51, O-66 S-80) (139. kép)

Nyugat-keleti irányú, majd észak felé forduló, feltehetően vízelvezetésre szolgáló árok. Az O-74 S-89 árok metszi, ez az árokszakasz viszont a 4. házat (O-103 S-131) vágja, majd az O-66 S-80-ban folytatódik. Utóbbi egy észak-déli irányú árokszakasz, melynek déli végét az O-40 S-50 árok vágja. Hosszúság: 17,2 m a nyugat-keleti irányú szakasz, 7,3 m az észak-déli irányú szakasz, szélesség: 50–80 cm, relatív mélység: 15–40 cm.

Leletanyag (2012.2.20.1-7.; 2012.2.37.1-8.) (51. tábla; 52. tábla 1–6; 66. tábla 4, 8)

Az O-41 S-51 szakaszból hét tárgy került elő, ebből hat kerámia-, egy pedig malomkőtöredék. Két kerámiatöredék vörösre égetett, finom, homokos anyagú, samottal soványított, érdes tapintású edényből származik. Ezek közé tartozik egy fazék perem- és válltöredéke (51. tábla 1). A perem kihajló, széle lekerekített élben végződik. A vállat bekarcolt ívek díszítik, melyek kettes csoportokat alkotnak. Hasonló anyagú egy aljtöredék (52. tábla 3). A többi kerámia világosbarna, bézs, világosszürke, szürkésfehér, homokkal és / vagy törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény részlete. Ezek között említhető egy bogrács két összeillő perem- és válltöredéke (51. tábla 2). Felülete a külső oldalán sima, a belső oldalon rücskös a

soványítóanyag nagyobb szemcséitől. A perem vastag, a belső oldal felől lekerekített, a külső oldala egyenesre eldolgozott, a felületek élben találkoznak. A vállon két laza hármast vonalköteg fut egymást több ponton keresztezve. A töredék alsó részén egy hullámvonal felső íve látszik. Ebbe az anyagcsoportba tartozik még egy fazék perem- és válltöredéke is (52. tábla 1). A perem kihajló, egyenesen levágott szögperem. A töredék oldalát sűrűn bekarcolt, keskeny csigavonal díszíti. Egy palack válltöredéke is napvilágot látott, oldalán sűrűn bekarcolt csigavonaldísszel. A belső oldalon jól látható a palacknyakakra és vállakra jellemző lépcsős összedolgozás nyoma (52. tábla 2). Egy vonalkötegdíszes edény aljtöredéke (52. tábla 4), valamint egy szürke, lukacsos szövetű kőzetből faragott malomkő körkörös alakú darabja is előkerült. Ez az árokszakaszcsonyolc állatcsontot is tartalmazott. Az O-66 S-80 árokszakaszcsonyban öt edény töredéket, illetve három kőleletet találtak. A kerámiák mind vörös, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredékek. Említhető köztük egy lekerekített szélű, külső oldalán finom bordával tagolt peremtöredék (52. tábla 5); egy éles, de lekerekített szélű peremtöredék (52. tábla 6); továbbá három díszítetlen oldaltöredék. A kőleletek között található egy fekete, lukacsos szövetű kőzetből faragott őrlőkő töredéke; egy szürke, finom, tömör anyagú, simára csiszolt, függesztyolyukkal ellátott, hengeres formájú, kicsit hiányos fenőkő (66. tábla 4); valamint egy vörösesbordó, finom anyagú kőzetből pattintott, csiszolt, kis méretű kőeszköz kicsi, de éles éllel (66. tábla 8).

139. kép: A 24. árok

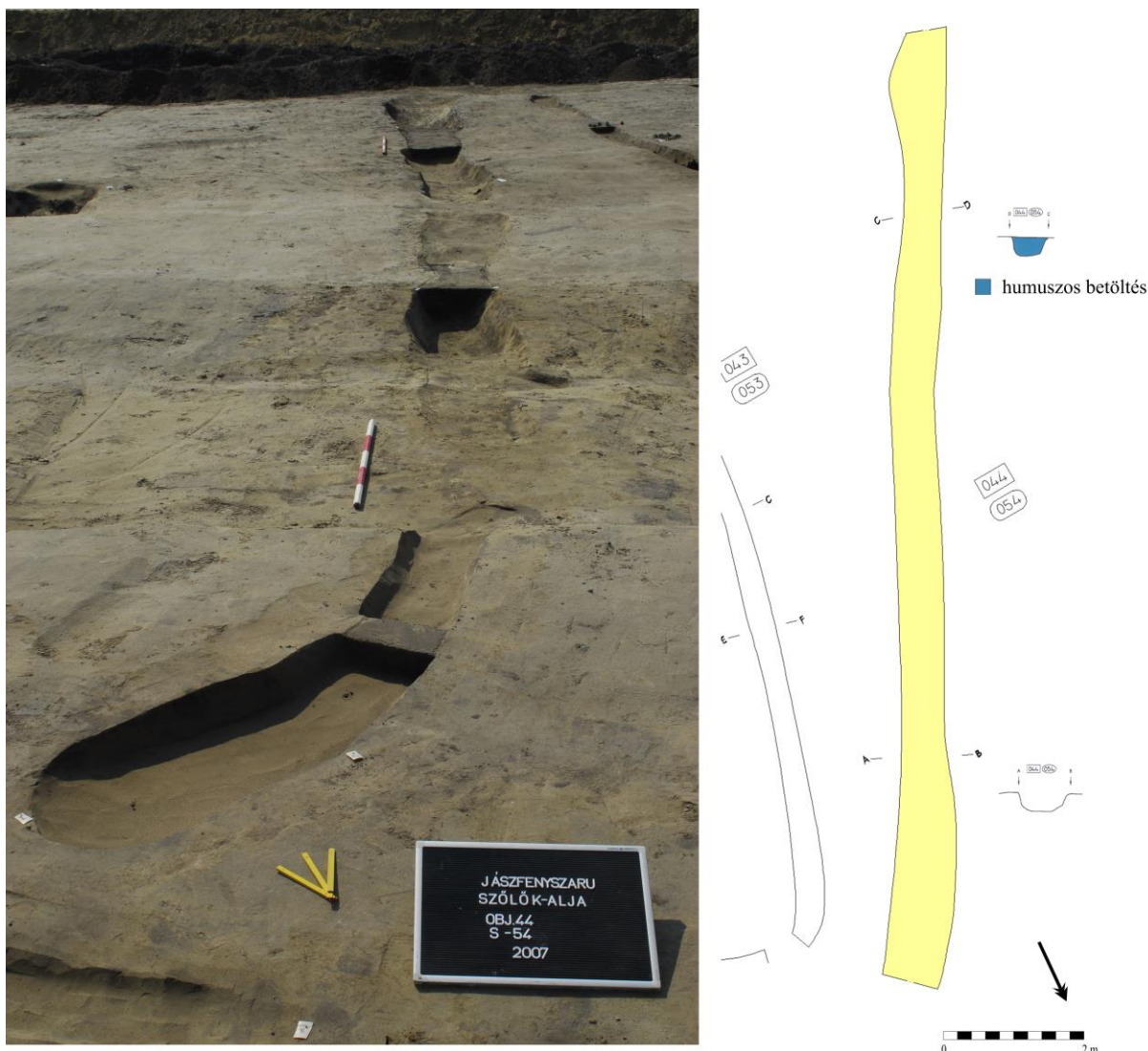

25. árok (O-44 S-54) (140. kép)

Észak-északkelet – dél-délnyugati irányú, egyenetlen, lefelé összeszűkülő oldalfalú, és egyenetlen, néhol teknős aljú árokszakasz. Észak felől dél felé haladva folyamatosan szélesedik és mélyül. Déli részén egy rövid, 1 m-es szakaszon egyre sekélyebbé válik, majd kifut a felszínre, és nem lehet tovább követni. Északi részén egy kb. 1 m-es szakaszon a humuszos talajból eredően eltűnik, azonban az ezt követő, magasabban fekvő területen még 2 m-en keresztül megfigyelhető, itt enyhén keleti irányba kanyarodik, majd megszűnik. Betöltése: homogén fekete. Hosszúság: 15,8 m, szélesség 30–60 cm, relatív mélység: 10–15 cm.

Leletanyag (2012.2.23.1-5.) (50. tábla 8–10)

Öt edény töredékei kerültek elő az objektumból, melyek többnyire világosszürkére, szürkésfehérre, bézsre égetett példányok, csak egy tér el ezektől, ami egy vörösre égetett, homokos, finom anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt edény peremtöredéke (50. tábla 8). A perem a külső oldalán enyhén megvastagodó, egyenesen vágott szélű. A világos árnyalatú kerámiák apró törmelékszemcsével, illetve emellett többnyire homokkal soványított, korongolt edényből származnak. Található köztük egy kihajló perem, melynek széle egyenesre vágott, külső oldalát borda tagolja (50. tábla 9), valamint egy vonaldíszes (50. tábla 10) és két csigavonaldíszes oldaltöredék. Két állatcsont is előkerült az objektumból.

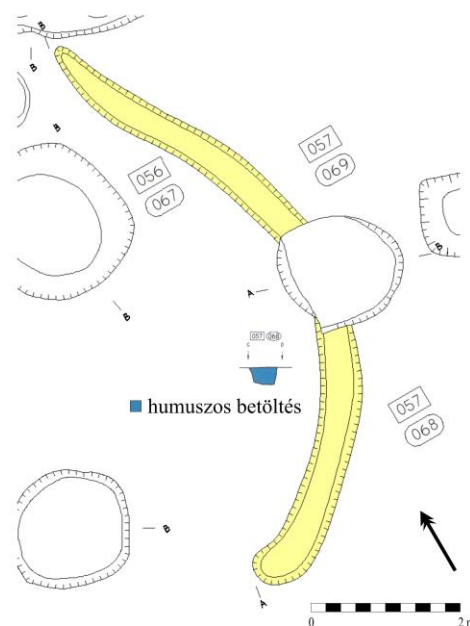
140. kép: A 25.árok

26. árok (O-57 S-68) (141. kép)

Ívelt árok, melynek felső szakasza északnyugati irányból tart délkelet felé, majd egy szép ívet leírva hajlik dél, ezután pedig délnyugati irányba. Itt egyre sekélyebbé válik, majd kikopik, kifut a felszínre. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja teknős.⁶⁵³ Betöltése sötétbarna. Középső szakaszán érintkezik az O-57 S-69 gödörrel, viszonyuk tisztázatlan. Északi végén vágja a 16. ház (O-81 S-99), folytatása ezután sehol sem látható. Hosszúság: 9,2 m, szélesség: 45 cm, relatív mélység: 12–20 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

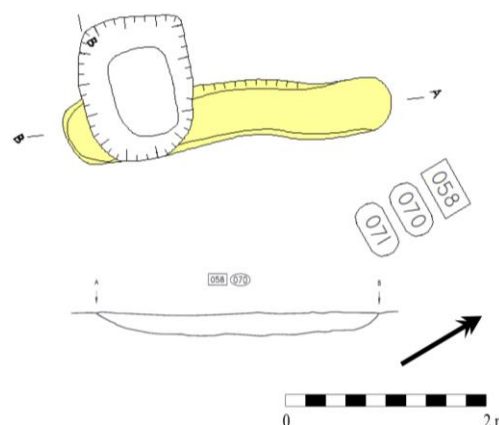
141. kép: A 26. árok

27. árok (O-58 S-70) (142. kép)

Északkelet-délnyugati irányú sekély árokszakasz. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkül, alja egyenes. Betöltése homogén fekete. Feltehetően vízelvezető árokként szolgált. Déli részén vágja az O-58 S-71 gödröt. Hosszúság: 2,5 m, szélesség: 50 cm, relatív mélység: 12 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

142. kép: A 27. árok

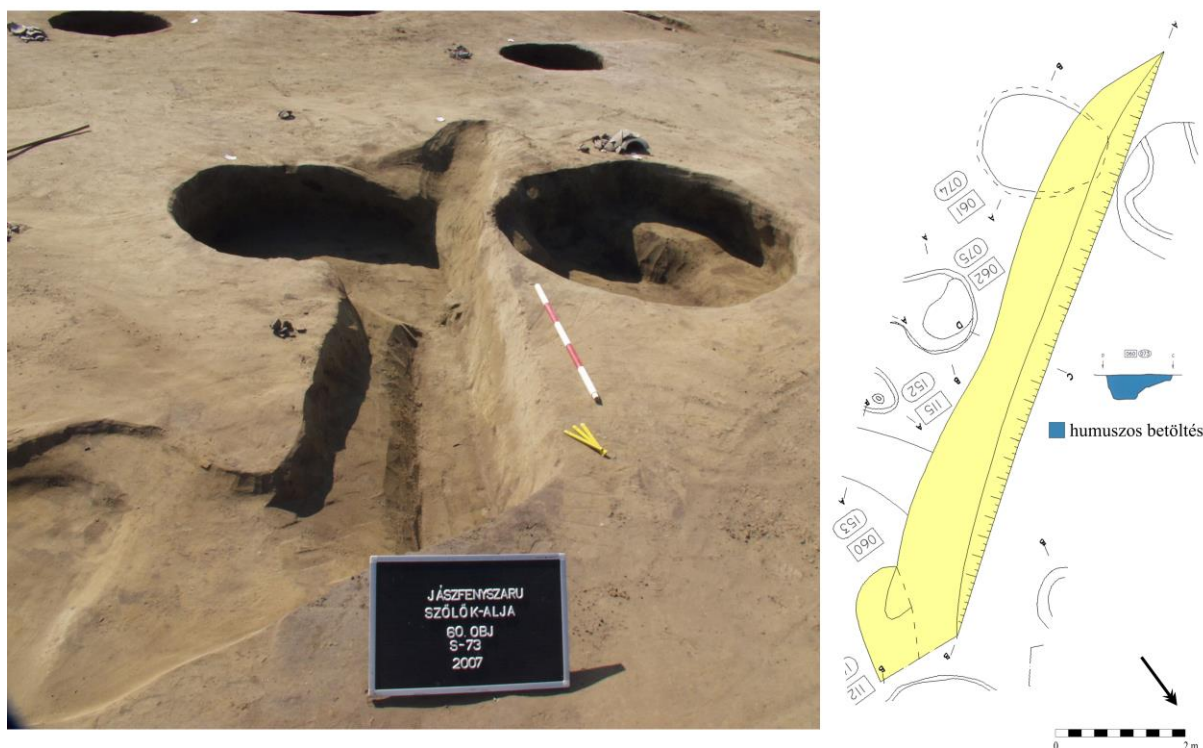
⁶⁵³ Az A-B metszet nem állt rendelkezésünkre, a C-D metszet jelölését nem találtuk a rajzon.

28. árok (O-60 S-73) (143. kép)

Északkelet-délnyugati irányú, feltehetően vízelvezetésre szolgáló árok. Oldalfala lefelé lejt, alja egyenes. Betöltése homogén fekete. Vágja az O-61 S-74 gödröt, az O-62 S-75 gödröt, illetve az O-0 S-153 árkot. Az O-112 S-149 gödörben ér véget. Hosszúság: 9,1 m, szélesség: 70–90 cm, relatív mélység: 40 cm.

Leletanyag (2012.2.33.1-3.) (50. tábla 11–12)

Két edény töredékei kerültek elő a rövid árokszakaszból, az egyik egy barnára égetett, külső oldalán fekete, belső oldalán fekete foltos, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék összeillesztett perem- és válltöredéke (50. tábla 12). A perem egyszerű, enyhén kihajló, szélé lekerekített. A másik egy szürkésfehérre égetett, felületén szürke, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, zsíros tapintású, vékony falú, korongolt edény sűrű csigavonallal díszített oldaltöredéke (50. tábla 11). Ezek mellett egy szürke, törésfelületén kívülről befelé haladva világosszürke-barna-világosszürke-sötétszürke kőzetből faragott, ovális átmetszetű, lekerekített kőeszköz, továbbá két állatcsont is napvilágot látott.

143. kép: A 28. árok

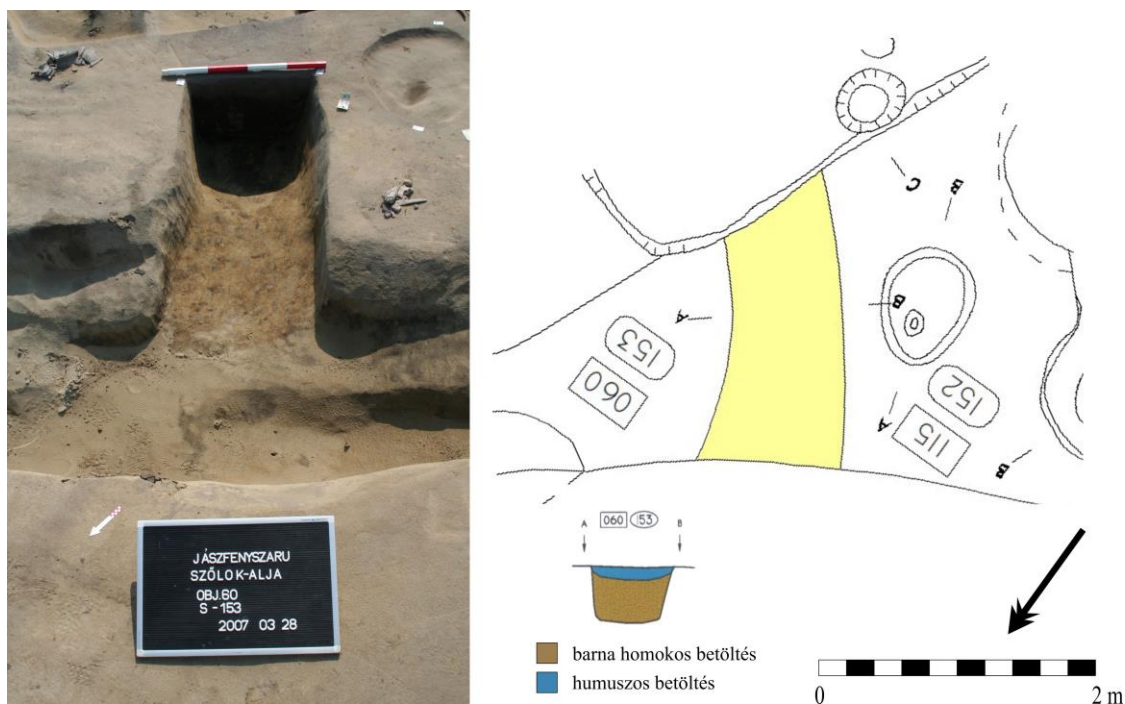
29. árok (O-60 S-153) (144. kép)

Északkelet-délnyugati irányú rövid árokszakasz. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja egyenetlen, néhol enyhén teknős. Tisztán követhető szakasza 1,7 m hosszúságú. Betöltése homogén fekete. Északkeleti vége merőlegesen vágja az O-60 S-73 árkot, délnyugati vége pedig belefut a 16. házba (O-81 S-99). Hosszúság: 2,75 m, szélesség: 70 cm, relatív mélység: 30–40 cm.

Leletanyag (2012.2.33.4.)

Egy kerámiatöredék származik ebből az árokszakaszból, ami egy barnásszürke, külső oldalán fekete, belső oldalán fekete foltos, homokkal soványított, zsíros tapintású, korongolt fazék kis méretű peremtöredéke. A perem szélé egyenesen vágott, külső szélé kicsi, éles bordát alkot. Öt állatcsont is előkerült az objektumból.

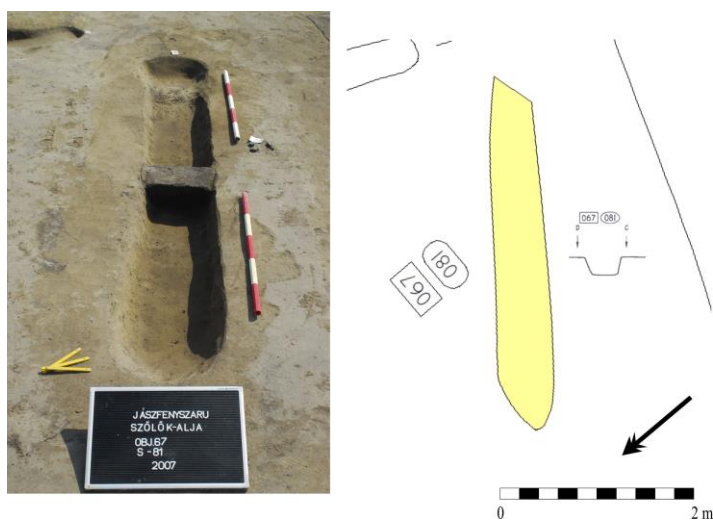
144. kép: A 29. árok

30. árok (O-67 S-81) (145. kép)

Északnyugat-délkeleti irányú rövid árokrészlet. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja enyhén teknős.⁶⁵⁴ Betöltése sötétbarna, sárgás agyagos. Mélysége ellenére folytatása egyik irányban sem észlelhető. Hosszúság: 3,3 m, szélesség 40–50 cm, relatív mélység: 17 cm.

Leletanyag (2012.2.38.1-3.)

Három edény töredéke származik az árokszakaszból, melyek között található egy barna, külső oldalán sötétszürke foltos, homokos anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt edényhez tartozó oldaltöredék; egy szürkésfehérre égetett, külső oldalán fekete, homokkal és kevés apró törmelékszemcsével soványított, zsíros tapintású, korongolt oldaltöredék; valamint egy bézs színű, apró törmelékszemcsével soványított, korongolt oldaltöredék. Egy állatsont is előkerült az objektumból.

145. kép: A 30. árok

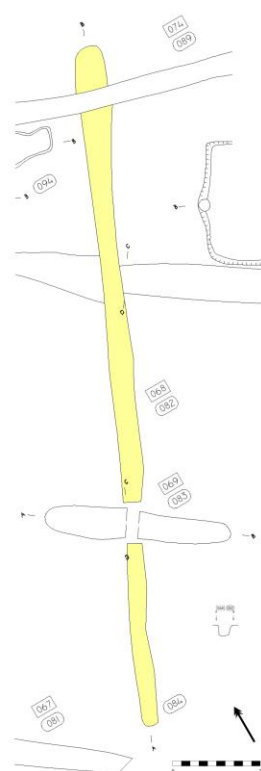
⁶⁵⁴ A C-D metszet jelölését nem találtuk a rajzon.

31. árok (O-68 S-82) (146. kép)

Észak-északkelet – dél-délnyugati irányú keskeny árok, amelynek oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja teknős.⁶⁵⁵ Betöltése sötétbarna, sárgásfehér pöttyös. A dombhátra merőleges, feltehetően vízelvezető árokként funkcionált. Déli végén sekélyebbé válik, kikopik, északon – bár 20 cm mély – megszűnik. Északról déli irányba haladva az O-74 S-89, O-73 S-88, O-69 S-83 árkok keresztezik. Szuperpozíció egyik esetben sem állapítható meg. Hosszúság: 14,8 m, szélesség: 30 cm, relatív mélység: 20–21 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

146. kép: A 31. árok

32. árok (O-69 S-83) (147. kép)

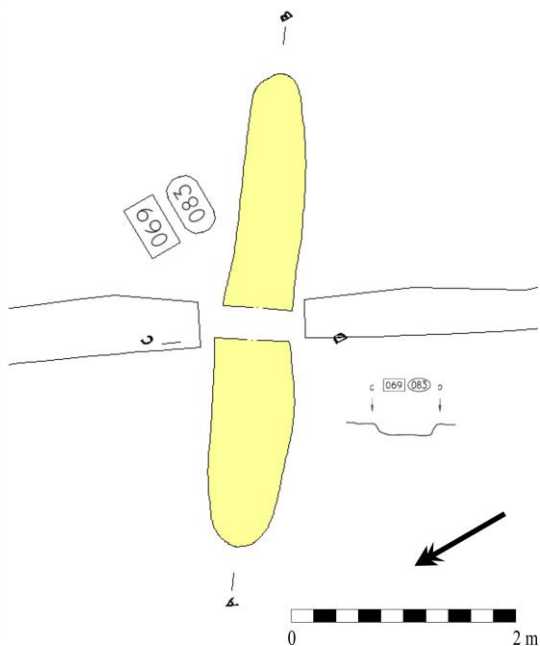
Északnyugat-délkeleti irányú sekély árok részlet. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja egyenes. Mindkét végén kikopik, követhetlenné válik. Betöltése sötétbarna, sárgás foltos. Az árok részlet középső részét az O-68 S-82 árok metszi. Hosszúság: 4 m, szélesség: 50–60 cm, relatív mélység: 6 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁵⁵ A G-H metszet jelölését nem találtuk a rajzon.

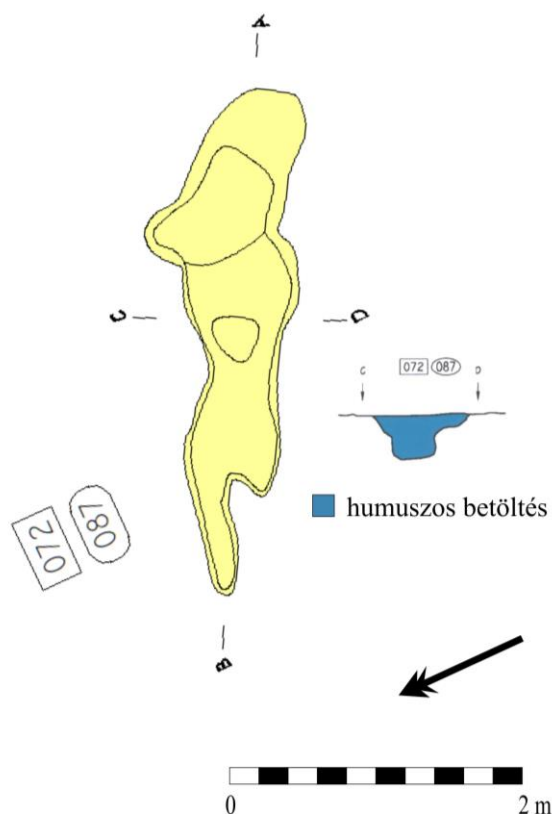
147. kép: A 32. árok

33. árok (O-72 S-87) (148. kép)

Kelet-nyugati irányú szabálytalan árokrészlet. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 2,8 m, szélesség 70 cm, relatív mélység 12 cm.

Leletanyag (2012.2.41.1.)

Mindössze egy vörös, külső oldalán fekete, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt edény oldaltöredéke került elő az árokszakaszból.

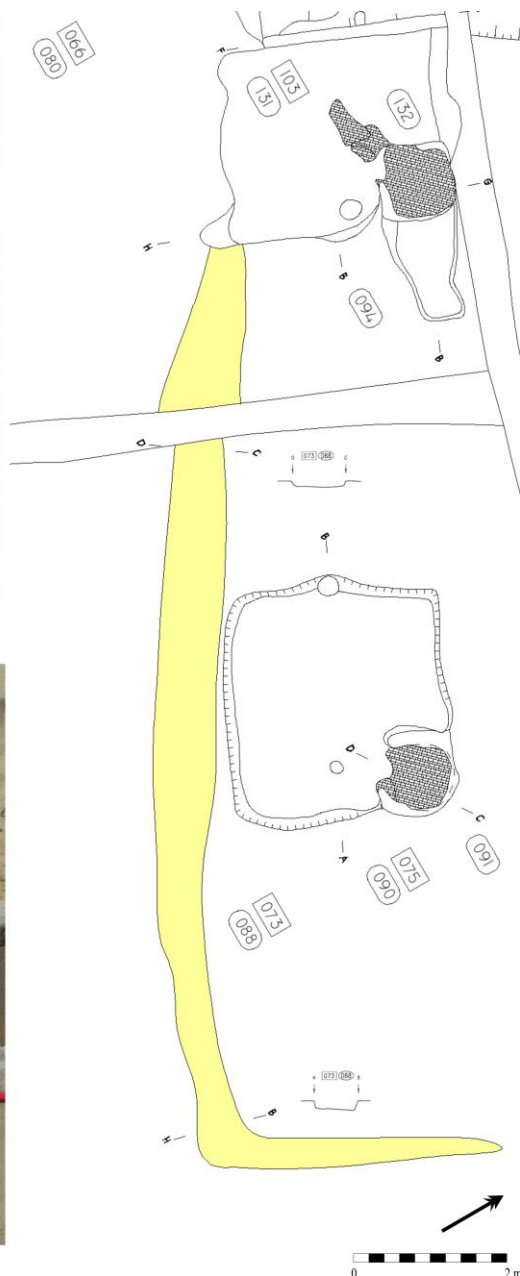
148. kép: A 33. árok

34. árok (O-73 S-88) (149. kép)

Kelet-nyugati irányú árok, keleti végén északi irányba fordul. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Feltehetően vízelvezetésre szolgált. Az O-68 S-84 árkot vágja, valamint a 4. házban (O-103 S-131) végződik a nyugati szakasza. Hosszúság: 12,6 m, szélesség: 40–60 cm, relatív mélység: 5–15 cm.⁶⁵⁶

Leletanyag (2012.2.42.1-3.) (52. tábla 7)

Három edény töredéke került elő az árokból, melyek mind világosvörösre, barnára égetett, homokos anyagú, egy esetben samottal soványított, érdes tapintású, korongolt töredékek. Ezek között található két díszíttelen oldal- és egy aljtöredék (52. tábla 7). Hét állatcsont is napvilágot látott.

149. kép: A 34. árok

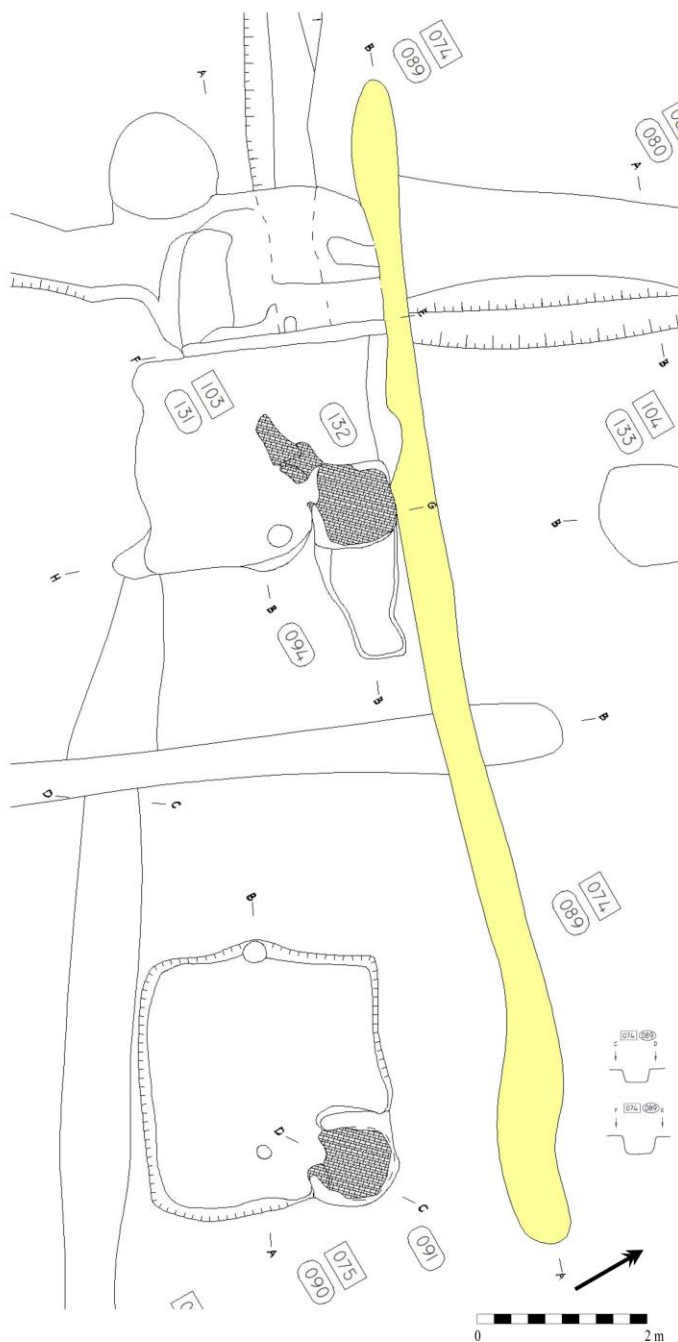
⁶⁵⁶ Az árokról külön fotó nem állt a rendelkezésünkre, de az 1. házról (O-75 S-90), illetve a 4. házról (O-103 S-131) készült képeken látható egy-egy szakasza.

35. árok (O-74 S-89) (150. kép)

Kelet-nyugati irányú keskeny árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁵⁷ Betöltése homogén fekete. Vágja az O-41 S-51 árkot, a 4. házat (O-103 S-131), illetve az 1. tűzhelyet (O-68 S-84). Hosszúság: 11,6 m, szélesség: 45 cm, relatív mélység: 15 cm.

Leletanyag

Csupán öt állatcsontot tartalmazott az objektum.

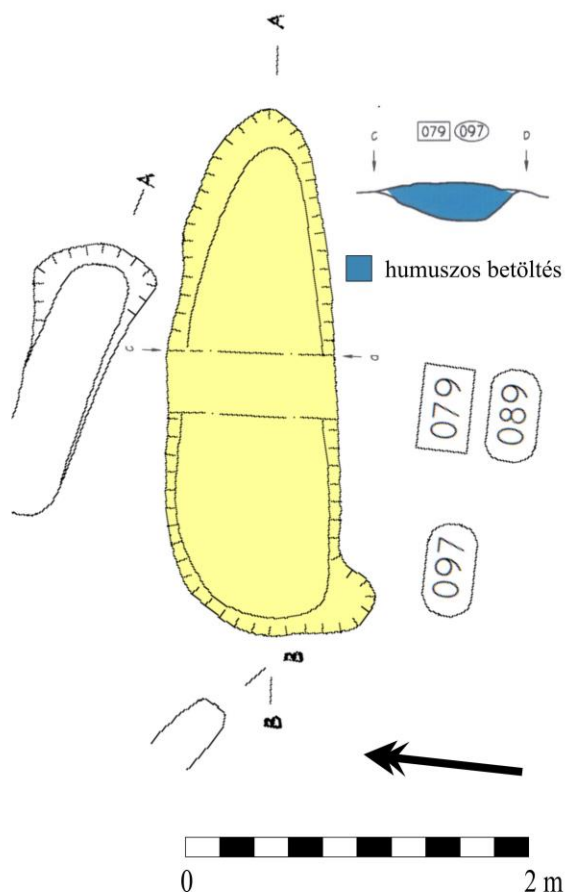

36. árok (O-79 S-97) (151. kép)

Északkelet-délnyugati irányú árokszakas. Oldalfala lefelé lejt, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 2,2 m, szélesség 90 cm, relatív mélység: 20 cm.

Leletanyag

Csupán két állatsont került elő az objektumból.

151. kép: A 36. árok

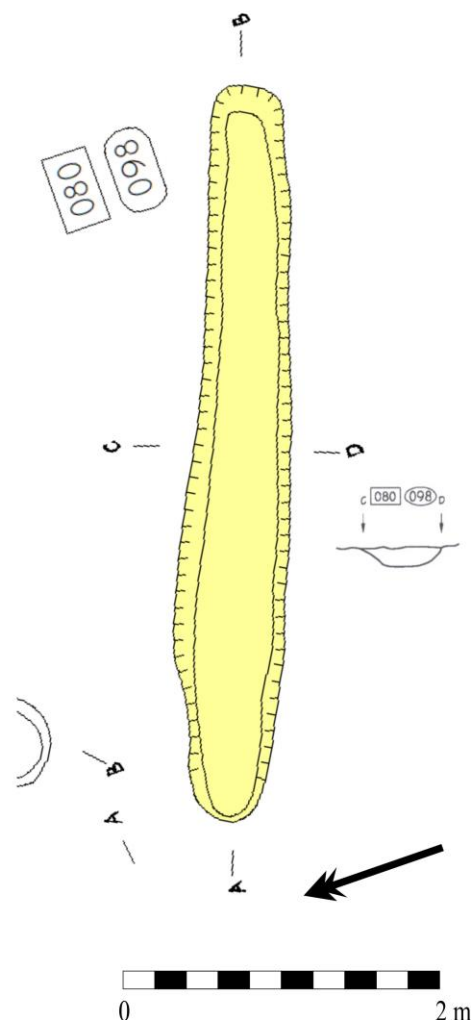
37. árok (O-80 S-98) (152. kép)

Nyugat-keleti irányú sekély árok részlet. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁵⁸ Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 3,5 m, szélesség: 50 cm, relatív mélység: 10 cm.

Leletanyag (2012.2.45.1-3.) (52. tábla 8–10)

Három kerámiatöredék került elő az objektumból. Az egyik egy sötétbarna és fekete, samottal és apró törmelékszemcsével soványított, durva anyagú, korongolt edény kihajló, egyenesen vágott peremtöredéke (52. tábla 8). A másik egy hasonló anyagú oldaltöredék, amelyet négy sorban elhelyezkedő, hosszú vékony vonalakból álló fogaskerékmintával díszítettek (52. tábla 10). A harmadik egy sötétbarna, belső oldalán fekete, törésfelületén kétszínű, homokos anyagú, korongolt edény vonalkötegekkel díszített oldaltöredéke (52. tábla 9). A kerámiák mellett két állatsont is napvilágot látott.

⁶⁵⁸ Az eredeti rajzot, a digitalizált összesítő rajzot és a fotót összevetve, illetve az objektum körvonalát figyelembe véve lehetséges, hogy a rajzokon fordítva szerepel az adott árokszakas. A tájolás megfelelő a fotón, az A pont elhelyezkedése is egyezik a fotón és a rajzon, de mintha az objektum körvonala épp fordítva lenne az utóbbin.

152. kép: A 37. árok

38. árok (O-88 S-108, O-88 S-109) (153. kép)

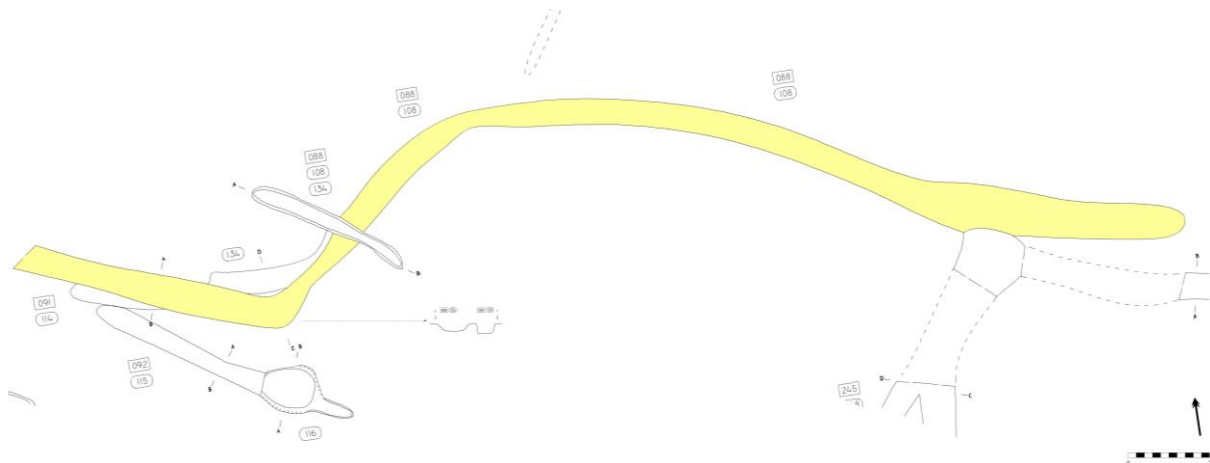
Kelet-nyugati irányú árokszakasz. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja enyhén teknős. Betöltése homogén fekete. Vágja az O-89 S-111 árkot, metszik egymást az O-45 S-110 árokkal is, azonban viszonyuk nem tisztázható. Az O-88 S-109 délkeleti folytatása az O-88 S-108, amit az O-88 S-134 vág. Hosszúság: kb. 35 m a két szakasz és a köztes rész együtt, szélesség: 48–55 cm, relatív mélység: 10–23 cm.⁶⁵⁹

Leletanyag (2012.2.48.1.)

Csak az O-88 S-109 árokszakaszából került elő lelet, az is csupán egy vörösesbarnára égetett, külső oldalán és törésfelületén szürke, homokos anyagú, érdes tapintású, kevés samottal soványított, díszítetlen oldaltöredék.

⁶⁵⁹ Fotó nem készült róla.

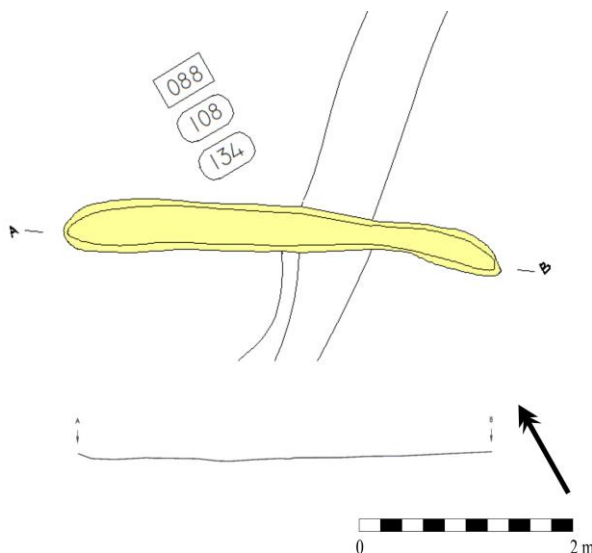
153. kép: A 38. árok

39. árok (O-88 S-134) (154. kép)

Délkelet-északnyugati irányú árokszakasz. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete, barna, humuszos. Vágja az O-88 S-108 árkot. Hosszúság: 2,8 m, szélesség: 60 cm, relatív mélység: 20 cm.⁶⁶⁰

Leletanyag (2012.2.48.1-7.) (52. tábla 11–13; 63. tábla 14)

Négy edény töredéke került elő az árokból, melyek között van egy vörösesbarnára égetett, külső oldalán és törésfelületén szürke, homokos anyagú, érdes tapintású, kevés samottal soványított, díszítetlen oldaltöredék; egy bézs színűre égetett, külső felületén szürke, homokos és finom anyagú, enyhén zsíros tapintású, kevés, kis méretű törmelékszemesével soványított, (csiga)vonaldíszes fazékhoz tartozó válltöredék (52. tábla 12); valamint két homokkal, illetve apró törmelékszemesekkel soványított, viszonylag vékony falú, csigavonaldíszes oldaltöredék (52. tábla 11, 13). A kerámiák mellett két örlőkő töredéke, továbbá egy hosszúkás, téglalap átmetszetű, egyik végén ellaposodó és megcsavart, másik végén elkeskenyedő, enyhén kihegyesedő kovácsolt vastárgy is napvilágot látott (63. tábla 14). Ezek mellett hat állatsont is előkerült.

154. kép: A 39. árok

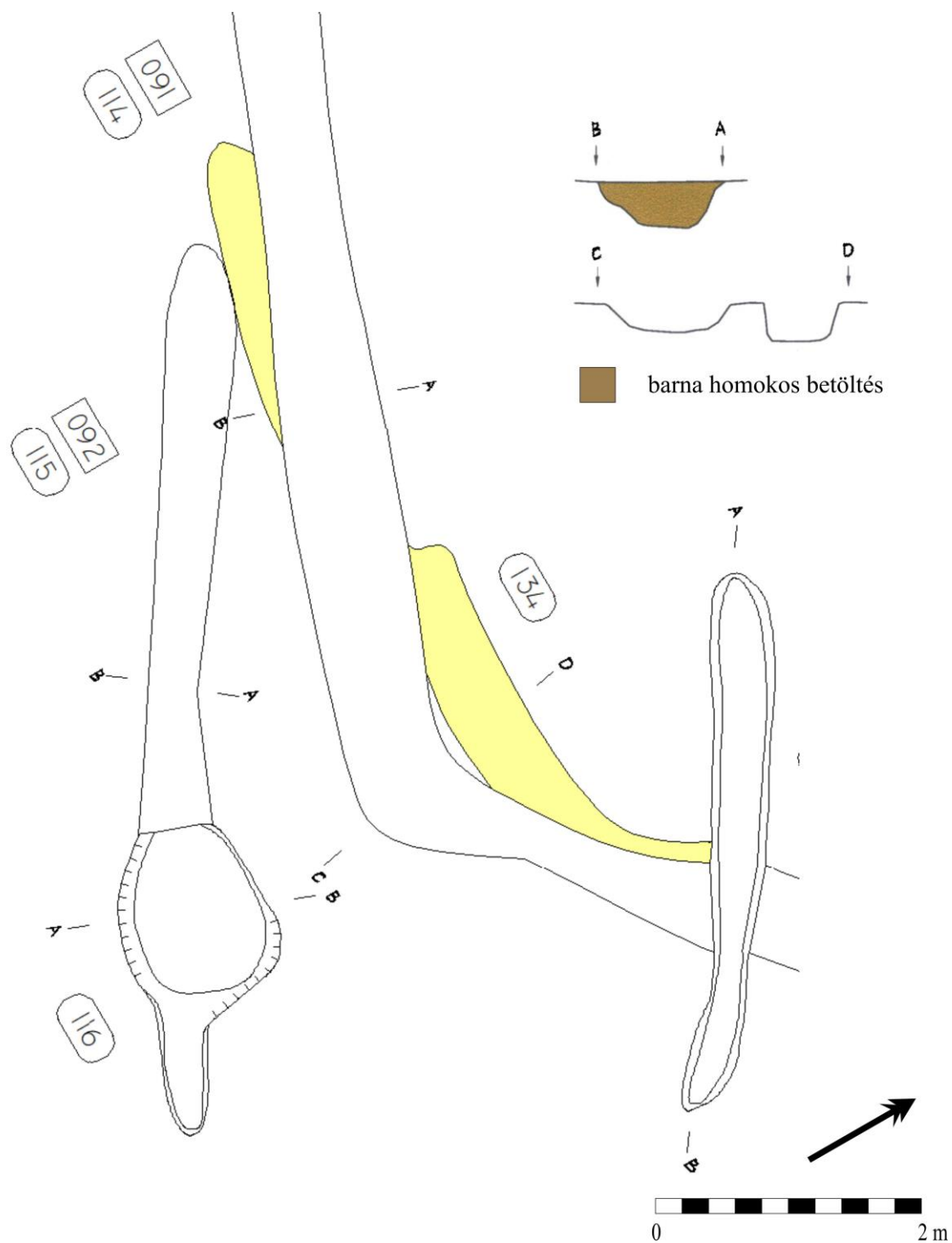
⁶⁶⁰ Fotó nem állt a rendelkezésünkre. A metszetrajzokat és az összesítő felszínrajzot összevetve valószínű, hogy a 39. (O-88 S-134) és a 40. árok (O-91 S-114) metszetei felcserélődtek. Itt már az adott árkokhoz tartozó, helyes metszeteket tüntettük fel a képeken.

40. árok (O-91 S-114) (155. kép)

Nyugat-keleti irányú keskeny árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Vágja az O-88 S-108 árok. Hosszúság: 2,8 cm, szélesség: 30–40 cm, relatív mélység: 10–15 cm.⁶⁶¹

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

155. kép: A 40. árok

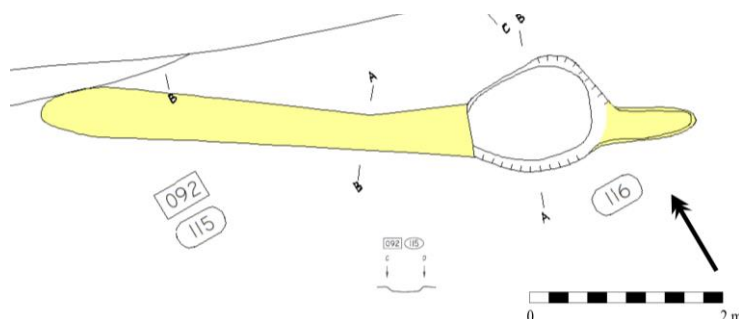
⁶⁶¹ Fotó nem készült róla, az összesítő felszínrajzon a keleti felénél tévesen az S-134 szám szerepel.

41. árok (O-92 S-115) (156. kép)

Nyugat-keleti irányú sekély árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁶² Betöltése homogén fekete. Vágja az O-92 S-116 gödröt. Hosszúság: 3,5 m, szélesség: 30–40 cm, relatív mélység: 5–10 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

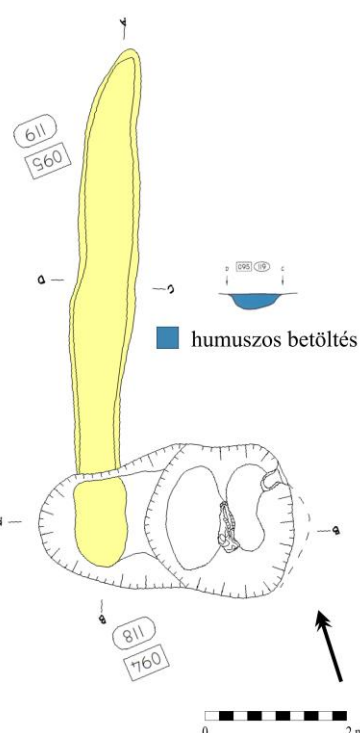
156. kép: A 41. árok

42. árok (O-95 S-119) (157. kép)

Észak-déli irányú árok. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Vágja az O-94 S-118 gödröt. Hosszúság: 4,2 m, szélesség: 70 cm, relatív mélység: 20–30 cm.

Leletanyag (2012.2.53.1.)

Csupán egy barnásszürke, közepes szemcsézettségű, érdes tapintású, éles törésfelületű, magmás kőzettöredék került elő az árokból.

157. kép: A 42. árok

⁶⁶² Fotó nem készült. A-B metszetet nem tartalmazott a dokumentáció, ellenben C-D metszetet igen. Lehetséges, hogy a kettő ugyanaz, csak véletlenül eltérő betűjelet kapott.

43. árok (O-108 S-142)

Délkelet-északnyugati irányú rövid árokszakas. Betöltése homogén sötétbarna, homokos. Délkeleten megszűnik egy bizonytalan vonallal, valószínűleg kifut a felszínre.⁶⁶³ Északnyugati végén metszi az O-124 S-165 árok. Metszi az O-143 S-196 árok is, ami nem bizonyult régészeti objektumnak. Hosszúság: 2,3 m, szélesség: 60–64 cm, relatív mélység: 28 cm.

Leletanyag (2012.2.63.1-3.) (53. tábla 1–2)

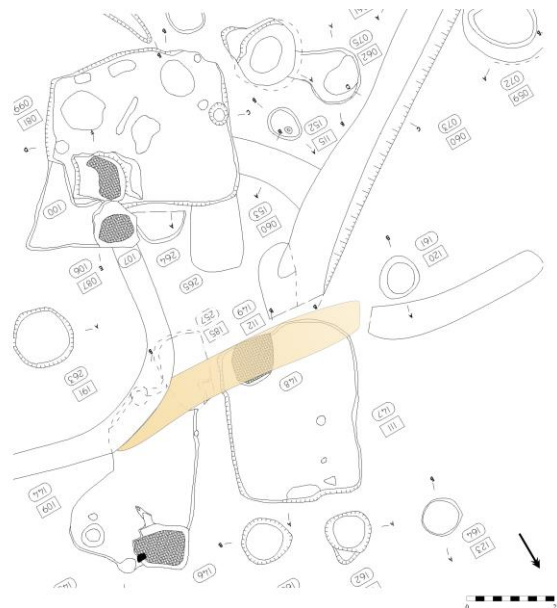
Három kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek közül az egyik egy világosbarna, homokos és finom anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt fazék enyhén lekerekített szélű, külső oldalán sekély kannelúrával ellátott peremtöredéke (53. tábla 1). Emellett egy hasonló anyagú díszítetlen oldaltöredék, valamint egy aljtöredék is található a leletek között (53. tábla 2). Négy állatcsontot is találtak az objektumban.

44. árok (O-109 S-144) (158. kép)

Kelet-nyugati irányú árok, ami dél felé kanyarodik. Oldalfala majdnem függőleges, alja egyenes. Betöltése fekete, sötétbarna. Keleten a 19. háznál (O-106 S-137) kezdődik, viszonyuk nem tisztázott. 2–2,5 m után vágja a 20. házat (O-110 S-145), majd 1,5 m után metszik egymást az O-185 S-257 gödörrel, viszonyuk nem tisztázható. Ezt követően keresztül vágja a 21. házat (O-111 S-147) és annak kemencéjét (O-111 S-148), a ház nyugati felétől még kb. 30–40 cm-en keresztül lehet követni, majd eltűnik. Ott érintkezik az O-118 S-159 árokkal, de annak más a betöltése, formája, metszete, mélysége, így összetartozásuk kérdéses.⁶⁶⁴ Hosszúság: 9 m, szélesség: 50–60 cm, relatív mélység: 10–23 cm.⁶⁶⁵

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

158. kép: A 44. árok

⁶⁶³ Fotó és metszetrajz nem készült róla, az összesítő felszínrajzon nem szerepel. A leírás első fele szerint bontása nem történt meg, ugyanakkor később mélységadat is szerepel az objektumnál, illetve leletanyag is került elő belőle.

⁶⁶⁴ A digitalizált felszínrajz alapján nem látszik, hogy érintkezne a két objektum, de a leírásban utalnak rá, illetve az eredeti rajzon látható, hogy az O-109 S-144 árok nyugat felé folytatódik, így metszheti a 21. házat és kemencéjét (O-111 S-147, S-148), valamint ezáltal érintkezhet a 45. árokkal (O-118 S-159). Az eredeti rajz és a leírás alapján rekonstruált szakaszt sötétebb árnyalattal jelöltük a képen.

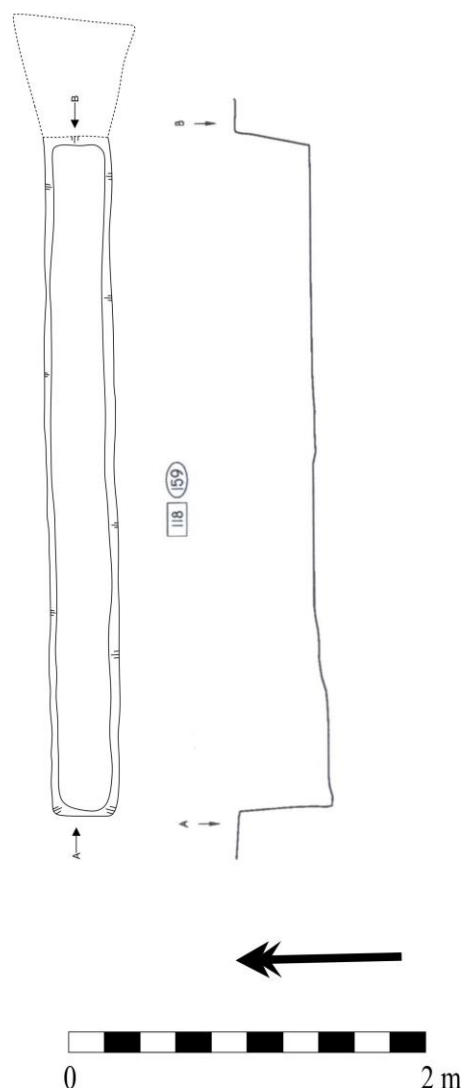
⁶⁶⁵ Külön fotó nem készült az objektumról, de a 21. ház (O-111 S-147) képen jól látható a sötétebb színű betöltés, ami az adott árkot jelzi, ahogy keresztülhúzódik a házra és annak kemencéjén (O-111 S-148).

45. árok (O-118 S-159) (159. kép)

Északnyugat-délkeleti irányú, szabályos egyenes vonalú árok. Oldalfala meredeken lejt lefelé, majdnem függőleges, alja egyenes.⁶⁶⁶ Betöltése homogén fekete. Északnyugati végén megszűnik, délkeleti végén belefut a 21. házba (O-111 S-147). Keleti végén érintkezik az O-109 S-144 árokkal.⁶⁶⁷ Hosszúság: 4,2 m, szélesség: 45 cm, relatív mélység: 45 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

159. kép: A 45. árok

46. árok (O-124 S-165) (160. kép)

Észak-déli irányú, keskeny árok. Oldalfala néhol lefelé lejt, néhol függőleges, alja enyhén teknős. Betöltése homogén fekete. Vágja a 25. házat (O-188 S-260), keresztül fut rajta, majd északi irányban kb. 2,5 m-es szakaszon folytatódik, ezután kikopik. Hosszúság: kb. 13 m, szélesség: 25–30 cm, relatív mélység: 15–25 cm.

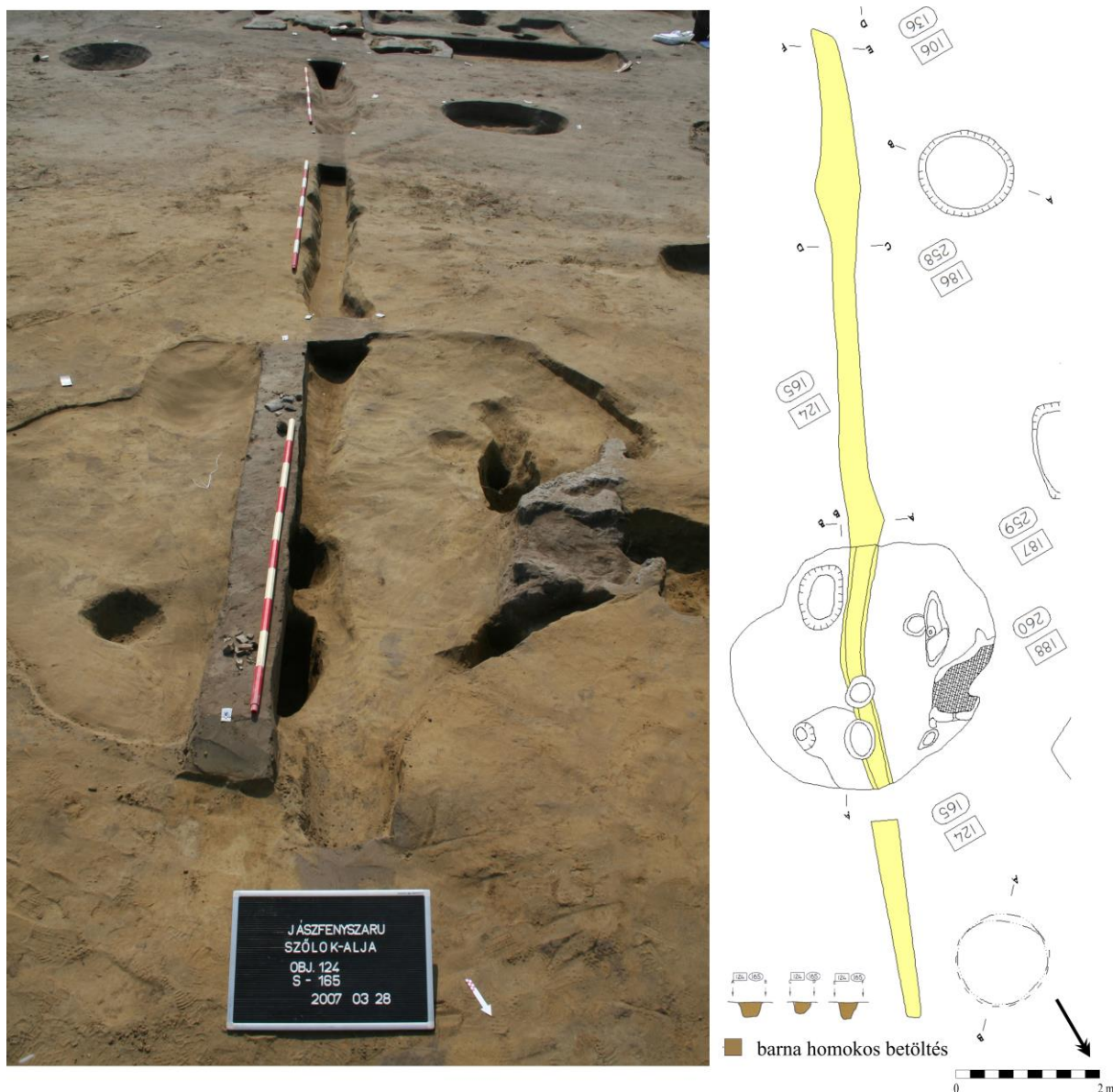
Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁶⁶ A digitalizált összesítő rajzra véletlenül egy másik objektum rajza került az O-118 S-159 szám alatt. Itt már az eredeti dokumentáció alapján átrajzolt objektumot tüntettük fel a képen.

⁶⁶⁷ A két objektum viszonyát illetően lásd az O-109 S-144 árok leírását.

160. kép: A 46. árok

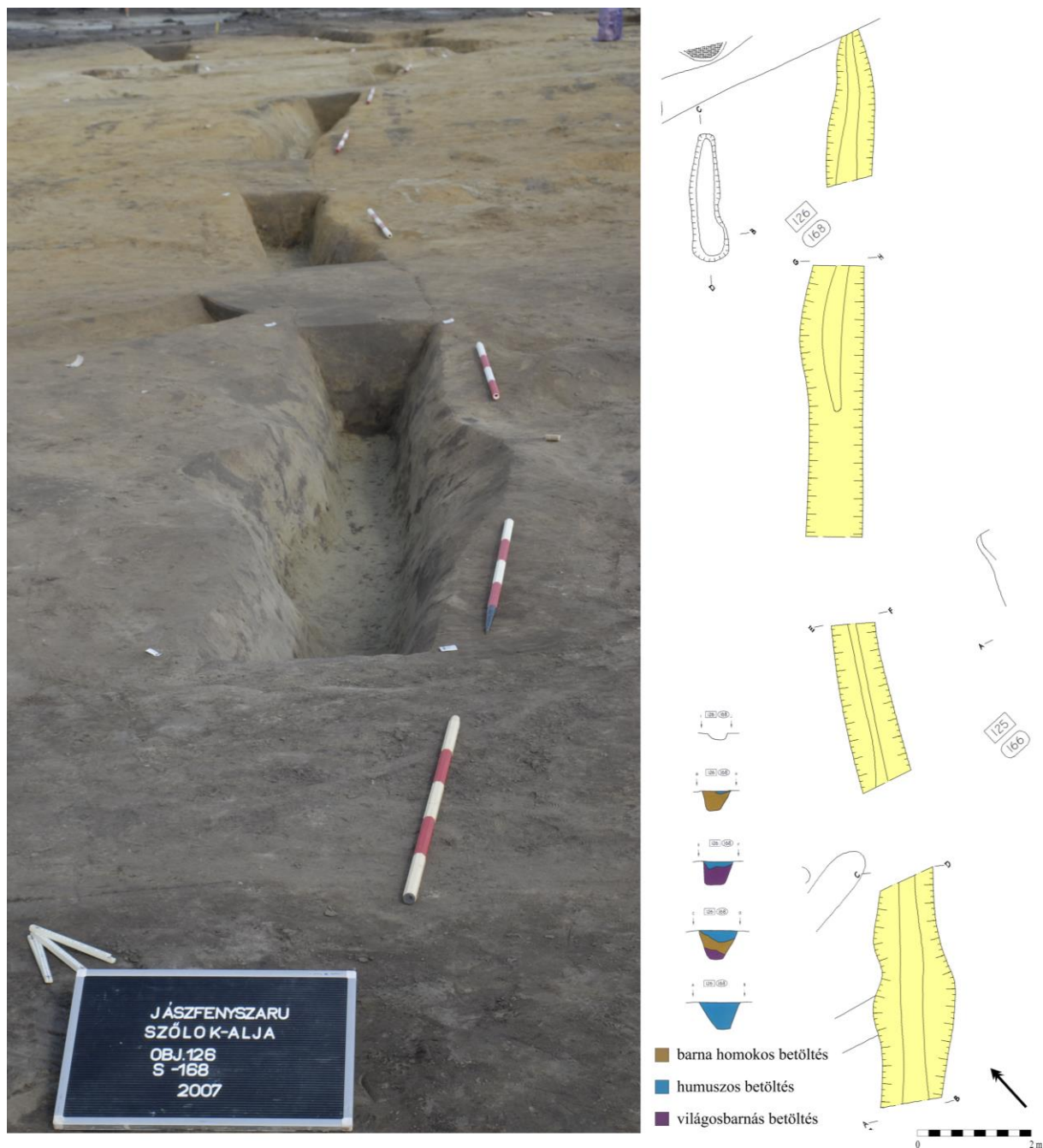
47. árok (O-126 S-168) (161. kép)

Észak-déli irányú árok. A dombhátról fut le, oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja egyenes, feltehetően vízelvezető árok.⁶⁶⁸ Jelentős része megsemmisült a humuszosítás során. Betöltése sárgás agyaggal kevert fekete. Az O-141 S-191 árok metszi ezt az árkot. Az O-128 S-170 árokkal érintkezik, de viszonyuk kérdéses. Hosszúság: kb. 25 m, szélesség: 50–60 cm, relatív mélység: 40–50 cm.

Leletanyag (2012.2.74.1-2.)

Két edénytöredék került elő az árokból. Az egyik egy sötétbarna, külső oldalán fekete, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék oldaltöredéke, a másik pedig egy világos szürkésbézsre égetett, belső oldalán világosszürke, bézs-szürke-bézs törésfelületű, homokos anyagú, törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény oldaltöredéke. Egy állatcsont is napvilágot látott.

⁶⁶⁸ Az I-L metszet jelölését nem találtuk a felszínrajzon.

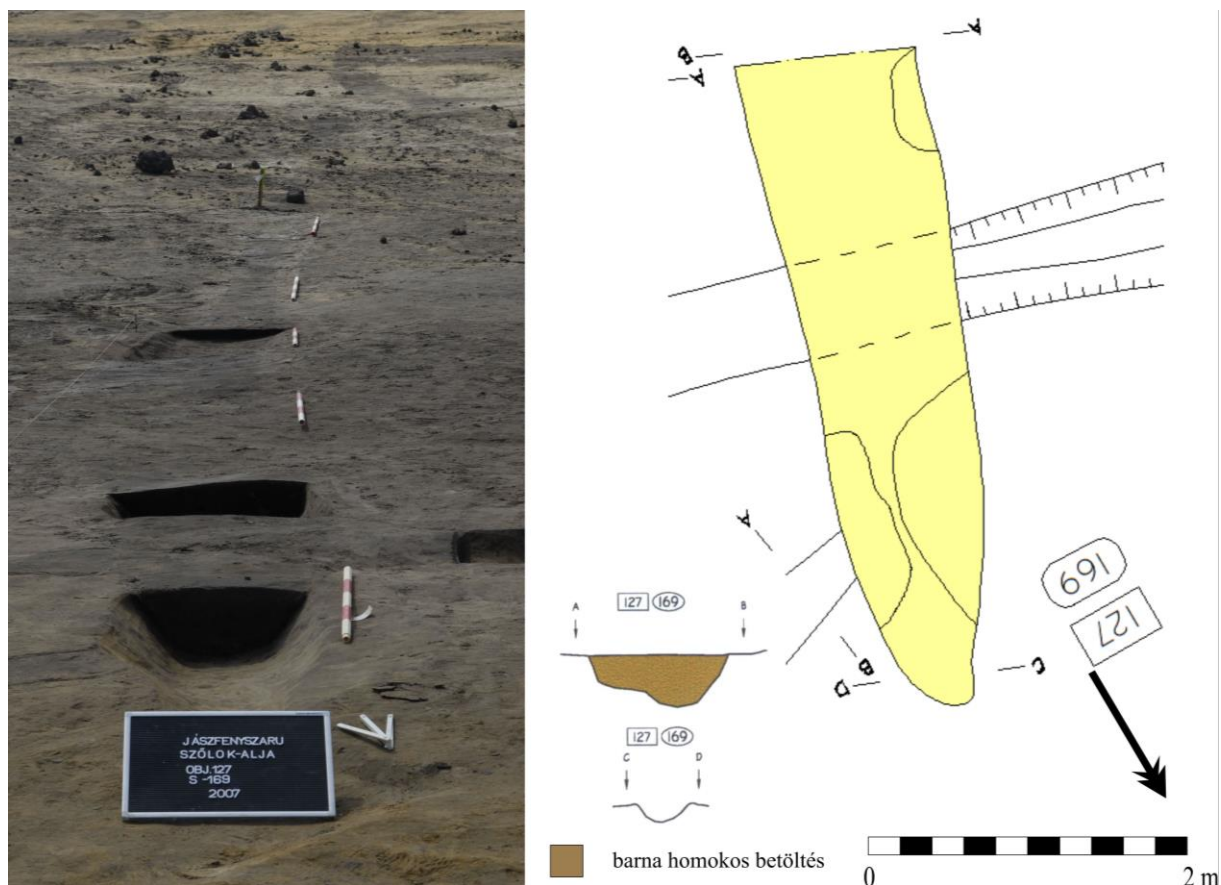
161. kép: A 47. árok

48. árok (O-127 S-169) (162. kép)

Észak-déli irányú, a dombhátról lefelé futó, valószínűleg vízelvezetésre szolgáló árok. Néhol kettős árokszakaszként mutatkozik, oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Az O-128 S-170 árok metszi ezt az árkot. Hosszúság: 7 m, szélesség: 60–80 cm, relatív mélység: 30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

162. kép: A 48. árok

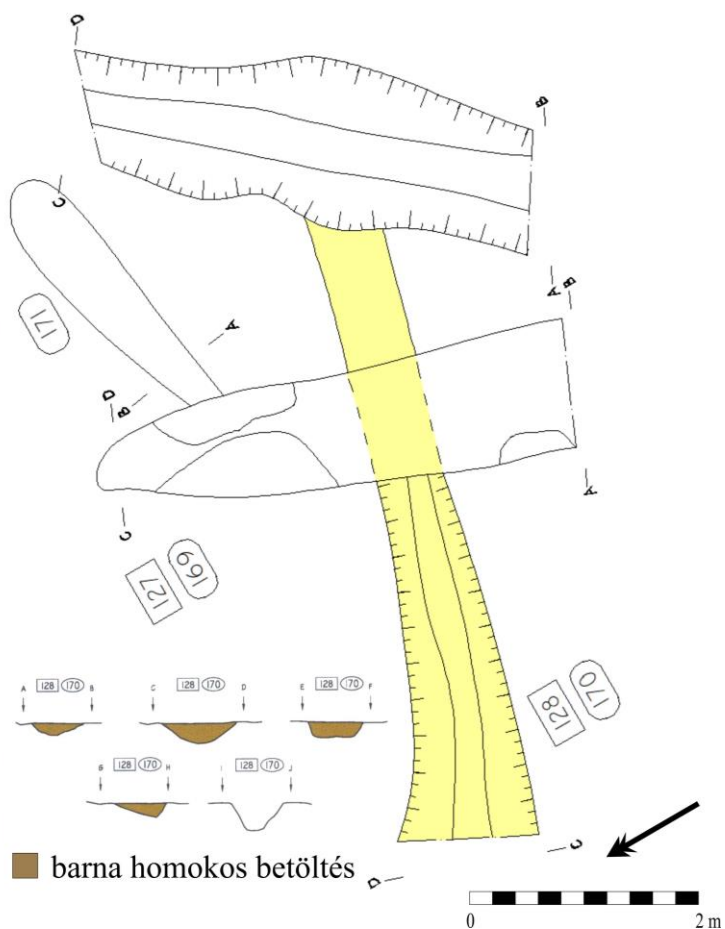
49. árok (O-128 S-170)

Kelet-nyugati irányú árok. Oldalfala lefelé lejt, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Metszi az O-127 S-169 árkot. Nyugati részén metszi a 40. ház (O-157 S-217), az O-135 S-138 árok és az O-134 S-181 árok. Hosszúság: 20 m, szélesség: 40–60 cm, relatív mélység: 20–25 cm.

Leletanyag (2012.2.75.1-5.) (53. tábla 3–4)

Öt edény töredéke került elő az objektumból, melyek közül az egyik egy vörösre égetett, külső oldalán szürkésbarna, homokos és finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék aljtöredéke (53. tábla 3). A többi mind szürkésbézsre, fehérre, bézsre, szürkésfehérre égetett, homokkal és / vagy törmelékszemcsékkel, illetve egy esetben samottal soványított példány. Ezek között említhetünk egy vékony falú, korongolt fazékból származó vonaldíszes oldaltöredéket (53. tábla 5), valamint egy vastag falú, korongolt edényhez tartozó, simára kopott aljtöredéket (53. tábla 4). Egy további hullámvonaldíszes és egy díszítetlen oldaltöredék is előkerült.

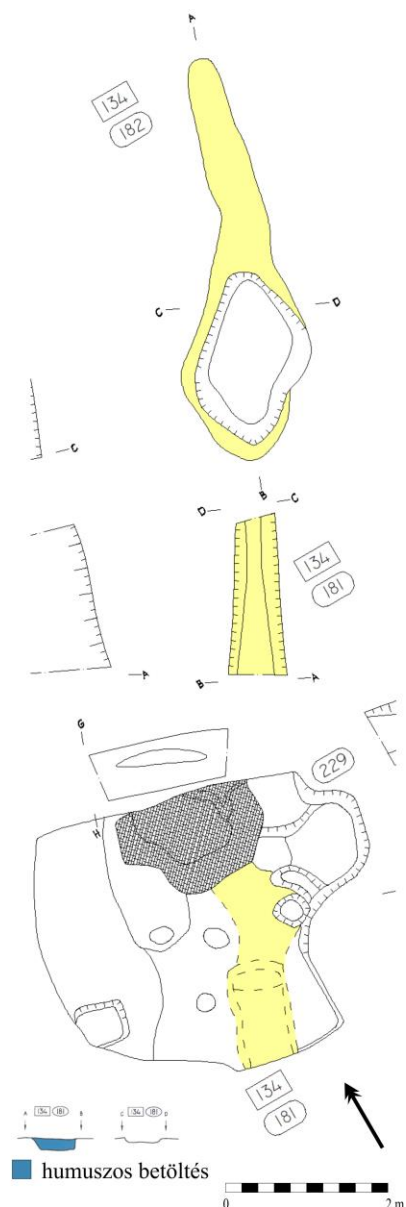
163. kép: A 49. árok

50. árok (O-134 S-181) (164. kép)

Észak-déli irányú árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja enyhén teknős. Néhol mélyül, néhol csupán 10 cm mélységű. Betöltése homogén fekete. Déli végén a 40. házat (O-157 S-217) vágja. Északi részén az O-134 S-182 gödör található az árokban, ami talán az árok kiöblösödése és vízelnyelőként szolgálhatott. Hosszúság: 7 m, szélesség: 40–50 cm, relatív mélység: változó, általában 10 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

164. kép: Az 50. árok

51. árok (O-135 S-183) (165. kép)

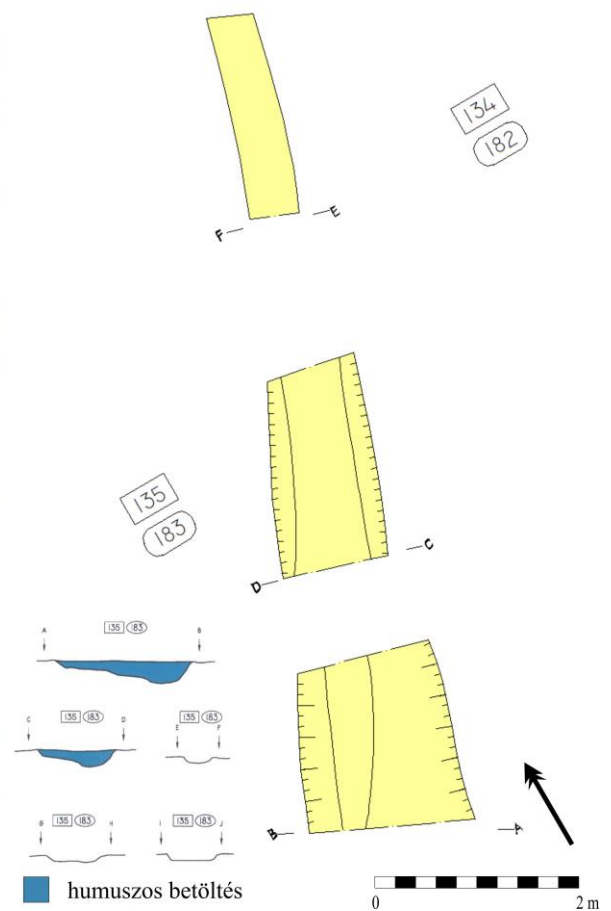
Észak-déli irányú sekély árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁶⁹ Betöltése homogén fekete. Az O-128 S-170 árok és a 40. ház (O-157 S-217) vágja. Az árok déli végét egy újkori beásás, északi végét pedig a humuszosítás semmisítette meg. Hosszúság: 14 m, szélesség: 60–70 cm, relatív mélység: 20–30 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁶⁹ A G-H és I-J metszetek jelölését nem találtuk a felszínrajzon.

165. kép: Az 51. árok

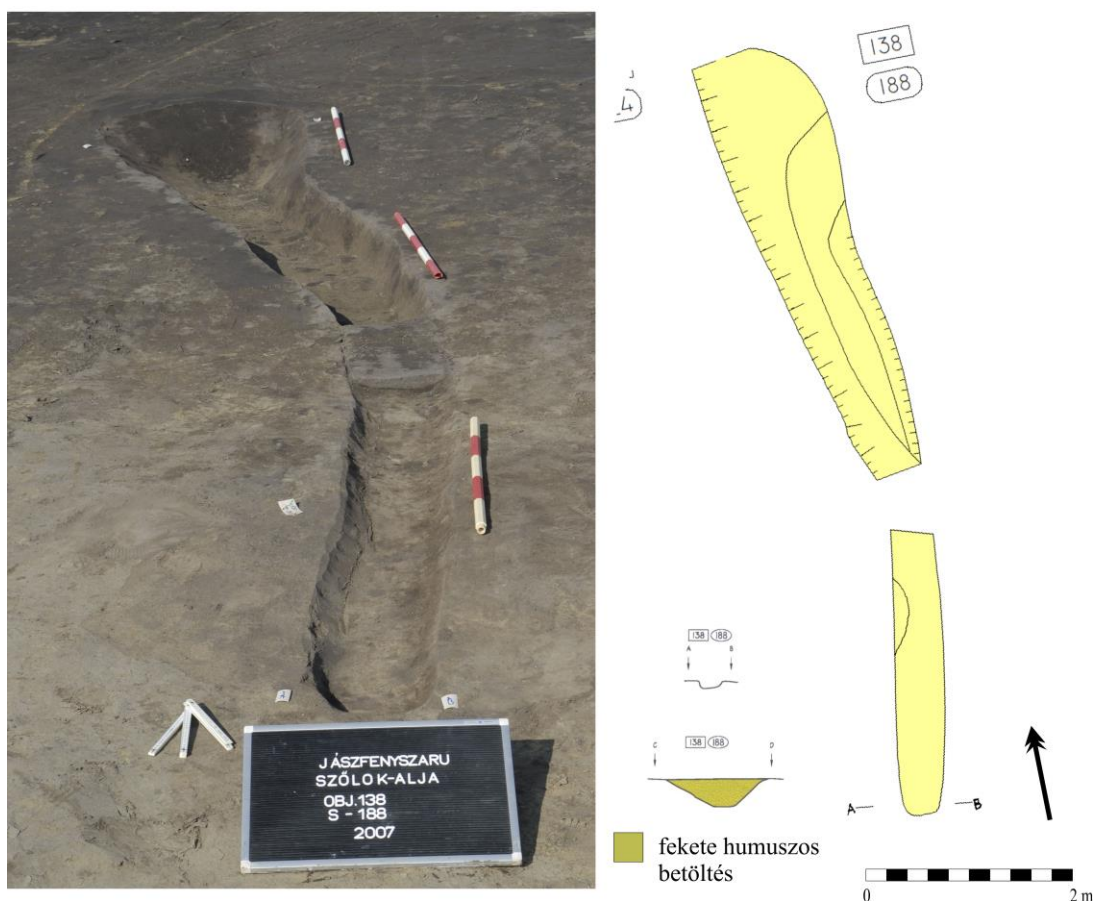
52. árok (O-138 S-188) (166. kép)

Észak-déli irányú, enyhe ívben kanyarodó árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja egyenes.⁶⁷⁰ Déli végén nagyon sekély, keskeny, kifut a felszínre. Északi irányba, a dombhátról a meder felé haladva egyre szélesebb és mélyebb. Északi végén, a mederhez közel követhetlenné válik a meder homogén, fekete hordaléka miatt. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 6 m, szélesség: 40–70 cm, relatív mélység: 6–25 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁷⁰ A C-D metszet jelölése nem szerepel a felszínrajzon.

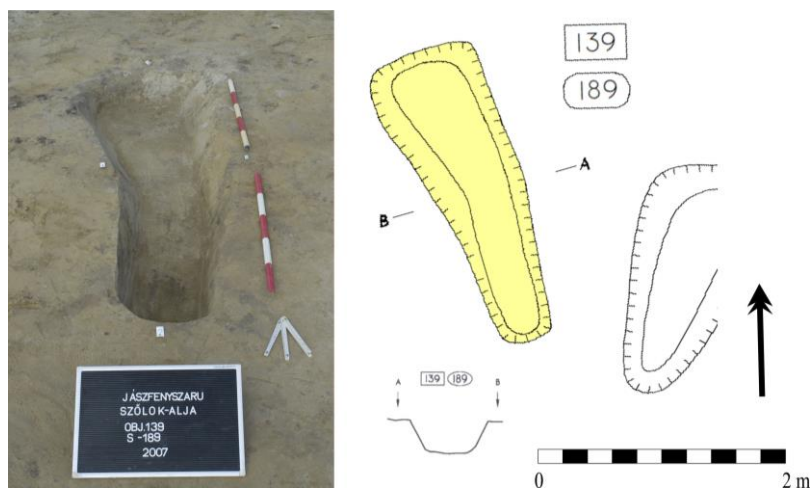
166. kép: Az 52. árok

53. árok (O-139 S-189) (167. kép)

Észak-déli irányú, rövid szakaszon megfigyelhető árok-részlet. Oldalfala majdnem függőleges, enyhén lejt, alja egyenes. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 2,5 m, szélesség: 60 cm, relatív mélység: 20 cm.

Leletanyag (2012.2.84.1-2.) (53. tábla 6)

Két kerámiatöredék került elő az árokból, az egyik egy jellegtelen, vörösre égetett, homokos anyagú aljtöredék, a másik pedig egy világosszürke, törmelékszemcsékkel soványított, hullámvonaldíszes oldaltöredék, ami talán egy bográcshoz tartozott (53. tábla 6). Négy állatsont is volt az objektumban.

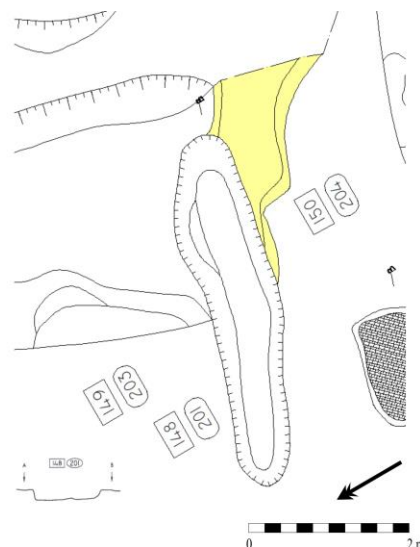
167. kép: Az 53. árok

54. árok (O-148 S-201) (168. kép)

Délkelet-északnyugati irányú, rövid szakaszon megfigyelhető, sekély árok részlet. Oldalfala egyenetlen, lefelé összeszűkülő, alja egyenes. Betöltése szürkésbarna, homokos. Északi oldalán érintkezik az O-149 S-203 árokkal, viszonyuk nem meghatározható. Keleten az O-150 S-204 árokkal érintkezik, a kapcsolat itt is kérdéses. Hosszúság: 170 cm, szélesség: 90 cm, relatív mélység: 12 cm.

Leletanyag (2012.2.87.1.)

Mindössze egy szürkésbarna, samottal soványított, kicsit vastagabb falú, korongolt, vonalköteggel díszített oldaltöredék, illetve hat állatcsont került elő az objektum nyesése közben.

168. kép: Az 54. árok

55. árok (O-153 S-210) (169. kép)

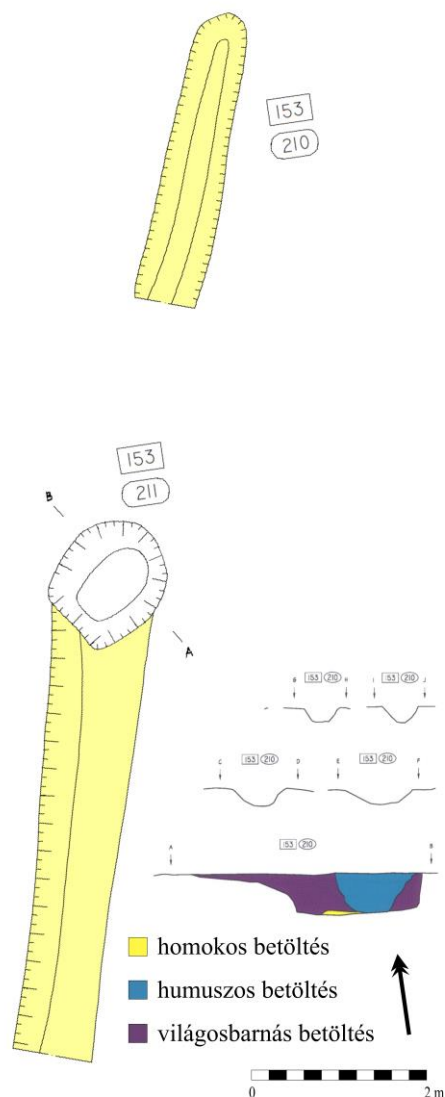
Észak-északkelet – délnyugati irányú, dombhátra merőleges, széles, sekély árok. Oldalfala lefelé egyenletesen összeszűkül, alja teknős.⁶⁷¹ Feltehetően vízelvezetésre szolgálhatott. Betöltése szürkés, homogén. Déli részén érintkezik a 37. házzal (O-152 S-206), amit vág ez az árok. Középső szakaszán egy gödör (O-153 S-211) található benne, kapcsolatuk kérdéses. Hosszúság: 12,5 m, szélesség: 50–60 cm, relatív mélység: 10–15 cm.

Leletanyag (2012.2.91.1-2.) (53. tábla 7)

Két kerámiatöredék látott napvilágot az objektumból. Az egyik egy homokos anyagú, érdes tapintású, nagyjából lekerekített szélű peremtöredék (53. tábla 7), a másik egy hasonló anyagú, kicsit vastagabb falú, díszítetlen oldaltöredék.

⁶⁷¹ A metszetek jelölése nem szerepel a felszínrajzon.

169. kép: Az 55. árok

56. árok (O-169 S-231, O-169 S-235) (170. kép)

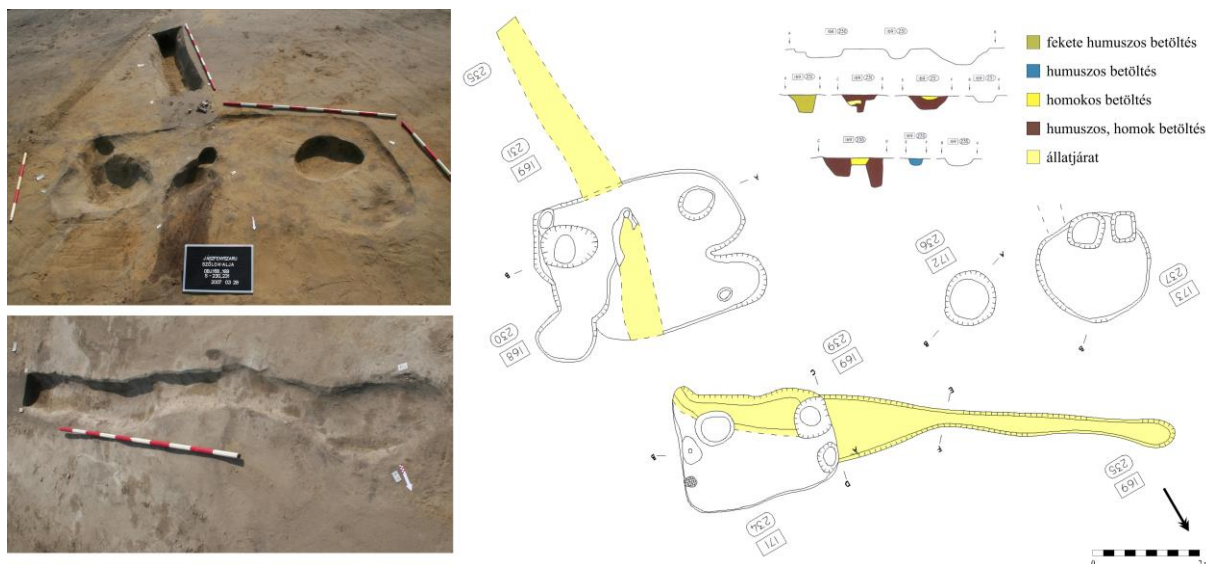
Az O-169 S-231 és az O-169 S-235 árokszakaszok valószínűleg egy L-alakú egységet alkottak. Az O-169 S-231 egy északnyugat-délkeleti irányú rövid árokszakasz. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja egyenes.⁶⁷² Délkeleti irányban nem követhető tovább, de valószínűleg még tovább folytatódott. Betöltése homogén fekete. Északnyugati végén a 41. házba (O-168 S-230) fut bele, a ház metszi az árkot, ami viszont a 43. házat (O-171 S-234) vágja. Az O-169 S-235 egy észak-déli irányú keskeny árokszakasz, amely elkanyarodik nyugatra. Nyugati irányban kikopik, valószínűleg a humuszosítás semmisítette meg. Délen a 41. ház (O-168 S-230) középső részén szűnik meg. Hosszúság: 14,5 m a két szakasz együtt, szélesség: 30–60 cm relatív mélység: 15–30 cm.

Leletanyag (2012.2.101.1-9.) (53. tábla 8–10; 66. tábla 1)

Nyolc kerámiatöredék került elő az O-169 S-231 árokszakaszból, melyek mind fehér, bézs, szürkésfehér színű, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, többnyire finom anyagú, korongolt fazéktöredék. Köztük említhető egy kihajló, vízszintesen vágott szélű peremtöredék (53. tábla 8), három csigavonaldíszes oldaltöredék (53. tábla 10), egy

⁶⁷² A metszetek jelölése nem minden esetben szerepelt a felszínrajzon.

hullámvonaldíszes nyak- és válltöredék, illetve egy hullámvonalköteggel díszített kis méretű oldaltöredék (53. tábla 9). Az egyik kisebb vonaldíszes töredék külső oldalán szabályos kör alakú fúrásnyom látható – talán orsókarikának szánták. A kerámiaanyag mellett egy egyik végén majdnem négyzet, másik végén téglalap átmetszetű, utóbbi vége felé ívesen elkeskenyedő, finomszemcsézettségű kőzetből készített fenőkö töredéke is napvilágot látott (66. tábla 1). Az O-169 S-235 árokszakasza nem tartalmazott leletanyagot.

170. kép: Az 56. árok

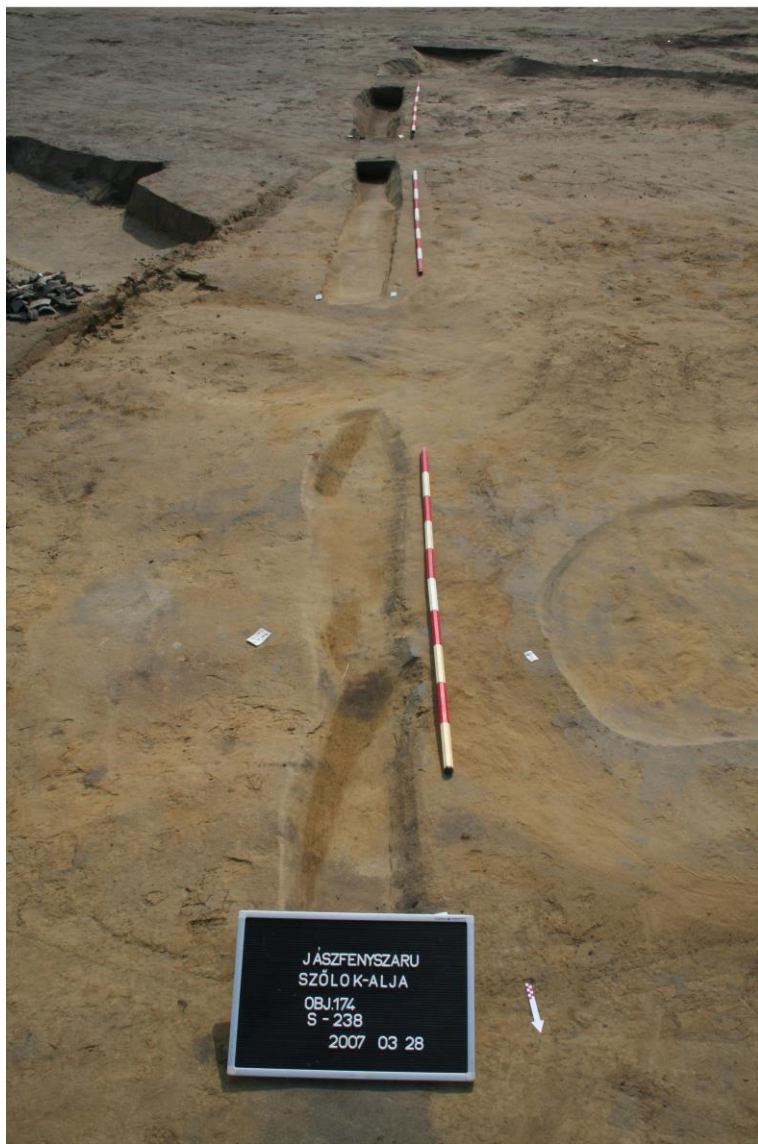
57. árok (O-174 S-238) (171. kép)

Észak-déli irányú, sekély, keskeny árokszakasza. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja enyhén teknős. Betöltése homogén fekete. Déli részén az O-219 S-301 nyugatra kanyarodó árkot vágja, majd észak felé haladva az O-173 S-237 gödrön fut keresztül. Északra tovább követhető, valószínűleg a humuszolás semmisítette meg. Feltehetően vízvezető árokként szolgált. Hosszúság: 12,6 m, szélesség: 40 cm relatív mélység: 0–20 cm.

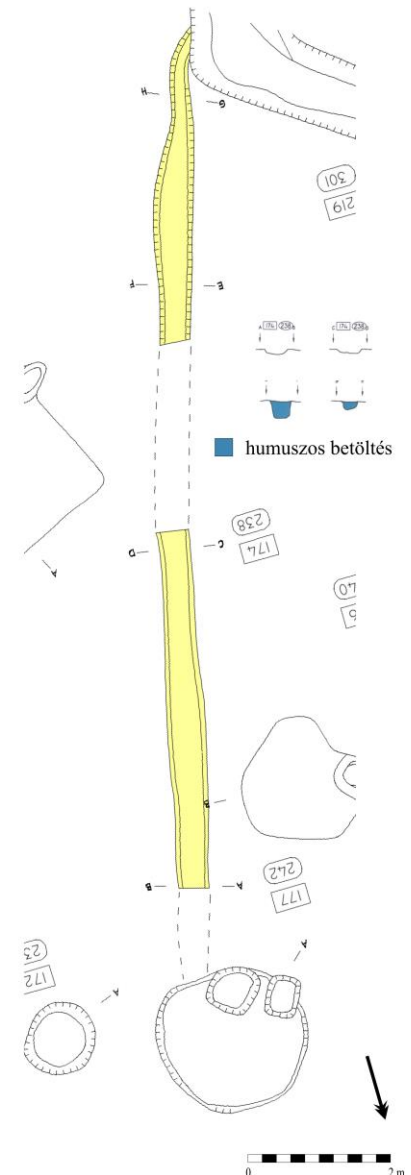
Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

171. kép: Az 57. árok

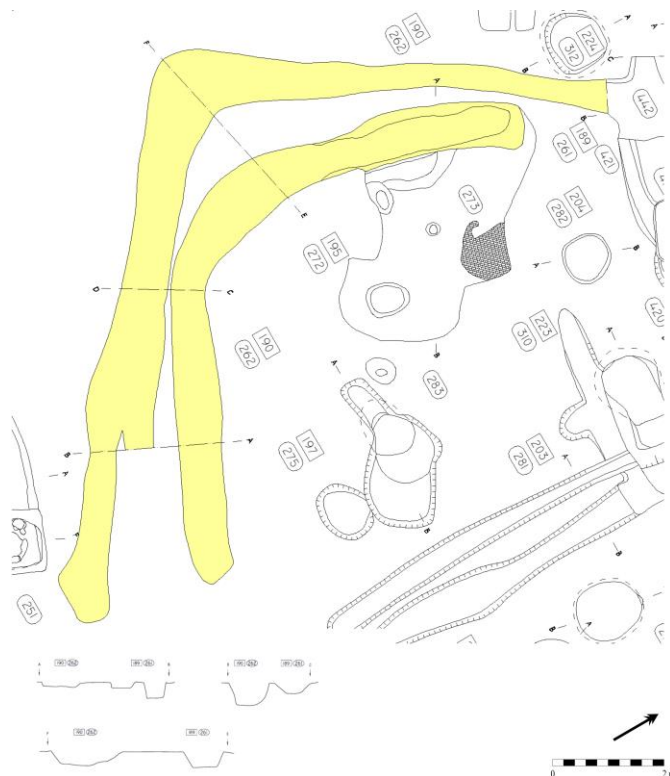
58. árok (O-189 S-261, O-190 S-262) (172. kép)

Kelet-nyugati és észak-déli irányú árokszakasz. Oldalfala ferde, lefelé összsűkül, alja egyenetlen. Betöltése humuszos. Az árok metszi a 28. házat (O-195 S-272). Hosszúság: 18 m a két szakasz együtt, szélesség: 50–90 cm, relatív mélység: 20–45 cm.

Leletanyag (2012.2.116.1-2.; 2012.2.117.1-8.) (53. tábla 11–16; 54. tábla 1)

Két kerámiatöredék került elő az O-189 S-261 árokszakaszából, mindkettő szürkésbézs, felületén szürke, illetve szürke foltos, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény töredéke. Az egyik egy vastag falú, korongolt fazék kihajló, éles bordával tagolt, viszonylag éles szélű peremtöredéke (53. tábla 13), a másik egy fogaskerékmintával díszített oldaltöredék (53. tábla 15). Két állatsont is napvilágot látott. Öt edény töredéke került elő az O-190 S-262 árokszakaszából, melyek közül három vörösre vagy barna árnyalatúra égetett, homokos anyagú, érdes vagy finom tapintású, kettő pedig szürkésbézsre égetett, homokkal és apró törmelékszemcsékkel soványított. Előbbiek között egy apró törmelékszemcsékkel soványított, finom anyagú, viszonylag vastag falú, korongolt edény fogaskerékmintával díszített oldaltöredéke (53. tábla 16), illetve egy sima és egy enyhén talpgyűrűs aljtöredék volt (53. tábla 14; 54. tábla 1). Utóbbi legfelső része viszonylag sima

szélű, és enyhén befelé hajlik, ezért lehetséges, hogy eleve ekkora volt és kisebb tálként használták. A szürkésbézs példányok egyike egy enyhén zsíros tapintású, korongolt fazék kihajló, tagolt peremtöredéke. A perem külső felső része, illetve a belső oldala is hullámvonalköteggel díszített (53. tábla 12). A másik hasonló anyagú darab egy finom anyagú, vékony falú, korongolt fazék sűrű csigavonallal díszített oldaltöredéke (53. tábla 11). Ezek mellett egy világos szürkésdrapp és fekete, részben átégett, növénylenyomatos tapasztástöredék; egy világosszürke konglomerátumból származó, éles törésfelületű, háromszög átmetszetű kötőredék; valamint egy egyik oldalán íves, egyébként formátlan, porózus, részben vöröses, rozsdás vasas, részben szürke lukacsos szövetű vassalak is napvilágot látott. Hat állatcsont is előkerült az objektumból.

172. kép: Az 58. árok

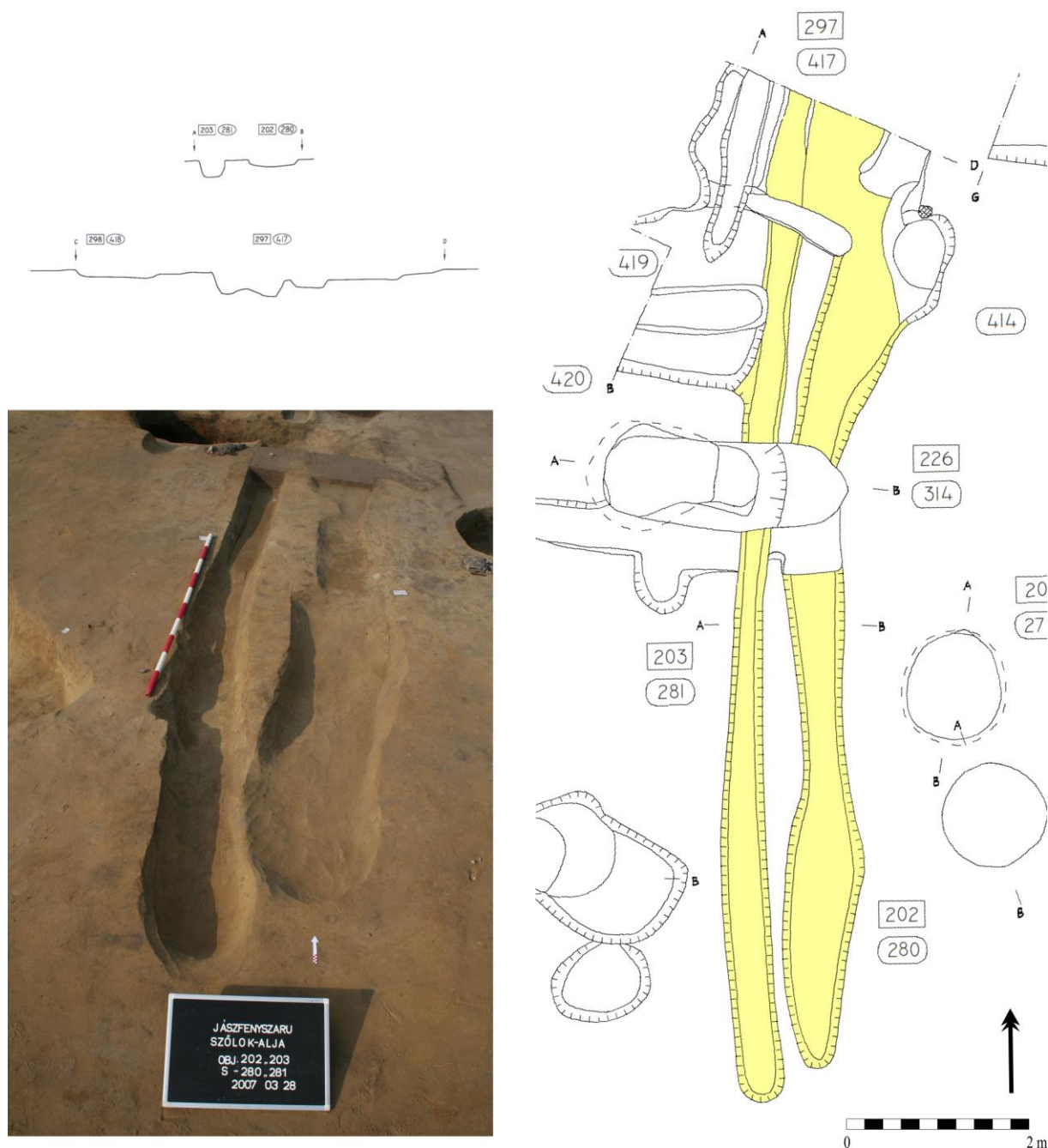
59. árok (O-202 S-280, O-203 S-281, O-297 S-417) (173. kép)

Észak-déli irányú, sekély árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja egyenes. Az O-202 S-280 és az O-203 S-281 két egymás mellett, egymással párhuzamosan futó árokszakasz, egy egységet alkotnak. Betöltésük humuszos. Az 5. kültéri kemence (O-226 S-314) vágja az árkot. Az O-297 S-417 árok keresztezi az O-203 S-281 szakaszt. Hosszúság: 4,2–4,6 m, szélesség: 40–60 cm, relatív mélység: 10–20 cm.

Leletanyag (2012.2.163.1-9.) (54. tábla 2–3)

Az O-202 S-280 szakasz nem tartalmazott leletet. Az O-203 S-281 árokszakaszából öt állatcsont került elő. Az O-297 S-417 árokszakaszából nyolc kerámatöredék, illetve egy kis méretű kőeszköz látott napvilágot. Előbbiek közül három példány szarmata emléktárgy, a másik öt Árpád-kori. Utóbbiak közül három bézsre égetett, külső oldalán szürke vagy fekete, homokkal és törmelék szemcsékkel soványított, külső oldalán kicsit érdes, belső oldalán enyhén rücskös tapintású, korongolt, csigavonaldíszes fazékból származó oldaltöredék (54. tábla 2). Két darab fehérre égetett, külső oldalán szürke, törésfelületén fehér és fekete, homokkal és törmelék szemcsékkel soványított, kicsit érdes tapintású, korongolt fazékhoz tartozott. Az egyik egy csigavonaldíszes oldaltöredék (54. tábla 3), a másik egy kopott aljtöredék. A kerámiaanyag

mellett egy világosbarna kovából pattintott, háromszög átmetszetű, kicsit ívelt köeszköz is előkerült, melynek egyik végén részben megmaradt a kőzet eredeti barnásfehér kérge. Utóbbi tárgy használatának ideje kérdéses. A fentebbieken kívül tizenöt állatsont volt az árokszakaszban.

173. kép: Az 59. árok

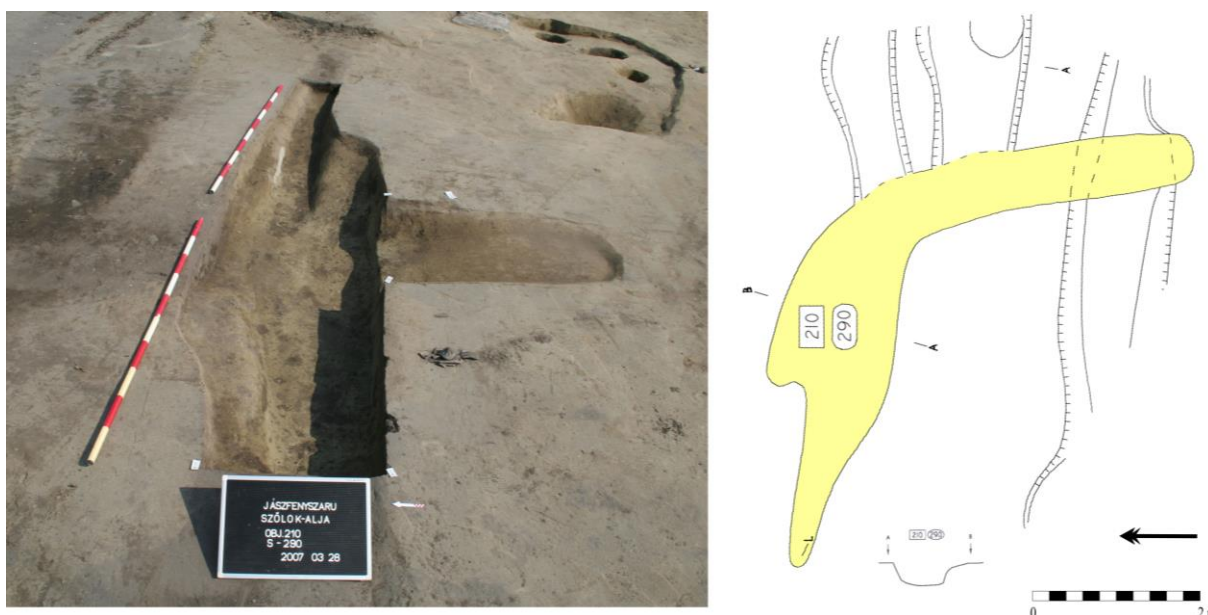
60. árok (O-210 S-290) (174. kép)

Észak-déli irányú, nyugat felé kanyarodó árok. Déli végétől számított kb. 1 m-es szakaszon halványan még követhető, majd kikopik és eltűnik. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Keletről belefut az O-167 S-228 árok, és vágja a kelet-nyugati irányú O-137 S-186 árok. Nyugat felé kanyarodva elkeskenyedik, majd kb. 2,5 m után megszűnik. Hosszúság: 7,3 m, szélesség: 80–140 cm, relatív mélység: 20–25 cm.

Leletanyag (2012.2.129.1-7.) (54. tábla 4–7)

Hat kerámiatöredék került elő az objektumból, melyek mind fehérre, bézsre, szürkére, világosvörösre égetett, kisebb-nagyobb törmelékszemcsékkel soványított, korongolt példányok. Említésre méltó egy nagyobb méretű edény, melynek összeillő perem- és válltöredékei kerültek elő (54. tábla 4). A bézsre égetett, külső felületén és belső felső részén szürke, kicsit durva anyagú fazék pereme kihajló, felhúzott, ferdén vágott szélű, éles bordával tagolt. Vállát keskeny közzel bekarcolt csigavonal díszíti, illetve egy kis méretű átfúrt lyuk látható rajta. További két peremtöredék volt az árokban, ezek egyike kihajló, széle széles és vízszintesen vágott, külső oldala ellapított, széles bordával tagolt (54. tábla 5). A másik példány egy fehérre- sárgásfehérre égetett, finom anyagú, kihajló, vízszintesen vágott szélű, bordával tagolt peremtöredék (54. tábla 6). Három aljtöredék is van a leletek között, egy vörös, egy szürke és egy fehérre égetett darab, utóbbi oldalrészén (csiga)vonaldísz látható (54. tábla 7). A kerámiák mellett egy szürke, tömör kőzetből faragott, enyhén legömbölyített formájú, lekerekített sarkú négyszög átmetszetű, három oldalán nagyjából egyenes, sima felületű kőeszköztöredék, illetve egy állatcsont is napvilágot látott.

174. kép: A 60. árok

61. árok (O-216 S-296) (175. kép)

Északnyugat-délkeleti irányú árok. Oldalfala lefelé lejt, alja teknős. Betöltése sötétbarna. Párhuzamosan fut a 2. kárá déli oldalával, lehet, hogy összefüggenek egymással. Hosszúság: kb. 19 m, szélesség: kb. 60–100 cm, relatív mélység: kb. 8–35 cm.

Leletanyag (2012.2.134.1-7.) (55. tábla 1–2)

Hét edény töredékei láttak napvilágot az objektumból, ezek közül három szarmata és négy Árpád-kori. Utóbbiak mind bézsre, fehérre, világosszürkére égetett, homokkal és / vagy törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazekak töredékei. Érdekes kiemelni egy enyhén kihajló, ferdén vágott szélű, tagolatlan peremtöredéket, melynek nyakvonala alatt hullámvonaldísz látható (55. tábla 1). A többi példány mind kis közzel bekarcolt csigavonaldíszes, ezek közül a legszebb egy bézsre égetett, külső oldalán szürke, sok, viszonylag nagyobb törmelékszemcsével soványított, érdes tapintású válltöredék (55. tábla 2). Öt állatcsont is előkerült az árokszakaszból.

175. kép: A 61. árok

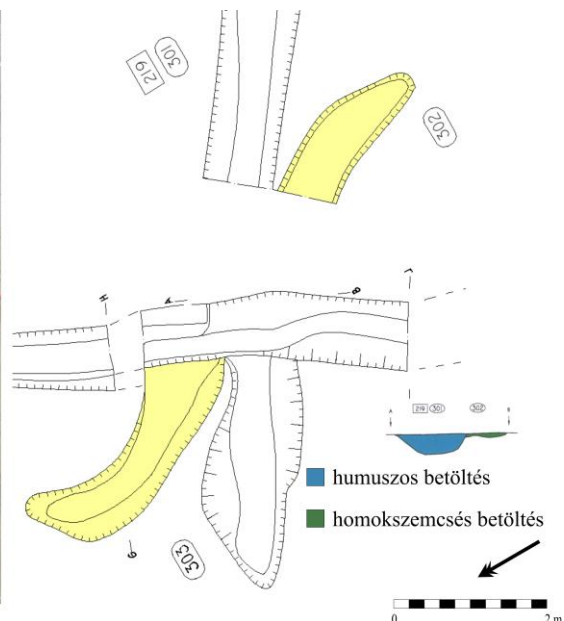
62. árok (O-x S-302) (176. kép)

Délkelet-északnyugati irányú keskeny, sekély árok, mely valószínűleg észak felé fordul, és talán az S-303 árokszakaszc északi ága a folytatása. Délkeletről feltehetően az S-127 árok az egyik ága. Észak-déli irányban az O-175 S-239 árok vágja. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Hosszúság 19,5 m, szélesség: 40–60 cm, relatív mélység: 10–25 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

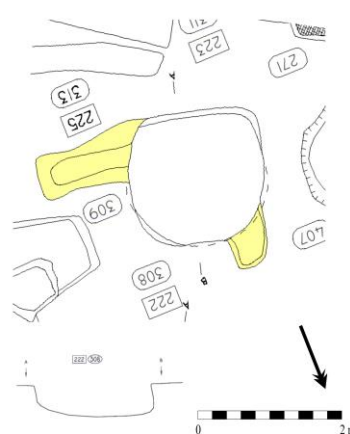
176. kép: A 62. árok

63. árok (O-222 S-308) (177. kép)

Kelet-nyugati irányú árokszakasz. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homokos fekete. Nyugaton kifut az ásatási szelvényből, de valószínűleg tovább folytatódik. Keleten bizonytalan, több árokkal kereszteződik, viszonyuk kérdéses. Az árok vágja az O-117 S-158 árkot és az O-222 S-309 gödröt. Hosszúság: 6 m, szélesség: 75–80 cm, relatív mélység: 35 cm.

Leletanyag (2012.2.140.1-11.) (55. tábla 3–7)

Tizenegy kerámiatöredék látott napvilágot. Az egyik egy vörös, törésfelületén szürke, samottal (?) soványított, durva anyagú, vastag falú, korongolt edény hullám- és vonalköteggel díszített oldaltöredéke. Három barnára, vörösre égetett, felületén szürke és foltos, homokos, finom anyagú, érdes tapintású, korongolt fazéktöredék is előkerült, melyek közül az egyik enyhén szögletesre vágott, a másik lekerekített szélű peremtöredék (55. tábla 3–4), a harmadik díszítetlen oldaltöredék. A többi kerámia mind fehérre, bézsre, szürkésbézsre, szürkére égetett, külső oldalán szürke vagy fekete foltos, több-kevesebb törmelék szemcsével és / vagy homokkal soványított, korongolt edénytöredék. Van köztük egy nagyobb méretű edényhez tartozó, vastag falú, kihajló, bordával tagolt peremtöredék (55. tábla 5), illetve egy finom anyagú fazékhoz köthető, kihajló, felhúzott, vágott szélű peremtöredék (55. tábla 6). A további darabok váll- és oldaltöredékek, melyek közül kettő hullámvonallal (55. tábla 7), két kisebb töredék pedig csigavonallal díszített. Tizenkét állatsont is volt az árokszakaszban.

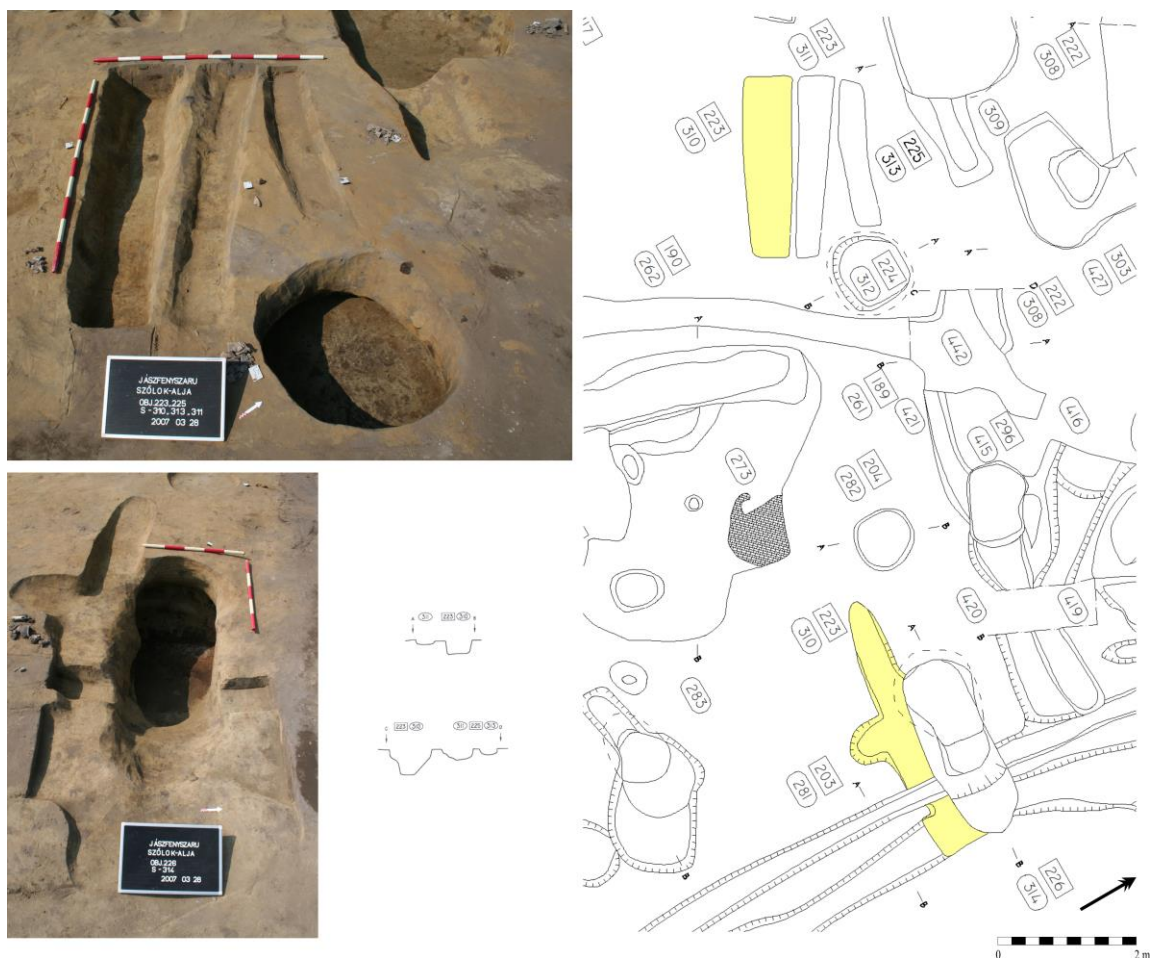
177. kép: A 63. árok

64. árok (O-223 S-310) (178. kép)

Nyugat-keleti tájolású árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁷³ Betöltése szürkés. Nyugati vége a 27. házba (O-194 S-270) fut, talán a házon túl is folytatódik, a feltárási terület határán túl, bár az O-194 S-271 kemencénél nem látszik az átvágás. Az árok vágja a 28. ház (O-195 S-272) északnyugati sarkát, majd kb. 2 m-es szakaszon kikopik, de ezt követően vágja az 5. kültéri kemencét (O-226 S-314), az O-202 S-280, az O-203 S-281, és az O-297 S-417 kettős árkot. Hosszúság: 13 m, szélesség: 45–65 cm, relatív mélység: 20–35 cm.

Leletanyag (2012.2.141.1-5.) (55. tábla 8–10)

Öt kerámiatöredék került elő az árokból, melyek között van egy fekete, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt fazékhoz tartozó válltöredék, melyet sorba rendezett, egymás felett hármásával csoportosuló, rövid, íves bekarcolások díszítenek (55. tábla 8). Egy sárgásfehérre, szürkésfehérre égetett, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edény nagy amplitúdójú hullámvonallal díszített oldaltöredéke is előkerült (55. tábla 9). A leletek között található egy drapp színű, finom, homokos anyagú, kevés samottal soványított, érdes tapintású, korongolt csigavonaldíszes oldaltöredék is. Két világos árnyalatú, törmelékszemcsékkel soványított példány is előfordul a kerámiák között. Egy szürkésbézsre égetett, külső oldalán fekete, törésfelületén szürke és bézs színű, csigavonallal díszített, lepattogzott felületű fazéktöredék (55. tábla 10), valamint egy bézs, külső oldalán szürke, törésfelületén szürke-fekete-bézs, csigavonaldíszes oldaltöredék említhető ezek között. Hét állatcsont is napvilágot látott.

178. kép: A 64. árok

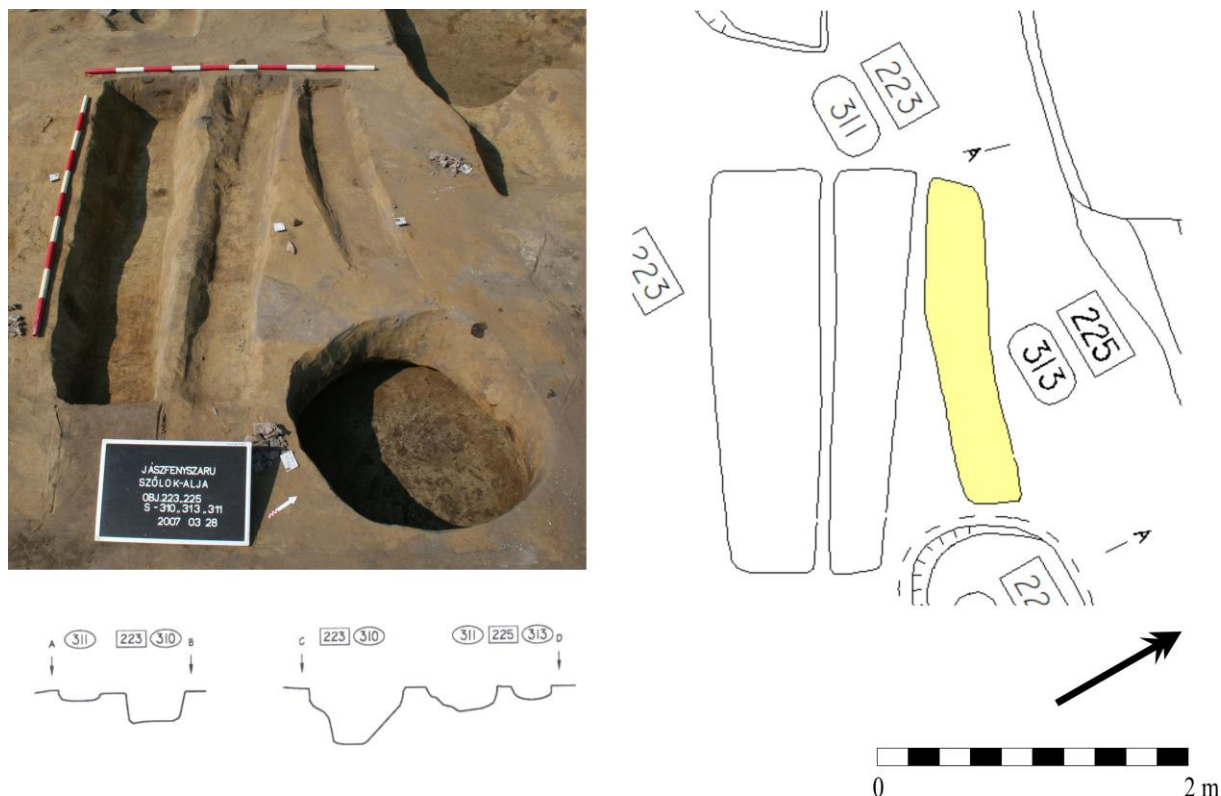
⁶⁷³ A metszetek jelölése nem szerepelt a felszínrajzon.

65. árok (O-225 S-313) (179. kép)

Kelet-nyugati irányú, keskeny, sekély árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja egyenes. Betöltése szürkés. Nyugati végén keresztezi az O-117 S-158 árkot, de a feltárt terület határán túl valószínűleg folytatódik. Keleti vége az O-224 S-312 gödörbe torkollik, és tovább nem követhető. Hosszúság: 6 m, szélesség: 38 cm, relatív mélység: 10 cm.

Leletanyag

Mindössze négy állatsont került elő az árokszakaszból.

179. kép: A 65. árok

66. árok (O-234 S-331) (180. kép)

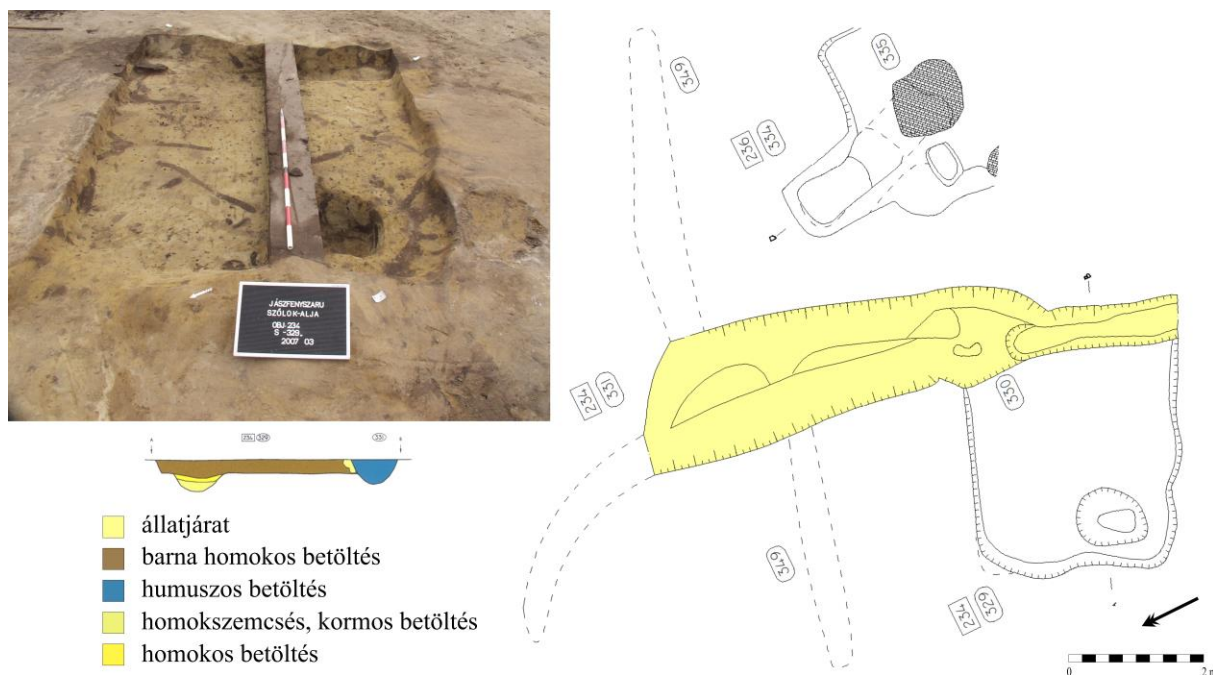
Észak – déli-délnyugati irányú árok. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős.⁶⁷⁴ Betöltése homogén fekete. A 12. ház (O-234 S-329) észak-déli irányban vágja, az O-234 S-330 kemencét megsemmisítette az árok. A kemence előtt kb. 20 cm-re fokozatosan kettéválk. A nyugati ága tovább halad északi irányba a háztól számítva 5 m-t, majd nyugatra kanyarodik, és kb. még 3 m-t folytatódik, ezután kikopik és nem követhető. A keleti ág a háztól számítva kb. még 3 m-en át megfigyelhető északi irányban, majd szintén eltűnik. Feltehetően az O-234 S-331 árokszakasz folytatása az S-349, de az nem került kibontásra. Hosszúság: kb. 8 m, szélesség 60–65 cm, relatív mélység: 35 cm.

Leletanyag (2012.2.150.1-2.) (56. tábla 1–2)

Mindössze két kerámatöredék került elő az árokból. Az egyik vörösre égetett, külső oldalán sötétbarna foltos, törésfelületén szürke, finom, homokos anyagú, samottal soványított, korongolt, érdes tapintású fazék enyhén kopott aljtöredéke (56. tábla 1). A másik példány szürkésbézs, külső oldalán szürke foltos, törésfelületén szürke és szürkésbézs, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, viszonylag vékonyfalú fazék csigavonaldíszes oldaltöredéke (56. tábla 2).

⁶⁷⁴ Az árokról nem készült külön fotó, de a 12. ház (O-234 S-329) fotóján látható az a szakasz, ahol vágta az egykori épület gödrét. A metszetrajz is erről a részből készült.

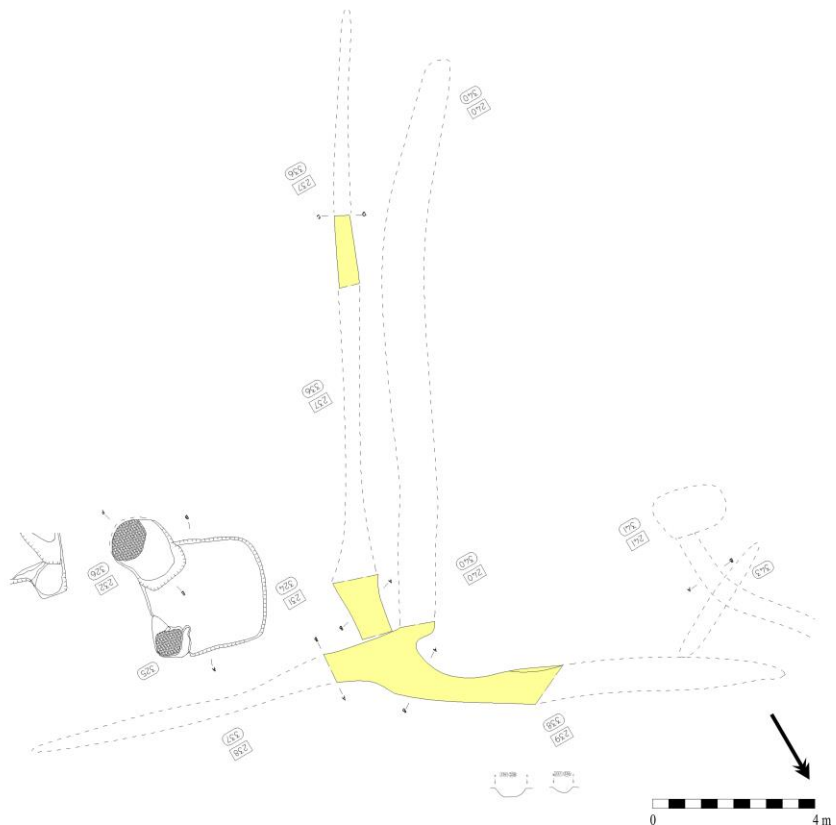
180. kép: A 66. árok

67. árok (O-237 S-336, O-238 S-337, O-239 S-338, O-240 S-340) (181. kép)

Két L-alakú árokszakas, mely keresztezi egymás, s együtt a négy objektum egy T-alakú objektumot alkot, amely egy részen kettős árokként fut. Egyik része északnyugat-délkeleti, a másik délnyugat-északkeleti irányú, nagyjából merőlegesen helyezkednek el egymáshoz képest. Oldalfala lefelé összeszűkül, alja teknős. Betöltése homogén fekete. Hosszúság: 18 és 15 m, szélesség: 20–80 cm, relatív mélység: 10–25 cm.

Leletanyag (2012.2.153.1-2.)

Az O-237 S-336 árokszakszából mindössze két állatcsont került elő, az O-238 S-337 és az O-239 S-338 nem tartalmazott leletanyagot. Az O-240 S-340 szakaszából két szürke, finom anyagú, gyorskorongolt szarmata edénytöredék látott napvilágot. Habár Árpád-kori tárgyat nem találtak az árok betöltésében, elhelyezkedése alapján feltételezhető, hogy a középkori településstruktúrában játszott szerepet.

181. kép: A 67. árok

68. árok (O-245 S-348) (182. kép)

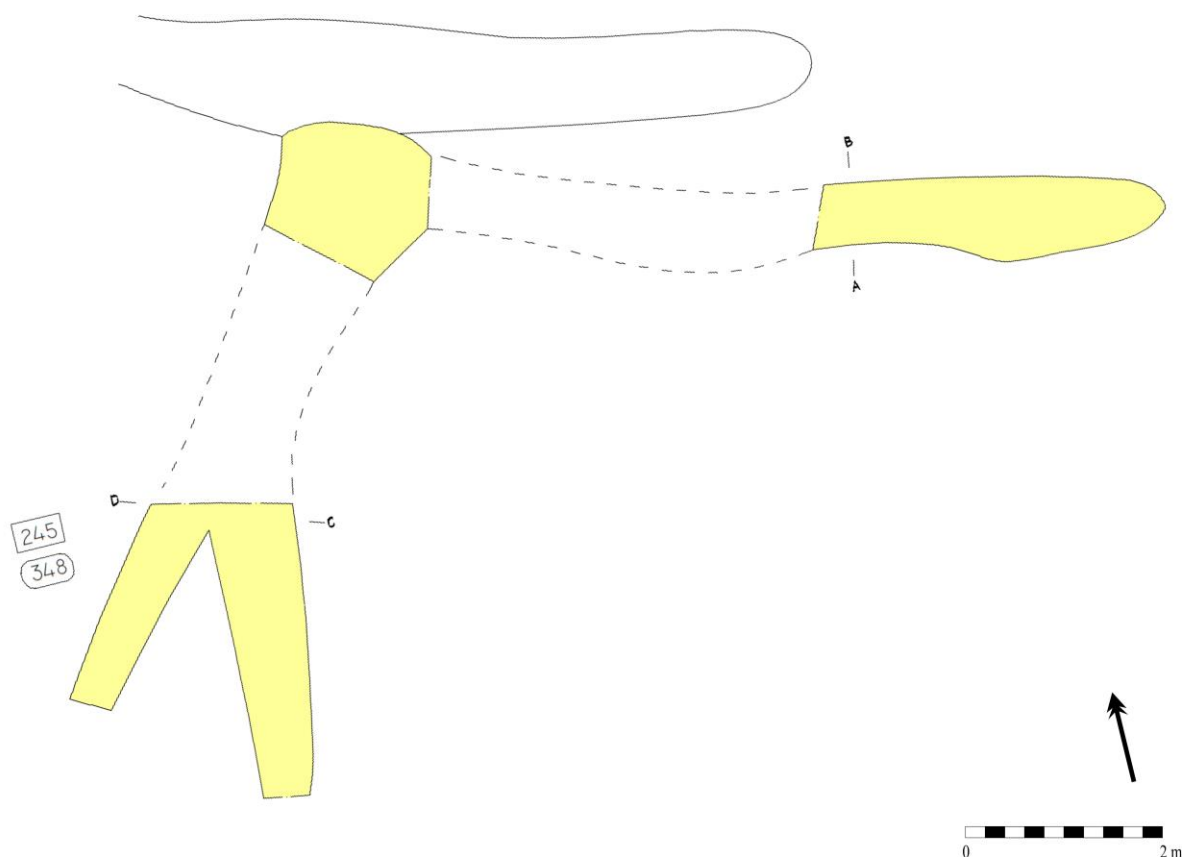
Derékszögben kanyarodó árok. Délnyugati irányból északkelet felé tart kb. 5,5 m-en keresztül. 2,2 m után érintkezik az O-88 S-108 árokkal, kb. 2,5 m hosszan együtt, egymás mellett haladnak, viszonyuk kérdéses. Szétválásuk után 1 m-rel keleti irányba hajlik. Oldalfala lefelé meredeken összeszűkül, alja kissé teknős, majdnem egyenes.⁶⁷⁵ Betöltése barnás, agyagos. Lehetséges, hogy egykor egy egységet képeztek az O-95 S-119 árokkal, mivel a most tárgyalt árok délnyugati szakasza nagyjából egyvonalban van az említett árokkal. Hosszúság: 7 m, szélesség 50–60 cm, relatív mélység: 40–45 cm.

Leletanyag

Nem tartalmazott leletanyagot.

⁶⁷⁵ Fotó és metszetrajz nem készült az objektumról.

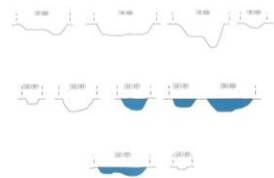
182. kép: A 68. árok

69. árok (O-145 S-197, O-150 S-204, O-289 S-404) (183. kép)

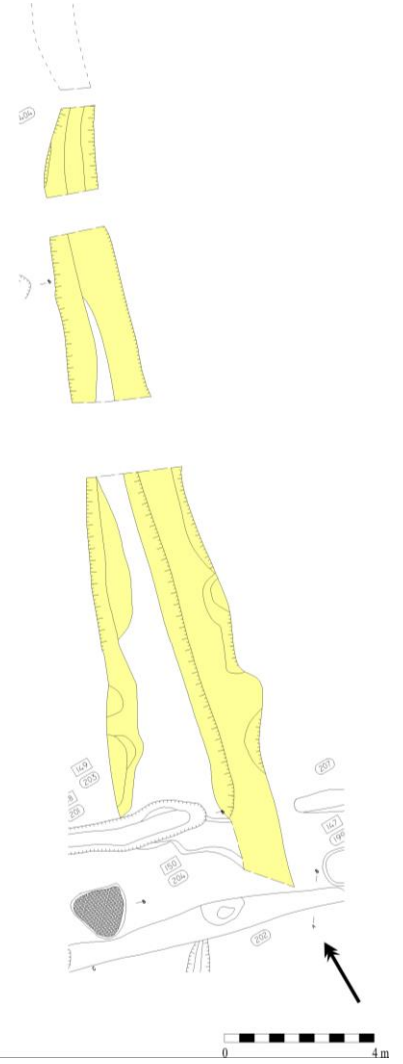
Az O-145 S-197 egy észak-déli irányú árokszakasz, melynek déli vége az O-149 S-203 árokba torkollik. Északi vége az O-150 S-204 árokszakaszba kapcsolódik. Utóbbi egy észak-északkelet – dél-délnyugati tájolású árok. A dombhátra merőleges, onnan északi irányba fut a meder felé. 19 m-en keresztül lehetett követni, ezután még 16 m-es keresztül látható volt a mederben, de a víz miatt kibontani nem lehetett. Oldalfala néhol kissé egyenetlen, de lefelé nagyjából összeszűkül, alja egyenes. Betöltése homogén fekete. Az O-150 S-204 északi irányban az utolsó 4 m-en összefut az O-145 S-197 árokkal, egymás mellett párhuzamosan, kettős árokként haladnak tovább. Északról kapcsolódik hozzájuk az O-289 S-404 árokszakasz is. Déli végén érintkezik az O-148 S-201 árokkal, az S-202 árokkal és az O-141 S-191 árokkal, de viszonya egyikkel sem meghatározható. Elhelyezkedése alapján – mivel a meder felé tart – felmerült a lehetőség, hogy esetleg vízvezető árokként szolgált, de a kettős kialakítás, illetve az 1. karám déli vonalával való párhuzamossága alapján lehetséges, hogy az adott karámhoz kapcsolódóan létesítették. Hosszúság: kb. 20–21 m együtt az összes szakasz, szélesség: 60–100 cm, relatív mélység: 20–40 cm.

Leletanyag (2012.2.89.1-2.) (56. tábla 3)

Az O-150 S-204 szakaszból két kerámatöredék került elő. Az egyik egy kívül szürkésvörös, belül fekete, felületén szürke, durva anyagú, vastag falú, korongolt, vonalköteggel díszített oldaltöredék (56. tábla 3). Emellett egy vörösesbarna és szürke, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt fazék két összeillő, díszítetlen oldaltöredéke volt még a kerámiák között. Egy állatsont is előkerült az árokszakaszból. Az O-145 S-197 és az O-289 S-404 nem tartalmazott leletanyagot.

■ humuszos betöltés

183. kép: A 69. árok

Ahogy azt az objektumokat tárgyaló fejezet eljén már jeleztük, bizonyos árokszakaszok ismertetésére azért nem került sor, mert leletanyaguk, illetve elhelyezkedésük alapján nem köthetők az Árpád-kori településhez. Ugyanakkor 17 árokként azonosított objektum részletes ismertetésére azért nem vállalkoztunk, mert amellet, hogy nem bírtak leletanyaggal, más objektummal sem metszték egymást, valamint több esetben távolabb helyezkedtek el a valamilyen értelmezhető struktúrát mutató árokszakaszoktól.⁶⁷⁶ További 14 árokszakasz a településhez tartozhatott, azonban ezek feltárására nem volt lehetőség.⁶⁷⁷

Az árkok Árpád-kori falvaink gyakori objektumai, különböző funkciójukat illetően Méri István munkáját vehetjük alapul.⁶⁷⁸ A jászfényszaruí árkok többnyire vízelvezető és határoló szerepet tölthettek be. Előbbi célra szolgálhatott a 27, 31, 47. és 57. árok. Azt sem tartjuk kizártnak, hogy ezek az árkok olykor kettős funkciót láttak el.⁶⁷⁹ Ezzel kapcsolatban a településszerkezet szempontjából a 4. és az 1. ház között húzódó 31. árkot fontos megemlíteni (146. kép). Ez a 20–21 cm-es relatív mélységű, 30 cm szélességű árok meredek oldalfalaival, teknős aljával a dokumentációban vízelvezető árokként szerepelt. A feltételezés elfogadhatónak tűnik annak fényében, hogy az árok éppen merőleges a dombhátra, így nagyobb zivatar idején ennek segítségével elvezethették a lejtőn lecsordogáló esővizet a két ház között. Az árok a házaktól 2–2 méter távolságra, a házoldalakkal párhuzamosan helyezkedik el, így telekhatár szerepét is betölthette. Mivel az eredeti járószintet nem ismerjük, ezért az árok teljes mélységét és a felszínen mérhető szélességét nem lehet meghatározni, így nem dönthető el biztosan a funkció kérdése. Több ároknál (2, 6, 7, 24, 56. árok) is felmerült az általuk és más árokszakaszok által körülkerített négyszögletes területek alapján, hogy határoló funkciót láttak el. Portakerítésre utaló árkok, árokrendszerek több lelőhelyről is ismertek.⁶⁸⁰ A 12. árok elhelyezkedése, illetve a településrészletnek ezen a részén feltárt objektumoknak a többi területhez képest viszonylag alacsony száma talán már a település déli határát jelölheti.⁶⁸¹

Elhelyezkedésük alapján a 10. és a 69. árok összefüggésben lehetett az 1. karámmal. A falurészlet északi részén húzódó északnyugat-délkeleti irányú árkok, amelyek déli vége egyvonalon található a 2. karám nyugati és keleti, valamint az 1. karám nyugati oldalaival, eredetileg talán a 2. karámhoz csatlakozhattak.

⁶⁷⁶ Ide sorolhatók a következő objektumok: O-8 S-11, O-18 S-21, O-32 S-41, O-35 S-45, O-77 S-95, O-78 S-96 (két állatcsont került elő a területéről), O-144 S-194, O-161 S-221, O-x S-311, O-288 S-403, O-x S-407, O-x S-432, O-x S-433, O-x S-434, O-x S-442, O-x S-443.

⁶⁷⁷ O-82 S-101, O-163 S-223, O-175 S-382, O-242 S-342, O-248 S-352, O-250 S-355, O-250 S-398, O-250 S-399, O-250 S-400, O-252 S-357, O-288 S-403, S-343, S-344, S-349, S-395.

⁶⁷⁸ MÉRI 1962.

⁶⁷⁹ A Csanádpalota határában feltárt, tatárjárás idején elpusztult településrészlet árokrendszereinél is felmerült, hogy esetleg többféle szerepet is betölthettek (GALINA – GULYÁS 2017, 762).

⁶⁸⁰ Többek között Hejőkeresztúron (WOLF 1999, 166–167) és Rákospalota–Újmajor lelőhelyen (BENCZE 1999, 23–24) sikerült tisztán kirajzolódó, portakerítésként értelmezhető árokrendszereket feltárni. Csanádpalotán az állattartáshoz köthető, téglalap alakú területeket övező árkokat figyeltek meg (GALINA – GULYÁS 2017, 762).

⁶⁸¹ Már több Árpád-kori településnél is sikerült megfigyelni az egykori falut kerítő árkot vagy annak részletét. Ezek között említhetjük például Kecskemét–Törökfái-dűlőt (LUKÁCS 2020, 383), vagy a Csanádpalota határából ismert településrészletet (GALLINA – GULYÁS 2017, 762). Orosháza–Bónum, faluhely esetében is feltárták a települést övező, nagy kiterjedésű sáncárok egy-egy kisebb szakaszát (RÓZSA – TÓTH 2018, 315–316, Fig. 1), melynek vonala a feltáratlan részekben is jól látható a műholdképek, légi fotók alapján. Az Óbuda–Hajógyári-szigeten található, az Árpád-korban már létező, több periódusú középkori birtokközpontot egy nagyméretű, trapéz alakú, széles, mély árok övezte (TÓTH 2016, 235). Ha esetleg valóban települést kerítő árokként szolgált a jászfényszaruí 12. árok, az utóbb említett, nagy méretű és jelentős mélységű árkokhoz viszonyítva ez inkább lehetett egy jelzésértékű határvonal, mintsem védelmi célokat betöltő árokrendszer.

4.2.7. Karámok

1. karám (184. kép)

(O-137 S-186, O-137 S-187, O-164 S-224, O-165 S-225, O-167 S-228, O-167 S-438, O-167 S-439)

Négyszögletes, közel négyzet alaprajzú karám részeként értelmezhető árokrendszer. Betöltése változó, néhol szürkésfekete, máshol sötétbarna, kevert, míg egyes részeken homogén fekete. Méret: 21x21–22 m, kb. 441–462 m², a határoló árokszakaszok szélessége: 50–110 cm, relatív mélység: 10–30 cm.

Leletanyag (2012.2.83.1-24.; 2012.2.98.1.; 2012.2.99.1.; 2012.2.100.1-5.)

(56. tábla 4–10; 57. tábla; 58. tábla 1; 63. tábla 1; 65. tábla 3)

A leghosszabban megfigyelhető O-137 S-186 objektum huszonegy edénytöredéket, egy fenőkövet, illetve egy vastárgyat tartalmazott. A kerámiák többsége világos árnyalatúra égetett, homokkal és / vagy törmelékszemcsével soványított, csak három töredék anyaga tér el ettől. Utóbbiak között említhetünk egy vörösre égetett, törésfelületén vörös-szürke-vörös szendvicsszerkezetű, külső oldalán polírozott felületű, egy sávban nem polírozott, belső oldalán korongolási nyomokat mutató, finom anyagú, korongolt (gyorskorongolt?) edényhez tartozó oldal- vagy válltöredéket (56. tábla 4). Egy másik anyagsoportot képvisel két töredék, melyek vörösre, illetve barnászörösre égetettek, homokos anyagú, érdes tapintású példányok. Idetartozik egy korongolt bogrács összeillesztett töredékekből álló oldalrészlete (56. tábla 6), valamint egy fazék kopott aljtöredéke (56. tábla 8). A többi darab mind bézsre, szürkésbézsre, világosszürkére, szürkésfehérre égetett, homokkal, illetve törmelékszemcsékkel soványított, korongolt edényből származik. Ezek között említhetünk több, fazékhoz tartozó, tagolt, illetve felhúzott peremtöredéket (56. tábla 10; 57. tábla 1; 56. tábla 9), valamint két, feltehetően tárolóedényhez tartozó, bordával tagolt peremtöredéket (57. tábla 2; 57. tábla 3), melyek egy részénél a csigavonaldíszes váll is megfigyelhető. Több oldaltöredék is napvilágot látott, melyek között hullámvonaldíszes (56. tábla 5), fogaskerékmintás (56. tábla 7), és csigavonaldíszes (57. tábla 4–5) példány is található. Két fazék aljtöredéke is előkerült, melyek egyikén finom faroslenyomat vagy alig kivehető fenékbélyeg részlete látható (57. tábla 6), a másik oldala pedig csigavonaldíszes (57. tábla 7). A kerámiák mellett egy szürke, tömör kőzetből faragott, nagyjából téglatest formájú fenőkö töredéke (65. tábla 3), egy vaslemez töredéke (63. tábla 1), illetve huszonegy állatsont és egy kagylótöredék is az adott objektum leletanyagához tartozik. Az O-137 S-187 szakaszból csak egy szürkésbézs, nagyobb méretű fazék hornyolt szélű peremtöredéke (57. tábla 8), valamint négy állatsont került elő. Az O-167 S-228 és az O-167 S-438 nem tartalmazott leletanyagot. Az O-164 S-224 szakaszból egyetlen kerámia és egy állatsont került elő. Az edénytöredék egy homokos anyagú, samottal soványított, érdes tapintású, korongolt bogrács T-profilú peremtöredéke, melynek oldalrésze sekély és vékony (csiga)vonallal díszített (58. tábla 1). Az O-165 S-225 esetében egy örlőkő töredéke látott napvilágot. Formája egyik oldalon lekerekített, egyik felülete egyenesre és simára faragott, másik két oldala törésfelület. Az O-167 S-439 szakaszból összesen öt edény töredékei kerültek elő, melyek mind fehérre, bézsre, szürkére, illetve feketére égetett, homokkal, valamint többségében apró törmelékszemcsével soványított, finom anyagú, korongolt edénytöredékek. Ezek között említhetünk egy felálló, kívül bordával tagolt peremtöredéket, melynek vállrészét hullámvonal díszíti (57. tábla 9). Egy szép, fehérre égetett, hullámvonallal és vonalköteggel díszített oldaltöredék (57. tábla 10), valamint két (csiga)vonaldíszes oldaltöredék és egy aljtöredék is napvilágot látott. A kerámiaanyag mellett tizenhárom állatsont is előkerült az adott objektumból.

184. kép: Az 1. és 2. karám

2. karám (184. kép)

(O-213 S-293, O-213 S-299, O-214 S-294, O-215 S-295, O-299 S-422, O-246 S-350, O-308 S-429, O-x S-440)

Téglalap alaprajzú karám részeként értelmezhető árokrendszer. Betöltése homogén fekete. Méret: 15–17,5 x 27 m, kb. 405–472 m², a határoló árokszakaszok szélessége: 100–150 cm, relatív mélység: 50 cm.

Leletanyag

(2012.2.131.1-32.; 2012.2.132.1-4.; 2012.2.133.1-4.; 2012.2.165.1.; 2012.2.175.1-10.)

(58. tábla 2–6; 59. tábla; 60. tábla; 61. tábla 1–6)

Huszonnyolc edény töredékei kerültek elő az O-213 S-293 objektumból, melyek között három fazéktöredék barnára, vörösre égetett, finom, homokos anyagú, érdes tapintású, korongolt, míg a többi fehérre, bézsre és szürkére égetett, homokkal, valamint kisebb-nagyobb törmelékszemcsékkel soványított, korongolt példány. Előbbiek között a legszebb egy viszonylag nagyobb méretű fazék, melynek több összeillő perem- és válltöredéke látott napvilágot. A perem kihajló, finom bordával tagolt, lekerekített szélű. Közvetlenül a nyakvonal alatt egy sorban íves bekarcolások, alatta közepes közzel bekarcolt csigavonaldísz látható (58. tábla 2). Hasonló anyagú egy kihajló, enyhén galléros kiképzésű peremtöredék (58. tábla 3), illetve egy aljtöredék. A törmelékszemcsékkel soványított példányok között tizennégy peremtöredék fordult elő. Két kihajló, ferdén vágott, tagolatlan darabot (58. tábla 4; 59. tábla 1), illetve egy szögfej peremet (59. tábla 3) leszámítva valamennyi kihajló, többnyire felhúzott, bordával tagolt (58. tábla 5–6; 59. tábla 2; 59. tábla 4–7), egy esetben a perem szélén sekély kannelúrával ellátott (60. tábla 1). Egy hullámvonalköteggel dekorált, kis méretű oldaltöredék (60. tábla 4), több csigavonallal díszített darab (59. tábla 6–7; 59. tábla 8; 60. tábla 3; 60. tábla 5; 60. tábla 8), egy fogaskerékmintás edény darabjai (59. tábla 9), több aljtöredék (60. tábla 6–8), köztük egy négyküllős kettős kerék alakú fenékbélyeggel ellátott példány is napvilágot látott (60. tábla 9). Néhány töredék viszonylag nagyobb méretű edényhez tartozhatott (pl. 60. tábla 2), illetve vastagabb falú példányok is vannak közöttük (pl. 59. tábla 8). A kerámiaanyagon kívül egy szürke, tömör kőzetből származó, éles törésfelületű, csak egy kis részén sima felületű kötőredék, továbbá negyvennégy állatcsont is volt az objektumban. Az O-213 S-299 szakaszból csupán két kerámatöredék került elő. Az egyik egy szürke, finom anyagú, korongolt fazék kihajló, felhúzott, ferdén vágott szélű, éles, egyik oldalán ívelt bordával tagolt peremtöredéke (60. tábla 10). A másik egy bézs színű, finom anyagú, homokkal, kevés törmelékszemcsével és samottal soványított, korongolt edény vonaldíszes oldaltöredéke (60. tábla 11). A két kerámia mellett egy szürke konglomerátumból faragott, eredetileg kerek, egyik oldala felé elvékonyodó malomkő töredéke, illetve négy állatcsont is napvilágot látott. Négy kerámatöredék került elő az O-214 S-294 szakaszból, ezek között két vaskori, illetve két Árpád-kori példány található. Utóbbiak közül az egyik egy szürkésbézsre-bézsre égetett, nagyon finom anyagú, vékony falú, finom tapintású, korongolt fazék felhúzott, szögfej metszetű peremtöredéke (61. tábla 1); a másik pedig egy bézs színű, külső oldalán szürke foltos, homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, érdes tapintású, korongolt fazék sűrűn bekarcolt csigavonaldísszel ellátott oldaltöredéke (61. tábla 4). Ezen felül egy állatcsont is előkerült. Mindössze négy kerámatöredék származik az O-215 S-295 objektumból, melyek mind világosszürkére, rózsaszínesszürkére, bézsre égetett, homokkal, illetve több-kevesebb, kisebb-nagyobb törmelékszemcsével soványított, finom anyagú darabok. Bár kis méretű, de díszítése miatt említésre méltó egy oldaltöredék, melyet sűrű hullámvonalköteggel dekoráltak (61. tábla 3). Egy vékony falú oldaltöredék széles közzel bekarcolt csigavonaldísszel ellátott, egy másik, vastagabb falú díszítetlen. A negyedik példány egy kis méretű aljtöredék, melyen egy kör alakú fenékbélyeg részlete látható (61. tábla 5). Az O-246 S-350 szakasz csak részben feltárt, nem tartalmazott leletanyagot. Egyetlen kerámatöredék került elő az O-299 S-422 objektumból, azonban az egy jellegzetes darab: egy világosvörösre égetett, törésfelületén sötétszürke,

homokkal és törmelékszemcsékkel soványított, korongolt, rücskös és érdes tapintású, külső oldala felé kiszélesedő, felül vízszintesre formált, többé-kevésbé lekerekített szélű peremű bogrács töredék (61. tábla 6). A kerámia épp a fülresznél tört el, a megmaradt darabon az egyik lyuk, illetve a másik fele látható. A lyuk felülről átfúrt, lefelé kicsit összeszűkülő. A perem a lyukaknál finom csúcsban kiszélesedik. Hét állatsont is volt az adott objektumban. Az O-308 S-429 lehetséges, hogy a karám része, de ezen a területen annyi szuperpozíció volt, hogy nem átlátható az egymást keresztező objektumok egymáshoz való viszonya, illetve leletanyagot sem tartalmazott. Az S-440 egy átvágás, melyből tíz kis méretű kerámiatöredék került elő. Ezek között van egy világosvörös, samottal soványított, durva anyagú, vastag falú, kézzel formált töredék, ami korábbi korszak emléke. A másik kilenc kerámia mind Árpád-kori, fehérre, bézsre, szürkére égetett, homokkal és / vagy törmelékszemcsékkel, egy esetben samottal soványított kerámiatöredék. Ezek részben kis méretű és díszítetlen, három esetben (csiga)vonaldíszes oldaltöredékek. Egy aljtöredék is található a leletek között. Említésre érdemes egy kihajló, felhúzott, vízszintesen vágott szélű, éles bordával tagolt peremtöredék (61. tábla 2). Az átvágás során a kerámiatöredékek mellett két állatsont is napvilágot látott.

*

Néhány további árok szakasz esetében felmerül, hogy valamilyen módon kapcsolódhatott a karámokhoz, azonban mivel feltárásukra nem került sor, csak a feltételezett észlelni, további adattal nem rendelkezünk rájuk vonatkozóan.⁶⁸²

A Szőlők alján feltárt Árpád-kori település centrumának északi szélén látott napvilágot a két karámként értelmezhető, négyszögletes területet körülölelő, többszörös árokrendszer. Nem kizárt, hogy több árokrendszer is hasonló célt szolgált, de itt most csak a biztosan karámként értelmezhető objektumokat mutatjuk be. A többszörös árkokkal kapcsolatban korábban az is felmerült, hogy esetleg megújították az egyes árkokat,⁶⁸³ azonban itt semmi nem utalt erre.

A karámok méretét tekintve csak az egyértelműen körülhatárolt négyzet, illetve téglalap alaprajzú területet vettük figyelembe. Az 1. karám belterülete 21x21–22, azaz 441–462 m², míg a 2. karámé 15–17,5x27 m, tehát kb. 405–472 m² lehetett. Az 1. karám többszörös kerítőárkának szélessége 2 és 3 m, a 2. karámé 1,4 és 6 m között változott. Az 1. karám bejárata a délkeleti sarokban lehetett, ugyanakkor az északi oldalán bizonytalanul megfigyelt, egymással párhuzamos árkok is utalhatnak egy bejárati részre. Az avar kori karámoknál is előfordult olykor, hogy tölcselesen szűkülő bejáratot alakítottak ki, hogy ezáltal is elősegítsék az állatok beterelését.⁶⁸⁴ A 2. karám bejárata egyértelműen látható az északkeleti sarokban. Az itt található 8. cölöphely az egykori kapuhoz tartozhatott. A karámok területének mérete alapján valószínűleg nagyobb állatok, talán lovak vagy szarvasmarhák tartására használhatták ezeket. Az állatsontanyag alapján mindkét faj jelenlétével számolhatunk a településrészleten.⁶⁸⁵

Ezzel az objektumtípussal Laszlovszky József foglalkozott először behatóbban,⁶⁸⁶ azóta már több avar és Árpád-kori lelőhelyről is ismerünk a jászfényszaruhoz hasonló négyszögletes karámokat,⁶⁸⁷ de több helyen kerek vagy ovális formájú típusaik is előfordultak.⁶⁸⁸ Kör alakú

⁶⁸² Az 1. karámhoz tartozhatott: O-85 S-104, O-86 S-105, O-257 S-362, O-257 S-402, O-270 S-377, O-272 S-379, O-273 S-380, O-275 S-383. A 2. karámhoz tartozhatott: O-82 S-101, O-83 S-102, O-84 S-103, O-265 S-370, O-265 S-390, O-265 S-391. A nem, vagy csak részben feltárt, de nagy valószínűséggel a karámok részét képező objektumokat pontozott kitöltéssel jelöltük a képen (184. kép).

⁶⁸³ VÁLYI 2003, 33; SZABÓ 2012, 79.

⁶⁸⁴ SZABÓ 2012, 83.

⁶⁸⁵ Lásd a 4.3.4 fejezetet.

⁶⁸⁶ LASZLOVSZKY 1982b.

⁶⁸⁷ Többek között Kiskunfélegyháza–Amler-bánya lelőhelyről (GALLINA – GULYÁS – MOLNÁR 2014, 312–313, 322).

⁶⁸⁸ Pl. Pácin–Alharaszt (RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 508).

avar kori karámok ismertek többek között Szedres–Apáti-pusztáról,⁶⁸⁹ valamint különböző formájú Árpád-kori karámokról van adatunk például az M0-s autópálya nyomvonalán feltárt lelőhelyekről,⁶⁹⁰ Ménfőcsanak–Szeles-dűlőről,⁶⁹¹ Kiskunfélegyháza–Amler-bányáról,⁶⁹² Kistelekről (több lelőhelyről)⁶⁹³ és Tatabányáról.⁶⁹⁴

4.3. Leletanyag értékelése

4.3.1. Kerámia

4.3.1.1. A kerámiaanyag általános jellemzői

Az összes jászfényszarui (biztosan Árpád-kori) kerámiáról elmondható, hogy lassú, kézzel hajtott korongon készült, legalábbis gyorskorongra utaló egyértelmű nyomok nem fordultak elő. Az edénytöredékek alapanyagának és soványításának makroszkópos tanulmányozásakor két nagy csoportot lehetett elkülöníteni: a homokos anyagú, olykor samottos soványítású kerámiákat, illetve a sokszor egészen nagy törmelékszemcsékkel, kavicsokkal (és mellette homokkal) soványított kerámiák csoportját.⁶⁹⁵ Az elsőként említett, magas homoktartalmú kerámiáknál számolnunk kell a természetes soványítás lehetőségével (ahogy azt sok esetben az archeometriai vizsgálatok eredményei is igazolták),⁶⁹⁶ tehát nem mindig beszélhetünk szándékosan hozzákevert adalékanyagról. A kerámiaüzalék használata kisebb-nagyobb mértékben mindkét csoportnál megfigyelhető, de nem jellemző.⁶⁹⁷ A sok homokot tartalmazó töredékek elsősorban a vörösre és feketére égetett példányok közül kerültek ki, míg törmelékszemcsével történő soványításra a fehér és a szürkés árnyalatú kerámiák között találtunk példát.

Érdekesség, hogy két fenékbélyeges edény aljtöredékén ugyanolyan, egymást nagyjából merőlegesen keresztező egyenesek láthatók, melyek téglalapokat, négyzeteket alkotnak, azonban az edények fizikai jellegében van némi eltérés. Az egyik egy szürkésfehérre égetett, kívül enyhén rózsaszínes árnyalatú világosszürke, lepattogzott felületű, belső oldalán grafitiszürke, törésfelületén szürkésfehér és szürke, homokkal és apró törmelékszemcsével soványított, alján sima és zsíros tapintású, kopott aljtöredék (28. tábla 1). A másik pedig egy bézsre égetett, külső oldalán szürke és foltos, alján drapp és szürke, homokkal és sok apró törmelékszemcsével soványított, külső oldalán viszonylag sima, alján érdes tapintású aljtöredék (28. tábla 2). Ez alapján látható, hogy a jó eséllyel egy időszakban készített edények esetében sem feltétlenül alkalmaztak ugyanolyan és ugyanannyi soványítóanyagot, ahogy a kiégetésben és a felületkezelésben is mutatkozhat eltérés.

Az edénytöredékek színvilágát tekintve három főbb típust lehetett elkülöníteni: a barna és sötétszürke, a vörös és vörösesbarna, illetve a fehér és világos színű kerámiák csoportját.

⁶⁸⁹ SZABÓ 2012, 64–66.

⁶⁹⁰ RÁCZ 2014b, 169–170.

⁶⁹¹ TAKÁCS 1996a, 204.

⁶⁹² A kiskunfélegyházi lelőhelyen megfigyelték, hogy míg a feltárt terület keleti szélén a nagyobb területeket körülhatároló karámok voltak jelen, addig az északi és északnyugati területeken kisebb területeket övező kör vagy négyszögletes alaprajzú karámokat hoztak létre (GALLINA – GULYÁS – MOLNÁR 2014, 322). Jászfényszarun a feltárt településrészlet házaihoz képest északra helyezkedtek el a karámok.

⁶⁹³ VÁLYI 2003, 33–37.

⁶⁹⁴ VÉKONY 1980, 29.

⁶⁹⁵ A kerámiaanyaggal kapcsolatos következtetéseket részben már korábban közöltük: BÍRÓ 2014.

⁶⁹⁶ BÍRÓ et al. 2014, 36–37.

⁶⁹⁷ A homokos anyagú kerámiáknál az archeopetrográfiai megfigyelések alapján több esetben is elvethető volt a kerámiaüzalék alkalmazása, mivel az eleinte samottnak vélt törmelékek többnyire kisebb-nagyobb méretű, olykor vasas elszíneződésű agyaggöbcecsek voltak. Azonban kis mértékben ennél az anyagscsoportnál is számolhatunk a tört kerámiával történő soványítással.

Mindegyik csoportnál megfigyelhetünk különböző árnyalatú változatokat, ilyen szempontból a fehér kerámiák tekinthetők a legváltozatosabbnak, mivel a hófehértől, a szürkésfehéren át egészen a világos rózsaszín árnyalatig változnak a színek.⁶⁹⁸ Alapvetően oxidatív körülmények között történt a kerámiák kiégetése, redukciós égetésre utaló jegyeket nem találtunk sem a makroszkópos, sem az archeometriai vizsgálatok során. Hogy a színvariációk pontosan mennyiben függenek a nyersanyagtól és mennyiben az égetés körülményeitől, az még megválaszolandó kérdés. Az bizonyos, hogy a korábban sötétebb színt okozó szerves anyag kiégetése miatt – a kaolin esetét leszámítva – mindenképp bekövetkezik egyfajta színváltozás a kerámiák kiégetése során.⁶⁹⁹ Jelen esetben az égetési hőmérséklet a vörös és szürke kerámiáknál ~800–1000°C-ra, az ezeknél későbbre keltezhető fehér kerámiáknál pedig 900–1000°C-ra becsülhető, tehát jelentős eltérés ebben a tekintetben nem tapasztalható a korábbi és a későbbi leletek között.⁷⁰⁰

4.3.1.2. Tipológia

Ahogy az általában jellemző az Árpád-kori települések leletanyagára, a jászfényszarui feltárásból származó kerámialeletek között is a fazekak domináltak. A hagyományos méretű fazekak formáját követik a nagyobb méretű edények, melyek fazékként és / vagy tárolóedényként funkcionálhattak. Ezek mellett kis számban fordultak elő bográcsokból származó töredékek, néhány példánnyal képviseltették magukat a palackok, valamint egy-két töredék esetében felmerült, hogy tálhoz vagy csészéhez tartozott. Az egyes edénytípusok korszakonkénti megoszlását az alábbi táblázatban foglaltuk össze (3. táblázat).⁷⁰¹

		11. század	12. század	13. század	14. század
Fazékfélék	Kisfazekak				
	Fazekak				
	Nagyméretű fazekak / tárolóedények				
Bográcsok					
Palackok					
Tálasedények	Tálak				
	Csészék				

3. táblázat: Az edénytípusok korszakonkénti megoszlása a Jászfényszarui–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyen feltárt kerámiák esetében

⁶⁹⁸ A fehér kerámiákat illetően lásd a 4.3.1.5 alfejezetet.

⁶⁹⁹ PARÁDI 1959, 9.

⁷⁰⁰ BÍRÓ et al. 2014, 37–38.

⁷⁰¹ A sötétebb szín az adott időszakba átnyúló, illetve a bizonytalan keltezésű példányokat jelöli az egyes edénytípusok vonatkozásában.

A fazekak igen változatos képet mutatnak a jászfényszarui leletanyagban, ami minden bizonnyal a település hosszú életével áll összefüggésben. A legkorábbinak tartható edényekből többnyire csekély méretű oldaltörödékek maradtak ránk. Ezek általában viszonylag vastag falú (1 cm körüli), egy-két esetben kicsit durvább anyagú, homokkal vagy samottal soványított, kézi korongolt, hullám- vagy vonalköteggel díszített példányok (pl. 11. tábla 8; 40. tábla 5). Az ezeken megfigyelhető fésűs díszítési mód főként a korábbi edényművességre jellemző, de még a 11. században is alkalmazták.⁷⁰² Egy peremtörödek is van köztük, amelynek belső oldalát hullámvonalköteggel díszítették (32. tábla 8).

A 11. század második felében, illetve a 12. század folyamán a fazekak alapanyaga többnyire homokos, esetenként samottal soványított, érdes tapintású, kézi korongolt. Peremük eleinte egyszerű kidolgozású, kihajló, tagolatlan. Díszítésük vonal- vagy hullámvonaldísz (4. tábla 1). Találunk kisebb méretű és átlagosnak mondható fazekakat is a falu lakóinak edénykészletében. A kislefak általában kihajló, lekerekített, esetleg a széle felé enyhén megvastagodó pereműek, formájuk gömbölyded (11. tábla 9; 12. tábla 5; 17. tábla 6; 37. tábla 11).⁷⁰³ Előfordulnak díszítetlen, illetve díszített példányok is. Többnyire a vállukat dekorálták, általában íves bekarcolásokkal / bevágásokkal (17. tábla 6), de sekély besímitott vonalakkal ellátott darab is szerepel a leletek között (37. tábla 11). A jászfényszarui kislefakhoz hasonló ismerünk többek között Jászberény–Borsóhalmáról, illetve Karlóca / Сремски Карловци / Sremski Karlovci (Szerbia) és Zimony / Земун / Zemun (Szerbia) között is előkerült egy ilyen edény. Ezek a példányok mindkét esetben 11. századi értéket rejtettek, földbe kerülésüket 1063 körülre, valamint a század utolsó harmadára tehetjük.⁷⁰⁴ Az átlagos méretű fazekak anyagban és formában nem térnek el a kisebb társaiktól, díszítésük is hasonló képet mutat (11. tábla 6; 18. tábla 1). A 11–12. századi fazekaknál a kihajló, egyenesen vágott vagy lekerekített szélű, tagolatlan (4. tábla 1),⁷⁰⁵ illetve a kihajló, lekerekített, kifelé enyhén megvastagodó perem (3. tábla 1–2; 18. tábla 1; 38. tábla 4; 48. tábla 1; 50. tábla 1–2; 53. tábla 7) alkalmazása figyelhető meg. Az egyik fazék esetében a nyak élesen megtörik és kihajló, enyhén felhúzott, lekerekített szélű peremben végződik (38. tábla 2). Ilyesmi tagolást mutat egy éles peremszéllal rendelkező 11–12. századi makói példány.⁷⁰⁶ Esetenként a perem külső oldala függőleges vagy ferde, szalagszerű (3. tábla 11; 6. tábla 2; 32. tábla 3; 46. tábla 2). Hasonló peremkidolgozás látható például több Letenye–Lapuleveles-dűlőn feltárt, 12. századi fazéknál.⁷⁰⁷

A 12. második felében – 13. század elején bekövetkező nyersanyagváltással a fazekak formája is változik. Ez leginkább a peremek tagoltságában és a nyúlánkabbá váló alkatban nyilvánul meg, ami például az 5. kültéri kemence (32. tábla 3), a 11. ház (7. tábla) és a 46. ház (31. tábla 3) fazekait összevetve érzékelhető. Továbbra is megfigyelhetők méretbeli variánsok, de mivel sok esetben csupán a kis átmérőjű peremtörödek maradt meg, csak feltételezhetjük, hogy az átlagosnál jelentősen kisebb méretű kislefak / bögrék (pl. 38. tábla 6) is hasonló formai jegyekkel bírhettek, mint a nagyobbak.⁷⁰⁸ A 12. század végétől kezdődően, a 13. század

⁷⁰² PARÁDI 1963, 223.

⁷⁰³ A Felsőzsolca–Várdombon feltárt 7. házból kerültek elő például hasonló formát mutató, 11–12. századra tehető edények (SIMONYI 2020, 51, 204, 9. tábla 2–3). További párhuzamként említhetjük a Makó–Igási út lelőhelyen napvilágot látott 42. objektum törödekeit (GULYÁS 2012, 75, 8. kép 1–2).

⁷⁰⁴ PARÁDI 1963, 206, 1. kép 1–2, 207, 222–223.

⁷⁰⁵ Letenye–Hergő-földek késő Árpád-kori, illetve Letenye–Lapuleveles-dűlő 12. századi leletei között is előfordult hasonló peremforma (MÜLLER 2008, 25–26; SZÁRAZ – HORVÁTH 2008, 23).

⁷⁰⁶ GULYÁS 2012, 76, 9. kép 4.

⁷⁰⁷ SZÁRAZ – HORVÁTH 2008, 23–24.

⁷⁰⁸ Viszonylag jól rekonstruálható formával rendelkező, egészen kicsi méretű kislefakat / bögrét, illetve ehhez tartozó törödeket nem nagyon találunk a késő Árpád-kori jászfényszarui leletek között – bár a korai edények között is csekély számuk –, ami alapján lehetséges, hogy az adott településen kevésbé voltak jellemzőek ezek a kisebb

folyamán a fazekak megnyúltak, vállban öblösödtek, peremkiképzésük pedig az idő előrehaladtával egyre nagyobb formai változatosságot mutat.⁷⁰⁹ A tagolás különböző formái már a 13. századot megelőzően megjelennek, az egyik ilyen töredék (20. tábla 2) 12. századi párhuzamát Kelecsényből ismerjük.⁷¹⁰ A kettőstagolású peremek igazán a 13. században válnak jellemzővé, majd a fejlettebb típusok esetében a két tag egymáshoz közelebb kerül és erősebb hornyot képez.⁷¹¹ A jászfényszarui anyagban is megfigyelhetők a különböző ívben kihajló, többnyire egyenesen vágott szélű és változó formájú bordával tagolt, felhúzott peremek, olykor finomabb (8. tábla 7),⁷¹² máskor élesebb bordával (26. tábla 2; 29. tábla 2), melyek között felülről sekély mélyedéssel tagolt (60. tábla 1),⁷¹³ vékony (31. tábla 3),⁷¹⁴ esetenként éles szélű darab is előfordul (33. tábla 2). A éles, már-már derékszögen megtörő tagolt peremekhez (pl. 37. tábla 3) hasonló került elő többek között a 12–13. század fordulójára keltezhető Csákányegyház falu és templomának területén végzett feltárás során.⁷¹⁵ A 13. században ezek mellett előfordulnak szögperemek (16. tábla 9; 52. tábla 1) és galléros peremek is (3. tábla 10; 58. tábla 3). Utóbbiak a 13. század elejétől jelen vannak, a 14. században gyakoriak.⁷¹⁶ Egy-két fedőhorony-szerű mélyedéssel ellátott peremtöredék is található a leletanyagban (13. tábla 3; 37. tábla 3–4). A 61. gödörből származó, világosszürke–fehéresszürke színű, nagyobb méretű példányhoz (37. tábla 4) képest méretben, profilban és részben díszítésben is hasonlóságot mutat egy Karos–Tobolykán, a 11. század végére – 12. század elejére keltezhető 8. ház kemencéjének tapasztásában lelt töredék.⁷¹⁷ Néhány hasonló peremkialakítású edény a 12–13. századi Kána anyagából is ismert.⁷¹⁸ A 38. ház leletei között említésre méltó még egy szürke peremtöredék, amelyen egysoros, tömött fogaskerék minta fut (20. tábla 5). Ez a peremtöredék a profilja alapján már a 13–14. századra mutat. Alkatilag hasonló, de szélein valamivel élesebb kialakítású egy Vas megyei 13. század második felére – 14. század első felére keltezett példány.⁷¹⁹ Szinte valamennyi említett késő Árpád-kori fazék- és peremforma, de még a díszítések tekintetében is jó párhuzamként szolgál a jászfényszarui kerámiák esetében a 12–13. századi kánai leletanyag.⁷²⁰ Némelyik edényperem kiképzése azonban kevésbé szokványos,

---

edények a 12. század végén és a 13. században. Azonban az is lehetséges, hogy a véletlen műve, hogy épp ezekből maradt meg kevesebb darab. Más lelőhelyeken a késő Árpád-korban is ugyanúgy jelen vannak ezek a kis méretű edénykék, mint korábban. A felsőzsolcai leletanyagban még nagyobb mennyiségben találhatók kislefázekak a 13. század időszakában, mint azelőtt (SIMONYI 2020, 157). Ugyanakkor például Zanat és Vát (Vas megye) kerámiaanyagában a peremátmérő alapján kategorizált kislefázekak az Árpád-kor egyes időszakai alatt végig kb. 37%-ot tettek ki az edények között, a 10 cm-nél kisebb peremátmérőjű bögrék pedig elenyésző számban fordultak elő, és a későbbi időszakban számuk egyre csökkent (SKRIBA 2016, 172–173).

⁷⁰⁹ Hasonló nyúlánkabb formájú fazekak számos késő Árpád-kori leletanyagban előfordulnak, így például Kána (TEREI 2016, 118, 3. kép), Visegrád–Sibrik-domb (BUZÁS et al. 2017, 222, 28. kép 1–4), Maglód 1. (RÁCZ 2019, 92, 7. ábra 2, 420, 216. kép 2, 421, 217. kép 1–2) és Felsőzsolca–Várdomb (SIMONYI 2020, 2154, 19. tábla 1) lelőhelyeken is megtalálhatók.

⁷¹⁰ WOLF 1989, 42–43, 14. kép 3.

⁷¹¹ HOLL 1963, 339.

⁷¹² A peremtípus tágabban véve a 12–13. századra keltezhető (WOLF 1989, 42–43, 14. kép 7; TEREI 2016, 121, 3. kép 4–5).

⁷¹³ Például a zsolcai kisvár körüli 1. árok leletei között találunk hasonló profilú, csigavonalas fazékhoz tartozó peremtöredéket (SIMONYI 2020, 54, 223, 29. tábla 9).

⁷¹⁴ Közel hasonló profillal rendelkezik egy 12–13. századra keltezhető, sárgásrózsaszín, homokkal soványított peremtöredék, amely Felsőzsolca–Várdombon került elő (SIMONYI 2020, 35, 54, 212, 17. tábla 4).

⁷¹⁵ LÁSZLÓ 2012, 328, 4. tábla 2.

⁷¹⁶ HOLL 1963, 339; ÍRÁSNÉ MELIS 1992b, 148, 33. kép 5.

⁷¹⁷ SIMONYI 2020, 258, 63. tábla 3.

⁷¹⁸ TEREI 2016, 119–120, 4. kép 6.

⁷¹⁹ KOLLER 2016, 146, 9. kép 4.

⁷²⁰ TEREI 2016, 115–122.

vízszintesen kihajló formát mutat (38. tábla 10),⁷²¹ de akad egy bográcsokat idéző, szögletes formájú, megvastagodó peremmel ellátott fazéktöredék is (26. tábla 4). A 13. században találunk még ezen kívül enyhén kihajló, felhúzott, külső oldalán bordával tagolt (16. tábla 2),⁷²² valamint felhúzott, szinte függőlegesen álló fazékperemeket is, melyek között akad egyenesen vágott (39. tábla 1), illetve felső szélén kannelúrával ellátott példány is (45. tábla 1; 57. tábla 8). Olykor már-már behúzottnak mondható a késő Árpád-kori fazekak peremkialakítása (20. tábla 7; 22. tábla 3; 46. tábla 9; 55. tábla 6). Hasonló peremforma figyelhető meg például egy 13. századi fehérre égetett, csigavonaldíszes fazéknál, amely Vácon, a Köztársaság úton került elő.⁷²³ Az Árpád-kor vége felé haladva a jászfényszarui kerámiáknál esetenként már azt tapasztalhatjuk, hogy az edény a pereménél éri el a legnagyobb szélességet, és nem a vállnál, vagy pedig alig keskenyebb a peremátmérő, mint a vállszélesség, valamint az oldalrész majdhogynem függőlegesen hat (29. tábla 3–4; 57. tábla 1). Ilyen alkatú, a legnagyobb szélességet a pereménél mutató, csigavonallal díszített és fenékbélyeggel ellátott fazék ismert például Cegléd határából, a tatárjárás idején elpusztult ház anyagából.⁷²⁴ Némely jászfényszarui fazékformák, peremkialakítások (pl. 29. tábla 1) már a 13–14. század közötti átmenethez köthető párhuzamokkal rendelkeznek.⁷²⁵

A késő Árpád-kori fazekak díszítései között megjelennek a korábbi minták újabb formái, így az íves bekarcolások / bevágások, a hullámvonal és a vonaldísz, a vonal- és hullámvonalköteg, olykor ezek kombinációja (8. tábla 7; 15. tábla 4–5; 20. tábla 4; 58. tábla 2),⁷²⁶ de emellett kedvelt díszítési módként alkalmazták a csigavonalat, melynek kivitelezése (vonalköz, karcolás mélysége, szélesség) változatos képet mutat (3. tábla 5; 11. tábla 5; 29. tábla 4; 31. tábla 3; 61. tábla 7;). A többi díszítéshez képest viszonylag kis számban vannak jelen a különböző fogaskerékkel mintázott fazekak (15. tábla 2, 9; 59. tábla 9).

Talán a fazekakon belül egy külön csoportként is kezelhetnénk azokat az edényeket, melyek általában kihajló, egyenesen vágott, rövid peremmel rendelkeznek és vállban öblösödnek, díszítésük pedig jellemzően hullámvonal (21. tábla 4; 30. tábla 1; 55. tábla 1). Hasonló példányt ismerünk Szelezsény / Sľažany (Szlovákia) területéről, amely a korai Árpád-korra datálható,⁷²⁷ illetve 11–12. századi keltezésű a Soroksár–Várhegyen,⁷²⁸ és a Makó–Igási út lelőhelyen talált töredék is.⁷²⁹ Habár formájuk bizonyos értelemben a korábbi korszakot idézi, és az említett párhuzamok is 11–12. századiak, a jászfényszarui darabok minden esetben a későbbi periódusra jellemző anyagból készültek, világosszürkére, sárgásfehérre égetettek, valamint a velük együtt talált kerámiák párhuzamai is többnyire a 12. század végére – 13. századra tehetők.

Általánosságban elmondható, hogy a fazekak anyaga az idő előrehaladtával egyre finomabbá válik, falvastagságuk is fokozatosan csökken. Díszítésük a váll mellett a

⁷²¹ Formailag részben hasonló egy Felsőzsolca–Várdombon lelt töredék, amely a bolygatás miatt bizonytalan keltezésű 6. kemence környékéről került elő, a 10–12. század között létező település I. és II. fázisába sorolható töredékekkel együtt (SIMONYI 2020, 210, 15. tábla 1). Ugyanezen a lelőhelyen, a 13. század közepén létesített kisvárat övező 1. árok leletei között is található egy hasonló formájú, felső részén kicsit kevésbé ívelt darab (SIMONYI 2020, 54, 223, 28. tábla 8).

⁷²² Hasonló formájú, 13. századi példányt ismerünk Toka falu területéről (WOLF 1989, 102–103, 65. kép 7).

⁷²³ RÁCZ 2012, 23.

⁷²⁴ GULYÁS 2014, 51, 7. kép 2.

⁷²⁵ Paks–Cseresznyés lelőhelyen került elő például hasonló fazék (KODOLÁNYI – MESTERHÁZY-ÁCS 2016, 289, 3. kép).

⁷²⁶ A bekarcolt ívek és a csigavonal kombinációja gyakran előfordul a késő Árpád-korban. A 2. karámból származó ilyen díszítésű fazékhoz (58. tábla 2) hasonló, 13. századi keltezésű példányról van adatuk Toka faluból (WOLF 1989, 100, 64. kép 1). A 27. házban lelt hullámvonalköteggel díszített töredékekhez hasonló mintájú, kicsit vastagabb falú, 11–12. századi fazék ismert Csíksomlyóról (BOTÁR 2014, 45, 9. kép 4).

⁷²⁷ TAKÁCS 1996b, 147, Abb. 4, 10; 156.

⁷²⁸ ÍRÁSNÉ MELIS 1992b, 150, 35. kép 10.

⁷²⁹ GULYÁS 2012, 77, 2.

későbbiekben az edény többi részére is kiterjed, esetenként még a perem külső és belső oldalát is érinti (7. tábla; 16. tábla 3; 53. tábla 12).

Nagyméretű fazekak / tárolóedények

A nagyméretű fazekak vagy tárolóedények hiányoznak a település korai edényművességének termékei közül, legkorábbi felbukkanásuk a 12. századra, talán annak is inkább a második felére tehető. Ezek az edények elsősorban méretbeli eltérést mutatnak a fazekakhoz képest, amivel a kerámia bizonyos részein a sokkal jelentősebb falvastagság is együtt jár. Azonban formájuk, díszítési módjuk hasonló az átlagos fazekakéhoz. Az egyik korai példány kihajló, lekerekített peremű, vállban öblösödik, lefelé erősen összeszűkül. Közvetlenül a nyakvonal alatt enyhén ívelt, szinte egyenes bekarcolásokkal díszítették (13. tábla 1). Az ennél későbbi, már a 13. századra tehető példányok is a hasonló korú fazekak formáját idézik, peremük is többféle tagolt formát mutat, díszítésük pedig íves bekarcolás / bevágás, csigavonal, hullámvonal vagy ezek kombinációja (5. tábla 5; 23. tábla 3; 24. tábla 2; 25. tábla 1; 43. tábla 1), de előfordul kívül csigavonaldíszes, peremének belső oldalán pedig hullámvonaldíszes darab is (43. tábla 1). Teljes edény nem került elő, de a legtöbb darabból rekonstruálható példány feltehetően több mint 60 cm magasságú volt (23. tábla 3).

Bográcsok

Mindössze 18 bográcshoz köthető töredék került elő, valamennyi fémüstöt utánzó típushoz tartozhatott. Egy részük oldaltöredék, illetve nagyon kis méretű peremtöredék volt, 12 esetben lehetett a peremátmérőt, valamint a bográcsra jellemző peremet kisserkeszteni. Ezek alapján a jászfényszarui településen a 12. századtól számolhatunk az edénytípus jelenlétével, melynek feltehetően egyik legkorábbi képviselője egy homokos anyagból készített, befelé kiszélesedő peremű, ferdén átfűrt fülű, enyhén ívelt bekarcolásokkal díszített darab (40. tábla 4). A további példányok között található egy peremtöredék, melynek befelé nyúló szélé lekerekített, és valószínűleg a külső szélé sem volt teljesen egy síkban az oldalfallal. Hasonló peremmel rendelkezett egy kislalföldi bogrács.⁷³⁰ Egyelőre párhuzam nélkül áll egy részben legömbölyített peremű, pecsétlőkerékkel díszített darab (45. tábla 6). Több olyan bogrács töredék is előkerült, amelyet külső és belső oldala felé is kiszélesedő peremmel láttak el (8. tábla 5; 19. tábla 1; 61. tábla 8). Hasonló, 12. század végére – 13. század elejére datált példányok Soroksár–Várhegyen kerültek elő.⁷³¹ Emellett élesen, egyenesen vágott, T-profilú peremmel rendelkező bográcsok is találhatók a leletek között (27. tábla 1; 30. tábla 6), melyeknél egy esetben lehetett megfigyelni a függőlegesen átfűrt fülrészt (16. tábla 1). Ezek között egy olyan töredék is található, amely peremének belső szélé enyhén hegyesen lekerekített, fordított L-profilú (58. tábla 1). Részben hasonló, de külső szélén kicsit vastagabb példány került elő abból az árokból, amely Felsőzsolca–Várdomb 13. század közepén épített kisvárat övezte.⁷³² Pár díszített darab is előfordul, melyeken bekarcolt (csiga)vonaldísz, illetve egymást metsző hullámvonalkötegek láthatók (12. tábla 4; 19. tábla 2; 51. tábla 2). A legkésőbbi példányoknak tarthatjuk a szögletes formájú, ferdén átfűrt füllel ellátott, bézsre, valamint szürkésfehérre égetett, egy esetben hullámvonalköteggel díszített darabokat (35. tábla 2–3), melyek feltehetően a 13. században voltak használatban.⁷³³

⁷³⁰ TAKÁCS 1996b, 171, 16. Abb.

⁷³¹ ÍRÁSNÉ MELIS 1992b, 146, 31. kép 9.

⁷³² SIMONYI 2020, 41, 54, 222, 27. tábla 2.

⁷³³ Többek között a 13. század közepén épített zsolcai kisvárat övező 1. árokból származó kerámiák között található hasonló (SIMONYI 2020, 54, 223, 28. tábla 9).

Nyersanyaguk, illetve a kísérőleletek alapján a 12. század végén jelenhettek meg a feltárt településrészen a palackok, melyek a falu legkésőbbi időszakáig használatban maradtak. Mindazonáltal csupán 11 esetben valószínűsíthető, hogy az adott töredék palackhoz tartozott, ép edény nem került elő. Az egyik elsőnek tartható példány egy, a korai periódusra jellemző homokos, finom anyagból készült, enyhén kihajló, egyenes szélű peremtöredék, melynek külső oldala finoman bordázott (32. tábla 9). Hasonló formát mutat egy 10–11. századra keltezett Vas megyei példány.⁷³⁴ Habár csak aljtöredék, kialakítása és színe alapján mégis valószínűnek tartjuk, hogy palackhoz tartozott egy másik, finomabb anyagú darab (5. tábla 4). Ennél a példánynál szembevetve a külső oldal vörös színével szemben a belső oldal homogén szürke színe. Ehhez hasonló színezetet az Orosháza–Bónum, faluhely lelőhelyről származó palackoknál volt alkalmunk megfigyelni.⁷³⁵ Hasonló aljkialakítás látható némelyik 10. századi borsodi tál esetében,⁷³⁶ egy 12–13. századi fenéktöredéken, amely Dicházán került elő,⁷³⁷ valamint a középkori Décsén talált egyik késő középkori kerámiatöredéken.⁷³⁸ Már a későbbi anyagtípust képviseli egy vörösre égetett, enyhén kihajló peremű, nagyon apró fogaskerékmintával ellátott palack perem- és válltöredéke, melynek belső oldalán jól láthatók az összedolgozási nyomok (16. tábla 8). Ez a palack hasonló lehetett a Pápa–Téglagyár lelőhelyről származó példányokhoz, amelyeket a 12. századra vagy a 13. század első felére lehetett keltezni.⁷³⁹ Fogaskerékmintás díszítés például egy Székesfehérvár–Palotaváros Központi Park területén lelt kora Árpád-kori palacknyakon is látható.⁷⁴⁰ Az előbbi jászfényszarui példányhoz kicsit hasonló anyagú, de törmelékszemcsékkel erősen soványított, egy élénk vörösre égetett, vonalköteggel díszített nyaktöredék (47. tábla 5). Sötétvörös színe, aljkiképzése, illetve polírozott felületkezelése alapján vélünk összetartozónak, és egykor egy palackot alkotó darabnak egy nyak és egy aljtöredéket (47. tábla 1), valamint finom anyaga és polírozott felülete alapján ugyancsak palackhoz tartozhatott egy válltöredék (37. tábla 2). Polírozott korszak ismerünk egy endrődi 11–13. századi lelőhelyről (END0006).⁷⁴¹ Az Árpád-kori Böszörmény falu 12–13. századi kerámiái között is volt egy polírozott és narancssárga engóbbal bevont palacknyaktöredék.⁷⁴² A pápai Fő téren végzett feltárás során a 13–14. században keletkezett rétegből kerültek elő hasonló polírozott darabok.⁷⁴³ A 13. század közepére – végére keltezhető palackok között sárgásfehérre, illetve fehérre égetett példányokat is találunk, felületüket pedig – többnyire sűrű és nagy amplitúdójú – hullámvonal vagy csigavonal díszíti (41. tábla 3; 50. tábla 5; 52. tábla 2; 61. tábla 9).⁷⁴⁴

⁷³⁴ KOLLER 2016, 11. kép 9.

⁷³⁵ A Rózsa Zoltán, majd Gyucha Attila által vezetett feltárásból származó leletek alapján jelenlegi ismereteink szerint erről a lelőhelyről került elő eddig a legtöbb Árpád-kori palacktöredék a Kárpát-medence viszonylatában. Az orosházi falu a leletek szerint a 12–13. században létezett, kerámiaanyagában pedig több mint 550 ilyen edénytöredékkal számolhatunk (RÓZSA 2019, 43, 45).

⁷³⁶ WOLF 2019, 408, 11. tábla, 410, 13. tábla 1, 417, 20. tábla, 433, 36. tábla 1, 450, 53. tábla, 475, 78. tábla 6.

⁷³⁷ WOLF 1989, 24–25, 7. kép 13.

⁷³⁸ JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 569, 586, 1. tábla 2.

⁷³⁹ TAKÁCS 1996b, 155, 8. Abb. 8–9; 172.

⁷⁴⁰ REICH 2015, 124, 2. tábla 12.

⁷⁴¹ JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 273, 39. tábla 6–7, 290, 56. tábla 1–2.

⁷⁴² BÁLINT 2016, 266–267, 5. kép.

⁷⁴³ HERBST 2016a, 27, 129, 26. tábla 9, 130, 27. tábla 4; HERBST 2016b, 191, 201, 5. tábla 5, 202, 6. tábla 7.

⁷⁴⁴ A sűrű hullámvonalal díszített példányok jászági párhuzamaként említhető a Jászdózs–Jászapáti lelőhelyen feltárt tatárjáráskori kincsleletet rejtő palack (POLGÁR 2007, 91). A csigavonaldíszes fehér palackok esetében késő Árpád-kori párhuzamok ismertek például Hejőkeresztúr–Vizekköze (WOLF 1997, 197, Kat. sz.: XIX/29), illetve Maglód 1. lelőhelyről (RÁCZ 2019, 427, 223. kép 3–5).

Tálak, csészek

Röviden ki kell térnünk a tálak és csészek kérdésére is, habár a jászfényszarui anyag csak „nyomokban” tartalmaz ilyen típusú edényekből származó töredéket. Egy homokos anyagból készített, valószínűleg 12. századi edényalj esetében azt tapasztaltuk, hogy oldalának felső széle sima, enyhén behajlik, feltehetően itt ért véget, nem folytatódott felfelé, ugyanakkor mégsincs egyértelmű pereme (54. tábla 1). Lehetséges, hogy eredetileg is tálnak készítették az adott kerámiát, csak épp úgy tört el, hogy már nem rajzolódik ki olyan élesen a pereme, de az oldalszél felülete alapján az sem kizárt, hogy esetleg egy korábbi fazéktöredék kapott másodlagos funkciót némi átalakítást követően, ahogy azt például az orsókarikáknál is több esetben megfigyelhetjük. Még egy másik töredéket említhetünk itt, azonban tipológiai besorolása ennek is kérdéses. Ez egy fehérre égetett, nagyon finom anyagú és vékony falú, tagolt peremtöredék, melynek széle elvékonyodik (21. tábla 3). Finom anyaga, mérete és törekény kialakítása alapján merült fel, hogy esetleg valamiféle kisebb tálka vagy csésze részét képezte, de az is lehetséges, hogy egy nagyon finom kidolgozású fazék pereme volt. Funkciójától függetlenül anyaga, vékony fala és peremkialakítása alapján feltehetően a 13., esetleg a 14. században lehetett használatban.⁷⁴⁵

Orsókarikák

Az edények mellett egyéb kerámiatárgyként említhetjük az orsókarikákat, melyekből 8 került elő az Árpád-kori objektumokból. Csupán egy esetében merülhet fel, hogy eleve orsókarikának készült (42. tábla 7), bár ennek a példánynak az anyaga is eltér a többitől, így az is lehetséges, hogy egy korábbi tárgy került valahogy az adott objektumba. Az összes többi orsókarikát – vagy orsókarika-kezdeményt – korábbi edények oldalából alakították ki, amire az olykor megfigyelhető ívelés és díszítés (12. tábla 9; 34. tábla 17; 42. tábla 8) mellett egy megkezdett, nagyjából kör alakúra formált, de csak részben átfűrt példány alapján is következtethetünk. Alapanyaguk esetenként az Árpád-kor első felében készített kerámiából származhatott, amire elsősorban a hasonló korú edényekéhez hasonló, vörösesbarnára égetett, homokos, általában érdes tapintású (6. tábla 7; 12. tábla 9), ritkábban hasonló jellegű, de finomabb tapintású (34. tábla 17) anyag utal. Az egyik darabot egy világosvörös, finom anyagú, függőleges irányban polírozott edény oldalából (talán nyakából) alakították ki (44. tábla 7). Egy esetben a szürkésfehér, finom alapanyag miatt feltételezhető, hogy ennél későbbi edénytöredéket használtak fel (37. tábla 7).

4.3.1.3. Díszítési módok

A kerámiák között viszonylag sok díszítettet találunk, de vannak teljesen díszítetlen és jellegtelen töredékek is. A leggyakoribb díszítés a pálcával húzott csigavonal (18. tábla 4; 23. tábla 3; 29. tábla 2–4; 31. tábla 3; 61. tábla 7), melynek különböző változatai fordulnak elő a jászfényszarui anyagban. Északkelet-magyarországi kerámiák tanúsága alapján a kisebb közzel, sűrűbben bekarcolt csigavonalhoz képest később válik jellemzővé a nagyobb közzel bekarcolt változat.⁷⁴⁶ Ezen kívül több esetben megfigyelhető a párhuzamosan futó, széles közéssel bekarcolt vonaldísz (3. tábla 4; 9. tábla 6; 37. tábla 6),⁷⁴⁷ a hullámvonal (4. tábla 1;

⁷⁴⁵ A fehérre égetett agyagból készül, vékony falú, különböző formájú csészek jellegzetes 13–14. századi tárgyak. Ilyeneket ismerünk többek között Visegrád–Duna-parti út 1. lelőhelyről (BÁRD 2014, 361, 1–2, 4) és Maglód 1. lelőhelyről is (RÁCZ 2019, 92, 7. ábra 11–12). Ugyanakkor a hasonló anyagú és vékony falú, tagolt peremű fazékok is jelen vannak ebben az időszakban (RÁCZ 2019, 92, 1–3), így pusztán egy kis méretű peremtöredék alapján nehéz eldönteni, hogy egy kisebb fazékhoz vagy esetleg egy tálkához / csészéhez tartozott-e.

⁷⁴⁶ SIMONYI 2005, 48, 9. kép.

⁷⁴⁷ 12. századi párhuzamait többek között Üllő 10. (RÁCZ 2019, 452, 248. kép 1) és Karos–Tobolyka lelőhelyről ismerjük (SIMONYI 2020, 262, 67. tábla 4–8).

21. tábla 4; 27. tábla 5–6; 41. tábla 3),⁷⁴⁸ a vonalköteg (4. tábla 3; 16. tábla 7; 47. tábla 5),⁷⁴⁹ a hullámvonalköteg (11. tábla 8; 12. tábla 4; 15. tábla 4–5; 34. tábla 5; 35. tábla 2; 40. tábla 5; 60. tábla 4; 61. tábla 3),⁷⁵⁰ illetve az ívelt bekarcolások vagy bevágások alkalmazása is, melyek egy vagy két sorba rendezve fordulnak elő (11. tábla 6; 12. tábla 7; 13. tábla 1; 17. tábla 6; 18. tábla 3; 20. tábla 4; 40. tábla 4).⁷⁵¹ Némelyik töredéknek a teljes felületét vonaldísz tölti ki (16. tábla 7). Hasonló kerámiák kerültek elő END0006 lelőhelyről, 11–13. századi környezetből.⁷⁵² Egy-két esetben sekélyen besimított vízszintes vonalak díszítik az edény felületét (14. tábla 6). Pár töredéknél a hullámvonal már inkább girland díszítésnek nevezhető (33. tábla 9–10). Fordított, felül ívelt girland látható egy kis méretű válltöredéken (37. tábla 5). Néhány kerámiát fogaskerékkel benyomott mintával dekoráltak (5. tábla 3; 8. tábla 2; 16. tábla 8; 20. tábla 5; 34. tábla 6; 35. tábla 4; 41. tábla 2; 47. tábla 3; 59. tábla 9). A minta olykor szélesebb közzel helyezkedik az edény felületén (35. tábla 4).⁷⁵³ Az egyik töredék tanúsága alapján esetenként keskeny, hosszúkás fogakkal rendelkezett a kerék, amivel a kerámia felületét díszítették (52. tábla 10;).⁷⁵⁴ A pénzzel keltezett andornaktályai fazék alapján – amelyben Kálmán királyé (1095–1116) a záróveret – a 11. század második felére tehető a fogaskerékkel benyomott minta első datálható megjelenése.⁷⁵⁵ A tudomány mai állása szerint a 12. század folyamán és a 13. század első felében is megtalálható ez a díszítőmotívum.⁷⁵⁶ Az utóbbi megállapításra éppen bizonyítékként szolgál némelyik jászfényszarui darab (pl. 5. tábla 3; 34. tábla 6), mivel a fehér kerámia csak a 12. század végén – 13. század elején jelenik meg,⁷⁵⁷ és ez a fogaskerékkel benyomott díszű fragmentum éppen fehér töredékek mellett került elő. Pap Ildikó Katalin a közelmúltban megjelent publikációjában, Sárvár–Faképi-dűlő kora Árpád-kori leletanyagának elemzése kapcsán tette azt a megfigyelést, miszerint Vas megye területén, a Nyugat-Dunántúlon és a nyugati, délnyugati határokon egyre több példa található a fogaskerékminta korábbi (11. század közepe, vége előtti) jelenlétére.⁷⁵⁸ Török Gyula a halimbai temető érmével keltezhető sírjaiból származó fogaskerékmintás edények alapján a 11. század végére – 12. század elejére,⁷⁵⁹ Parádi Nándor a fentebb említett andornaktályai fazék és a hozzátartozó érmék alapján a 11. század végére – 12. század elejére keltezte eme minta megjelenését.⁷⁶⁰ A jászfényszarui anyagban is feltehetően ekkor, illetve a 12. század folyamán jelent meg először ez a díszítési mód, de – ahogy arra az említett fogaskerékmintával díszített

⁷⁴⁸ SIMONYI 2020, 234, 39. tábla 2.

⁷⁴⁹ RÁCZ 2019, 436, 232. kép 2.

⁷⁵⁰ RÁCZ 2019, 419, 215. kép 7.

⁷⁵¹ A díszítési módok elnevezését illetően az íves bekarcolásokat elkülönítjük a körömbenyomkodástól, illetve külön típust képez a girland díszítés. A körömbenyomkodás alatt a ténylegesen körömmel készített mintát értjük (6. tábla 5). A szakirodalomban gyakran az íves bekarcolást is körömbenyomkodásnak nevezik, de mivel ezeket a díszítéseket általában pálcával karcolták be (8. tábla 7), ezért következetesen íves bekarcolásként említjük. Ennek egy további változata, amikor nem bekarcolták, hanem bevágással alakították ki az íveket (11. tábla 6; 24. tábla 2). Girland díszítésnek nevezzük, amikor teljes ívek, és nem csak íves bekarcolások helyezkednek el egymás mellett úgy, hogy a végeik összeérnek. Az egyes ívek olykor hurokkal vagy ponttal kapcsolódnak egymáshoz (pl. LUKÁCS et al. 2015, 1. tábla 7). A jászfényszarui leletek között ennek egyszerűbb változata fordul elő, hurok vagy pont nélkül (33. tábla 9–10).

⁷⁵² JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 207, 274, 40. tábla 1–9.

⁷⁵³ Hasonló, 11. századra keltezett példány ismert Üllő 2. lelőhelyről (RÁCZ 2019, 89, 4. ábra, 451, 247. tábla 4).

⁷⁵⁴ Ilyen fogaskerékkel díszíthettek több 11. századi szentistváni (SZÖLLŐSY 2013, 138, I. tábla 3, 5–7, 139, II. tábla 3) és néhány Mezőkeresztes–Lucernáson lelt 12. századi töredéket (SIMONYI 2020, 111, 88. kép, 308, 114. tábla 1, 10, 319, 125. tábla 4).

⁷⁵⁵ PARÁDI 1963, 223; SZABÓ 1975, 23–24; MESTERHÁZY 1983, 154; SIMONYI 2005, 51.

⁷⁵⁶ PARÁDI 1959, 44; SZABÓ 1975, 23.

⁷⁵⁷ HOLL 1963, 336.

⁷⁵⁸ PAP 2013, 251–252.

⁷⁵⁹ TÖRÖK 1962, 69, 96.

⁷⁶⁰ PARÁDI 1963, 223.

fehér töredékek is utalnak – a következő időszakban, az Árpád-kor későbbi fázisában is alkalmazták.

A már jól ismert Árpád-kori díszítések között néhány érdekesség is előfordul. Egy kicsi nyaktöredéken olyan sűrű hullámvonalak futnak szorosan egymás felett, hogy az már inkább zezzug mintának mondható (32. tábla 4). Hasonló díszítésű, 10. századra keltezett edény töredékei ismertek Maglód 1. lelőhelyről.⁷⁶¹ Egy oldaltöredéket egymástól pár cm-re lévő vonalkötegek díszítenek, amelyek között átlós irányú, sraffozott hatást keltő simítás látható (4. tábla 9). Ez a mikroszkópos megfigyelések alapján nem alkotott külön réteget, így valószínűbb, hogy csak a nedves ronggyal való simítás során keletkezett.⁷⁶² Az egyik legkülönlegesebb darabnak számít az a vékony falú, világosszürkére és sárgásbarnára égetett bogrács-oldaltöredék, amelynek oldalát pecsétlőkerékkel készített sávok díszítik. A perem alatt sekélyen besimított vonal fut, alatta egymástól 1,6–1,6–2,2 cm távolságra négy, kis méretű pecséthengerrel benyomott, háromszögek és átlós vonalak alkotta sorminta helyezkedik el. A minta a következő: alapján álló háromszög, két balra dőlő átlós rovátka, csúcsával lefelé álló háromszög, két jobbra dőlő átlósrovátka, és a továbbiakban ez a sorrend ismétlődik. A csúcukkal lefelé álló háromszögek nem mindig rajzolódnak ki olyan egyértelműen, mint az alapjukon állók, néhol a változó dőlésű rovátkák adják ki a lefelé álló háromszöget. A négy sormintát valószínűleg ugyanazzal a pecséthengerrel (inkább egy kör alakú lapot lehet elképzelni, aminek a kb. 0,5 cm széles peremébe vésték a mintát) készítették, de nem mindenhol nyomták egyenletesen a kerámia felületére (45. tábla 6). Némileg hasonló jellegű, egy sávban elhelyezkedő, bepecsételt, de nem háromszög, hanem rombusz alakú mustrával díszített edényt többek között a 12–13. századi kánai,⁷⁶³ valamint a késő Árpád-kori hegyközi leletanyagból ismerünk.⁷⁶⁴ Az eddig leginkább hasonlító mintasort a 13. század második felére – 14. századi első felére keltezhető, Vas megyei Besenyő falu területéről származó leletek között találtuk meg.⁷⁶⁵ A különböző állású háromszögek alkotta bepecsételt sormintát több esetben a kölkedi kora avar kori kerámiákon is megfigyelhetjük, de ez csak formai egyezésnek tekinthető.⁷⁶⁶ Szintén különleges darabnak számít ebben a leletanyagban három, hasonló edényekhez tartozó, belső peremdísszel ellátott edénytöredék (7. tábla; 16. tábla 3; 53. tábla 12). A fazekas éppen csak az edény belsejét és a perem alatti vékony sávot hagyta díszítetlenül, az összes többi felületet hullámvonalköteg vagy sűrű vonalköteg borítja. A peremnek nem csak külső, de belső oldalán is hullámvonalköteg fut, ami az Árpád-kor viszonylatában annyira nem jellemző. Mégis találunk további belső peremdísszel – hullámvonallal, hullámvonalköteggel vagy kettős vonallal – ellátott példányokat is a jászfényszarui anyagban (32. tábla 8; 42. tábla 4; 42. tábla 11; 43. tábla 1). Ez a késő avar kori kerámiákon előforduló díszítésmód (belső peremdísz) megtalálható Csincse 9. századi leletei között,⁷⁶⁷ illetve Felsőzsolca–Várdombról is ismerünk ilyen archaikus díszítésű kerámiát.⁷⁶⁸ A perem belső oldalán díszített töredék ismert a váci püspöki székhely 9–11. századi, valamint Sződ–Nevelek-dűlő lelőhely késő avar kori – 9. századi és Árpád-kori leletei közül is.⁷⁶⁹ A jászfényszarui példány díszítéséhez hasonlót is korábbi leletanyagokban találni inkább, ilyen töredéket leltek Veresegyház–Szentjakabon (8–

⁷⁶¹ RÁCZ 2019, 87, 2. ábra 9, 418, 214. kép 1, 419, 215. kép 2.

⁷⁶² SIMONYI 2005, 46–47.

⁷⁶³ TEREI 2010b, 105, 25. ábra 7.

⁷⁶⁴ GÖMÖRI 2002, 187, 153. kép 15.

⁷⁶⁵ KOLLER 2016, 147, 10. kép 8–9.

⁷⁶⁶ HAJNAL 2013, 176, 1. kép 6; 178, 2. kép 7; 180, 4. kép 1,4.; 181, 5. kép 4; 184, 8. kép 2b díszítéstípus.

⁷⁶⁷ FISCHL 1995, 35, 43, 7. ábra 1; 44, 8. ábra 1–2; 45, 9. ábra 1; 46, 10. ábra 1, 3–4.

⁷⁶⁸ SIMONYI 2003b, 122, 14. kép 4, 6, 8.

⁷⁶⁹ RÁCZ 2016b, 108, 4. kép; RÁCZ 2019, 505, 301. kép 7.

9. század),⁷⁷⁰ Visegrád–Sibrik-dombon (8–9. század),⁷⁷¹ illetve belső peremdiszes edény a 10. századi borsodi,⁷⁷² a Karos–Tobolykán feltárt 10–11. századi,⁷⁷³ valamint a kora Árpád-kori makói leletek között is volt.⁷⁷⁴ A belső peremdisz 10. századi továbbélésének lehetősége már korábban is felmerült a kutatásban,⁷⁷⁵ azonban a jászfényszarui fazéktöredék korszak tekintetében ennél is tovább mutat, ráadásul a most tárgyalt településen több belső peremdiszes töredék is napvilágot látott, melyek többségében késő Árpád-kori edényhez tartozhattak.⁷⁷⁶ Bár itt most elsősorban a perem belső oldalának díszítésével foglalkoztunk, meg kell jegyezzük, hogy a perem külső oldalának díszítése sem általánosan megfigyelhető jelenség. Több lelőhely publikált kerámiaanyagát átnézve sem találunk túl sok példát, így csak párat említünk: Visegrád–Sibrik-dombon került elő egy zezzugmintás töredék a 8–9. és 10–11. századi kerámialeletek között.⁷⁷⁷ Bonyhádon látott napvilágot egy külső oldalán hullámvonallal díszített, nagyméretű, fazék formájú edényhez tartozó példány.⁷⁷⁸ A középkori Besenyő falu területéről származó, 14–15. századra keltezett leletek között is van egy hasonló díszítésű peremtöredék, ami egy kiöntőcsöves kancsó részét képezhette.⁷⁷⁹

A jellemző díszítési módok esetenként kombinálódtak, így megfigyelhető az íves bevágás hullámvonallal (24. tábla 2) vagy csigavonallal (58. tábla 2), a hullámvonal csigavonallal (5. tábla 5; 48. tábla 4), a vonalköteg hullámvonalköteggel (3. tábla 5; 7. tábla), valamint a (csiga)vonallal girlanddal (37. tábla 5) történő párosítása is. A jászfényszarui leletek esetében úgy tapasztaltuk, hogy inkább a 12–13. századi formát, peremkialakítást mutató edényeken, illetve gyakran fehér kerámiákon fordulnak elő ezek a kombinációk, ugyanakkor más lelőhelyek tanúsága alapján az Árpád-kor korai és későbbi szakaszában egyaránt kimutatható az eltérő díszítések társítása.⁷⁸⁰

⁷⁷⁰ MESTERHÁZY – HORVÁTH 1983, 114, 2. kép 7–8; 121.

⁷⁷¹ BUZÁS et al. 2017, 212, 20. kép 5, 216, 22. kép 4.

⁷⁷² WOLF 2003, 85, 88, 2. kép 1; WOLF 2019, 50, 458, 61. tábla 1–2, 474, 77. tábla 2, 490, 93. tábla 3.

⁷⁷³ SIMONYI 2020, 93, 276, 81. tábla 10.

⁷⁷⁴ GULYÁS 2012, 77, 10. kép 1–3.

⁷⁷⁵ WOLF 2003, 96; WOLF 2019, 50 – további irodalommal.

⁷⁷⁶ Korábbi, csak a házak anyagával foglalkozó tanulmányainkban is késő Árpád-korinak ítéltük az említett belső peremdiszes példányt, habár a korábbi párhuzamok némileg ez ellen szóltak. Azonban a teljes anyagot áttekintve az azonos anyagú, formájú és díszítésű, de egyértelműen fehérre égett agyagból készített darabok (7. tábla vö. 16. tábla 3; 53. tábla 12) alátámasztani látszanak a feltevést. A 11. ház kerámiája is világosabb árnyalatú lehetett korábban, mivel minden egyéb, anyagára vonatkozó tulajdonságát tekintve megegyezik a másik két példánnyal.

⁷⁷⁷ BUZÁS et al. 2017, 211, 19. kép 8.

⁷⁷⁸ SZABÓ et al. 2016, 100, 1. tábla 7.

⁷⁷⁹ Kvassay Judit a töredék peremátmérőhöz képest vastag fala, illetve az edény belseje felé lejtősen levágott, gyakran hullámvonallal díszített peremszéle alapján határozta meg kiöntőcsöves kancsóhoz tartozó töredékként az adott tárgyat (KVASSAY 2012, 372, 377, 3. ábra 2).

⁷⁸⁰ Együtt alkalmaztak hullám- és vonalköteg díszítést több 10. századi borsodi (WOLF 2019, 401, 4. tábla 3, 413, 16. tábla 2–3) és némelyik 12–13. századi Pácin–Alharaszt-dűlőn feltárt kerámián (POLYÁK 2015, 108, 2. tábla 5), de a hasonló korú jászfényszarui edényeken is előfordul (7. tábla). Hullámvonal és csigavonal díszítést figyelhetünk meg Karos–Tobolyka (SIMONYI 2020, 93, 271, 76. tábla 1), illetve a Vas megyei Besenyő falu 10–11. századi edényei (KOLLER 2016, 142, 7. kép 9), Vecsés 67. lelőhely 12. századi (RÁCZ 2019, 90, 5. ábra 1, 485, 281. kép 1), Pácin–Alharaszt-dűlő 12–13. századi (POLYÁK 2015, 108, 2. tábla 3), Üllő 7. lelőhely 13. századi (RÁCZ 2019, 93, 8. ábra 6), illetve Letenye–Hergyó-földek késő Árpád-kori (MÜLLER 2008, 25–26) fazekainál. Karos–Tobolyka IV. fázisának (11. század vége – 12. század eleje) edényei között (SIMONYI 2020, 93–95, 290, 95. tábla 2), valamint a bemutatott jászfényszarui fehér kerámiák között (24. tábla 2) is találunk ferde vagy ívelt bekarcolások és hullámvonal alkotta kombinációt. A ferde vagy ívelt bekarcolások, bevágások és csigavonal alkotta párosítás megtalálható az említett Vas megyei Besenyő 10–11. századi (KOLLER 2016, 141, 6. kép 1, 142, 7. kép 8) és 12–13. századi (KOLLER 2016, 144, 8. kép 1, 6–7), továbbá Kána 12–13. századi leleteinél is (TEREI 2016, 123, 7. kép). A sor természetesen még bővíthető lenne további lelőhelyekkel, illetve egyéb kombinációkkal, de talán az említett példák alapján is jól látható, hogy a különböző díszítési módok társítása az Árpád-kor folyamán végig megfigyelhető. Ugyanakkor az egyes térségek kerámiaanyagát összevetve, az egyes díszítések párosítását, valamint a díszített felület méretét illetően is különbségek tapasztalhatók (vö. SKRIBA 2016, 173–17).

Pár töredéknél a felületkezelés érdemel figyelmet, mivel csekély számban polírozott töredékek is előkerültek, melyek feltehetően palackokhoz tartozhattak (47. tábla 1).

Egy edénytöredék peremét körömbenyomkodás díszíti (6. tábla 5). Ehhez hasonlót találtak Veresegyház–Szentjakabon (8–9. század), továbbá Lébény–Kaszás-domb avar kerámiái,⁷⁸¹ és Kuncsorba késő népvándorlás kori, 8. századi avar leletei között is szerepelt ilyen töredék. Újabban Sződ–Nevelek-dűlő késő avar kori – 9. századi leletanyagában volt hasonló.⁷⁸² Ugyanakkor meg kell említeni, hogy esetenként szarmata leletanyagban is előfordulnak ilyen díszítésű peremek. A közölt leírás és a rajz alapján erre lehet példa a Dunaharaszti–Taksony határán feltárt településről származó fazéktöredék.⁷⁸³ A jászfényszarui 13. házról származó körömbenyomkodással díszített peremtöredéket kísérő leletanyag vegyes összetételű, ezért bizonytalan a keltezése. A párhuzamok alapján elképzelhető, hogy egy korábbi edénytöredék keveredett bele az Árpád-kori leletegyüttesbe.⁷⁸⁴

A jászfényszarui kerámiák alapján a korábbi és a későbbi díszítési módok egy ideig párhuzamosan jelen voltak egymás mellett, olykor ötvöződtek is egymással (pl. a korai periódusban már jelenlévő íves bekarcolások a később megjelenő csigavonallal), de bizonyos tendenciák – mint például a csigavonaldíszítés dominanciája a késő Árpád-korban, vagy a hullám- és vonalköteg használatának csökkenése – azért így is kimutathatók.

---

⁷⁸¹ MESTERHÁZY – HORVÁTH 1983, 120, 8. kép 8; T. NÉMETH – TAKÁCS 2003, 104–105, 125, Abb. 16.

⁷⁸² RÁCZ 2019, 504, 300. kép 8.

⁷⁸³ PETŐ 1992, 36, 19. kép 6.

⁷⁸⁴ CSEH 1992, 154, 160, IV. tábla 2–4.

4.3.1.4. Fenékbélyeges kerámiák

A fenékbélyeges edények kérdéskörének tárgyalása előtt fontos tisztázni, hogy mit értünk fenékbélyeg alatt, illetve, hogy ennek milyen típusait ismerjük. Maga a fenékbélyeg elnevezés Höllrigl Józseftől ered,⁷⁸⁵ szabad megfogalmazásban talán így lehetne definiálni: a kerámiaedény alján *szándékosan* kialakított pozitív (kidomborodó) vagy negatív (bemélyülő) minta. Utóbbi típussal kapcsolatban fontos szempont, hogy nem tekintjük fenékbélyegnek a korong tengelyének vége által *akaratlanul* kialakított, többnyire kör alakú bemélyedést.⁷⁸⁶ A fenékbélyegek legtöbbször egyszerű geometriai alakzatok, illetve ezek kombinációi, de ritkábban egyedi, különlegesebb, összetettebb formák is megfigyelhetők.

A fenékbélyeges kerámiák jellemző, de nem túl nagy számban előforduló leletei az Árpád-kori településeknek, illetve a velük egykorú, külföldi (főként Csehországban, Németországban és Lengyelországban található) lelőhelyeknek.⁷⁸⁷ Jász-Nagykun-Szolnok megye területén jelenleg 18 lelőhelyről ismerünk 10–14. századi fenékbélyeges edényt (185. kép). A fenékbélyeggel ellátott kerámiák előkerülésével kapcsolatban több lelőhelyre is igaz, hogy a teljes leletegyütteshez, illetve az egész kerámiaanyaghoz képest viszonylag kevés ilyen edény vagy töredék kerül elő.⁷⁸⁸ Ez Jászfényszaru–Szőlők alja esetében is elmondható, hiszen az 1136 beletárazott lelet közül (melyeknek több mint 90%-a kerámia), mindössze 15 töredék és 3 ép, illetve majdnem ép edény esetében figyelhető meg fenékbélyeg vagy annak részlete (186. kép).⁷⁸⁹ Bár további aljtöredékeknél is láthatóak különböző lenyomatok, ezek feltehetően inkább a korong farostjainak köszönhetően jöttek létre. Egyes kerámiáknál az a lehetőség is felmerült, hogy esetleg az adott edényt elkészülte után valamilyen textiliára helyezték, és ebből származik a fenéken látható lenyomat.

⁷⁸⁵ HÖLLRIGL 1930, 142.

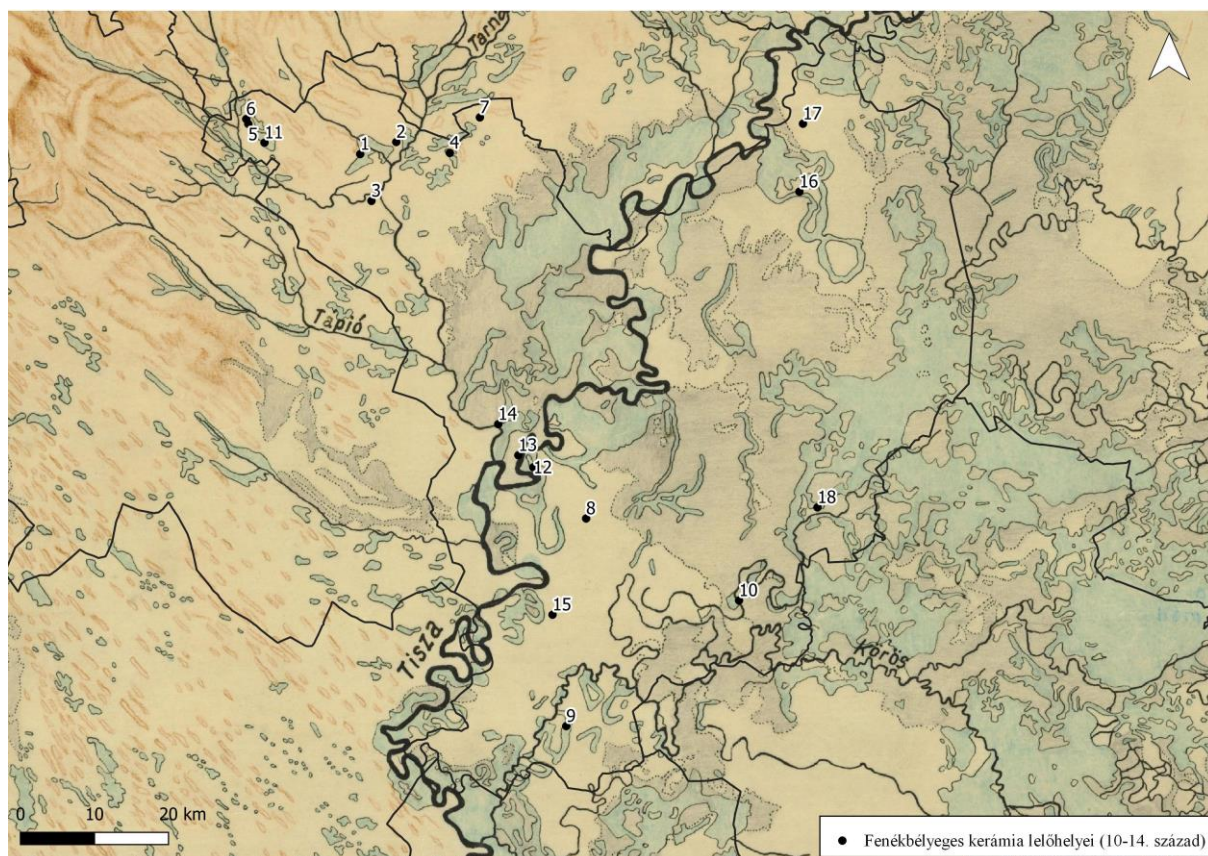
⁷⁸⁶ PARÁDI 1959, 14, 31.

⁷⁸⁷ A fenékbélyeges edények aránya a teljes kerámiaanyaghoz képest lelőhelyenként változó lehet, akadnak olyan területek, ahol nagyobb számban vannak jelen, például a borsodi leletek körülbelül egyharmadánál lehetett különböző fenékbélyeget megfigyelni, a 8. házból több ilyen is előkerült (WOLF 2002, 53; WOLF 2003, 91; WOLF 2013, 767). Simonyi Erika megfigyelései alapján az északkelet-magyarországi régió esetében általában igen magas az arányuk (SIMONYI 2020, 150).

⁷⁸⁸ Pár példa erre vonatkozóan (9–14. század): Kána – teljes kerámiaanyagból kb. 90–95 db (Terei György szíves szóbeli közlése alapján, amit itt is köszönök – a kánai fenékbélyeges edények vonatkozásában lásd TEREI 2016, 119–122, 126, 10. kép); Karos–Tobolyka – 12 db (SIMONYI 2010, 112); Mezőkeresztes–Cethalom – 2 db (SIMONYI 2001, 366, 371; SIMONYI 2010, 113); Mezőkeresztes–Lucernás 1 db (SIMONYI 2010, 113); Felsőzsolca–Várdomb 5 db (SIMONYI 2003b, 115, 126; SIMONYI 2010, 113 – a Simonyi Erika által tanulmányozott északkelet-magyarországi lelőhelyek fenékbélyeges edényeit illetően összefoglalóan lásd SIMONYI 2020, 150–152); Tiszaeszlár–Bashalom – 6 db (KOVALOVSKI 1980, 46, 26. rajz); Borsod 8. ház – 15 edényből 4 db (WOLF 2003, 91); Budaújlak 4 épület – 5 db (KÁRPÁTI 2002, 587, 592–594); Alt-Hollenegg – 111 aljtöredékből 6 db (GUTJAHR – TIEFENGRABER 2003, 123); Stará Boleslav – kerámiaanyag 38%-a (VARADZIN 2007, 57, 78); Kassa – kerámiaanyag 20%-a (RUSNÁK 2011, 165); Nyitra–Lupka – 92 sírból 40-ben volt edény, az 53 edényből pedig 21 fenékbélyeges (VLKOLINSKÁ 2009, 267–268); 160 Kárpát-medencei lelőhely esetében a sírokból származó kerámiák egyharmada volt fenékbélyeges (KVASSAY 2013, 503).

⁷⁸⁹ A fenékbélyeges edények témájában született korábbi írásunkban még 13 töredékről és 2 edényről számoltunk be, azonban a leletanyag ismételt átnézése során – jobb fényviszonyok között – további két töredékről (28. tábla 1–2) bizonyosodott be, hogy fenékbélyeg látható rajta. Egy, az ásatás kezdetén végzett gépi munka folyamán előkerült edény tanulmányozására pedig csak utólag nyílt lehetőségünk, s bár ennek nagyon töredékes állapotban maradt meg az aljrésze, összeillesztve kivehető rajta a fenékbélyeg (186. kép 16; 61. tábla 7). Korábban más leltári számokkal közöltük a fenékbélyeges kerámiákat (BIRÓ 2015b, 79–83), azonban a leletanyag ismertetésének elején említett körülmények miatt a most feltüntetett leltári számokat kell a véglegesnek tekinteni. A fenékbélyegeket bemutató képen a körvonalak az eredeti fenékátmérő alapján szerezett aljrészt jelzik, kivéve a 2012.2.133.4. és 2012.2.131.28. töredékeket, amelyeknél nem lehetett megállapítani az alj méretét.

185. kép: A fenékbélyeges kerámia jelenleg ismert lelőhelyei Jász-Nagykun-Szolnok megye területén (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászberény–Andriska-dűlő (DJM ltr.sz. 60.5.1.; PARÁDI 1963; LANGÓ 2006), 2. Jászberény–Négyszállás (DJM állandó kiállítás, ltr.sz. nélkül), 3. Jászberény–Szent Pál halom (DJM; JM⁷⁹⁰), 4. Jászdózsa–Határ-dűlő (POLGÁR 2007), 5. Jászfényszaru–Béke TSz. (DJM ltr.sz. 2017.04.13.9-12.; F. KOVÁCS 2016), 6. Jászfényszaru–Samsung parkoló (DJM⁷⁹¹), 7. Jászszentandrás–Felső tanya, Gyephár tanya (DJM ltr.sz. nélkül), 8. Kengyel–Csöbörérpart, Vályogvető (DJM ltr.sz. 64.26.32.), 9. Kunszentmárton (DJM ltr.sz. 70.18.10.), 10. Mezőtúr–Bánomkert (DJM ltr.sz. 68.181.50.), 11. Pusztamonostor–Ficsorhalmi-dűlő (DJM ltr.sz. 68.163.6.), 12. Szolnok–Alcsi-sziget (DJM ltr.sz. 2003.12.28.; 2003.12.90.), 13. Szolnok–Vár, Tiszapart (szórvány) (DJM ltr.sz. 69.46.618.), 14. Szolnok–Zagyvapart, Zagyvarékas (DJM ltr.sz. nélkül), 15. Tiszaföldvár–Téglagyár (DJM ltr.sz. 81.88.4.), 16. Tiszaszentimre (HÖLLRIGL 1930), 17. Tiszaszőlős / Tiszafüred–Csákányszeg, Gyep (DJM ltr.sz. 65.4.123.1-4.), 18. Túrkeve–Móric (MÉRI 1954)

⁷⁹⁰ DJM ltr.sz. 69.88.2.; 69.89.4.9.; 68.102.17.1.; JM ltr.sz. 54.4.55.

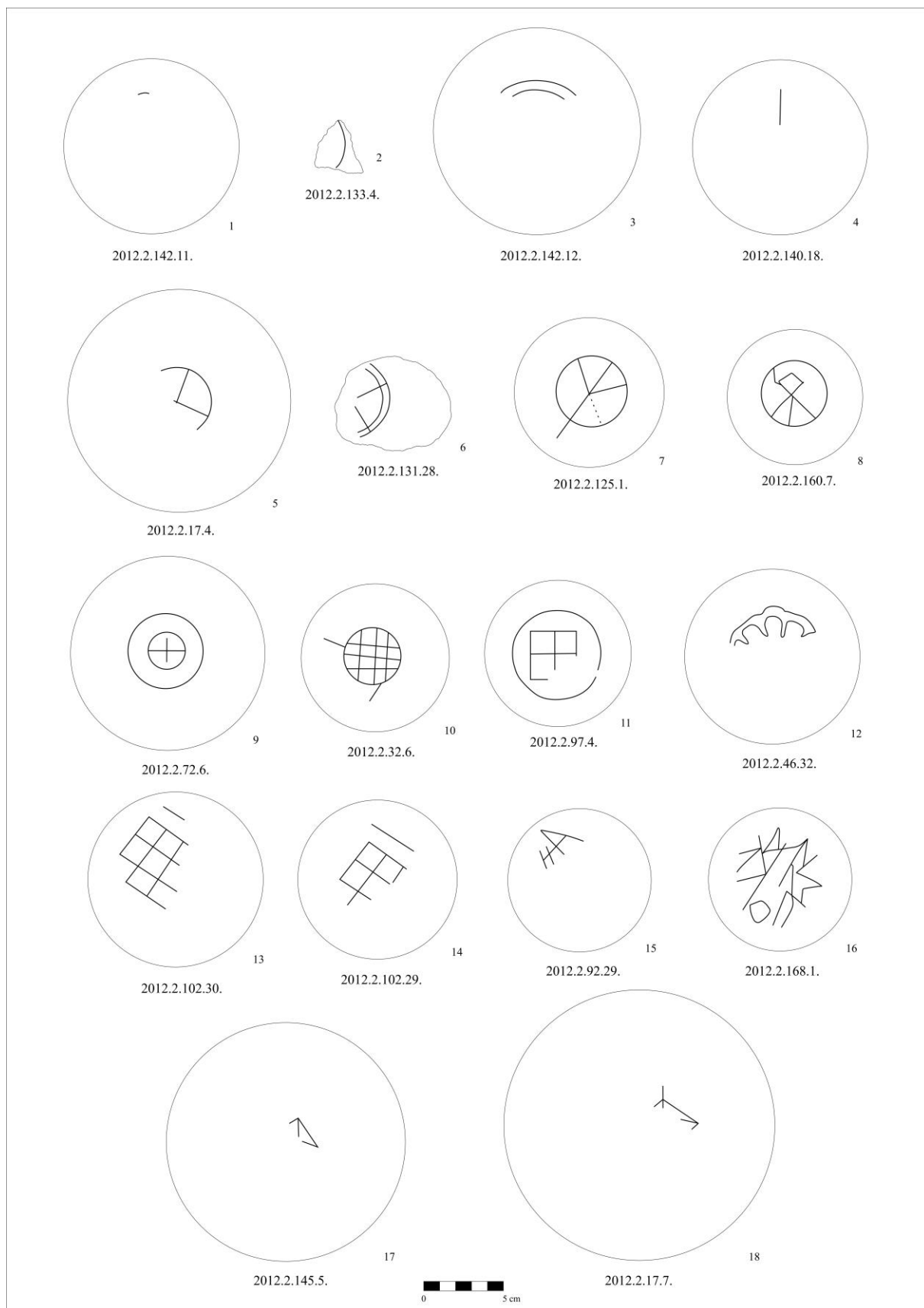
⁷⁹¹ DJM ltr.sz. 2012.2.142.11.; 2012.2.133.4.; 2012.2.142.12.; 2012.2.140.18.; 2012.2.17.4.; 2012.2.131.28.; 2012.2.125.1.; 2012.2.160.7.; 2012.2.72.6.; 2012.2.32.6.; 2012.2.97.4.; 2012.2.46.32.; 2012.2.102.30.; 2012.2.102.29.; 2012.2.92.29.; 2012.2.168.1.; 2012.2.145.5.; 2012.2.17.7. – lásd 186. kép.

Az alábbiakban csak a biztosan fenékbélyeggel ellátott jászfényszarui töredékeket és edényeket ismertetjük:

- Nem rekonstruálható, de jól látható és tapintható, kevesebb mint egy 1 cm-es fenékbélyeg részlete (186. kép 1; 44. tábla 8).
- Teljesen nem rekonstruálható, de jól látható és tapintható, körvonal alkotta fenékbélyeg részlete (186. kép 2; 61. tábla 5).
- Nem teljesen rekonstruálható, kettős kör alakú fenékbélyeg részlete (186. kép 3; 44. tábla 9).
- Középről a fenékrész szélére merőlegesen húzott egyenes vonal alkotta, nem rekonstruálható fenékbélyeg részlete (186. kép 4; 43. tábla 4).
- Négyküllős kerék alakú fenékbélyeg részlete (186. kép 5; 49. tábla 5).⁷⁹²
- Négyküllős kettős kerék alakú fenékbélyeg részlete (186. kép 6; 60. tábla 9).
- Körbe foglalt, részben küllős kerékre emlékeztető, sugár irányban húzott vonalak alkotta fenékbélyeg (186. kép 7; 31. tábla 3).
- Bizonytalanul rekonstruálható, körbe foglalt, egymást metsző átlós vonalak alkotta fenékbélyeg (186. kép 8; 17. tábla 3).
- Kettős körbe foglalt, aszimmetrikus szárú kereszt (186. kép 9; 36. tábla 5).
- Három függőleges és három vízszintes vonal alkotta ráccsal kitöltött kör alakú fenékbélyeg (186. kép 10; 35. tábla 1).
- Kör közepén egy négyzet, amelyet két, egymást merőlegesen metsző vonal tagol négy részre. A négyzet sarkai közel vannak a körvonalhoz, de nem érintik azt (186. kép 11; 39. tábla 2).
- Virág vagy (nyolc-)küllős kerék alakú fenékbélyeg részlete (186. kép 12; 10. tábla 4).
- Egymást nagyjából merőlegesen keresztező egyenesek, melyek téglalapokat, négyzeteket alkotnak (186. kép 13; 28. tábla 2). A minta azonos a 2012.2.102.29. leltári számú töredék fenékbélyegével.
- Egymást nagyjából merőlegesen keresztező egyenesek, melyek téglalapokat, négyzeteket alkotnak (186. kép 14; 28. tábla 1). A minta azonos a 2012.2.102.30. leltári számú töredék fenékbélyegével.
- Nem rekonstruálható, eltérő irányú vonalak alkotta fenékbélyeg részlete (186. kép 15; 22. tábla 4).
- Függőleges, vízszintes, átlós vonalak és egy nagyjából kör alakú vonal által alkotott, pontosabban nem értelmezhető alakzatot mutató fenékbélyeg (186. kép 16; 61. tábla 7).
- András-kereszt alakú fenékbélyeg részlete (186. kép 17; 4. tábla 7).
- András-kereszt alakú fenékbélyeg részlete. A kereszt egyik szára túlnyúlt az enyhén rombikus négyzet sarkán (186. kép 18; 48. tábla 6).

---

⁷⁹² Ismertek olyan fenékbélyegek, melyek négyküllős kereket ábrázolnak, melyet a szakirodalomban sokszor körbe foglalt keresztnek neveznek. Azonban, mivel ismerünk olyan fenékbélyegeket is, melyeknél valóban a körön belül, egy, a körvonalat nem érintő kereszt kapott helyet – ahogy az itt említett jászfényszarui példánynál is látható (186. kép 9; 36. tábla 5) – a félreértések elkerülése végett a körvonalat érintő, egyenlőszárú kereszt mintát négyküllős keréknek nevezzük.

186. kép: Fenékbélyegek Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyről

A fenékbélyeges edényeket és töredékeket tartalmazó objektumok változóak: 6 példány gödörből (186. kép 1, 3–4, 9–11), 5 házból (186. kép 7, 13–15, 17), 1 a házban belüli gödörből (186. kép 8), 1 a házban belüli kemencéből (186. kép 12), 4 árokból (186. kép 2, 5–6, 18), 1 pedig szórványként (186. kép 16) került elő. A töredékek esetében az előkerülési helyek vizsgálata nem lenne célravezető, hiszen az egyes fragmentumokat nem feltétlenül az elsődleges felhasználási helyükön találjuk meg.

Figyelembe véve a kerámiák többnyire fehérre égő alapanyagát, gyakran csigavonalas díszítését (pl. 186. kép 10; 35. tábla 1), valamint a kísérő leleteket, megállapíthatjuk, hogy a fenékbélyeges edények általában a település későbbi periódusára keltezhetők. Motívumaik között ugyan akadnak hasonlóságok (pl. 186. kép 17–18, vagy 186. kép 5–6 viszonylatában), de csak két edénynél figyelhető meg teljesen azonos minta (186. kép 13–14). Megtalálhatók azok az „alaptípusok”, amelyeket már több lelőhelyről is ismerhetünk, ugyanakkor vannak ritkábban előforduló, valamint nem rekonstruálható motívumok is. Az előbbieik közé a kereszt és a körbe foglalt kereszt,⁷⁹³ az András-kereszt,⁷⁹⁴ a küllős kerék és a küllős kerék kettős körrel,⁷⁹⁵ az aszimmetrikus küllős kerék,⁷⁹⁶ a kör és a többszörös kör,⁷⁹⁷ a vonalakkal tagolt négyzet, illetve a körbe foglalt és vonalakkal tagolt négyzet,⁷⁹⁸ a körbe foglalt rácsminta,⁷⁹⁹ valamint az egymást nagyjából merőlegesen keresztező egyenesek alkotta téglalap / négyzetes⁸⁰⁰ fenékbélyegeket sorolhatók. A virág alakú fenékbélyeg azonban nem számít gyakori típusnak,⁸⁰¹ így különlegességnek tekinthető a jászfényszarui példány. Ahogy a párhuzamok

⁷⁹³ BALOGH 1927, 212, 109, 112–113. kép; HÖLLRIGL 1930, 91. kép 1–4, 92. kép 22, 24, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 93. kép 39, 40, 94. kép 1, 98. kép 1; PARÁDI 1960, 92; PLETNYEVA 1967, 126; TÖRÖK 1973, 42, 24. ábra 8, 38a, 38b, 46, 48; KOVALOVSKI 1980, 46; JANKOVICH B. 1991, 192; H. SIMON 1996, 202, 1. kép 7; SIMONYI 2001, 371; WOLF 2002, 46, 9, kép, 50, 19. kép; WOLF 2006, 53, 11. kép 1; VARADZIN 2007, Obr. 3., C/6; MERVA 2008, 41–43; WADYL 2008, 99, Ryc. 3., 100, Ryc. 4; CAMENZIND 2011, 57, Abb. 24., 1–5, 8, 21–24, 40, 43; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 11., 2; WOLF 2013, 767, 790, 22. kép; GULYÁS 2014, 50, 6. kép 3; MERVA 2014, Fig. 3., 6; BUZÁS et al. 2017, 222, 28. kép 4.

⁷⁹⁴ VLKOLINSKÁ 1996, IV. tábla 3; BALOGH 1927, 213, 112. kép II. 3–4; HENSEL 1950, 27. kép 3; PLETNYEVA 1967, 32. kép; PARCHOMENKO 1990, 311, 11. tábla 19; COSMA 2002, 50. kép 3; WOLF 2006, 53, 11. kép 3; VARADZIN 2007, Obr. 3., B/4; WADYL 2008, 100, Ryc. 4., 101, Ryc. 5; VLKOLINSKÁ 2009, 271, Fig. 4; CAMENZIND 2011, 57, Abb. 24., 30, 46; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 5., 6, Obr. 11., 5; WOLF 2013, 792, 22. kép; WOLF 2020, 50–51, 57. kép.

⁷⁹⁵ HÖLLRIGL 1930, 91. kép 5–8, 92. kép 23, 25–26, 93. kép 42–43, 97. kép 1, 99. kép 1–2; PARÁDI 1960, 92; PLETNYEVA 1967, 126, 32. kép; SÁGI 1967, 44. kép; ŞTEFAN et al. 1967, 134. kép; GÁDOR 1973, 32, 12. és 14. kép, 33, 16. kép; TÖRÖK 1973, 42, 24. ábra 132; M. NEPPER – MÓDY 1984, 113, 6. rajz; JANKOVICH B. 1991, 192; VÖRÖS 1990, 118; BIKIĆ 1994, Сл. 4., 2, 12, Сл. 10., 7, Сл. 12., 1, Сл. 29., 1, 5, Сл. 39., 2; H. SIMON 1996, 202, 1. kép 16, 7. kép 6; BENCZE 1999, 170, 6. kép 5–6; KÁRPÁTI 2002, 609, 18–19. kép, 613, 23. kép; WOLF 2002, 51, 22. kép; WOLF 2006, 53, 11. kép 2; VARADZIN 2007, Obr. 3., A/5–6, 11, 21, 23; MERVA 2008, 42–43; WADYL 2008, 99, Ryc. 3., 100, Ryc. 4; VLKOLINSKÁ 2009, 270, Fig. 3–4; CAMENZIND 2011, 57, Abb. 24., 9–20; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 3., 1, 8, 11, Obr. 5., 4, 8, Obr. 8., 6, Obr. 11., 9; WOLF 2013, 767, 790, 22. kép; GÁL 2014, 499, 367. sz. sír; GULYÁS 2014, 50, 6. kép 1; SIMONYI 2020 150–151, 113. kép 1, 20–21.

⁷⁹⁶ HÖLLRIGL 1930, 95. kép 2; BIKIĆ 1994, Сл. 4., 11; WOLF 2006, 53, 11. kép 4; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 11., 4; GULYÁS 2014, 51, 7. kép 2.

⁷⁹⁷ HÖLLRIGL 1930, 91. kép 11–12, 92. kép 38, 96. kép 2; VARADZIN 2007, Obr. 3., A/1–3; VLKOLINSKÁ 2009, 271, Fig. 4.; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 5., 1, 2, 7, Obr. 11., 1; GULYÁS 2014, 50, 6. kép 4; RÁCZ 2019, 267. kép 1, 478, 274. kép 4.

⁷⁹⁸ HÖLLRIGL 1930, 92. kép 28, 93. kép 44–45; TÖRÖK 1973, 42, 24. ábra 31; TAKÁCS 1996c, 335; VARADZIN 2007, Obr. 3., B/2; WADYL 2008, 100, Ryc. 4., 101, Ryc. 5; VLKOLINSKÁ 2009, 271, Fig. 4; CAMENZIND 2011, 57, Abb. 24., 25–26; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 11., 6.

⁷⁹⁹ TÖRÖK 1973, 30; VÖRÖS 1990, 118; GULYÁS 2014, 51, 7. kép 1; rácsminta, de négyszögletes keretben: VARADZIN 2007, Obr. 3., B/9–11.

⁸⁰⁰ WOLF 2013, 792, 22. kép; WOLF 2020, 51, 57. kép.

⁸⁰¹ SZÖKE 1994, 257, 18. kép 5; TÖRÖK 1973, 42–43, 24. ábra 79, 98, 101; BARANOV 1990, 5. kép 1, 3; JAKOBSZON 1959, 165. kép 1–2; MAKAROVA – PLETNYEVA 2003, 34. tábla 15, 25; DONCSEVA-PETKOVA 1977, 42. kép 2; DONCSEVA-PETKOVA 1980, 34, XLI. tábla 8; WOLF 2006, 53, 11. kép 6; WOLF 2013, 767, 790, 22. kép.

alapján is látható, a jászfényszarui fenékbélyegek többsége a más Árpád-kori lelőhelyekről is ismert mintavilágot képviselik, de pár rendhagyó motívum is megfigyelhető (186. kép 7–8, 15–16). Egyedi fenékbélyegek az eddig közölt példányok között is elő-előfordulnak.⁸⁰² Itt csak jászfényszaruiakhoz hasonló fenékbélyeggel rendelkező kerámiák egy részét említettük, azonban a felsorolt párhuzamokat áttekintve így is elmondható, hogy ezek a motívumok számos helyen, és viszonylag hosszú időn át jelen voltak a kerámiaművességben.

A jászfényszarui edényeken egyaránt megfigyelhető a szépen megkomponált, középen elhelyezkedő szabályos minta (pl. 186. kép 5), illetve a fenékrész széle felé húzódó, nonfiguratív ható ábra (pl. 186. kép 15). Ugyanígy a bélyegek fenékrészen való elhelyezkedése is változatosságot mutat, bár többnyire centrálszimmetrikusak. A fenékbélyegek csak az alj egy részét foglalták el, többségük arányos volt a fenék teljes felületéhez viszonyítva (pl. 186. kép 10), azonban egy-két esetben kifejezetten kis mérettel rendelkeztek az aljhoz képest (pl. 186. kép 17). Kronológiai eltérés nem mutatható ki az előbbi különbségek alapján.

Csupán egy teljesen ép és két kis mértékben hiányos fazék került elő Jászfényszarun, amelyek a fenékbélyeges példányok között is a legkésőbbieknek tarthatók.⁸⁰³ Anyagában, színében és méretében a virág vagy nyolcküllös kerék alakú mintával ellátott töredék mutat velük hasonlóságot (186. kép 12). A fehérre égetett agyag, a vékony fal, a teljes edényeknél pedig a tagolt perem és a széles közzel bekarcolt csigavonal is már a 13. századi kerámiaművesség jellegzetességeit mutatja.

Az ép fazék az objektumleírás szerint egy árokból származik, azonban a feltáráson készült fotó és felszínrajz is egyértelműen azt mutatja, hogy a 46. házból, azon belül egy szabályos köralakú gödörből került elő.⁸⁰⁴ Az objektum betöltése humuszos volt, a leletek között csak egy állatsont szerepelt, a kerámia nem. Jelenleg az állatsont már nem lelhető fel, de a kerámia teljes épségében megmaradt és a leletkísérők, illetve a fotók alapján is egyértelműen ezen objektumhoz köthető.

Az ép és a kiegészített fazék méretei szinte azonosak voltak: m: 19,2 cm; pá: 13,6–13,9 cm; lnsz: 14,1 cm; fá: 9,4 cm; fv: 0,4 cm. A fehérre égetett, nyúlánk, vékony falú, tagolt peremű, széles közzel bekarcolt csigavonallal díszített, teljesen ép és új (főzésre valószínűleg nem használt) fazék alján körbe foglalt, vonalak alkotta fenékbélyeg látható. Maga a minta nehezen kivehető, súrló fénynél látszik jobban, de viszonylag jól kitapintható. Egy hosszabb egyenes vonal megfelelt a kört és túl is nyúlt azon. A kör közepén ehhez az egyenes vonalhoz további két (vagy három?) rövidebb vonal csatlakozott, melyek a kör szélétől indultak, ezáltal körcikket képeztek (186. kép 7). Érdekesség, hogy a fazék alján, a fenékbélyeg szélén egy picike, kb. 2–3 mm széles és 7–8 mm hosszú rés látható, amely még az edény aljának belső falán is jól kivehető. Tehát az edény alja át van lyukasztva. A rés kicsiny mérete miatt nem állítható, hogy szándékosan alakították ki, de mivel mindkét oldalon megfigyelhető – tehát ténylegesen átvágja az aljrészt – elgondolkodtató a jelenléte.

⁸⁰² TÖRÖK 1973, 86; KÁRPÁTI 2002, 613, 23. kép; VARADZIN 2007, Obr. 3., A/31–32, C/20; VLKOLINSKÁ 2009, 271, Fig. 4; CAMENZIND 2011, 57, Abb. 24., 7, 44–45; VLKOLINSKÁ 2012, Obr. 6., 1, 4–7, 9, Obr. 7., 1, 8–9, Obr. 11., 16–17.

⁸⁰³ Mivel a 2012.2.168.1. leltári számú edény (186. kép 16) szórványlelet, a fenékbélyeges edények előkerülésével kapcsolatban külön nem tárgyaljuk.

⁸⁰⁴ A felszínrajz és a fotó, illetve a gödör objektumon belüli elhelyezkedése alapján valószínűnek tartjuk, hogy jelen esetben egy felszíni vagy csak kis mértékben földbe mélyített épület (46. ház) állt itt, melynek már csak ezen formátlán, sekély részletei maradtak meg. Felmenő falú épületek meglétét tételezték fel néhány kánai fazék esetében is, melyeket egyértelműen babonás cselekmény keretein belül helyeztek a gödrökbe. Magukat az épületeket itt sem tudták már megfigyelni, de a jelenségek kapcsán felmerült a lehetőség, hogy a gödrök eredetileg házakhoz tartoztak, tehát a beléjük rejtett, állati maradványokat tartalmazó – öt esetben fenékbélyeges – fazékok építőáldozatként értelmezhetők (TEREI 2010b, 94; DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011, 200).

A második fenékbélyeges, kicsit hiányos, kiegészített fazék a 66. gödörből került elő. Feltételezhető, hogy az előzőhöz hasonlóan itt is a gödörbe volt állítva az edény. Erre utal az is, hogy magában a fazékban találtak egy apró, kb. 3 cm-es csonttöredéket. A fazéknak a felső részéből hiányzik két nagyobb darab, de mivel javarésze megvan a peremtől a fenékig, az edény kiegészíthető. A fazék az előzőhöz hasonlóan új (főzésre nem használt), fehérre égetett, nyúlánk, vékony falú, tagolt peremű és széles közben bekarcolt csigavonallal díszített. A fenékbélyeg ebben az esetben valamivel jobban kivehető, de még inkább kitapintható. A minta összetett: egy kör közepén egy négyzet kapott helyet, amelyet két, egymást merőlegesen metsző vonal tagol négy részre. A négyzet sarkai közel vannak a körvonalhoz, de nem érintik azt (186. kép 11). Az edény alján ezen kívül egy szándékosan áttört, kb. 1–2 cm széles és 4–5 cm hosszú nyílás látható. A törés szabálytalan, éles széle és viszonylag nagy mérete is egyértelműen a szándékosságra utal. A fazékból származó csontot még korábban megmutattuk Bereczki Zsoltnak, aki biztosított róla, hogy nem emberi maradványról van szó. Később lehetőségünk nyílt arra, hogy Kováts István véleményét is kikérjük a csont ügyében.⁸⁰⁵ Igen apró méretű és nem túl jellegzetes csonttöredékről lévén szó, csak bizonytalan meghatározásra volt lehetőség. Feltehetően valamilyen madárfélétől származik a kis csontdarab, amelyet a külső nyomok alapján megfőztek. A csont egyik oldalán embertől vagy állattól (?) származó rágásnyomok is láthatóak. Előbbi megfigyelések azért is érdekesek, mert a fazék fehér, főzésre biztos nem használták, gyakorlatilag „vadonatúj” edény, tehát a csontot – azaz a húst – semmiképp sem főzhették meg ebben a fazékban, csak utólag helyezhették bele.

A két fenékbélyeges edény előkerülési helyét illetően a csekély szám miatt nem érdemes és nem is lehetséges messzemenő következtetéseket levonni. Annyi azonban megállapítható, hogy mindkét gödör, amely fenékbélyeges edényt tartalmazott, a település területén belül, annak középvonalában, a feltételezett utcasáv⁸⁰⁶ északi felén helyezkedett el. Bár az előkerülési hely erre nem utal egyértelműen, a fenékbélyeges edények lelőköörülményei (szabályos kör alakú gödörbe állítva a településen belül), állapota (új, főzésre nem használt, ép, de szándékosan megrongált), valamint a kísérő- vagy az általa tartalmazott egyéb lelet (állatcsont) jelezhet egyfajta babonás szokásban betöltött szerepet. Mivel az ép edény előkerülési helyeül szolgáló gödört is magában foglaló szabálytalan formájú objektum feltehetően egy ház maradványaként értelmezhető, akár építési áldozatra is gondolhatunk.

Hazánkban az elsők között Balogh Albin közölte az esztergomi fenékbélyeges kerámiákat,⁸⁰⁷ majd Höllrigl József foglalkozott velük először behatóbban.⁸⁰⁸ Tanulmánya napjainkban is alapirodalomnak számít, bár feltevéseit azóta több kutató is árnyalta. Hosszabb-rövidebb terjedelemben Parádi Nándor és Sági Károly tárgyalta még a témát,⁸⁰⁹ de a közelmúltban is születtek olyan írások – elsősorban egy-egy leletgyűjtést feldolgozó munkák – melyek az éppen előkerült fenékbélyeges edények okán érintették a kérdést.⁸¹⁰ Ezen kutatók esetenként fontos megfigyeléseket tettek, de javarészt inkább az új adatokkal járultak hozzá az Árpád-kori fenékbélyeges edények hazai kutatásához. A fenékbélyeges kerámiák kapcsán a legvitatottabb kérdés, hogy mire szolgáltak ezek az edények, illetve, hogy volt-e valamilyen különleges funkciójuk, ami megkülönböztette őket a többi edénytől. Bár ezek rendeltetését illetően több elmélet is született, még egyik sem tekinthető általánosan elfogadottnak. A téma többszempontú revízióját, valamint az újabb adatok felgyűjtését támogatja az a tény is, hogy Höllrigl írása óta nem született összefoglaló jellegű mű ebben a témában a magyar régészek

⁸⁰⁵ Ezúton is köszönjük szépen Bereczki Zsolt és Kováts István segítségét.

⁸⁰⁶ BÍRÓ 2014, 115.

⁸⁰⁷ BALOGH 1927.

⁸⁰⁸ HÖLLRIGL 1930.

⁸⁰⁹ PARÁDI 1960; SÁGI 1967.

⁸¹⁰ Többek között: SIMONYI 2010; WOLF 2013, 766–768; WOLF 2020, 50–52.

tollából. A külföldi kutatást azóta is foglalkoztatja a kérdés, de a nem túl távoli környezetünket érintő publikációk is többnyire egy-egy nagyobb régió, vagy egy adott lelőhely vonatkozásában tárgyalják a fenékbélyeges kerámiákat.⁸¹¹

A fenékbélyeges edények készítési módjával, valamint a fenékbélyegek és az ilyen bélyeggel ellátott kerámiák értelmezésével, funkciójával kapcsolatos véleményeket már korábban a jászfényszarui példányokhoz kapcsolódóan áttekintettük,⁸¹² ezért itt csak a saját álláspontunkat ismertetjük. Mivel a fenékbélyeges edények jellegzetes, de nem túl gyakori leletei az Árpád-kori településeknek, már jó ideje foglalkoztatja a kutatókat a kérdés, hogy mire használhatták őket? Volt-e valamilyen különleges szerepük? Megkülönböztető jegyként szolgált-e a fenékbélyeg? Megfigyelhető-e valamilyen különbség a fenékbélyeggel ellátott és a fenékbélyeg nélküli edények között? Fontos még az elején leszögezni, hogy ennek a kérdésnek a vizsgálatához kizárólag az egész vagy kiegészíthető edényeket célszerű figyelembe venni, mivel a töredékek többnyire nem szolgáltathatnak adatot erre vonatkozóan.

Több tényező is arra utal, hogy a fenékbélyeges edények különleges szerepet töltöttek be elődeink életében. Már eleve a többi edénytől eltérő használatot mutathatja a fenékbélyeges edények lelőhelyenként kis számban való előfordulása. Ugyanakkor érdekes, hogy a fenékbélyeggel ellátott edények már az Árpád-kort megelőzően is jelen voltak, és ha ezeket a 10. és a 13. századi fenékbélyegek mintakincsével összevetjük, bizony sok átfedést találhatunk. Ha a korábbi hipotézisek (pusztán díszítés vagy mesterjegy) elfogadhatók lennének, akkor ezek a minták cserélődnének, illetve egy-egy lelőhelyen belül lennének azonosak, míg több lelőhelyet összevetve eltéréseket tapasztalnánk a mintakincsben. Ezzel szemben a valóságban az egyes lelőhelyeket egymás mellé téve a motívumok hasonlóak, de egy lelőhelyen belül többféle minta is jelen van, sőt, olykor az összes fenékbélyeg különböző. Ahogy már fentebb említettük, a szimbolikus jelentés mellett szólhat az is, hogy a fenékbélyegként alkalmazott minták közül többet is jelképként alkalmaznak a mai napig,⁸¹³ valamint hogy ugyanazon jelek (pl. szvasztika, pentagramma, egyenlőszárú kereszt) más típusú tárgyakon is feltűnnek.⁸¹⁴

A fenékbélyegek mögöttes tartalmát, illetve az ilyen edények különleges funkcióját támogathatja az a tény is, hogy ezek gyakran új, főzésre egyáltalán nem használt, azonban sok esetben szándékosan áttört, megcsonkított kerámiák.⁸¹⁵ A speciális funkcióra utaló nyomok előkerülési körülményeikben is tetten érhetők: megjelennek babonás szokások kellékeként, sírok mellékleteként, olykor pedig különleges lelőköörülmények között találunk rájuk. Ezekre néhány példa: Keszthely–Dobogón egy gödörből került elő egy fenékbélyeggel ellátott fazék.⁸¹⁶ Az edény peremével lefelé volt fordítva, alatta tojást és vas szeget találtak. A lelőköörülmények, illetve a kísérőleletek is egyértelműen babonás szokásra, Sági Károly megfogalmazásában

⁸¹¹ Néhány, az utóbbi 15 évben megjelent külföldi írások közül: VARADZIN 2007; WADYL 2008; VLKOLINSKÁ 2009; VLKONISKÁ 2012.

⁸¹² BÍRÓ 2015b.

⁸¹³ Érdekes összefüggésre találhatunk, ha soravesszük a babonás rituálék kapcsán alkalmazott kerámiákon fenékbélyegként vagy egyéb díszként előforduló motívumok, valamint az edénybe kerülő dolgok jelentését. Előbbinél a csigavonal, a csillag, a kerék, a kereszt, a kör, a négyszög, a pentagramma, a rács és a virág esetében hasonlóság, hogy – megjelenési közegüktől függően – a mindenséget, a földet, az univerzumot, a körforgást, az állandóságot, illetve a tér-idő összefüggést jelképezik. Az edények tartalmát tekintve a hal, a kakas és a tojás az újjászületést és magát az életet, a szeg a biztos pontot szimbolizálta, míg a kutya pedig „lélekvezetőként” szolgált (Jelképtár 57, 59, 113, 141, 154, 156, 175, 179, 216, 240, 246, 275, 300, 318). Ezen jelentésekre már Sági Károly is utalt (SÁGI 1967, 57–59, 73).

⁸¹⁴ SÁGI 1967, 66–72; TEREI 2010b, 107.

⁸¹⁵ Sági is kiemeli az új edény használatának fontosságát (SÁGI 1967, 56). A Kánán nagy számban feltárt, babonás jelenséghez kapcsolódó edények is több esetben újak voltak (TEREI 2010b, 94; DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011, 203). Sérült, de használaton kívüli edényt találtak többek között Csanádpalotán (SZABÓ 2013, 11) és Keszthely–Dobogón is (SÁGI 1967, 60).

⁸¹⁶ SÁGI 1967, 56.

„termésvarázslás maradványaira” utaltak.⁸¹⁷ A Kánán feltárt 21, valószínűleg babonás cselekmény keretein belül elásott edény közül 5 fazék alján figyeltek meg fenékbélyeget, melyek mind különbözőek voltak.⁸¹⁸ Az Árpád-kori eredetű Fancsika falu templomától mindössze 500 m-re kerültek elő a 12–13. századra keltezhető edényben elhelyezett kutyaáldozatok. A feltárt öt nagy méretű kerámia közül kettő fenékbélyeggel – az egyik köralakú, rács-szerűen osztott mintával, a másik egy nyolcküllös kerékkel – volt ellátva.⁸¹⁹ Letenye–Lapuleveles-dűlő 12. századi kovács-település feltárása során tíz darab teljesen ép, szájjal lefelé fordított Árpád-kori edény került elő, melyek között fenékbélyeges példányok is voltak.⁸²⁰

Kvassay Judit a 10–11. századi sírok edénymellékleteivel foglalkozott tanulmányában, melynek keretében a kerámiák jellegzetességeinek ismertetésekor a fenékbélyegekre is kitért. Kutatómunkájának köszönhetően megtudhattuk, hogy a sírokból származó edények nagyjából egyharmada rendelkezett különböző formájú fenékbélyeggel.⁸²¹ Ismerünk valamivel későbbi, 11–12. századi fenékbélyeges fazekakat is, amelyek temetőből kerültek elő. Az alsó-józsi lelőhelyen egy délkelet-északnyugati tájolású sírban, a halott koponyája mellett találtak két edényt, melyeket fenékbélyeggel láttak el. Érdekes, hogy egy sírból két edény is előkerült, de még ezek fenékbélyege is eltérő volt, mivel az egyiket nyolcküllös kerék, a másikat pedig kettőskereszt mintával látták el.⁸²² Említésre méltó, hogy ugyanez volt megfigyelhető a 9–10. századra tehető nyitrai temetőben is, ahol hat sír esetében két-két fenékbélyeges edényt is találtak, de ezek mintái páronként eltérőek voltak.⁸²³

Végül pedig egy példa a különleges lelőköörülményekre vonatkozóan: Gulyás Gyöngyi a közelmúltban publikálta részletesen azt a Cegléd határában feltárt Árpád-kori épületet, amely nem csak szakmai körökben, de az érdeklődők számára is ismertté vált, mivel kemencéjében egy fiatal nő és két gyermek keresett menedéket a tatárok elől – sajnos nem túl szerencsésen. Azonban nem csupán ennyi az érdekesség ezzel a házzal kapcsolatban. Fentebb már láthattuk, hogy a fenékbélyeges kerámiák általában nem túl nagy százalékát teszik ki a teljes kerámiaanyagnak, illetve ritkán találhatunk több fenékbélyeges edényt egy objektumban. A Cegléd határában feltárt épületből összesen 7 ép edény került elő, és ebből 6 (!) fazék rendelkezett fenékbélyeggel, melyek – az eddigiek alapján már nem meglepő módon – mind eltérőek voltak,⁸²⁴ viszont közülük kettő teljes, három pedig részleges hasonlóságot mutatott a jászfényszarui fenékbélyegekkal.⁸²⁵ A kísérőleletek között is találhatunk érdekességet, ugyanis ugyanebben az épületben – sok egyéb fémtárgy mellett – egy ostyasütő is volt, ami már önmagában is különlegességnek számít. Azonban ez azért is fontos, mert már a szerző Gulyás

⁸¹⁷ SÁGI 1967, 55.

⁸¹⁸ DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011, 204, 208–209. Pusztán a kísérőleletek (ló- és marhacsont, tojás összetört darabjai) alapján nem kizárt, hogy Gyál 10. lelőhelyen is egy babonás szertartás során került a földbe egy fenékbélyeges edény, melynek töredékeit sikerült megtalálni (SIMONYI 2003a, 357). Érdekes leletegyüttes látott napvilágot Tiszaeszláron is: egy fenékbélyeges – bár lehet, hogy csak a korong rögzítő csavarjainak és farostjainak lenyomatai láthatóak az edény alján – fazékban helyeztek el érdekes pozícióban egy vaskést és két vasszeget, majd egy edénytöredékkel lefedték az egészet (KOVALOVSKI 1980, 46, 26. rajz, 47, 81, 17. tábla 3-3a).

⁸¹⁹ VÖRÖS 1990, 117–118.

⁸²⁰ SZÁRAZ – HORVÁTH 2008, 23–24.

⁸²¹ KVASSAY 2013, 503. A 9–10. századra keltezhető nyitrai temetőnél hasonló érték, valamivel több mint 39% jön ki erre vonatkozóan (VLKOLINSKÁ 2009, 268).

⁸²² M. NEPPER – MÓDY 1984, 114.

⁸²³ VLKOLINSKÁ 2009, 269. Ebben az esetben az edények jelenlétét a pogánysággal és a halál utáni életben való hittal hozta kapcsolatba a szerző (VLKOLINSKÁ 2009, 267).

⁸²⁴ GULYÁS 2014, 34.

⁸²⁵ 186. kép 6 – GULYÁS 2014, 50, 6. kép 1; 186. kép 10 – GULYÁS 2014, 51, 7. kép 1; hasonló lehet még: 186. kép 3 – GULYÁS 2014, 50, 6. kép 4; 186. kép 7 – GULYÁS 2014, 51, 7. kép 2; 186. kép 4 – GULYÁS 2014, 50, 6. kép 3 (?).

Gyöngyi is felveti annak lehetőségét, hogy az épület lakói valamilyen különleges szerepet tölthettek be a település szellemi életében.⁸²⁶ Ebből eredően viszont talán az sem véletlen, hogy éppen ebből a házból került elő ennyi fenékbélyeges edény. Hasonló okból érdekes az a leletegyüttes is, amit az edelényi Csebi-dűlőben végzett leletmentő ásatás során találtak egy gödörben, az egykori templom kerítésének vélt rakott kőhalmaz külső oldalánál. A kevert, szürke hamus feltöltésből több Árpád-kori töredék is előkerült, melyekből három edényt lehetett kiegészíteni: két fazekat és egy fedőt. A két fazekat nyolcküllös fenékbélyeggel látták el, míg a fedő gombján egy négyküllös kerék alakú bélyeg volt. Szintén erről a lelőhelyről ismerünk egy másik fazekat is, ugyancsak négyküllös kerék mintájú fenékbélyeggel. Ezt a példányt önmagában, egy szabálytalan formájú kettős gödör padkáján találták.⁸²⁷ Itt tehát a keresztény élet színteréhez kapcsolódóan, a templom közvetlen közelében kerültek elő a 12–13. századra keltezhető fenékbélyeges edények.⁸²⁸ Szintén a templomhoz közel helyezkedtek el a fentebb már említett fancsikai kutyaáldozatok is.⁸²⁹

Különös ez a kettősség (mondhatni szinkretizmus) az Árpád-korban, hogy bár már keresztény hitre tértek az emberek, az építési áldozatot, illetve egyéb babonás szokásokat még jó ideig alkalmazták és tiszteletben tartották.⁸³⁰ A Cegléd határában feltárt házból is a keresztény szertartás kelléke, egy ostyasütő került elő, de mellette több olyan fenékbélyeges edényt is találtak, ami – mint láthattuk – gyakori kelléke volt a még pogány eredetű rituálénak. Véleményünk szerint nem eldönthető, hogy pogány vagy keresztény szimbólumként tekintettek-e a kor emberei ezekre a fenékbélyegként használt motívumokra, de az eddigi ismereteink alapján valószínűnek tűnik, hogy olyan jelentéssel bírtak, ami a hitükhöz, hiedelmvilágukhoz kapcsolódott.⁸³¹

Mindezek után persze felmerülhet a kérdés, hogy ha ezek a fenékbélyeggel ellátott edények valamilyen különleges szerepet tölthettek be a mindennapokban, tehát pl. babonás szokások kellékeként vagy sírba helyezett ételmellékletek tárolójaként voltak jelen, akkor miért nem ezeket használták minden egyes rituálénál és temetkezésnél? Erre vonatkozóan talán az emberek egyéniségének különbözősége szolgálhat válaszként. Ezzel kapcsolatban természetesen csak hipotézisekről beszélhetünk, mivel ilyen kérdésben biztos választ adni már nem lehetséges. Így csak feltételezhető, hogy egy-egy babonás szertartásnál maga az edény, amibe vagy ami alá a tojást, szöget, követ stb. elhelyezték, nem feltétlenül volt fontos és elhagyhatatlan. A fenékbélyeges – tehát különböző jelentésű szimbólummal ellátott – kerámia inkább csak egyfajta biztosíték lehetett, hogy ha ilyet használnak, akkor mindenképp elérik céljukat. Mivel az emberek mindig is különböző egyéniséggel bírtak, ebben a korban is eltérő mértékben vehették komolyan a hiedelmeket, ezért egyesek nem tartották fontosnak, hogy fenékbélyeges edényben ássák el az áldozatot vagy az ételmellékletet, míg mások szükségesnek látták, hogy ezzel is fokozzák, biztosítsák a szertartás sikerét.⁸³² A különböző szemléletre

⁸²⁶ GULYÁS 2014, 35, 43.

⁸²⁷ GÁDOR 1973, 34.

⁸²⁸ Bár nem fenékbélyeges, de erre a kettősségre utaló, építőáldozatként elásott edény került elő Buda 13. században épült plébániatemplomának szentélyében is (H. GYÜRKY 1967).

⁸²⁹ VÖRÖS 1990, 117.

⁸³⁰ A pogány szokások keresztény közegben való továbbéléséről írt Sági Károly is (SÁGI 1967, 61). E jelenség kutatásának fontosságára Wolf Mária is felhívta a figyelmet (WOLF 1993, 543–544), mivel valóban elgondolkodtató, hogy a minden bizonnyal nem keresztény eredetű építési áldozatok és ehhez hasonló babonás szokások hogyan fértek össze a keresztény hittel és az annak helyet adó templomokkal.

⁸³¹ Wolf Mária is hasonlóképp látja a fenékbélyegek kérdését (WOLF 2013, 768; WOLF 2020, 52).

⁸³² Egy másik lehetőség, hogy egyfajta váltás figyelhető meg az áldozat elhelyezésében. Eszerint az áldozat edényben történő elhelyezésének szokása megmarad, de az edény már csak mint tárolóedény, és nem mint az áldozat szerves része van jelen (PÖLÖS 2001, 470). A jelenleg még hiányos és nem szisztematikus adatgyűjtés miatt, illetve mivel ismerünk azonos időszakból származó, de különböző minőségű és jellegű (egyszerű és díszített, fenékbélyeges és fenékbélyeg nélküli, import és helyi készítésű stb.), áldozatot tartalmazó edényt, ez a feltevés

utalhat a szándékos rongálás is, amely bár sokszor megfigyelhető a babonás szokásoknál használt edényeknél, mégsem alkalmazták minden esetben.⁸³³

4.3.1.5. Fehér kerámia

Ebben az alfejezetben a jászfényszarui fehér kerámiákhoz kapcsolódóan kitekintést teszünk a téma eddigi kutatási eredményeire, valamint a Jász-Nagykun-Szolnok megyei, különösen a jászsági területek fehér kerámiaanyagára.

A 13–14. századi kerámia kutatástörténetét – elsősorban Északkelet-Magyarország vonatkozásában – Gál-Mlakár Viktor ismertette tanulmányában,⁸³⁴ valamint részletes kutatástörténeti összefoglalót adott közre Simonyi Erika is,⁸³⁵ így itt csak a most tárgyalt téma szempontjából elvárható rövid áttekintésre szorítkozunk.⁸³⁶ A napjainkban egyszerűen fehér kerámiának nevezett anyag-, illetve tárgycsoportot már Höllrigl József is elkülönítette az Árpád-kori emlékanyagon belül,⁸³⁷ a jellegzetes színű edények készítményét pedig Holl Imre tanulmányozta, aki egy elterjedési térképet is szerkesztett.⁸³⁸ Szintén a kerámiák előállítását vizsgálta Parádi Nándor, aki a 12. század második felére helyezte azt a kerámiaművességben jelentkező változást, amely egyebek mellett a fehérre égetett agyag használatának megjelenését is magával hozta.⁸³⁹ Az általa készített gyűjtés, melyben a 11–17. századra keltezhető magyarországi pénzleltéres edényeket ismertette, máig meghatározó munka. Megfigyelései alátámasztották azt a feltevést, miszerint a „sárgásfehérre égetett agyagfajta a 12. század végén, a 13. század elején terjedt el.”⁸⁴⁰ Hasonlóképp a 12. század végére teszi a fehérre égetett kerámiák megjelenését Jozef Hoššo a mai Szlovákia területén.⁸⁴¹ A fehérre égetett agyag azonban nem csak a régészek, de a néprajzkutatók érdeklődését is felkeltette, akik az újkori fehér edényeket tanulmányozva igyekeznek feltárni a fehér kerámia eredetét. Kresz Mária volt az első, aki a néprajz oldaláról vizsgálta a fehér kerámiát, illetve az ahhoz szükséges nyersanyag eredetét. Tanulmányában megállapította, hogy a gömöri edény elterjedési területe nagyjából egybeesik a középkori fehér kerámia lelőhelyeivel.⁸⁴² Érdekes megemlíteni P. Szalay Emőke munkáját is, melyben a gömöri edény alföldi jelenlétével foglalkozik.⁸⁴³ Bár a vizsgált korszakok közötti távolság nem teszi lehetővé az adatok közvetlen felhasználását, ugyanakkor – tekintve, hogy egyazon közettípus, a fehérre égethető, lángálló agyag – vizsgálatát tűzte ki célul a két tudományág, mindenképp előrébb vihet, ha nyomon követjük egymás eredményeit.

---

egyelőre nem támasztható alá. Azonban az több lelőhely esetében is megfigyelhető, hogy valamilyen szempontból különleges kerámiát választottak ki erre a célra, és ha épp nem is volt ellátva fenékbélyeggel, de legalább ritka import edény volt (H. GYÜRKY 1967, 82, 13. jegyzet; SZABÓ 2013, 11).

⁸³³ Sági Károly az edény átfűrészt azzal magyarázza, hogy a szájjal lefelé fordított edény jót és rosszat is megkötött, ezért szabad utat kellett nyitni a jó kiáramlására, erre pedig a legegyszerűbb megoldás az volt, ha átfűrészt vagy áttörték az edény alját (SÁGI 1967, 57, 5. kép, 60). Bár a jászfényszarui edények fenékkal lefelé voltak a gödörbe állítva (legalábbis a fotók alapján a teljesen ép fazék bizonyosan így került elő), talán hasonló megfontolásból lyukasztották át az aljukat. A kiegészíthető edény hiányzó darabjai nem kerültek elő, így az sem kizárható, hogy ezek is a szándékos rongálás áldozatai lettek. A babonás szokás kellekeként használt kánai edények között is találtak olyat, amelynek oldalfalából szándékosan törtek ki egy darabot (TEREI 2010b, 94; DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011, 199).

⁸³⁴ GÁL-MLAKÁR 2009.

⁸³⁵ SIMONYI 2012, 327–329.

⁸³⁶ A Jász-Nagykun-Szolnok megyei fehér kerámiákkal kapcsolatos kutatás eddigi eredményeit illetően lásd BÍRÓ 2021.

⁸³⁷ HÖLLRIGL 1930, 158.

⁸³⁸ HOLL 1956, 192, 27. kép.

⁸³⁹ PARÁDI 1959, 26.

⁸⁴⁰ PARÁDI 1963, 223.

⁸⁴¹ HOŠŠO 1983, 223.

⁸⁴² KRESZ 1960, 303–304, 315.

⁸⁴³ P. SZALAY 2005.

Az Árpád-kori fehér kerámiák tekintetében Simonyi Erika végezte el több északkelet-magyarországi kerámiaanyag elemzését, melyből megtudhattuk, hogy a 13. században már egyértelműen kimutatható a területen az ún. budai fehér kerámia, s a 13–14. század fordulóján jelent meg a fehér kerámia vörös festéses díszítése.⁸⁴⁴ Későbbi tanulmányában kifejezetten a fehér kerámia kérdéskörével foglalkozott.⁸⁴⁵ Holl Imre gyűjtését követően újabb fehér kerámia elterjedési térképet Gál-Mlakár Viktor adott közre, aki további – elsősorban Nógrád, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei – adatokkal egészítette ki a leletcsoportra vonatkozó ismereteinket.⁸⁴⁶ Szilágyi Veronika, Gál-Mlakár Viktor, Rácz Tibor Ákos, Sajó István és Simonyi Erika közös kutatásuk során – immáron a tárgyalt kerámiák archeometriai vizsgálatait is elvégezve – vették górcső alá a különleges kerámiatípust.⁸⁴⁷ Munkájuknak köszönhetően további lelőhelyekkel bővült a fehér kerámia elterjedési térképe.⁸⁴⁸ A keramikus szemszögéből vizsgálta a fehérre égetett edények kérdését Véninger Péter, aki – bár elsősorban a kora újkori kerámiák vonatkozásában végzett kísérleti égetéseket – fontos megállapításokat tett a világos színt eredményező égetési technológiát illetően.⁸⁴⁹ Legutóbb Simonyi Erika foglalta össze a fehér kerámiával kapcsolatos eddigi kutatási eredményeket.⁸⁵⁰ Az említett munkák alapján, jelen tudásunk szerint a következő megállapításokat tehetjük a fehér kerámiára vonatkozóan: a fehérre égetett edények a 12. század végén jelennek meg a Kárpát-medencében, általánosabb jelenlétükkel a 13. századtól számolhatunk; elterjedési területük a mai Magyarország északi-északkeleti felére, illetve a Felvidékre koncentrálódik, ugyanakkor sporadikusan ettől nyugatabbra és délebbre, az ország középső részén is előfordulnak, beleértve az Alföldet is.

Mint láhattuk, a közelmúltban történtek lépések a fehér kerámia elterjedési területének feltérképezését, valamint a nyersanyag provenienciakutatását illetően, s ezt a kutatási irányt mindenképp követendőnek tartjuk. Ugyanakkor az egyes lelőhelyek hasonló jellegű kerámiáinak összevetését még mindig nehezíti az a körülmény, hogy mindezidáig nem készült olyan lelet- és lelőhelykataszter, amely ezen kerámiacsoport képviselőit tartalmazza. Amíg nem kerül sor egy ilyen jellegű alapkutatásra, addig csupán mikroregionális vizsgálatokra építhetünk, amelyeket azonban nagyban korlátoz a területen végzett és végezhető kutatások eltérő jellege, dokumentáltsága, valamint az ebből származó eredmények hozzáférhetősége.

---

⁸⁴⁴ SIMONYI 2005, 51.

⁸⁴⁵ SIMONYI 2012.

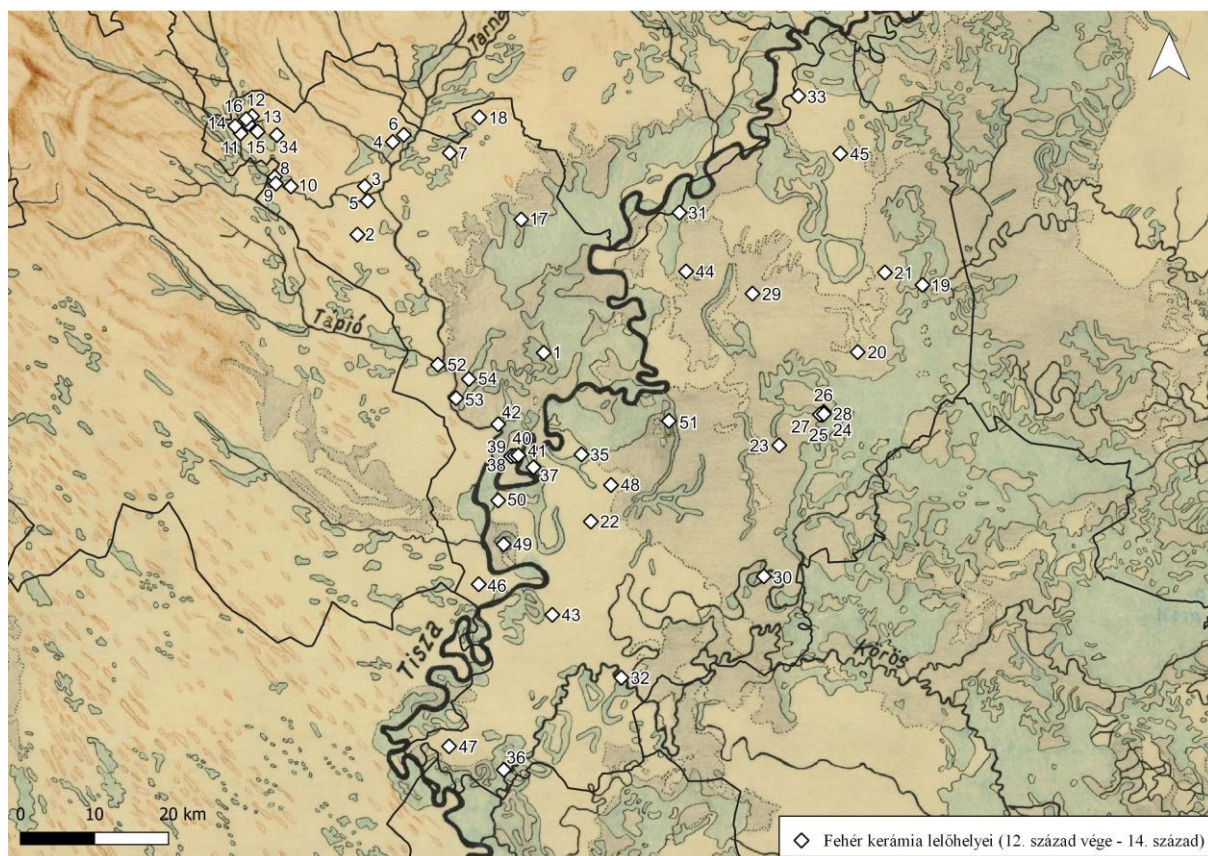
⁸⁴⁶ GÁL-MLAKÁR 2009, 183, 3. tábla.

⁸⁴⁷ SZILÁGYI et al. 2010; SZILÁGYI et al. 2014.

⁸⁴⁸ SZILÁGYI et al. 2010, 155, 1. ábra; SZILÁGYI et al. 2014, 203, Fig. 1.

⁸⁴⁹ VÉNINGER 2017.

⁸⁵⁰ SIMONYI 2020, 163–169.

187. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert lelőhelyei Jász-Nagykun-Szolnok megye területén
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)

A térképeken (187. kép; 188. kép) jelölt lelőhelyek: 1. Besenyszög–Templomhát (DJM ltr.sz. 69.29.31.; 69.29.40.1-5.), 2. Jászberény–Alsómuszáj, Kismémet Mihály tanyája (DJM ltr.sz. 61.34.1.), 3. Jászberény–Necső (DJM ltr.sz. 68.117.2.), 4. Jászberény–Négyszállás (DJM; JM⁸⁵¹), 5. Jászberény–Szent Pál halom (DJM; JM⁸⁵²), 6. Jászdózsa (HOLL 1963), 7. Jászdózsa–Határ-dűlő (DJM ltr.sz. 2007.1.2.), 8. Jászfelsőszentgyörgy–Erdő (DJM ltr.sz. 68.156.4.1-3.), 9. Jászfelsőszentgyörgy–Túróczi tanyától ÉK-re (DJM ltr.sz. 68.177.17.), 10. Jászfelsőszentgyörgy–Zagyván innen (DJM ltr.sz. 68.174.5.), 11. Jászfényszaru (HOLL 1963), 12. Jászfényszaru–Barátok tava, Szele Flór tanyája (DJM ltr.sz. 61.46.2.; 61.67.1.; STANCZIK 1975), 13. Jászfényszaru–Béke TSz (DJM;⁸⁵³ JM ltr.sz. 2017.4.13.1-2.) 14. Jászfényszaru–Kozmadomb (Selmeczi László ásatása⁸⁵⁴), 15. Jászfényszaru–Nagy-Agyagos (DJM ltr. sz. 2017.6.11.15.), 16. Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja (DJM⁸⁵⁵), 17. Jászkisér–Templompart-dűlő (DJM ltr.sz. 69.17.1.), 18. Jászszentandrás–Felső tanya, Gyephár tanya (DJM ltr.sz. nélkül), 19. Karcag–Asszonyzállási-halom (DJM ltr.sz. 71.3.18.), 20. Karcag–Bócsa III. (DJM ltr.sz. 65.15.4.1-5.; 65.15.7.1-2.), 21. Karcag–Szentmiklósi-halom / Orgondaszentmiklós (DJM⁸⁵⁶), 22. Kengyel–Gyárosi földek (DJM ltr.sz. 2017.17.10.2-3.), 23. Kisújszállás–Konta 3. (DJM ltr.sz. nélkül), 24. Kisújszállás–Bánomkert 57. lh. (DJM ltr.sz. nélkül), 25. Kisújszállás–Bánomkert 74. lh. (DJM ltr.sz. 2016.11.11.10.), 26.

⁸⁵¹ DJM ltr.sz. nélkül; JM ltr.sz. 2017.6.1.; 2019.1.1.24.; állandó kiállítás.

⁸⁵² DJM ltr.sz. 68.101.2.; 69.88.1.1-10.; 69.88.2.; 69.88.3.1-27.; 69.109.2.1-2.; 69.109.3.; 69.109.4.1-4.; 69.109.5.; JM ltr.sz. 54.54.55.

⁸⁵³ DJM ltr.sz. 2017.4.2.13.; 2017.4.6.2.; 2017.4.6.9.; 2017.4.7.34-60.; 2017.4.7.61-63.; 2017.4.7.203.; 2017.4.7.204-220.; 2017.4.9.1-3.; 2017.4.9.8.; 2017.4.10.42-43.; 2017.4.15.37.; 2017.4.15.67.; 2017.4.16.16.; 2017.4.17.1-2.; 2017.4.17.3-4.; 2017.4.18.2.; 2017.4.18.4.; 2017.4.19.4.; 2017.4.20.4.; 2017.4.22.1.; 2017.4.23.3.; 2017.4.24.2.; 2017.4.28.1.; 2017.4.29.1.; 2017.4.30.2.; 2017.4.33.1.; 2017.4.37.1.; 2017.4.38.1.; 2017.4.39.1.; 2017.4.42.2-5.; 2017.4.42.9.

⁸⁵⁴ Az adatra Langó Péter hívta fel a figyelmet, amit itt is köszönök.

⁸⁵⁵ DJM ltr.sz. 2012.2.1.1.-2012.2.184.1. leletanyagban belül a fehér kerámiák.

⁸⁵⁶ DJM ltr.sz. 73.3.7.; 73.3.8.; 73.3.10.; 73.3.13.; 73.3.78.; 73.3.101.; 73.3.175.; 73.3.178.; 73.3.204.; 73.3.205.; 73.3.212.; 73.3.216.; 73.3.222.

Kisújszállás–Nyár u. 8. "Éralja" (DJM ltr.sz. nélkül), 27. Kisújszállás–Porosállás 47. lh. (DJM ltr.sz. 2016.11.15.1.), 28. Kisújszállás–Szabadság u. 113. lh (DJM ltr.sz. 2016.11.19.8.), 29. Kunhegyes–Kolbászsállás (DJM ltr.sz. 69.1.64.1-2.), 30. Mezőtúr–Berettyópart, Füzes (DJM ltr.sz. 69.5.2.1-6.; 69.5.3.), 31. Nagykunsági tározó 5. lh. Tiszabura–Pusztataskony, Bónishát (DJM⁸⁵⁷), 32. Öcsöd–Öcsödi tanyák (DJM ltr.sz. 63.152.1.), 33. Örvény (HOLL 1963), 34. Pusztamonostor–Harasztos halom (DJM ltr.sz. 68.162.6.), 35. Szajol–Tinóka-ér (DJM ltr.sz. 2000.3.13-14.; 2000.3.17.), 36. Szelevény–Vadas, B. Kovács S. tanyája (DJM ltr.sz. 63.199.2.), 37. Szolnok–Alcsi-sziget (DJM ltr.sz. 2003.12.37-38.; 2003.12.57.), 38. Szolnok–Fedett uszoda (DJM ltr.sz. 69.36.2-3.), 39. Szolnok–Marx park (DJM ltr.sz. 69.6.8.), 40. Szolnok–Vár, Tiszapart (DJM ltr.sz. 69.46.624.), 41. Szolnok–Vár, Tiszapart (szórvány) (DJM ltr.sz. nélkül), 42. Szolnok–Zagyvapart, Zagyvarékas (DJM ltr.sz. nélkül), 43. Tiszaföldvár–Téglagyár (DJM ltr.sz. 67.4.26-27.; 67.4.32.), 44. Tiszagyenda–Halom (DJM ltr.sz. 2010.10.11.13.; 2010.10.55.1.), 45. Tiszaigar (HOLL 1963), 46. Tiszajenő–Bocérpart (DJM⁸⁵⁸), 47. Tiszasas–Major (DJM ltr.sz. 63.219.1.; 63.219.5.), 48. Tiszatenyő (DJM ltr.sz. 69.12.10.1-6.; 69.12.25.1-2.), 49. Tiszavárkony–Vár (DJM ltr.sz. 67.5.15-16.; 67.5.19.1-2.), 50. Tószeg–Telek (DJM⁸⁵⁹), 51. Törökszentmiklós–Surjány (DJM ltr.sz. 65.17.44.1-2.), 52. Újszász–Tanácsház (DJM ltr.sz. 69.18.5.), 53. Zagyvarékas–Borsófield (DJM⁸⁶⁰), 54. Zagyvarékas–Szélmalom, Páskom (DJM⁸⁶¹)

Jász-Nagykun-Szolnok megyéből eddig 54 lelőhelyről adatolható 12–14. századi fehér kerámia – értve ez alatt minden színárnyalatot (*187. kép*).⁸⁶² Azonban az „igazi” fehér kerámiához elsőrendű hőálló agyag szükségeltetik, melynek legfontosabb lelőhelyeit az Alföldet körülvevő hegyvidéken találhatjuk meg.⁸⁶³ A 13. századi fehér kerámia eredetét a néprajzi kutatás a gömöri fazekas falvakhoz köti, mivel valószínűnek tartják, hogy „*már a XIII. századtól kezdve folyamatos Gömör megye fazekasfalvainak az Alföld felé irányuló edénykereskedelme.*”⁸⁶⁴ A kerámiák piackörzetét tekintve a fehér alapú, vörös földfestékekkel díszített edények a Duna-Tisza közén és az Alföld nagyrészen megtalálhatóak a régészeti anyagban.⁸⁶⁵ A korábbi – már archaeometriai vizsgálatokat is felhasználó – kutatások során is feltételezték, hogy vagy az agyagot, vagy a kész terméket szállították azokra a településekre, melyek közelében nem volt elérhető a fehérre égő agyag.⁸⁶⁶ Azonban azt fontos megjegyezni, hogy bár igazi fehér színt valóban csak fehérre égő agyag használatával érhetek el, voltak olyan égetési metódusok, melyek segítségével a vas-oxid tartalmú agyagokból is fehérhez közelítő, világos színű kerámiákat lehetett előállítani.⁸⁶⁷ Feltehetően olykor ehhez a megoldáshoz folyamodtak a fehérre égő agyaggal nem bíró települések, amennyiben nem tudtak szert tenni a megfelelő nyersanyagra vagy késztermékre. A gömöri fazekasáru kereskedelmére utaló írott forrás csak a 17. századtól áll rendelkezésünkre,⁸⁶⁸ így továbbra sem eldöntött kérdés, hogy a 12. század második felétől megjelenő s a 13–14. században virágkorát élő fehér kerámia kész edény vagy nyersanyag formájában jutott el a fehérre égő agyag lelőhelyeitől távolabb eső

⁸⁵⁷ DJM ltr.sz. 2010.5.21.10.; 2010.5.21.1.; 2010.5.21.21.; 2010.5.21.29.; 2010.5.21.38.; 2010.5.21.58.; 2010.5.21.64.; 2010.5.21.68.

⁸⁵⁸ DJM ltr.sz. 69.104.17.1-3.; 69.104.19.1-6.; 69.104.22.; 69.104.23. 1-3.; 69.104.26. 1-3.

⁸⁵⁹ DJM ltr.sz. 68.67.123.; 69.4.3.; 69.110.24-25.; 69.110.28.1-2.; 69.110.32.

⁸⁶⁰ DJM ltr.sz. 65.10.2.; 65.10.3. 1-2.; 65.10.8. 1-3.; 65.10.9. 1-3.; 65.10.10.; 65.10.11.; 65.10.12.; 65.10.14.

⁸⁶¹ DJM ltr.sz. 65.9.43.

⁸⁶² Bár Tiszaug ma már Bács-Kiskun megye részét képezi (korábban Jász-Nagykun-Szolnok megyéhez tartozott), érdemes megjegyezni, hogy ezen település esetében két lelőhelyről ismerünk fehér kerámiát a szolnoki Damjanich János Múzeumban őrzött leletanyag alapján: Tiszaug–Téglapart (Kalicz Nándor terepbejárása 1952, DJM ltr.sz. 63.228.1.), Tiszaug–Szociális otthon (Laszlovszky József feltárása, leltározatlan). Nem világos, hogy esetleg ezek egyikére, vagy egy harmadik tiszauzi lelőhelyre utal a Holl Imre által készített térkép tiszauzi pontja (HOLL 1956, 192, 27. kép).

⁸⁶³ KRESZ 1960, 304.

⁸⁶⁴ KRESZ 1960, 315, P. SZALAY 2005, 18.

⁸⁶⁵ KISS 2006, 158

⁸⁶⁶ SZILÁGYI et al. 2010, 155, SZILÁGYI et al. 2014, 202–203, RÁCZ 2016a, 108, RÁCZ 2019, 83.

⁸⁶⁷ VÉNINGER 2017, 785, 795. Az általa végzett, kora újkori kerámiákat vizsgáló újraégetések során megállapította, hogy legalább kétféle módon égettek viszonylag fehér színű kerámiát (VÉNINGER 2017, 793–794).

⁸⁶⁸ P. SZALAY 2005, 19.

területekre, esetleg számolhatunk-e párhuzamosan mindkét lehetőséggel. Ennek eldöntését segíthetik elő a kerámiatöredékeken végzett különböző anyagvizsgálatok.⁸⁶⁹ A Jászfényszaru–Szőlők alján feltárt kerámiákon végzett korábbi műszeres elemzés alapján megállapítható, hogy ezek a korábbi edényekhez képest mészből szegény nyersanyagból készültek, kiégetésüket kb. 900–1000°C-on végezték.⁸⁷⁰ A késő Árpád-kori kerámiákban előforduló, földtani környezettől idegen, nagy méretű magmás és metamorf eredetű közettörmelékek jelenléte a közettörmelék Zagyva általi szállításával, illetve a nyersanyag/adalékanyag vagy a kerámia szállításával magyarázható. Mivel pusztán a nyersanyagban és a soványítóanyagban mutatható ki változás, de az edények készítése módja azonos, valamint a díszítés is fokozatos átalakulást mutat, jelenleg a nyersanyag beszerzése és helyi felhasználása tűnik valószínűbbnek az adott lelőhely vonatkozásában. Úgy véljük, hogy a 12. század második felében már történtek próbálkozások a fehér szín előállítására. A „majdnem fehér” kerámiák kísérleti jellegére utalhat a színvilág változatossága (esetlegessége), valamint az ezen töredékek soványításában és anyagában mutatkozó heterogenitás is.⁸⁷¹

Akár a nyersanyag, akár a kész termék szállításával számolunk a fehér kerámiák esetében, mindenképpen elgondolkodtató az eddig ismert Jász-Nagykun-Szolnok megyei „fehér kerámiás” lelőhelyek, illetve a felvázolható középkori kereskedelmi utak egymáshoz való viszonya (188. kép).⁸⁷² Szembetűnő, hogy a lelőhelyek többsége felfűzhető a feltételezett kereskedelmi utak vonalára, vagy azok közelében helyezkedik el, ami jelzés értékű lehet a fehér kerámiák, valamint azok nyersanyagának vándorlása kapcsán. A fehérre égő agyagból készített edények jobb minőséget képviseltek, mint korábbi társaik,⁸⁷³ ezért alapanyaguk vagy a kész termék keresett árucikk lehetett, ahogy azt több lelőhely – a vizsgált területen pl. Jászberény–Szent Pál halom – esetében a nagy mennyiségben való előfordulásuk is jelzi. Azonban valódi kézműiparral csak a 14. századtól számolhatunk, a fehér kerámia előállítása tehát – ahogy azt a Pest megyei lelőhelyek kapcsán Rácz Tibor Ákos is feltételezi – valószínűleg „*egyfajta köztes állapotként*” értékelhető.⁸⁷⁴

---

⁸⁶⁹ A különböző Jász-Nagykun-Szolnok megyei, többnyire jársági lelőhelyekről származó fehér kerámiák vizsgálata – melyen Fintor Krisztánnal dolgozunk – jelenleg is zajlik.

⁸⁷⁰ BÍRÓ et al. 2014, 37.

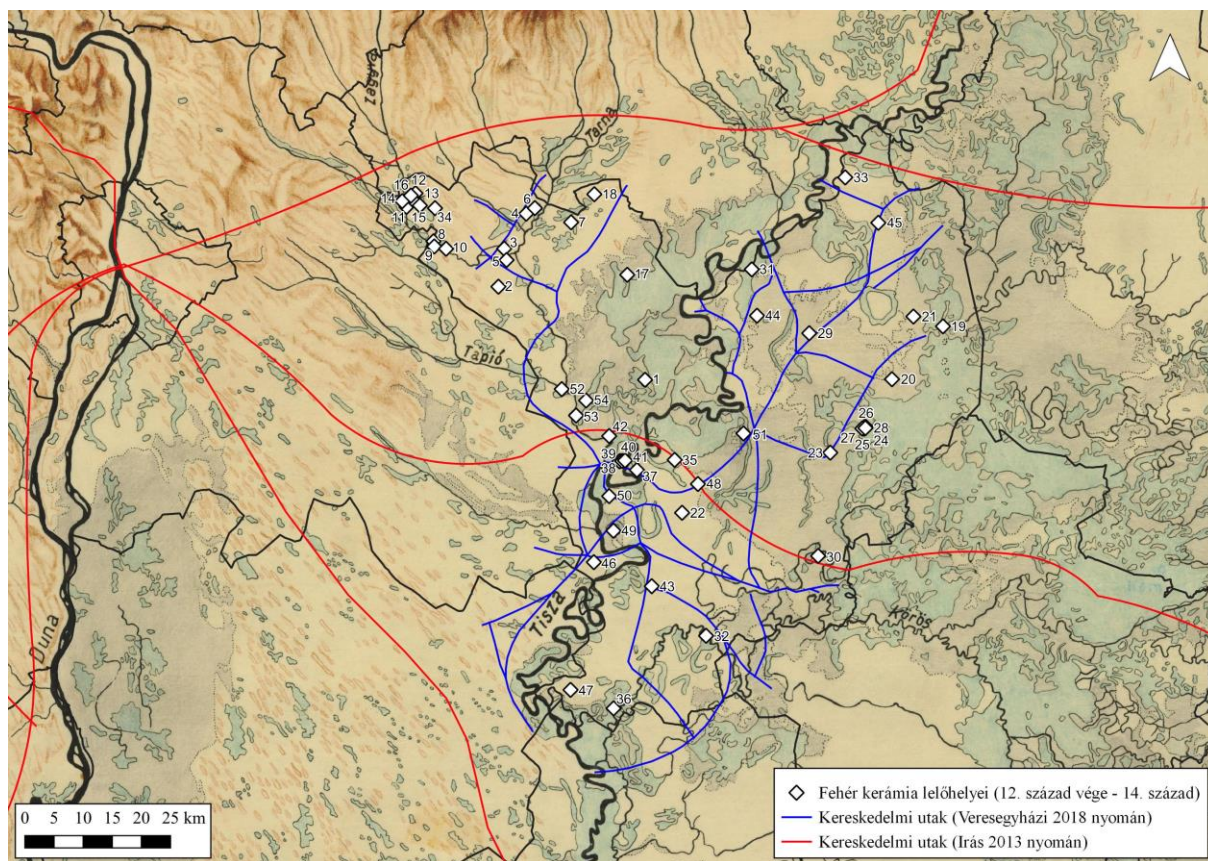
⁸⁷¹ Talán épp az ehhez hasonló próbálkozásokra utalhatnak a Simonyi Erikák által bézs színűnek nevezett, az ún. budai fehér kerámiától eltérő jellegű, sárgás-világosbarnás, rózsaszínű kerámiák is, melyek már a tiszta fehér edényekkel egyidőben, a 12–13. századtól jelen vannak (SIMONYI 2012, 331).

⁸⁷² Györffy György korábban leírta Hevesvármegye kereskedelmi úthálózatát, amely alapján a Pest felől a megye irányába vezető fő útvonal Hatvannál ért el a megyébe, s innen az egyik ág Csányon keresztül Hajóhalomra is eljutott (GYÖRFFY 1987, III. 56). Hajóhalom az általunk vizsgált terület egyik vásároshelye volt a 14. században, s már korábban is kapott fontosabb szerepkört, amikor az 1271-es országgyűlésnek helyet adott.

⁸⁷³ RÁ CZ 2016a, 102; RÁ CZ 2019, 81.

⁸⁷⁴ RÁ CZ 2016a, 111; RÁ CZ 2019, 85.

188. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert lelőhelyei, illetve a kereskedelmi utak viszonya Jász-Nagykun-Szolnok megyében

A fehérre égetett agyagból készített edények funkciójuk – azaz az edény típusa – alapján csoportosíthatók: fazék, bogrács, tárolóedény, palack, bögre, csésze, pohár és kancsó is készült ebből a nyersanyagból. A fehér kerámia leggyakoribb előfordulási formája a 12. század második felében, illetve a 13. században a fazék, a palack és a bogrács, míg a későbbi, 14. századi edénykészletekben már a bögre, csésze és a kancsó is kedvelt edényforma. A Szőlők alján feltárt fehér kerámiák között a fazék a leggyakoribb edénytípus, emellett csak egy-két példánnyal képviseltetik magukat a palackok, valamint egy peremtöredék estében merült fel, hogy kisebb tálhoz vagy csészéhez tartozott. A megyében általában kevesebb a fehérre égetett agyagból készített bográcsok száma, a jászfényszaru anyagban pedig fehér bográcsot nem is találunk, csak egy-két világosabb árnyalatú, szürkésbézsre, világos szürkésbarnára égetett példány fordul elő.

Az edények típusa mellett a színárnyalat is lehetőséget ad a fehér kerámiák csoportosítására. Bár a leletcsoportot leegyszerűsítve általában csak fehér kerámiaként emlegeti a kutatás, megjelenési színük nagy változatosságot mutat.⁸⁷⁵ A késő Árpád-kori edények azon csoportját, amelyet tiszta fehér, vas-oxid mentes, jó minőségű kerámiák alkotnak,⁸⁷⁶ több tanulmány „budai fehér kerámia” névvel illeti. Ez elsősorban abból következik, hogy Holl Imre először a budai kerámiaanyag alapján határozta meg a fehér kerámia jellemzőit, mivel ebben nagy mennyiségben voltak jelen a fehér kerámiák.⁸⁷⁷ Ezzel kapcsolatban fontos leszögezni,

⁸⁷⁵ A kerámia esetében „a fehér szín tágan értelmezendő” – ahogy arra Véninger Péter is rámutatott –, hiszen a halványsárga, a világosszürke és a rózsaszín mind idesorolható (VÉNINGER 2017, 785, 1. jegyzet).

⁸⁷⁶ SZILÁGYI et al. 2010; SZILÁGYI et al. 2014. Egy korábbi tanulmányban magunk is használtuk ezt a megnevezést, de csupán az előbbi munkákra hivatkozva (BÍRÓ et al. 2014, 38).

⁸⁷⁷ HOLL 1956.

hogy pusztán az a tény, hogy a budai várból sok ilyen edény ismert, még nem jelenti azt, hogy „igazi” fehér kerámiát csak Budán készítettek, ahogy azt sem, hogy az itt fellelt példányok lennének a minták vagy előképek a más lelőhelyen található hasonló edények szempontjából. Szürkés-fehér, piszkos fehér, bézs, sárgás-fehér, rózsaszín vagy sárga foltos fehér – ezek mind a fehér kerámia színárnyalatai, melyek sok esetben túlmutathatnak a pusztai színbeli variációkon, s anyag, illetve korszakolás tekintetében is valamiféle különbözőséget jelezhetnek. A fehér szín eltérő árnyalatainak objektív leírására már korábban történtek kísérletek – így többek között a Hadtörténeti Intézet és Múzeum udvarán,⁸⁷⁸ valamint a Kajárpéc–Pokolfadombon végzett feltárás leleteinek esetében –,⁸⁷⁹ melyek során a Munsell színskála alapján határozták meg az egyes kerámiák színét. Bár ez a fajta színhatározás némi plusz időt igényelhet, abból a szempontból előnyös lehet, hogy valamivel csökkentheti a szubjektív színlátásból eredő eltéréseket az egyes leletegyüttesek között.

A fehér kerámiák Árpád-kori megjelenését és elterjedését egységesen a 12. század végére, 13. századra teszi a kutatás. A 14. századi és a még későbbi fehér edények többnyire készítmódjukban is eltérnek a korábbiaktól,⁸⁸⁰ mivel a 13. század végétől már nehéz kézi korongon készülhettek és szabályosabb kidolgozást mutatnak ezek az edények.⁸⁸¹ A 14. században is még inkább a kézi korong használata a jellemző, a fehér kerámia esetében pedig olykor még a 15. században is erre utalnak az edényeken megfigyelhető, hurkatechnikából eredő nyomok és fenékbélyegek, míg a hasonló korú, de más nyersanyagból készített kerámiákon már általában a korongról való levágás nyoma jelzi a lábbal hajtott korong használatát.⁸⁸² Ezek a technikai újítások támpontként szolgálhatnak a korábbi és a későbbi fehér kerámiák elkülönítésében, azonban a 12–13. századi fehér kerámiák esetében jelen tudásunk szerint nehezen, vagy nem lehetséges az adott időintervallumon belüli periodizáció. A feltárásból származó fehér töredékeknél a szuperpozíciók és a különböző jobban datálható kísérőleletek segíthetnek,⁸⁸³ míg szerencsésebb esetben a fehér edényben elrejtett érmék bírnak keltezőértékkel a kerámia korának meghatározásában.⁸⁸⁴ Mindezek mellett bizonyos díszítési módok is segíthetnek a lelet korának pontosításában.

A Jász-Nagykun-Szolnok megye vonatkozásában végzett eddigi kutatásunk alapján nyolc csoportot különítettünk el a fehér kerámiák között (*189. kép 1–8*), melyek közül az 1–6. és a 8. figyelhető meg a jászfényszaru fehér kerámiák esetében.⁸⁸⁵

1) Fehér színre törekvő, de inkább világosbarack vagy rózsaszín árnyalatba hajló kerámiák, törésfelületük gyakran változó színű (szürke, fekete, rózsaszín, fehér), felületük rücskös a nagy méretű, soványító anyagként használt törmelékszemesek miatt. Díszítésként általában vonal, hullámvonal, íves bekarcolások – esetleg ezek kombinációja, ritkábban fogaskerék minta jellemző, de fenékbélyeges edény is akad közöttük. Ezek nem a klasszikus értelemben vett fehér kerámiák, mégis említésre méltók a téma kapcsán.

2) Szürkésfehér, zsiros, olykor enyhén rücskös tapintású, törésfelületén szürke és / vagy fehér, képlékeny, szövetét tekintve már-már „folyós” ható, nagy törmelékszemesekkel

⁸⁷⁸ BENCZE 1992.

⁸⁷⁹ TAKÁCS 1993b.

⁸⁸⁰ HOLL 1956, 185.

⁸⁸¹ PARÁDI 1959, 47–48.

⁸⁸² HOLL 1956, 189.

⁸⁸³ Például a középkori Kána nagy mennyiségű vaslelete segítséget jelentett a keltezésben (TEREI – HORVÁTH 2007a).

⁸⁸⁴ Az éremmel keltezhető edényeket korábban Parádi Nándor gyűjtötte fel (PARÁDI 1963), a most vizsgált terület vonatkozásában újabb Jászdózsá–Jászapáti lelőhelyen tártak fel egy tatárjárás kori kincsleletet, amit egy sárgásfehér, hullámvonalakkal díszített palackban rejtettek el (POLGÁR 2007, 91). További jól keltezhető fehér kerámiaegyüttesek kerültek elő Buda környékén (KÁRPÁTI 2002; TÓTH 2004).

⁸⁸⁵ Esetenként nem egyértelmű az adott kerámia hovatartozása, de a tanulmányozott töredékek többnyire besorolhatók az alábbi csoportok valamelyikébe.

soványított agyagból készült kerámiák. Ezen edények esetében általában vonal, csigavonal, hullámvonal, íves bekarcolások – esetleg ezek kombinációja, ritkábban fogaskerek minta fordul elő díszítésként, illetve fenékbélyeges példányokat is találunk közöttük.

3) Az előző csoporthoz hasonló, de fehér vagy bézs alapszínen sárga foltos, törésfelületén fehér vagy sárgásfehér, zsíros és enyhén rücskös tapintású, törmelékszemcsékkel soványított agyagból készített kerámiák, erősen tagolt peremmel. Csigavonal jelenik meg rajtuk díszítésként, valamint fenékbélyeges példány is ismert.

4) Sárgásfehér, törésfelületén szürkésfehér vagy világosszürke, érdes tapintású, apróbb törmelékszemcsékkel soványított kerámiák. Díszítésük többnyire egymást sűrűn követő, viszonylag nagy amplitúdójú hullámvonal, csigavonal, íves bekarcolás, de ezek között is előfordulnak fenékbélyeges edények.

5) Bézs vagy fehér, törésfelületén fehér, finom, jól iszapolt anyagú, soványítást nem, vagy csak kis szemcséket mutató, vékony falú, sima és zsíros tapintású kerámiák. Általában sűrű csigavonal fordul elő díszítésként, fenékbélyeges kerámiák is vannak közöttük.

6) Szinte azonos az előző csoporttal, azonban ennek képviselői már többnyire nyúlánkabb formájú fazekak, finomabb kidolgozásúak, a csigavonal nagyobb közzel fut rajtuk, felületük jobban összedolgozott, szabályosabb, peremük általában markánsabban tagolt. Némelyik példányon elvétve vöröses vagy sárgás foltok jelentkeznek.

7) Sárgásfehér, finom anyagú, kézi korongon vagy gyors korongon készült, piros festéses kerámiák.

8) Fehér, nagyon finom anyagú, nehéz kézi korongon vagy gyors korongon készült, sima tapintású, törésfelületén is tiszta fehér kerámiák. Díszítésük csigavonal vagy bordázott felületűek.

Az eddigi vizsgálatok alapján a Jász-Nagykun-Szolnok megyei fehér kerámiaanyag tekintetében a nyersanyagban, soványításban és színárnyalatban tapasztalható variációk – legalábbis egy részük – kronológiai fogódzópontot jelenthetnek. Fontos azonban megjegyezni, hogy az azonos nyersanyagból és soványítással készített, de eltérő árnyalatú, olykor színes foltos „fehér” kerámiák esetében úgy véljük, hogy ezek a színváltozatok többnyire a tökéletlen égetésből,⁸⁸⁶ valamint a nyersanyagban olykor csak lokalizáltan (eredetileg feltehetően agyagcsomóként) megjelenő szennyezőanyagoktól eredhetnek. A vizsgált területen kimutatható folyamat a kutatás mostani szakaszában leginkább Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhely leletanyaga alapján tanulmányozható, mivel a többi lelőhelyen – egy-két kivételt, pl. Jászberény–Négyszállás és Jászfényszaru–Béke Tsz esetét leszámítva – csupán terepbejárásból származó, szórványként értékelhető töredékek állnak rendelkezésünkre. Ez utóbbiak önmagukban nem állnák meg a helyüket, de egy ásatásból származó leletsorral való összevetés során talán már ezekről is többet tudhatunk meg. A folyamat egyes állomásai részben összeköthetők a megyében megfigyelt fehér kerámiacsoportokkal, de természetesen vannak olyan „köztes” edénytöredékek, melyeket nehezebb besorolni ezekbe a kategóriákba. Feltehetően épp a fehérre égő agyag megjelenésével egy időben, talán épp annak hatására indulhatott meg a törekvés a fehérre égő agyaggal nem rendelkező településeken, hogy fehér vagy legalábbis világosabb színt próbáljanak meg előállítani.

---

⁸⁸⁶ Rácz Tibor Ákos is hasonlóképp értelmezte a jelenséget (RÁ CZ 2016a, 101; RÁ CZ 2019, 80).

189. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert típusai Jász-Nagykun-Szolnok megyében
A táblán szereplő kerámiák lelőhelyei: a: Jászfényszaru–Béke Tsz; b, f, h, l: Jászberény–Szent Pál halom;
c: Zagyvarékas–Páskom; d: Karcag–Orgondaszentmiklós; e, i, k, m, q: Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők
alja; g: Jászdózsa–Határdűlő (POLGÁR 2007, 92, 1. kép); j: Jászfényszaru–Barátok tava, Szele Flór földje;
n: Tiszasas–Major; o: Jászberény–Necső; p: Jászberény–Négyszállás

Az eddigi regionális kutatások jól mutatják, hogy a fehérre égő nyersanyaglelőhelyek tágabb környezetében már a 12. században megjelent a fehér kerámia, de csak a 13. századtól vált általánossá,⁸⁸⁷ ahogy a különböző színárnyalatok is már jelen voltak ekkor ezekben a régiókban,⁸⁸⁸ ugyanakkor az ennél jóval távolabbi területeken még a 13–14. század folyamán sem bukkannak fel ennek képviselői, a késő Árpád-korban nem figyelhető meg az a fajta nyersanyagváltás, mint ami a most vizsgált területen tapasztalható.⁸⁸⁹ Az tehát jól látható, hogy a 12–14. században a fehér kerámia minden változata azokban a régiókban van jelen, amelyek a fehérre égő agyagot rejtő hegyvidéki területek vonzáskörzetében helyezkednek el. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei – ezen belül elsősorban jászszági – lelőhelyek kerámiaanyaga alapján valószínűnek látjuk, hogy ebben a régióban is már a 12. század második felében történtek kísérletek a minél világosabb szín elérésére. Felmerülhet a kérdés, hogy ezek a gyengébb minőségű és általában nem teljesen fehér kerámiák a jó minőségű, finom anyagú, fehér színű edények előfutáraiént, vagy esetleg azok utánzataiként értékelhetők.⁸⁹⁰ Mivel a vizsgált területen az ilyen jellegű „színes” fehér kerámiákból viszonylag kevés került eddig elő, valamint mivel ezek készítési technológiája is inkább a 12. századra utal, a formájuk és díszítésük pedig beillik a későbbi fehér kerámiák előzményei közé, úgy véljük, hogy ezek többnyire a fehér kerámia előfutáraiént, vagy a fehér kerámia megjelenési idejét figyelembe véve, nagyon korai utánzatként értelmezhetők. A jelenleg ismert Jász-Nagykun-Szolnok megyei fehér kerámiáknál a 12. század második felében egyfajta kísérletezés figyelhető meg a nyersanyag, a soványítóanyag és az égetés tekintetében, melynek eredményeképp egészen eltérő minőségű és színárnyalatú – de valóban a fehér szín elérésére törekvő – edények jöttek létre. Általában az 1–2. csoport tartható a legkorábbinak, s nem pusztán a szín – ami inkább csak világos árnyalat, s nem ténylegesen fehér –, de a készítési technológia, a forma és a díszítési mód szempontjából is. A fogaskerék minta jóformán csak ennél a két csoportnál jelenik meg (a vörösre égetett edényeken kívül) és itt is csak kevés esetben. Ezek az edények nagyjából a 12. század második felére – végére keltezhetők. A 3–4. csoport már valamivel későbbre tehető, de részben átfedésben lehet az első két csoporttal, ezek a darabok a 12. század végétől jelenhettek meg és a 13. században is jelen vannak, de az egyes példányokat kézbe véve a datálásuk a kidolgozottság, edénytípus és peremforma alapján még ezen belül finomítható. Az 5–6. csoport kerámiáinak fala vékonyabb, a 6. csoportnál a felület általában szebben eldolgozott, a perem erősebben profilált. Ezen kerámiák a 13. században lehettek használatban. Míg az előző kategóriák bármelyikében találhatunk fenékbélyeges kerámiát, addig a következő két csoport edényein ezek a bélyegek nem, vagy csak nagyon ritkán fordulnak elő. A 7–8. csoport anyaga és színárnyalata ugyan eltérő, ami utalhat a különböző nyersanyagra – esetleg eredetre –, ugyanakkor együttes előfordulásuk, fejlettebb korongolásuk, olykor megfigyelhető festett díszítésük, valamint a folyadéktároló edények korábbihoz képest nagyarányú jelenléte arra utal, hogy ezek megközelítőleg egyidőben lehettek használatban, ami a 13. század második felére, illetve a 14. századra tehető. A kutatás jelen állása szerint nagyjából ezek a csoportok és periódusok körvonalazhatók a Jász-Nagykun-Szolnok megyei 12–14. századi leletanyagban, de az újabb makroszkópos és mikroszkópos vizsgálatok még további adatokkal szolgálhatnak a felosztást illetően.

Összegzésképp elmondható, hogy az eddigi eredmények alapján a fehér kerámia, pontosabban a fehér szín elérésére törekvő edények már a 12. század második felében

⁸⁸⁷ Lásd Pest megye Árpád-kori leletanyagát (RÁCZ 2016a, 70, 101; RÁCZ 2019, 80–81).

⁸⁸⁸ Így Északkelet-Magyarországon (SIMONYI 2012, 331).

⁸⁸⁹ Erre jó példa Zala megye Árpád-kori kerámiaművészete (KVASSAY 2016, 263).

⁸⁹⁰ Üllő 1. lelőhely egyik kerámiájánál megfigyelhető volt, hogy az egyik fazék nyersanyagának összetétele és szövete a fehér kerámiákkal mutatott hasonlóságot. A Pest megyei leletgyűjtéseket elemző régész szerint ez talán a fehér anyagcsoport egy különleges darabjaként, esetleg annak utánzataiként értékelhető (RÁCZ 2016a, 47; RÁCZ 2019, 38).

felbukkannak a megye területén. A századfordulótól a fehérre égetett kerámia az egyik legjellegzetesebb fazekas terméké válik, mely – ha olykor kisebb mennyiségben is – valamennyi késő Árpád-kori lelőhelyen megtalálható a vizsgált régióban. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei lelőhelyek – különösen a Jászság – esetében az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy csupán nyersanyagváltás történt, a fazekas tradíciók – a formák és díszítések – nem változtak meg egyik napról a másikra, azok tekintetében fokozatos átalakulás figyelhető meg. Ez arra utal, hogy a vizsgált területen valószínűleg a nyersanyagot szerezhették be máshonnan, s nem a kész edényeket szállították a helyi falvakba, de az utóbbi lehetőség sem kizárható. A jelenleg ismert leletek tükrében nyersanyag, soványítás, forma és díszítés alapján nyolc csoportot lehetett elkülöníteni makroszkóposan a fehér kerámiák között, melyek a 12. század második felétől a 14. századig keltezhetők. A most ismert adatok csupán egy regionális kutatás részeredményei, a fehér kerámiák kategorizálása és datálása a folyamatban lévő anyagvizsgálatok segítségével lesz majd pontosítható.

*

A Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyen feltárt kerámiaanyag viszonylag hosszabb időszakot ölel át, s részben épp ezért változatos képet mutat. Általánosságban elmondható a bemutatott kerámiaanyagról, hogy az anyagválasztás, a soványítás és az egyéb munkafázisok is gyakran esetlegesnek tűnnek, ahogy a díszítésben is megfigyelhetők olykor „formabontó” megoldások.

A hivatkozott párhuzamok alapján megállapítható, hogy a nyersanyag, soványítás és szín alapján elkülönített csoportok többnyire jól behatárolják a település egyes periódusait. A 11. századtól keltezhetőek a mészben gazdag nyersanyagból készült, homokos (vagy ritkábban homokkal soványított) és viszonylag finom anyagú, érdes tapintású, többnyire vörös és fekete árnyalatú kerámiák (pl. 12. tábla 5; 17. tábla 6; 32. tábla 3).⁸⁹¹ Ezeket a 12. század végén – 13. század elején váltják le a szabad szemmel is láthatóan más, mészben szegényebb nyersanyagból készített, gyakran nagy törmelékszemcsékkel soványított, a szürke és a fehér különböző árnyalataiban előforduló kerámiák (pl. 8. tábla 7; 23. tábla 3; 39. tábla 2; 61. tábla 7).⁸⁹² Az eddig megvizsgált leletanyagban a legkisebb arányban a 13. század második felére – 14. század elejére utaló töredékek vannak jelen, amelyek a korábbiakhoz képest többnyire finom anyagúak, kevésbé durva soványításúak, vékony falúak és szürke vagy világos színűek (szürkésfehér, sárgásfehér, világosvörös), olykor tiszta fehérek (pl. 37. tábla 3; 45. tábla 4).⁸⁹³

A korai periódusból eleinte kizárólag fazekakat ismerünk, csak a 12. századtól kezdődően figyelhető meg az edénytípusok gyarapodása. A korábbi és a későbbi periódus között fokozatos átmenetet tapasztaltunk. Korábban helyi eredetű, mészben gazdag nyersanyagot használtak, amelynél mesterséges soványításra utaló nyomot nem találtunk. A 12–13. század fordulójától kezdve viszont egy másfajta, mészben szegényebb, a közvetlen földtani környezettől idegen törmelékszemcsékkel soványított agyagot alkalmaztak.⁸⁹⁴ Az ebből készített edények szabad szemmel látható jellegzetessége a fehér, szürkés- vagy sárgásfehér, illetve bézs szín, valamint a nagy méretű törmelékszemcsék soványítóanyagként való felhasználása. A kései periódus (12/13. század – 13. század második fele / 14. század eleje) nyersanyaga tehát élesen elüt a korábbitól, de az edények formái, az egyes edénytípusok jellegzetes díszítései fokozatosan változtak meg. A 12–13. században domináns csigavonaldísz mellett megfigyelhető a korábbi

⁸⁹¹ Az ilyen anyagú kerámiák kora Árpád-kori keltezése mellett szól a Jászberény–Borsóhalmán lelt 11. századi éremleletet tartalmazó kislemez is, amely ezekkel azonos fizikai jellemzőkkel bír (DJM ltr.sz. 60.5.1.).

⁸⁹² A nyersanyagok eltérő mésztartalmára az XRD vizsgálat hívta fel a figyelmet (BÍRÓ et al. 2014, 35–37).

⁸⁹³ Habár a most vizsgált területen éppen kívül esik, de a borsóhalmi éremlethez hasonlóan segít a kerámiák nyersanyagának kronológiai besorolásában a Jászdózsá–Jászapáti lelőhelyen feltárt tatárjárás kori kincsleletet rejtő, sárgásfehérre égetett, hullámvonalakkal díszített palack (189. kép g).

⁸⁹⁴ BÍRÓ et al. 2014, 27, 37.

díszítési módok továbbélése, változás inkább csak a különböző minták kombinálásában, illetve az előfordulásuk arányában mutatható ki. Hogy a későbbi periódus edényei a korábbi kerámiaművesség folytatásaként értelmezhetők, arra jó példa a 2. karám árkában (58. tábla 2) és a 38. házban (20. tábla 4) lelt fazéktöredék, összevetve a 16. házban talált példánnyal (8. tábla 7). A 23. és 29. házban (13. tábla 1; 16. tábla 4), valamint a 7. házban (5. tábla 5; 6. tábla 1) és a 39. házban (24. tábla 2) talált kerámiákat összehasonlítva, ez a fajta átalakulás a nagyméretű fazekak / tárolóedények esetében is megnyilvánul.

4.3.2. Fémleletek

A feltárás során összesen 47 fémtárgy látott napvilágot, melyek közül 8 római kori, szarmata leletekkel együtt került elő, így arra a korra tehető, míg a többi 39 tárgyat Árpád-kori kerámiák kísérték, vagy valószínűsíthetően ehhez a korszakhoz köthető fémlelet (62. tábla; 63. tábla).

4.3.2.1. Színesfémötvözet, illetve vegyes anyagú fémtárgyak

Az Árpád-kori fémanyagban csupán három lelet van, amely nem (csak) vasból készült. Ezek között említhetjük a 22. házból származó, gombként értelmezhető tárgyat (62. tábla 1). Kialakítása alapján leginkább a modern katonai ruházat gombjaira hasonlít, azonban zárt objektumból, Árpád-kori kerámiákkal együtt került elő. XRF vizsgálat alapján tudjuk, hogy nagytisztaságú rézötvözetből készült a vékony lemez, amelyet díszes előlapként egy vas hátlapra hajtottak rá.⁸⁹⁵ Magának a gombnak két sík alkotta pereme van, középső 1,5 cm átmérőjű része bemélyül, közepe oldalra fordított állatfejre (kutyafejre?) emlékeztető formában kidomborodik. A teljes gombnak kb. 3/4 része, ami megmaradt, a törésfelületen nagyon jól látszik a rézlemez elválása a vas hátlaptól. A rögzítésről nem sokat árul el a hátlap, és bár középső részén kicsit megvastagszik, nem lehet biztosan tudni, hogy esetleg függesztőfül segítette-e a rögzítést. Átm.: 2,3 cm, v: 0,1–0,4 cm, súly: 2,1 g.

A 7. árokból egy erősen korrodált, növényi maradványokat és rézötvözet tárgyakat magába foglaló, összetapadt, vasas konglomerátum látott napvilágot két darabban (62. tábla 2). A rézötvözetnek látszó, patinaréteggel bevont, nagyjából kerek, lemez szerű tárgyak, melyek beletapadtak a vasolvadékba, érmékre emlékeztetnek, nem kizárt, hogy azok is. Ennek eldöntéséhez a tárgy szétbontására, vagy legalább az adott részek megtisztítására lesz szükség a későbbiekben. H: 3,7 cm és 2,5 cm, sz: 2,6 cm és 1,8 cm v: 1,5 cm és 0,8 cm, súly: 5,7 g és 1,8 g.

Szórványként került elő egy vékony bronzlemezről kialakított csörgő felső része, amit füllel láttak el (62. tábla 3). A fül mellett két oldalt egy-egy kis lyuk kapott helyet. A tárgy összenyomódott, deformálódott, törött. Összenyomódott állapotában: átm: 1,8x2,8 cm, m: 2,1 cm, v: 0,05 cm, fül h: 1,1 cm, sz: 0,8 cm, v: 0,2 cm, súly: 3,6 g. Hasonló, de rosszezüstből készített csörgő volt a jászberény–négy szállási I. temető 185. sírjában, illetve ugyanitt, a 363. sírban egy bronzlemezről préselt változatot találtak.⁸⁹⁶

4.3.2.2. Kések

Kilenc kés töredéke került elő a feltárás során, ezek közül néhány annyira töredékes állapotban van, hogy inkább csak feltételezhető, hogy késként funkcionált. Egy erősen korrodálódott, töredékes, kis méretű vaskés nyéltüskés töredéke került elő a 17. gödörből (62. tábla 4). A mérhető darabra vonatkozóan: h: 3,73 cm, sz: 1,8 cm, nyéltüske h: 2,6 cm, penge h: 1,13 cm, v: 0,4 cm, súly: 5,3 g.⁸⁹⁷

⁸⁹⁵ A mérést Raucsik Béla végezte, segítségét ezúton is köszönöm.

⁸⁹⁶ SELMECZI 1992a, 43, 66, 112, VIII. tábla 6, 118, XIV. tábla 17.

⁸⁹⁷ Állapota alapján az sem zárható ki, hogy nem vaskés, hanem egy vasszög töredéke.

Egy kovácsolt vaskés pengéjének közepes megtartású töredéke látott napvilágot a 31. gödörből, a penge indításával és a felső állású nyéltüske részletével (62. tábla 5). H: 4,5 cm, sz: 1,5 cm, nyéltüske h: 3 cm, penge h: 1,5 cm, v: 0,2 cm, súly: 5,1 g. Ugyanebből az objektumból került elő egy másik kovácsolt vaskés pengéjének a rossz megtartású töredéke, középső állású nyéltüskével (62. tábla 6). H: 7,4 cm, sz: 1,6 cm, tüske h: 1,6 cm, penge h: 5,8 cm, v: 0,2 cm, súly: 10,2 g.

Egy kis méretű, korrodálódott vaskés volt a 16. házban. A kés egyszerű, enyhén ívelt pengéje maradt meg a középsőállású nyéltüske maradványával (62. tábla 7). H: 6,5 cm, sz: 1,2 cm, nyéltüske h: 1,2 cm, penge h: 6,3 cm v: 0,3 cm, súly: 5,2 g.

Feltehetően egy vagy két vaskés maradványaiként azonosíthatók azok a korrodált vastöredékek, melyek a 38. ház kemencéjéből kerültek elő (62. tábla 8). A mérhető darabra vonatkozóan: h: 6,8 cm, sz: 0,8–1,1 cm, v: 0,3 cm, súly: 4,4 g.

Egy korrodálódott, de viszonylag jó megtartású vaskés enyhén ívelt hátú, háromszög átmetszetű pengéjét találták meg az 22. házban. Nyéltüske/-nyúlvány nyoma nem látszik a tárgy megmaradt részén (62. tábla 9). H: 9,4 cm, sz: 1,25 cm, súly: 17,6 g.

További három vaskéshez tartozó töredék látott napvilágot szórványként. Az egyik egy vasból kovácsolt, egyenes hátú, hegye felé keskenyedő, háromszög átmetszetű pengéjű, középső állású, téglalap átmetszetű nyéltüskével ellátott kés töredéke (62. tábla 10). A penge hegye hiányzik. Teljes h: 6,6 cm, sz: 1,3 cm, v: 0,25 cm, tüske h: 3,35 cm, sz: 0,3–0,6 cm, súly: 5,9 g. Talán hasonló lehetett, mint az egyik kánai példány.⁸⁹⁸ A másik egy vasból kovácsolt, egyenes hátú, háromszög átmetszetű pengéjű, nyéllapos kés töredéke, ami a penge indításánál kicsit meghajlott (62. tábla 11). H: 8,5 cm, sz: 0,9–1,2 cm, v: 0,3–0,4 cm, nyél h: 3,7 cm, penge h: 4,8 cm, súly: 12,9 g. A harmadik egy vasból kovácsolt kés erősen hiányos, háromszög átmetszetű, vékony pengetöredéke (62. tábla 12). H: 7,1 cm, sz: 0,8–1,2 cm, v: 0,2 cm, súly: 4,8 g.

4.3.2.3. *Sarló*

Szórványként került elő egy vasból kovácsolt sarló ívelt, hegye felé keskenyedő pengéjének a töredéke. A megmaradt darab a penge csúcsa, a többi rész hiányzik (62. tábla 13). H: 10,4 cm, sz: 0,6–2,1 cm, v: 0,2–0,4 cm, súly: 21,7 g. Hasonló sarlóhoz tartozhatott, mint amilyenek a ceglédi és az üllői 13. századi példányok.⁸⁹⁹

4.3.2.4. *Csákány*

Egy formája alapján kézi csákánynak szánt vaseszköz került elő szórványként (62. tábla 14). A nyéllyuk kialakítását megkezdték, de nem fejezték be. A fej egyik fele lekerekített sarkú téglalap, illetve ovális átmetszetű, vastos, lefelé ívelt; a másik fele lapított, téglalap átmetszetű, vége felé elkeskenyedő, végén derékszögben oldalra hajlított. A nyéllyuknál a fej lapított, kiszélesedik, oldalt lekerekített formát mutat. H: 14,5 cm, lekerekített téglalap, illetve ovális átmetszetű fele h: 6 cm, átm: 2,1x1,9 cm, téglalap átmetszetű fele h: 5,5 cm, sz: 0,7–1,9 cm, v: 1,1–1,3 cm, nyéllyuk meglévő része h: 2,2 cm, sz: 0,6–0,8 cm, súly: 240,5 g.

Pontosan ilyen formájú vaseszközt eddig még nem találtunk a szakirodalomban, de Kánán számos 12–13. századi vastárgy került elő, melyek között egy kalapács és több csákány is volt.⁹⁰⁰ Ezekkel összevetve a jászfényszarui eszköz a kalapácsnál nagyobb, a csákányoknál valamivel kisebb méretű, formailag a csákányokkal mutat hasonlóságot. Mivel a nyéllyuk teljes kialakítása még nem történt meg, félkész vaseszközként értékelhetjük, s valószínűnek látjuk, hogy a fej ovális, illetve kerek átmetszetű vége is még további alakításra várt.

⁸⁹⁸ TEREI–HORVÁTH 2007b, 238, 16. kép 28, 239.

⁸⁹⁹ GULYÁS 2014, 52, 8. kép 4; RÁCZ 2019, 472, 268. kép 3.

⁹⁰⁰ TEREI–HORVÁTH 2007b, 233, 235, 13. kép 2, 236, 15. kép, 237.

4.3.2.5. Kulcsok

Három olyan vastárgy került elő a 22. házból, melynél a forma, kialakítás, illetve a párhuzamok alapján valószínűsíthető vagy feltételezhető, hogy kulcsként szolgált. Ezek között említhetünk egy vaskulcsot, melynek két összeillő töredéke került elő (62. tábla 15). A kulcs taraja téglalapszerű, csekély vastagságú, a kulcs szára hengeres formájú, belül üreges (csőszerű), míg a kulcs szárának megmaradt része egy kampóhoz hasonló alakú. Teljes h: ~6,8 cm, kulcsfej h: 2,5 cm, sz: 2 cm, a szár vonalától sz: 0,6 cm, taraj h: 1,8 cm, sz: 1–1,4 cm, súly: 10,8 g.

Egy másik példány hengeres formájú, visszahajlított, hurokszerű véggel ellátott tárgy (62. tábla 16). Tömör hengeres teste van, a vége hurokszerűen visszahajtván, de ez utóbbi már inkább lapos, lemezes kialakítású. Korrodálódott, de viszonylag jó megtartású, helyenként növényi rostokat lehet megfigyelni a rozsdába ágyazódva. Hurok / karika átm: 2,1 cm, teljes h: 6,1 cm, súly: 14,1 g.

A harmadik egy aránylag szimmetrikus, kicsit ovális vaskarika, amely egyik végén egy hengerformába fut össze (62. tábla 17). Talán egy kulcs vége lehet és a hengeres rész a kulcs szárának vége. Karika átm: 2,15 cm, a hengeres résszel együtt h: 3,6 cm, súly: 5,5 g.

Méret, forma és kialakítás tekintetében a jászfényszarui tárgyakhoz hasonló visszahajlított, illetve hurkos végű kulcsok kerültek elő Csanádpalotán, egy tatárjárás során elpusztult településről.⁹⁰¹

4.3.2.6. Vaslemez, vaspánt

Két vaslemez, illetve vaspánt látott napvilágot Szőlők alján. Az egyik egy kis méretű, vékony, korrodált vaslemez, ami az 1. karám árkából került elő (63. tábla 1). H: 3,25 cm, sz: 1,9 cm, v: 0,2 cm, súly: 2,6 g. A másik egy pántszerű, téglalap alakú és téglalap átmetszetű, vékony vaslemez, ami 84. gödör leletei között volt (63. tábla 2). H: 9,2 cm, sz: 2,6 cm, v: 0,4 cm, súly: 17,7 g.

4.3.2.7. Sarkantyú

Kétségtől a Szőlők alján lelt legszebb vastárgy a sarkantyú, ami a 8. házban volt (63. tábla 3). Szára ívelt, téglalap alakú rögzítőrésze két-két lyukkal ellátott, tüskéje gúla formájú. Az egyik rögzítőrésze letört, a másiknak is csak fele / kétharmada maradt meg. Szárak h: 9 cm, szárak távolsága: 11,5 cm, tüske h: 1,5 cm, átm: 1,2 cm, súly: 27 g. Gúla alakú tüskéje és ívelt szárai alapján a 11. század végétől, 12. század első harmadától lehet keltezni, mivel ekkortól és a 12. század folyamán egyre inkább jellemzőek az ívelt szárak.⁹⁰² A jászfényszarui sarkantyú már annak a sarkantyútípusnak lehet az előfutára, amelynek tüskéjét enyhén lefelé hajlították, hogy megfelelő szögben érje a ló oldalát. Ez a forma a 12. század első felétől kezdve mutatkozik.⁹⁰³ Ezzel párhuzamosan a 12. században a szárakat lefelé hajló ívekbe kovácsolták, mivel így jobban hozzáfértek a ló oldalához, azonban a gyalogos közlekedés során a tüske nem érte el a földet.⁹⁰⁴ A sarkantyúk szárainak, rögzítő füleinek és tüskéinek kombinációit tekintve több változat létezik, így nem meglepő, hogy a Szőlők alján talált sarkantyú egyes részeinek párhuzamait különböző sarkantyúkon találhatjuk meg például a kánai 12–13. századi leletanyagban.⁹⁰⁵ A jászfényszaruival szinte mindenben megegyező, 12–13. századra keltezett sarkantyút ismerünk Szombathely–Országúti-dűlő lelőhelyről.⁹⁰⁶

⁹⁰¹ GALLINA – GULYÁS 2017, 773, 7. kép 3–4.

⁹⁰² NAGY 1898, 61.

⁹⁰³ KALMÁR 1971, 359.

⁹⁰⁴ KOVÁCS 1986, 266.

⁹⁰⁵ TEREI 2010b, 104, 24. ábra 2, 9; TEREI – HORVÁTH 2007a, 189, 16. kép 4–5, 190, 17. kép 9 – a rögzítő fül analógiái, illetve TEREI 2010b, 104, 24. ábra 5; TEREI – HORVÁTH 2007a, 190, 17. kép 10 – a tüske párhuzama.

⁹⁰⁶ SKRIBA 2016, 170, 2. kép 2.

4.3.2.8. *Kopjacsúcs*

Egy fűzfalevél alakú, köpűs, kovácsolt, töredékes megtartású vas kopjacsúcs került elő a 80. gödörből (63. tábla 4). Az alsó része maradt meg nagyjából egyben, a köpű összehajtott lemezes kiképzésű. H: 17 cm (összeillesztett rész kiegészítve), sz: 1,9 cm, v: 0,3–1 cm; köpű átm: 1,5x2 cm, súly: 37 g. A korábbi, 10–11. századi lándzsaformák, így a fűzfalevél alakú típusok is tovább éltek a 12–13. században.⁹⁰⁷

4.3.2.9. *Vaskarika és szorítólemez (függesztő?)*

Szórványként látott napvilágot egy vasból kovácsolt, D alakú, téglalap, illetve háromszög átmetszetű karika, melynek egyenes részéhez egy trapéz alakú lemezt erősítettek (63. tábla 5). A lemez a hátoldalon három ponton – a karikára hajtott részen, illetve a két távolabbi sarkán – egy-egy szögletes alátéttel és szegeccsel rögzített. Teljes h: 6,4 cm, karika átm: 3,4x3,8 cm, v: 0,4 cm, lemez h: 4 cm, sz: 2,4–3,7 cm, v: 0,15–1,1 cm, súly: 30,6 g. Méretben csak kis mértékben eltérő, rögzítési módját tekintve hasonló egy vasalás, amit a 12–13. századi Kánán találtak.⁹⁰⁸ Ezt a fajta rögzítési módot két, a tatár támadás során leégett ceglédi 1344. házból származó vaslemeznél is megfigyelhetjük.⁹⁰⁹

4.3.2.10. *Vasszőg*

Egy viszonylag nagy méretű, négyszög átmetszetű vasszeg került elő a 29. házból (63. tábla 6). Vége ellaposodik és visszahajlik. H: 9,5 cm, sz: 1,4 cm, v: 0,6 cm, súly: 14,4 g.

4.3.2.11. *Egyéb, kérdéses funkciójú vastárgyak*

Tizenegy vastárgy esetében nem lehet biztosan meghatározni a funkciót. Ezek között említhető egy kovácsolt vastárgy erősen korrodálódott töredéke, amely az 1. házból került elő. H: 6,8 cm, sz: 2,9 cm, súly: 16,9 g.

A 3. kültéri kemencében egy erősen korrodálódott vastárgyat találtak, amely egy nagyobb kés, vagy esetleg egy sarló töredéke lehet (63. tábla 7). H: 8,4 cm, sz: 1–2,4 cm, v: 0,6 cm, súly: 19,6 g.

Talán árként szolgálhatott egy egyik végén nagyjából négyszögletes átmetszetű, másik végén ovális átmetszetű és hegyes, vastag korróziós réteggel borított, erősen korrodált, töredékes vastárgy, amit a 21. házban leltek (63. tábla 8). H: 11,8 cm, sz: 1,7–1,3 cm, v: 0,3–1 cm (korróziós réteggel együtt), súly: 17 g.

A 79. gödörből került elő egy téglalap átmetszetű, hosszúkás vastárgy, melynek egyik vége kampószerűen egészen visszahajlított, másik vége hiányos (63. tábla 12). H: 9,4 cm, sz: 0,8–1,3 cm, v: 0,4–0,6 cm, súly: 14,8 g. Ugyanebből az objektumból egy nagyjából négyszög átmetszetű, vékony pálcaszerű vastárgy látott napvilágot, melynek egyik vége elvékonyodik és enyhén visszahajlik (63. tábla 13). H: 8,7 cm, v: 0,4 cm, súly: 3,7 g.

Egy hosszúkás, téglalap átmetszetű, egyik végén ellaposodó és megcsavart, másik végén elkeskenyedő, enyhén kihegyesedő, kovácsolt vastárgy található a 39. árok leletei között (63. tábla 14). H: 10,5 cm, sz: 0,5 cm, súly: 8 g.

A 84. gödörből származik egy kisebb méretű, téglalap alakú és téglalap átmetszetű, egyik végén kicsit meghajlott lemez, közepén függesztő fülhöz hasonló lyukas taggal (63. tábla 9). H: 4,1 cm, sz: 2 cm, v: 0,3 cm, súly: 4,1 g. Szintén ebből az objektumból egy kis méretű vastárgy is előkerült, ami egyik végén ívelt és megvastagodó (talán többrétegű), másik végén lemezszerű (63. tábla 10). H: 2,3 cm, sz: 2,5 cm, v: 0,3–1,5 cm, súly: 5,7 g.

⁹⁰⁷ KOVÁCS 1986, 261.

⁹⁰⁸ TEREI–HORVÁTH 2007a, 160, 185, 11. kép 5.

⁹⁰⁹ GULYÁS 2014, 55, 16. kép 2–3.

Egy négyszögletes, vastagabb lemezes kialakítású vastárgyat találtak a 29. házban. Egyik feléhez amorf, kicsit téglalap formát mutató rész kapcsolódik. H: 6,1 cm, sz: 2,7 cm, v: 1 cm, súly: 24,4 g. Ugyanebből az objektumból két kis méretű, eredetileg téglalap formájú lemezt alkotó töredék is előkerült. H: 2,6 cm és 2,3 cm, sz: 1,7 cm és 1,8 cm, v: 0,2 cm és 0,3 cm, súly: 2,3 g és 2,9 g.

A 89. gödörből látott napvilágot egy vastárgy, melynek egy része lemezes formát mutat, azonban kis mérete, töredék mivolta, valamint a jelentős vastagságban jelentkező korróziós réteg miatt eredeti formája és funkciója egyelőre nem megállapítható. H: 3,2 cm, sz: 2 cm, v: 0,2–1,1 cm, súly: 4,3 g.

Egy további vastárgy került elő szórványként, az S-60 stratszám alatt (63. tábla 11). A vastárgy nagyjából téglalap alakú, lemezes kialakítású, egyik vége felé kicsit kiszélesedik és ferdén vágott. Az egyik hosszanti oldala mentén mintha felhajlana a széle, de nagyon töredékesen maradt meg. Jelen állapotában funkciója kérdéses. H: 11,3 cm, sz: 3,5–4 cm, v: 0,4–0,7 cm, súly: 54 g.

4.3.2.12. Vassalak, vasolvadék

Egy nagyobb méretű vassalak, illetve annak egy kisebb levált töredéke került elő a 16. házból (63. tábla 15). Mindkét darabon sok növényi lenyomat, valamint szervesanyag maradványa látható. A nagyobbik darabra vonatkozóan: h: 9,2 cm, sz: 7,2 cm, v: 4,6 cm, súly: 345 g.

A 2. házból származik egy erősen korrodált és töredékes vassalak, melynek felületén farostmaradványok láthatók (63. tábla 16). H: 8,2 cm, sz: 6,8 cm, v: 3,2 cm, súly: 168 g.

Egy jó megtartású, enyhén korrodálódott, hólyagos vassalak látott napvilágot a 20. házból. H: 6,2 cm, sz: 5,9 cm, v: 2,05 cm, súly: 72,9 g.

Az 58. árok (O-190 S-262 szakasz) került elő egy egyik oldalán íves, egyébként formátlan, porózus, részben vöröses, rozsdás vasas, részben szürke lukacsos szövetű vassalak. H: 9,2 cm, sz: 6,4 cm, v: 5,6 cm, súly: 368,4 g.

Egy lukacsos szövetű, egyenetlen felületű és amorf formájú, súlyos vassalakot találtak a 26. ház kemencéjében. H: 7,1 cm, sz: 5,3 cm, v: 3,9 cm, súly: 130,1 g.

4.3.3. Kőanyag

A feltárás során összesen 113 kőből készült tárgy, illetve közettöredék látott napvilágot. 6 kölelet korábbi korszakok emlékeanyagával együtt került elő, 25 tárgy esetében kérdéses a keltezés, a maradék 82 köleletet pedig többségében Árpád-kori leletek kísérték, így valószínűleg az általunk vizsgált korszakhoz köthetők (4. táblázat).⁹¹⁰

A kőeszközök nyersanyagának meghatározása még előttünk álló feladat, azonban előjáróban elmondható, hogy a kisebb kőeszközök esetében kova, illetve homokkő, míg a nagyobb méretű, többnyire malom- vagy őrlőköveknél a bazalt, valamint más, feltehetően vulkanikus vagy metamorf eredetű kőzet fordult elő nyersanyagként.

A kőeszközök típusát illetően nagy számban jelentkeztek az őrlő- és malomkövek (64. tábla), valamint több, általában trapéz vagy téglalap átmetszetű, ívelt oldalú, csiszolt felületű fenőkő is előkerült (65. tábla; 66. tábla 1–3). Egy ovális átmetszetű, hengeres formájú, felső részén átfúrt lyukkal ellátott példány is volt a fenőkövek között (66. tábla 4). Ezek mellett legömbölyített formájú marokkövek is vannak a leletanyagban (66. tábla 5–6). Pár kisebb méretű, pattintott kőeszköz (66. tábla 8), illetve egy magkő (66. tábla 7) is napvilágot látott, ezek kronológiai hovatartozása több esetben is kérdéses, de olykor Árpád-kori kerámiákkal együtt is meg-megjelennek. Néhány objektumban – jellemzően a házakhoz tartozó

⁹¹⁰ Az egyes köleletek összetartozó töredékei egy leltári szám alatt szerepelnek, így a 4. táblázat esetében egy-egy sorban jelennek meg. A mennyiséget jelölő oszlopban feltüntetett értékek a töredékek darabszámára utalnak.

kemencékben, vagy azok környékén – amorf közettöredékeket is találtak. Esetenként megfigyelhető volt, hogy a kemencék kialakítása során korábbi őrlő- és malomköveket használtak fel. Erre példa többek között a 23. ház (O-181 S-249 ház; S-250 kemence), melynél a kemence falából két malomkővet (64. tábla 1) bontottak ki.⁹¹¹ Kizárólag az Árpád-korra tehető kerámialeletekkel kísért köleleteket (82 db – 100%) figyelembe véve a típus szerinti megoszlást tekintve (190. kép) a malom- és őrlőkővek dominálnak (41 db – 50%), számban ezeket követik az amorf közettöredékek és kövek (25 db – 30,5%), majd a fenőkővek (11 db – 13,4%). Elenyésző számban vannak jelen a marokkővek (2 db – 2,4%) és a kisebb méretű vagy kérdéses rendeltetésű kőeszközök (2 db – 2,4%), magkőből pedig mindössze egy volt (1 db – 1,2%). Említésre méltó a 24. árok (O-41 S-51; O-66 S-80), amelyből négyféle, valamint a 32. ház kemencéje (O-129 S-173), amelyből háromféle kölelet is előkerült.

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
16	19	Kő	1
16	19	Kő	1
16	19	Kő	1
16	19	Őrlőkő	1
16	19	Őrlőkő	1
16	19	Kő	2
16	36	Kő	1
16	36	Őrlőkő	1
19	22	Kő	1
19	22	Kő	1
19	22	Kő	1
21	24	Csiszolókő	1
28	31	Őrlőkő	1
33	92	Kő	1
33	92	Kő	1
34	44	Őrlőkő	1
39	49	Kő	1
40	50	Kő	1
40	50	Kő	1
40	50	Kő	1
40	50	Kő	1
41	51	Kő	1
50	61	Kő	1
51	62	Fenőkő	1
51	62	Fenőkő	1
51	62	Fenőkő	1
52	63	Marokkő	1
59	72	Őrlőkő	1
60	73	Kő	1
65	79	Őrlőkő	1
65	79	Őrlőkő	1
66	80	Őrlőkő	1
66	80	Fenőkő	1
66	80	Kőeszköz	1

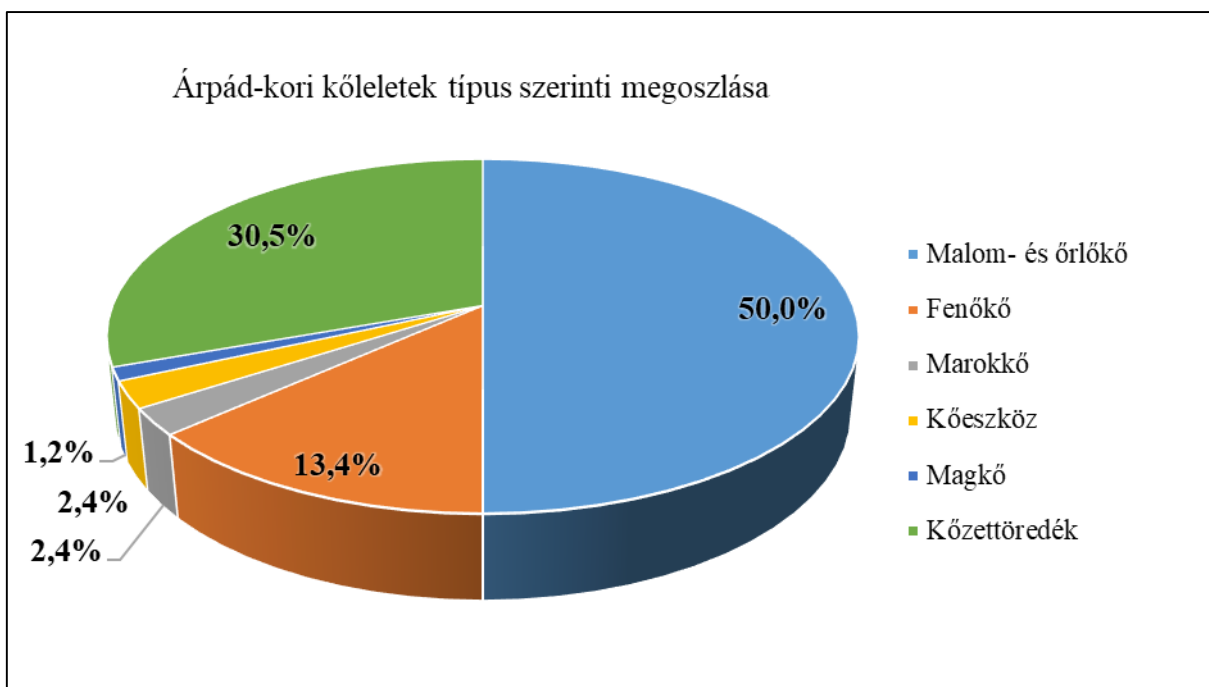
OBJ	STR	Típus	Mennyiség
68	84	Őrlőkő	1
68	84	Kőtöredék	1
68	84	Kőtöredék	2
68	84	Kőtöredék	1
75	90	Őrlőkő	1
75	90	Malomkő	1
75	90	Őrlőkő	1
75	90	Őrlőkő	1
88	134	Őrlőkő	1
88	134	Őrlőkő	1
95	119	Kő	1
100	125	Kő	1
100	125	Kő	2
103	131	Kő	1
103	131	Őrlőkő	1
103	131	Őrlőkő	1
103	131	Őrlőkő	1
110	146	Őrlőkő (?)	1
111	148	Őrlőkő (?)	1
112	149	Őrlőkő	1
114	151	Kőeszköz	1
117	158	Kő	1
117	158	Őrlőkő	1
117	158	Őrlőkő	1
129	172	Marokkő	1
129	173	Marokkő	1
129	173	Fenőkő	1
129	173	Őrlőkő	2
129	173	Őrlőkő	1
130	175	Fenőkő	1
130	175	Őrlőkő	2
131	176	Kőeszköz	1
131	177	Kő	1
132	178	Őrlőkő	1

⁹¹¹ A korábbi őrlő- és malomkövek kemencéhez kapcsolódó jelenléte más lelőhelyeken is megfigyelhető, és nem csak a házban belül elhelyezkedő, de a kültéri kemencéknél is előfordul. Példaként említhetjük az Ecsér 6. lelőhelyen feltárt 2354. objektumot, amely külső kemencéként funkcionált. Kora a lelőhelyen feltárt kerámiaanyag alapján feltehetően a 10. századra tehető. Ennél terméskővekből alakították ki a kemence nyílását, az omladékból pedig egy nagy őrlőkő töredéke került elő (RÁCZ 2019, 29, 360, 156. kép).

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
137	186	Fenőkő	1
154	212	Fenőkő	1
154	212	Őrlőkő	1
165	225	Őrlőkő	1
169	231	Fenőkő	1
171	234	Fenőkő	1
171	234	Magkő	1
176	240	Őrlőkő	1
176	240	Kő	1
176	241	Kő	2
180	247	Kőeszköz	1
180	247	Kőeszköz	1
181	250	Malomkő	1
181	250	Malomkő	1
181	251	Fenőkő	1
181	251	Malomkő	1
190	262	Kő	1
194	270	Fenőkő	1
194	271	Kő	1
195	272	Malomkő	1
195	272	Őrlőkő	2
201	279	Fenőkő	1
208	287	Malomkő	7

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
209	288	Malomkő	1
210	290	Kő	1
213	293	Kő	1
213	299	Malomkő	1
218	298	Kő	1
222	309	Malomkő	1
222	309	Malomkő	1
222	309	Malomkő	1
227	316	Malomkő	1
228	318	Kő	1
228	318	Malomkő	1
230	323	Kő	1
230	323	Kő	1
230	323	Kő	1
236	335	Kőeszköz	1
244	346	Fenőkő	1
261	366	Kő	1
297	417	Kőeszköz	1
298	418	Malomkő	1
298	418	Malomkő	1
-	413	Kőeszköz	1
szórvány	-	Kőeszköz	1

4. táblázat: A lelőhelyről származó köleletek összesítő táblázata
A korábbi korszakok emlékművét kék, a kérdéses keltezésű tárgyakat zöld színnel jelöltük.

190. kép: Az Árpád-kori köleletek típus szerinti megoszlása

4.3.4. Archeozoológiai és malakológiai maradványok

Összesen 152 objektum tartalmazott valamilyen archeozoológiai, illetve malakológiai maradványt, 1403 db csont-, illetve kagylótöredék került elő a lelőhelyről.⁹¹² Az alábbi táblázatban (5. táblázat) valamennyi maradvány szerepel, korszaktól függetlenül, mivel sok esetben csak állatcsont került elő az adott objektumból, keltező értékű tárgy nem. Az állatcsontanyag feldolgozása és kiértékelése a közeljövőben fog megtörténni, így az egyes fajok egymáshoz viszonyított aránya, illetve a lelőhelyen megfigyelhető korszakok közötti megoszlása még nem állapítható meg, de az már most is látható, hogy szarvasmarha, sertés, birka, ló és kutya maradványai is előfordulnak közöttük. A 8. kültéri kemencéből (O-94 S-118) – melyben kora Árpád-kori kerámiák is voltak – egy lókoponya került elő. Érdekességgént említhetjük még a 18. gödörben (O-14 S-17) talált kutyakoponyát, melynek orrcsontján keresztirányú vágásnyomokat lehetett megfigyelni (191. kép). Három kagylótöredék is előkerült az ásatás során, azonban csak kettő származik Árpád-kori objektumból.

191. kép: Kutyakoponya az orrcsonton vágásnyomokkal

⁹¹² Az állatcsontok sok esetben elég töredékesek, így a darabszámként megadott érték, ami a különálló töredékek mennyiségére utal, nem feltétlenül jelenti a különböző csontok tényleges darabszámát.

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
2	2	állatsont	7
6	8	állatsont	9
12	15	állatsont	6
13	16	állatsont	1
14	17	állatsont	21
16	19	állatsont	2
19	22	állatsont	8
20	23	állatsont	2
21	24	állatsont	7
22	25	állatsont, kagyló	15
23	26	állatsont	6
24	35	állatsont	1
25	28	állatsont	1
26	29	állatsont	65
27	30	állatsont	2
28	31	állatsont	3
33	92	állatsont	7
34	44	állatsont	11
37	47	állatsont	19
39	49	állatsont	11
40	50	állatsont	14
41	51	állatsont	8
42	52	állatsont	3
43	53	állatsont	121
44	54	állatsont	2
45	110	állatsont	1
46	56	állatsont	5
47	57	állatsont	10
50	61	állatsont	6
51	62	állatsont	17
52	63	állatsont	12
53	64	állatsont	2
56	67	állatsont	7
59	72	állatsont	5
60	153	állatsont	5
60	73	állatsont	2
61	74	állatsont	7
63	76	állatsont	1
65	79	állatsont	3
67	81	állatsont	1
68	84	állatsont	7
70	85	állatsont	2
74	89	állatsont	5
75	90	állatsont	17
76	93	állatsont	7
78	96	állatsont	2
79	97	állatsont	2
80	98	állatsont	2
81	99	állatsont	12
88	134	állatsont	6

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
89	112	állatsont	1
90	113	állatsont	1
92	116	állatsont	2
94	118	állatsont	53
98	122	állatsont	2
100	125	állatsont	2
101	128	állatsont	3
102	130	állatsont	76
103	131	állatsont	9
105	135	állatsont	4
105	140	állatsont	2
106	137	állatsont	1
106	138	állatsont	5
107	141	állatsont	3
108	142	állatsont	4
110	145	állatsont	17
111	147	állatsont	2
111	148	állatsont	2
112	149	állatsont	2
114	151	állatsont	11
117	155	állatsont	1
117	158	állatsont	13
122	163	állatsont	1
126	168	állatsont	1
129	172	állatsont	1
130	174	állatsont	7
131	176	állatsont	3
131	177	állatsont, kagyló	4
133	180	állatsont	8
134	182	állatsont	17
137	186	állatsont, kagyló	22
137	187	állatsont	4
139	189	állatsont	4
148	201	állatsont	6
149	203	állatsont	1
150	204	állatsont	1
152	206	állatsont	19
154	212	állatsont	50
156	216	állatsont	1
158	218	állatsont	13
160	220	állatsont	2
162	222	állatsont	1
164	224	állatsont	1
167	439	állatsont	13
170	232	állatsont	58
171	234	állatsont	4
173	237	állatsont	12
175	239	állatsont	8
176	240	állatsont	9
178	243	állatsont	5

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
179	246	állatcsont	9
180	247	állatcsont	14
185	257	állatcsont	7
188	260	állatcsont	13
189	261	állatcsont	2
190	262	állatcsont	6
193	268	állatcsont	1
194	270	állatcsont	9
195	272	állatcsont	9
195	273	állatcsont	4
196	300	állatcsont	6
199	277	állatcsont	1
200	278	állatcsont	4
201	279	állatcsont	9
203	281	állatcsont	5
206	285	állatcsont	12
207	286	állatcsont	3
208	287	állatcsont	31
209	288	állatcsont	2
210	290	állatcsont	1
213	293	állatcsont	44
213	299	állatcsont	4
214	294	állatcsont	1
216	296	állatcsont	5
217	297	állatcsont	1
220	304	állatcsont	1

OBJ	STR	Típus	Mennyiség
220	305	állatcsont	1
221	306	állatcsont	5
222	308	állatcsont	12
222	309	állatcsont	8
223	310	állatcsont	7
224	312	állatcsont	8
225	313	állatcsont	4
226	314	állatcsont	5
230	322	állatcsont	17
237	336	állatcsont	2
260	365	állatcsont	2
261	366	állatcsont	16
283	393	állatcsont	3
291	406	állatcsont	10
296	415	állatcsont	4
297	417	állatcsont	15
298	418	állatcsont	4
299	422	állatcsont	7
306	436	állatcsont	7
307	437	állatcsont	1
-	5	állatcsont	1
-	43	állatcsont	53
-	229	állatcsont	13
-	264	állatcsont	1
-	265	állatcsont	1
-	440	állatcsont	2

5. táblázat: A lelőhelyről származó állatcsontok és kagylók összesítő táblázata
Kék színnel jelöltük a kizárólag az Árpád-korinál korábbi leletanyaggal rendelkező objektumokat, piros árnyalattal pedig egy megszüntetett objektumot, ami tartalmazott állati maradványt.

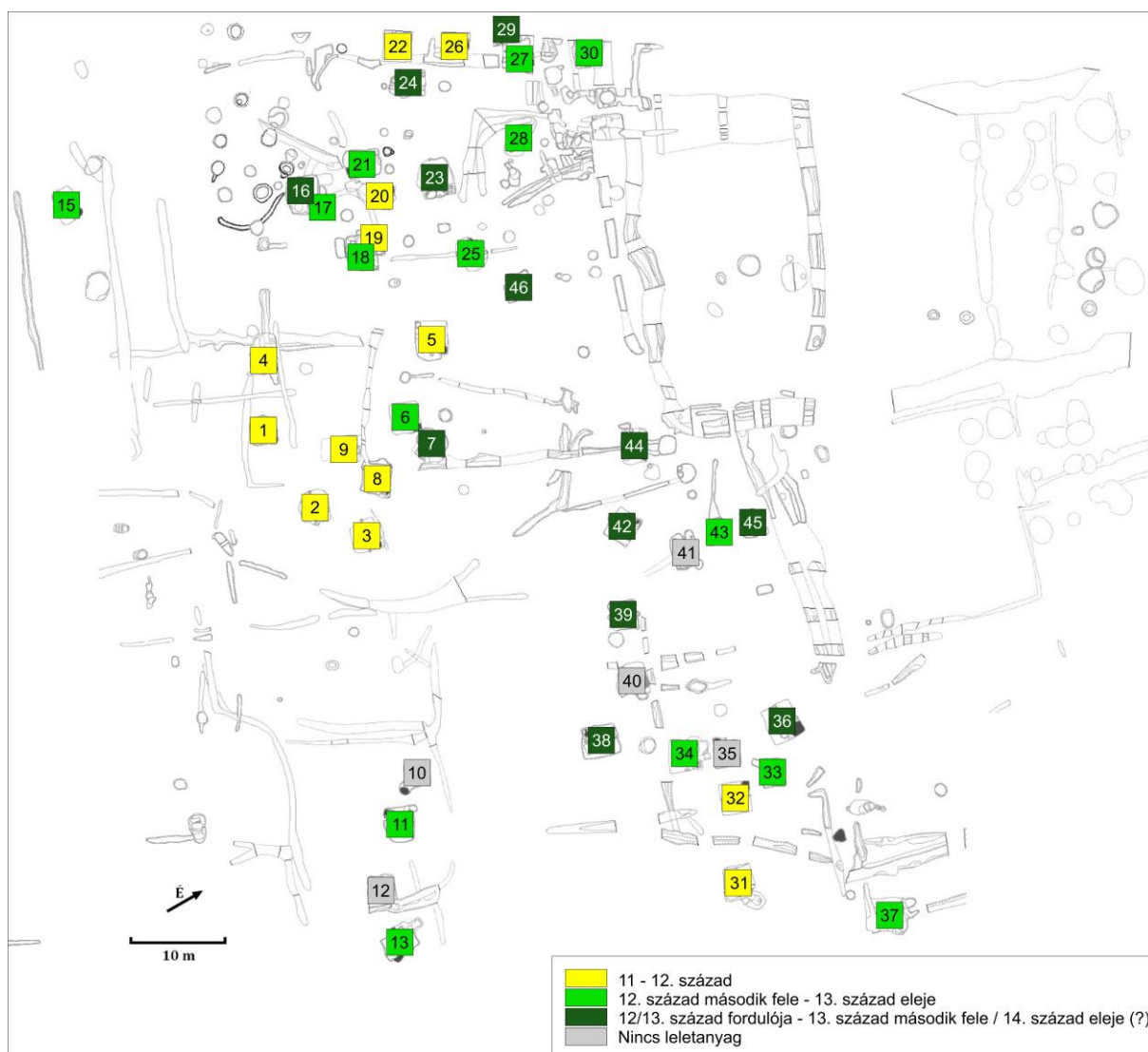
4.4. Keltezés

Az egyes objektumok között fennálló szuperpozíciók lehetőséget adtak egy relatív kronológia kidolgozására, mely alapján már a kutatás kezdetén világossá vált, hogy az Árpád-korin belül is több periódussal számolhatunk (192. kép).⁹¹³ Ahogy azt a település épületei alapján felállítható periódusok kezdő és záró időpontja is mutatja, nem lehet éles határt húzni a település egyes fázisai között, így esetenként részben átfedésben lehetnek egymással.

Elöljáróban fontos megjegyezni, hogy az egyes házakból származó leletek száma olykor elég eltérő volt. Átlagosan 9–10 tárgyat találtak egy-egy épület területén, azonban öt objektum egyáltalán nem rendelkezett leletanyaggal (10, 12, 35, 40. és 41. ház), valamint volt három olyan épület (16, 38, 42. ház), amely az „átlagosnak” tekinthető leletmennyiségnek több mint háromszorosát nyújtotta. Ezek a tárgyak a legtöbb esetben kerámiatöredékek, de néhány épületből malomkő töredékei, illetve ritkábban fémtárgyak is előkerültek. Utóbbiak alul reprezentáltak a jászfényszarui leletanyagban és csak elvétve bírnak keltezőértékkel, ezért a datálás tekintetében keveset segítenek. Mindezek alapján, a relatív időrend finomításában a leletanyag összetételéből eredően jóformán csak a kerámiaanyagra lehetett építeni.

⁹¹³ A lelőhely periodizációjával kapcsolatos eredményeket már korábban publikáltuk: BÍRÓ 2014. Egy-két ponton módosítottuk a korábbi kronológiai beosztást, de alapjaiban nem változott.

192. kép: A település épületeinek periodizációja

A superpozíciók és a leletanyag alapján 13 épületet, az 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 19, 20, 22, 26, 31, 32. házat lehetett a korábbi periódusra (11–12. század) keltezni (193. kép). Az átmeneti időszak (12. század második fele – 13. század eleje) épületei közé 15 tartozik: 6, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 25, 27, 28, 30, 33, 34, 37, 43. ház (194. kép). A település kései periódusához (12/13. század fordulója – 13. század második fele / 14. század eleje) 12 épület, a 7, 16, 23, 24, 29, 36, 38, 39, 42, 44, 45, 46. ház köthető (195. kép). Nem rendelkezett leletanyaggal, illetve problémás a datálás 5 épület esetében: 10, 12, 35, 40. és 41. ház.⁹¹⁴

Korai periódus (11. század – 12. század második fele) (193. kép)

A 19. háznál megfigyelhető superpozíció alapján feltételezhető, hogy ez a település egyik legkorábbi épülete, mivel ezt az objektumot a leletanyaga alapján az Árpád-kor első felére datálható 18. ház metszi.⁹¹⁵ Két szebb töredéket leszámítva csak néhány darab jellegtelen kerámia került elő a 19. házból (11. tábla 5–7), ezek fizikai jellemzőik és párhuzamaik alapján

⁹¹⁴ Az épületek leletanyagának elemzése és keltezése: BÍRÓ 2014, 118–126. Jelen dolgozat keretein belül is elsősorban a házak kronológiáját fejtjük ki bővebben, azonban a leletanyaggal foglalkozó 4.3 fejezetben a többi objektumot is figyelembe vesszük.

⁹¹⁵ Ebben az esetben a 18. háznál inkább csak a két épület egymásutániségét érzékeltetendő alkalmaztuk az átmeneti időszakhoz való besorolást és az arra vonatkozó jelölést (192. kép).

a korai időszakra keltezhető. A korai datálást támogatja az is, hogy a leletegyüttesből hiányoznak a később megjelenő, más nyersanyagból készített, jellegzetes fehér vagy szürkésfehér árnyalatú töredékek.

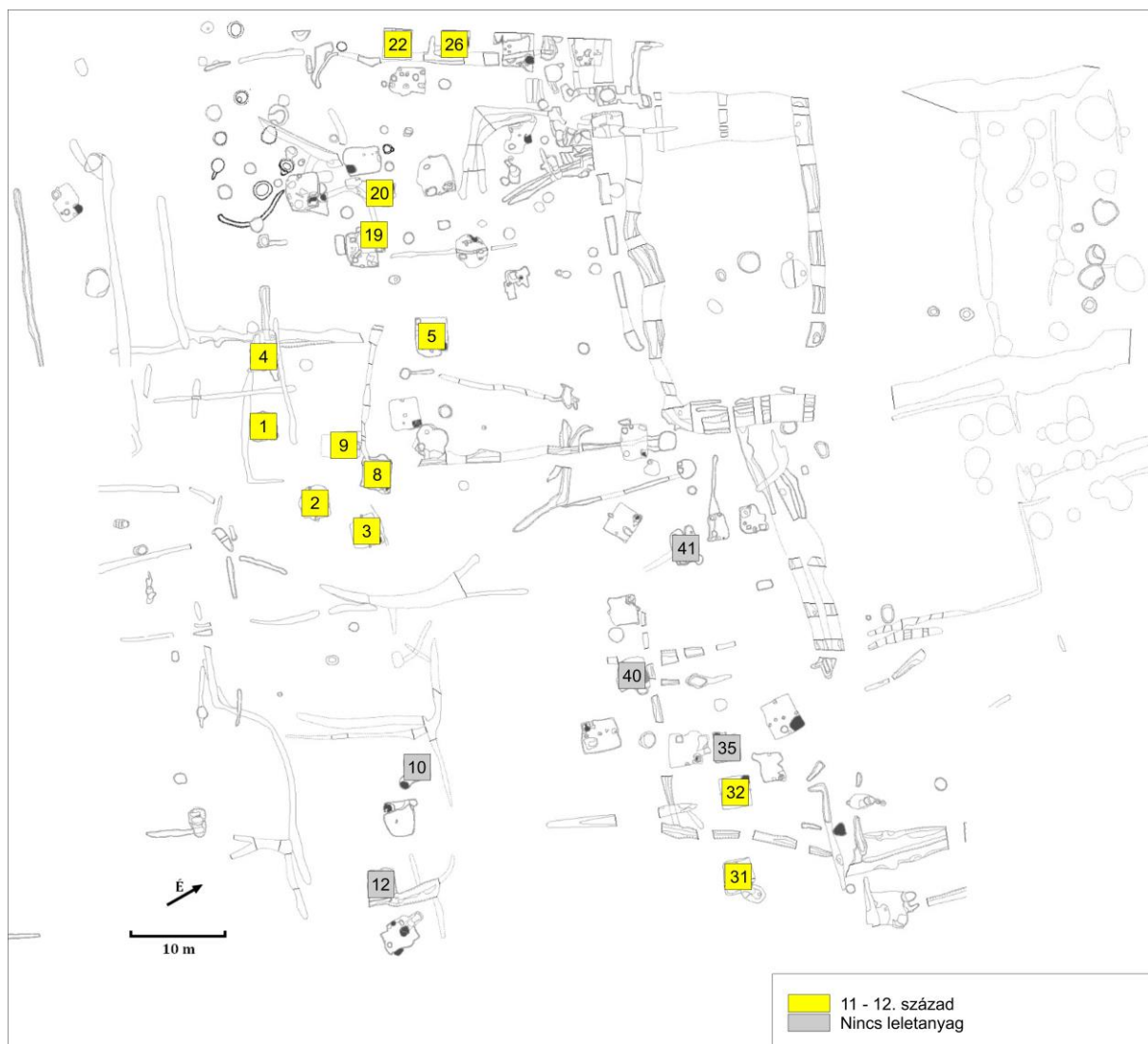
Valószínűleg még az Árpád-kor első felére (11–12. század) keltezhető a 20., 22. és a 26. ház is, ezek közül némelyikben (pl. 20. ház) egy-két szarmata példány is előfordult. Fontos kiemelni a 22. épületet, mivel a jászfényszarui település viszonylatában igen gazdagnak mondható a fémleletek tekintetében (62. tábla 1, 9, 15; 63. tábla 16–17).

Az 1. ház leletanyagának nagyobb része egységesnek mondható (3. tábla 1–5). Szinte kizárólag a finom anyagú, vörösre égetett, homokkal (és olykor kerámiázúzalékkal) soványított kerámia került elő az objektumból, de egy már más fajta agyagból készített, vonal- és hullámvonalköteggel díszített oldaltöredék is található közöttük (3. tábla 5). Összeségében a leletek és párhuzamaik alapján a 12. század tűnik elfogadható keltezésnek. Az 1. házzal kapcsolatban meg kell említeni annak lehetőségét, hogy a 4. házzal egyidőben állt, mivel feltűnően egy vonalban helyezkednek el, és valószínűleg az sem véletlen, hogy a 31. árok a két háztól azonos távolságra, éppen közöttük húzódik (146. kép). Az árok keltezése lelet híján nem lehetséges, de a 4. ház az előbbihez igen hasonló leletanyaga alapján (3. tábla 9–12), egykorúnak mondható az 1. házzal. A leletegyüttes korábbi periódusra való keltezését némiképp elbizonytalanítja az a tény, hogy a ház alatt húzódó árok többek között egy fehér peremtöredéket is tartalmazott. Ezt az árkot és az 1. házat is átvágó – a szuperpozíciók alapján egyik legkésőbbinek tekinthető – árok ugyanolyan vörös anyagú kerámiát tartalmazott, mint maga a ház, de ezek mellett fenékö, örlőköttöredék és pattintott köeszköz is található benne. Mivel több hasonlóan kevert leletanyagú objektum is van, az Árpád-kori közösség biztosan beleásott néhány korábbi korszakhoz tartozó régészeti jelenségbe, és ezáltal keveredtek a leletek. Éppen a 4. háznál figyelhető meg a legtöbb szuperpozíció, így egy-két „rossz helyen” lévő töredék még nem feltétlenül borítja fel a relatív kronológiát.

A 2, 3, 5, 8, 9. ház leletanyagát is az előzőekhez hasonló homokos anyagú, vörös és szürkés-barna töredékek alkotják (3. tábla 6–7; 3. tábla 8; 4. tábla 1–5; 6. tábla 2–3; 6. tábla 4), illetve a 2. házban egy vassalakot is találtak (63. tábla 16). Összességében a fentebb említett épületek kerámiái közötti hasonlóság arra enged következtetni, hogy ezek az objektumok egy időszakba sorolhatók. A 8. házat jól datálja az ott talált sarkantyú (63. tábla 3), amelyet párhuzamai alapján a 11. század végétől, 12. század első harmadától lehet keltezni. A 8. házból emellett homokos anyagú, jellegtelen töredékek kerültek elő (6. tábla). A 8. és 9. házban átfutó 6. árokból csak egyetlen bográcsöredék látott napvilágot (45. tábla), amely jellegzetességei, illetve a párhuzamok alapján a 12. század második felére – 13. századra tehető. Ezt a keltezést az is alátámasztja, hogy a bográcsöredéket tartalmazó árok a 8. házat vágja, ami ennél korábbi.

A 31. házból összesen három darab kerámiatöredék került elő, melyek alapján a párhuzamokat figyelembe véve a korábbi periódusra keltezhetjük az épületet. A 31. ház pusztulása után az épület sarkában létrehozták a 3. kültéri kemencét. A 32. ház anyagában három különböző fazéknak a töredékei szerepelnek (17. tábla 6; 18. tábla 1–2), amelyek anyaguk, formájuk és párhuzamaik alapján a korábbi keltezésű körbe tartoznak. A 32. háznál szuperpozíció nem volt megfigyelhető, de a kerámialeletei és azok párhuzamai alapján a korai Árpád-korra keltezhető.

Az eddig említett házak nagy valószínűséggel egykorúak és leghamarabb a 11. századtól számolhatunk jelenlétükkel. Mivel olyan objektumok keresztezik őket, amelyek többek között fehér kerámiát is tartalmaznak, feltehetően a 12. század végén – 13. század elején már nem álltak.

193. kép: A korai periódus házai és a kérdéses korú épületek

Átmeneti időszak (12. század második fele – 13. század eleje) (194. kép)

A 18. házból származó tárgyak többnyire jellegzetes homokos anyagú, vörös és fekete kerámiák, melyek mellett egy vastag falú, hullámvonalköteggel díszített töredék is található (11. tábla 2–4). A párhuzamok alapján többnyire a 11–12. századra tehető a házban lelt kerámiák kora, azonban keltezése kapcsán fontos körülmény, hogy a kora Árpád-kori leletanyaggal bíró 19. házat vágja, ezért az átmeneti időszak házai között említjük. A 17. házból származó hullámvonaldíszes kerámiatöredék (11. tábla 1) párhuzamait figyelembe véve feltehetően ez az épület is a korábbi időszak végén, az átmeneti időszak elején állhatott. Ezt követően a ház elpusztult, és a helyét egy új lakóépület – a 16. ház – vette át.

Ebbe a csoportba tartozik a 6. ház is, amelynek leletanyaga (4. tábla 6–9) részben hasonló az előző épületekéhez, de már a 12. század második felétől – végétől megjelenő új nyersanyag is megfigyelhető a leletek között.

Több objektumnál is kimutatható a korábbi és a későbbi Árpád-korra jellemző kerámiák együttes jelenléte. Ezeknél a háznál vagy a kései leletegyüttesbe kerültek korábbi leletek (főleg ha erre még a több objektum között fennálló szuperpozíció is lehetőséget adott), vagy egy átmeneti időszakkal számolhatunk a korai és a későbbi fázis között. Mivel nem minden kései anyagot tartalmazó háznál fordul elő ez a jelenség, és mivel az ilyen vegyes leletegyüttest tartalmazó épületek nem mindig metszenek korábbi objektumokat, többnyire a két időszak

közötti átmenetként értelmezhetjük ezeket a leletegyütteseket. Ezek között említhetjük a korai periódus épületeinél valamivel későbbi 15. ház, amelyből egy szép örlőkötőredék mellett több kerámia is előkerült (8. tábla 1–4). A 15. házban nem figyelhető meg szuperpozíció, így keltezésénél csak az edénytöredékekre támaszkodhatunk. Ezek a párhuzamok alapján többnyire az Árpád-kor korábbi időszakára keltezhetők, de mellettük előfordulnak szürkés árnyalatú, más jellegű anyagból készült töredékek is, amelyek nagyobb arányban a 12. század végétől vannak jelen a leletanyagban. Ugyancsak erre a jelenségre példa a 21, 27, 28. és a 30. ház, melyek kora a bennük lelt kerámiák (12. tábla 1–4; 15. tábla 1–5; 15. tábla 6–12 és 16. tábla 1–3; 17. tábla 1–3) párhuzamai alapján 12. század második fele – 13. század eleje közöttre tehető.

A 33. ház esetében olyan szuperpozíció, ami segíthetne, nem volt megfigyelhető, így csak a leletanyagra építhetünk. A házból származó kerámiák (18. tábla 3–4; 19. tábla 1–2) között található több olyan edénytöredék, melyek anyagukat tekintve inkább már a későbbi időszakra jellemző szürkésfehér, szürke árnyalatúra égetett agyagból készültek, azonban két összeálló, homokos anyagú, barnásfekete fazékból származó válltöredék is előkerült. A kerámiák anyagát és párhuzamait figyelembe véve az átmeneti időszakra keltezhetjük az épületet.

A 37. ház is vegyes leletanyaggal rendelkezik: a homokos anyagú, vörösre és feketére égett fazéktöredékek és a mállott anyagú, fehér fazék-aljtöredékek, valamint a tagolt peremtöredékek egyaránt jelen vannak (20. tábla 1–3). A házban belül található gödör leletanyaga hasonlóan vegyes, mint az épületé. A 37. házban vágja az 55. és a 10. árok (O-151 S-205 szakasz) is. Előbbiből a korai Árpád-korra jellemző homokos anyagú, egyszerű, lekerekített fazékperem, illetve egy hasonló anyagú, vastagfalú oldaltöredék került elő, míg a másik árok nem tartalmazott régészeti leletet. Bár a házban vágó árokban egyértelműen kora Árpád-kori töredékek voltak, a ház leletanyagában a későbbi időszakra keltezhető darabok is jelen vannak, így az épület a 12–13. század fordulójának idején állhatott, vagy pedig korábbi leletek keveredtek a későbbi leletegyüttesbe.

A 25. ház esetében a kerámiák (14. tábla 1–2) párhuzamai támogatják a 12. század második fele – 13. század eleje közötti keltezését. A datálást szuperpozíció nem segíti, mert bár a 46. árok vágja a 25. házban, leletanyaggal nem rendelkezik.

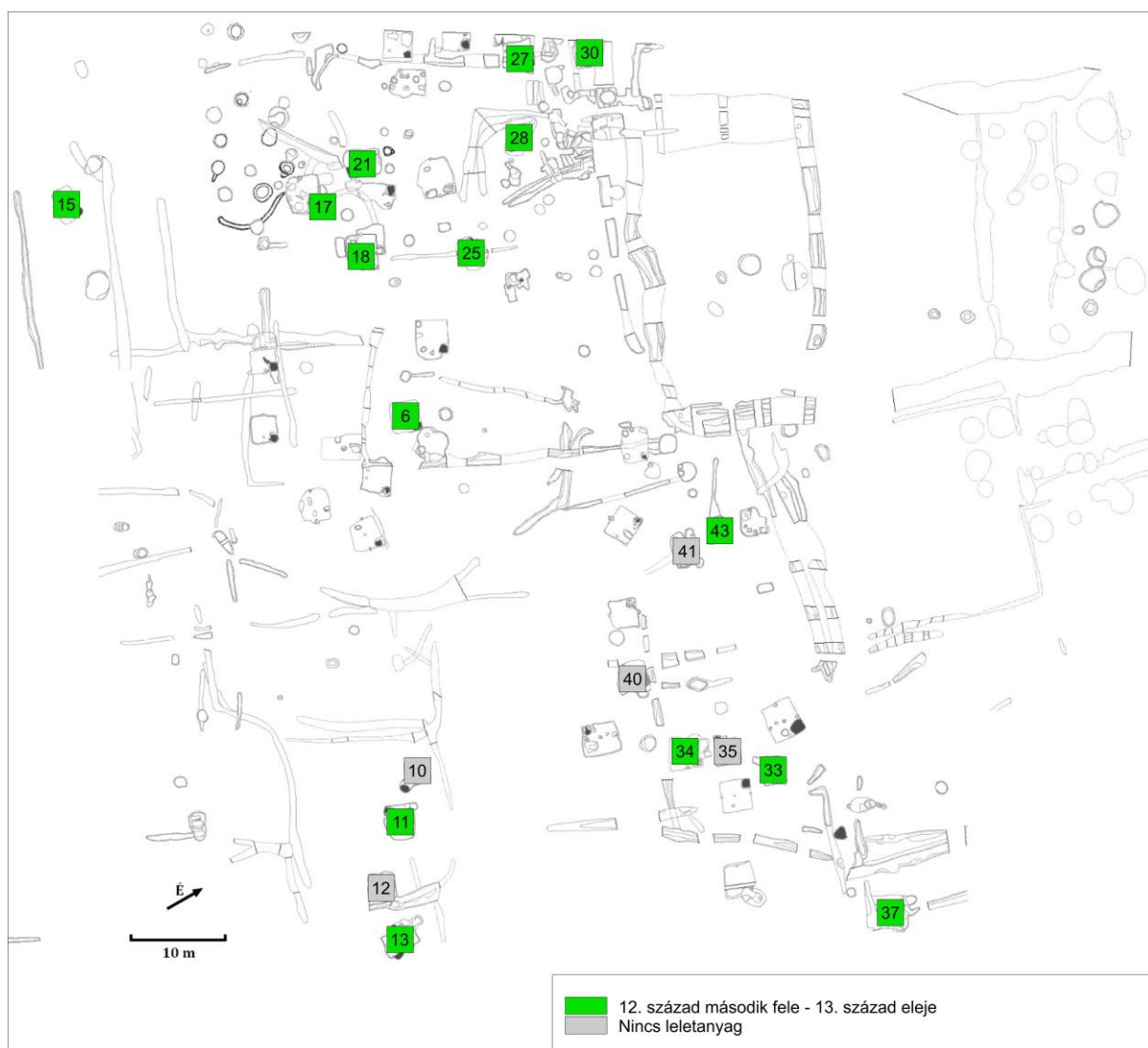
A 43. házból eléggé jellegtelen töredékek kerültek elő, de anyaguk alapján legalább a későbbi időszakra történő keltezés elfogadható, mivel több fehér és szürkésfehér töredék is van közöttük (19. tábla 6–8). A leletegyüttesben szürkésfehér anyagú vonaldíszes töredék és narancsos színbe hajló, élesen tagolt peremtöredék is található, amelyek párhuzamaik alapján tágabban a 12–13. századra keltezhetőek. A 43. házban vágja az 56. árok (O-169 S-235 szakasz), de ez nem visz előrébb a pontosabb datálást illetően, mert ez az árokszakas nem tartalmazott leletanyagot.

A 34. ház esetében sem egyértelmű a helyzet a leletek (19. tábla 3–5) alapján, mivel magából a házból csak két kis kerámia került elő, a kemencében az Árpád-kori töredékek mellett szarmata kerámiák is előfordultak, ráadásul a házban részben vágta a 103. gödör. Mivel a jellegzetes homokos anyagú, érdes tapintású, korábbra keltezhető kerámia hiányzik, a meglévők egyike, egy aljtöredék, anyaga és színe alapján pedig inkább jellemző a 12. század végétől, mint korábban, ez alapján vagy az átmeneti vagy a kései periódusra történő keltezés lehetne elfogadni. Azonban a másik töredék egy vastagabb példány, amelyet a párhuzamok alapján ennél korábbra is datálhatunk. A házhoz tartozó kemencéből származó leletek között van egy szürkésfehér, hullámvonaldíszes töredék is. A 34. ház tehát nem sorolható be teljes bizonyossággal a fentebb ismertetett korszakokba, de mindent figyelembe véve feltételezhető, hogy a két periódus közti átmeneti időszakban állhatott.

A 11. házból került elő az egyik legszebb kerámiatöredék, amelyet vonal- és hullámvonalköteggel díszítettek, illetve belső peremdísszel láttak el (7. tábla). Ahogy azt a fentebb hivatkozott párhuzamok is mutatják, díszítési módja archaikusnak mondható, azonban anyaga, formája és peremkiképzése, valamint a további azonos formájú és díszítésű, de

egyértelműen fehérre égő agyagból készített jászfényszarui darabok (7. tábla vö. 16. tábla 3; 53. tábla 12) alapján a 12. század végére – 13. század első felére keltezhető.

A 13. ház leletanyaga (6. tábla 5–7) elég vegyesnek mondható, mivel kézzel formált, körömbenyomkodással díszített peremű töredéktől kezdve a népvándorláskori kerámián, a homokos anyagú Árpád-kori töredéken és a hasonló anyagú edény oldalából készült orsókarikán át a fehér fazékperemig minden megtalálható benne. Elképzelhető, hogy az Árpád-korban beleástak egy korábbi objektumba. A keltezést a ház helyén kialakított 6. kültéri kemence sem segíti az egy-két centis, homokos anyagú kerámatöredékekkel és a pattintott kőeszközzel. A fehér kerámia miatt a későbbi periódussal számolni kell, de hogy eredetileg mikor keletkezett az épület és mikor a kemence, azt nem lehet pontosítani. A vegyes leletanyag és a 11. házhoz viszonyított helyzete alapján feltételezzük, hogy talán az átmeneti időszakban állhatott.

194. kép: Az átmeneti időszak háza és a kérdéses korú épületek

Későbbi periódus

(12–13. század fordulója – 13. század második fele / 14. század eleje) (195. kép)

Valószínűleg az ún. átmeneti időszak végére és a későbbi periódus kezdetére utalnak anyaguk és párhuzamaik alapján a 39. ház kerámiái (24. tábla). Mivel ennél az épületnél szuperpozíció nem volt megfigyelhető, a keltezést csak ezek a leletek segíthetik.

A 16. házból származó leletek (8. *tábla 5–11*; 9. *tábla*; 10. *tábla*) között kevesebb vörössesszürkés, homokos anyagú töredék található, inkább a késő Árpád-korra jellemző, szürke és szürkésfehér darabok dominálnak. Habár a leletanyag összetétele vegyesnek mondható, a párhuzamok alapján mégis a késő Árpád-kori keltezés látszik elfogadhatónak. Továbbá meg kell jegyezni, hogy a 16. ház vágja a 17. házat és annak kemencéjét. A házak egymáshoz viszonyított helyzete (192. *kép*) alapján elképzelhető, hogy a 16. házat valamivel később éppen a 17. ház pótlására építették.

A 29. ház a benne lelt kerámiák (16. *tábla 4–9*) párhuzamai alapján a 13. század első felére keltezhető. A 29. ház metszette a 27. házat. Ennek kapcsán megint felmerül annak lehetősége, hogy előbb a 27. ház pótlására építhették. Mivel mindkettő vegyes leletanyaggal rendelkezik, valószínűleg nem telt el sok idő a 27. ház pusztulása és az új épület létesítése között. A 29. házzal kapcsolatban meg kell említenünk a 23. házat is, melynek esetében az edénytöredékek (12. *tábla 9–11*; 13. *tábla 1*), illetve az ezekhez hasonló, homokos anyagú kerámiából készült orsókarika mind a házban belül található munkagödörből kerültek elő. A tárgyak között pedig a 29. házban lelt nagyméretű edényhez tartozó töredék (16. *tábla 4*) illeszkedő darabjai (13. *tábla 1*) is megtalálhatók, ami alapján hasonló korú lehet a két épület.

A 7. ház elhelyezkedése alapvetően kizárja azt, hogy a környezetében lévő épületekkel (1–6. és 8–9. ház) egykorú, mivel olyan közel áll a 6. házhoz, hogy nem valószínű, hogy egyszerre léteztek. Ez az épület igen gazdag leletanyaggal rendelkezik (5. *tábla*; 6. *tábla 1*), amelynek jelentős részét fehér kerámia képezi. A töredékek anyaga és párhuzamai alapján a 7. ház a 12/13. század fordulójára – 13. század első felére keltezhető.

A töredékek nyersanyaga és szürkésfehér színe (13. *tábla 2–4*), valamint a párhuzamok alapján feltehetően a későbbi periódusra datálható a 24. ház is.

A 36. házból összesen három darab szürkésfehér, belső oldalán teljesen fehér töredék került elő. Ezek közül kettőt széles közzel bekarcolt vonal díszít (17. *tábla 7*), a harmadik egyszerű aljtöredék. Mivel szuperpozíciót nem lehetett megfigyelni a háznál, pusztán a kerámiák anyaga, illetve a más lelőhelyekről ismert hasonló jellegű töredékek alapján a későbbi időszakra, a 12. század végére – 13. századra keltezhető az épület.

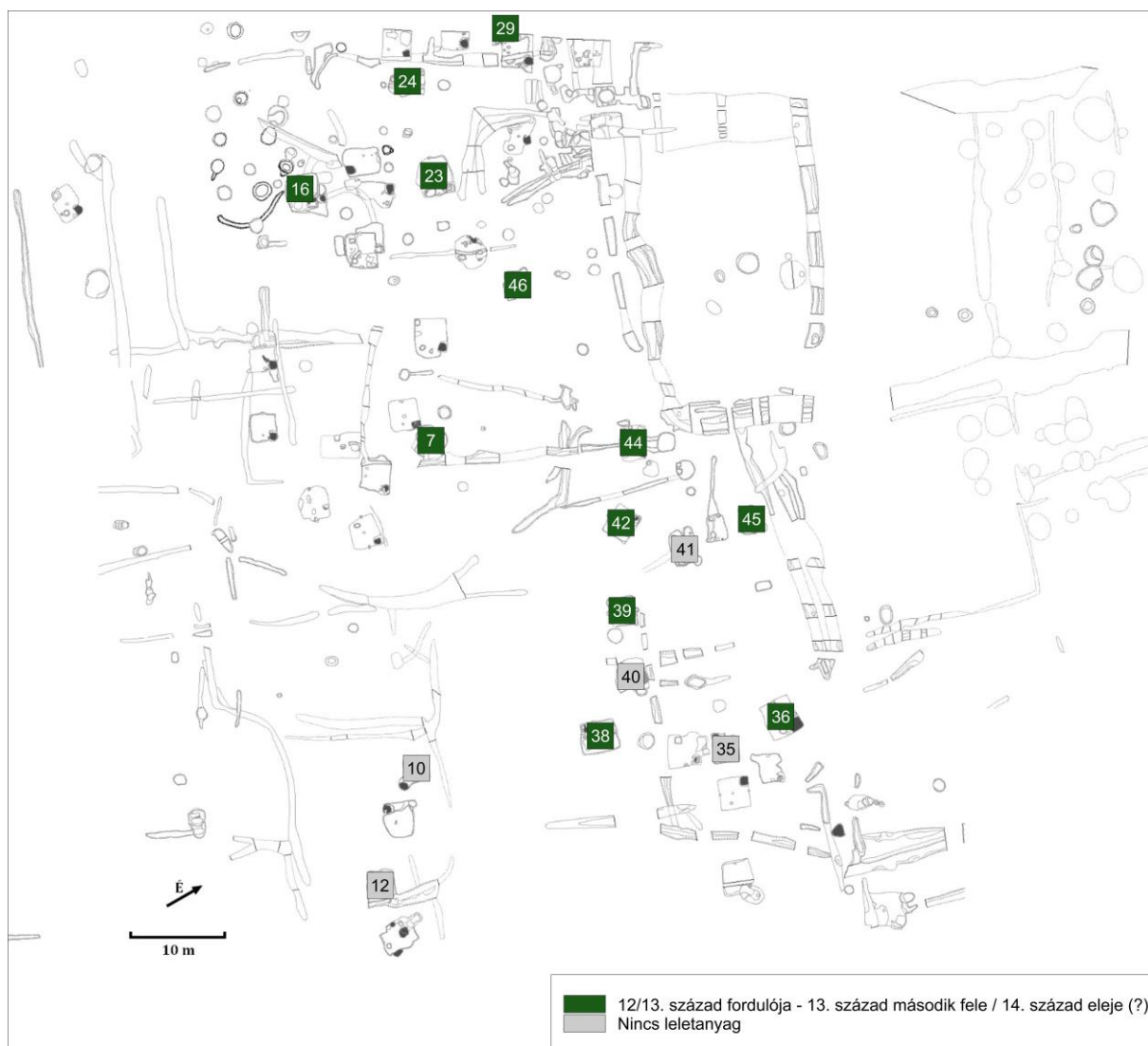
A 42. ház esetében nyersanyagukat és színüket tekintve is a későbbi periódusra tehetők a kerámiák. Sok szürkésfehér és fehér oldal-, váll-, fenék- és peremtöredék került elő ebből az objektumból (25. *tábla*; 26. *tábla*; 27. *tábla*; 28. *tábla*; 29. *tábla*). A házban lelt kerámiák és párhuzamaik alapján összességében a későbbi keltezés tűnik elfogadhatónak. Szuperpozíció híján ezt csak a kerámiaanyag segítségével lehet megítélni.

A 44. ház leletanyagában (30. *tábla*) több szürkésfehér és fehér töredék található, ezek többnyire oldal- vagy peremtöredékek. Van egy világosszürke és nagyon egyszerű, rövid, enyhén kihajló peremmel rendelkező, hullámvonallal díszített példány (30. *tábla 1*), melynek mérete, formája és díszítése két másik ház (25. és 38. házak) töredékével mutat nagy hasonlóságot. A ház kerámiájának a többsége a párhuzamok alapján egyértelműen a későbbi periódusra keltezhető. A 44. házat a 6. árok és a 3. gödör is vágja, de az árok vegyes leletanyagot tartalmazott, a gödörből pedig semmi sem került elő, így a datálásban nem segítenek a szuperpozíciók.

A 45. házból összesen négy töredék került elő, mind szürke vagy szürkésfehér árnyalatú, anyagukat tekintve, illetve a peremtöredékek (31. *tábla 1–2*) párhuzamai alapján egyértelműen későbbi időszakra keltezhetőek. A 45. háznál nem volt megfigyelhető olyan szuperpozíció, ami a keltezést befolyásolná.

A 46. házból, pontosabban az azon belül elhelyezkedő, az épülettel egykorú gödörből egyetlen egy ép fazék került elő (31. *tábla 3*). Anyaga, formája, díszítése és párhuzamai is a 13. századra helyezik, ami alapján a 46. ház is a kései periódusban állhatott. Szuperpozíció ennél az objektumnál nem volt megfigyelhető.

Kerámiaanyag szempontjából a 38. ház a leggazdagabb, sok összeillő, vagy valószínűleg egy edényből származó töredék került elő innen (20. tábla 4–7; 21. tábla; 22. tábla; 23. tábla). Több hasonló, azonos díszítésű, homokos anyagú, vörösre és szürkére égetett fazékból származó töredéket találhatunk a leletegyüttesben, ugyanakkor a korai időszakra jellemző kerámiák mellett nagy mennyiségben fordulnak elő szürkésfehérre égetett fazekakhoz tartozó töredékek is. A párhuzamok alapján lehetséges, hogy némely leletek már a 13. századon túlmutatnak. Erre utalnak bizonyos peremtípusok, a néhány fazéknál megfigyelhető hosszú nyak (22. tábla 1), a fehérre égetett agyag, valamint egy kis töredék, ami csészéhez / tálkához, vagy egy nagyon finom kidolgozású fazékhoz tartozhatott (21. tábla 3). A fentieket összegezve elmondható, hogy habár a házból előkerült leletek között előfordulnak olyan kerámiák, amelyek alapján a ház akár az átmeneti időszakban is állhatott, egyértelműen a szürkés, szürkésfehér töredékek dominálnak, és találunk olyan példányokat is, amelyek már a késő Árpád-kori kerámiákon belül is egy későbbi, 13–14. századi keltezését engednek meg.

195. kép: A kései periódus házai és a kérdéses korú épületek

Leletanyaggal nem rendelkező és problémás keltezésű épületek

Öt ház nem rendelkezett leletanyaggal (196. kép). Ezek közé tartozik a 10. ház, melynek koráról csak annyit lehet biztosan tudni, amennyit az épület pusztulása után a ház helyén kialakított 7. kültéri kemence leletei elárulnak (32. tábla 4–5). A kerámiák anyaga és a díszített példány

párhuzama alapján valószínűleg kora Árpád-kori lehet a kemence, de ezek után kérdéses, hogy milyen korú maga a ház. Az épület elhelyezkedését, tájolását, berendezését tekintve Árpád-kori, és ezek alapján minden bizonnyal korai. A 12. házzal hasonló helyzetben vagyunk, mint a 10. épülettel, mivel magából a házból nem, csak az azt metsző, 66. árkóból került elő két töredék (56. tábla 1–2), melyek anyaguk és párhuzamaik alapján a 12. század második felére keltezhetők. A szuperpozíciók és az épületeket metsző objektumok leletanyaga alapján a 10. és 12. ház feltehetően a korai időszakban, a 10. ház valószínűleg ennek is az elején állhatott.

A 35. ház nem rendelkezik régészeti anyaggal és szuperpozíciót sem lehetett megfigyelni, így pontosabb keltezése nem lehetséges. Mindazonáltal a településrészleten belüli elhelyezkedése, valamint a többi házhoz hasonlatos alaprajza miatt Árpád-korinak tartjuk. A 40. és a 41. házak sem rendelkeznek leletanyaggal, ugyanakkor szuperpozíció mindkét épületnél megfigyelhető volt. A 40. ház az 50. és az 51. árkot, a 41. ház pedig az 56. árkot (O-169 S-231 szakasz) metszi, tehát ebben az esetben az épületek mindenképp későbbiek az árkoknál. Ezek közül csak az 56. árok rendelkezett leletanyaggal (53. tábla 8–10), ami a párhuzamok alapján a 12. század második felére, esetleg a 13. század elejére tehető.

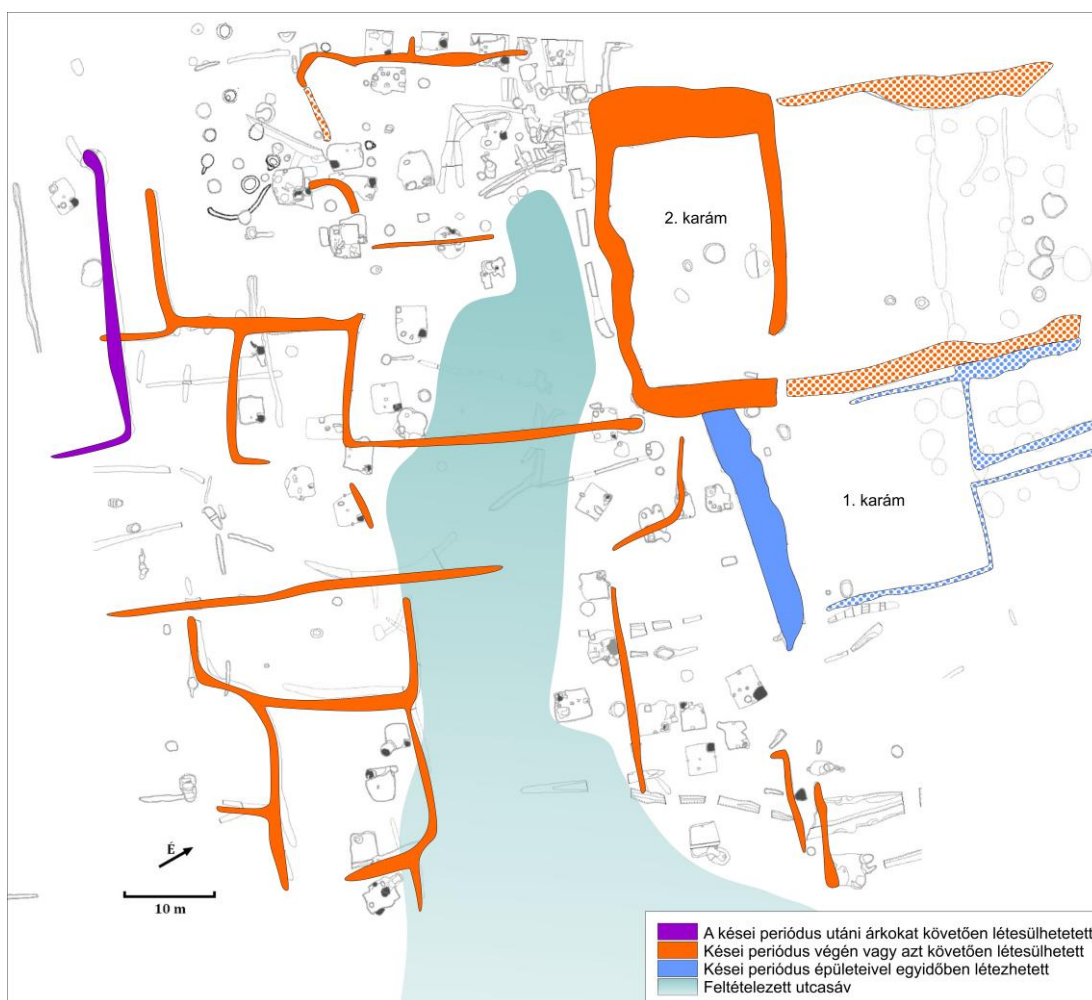

196. kép: Leletanyag nélküli épületek és feltételezett utcasáv

Adataink szerint az élet folyamatos volt a faluban. A kerámiaanyagban megfigyelhető átalakulás, bizonyos díszítésmódok továbbélése, a főbb edénytípusok változatlan jelenléte, alakjuk fokozatos változása arra utal, hogy mindvégig ugyanaz a népesség élt itt. Szintén ezt a feltevést erősítik meg néhány esetben a házak megújításának nyomai.

A későbbi árokrendszerek kérdése – a település további élete

Az Árpád-kori falu kései leletanyaggal bíró épületeit (is) metsző árokrendszerek több esetben is négyszögletes területeket kerítenek, így nagy valószínűséggel területhatároló funkciót tölthettek be (197. kép). Ezekkel részletesebben a 4.5 fejezetben foglalkozunk, azonban a keltezését illetően, mivel esetenként a késői periódus házait is vágták, felmerül a kérdés, hogy mégis kik hozták létre ezeket az árkokat, illetve pontosan milyen célt szolgáltak? Erre jelenleg nem tudunk biztos választ adni, talán egy további feltárás segíthet a kérdés eldöntésében. Az minden esetre valószínűnek látszik, hogy a késő Árpád-korin létrejött egy újabb települési struktúra, melynek fontos elemei voltak az árokrendszerek és az általuk határolt területek. Nem kizárt, hogy egyfajta területváltó gazdálkodást folytatott az itt élő közösség, s ezért kapott a korábbi lakóterület valamilyen más – talán állattartáshoz kapcsolódó (?) – funkciót a későbbiekben.⁹¹⁶

197. kép: Későbbi árokrendszerek a település területén és a feltételezett utcasáv

⁹¹⁶ Utóbbi lehetőséget Takács Miklós vetette fel jelen dolgozat munkahelyi vitáján. Észrevételét itt is köszönöm.

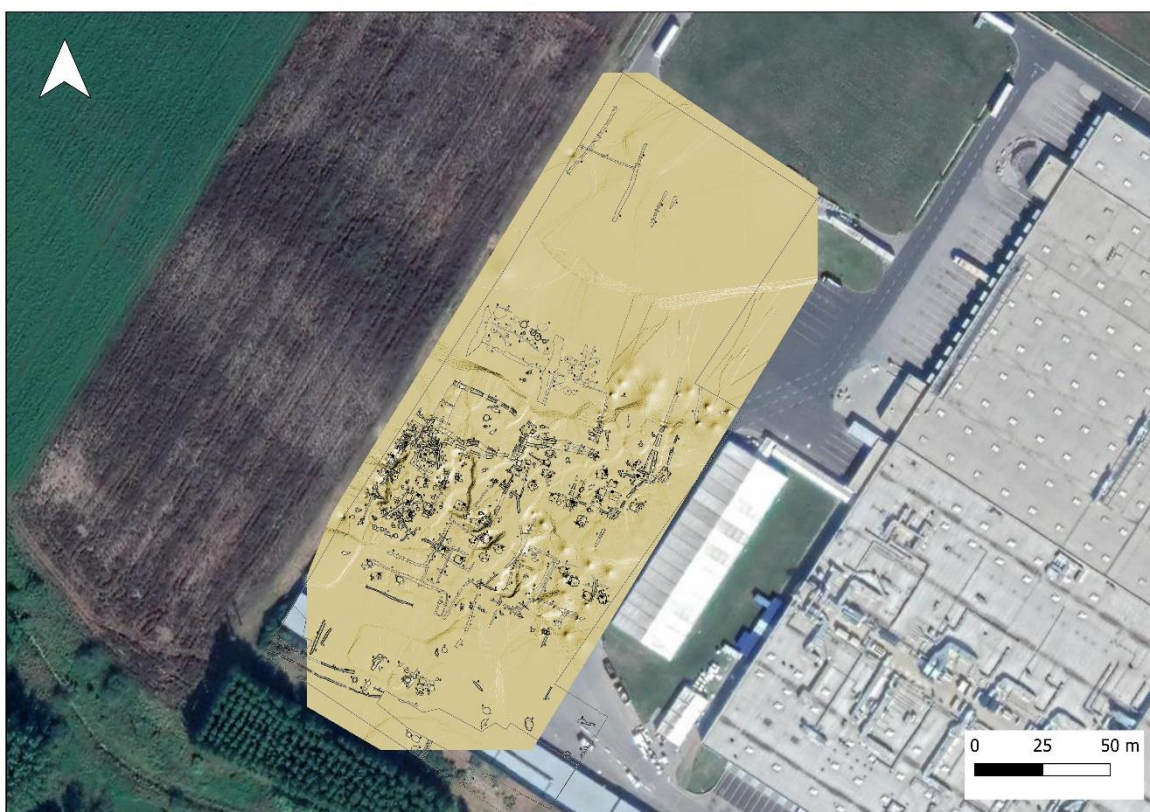

4.5. Településszerkezet

A falu térbeli elhelyezkedése a felszínmodell tükrében

A feltárás során bemért pontok segítségével egy egyszerű, de viszonylag pontos felszínmodellt lehetett készíteni, melyen jól láthatók a terület egyes részei között fennálló szintkülönbségek.⁹¹⁷ Az egyes objektumok könnyebb beazonosítása végett a kész domborzatmodellre illesztettük a feltárás felszínrajzát (198. kép; 199. kép). Ahogy az sok esetben megfigyelhető,⁹¹⁸ itt is víz közelében telepedtek le az emberek, egy homokdomb hátára. A Zagyva és kisebb ágai ma is ott kanyarognak Jászfényszarunál, de korábban voltak vízjárta, szinte lápos területek is. Az első katonai felmérésen és Bedekovich Lőrinc térképén még megfigyelhetők a Szőlők aljától északra elterülő vizes sávok (200. kép 1, 4), amelyeket összefoglaló néven Só mocsárként jelöltek a második és a harmadik katonai felmérés térképein (200. kép 2–3). Ebből a környezetből emelkedett ki 2,7 m-es szintkülönbséggel az Árpád-korban is lakott homokhát. A felszínképen egyértelműen kirajzolódnak a világosabb árnyalattal jelölt magasabb részek, ahol az objektumok többsége található. A legmagasabb részeken terül el a telepjelenségek sűrűbb csoportja.

Hogy Szőlők alján mennyire kapott hangsúlyt a magasság és az egybefüggő településstruktúra, az jól látható a képen, a településrészlet középső részétől északra eső objektumcsoportnál (199. kép). Itt amennyire lehetett kihagyták a két magasabb rész között húzódó alacsonyabb sávot, elsősorban karámokat hoztak létre ezen a területen, és a következő gödröket, árkokat már a magasabban fekvő térszínen alakították ki.

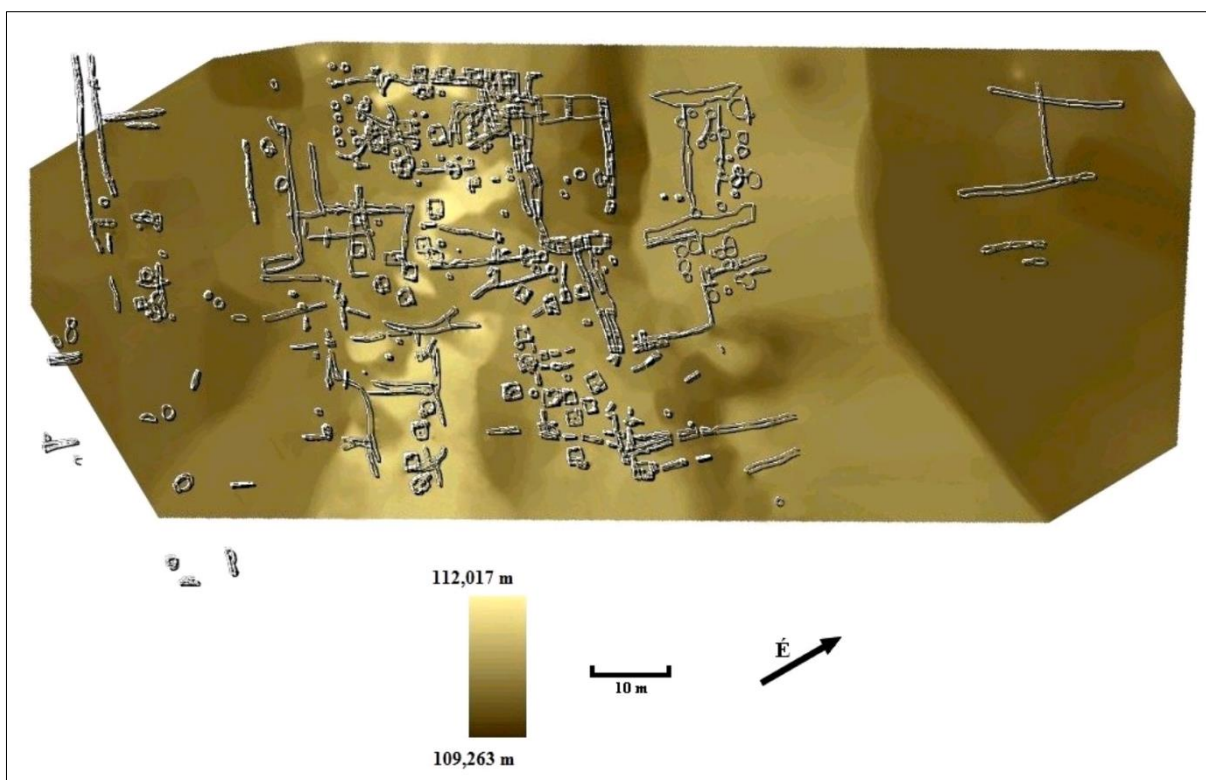

198. kép: A feltárt terület domborzata és a tőle északnyugatra látható, a korábbi domborzatra utaló nyomok

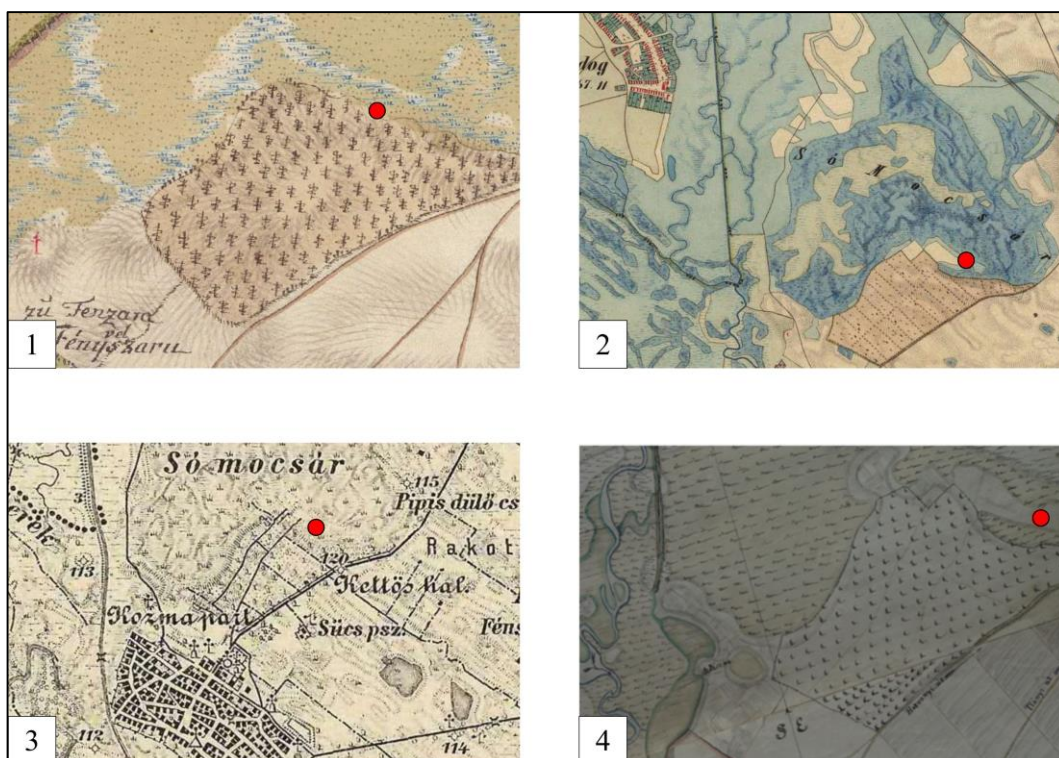
⁹¹⁷ A felmérést az Archeodata 1998. Bt. végezte.

⁹¹⁸ Többek között Pácin–Alharaszt is (RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 503).

199. kép: A feltárt terület domborzata és az objektumok viszonya

200. kép: 1. Szőlők alja az első katonai felmérésen (1763–1787); 2.: Szőlők alja a második katonai felmérésen (1806–1869); 3: Szőlők alja a harmadik katonai felmérésen (1869–1887); 4. Szőlők alja id. Bedekovich Lőrinc térképén (1791)⁹¹⁹

⁹¹⁹ Képek forrása: 1. ELSŐ KATONAI FELMÉRÉS (1782–1785) – <http://mapire.eu/hu/map/collection/firstsurvey/?zoom=6&lat=47.89035&lon=14.76556>; 2. MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS (1819–1869) – <http://mapire.eu/hu/map/>

Házsorok és utca a jászfényszarui Árpád-kori faluban

A Szőlők alján végzett megelőző ásatásig, illetve az így nyert eredmények feldolgozásáig nem volt egyértelmű, hogy pontosan milyen jellegű település állt itt egykor. A most tárgyalt lelőhelyet Selmeczi László korábban „*csupán egy »tanyaszerű« gazdasági egység nyomai*”-ként írta le. Ezt a véleményét a dolgozat elején már említett szomszédos Árpád-kori lelőhelyek közelségére alapozta – érthető módon.⁹²⁰ Mégis a most ismertetett falurészlet kiterjedése alapján is érzékelhető, hogy itt egy viszonylag nagy kiterjedésű, hosszú életű Árpád-kori falu nyomait sikerült feltárni. Tehát elvethető, hogy ez csupán egy kis méretű, jelentéktelen, *ad hoc* módon létrejött gazdasági egység lett volna. Bár a 45 Árpád-kori épület nem egy időben állt, periódusonként is legalább 12–15 házzal számolhatunk a megismert településrészleten. A falu feltáratlan részének kiterjedése egyelőre ismeretlen, így nem tudhatjuk, hogy még hány további ház állhatott a település egyes periódusaiban. A feltárt terület nyugati szélén található házakat vágta a kijelölt ásatási szelvény fala, ami alapján ebbe az irányba még biztosan folytatódik a település. Ugyanakkor a terület délnyugati szélén árokrendszerek húzódnak, melyek némileg elkülönülnek a többi objektumtól, talán már a telep határát jelezhetik.

A jászfényszarui település szerkezetét tekintve szembevetendő, hogy az objektumok nagy többsége egy északnyugat-délkeleti sávban található, mely a felszínmodell alapján egybeesik a legmagasabbban húzódó területtel (198. kép; 199. kép).⁹²¹ Az egyes házak elhelyezkedése sem esetleges, hanem sok esetben kifejezetten rendezett képet mutat. A korai épületek nagyjából egy északnyugati-délkeleti vonalba rendeződve követik a magasabb rész déli ívét (26, 5, 8, 3. ház), egy részük pedig ettől a vonaltól pár méterrel délebbre (22, 20, 19, 9, 2, 4, 1. ház), illetve a településrészlet északkeleti részén található (32, 31. ház). Az északnyugat-délkeleti házsorra merőlegesen a szelvény nyugati széle mentén egy másik ház sor is kirajzolódik (22, 26, 27, 30. ház), melynek épületei részben már az átmeneti időszakra tehetők. Az átmeneti időszak épületeinél is megfigyelhető egy hosszan elnyúló, északnyugat-délkeleti irányú sor (27, 28, 25, 6, 11, 13. ház). Ennek az időintervallumnak a többi háza a települési centrum délnyugati (15, 21, 17, 18. ház) és északkeleti részein állt (43, 34, 33, 37. ház). Az átmeneti időszak és a kései periódus lakóépületei aránylag jól illeszkednek a korábbi házak által „előrajzolt” északnyugati-délkeleti házsorba, illetve újabb házsorokat alkotnak ezzel párhuzamosan (44, 42, 39, 38. ház), valamint merőlegesen (42, 43, 45. ház, valamint 38, 34, 36. ház) a feltárt településrészlet keleti-északkeleti részén. A kései periódus további épületei a települési centrum nyugati területén találhatók (29, 24, 23, 16, 46, 7. ház), ahol esetenként a korábbi épületek helyét vették át. A leletanyag nélküli, bizonytalan korú Árpád-kori házak (41, 40, 35, 10, 12. ház) is betagozódnak az említett sorokba, ahol jellemzően az átmeneti időszakhoz és a kései periódushoz tartozó épületek övezik őket. Fentebbiek alapján egyértelműen kirajzolódik egy nagyjából északnyugat-délkeleti irányú sáv, amelynek szélessége 17 és 33 m között változik. Itt tehát egy beépítetlen, házsorok által szegélyezett utca meglétével számolhatunk (201. kép).⁹²²

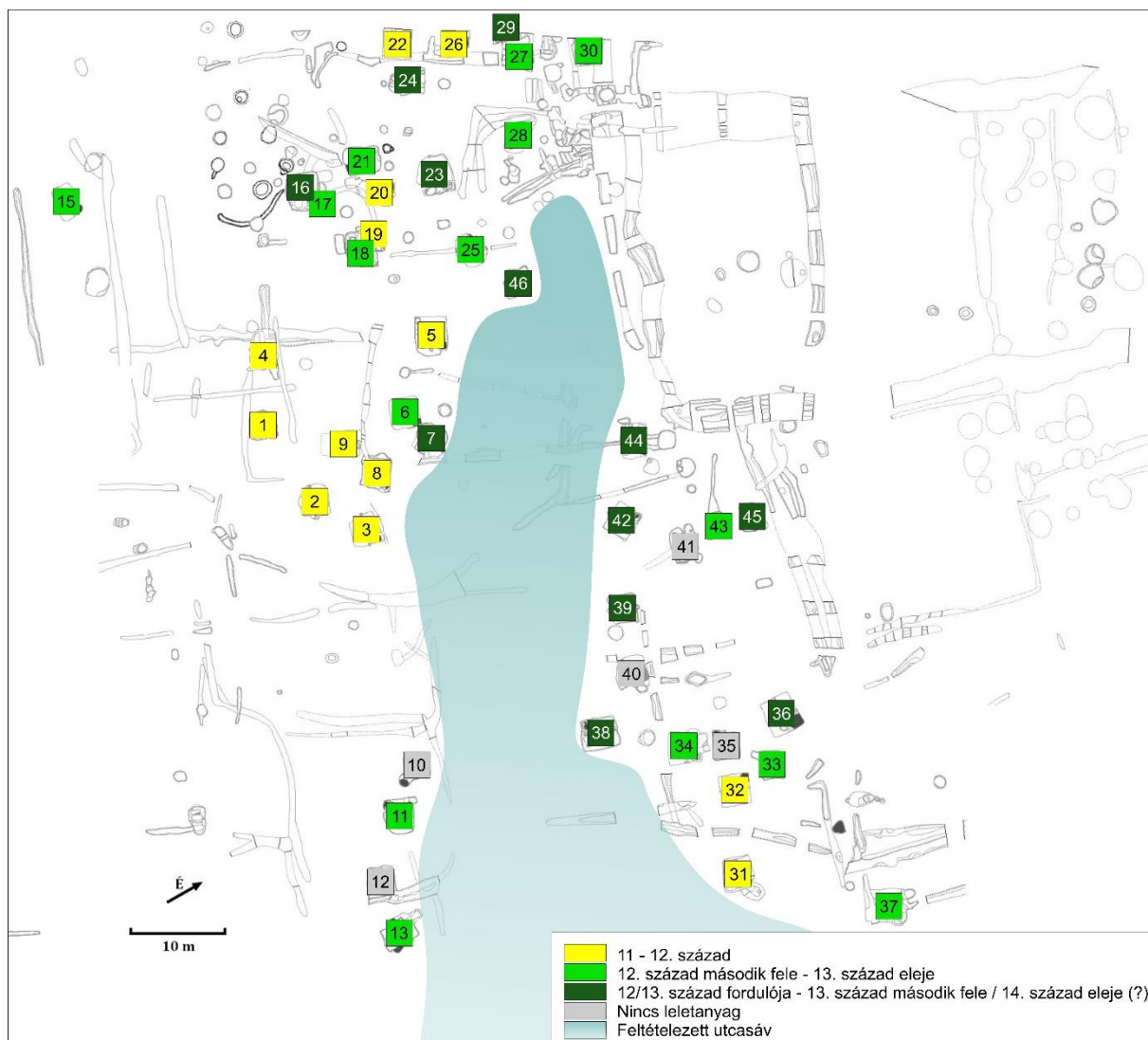
---

collection/secondsurvey/?zoom=6&lat=46.81258&lon=18.42373; 3. HARMADIK KATONAI FELMÉRÉS (1869–1887) – http://mapire.eu/hu/map/hkf_75e/?zoom=5&lat=46.71155&lon=18.14058; 4. BEDEKOVICH LŐRINC TÉRKÉPEI – <http://idbedekovichlorincsterkepei.hu/>, 2015. március 22.

⁹²⁰ SELMECZI 2011a, 37.

⁹²¹ Gyakorlatilag ugyanezt a magastérszíni elrendeződést tapasztalhatjuk Pácín–Alharaszton (RINGER – SZÖRÉNYI 2011, 511).

⁹²² BÍRÓ 2013a, 147, 157; BÍRÓ 2013b, 9, 33–35; BÍRÓ 2014, 115.

201. kép: A településrészlet épületei és a feltételezett utcasáv

Az utca létezését az is alátámasztani látszik, hogy az érintett területen az eddigi eredmények alapján nem található az épületekkel azonos korú objektum, tehát egy üres sávról van szó. Fentebbiek alapján az utca déli és északi oldalát képező házak nem mind álltak egy időben, mégis az érintett sáv mentén való soros elhelyezkedésük kirajzolja az utca vonalát. Ez is arra utal, hogy ezen a részen egy, a kora Árpád-korban kialakított és több generáción át létező utcasáv húzódott, amely fontos volt a későbbi házak építési helyének megválasztása sorá is. Itt tehát a régészeti és a térinformatikai módszerek együttes alkalmazása világított rá, hogy már a település korai periódusában feltételezhető egy utca (zsákutca?) megléte. A házak – a falu életének több periódusán át – ehhez igazítva helyezkedtek el, és az egyes családoknak valószínűleg megvolt az állandó területük (portájuk?), ahol építkezhettek. Rögzített telekhatárokra következtethetünk bizonyos házak megújításából is. A 17. házat a 16., a 19. házat a 18., míg a 27. épületet a 29. váltotta. Ezek a lakóházak a korábbiak helyén épültek fel, ami némi terep-előkészítést igényelt. Ha szabad mozgás lett volna a településen belül, ugyan miért szántak volna időt és energiát arra, hogy a korábbi területet beépíthetővé tegyék, ahelyett, hogy néhány méterrel arrébb húzták volna fel az új házat?

A rendezett településstruktúráról árulkodó adatok azért fontosak, mert az így létrejött falukép, településszerkezet jelen esetben nem igazolja a Méri István nyomán⁹²³ meghonosodott, azóta többek által általánosan és kizárólagosan elfogadott településképet, amely szerint a kora Árpád-kori települések laza szerkezetűek, szórtak voltak, és a házak egymástól távol, rendszertelenül helyezkedtek el bennük. Az utca nyugati folytatása kérdéses, azonban a feltárt objektumok helyzete alapján valószínű, hogy keleti irányba tovább haladt. A korábbi térképeket, így az első és második katonai felmérést, valamint id. Bedekovich Lőrinc alkotását tanulmányozva feltűnik egy út – Bedekovich térképén ez Hatvanyi út néven szerepel – amely északkelet-délnyugati vonalban halad Szőlők alja déli, délkeleti határai mentén (200. kép 1–2, 4). Bár az említett három térkép 18–19. századi viszonyokat tükröz, nem kizárt, hogy korábban is futott itt valamilyen út, amelyre az Árpád-kori falulakók az északnyugati-délkeleti irányú utcájukon kb. 500 métert kelet felé haladva éppen kijuthattak.

Az északnyugat-délkeleti irányú utca déli oldalán rajzolódnak ki a legjobban az árkok (201. kép vö. 197. kép), olykor többszörös árkok által kerített négyszögek, melyek alapterülete 11,5 x 14,7; 11,2 x 22,8 és 16,2 x 16,9 m körüli. Ezen négyszögletes területek északi határa jól láthatóan követi az utca szélét, csak a 6. árok és az annál korábbi 8. és 62. árok, illetve a 2. árok nyúlik bele az utcasávba. Az utca mentén egymás mellett sorakozó, nagyjából szabályos, négyszögletes területek láttán, okkal feltételezhető, hogy ezek esetleg kerítésekkel határolt porták voltak. Ebben az esetben tehát szabályos telekrendszerrel számolhatunk, melyhez feltehetően felszíni épületek tartozhattak. Ennek némiképp ellentmondani látszik, hogy az említett 6. árok – ami a 8. háznál megfigyelt elágazása alapján feltehetően a déli részen húzódó, négyszögletes területeket kerítő árokrendszerhez tartozott – belenyúlik az utcasávba, tehát nem igazodik hozzá. A portahatárok mellett egy másik értelmezési lehetőség is felmerül, miszerint ezek az árokkomplexumok a korábban említettekhez hasonló, de azoknál valamivel kisebb méretű karámok lehettek, de kialakításuk és méretük alapján jelenleg valószínűbbnek látjuk, hogy telekhatárként funkcionáltak.

A kutatás jelenleg három Árpád-kori falutípust különít el: a Méri-féle szórt települést, a tanya-szerű településeket és a szabályos elrendezésű, utcás falvakat.⁹²⁴ Az előbbieken alapján ez a település nem sorolható a Méri-féle szórt települések közé, ugyanakkor a házak száma és egymáshoz való közeli elhelyezkedése miatt tanya- vagy szállásszerűként sem lehet leírni. Teljesen szabályos elrendezésről ugyan nem beszélhetünk, de a kimutatható utca és a házsorok alapján a kutatás jelenlegi fázisában a rendezett, utcás falvak közé lehet sorolni.

Az egyes Árpád-kori falvaknál tapasztalható rendezett településszerkezetről nem csak a mostani eredmények, hanem más Árpád-kori településeken végzett feltárások, illetve a történeti források is tanúskodnak. A területi osztás és az utcás elrendezés csirái nem csak a korszak végén, hanem már 10–11. századi településeken is megfigyelhetők, ahogy erre a borsodi 10. századi falu,⁹²⁵ valamint Ménfőcsanak–Szeles-dűlő is jó példa.⁹²⁶ Hetény / Chotín (Szlovákia) határában a feltárt házak környezetében szögletesen megtörő, 25–50 m hosszú árkok jelentkezték, melyek részben egymáshoz kapcsolódó, részben egymásba foglalt területeket zártak körül.⁹²⁷ Kiskunfélegyháza–Amler-bányán különböző típusú, félig földbe mélyített Árpád-kori épületeket tártak fel, amelyek többsége egy északkelet-délnyugati irányú, utcás rendbe illeszkedett. A házak két sort alkottak, és ettől a két házsortól délre helyezkedett el még további két épület. A két csoport közötti viszony nem volt megállapítható, mert a köztük lévő

⁹²³ MÉRI 1952.

⁹²⁴ TAKÁCS 2010, 14–18.

⁹²⁵ WOLF 2019, 116.

⁹²⁶ TAKÁCS 1993a, 40; TAKÁCS 1996a, 207.

⁹²⁷ HABOVŠTIK 1961, 459–462.

területet elpusztították a földkitermelés során.⁹²⁸ Házsoros és utcás elrendezés főként késő Árpád-kori telepfeltárásokon volt megfigyelhető. Többek között Dunaújvárosból ismertek házsorok,⁹²⁹ valamint Veresegyháza–Ivacson véltek felfedezni ilyen módon rendezett épületeket.⁹³⁰ Az utóbbi lelőhely esetében Takács Miklós szerint nem beszélhetünk egykorú házsorról, mivel némely házakat egymásba ásták.⁹³¹ Azonban ez a jelenség arra is utalhat, hogy – amint azt a jászfényszarui házaknál is láthattuk – a korábbi ház helyén építették fel az új épületet. Tehát az újabb házak kialakításakor az utcához igazodtak, illetve figyelembe vették a már kialakult települési rendet. Szintén házsorokat tártak fel Kecskemét–Kiscsukás 44/II/2. lelőhelyén. 40–50 méter hosszan alkottak házsort a Cegléd–Madarászhalmon talált épületek.⁹³² Szeren is sikerült feltárni két, egymással L-alakban érintkező, sorba rendeződött négy-négy nagyobb, bonyolultabb szerkezetű épületet, amelyeket a 11. század közepe és a 12. század közepe közé lehetett keltezni.⁹³³ Út, utca meglétére is több adattal rendelkezünk, így többek között a Tiszafüred–Morotvaparton feltárt falut egy út osztotta ketté.⁹³⁴ Három házsor került elő Szigetszentmiklós–Üdülősoron,⁹³⁵ illetve derékszögben megtörő házsort tártak fel Lébény–Bille-dombon.⁹³⁶ Északnyugat-délkeleti irányú, 8 m széles, 130 m hosszú utcát, valamint abból délkeleti irányban leágazó három mellékutcat tártak fel Rákospalota–Újmajorban lelőhelyen. A főutca két oldalán szabályos telekosztást tudtak megfigyelni, a falu használati ideje a 12. század második fele és a 13. század első fele közötti időintervallumra tehető.⁹³⁷

A rendezett szerkezetű, soros-utcás falutípus kifejlődése és elterjedése a megszilárduló feudalizmussal, a jobbágytelek-rendszer kialakulásával kapcsolható össze. Az utca vonala nem mindig tekinthető szabályosnak, mivel alkalmazkodik a domborzati és egyéb természeti adottságokhoz, valamint a fontosabb épületekhez (vár, templom) is igazíthatták. Az oklevelek különlegesebb utcákról, így körkörös, kerek sorban vagy körben elhelyezkedő utcákról is informálnak minket.⁹³⁸ A szabályos alaprajzú falvaknál mindig fontos szerepet játszott az utca, mivel ez jelentette a fixpontot, amihez az épületeket igazíthatták. Utca létezéséről már Árpád-házi Szent Margit szentté avatási perének 1276 folyamán készített jegyzőkönyvéből is van adatunk.⁹³⁹ Az utca szó oklevelekben előforduló latin megfelelői (*platea, contrata, vicus, linea, ordo, via*) utalhatnak az adott település formájára. A 14–15. századi települések gyakran csak egy utcával rendelkeztek, de már korán megjelentek a több utcás falvak is. A jász és a kun szállásokon is hoztak létre utcákat a 14. század folyamán. Az Árpád-házi királyok kora után I. Károly idejében általánosnak tekinthetők az utcás falvak, amit a király által kivetett „kamara haszna” adó nem is jól mutat, mivel 1336-os oklevele szerint ezt az adót az utcára nyíló kapuk után vetették ki.⁹⁴⁰

⁹²⁸ GALLINA – MOLNÁR 2004, 537; GALLINA – GULYÁS – MOLNÁR 2014, 321.

⁹²⁹ BÓNA 1973, 80.

⁹³⁰ MESTERHÁZY 1983, 147.

⁹³¹ TAKÁCS 2010, 14.

⁹³² GULYÁS 2007, 52.

⁹³³ VÁLYI 1986a, 123.

⁹³⁴ LASZLOVSKY 1991, 351.

⁹³⁵ IRÁSNÉ MELIS 1992, 41.

⁹³⁶ TAKÁCS 1996a, 216, 6. tábla; ugyanez a rajz: TAKÁCS 2010, 19, 11. ábra.

⁹³⁷ BENCZE 1999, 23–24.

⁹³⁸ MAKSAI 1971, 91–110.

⁹³⁹ „Euszin fia János, a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Teez faluból, esküt tett a fentiek szerint. [...] Arra a kérdésre, hol tartózkodott, amikor látta őt bottal jönni – mint mesélte –, így válaszolt: »A megnevezett faluban, az utcán.«” (ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT SZENTTÉ AVATÁSI PERE CI. caput – a forráskiadásban 288. oldal). Köszönöm Wolf Máriának, hogy felhívta a figyelmemet erre az adatra.

⁹⁴⁰ SZABÓ 1969, 132–140.

4.6. Összefoglalás

Jászfényszaru–Szőlők alján egy viszonylag nagy kiterjedésű és hosszú életű Árpád-kori falu feltárására nyílt lehetőség. A mocsarasabb területből kiemelkedő homokháton álló, különböző mértékben földbemélyített házak és a feltételezhető felszíni épületek több évszázadon át megfelelő lakóhelyet biztosítottak az embereknek. A település struktúrájának kialakításában szerepet játszottak bizonyos rendezési elvek, melyek alapján utcát, házsorokat, telkeket alakítottak ki. A falu lakói úgy osztották fel egymás között a területet, hogy az a felosztás akár több generáción át is fennmaradhatott, ahogy erre a korábbi, elpusztult vagy lebontott házak helyén létesített újabb épületek is utalnak. Néhány esetben a házak gödréből származó betöltés hamus, szenes, törmelékes összetétele alapján az adott épület leégésére következtethetünk, azonban nem figyelhető meg egy egységes pusztulási réteg, illetve más sem utal arra, hogy menekülésszerűen hagyták volna hátra a falut, tehát valamilyen más okból kifolyólag néptelenedett el. Ezt támasztja alá a leletanyag összetétele is, mivel jelentős része kerámiatöredék, ép, valamint kiegészíthető edény csak három példány került elő, a fém tárgyak pedig csak kis számban jelennek meg a leletanyagban. Mindez a település tervszerű kiűritésére utal. A házak más lelőhelyeken tapasztaltakhoz hasonló,⁹⁴¹ szegényes leletegyüttese alapján – amely a szándékosan hátrahagyott, használatra már nem alkalmas tárgyakból állt – nem következtethetünk az itteni lakosok társadalmi hovatartozására. Fentebbiek alapján úgy látjuk, hogy az Árpád-kori település a 11. századtól kezdődően biztosan létezett, s virágkorát a 12–13. század folyamán élhette. Egynémely kerámia használati ideje a kivitelezése, formai jegyei, díszítése, illetve a párhuzamok alapján a 14. századig is kitolható, azonban kizárólag erre az időszakra keltezhető lelet nem található a leletanyagban. Mindezeket figyelembe véve a település 13. századi létezése vitán felül áll, viszont épp az ismertett körülmények miatt jelen tudásunk alapján elnéptelenedésének időpontját nem lehet pontosan meghatározni. Ahogy arra már korábban⁹⁴² és a fentebbiekben is utaltunk, a falu eddig feltárt részének tanúságai szerint nem mutatható ki támadás – akár a tatárjáráshoz kapcsolódó pusztítás – nyoma, így sokkal inkább számolhatunk a tudatos elköltözés, elnéptelenedés lehetőségével. Ebből a szempontból párhuzamot vélünk felfedezni a középkori Kánával. Az Újbuda–Tóváros–Lakópark területén feltárt Árpád-kori település esetében a 12. századra keltezhetőek a legkorábbi leletek, míg a legkésőbbi időszakot illetően hasonló a helyzet, mint a Szőlők alján feltárt falunál: a tatárjárás nem pusztította el a települést, de a 13. századtól elnéptelenedés figyelhető meg. Nincs kimondottan a 14. századra jellemző tárgy, ugyanakkor, ha kis számban is, de előfordulnak a 14. századra átvezető edénytípusok, díszítési módok.⁹⁴³ A jászfényszarui település – pontosabban a feltárt településrész – megszűnésének konkrét okára egyelőre nem tudunk fényt deríteni, azonban a falu elnéptelenedése nem egyedi jelenség. A falvak tömeges pusztasodásának folyamata régóta kutatott, ám mélységében még talán kevésbé ismert jelenség a 13–15. század folyamán. A 13. században nagy gazdasági és társadalmi átrendeződések történtek, melyek hatása a falurendszer vonatkozásában is érezhető. Emellett a Magyar Királyságot érő mongol támadás is jelentős mértékben befolyásolta a településhálózat alakulását. A folyamat már a 13. században is érzékelhető, azonban „igazi korszaka” a 14–15. század.⁹⁴⁴ A Békés megyei területeken végzett kutatások alapján például 89%-os csökkenés figyelhető meg a települések számában az Árpád-korhoz képest.⁹⁴⁵ A 14. században a Duna-Tisza közén is változás mutatható ki. Ekkor felbomlott és jelentős mértékben átalakult a korábbi

⁹⁴¹ RÁCZ 2013, 43.

⁹⁴² BÍRÓ 2014, 127; BÍRÓ 2015a, 171.

⁹⁴³ TEREI 2016, 132.

⁹⁴⁴ SZABÓ 1971, 185.

⁹⁴⁵ JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 641.

településhálózat.⁹⁴⁶ Ez az ország több területén is végbemenő átalakulás azonban a régészeti adatok alapján csak korlátozott mértékben hozható összefüggésbe a tatárjárással.⁹⁴⁷ A 13–14. század folyamán, amikor még folyt a kisebb települések kialakulása, ezzel párhuzamosan zajlott egy tömörülési folyamat is, melynek során a kisebb falvak lakossága a nagyobb biztonságot nyújtó településekre húzódott át.⁹⁴⁸ Az áttelepülést emellett különböző társadalmi, gazdasági szempontok is vezérelhették, illetve egyéb körülmények is befolyásolhatták.⁹⁴⁹ A belső migrációra már többen is utaltak,⁹⁵⁰ a kutatás jelen állása szerint ez a magyarázat is lehetséges. Ugyanakkor a költözés oka, tényleges időpontja, illetve a közösség lehetséges új lakóhelye továbbra is rejtve marad előttünk. Fontos hangsúlyozni, hogy a település egészének megismerése nélkül – a későbbi árokrendszereket és a felszíni leleteket is figyelembe véve – az sem állítható teljes bizonyossággal, hogy a falu egész területe elnéptelenedett.

5. Történeti adatok az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetéhez

A vizsgált terület a korai Visegrád és Újvár vármegye találkozásánál helyezkedik el. I. (Szent) István király nem szervezett önálló Hevesvármegyét, hanem a két különálló tömb alkotta Újvár megyét hozta létre.⁹⁵¹ A kutatási terület a 13. században a Pest és Hevesújvár vármegye közötti részt jelentette.⁹⁵² A középkori vármegye eleinte Uj-Vármegye és Hevesújvármegye, a 15. század elején Hevesújvármegye, később pedig inkább csak Hevesmegye néven fordul elő az írott forrásokban. Akkoriban jóval nagyobb volt a területe, mint jelenleg, dél felé a témánk szempontjából fontos jász területbe is belenyúlt egy-egy településsel (pl. Monostor, Mizse, Alattyán, Kér, Jánoshida, Kürt, Iván stb.).⁹⁵³ A vizsgált mikrorégiót (is) ábrázoló, a középkori településhálózatot bemutató térképeket többek között Fodor Ferenc,⁹⁵⁴ Szabó János Győző,⁹⁵⁵ Györffy György,⁹⁵⁶ illetve Langó Péter adott közre.⁹⁵⁷ Ezeket a munkákat kiindulási pontként használhattuk a kutatás során, ugyanakkor az alábbiakban jelezni fogjuk, hogy egy-egy adott helység elhelyezkedését illetően mennyire tartható a korábbi nézet, vagy a különböző vélemények közül melyik tűnik jelenleg elfogadhatónak.

A jászok és kunok sajátos közbizalmi helyzete a levéltári anyagban is megmutatkozik. Esetükben nem találhatók úrbéri iratok, a kerületi és a jászkun kapitányoknak pedig nem volt olyan széles jogköre, mint a vármegyék vezetőinek.⁹⁵⁸ Az Északnyugat-Jászság középkori településtörténetének vizsgálata során elsősorban az oklevelekben közölt adatokra támaszkodhatunk, melyek leginkább a 14–15. század vonatkozásában szolgálnak

⁹⁴⁶ BÁLINT 2007, 105.

⁹⁴⁷ WOLF 2018, 126.

⁹⁴⁸ SZABÓ 1971, 186.

⁹⁴⁹ SZABÓ 1971, 183; SZÜCS 2002, 52.

⁹⁵⁰ Selmeczi László szerint a Szőlők alján feltárt falu lakói a tatárok közeledténél hírére, vagy a 13. századi belső migráció következtében is elhagyhatták településüket (SELMECZI 2019, 176). Utóbbi kapcsán Szűcs Jenő megállapítására hivatkozott, miszerint a 13. század második felében a királyi telepítési politika mellett egy települési folyamattal, belső migrációval is számolnunk kell (SZÜCS 2002, 52).

⁹⁵¹ GYÖRFFY 1987, III. 49.

⁹⁵² KRISTÓ 1998, 104–105, illetve hátsó borító belső oldalán található térkép.

⁹⁵³ CSÁNKI 1890, I. 50.

⁹⁵⁴ FODOR 1942, 145, 5. kép.

⁹⁵⁵ SZABÓ 1984, 42–43. oldal közötti 2. kép.

⁹⁵⁶ GYÖRFFY 1987, III. 45, illetve *Hevesvármegye a XIV. század elejéig c. térképmelléklet*.

⁹⁵⁷ LANGÓ 2006, 80, Térkép 2, 84, Térkép 3; LANGÓ 2014, 37 – a térkép Nagy Béla szerkesztése Selmeczi László kutatási eredményei alapján.

⁹⁵⁸ GYÖRFFY 1925, 194.

információkkal.⁹⁵⁹ Az oklevelek sajátossága, hogy több esetben csak felsorolás szintjén jelennek meg szövegükben az egykori helységek, birtokrészek, például egy-egy birtokvitához kapcsolódó határjárás során. Azonban ezek egymásutánisága, a birtokos személye, illetve a tanúként jelen lévők – akik több esetben a szomszédos területekről érkező birtokosok – lakhelye olykor fogódzópontot nyújt az egyes helységek beazonosításához. A megyére vonatkozó 14–15. századi oklevelekkel kapcsolatban Benedek Gyula munkásságára kell hivatkoznunk.⁹⁶⁰ A mai Jász-Nagykun-Szolnok megye jogelőd területeinek hiteleshelyeiről, valamint azok tevékenységéről az oklevelek fényében ugyancsak az említett szerző készített egy összefoglalót, ezért ezt a témakört jelen munkánkban nem vizsgáljuk.⁹⁶¹

A 11–13. századot illetően írott forrásokra nem, vagy csak elvétve támaszkodhatunk az adott mikrorégió vonatkozásában. A korábbi kutatások alapján a Jászság és a Tisza közötti területen, az egykori Újvár megye és Szolnok megye közötti tájon 47 község nevét ismerjük a középkorból.⁹⁶² Ezek közül a most vizsgált területen 14 településről, birtokról tudunk, amelyeket név alapján ismerünk a 13–15. századi oklevelekből, illetve olykor későbbi, török adóösszeírásokból.⁹⁶³ A területre érkező jászokról is elsősorban különböző birtokügyek kapcsán készített oklevelekből nyerhetünk adatokat. A forrásként szolgáló iratok azonban sajnálatos módon nem mind maradtak fenn, mivel az egyébként is mozaikosan megmaradt oklevelek esetében további pusztulást jelentett a második világháború. Ekkor ugyanis a jászkun oklevéltár gyakorlatilag megsemmisült. Gyárfás István munkájában azonban számos oklevél átirata megtalálható.⁹⁶⁴

A 15. század első felében, Zsigmond király uralkodása alatt már több jászsági falu, szállás és puszta feltűnik az írott anyagban. Azonban a szállások kapcsán – az írott forrásoknál egyébként is tapasztalható nehézségek mellett – külön problémát jelent, hogy nem kezelik őket

---

⁹⁵⁹ A forráskiadások esetében a hivatkozott szám az adott oklevél sorszámát jelenti, míg Gyárfás István munkájánál, illetve az egyéb szakirodalmaknál a megfelelő oldalszámokat tüntettük fel. Gyárfás Istvánnál is megtehetjük volna, hogy a sorszámmra hivatkozunk, azonban néhány esetben több oldalas átirások szerepelnek a kötetben, melyen belül csak egy-két oldalon jelenik meg a tárgyalt oklevél tartalma, ezért láttuk jobbnak az ily módon történő hivatkozást.

⁹⁶⁰ BENEDEK 1996a; BENEDEK 1997.

⁹⁶¹ BENEDEK 1996b.

⁹⁶² FODOR 1942, 137.

⁹⁶³ A forrásokban említett középkori Felsőszentgyörgy / Gerlaszentgyörgy / Gálszentgyörgy, és a feltehetően ezt a települést rejtő Jászfelsőszentgyörgy–Gépállomás (36085) lelőhely, illetve a középkori Jákóhalma, és a település első gótikus templomát őrző Jászfákóhalma–Kápolna-halom (36168) lelőhely épp a folyón túlra esnek, ezért, bár a kijelölt kutatási terület határán vagy ahhoz közel helyezkedtek el, jelen dolgozatban nem tárgyaljuk őket. Elhelyezkedésüket, középkori történetüket, Árpád-kori előzményeiket és azonosítási lehetőségüket illetően lásd TÓTH 1976, 41–42, 55; FODOR 2008, 29–33; SELMECZI 2011g, 86–89; SELMECZI 2012, 108, 128–131. Korábban a kutatók egy része a most vizsgált területre lokalizálta Miskét és Bodontelkét is, azonban áttekintve az eddigi adatokat, valószínűnek látjuk, hogy Miske a mai Tarnaörs délnyugati határában, Bodontelke pedig a Miske határjárása során történt említése alapján ettől északra keresendő – vagyis ezek a helységek ugyancsak közeli, de kívül esnek a most vizsgált területen. A Miske határjárásáról szóló oklevél szövegében szereplő, és viszonyítási pontként szolgáló folyó *Gungus* néven tűnik fel. Gyöngyös-patak a napjainkban is létezik Erk északi részével nagyjából egy magasságban, de attól nyugatra, kb. 3,5 km-re ömlik a Tarnába Galyatető alól (RADÓ 1967, 14–15 id. BENEDEK 1995, 202). Miske vonatkozásában lásd MNL OL DL-DF 8954; CSÁNKI 1890, I. 67; FODOR 1942, 138, 146; BAYERLE 1998, 92; SELMECZI 2011a, 48; GULYÁS 2020a, 236; Mikoviny Sámuel 1731-es térképe – HIM B IX a 623, <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/532/>, 2021. január 5. Bodontelke esetében lásd MNL OL DL-DF 37360, 280080; CSÁNKI 1890, I. 76; GYÖRFFY 1987, III. 74; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 14, 202–203; AO XVIII. 506; TIMÁR 2019, I. 408. Timár Péter munkájában még további, az általunk vizsgált időszakban született említések (1399, 1401, 1427) is szerepelnek, azonban mivel ezek már egy bizonyos Bodonkútra utalnak, amit Alattyánhoz tartozóként ismerünk, bizonyosan nem a miskei határjárásnál említett, Gyöngyös patakánál létezett Bodontelkét jelölik (TIMÁR 2019, I. 408 vö. BAGI 2008, 160–161 – a Bagi Gábor által közölt térképen is Alattyántól délkeletre helyezkedik el).

⁹⁶⁴ TÖRÖCSIK 2014a, 42.

egységesen az oklevelekben. Gyakran nehéz nyomon követni az egyes helységek határváltozásait, a rövid ideig élő településeket, illetve az említett személyek rangját, társadalmi helyzetét.⁹⁶⁵ A most vizsgált területen név szerint ismert 14 helység nem túl nagy száma alapján feltételezhetnénk, hogy beazonosításuk nem igényel sok időt, azonban a különböző névváltozatok, a határjárások által érintett területek eltérései, a csak említés formájában megjelenő helységek, a mozaikos régészeti kutatottság, illetve a modern beépítettség mind nehezítik az írott forrásokban szereplő helységek régészeti lelőhellyel történő összekapcsolását, s ezáltal a megbízható lokalizálását. Ez is jól mutatja a történeti adatok felgyűjtése és elemzése mellett a régészeti lelőhelyek vizsgálatának szükségességét. A kijelölt területen Jászárokszállás, Jászberény, Jászdózsa és Jászfényszaru esetében is felmerült korábban, hogy az adott nevet viselő egykori település a mai városok belterületén helyezkedett el, ezért nehézkes a kutatása és azonosítása.⁹⁶⁶ Bonyolítja az azonosítást, hogy voltak települések, melyek egy ideig lakottak voltak, azonban valamilyen oknál fogva később elnéptelenedtek, de aztán végül újratelepültek. Azoknál a településeknél pedig lehetetlen az azonosítás, melyek csak pár évtizedig léteztek, és emiatt sem a nevüket, sem a történetüket nem ismerjük. Némely településnél a tatárjárás, az oszmán hódítás vagy más támadás okozhatta a település életének végét, amelyre esetleg a harci cselekmény és a hirtelen menekülés nyomai, illetve az elrejtett érem- és kincsleletek utalhatnak, vagy a török adóösszeírásokban már pusztaként történő említések alapján következtethetünk,⁹⁶⁷ de általában nem lehet ilyen egyértelműen meghatározni az elnéptelenedés okát és időpontját. A vizsgált területen például egyértelműen támadásra utaló régészeti nyom, vagy a tatárjáráshoz köthető érem- vagy kincslelet eddig nem ismert.

Az alábbiakban alfabetikus sorrendben ismertetjük azokat a helységeket, melyekről írásos adattal rendelkezünk, amelynek segítségével – részben, és olykor elég változó mértékben – betekintést nyerhetünk az egykori települések történetébe, illetve az adott korszak birtokviszonyaiba. Ahol lehetséges az említett település régészeti lelőhellyel történő azonosítása, ott erre is kitérünk. A témához kapcsolódó okleveles adatokat jelen fejezet végén foglaltuk össze táblázatos formában (6. táblázat).⁹⁶⁸

Ágó

A település neve személynévből keletkezhetett magyar névadással, melynek alapjául az *Ágoston* személynév szolgálhatott.⁹⁶⁹ Fodor Ferenc az oszétek egyik törzsének *Agu* nevével hozta összefüggésbe a település elnevezését, de Melich János szóbeli közlésére is hivatkozott, aki szerint magyar töről, az *ág* szóból is eredhet a névadás.⁹⁷⁰ Selmeczi László szerint a beköltöző jászok talán a tatárjárás során elpusztult falu nevét örökítették tovább,⁹⁷¹ de erre nincs adatunk, illetve a későbbi Ágó sem ott jött létre, ahol Árpád-kori megtelepedés ismert. A középkori település a mai Jászágó határában található *Jászágó–Középkori Ágó (93883)* lelőhellyel azonosítható.⁹⁷²

Ágót 1412-ben említhették először egy Zsigmond király által kiadott oklevélben mint jász jogú, kiváltságos helyet, azonban ezt az oklevelet csak az 1478-as megerősítés alapján ismerjük. Ekkor egy vagy több itt lakó személy is kérelmezte Mátyás király előtt a korábbi kiváltságlevél

⁹⁶⁵ BAGI 2008, 150–151.

⁹⁶⁶ LANGÓ 2006, 85.

⁹⁶⁷ LANGÓ 2014, 35.

⁹⁶⁸ A táblázatban dőlttel szedett oklevelekben szereplő helységek esetében a most vizsgált területen egykor létezett településekkel történő azonosítás kérdéses (pl. Aruk / Arka és a későbbi Árokszállás esetében).

⁹⁶⁹ KISS 1997a, 652.

⁹⁷⁰ FODOR 1942, 140, 160.

⁹⁷¹ SELMECZI 2012, 110.

⁹⁷² GULYÁS 2020a, 233.

átírását.⁹⁷³ 1450-ben kelt a budai káptalan oklevele, amelyben ugyancsak feltűnik a település egy Péter nevű személy esetében, aki Ágó képviselőjében mint határszomszéd volt jelen a borsóhalmi Bartalius Imre és adományos társai Borsóhalma, Mihálytelek, Necsőegyháza, Fügedegyháza és Lanthó birtokába történő beiktatásán.⁹⁷⁴ 1492-ben II. Ulászló király oklevelében is megjelent Ágó neve, mikoris az uralkodó szószerint átírta és megerősítette Mátyás király 1478-ban kelt oklevelét.⁹⁷⁵ Selmeczi László véleményével szemben – miszerint Ágón már a 13. századtól a jászok éltek és temetkeztek⁹⁷⁶ – Fodor Ferenc korábban úgy tartotta, hogy Ágó eredetileg nem volt jász település, hanem csak később, a török korban tűnt fel a jász falvak között.⁹⁷⁷ Györffy György sem tartotta Ágót a tömeges jász megtelepedés egyik magvának.⁹⁷⁸ Mivel a jász közösség nevében kiadott oklevelek esetében a *sedest* alkotó négy jász szállás küldöttei voltak jelen, Selmeczi László az 1478-as kiváltságlevélben említett Pál nevű, ágói filiszteusra hivatkozva igazoltnak látja, hogy ekkor Ágó már olyannyira a Jászság része volt, hogy a küldött a jász szék tevékenységében is szerepet játszott.⁹⁷⁹ A 15–16. századi történeti adatok alapján Ágót egyértelműen jász településként határozza meg, amit a település berendezkedése, adózása és lakossága is alátámasztani látszik.⁹⁸⁰ Ágó jász mivoltát a 14. századtól kezdve magunk is elfogadhatónak tartjuk, azonban a 13. század vonatkozásában az írott források nem segítenek a kérdés eldöntésében,⁹⁸¹ illetve a régészeti leletek sem teszik lehetővé a település keletkezési idejének pontosabb meghatározását. A falu a tizenötéves háború helyi eseményeinek következtében pusztulhatott el a 16. század végén, feltehetően 1587 és 1600 között,⁹⁸² az 1570-es török adóösszeírásban még 76 háztartással bírt.⁹⁸³ 1799-ben már pusztta, amely Csánnal, Árokszállással, Négyszállással és Jászberénnyel, Monostorral és Jászfényszaruval határos.⁹⁸⁴

Barasó / Borsóhalma

Neve összetétel, megfejtésére több megoldási javaslat is született.⁹⁸⁵ Borsóhalmáról Fodor Ferenc úgy vélekedett, hogy kunok laktak benne, nevét is velük hozta összefüggésbe. Elvetette Barasó Borsóhalmával történő azonosítását, így a Zagyvától északra helyezte az általa Barasónak nevezett települést, míg Borsóhalmát a Tarnától nyugatra, Jászberénytől északkeletre jelezte (202. kép).⁹⁸⁶ Újabban beigazolódott, hogy Borsóhalma azonos az Árpád-kori Barasó településsel, azóta ezt többnyire elfogadta a kutatás.⁹⁸⁷ Györffy György Barasó

⁹⁷³ GYÁRFÁS 1883, III. 679–680; FODOR 1942, 146; ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 189; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59, 149; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2011a, 38; TÓTH 2013b, 110, 123; TIMÁR 2019, I. 141.

⁹⁷⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 254; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53; SELMECZI 2011a, 38; SELMECZI 2011g, 78; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2011a, 38; TÓTH 2013b, 134.

⁹⁷⁵ Gyárfásnál 1492. február 27-ét, míg a levéltári adatbázisban és a megyei gyűjtésben február 28-át adták meg az adott oklevél kiállításának időpontjaként. A keltezésnél „*feria tertia proxima post festum beati Mathie apostoli*” szerepel a szövegben, 1492-ben – szökőév lévén – február 25-re, szombatra esett az ünnep, vagyis a február 28-ai dátum a helyes (vö. SZENTPÉTERY 1912, 120; MNL OL DL-DF 9270, 46434; ZsO II/II. 5362; GYÁRFÁS 1883, III. 703–705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53).

⁹⁷⁶ SELMECZI 2011a, 39; SELMECZI 2011g, 79.

⁹⁷⁷ FODOR 1942, 140, 160.

⁹⁷⁸ GYÖRFFY 1990, 314.

⁹⁷⁹ KRING 1932b, 175; SELMECZI 1994a, 58; SELMECZI 2012, 110.

⁹⁸⁰ SELMECZI 1994a, 59; SELMECZI 2012, 111.

⁹⁸¹ SELMECZI 2012, 111.

⁹⁸² BLÉNESSY 1943, 204; FODOR 1984a, 171; TIMÁR 2019, I. 141.

⁹⁸³ BAYERLE 1998, 85; SELMECZI 2012, 121.

⁹⁸⁴ TÓTH 1976, 27.

⁹⁸⁵ FODOR 1942, 126, 147; SELMECZI 2011a, 25.

⁹⁸⁶ FODOR 1942, 145, 5. kép, 147.

⁹⁸⁷ SELMECZI 2011a, 25; SELMECZI 2011g, 75; TÓTH 2013b, 21, 132; TIMÁR 2019, I. 214.

néven hozza a települést mint Kerekudvar határosa dél felé. Az egykori Barasót Jászberény határában, a város mellett délnyugatra lokalizálta (203. kép).⁹⁸⁸ Szabó János Győző három különböző opciót is kínált Borsóhalma elhelyezkedését illetően (204. kép).⁹⁸⁹ Bedekovich Lőrinc leírása szerint Borsóhalma jász pusztá, ami „*Jász Berény Várossa Terrénümához vagy on napkeletre kaptsolva Jákóhalma szomszédságában*”.⁹⁹⁰ Borsóhalma elnevezésű határrészt a harmadik katonai felmérés térképén is jelölték Jászfákóalmától északnyugatra, Jászdózsától délnyugatra.⁹⁹¹ Langó Péter 2006-os tanulmányában ezen a Jászberénytől északnyugatra található Borsóhalma elnevezésű határrészen jelölte az egykori helységet (205. kép). Egy későbbi írásához kapcsolódó, Nagy Béla által szerkesztett térképen már a Zagyvától délre, Jászberénytől délnyugatra, nagyjából a Györffy György által jelölt helyen jelenik meg a helység (206. kép).⁹⁹² Barasó / Borsóhalma helyét az egykori falu és templomának azonosítása által tudta meghatározni 2007-ben Selmeczi László és Szabó Géza,⁹⁹³ azonban térképen még nem ábrázolták, így helyzete továbbra sem tisztázott. Nem kizárt, hogy a Csalog József által feltárt középkori ház összefüggésbe hozható Borsóhalmával,⁹⁹⁴ de ebben az esetben ez a fajta azonosítás és az ásatási helyszín pontos lokalizálása is kérdéses, így a térképen csak megközelítőleg adtuk meg Borsóhalma lehetséges helyét *Jászberény–Borsóhalma (25458)* lelőhely alapján. Ahogy több Jászberény határába olvadt település és birtok, úgy Barasó is létezett már a tatárjárást megelőzően.⁹⁹⁵ Az Árpád-kori falu pusztulásáról, elnéptelenedéséről nincs adatunk. 1331-ben említik először Barasót mint Kerekudvar határosát,⁹⁹⁶ 1387-ben a budai káptalan István nádor utasítására meghatározta Kerekudvar birtokát, melynek a váci káptalan Szentgyörgy nevű birtoka, Pétermonostora és Bény mellett Barasó birtok is szomszédja volt.⁹⁹⁷ Később már mint jász szállás jelenik meg, Borsóhalma néven.⁹⁹⁸ 1449-ben említik, amikor Hunyadi János kormányzó új adományként Mihálytelek possessióval, Necsőegyház, Fügedegyház és Lanthó *praedium*okkal együtt Borsóhalmát is odaadományozza borsóhalmi Bartalius Imrének és örökösének.⁹⁹⁹ A beiktatás 1450-ben történt meg,¹⁰⁰⁰ a

⁹⁸⁸ GYÖRFFY 1987, III. 69.

⁹⁸⁹ SZABÓ 1984, 48.

⁹⁹⁰ TÓTH 1976, 34.

⁹⁹¹ <https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=osm%2C43&bbox=2199960.787076254%2C6025637.028833612%2C2251517.5626546056%2C6040924.434490646>, 2021. február 4.

⁹⁹² LANGÓ 2006, 85; LANGÓ 2014, 37.

⁹⁹³ SELMECZI 2011a, 25, 75. jegyzet.

⁹⁹⁴ CSALOG 1955a, 96.

⁹⁹⁵ SELMECZI 2011a, 24.

⁹⁹⁶ MNL OL DL-DF 2508; GYÖRFFY 1987, III. 69, 72; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 61, 92; AO XV. 136; SELMECZI 2011a, 24; TIMÁR 2019, I. 214.

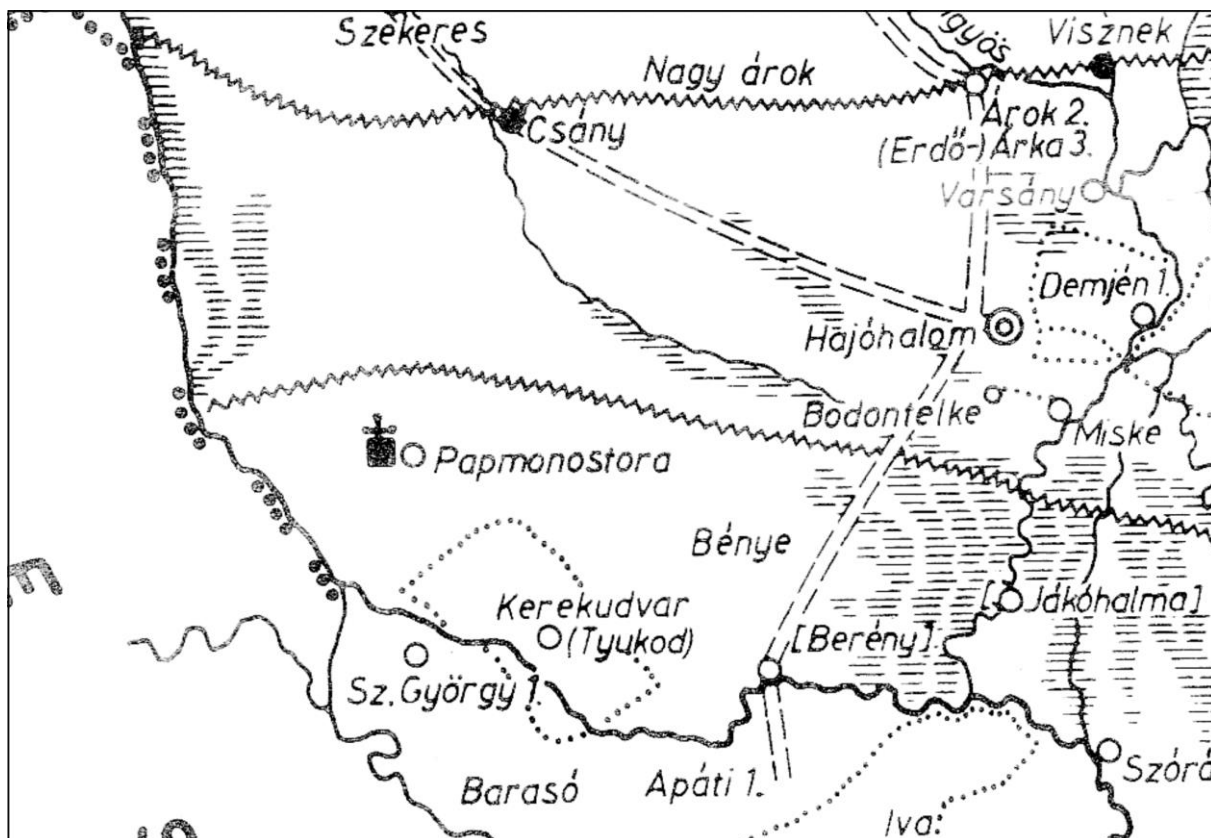
⁹⁹⁷ MNL OL DL-DF 7238; CSÁNKI 1890, I. 70; ZSO I. 45; FODOR 1942, 147; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93; TIMÁR 2019, I. 214, 379.

⁹⁹⁸ SZABÓ 1984, 48; SELMECZI 2011a, 25.

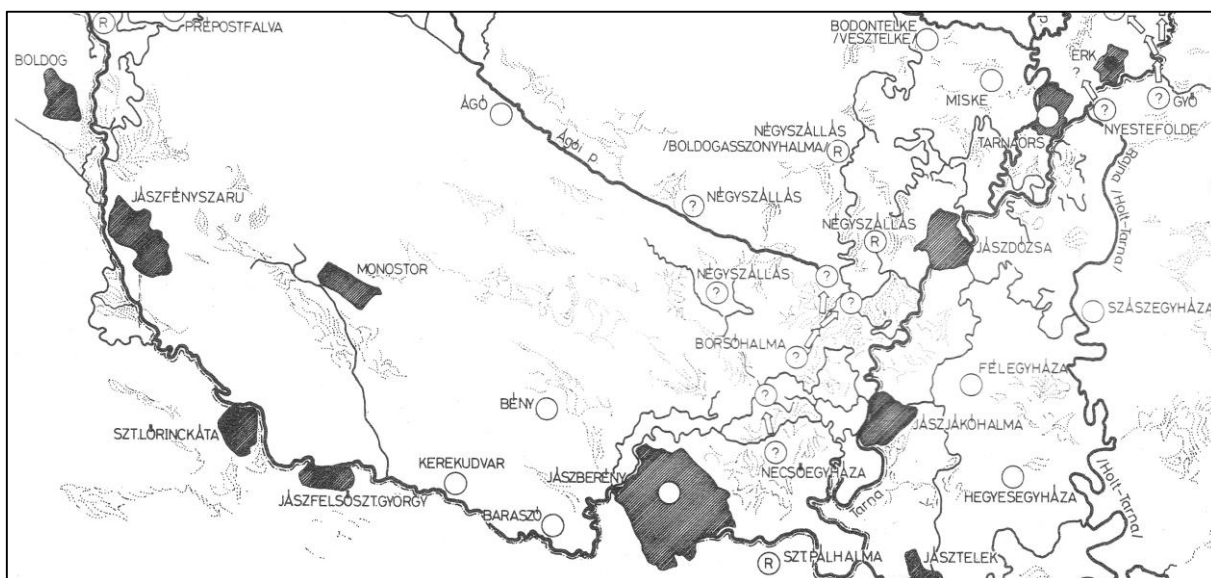
⁹⁹⁹ MNL OL DL-DF 247963; GYÁRFÁS 1883, III. 622–623; BENEDEK 1997, 311–312; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20, 147; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2011a, 25; TÓTH 2013b, 132. A forráskiadásokban 1449. július 28. szerepel keltezésként, a MOL digitális adatbázisában viszont július 25-ei dátumot adtak meg. Az eltérés feltehetően abból eredhet, hogy utóbbinál nem vették figyelembe a „*die festi beati Jacobi apostoli*” előtti rövidített időhatározót, ami Gyárfás István átírásában „*quarta*” alakban jelenik meg, s amit Benedek Gyula az ünnep negyedik napjaként oldott fel (BENEDEK 1997, 112 vö. MNL OL DL-DF 247963). Ennek fényében Szent Jakab július 25-ei ünnepének negyedik napján, július 28-án, pénteken kelt az oklevél. Itt tehát – ha Gyárfás átírását vesszük figyelembe és elfogadjuk a 28-ai keltezt – a *quarta* szó nem jelölheti a szerdai napot, mivel 28-a péntekre esett (SZENTPÉTERY 1912, 118), valószínűbbnek látjuk, hogy nem is *quarta*, hanem *quarto* a rövidítés feloldása, mint ahogy azt például az Ároksház említő 1366-os oklevélnél láthatjuk, „*quarto die*” formában kiírva, amelynek jelentése valóban 'a negyedik napon' (MNL OL DL-DF 260659). A megyei okleveleket feldolgozó kötetben is a 28-ai dátum szerepel, valamint Tóth Péter is ezt a keltezt adta meg az adott oklevél esetében (BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20; TÓTH 2013b, 79).

¹⁰⁰⁰ GYÁRFÁS 1883, III. 689–690; TÓTH 2013b, 132, 141.

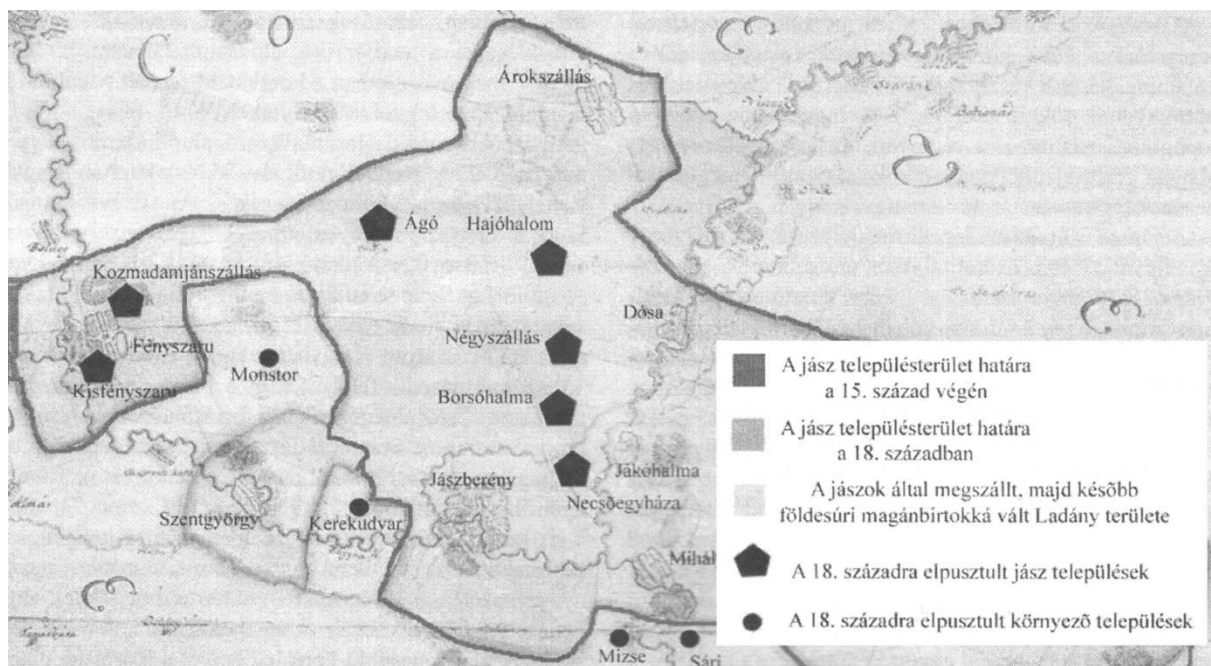

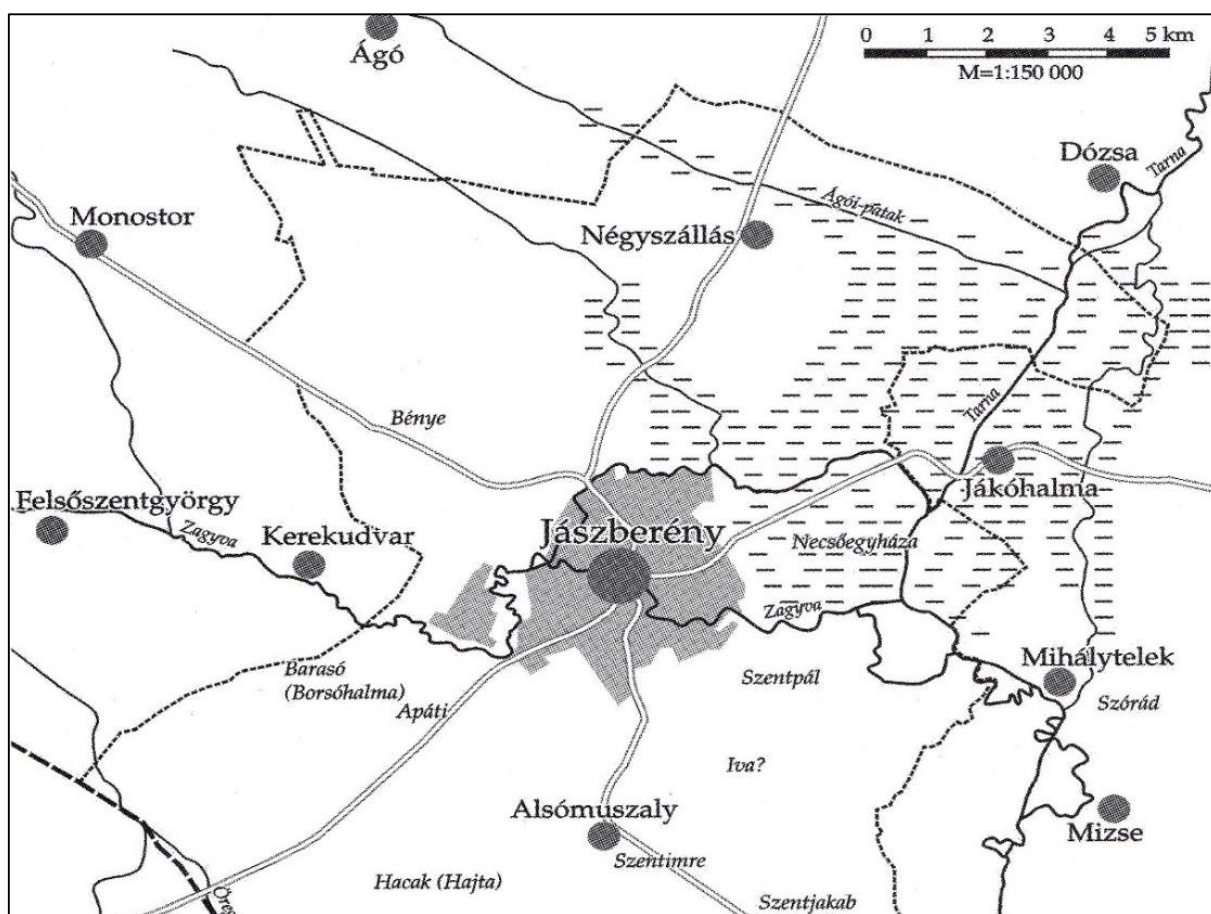
203. kép: A vizsgált terület a 14. század elejéig Győrffy György térképén
(GYÖRFFY 1987, III. Heves vármegye a XIV. század elejéig c. térképmelléklet)

204. kép: A patai főesperesség középkori faluhálózata és 14. század eleji plébánia egyházai (részlet)
(SZABÓ 1984, 42. és 43. oldal közötti 2. kép)

205. kép: Jász kötöttségekkel rendelkező települések a vizsgált területen
(LANGÓ 2006, 84, Térkép 3)

206. kép: Jászberény környékének településhálózata az Árpád-korban (részlet)
(LANGÓ 2014, 37 – Nagy Béla szerkesztése Selmeczi László kutatási eredményei alapján)

Hazánk területén több helyen is előfordul helynévként a Berény név. Több mint harminc ilyen ismert, főként a Dunántúl területén. Még nincs elfogadott etimológiája a berény névnek, habár megfejtési javaslat már több is született.¹⁰¹⁰ Blénessy János a bölény, belény állatnévből eredeztette.¹⁰¹¹ Kristó Gyula, Makk Ferenc és Szegfű László bizonytalan eredetű névként említik, és az 'ad', illetve az 'egyesül' jelentésű török szavakból származtatják. A Berény névvel kapcsolatba hozták a Berencs nemzetséget, illetve a Berendi, Bereyn személyneveket. A Berend helynevek esetében pedig felmerült a *berendě* népnév közötti etimológiai kapcsolat lehetősége.¹⁰¹² Kiss Lajos szerint a berény név kabar törzsnévből keletkezhetett, etimológiailag feltehetően török eredetű.¹⁰¹³ Futaky István egy keleti eredetű katonai segédnép nevéből származtatja, s egy újabb megoldási javaslatot ismertet. Eszerint a berény név egy 'ij' jelentésű archaikus mandzsu-tunguz szóból ered. Véleménye szerint a 10. századi névalak „*az egykorú mandzsu-tunguz *beri 'ij' szó szuffixummal megtoldott változatát tükrözi.*”¹⁰¹⁴ Amennyiben ezt az eredetet elfogadjuk, akkor lehetséges, hogy ez a név még az avar korban került a Kárpát-medencébe.¹⁰¹⁵ A kutatás korábban úgy vélte, hogy a jász-sági Berény nevét a 10. század végén – 11. század elején kaphatta.¹⁰¹⁶ Újabbán Törőcsik István ismét megvizsgálta ezt a kérdéskört, és felhívta rá a figyelmet, hogy Berény nem tűnik fel Kerekudvar 1331-es határjárása során, illetve az Iva és Hacak 1350-es, Becsei Töttös által történő bérbeviteléről szóló oklevélben sem, hanem csak később, a jászokkal egy időben, és feltehetően nem tőlük függetlenül jelenik meg a területen ez a helynév. Törőcsik István Borsosberényt (Nógrád megye) tartja a legvalószínűbb origónak a berényi jászok eredetét illetően. Ugyanis a Borsosberénytől északra fekvő Nagyoroszi lakosai 1505-ben oklevelekkel igazolták, hogy a jászteleki és berényi pusztát „*a filizteusok eltávozása óta*” békességben bírják és használják. S habár ez így nem teljesen volt igaz, az bizonyos, hogy egy időben valóban éltek ott jászok, azonban a 15. század végére eltűntek, csak a Jásztelekpuszta helynév utal egykori ott tartózkodásukra. További fontos adat, hogy az említett szomszéd terület, Nagyoroszi a rutén eredetű királyi ajtónállók faluja, a 14. század közepén pedig épp az a Becsei Töttös a királyi főajtónálló, aki a jászok bírása tisztséget is betöltötte, és aki birtokot bérelt a Zagyva-völgy középső szakaszán telepítési szándékkal. A történeti adatok alapján tehát az körvonala azódott, hogy innen érkezhettek a jászok a jász-sági Berényszállás területére, melynek nevét a beköltözők „hozták magukkal” a Nógrád megyei Borsosberényből. Ahogy Törőcsik István fogalmazott, „*az elmélettel egyszerre magyarázható a helynév és a jászok együttes felbukkanása, valamint a nógrádi jász kolónia középkori eltűnése.*”¹⁰¹⁷ A Berény név *jász*-szal való jelzése 1498-ban fordul elő először, Jazberen alakban.¹⁰¹⁸

Az Árpád-kori Berényről írásos adattal nem rendelkezünk, de Györffy György kutatásai alapján a középkori Heves megye nyugati részén helyezkedett el. Berény a 11. században jöhetett létre, határa az Árpád-korban még kisebb volt, mint a későbbi korokban.¹⁰¹⁹ A városon belül a Lehel vezér tér és a plébániatemplom környékén terülhetett el a korai település.¹⁰²⁰ Selmeczi László véleménye szerint, a jászok beköltözését megelőzően már létező Árpád-kori

¹⁰¹⁰ BLÉNESSY 1943, 202; FUTAKY 1999, 203.

¹⁰¹¹ BLÉNESSY 1943, 202–203.

¹⁰¹² KRISTÓ – MAKK – SZEGFÜ 1973, 39.

¹⁰¹³ KISS 1997b, 778.

¹⁰¹⁴ FUTAKY 1999, 204.

¹⁰¹⁵ TÖRŐCSIK 2014c, 71.

¹⁰¹⁶ SELMECZI 2011g, 71.

¹⁰¹⁷ TÖRŐCSIK 2020, 252–253.

¹⁰¹⁸ BANNER 1943, 201.

¹⁰¹⁹ SELMECZI 2011a, 15; LANGÓ 2014, 33.

¹⁰²⁰ SELMECZI 2011a, 15; SELMECZI 2012, 148; TÖRŐCSIK 2014c, 76.

Berény legfeljebb 20–30 háztartással bíró „átlagfalu” lehetett, mint a legtöbb ismert hasonló korú település,¹⁰²¹ azonban erre vonatkozóan egyelőre nem rendelkezünk régészeti adattal. A kutatás jelen állása szerint nem lehet tudni, hogy mi történt Berénnyel a tatárjárás idején, elpusztult és elnéptelenedett, vagy lakói a településen maradtak és újjáépítették a lerombolt részeket.¹⁰²² A főtéren már több alkalommal kerültek elő, 2–3 m-es mélységig lehúzódo, méhkas alakú, alul 2 m átmérőjű gabonataroló vermek,¹⁰²³ melyek alapján Selmeczi László szerint a középkori rétegek mintegy 2 m mélységben jelentkeznek a mai város alatt,¹⁰²⁴ vagyis ezek utalhatnak a késő középkori Berényszállásra. Tóth János, aki az 1960-ban kábelfektetés során talált vermet dokumentálta, a jászberényi „népi adatközlőtől” úgy értesült, hogy kb. 200 évesek vagy talán még régebbiek lehetnek ezek az objektumok.¹⁰²⁵ Komáromy József leírása alapján újkori búzasvermek voltak, melyeket a 19. század elején igyekeztek eltüntetni a „városi csinosodás” érdekében.¹⁰²⁶ Legutóbb 2019-ben kerültek elő újabb vermek a Lehel vezér tér nyugati oldalán, amikor felújították Jászberény főterét. Az ekkor tett megfigyelések szerint a homokos altalaj már 150–200 cm mélységben láthatóvá vált, a vermek pedig már 70–80 cm-es mélységben jelentkezték. Gulyás András Zoltán is úgy véli, hogy 19. századi gabonásvermeket találtak.¹⁰²⁷ Mindezek alapján nem értékelhetjük ezeket a vermeteket a késő középkori Berényszállítás nyomaiként, így az egykori település pontos elhelyezkedése és kiterjedése egyelőre nem tisztázott.

Berény / Berényszállítás viszonylag későn jelenik meg az írott forrásokban, azonban egy 1357-es oklevél már említ egy berényi László nevű filiszteust – habár az oklevél hitelessége kétséges.¹⁰²⁸ Több kutató is azon a véleményen van, hogy a mai főtemplom alatt ott lehetnek a középkori plébániatemplom alapfalai, mivel 1472-ben IV. Sixtus azzal a feltétellel engedélyezte a ferences templom működését, hogy a korábbi templom jogai nem sérülnek, vagyis ekkor már állnia kellett.¹⁰²⁹ Egyes nézetek szerint Berény korábbi gótikus temploma a 14. század második harmadában épülhetett fel.¹⁰³⁰ Soós Imre szerint a plébánia Palugyay Imre által megadott 1332-es létezése nem alátámasztható, mivel az 1330-as évekbeli pápai tizedjegyzékben nem szerepel. Az egyhajós, gótikus plébániatemplom építését többen is a 15. század második felére helyezik.¹⁰³¹

¹⁰²¹ SELMECZI 2011a, 15; SELMECZI 2011g, 71.

¹⁰²² LANGÓ 2014, 34.

¹⁰²³ KOMÁROMY 1943a; TÓTH 1961.

¹⁰²⁴ SELMECZI 2011a, 15, 47, 165. jegyzet.

¹⁰²⁵ TÓTH 1961, 23.

¹⁰²⁶ KOMÁROMY 1943a, 185. Ezeket a 18. századi vermeteket regisztrálták Jászberény–Főter (35703) néven a közhiteles lelőhely-nyilvántartásban (LNY 2019, 35703; MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46350>, 2021. július 31.).

¹⁰²⁷ GULYÁS ms., 15. Itt is köszönöm Gulyás András Zoltánnak, hogy a kéziratát rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁰²⁸ PALUGYAY 1854, 148–150; GYÁRFÁS 1883, III. 495–497; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 64; BAGI 2008, 150, 154; TÖRÖCSIK 2014c, 72. Gyárfás István 1357. szeptember 25-ei dátummal írta át az oklevelet, míg az újabb gyűjtésben szeptember 24-ei keltezés szerepel (GYÁRFÁS 1883, III. 495–497 vö. BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57). A szerzőnél több oklevél esetében is tapasztalható hasonló, egynapos eltérés, ami feltehetően abból ered, hogy az adott ünnepnaphoz viszonyított keltezésnél nem számolta bele az ünnep napját a hozzá képest megadott napok számába, ahogy azt akkoriban tették (SZENTPÉTERY 1912, 16). Selmeczi László és Töröcsik István szerint az 1357-es oklevél hamis (SELMETCZI 2011a, 15, 23. jegyzet; SELMECZI 2011g, 73; TÖRÖCSIK 2014c, 73).

¹⁰²⁹ SOÓS 1985, 28–29; SÁROS 2002, 14; SÁROS 2004, 15–16; SELMECZI 2011a, 15; SELMECZI 2012, 149–150; TÖRÖCSIK 2014c, 76.

¹⁰³⁰ SÁROS 2002, 13–15; SELMECZI 2012, 150.

¹⁰³¹ PALUGYAY 1854, 121 vö. SOÓS 1985, 356; FARKAS – PETŐ 2010, 53.

Egy 1407-ben kelt kiváltságlevél¹⁰³² átírása ismert 1412-ből, melyet az innen való Péter fia László kérvényezett.¹⁰³³ 1407-től a település egyértelműen jász szállás.¹⁰³⁴ Az átírás időpontját illetően Tóth Péter felvetette, hogy talán a 14–15. század fordulóján Berény még nem volt jász szállás, ezért válhatott szükségessé a 15. század elején a kiváltság kiterjesztése erre a területre.¹⁰³⁵ 1430-ban *Nagberind* alakban tűnik fel a település neve a mizsei plébános nevében.¹⁰³⁶ A következő adat 1438-ból való. Ekkor Erzsébet királyné parancsot adott a Berényszálláson lakó jászoknak, hogy a neki járó jövedelmeket és adókat ezután udvarmesterének, berzevicei Pohárnok Istvánnak adják át, mert Albert király őrá bízta a jászok fölötti bíróságot és ispánságot.¹⁰³⁷ Ezt követően 1442-ben Berény a helyszíne egy Pohárnok István által tartott törvényszéknek. Ekkoriban egy Frank nevű személy volt a jász szállás kapitánya.¹⁰³⁸ Négy évvel később, 1446-ban András fia Márton jelenik meg a szállás képviselőjében, amikor az 1407. évi kiváltságlevél megerősítését kérte magától és valamennyi jász nevében, amit az országgyűlést tartó rendek teljesítettek.¹⁰³⁹ 1450–1460 között *Berensallasa* alakban jelenik meg a helységnév egy Heves megyei személy nevében.¹⁰⁴⁰ 1458-ban Mátyás király az összes filiszteus részére új joggal bővítve megerősítette az 1428-as oklevelet, amely kapcsán egy berényszállási lakos, Gazdag János neve is megjelenik a szövegben.¹⁰⁴¹ 1459-ben a király elrendeli a Berényszálláson, Négyszálláson, Fényszarun és Árokszálláson lakó jászoknak Heves és Külsőszolnok megyék ispánjai általi védelmét a budai vár rovatolóiak zsarolásaival szemben.¹⁰⁴² Az 1460-as években orgazdaságért vádolták az idevalósi Layk Lászlót, aki feltehetően azonos azzal a berényszállási Layk Jakab fia Lászlóval, aki 1468. április 29-én felszólalt a Pálóciák birtokba iktatása ellen.¹⁰⁴³ Mátyás király 1469-ben¹⁰⁴⁴ és 1473-ban kiadott okleveleivel engedélyezte, hogy a berényszállási jászok ne a Heves és Külső-Szolnok vármegyei nemesekkel együtt fizessék az adóikat, valamint az évi 500 forint *census* és a 300 forint tegzespénz (*proventus pharetralis*) kivételével felmentette őket az adófizetés alól.¹⁰⁴⁵ Itt székként jelenik meg Berényszállás mellett Fényszaru, Árokszállás és

¹⁰³² MNL OL DL-DF 9270, 46434; CD X/4. 283; GYÁRFÁS 1883, III. 549; ZsO II/II. 5362; ANTAL 1969, 14; BAGI 2008, 154; SELMECZI 2011g, 70; TÓTH 2013b, 122.

¹⁰³³ MNL OL DL-DF 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 565; ZsO III. 1511; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 122; TIMÁR 2019, I. 324. Gyárfás István Pétert adta meg kérelmezőként, míg Tóth Péter a munkájában Péter fia Lászlót említi. Az oklevélben „*Ladislau filius Petri*” szerepel, ami alapján utóbbi az elfogadható (GYÁRFÁS 1883, III. 565; TÓTH 2013b, 122 vö. MNL OL DL-DF 46434).

¹⁰³⁴ SELMECZI 2011g, 73.

¹⁰³⁵ TÓTH 2013b, 122. Fodor Ferenc is korábbi, nem jász alapítású településként értékelte Berényt (FODOR 1942, 138).

¹⁰³⁶ TIMÁR 2019, I. 324.

¹⁰³⁷ MNL OL DL-DF 239708; GYÁRFÁS 1883, III. 606–607; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 148; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 107, 122.

¹⁰³⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 687–688; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 122.

¹⁰³⁹ MNL OL DL-DF 9270; GYÁRFÁS 1883, III. 616–617; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59; BAGI 2008, 154. Gyárfás István 1446. június 17-ei dátummal közli az oklevelet (GYÁRFÁS 1883, III. 616–617). Azonban a szöveg végén a keltezés „*celebrata Feria sexta proxima post Festum Penthecostes*”, vagyis a Pünkösd (június 5.) után következő péntek, tehát 1446. június 10.

¹⁰⁴⁰ MNL OL DL-DF 48069; TIMÁR 2019, I. 324.

¹⁰⁴¹ GYÁRFÁS 1883, III. 637–638; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 62, 149; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 109, 122.

¹⁰⁴² MNL OL DL-DF 9270; CD VIII/3. 6. old.; GYÁRFÁS 1883, III. 639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 63, 149.

¹⁰⁴³ BAGI 2008, 154.

¹⁰⁴⁴ MNL OL DL-DF 9270; GYÁRFÁS 1883, III. 665; ANTAL 1969, 17; BENEDEK 1997, 325–326; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 122–123.

¹⁰⁴⁵ MNL OL DL-DF 24977; GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 122–123.

Négyszállás is.¹⁰⁴⁶ A ferences rend – amely jelentős szerepet játszott a jászok katolikus hitre térítésében – első ideérkező tagjai a Zagyva partján, a későbbi templomuk közelében emeltek egy kis kápolnát Szent László tiszteletére.¹⁰⁴⁷ Berény jelentőségét láthatjuk abban is, hogy 1472-ben Mátyás király, illetve a rend magyarországi tartományának főnöke kérvényezte IV. Sixtus pápától, hogy a ferencesek a berényi templomot és rendházat használatba vehessék. A berényi ferences templomot ezévből szentelték fel.¹⁰⁴⁸ A helyi lakosság jobb módú része egyre nagyobb jövedelemre tett szert, ami biztosította a szükséges anyagi háttérrel a templom felépítéséhez, amely az 1460-as évek második felében történhetett meg.¹⁰⁴⁹ A 15. századi templom és a kolostor jelenleg is áll – habár utóbbi már újabb, 18. századi építésű –,¹⁰⁵⁰ területén a *Jászberény–Ferences udvar (31807)* régészeti lelőhely szerepel a nyilvántartásban. A városkutatók szerint a városiasodás magas fokának bizonyítékeként értékelhető, hogy ha egy kolduló rend jelenik meg az adott településen.¹⁰⁵¹

1478-ban kérelmezték az 1412. évi kiváltságlevél átírását. A kérelmezők között egy vagy több berényszállási személy is szerepelt.¹⁰⁵² 1480-ban a berényszállási bíró, Pethő Balázs és esküdtjei – köztük Bertók Bálint – részt vett egy borsóhalmai ügy bizonyításában, melyben négyszállási, fényszarui és árokszállási esküdtek is közreműködtek.¹⁰⁵³ 1484-ben a Borsóhalma birtokjogáért zajló per ügyében Zemleky György is megjelenik, aki berényi illetőségű.¹⁰⁵⁴ 1492-ben ismét együtt tűnnek fel a szállások: Bálint berényszállási bíró egy négyszállási, egy árokszállási, illetve még egy bíróval együtt lépett fel a Zsigmond által 1407-ben, illetve 1412-ben, valamint a Mátyás által 1478-ban kiadott kiváltságlevél megerősítésének érdekében.¹⁰⁵⁵ Egy 1498-as oklevélben Jászberény (*Jazberen*) bírása „*s hites polgárai*” utazási levélként kiadták Faraach Márton fia István pap részére a Mátyás és Zsigmond király által kiállított, a jászok vámmentességéről és saját bíróságaik alá tartozásáról szóló okleveleiknek 1492-es megerősítését tartalmazó oklevél átíratát.¹⁰⁵⁶

Berény már az 1442-ben itt tartott törvényszék alapján is a Jászági központjaként működhetett,¹⁰⁵⁷ a 15. századtól pedig a legjelentősebb települése.¹⁰⁵⁸ Mivel a korai létére utaló 1357-es oklevél hitelessége kétséges, Törőcsik István szerint ez a kiemelt szerep nem „ösiségének”, hanem inkább földrajzi helyzetének köszönhető. Berényszállást szinte minden irányból jász települések övezték, s tőle Apátiszállás, Árokszállás és Fényszaru is egy napi járóföldön belül helyezkedett el.¹⁰⁵⁹ A jász székben betöltött vezető szerepét az is jelzi, hogy a

¹⁰⁴⁶ TÓTH 2013b, 123.

¹⁰⁴⁷ SOÓS 1985, 359.

¹⁰⁴⁸ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 255; SELMECZI 2011g, 73; SELMECZI 2012, 152–153; TÓTH 2013b, 123; TÖRŐCSIK 2014c, 76.

¹⁰⁴⁹ SZÁNTÓ 1974, 15–17.

¹⁰⁵⁰ SÁROS 2004, 17; SELMECZI 2012, 154; TÖRŐCSIK 2014c, 76.

¹⁰⁵¹ TÓTH 2013b, 123.

¹⁰⁵² MNL OL DL-DF 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 679–680; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59, 149; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 110, 123.

¹⁰⁵³ GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 58, 59–60, 63, 149; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 107–108, 110, 123; TÖRŐCSIK 2014c, 74.

¹⁰⁵⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 684–695; BENEDEK 1997, 335–336; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 60, 62–63, 65, 147, 149; BAGI 2008, 154. Tóth Péter szerint feltehetően azonos az 1468-ban Jákóhalmán feltűnő azonos nevű személlyel, valamint lehetséges, hogy a pertársa, Kazdagh András is berényi, és az 1458-ban említett Gazdagh János leszármazottja volt (TÓTH 2013b, 123).

¹⁰⁵⁵ MNL OL DL-DF 9270, 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 703–705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 53, 58, 60, 64, 149–150; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 123. Tóth Péter szerint „*bizonyosan itteni kapitány az a Sándor Márton is, akit az oklevél szintén megnevez, s akinek a nevével később még találkozunk*” (TÓTH 2013b, 123).

¹⁰⁵⁶ GYÁRFÁS 1883, III. 711–712; TÓTH 2013b, 124.

¹⁰⁵⁷ TÓTH 2013b, 122.

¹⁰⁵⁸ TÓTH 1976, 29; SOÓS 1985, 356.

¹⁰⁵⁹ TÖRŐCSIK 2014c, 74.

sedest alkotó négy szállás (Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás, Fényszaru) között mindig első helyen említették, valamint a jász közösség nevében kiadott oklevélben a kiadók között két berényi bíró és esküdt, míg a többi szállás részéről csak egy-egy esküdt szerepelt.¹⁰⁶⁰ Az 1498-ban kiállított utazási levél arra utal, hogy Berény ekkor már egyre inkább (mező)városként (*oppidum*) létezik.¹⁰⁶¹ Egy különleges helyzet figyelhető meg a jászoknál, mivel a fontosabb városi jogokat – így a vámmentes kereskedést, a kapitányi székhely joghatóságát, és a szabad plébános választás jogát – már jász kiváltsággént elnyerték, ami alapján jogilag a jász terület egésze ezek mentén működhetett.¹⁰⁶² Jászberény a Jászság adminisztratív központjává vált, a székbíróság is itt működött, hatásköre az összes jászsági jász településre kiterjedt.¹⁰⁶³ A nevezett Faraach Márton fia István pap léte az iskoláztatásról is tanúskodik, ugyanakkor különös, hogy emellett kereskedelemmel is foglalkozott az illető, hiszen ezért lehetett szüksége az említett utazási levélre, mellyel egyebek mellett vámmentességét is igazolhatta.¹⁰⁶⁴ Habár írásos adattal nem rendelkezünk erre vonatkozóan, bizonyosan tartottak heti piacot Jászberényben, illetve országos vásárai is lehettek.¹⁰⁶⁵ A mohácsi csatavesztést követően a jászberényi templomok mellett egy plébániai és két szerzetesi iskola is működött. Papjairól és tanítóiról az 1546-os török defter informál minket.¹⁰⁶⁶ Jászberény neve még a későbbiekben is többször felbukkan, a 16. század közepe táján már egy egészen nagy településre következtethetünk a török összeírás alapján.¹⁰⁶⁷ Berény nem csak az uralkodóktól nyert el kiváltságokat, de később az itt palánkvárat építő törököktől is kapott.¹⁰⁶⁸ 1550-ben már város, mely Jász- és Magyarvárosra tagolódott, amelyek között a Zagyva volt a választóvonal.¹⁰⁶⁹ Egyes nézetek szerint Jászberény már kezdettől fogva a Zagyva két partján terült el,¹⁰⁷⁰ azonban erre vonatkozóan csak a kora újkorból van írásos adatunk.

Bény / Bénye

A jászsági Bényt a történeti etimológiai szótár nem említi, azonban a Párkánytól észak-északnyugatra található, azonos nevű helység (Bíňa, Szlovákia) esetében Kiss Lajos személynévből eredezteti a névadást. Feltételezése szerint az alapjául szolgáló személynév talán a Bő helységnév személynévi előzményével hozható összefüggésbe.¹⁰⁷¹ Csánki Dezső a mai Felsőszentgyörgy és Monostor vidékére lokalizálta Bényt.¹⁰⁷² Fodor Ferenc Szentkozmadamjántól északkeletre jelölte a térképén (202. kép). Györffy György Kerekudvar északkeleti határosaként említi, és Jászberény határában, a várostól északnyugatra lokalizálja (203. kép),¹⁰⁷³ ahogy Szabó János Győző is (204. kép). A Nagy Béla által szerkesztett újabb térkép is nagyjából itt jelöli Bénye helyét (206. kép). Selmeczi László szerint elhelyezkedése alapján talán Bényével azonosítható a Jászberény földrajzi nevei között Tövískes-halom néven szereplő, elpusztult (útépítéshez elhordott) régészeti lelőhely, ahol egykor templom is állt.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁰ KRING 1932b, 175.

¹⁰⁶¹ SELMECZI 2011a, 16; SELMECZI 2011g, 73; TÓTH 2013b, 124; TÖRŐCSIK 2014c, 75.

¹⁰⁶² TÖRŐCSIK 2014c, 75.

¹⁰⁶³ SELMECZI 2011g, 73.

¹⁰⁶⁴ TÓTH 2013b, 124; TÖRŐCSIK 2014c, 75.

¹⁰⁶⁵ SELMECZI 2011g, 73; TÖRŐCSIK 2014c, 75.

¹⁰⁶⁶ SOÓS 1985, 356; SELMECZI 2012, 150.

¹⁰⁶⁷ BAYERLE 1998, 76–79; TÓTH 2013b, 125.

¹⁰⁶⁸ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 240.

¹⁰⁶⁹ FEKETE 1968, 75; TÓTH 1976, 30; SOÓS 1985, 356; BOTKA 1988, 197, 2. tétel, 212–213; BAYERLE 1998, 78–79; LANGÓ 2006, 86; SELMECZI 2011g, 73.

¹⁰⁷⁰ SZABÓ 1984, 57.

¹⁰⁷¹ KISS 1997a, 195.

¹⁰⁷² CSÁNKI 1890, I. 58.

¹⁰⁷³ GYÖRFFY 1987, III. 72.

¹⁰⁷⁴ SELMECZI 2011a, 24; SELMECZI 2011g, 75; LANGÓ 2014, 36.

Tóth Péter – Györffy Györgyhöz hasonlóan – a mai Jászberénytől északnyugatra, azonban a korábban feltételezettől nagyobb távolságban sejtí az egykori Bény helyét, ami Selmeczi László szerint összeegyeztethető az általa lehetőségként felvetett régészeti lelőhellyel.¹⁰⁷⁵ A Töviskes-halom a harmadik katonai felmérés térképén is szerepel a várostól északra (207. kép), Pesty Frigyes helynévtárában pedig Tövíses halom formában találjuk meg.¹⁰⁷⁶ A nyilvántartott régészeti lelőhelyek közül *Jászberény–Sertés telep (54216)* található ezen a részen, azonban ennek területéről egyelőre csak Árpád-kori település ismert, így mindenképp további kutatásra lenne szükség azon kérdés megválaszolásához, hogy az adott lelőhely – vagy egy része – azonosítható-e a forrásokban 14. században feltűnő Bénnyel.¹⁰⁷⁷ Egyelőre a Töviskes-halom területén jelöltük Bény feltételezett helyét.

Legkorábban egy 1331-es oklevélben tűnik fel *Benye* birtok mint Kerekudvar határosa.¹⁰⁷⁸ Ez az 1334-es átírásban maradt fenn.¹⁰⁷⁹ Legközelebb egy 1387. április 9-én¹⁰⁸⁰ és egy április 26-án kelt oklevélben említik, ekkor a budai káptalan István nádor április 9-ei utasítására meghatárolja Kerekudvar, másnéven Tykus / Tyukod nevű birtokát, melynek a váci káptalan Szentgyörgy nevű birtoka, Pétermonostora és Barasó mellett Bény is szomszédja.¹⁰⁸¹ A helység később Jászberény határába olvadt be.¹⁰⁸² Bény községet Fodor Ferenc magyar telepítésűnek tartotta, mivel a Bény mint személynév a régi magyar nyelvben ismeretes volt, illetve az írott források alapján sem jászok laktak.¹⁰⁸³ Pusztulási idejét illetően nem rendelkezünk adattal.¹⁰⁸⁴

207. kép: A Töviskes-halom Jászberény határában a harmadik katonai felmérés térképén

¹⁰⁷⁵ GYÖRFFY 1987, III. 72; SELMECZI 2011a, 24; TÓTH 2013b, 16.

¹⁰⁷⁶ <https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=osm%2C43&bbox=2197234.2602359056%2C6019653.93226006%2C2248791.0358142573%2C6034941.337917094>, 2021. február 4.; BOGNÁR 1978, 66.

¹⁰⁷⁷ A lelőhelyre vonatkozóan a 3.7 fejezetben belül lásd *Sertés telep (54216)*.

¹⁰⁷⁸ MNL OL DL-DF 2508; GYÖRFFY 1987, III. 72; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 61, 92; AO XV. 136; SELMECZI 2011a, 24; SELMECZI 2011g, 75; TIMÁR 2019, I. 379.

¹⁰⁷⁹ MNL OL DL-DF 2508; GYÖRFFY 1987, III. 72; AO XVIII. 376; TIMÁR 2019, I. 379.

¹⁰⁸⁰ MNL OL DL-DF 7238; BENEDEK 1996a, 321–322; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93; SELMECZI 2011a, 24; TIMÁR 2019, I. 379.

¹⁰⁸¹ MNL OL DL-DF 7238; CSÁNKI 1890, I. 70; ZsO I. 45; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93; TIMÁR 2019, I. 379.

¹⁰⁸² SELMECZI 2019, 161.

¹⁰⁸³ FODOR 1942, 138, 147; LANGÓ 2006, 88–89.

¹⁰⁸⁴ FODOR 1942, 147.

A település elnevezése személynévből keletkezett magyar névadással. Alapjául valószínűleg a David 'Dávid' személynév rövidüléssel és becéző funkciójú képző hozzáadásával átalakított formája szolgált.¹⁰⁸⁵ Jászdózsa még 1895-ben is a Dósa nevet viselte hivatalosan, csak a 20. század elején állandósult a mai forma, de a környékeliek még ma is Dósának ejtik.¹⁰⁸⁶ Korábban több munka is 1433-ra tette Dózsa első említését, azonban Tóth Péter rámutatott, hogy az ennek kapcsán hivatkozott szakasz Fejér György munkájában a szerző bevezetése, illetve egy oklevél egy részének kivonata, ami tehát nem egy önálló oklevél, és sokkal inkább köthető tartalmilag az 1423-as,¹⁰⁸⁷ Zsigmond király által kiadott parancslevélhez, mint a Fejér György által hivatkozott 1433-as oklevélhez.¹⁰⁸⁸ Tóth Péter felvetette, hogy talán azért említette Fejér György Dózsát a bevezetőjében az adott oklevél kapcsán – amiben egyébként nem szerepel –, mert úgy vélhette, hogy Szentandrás, illetve Árokszállás vagy Négyszállás között fekvett Dózsa, ezért jász településként a királyi parancs rá is érvényes volt, annak ellenére, hogy külön nem említették.¹⁰⁸⁹ Mivel Apátiszállás 1393-ban határos volt Négyszállással, Dózsa Négyszállás területén jöhetett létre a késő középkor folyamán.¹⁰⁹⁰ A jászsági jász települések közül Dószállás jelenik meg a legkésőbb az írott forrásokban, 1540-ben.¹⁰⁹¹ A török idők alatt végig lakott település volt, minden összeírás említi.¹⁰⁹² Az 1570-es adóösszeírásban még 32 háztartással számoltak, de 1594/1595-ben az urbáriumban már azt jegyezték fel, hogy „*a tatárok elpusztították*”. Vagyis a krími tatár had vethetett véget a település életének.¹⁰⁹³ Dózsa magyarok lakta terület volt, hogy mikor lett a jászoké, arra nincs pontos adatunk, de 1550-ben már jász jogú településként említik.¹⁰⁹⁴ Korábban felmerült, illetve a hagyomány úgy tartja, hogy Dózsát talán azok a négyszállásiak telepíthették újra, akiknek az 1566-os szigetvári ostromot követő krími tatár támadás miatt pusztult el a településük. Ennek ellentmond, hogy Négyszállás még a török időkben is adózott, így feltehetően az történt, hogy az elpusztított Négyszállás lakói Berény mellett Dózsára is behúzódtak.¹⁰⁹⁵

Selmeczi László szerint meggyőző érvek szólnak amellett, hogy Dózsa a jelenlegi helyén csak a török kiűzése óta létezik, korábban máshol helyezkedhetett el. Véleménye szerint a középkori Dósa Hajóhalom romjain települt újjá, mivel a jászok elbirtokolták az egykori települést. Az új, már jászok lakta helységet pedig eleinte nem Dószállásnak, hanem Újfalunak hívták.¹⁰⁹⁶ Ezt a hipotézist vitatta Langó Péter, mivel nézete szerint sem a történeti, sem a régészeti adatok nem támasztják alá.¹⁰⁹⁷ Törőcsik István szerint, mivel a jászdózsai határban jelenleg sem ismert más késő középkori templomos hely, elfogadható a feltételezés,

¹⁰⁸⁵ KISS 1997a, 652.

¹⁰⁸⁶ GULYÁS – SZABÓ 2002, 24.

¹⁰⁸⁷ CD X/6. 224; GYÁRFÁS 1883, III. 577–578; ZsO X. 880; BENEDEK 1997, 295; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; TÓTH 2013b, 136.

¹⁰⁸⁸ CD X/7. 195; GYÁRFÁS 1883, III. 595; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 63, 148; TÓTH 2013b, 136. Bagi Gábor is jelezte, hogy 1433-as adatot nem talált Dózsára vonatkozóan (BAGI 2008, 156), illetve Selmeczi László is elfogadta Tóth Péter bizonyítását (SELMECZI 2011a, 44, 145. jegyzet; SELMECZI 2011g, 81).

¹⁰⁸⁹ TÓTH 2013b, 136.

¹⁰⁹⁰ BAGI 2008, 156; TÓTH 2013b, 136–137; TIMÁR 2019, I. 801.

¹⁰⁹¹ KOCSIS 2005, 86; SELMECZI 2011a, 44; SELMECZI 2011g, 81.

¹⁰⁹² ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278.

¹⁰⁹³ BAYERLE 1998, 89; SELMECZI 2012, 121.

¹⁰⁹⁴ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278, 281.

¹⁰⁹⁵ FODOR 1942, 140; ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278; SOÓS 1985, 363; GULYÁS – SZABÓ 2002, 24–25; SELMECZI 2011g, 81. Ezen a jogon hordhatták el a négyszállási templom köveit a jászdózsaiak a templomukhoz, illetve emiatt folyhatott határper Berény és Dózsa között a négyszállási határrészért (ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278; TÖRŐCSIK 2020, 250).

¹⁰⁹⁶ SELMECZI 1992a, 11–12; SELMECZI 2011g, 82; SELMECZI 2012, 141.

¹⁰⁹⁷ LANGÓ 2006, 85.

hogy a középkori Dósa a Kápolnahalom körül helyezkedett el.¹⁰⁹⁸ A Hajóhalom–Újfalú–Dósa azonosítási háromszög úgy véljük mindenképp további gondolkodást igényel, mivel ha 1271-ben V. István Hajóhalmon tartott országgyűlést, s ez a település valóban *Jászdózsa–Kápolnahalom* (17035) lelőhellyel azonosítható – mint alább olvasható –, valamint a korai templomot a tatárjárást követően, még a 13. század második felében kijavították (maga Selmeczi László adta meg erre vonatkozóan az 1242–1301 közötti időintervallumot),¹⁰⁹⁹ akkor nem világos, hogy mire alapozza azt a megállapítását, miszerint „*Kézenfekvőnek tűnik, hogy a kápolnahalmon (sic!) feltárt 11–12. századi templom megújítása nem a tatárjárást követően maradt lakossághoz, hanem egy új beköltöző népcsoporthoz, a jászokhoz köthető.*”¹¹⁰⁰ Sokkal valószínűbbnek látjuk azt a lehetőséget, hogy a tatár támadás után az itteni magyar lakosok tértek vissza falujukba, javították ki a templomukat, és folytatták életüket, mint azt, hogy már ebben a korai időpontban megtelepültek itt a jászok és megújították a korábbi templomot.

Erdőárka / Árokszállás / Árokmellékszállás

Árokszállás elnevezése arra utalhat, hogy az adott jász település a Csörsz-árok mellett helyezkedik el. A rögzült névalak előzménye Árokmellékszállás lehetett.¹¹⁰¹ 1291-ben említették Erdőárkát, ami a Gyöngyös patak mellett feküdt (203. kép),¹¹⁰² kérdéses, hogy ezzel azonos-e *Aruk*, ami 1301-ben,¹¹⁰³ illetve *Arka*, ami 1302-ben jelenik meg a forrásokban.¹¹⁰⁴ Amennyiben azonos, akkor az a birtok 1302-ben elnéptelenedett, mert a marhákat és népeket Aba nembeli /Rédei/ Patha fia Demeter és Kemen fia Deseu elhajtotta innen.¹¹⁰⁵ Györffy György véleménye szerint az előbbiről, ahol egykor nagy erdő volt, inkább feltételezhető, hogy azonos Jászárokszállással.¹¹⁰⁶ Az okleveles adatok alapján korai jász alapítású településnek tarthatjuk,¹¹⁰⁷ az árokmelléki jászok a korábbi Árpád-kori települést foglalták el.¹¹⁰⁸ A mai város belterületén kerültek elő régészeti leletek, melyek alapján feltételezhető, hogy a középkori Árokszállás maradványai a mai település alatt húzódnak.¹¹⁰⁹ *Arukmellek* formában mint jász szállást 1366-ban említették először, majd ezt követően a későbbiekben több oklevélben is feltűnik szállásként (*descensus*).¹¹¹⁰ Az oklevél tartalma szerint Kont Miklós

¹⁰⁹⁸ TÖRÖCSIK 2020, 251.

¹⁰⁹⁹ Lásd a 384. lábjegyzetet.

¹¹⁰⁰ Bizonyos szempontból ugyanezt a folyamatot látja Selmeczi László a négyszállási II. temető esetében is kirajzolódní. Mindkét tatárjárást követően felépített templomot a jászokkal hozza összefüggésbe (SELMECZI 1992a, 11–12; SELMECZI 2012, 140 vö. SELMECZI 2018a, 33).

¹¹⁰¹ TÓTH 1976, 27; KISS 1997a, 652; SELMECZI 2011a, 40; SELMECZI 2011g, 80.

¹¹⁰² GYÖRFFY 1983, 1126; GYÖRFFY 1987, III. 67; SELMECZI 2011a, 41; TIMÁR 2019, I. 147.

¹¹⁰³ ANJOKM I. 3; GYÖRFFY 1987, III. 67–68; TIMÁR 2019, I. 147.

¹¹⁰⁴ CD VIII/5. 6; GYÖRFFY 1987, III. 67–68.

¹¹⁰⁵ Selmeczi László szerint feltehetően azért kellett máshova telepíteni őket, mert a beköltöző jászok jogaival kívántak élni (SELMECZI 2011g, 80). Árokszállás jász betelepítésével kapcsolatban kisebb vita bontakozott ki a közelmúltban: TÓTH 2013a, 115; TÓTH 2013b, 28; TÖRÖCSIK 2014b, 46; SELMECZI 2018b, 34.

¹¹⁰⁶ GYÖRFFY 1987, III. 68; TIMÁR 2019, I. 147.

¹¹⁰⁷ FODOR 1942, 142–143; LANGÓ 2006, 84–85.

¹¹⁰⁸ SELMECZI 2011g, 80.

¹¹⁰⁹ SELMECZI 2011a, 42, 47; SELMECZI 2011g, 80. Selmeczi László ennek kapcsán hivatkozik a Hild Viktor által feljegyzett és lerajzolt, csúcsíves ovális, mondhatni mandorla alakú, lapis lazuli berakásos bronz gyűrűre, melyet Jászárokszállás–Álvégen leltek 1908-ban, kertászás alkalmával (STANCZIK 1975, 181; SELMECZI 2011a, 42). Magát a tárgyat nem tudtuk megtekinteni, így pusztán a rajz alapján vetjük fel annak lehetőségét, hogy formai jegyei alapján talán nem is középkori, hanem már valamivel későbbi, török kori példányról lehet szó. A bizonytalanságok miatt ezt a lelőhelyet részletesebben nem tárgyaljuk.

¹¹¹⁰ MNL OL DL-DF 260659; GYÁRFÁS 1883, III. 502; BENEDEK 1996a, 314; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 152; SELMECZI 2011a, 41; SELMECZI 2011g, 80; TÓTH 2013b, 106; TIMÁR 2019, I. 147. Gyárfás Istvánnál tévesen 1366. május 30-ai dátummal szerepel az adott oklevél (GYÁRFÁS 1883, III. 502). A

nádor bizonyította, hogy Pásztó, Tar és Hasznos birtokosai eltiltották az Árokmellékszálláson lakó jászokat az adott települések használatától.¹¹¹¹ 1382-ben egy *Arukmellek*-en kelt oklevél tanúskodik arról, hogy Erzsébet királyné és udvartartása itt tartózkodott.¹¹¹² A következő említés egy 1396-os oklevélben található,¹¹¹³ amelyben Árokszállás és Györk határjárásáról számolnak be.¹¹¹⁴ 1423-ban¹¹¹⁵ ismét jogtalan földhasználat ügyében járnak el a jászokkal szemben. Zsigmond király utasította az árokszállási jászok kapitányát, Sándort, hogy „*más jászokkal együtt hagyjanak fel a Heves vármegyei Szentandrás possessio határának művelésével és szántásával, illetve ha mégis használni akarják azokat a földeket, akkor a birtokos káptalan engedélyével tegyék és adják meg utána azokat a dézsmákat vagy adókat, amelyek az ország törvényei szerint a káptalannak járnak.*”¹¹¹⁶ Erzsébet királyné 1438-as oklevelében¹¹¹⁷ megparancsolta az Árokszálláson lakó jászoknak, hogy a továbbiakban udvarmesterének, berzevicei Pohárnok Istvánnak adják a neki járó jövedelmeket és adókat, mert Albert király őt bízta meg a jászok fölötti bíróság vagy ispánság gyakorlásával.¹¹¹⁸ Itt együtt jelenik meg Apáti, Árokszállás, Berényszállás és Négyszállás, ami alapján Árokszállás már igazolhatóan a négy jász szék (vagy kezdemény) egyike.¹¹¹⁹ Mátyás király több oklevelében is feltűnik az adott település neve,¹¹²⁰ egy 1458-as példányban árokszállási parókiát említ.¹¹²¹ 1458-ban az árokszállási Sándor Gál más jászokkal együtt kérvényezte a királynál az 1428. évi kiváltság megerősítését és újbóli kiadását.¹¹²² 1469-ben,¹¹²³ illetve 1473-ban¹¹²⁴ az uralkodó engedélyezte, hogy az itteni jászok ne a Heves és Külső-Szolnok vármegyei

---

keltezés – „*Datum quarto die congregationis nostre predicte*” – a szöveg elején olvasható „*feria quarta videlicet in festo Marie Magdalene*” részre utal vissza, ami alapján Mária Magdolna ünnepének (július 22.) negyedik napján, azaz 1366. július 25-én kelt az oklevél (vö. BENEDEK 1996a, 314).

¹¹¹¹ Árokszállás és Pásztó között legalább 40 km a távolság, ezzel a problémával kapcsolatban lásd TÓTH 2013b, 106, 3. jegyzet. Újabban Töröcsik István felvetette annak lehetőségét, hogy az árokmelléki jászok tevékenységét esetleg nem is hatalmaskodásként kell értelmeznünk, hanem talán a korábbi szállásuk területét használták továbbra is, ami sérthette a helyi érdekeket (TÖRÖCSIK 2020, 253). Bár mindenképp meggondolandónak tartjuk ezt a lehetőséget, a két terület közötti távolság alapján kevésbé látjuk valószínűnek.

¹¹¹² MNL OL DL-DF 52423; TÓTH 2013b, 106.

¹¹¹³ Gyárfás István munkájában és a megyei okleveleket összefoglaló kötetben 1396. augusztus 21. szerepel keltezésként (GYÁRFÁS 1883, III. 526–527; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57), míg Benedek Gyula 1996-os tanulmányában, illetve a digitális levéltári adatbázisban augusztus 16-ai dátumot adtak meg (BENEDEK 1996a, 328–330; MNL OL DL-DF 8177). A kétféle keltezés a „*die festi Assumptionis Virginis gloriosae*” rész – ami augusztus 15-öt jelenti – előtti rövidítés eltérő feloldásából eredhet: az egyik olvasat szerint *septimo*, vagyis az ünnep hetedik napja, augusztus 21., a másik szerint *secundo*, tehát az ünnep második napja, augusztus 16. az oklevél keletkezésének időpontja. Véleményünk szerint az utóbbi az elfogadható feloldás (vö. CAPPELLI 1928, 338), vagyis 1396. augusztus 16-án kelt az oklevél.

¹¹¹⁴ BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 106–107.

¹¹¹⁵ MNL OL DL-DF 210119, 12819; CD X/6. 224; GYÁRFÁS 1883, III. 577–578; ZSO X. 880; BENEDEK 1997, 295; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 107, 136.

¹¹¹⁶ TÓTH 2013b, 107.

¹¹¹⁷ A többi közléssel ellentétben Gyárfás Istvánnál 1438. augusztus 24-ei keltezéssel szerepel ez az oklevél. Az általa átírt latin szövegnek épp az a része hiányos, ami a napra utal (GYÁRFÁS 1883, III. 606–607), az eredeti oklevél megtekintésére pedig nem volt lehetőségünk, így az újabb kiadványokban, illetve a MOL adatbázisában szereplő augusztus 27-ei dátumot vettük alapul (vö. BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; MNL OL DL-DF 239708).

¹¹¹⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 606–607; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 148; TÓTH 2013b, 107.

¹¹¹⁹ BAGI 2008, 152; SELMECZI 2011g, 80.

¹¹²⁰ GYÁRFÁS 1883, III. 637–639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–59, 62, 149.

¹¹²¹ SOÓS 1985, 355.

¹¹²² BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 107.

¹¹²³ MNL OL DL-DF 9270; GYÁRFÁS 1883, III. 665; ANTAL 1969, 17; BENEDEK 1997, 325–326; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107.

¹¹²⁴ MNL OL DL-DF 24977; GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107.

nemesekkel együtt fizessék az adóikat, valamint a *censust* és a tegzespénzt leszámítva felmentette őket az adófizetés alól.¹¹²⁵ Utóbbi oklevélben a „*Sedes Berynzállas, Negyzállas, Arokszállas et Fewnszaru*” felsorolásban jelenik meg a település neve.¹¹²⁶ Tóth Péter véleménye szerint azonban valószínűbb, hogy ezek a szállások együtt alkottak egy széket, s nem négy különálló székként léteztek.¹¹²⁷ 1480-ban egy borsóhalmi ügy kapcsán jelent meg esküdtként egy árokszálási illetőségű személy, Zahe Mihály.¹¹²⁸ Berényszállás, Négyszállás és Fényszaru részéről is érkeztek esküdtök, ami ugyancsak a négy település szorosabb összetartozására utalhat.¹¹²⁹ Utóbbi feltételezést egy 1492-es oklevél is támogatja, mivel az árokszálási bíró, Orbán a berényszálási és a négyszálási bíróval, illetve egy kapitánnyal együtt kérelmezte egy kiváltságlevél átírását.¹¹³⁰ Árokszálás a 16. században is létezett, a török összeírás alapján a harmadik legnagyobb jász település volt ekkor.¹¹³¹

Fényszaru

A Fényszaru helynév két részből áll össze: előtagjában a fővény ’homok’, utótagjában pedig a szaru ’szarv’ kereshető. Ez alapján olyan területre utal az elnevezés, ahol szarv – vagyis sarló – alakban homokos fővény húzódik.¹¹³² Selmeczi László korábban a tatárjárás előtti időkre tette az elnevezést,¹¹³³ azonban Takács Károly kutatásai alapján a név a 13. század második feléből, vagy a 14. századból is származhat.¹¹³⁴ Újabb munkájában Selmeczi László is felülvizsgálta korábbi álláspontját, de továbbra is a tatárjárás előtti korszakhoz köti a Fényszaru elnevezést.¹¹³⁵ Jászfényszaru külterületi földrajzi neveinek felgyűjtéséhez kapcsolódóan Kiss József a Fényszarura vonatkozó történeti adatokat is összefoglalta munkájában.¹¹³⁶ A település létrejöttének időpontja kérdéses,¹¹³⁷ Selmeczi László véleménye szerint a jászok akkor hozták itt létre a településüket, amikor a 15. század első harmadában felépítették a templomukat.¹¹³⁸ Fényszaru olyan jász szállás, melyre vonatkozóan nem rendelkezünk 14. századi írott forrással,¹¹³⁹ azonban a jászok feltehetően már a 14. században megtelepedhettek a mai Jászfényszaru területén.¹¹⁴⁰ Neve legkorábban *Fennuszarú* alakban tűnik fel Zsigmond király 1433. évi oklevelében.¹¹⁴¹ Ekkor Zsigmond király Négyszálási Kopolth mellett Fényszarusi Lajosnak is meghagyta a szentandrás házak újjáépítését és átadását az egri káptalan részére,

¹¹²⁵ TÓTH 2013b, 107.

¹¹²⁶ MNL OL DL-DF 24977.

¹¹²⁷ TÓTH 2013b, 107.

¹¹²⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 58, 59–60, 63, 149; BAGI 2008, 152.

¹¹²⁹ TÓTH 2013b, 107–108.

¹¹³⁰ MNL OL DL-DF 9270, 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 703–705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 58, 60, 64, 149–150; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 108.

¹¹³¹ KOCSIS 2005, 43; TÓTH 2013b, 108.

¹¹³² TÓTH 1976, 38; ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 307; KISS 1997a, 653; KISS 2000, 226. A népies magyarázat szerint Jászfényszaru neve a Lehel kürttel hozható kapcsolatba, de ennek ellentmond, hogy a kürtöt Mátyás király korában lelték meg, míg a település már korábban is a Fényszaru nevet viselte. A településnév eredetére vonatkozóan több lehetőséget is ismertetett Kiss József – lásd KISS 2000, 225–226.

¹¹³³ SELMECZI 2001, 139.6

¹¹³⁴ TAKÁCS 2000, 132–133.

¹¹³⁵ SELMECZI 2019, 165, 62. jegyzet, 174.

¹¹³⁶ KISS 2000, 222–225.

¹¹³⁷ KISS 2000, 222.

¹¹³⁸ SELMECZI 2011a, 31; SELMECZI 2011g, 76.

¹¹³⁹ Bár lehetséges, hogy nem az egyetlen ilyen, ahogy korábban vélte a kutatás (BAGI 2008, 154), mivel Berény esetében is csak egy vitatott hitelességű oklevél keletkezett a 14. században (lásd az 1028. lábjegyzetet). Köszönöm Gulyás András Zoltánnak, hogy erre felhívta a figyelmemet.

¹¹⁴⁰ LANGÓ 2018, 6.

¹¹⁴¹ MNL OL DL-DF 210120; CD X/7. 195; GYÁRFÁS 1883, III. 595; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 63, 148; SELMECZI 2011a, 31; TÓTH 2013b, 109, 128; LANGÓ 2018, 7; SELMECZI 2019, 165; TIMÁR 2019, II. 169.

ami alapján az egyszerű szállásnál nagyobb szerepére következtethetünk.¹¹⁴² 1459-ben is említik, ekkor már a négy jáász székkezdemény egyike.¹¹⁴³ 1469-ben¹¹⁴⁴ és 1473-ban pedig Mátyás király adott engedélyt, hogy az itteni jáások ne a Heves és Külső-Szolnok vármegyei nemesekkel együtt fizessék az adóikat, valamint a *censust* és a tegzespénz kivételével felmentette őket az adófizetés alól. Ezekben az oklevelekben Fényszarú – Árokszállással, Berényszállással és Négyszállással együtt – már székként jelenik meg.¹¹⁴⁵ 1480-ban egy négyszállási esküdt, Beke Lőrinc részt vett egy borsóhalmai ügy bizonyításában, melyben négyszállási, berényszállási és árokszállási esküdtek is közreműködtek.¹¹⁴⁶ 1492-ben ismét székként jelenik meg Fényszarú, ami talán az átírt oklevél szóhasználatára vezethető vissza.¹¹⁴⁷ A mohácsi csatát követő események során biztosan elnéptelenedett a szállás. Az 1546-os török adóösszeírásban nem jegyezték fel, 1570-ben és 1588-ban pedig már pusztaként szerepel.¹¹⁴⁸

A mai település Farkas Kristóf Vince szerint csak 1631-ben jött létre a mostani helyén, mivel a korábbi középkori szállás teljesen elpusztult, valamint az újabb megtelepedés a jáász lakosság leszármazottai mellett részben idegen, korábban nem itt élő (felvidéki palóc és tót) telepesekhez köthető.¹¹⁴⁹ A korábbi Fényszarút Selmeczi László az Árpád-kor esetében előbb *Jászfényszarú-Barátok tava* (69037) lelőhellyel, majd a 13–14. század vonatkozásában Homokszállással hozta kapcsolatba,¹¹⁵⁰ de a kutatás jelen állása szerint ezt nehéz lenne alátámasztani. Utóbbi írásában a Barátok tavával történő azonosítás lehetőségét már elvetette a szerző.¹¹⁵¹ Selmeczi László az általa Homokszállásnak nevezett területet – amit Jászfényszarú Hosszúhát elnevezésű határrészére lokalizált, és amelynek talán a *Jászfényszarú-Boldogi határ* (69985) lelőhely lehet a megfelelője – azonosította korábban kérdőjelesen a 13–14. századi Fényszarúval, illetve a 16. századi Kisfényszarúval.¹¹⁵² Ezt a feltevést a helynevekre, a hatvani szandzsák 1570. évi adóösszeírásában szereplő „*Kis Fényszarú*” pusztára, illetve a 19. században a Hosszúhátan lelt kerámiatöredékekre alapozza.¹¹⁵³ Nem teljesen egyértelmű, mi alapján

¹¹⁴² BAGI 2008, 154.

¹¹⁴³ CD VIII/3. 6. old.; GYÁRFÁS 1883, III. 639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 63, 149; BAGI 2008, 154; SELMECZI 2019, 165.

¹¹⁴⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 665; ANTAL 1969, 17; BENEDEK 1997, 325–326; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109, 122–123, 129.

¹¹⁴⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109, 122–123, 129; SELMECZI 2019, 166.

¹¹⁴⁶ GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 58, 59–60, 63, 149; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 107–108, 110, 123, 129.

¹¹⁴⁷ GYÁRFÁS 1883, III. 703–705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 58, 60, 64, 149–150; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 110, 123, 129; SELMECZI 2019, 166.

¹¹⁴⁸ BAYERLE 1998, 31; KELEMEN 2004, 16; TÓTH 2013b, 129.

¹¹⁴⁹ FARKAS ms., 1.

¹¹⁵⁰ SELMECZI 2011g, 76; SELMECZI 2012, 106; SELMECZI 2019, 170.

¹¹⁵¹ SELMECZI 2019, 172–174.

¹¹⁵² SELMECZI 2001, 138–139; SELMECZI 2011a, 34–35; SELMECZI 2011g, 76.

¹¹⁵³ Vö. PESTY 1978, 62; BAYERLE 1998, 80; LANGÓ 2005, 371; LANGÓ 2006, 81; SELMECZI 2011a, 35–36; SELMECZI 2012, 106–107. Selmeczi László felvetése szerint a Pesty Frigyes helynévgyűjtésében említett, Jászfényszarúhoz kapcsolódó régi elnevezés, a *Homokszállás* azt a középkori települést takarja, ami a mai város külterületén létezett, és amire különböző helynevek is utalnak. Feltételezi, hogy Homokszállás és a később, 1670-ben a török defterben említett Kis Fényszarú azonos, mivel a homok helynevekhez vezet a „Kis-fényszarusi dűllő”. Részben ezt a területet fedi le a Hosszúhát, melynek területén több régészeti lelőhely is ismert. Mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a tatárjárás előtt egy magyar falu létezett itt (11–13. század), ami a tatár támadás után újjáéledt (ezért utal rá 13–14. századi Fényszarúként), de a fényszarui templom felépültével (15. század) megszűnt benne az élet. Később (16. század) aztán ennek a településnek a területét említhették véleménye szerint Kis Fényszarú pusztaként (SELMECZI 2011a, 34–35; SELMECZI 2011g, 76; SELMECZI 2019, 164). Jelen munkában nem tárgyaltuk részletesebben az egykori lehetséges Homokszállás elnevezésű helységet, mivel írott forrásokból nem, csak Pesty Frigyes helynévi gyűjtéséből ismert, miszerint Jászfényszarú „*Monda után kiindúlva hajdan homok szállásnak is nevezetett.*” (BOGNÁR 1978, 81).

feltételezi, hogy ehhez a településhez tartozhatott a Borjú-járás néven nyilvántartott lelőhely, azaz az ott előkerült temetkezés a két gyűrűvel, amelyek alapján úgy véli, hogy itt kellene keresni „a Fényszaru településnevet fenntartó, idetelepedő jászok korábbi generációinak sírjait”,¹¹⁵⁴ hiszen a két hely között nagyjából 2,5 kilométeres távolság van légvonalban, valamint az eddigi adatok alapján semmi sem utal arra, hogy a két lelőhely összefüggene egymással. Más nézetek szerint a középkori Fényszaru a mai település belterületén létezhetett, ezért is okoz problémát a régészeti módszerekkel történő beazonosítása.¹¹⁵⁵ Ha figyelembe vesszük a vízfolyásokat és egyéb környezeti tényezőket, illetve az ismert lelőhelyek korszakolását és elhelyezkedését, jelenleg valószínűbbnek látjuk, hogy valóban a mai település belterülete alatt rejtőzhet a 15. századi Fényszaru, amit a 15. században épült templom közelében – *Jászfényszaru-Templom* (69679) lelőhely – jelöltünk, ahová újabban Selmeczi László is lokalizálta. Azonban a templom és a környezetében feltárt sírok keltezésének vitatottsága miatt hangsúlyoznunk kell az azonosítás bizonytalanságát.¹¹⁵⁶

Hajóhalom

1271-ben V. István Hajóhalmon és Hevesen hívta össze az országgyűlést a Dunától keletre lakó nemesek számára.¹¹⁵⁷ 1317-ben a hajóhalmi nemesek Damján határosai nyugaton.¹¹⁵⁸ 1345-ben vásárhelyként működött, ahol kikiáltást rendelt el a nádor.¹¹⁵⁹ Az egykori Hajóhalom települést Györffy György a gyulafehérvári káptalan registruma alapján Jászdózsza északnyugati szélére, a Kápolnahalom (más néven Boldogasszony halom) területére helyezte (203. kép),¹¹⁶⁰ és ezt a lokalizálást többnyire a későbbi kutatás is elfogadta (205. kép).¹¹⁶¹ Korábban Szabó János Győző a hevesi ispáni vártól 6 km-re lévő Hajóút elnevezésű településsel való azonosítását javasolta, bár Selmeczi László meggyőzőbbnek tartja a Györffy György által megadott azonosítási lehetőséget.¹¹⁶² Újabban Timár Péter felvetette, hogy az 1317-es oklevélben említett Damján faluhoz képest, ami a Gyöngyös patakna a középkorban Tarnaörstől délre eső torkolatánál feküdt, nem nyugatra (*occidentali*), hanem keletre (*orientali*) helyezkedett el Hajóhalom, csak az oklevél másolója írta el. Véleménye szerint a harmadik katonai felmérésen jelölt, Tarnaörstől délkeletre található Ló halom őrizheti az egykori Hajóhalom település nevét (208. kép).¹¹⁶³ Ez alapján a mai Szent Anna kápolna környezetében elhelyezkedő településnyomot értékeli Hajóhalom régészeti emlékeként.¹¹⁶⁴ Az eddigi adatok alapján jelenleg Györffy György felvetése tűnik elfogadhatónak, miszerint Hajóhalom a *Jászdózsza-Kápolnahalom* (17035) lelőhellyel azonosítható.¹¹⁶⁵

Ezek után a történeti és a régészeti adatokat is figyelembe véve Hajóhalom esetében biztosan számolhatunk egy 10–13. századi periódussal. Ezen belül a temető alapján kérdéses, hogy folytonos volt-e a területhasználat, vagy esetleg volt némi hiátus a még pogány rítus

¹¹⁵⁴ SELMECZI 2011a, 35–36; SELMECZI 2012, 107; SELMECZI 2019, 171.

¹¹⁵⁵ LANGÓ 2006, 85.

¹¹⁵⁶ SELMECZI 2019, 166–167. A jászfényszarui templommal és a temetővel kapcsolatban a 3.2 fejezetben belül lásd *Templom* (69679).

¹¹⁵⁷ MNL OL DL-DF 209901; E. K. M. LT. 1 1 1 3, CD V/1. 153; GYÖRFFY 1987, III. 97; SELMECZI 2011g, 82; TIMÁR 2019, II. 404.

¹¹⁵⁸ MNL OL DL-DF 277246; GYÖRFFY 1983, 1128; GYÖRFFY 1987, III. 97; AO IV. 501; SELMECZI 2011g, 82; TIMÁR 2019, II. 404.

¹¹⁵⁹ MNL OL DL-DF 38962; GYÖRFFY 1987, III. 97; AO XXXI. 171; SELMECZI 2011g, 82.

¹¹⁶⁰ GYÖRFFY 1983, 1107; GYÖRFFY 1987, III. 97; TIMÁR 2019, II. 404.

¹¹⁶¹ KUBINYI 2000, térképmelléklet; LANGÓ 2006, 84–85, Térkép 3.

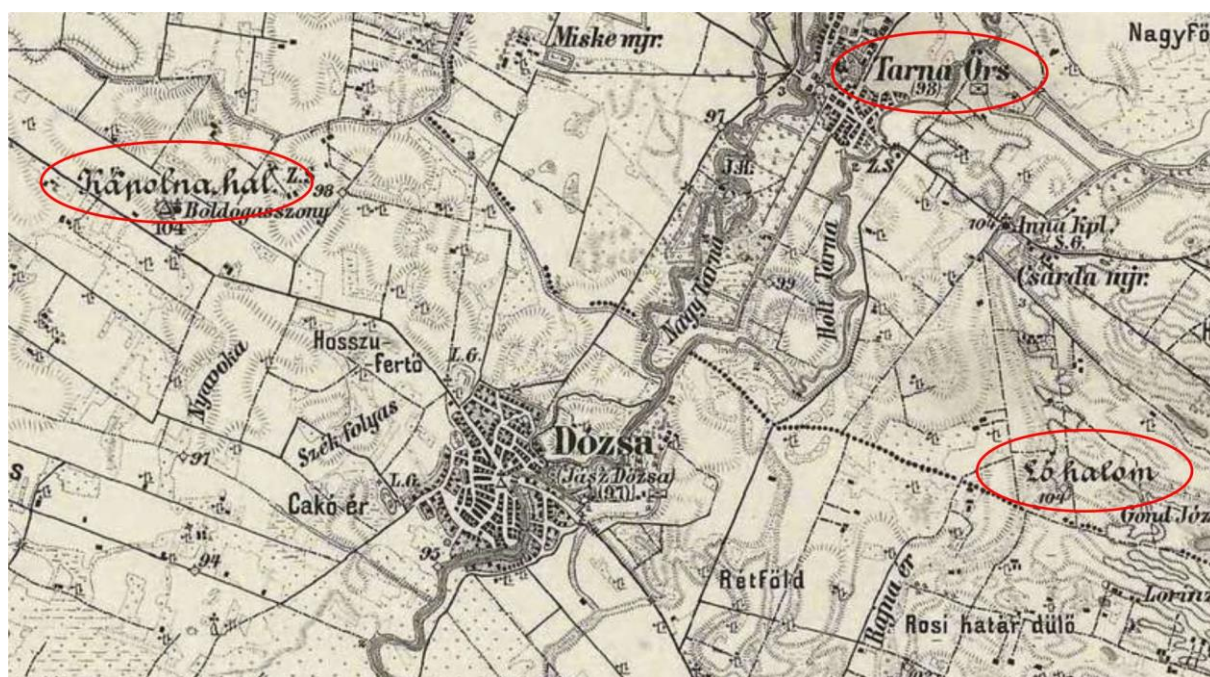
¹¹⁶² SZABÓ 1984, 30; SELMECZI 2011a, 47.

¹¹⁶³ <https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=osm%2C43&bbox=2220754.0488220854%2C6034218.08234637%2C2246532.436611261%2C6041861.785174888>; 2021. február 5.

¹¹⁶⁴ TIMÁR 2019, II. 404.

¹¹⁶⁵ GYÖRFFY 1987, III. 97; LANGÓ 2005, 370; LANGÓ 2006, 81.

szerint eltemetettek és a keresztény sírok időszaká között. A település életében feltehetően okozott némi törést a tatárjárás, azonban a templom ezt követő megújítása és az okleveles adatok arra utalnak, hogy ezután is lakták a települést. Az írott forrásokban az 1271-es országgyűlés kapcsán jelenik meg, majd még a 14. században is említik. Az utóbbi időszakkal kapcsolatban Selmeczi László felvetette, hogy a 11–12. századi templom tatárjárást követő megújítása nem a megmaradt lakossághoz, hanem az újonnan beköltöző jászokhoz köthető, továbbá azt is feltételezi, hogy Hajóhalomból jöhetett létre Dószaszállás,¹¹⁶⁶ azonban ez a hipotézis még vitatott.¹¹⁶⁷ Véleményünk szerint valószínűbb, hogy a tatárjárást követően a helyi lakosság folytatta az itteni életét, legalábbis jelenleg nem tudunk olyan adatról, ami a jászok korai, tatárjárást követő megjelenését igazolná az adott településen / lelőhelyen. A Hajóhalom–Újfalu–Dósa azonosítási háromszöggel kapcsolatos adatokat, véleményeket lásd a *Dósa / Dózsa* alcím alatt.

208. kép: Kápolnahalom, Tarnaörs és Lóhalom elhelyezkedése egymáshoz képest a harmadik katonai felmérésen

Kerekudvar / Tyukod / Tykus

A település már az Árpád-korban létezett, IV. Béla király Kátai Péter ételhordó-mesternek adta Kerekudvart.¹¹⁶⁸ Az egykori falu a Zagyvát határoló magasparton helyezkedik el, mellette pedig egy Árpád-kori vár található a Zagyva árterébe benyúlva, egy félszigeten.¹¹⁶⁹ Györffy György a neve alapján udvarhelynek tartotta Kerekudvart.¹¹⁷⁰ A települést a *Jászfelsőlőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II.* (20328), a várat a *Jászfelsőlőszentgyörgy–Pusztakerekudvar* (17033) elnevezésű lelőhely jelöli. Ekkoriban Kerekudvar környékén valószínűleg nem számított határfolyónak a Zagyva, s feltehetően mindkét partra átnyúlt a település határa.¹¹⁷¹ Kerekudvart

¹¹⁶⁶ SELMECZI 2011a, 47; SELMECZI 2012, 141.

¹¹⁶⁷ LANGÓ 2006, 85.

¹¹⁶⁸ GYÖRFFY 1987, III. 107.

¹¹⁶⁹ GULYÁS 2020a, 237; GULYÁS ms., 20.

¹¹⁷⁰ GYÖRFFY 1987, III. 48.

¹¹⁷¹ GULYÁS ms., 25.

több oklevélben Tyukod / Tykus névvel is illetik.¹¹⁷² 1324-ben I. Károly király elkobozta a területet Chak fia Jánostól, aki csatlakozott Csák Mátéhoz, majd Harsundorfi Ulvingnak adta.¹¹⁷³ 1331-ben többször is említik, illetve mint örökös nélkül elhalt ember földjét az uralkodó Istvánnak, a titkos jegyzőjének adta, és lejegyeztette a határait.¹¹⁷⁴ A beiktatás ellen felszólalt Kátai Gwg fia Gwg és Péter fia Zwnyug András királyi apród, utóbbi IV. Béla oklevelére hivatkozott, azonban mivel csak távoli rokonságban állt Kátai Péterrel, aki annak idején megkapta Kerekudvart, az uralkodó végül a jegyzőjének ítélte a földet 1332-ben.¹¹⁷⁵ 1324-ben és 1353-ban Szolnok megyéhez tartozóként jelent meg,¹¹⁷⁶ 1331–1332-ben Hevesmegyéhez tartozott. 1347-ben¹¹⁷⁷ és 1371-ben is említették,¹¹⁷⁸ ma pusztá Jászberény mellett.¹¹⁷⁹ Kerekudvar királyi aranyművesek földje volt eredetileg.¹¹⁸⁰ Korábban nem tartozott a Jászsághoz, ahogy például Pusztamonostor sem.¹¹⁸¹ A török kori források alapján egészen a török kor végéig lakott település volt.¹¹⁸² Ma pusztá Jászfelsőszentgyörgy keleti határában.¹¹⁸³

Necsőegyház / Necsőegyháza

Elnevezése korai, Árpád-kori névadásra utalhat az egyháza utótaggal. A feltehetően Necsőegyházával azonosítható régészeti lelőhelyen feltárt kora Árpád-kori templom is arra utal, hogy már korán létezhetett a település.¹¹⁸⁴ A mai jászberényi határban fekszik, Jákóhalma szomszédságában,¹¹⁸⁵ Jászberénytől délkeleti irányban, a Tarna jobb partjánál található árvízmentes magaslatokon helyezkedik el.¹¹⁸⁶ Az egykori település a *Jászberény–Zsombékos* (58870) és *Jászberény–Necsőegyháza (új lelőhely)* régészeti lelőhellyel azonosítható, ahol Madaras László végzett feltárást, melynek során a kora Árpád-kori templom és a temető egy része látott napvilágot.¹¹⁸⁷ Hogy meddig létezett az Árpád-kori település, arra vonatkozóan nincs adatunk. Selmeczi László véleménye szerint Necsőegyháza feltehetően elpusztult a tatárjáráskor, és többé nem is települt újjá,¹¹⁸⁸ azonban a területről több, részben a tatárjárásnál későbbi időszakból származó lelet is előkerült, ami alapján ezt követően is használhatták a területet.

¹¹⁷² Például 1331-ben (MNL OL DL-DF 2508; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 91), de 1387-ben is (MNL OL DL-DF 7238; CSÁNKI 1890, I. 70; ZSO I. 45; FODOR 1942, 147; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93; TIMÁR 2019, I. 214, 379; TIMÁR 2019, III. 570).

¹¹⁷³ MNL OL DL-DF 2232; CSÁNKI 1890, I. 65; CD IX/2. 96; GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93.

¹¹⁷⁴ ANJOKM II. 454; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 182, illetve GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 272, valamint GYÖRFFY 1987, III. 69, 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 92; AO XV. 282; TIMÁR 2019, I. 219, 379 és GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93; AO XV. 296, TÓTH 2013b, 173–178; TIMÁR 2019, I. 379.

¹¹⁷⁵ ANJOKM II. 497; GYÖRFFY 1987, III. 108; BENEDEK 1996a, 290; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93.

¹¹⁷⁶ CD IX/2. 97; GYÖRFFY 1987, III. 108; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93.

¹¹⁷⁷ HO VII. 376; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93, illetve ANJOKM V. 66; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93.

¹¹⁷⁸ BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93.

¹¹⁷⁹ MNL OL DL-DF 5736, 7238; CSÁNKI 1890, I. 64–65.

¹¹⁸⁰ GYÖRFFY 1987, III. 107.

¹¹⁸¹ GULYÁS ms., 25.

¹¹⁸² FODOR 1942, 147; BAYERLE 1998, 92; LANGÓ 2006, 86. Kerekudvar birtoktörténetével kapcsolatban részletesebben lásd TÓTH 2013b, 16–21.

¹¹⁸³ GYÖRFFY 1987, III. 108.

¹¹⁸⁴ MADARAS 2001, 123.

¹¹⁸⁵ TIMÁR 2019, III. 621.

¹¹⁸⁶ SELMECZI 2011a, 26; SELMECZI 2011g, 75.

¹¹⁸⁷ SELMECZI 2019, 164.

¹¹⁸⁸ SELMECZI 2011a, 26, 78. jegyzet; SELMECZI 2019, 164.

1449-ben említik, amikor Hunyadi János kormányzó új adományként Borsóhalmával, Mihálytelek possessióval, Fügedegyház és Lanthó *praedium*okkal együtt Necsőegyháza *praedium*ot is odaadományozza borsóhalmi Bartalius Imrének és örököseinek.¹¹⁸⁹ 1453-ban V. László király Bartalius Imre kérésére átírta az oklevelet.¹¹⁹⁰ 1471-ben Vitéz János adott ki oklevelet Mihálytelki Pete János és fia Simon, Pete Péter és fiai, illetve Borsóhalmi Bartalius István fia Jakab részére Borsóhalma, Mihálytelek, Fügedegyház, Necsőegyház és Lanthó 1449-es adományozásáról.¹¹⁹¹ Egy 1484-es tartalmi átírásban ismét találkozhatunk a névvel.¹¹⁹² Később Jászberény határába olvadt be.¹¹⁹³ Egykori területe Zagyva-parti puszta Jászberénytől keletre, ahol a 19. században a Necsei legelő helyezkedett el, a harmadik katonai felmérésen pusztaként jelölik (209. kép), és napjainkban is viseli a Necső nevet az adott terület.¹¹⁹⁴

209. kép: Necső puszta Jászberény határában a harmadik katonai felmérésen

Négyszállás

Névadása abból eredhet, hogy négy nagycsalád szállásának összeolvadásából jött létre a település. A szállás utótag 'tanya' jelentéssel bír.¹¹⁹⁵ A középkori Négyszállást egy Árpád-kori település területén hozták létre.¹¹⁹⁶ A Jászberény határában, a jászdózsai határ mellett helyezkedik el az egykori Négyszállás,¹¹⁹⁷ melynek egyes részeit a *Jászberény–Négyszállás I–II.* (25476; 28379) lelőhely, illetve az ezeket körülvevő, az újabb terepbejárások során körülhatárolt településnyom foglalja magába.

¹¹⁸⁹ MNL OL DL-DF 247963; GYÁRFÁS 1883, III. 622–623; BENEDEK 1997, 311–312; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20, 147; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 26; TÓTH 2013b, 132; TIMÁR 2019, III. 621. Az oklevél keltezését illetően lásd a 999. lábjegyzetet.

¹¹⁹⁰ GYÁRFÁS 1883, III. 628–629; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20; BAGI 2008, 155, 158; TÓTH 2013b, 132.

¹¹⁹¹ GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 147; BAGI 2008, 155, 158.

¹¹⁹² GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 60, 63, 65, 147, 149; TIMÁR 2019, III. 621.

¹¹⁹³ SELMECZI 2019, 161, 164.

¹¹⁹⁴ BAGI 2008, 156; <https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=osm%2C43&bbox=2211583.7604306517%2C6021790.416851106%2C2237362.1482198276%2C6029434.119679623>, 2021. február 5.

¹¹⁹⁵ KISS 1997b, 226; SELMECZI 2011a, 49; SELMECZI 2011g, 82.

¹¹⁹⁶ SELMECZI 2011a, 50.

¹¹⁹⁷ GULYÁS 2020a, 235.

Maga a településnév csak később jelenik meg az oklevelekben, azonban létezésére már egy 1370-ben kiadott oklevél alapján következtethetünk.¹¹⁹⁸ Az oklevél Tóth Péter kutatásai révén köthető Négyszálláshoz, mivel annak címzettje a jászok bírójaként működő Izopos István, akinek a fia Kompolth, aki egyértelműen összekapcsolható a településsel. A szerző arra is utalt, hogy Izopos István és veje egy mizsei személlyel került összetűzésbe, amely település nincs messze Négyszállástól. Ennek kapcsán feltételeken felvetette, hogy az oklevélben talán nem is Mizersől, hanem Miskéről van szó, ami közvetlen szomszédja volt Négyszállásnak.¹¹⁹⁹ Az eredeti oklevél tanulmányozására nem volt módunk, de a közölt latin nyelvű átírások szövegében *Mysce* formában jelenik meg a szóban forgó település neve, ami egyértelműen Miskére és nem Mizersé utal, ami alapján az erre vonatkozó feltevést igazoltnak látjuk.¹²⁰⁰ 1391-ben Négyszállásról nagy út vezetett Apátiba, ahogy arról egy határjárásból értesülünk.¹²⁰¹ A négyszállási jászok 1393-ban szántották az Apátiszálláson lakó jászok területeit, ezért a király fellépett az ügyben az apátiszállási jászok védelmében. Ekkor határjárást is végeztek a területen, ami alapján Négyszállás határa a 14. század végén kelet felé Apátiig ért. A két település közötti területen található ma Dózsa és Jákóhalma is.¹²⁰² Következően 1407-ben találkozunk Négyszállás nevével. Ekkor Zsigmond király Izopos István fiait, Kompolthot és Lászlót az országos nemesek közé emelte, illetve megengedte nekik, hogy Szentkozmademjén szállás nevű birtokukra a Boszniából hozott foglyokat szállítsanak.¹²⁰³ Kompolth és leszármazottai amíg a szállás fennállt, végig megtartották itteni kapitányi címüket, ezáltal hivatalukat és birtokaikat.¹²⁰⁴ Négyszállási Kompolth és László neve 1408 szeptemberében¹²⁰⁵ és októberében is felbukkan Szentkozmademjén birtokába történő beiktatásuk kapcsán.¹²⁰⁶ A négyszállási testvérpárt 1409-ben¹²⁰⁷ és 1410-ben Kürt possessio vonatkozásában említik, amit végleg megkaptak.¹²⁰⁸ 1425-ben a szarvasi és az újszászi kapitányok adóügyében tanúskodott Kompolth mint négyszállási kapitány.¹²⁰⁹ 1433-ban Kompolthnak és más jász kapitányoknak Zsigmond király utasítására vissza kellett bocsátaniuk Szentandrás possessiót az egri káptalan

¹¹⁹⁸ CD IX/4. 124; GYÁRFÁS 1883, III. 505–506; BAGI 2008, 150; TÓTH 2013b, 108. Az oklevél keltezését illetően Gyárfás István 1370. január 11-et ad meg, de a szöveg végén olvasható „*Datum Budae quinto die festi Epiphaniarum.*” alapján vízkereszt ötödik napja, vagyis 1370. január 10. a helyes dátum (GYÁRFÁS 1883, III. 505–506 vö. CD IX/4. 124).

¹¹⁹⁹ TÓTH 2013b, 74–75, 108.

¹²⁰⁰ CD IX/4. 124; GYÁRFÁS 1883, III. 505. Bagi Gábor is Mizsei Szökéről ír az adott oklevélre hivatkozva (BAGI 2008, 150), de Mizse nevével *Mysey*, *Misse*, *Mise*, *Myse*, *Mize* alakban találkozhatunk, így valószínűbb a Miske értelmezés (GYÖRFFY 1987, III. 116).

¹²⁰¹ BAGI 2008, 154; SELMECZI 2012, 15; TÓTH 2013b, 108.

¹²⁰² GYÁRFÁS 1883, III. 520–524; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 147; BAGI 2008, 154; SELMECZI 2011a, 49; SELMECZI 2012, 15; TÓTH 2013b, 108; TIMÁR 2019, III. 629.

¹²⁰³ MNL OL DL-DF 9226; GYÁRFÁS 1883, III. 553–554; BENEDEK 1997, 277–279; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 154.

¹²⁰⁴ TÓTH 2013b, 109.

¹²⁰⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 555–556; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155.

¹²⁰⁶ Gyárfás Istvánnál 1408. október 20-ai dátummal szerepel az oklevél átírása, míg a többi helyen október 19-ei keltezészt adtak meg. Az átírt latin szöveg alapján „*sedecimo die diei Introductionis et Statutionis prenotatarum*”, ami jelen esetben „*in festo S. Francisci confessoris*” időpontjától, vagyis október 4-től számítandó, tehát 1408. október 19. a helyes dátum (vö. GYÁRFÁS 1883, III. 558–559; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148).

¹²⁰⁷ MNL OL DL-DF 9583; GYÁRFÁS 1883, III. 559–560; BENEDEK 1997, 282–284; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2011a, 49.

¹²⁰⁸ MNL OL DL-DF 9668, 9669; GYÁRFÁS 1883, III. 560–561; ZSO II/II. 7706, 7707, 7759; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2011a, 49.

¹²⁰⁹ MNL OL DL-DF 24947, 44235; GYÁRFÁS 1883, III. 583–585; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 148; SELMECZI 2011a, 50; SELMECZI 2011g, 82; TÓTH 2013b, 109; ZSO XII. 306. Fejér 1425. október 19-ei dátummal szerepelteti (CD X/6. 315 vö. ZSO XII. 306).

birtokába.¹²¹⁰ 1438-ban Erzsébet királyné többek között a Négyszálláson lakó jászoknak is megparancsolta, hogy a továbbiakban udvarmesterének, berzevicei Pohárnok Istvánnak adják a neki járó jövedelmeket és adókat, mert Albert király őt bízta meg a jászok fölötti bíróság vagy ispánság gyakorlásával.¹²¹¹ 1444-ben I. Ulászló király egy alkalommal felmentette a Négyszálláson lakó Bálint és László jászokat a tegzespénz megfizetése alól, tekintettel korábbi érdemeikre, illetve szándékukra, miszerint részt akarnak venni uruk, Simon egri püspök oldalán a török elleni harcban.¹²¹² 1449-ben négyszállási Kompolth László végrendelkezett birtokairól – egyebek mellett Négyszállásról is – melyeket Bálintra és több négyszállási filiszteusra hagyományozott.¹²¹³ 1450-ben Négyszállási Bertalan birtokszomszédként vett részt Bartalius Imrének és fiainak Borsóhalma, Mihálytelek, Necsőegyháza, Fügedegyháza és Lanthó birtokába történő beiktatásán.¹²¹⁴ Mátyás király 1458-as oklevelében az 1428-ban Zsigmond király által kiadott kiváltságlevelet új joggal bővítve megerősítette. Az ezt kérelmező jász személyek mellett a négyszállási illetőségű Balaka Jakab és Thantó György is szerepel.¹²¹⁵ 1459 júniusában két oklevélben is szerepelnek a négyszállási jászok: az egyikben a király elrendeli a Berényszálláson, Négyszálláson, Fényszarun és Árokszálláson lakó jászoknak Heves és Külsőszolnok megyék ispánjai általi védelmét a budai vár rovatolóinak zsarolásaival szemben,¹²¹⁶ a másikban utasítja a négyszállási és árokszállási filiszteusokat, hogy az egri káptalant Szentandrás nevű pusztája használatában ne háborgassák.¹²¹⁷ Mátyás király 1469-ben¹²¹⁸ és 1473-ban kiadott okleveleivel engedélyezte, hogy az idetartozó jászok ne a Heves és Külső-Szolnok vármegyei nemesekkel együtt fizessék az adóikat, valamint az évi 500 forint *census* és a 300 forint tegzespénz kivételével felmentette őket az adófizetés alól.¹²¹⁹ Ekkor már székként szerepelnek az említett szállások. 1473 áprilisában az uralkodó parancsot adott a *dicator*oknak és a *taxator*oknak, hogy a berényi, négyszállási, árokszállási és fényszarui

¹²¹⁰ MNL OL DL-DF 210120; CD X/7. 195; GYÁRFÁS 1883, III. 595; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 63, 148; SELMECZI 2011a, 50; SELMECZI 2011g, 83; SELMECZI 2012, 15; TÓTH 2013b, 109; LANGÓ 2018, 7.

¹²¹¹ MNL OL DL-DF 239708; GYÁRFÁS 1883, III. 606–607; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 148; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2012, 15; TÓTH 2013b, 109. Az oklevél keltezését illetően lásd az 1117. lábjegyzetet.

¹²¹² MNL OL DL-DF 292810; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 190. Az oklevél átírásánál Tóth Péter az alábbi jelzeteket adta meg: MNL BAZML XV. 1. 135. sz., korábbi jelzete: IV. 501/d. I. I. 15. sz.

¹²¹³ MNL OL DL-DF 14228; BENEDEK 1996b, 176–177; GYÁRFÁS 1883, III. 621–622; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 149; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2012, 16; TÓTH 2013b, 109; TIMÁR 2019, III. 629.

¹²¹⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 689–690; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 147; TÓTH 2013b, 109. A Gyárfás István által közölt átírásban *Wydzallasa* formában jelenik meg Bertalan lakóhelye, ami alapján több kutató is elkezdte keresni Vidszállást, melynek lokalizálása problémákba ütközött. Gyárfás István szerint nem ismert ilyen helység a Jászságban, hacsak nem az a Vid viselte ezt a nevet, amely Pest megyében, Tápióbicske határában található (GYÁRFÁS 1883, III. 255). Talán erre reagálva írta Csánki Dezső Szent-Vidnél, hogy „Úgy vélem, e helységgel nem zavarandó össze a jász: Vidszállása.” (CSÁNKI 1890, I. 35). Később Fodor Ferenc Szarvas és Újszász környékén kereste a helységet (FODOR 1942, 143, 150). A területre vonatkozó okleveles és régészeti adatokat összefoglaló újabb tanulmányban is megjelent a település neve (LANGÓ 2006, 88). Azonban Tóth Péter az eredeti oklevél tanulmányozása során megállapította, hogy a *Wydzallasa* átírás téves, valójában *Neghzallasa* olvasható a szövegben. Vidszállás tehát – ahogy a szerző is fogalmazott – „*fantom-település*”, nem ismerünk ilyen jász helységet (TÓTH 2013b, 141).

¹²¹⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 637–638; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 62, 149; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 109. Csánki Dezső utalt rá, hogy a Thantho-családot jász eredetűnek véli (CSÁNKI 1890, I. 26).

¹²¹⁶ MNL OL DL-DF 9270; CD VIII/3. 6. old.; GYÁRFÁS 1883, III. 639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 63, 149; SELMECZI 2012, 16.

¹²¹⁷ MNL OL DL-DF 12819; GYÁRFÁS 1883, III. 638–639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58, 149; BAGI 2008, 155; SELMECZI 2012, 16.

¹²¹⁸ MNL OL DL-DF 9270; GYÁRFÁS 1883, III. 665; ANTAL 1969, 17; BENEDEK 1997, 325–326; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107.

¹²¹⁹ MNL OL DL-DF 24977; GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109.

jászoktól ne szedjék a kamarahaszna adót, mert ez alól felmentést kaptak.¹²²⁰ 1478-ban egy vagy több négyszállási személy is kérelmezte Mátyás királynál a Zsigmond király által 1412-ben kiadott kiváltságlevél átírását.¹²²¹ 1480-ban a négyszállási Mogor Gergely esküdként vett részt egy borsóhalmi ügy bizonyításában, melyben berényszállási, fényszarui és árokszállási esküdtek is közreműködtek.¹²²² 1492-ben ismét kooperáltak a szállások: László négyszállási bíró egy berényszállási, egy árokszállási, illetve még egy bíróval együtt lépett fel a Zsigmond által 1407-ben, illetve 1412-ben kiadott, valamint a Mátyás által 1478-ban kiadott kiváltságlevél megerősítésének érdekében.¹²²³ 1499-ben II. Ulászló király megerősítette a jákóhalmi jász kapitány számára, hogy Négyszállási Kompolth és testvére, László, valamint rokonságuk adómentességet kapott egy tegzes kiállítás mellett.¹²²⁴ Feltehetően Négyszállási Kompolth tekintélyével és pozíciójával is összefügg, hogy Négyszállás a 15. században kialakuló jász szék egyik állandó tagjává vált.¹²²⁵ A későbbiekben még többször találkozhatunk Négyszállás névvel – az 1570-es defterben 24 háztartással bíró faluként említették –,¹²²⁶ a török és a magyar összeírások is jász településként tartották számon.¹²²⁷ Azonban a 16. század végén, valószínűleg a tizenöt éves háború kezdetén, illetve ehhez kapcsolódóan a krími tatár had vethetett véget a település életének.¹²²⁸ Négyszállás pusztulása után a hagyomány szerint templomának köveit a dózsaiak hordták el templomuk építéséhez,¹²²⁹ a település határát a jászberényiek, illetve a jákóhalmiak használták.¹²³⁰

Papmonostora / Pétermonostora / Monostor / Pusztamonostor

A pusztá előtag a török hódoltság idején bekövetkezett pusztasodásra utalhat. A monostor pedig a településen emelt egyházi épületet jelzi.¹²³¹ Soós Imre szerint nevét a Boldogságos Szűzről elnevezett középkori bencés apátságról, monostoráról kapta. Írása alapján a 18. század közepén még látszódtak a monostor romjai.¹²³² A középkorban Pusztamonostor nem képezte a Jászság részét. A tatárjárást követően feltehetően a jászok is szert tettek birtokra Monostoron és Horton.¹²³³ 1331-ben Papmonostoraként említették, ahogy neve is mutatja, az Árpád-korban monostoros hely volt.¹²³⁴ Az egykori apátságot, illetve birtokot az egri és a váci egyházmegye is a magának tulajdonította.¹²³⁵ Pétermonostorát 1387-ben említették Kerekudvar északnyugati határosaként, Szentgyörggyel együtt fordult elő.¹²³⁶ Mások mellett Papmonostori Lőrinc fiait is

¹²²⁰ MNL OL DL-DF 9270; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58, 63; BAGI 2008, 155.

¹²²¹ MNL OL DL-DF 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 679–680; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59, 149; SELMECZI 2012, 16; TÓTH 2013b, 110.

¹²²² GYÁRFÁS 1883, III. 686–695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 58, 59–60, 63, 149; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 107–108, 110.

¹²²³ MNL OL DL-DF 9270, 46434; GYÁRFÁS 1883, III. 703–705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 58, 60, 64, 149–150; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 110.

¹²²⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 713–714; BENEDEK 1997, 345–347; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 150; BAGI 2008, 155.

¹²²⁵ SELMECZI 2011a, 50; SELMECZI 2011g, 82–83.

¹²²⁶ BAYERLE 1998, 88.

¹²²⁷ SELMECZI 2012, 16.

¹²²⁸ FODOR 1942, 147; SELMECZI 2011a, 50; SELMECZI 2011g, 83; SELMECZI 2012, 121; TÓTH 2013b, 110.

¹²²⁹ SELMECZI 2011a, 48; TIMÁR 2019, III. 629; TÖRÖCSIK 2020, 250. Lásd az 1095. lábjegyzetet.

¹²³⁰ BLÉNESSY 1943, 204; ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 331; SELMECZI 2011a, 49.

¹²³¹ KISS 1997b, 382.

¹²³² SOÓS 1985, 367.

¹²³³ SELMECZI 2011a, 96.

¹²³⁴ GYÖRFFY 1987, 121; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 61, 92; AO XV. 136; SELMECZI 2011a, 96; TIMÁR 2019, I. 214; TIMÁR 2019, III. 570.

¹²³⁵ SELMECZI 2011a, 96.

¹²³⁶ CSÁNKI 1890, I. 70; ZsO I. 45; FODOR 1942, 147; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93; SELMECZI 2011a, 96; TIMÁR 2019, I. 214, 379; TIMÁR 2019, III. 570.

megemlítették a Hevesújvár vármegyei Hort elzálogosítása kapcsán készített 1418-as oklevélben.¹²³⁷ 1474-ben Papmonostora mint a „*de Monosthor*” család birtoka tűnt fel.¹²³⁸ 1477-ben Szűz Mária tiszteletére létesített bencés kolostorról tudunk a területen.¹²³⁹ Pusztamonostor kezdetben egyházi, később pedig nemesi birtok volt. Területileg még a 19. században is Heves megye részét képezte. A török kori források alapján 1549-ben már pusztá volt, később, 1570-ben is így szerepelt. Feltehetően Hatvan töröktől való elfoglalásának idején pusztulhatott el.¹²⁴⁰ Csánki Dezső a mai Pusztamonostor területére helyezte,¹²⁴¹ azonban az egykori település lokalizálása és régészeti lelőhellyel történő összekapcsolása a jövő feladata.¹²⁴² Újabban még az is kérdéses, hogy melyik szerzetesrend, mikor és hol építhette fel a helynév által jelzett monostort.¹²⁴³

Szentkozmadamján / Szentkozmadamjánszállás / Kozmadamjánszállás

A település a nevét templomának titulusról kapta.¹²⁴⁴ Az orvosok és betegek védőszentjeiként tisztelt Kozmának és Damjának jelentős kultusza volt az Árpád-korban, amit a tiszteletükre szentelt templomok is mutatnak.¹²⁴⁵ Csánki Dezső két Szentkozmademjént is megnevezett, ezek egyikét tartotta a Heves megyéhez tartozó jáász helységnek.¹²⁴⁶ Korábban Gyárfás István kérdésesen felvetette a Tarnaörs, Hajóhalom, Varsány és Miske között elhelyezkedő Demjénnek való azonosításának a lehetőségét, Szabó János Győző pedig Négyszállás és Kürt közé helyezte az egykori települést.¹²⁴⁷ Azonban már Fodor Ferenc is megfogalmazta Jászfényszaru Kozmapart elnevezésű határrészének neve alapján, hogy itt kell keresni az egykori Szentkozmademjént / Szentkozmadamjánt (202. kép).¹²⁴⁸ Kiss József is úgy gondolta, hogy „ezen a helyen feküdt a középkori Szent-Kozma-Damján falu.” Véleménye szerint a Fényszaru határában ismert Demjén völgy nevű hely is ezt a feltevést erősíti.¹²⁴⁹ Végül Selmeczi László 18. századi forrásokból kiinduló kutatásai nyomán, illetve 1996–1997 augusztusában végzett ásatásának köszönhetően vált lehetővé a *Kozma-part* és *Kozmadomb* (38297; 69825) lelőhely Szentkozmadamjánnal történő azonosítása.¹²⁵⁰

Eredetileg magyarok alapították az Árpád-kori települést, melynek a tatárjárást követően elnéptelenedett területét később a jáások foglalták el.¹²⁵¹ A település neve az írott forrásokban csak a 15. században bukkan fel.¹²⁵² 1407-ben Zsigmond király négyszállási István fiait, Kompolth és László filiszteusokat nemesi rangra emelte, és megengedte, hogy a Heves megyei Szentkozmadamján / Szentkozmademjén nevű birtokukra a boszniai részekről hozzanak

¹²³⁷ MNL OL DL-DF 266438; ZSO VI. 1980; SELMECZI 2011a, 96.

¹²³⁸ MNL OL DL-DF 7238, 17581; CSÁNKI 1890, I. 68; SELMECZI 2011a, 96; TIMÁR 2019, III. 570.

¹²³⁹ TIMÁR 2019, III. 570.

¹²⁴⁰ BAYERLE 1998, 80; LANGÓ 2006, 86; SELMECZI 2011a, 96.

¹²⁴¹ CSÁNKI 1890, I. 68.

¹²⁴² GULYÁS 2020a, 239.

¹²⁴³ FARKAS – PETŐ 2010, 71.

¹²⁴⁴ BAGI 1994, 50.

¹²⁴⁵ FARKAS 2019, 4.

¹²⁴⁶ Leírása szerint az adott helység „a mai Jász-Berény és Jákóhalma vidékén szerepel”, ami jóval arrébb esik az általunk ismert, a mai Jászfényszaru határában lokalizált Szentkozmadamjántól (CSÁNKI 1890, I. 71 vö. SELMECZI 2001).

¹²⁴⁷ GYÁRFÁS 1883, III. 182; SZABÓ 1984, 61; SELMECZI 2001, 127–129; TÓTH 2013b, 118.

¹²⁴⁸ FODOR 1942, 148–149.

¹²⁴⁹ KISS 2000, 235.

¹²⁵⁰ SELMECZI 2001; SELMECZI 2011g, 77–78; TÓTH 2013b, 118; SELMECZI 2019, 178–182.

¹²⁵¹ FODOR 1942, 138; SELMECZI 2011a, 34; SELMECZI 2011g, 78.

¹²⁵² GYÁRFÁS 1883, III. 80.

foglyokat.¹²⁵³ Az oklevélből kiderül, hogy Szentkozmadamján ekkor lakatlan volt csak házakat és kúriákat birtokolt benne Kompolth és László, ezért is akarták a boszniai hadjárat során ejtett foglyokat itt letelepíteni és jobbágyként tartani.¹²⁵⁴ Négyszállási Kompolth és László birtokba iktatása 1408-ban történt meg, melyről egy szeptemberben,¹²⁵⁵ és egy októberben kelt oklevélből értesülünk.¹²⁵⁶ Tóth Péter szerint az, hogy Kompolth és László letelepítette és jobbágyokká mintósította a foglyait, azt jelenti, hogy nemesi birtokjogra tettek szert, vagyis már nem „jász módon” birtokolták a települést, ezáltal akár ki is kerülhetett a Jászság települései közül. Ugyanakkor a felvetésnek ellentmond, hogy 1449-ben szállásként jelenik meg, tehát részben mégis megmaradhatott a jász módon való birtoklása.¹²⁵⁷ Feltehetően birtokos nemes státuszát jelzendő jelenik meg Kompolth már szentkozmadamjániként egy 1409-es oklevélben.¹²⁵⁸ 1409-ben, 1425-ben és 1433-ban is mint négyszállási kapitány említették Kompolthot,¹²⁵⁹ aki 1422-ben megújította a Szentkozmadamján jobbágyokkal történő betelepítésére vonatkozó királyi engedélyt.¹²⁶⁰ 1439-ben kelt Erzsébet királyné kiváltságlevele, amellyel átírta és jóváhagyta az egri káptalan 1438-as oklevelét, melyben beiktatták berzevicei Pohárnok Istvánt és fiát, Kristófot Kürt possessio azon felének a birtokába, amelyet a szentkozmadamjánszállási Kompolth Miklós fia László és Karácsony István fia Bálint adott át nekik.¹²⁶¹ 1449-ben négyszállási Kompolth László végrendekezett birtokairól, melyeket Bálintra és több négyszállási filiszteusra hagyományozott. A végrendeletében szállásnak nevezte Szentkozmadamját. Ez a település utolsó említése a középkorból.¹²⁶² 1450-ben Hunyadi János kormányzó Kürt possessio felét, mely szentkozmadamjáni Kompolth László filiszteus halála után szállt rá, visszabocsátotta berzevicei Pohárnok István birtokába, miután ez hozzá való jogát oklevelekkel igazolta.¹²⁶³ Az 1570-es defterben már pusztaként jelenik meg, amit Ahmed bég, a budai vilájet tímár-defterdárja kapott meg az illeték megfizetése után.¹²⁶⁴ A falu a 16. századra beolvadt Jászfényszaru határába.¹²⁶⁵

Újfalu

Újfalu először 1441-ben jelenik meg Kompolth László előnevében.¹²⁶⁶ Legközelebb és egyben utoljára 1449-ben találkozhatunk a helységgel, az említett László végrendeletében. Ez alapján Újfalu az örökölt birtoka Négyszállás és Szentkozmadamján szállásokkal, illetve további,

¹²⁵³ MNL OL DL-DF 9226; GYÁRFÁS 1883, III. 553–554; ZSO II/II. 5781; BENEDEK 1997, 277–279; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 32–33; SELMECZI 2011g, 77; SELMECZI 2012, 96; TÓTH 2013b, 117; SELMECZI 2019, 177; TIMÁR 2019, IV. 701.

¹²⁵⁴ TÓTH 2013b, 117.

¹²⁵⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 555–556; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 33; SELMECZI 2011g, 77; SELMECZI 2012, 96; SELMECZI 2019, 177.

¹²⁵⁶ GYÁRFÁS 1883, III. 558–559; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 33; SELMECZI 2011g, 77; SELMECZI 2012, 96; TÓTH 2013b, 117; SELMECZI 2019, 177. Az oklevél keltezését illetően lásd az 1206. lábjegyzetet.

¹²⁵⁷ TÓTH 2013b, 117–118.

¹²⁵⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 559–560; ZSO II/II. 6979; BENEDEK 1997, 282–284; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 158; TÓTH 2013b, 117–118; TIMÁR 2019, IV. 701.

¹²⁵⁹ SELMECZI 2012, 96; LANGÓ 2018, 7; SELMECZI 2019, 177.

¹²⁶⁰ GYÁRFÁS 1883, III. 575–576; TÓTH 2013b, 118.

¹²⁶¹ Tóth Péter 1439. december 10-ei dátummal közli az oklevelet, de mind az általa készített átírásban, mind az eredeti oklevélben „*feria quinta proxima post festum Beatae Lucia virginis et martyris*” olvasható, ami alapján 1439. december 17-én kelt az oklevél (TÓTH 2013b, 188–189 vö. MNL OL DL-DF 13283).

¹²⁶² MNL OL DL-DF 14228; BENEDEK 1996b, 176–177; GYÁRFÁS 1883, III. 621–622; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 149; BAGI 2008, 158; TÓTH 2013b, 109, 118; TIMÁR 2019, IV. 701.

¹²⁶³ MNL OL DL-DF 24734; TIMÁR 2019, IV. 702.

¹²⁶⁴ BAYERLE 1998, 31.

¹²⁶⁵ SELMECZI 2001, 139.

¹²⁶⁶ MNL OL DL-DF 13628; GYÁRFÁS 1883, III. 611–612; SELMECZI 2011a, 93; TÓTH 2013b, 131.

Jákóhalmán és Kürtön fekvő birtokrészekkel együtt.¹²⁶⁷ Korábban felmerült Újfalú Nádújfalúval (Nógrád megye) történő azonosításának lehetősége,¹²⁶⁸ ezt azonban a későbbi kutatás nem fogadta el, mivel Kompoltnak és leszármazottainak valamennyi birtoka a Jászságon belül helyezkedett el, így a név egyezésén kívül más nem támogatja ezt az azonosítást.¹²⁶⁹ Újfalú lokalizálása tehát egyelőre kérdéses, inkább csak feltételezéseink lehetnek.¹²⁷⁰ Neve alapján újonnan létrehozott település lehetett, amely – mivel a Négyszállást bíró Kompolth leszármazottainak birtokához tartozott – talán ennek a szállásnak a területén jött létre. Négyszállás és Apáti eredetileg határos volt, azonban később már az látható, hogy Dózsa és Jákóhalma is közéjük ékelődik. Mivel Dózsa neve a középkori írott forrásokban nem bukkan fel, de a 16. században már jelentős lakossággal bír, feltételezhető, hogy már korábban is létezett. Mindezeket figyelembe véve óvatos hipotézisként Újfalú Dózsával történő azonosításának lehetőségét vetette fel Tóth Péter.¹²⁷¹ Ugyanezt a megoldást javasolta Selmeczi László is, miszerint lehetséges, hogy a 15. század első felében Hajóhalom az Újfalú nevet viselte, ami a jászok nem sokkal korábbi megtelepülésére utalhatott. Később aztán feltehetően egy Dósa családnevű kapitányuk nevét ruházhatták a településre, s így lett Dószállás a korábbi Újfaluból.¹²⁷² Az azonosítási lehetőséget illetően, az eddig elmondottak ismétlésétől eltekintendő lásd a *Dósa / Dózsa* vonatkozásában leírtakat.

*

Talán a fentebb ismertetett esetek is jól mutatják, hogy olykor több opció is kínálkozik egy-egy forrásban említett település vagy földbirtok lokalizálására, illetve régészeti lelőhellyel történő összekapcsolására. Az egyik legnagyobb nehézséget az okozza, hogy a régészetileg feltárt településnyomoknál általában semmi sem utal arra, hogy milyen nevet viselhetett az egykori település. A másik – egyébként több földrajzi régió esetében is tapasztalható és ismétlődő – probléma, hogy az oklevelekben gyakran csak egy-egy felsorolás részeként, további viszonyítási pontok nélkül jelennek meg az egyes települések, melyek pontos elhelyezkedése ebből eredően nem, vagy csak nehezen és kérdőjelesen határozható meg. Mindezen nehézségek ellenére fontosnak láttuk áttekinteni az oklevelekből ismert, és a jelen tudásunk szerint – hol kisebb, hol nagyobb bizonyossággal – beazonosított helységeket. Néhány további beazonosított településről is tudunk, amelyek a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye területén találhatóak, de kívül esnek a most vizsgált területen. Ezek között említhetjük példaként Lak falut,¹²⁷³ illetve az 1339-es oklevélben szereplő¹²⁷⁴ Tenyőt és a Szent Péter monostort.¹²⁷⁵ Természetesen az írott források és a régészeti lelőhelyek összekapcsolásának problematikájából eredően arra is akad példa (és feltehetően a későbbiekben is lesz ilyen), hogy egy korábbi azonosítási lehetőség felülvizsgálatra szorul.¹²⁷⁶

¹²⁶⁷ MNL OL DL-DF 14228; BENEDEK 1996b, 176–177; GYÁRFÁS 1883, III. 621–622; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 149; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 94; TÓTH 2013b, 131; TIMÁR 2019, V. 466.

¹²⁶⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 244; LANGÓ 2006, 88.

¹²⁶⁹ TÓTH 2013b, 131.

¹²⁷⁰ BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 95.

¹²⁷¹ TÓTH 2013b, 131–132.

¹²⁷² SELMECZI 2011a, 95.

¹²⁷³ POLGÁR 2013.

¹²⁷⁴ MNL OL DL-DF 40802, 288344; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 193.

¹²⁷⁵ KERTÉSZ – PÁLÓCZI HORVÁTH – ÁDÁM 2018.

¹²⁷⁶ BAGI 2016.

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység ¹²⁷⁷	Forráskiadás, irodalom
1271	<u>209901</u>	V. István király	Átírás 1284	Hajóhalom	E. K. M. 1 1 1 3, CD V/1. 153; GYÖRFFY 1987, III. 97; TIMÁR 2019, II. 404
1279	<u>37360</u>	Egri káptalan	Átírás 1334	Bodunteluky, Miske	CSÁNKI 1890, I. 76; GYÖRFFY 1987, III. 74; BENEDEK 1995, 202–203; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 14; TIMÁR 2019, I. 408
1291				Erdőárka	GYÖRFFY 1983, 1126; GYÖRFFY 1987, III. 67; TIMÁR 2019, I. 147
1301	<u>73460</u>	Egri káptalan	Eredeti	Aruk	ANJOKM I. 3; GYÖRFFY 1987, III. 67; TIMÁR 2019, I. 147
1302. október 6.				Arka	CD VIII/5. 6; GYÖRFFY 1987, III. 67
1317. június 27.	<u>277246</u>	Budai káptalan	Átírás 1317	Hajóhalom	GYÖRFFY 1983, 1128; GYÖRFFY 1987, III. 97; AO IV. 501; TIMÁR 2019, II. 404
1318. június 12.	<u>29421</u>	Erdélyi káptalan	Eredeti		AO V. 156; GYÖRFFY 1990, 312
1323. március 8.	<u>9270</u> <u>86611</u>	I. Károly király	Fascimile, másolat		AO VII. 65; GYÁRFÁS 1883, III. 463–465; ANTAL 1969, 12–13; SELMECZI 2011g, 67–68
1324. március 23.	<u>2232</u>	I. Károly király	Átírás 1343	Alcsi, Kerekudvar	ANJOKM II. 105; GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO VIII. 123
1331. március 10.	<u>2508</u>	I. Károly király	Átírás 1331	Kerekudvar / Tyukod, Zsámbok	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 91
1331. április 8–12.	<u>2508</u>	Budai káptalan	Átírás 1334	Apáti, Barasó, Bénye, Kerekudvar / Tyukod, Papmonostora, Szekszárd, Szentgyörgy	GYÖRFFY 1987, III. 69, 72, 121; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 61, 92; AO XV. 136; TIMÁR 2019, I. 214; TIMÁR 2019, I. 379; TIMÁR 2019, III. 570
1331. május 10.	<u>2657</u>	I. Károlykirály	Eredeti	Kerekudvar / Tyukod	ANJOKM II. 454; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 182
1331. július 12.	<u>2508</u>	I. Károly király	Átírás 1331	Kerekudvar / Tyukod	GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 92; AO XV. 272

¹²⁷⁷ Ebben az oszlopban azok a helységnevek is szerepelnek, melyek mint az oklevélben megnevezett személyek lakóhelyei vannak jelen (pl. négyszállási Kompoltth esetében Négyszállás is szerepel mint közvetve említett település).

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1331. július 18.	<u>2508</u>	Budai káptalan	Átírás 1331	Barasó, Kerekudvar / Tyukod	GYÖRFFY 1987, III. 69, 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 92; AO XV. 282; TIMÁR 2019, I. 219, 379
1331. július 30.	<u>2508</u>	I. Károly király	Átírás 1334	Kerekudvar / Tyukod	GYÖRFFY 1987, III. 107; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93; AO XV. 296, TÓTH 2013b, 173–178; TIMÁR 2019, I. 379
1332. március 28.	<u>2508</u> <u>2709</u>	I. Károly király	Átírás 1334	Kerekudvar	ANJOKM II. 497; GYÖRFFY 1987, III. 108; BENEDEK 1996a, 290; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1334	<u>37360</u>	Egri káptalan	Eredeti	Bodontelke, Miske	GYÖRFFY 1987, III. 74
1334. február 22.	<u>37360</u>	I. Károly király	Átírás 1334	Bodontelke, Miske	GYÖRFFY 1987, III. 74
1334. július 13.	<u>2508</u>	I. Károly király	Eredeti	Barasó, Benye, Kerekudvar / Tyukod	GYÖRFFY 1987, III. 69, 72; AO XVIII. 376
1343. április 21.	<u>2232</u>	Esztergomi káptalan	Eredeti	Alcsi, Kerekudvar	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 6
1344. július 14.	<u>280080</u> <u>288458</u> <u>73466</u>	Heves megye	Eredeti, átírás 1699, átírás 1701-1800	Bodontelke, Miske	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 14; AO XXVIII. 506; TIMÁR 2019, I. 408
1347. március 3.	<u>38962</u>	Miklós nádor	Eredeti	Hajóhalom	GYÖRFFY 1987, III. 97; AO XXXI. 171
1347. október 16.	<u>3941</u>	I. Lajos király	Eredeti, átírás 1424	Alcsi, Kerekudvar	HO VII. 376; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1347. november 12.	<u>3951</u>	Budai káptalan	Eredeti	Kerekudvar	ANJOKM V. 66; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1353. május 26.		I. Lajos király	Másolat	Alcsi, Kerekudvar	CD IX/2. 97; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1357. szeptember 24.		Szécsi Miklós országbíró	Átírás 1701	Berény, Jákóhalma	PALUGYAY 1854, 148– 150; GYÁRFÁS 1883, III. 495–497; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 64; BAGI 2008, 150, 154
1366. július 25.	<u>260659</u>	Kont Miklós nádor	Eredeti	Árokmellék, Verpelét, Gyöngyöspata, Gyöngyössolymos, Gyöngyöstarján	GYÁRFÁS 1883, III. 502; GYÖRFFY 1987, III. 67; BENEDEK 1996a, 314; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 106; TIMÁR 2019, I. 147
1369. november 13.	<u>5736</u>	Egri káptalan	Átírás 1371	Kerekudvar, Tiszabura, Tiszaroff	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1370. január 10.		I. Lajos király	Eredeti	Miske	CD IX/4. 124; GYÁRFÁS 1883, III. 505–506; BAGI 2008, 150; TÓTH 2013b, 108
1371. június 29.	<u>5736</u>	Egri káptalan	Eredeti	Kerekudvar, Tiszabura, Tiszaroff	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93
1382. június 9.	<u>52423</u>	Erzsébet királyné	Eredeti	Árokmellék	TÓTH 2013b, 106

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1387. április 9.	<u>7238</u>	Lackfi István nádor	Átírás 1387	Domoszló, Dormánháza, Felfalu, Péczel, Ivány, Bél / Bény, Káta, Kerekudvar	BENEDEK 1996a, 321– 322; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 93; TIMÁR 2019, I. 379
1387. április 26.	<u>7238</u>	Budai káptalan	Átírás 1404	Barasó, Bél / Bény, Kerekudvar / Tykus, Pétermonostora, Szentgyörgy	CSÁNKI 1890, I. 70; ZsO I. 45; FODOR 1942, 147; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93; TIMÁR 2019, I. 214, 379; TIMÁR 2019, III. 570
1392. február 4.		Budai káptalan	Kivonatos forrásközlés	Apátiszállás, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 512– 518; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 147
1393. augusztus 19.		Zsigmond király	Másolat	Apáti, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 520– 524; ZsO I. 3038; BENEDEK 1996a, 322– 324; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 147; BAGI 2008, 154
1393. szeptember 1.		Budai káptalan	Másolat	Apátiszállás, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 520– 524; ZsO I. 3060; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 147; TÓTH 2013b, 108; TIMÁR 2019, III. 629
1396. augusztus 16.	<u>8177</u>	Pásztói János országbíró	Eredeti	Árokszállás, Lelesz, Nánagyörk, Adács, Gyöngyös	GYÁRFÁS 1883, III. 526– 527; ZsO I. 4500; GYÖRFFY 1987, III. 67; BENEDEK 1996a, 328– 330; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 106–107; TIMÁR 2019, I. 147
1404. január 6.	<u>7238</u>	Egri káptalan	Eredeti	Barasó, Kerekudvar, Szentgyörgy	ZsO II/I. 2909; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 18, 61, 93–94; TÓTH 2013b, 179–181
1404. április 10.	<u>8954</u>	Zsigmond király	Átírás 140	Nána, Miske	CSÁNKI 1890, I. 67; ZsO II/I. 3110
1407. március 13.	<u>9270</u> <u>46434</u>	Zsigmond király	Átírás 1412, 1498	Berény	CD X/4. 283; GYÁRFÁS 1883, III. 549; ZsO II/II. 5362; ANTAL 1969, 14; BAGI 2008, 154; SELMECZI 2011g, 70; TÓTH 2013b, 122
1407. október 29.	<u>9226</u>	Zsigmond király	Eredeti, átírás 1578	Négyszállás, Szentkozmademjén	GYÁRFÁS 1883, III. 553– 554; ZsO II/II. 5781; BENEDEK 1997, 277–279; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 154, 158; TÓTH 2013b, 117; TIMÁR 2019, IV. 701

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1408. szeptember 26.		Zsigmond király	Másolat	Abasár, Mizse, Négyszállás, Szentkozmadamján	GYÁRFÁS 1883, III. 555–556; ZsO II/II. 6342; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155, 158
1408. október 19.		Egri káptalan	Másolat	Négyszállás, Szentkozmadamján	GYÁRFÁS 1883, III. 558–559; ZsO II/II. 6374; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 158
1409. augusztus 13.	<u>9583</u>	Zsigmond király	Eredeti	Négyszállás, Kürt, Szentkozmadamján	GYÁRFÁS 1883, III. 559–560; ZsO II/II. 6979; BENEDEK 1997, 282–284; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155, 158; TÓTH 2013b, 117–118; TIMÁR 2019, IV. 701
1410. június 21.	<u>9668</u>	Zsigmond király	Átírás 1410	Négyszállás, Kürt	GYÁRFÁS 1883, III. 560–561; ZsO II/II. 7706, 7707; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 155
1410. július 10.	<u>9669</u>	Budai káptalan	Eredeti	Négyszállás, Kürt	ZsO II/II. 7759; BAGI 2008, 155
1411. január 13.	<u>9270</u>	Zsigmond király	Másolat 18. század		ZsO III. 30; GYÁRFÁS 1883, III. 563
1411. május 8.	<u>9782</u>	Garai Miklós nádor	Eredeti		ZsO III. 442; GYÁRFÁS 1883, III. 564
1418. június 2.	<u>266438</u> <u>11464</u>	Zsigmond király	Eredeti, átírás 1424	Papmonostora, Hort	ZsO VI. 1980; SELMECZI 2011a, 96
1412. január 6.	<u>46434</u>	Zsigmond király	Átírás 1478	Ágó, Berényszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 565; ZsO III. 1511; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 122; TIMÁR 2019, I. 324
1422. július 27.		Zsigmond király	Átírat 1578	Szentkozmadamján	GYÁRFÁS 1883, III. 575–576; ZsO IX. 841; TÓTH 2013b, 118
1423. június 26.	<u>210119</u> <u>12819</u>	Zsigmond király	Eredeti, 17. századi másolat	Árokszállás, Szentandrás	CD X/6. 224; GYÁRFÁS 1883, III. 577–578; ZsO X. 880; BENEDEK 1997, 295; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 152; TÓTH 2013b, 107, 136
1425. március 19.	<u>24947</u> <u>44235</u>	Zsigmond király	Átírás 1439, másolat 18. század	Árokszállás, Négyszállás, Újszász, Szarvas	CD X/6. 315; GYÁRFÁS 1883, III. 583–585; ZsO XII. 306; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 148; TÓTH 2013b, 109

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1433. augusztus 14.	<u>210120</u>	Zsigmond király	Eredeti	Fényszaru, Négyszállás, Szentandrás	CD X/7. 195; GYÁRFÁS 1883, III. 595; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 63, 148; TÓTH 2013b, 109, 128, 136; LANGÓ 2018, 7; TIMÁR 2019, II. 169
1438. augusztus 27.	<u>239708</u>	Erzsébet királyné	Eredeti	Árokszállás, Apáti, Berényszállás, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 606–607; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57–58, 148; BAGI 2008, 152, 154, 155; TÓTH 2013b, 107, 122
1439. március 12.	<u>44235</u>	Erzsébet királynő	Eredeti	Árokszállás, Négyszállás, Szarvas, Újszász	ZsO XII. 306
1439. június 9.	<u>68062</u>	Albert király	Átírás 1439	Káta, Kerekudvar, Szentgyörgy	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 62, 94
1439. június 30.	<u>68062</u>	Budai káptalan	Eredeti	Káta, Kerekudvar, Szentgyörgy	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 62
1439. december 17.	<u>13283</u>	Erzsébet királyné	Eredeti	Kürt, Szentkozmadamján	TÓTH 2013b, 188–189
1441. június 24.	<u>13628</u>	I. Ulászló király	Eredeti	Újfalu	GYÁRFÁS 1883, III. 611–612; TÓTH 2013b, 131
1442. július 28.		Berzeviczi Pohárnok István és Detre jász ispánok	Tartalmi átírás 1484	Berény	GYÁRFÁS 1883, III. 687–688; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59; BAGI 2008, 154; TÓTH 2013b, 122
1444. június 26.	<u>292810</u>	I. Ulászló király	Átírás 1578	Négyszállás	BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 190
1446. június 10.	<u>9270</u>	Országnagyok	Másolat 18. század	Berény	GYÁRFÁS 1883, III. 616–617; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59; BAGI 2008, 154
1449. március 2.	<u>14228</u>	Budai káptalan	Eredeti	Esztergom, Eszék, Jákóhalma, Kürt, Négyszállás, Szentkozmadamján, Újfalu	BENEDEK 1996b, 176–177; GYÁRFÁS 1883, III. 621–622; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 149; BAGI 2008, 155, 158; TÓTH 2013b, 109, 118, 131; TIMÁR 2019, III. 629; TIMÁR 2019, IV. 701; TIMÁR 2019, V. 466
1449. július 28.	<u>247963</u>	Hunyadi János kormányzó	Átírás 1453	Borsóhalma, Necsőegyház	GYÁRFÁS 1883, III. 622–623; BENEDEK 1997, 311–312; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20, 147; BAGI 2008, 155, 158; TÓTH 2013b, 132; TIMÁR 2019, III. 621
1450–1460	<u>48069</u>		Eredeti	Berényszállás	TIMÁR 2019, I. 324
1450		Hunyadi János kormányzó	Tartalmi átírás 1484	Borsóhalma, Mihálytelke, Necsőegyház, Fügedegyház, Lanthó	GYÁRFÁS 1883, III. 689–690; TÓTH 2013b, 132, 141

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1450. február 4.	<u>24734</u>	Hunyadi János kormányzó	Eredeti	Kürt, Szentkozmadamján	TIMÁR 2019, IV. 702
1450. augusztus 10.		Budai káptalan	Tartalmi átírás 1484	Ágó, Necsőegyház, Jásztelek	GYÁRFÁS 1883, III. 689– 690; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 147; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 109
1453. szeptember 15.	<u>247963</u>	V. László király	Eredeti	Borsóhalma, Necsőegyháza	GYÁRFÁS 1883, III. 628– 629; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20; BAGI 2008, 155, 158; TÓTH 2013b, 132
1458. március 2.		I. Mátyás király	Kivonatos forrásközlés	Árokszállás, Berény, Négyszállás, Szentgyörgy, Újszász	GYÁRFÁS 1883, III. 637– 638; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 62, 149; BAGI 2008, 152, 154, 155; TÓTH 2013b, 109, 122
1459. június 5.	<u>9270</u>	I. Mátyás király	Átírás 18. század	Árokszállás, Berény, Négyszállás, Fényszaru	CD VIII/3. 6. old.; GYÁRFÁS 1883, III. 639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57, 59, 63, 149; BAGI 2008, 154
1459. június 8.	<u>12819</u>	I. Mátyás király	Másolat	Árokszállás, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 638– 639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58, 149; BAGI 2008, 155
1466. július 14.	<u>210320</u>	I. Mátyás király	Átírás 1466	Apáti, Borsóhalma, Isvány, Kisér	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 132; TIMÁR 2019, I. 214
1466. szeptember 6.	<u>210320</u>	Budai káptalan	Eredeti	Borsóhalma, Szentgyörgy, Jászivány	GYÁRFÁS 1883, III. 656– 659; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20, 62; TÓTH 2013b, 132; TIMÁR 2019, I. 214
1468. november 2.		Balázs plébános	Tartalmi átírás 1484	Borsóhalma, Jákóhalma	GYÁRFÁS 1883, III. 686– 695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 65; BAGI 2008, 155; TÓTH 2013b, 132
1469. szeptember 17.	<u>9270</u>	I. Mátyás király	Másolat 18. század	Árokszállás, Berény, Fényszaru, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 665; ANTAL 1969, 17; BENEDEK 1997, 325–326; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109, 122–123, 129
1471. szeptember 23.		Vitéz János királyi kancellár, esztergomi érsek	Tartalmi átírás 1484	Borsóhalma, Necsőegyháza, Jásztelek	GYÁRFÁS 1883, III. 686– 695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 147; BAGI 2008, 155, 158
1472. május 18.		IV. Sixtus pápa	Másolat	Berény	GYÁRFÁS 1883, III. 670– 671; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59
1473. február 22.	<u>24977</u>	I. Mátyás király	Másolat	Árokszállás, Berény, Buda, Fényszaru, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 672– 673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109, 122–123, 129

Keltezés	MNL OL DL-DF	Kiadó	Fennmaradási forma	Említett helység	Forráskiadás, irodalom
1473. április 3.	<u>9270</u>	I. Mátyás király	Átírás 1492	Árokszállás, Berény, Négyszállás, Fényszaru	BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58, 63
1474. június 15.	<u>17581</u>	Leleszi konvent	Eredeti	Papmonostora	CSÁNKI 1890, I. 68; TIMÁR 2019, III. 570
1475. február 22.	<u>86611</u>	I. Mátyás király	Másolat		
1478. április 3.	<u>46434</u>	I. Mátyás király	Átírás 1492, másolat	Ágó, Berény, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 679– 680; FODOR 1942, 146; ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 189; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 59, 149; BAGI 2008, 154, 155; TÓTH 2013b, 110, 123; TIMÁR 2019, I. 141
1480. február 2.		Berényszállási, fényszaru, árokszállási, négyszállási esküdtek	Tartalmi átírás 1484	Árokszállás, Berény, Borsóhalom, Fényszaru, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 686– 695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 58, 59–60, 63, 149; BAGI 2008, 152, 154, 155, 156; TÓTH 2013b, 107–108, 110, 123, 129
1484. július 15.		Báthori István országbíró	Eredeti	Boldogháza, Borsóhalma, Szentgyörgy	GYÁRFÁS 1883, III. 684– 686; BENEDEK 1997, 335– 336; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 62; BAGI 2008, 156
1484. július 25.		I. Mátyás király	Eredeti	Ágó, Borsóhalma, Berény, Boldogháza, Fényszaru, Jákóhalma, Jásztelek, Necsőegyház, Négyszállás, Szentgyörgy	GYÁRFÁS 1883, III. 686– 695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 21, 60, 63, 65, 147, 149; BAGI 2008, 154, 155; TIMÁR 2019, III. 621
1484. július 25.		I. Mátyás király	Másolat	Árokszállás, Borsóhalom	GYÁRFÁS 1883, III. 686– 695; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58; TÓTH 2013b, 132
1492. február 28.	<u>9270</u> <u>46434</u>	II. Ulászló király	Átírás 1498, másolat 18. század	Ágó, Árokszállás, Berény, Fényszaru, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 703– 705; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 53, 58, 60, 64, 149–150; BAGI 2008, 152, 154, 155; TÓTH 2013b, 110, 123, 129
1498. június 18.	<u>46434</u>	Jász kerület	Eredeti	Ágó, Árokszállás, Berény, Fényszaru, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 711– 712; TÓTH 2013b, 124
1499. április 21.	<u>247971</u>	II. Ulászló király	Eredeti	Jákóhalma, Négyszállás	GYÁRFÁS 1883, III. 713– 714; BENEDEK 1997, 345– 347; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 65, 150; BAGI 2008, 155

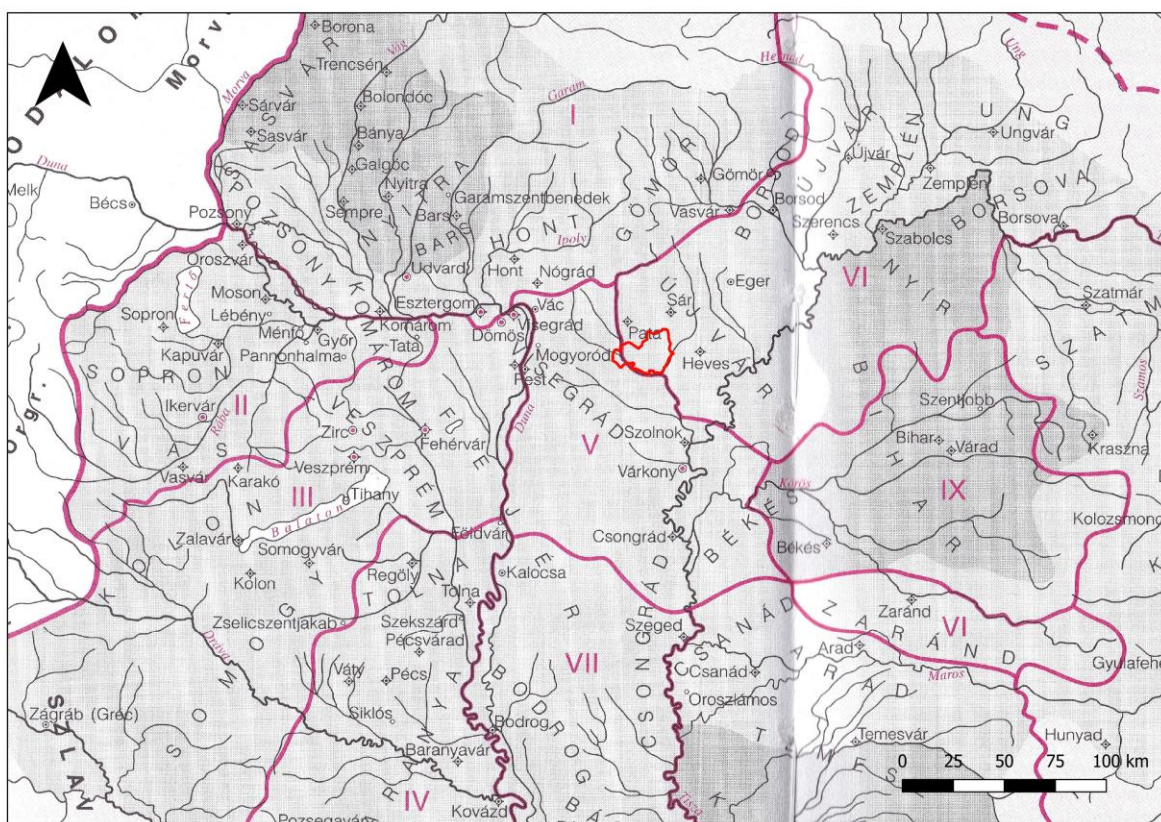
6. táblázat: A vizsgált területre vonatkozó okleveles adatok (13–15. század), illetve a jászok első két említése

6. Az Északnyugat-Jászság 11–15. századi településtörténetének vázlata

6.1. A 11. századtól a tatárjárásig

6.1.1. Az Északnyugat-Jászság Árpád-kori települései és településhálózata

Az általunk vizsgált északnyugat-jászsági terület a korai Visegrád és Újvár vármegye határán, túlnyomórészt utóbbi nyugati területén helyezkedett el (210. kép).¹²⁷⁸ Szent István államszervezésének egyes mozzanata az adott területen nem ismertek, de mérhetők – ahogy Bagi Gábor fogalmaz. Talán már Géza idején számolhatunk a megye folyami átkelőhelyeinek, főleg Szolnok környékének megszállásával.¹²⁷⁹ A mikrorégió 10. századi, illetve 11. század eleji történetét illetően elsősorban az ebből az időszakból származó temetők és szórványtelepek szolgálhatnak némi információval. Révész László munkája alapján mindössze hét korai lelőhely esik a kutatási területünkre, melyek közül a besorolása szerint hat 10. századi, egy pedig a 10. század – 12. század első harmada között folyamatosan használt temető.¹²⁸⁰

210. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a korai vármegyék viszonylatában
(A térkép alapja: KRISTÓ 1998, 104–105)

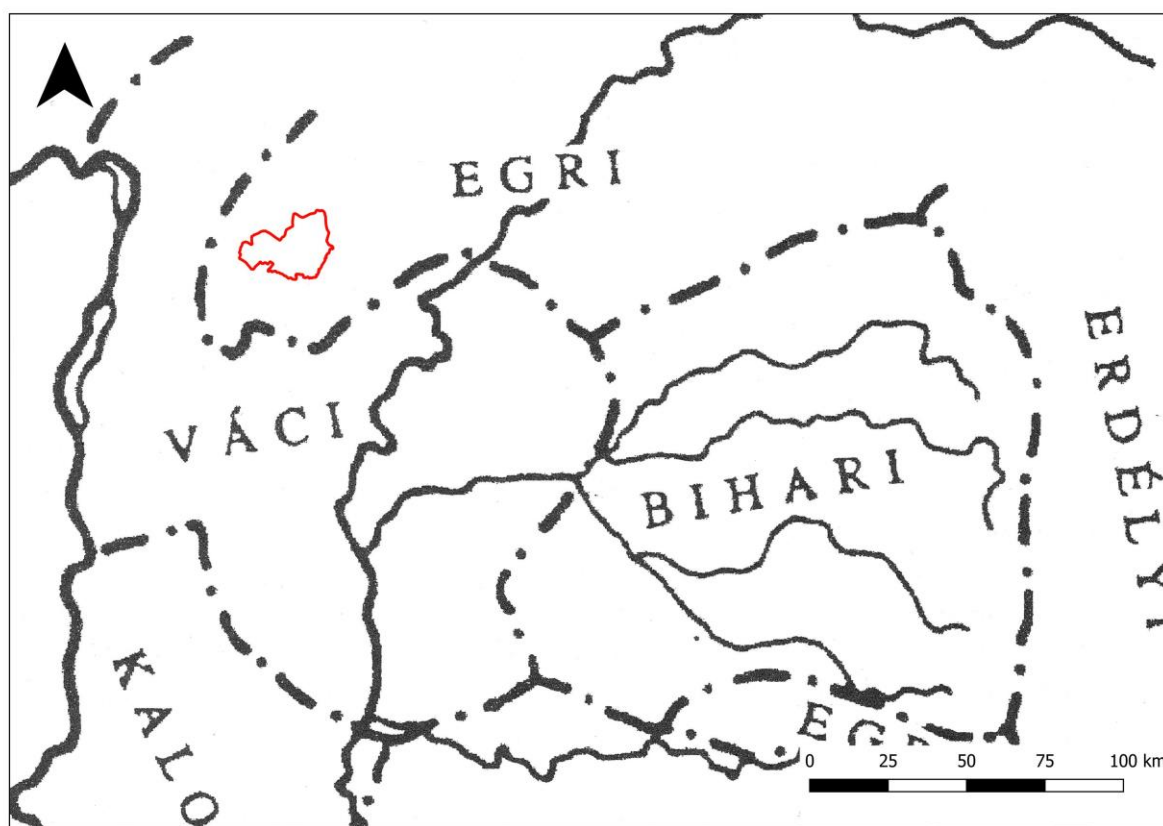
¹²⁷⁸ KRISTÓ 1998, 104–105.

¹²⁷⁹ BAGI 2015, 222.

¹²⁸⁰ A lelőhelyek sorszáma és elnevezése a hivatkozott munkában: 463. Jászágo, 467. Jászárokszállás–Legény B. tanyája, 472. Jászdózsa–Kápolnahalom, 473. Jászdózsa–Négyszállási iskola, 474. Jászfényszaru–Ismeretlen lelőhely, 474a. Jászfényszaru–Nagy-Agyagos, 475. Jászfényszaru–Kórés-tanyák. Valamennyi az észak-magyarországi Heves–Eger–Kistokaj-temetőcsoporthoz tartozik (RÉVÉSZ 2019, 305, 72. kép, 477).

Az Alföldön a kora Árpád-korban hat egyházmegye jött létre, a most vizsgált terület az egri egyházmegyéhez tartozott (211. kép).¹²⁸¹ Több monostor is létesült a mai megye területén, melyek közül az egyik – Pusztamonostor – az Északnyugat-Jászsághoz tartozik, egyesek Aba Sámuel monostorának és templomos rendháznak tartották.¹²⁸²

A Jászság területén az Árpád-kori templomok egymástól jellemzően 3–5 km-es távolságra jöttek létre, mellettük és közöttük pedig sok kisebb-nagyobb település foglalt helyet.¹²⁸³ Az általunk vizsgált területen 11 templomos hely ismert, melyek közül 7 helység temploma létezett az Árpád-korban: Jászfényszaru–Barátok tava (69637), Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476),¹²⁸⁴ Jászberény–Négyszállás II. (28379), Jászberény–Vass-tanya és Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely). Ezek között általában 2,6–6 km-es távolságok mérhetők, míg az Északnyugat-Jászság nyugati és keleti részében megfigyelhető csoportosulás között 15–17 km a távolság (212. kép). A már többször említett kutatási aránytalanságok, illetve az ismert templomok egymáshoz való közelsége alapján feltehetően további templomos helyekkel is számolhatunk a jelenleg üresnek látszó részekben.¹²⁸⁵

211. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a korai egyházmegyék tekintetében
(A térkép alapja: KRISTÓ 2003b, 102, 1. térkép)

¹²⁸¹ KRISTÓ 2003b, 101–102, 1. térkép.

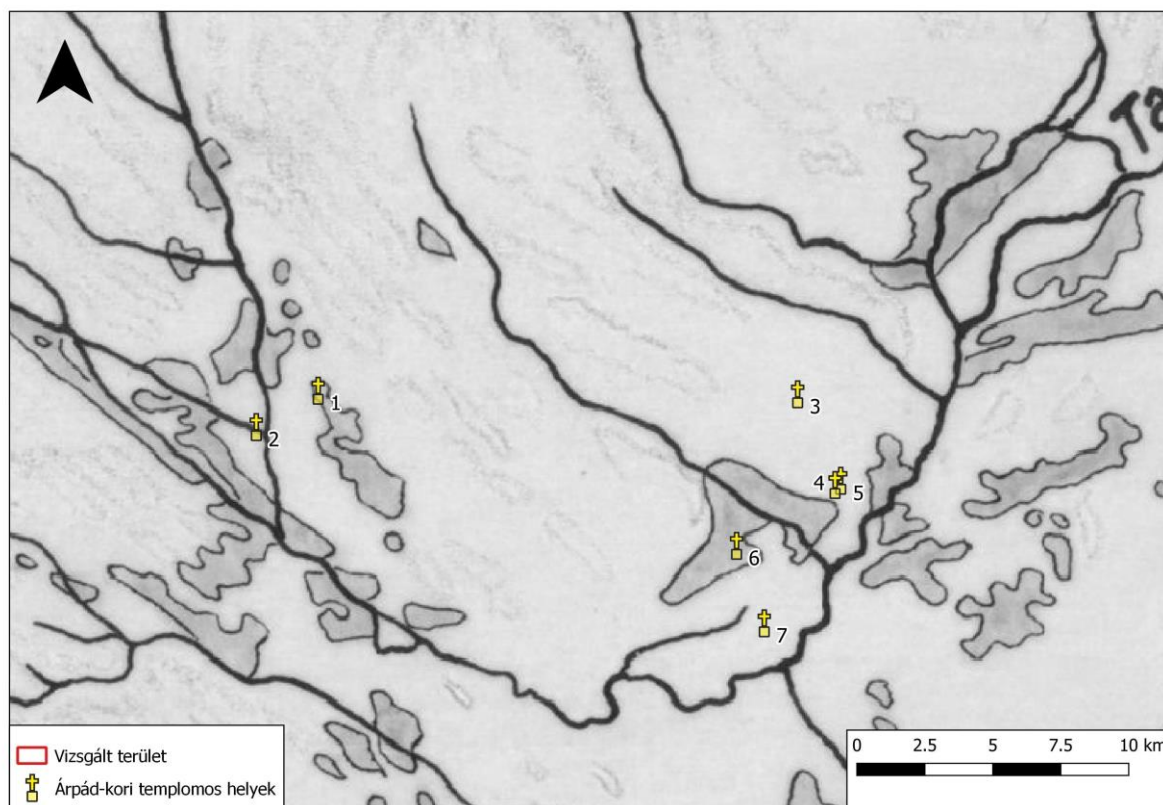
¹²⁸² BAGI 2015, 222.

¹²⁸³ TÖRÖCSIK 2014b, 45.

¹²⁸⁴ Ahogy azt már fentebb jeleztük, a Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476) lelőhelyen feltárt templom építési idejét illetően megoszlanak a vélemények. A Wolf Mária által felsorakoztatott érvek alapján lehetségesnek tartjuk, hogy az épület a tatárjárást követően létesült (vö. WOLF 2018, 131–132).

¹²⁸⁵ Erre jó példa a 2021 májusában felfedezett Jászberény–Vass-tanya (új lelőhely), amely jelen munkánk elkészítésének ideje alatt vált ismertté.

212. kép: Árpád-kori templomos helyek az Északnyugat-Jászságban
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízhajó Intézete, Budapest 1938.)

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Barátok tava (69637), 2. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), 3. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), 4. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 5. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 6. Jászberény–Vass-tanya (új lelőhely), 7. Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely)

Ahogy azt más alföldi területen is tapasztalhatjuk,¹²⁸⁶ úgy az Északnyugat-Jászság esetében is több lelőhelynél megfigyelhető, hogy a bronzkori, a szarmata és az Árpád-kori településnyomokat nagyjából ugyanazokon a pontokon találjuk meg.¹²⁸⁷ A vizsgált terület vonatkozásában példaként említhetjük az Árpád-kori települést Jászágó határában, vagy akár a részletesebben tárgyalt jászfényszarui falut is, ahol gyakorlatilag egymásra települtek az egyes korok lakóhelyei.

A kijelölt területen található különböző korú régészeti lelőhelyek¹²⁸⁸ között 35,12% rendelkezik középkori leletanyaggal. Az Árpád-kori lelőhelyek esetében ez az arány 22,72%, míg a késő középkoriaknál 15,29%. Hazánk más területeivel, így a Békés megyei Árpád-kori összatlaggal (39,62%),¹²⁸⁹ a Duna-Tisza közti homokhátság Árpád-kori lelőhelyeinek 60%-

¹²⁸⁶ Esetünkben a Békés megyei tapasztalatokra hivatkozhatunk.

¹²⁸⁷ FODOR 1986, 139.

¹²⁸⁸ A MNM régészeti adatbázisának 2021 júliusi állapota szerint nyilvántartásba vett, az adott területre eső valamennyi lelőhely; valamint az egyéb forrásból ismert, az Északnyugat-Jászság területén található középkori lelőhely összesített száma 242. Amely lelőhelyeket összetartozóként említettük korábban, azokat ebben az esetben is egy egységként vettük számításba.

¹²⁸⁹ Békés megye egyes részei között megfigyelhető némi eltérés Szeghalom (25,2%) – Szarvas (38,2%) – Békés (49,4%) viszonylatában az Árpád-kori lelőhelyek esetében (JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 637).

os,¹²⁹⁰ illetve a Pest megyei középkori (köztük Árpád-kori) lelőhelyek közel 50%-os arányával¹²⁹¹ összevetve az északnyugat-jászsági mikrorégió elmarad a többitől.

A dolgozatban tárgyalt 85 lelőhely közül 55 Árpád-kori, ami 64,71%-a az összes vizsgált lelőhelynek (213. kép).¹²⁹² További 16 lelőhely esetében lehetséges, hogy Árpád-kori periódussal (is) rendelkezett, mivel ezek középkoriként feltüntetett és pontosabban nem keltezett, vagy vitatott keltezésű szórványleletek, illetve lelőhelyek. Jankovich B. Dénes a Békés megyei Gyomaendrőd térségét vizsgálva három Árpád-kori településtípust különített el: falu alatt a jelentős méretű (egy hektárt meghaladó területű) és intenzív felszíni leletanyaggal rendelkező településeket érti, ahol általában a templom maradványai is felfedezhetők; szállás (kistelep) névvel illeti a fél hektár körüli területű, felszíni leletanyaggal bíró lelőhelyeket, amelyek elkülönülten, a többi hasonló korú teleptől nagyobb távolságra helyezkednek el; telepnek pedig azokat nevezi, amelyek a két előző típus egyikébe sem sorolhatók be.¹²⁹³ Ezt figyelembe véve az általunk vizsgált területen a méret alapján szinte alig találni olyan lelőhelyet, ami ne a falu kategóriába tartozna. Még a legkisebbek is – pl. Jászfényszaru–Virág utcától D-re II. (93411), Jászfényszaru–Galsa-torkolat, Tamusok hídjá (44153) – 0,8–0,9 ha körüli mérettel rendelkeznek. Ugyanakkor az Árpád-korban már biztosan létező templomos helyből – mint fentebb említettük – jóval kevesebbet, mindössze 7-et ismerünk, ami alapján templommal nem rendelkező kisebb telepek, szállások jelenlétével is számolnunk kell.¹²⁹⁴ A Békés megyei vagy a Duna-Tisza közti homokhátságnál tapasztalt példához képest itt a templomos helyek körüli, kisebb méretű településekből álló „gyűrűket”¹²⁹⁵ sem lehet igazán kimutatni, egyedül Jászfényszaru belterületétől északkeletre látható némi csoportosulás a templom tágabb környezetében. Ez részben nyilván abból ered, hogy feltehetően korántsem ismerjük az összes templomos helyet, illetve az ezek körüli egykori településeket. Az egyes telepnyomok általában kis távolságra helyezkednek el egymástól. Még ha a távolabb lévő lelőhelyeket vesszük is figyelembe, a „következő” település akkor is legfeljebb 5–6 km-rel arrébb található, de a 1,5–3 km a jellemző. Összességében sűrűnek, de kissé aránytalannak látjuk az Árpád-kori települések eloszlását az északnyugat-jászsági mikrorégióban. Az Árpád-kori lelőhelyeket a korábbi vízrajzi viszonyokat ábrázoló térképre vetítve szembevetve, hogy az egykori megtelepedések többnyire követik a vízfolyásokat, valamint a vízjárta területek széleit (214. kép). A Jászságot jellemző vízrajzi viszonyokból eredően az ártéri gazdálkodás már a török hódoltság előtt kimutatható a területen.¹²⁹⁶ Az állattartásnak kedvező, legeltetésre alkalmas vízjárta területek adta lehetőséget ki is használták az egykori lakosok, ahogy ezt az Árpád-kor tekintetében leginkább a települések területén található állatcsontok, valamint az állattartásra utaló objektumok alapján is érzékelhetjük.

¹²⁹⁰ BÁLINT 2007, 105.

¹²⁹¹ RÁCZ 2019, 150.

¹²⁹² A dolgozatban tárgyalt lelőhelyek közül mindössze 5 esetben nem ismert településnyom, csak szórványlelet, templom, temető vagy vár: Jászfényszaru–Kopasz-domb (44145), Jászágó–Csány határa (42245), Jászberény–Ferences udvar (31807), Jászberény–Négyszállási iskola (–), Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033). Azonban mivel feltehetően ezek a leletek, jelenségek sem önmagukban álltak, hanem a környezetükben település is valószínűsíthető, a különböző típusú lelőhelyeket nem jelöljük és tárgyaljuk külön.

¹²⁹³ JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 637.

¹²⁹⁴ A felszíni leletek intenzitásán alapuló elkülönítés jelen esetben nem lehetséges, mivel annyira eltérő minőségben és sokféle módon kerültek elő a vizsgált lelőhelyek leletanyagai, hogy összevetésük torzítaná az ezek alapján kirajzolódó képet. Egy ilyen jellegű összehasonlításhoz mindenképp újabb terepbejárásokra lenne szükség. Az újabban felfedezett Jászfényszaru–Kiss-tanya lelőhely esetében például elég szórványosan jelentkeztek a leletek, ami alapján minden bizonnyal tanya-szerű települések is előfordulnak az adott területen.

¹²⁹⁵ BÁLINT 2007, 102; JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013, 639.

¹²⁹⁶ NEMES 1981, 44. A lelőhelyek Fodor Ferenc által készített, illetve a 3. fejezetben bemutatott, EOVS/EOTR/szelvényekre vetített térképeit összevetve, egy-két esetben némi eltérés tapasztalható az előbbi térkép georeferálásának kisebb-nagyobb pontatlansága miatt.

Ugyanakkor az Árpád-kori települések elhelyezkedését illetően az is megfigyelhető, hogy a vizsgált terület középső részén hiányoznak a lelőhelyek – nem csupán a 11–13. század, de a későbbi időszak esetében is. Kérdéses, hogy a lelőhelykoncentrációk, illetve a lelőhelymentes részek milyen mértékben állnak összefüggésben a természeti, domborzati adottságokkal, valamint az egyes területek kutatottságával.¹²⁹⁷ Szabó János Győző korábban utalt rá, hogy a Jászágó körüli, vízfolyásban szegényebb területeken valószínűleg nem telepedtek meg sűrűbben, de ezek a részek kedveztek az állattartásnak.¹²⁹⁸ A Mikoviny Sámuel által felrajzolt későbbi úthálózat és az Árpád-kori lelőhelyek egymáshoz való viszonyát vizsgálva néhány esetben az tapasztaljuk, hogy az adott település az útvonal mentén,¹²⁹⁹ vagy az utak csomópontjában, illetve ahhoz közel helyezkedik el (215. kép).¹³⁰⁰ Ezek alapján feltételezhető, hogy a későbbi útvonalaknak legalább egy része már korábban is létezett.

A honfoglaló magyarok leszármazottai által létrehozott települések hálózata a 11. századtól kezdődően épült ki a Jászság területén.¹³⁰¹ A 11. század második felének belpolitikai eseményei a vizsgált területen is érzékelhetők voltak, legalábbis erre utalhatnak az ekkor elrejtett éremleletek, melyeket Jászberény–Andriska-dűlő lelőhelyről, illetve Jászberény határából ismerünk. Az országos viszonylatban is jelentős borsóhalmi lelet alapján az is jól látszik, hogy számolhatunk jómódú személyekkel, családokkal az adott időszakban.¹³⁰²

Az Északnyugat-Jászságban eddig viszonylag kevés olyan korai településről tudunk, amely a tatárjárást feltehetően nem érte meg, mivel egyelőre nem rendelkezünk a 13. század közepénél későbbi adattal az adott településre vonatkozóan. Ezek között említhető például Jászberény–Kövér-tanya I. (86167) és Jászfelsőszentgyörgy–Lucskos rét (36099). Több olyan települést ismerünk, amelyek a tatárjárás időszakáig léteztek, azonban vagy ennek következtében, vagy a 13. század második felében megfigyelhető belső migráció következtében megszűntek létezni (217. kép). Erre lehet példa többek között a Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167), illetve a Jászberény–Négyszállás II. (28379) lelőhelyen ismert Árpád-kori település. Több esetben megfigyelhető, hogy a tatárjárást követően is tovább élt vagy újra megjelent a lakosság a területen, ezeket a településeket a 6.2 fejezetben tárgyaljuk.

---

¹²⁹⁷ A vizsgált terület középső, nagyjából a Csörsz-árokától délre eső részén egyébként is kevesebb lelőhely ismert. Ezen a kb. 49 km²-es területen jelenleg mindössze egy lelőhelyről van tudomásunk.

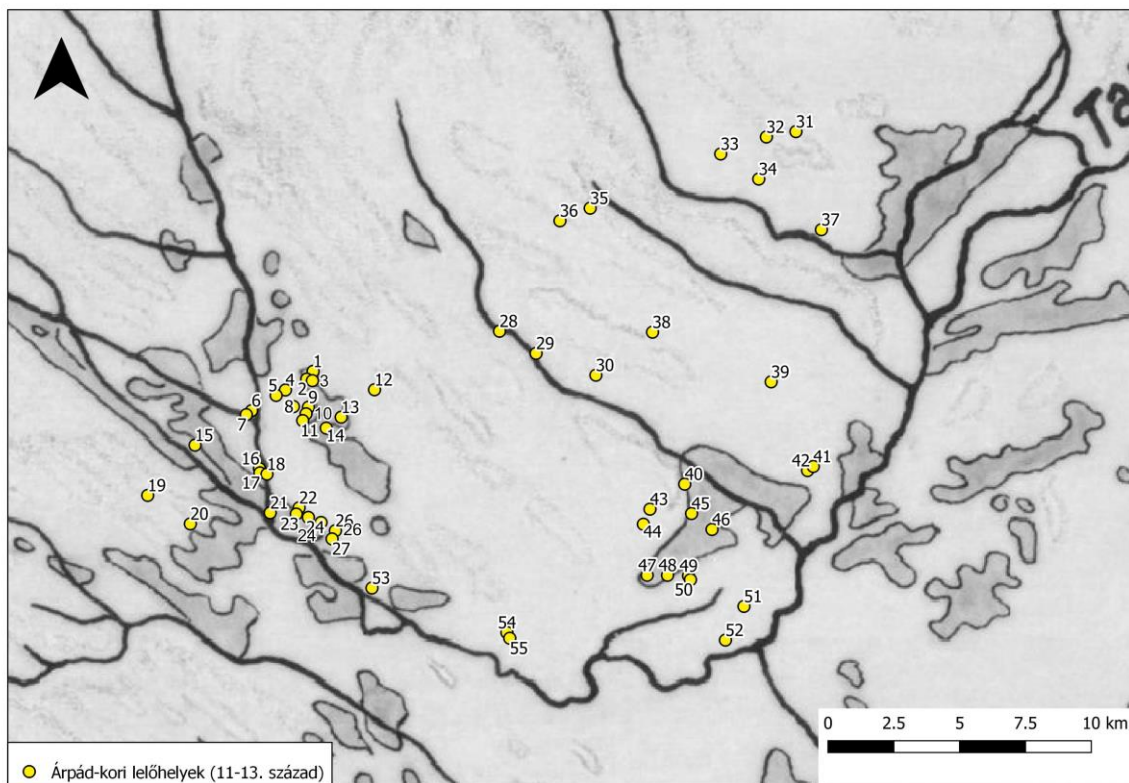
¹²⁹⁸ SZABÓ 1984, 54.

¹²⁹⁹ Többek között Jászfényszaru–Béke Tsz. (81341), Jászfényszaru–Szeméttelap I. (69787), Jászfényszaru–Kiss-tanya (új lelőhely), Jászfényszaru–Cserhádi tanyák (69755), Jászfényszaru–Szegek–Népi dombok (69855), Jászfényszaru–Újszőlők–Szőlőkalja II. (69737), Jászárokszállás–Kopasz-domb (72143), Jászárokszállás–Tó-sor-dűlő (66792).

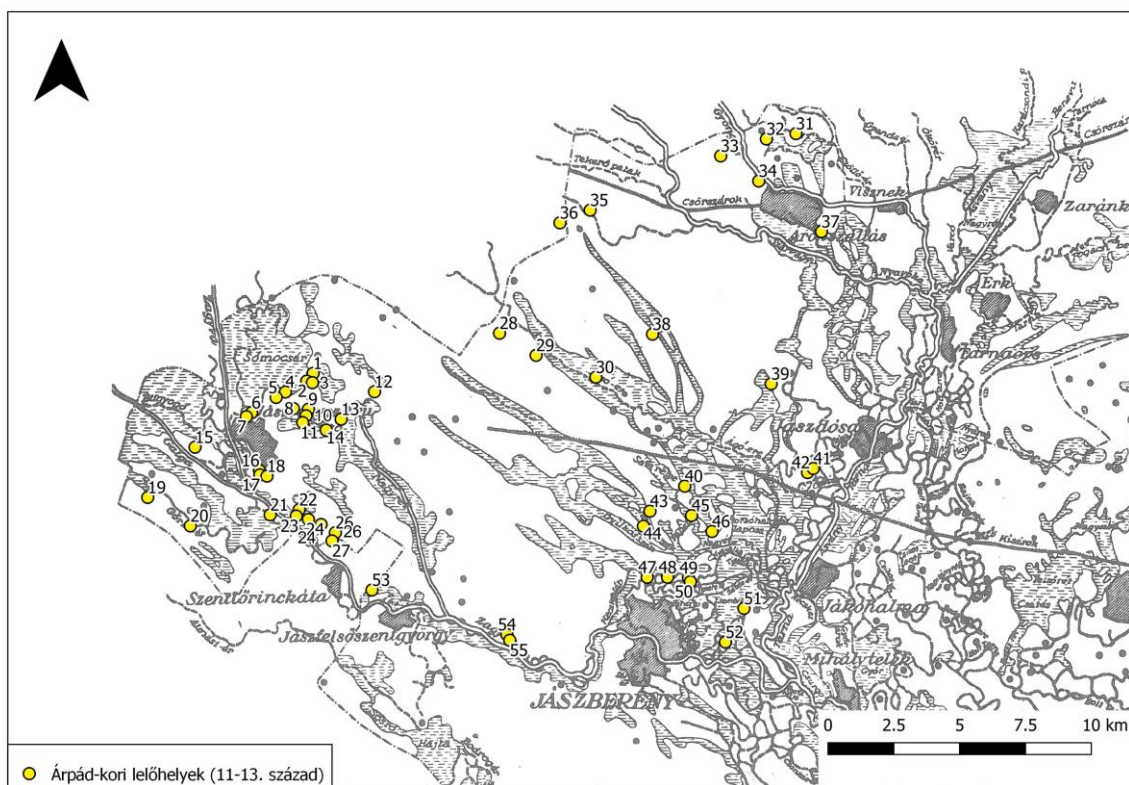
¹³⁰⁰ Erre példa Jászdózsa–Kápolnahalom (17035) és Jászágó–Csány határa (42245) – habár utóbbi lelőhelyről csak szóróványlelet ismert.

¹³⁰¹ SELMECZI 2011b, 56.

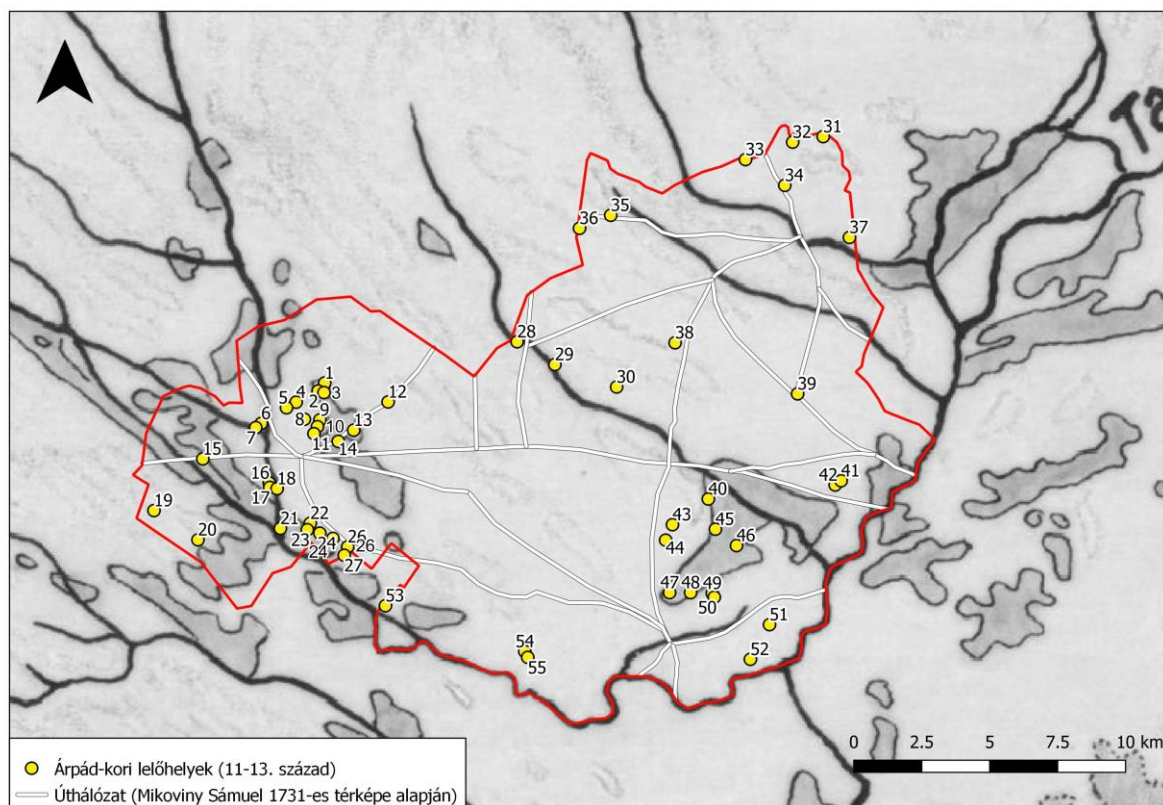
¹³⁰² LANGÓ 2006, 89, 251. jegyzet.

213. kép: Árpád-kori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete, Budapest 1938.)

214. kép: Az Árpád-kori lelőhelyek és a vízfolyások, illetve vízjárta területek viszonya
(A térkép alapja: FODOR 1942, 2. sz. melléklet)

215. kép: Az Árpád-kori települések és a későbbi úthálózat viszonya

(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízházi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623)

A térképeken (213. kép; 214. kép; 215. kép) jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Vontatóhalom I–II. (69623; 69627), 2. Jászfényszaru–Barátok tava (69637), 3. Jászfényszaru–Vontatóhalom III. (69635), 4. Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja (55303), 5. Jászfényszaru–Őszölő I–II. (69639; 69641), 6. Jászfényszaru–Kaji part (69823), 7. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), 8. Jászfényszaru–Béke TSz. (73849), 9. Jászfényszaru–Gyékényes II. (73157), 10. Jászfényszaru–Gyékényes 4. (73853), 11. Jászfényszaru–Gyékényes 5. (93407), 12. Jászfényszaru–Kiss-tanya (új lelőhely); 13. Jászfényszaru–Béke TSz. (81341), 14. Jászfényszaru–Szeméttelap I. (69787), 15. Jászfényszaru–Cserhádi tanyák (69755), 16. Jászfényszaru–Virág utcától D-re I. (93409), 17. Jászfényszaru–Virág utcától D-re III. (93413), 18. Jászfényszaru–Virág utcától D-re II. (93411), 19. Jászfényszaru–Boldogi határ (69985), 20. Jászfényszaru–Kórés-Hosszúhát II. (69835), 21. Jászfényszaru–Csonthalom tanyák I. (69765), 22. Jászfényszaru–Virágoshalom I. (69741), 23. Jászfényszaru–Újszőlő II. (69785), 24. Jászfényszaru–Kopasz-domb (44145), 25. Jászfényszaru–Szegek-Népi dombok (69855), 26. Jászfényszaru–Újszőlők-Szölőkalja II. (69737), 27. Jászfényszaru–Újszőlők-Szölőkalja I. (69735), 28. Jászágó–Csány határa (42245), 29. Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167), 30. Jászágó–Ágói-rét-dűlő II. (49238), 31. Jászárokszállás–Jászérpart (–), 32. Jászárokszállás–Belső szőlő II. / Szent Ilona-dűlő (65644), 33. Jászárokszállás–Szilfa-lapos dűlő / Szilfa-lapos dűlő II. (39844), 34. Jászárokszállás–Kopasz-domb (72143), 35. Jászárokszállás–Tó-sor-dűlő (66792), 36. Jászárokszállás–Bika-rét-dűlő (66790), 37. Jászárokszállás–Hegyes-hát (73159), 38. Jászárokszállás–Gyerok-part (93885), 39. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), 40. Jászberény–Négyszállási iskola (–), 41. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 42. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 43. Jászberény–Sertés telep (54216), 44. Jászberény–Kis Gyilkos-csatorna É-i partja (54218), 45. Jászberény–Andriska-dűlő (új lelőhely), 46. Jászberény–Vass-tanya (új lelőhely), 47. Jászberény–Kövértanya I. (86167), 48. Jászberény–Muhari-tanya (25504), 49. Jászberény–Barna-tanya (35662), 50. Jászberény–Hányás-híd (35707), 51. Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely), 52. Jászberény–Necső II. (80343), 53. Jászfelsőszentgyörgy–Lucskos-rét (36099), 54. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328), 55. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033)

Az Árpád-korban létező településeknek csupán egy kis részét tudjuk azonosítani az írott forrásokban említett helységekkel, azonban ezek neve is többnyire később tűnik fel az oklevelekben ahhoz képest, hogy régészetileg mikortól adatolt a település létezése. Kerekudvar másnéven Tyukod területét a Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328) és a Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033) lelőhelyek jelzik. Ezzel kapcsolatban az első adatunk, hogy Kerekudvart IV. Béla király Kátai Péter ételhordó-mesternek adta.¹³⁰³ Szintén korán találkozhatunk a Jászdózsa–Kápolnahalom (17035) lelőhellyel azonosítható Hajóhalom nevével az 1271-es országgyűléshez kapcsolódóan.¹³⁰⁴ Az Árpád-kori Barasót – amely azonos a későbbi Borsóhalmával, melynek helyére talán a Jászberény–Borsóhalma (25458) lelőhelyen feltárt középkori ház utal – 1331-ben említik először mint Kerekudvar határosát.¹³⁰⁵ Az egykori település azonosítása egyelőre kérdéses. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825) Szentkozmadamján emlékeit foglalja magába, ami a 15. században jelenik meg az oklevelekben.¹³⁰⁶ A Jászberény–Zsombékos (58870) és Jászberény–Necsőegyháza (új lelőhely) régészeti lelőhely formájában megmaradt Necsőegyházát is csak 1449-ben említik *praedium*ként.¹³⁰⁷

6.1.2. Az Északnyugat-Jászság kapcsolatrendszere az Árpád-korban

A Jászság középkori településhálózatát vizsgálva azt látjuk, hogy az adott területen élők szoros kapcsolatot tartottak fenn a mai Pest és Heves megye területén élő közösségekkel, s ez esetenként már a 10. századtól megfigyelhető.¹³⁰⁸ Talán az ország északkeleti és pesti területeivel való kapcsolatra utalhat az is, hogy a most vizsgált területről ismert régészeti objektumok és leletek párhuzamait gyakran az említett régiókban leljük meg. Utóbbi összevetés szempontjából szerencsés körülmény, hogy épp a Pesti-síkság, illetve Északkelet-Magyarország középkori településeiről jelent meg egy-egy kötet a közelmúltban.¹³⁰⁹ Ezek mellett a mai Budapest területén feltárt, 12–13. századi Kána is jó referencia anyagként szolgál.¹³¹⁰ A most vizsgált északnyugat-jászsági terület a két nagyobb régió között helyezkedik el, s mindkettő vonatkozásában lehet azonosságokat felfedezni az objektumok és a kerámiaanyag esetében. Természetesen azzal is számolnunk kell, hogy bizonyos jellegzetességek – így pl. a fehér kerámia megjelenése, a házak szerkezeti kialakítása stb. – olykor ezeken a területeken kívül, más lelőhelyeken is megfigyelhetők, – erre a fentebb említett párhuzamok is utalnak –, így ezek egy része inkább korszakos, mintsem területi sajátossággént értékelhető. Azonban az mégis szembetűnő, hogy némely hasonlóságok (pl. a T alaprajzú / téglalap alakú tárológödrös házak, az oldalfalak közepénél és a ház közepén elhelyezett oszlopok alkotta házszerkezet, a kerámiák – különösen a késő Árpád-kori példányok – formai és díszítés béli hasonlóságai) egyszerre és együtt vannak jelen, pontosabban mind az Árpád-kor telepobjektumaiban, mind az anyagi kultúrában tetten érhetők azonosságok, ami már utalhat egyfajta kapcsolatra. Az említett területi egységeket, valamint a feltételezhető kereskedelmi utakat térképre vetítve jól látható, hogy az általunk vizsgált mikrorégió, az Árpád-kori Kána falu, a Rácz Tibor Ákos által vizsgált terület, valamint a Simonyi Erika által tanulmányozott

¹³⁰³ GYÖRFFY 1987, III. 107.

¹³⁰⁴ MNL OL DL-DF 209901; E. K. M. LT. 1 1 1 3, CD V/1. 153; GYÖRFFY 1987, III. 97; SELMECZI 2011g, 82; TIMÁR 2019, II. 404.

¹³⁰⁵ MNL OL DL-DF 2508; GYÖRFFY 1987, 69, 72; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 61, 92; AO XV. 136; SELMECZI 2011a, 24; TIMÁR 2019, I. 214.

¹³⁰⁶ GYÁRFÁS 1883, III. 80.

¹³⁰⁷ MNL OL DL-DF 247963; GYÁRFÁS 1883, III. 622–623; BENEDEK 1997, 311–312; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 20, 147; BAGI 2008, 158; SELMECZI 2011a, 26; TÓTH 2013b, 132; TIMÁR 2019, III. 621. Az oklevél keltezését illetően lásd a 999. lábjegyzetet.

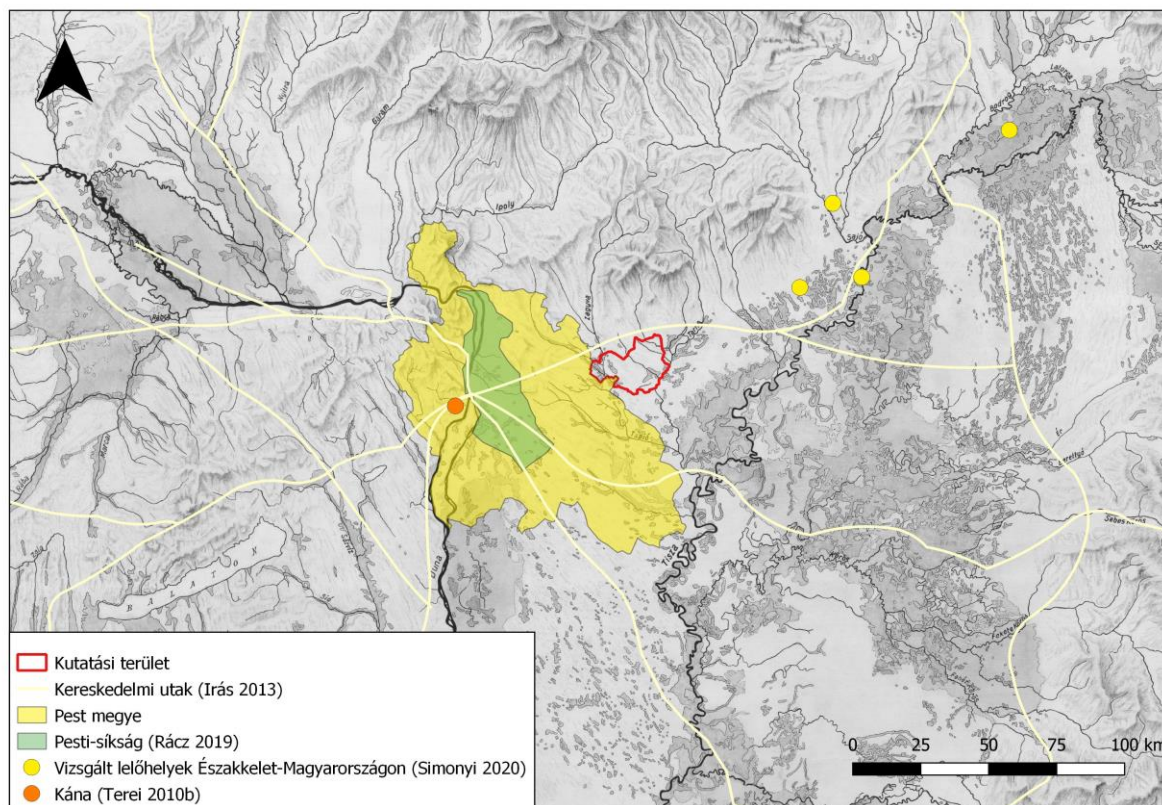
¹³⁰⁸ LANGÓ 2006, 89; LANGÓ 2018, 2.

¹³⁰⁹ RÁCS 2019; SIMONYI 2020.

¹³¹⁰ TEREI 2010a; TEREI 2010b; TEREI 2016.

északkelet-magyarországi lelőhelyek nagyjából a Budát az ország északkeleti részeivel összekötő útvonal mentén, illetve annak környezetében helyezkednek el (216. kép). A kapcsolat ezáltal könnyen létrejöhetett az egyes területi egységek között. Ez a fajta összeköttetés azonban nem kizárólag a kereskedelmi árucikkek, hanem még inkább a különböző építészetben és kerámiaművességben megfigyelhető technológiák, illetve „divatirányzatok” ismeretének közvetítését tette lehetővé.

216. kép: A vizsgált északnyugat-jászsági mikrorégió és a szomszédos területek viszonya (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízirajzi Intézete, Budapest 1938.)

6.2. A tatárjárástól a jász székrendszer kialakulásáig

6.2.1. A tatárjárás hatása és a késő középkori települések

Az 1241–1242 folyamán lezajlott tatárjárás az ország több pontján is pusztítással, veszteségekkel járt mind emberélet, mind a javak és települések viszonylatában. Vitathatatlan, hogy a mongol invázió nyomot hagyott a kollektív emlékezetben is. Ez figyelhető meg többek között Árpád-házi Szent Margit szentté avatási perének tanúinál is, akik esetenként a tatárjáráshoz viszonyítva adták meg életkorukat.¹³¹¹ Nemcsak az írott források számolnak be az ország különböző területeit ért tatár támadásokról, de bizonyos régészeti jelenségek is utalhatnak rájuk: leégett házak, erőszakos halált halt emberek földi maradványai, illetve elrejtett érem- és kincsleletek vallanak a mongol támadás következményeiről, valamint az előle menekülők sorsáról.¹³¹² Selmeczi László szerint a Jászság területéről jelenleg legalább 48, a

¹³¹¹ ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT SZENTTÉ AVATÁSI PERE LXXVII, LXXX, LXXXII, LXXXIII, CIX. caput – a forráskiadásban 259, 266, 269, 270, 304. oldal). Erre korábban Szűcs Jenő is utalt: SZÜCS 2003, 511.

¹³¹² WOLF 2018, 118–124.

tatárjárás idején elpusztult település nyomait ismerjük.¹³¹³ A támadás egyik mozzanata feltehetően a most vizsgált területet is érintette. Ekkor az északkeleti irányba nyomuló királyi sereg mögötti területeken előjöhettek a lakosok, akiket váratlanul érhetett a vesztes muhi csatából Pest felé menekülőket üldöző tatár csapatok megjelenése.¹³¹⁴ Hogy ezzel a történéssel kapcsolható-e össze, azt egyelőre nem tudjuk, de a 13. században több északnyugat-jászsági Árpád-kori település is megszűnt létezni (217. kép; 218. kép). Azonban a vizsgált területen eddig nem került elő tatárjárás kori kincs- vagy éremlelet,¹³¹⁵ illetve nem tártak még fel olyan, a tatár támadásra utaló nyomokat sem, mint amilyeneket más területekről ismerünk.¹³¹⁶

A tatárjárás során végbement pusztítás mértékéről megoszlanak a vélemények, de az bizonyos, hogy az Alföldet jobban érintette, mint a hegyvidéki területeket.¹³¹⁷ Györffy György szerint az alföldi falvak 40–80%-a esett áldozatul a mongol invázióknak.¹³¹⁸ Szabó István szerint ezt a pusztulási arányt „*nem jelentéktelen mértékben csökkenteni szükséges*”, mivel nem tekinthetünk a 13. század második felében minden pusztafalut a tatárok áldozatának.¹³¹⁹ A korábban feltételezett pusztulás mértéke ma már túlzásnak tartható, és Szűcs Jenő véleménye szerint ez az érték inkább 15–20%-ra becsülhető.¹³²⁰ A Nagykovács térségének vizsgálata során Pálóczi Horváth András 22,1%-os pusztulási arányt mutatott ki. A szomszédos megyék adataival összevetve ez valamivel alacsonyabb, mint az Alföldön átlagosnak mondható számok. Ezt feltehetően az ártéri és mocsaras területek jelentős kiterjedésével lehet magyarázni, mivel ezeken a részekben jobban elrejtőzhetett a helyi lakosság egy támadás alkalmával. A folyó mentén, illetve az ártér peremén létesült Árpád-kori települések többsége a Nagykovács térségében tovább élt a tatárjárást követően.¹³²¹ Az északnyugat-jászsági területen jelenleg ismert 55, az Árpád-korban biztosan létező település közül 7 esetében valószínűsíthető, hogy a tatárjárás vagy a 13. századi belső migráció következtében elpusztult, illetve elnéptelenedett. Eszerint az elpusztult, elnéptelenedett falvak a 11–13. századi településeknek mindössze 12,72%-át teszik ki.

A késő Árpád-kor időszakában a kunok országon belüli mozgása, illetve letelepítésük is hatással lehetett a jászsági területekre.¹³²² A 13. század történelmi eseményeit tekintve meg kell még említenünk a tatárok második bejövételét is, melyről a Képes Krónika számol be. Eszerint a tatárok 1285-ben egészen Pestig jutottak, s felperzselték az érintett területeket.¹³²³ Az újabb kutatási eredmények alapján ekkor két irányból, Erdélyből, illetve az ország északi része felől, az Északi-Kárpátokon át történt a betörés. A két fővezér – Nogaj és Telebuga – által vezetett sereg feldúlta az útjába eső területeket,¹³²⁴ melyek között elhelyezkedésük alapján talán az általunk vizsgált északnyugat-jászsági részeket is érinthették. B. Szabó János véleménye szerint a támadás célja az volt, hogy minél jobban kifosszák a gyengének vélt Magyarországot.¹³²⁵

¹³¹³ SELMECZI 2019, 165.

¹³¹⁴ KRISTÓ 1998, 228; KOVÁCS S. 2007, 20; LANGÓ 2018, 5.

¹³¹⁵ A vizsgált területen tudomásunk szerint (még) nem került elő érem- vagy kincslelet ebből a lelethorizontból, de a közeli Jászdózsza–Jászapáti-határ dülő lelőhelyen 1994-ben napvilágot látott egy 3431 db érméből, 9 db ezüströgből és egy karperec töredékéből álló kincslelet, amit egy sárgásfehér, hullámvonaldiszes palack rejtett (POLGÁR 1997; POLGÁR 1999; POLGÁR 2007).

¹³¹⁶ Példaként a Cegléd határában feltárt 1344. sz. ház kemencéjében elrejtőző emberek földi maradványait említhetjük (GULYÁS 2014).

¹³¹⁷ GYÖRFFY 1987, III. 51; BAGI 2015, 224.

¹³¹⁸ GYÖRFFY 1961, 35.

¹³¹⁹ SZABÓ 1971, 178.

¹³²⁰ SZÜCS 2003, 511.

¹³²¹ PÁLÓCZI HORVÁTH 2021, 152–153.

¹³²² LANGÓ 2018, 5.

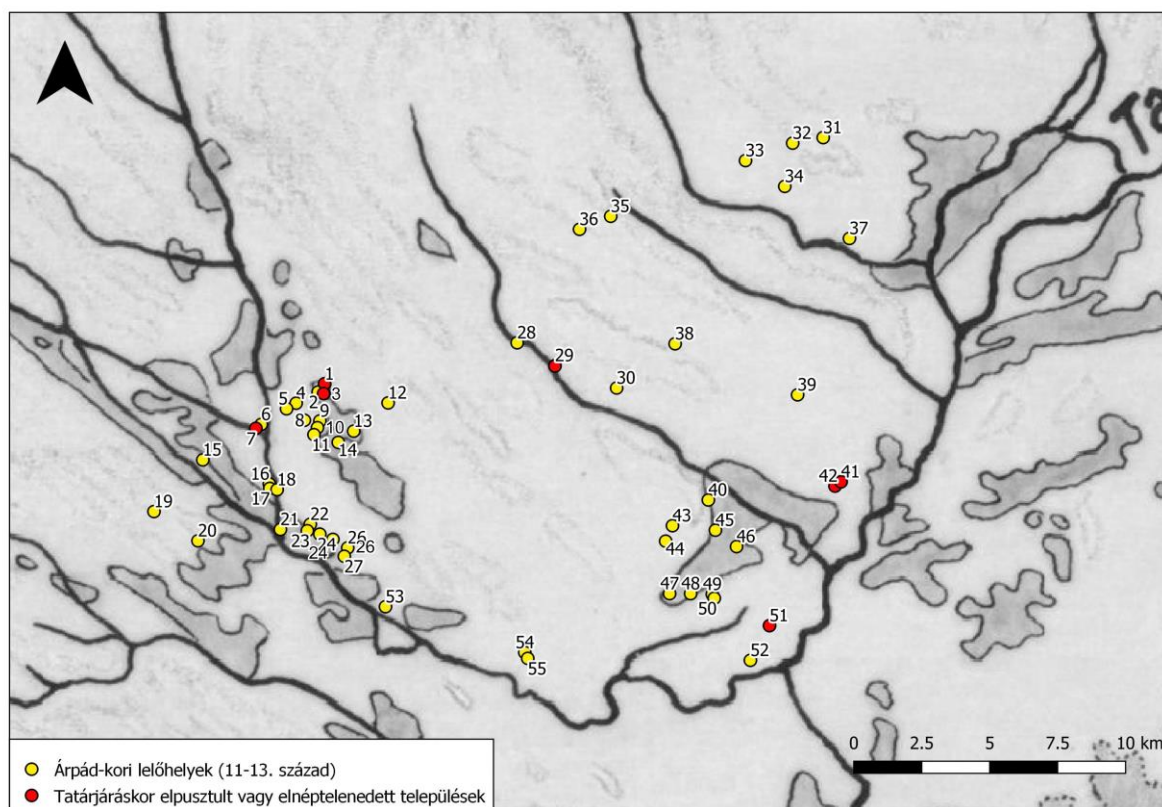
¹³²³ KÉPES KRÓNIKA 182. caput.

¹³²⁴ SZÖCS 2010, 22, 27–28.

¹³²⁵ B. SZABÓ 2016, 183.

Szőcs Tibor szerint is inkább értékelhető ez a támadás egy rablóportyaként, mintsem valami állandó foglalatot megalapozó inváziós kísérletként, s végül a magyarok sikeresen visszaverték a támadást, de a zsákmány és a foglyok egy részét magukkal tudták vinni a kivonuló csapatok.¹³²⁶

A 11–13. század között fennálló települések közül 6 esetében valószínűsíthető, 9 esetében lehetséges folytonosság látszik a késő középkor viszonylatában. Ha csak az előbbi 6-ot vesszük figyelembe, akkor a korábbi települések 10,9%-a, amennyiben a lehetséges 9-et is hozzáadjuk, akkor 27,27%-a élte túl a tatárjárás időszakát.¹³²⁷ 16 lelőhely esetében – az összes biztosan késő középkori lelőhely 43,24%-a – vagy nincs Árpád-kori előzmény és újonnan jött létre a település a 14. században – esetleg később –, vagy pedig hiátussal követi az előzményeket a késő középkori periódus.

217. kép: Árpád-kori, illetve a tatárjárás idején elpusztult vagy elnéptelenedett települések az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete, Budapest 1938.)

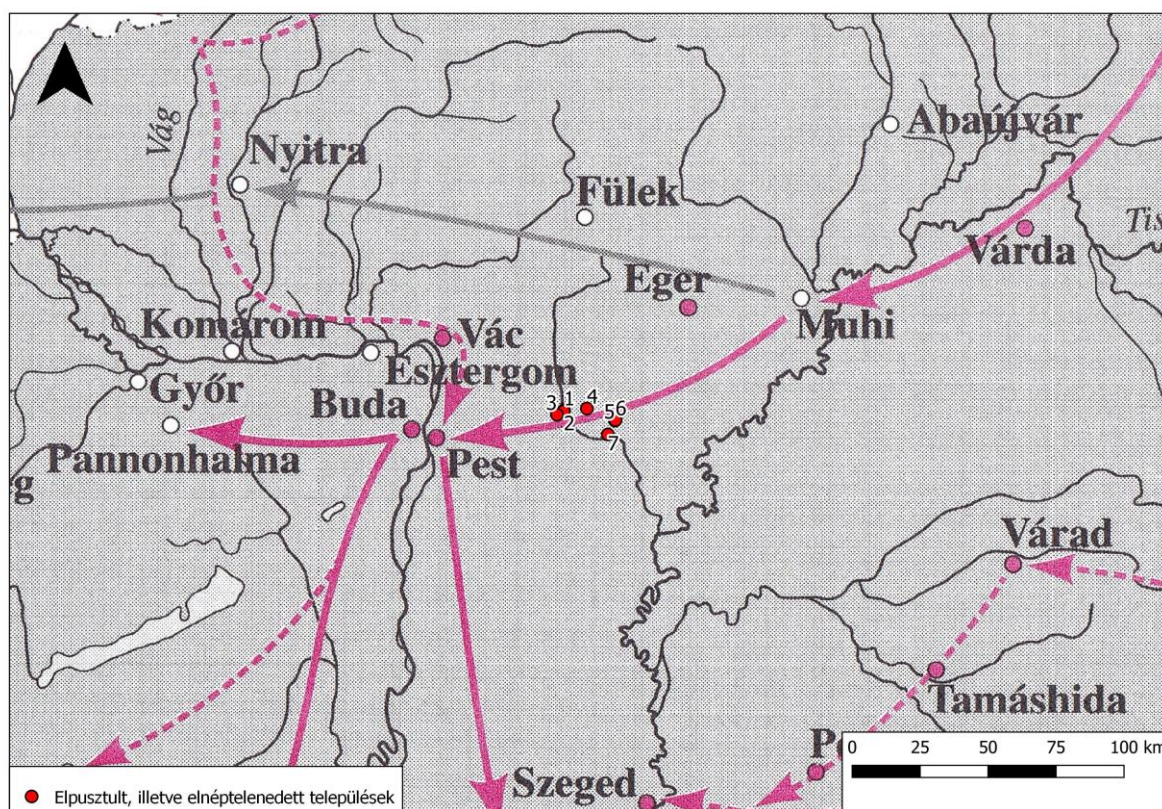
A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Vontatóhalom I–II. (69623; 69627), 2. Jászfényszaru–Barátok tava (69637), 3. Jászfényszaru–Vontatóhalom III. (69635), 4. Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja (55303), 5. Jászfényszaru–Őszőlő I–II. (69639; 69641), 6. Jászfényszaru–Kaji part (69823), 7. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), 8. Jászfényszaru–Béke TSz. (73849), 9. Jászfényszaru–Gyékényes II. (73157), 10. Jászfényszaru–Gyékényes 4. (73853), 11. Jászfényszaru–Gyékényes 5. (93407), 12. Jászfényszaru–Kiss-tanya (új lelőhely); 13. Jászfényszaru–Béke Tsz. (81341), 14. Jászfényszaru–Szeméttelap I. (69787), 15. Jászfényszaru–Cserhádi tanyák (69755), 16. Jászfényszaru–Virág utcától D-re I. (93409), 17. Jászfényszaru–Virág utcától D-re III. (93413), 18. Jászfényszaru–Virág utcától D-re II. (93411), 19. Jászfényszaru–Boldogi határ (69985), 20. Jászfényszaru–Körös-Hosszúhát II. (69835), 21. Jászfényszaru–Csonthalom tanyák I. (69765), 22. Jászfényszaru–Virágoshalom I. (69741), 23. Jászfényszaru–Újszőlő II. (69785), 24. Jászfényszaru–Kopasz-domb (44145), 25. Jászfényszaru–Szegek-Népi dombok (69855), 26. Jászfényszaru–Újszőlők-Szőlőkalja II. (69737), 27.

¹³²⁶ SZÖCS 2010, 23–28.

¹³²⁷ A Nagykunság esetében a települések 10,47%-a pusztult el végleg, és 43,6% a továbbélő települések aránya (PÁLÓCZI HORVÁTH 2021, 151).

Jászfényszaru–Újszőlők-Szőlőkalja I. (69735), 28. Jászágó–Csány határa (42245), 29. Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167), 30. Jászágó–Ágói-rét-dűlő II. (49238), 31. Jászárokszállás–Jászérpart (–), 32. Jászárokszállás–Belső szőlő II. / Szent Ilona-dűlő (65644), 33. Jászárokszállás–Szilfa-lapos dűlő / Szilfa-lapos dűlő II. (39844), 34. Jászárokszállás –Kopasz-domb (72143), 35. Jászárokszállás–Tó-sor-dűlő (66792), 36. Jászárokszállás–Bika-rét-dűlő (66790), 37. Jászárokszállás–Hegyes-hát (73159), 38. Jászárokszállás–Gyerok-part (93885), 39. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), 40. Jászberény–Négyszállási iskola (–), 41. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 42. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 43. Jászberény–Sertés telep (54216), 44. Jászberény–Kis Gyilkos-csatorna É-i partja (54218), 45. Jászberény–Andriska-dűlő (új lelőhely), 46. Jászberény–Vass-tanya (új lelőhely), 47. Jászberény–Kövér-tanya I. (86167), 48. Jászberény–Muhari-tanya (25504), 49. Jászberény–Barna-tanya (35662), 50. Jászberény–Hányás-híd (35707), 51. Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely), 52. Jászberény–Necső II. (80343), 53. Jászfelsőszentgyörgy–Lucskos-rét (36099), 54. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328), 55. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033)

218. kép: Hadmozdulatok a tatárjárás idején, valamint az Északnyugat-Jászság ekkor elpusztult, vagy a 13. század folyamán elnéptelenedett települései (A térkép alapja: KRISTÓ 1998, 229)

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Vontatóhalom I–II. (69623; 69627), 2. Jászfényszaru–Vontatóhalom III. (69635), 3. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), 4. Jászágó–Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167), 5. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 6. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 7. Jászberény–Zsombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely)

A vizsgált területen 37 lelőhely esetében számolhatunk biztosan késő középkori, olykor a kora újkor időszakában is létező településsel, ami a vizsgált lelőhelyek 43,53%-át jelenti (219. kép). Ezek mellett 16 lelőhelynél lehetséges, hogy késő középkori periódussal (is) rendelkezett. Ha csak a biztosan besorolható településeket vesszük figyelembe, akkor jelen tudásunk szerint 17 lelőhellyel (a vizsgált lelőhelyek 21,18%-a) kevesebb létezett a késő középkorban, mint az Árpád-korban. Ahogy a korábbi, úgy a 14–15. századi településhálózat is aránytalanságokat mutat az Északnyugat-Jászságban. Sok településnyom egymáshoz egészen közel, alig 1–1,5 km-re helyezkedik el, míg némelyek szórtabban, 3,5–8 km-es távolságra fekszenek egymástól. A vízfolyások és vízjárta területek településhálózat-formáló ereje ebben az időszakban is

megfigyelhető (220. kép). A késő középkori lelőhelyek esetenként a későbbi utak mentén,¹³²⁸ illetve olykor a csomópontoknál helyezkednek el (221. kép).¹³²⁹ Ezt összevetve az Árpád-kori települések hasonló jellegű elhelyezkedésével, valamint a kora újkori úthálózattal, valószínűsíthető, hogy bizonyos útvonalak már egészen korán kialakultak és több száz éven át nagyjából ugyanott léteztek.¹³³⁰ A lelőhelyek kiterjedése is hasonló képet mutat, mint a korábbi időszakban. A vizsgált területhez tartozó 11 templomos helyből 6 létezett a 14–15/16. század folyamán (222. kép).¹³³¹ Ezek között a legkisebb távolság 3,5 km, a legnagyobb 15,6 km.

A tatárjárást követő időszak vonatkozásában fontos kiemelni a fentebb már említett 1271-es országgyűlést. Ezt ugyanis V. István Hajóhalmon és Hevesen hívta össze a Dunától keletre lakó nemesek számára.¹³³² Ez pedig rámutat, hogy a vizsgált terület bizonyosan nem néptelenedett el teljesen a 13. század második felében. Bizonyos települések – némi helyreállító munkát követően, mint amilyenről például épp az egykori Hajóhalom, Jászdózsa–Kápolnahalom (17035) esetében tudunk a templom vonatkozásában – tovább folytatták életüket. Ezek alapján az is valószínű, hogy a 13. század második felében nem jászok laktak Hajóhalmon. Az eddigi adatokat figyelembe véve feltételezhető, hogy a beköltöző jászok a létező magyar lakta települések közötti üres területeket szállták meg. Ugyan több szállást is létrehoztak, nem alkottak egy összefüggő települési zónát, vagyis a később a Jászság részeként ismert területen a késő középkorban nem kizárólag jászok laktak, hanem számolnunk kell a korábbi helyi lakossággal tovább élésével is. Bár csak a kora újkorból van rá írott adatunk, régészetileg pedig még ennyi fogódzó sem áll rendelkezésünkre, mégsem zárható ki, hogy egyes településeken esetleg a magyarok és a jászok együtt éltek. Jelenlegi ismereteink alapján azonban még nem látjuk lehetségesnek az ezzel kapcsolatban felmerülő – például az etnikai egységek egymáshoz viszonyított arányára, vagy a jász települések régészeti sajátosságaira vonatkozó – kérdések tisztázását.

¹³²⁸ Többek között Jászfényszaru–Szeméttelap (69787), Jászfényszaru–Templom (69679), Jászfényszaru–Kiss-tanya (új lelőhely), Jászfényszaru–Szegek–Népi dombok (69855), Jászárokszállás–Kopasz-domb II. (77409), Jászárokszállás–Móczár-tanya (78343), Jászberény–Nyavalyka-part (35712).

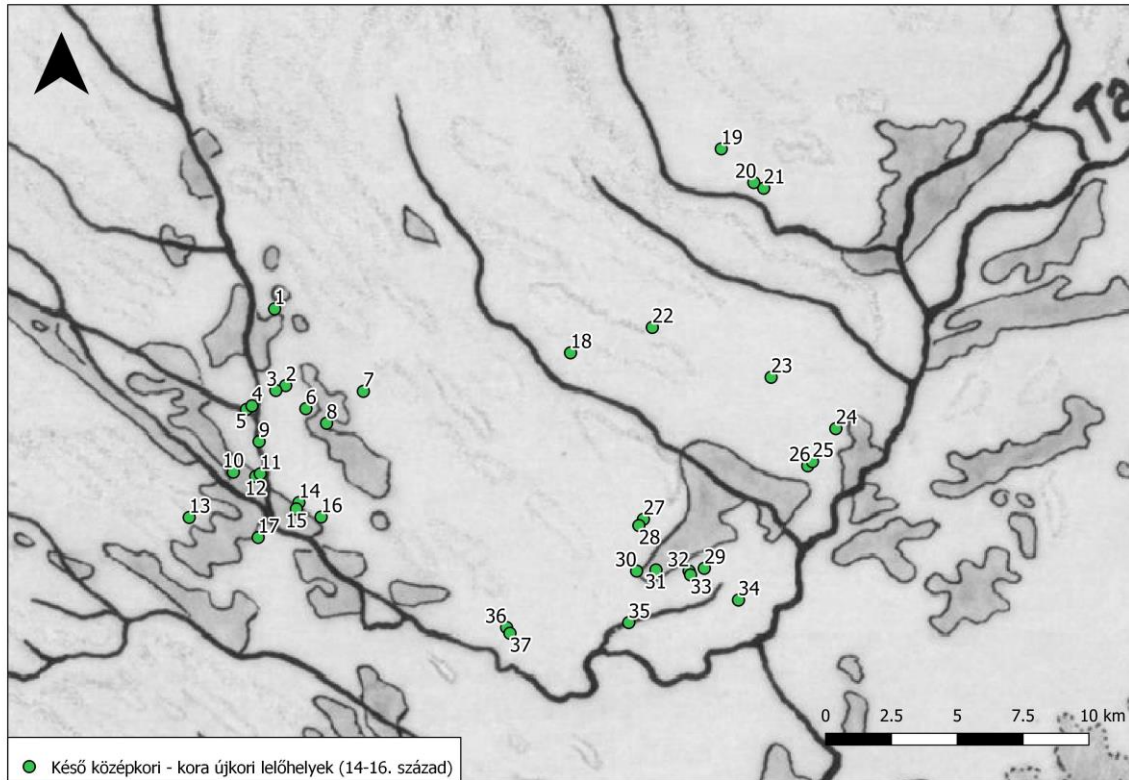
¹³²⁹ Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), Jászdózsa–Községi temető (65936).

¹³³⁰ A mai úthálózat a fő irányokat és csomópontokat tekintve helyenként hasonlóságot mutat – például a Jászberényt és Jászfényszarut, vagy a Jászberényt és Jászfényszarut összekötő szakaszokon –, de többnyire az tapasztalható, hogy a jelenleg használt útvonalak többé-kevésbé áthelyeződtek a középkori és kora újkori állapothoz képest.

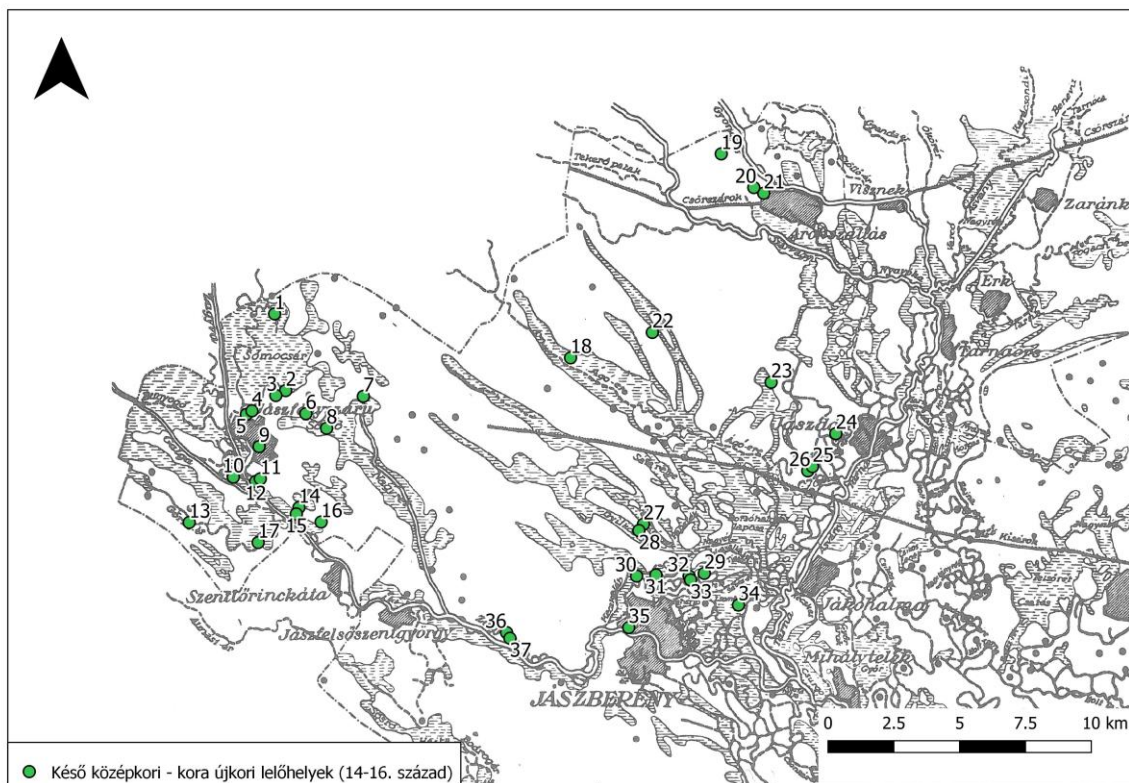
¹³³¹ Ezek közül a Jászberény–Négyszállás II. (28379) lelőhelyen feltárt második templom megszűnésének – és ezáltal a késő középkori fennállásának – ideje kérdéses. Jelen munkánkban nem tárgyaltuk és a térképen nem jelöltük Jászberény plébániatemplomát, melynek előzménye, illetve eredeti építési ideje is kérdéses. A mai plébániatemplom területén régészeti lelőhelyet jelenleg nem ismerünk, újabb, a templom épületét és környékét célzó kutatásokra lenne szükség ahhoz, hogy tisztázható legyen az 1472-ben már létező és a mai plébániatemplom viszonya – mind térbeli elhelyezkedés, mind pedig kronológia szempontjából. A szakirodalom alapján még az sem egyértelmű, hogy a mai plébániatemplom alatt kereshető-e egy korábbi templom maradványa, vagy esetleg maga a ma is álló épület bír-e késő középkori részekkel. Sáros András szerint, a Gföller Jakab által az 1772. évi földrendést követő újjáépítés céljából készített tervrajzon szereplő korábbi falak egy 14. századi gótikus stílusú templom maradványait jelzik, amelyek ezek szerint valóban a mai templom helyén lehetnek (SÁROS 2002, 16–17). Ezt egy hiteles falkutatás, illetve régészeti feltárás tudná igazolni vagy cáfolni. Ehhez kapcsolódóan lásd még az 5. fejezetben a *Berény / Berényszállás / Jászberény* alfejezetet.

¹³³² MNL OL DL-DF 209901; E. K. M. LT. 1 1 1 3, CD V/1. 153; GYÖRFFY 1987, III. 97; SELMECZI 2011g, 82; TIMÁR 2019, II. 404.

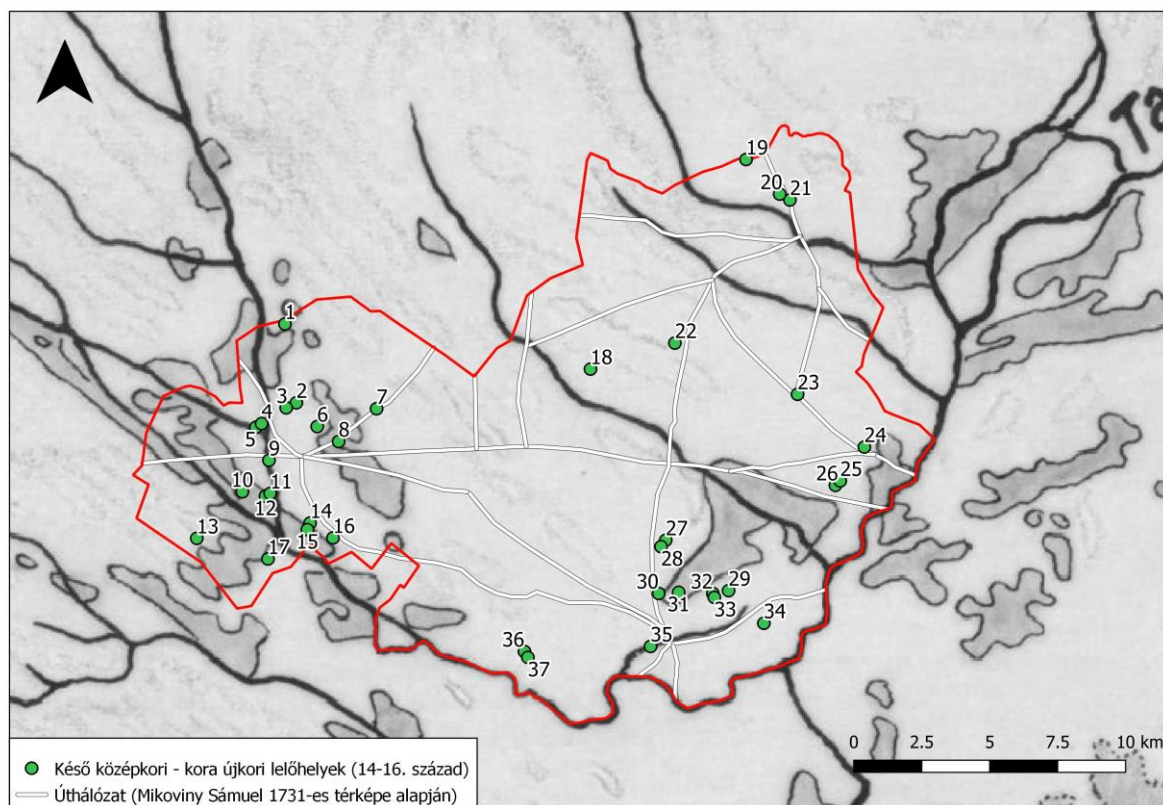

219. kép: Késő középkori és kora újkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete, Budapest 1938.)

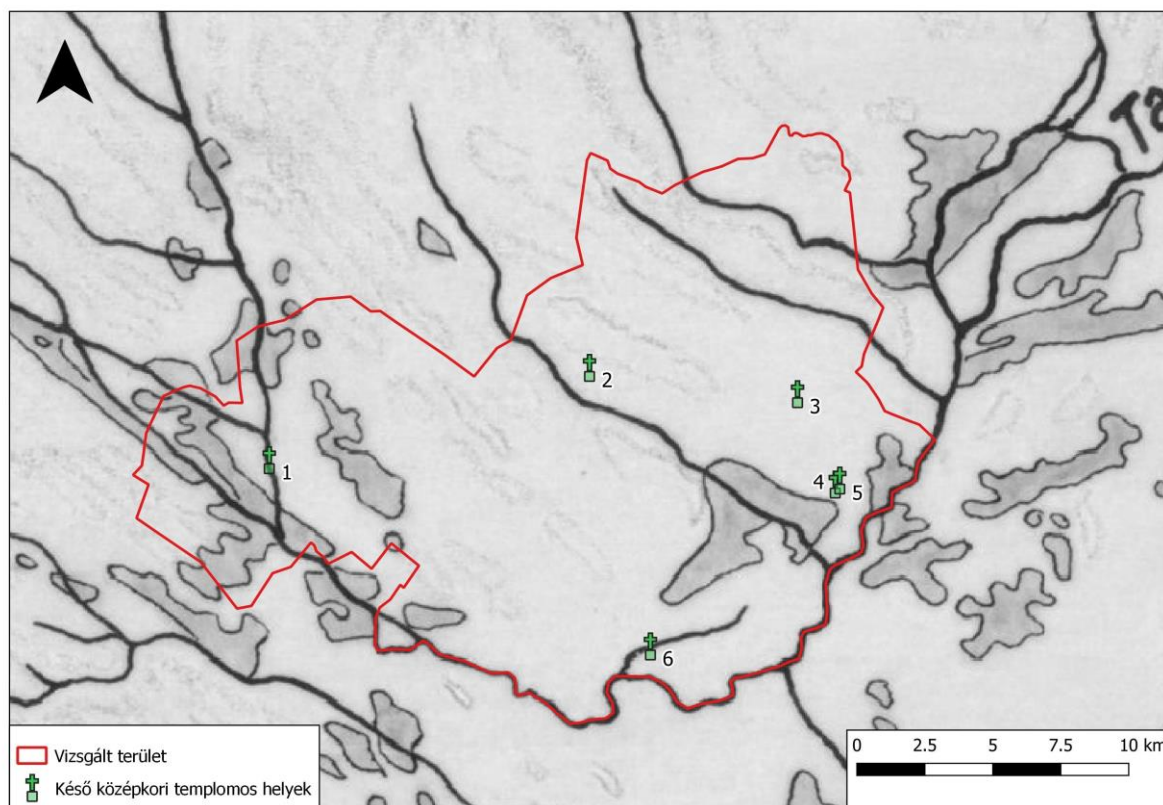
220. kép: A késő középkori és kora újkori lelőhelyek, illetve a vízfolyások és vízjárta területek viszonya
(A térkép alapja: FODOR 1942, 2. sz. melléklet)

221. kép: A késő középkori és kora újkori lelőhelyek, illetve a későbbi úthálózat viszonya
 (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízházi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623)

A térképeken (219. kép; 220. kép; 221. kép) jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Ludas (69783), 2. Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja (55303), 3. Jászfényszaru–Őszlő I–II. (69639; 69641), 4. Jászfényszaru–Kaji part (69823), 5. Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825), 6. Jászfényszaru–Gyékényes 4. (73853), 7. Jászfényszaru–Kiss-tanya (új lelőhely), 8. Jászfényszaru–Szeméttel (69787), 9. Jászfényszaru–Templom (69679), 10. Jászfényszaru–Sóderbánya melletti dombok (69763), 11. Jászfényszaru–Galga-torkolat, Tamusok hídj II. (44151), 12. Jászfényszaru–Galga-torkolat, Tamusok hídj II. (44153), 13. Jászfényszaru–Kórés-Hosszúhát II. (69835), 14. Jászfényszaru–Virágoshalom I. (69741), 15. Jászfényszaru–Újszölő II. (69785), 16. Jászfényszaru–Szegek-Népi dombok (69855), 17. Jászfényszaru–Csonthalom-dűlő (94855), 18. Jászágó–Középkori Ágó (93883), 19. Jászárokszállás–Szilfa-lapos dűlő / Szilfa-lapos dűlő II. (39844), 20. Jászárokszállás–Kopasz-domb II. (77409), 21. Jászárokszállás–Móczár-tanya (78343), 22. Jászárokszállás–Gyerok-part (93885), 23. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), 24. Jászdózsa–Községi temető (65936), 25. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 26. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 27. Jászberény–Kis Gyilkos-csatorna É-i partja (54218), 28. Jászberény–Kis Gyilkos-csatorna D-i partja (54219), 29. Jászberény–Borsóhalma (25458), 30. Jászberény–Nyavalyka-part (35712), 31. Jászberény–Kövértanya II. (86169), 32. Jászberény–Barna-tanya (35662), 33. Jászberény–Hányás-híd (35707), 34. Jászberény–Zsombékos és Necsőgyháza (58870; új lelőhely), 35. Jászberény–Ferences udvar (31807), 36. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328), 37. Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar (17033)

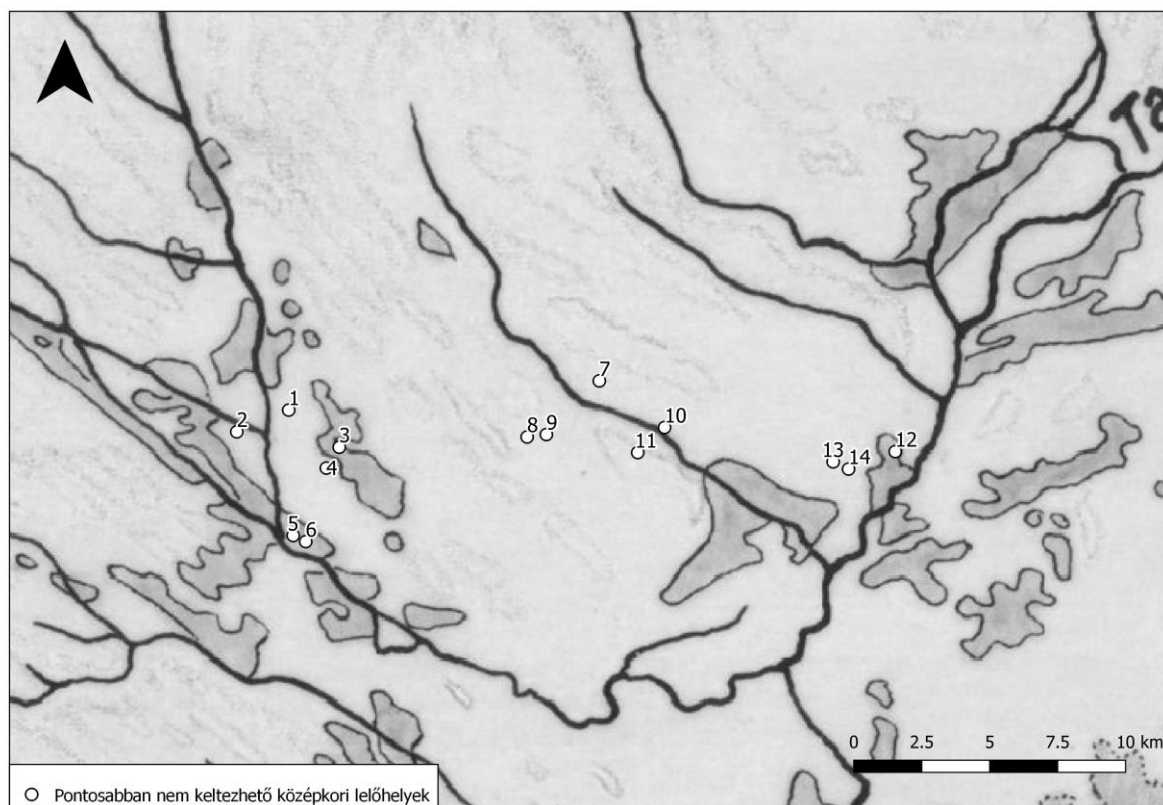

222. kép: Késő középkori templomos helyek az Északnyugat-Jászságban
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Templom (69679), 2. Jászágó–Középkori Ágó (93883), 3. Jászdózsa–Kápolnahalom (17035), 4. Jászberény–Négyszállás II. (28379), 5. Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), 6. Jászberény–Ferences udvar (31807)

Mind az Árpád-kor, mind a késő középkor esetében korlátozza a településhálózat rekonstrukciójának lehetőségét, hogy a lelőhelyek egy részéről csupán annyi információval rendelkezünk, hogy középkori, azonban ennél pontosabb keltezésük egyelőre nem történt meg.¹³³³ Összesen 14 – a vizsgált lelőhelyek 16,47%-a – tartozik az ilyen kérdéses korú, de bizonyosan középkori lelőhelyek közé (223. kép). Jászfényszaru–Kiss-tanya területéről Árpád-kori és késő középkori leletek is előkerültek, de az itt található szétszántott templommaradvány esetében még kérdéses, hogy pontosan mikor állhatott az épület, ezért nem jelöltük a templomos helyeket bemutató térképeken.

¹³³³ Ezekre lehetséges Árpád-kori vagy késő középkori lelőhelyként utaltunk az egyes periódusok esetében részletezett statisztikai megállapításoknál.

223. kép: Pontosabban nem keltezhető középkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízhajzai Intézete, Budapest 1938.)

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Jászfényszaru–Ószőlő III. (94887), 2. Jászfényszaru–Felső-rét (94857), 3. Jászfényszaru–Nagy-Agyagos (76721), 4. Jászfényszaru–Kopasz-Agyagos (94859), 5. Jászfényszaru–Csonthalom tanyák II. (69769), 6. Jászfényszaru–Csonthalom tanyák III. (69771), 7. Jászágó–Ágói-rét-dűlő (49238), 8. Jászágó–URH-torony (49286), 9. Jászágó–Szentgyörgyi út (49301), 10. Jászágó–Ágói-patak III. (49309), 11. Jászágó–Hegyes-halom-dűlő V. (49310), 12. Jászdózsa–Tarna-part (65912), 13. Jászdózsa–Székfolyás / Berényi határ (65928), 14. Jászdózsa–Vermechtől D-re (65884)

A vizsgálatunk tárgyát képező északnyugat-jászsági terület a tatárjárást követően is két vármegye határán terült el: nyugati fele Pest, északkeleti fele Hevesújvár részét képezte. Később délről beékelődött a jászok kiváltságolt területe, amelynek északi része tartozott a most tárgyalt mikrorégióhoz.¹³³⁴ Az országot ért pusztuláson, illetve az Árpád-korra jellemző forrásszegénységen túl talán épp ennek a területi elhelyezkedésnek is „köszönhető”, hogy kevés 11–13. századi írásos adattal rendelkezünk a mai Jászság területére vonatkozóan. A tatárjáras felgyorsította a királyi vármegyeszervezet felbomlását, s ezáltal a társadalom átalakulását is. A 13. századra már állandósultak a jelentős főútvonalak, melyek főként kelet-nyugati irányban haladtak a megye területén, amit a vízrajzi viszonyok tettek indokolttá.¹³³⁵

¹³³⁴ KRISTÓ 1998, hátsó belső borítón látható térkép a 13. századi vármegyékről.

¹³³⁵ BAGI 2015, 224.

6.2.2. A jászok neve, eredete, nyelve, magyarországi betelepülése és jogállása

Az általunk vizsgált északnyugat-jászsági terület középkori településtörténetét tekintve megkerülhetetlen a jászok betelepülésének kérdésköre. Egyes nézetek szerint már a 13. század közepén visszatérő kunokkal együtt jászok is érkeztek hazánk területére, míg más vélemények szerint nagyobb létszámban csak a 14. század folyamán költöztek be.¹³³⁶ Azonban mielőtt a jászok betelepülésének időpontját és körülményeit illető adatokat és véleményeket ismertetnénk, röviden kitérünk a jászok elnevezésére, a magyarországi beköltözés előtt beszélt nyelvére, valamint eredetére.¹³³⁷

A jászok elnevezése és nyelve

Nyelvész nem lévén nem kívánjuk teljes mélységében tárgyalni a népelnevezés és a jászok által beszélt nyelv kérdéskörét, csupán néhány fontosabb kutatástörténeti állomást, megállapítást szeretnénk itt áttekinteni, mivel magunk is – részben a szóismétlést kerülendő – változó elnevezéssel, hol jászként, hol filiszteusként említjük jelen munkában az adott népcsoportot. A jász etnikum legkorábbi előfordulása írott emlékeinkben egy 1323. március 8-ai keltezésű oklevélben érhető tetten.¹³³⁸ Horváth Péter így fogalmaz ezzel kapcsolatban: „*Kúnoktól való megkülönböztetésekről leg első nyom találtatik Robert Károly Királynak fellyebb az 1323. esztendőbeli kiirt Diplomájában [...]*”.¹³³⁹ Ebben a szövegben kontextustól függően *Jazonum* és *Jazones* alakban fordulnak elő. Megjegyzendő, hogy már az 1323-as említés előtt is találkozunk jással, bár nem etnikum szintjén, csupán egy személy nevében. 1318-ban említettek először egy jász nemzetből való (*natione Jazonicae*), Erzsébet nevű asszonyt (224. kép).¹³⁴⁰ Közösségként, mint etnikailag meghatározott csoport, valóban 1323-ban tűnnek fel először az oklevelekben. A korai latin forrásokban szerepeltetett *jazones* / *jazyges* elnevezés miatt a jászok első kutatói úgy vélték, hogy a középkori jászok elődeit a szarmaták jazig törzsében kell keresnünk. A két nép összekapcsolása a 17. századtól kezdődően vált általánossá, és egészen a 18. század végéig szilárdan tartotta magát ez a nézet.¹³⁴¹ Többek szerint a jászok eredeti neve latinul *Jassones*, amit az *íjász* vagy *jász* szóval hoztak kapcsolatba.¹³⁴² Ez a nézet a 18. században alakult ki, Melich János feltételelesen Dugonics Andrástól eredeztette.¹³⁴³ Azonban az *íj* szóból történő származtatás tévesnek bizonyult, ahogy a *jász* szó finnugor egyeztetése és a török eredeztetés sem elfogadható.¹³⁴⁴ Egy nem keltezhető, erdélyi oklevélben *Jazini* formában jelennek meg a jászok.¹³⁴⁵ Az adott népcsoport *jazyges* néven történő első említését Melich János Ransanushoz kötötte, de megjegyezte, hogy Ransanus az adott

¹³³⁶ A jászok korai történetével kapcsolatos véleményeket a 19–20. század vonatkozásában Langó Péter ismertette: LANGÓ 2001a. A kérdéssel legutóbb foglalkozott: SELMECZI 2018a, 7–15; WOLF 2018, 128–133; TÖRÖCSIK 2020 – valamennyi további irodalommal.

¹³³⁷ A jászok eredetével, nevével, nyelvével, illetve a magyarországi beköltözést megelőző történetével kapcsolatban a teljesség igénye nélkül lásd JANKÓ 1900, 141–144; MELICH 1912; KÁLMÁN 1916; FODOR 1942, 111–124; SZABÓ 1979, 36–53; LANGÓ 2000b; FEJŐS 2001; SELMECZI 2005a, 9–68; SELMECZI 2011c; SELMECZI 2011d; SELMECZI 2011e; H. TÓTH 2013; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 195–197; TÖRÖCSIK 2014a; ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 426–437 – valamennyi további irodalommal.

¹³³⁸ MNL OL DL-DF 9270, 86611; AO VII. 65; GYÁRFÁS 1883, III. 463–465; ANTAL 1969, 12–13; SELMECZI 2011g, 67–68.

¹³³⁹ HORVÁTH 1823, 114; maga az oklevél: GYÁRFÁS 1883, III. 463–465 – az elveszett eredeti facsimiléjével; AO VII. 65.

¹³⁴⁰ MNL OL DL-DF 29421.

¹³⁴¹ MELICH 1912, 194–195; SELMECZI 2011d, 57.

¹³⁴² HORVÁTH 1823, 109.

¹³⁴³ A több helyen hivatkozott *Jassones* írott alakja azonban Melich János szerint nem található az oklevelekben (MELICH 1912, 194).

¹³⁴⁴ TESZ 1970, II. 264.

¹³⁴⁵ MELICH 1912, 194.

szövegrészletben „*két dolgot zavart össze*”, vagyis nem voltak világos ismeretei a jászokról. Ezzel szemben Schröterus M. Sebestyén tájékozottsága mutatkozik meg 1620-as munkájában, amelyben így írt róluk: „*Jazygum natio inter Hungaros [...] qvos ipsi voce decurtata Jaz vocant*”.¹³⁴⁶ Lamanszkij szerint a *jazyg* név I. Lipót (1657–1705) idején jelent meg és mesterséges elnevezés.¹³⁴⁷ A mai napig többnyire elfogadott Melich János 1912-ben publikált, orosz kutatási eredményeken alapuló megállapítása, miszerint a jász személy- és népnév szláv közvetítéssel került a magyar nyelvbe, s ennek egyes és többes számú alakja (*jász*, *jászi*) az iráni eredetű *as*, *az*, *ászi*, *assi*, *asija* változatokban megjelenő népnévre vezethető vissza.¹³⁴⁸ Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria szerint a jászok három különféle elnevezése (*oszlár* vagy *eszlár*, *varsány*, *jász*) mind az *ās/as* névalakkal hozható összefüggésbe, és az egyes névalakok eltérése a különböző közvetítőkkel, illetve az átvétel eltérő időpontjával magyarázható.¹³⁴⁹ A források az *alan* és az *ās* nevet is alkalmazták a kaukázusi alánokra vonatkozóan, de az nem tisztázott, hogy mi indokolta ezt a kettős névhasználatot.¹³⁵⁰ A két név összefüggését Fejős Barbara vizsgálta a középkori írott források alapján. Nézete szerint nem tartható az a feltevés, hogy az *ās* név a 13. századi forrásokban lép az *alan* név helyére,¹³⁵¹ mivel az *ās* elnevezés már jóval korábban jelen volt. Ugyanakkor a kettős névhasználat már a 9–10. században tetten érhető, de a két népnév egymáshoz való viszonyát csak sejteni lehet. A következő lehetséges magyarázatok merültek fel: az egyik endoním, a másik exoním; ugyanazon népcsoport két törzséről van szó; az egyik pogány, a másik keresztény hitű alán csoportot jelöl.¹³⁵² Kicsit leegyszerűsítve tehát az *ās*-gyök eredetileg a mai oszétok őseit jelölte, akik korán kapcsolatba kerültek a török törzsekkel Dél-Oroszországban.¹³⁵³ Az *ās* népnév etimológiája Sárközy Miklós szerint a mai napig tisztázatlan,¹³⁵⁴ Harmatta János munkája nyomán az óiráni *āsu* 'gyors' szóra vezetik vissza.¹³⁵⁵ Az *ās* népnévvel Agustí Alemany is foglalkozott a könyvében. Megállapítása szerint az *oszét* elnevezés angol megfelelője (*Osssetian*) is orosz eredetű (Осетия, осетин, осетинский), ami a grúz *Oset'i*, *Osi*-ra vezethető vissza. Ezzel egyidőben *Ovset'i* és *Ovsi* forma is előfordul, melyek az *ās* népnév variánsainak tekinthetők. Az *ās* név változataira bőven találunk példákat az arab, mongol, kínai és középkori latin forrásokban. Hasonló módon az ó-orosz krónikák is egy többesszámú népnevet mutatnak (Ясы, ясинъ, яс(ь)ский), amelyben az első magánhangzó lágyult, ahogy a magyar *jász*, *jászok* esetében.¹³⁵⁶ Az arabok, illetve részben a törökök *ās* néven említik az alánokat. Ez az elnevezés a török-tatár nyelvekből került át az oroszba, melyben az *a* kezdőbetű *j*-vé változott, így keletkezett a *jasi* megnevezés. Melich János szerint egyebek mellett a *jász* szó kezdőbetűje, Jászváros orosz elnevezése, valamint Moldva és Besszarábia együttes szláv megnevezése (jász fejedelemség) is bizonyítja, hogy a magyar szó szláv eredetű, vagyis az ó-orosz *jasi* és a magyar *jász* szó egy és ugyanaz. Mindent összegezve a *jász* név leghamarabb a 13. század végén keletkezhetett, és az orosz eredetű délszláv *jasi* átvétele.¹³⁵⁷ Knieszsa István ezzel szemben nem számolt délszláv közvetítéssel, hanem közvetlen orosz átvételként értékelte a népnevet.¹³⁵⁸ Agyagási Klára és Róna-Tas

¹³⁴⁶ MELICH 1912, 194.

¹³⁴⁷ JANKÓ 1900, 143. Az 1899-ben tartott XI. Orosz Archaeologiai Kongresszusról Jankó János számolt be egy közleményben. Ennek keretében ismertette V. J. Lamanszkij előadásának tartalmát is (JANKÓ 1900, 141–144).

¹³⁴⁸ MELICH 1912, 196; BLÉNESSY 1943, 202; TESZ 1970, II. 264; GULYÁS – SZABÓ 2002, 26; H. TÓTH 2013, 124.

¹³⁴⁹ ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 433.

¹³⁵⁰ FEJŐS 2001, 8.

¹³⁵¹ SÁRKÖZY 2020, 93.

¹³⁵² FEJŐS 2001, 12.

¹³⁵³ H. TÓTH 2013, 124.

¹³⁵⁴ SÁRKÖZY 2020, 93.

¹³⁵⁵ HARMATTA 1999, 38–39 id. SÁRKÖZY 2020, 91, 7. jegyzet.

¹³⁵⁶ ALEMANY 2000, 5–7.

¹³⁵⁷ MELICH 1912, 196–199.

¹³⁵⁸ KNIEZSA 1955, 230.

András azóta újabb szempontokra hívta fel a figyelmet a *jász* népnév eredetét illetően, és négy elméleti opciót ismertettek a szó közvetítésére vonatkozóan.¹³⁵⁹ Munkájuk végén megállapították, hogy a magyarság az alánokat a honfoglalás előtt és egészen a tatárjárásig *ász* névvel jelölte, ami régi török közvetítéssel és török többesjellel (*-lar*) került a magyarba. Ezzel szemben a tatárjárás idején megjelenő alánokat *jász* névvel illették, ami szláv közvetítéssel jelent meg a magyar nyelvben. A szláv szó kapcsán a török (*yas, *as) vagy az iráni (*ās*) eredet is lehetséges, de a történeti megfontolások a török közvetítést valószínűsítik, mivel az alánok *ās* neve egyelőre nem mutatható ki a szlávban a 7–8. század előtt.¹³⁶⁰ A *jász* elnevezéssel kapcsolatban még meg kell említenünk az Eszlár, Oszlár helységneveket.¹³⁶¹ Gombocz Zoltán és Németh Gyula már korábban azon az állásponton volt, hogy az Eszlár, Oszlár helységnevek az alánok *ās* nevének *-lar*, *-lär* többesjellel ellátott alakja.¹³⁶² Agyagási Klára és Róna-Tas András a következő módon vezette le az adott helyneveket: alán *ās* → nyugati ótörök *ās+lar* → ősm. *āslar > *Oslar*, illetve *Eszlár*.¹³⁶³ Németh Gyula és H. Tóth Imre is a *jászok* nevét látta az *Eszlár*, *Oszlár* < *Aszlár* helységnevekben.¹³⁶⁴ Újabban Rácz Anita vizsgálta a *jász* – *oszlár* (*eszlár*) elnevezések kapcsolatát.¹³⁶⁵ Ebben a munkájában két, részben a korábbi véleményeket is magába foglaló értelmezési lehetőséget ismertetett: az egyik szerint az *oszlár* / *eszlár* elnevezés a honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott három kabar törzs egyikének megnevezése, valamint az ún. vélt vagy pszeudo törzsnevek egyike is lehetett; a másik nézet szerint inkább népnévként értelmezhető, amely a *jász* népcsoportra vonatkozhat.¹³⁶⁶ Szintén a *jászok* névváltozataként utal az *oszlár* / *eszlár* szavakra Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria.¹³⁶⁷

Későbbi ragadványnak tartható a 14. század közepe és a 18. század közötti időszakban keletkezett oklevelekben és egyéb írott forrásokban a *jászok*ra vonatkozóan használt *philisteus* / *filisteus* elnevezés.¹³⁶⁸ Ezt támogatja az a tény, hogy 1350 előtt nem találkozunk ezzel a megnevezéssel, valamint az is, hogy a későbbi oklevelek mintegy magyarázólag *Philistei seu Jasones* formában utalnak rájuk.¹³⁶⁹ Az 1323-as oklevélben többször is a *jász* népnév latin formáját alkalmazták, míg 1350-ben Becsei Tóttos már *judex philisteorum*-ként, vagyis a *jászok* bírájaként jelenik meg (225. kép).¹³⁷⁰ 1350-től 1741-ig *philistinok*, *phillistazi* vel *jazones* névvel illették őket. A 15. századi oklevelekben következetesen használták a *filiszteus* elnevezést, melynek eredetével kapcsolatban több hipotézis is született, de megbízható módon ma sem tisztázott.¹³⁷¹ Érdemes megjegyezni, hogy nem csupán a *jászok* kapták meg a filiszteus nevet, de ez fordítva is igaz volt: a bibliai filiszteusokat következetesen *jászoknak* nevezték.¹³⁷²

¹³⁵⁹ AGYAGÁSI – RÓNA-TAS 2007, 213–214.

¹³⁶⁰ AGYAGÁSI – RÓNA-TAS 2007, 219.

¹³⁶¹ Az Eszlár és Oszlár helynevek kérdéskörét majd még a *jász* beköltözés időpontjával kapcsolatban is érintjük.

¹³⁶² GOMBOCZ 1938, 79, 83; NÉMETH 1958, 234.

¹³⁶³ AGYAGÁSI – RÓNA-TAS 2007, 219.

¹³⁶⁴ NÉMETH 1958, 234; H. TÓTH 2013, 127.

¹³⁶⁵ RÁCZ A. 2010, 122–125.

¹³⁶⁶ RÁCZ A. 2010, 124.

¹³⁶⁷ ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 433, 436.

¹³⁶⁸ HORVÁTH 1823, 113; JANKÓ 1900, 143; KÁLMÁN 1916, 381.

¹³⁶⁹ KÁLMÁN 1916, 381.

¹³⁷⁰ Az 1350. évi oklevélben, az adott szöveggörnyezetben a *judex philisteorum* megnevezés ablativus formában olvasható és két l betűvel írták (*judice phillisteorum*), de egy l-lel helyes (vö. MNL OL DL-DF 76984; GYÁRFÁS 1883, III. 486). A filiszteus elnevezés legelső okleveles előfordulását korábban 1393-ra tette Melich János, illetve az ő munkája nyomán Györffy György is (MELICH 1912, 194; GYÖRFFY 1990, 59).

¹³⁷¹ MELICH 1912, 195; KÁLMÁN 1916, 381; BLÉNESSY 1943, 201; TESZ 1970, II. 264; TÖRŐCSIK 2014b, 43. Visszaulva a fentebb említett, mára már meghaladott ij–íjász–jász összekapcsolásra érdekes, hogy az egyik nézet szerint a *phillistaei* elnevezés is onnan származik, hogy az írók a „*pfil* (*pfēil*, *nyíl*) szóra gondoltak a *jász* név mondásakor”. Ez utóbbi feltevés sem állja meg a helyét (MELICH 1912, 195–196).

¹³⁷² GYÁRFÁS 1870, I. 287–288; KÁLMÁN 1916, 378; MELICH 1912, 193.

Gyárfás István történeti fejtegetéséből az olvasható ki, hogy a jászok valós leszármazottai a bibliai filiszteusoknak, ezt a feltevést azonban már Kálmán Ödön is kritika alá vonta a filiszteus elnevezéssel foglalkozó munkájában.¹³⁷³ Habár az írott forrásokat figyelembe véve Kálmán Ödön utalt rá, hogy a jászok pogány létével hozható összefüggésbe a bibliai filiszteusokkal való névleges azonosítás, a filiszteus szó magyarázatát illetően az azóta már elvetett etimológiára hivatkozott.¹³⁷⁴ Györffy György úgy vélte, hogy „a *Pilisteus* népnév a »magribita« tudós értelmezése, fordítása.” Felvetette, hogy talán Abú Hamid terjesztette el azt, hogy az alán eredetű mohamedánok és a jászok „magribiták”.¹³⁷⁵ Ez utóbbi hipotézis azonban Langó Péter,¹³⁷⁶ illetve Katona-Kiss Attila munkája¹³⁷⁷ alapján nem állja meg a helyét. Összességében Melich János véleményével értünk egyet, miszerint a jászokat feltehetően pogány mivoltuk miatt illették a filiszteus névvel, utalva ezáltal a hasonló néven említett bibliai népre.¹³⁷⁸ Szenczi Molnár Albert 1611-es kiadású szótára a jász nevet *barbarus hostis*-ként, azaz ’barbár idegen, barbár jövevény’-ként értelmezte,¹³⁷⁹ míg az 1621-es kiadás a filiszteus névvel azonosította.¹³⁸⁰ A fentebb ismertetett névváltozatok ellenére Lamanszkij szerint a nép csak egy nevet ismer, és ez a jász.¹³⁸¹ Az eszlár / oszlár elnevezések jász értelmű szinonim használatára utalhat, hogy ezek hamar eltűntek a magyar nyelvből, míg a jász népnév fennmaradt.¹³⁸² A jász nevet a magyarok adták a hozzánk beköltöző népcsoportnak, mivel ők sosem hívták így magukat.¹³⁸³

¹³⁷³ GYÁRFÁS 1870, I. 6, 28–29, 32, 285, 290. A következtetés-láncolat főbb mozzanatait Kálmán Ödön emelte ki: KÁLMÁN 1916, 378–379.

¹³⁷⁴ KÁLMÁN 1916, 382–383. A filiszteus szó származtatását illetően lásd fentebb az 1371. lábjegyzetet.

¹³⁷⁵ GYÖRFFY 1990, 59.

¹³⁷⁶ LANGÓ 2001c, 330.

¹³⁷⁷ KATONA-KISS 2010, 162–164.

¹³⁷⁸ MELICH 1912, 193.

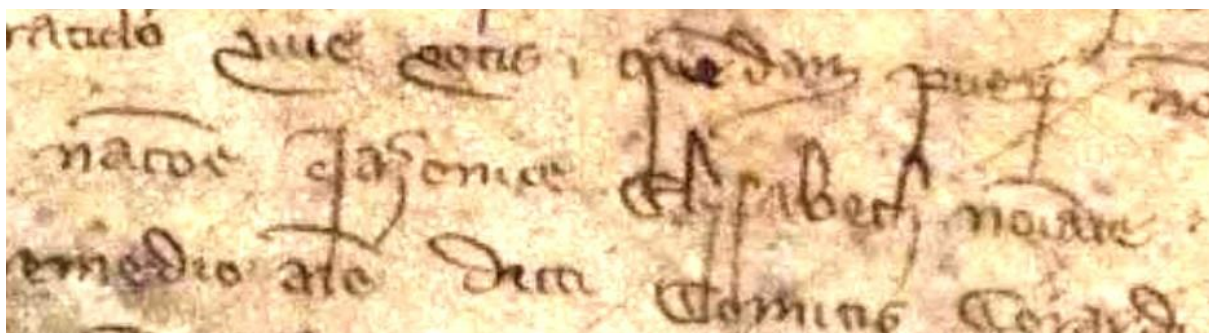
¹³⁷⁹ RÁCZ A. 2010, 124–125; SELMECZI 2011d, 57. A jász *barbarus hostis* és a *barbarischer feind* jelentésű használatára Melich János nem ismert példát. Magát a jelentést bibliai eredetűnek tartotta, és a filiszteus jelentésből származtatta, mivel a bibliai filiszteusok állandó ellenségei voltak Izraelnek (MELICH 1912, 193).

¹³⁸⁰ RÁCZ A. 2010, 124–125; SELMECZI 2011d, 57. A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárának Régi Könyvek Tárában a latin-görög-magyar szótár 1621-es kiadása volt elérhető számunkra (jelzet: RA 4723). A kötet megtekintésekor egy kis érdekességet találtunk: sem a *ias* / *jas* / *jász*, sem a *philisteus* / *filisteus* szó nem szerepelt a nyomtatott kiadványban, csak a jazig kifejezés tűnt fel a következő magyarázattal: „*Jazyges, gum, g. m. pl., iázvyes, Erdely Orságnac regi lakosi.*” Azonban ez nem az általunk keresett jászokra – akiket olykor ugyancsak jazig néven említettek – vonatkoztatható (SZENCZI MOLNÁR 1621, 405). Ugyanakkor azon az oldalon, ahol a *philisteus* kifejezést is vártuk volna, a lap alsó margójára, a bal oldali szöveghasáb alá a következőt írták oda utólag, tintával: „*Philistaus: Jász.*” (226. kép) Ugyanitt, de a jobb oldali szöveghasáb alatt egy görög szó is lejegyzésre került, de ez megegyezik a felette olvasható *philosophor* görög formájával, tehát nincs összefüggésben a jászokra vonatkozó bejegyzéssel (SZENCZI MOLNÁR 1621, 717). A Régi Könyvek Tárában dolgozó szakértők szerint ez a bejegyzés 17. századi lehet, vagyis mondhatni egykorú a kötettel. Felmerül a kérdés, hogy ki és miért írta ide ezt a két szót mint egymásnak értelemben megfelelőt? Talán ebből a kötetből valamilyen nyomdai hiba folytán épp ez a kifejezés maradt ki? A kérdés megválaszolásához mindenképp érdemes lesz megnézni egy másik 1621-es példányt is. Mindenesetre érdekes, hogy bár az eredeti nyomtatott könyvből hiányzott a jászokat jelző kifejezés, valaki elég fontosnak tartotta ahhoz, hogy utólag kiegészítse vele a kiadványt.

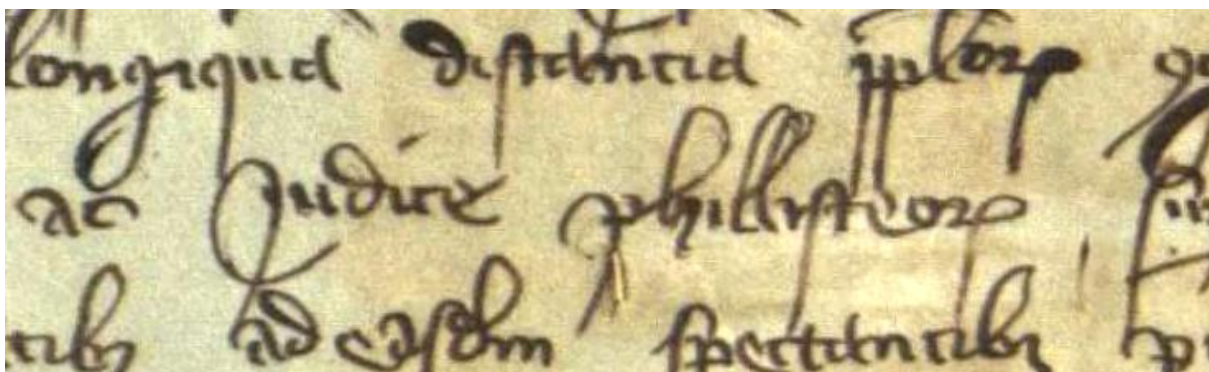
¹³⁸¹ JANKÓ 1900, 143.

¹³⁸² RÁCZ A. 2010, 125.

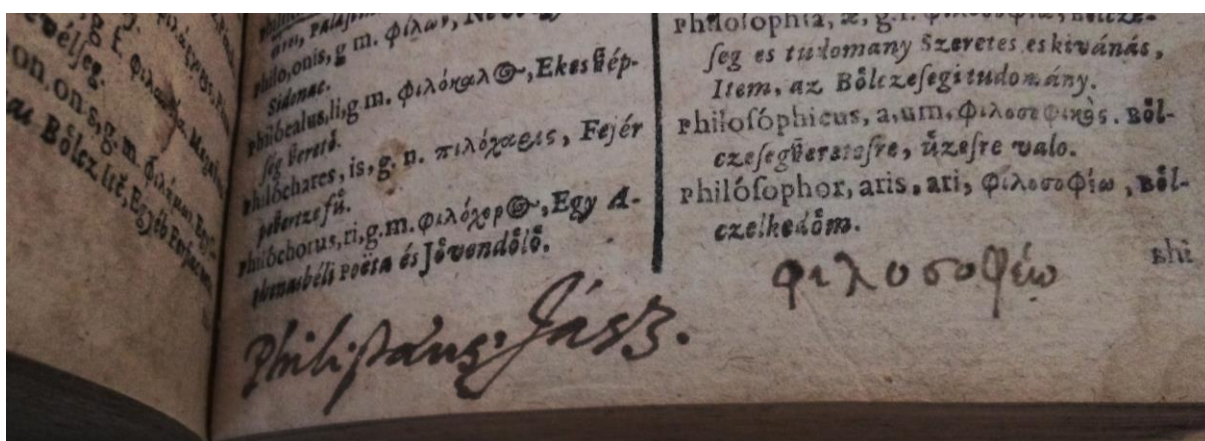
¹³⁸³ MELICH 1912, 199.

224. kép: Jász Erzsébet 1318-as emléke (MNL OL DL-DF 29421)

225. kép: A judice phillisteorum kifejezés az 1350-es oklevélben (MNL OL DL-DF 76984)

226. kép: A tintával írt utólagos bejegyzés Szenczi Molnár Albert 1621-es kiadású szótárában

A magyarországi jászok ugyan a mai napig őrzik szarmata / alán tudatukat, azonban nyelvüket elvesztették.¹³⁸⁴ A jászok egészen Mátyás király koráig biztosan használták az iráni eredetű nyelvüket. Sőt, Georgius Wernherus sziléziai utazó 1543-as adata, Oláh Miklós 1568-as leírása¹³⁸⁵ és Matthias Quad von Kinkelbach holland utazó feljegyzése¹³⁸⁶ alapján a jászok még ekkor, a 16. században is a magyartól eltérő nyelven beszéltek. Azonban Otrókocsi Fóris Ferenc 1693-as munkájában már azt állította, hogy a jászok magyarul beszélnek. A jászok nyelvi asszimilációja tehát a 17. századra befejeződött.¹³⁸⁷

¹³⁸⁴ ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 405.

¹³⁸⁵ ALEMANY 2000, 161–162; H. TÓTH 2013, 130; SÁRKÖZY 2020, 107–108.

¹³⁸⁶ MAKKAY 1997, 32–33 id. ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 436, 1444. jegyzet; SÁRKÖZY 2020, 108.

¹³⁸⁷ ALEMANY 2000, 162; NÉMETH 1958, 236; MÁNDOKY 1993, 35; BASKI 2006, 443–444; SÁRKÖZY 2020, 108. A kunoknál ugyanez a folyamat figyelhető meg: az 1588-ban itt járt Šeyh Ali még arról tudósít, hogy több faluban

A beköltöző jászok nyelvemlékeivel legutóbb Sárközy Miklós foglalkozott egy tanulmányban.¹³⁸⁸ Ebben megállapította, hogy a jász nyelvemlékek kivétel nélkül az iráni, s ezen belül is az északkelet-iráni nyelvekhez köthetők. Továbbá a magyarországi jászok által beszélt nyelv szorosabb rokonságban állt az egykori északkelet-iráni nyelvekkel (alán, szogd, hvárezmi, szaka nyelvek), mint a nyugat-iráni nyelvek közé sorolt középperzsával és párthussal.¹³⁸⁹ A jász nyelvemlékeknek három típusát / csoportját ismerjük: korai alán-jász személynevek, az ún. jász szójegyzék, valamint a Hatvani szandzsák deftereiben feltűnő alán eredetűnek tűnő nevek.¹³⁹⁰ Ahogy a felsorolás mutatja, a jászok alán vagyis iráni eredetűre utal némelyik személyneve is (pl. Larzan filius Zocan, Jwackan filius Furduch, Jakolus filius Keskene stb.), melyek az 1323-as oklevélben megőrződtek. Ezek többsége „nem török, hanem iráni alakú és jellemű”.¹³⁹¹ A 16. századi török nyelvű forrásokban fennmaradt nevek további adatokkal szolgálhatnak, mivel az oszmán-török defterekben szereplő jászszági személyek egy részének vezetékneve sem a magyarból, sem a törökből nem értelmezhető, így talán alán-jász eredetű neveket láthatunk bennük.¹³⁹² A nyelvemlékek közül a legjelentősebb az 1957-ben felfedezett jász szójegyzék (227. kép), ami köszönési formákat, 38 névszót és két birtokos névmást foglal magába.¹³⁹³ A szójegyzéket Németh Gyula vizsgálta részletesen.¹³⁹⁴ A jász-latin-magyar szavakat tartalmazó listát egy 1422. március 3-án Budán kelt oklevél másolatának hátuljára írták,¹³⁹⁵ de kérdéses, hogy az oklevéllel egyidőben készült-e.¹³⁹⁶ Egyes nézetek szerint ez a dokumentum a Pilisben élő jász csoporthoz, illetve az ottani Jászfaluhoz köthető,¹³⁹⁷ míg mások úgy tartják, hogy a mai Jászsággal hozható kapcsolatba.¹³⁹⁸ A szójegyzék valószínűleg gyorsan készült, jól láthatók rajta a szerkesztetlenség jelei, olykor még az író latinsága sem volt tökéletes.¹³⁹⁹

A szójegyzék alapján – amelyben a szavak többsége a nyugati oszét (digor) nyelvjárással mutat szoros kapcsolatot – a jászok az oszétal rokon nyelvet beszéltek, amiben megtalálhatók a kaukázusi nyelvi szubsztárum elemei, amelyek közvetve a hazánkba érkező jászok kaukázusi származási helyére engednek következtetni.¹⁴⁰⁰ Az 1979-es népszámlálás adatai alapján az egykori alánok leszármazottai, a mai oszétok közül 480 ezren egy északkelet iráni nyelven beszélnek, amelynek két dialektusa ismert (digor / nyugat-oszét, iron / kelet-oszét). Habár az iron dialektust használja a többség, a digor jóval archaikusabb, ezért gyakran ezt alkalmazzák az alánok nyelvének rekonstrukciójához.¹⁴⁰¹

---

a helyi lakosok viseletükben és szokásaikban „tatárok”, s közülük többen is „tatáru” beszélnek, vagy ezt a nyelvet is értik. Azonban – ahogy arra többek között Otrókoci Főris Ferenc adatai alapján is következtethetünk – a 17. század végére lezajlott a kunok nyelvi beolvadása a magyarságba (MÁNDOKY 1993, 12–13, 30, 35; BASKI 2006, 441–444).

¹³⁸⁸ SÁRKÖZY 2020.

¹³⁸⁹ SÁRKÖZY 2020, 89, 92.

¹³⁹⁰ Sárközy Miklós tételesen ismertette ezeket: SÁRKÖZY 2020, 95–106.

¹³⁹¹ JANKÓ 1900, 143–144.

¹³⁹² FEKETE 1968, 9–10; SÁRKÖZY 2020, 102.

¹³⁹³ GULYÁS – SZABÓ 2002, 31; SÁRKÖZY 2020, 97.

¹³⁹⁴ NÉMETH 1958; NÉMETH 1959.

¹³⁹⁵ MNL OL DL-DF 103489, 106952; ZsO IX. 236.

¹³⁹⁶ NÉMETH 1958, 240; SÁRKÖZY 2020, 98.

¹³⁹⁷ NÉMETH 1958, 238–239.

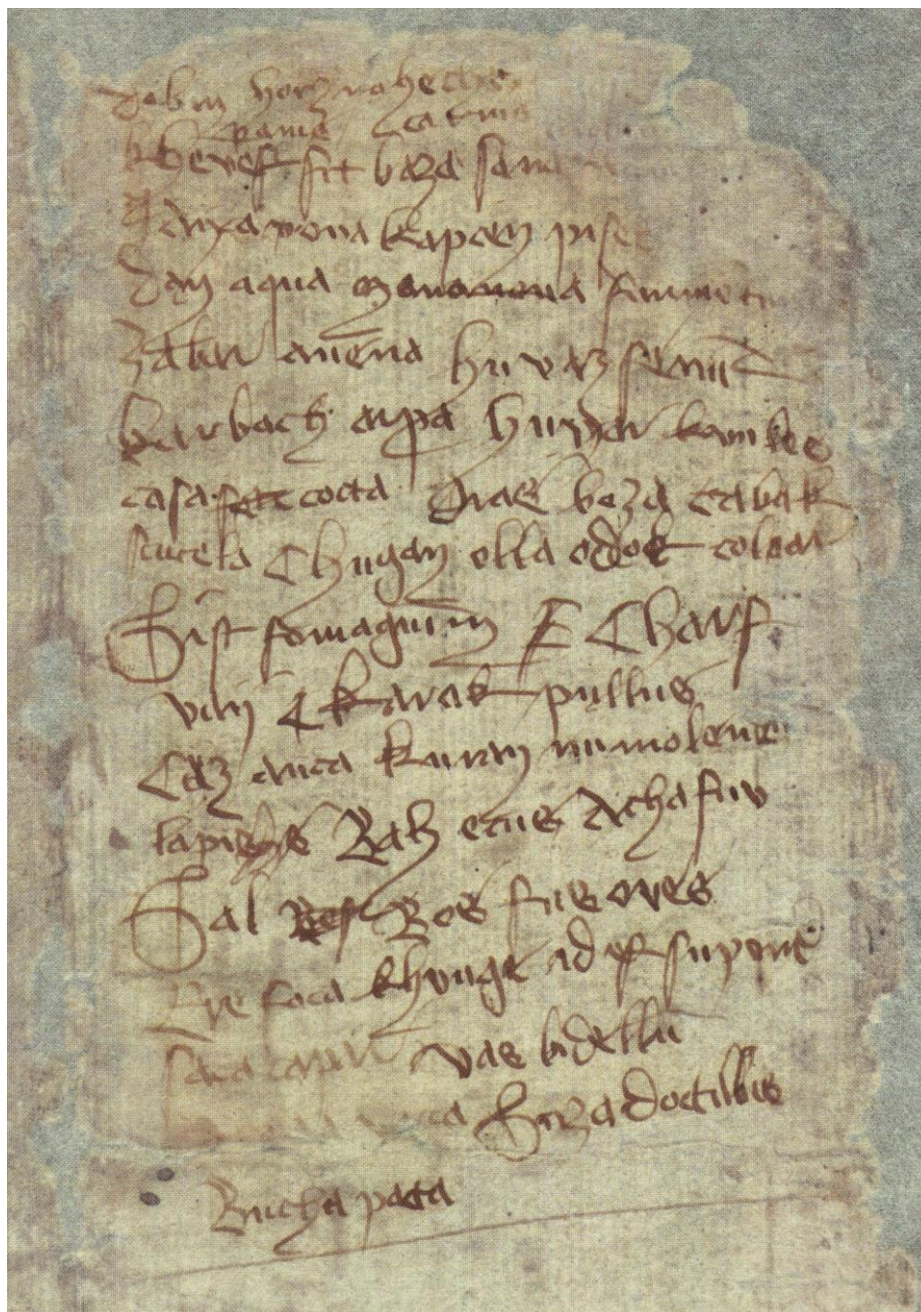
¹³⁹⁸ ZSOLDOS 2017b, 33.

¹³⁹⁹ SÁRKÖZY 2020, 98.

¹⁴⁰⁰ NÉMETH 1958, 254–255; H. TÓTH 2013, 126; ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 436; SÁRKÖZY 2020, 99.

¹⁴⁰¹ ALEMANY 2000, 5.

227. kép: A jász szójegyzék
(ZSOLDOS 2017b, 33)

A jászok eredete és magyarországi beköltözésük kérdése

Az alánok és jászok etnogenezisének témakörével több kutató is foglalkozott hosszabb-rövidebb közleményben,¹⁴⁰² s mivel jelen dolgozat témáját tekintve a magyarországi betelepülésüktől kezdődően játszanak szerepet, az ezt megelőző időszak jászokkal kapcsolatos történelmi mozzanatait itt most nem tárgyaljuk, csak az ezzel kapcsolatos főbb megállapításokat foglaljuk össze. Az alánok az 1. század közepén tűntek fel a kelet-európai steppén.¹⁴⁰³ 375 után a hunok győzelmével véget ért az iráni nyelvű népek (szkíták, szarmaták, alánok) több évszázadig tartó steppei uralma. Ekkor az alán törzsszövetség több részre szakadt:

¹⁴⁰² Lásd az 1337. lábjegyzetben hivatkozott irodalmakat.

¹⁴⁰³ FEJŐS 2001, 7.

egy részük a hunokhoz csatlakozott, mások a hunok elől nyugat felé menekültek, míg a harmadik csoport a Kaukázus előterébe húzódott vissza.¹⁴⁰⁴ A Kaukázusban az alánok jelenlétének legkorábbi emlékei a 2–4. századi katakombás sírok.¹⁴⁰⁵ A hunok hatására a Kaukázus előterébe visszahúzódó alán csoport hozta létre a 10. században már önálló alán fejedelemséget, amely a 4–13. század között fontos szerepet töltött be a kelet-európai steppén zajló eseményekben.¹⁴⁰⁶ A 10. század folyamán már a magyarság történetébe is bekapcsolódtak az alánok vagy ezek közvetlen leszármazottai.¹⁴⁰⁷ Az ász egy törzsi egység volt a kipszak szövetségén belül, de korábban különálló politikai egységet is alkotott, az iráni alánok szövetségét.¹⁴⁰⁸ Az alánok, ászok vagy jászok a 11–14. században a kun birodalomban, majd a tatárdúlást követően Déloroszországban, Moldvában és Magyarországon is megtalálhatók.¹⁴⁰⁹ 1236-ban a tatárok támadást indítottak a volgai bolgárok ellen, amiről viszonylag sok adat áll rendelkezésünkre, de a kunok mongolokkal vívott harcáról már kevésbé tudósítanak a források. Amit ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a kipszakok törzséből származó Bacsman kunjaihoz többek között a jász Kacsir Ögöle (Kacsir Ukula) is csatlakozott. Bár az általuk vezetett csoport egy darabig ellenállt, illetve rejtőzködni tudott a mongol hadak elől a Volga mentén, végül őket is utolérte a vég. A kun vezért élve fogták el, de aztán jász társával együtt kivégezték.¹⁴¹⁰ A kaukázusi alán csoportból a mongol hódítás következtében két néptörzsdék vált ki, melyek egyike a Magyar Királyság területére, a másik csoport pedig keletre (részben a kínai császár testőrségébe) került. A két egység leszakadását követően helyben maradt alán közösséget tekinthetjük az oszétek elődeinek.¹⁴¹¹ Az Aranyhorda kánjai igénybe vették az alánok / jászok katonai erejét. Nogajnak fontos szövetségesei voltak a Balkán-félszigeten megtelepedő jászok.¹⁴¹² Kérdéses, hogy a kaukázusi eredetű, iráni nyelvű néptörzsdék a mongol hódítás előtt vagy csak később került-e a magyar határvidék közelébe, de az Al-Duna vidékén, a későbbi Moldva területén megtelepedő alánok emlékét őrzi Jászvásár / Iași (Románia) neve.¹⁴¹³ A különböző dinasztikus házasságok még jelzik a középkori alánok jelentőségét, azonban a 15. századtól eltűnnek az írott forrásokból, s helyüket az iráni nyelvet beszélő oszétek veszik át, akik ma is a Kaukázusban élnek.¹⁴¹⁴

A Jászság lakosainak körében mindmáig meghatározó történelmi aktusnak számít a jászok Kárpát-medencébe történő beköltözése. A jász öntudat, s úgy általában a jászsnak mint etnikai egységnek a megőrzésében minden bizonnyal jelentős szerepet játszott, hogy a

¹⁴⁰⁴ FEJŐS 2001, 7; SÁRKÖZY 2020, 93. Lamanszkij szerint a korábbi szkíta és szarmata népmaradványokat a 4. századtól megjelenő törökök, hunok, bolgárok, avarok, kazárok, besenyők és kunok sem pusztították el, hanem ezek a megmaradt néprészek olvadtak össze lassanként egy néppé, s ezek voltak az alánok (JANKÓ 1900, 141–142).

¹⁴⁰⁵ ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 409.

¹⁴⁰⁶ FEJŐS 2001, 7.

¹⁴⁰⁷ A korai alán-magyar kapcsolatokat illetően lásd többek között: LANGÓ 2001c; AGYAGÁSI – RÓNA-TAS 2007, 218–219; ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 424–425;

¹⁴⁰⁸ VÁSÁRY 2005, 10.

¹⁴⁰⁹ JANKÓ 1900, 141–142.

¹⁴¹⁰ KOVÁCS 2014, 146.

¹⁴¹¹ FEJŐS 2001, 8; SÁRKÖZY 2020, 93.

¹⁴¹² VÁSÁRY 2005, 93–94; B. SZABÓ 2016, 184; ZSIDAI – LANGÓ 2014, 430. Megjegyzendő, hogy felmerült annak lehetősége, miszerint a Balkánon Nogaj szolgálatában álló jászok és kunok együttes említése talán magyarázattal szolgálhat a Kárpát-medencei korai jász és a kun régészeti lelethorizont közötti párhuzamosságra. „A 13. század második felében a Magyar Királyság területén élő kunok ugyanis szoros kapcsolatokat ápoltak balkáni kunokkal, amint arra az 1280-as évi kivonulásukra vonatkozó történeti források is utalnak. A kunok ilyenformán meglévő határokon átnyúló kapcsolata pedig jól tükröződött viseletük egyes elemein is, s a kunokkal együtt a Balkánon élő jászok tárgyi kultúrájában is hasonló elemek érvényesülhettek, mint a kunok esetében.” (ZSIDAI – LANGÓ 2014, 431).

¹⁴¹³ NÉMETH 1958, 234; VÁSÁRY 2005, 94; B. SZABÓ 2016, 184.

¹⁴¹⁴ MELICH 1912, 196–197; ALEMANY 2000, 5; ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 405, 413.

jászoknak privilégiumokat adtak királyaink,¹⁴¹⁵ melyeknek köszönhetően kedvező körülmények között élhettek.¹⁴¹⁶ A jászok beköltözésének problémakörével kapcsolatban az elmúlt két évszázadban számos kutató megnyilvánult, ami által újabb kutatási irányok kerültek a téma iránt érdeklődő történészek, nyelvészek és régészek látóterébe.¹⁴¹⁷ Hosszú évtizedeken át nagyjából egységesen fogadta el a kutatás a feltevést, amely szerint a jászok a kunokkal együtt, feltehetően azoknak segédnépeként költöztek be a középkori magyar állam területére.¹⁴¹⁸ Ezt a nézetet leginkább a források hiánya teszi megingathatóvá, mivel azok csupán a 14. század első harmadától szolgálnak némi információval a jászokat illetően. Az oklevélben felsorolt nevekkal nem találkozunk máshol, ezért egy konkrét területhez kapcsolásuk szinte lehetetlen.¹⁴¹⁹ Horváth Péter szerint a jászok és a kunok együtt költözhettek be a Kárpát-medencébe, s eleinte „*a' Kúnok neve alatt értetődtek, méglen Robert Károly Király őket meg nem különböztette*”.¹⁴²⁰ Hasonlóan vélekedett Gyárfás István is, aki ezt írja ennek kapcsán: „*a moldvai jászok az itteni kúnokkal együtt jöttek be hazánkba, s nemzetségek ezekkel egyszerre, a nekik kijelölt helyen, Jászberény vidékén [...] telepített le.*” A jászokat a hét kun nemzetség egyikének tartotta.¹⁴²¹ Németh Gyula úgy látta, hogy „*a török kunok és az iráni jászok (az alánok utódai) mint egységes nép jönnek be Magyarországra (a történeti források egy ideig nem is említik a jászokat, csak a kunokat).*”¹⁴²²

Fentebb már utaltunk az Eszlár, Oszlár helynevek és a jászok elnevezése közötti összefüggésre. Gombocz Zoltán a magyarországi oszét nyomokkal foglalkozó művében a jászok beköltözését ugyancsak a kunokhoz kötötte. Véleménye szerint az Eszlár, Oszlár helységnevek az alánok *ās* nevének –lar, –lär többesjellel ellátott alakja. Ennek a többesjelnek a használata a török területek helyneveinél egyáltalán nem ritka, ami arra utal, hogy némelyik jász nemzetség vagy család már viszonylag korán eltörökösödött.¹⁴²³ Németh Gyula is a jászok nevét őrző helynévként értékelte az Eszlár, Oszlár elnevezéseket.¹⁴²⁴ Kring Miklós is a közös

¹⁴¹⁵ SELMECZI 2011b, 56; SELMECZI 2019, 155; WEISZ 2017a, 107. Ilyen privilégiumnak tekinthető a szabad előljáró-választás, az önálló bíráskodás joga, a vám- és harmincadmentesség, a csak a királytól, illetve annak képviselőjétől (nádor vagy erdélyi vajda) való közvetlen függés (de ők sem avatkozhattak a jászok belügyeibe), valamint hogy csak az uralkodónak tartoznak adófizetéssel (SOÓS 1944, 94; GULYÁS – SZABÓ 2002, 28).

¹⁴¹⁶ LANGÓ 2018, 6.

¹⁴¹⁷ A jászok Magyar Királyságba történő betelepítésével kapcsolatos véleményeket a legrészletesebben Selmeczi László foglalta össze: SELMECZI 2018a, 7–15; SELMECZI 2018b; SELMECZI 2019, 155–164. 2018-ban jelent meg egy, a tartárjáráshoz kapcsolódó régészeti adatokkal foglalkozó tanulmány Wolf Mária tollából, amelyben külön a jász kérdést is tárgyalta: WOLF 2018, 128–133. Az utóbbi munka több ponton árnyalta Selmeczi László jászokhoz kötött régészeti anyaggal kapcsolatban tett megállapításait, illetve néhány problémát is felvetett, azonban tudomásunk szerint a feltáró egyelőre nem reagált ezekre. Legutóbb Törőcsik István foglalkozott a történeti Jászság kialakulásának, illetve a jászok beköltözésének kérdéskörével: TÖRŐCSIK 2020.

¹⁴¹⁸ MELICH 1912, 199; GOMBOCZ 1938, 79; SZABÓ 1979, 26; KÓSA – FILEP 1983, 121; TÓTH – TÓTH 1988, 175; SELMECZI 1996, 69; ZSOLDOS 1997, 175; H. BATHÓ 2000, 259; LANGÓ 2000b, 99; LANGÓ 2001a, 161–163; LANGÓ 2001b, 125; LANTOS 2003, 9–10; BÁNKINÉ MOLNÁR 2005, 17; SELMECZI 2005a, 47; LANGÓ 2006, 90; SZENDE 2000, 111; SELMECZI 2011f, 66; SELMECZI 2013, 16; LANGÓ 2018, 5; SELMECZI 2019, 155.

¹⁴¹⁹ TÓTH 2013b, 59. Györffy György szerint „[...] *nem valószínű, hogy a Keverge uralma alól mentesített jászok 1323-ban a mai Jászságban laktak; kiváltságlevelüket máshonnan hozhatták magukkal.*” Illetve ezzel magyarázható nézete szerint az is, hogy sem Keverge sem a többi említett jász nem fordul elő más oklevelekben (GYÖRFFY 1990, 314).

¹⁴²⁰ HORVÁTH 1823, 104.

¹⁴²¹ GYÁRFÁS 1883, III. 22.

¹⁴²² NÉMETH 1930, 17–18.

¹⁴²³ GOMBOCZ 1938, 79, 83.

¹⁴²⁴ NÉMETH 1958, 234–235. Az általa ismert Eszlár / Oszlár nevű helységek: 1. Szabolcs megyében a Tisza mellett, kb. 10 km-re Tokajtól délre, a későbbi Tiszaeszlár; 2. Borsod megyében, délnyugati irányban kb. 50 km-re az előbbi helységtől, a későbbi Tiszaoszlár; 3. Pest megyében Mende és Süly helységek között, a Pécel melletti későbbi Oszlár pusztá; 4–5. Somogy megyében a Balatontól délre, illetve Balatonújlak közelében; 6. Temes megye, kb. 3 km-re Temesvártól délre (NÉMETH 1958, 235 vö. LANGÓ 2003, 40).

beköltözés mellett foglalt állást, és Gombocz Zoltánra hivatkozva bizonyítékként említette, hogy a magyarországi Eszlár, Oszlár helynevek török nyelven jászokat, jász falut jelentenek.¹⁴²⁵ Györffy György nézete szerint a honfoglalás előtt a magyarokhoz csatlakozott alán néprész neve őrződött meg az Oszlár és Varsány törzsi helynevekben.¹⁴²⁶ Tulok Magdolna és Makkay János is a mongol támadások előttre keltezi az Oszlár helyneveket.¹⁴²⁷ Azonban valószínűleg nem minden vizsgált helység köthető az alánokhoz, némelyek esetében (pl. a Temes megyei *Hozlar, Huzlar*, vagy a Pest megyei *Ozlar / Vzlar*) ugyanis felmerülhet, hogy esetleg úzok által lakott község volt. Langó Péter véleménye szerint a magyarokhoz csatlakozott alán töredékek valószínűleg már a honfoglalást megelőzően a magyarságba olvadtak, az Oszlár helynevek pedig nem a korai alán jelenlétéhez köthetők. A valóban Oszlár nevet viselő települések lehettek akár a vidini harcok után letelepített jászok szállásai, vagy akár a 13. század második felét követően Moldvából érkező kisebb közösségek lakóhelyei is.¹⁴²⁸ Utóbbi észrevételeket megfontolandónak tartjuk, de azt is meg kell jegyezni, hogy az Eszlár nevet viselő helységek elhelyezkedése nem igazán hozható összefüggésbe a későbbi jászok lakta területekkel.

Kring Miklós a kun és jász társadalom egységének megbomlásaként értékelte az 1323-as oklevélben foglaltakat.¹⁴²⁹ Fodor Ferenc is így látta, véleménye szerint a jászok „*a kunokkal együtt kiváltságos nép voltak és mai lakóhelyükön éltek.*”¹⁴³⁰ Szabó László úgy vélte, hogy a jászok a kunokkal együtt érkeztek, de alávetett helyzetben voltak, emiatt jelentek meg csak később a forrásokban.¹⁴³¹ Szabó János Győző szerint a Tarna és a Zagyva közötti háromszöget már biztosan megszállták a jászok a 13. században, és az Árpád-kori elpusztult településeket mind megölték.¹⁴³² A jász-kun közös beköltözés elméletével ért egyet Selmeczi László is, aki a 13. századra tehető megtelepedést immáron nem csak történeti, de régészeti adatokkal is igyekezett alátámasztani.¹⁴³³ Szabó László véleménye szerint kétféle jász és kun csoport jött az országunkba 1246-ban: a moldvai Cumania népeként érkeztek kunok és alánok, míg Kötöny népével az oszétiai alánok.¹⁴³⁴ A kunok és a jászok összekapcsolása a történeti előzmények alapján nem meglepő.¹⁴³⁵ Vásáry István Plovdiv (Bulgária) 14. századi ostroma kapcsán jegyezte meg, hogy az alán zsoldos csapatok parancsnokainak tipikus török neve van (Itil és Temir), ami természetes, ha figyelembe vesszük, hogy a kunok és az alánok szoros kapcsolatban álltak egymással a tatárjárás előtt és után.¹⁴³⁶ Azonban a kunokkal való kapcsolat még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a hozzánk érkező, és a későbbi Jászságot is megszálló jászok tömeges beköltözése kizárólag a kunokkal együtt és egy időben történhetett. Langó Péter

¹⁴²⁵ KRING 1932a, 38, 1. jegyzet.

¹⁴²⁶ GYÖRFFY 1990, 56. Györffy György még egy Oszlár nevű helységet talált Nógrád megyében, ami ma Vel'ký Krtíš (Szlovákia) (GYÖRFFY 1998, IV. 264–265 vö. LANGÓ 2003, 40).

¹⁴²⁷ TULOK – MAKKAY 1994–1995, 266.

¹⁴²⁸ LANGÓ 2001c, 326–327, 330; LANGÓ 2003, 44, 47.

¹⁴²⁹ KRING 1932a, 49.

¹⁴³⁰ FODOR 1942, 79.

¹⁴³¹ SZABÓ 1979, 28.

¹⁴³² SZABÓ 1984, 58.

¹⁴³³ SELMECZI 1992a; SELMECZI 1996, 78; SELMECZI 2005a, 101; SELMECZI 2011f, 64; SELMECZI 2011a, 100; SELMECZI 2013, 16–17; SELMECZI 2018a, 42; SELMECZI 2019, 174. A Selmeczi László által vezetett feltárások során a vizsgált mikrorégióban a négyszállási I. és II. temetőekben, illetve a középkori Ágó területén kerültek elő olyan leletek, melyek véleménye szerint a 13–14. századi jászokhoz köthetők. Emellett az egykori Kozmadamjanszállás temetőjében feltárt sírok egy részénél is felvetette a 14. századi keltezés. Az említett ásatásokat illetően részletesen lásd SELMECZI 1992a; SELMECZI 1994a; SELMECZI 2001; SELMECZI 2012, 109–125; SELMECZI 2018a. Továbbá lásd az 1469. lábjegyzetet.

¹⁴³⁴ SZABÓ 1988, 180. Korábban Langó Péter és Selmeczi László is utalt erre a megállapításra, azonban tévesen Pálóczi Horváth Andrásról kötötték, illetve az adott könyvfejezetet is Szabó László helyett Pálóczi Horváth András neve alatt hivatkozták (vö. LANGÓ 2001a, 164, 119. jegyzet; SELMECZI 2018a, 10, 26–27. jegyzet).

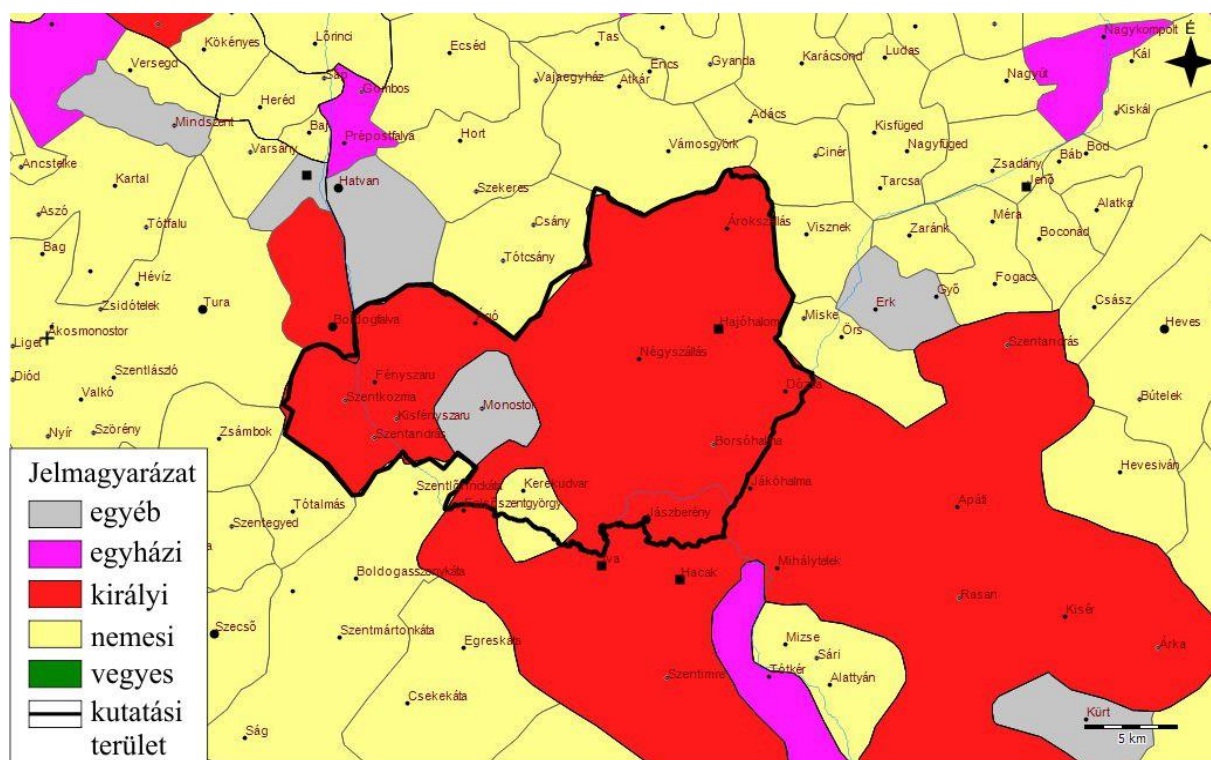
¹⁴³⁵ A kunok és alánok kapcsolódási pontjait illetően lásd ZSIDAI – LANGÓ 2014, 427–431 – további irodalommal.

¹⁴³⁶ VÁSÁRY 2005, 124.

utalt rá, hogy az oklevelek tanúsága alapján a magyar települések mellett léteztek a jász szállások. Korábban úgy vélte, hogy a jászok a kunokkal együtt, – de nem azok segédnépeként – érkezhetek már a 13. században, és a Jászságban telepedtek le. Később (1365) pedig csak a vidini jászok jöttek hazánk területére.¹⁴³⁷

Újabban már kevésbé tűnik egyértelműnek a jászok beköltözésének ideje, több kutató is későbbre, a 13. század végére – 14. század első felére valószínűsíti a tömeges beköltözést.¹⁴³⁸ A korábbi nézetet, miszerint a jászok a kunokkal együtt érkeztek és a 13. század közepső harmadában foglalták el a Jászságot, Györffy György az oklevelek hiányára és az érintett birtokok tulajdonjogára hivatkozva látta kétségesnek. Ugyanis a Jászság területe a jászok előtt viszonylag sűrű településhálózattal rendelkezett – ahogy azt a fentebbiekben láthattuk –, és ezek a települések egyházi vagy világi magánbirtokosok tulajdonai voltak legalább a 14. század közepéig. Mivel a jászok királyi birtokra jöttek, ezek alapján csak később érkezhetek, amikor már királyi birtok volt ez a terület (228. kép).¹⁴³⁹ Ezen kívül jászok idekerülésére több lehetőséget is látott, így véleménye szerint a kunok beköltözésekor és 1283 körül Moldva és Havasalföld területéről is érkezhetek ide jászok. Azonban 1300 előtt legfeljebb szórvány megtelepedéssel számolt, addig nem látta reálisnak a jászok tömeges megtelepedését, ami szerinte a Jászság viszonylatában 1350 utánra tehető.¹⁴⁴⁰

228. kép: A vizsgált terület birtokviszonyai 1382-ben
(ENGEL 2020 nyomán)

¹⁴³⁷ LANGÓ 2001b, 134, 82. jegyzet; GULYÁS – SZABÓ 2002, 29. A bulgáriai Vidin várát védték a jászok a magyarokkal szemben, közülük ejtettek foglyokat, akiket a hadjárat hadvezére, Kont Miklós nádor kapott meg ajándékként Lajos királytól, hogy letelepítse őket, azonban további információval nem rendelkezünk ezen jász csoportot illetően (TÖRÖCSIK 2014b, 41). Egyes nézetek szerint feltételezhető, hogy a kisalföldi Jászfalu ezzel a telepítéssel hozható összefüggésbe (GULYÁS – SZABÓ 2002, 29).

¹⁴³⁸ GYÖRFFY 1953, 249–250; GYÖRFFY 1981, 69–72; GYÖRFFY 1987, III. 60–63; KRISTÓ 2003a, 233–243; PÁLÓCZI HORVÁTH 2016; LANGÓ 2018, 6.

¹⁴³⁹ GYÖRFFY 1987, III. 60–63; GYÖRFFY 1990, 312, 314.

¹⁴⁴⁰ GYÖRFFY 1953, 249–250; GYÖRFFY 1981, 69–72; GYÖRFFY 1987, III. 60–63.

Györffyhez hasonló álláspontot képviselt Kristó Gyula, aki a 14. század első két évtizedére tette a beköltözés időpontját.¹⁴⁴¹ Kristó szerint kétséges, sőt kizárható, hogy a jászok a kunokkal együtt jöttek volna Magyarországra, mivel nincs bizonyíték az együttlakásra. Felhívta rá a figyelmet, hogy a 14. századig arra sincs adatunk, hogy a Jászságban éltek volna jászok. A 14–15. században a pilisi jászok alkothatták a legmeghatározóbb jász csoportot, őket tarthatjuk az 1323-as oklevél jászainak. Kristó kérdésként vetette fel, hogy ha az 1323 és 1325 közötti oklevelek nagyjából féltucatszor említették a jászokat, akkor a korábbiakban miért nem bukkantak fel? Mindezek alapján alakította ki azt a véleményét, miszerint a jászok a 14. század első két évtizedében jöhettek hazánk területére, a mai Jászság pedig a 14. század második felében népesedett be jászokkal. Azt sem zárta ki, hogy esetleg a pilisi jászok kerültek át a Jászság területére. Nézete szerint egyedül a négyszállási temető régészeti keltezése látszik ellentmondani ennek az elméletnek, ezért sürgette a temető datálásának tisztázását.¹⁴⁴² Selmeczi László azonban a későbbiekben is kitartott a négyszállási I. és II. temetők 13. századra tett, és a jászoknak tulajdonított temetkezéseinek keltezése mellett.¹⁴⁴³ B. Szabó János szerint a jászokhoz köthető kevés régészeti lelet alapján nem zárható ki, hogy a jászok egyes csoportjai a kunokkal együtt már korábban betelepültek a Magyar Királyság területére, azonban a leletek balkáni párhuzamai ott is inkább a jászok 14. század eleji megjelenése mellett szólnak.¹⁴⁴⁴ Zsidai Zsuzsanna és Langó Péter ugyan nem tartja kizártnak, hogy az 1240-es években már a kunokkal együtt is érkezhettek jászok a Kárpát-medencébe, ugyanakkor a későbbi megtelepedés mellett érvelnek és a Balkánra költözött alánokat valószínűsítik a későbbi magyarországi beköltözőkként. Ők lehettek azok, akik a kunok révén – akikkel már korábban is kapcsolatban álltak – valamikor a 13. század végén, 14. század elején betelepültek a Kárpát-medencébe. Nézetük szerint – amely egybeesik B. Szabó János véleményével – „a jászsági jászok [...] a balkáni jász tömb szétesését követően Nogáj, majd Csaga hatalmi bázisának megszűnését követően a »győztes kán haragja elől« húzódhattak a magyar uralkodó oltalma alá.”¹⁴⁴⁵ A további, írott forrásokkal nem igazolható beköltözések lehetőségét is elképzelhetőnek tartják. Ezek között három lehetséges esetet ismertettek: a 13. század második felében a Balkán felé terjeszkedő Árpádok harcai során; a 14. századi bizánci–bolgár–almugavar csatározásokat követően; illetve a már említett 1365-ös hadjáráshoz kapcsolódóan is érkezhettek még jászok a Magyar Királyság területére.¹⁴⁴⁶

A történészek oldaláról Tóth Péter vette fel a jász beköltözés kérdésével kapcsolatos kutatás fonalát, és folytatta a fentebbi gondolatmenetet.¹⁴⁴⁷ Györffy és Kristó véleményével is egyetértve, a birtokjogi változások fontosságát hangsúlyozva, valamint a jászokat említő írott források 13. századi hiányára alapozva,¹⁴⁴⁸ Tóth Péter a 14. század közepe tájára vagy kevéssel azelőttre valószínűsíti a jászok beköltözését. Úgy véli, az érkezők első hulláma a Jászság északi részén, Árokszállás, Négyszállás, Apátiszállás és Kisér területén telepedett le. Árokszállás és

¹⁴⁴¹ KRISTÓ 2003a, 233–243.

¹⁴⁴² KRISTÓ 2003a, 241.

¹⁴⁴³ SELMECZI 2005c, 566–575; SELMECZI 2018a, 42.

¹⁴⁴⁴ B. SZABÓ 2016, 185.

¹⁴⁴⁵ ZSIDAI – LANGÓ 2014, 430–431 vö. B. SZABÓ 2016, 185.

¹⁴⁴⁶ ZSIDAI – LANGÓ 2014, 431.

¹⁴⁴⁷ TÓTH 2013b, 9–22.

¹⁴⁴⁸ GYÖRFFY 1953, 249–250; GYÖRFFY 1981, 69–72; GYÖRFFY 1987, III. 60–63; KRISTÓ 2003a, 233–243; TÓTH 2013a, 121; TÓTH 2013b, 29, 36. A jászokra vonatkozó korai oklevelek gyér számát egyes vélemények szerint az is okozhatta, hogy a 14. század első harmadáig a kunoktól való politikai függőség jellemezte a jászokat (SELMECZI 2011a, 103). Szabó László szerint is jászok és a kunok között fennálló társadalmi különbségre vezethető vissza a jászok kései felbukkanása a forrásokban (SZABÓ 1979, 27). Selmeczi László a Jászság településeinek kapcsán jegyzi meg, hogy ezek előfordulásuk időpontjában már rendre hierarchikusan szervezett autonóm közösségekként jelennek meg, amely alapvetően arra utal, hogy megtelepedésük az adott területen korábbi kell hogy legyen, mint az oklevelekben való első feltűnésük (SELMECZI 2011a, 101).

Négyszállás, valamint Apátiszállás és Kisér két külön csoportot alkotott véleménye szerint. A kunok és jászok kapcsolatát illetően pedig így fogalmaz: „[...] a jászok és kunok újkori »közös sorsa«, amely kétségbevonhatatlan tény, nem a későbbi területeik együtt és egyszerre történt megszállásának, hanem társadalmuk konvergens fejlődésének eredménye.” A jászok társadalmi helyzetében és jogállásában érzékelhető eltéréseket is az eltérő időben, és különböző körülmények között történt beköltözésére vezeti vissza.¹⁴⁴⁹

Ahhoz, hogy a jászok beköltözésének időpontját, illetve a megtelepedési területet meghatározhassuk, fontos megismernünk ennek a területnek az Árpád-kori és késő középkori lelőhelyeit. Ezzel a céllal adta közre tanulmányát újabban Gulyás András Zoltán,¹⁴⁵⁰ valamint részben jelen dolgozat is ezt a célt szolgálja. Régészeti oldalról a közelmúltban Törőcsik István kapcsolódott be a jász beköltözés kérdéséről zajló eszmecserebe. A négyszállási temető témájában termékeny vita alakult ki Selmeczi László és Törőcsik István között, aki a négyszállási I. temető korainak ítélte sírjaival, a feltáró által a ferencesekhez kötött templom keltezésével, a négyszállási II. temető korai sírjainak értelmezésével, némely sírból származó tárgyak datálásával, valamint a jászok beköltözésével kapcsolatban jelezte kétségeit. Az eddigi „levéltársítások” alapján Selmeczi László továbbra is kitart korábbi álláspontja mellett.¹⁴⁵¹ Törőcsik István elsősorban a négyszállási tárgyak keltezését illetően fogalmazott meg kritikát, mivel véleménye szerint a 13. század közepére datált tárgyak egy századdal későbbre tehetők, a gótikus templomot pedig a feltáró által meghatározott 15. századnál korábbra, akár a 14. század második felére is keltezhetjük az építészeti sajátosságai alapján. Véleménye szerint a jászok az 1350-es éveknél korábban nem kerülhettek a Jászság területére, valamint elvetette a jászok kunokkal történő együttes beköltözését. Úgy gondolja, hogy amennyiben a négyszállási II. temetőben feltárt, feltehetően 13. századi temetkezések halottai idegen etnikum tagjai, akkor kunok lehettek.¹⁴⁵² Ugyancsak a Selmeczi László által kialakított régészeti keltezést vitatja Wolf Mária. Kiemelte, hogy bizonyos négyszállási tárgyak – így pl. a kettős csatok – esetében a 13. századi keltezés nem igazolható. Kitért arra is, hogy a temetkezési szokások kapcsán megfigyelt egyes jelenségek – kartartások, utántemetkezés, sírban való tüzelés – nem tarthatók kizárólag jász sajátosságnak. Egyúttal a négyszállási I. temető templomának korát is túl késeinek tartotta, megállapításai alapján a 15. század második harmada helyett a 13. század második felére keltezhetjük.¹⁴⁵³ Újabb könyvében már Pálóczi Horváth András is árnyaltabban fogalmazott korábbi véleményéhez képest. Továbbra is elfogadta a jászok kunokkal egyidőben, a 13. század közepén történő beköltözését és a Jászságban való megtelepedését, s felvetette, hogy a kunokkal korábban is együtt élő jászok, vagy a mongol támadás elől ide menekülők is lehettek közöttük. Ugyanakkor megjegyezte, hogy arra a korábbi feltevésre nincs bizonyíték, miszerint a Magyar Királyság területén a jászok a kun társadalomba betagozódott katonai segédnépként a kunok egyik nemzetségét alkották volna, valamint véleménye szerint a jászok több alkalommal, kisebb csoportokban költöztek be, és ebből is eredhet, hogy a forrásokban nincs nyomuk.¹⁴⁵⁴ Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria a szarmata / alán továbbélés lehetőségéhez kapcsolódóan vizsgálta a jász beköltözés kérdését. Csak egyetérteni tudunk megállapításukkal, miszerint bizonyos jelenségek (jász – eszlár/oszlár – varsány elnevezés,

¹⁴⁴⁹ TÓTH 2013a, 121; TÓTH 2013b, 29, 36, 42.

¹⁴⁵⁰ GULYÁS 2020a.

¹⁴⁵¹ TÖRŐCSIK 2014, 47–48; TÖRŐCSIK 2015; SELMECZI 2016; SELMECZI 2018a, 12; SELMECZI 2018b, 24–28; SELMECZI 2019, 158; TÖRŐCSIK 2020, 246–250.

¹⁴⁵² TÖRŐCSIK 2014b, 48; TÖRŐCSIK 2015, 77.

¹⁴⁵³ WOLF 2018, 131. A templom keltezésével kapcsolatos vitát lásd a 3.7 fejezetben, a *Négyszállás / Négyszállás I. (25476)* lelőhelynél.

¹⁴⁵⁴ PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 195, 199. A jászok nem egyszerre, hanem több alkalommal és kisebb csoportokban történő beköltözése mellett foglalt állást a 2015. június 3-án Budapesten tartott, *Gondolatok a korai jász adatokról és emlékekről* című előadásában is.

iráni jövevénytiszavak) nehezen magyarázhatók a kizárólagosan 13. századi bevándorlás mellett, valamint a jász beköltözés problémáját tárgyaló szakirodalomban is nagyfokú a bizonytalanság.¹⁴⁵⁵

A közelmúltban Zsoldos Attila is hozzászólt a témához, nézete szerint érkezhettek a kunokkal együtt jászok is, de nem valószínű, hogy a Jászságba, mivel a források ezt nem támasztják alá – ugyanakkor a kunoknál nem tapasztalható ilyen hiátus a források tekintetében. Feltette a kérdést, hogy amennyiben a kunok említésekor a jászokra is gondoltak, miért kezdtek el külön feltűnni a jászok a 14. században? Meglátása szerint a jászok a kunoktól függetlenül és náluk később települtek be nagyobb számban. Csatlakozott Györffy György és Kristó Gyula korábban megfogalmazott véleményéhez, miszerint a 14. század közepén érkeztek a jászok a Jászságba. 1283-at / 1285-öt is opcióként említette, mivel jászok is lehettek azok között, akikkel IV. (Kun) László az 1280-as években jó viszonyt ápolt – így talán ez lehet az első rájuk vonatkozó utalás. Zsoldos Attila álláspontja szerint két időponttal számolhatunk: a 13. század közepén a kunokkal együtt történő beköltözéssel; illetve egy attól független, az 1280-as években lezajló betelepüléssel. Ugyanakkor a Jászság vonatkozásában a 14. század közepe előtti jelentősebb számú jász megtelepedést nem tartotta valószínűnek.¹⁴⁵⁶

Legutóbbi munkájában a Jászság jász megszállásának első ütemét Töröcsik István az 1350 és 1370 között eltelt két évtizedre valószínűsíti, és ennek kiváltó okaként az uralkodói koncepciót, a királyi jászok önkényes migrációját, valamint a területi tudatosságot is elképzelhetőnek tartja.¹⁴⁵⁷

Szólnunk kell még a jászok korai szállásterületének kérdéséről is, mivel a kutatásban megoszlanak a vélemények arról a feltevésről, miszerint a jászok először a Jászságon kívül telepedtek le,¹⁴⁵⁸ és csak később költöztek át a mai Jászság területére.¹⁴⁵⁹ Nemrégiben Zsoldos Attila úgy foglalta össze a jászok betelepülés-történetét, hogy az első szállásterületüket a Temes folyó vidékére helyezte, s véleménye szerint innen telepíthették át őket Pilis és Esztergom megyék határvidékére, végül pedig, az 1350-es évek elején a mai Jászság területére.¹⁴⁶⁰ Töröcsik István abban egyetért Selmeczi Lászlóval, hogy nem a Pilisben maradt Jászfalu lakói, valamint nem a Garam mentén fekvő, Bars vármegyei Udal jászhai költöztek a Jászságba. Vagyis nem innen, és nem ezáltal a jász csoport által telepítették be a Jászságot.¹⁴⁶¹ Selmeczi László a régészeti adatokra hivatkozva, továbbra is azon a véleményen van, hogy a jászok hazánkba történő beköltözéséről nincs hiteles történelmi adat, így a történelmi körülmények mérlegelése alapján megfogalmazott vélemények mind feltételezések. Ugyanakkor a négyszállási I. temetőben megfigyelt régészeti jelenségek kronológiája alapján bizonyítottan látja, hogy a jászok már a 13. század közepén letelepedtek Négyszálláson, vagyis a későbbi Jászság

¹⁴⁵⁵ ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 436.

¹⁴⁵⁶ ZSOLDOS 2017a, 30. A jászok magyarországi megjelenésével kapcsolatban egy további lehetőségként felmerült, hogy a császárkori szarmata lakosság maradt fenn a területen. Ezt a hipotézist elsőként Pietro Ranzano (Petrus Ransanus) vázolta fel, majd a 17. századtól széles körben elterjedt (ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 434). Később Makkay János is ezt az álláspontot képviselte (MAKKAY 1997 id. ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 434, 1435. jegyzet). Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria szarmatákkal foglalkozó monográfiájában tárgyalta ezt a kérdéskört (ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 426–437). Több történeti, régészeti, nyelvészeti adatot áttekintve megállapították, hogy a szarmata / alán népesség minden bizonnyal nem szűnt meg létezni egyik napról a másikra. Ugyanakkor az ún. nagy népvándorlás korában, s a későbbi népmozgások során is érkezhettek hazánk területére újabb, keleten tovább élő (később már jásznak nevezett) irániak (ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018, 437).

¹⁴⁵⁷ TÖRÖCSIK 2020, 254.

¹⁴⁵⁸ GYÖRFFY 1990, 316–318.

¹⁴⁵⁹ LANGÓ 2001a, 167–168.

¹⁴⁶⁰ ZSOLDOS 2017a, 31. Egyes vélemények szerint a pilisi „királyi” jászok tarthatók a legkorábbi földrajzilag körülhatárolható jász csoportnak (TÖRÖCSIK 2014b, 43).

¹⁴⁶¹ SELMECZI 2005c, 578–580; TÖRÖCSIK 2020, 252.

területén. Nézete szerint „*a jázsági jászokat együtt és egyszerre telepítették le királyaink.*”¹⁴⁶² Négyszállást egyébként Bedekovich Lőrinc is a jászok régebbi lakóhelyei közé sorolta.¹⁴⁶³ A korai jázsági települések tekintetében Györffy György az alapján válogatta külön a korai alapítású jász településeket, hogy 1241 és 1332 között nem rendelkezünk rájuk vonatkozó forrással. Ez alapján korainak tartotta Berényt, Fényszarut, Ágót, Négyszállást, Jászládányt és Jászsalsószentgyörgyöt.¹⁴⁶⁴ Selmeczi László ezt továbbgondolva azt a kritériumot vette alapul, hogy azokat a településeket létesíthette IV. Béla, amelyek birtokjogi helyzetére semmiféle adat nem áll rendelkezésünkre, és a többi jász településhez képest nem kései előfordulásúak. Ezek alapján idesorolhatjuk Berényt, Fényszarut, Ágót, Árokszállást, Négyszállást, Apátit, Kisért, Rassangot, Alsószentgyörgyöt, Ladányt, Boldogházát, Újszászt és Szarvast.¹⁴⁶⁵ Egyes kutatók, így Gyárfás István, Györffy György és Langó Péter újabb jász beköltözést is valószínűsítene az 1365. évre.¹⁴⁶⁶ Ekkor Nagy Lajos hadjárata során elfoglalta Vidint, ahol jászok is harcoltak ellenük. Közülük többeket foglyul ejtettek és a király Kont Miklós nádornak adományozta őket.¹⁴⁶⁷ Ez a jász csoport valószínűleg beolvadt Kont Miklósék többi jobbágya közé, így nem valószínű, hogy a mai Jászság lakóinak az őseit kellene bennük keresni.¹⁴⁶⁸

Fentebbiek alapján úgy véljük, hogy mind a történeti, mind a régészeti adatokat be kell vonnunk a kutatásba, hogy teljes képet kaphassunk a jászok beköltözését illetően, de jelen ismereteink szerint még így sem tudunk megnyugtató, általánosan elfogadott álláspontot kialakítani. A történeti érveket – így többek között a jászok oklevelekben történő megjelenését és annak korábbi hiányát, a birtokviszonyokkal kapcsolatban megfogalmazott szempontokat – megfontolandónak, s többnyire elfogadhatónak tartjuk. Régészeti oldalról a jász emlékek kutatásában jelenleg kizárólagos régészeti forrásként értékelhetők a temetők, illetve azok a kisebb településrészletek, melyek Selmeczi László munkássága nyomán láttak napvilágot.¹⁴⁶⁹ Mindenképp fontos előrelépés, hogy a Négyszállás I. és II. temető elsődleges közreadása, illetve a temetkezési módok, tárgytípusok áttekintése megtörtént. Ugyanakkor a részletes sírrajzok, valamint az értelmezett temetőterképek nélkül nehéz átlátni és elfogadni a temető periodizációját, habár a jászok korai jázsági betelepülését illetően épp ezek szolgáltathatnak

¹⁴⁶² SELMECZI 2018a, 14; SELMECZI 2019, 164.

¹⁴⁶³ TÓTH 1976, 52.

¹⁴⁶⁴ GYÖRFFY 1987, III. 62. Ezzel részben egyezik a Bagi Gábor által korai szállásoknak tartott csoport: Berény, Négyszállás, Fényszarut, Árokszállás, esetleg még Apáti. Korai jász voltak igazolásaként értelmezi, hogy ezek többségét a 14. század végén már említik, illetve, hogy jász vagy magyar birtokként történő eladományozásukra semmilyen adattal sem rendelkezünk (BAGI 2008, 151–152). Langó Péter a következő településeket kapcsolta a jászokhoz a középkor végi állapotot tekintve: Fényszarut, Ágó, Árokszállás, Hajóhalom, Négyszállás, Dósa, Apáti, Rassangszállás, Kisér, Boldogháza, Újszász és Jászsarvas. Jász származású nemesek birtokaként említette Kozmadamjanszállást, Mihálytelkét, Fenékpusztát, Necsőgyházát, Fügedegyházát, Lanthát és Kürtöt (LANGÓ 2006, 90). A korai települések csoportja még valószínűleg szaporítható lenne megfelelő régészeti kutatások segítségével, hiszen ahogy Selmeczi László kutatása Jászágo esetében bizonyította, az adott elnevezés kései első megjelenése nem ad információt a név keletkezési körülményeiről és idejéről (SELMECZI 1994b, 58–59).

¹⁴⁶⁵ SELMECZI 2011a, 103.

¹⁴⁶⁶ GYÁRFÁS 1883, III. 45; GYÖRFFY 1953; LANGÓ 2003, 47.

¹⁴⁶⁷ TÓTH 2013b, 40–41; LANGÓ 2000b, 99.

¹⁴⁶⁸ TÓTH 2013b, 40–41. Bagi Gábor szerint végül ők is a Jászságban telepedtek le (BAGI 1993, 249).

¹⁴⁶⁹ Selmeczi László az általunk vizsgált területen Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. és Négyszállás II. (25476; 28379), Jászágo–Középkori Ágó (93883) és Jászfényszarut–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825) lelőhelyeken végzett ásatásai során talált jászokhoz köthető leleteket, illetve objektumokat, vagy rájuk jellemző rítusú temetkezéseket. Ezek mellett a Bóna István és Stanczik Ilona által részben feltárt Jászdózsa–Kápolnahalom, illetve a Hild Viktor, Éber László, majd Komáromy József, valamint később Csalog József által kutatott Jászberény–Tetemház feltárási eredményeit (a tetemházi ásatásokról lásd KOMÁROMY 1943b, 120–126; PARÁDI 1991) is a jászok betelepülésének időpontjával kapcsolatos régészeti adatoknak tartja (SELMECZI 2011a, 100). Továbbá terepbejárás során azonosították a kutatási területünkön jócskán kívül eső Kesztölc és Piliscsaba határában egy oklevél által említett jász települést is (WOLF 2018, 129).

bizonyítékot. A jászok által lakott Ágón ugyancsak viszonylag korai megtelepedést valószínűsít a szerző, azonban az itt végzett feltárás eredményeiről csupán részinformációkkal rendelkezünk,¹⁴⁷⁰ teljes körű, részletes publikálására tudomásunk szerint még nem került sor. Ahogy arra korábban már Töröcsik István, Langó Péter és Wolf Mária is utalt, több – a lehetséges korai jász beköltözők temetkezéseinek azonosításában meghatározó szerepű – tárgytypus keltezése vitatható. Ennek elsődleges oka, hogy az adott tárgytypusok – így a csatok, a mellkeresztek, de akár némelyik gyűrűtypust is említhetjük – használata mind időben, mind térben jóval nagyobb intervallumot fog át, ezért az azon belül történő pontosabb keltezés jelen tudásunk alapján sokszor problematikus vagy lehetetlen.¹⁴⁷¹ Mindezeket figyelembe véve, az eddig feltárt, jászokhoz köthető régészeti lelőhelyeket és leleteket még további kutatásra érdemesnek tartjuk. A történeti, régészeti és nyelvészeti adatokat is áttekintve, többnyire Györffy György, Kristó Gyula, Pálóczi Horváth András és Zsoldos Attila véleményével értünk egyet, valamint érdekesnek és megfontolandónak tartjuk B. Szabó János, Zsidai Zsuzsanna és Langó Péter észrevételeit is. Selmeczi László munkájának úttörő szerepe a jászok kutatás szempontjából vitathatatlan, ugyanakkor a régészeti jelenségekkel és leletekkel kapcsolatos megállapításait tekintve elfogadjuk Wolf Mária, Langó Péter és Töröcsik István észrevételeit. A jász beköltözés időpontját illetően jelenleg úgy véljük, hogy a jászok betelepülése nem egyszerre és nem azonnal tömeges formában, sokkal inkább több etapban, kisebb-nagyobb csoportokban történhetett. Elképzelhető, hogy már a 13. század második felében – végén érkeztek hazánkba jászok a kunoktól függetlenül Moldvából, Havasalföldről, esetleg az Al-Duna bulgáriai oldaláról,¹⁴⁷² azonban a forrásokban való szerepeltetésük hiánya is utalhat arra, hogy ha jöttek is, olyan elenyésző számban, hogy nem volt indokolt a külön megnevezésük. Beköltözésük tehát feltehetően nem egy egyértelműen körülhatárolható, adott időpontban lezajló, egyszeri esemény, sokkal inkább egy elnyújtott, változó ütemű folyamat lehetett, s talán ezért sem találunk erre vonatkozó utalást a forrásainkban.¹⁴⁷³ Az alábbiakban felsorakoztatott adatok is azt mutatják, hogy a tatárjárás pusztító hatása ellenére az élet nem szűnt meg teljesen a Jászság területén, nem tűnt el minden település, maradtak még magyar lakosok a területen, illetve újabb falvak is létesültek. Mindezek mellett a korábban említett 1271-es hajóhalmi országgyűlés alapján is arra következtethetünk, hogy a 13. század második felében aligha szállták meg jászok tömegesen ezt a területet. Legalábbis kevésbé valószínű, hogy az uralkodó egy idegen, nem rég beköltöző közösség által megszállt területre hívta volna össze a Dunától keletre lakó nemeseket. Pusztán azért, mert valahol a későbbi Jászság területén a tatárjárást követően helyreállítások történtek, vagy épp új település jött létre, még nem köthetjük ezeket automatikusan a jászokhoz. A 14–15. század vonatkozásában már jobban összekapcsolhatók az írott forrásokban említett helységek és a régészeti lelőhelyek, ami biztosabb fogódzóponthoz adhat e tekintetben. Ugyanakkor települési szinten a jászok jelenléte a 13–15. század

¹⁴⁷⁰ Kifejezetten Ágóval Selmeczi László 1994-es írása foglalkozik (SELMECZI 1994a), de több későbbi munkájában is írt pár érdekesebb temetkezésről, objektumról (SELMECZI 2011a; SELMECZI 2011g; SELMECZI 2012 vonatkozó részei).

¹⁴⁷¹ TÖRÖCSIK 2014, 47–48; WOLF 2018, 129–131; Langó Péter 2015. június 3-án, Budapesten elhangzott, *A korai jász emléktárgyak keltezési lehetőségei – a kistárgyak tanulságai* című előadásában a freistadti, a bécsújhelyi és más kincsleletek tárgyai között talált párhuzamokat mutatta be a négyzállási leletek kapcsán, amelyek azt támasztották alá, hogy az adott tárgytypusok a 14. században, de olykor még a 15. században is használatban voltak. Több csattípus, mellkereszt, de esetenként még a kérdőjel alakú fülbevalók kapcsán is kimutatható, hogy jóval tágabb keltezés lehetséges, ami alapján nem lehet eldönteni az adott sírról vagy temetőrészletről, hogy 13. vagy 14. századi, illetve, hogy milyen etnikumhoz tartozó anyagról van szó.

¹⁴⁷² WOLF 2018, 129.

¹⁴⁷³ Györffy György a románok Erdélybe történő betelepüléséhez hasonlította a jászok „észrevétlenül történt” magyarországi beköltözését (GYÖRFFY 1987, III. 63; GYÖRFFY 1990, 315). Pálóczi Horváth András a jászok írott forrásokban tapasztalható „hiánya” kapcsán érdekes párhuzamként említi a besenyőket, mivel esetükben ugyanígy nincs híradás minden egyes beköltözésükről (PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 199).

időszakában szinte kizárólag az okleveles adatok alapján lenne kimutatható, mivel régészeti módszerekkel – mármint csupán egy-egy településnyom objektumait és leletanyagát figyelembe véve – ez a kérdés többnyire kevésbé vizsgálható vagy eldönthető.¹⁴⁷⁴ Így viszont maradnak az írott forrásokban megőrzött adatok, miszerint a 14. század első harmada előtt nem találkozunk jászokkal a Magyar Királyság területén. Ettől függetlenül a korábbi hipotézisek, illetve a négyszállási temető alapján több kutató is elfogadja a jászok tatárjárást követő, esetleg a kunokkal együtt történő beköltözésének és jászsági letelepedésének lehetőségét.

Látható, hogy a történeti és a régészeti kutatás eredményei között olykor még mindig vannak hézagok és ellentmondások, valamint a témában megjelent újabb publikációk is jól mutatják, hogy a vita még javában tart, sőt most kapott újabb lendületet. Meggyőződésünk, hogy a jász beköltözés kérdéskörét még árnyalják, pontosítják majd a további kutatások, mivel pillanatnyilag viszonylag csekély történeti és régészeti adat áll rendelkezésünkre, melyek véleményünk szerint nem teszik lehetővé az egyértelmű, vitán felül álló állásfoglalást az adott kérdésben.

A jászok kiváltságai, kötelezettségei és a magyar társadalomban betöltött szerepe

Végül még érdemes röviden kitérnünk a jászok középkori jogállására, társadalomban betöltött szerepére, amellyel korábban Kring Miklós, Soós Adorján, Langó Péter, Kocsis Gyula és Tóth Péter foglalkozott behatóbban,¹⁴⁷⁵ míg a jászok adózását Kocsis Gyula és Weisz Boglárka vizsgálta.¹⁴⁷⁶ Az alábbi rövid, a teljesség igénye nélkül készített összefoglalásban főként az említett kutatók munkáira támaszkodhattunk.

Érdemes már az elején tisztázni, hogy a jászok esetében a közösség szintjén birtokolt kiváltságok által nem az etnikai különállást akarták konzerválni, hanem éppen a beilleszkedést kívánták megkönnyíteni, ami a jászoknak is inkább érdekükben állt.¹⁴⁷⁷ A jászok éltek a lehetőséggel, és kihasználták minden alkalmat, hogy a már megszerzett kedvezményeket megerősítsék és még tovább bővítsék.¹⁴⁷⁸ A jászok kiváltságaira vonatkozó első írásos adatot az 1323-as oklevélben találjuk. Ekkor I. Károly több jász személy és nemzetségük részére adott kiváltságot.¹⁴⁷⁹ Ezeket birtoklóik szerint két csoportra oszthatjuk: voltak privilégiumok, amelyek az összes jászt illették, és voltak, amelyek csak a kapitányokra vonatkoztak.¹⁴⁸⁰ Előbbire találunk példákat az 1407. március 13-ai,¹⁴⁸¹ az 1428. október 20-ai,¹⁴⁸² továbbá az 1473-as¹⁴⁸³ és az 1503-as,¹⁴⁸⁴ valamint az 1512. június 6-ai¹⁴⁸⁵ oklevelekben.¹⁴⁸⁶ Ezekben a

¹⁴⁷⁴ Egyedül a Selmeczi László által feltárt négyszállási kerek alaprajzú épületek számítanak különlegességnek, de a földbemélyített és földfelszíni házak, vermek és egyéb telepjelenségek tekintetében – az eddig publikált adatok alapján – nem látunk eltérést a hagyományos középkori magyar falvakhoz képest.

¹⁴⁷⁵ KRING 1932a; KRING 1932b; SOÓS 1944, 51–107; LANGÓ 2001d; KOCSIS 2005; TÓTH 2013b, 56–73, 145–156.

¹⁴⁷⁶ KOCSIS 1989; WEISZ 2017a; WEISZ 2017b.

¹⁴⁷⁷ TÓTH 2013b, 56, 58.

¹⁴⁷⁸ LANGÓ 2006, 91.

¹⁴⁷⁹ WEISZ 2017a, 109. Az 1323. március 8-ai oklevél: MNL OL DL-DF 9270, 86611; AO VII. 65; GYÁRFÁS 1883, III. 463–465. Az 1323-as oklevél tartalmával Langó Péter és Tóth Péter külön is foglalkozott: LANGÓ 2001d; TÓTH 2013b, 59–60.

¹⁴⁸⁰ TÓTH 2013b, 61–65.

¹⁴⁸¹ MNL OL DL-DF 9270, 46434; CD X/4. 283; GYÁRFÁS 1883, III. 549; ZsO II/II. 5362; ANTAL 1969, 14; BAGI 2008, 154; SELMECZI 2011g, 70; TÓTH 2013b, 122.

¹⁴⁸² GYÁRFÁS 1883, III. 590–591.

¹⁴⁸³ MNL OL DL-DF 24977; GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58–59, 63, 149; TÓTH 2013b, 107, 109, 122–123, 129.

¹⁴⁸⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 718–719.

¹⁴⁸⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 729.

¹⁴⁸⁶ TÓTH 2013b, 61–64.

következő privilégiumok szerepelnek: a jászok csak az általuk választott kapitányok előtt hívhatók perbe (1407); személyük, árucikkeik és jószágaik után is mentesülnek a vámfizetés alól (1407); átmenetileg mentesülnek a királyi tisztségviselők elszállásolása alól (1428); az árokszállási, négyszállási, berényi és fényszarui jászok mentesülnek a „szokatlan” adó, főleg a kamarahaszna alól (1473); az uralkodó tetszése szerinti időre elengedte a *census* fizetését (1503);¹⁴⁸⁷ megkapták a kegyúri jogot és a szabad plébánosválasztás jogát (1512).¹⁴⁸⁸ Mivel az 1407. évi kiváltság a Magyar Királyság területén élő valamennyi jászra vonatkozott, legkésőbb a 15. század legelején, de valószínűleg még a 14. század folyamán a jászok vagy egy új, mindannyiukra érvényes kiváltságlevelet kaptak, vagy pedig a korábbi kiváltságot terjesztették ki minden jászra. Weisz Boglárka szerint erre a legjobb alkalmat a jászok Jászságba költözése nyújthatta.¹⁴⁸⁹ Ha a jász etnikai csoport által birtokolt privilégiumokat összességében szemléljük, a vámmentesség, a saját kapitányok előtti perelhetőség,¹⁴⁹⁰ az adók egy összegben való fizetése, valamint a szabad plébánosválasztás joga hasonló „kiváltságsomagot” alkot, mint amelyet az adott korszakban a mezővárosok és városok, nem pedig a katonai szolgálatokat teljesítő csoportok kaptak. Jelen esetben azonban különlegesség, hogy a kiváltságokat nem az egyes települések nyerték el, hanem maga a jász etnikai közösség, függetlenül attól, hogy lakhelyük hol és milyen volt. Mondhatni a Jászság egésze alkotta a várost a városi jogok és ezek következményeit tekintve. A kiváltságok megújítását kérelmezők csoportja (Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás, Fényszarui, Ágó)¹⁴⁹¹ mutatja, hogy mely településeknek volt szüksége valóban a privilégiumokra.¹⁴⁹² Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a jászok közösségébe tartozás, valamint az ezáltal kapott kiváltságok birtoklása nem azonosítható az országos nemességgel.¹⁴⁹³ Az adók alól pedig egyén vagy közösség szintjén is mentességet nyerhettek.¹⁴⁹⁴

Talán az 1365-ös újabb jász beköltözés (vagy a körülményeket tekintve inkább beköltöztetés) kapcsán született oklevél is segíthet a jászok társadalmi megítélésében. A királyi adományozó oklevél értelmében csak Kont Miklós és leszármazottai rendelkezhetek a foglyul ejtett és letelepítendő jászok felett.¹⁴⁹⁵ Az adománylevél szövege alapján a megfogalmazója valószínűleg tisztában volt azzal, hogy Magyarországon már laknak jászok és ezt az újonnan

¹⁴⁸⁷ Kocsis Gyula és Tóth Péter felvetette, hogy mivel az 1503-as kiváltságban elengedett, a korábban megszokottól eltérően nem Szent György vagy Szent Mihály, hanem Szent Jakab napján esedékes *census* összege éppen megegyezett a tegzespénz összegével, feltehetően ennek elengedéséről lehetett szó. Így azonban az oklevél tartalmát nem lehet a jász közösségre vonatkoztatni, csupán a kapitányokra, mivel ezt az adófajtát ők fizették a király számára (KOCIS 1989, 12; TÓTH 2013b, 63). A 16. századi források adatai alapján Weisz Boglárka más magyarázatot talált erre a jelenségre. A jászok és kunok adóit 1552 után az egri vár védelmére rendelték, az egri vár 1577–1579. évi összeírása szerint pedig három időpontban fizették a *censust*: Szent György, Szent Jakab és Szent Mihály napján. Ugyanez a három dátum található a jászsági települések 1587. és az egri vár 1594–1595. évi összeírásában is, ami alapján a 16. század elején már egy harmadik időpontban, Szent Jakab napján is fizettek *censust* a jászok, s ezt engedte el az uralkodó 1503-ban (WEISZ 2017a, 117). Az oklevél szóhasználatát és az említett adatokat figyelembe véve, az utóbbi magyarázatot tartjuk elfogadhatónak.

¹⁴⁸⁸ Ennek a kiváltságnak már korábban is birtokában lehettek a jászok, hiszen 1433-ban több jász személy is elkíséri Zsigmond királyt Rómába tartó útján, és az alkalmat megragadva búcsúengedélyt is kérnek öt plébániatemplom (Újszász, Szarvas, Kisér, Rassang, Ladány) és egy kápolna (Hímesegyház) részére (ASV. DAT. AP. REG. SUPPL. vol. 237. fol. 128–129. Fordítása: TÓTH 2013b, 154–156).

¹⁴⁸⁹ WEISZ 2017a, 111.

¹⁴⁹⁰ Jogosan tartja Soós Adorján és Szabó László az egyik legfontosabb kiváltságnak az önálló bíraskodás és közigazgatás megszervezésének lehetőségét (SOÓS 1944, 94; SZABÓ 1988, 194).

¹⁴⁹¹ Bagi Gábor éppen ezeket a szállásokat tartja a leginkább meghatározónak a 15. század folyamán (BAGI 2008, 151).

¹⁴⁹² TÓTH 2013b, 66, 69–70.

¹⁴⁹³ KOCIS 2005, 14.

¹⁴⁹⁴ WEISZ 2017a, 124.

¹⁴⁹⁵ GYÁRFÁS 1883, III. 500–502.

betelepülő csoportot meg akarta tőlük különböztetni, hogy pusztán etnikai hovatartozásuk alapján ne lehessen őket a többiekhez hasonlóan királyi adóra kötelezni.¹⁴⁹⁶

A kapitányokat illető kiváltságok az 1465-ös,¹⁴⁹⁷ az 1479-es,¹⁴⁹⁸ az 1499-es¹⁴⁹⁹ és az 1503-as¹⁵⁰⁰ keltezésű oklevelekben jelennek meg. Ezek között szerepel a különböző jellegű adómentesség (1465, 1479, 1499), a tegzespénz elengedése (1503), a személyes hadba vonulás alól történő felmentés (1499), illetve a szolgálatok alóli mentesség (1465). Ahogy a fentebbi felsorolás is mutatja, a kapitányok főként gazdasági privilégiumok megszerzésére törekedtek, ezáltal anyagilag gyarapodtak, de talán éppen ezért is halványult el a Jászságban betöltött korábbi szerepük. Mátyás király uralkodása alatt a jász kapitányok még kivették a részüket a katonai szolgálatból, azonban a folytonos háborúk következtében beálló létszámcsökkenés, a keresztény életmód, valamint az állandó megtelepedés eredményeképp a katonai funkciójuk gyakorlatilag megszűnt a kiváltságok által. Ezt a tendenciát mutatja a tegzespénz (*proventus pharetralis*) megjelenése is, amellyel megválthatták katonai kötelezettségüket. Így a 15. század folyamán jelentős mértékben átalakult a jász társadalom, és a királyi családdal fennálló viszonyuk is módosult.¹⁵⁰¹

Sokszor éppen a privilégiumok segítenek körülhatárolni a kötelezettségeket, amelyek alól az érintettek éppen szabadulni kívántak. Ezek közé tartoztak a jász közösség szintjén az adófizetés, az elszállásolás,¹⁵⁰² illetve még korábban – mármint feltehetően az 1407-es oklevél előtt – a vámfizetés. A kapitányok esetében íjászok állítása vagy a tegzespénz fizetése, valamint a személyes hadba vonulás tartozott a kötelezettségek közé.¹⁵⁰³ A 13–14. század folyamán nem rendelkezünk a jászok adózására vonatkozó adattal, egy 1425-ös oklevélben találjuk meg ennek első nyomát.¹⁵⁰⁴ Ebből tudjuk, hogy akkoriban a három újszászi és szarvasi kapitány együtt 8 íjász állítására volt kötelezve.¹⁵⁰⁵ Azonban fontos megjegyezni, hogy a jász bírákat, officiálisokat a 14. század közepétől kezdve küldték ki meghatározott területekre, ahol a bírói szerepkör mellett fő feladatuk a kivetett adók behajtása volt. Ez alapján már a 14. század közepétől számolhatunk a jászok megadóztatásával Soós Adorján szerint.¹⁵⁰⁶ Weisz Boglárka is utal rá, hogy a 14. században már lehet nyomokat találni a jászok adózására vonatkozóan, azonban az adók jellegéről és mértékéről csak a 15. századi források tájékoztatnak minket.¹⁵⁰⁷ Horváth Péter az 1323-as jász „kiváltságlevél” alapján így fogalmaz a jászok katonai szerepét illetően: „[...] melly szerint már az előbbi időkben is voltak szabad jászok, a’ kik a’ Király mellett min a’ nemesek katonáskodni tartoztak [...]”.¹⁵⁰⁸ A katonai szolgálat mellett adófizetéssel is tartoztak, amely részben természetben (*akó*), részben pénzben fizetendő (*census*) volt.¹⁵⁰⁹ Az újabb kutatás szerint a *census* már a 13. században is a jászok fizetési kötelezettsége lehetett,¹⁵¹⁰ de ennek mibenléte kérdéses a jász beköltözés időpontjának vitatottsága miatt. Az 1425-ös oklevél szerint a három kapitány összesen 56 forintot fizetett

¹⁴⁹⁶ TÓTH 2013b, 41.

¹⁴⁹⁷ GYÁRFÁS 1883, III. 647–648.

¹⁴⁹⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 681–682.

¹⁴⁹⁹ GYÁRFÁS 1883, III. 713–714.

¹⁵⁰⁰ GYÁRFÁS 1883, III. 718–719.

¹⁵⁰¹ SOÓS 1944, 100; TÓTH 2013b, 49, 65–66.

¹⁵⁰² TÓTH 2013b, 63.

¹⁵⁰³ SELMECZI 2005a, 85; SELMECZI 2011g, 69.

¹⁵⁰⁴ KRING 1932b, 169.

¹⁵⁰⁵ GYÁRFÁS 1883, 106.

¹⁵⁰⁶ SOÓS 1944, 123–124.

¹⁵⁰⁷ WEISZ 2017a, 113.

¹⁵⁰⁸ HORVÁTH 1823, 114.

¹⁵⁰⁹ SOÓS 1944, 103; TÓTH 2013b, 145–146.

¹⁵¹⁰ WEISZ 2017a, 124.

censusként,¹⁵¹¹ míg 1473-ban 500 forintot tett ki a pénzbeli adó, amelyet évi két alkalommal kellett fizetni 250–250 forintban.¹⁵¹² A *census* fizetése Szent György és Szent Mihály napján volt esedékes,¹⁵¹³ majd a 15. század végén ezek mellett már Szent Jakab napján is fizették.¹⁵¹⁴ A kapitányok a gyakorlatban valószínűleg csak az adók beszedéséért és a kincstár felé történő beszolgáltatásáért feleltek, de formailag ők fizették be azokat. Meghatározott mennyiségű terményadót, azaz akót a 14. századtól kezdve fizettek a jászok. Az akókat a budai és a visegrádi vár eltartására rendelték, majd a jászokat és adójukat – amely 1541-ig nem változott – a budai udvarbíró felügyelete alá vonták.¹⁵¹⁵ A 15. századtól már megjelenik a tegzespénz is, mellyel a katonai szolgálatot válthatták meg.¹⁵¹⁶ 1473-ban a tegzespénz 300 forint volt,¹⁵¹⁷ 1505-ben 50 forintra mérsékeltek.¹⁵¹⁸ A tegzespénz nagymértékű csökkenése Kocsis Gyula szerint a kapitányi réteg jelentőségének csökkenését jelzi.¹⁵¹⁹ A jászok adózásával kapcsolatban párhuzamokat találhatunk a besenyők esetében, miszerint a jászok feltehetően a besenyőkhöz hasonlóan a följük rendelt ispánnak (vagy bírónak) a hivatalba lépésekor ajándékkal (*munera*) tartoztak, valamint a jász ispán szállásadási kötelezettsége (*descensus*) is szabályozott lehetett. A katonáskodás terén is párhuzamba állítható egymással a besenyő és a jász közösség, mivel a jászok is ispánjukkal és meghatározott létszámmal vonultak hadba. Amennyiben ezt nem tudták teljesíteni, úgy pénzzel kellett megváltaniuk magukat.¹⁵²⁰ További hasonlóság, hogy a jászok és a kunok feletti bíraskodási jogkörrel, mint a besenyőknél is, a nádor rendelkezett.¹⁵²¹

Olykor rendkívüli adókat is szedtek a jászoktól (*taxa, contributio, subsidium*),¹⁵²² de más kötelezettségek is terhelték őket a királynak fizetendő adók mellett. Ezek közé tartozott a már fentebb említett, a király által hozzájuk rendelt bírónak / jász ispánnak járó *descensus* és *victualia*, illetve a királynak járó *munera*.¹⁵²³ A Jászság igen különleges helyzetben volt adózás szempontjából (is), mivel adója kötött volt, így több lakos esetén a teher is több részre oszthatott, ezáltal az egyéni adóterhelés csökkent. Nem véletlen, hogy a késő középkorban törvényekkel kellett eltüntetni a környékbeli jobbágyokat a Jászságba költözéstől. Bár témánk szempontjából későbbi, de érdekes adat, hogy 1629-ben egy, a szülőföldjétől távolra került jász személy kérte származásának, jász létének igazolását éppen a kedvező feltételek miatt.¹⁵²⁴ A jászok tehát közösen fizették a járandóságokat, melynek beszedése eleinte a jászok ispánjának, majd a 15. század közepétől a budai *provisor* feladata volt.¹⁵²⁵

Ahogy arra Tóth Péter is felhívja a figyelmet, a jászoknak nem volt teljesen egységes a társadalmi helyzetük és a jogállásuk. Véleménye szerint a 14. században Magyarországon több helyen is laktak jászok, akiket csoportonként más társadalmi helyzet jellemzett. Így elkülönítette egymástól a szabadokat, az alávetetteket, a királyi birtokon lakókat és a

¹⁵¹¹ GYÁRFÁS 1883, III. 583–585.

¹⁵¹² GYÁRFÁS 1883, III. 672–673.

¹⁵¹³ GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; WEISZ 2017a, 115–116. Weisz Boglárka hívta fel rá a figyelmet Mátyás király 1469. szeptemberi oklevele alapján (GYÁRFÁS 1883, III. 666), hogy a kunoknak szintén ezen a két napon kellett fizetniük a *censust* (WEISZ 2017a, 115, 35. jegyzet).

¹⁵¹⁴ Az kérdéses, hogy ez a plusz fizetési nap egyben az adó összegének emelkedését is jelentette-e (WEISZ 2017a, 123).

¹⁵¹⁵ WEISZ 2017a, 118, 124.

¹⁵¹⁶ WEISZ 2017a, 124.

¹⁵¹⁷ GYÁRFÁS 1883, III. 672–673; WEISZ 2017a, 116.

¹⁵¹⁸ GYÁRFÁS 1883, 238; WEISZ 2017a, 117.

¹⁵¹⁹ KOCSIS 1989, 12.

¹⁵²⁰ WEISZ 2017a, 112.

¹⁵²¹ LANGÓ 2001d, 332.

¹⁵²² WEISZ 2017a, 121.

¹⁵²³ WEISZ 2017a, 123–124.

¹⁵²⁴ TÓTH 2013b, 146, 149.

¹⁵²⁵ WEISZ 2017a, 124.

magánföldesurak hatalma alatt lévőket. Az 1323-as oklevél¹⁵²⁶ alapján két jász csoportról ír, melyek között nagy a társadalmi különbség. Az első csoport maga a kiváltságban részesített nemzetség, amely addig alávetett helyzetben volt egy Keverge nevű személy fiainak „*hatalma, uralma és törvényhatósága*” alatt, míg a második társadalmi egységnek a szabad jászokat tekinti, akik közvetlenül a királyi felség számára tartoztak katonai szolgálattal.¹⁵²⁷ A 1323-as oklevéllel a nemzetség általában megkapta azokat a szabadságokat, amelyekkel a másik csoport már rendelkezett, valamint megkapták a kapitány- / bíróválasztás jogát, mely választást a királynak kellett megerősítenie.¹⁵²⁸ Az 1323. évi oklevéllel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy még magának Kevergének a személyét illetően is megoszlanak a vélemények a kutatók körében, mivel az oklevélből nem derül ki egyértelműen, hogy ki is volt ő. Egészen más értelmet nyerhet ugyanaz a forrás, ha Keverge kun és más következhet abból, ha jász volt. Mivel a jászokat többen a kunok alárendelt segédnépeként értelmezik, igen kézenfekvő bizonyítékként szolgálna számukra, ha bizonyosságot nyerne az a feltételezés, miszerint Keverge kun volt. Talán ezért is tartja magát több kutató ehhez az állásponthoz.¹⁵²⁹ Ahogy Tóth Péter is írja, ebben már némi prekonceptió rejlik, miszerint azért jelentek meg olyan később a jászok az oklevelekben, mert a kunok katonai segédnépeként¹⁵³⁰ a kun népnév őket is elfedte.¹⁵³¹ Ennek ellenére Keverge jász létének is vannak támogatói a kutatói gárdában.¹⁵³² A két nézet miatt többféle módon értelmezték az 1323-as oklevelet: a kunoktól való függetlenedést vagy a „*jászok feudalizációját*”, illetve az annak való sikeres ellenállást látták benne.¹⁵³³ Az oklevélben említett jászok lakhelyét illetően sincs egységes álláspont a kutatásban. A kutatók egy része a Pilis megye határvidékén lakó jászokhoz kapcsolta a dokumentumot,¹⁵³⁴ ami nézetük szerint csak később került az Alföldre a jászok átköltözésével; míg újabban ezzel szemben a Jászságban élő jászokhoz kötik a dokumentumot.¹⁵³⁵ Az 1323-as oklevéllel kapcsolatban összességében valószínűbbnek tartjuk, hogy Keverge fiai nem tekinthetők kun főuraknak,¹⁵³⁶ az oklevélben említett jászok valamely területhez kötése pedig továbbra sem megoldott.¹⁵³⁷

¹⁵²⁶ MNL OL DL-DF 9270, 86611; AO VII. 65; GYÁRFÁS 1883, III. 463–465; ANTAL 1969, 12–13; SELMECZI 2011g, 67–68.

¹⁵²⁷ TÓTH 2013b, 37, 42, 60. Langó Péter is egy előkelő és egy szegényebb csoportot különített el. Ezeken belül az előkelők egy része országos nemességre tett szert, míg a beköltözők legalsó társadalmi szintjét a magukkal hozott szolgarétegben látta (LANGÓ 2001d, 331). Weisz Boglárka utal rá, hogy legfeljebb három jász csoport különíthető el az oklevél alapján: „*az egyik a kunok alatt élő jászoké, a másik a valamely jászok alá vetett népesség, a harmadik pedig a királynak különleges katonai szolgálatot teljesítő jászok csoportja.*” Azonban utóbbi kettőt valószínűleg egy csoportnak tartja (WEISZ 2017a, 109). Szabó László a jászok egészére vonatkoztatta az oklevélben foglaltakat (SZABÓ 1979, 30 vö. LANGÓ 2001d, 330).

¹⁵²⁸ Tóth Péter szerint mivel az utóbbi szabadságjoggal (ti. a kapitány- / bíróválasztás joggal) nem rendelkezett a nemzetség, jogállásuk nem vezethető le az 1279-es kun privilégiumokban foglaltakból és ez által úgy véli, hogy az 1323-ban kiváltságot nyert csoport a kunokkal még történeti kapcsolatban sem állhatott. Azonban ezt már nem feltételezi a másik jász csoportról, mivel azok már korábban a király zászlói alatt harcoltak, így tehát már 1323 előtt itt kellett lenniük. (TÓTH 2013b, 60)

¹⁵²⁹ FODOR 1942, 165; SZABÓ 1979, 29–32; KOCIS 2005, 20. Például Berend Nóra szerint „*a kunok kapitányának joghatósága alól*” (BEREND 2012, 64), míg Langó Péter úgy fogalmazott, hogy a „*jász főúr fiainak joghatósága alól*” veszi ki az uralkodó az említett jászokat (LANGÓ 2003d, 329).

¹⁵³⁰ A jászok alávetettségéről szóló elméletet Langó Péter szerint cáfolják a két beköltöző nép életmódjáról, valamint a Jászság területének földrajzi viszonyairól meglévő ismereteink (LANGÓ 2001a, 164).

¹⁵³¹ SZABÓ 1979, 27; SELMECZI 2011g, 66; TÓTH 2013b, 38.

¹⁵³² GYÁRFÁS 1883, III. 45; LANGÓ 2001a, 170; LANGÓ 2001d, 330; SELMECZI 2005a, 73–74.

¹⁵³³ SZABÓ 1979, 29, 32; LANGÓ 2001d, 329; SELMECZI 2005a, 73; TÓTH 2013b, 38.

¹⁵³⁴ FODOR 1942, 165; GYÖRFFY 1990, 312–313.

¹⁵³⁵ LANGÓ 2001d, 329.

¹⁵³⁶ LANGÓ 2001d, 330.

¹⁵³⁷ TÓTH 2013b, 59–60.

A jászok gyakorlatilag a király jobbágysai / népei voltak, kizárólag neki tartoztak kötelezettségekkel és általa nyertek privilégiumokat. Hasonlóképp adóztak, mint a többi királyi birtokokon élők, de arányosabban oszthatták fel egymás között a terheiket. Ebből a szempontból előnyösebb helyzetben voltak, mint a földesurak jobbágysai, azonban őket katonai kötelezettség is terhelte.¹⁵³⁸ Ha ki akartak törni ebből a társadalmi állapotból, akkor nemességet kellett szerezniük.¹⁵³⁹ Bár kapitányként bírhattak földet, de a birtokadományozás még nem jelentett országos nemességet is.¹⁵⁴⁰ Ugyanakkor ha egy jászt a régi birtokában vagy új birtokszerzeményében megerősített az uralkodó, akkor ezt rendszerint egybekötötte a nemesítéssel. Kring Miklós megállapítása szerint az egyszerű és a kapitány jász személyek társadalmi helyzete egymáshoz viszonyítva hasonló, mint a nem nemes és a nemes magyaroké.¹⁵⁴¹ A 15. század folyamán a szálláskapitányok igyekeztek megszabadulni az adófizetés és a katonai szolgálat kötelessége alól. Hunyadi Mátyás és II. Ulászló meg is adta nekik ezt a lehetőséget. Csak a személyes hadba vonulás kötelezettsége maradt meg, a katonák kiállítását megválthatták a tegzespénz befizetésével.¹⁵⁴² A nemességet szerző jászok között említhetjük többek között 1407-ben négyszállási Kompolthot és fivérét, akik már foglyokat telepíthettek le Szentkozmadamjanszálláson,¹⁵⁴³ 1422-ben a Mócza család tagjait, akik Kisért kapták meg,¹⁵⁴⁴ illetve 1482-ben Angalét asszony fiait, Mihályt és Pétert.¹⁵⁴⁵ A nemessé emelt jász kapitányok a jász szállásterületen kívüli nemesi birtokhoz jutottak, valamint korábbi szállásukat (vagy annak egy részét) kapták meg nemesi birtokként.¹⁵⁴⁶ Kring Miklós szerint a 14. század vége felé, de különösen a 15. század folyamán már egyre erősebben megmutatkozik a szállások személyhez kötött birtokjellege.¹⁵⁴⁷ A nemesítések időpontjai valószínűleg nem véletlenül esnek közel bizonyos hadi események dátumaihoz. A jászok társadalmi helyzete a várjobbágyság helyzetéhez állhatott a legközelebb.¹⁵⁴⁸ Kompolth valószínűleg helytállt Zsigmond észak-balkáni hadjáratában, mivel elnyerte a nemességet. Hasonlóan sikeres katona lehetett Mócza Ferenc, aki a husziták ellen harcolhatott Zsigmond oldalán, és még a csata hónapjában megkapta nemesi oklevelét.¹⁵⁴⁹ Más esetekben is találkozunk még jászokkal katonai cselekmények kapcsán, így 1433-ban Mihály Újszászról, Ferenc Ladányból és Benedek Kisérről egy igen hosszú és veszélyekkel teli útra kísérte el Zsigmond királyt Rómába.¹⁵⁵⁰ 1444-ben a Négyszálláson lakó Bálint és László kívánt részt venni Rozgonyi Simon egri püspök

¹⁵³⁸ KRING 1932a, 61; SOÓS 1944, 106; KOCIS 2005, 21.

¹⁵³⁹ LANGÓ 2001d, 331, 333; SELMECZI 2005a, 86; TÓTH 2013b, 146. Selmeczi László szerint annak tényét, hogy a szabad tömegek fölött áll a törzsfő, a nemzetségfő, a nemzetség legtehetősebb családjai, sokkal inkább elfogadta a jászok közössége, mint azt, hogy a nemzetségi vezetők változtatni akartak az örökölt viszonyukon és egyébként is nemesinek mondható mivoltukat országos nemesként akarták gyakorolni. Ez a felemelkedési szándék már okozhatott társadalmi súrlódásokat (SELMECZI 2005a, 77). Így például a jászok vezetőrétege, mely a társadalmi ranglétrán feljebb jutni törekedett, esetenként a királyi birtoktestet igyekezett kisajátítani, miáltal a rajta élők tőle függő viszonyba kerültek volna. Ezt próbálta elkerülni a jász köznép elköltözés által vagy a király oltalmát kérve (lásd például az 1323-as oklevelet), hiszen ez a korábbi jogállásukhoz képest rosszabb helyzetet eredményezett volna számukra (LANGÓ 2001d, 333–334).

¹⁵⁴⁰ KOCIS 2005, 14.

¹⁵⁴¹ KRING 1932a, 61.

¹⁵⁴² TÓTH 2013b, 54.

¹⁵⁴³ MNL OL DL-DF 9226; GYÁRFÁS 1883, III. 553–554; ZSO II/II. 5781; BENEDEK 1997, 277–279; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 148; BAGI 2008, 154, 158; TÓTH 2013b, 117; TIMÁR 2019, IV. 701.

¹⁵⁴⁴ GYÁRFÁS 1883, III. 572–573.

¹⁵⁴⁵ MNL OL DL-DF 81937.; GYÁRFÁS 1883, III. 305.

¹⁵⁴⁶ KOCIS 2005, 16.

¹⁵⁴⁷ KRING 1932a, 57.

¹⁵⁴⁸ LANGÓ 2001d, 333–334.

¹⁵⁴⁹ TÓTH 2013b, 150–151.

¹⁵⁵⁰ ASV. DAT. AP. REG. SUPPL. vol. 237./tom. 287. fol. 128–129; TÓTH 2013b, 151–152.

oldalán a török elleni hadjáratban.¹⁵⁵¹ Mátyás király 1479-es oklevele alapján, amelyben a kapitányok kötelezettségeiről és azok teljesítéséről olvashatunk, meghatározható, hogy mely hadjáratok voltak azok, amelyekben a jászok részt vettek és így katonai sikerükkel nemességet nyerhettek.¹⁵⁵² Ezek között szerepel az 1477 nyarán folytatott III. Frigyes császár elleni háború, az 1476 januárjában vezetett török elleni hadjárat, valamint az 1474-es Szilézia elfoglalását eredményező hadjárat.¹⁵⁵³ Ezek a katonai küldetések minden bizonnyal csábítóan hatottak az országos nemességre vágyó jászokra, akik ennek elnyerésével gyakorlatilag jászként elérték azt, amit sokaknak még magyarként sem sikerült.¹⁵⁵⁴ Kring Miklós a történeti adatok alapján két társadalmi csoport kialakulását körvonalazta: a birtokos nemesség (a szálláskapitányok), illetve az *inpossessionatus* jobbágyság (*ruralisok*) csoportját. Ugyanakkor a két társadalomelem egyértelmű szétválasztása a jászok esetében nem lehetséges, valamint nem azonosítható a magyaroknál alkalmazott nemes földesúr és jobbágy társadalmi kategóriákkal. A két egység viszonyát tekintve valószínűleg a *ruralisok*nak egy része állt gazdasági függőségben a szálláskapitányokkal. Mindenesetre az oklevelek alapján egyfajta differenciálódás figyelhető meg a jász közösségen belül, már a 14. század első felében.¹⁵⁵⁵ Kocsis Gyula a 15. század elejére vonatkozóan már három réteget különített el a jászok társadalmában: a közrendű jászokét, akik nem függenek jobbágyként a kapitánytól; a kapitányokét, akiknek van lehetősége felemelkedni a társadalmi ranglétrán; és végül azoknak a csoportját, akiknek ténylegesen sikerült az előbbre jutás, és elnyerték az országos nemesi címet a birtokadománnyal együtt.¹⁵⁵⁶

6.2.3. Településcsoportok az Északnyugat-Jászságban

A 14. században az általunk vizsgált terület Pest és Heves megye határán helyezkedett el (229. kép).¹⁵⁵⁷ Az alábbiakban abból a szempontból vizsgáljuk a 13. század közepe és a 14. század vége közötti időszak településhálózatát, hogy a korábbi, Árpád-kori települések túléltek-e a tatár támadást, illetve az újabb települések ezekhez képest hol, hogyan és kik által jöttek létre. A kunok által megszállt területek vonatkozásában Pálóczi Horváth András állított fel bizonyos településkategóriákat a Nagyikunság térségét vizsgálva.¹⁵⁵⁸ A jászok különböző jellegű megtelepedési módjára korábban már Fodor Ferenc is felfigyelt.¹⁵⁵⁹

A tatárjárás a most vizsgált területen is érezte negatív hatását, egyes becslések szerint a betelepülő jászok által létesített települések határain belül az újonnan létrejött falvaknak legalább kétszerese, ha nem többszöröse pusztult el a tatárjárás következtében.¹⁵⁶⁰ Az elpusztult, elnéptelenedett települések száma azonban a vizsgált területen mindössze 7, illetve csak 6 lelőhely esetében számolhatunk bizonyosan jász jelenléttel, ott is alapvetően a 14–16. század viszonylatában.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵¹ B-A-Z M. LT. XV. 1. 135. sz.; Tóth 2013b, 152–153.

¹⁵⁵² GYÁRFÁS 1883, III. 681–682.

¹⁵⁵³ Tóth 2013b, 153.

¹⁵⁵⁴ Meglehet, hogy ezek a katonai akciók már csak az egyes személyek szempontjából voltak mérvadóak. A 14–15. század fordulójától a török veszély miatt hadseregreformra volt szükség, így Zsigmond király már csak „adóalanyként” számolt a kunok és a jászok szolgálataival (HATHÁZI 2006, 112). Azonban annak ellenére, hogy a közösség többsége már nem töltötte be a katonai szerepét, lehettek még olyan társadalmi kiemelkedésre vágyó jászok, mint a fentebb említettek, akik részt vettek a különböző hadjáratokban.

¹⁵⁵⁵ KRING 1932a, 62; KRING 1932b, 171–172, 184; Soós 1944, 75.

¹⁵⁵⁶ Kocsis 2005, 17.

¹⁵⁵⁷ KRISTÓ 2003b, 105.

¹⁵⁵⁸ PÁLÓCZI HORVÁTH 2021, 151–152.

¹⁵⁵⁹ FODOR 1942, 137.

¹⁵⁶⁰ SELMECZI 2019, 164.

¹⁵⁶¹ Biztosan jászok által megszállt terület és késő középkori lelőhely: Jászfényszaru–Kozma-part és Kozma-domb (38297; 69825), Jászágó–Középkori Ágó (93883), Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), Jászberény–

229. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a 14. századi megyék viszonylatában
(A térkép alapja: KRISTÓ 2003b, 107, 4. térkép)

A fentebb említett szempontok szerint öt települési csoportot különítettünk el az adott mikrorégió területén az eddigi történeti és régészeti kutatási eredmények alapján a késő középkor vonatkozásában. Azonban szeretnénk jelezni, hogy ezek a csoportok a jelenleg ismert – olykor szórványos és változó pontosságú – adatok alapján körvonalazódnak előttünk, így a későbbi kutatások minden bizonnyal árnyalni fogják ezt a képet.

Az első csoportba sorolhatók azok az Árpád-kori falvak, amelyek elpusztultak a tatárjárás során, és sem a helyi lakosság, sem a jászok által nem épültek újjá. A régészeti kutatások alapján a 11–13. századi Ágói-patak-part I–II. (71165; 71167) település a tatárjárás idején elpusztult, és a betelepülő jászok sem „élesztették újra”.¹⁵⁶²

Azonban ismertek olyan magyar – a jászok által később sem lakott – települések, amelyek túléltek a tatár támadást, vagy azt követően újjátelepültek, illetve a szükséges részeket újjáépítették.¹⁵⁶³ Ezek képezik a második csoportot, idetartozik például Kerekudvar és Pusztamonostor.¹⁵⁶⁴ A Jászdózsa–Kápolnahalmon feltárt, 11–12. század folyamán felépített templom is elpusztult a tatárjárás során, de még az Árpád-korban helyreállították.¹⁵⁶⁵

A tatárjárást követő időszak településeinek harmadik csoportját alkotják azok a jász szállások, amelyek több, a tatárjárás idején elpusztult vagy elhagyatott település területét is magukba olvasztották, vagy korábbi középkori településen jöttek létre. Ezek többnyire

Négyszállás II. (28379), Jászberény–Borsóhalma (25458), Jászberény–Ferencs udvar (31807). Ezen felül az okleveles adatok alapján jász birtokként értékelhetjük a Jászberény–Zombékos és Necsőegyháza (58870; új lelőhely) lelőhellyel azonosítható Necsőegyházát.

¹⁵⁶² FODOR 1984, 161; FODOR 1986, 139; SELMECZI 1994a, 66; LANGÓ 2006, 82; SELMECZI 2011a, 39.

¹⁵⁶³ FODOR 1942, 140; SELMECZI 2011a, 98.

¹⁵⁶⁴ GYÖRFFY 1987, III. 107–108, 121; SELMECZI 2018b, 33; SELMECZI 2019, 164.

¹⁵⁶⁵ SELMECZI 2011b, 48. Lásd az 5. fejezet *Hajóhalom és Dósa / Dózsa* vonatkozásában írt részét.

beépültek az újonnan létrehozott jász települések határaiba.¹⁵⁶⁶ Tehát az Árpád-kori előzmények olykor a jászok letelepedésekor is szerepet játszottak.¹⁵⁶⁷ Ez esetenként egyfajta kontinuitásnak is tekinthető, amit jól szemléltet a korábbi templomok és temetők jászok általi, folytatódó használat. Erre példa Négyszállás, ahol nem csak a korábbi település területét szállták meg a jászok, de a korábban nyitott, Árpád-kori temetőben (négyszállási II. temető) helyezték végső nyugalomra halottaikat.¹⁵⁶⁸ Szentkozmadamján esetében az Árpád-kori templomromot használták temetkezőhelyként, „sírkertként”.¹⁵⁶⁹ Borsóhalma is egy korábbi Árpád-kori település, Barasó helyén jött létre.¹⁵⁷⁰ Dózsa is eredetileg magyarok lakta település volt, nem tudjuk pontosan, hogy mikor lett a jászké.¹⁵⁷¹ Bár a vizsgált területen kívül esik, ebbe a csoportba sorolható például Mihálytelek is, mivel a falu a tatárjárás során elpusztult település területén jött létre, még a korábbi templomot is átépítették az ideköltöző jászok gótikus stílusban.¹⁵⁷² A középkori Jákóhalma épp kívül esik a vizsgált területen, azonban ennél a településnél is valószínű, hogy egy eredetileg magyarok lakta, de elhagyott falut foglaltak el a jászok.¹⁵⁷³ Egy speciális eset, amikor volt Árpád-kori előzmény az adott területen, majd a jászok hoztak létre egy szállást, ahova később magyarok települtek. Ilyen volt Berény, ami első említésétől kezdve jász településként jelenik meg, 1546-ban pedig két részből álló településként szerepel.¹⁵⁷⁴ A magyar és a jász lakosság különállására elsősorban a témánk szempontjából későbbi, 1550-es és 1570-es oszmán defter által megőrzött városrész elnevezések alapján következtethetünk,¹⁵⁷⁵ de egy 1560-as bizonyáglevélben is megjelennek Magyarváros bírái és polgárai.¹⁵⁷⁶ A megosztottság a 17. században is megmaradt a katolikus Jászváros, és a lényegesen kisebb, református lakossággal bíró Magyarváros formájában, melyek között a későbbiekben is a Zagyva volt a választóvonal.¹⁵⁷⁷ Hatházi Gábor felvetette, hogy Berényen belül ez az elkülönülés már korábban, 1526 előtt is meglehetett, illetve a település mezővárossá válása is a jelentős magyar betelepüléssel hozható összefüggésbe. A felvetést az írott források nem cáfolják, de nem is támasztják alá.¹⁵⁷⁸

A negyedik csoportba sorolhatjuk azokat a szállásokat, melyek a jász betelepülés által jöttek létre, tehát kezdettől fogva jász települések.¹⁵⁷⁹ Ezeknél több esetben is megfigyelhető, hogy a környéken volt korábbi, Árpád-kori település, amely elnéptelenedett vagy elpusztult, azonban az új jász szállást nem annak helyén, hanem attól függetlenül, kicsit távolabb hozták létre.¹⁵⁸⁰ A mai jászágói határban ismert Árpád-kori település pusztulását követően a betelepülő jászok a korábbi falutól 1,3–1,4 km-rel arrébb hozták létre a lakóhelyüket. Míg az Árpád-kori település az Ágó patak jobb partján, addig a késő középkori, jászok lakta Ágó ettől délebbre, a patak bal partján helyezkedett el.¹⁵⁸¹ Amennyiben elfogadjuk a feltevést, miszerint a mai

¹⁵⁶⁶ FODOR 1942, 140; LANGÓ 2006, 83; SELMECZI 2011a, 98; SELMECZI 2011c, 57; SELMECZI 2018b, 31–32.

¹⁵⁶⁷ FODOR 1942, 137.

¹⁵⁶⁸ SELMECZI 2012, 16.

¹⁵⁶⁹ SELMECZI 2001, 138.

¹⁵⁷⁰ SZABÓ 1984, 48; SELMECZI 2011a, 25.

¹⁵⁷¹ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 278.

¹⁵⁷² LANGÓ 2006, 86.

¹⁵⁷³ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 329.

¹⁵⁷⁴ Kocsis Gyula szerint feltehetően egy-egy bíró és három-három esküdt látta el a településrészek közügyeivel kapcsolatos feladatokat (KOCIS 2014, 77).

¹⁵⁷⁵ FEKETE 1968, 75; BAYERLE 1998, 78–79; LANGÓ 2006, 86; SELMECZI 2011g, 73.

¹⁵⁷⁶ BOTKA 1988, 197, 2. tétel, 212–213. Ezen a bizonyáglevélen található a Jászságból ismert legrégebb pecsét is, amely Magyarvároshoz köthető (BOTKA 1988, 213).

¹⁵⁷⁷ TÓTH 1976, 30; SOÓS 1985, 356.

¹⁵⁷⁸ HATHÁZI 2006, 136–140; BAGI 2008, 154.

¹⁵⁷⁹ FODOR 1942, 140; SELMECZI 2011a, 98.

¹⁵⁸⁰ SELMECZI 2001, 139; LANGÓ 2006, 83.

¹⁵⁸¹ SELMECZI 2012, 112.

település alatt rejlenek a középkori Fényszarú maradványai, itt is elmondható, hogy a tatárjárás előtti településektől távolabb alakították ki a szálláshelyüket a beköltöző jászok.¹⁵⁸² Fényszarút már Fodor Ferenc is olyan jász településnek tartotta, amely a jászok által jött létre, s nem valamelyik korábbi magyar település helyét foglalta el.¹⁵⁸³ Emellett több, eredetileg jászok által létesített települést is említett, melyek közül Fényszarút és Ágót az eddigi adatok alapján valóban így értékelhetjük.¹⁵⁸⁴

Az ötödik csoportot azok a települések alkotják, amelyek a középkor folyamán végig magyar településként léteztek, s csak a 16. században foglalták el az addig magyarok által lakott helységet a jászok. Többek között a most vizsgált mikrorégióval nyugatról határos részen létező Szentgyörgy sorolható ide, ami a török foglalás után elnéptelenedett, s amit feltehetően még 1558 előtt birtokba vettek a jászok. Jászszentandrás és Jászivány is csak később, az újkor folyamán vált jász településsé.¹⁵⁸⁵

Mint láhattuk, azt a négy szállást (Árokszállás, Berényszállás, Négyszállás, Fényszarú), amely együtt lépett fel több ügyben is, s amely valószínűleg együtt alkotott egy jász széket, a korábbi Árpád-kori település területén létrehozott, valamint a jász alapítású települések között találjuk meg. A fentebbi csoportok mellett még meg kell említenünk azokat a középkori településeket, amelyek esetében nem rendelkezünk pontosabb információval a korukat illetően, illetve a konkrét leletanyag megtekintésére nem volt lehetőségünk. Mivel az ezek esetében megadott „középkor” kifejezés pedig igen tágan értelmezhető, így ezeket egyelőre nem lehet besorolni az említett csoportokba.

6.2.4. Az Északnyugat-Jászság középkori településhálózata és lakossága

Általánosságban elmondható, hogy a településhálózat jelentős mértékű átalakuláson esett át, a 11–16. században mintegy 360 név szerint ismert településről tudunk a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye területén, melyek közül nagyjából 120 maradt meg a török időkre. A megye népessége a 14. század elején talán 20–30 000 fő körül lehetett.¹⁵⁸⁶ A betelepült jász közösség nagyságát tekintve az eddigi kutatások alapján nem számolhatunk jelentős létszámmal,¹⁵⁸⁷ és a jelen dolgozatban ismertetett adatok sem adnak okot ezt másképp látni.

A mongol támadás utáni újjáépítéseket, átalakulásokat követően újabb közigazgatási szervezetekkel gyarapodott az Alföld, ezek közé tartozott a kunok és a jászok szállásterülete is, ahol III. Miklós pápa 1278. évi bullájának rendelkezése nyomán a ferences rend végzett térítő tevékenységet.¹⁵⁸⁸ A területre érkező első ferences rendi szerzetesek a Zagyva partján, a későbbi berényi templomuk közelében emeltek egy kis kápolnát Szent László tiszteletére.¹⁵⁸⁹ Az I. Károly király által 1323-ban kiadott oklevélben¹⁵⁹⁰ olvasható nevek alapján a jászok kiváltságos rétegének egy része ekkorra már felvette a keresztséget, de még mindig sokan

¹⁵⁸² SELMECZI 2001, 139; LANGÓ 2006, 83.

¹⁵⁸³ FODOR 1942, 361.

¹⁵⁸⁴ FODOR 1942, 140. A szerző ezek közé sorolta Árokszállást és Borsóhalmát is, azonban Árokszállás esetében az okeleveles adatok alapján feltételezhetjük, hogy volt Árpád-kori előzménye, ahogy Borsóhalma is azonosítható a korábbi Barasó faluval. Négyszállás is bár jász szállás volt, egy korábbi Árpád-kori település területén jött létre (SELMECZI 2012, 16; SELMECZI 2018a, 32).

¹⁵⁸⁵ ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I., 293; LANGÓ 2006, 86.

¹⁵⁸⁶ BAGI 2015, 225.

¹⁵⁸⁷ FODOR 1942, 142; TÓTH 2013a, 116; TÓTH 2013b, 29; ZSIDAI – LANGÓ 2014, 431.

¹⁵⁸⁸ GYÖRFFY 1953, 263; SOÓS 1985, 359; SELMECZI 1992a, 13. A kunok térítésének érdekében korábban, a tatárjárást megelőzően már a domonkos rendi szerzetesek is tettek erőfeszítéseket, melyek változó eredménnyel jártak (SZÁNTÓ 1974, 10; SOÓS 1985, 21–22).

¹⁵⁸⁹ SOÓS 1985, 359.

¹⁵⁹⁰ MNL OL 9270, 86611; AO VII. 65; GYÁRFÁS 1883, III. 463–465; ANTAL 1969, 12–13; SELMECZI 2011g, 67–68.

viseltek pogány nevet.¹⁵⁹¹ Lamanszkij szerint a 18 jász személy közül 10 esetében találunk olyan keresztény nevet, amely bár nem idegen a római katolikusok körében, mégis inkább keleti keresztények jellemző nevei.¹⁵⁹² Soós Imre szerint a jászkunok azért is idegenkedtek a kereszténység felvételétől, mert a magyar főpapok azonnal a papi tized megfizetésére kötelezték őket. I. Károly – mivel épített a kunok és a jászok haderejére – a panaszkodást jelezve kérte a pápától a tized elengedését. XXII. János pápa 1328-ban az esztergomi és kalocsai érsekhez intézett levelében megtiltotta, hogy az újonnan megtért kunoktól és jászoktól egyházi tizedet szedjenek, nehogy ezzel riasszák el őket a kereszténység felvételétől.¹⁵⁹³ Megjegyzendő, hogy az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékekben egyetlen jász plébánia sem szerepel. Soós Imre azzal magyarázta ezek hiányát, hogy a jászok betelepülésekor ezek a területek lakatlanok voltak, ezért csak a tatárjárást megelőzően, a magyarok által létrehozott állandó települések, templomok, plébániák maradtak fenn az írott forrásokban.¹⁵⁹⁴ Azonban a jelen munkában vizsgált terület tanulmányai alapján az látható, hogy nem vált teljesen lakatlanná a későbbi Jászság egésze, mint ahogy azt korábban tartotta a kutatás.¹⁵⁹⁵ Fontos adattal szolgál egy 1351-es oklevél, amelyben VI. Kelemen pápa I. Lajos király kérésére jóváhagyja, hogy (többek között) a filiszteusokat felmentsék a tizedfizetés alól, mivel az visszatartja őket a hit elfogadásától. A király ugyanis a katolikus hitre kívánja őket téríteni, és ennek érdekében parochialis egyházakat szándékozik építeni, alapítani és megadományozni. A pápa meghagyja az esztergomi érseknek, a váradi és a zágrábi püspöknek, vagy közülük kettjüknek, hogy a tized mértékét annak harmincadáig engedjék el.¹⁵⁹⁶ Fentebbiek alapján a teljes jász közösség kereszténnyé válását a 14. század második felére tehetjük.¹⁵⁹⁷ Egyes nézetek szerint a megtérés egyik jeleként értékelhető, hogy a letelepült jászok egyre jobban vegyülnek a környező települések magyar lakosságával.¹⁵⁹⁸

A késő középkor folyamán az Árpád-koriakhoz képest valamivel kevesebb települést ismerünk, melyek – a korábbiakhoz hasonlóan – a vízfolyásokat és az utakat követték rendezési elvként. A forrásokban említett középkori települések egy részét nagy biztonsággal sikerült lokalizálni az elmúlt évtizedek történeti és régészeti kutatási eredményeinek köszönhetően, ezek közé tartozik Szentkozmadamján / Kozmadamjanszállás,¹⁵⁹⁹ Ágó,¹⁶⁰⁰ Hajóhalom,¹⁶⁰¹ Négyszállás¹⁶⁰² és Kerekudvar¹⁶⁰³ (230. kép). Az Árpád-korban létező, a késő középkorban pedig eladományozott *praedium*ként megjelenő Necsőegyháza helye is ismert.¹⁶⁰⁴ Feltételelesen sikerült azonosítani, de még mindenképpen további kutatást igényel Bény / Bénye elhelyezkedése.¹⁶⁰⁵ A mai település alatt helyezkedhet el, ezért a középkori település vizsgálata nehézséget okoz Fényszaru,¹⁶⁰⁶ Árokszállás, Dózsa és Berényszállás esetében. Míg néhány

¹⁵⁹¹ SZÁNTÓ 1974, 11; SOÓS 1985, 25; GULYÁS – SZABÓ 2002, 32.

¹⁵⁹² JANKÓ 1900, 143.

¹⁵⁹³ AO XII. 246, 248; GYÁRFÁS 1883, III. 469–470.

¹⁵⁹⁴ SOÓS 1985, 25 vö. VMO I/1., 39–405.

¹⁵⁹⁵ GYÖRFFY 1987, III. 51.

¹⁵⁹⁶ MNL OL DL-DF 291209; REG. SUPPL. I. 459; AO XXXV. 416. Az adatra Katona-Kiss Attila hívta fel a figyelmet, amit itt is köszönök.

¹⁵⁹⁷ FODOR 1942, 79–80; LANTOS 2003, 11.

¹⁵⁹⁸ GULYÁS – SZABÓ 2002, 32.

¹⁵⁹⁹ Jászfényszaru–Kozma-part és Kozmadomb (38297; 69825).

¹⁶⁰⁰ Jászágo–Középkori Ágó (93883).

¹⁶⁰¹ Jászdózsa–Kápolnahalom (17035).

¹⁶⁰² Jászberény–Négyszállás / Négyszállás I. (25476), illetve Jászberény–Négyszállás II. (28379).

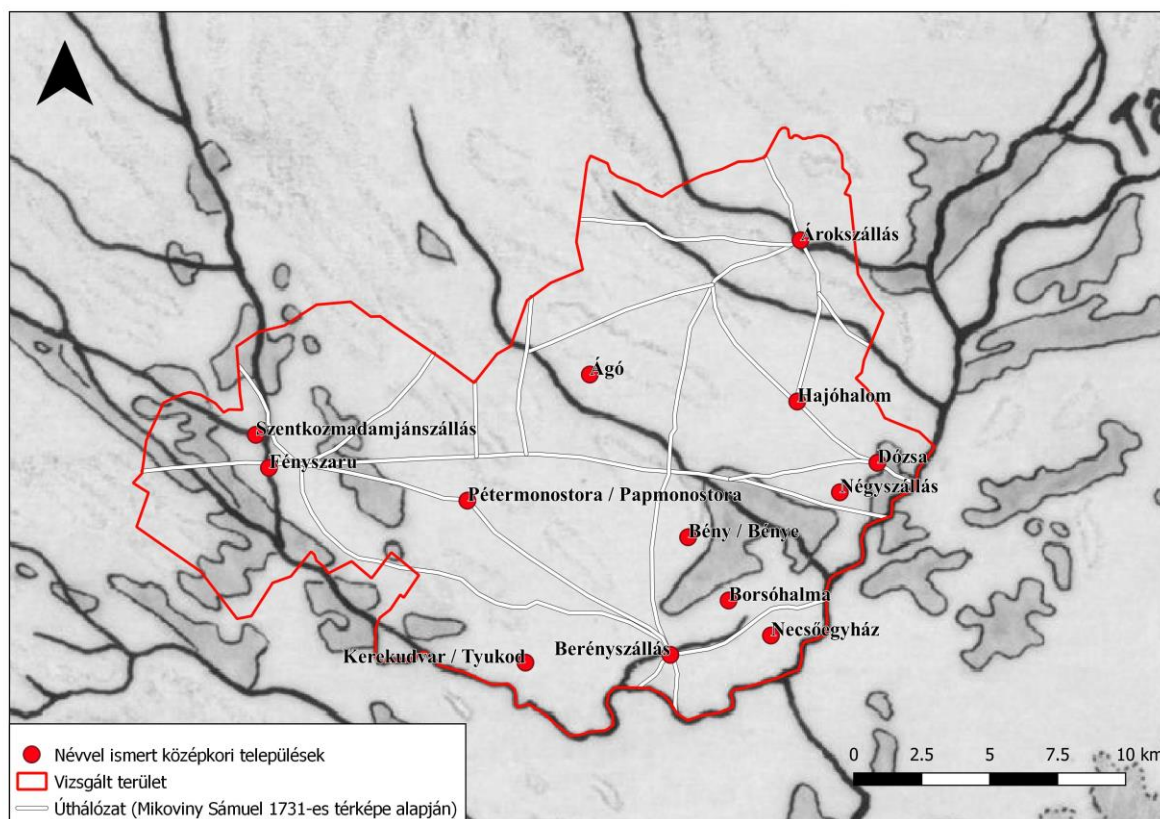
¹⁶⁰³ Jászfelsőszentgyörgy–Pusztakerekudvar II. (20328).

¹⁶⁰⁴ Jászberény–Zsombékos (58870).

¹⁶⁰⁵ Bényt a Töviskes-halom területén jelöltük, a közelében Jászberény–Sertés telep (54216) lelőhely található.

¹⁶⁰⁶ A késő középkori Fényszaru a templom elhelyezkedése alapján valószínűleg a Jászfényszaru–Templom előtt (69679) lelőhely környezetében keresendő, amennyiben elfogadjuk az épület 15. századi keltezését.

helységet csak megközelítőleg tudtunk felhelyezni a térképre. Több megoldási javaslat is született Barasó / Borsóhalma elhelyezkedését illetően, jelen munkában Csalog József 1953-as ásatásának eredményeit vettük figyelembe a térképes jelölésnél.¹⁶⁰⁷ Csupán a régebbi térképes ábrázolások alapján tüntettük fel Pusztamonostor / Papmonostora helyét, melynek régészeti módszerekkel történő lokalizálása még a jövő feladata. A többi, jelen munkában említett, írott forrásokból ismert középkori helység vagy a most vizsgált területen kívül helyezkedett el, vagy pedig egyelőre nem tudjuk térképen jelölni egykori helyét.

230. kép: Írott forrásokból ismert középkori települések a vizsgált területen
(A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízházi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623)

Az 1330-as évektől a 15. század végéig a Magyar Királyság területén egyenletes növekedés tapasztalható a lakosság számát illetően, a Zsigmond-kor nem jelentett törést e tekintetben.¹⁶⁰⁸ Ugyanakkor a 14–15. században a kisebb falvak egy része elnéptelenedett, mivel lakossága a nagyobb településekre költözött.¹⁶⁰⁹ A 15. századra a jászok olyan kedvező helyzetbe kerültek, hogy sok esetben a közeli földesúri birtokokon élő jobbágyok is a jászok közé települtek át.¹⁶¹⁰ A kunok és a jászok gazdasági szerepének jelentősége a 15. századtól fokozódott, mivel katonai kötelezettségeiket ekkor már pénz-, termény- és jószágadóval

¹⁶⁰⁷ Jászberény–Borsóhalma (25458). Ahogy a lelőhely ismertetésénél már utaltunk rá, Jászberény belterületének északkeleti határában több régészeti jelenség is található, melyekkel kapcsolatban felmerülhet, hogy talán az egykori Barasó / Borsóhalma területéhez tartoztak.

¹⁶⁰⁸ MÁLYUSZ 1984, 241.

¹⁶⁰⁹ SZABÓ 1971, 185–186; LANGÓ 2018, 8.

¹⁶¹⁰ LANGÓ 2006, 91; LANGÓ 2014, 35; LANGÓ 2018, 8.

váltották meg, amelyet Mátyás király uralkodása alatt a budai udvarbírói hivatalhoz csatoltak, ami a királyi udvar ellátására volt hivatott.¹⁶¹¹

A 14–15. század fordulóján a falvak egy része városhelyekké vált.¹⁶¹² A 13. században országgyűlésnek helyet adó Heves megyei Hajóhalom hiányos adatú, besorolhatatlan központi helyként jelenik meg Kubinyi András munkájában (231. kép).¹⁶¹³ Hajóhalomról három-négy központi hely volt érhető, 1345-ben vásárhelyként működött, egy hetipiacot tartott.¹⁶¹⁴ A vizsgált terület esetében már korábban is fontos szerepet betöltő Berény / Berényszállás / Jászberény számára a centrális elhelyezkedése a Jászságon belül segítette abban, hogy központi szerepet töltsön be, így a részleges városfunkciót ellátó mezővárosok közé tartozott a késő középkorban.¹⁶¹⁵ Jászberény várossá válásában közrejátszott, hogy a budavári udvarbíró officiolatusa, jász szék, továbbá ferences kolostor és beginaház tartozott a településhez. Emellett úthálózati csomópont volt, amiből hét-nyolc központi helyet lehetett elérni másik

¹⁶¹¹ BAGI 2015, 225; WEISZ 2017a, 124.

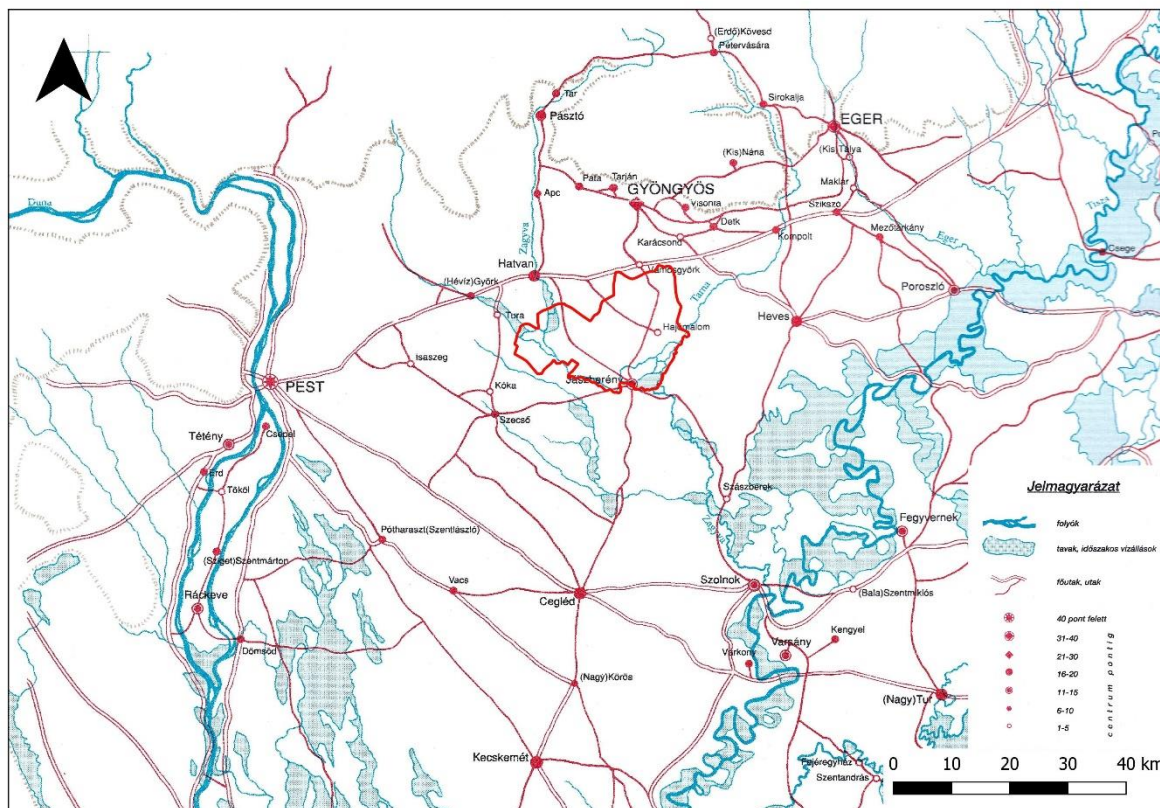
¹⁶¹² MÁLYUSZ 1984, 183.

¹⁶¹³ KUBINYI 2000, 97–98.

¹⁶¹⁴ KUBINYI 2000, 69. A vásártartásról: MNL OL DL-DF 38962; GYÖRFFY 1987, III. 97; AO XXXI. 171; SELMECZI 2011g, 82. Hajóhalom jelentőségét illetően a közelmúltban Selmeczi László vonta kétségbe Töröcsik István azon kijelentésének megalapozottságát, miszerint az egykori település jelentős, vásártartási joggal rendelkező mezőváros volt (TÖRÖCSIK 2015, 80; SELMECZI 2016, 276). Korábban egyébként Györffy György is mezővárosként említette Hajóhalmot (GYÖRFFY 1987, III. 62). Azonban Selmeczi László véleménye szerint Hajóhalom nem volt mezőváros, amit templomának mérete is mutat (SELMECZI 2016, 276). Utóbbi állítás kapcsán azonban meg kell jegyeznünk, hogy Selmeczi László csak egy részét idézte Bóna István rövid közleményének (ahogy egy másik munkájában is tette – vö. SELMECZI 2012, 140), amely alapján mondhatni épp az ellenkezőjére változott Bóna István megállapításának értelme, s valóban úgy tűnhet, hogy kis falusi templomról írt a feltáró. A teljes erre vonatkozó szövegrész így szól: „A feltárára került 4 m széles, négyzetes alaprajzba foglalt 3 m átmérőjű keletelt apszis önmagában kis falusi templomra utalna /falszélesség 60 cm/, de a mellette előkerült 115 cm széles és 60 cm-rel mélyebben alapozott falak, valamint egy 85x120 cm-es pillér alapozása nagyobb épületkomplexus [sic!] mellett szól.” (BÓNA 1969, 81). Mindemellett – bár a szövegből nem derül ki egyértelműen – elképzelhetőnek tartjuk, hogy ebben a korai közleményben Bóna István még összességében beszélt a középkori épületmaradványokról, amelyek hovatarozása, konkrét épületekhez kötése és periodizációja feltehetően a későbbi munkák során kristályosodott ki, mivel a következő írásában már egyértelműen elkülöníti a település három templomát: az egyenes szentélyzáródású, 11–12. századi építésű, tatárjáráskor elpusztult épületet; a tatárjárást követően, még az Árpád-korban helyreállított, új, kisebb egyenes záródású szentéllyel és pillérekkel ellátott, 16. század elején lebontott templomot; valamint a 16. század elején emelt késő gótikus csarnoktemplomot, ami Szolnok elestekor, 1552-ben pusztulhatott el (BÓNA 1971, 70–71). Nem világos, hogy Selmeczi László mi alapján köti az 1969-es beszámolóban szereplő apszist a második épülethez – legalábbis a kontextusból erre következtetünk. A rövid ismertetés alapján inkább tartjuk elképzelhetőnek, hogy az említett apszis, illetve a nagy méretű épületrészek a legkésőbbi csarnoktemplomhoz tartozhattak. Ezt támogatja az apszis pusztulási rétegében lelt I. Ferdinánd denár is (BÓNA 1969, 80; BÓNA 1971, 71). Még ha a második épület valamivel kisebb is volt, mint az első, akkor sem biztos, hogy „kicsi falusi temploma” volt Hajóhalomnak. Az első épület ugyanis 26 m hosszúságú volt (BÓNA 1971, 70), amely mérettel például a Szatmári Imre által vizsgált Békés megyei templomok 49 tagú „mezőnyében” a 6. helyezést érné el (SZATMÁRI 2005, 32). Tehát ha egy ilyen méretű templom a viszonyítási alap, amit helyreállítottak, akkor még ha kisebb szentéllyel is látták el, nem valószínű, hogy kicsi volt, sőt. A pillérek alapján – melyek feltehetően a megrongált falak helyreállítása végett váltak szükségessé, tehát nem feltétlenül utalnak későbbi építési időre – is valószínű, hogy nem lett jóval kisebb a megújított épület. Hajóhalom jelentőségét tekintve pedig Kubinyi András munkájára kell hivatkoznunk, mivel – ahogy fentebb jeleztük – elhelyezkedése és vásártartási joga alapján a település hiányos adatú, besorolhatatlan központi helyként szerepel a centralitási pontokon alapuló elemzésben (KUBINYI 2000, 97–98). Az sem utolsó szempont, hogy 1271-ben V. István Hajóhalmon és Hevesen hívta össze az országgyűlést a Dunától keletre lakó nemesek számára (MNL OL DL-DF 209901; E. K. M. LT. 1 1 1 3, CD V/1. 153; GYÖRFFY 1987, III. 97; SELMECZI 2011g, 82; TIMÁR 2019, II. 404). Tehát ha nem is volt mezőváros – bár ezt az okleveles adatok csekély száma alapján és a település vizsgálata nélkül nem lehet teljes bizonyossággal állítani –, az adott helység valószínűleg nagyobb jelentőséggel bírt egy egyszerű településnél, amit a területén megfigyelhető hosszú, több periódusú megtelepedés is alátámasztani látszik.

¹⁶¹⁵ KUBINYI 2000, 97–98; LANGÓ 2006, 86.

érintése nélkül. Jászberény 1490 után fordul elő oppidumként a forrásokban.¹⁶¹⁶ Mivel Hajóhalom nevével a későbbiekben nem találkozunk az írott emléktanyagban, ugyanakkor Jászberény mezővárossá vált, valószínűsíthető, hogy a két központi szerepet betöltő helység nem létezett egy időben.¹⁶¹⁷

231. kép: A vizsgált terület a késő középkori központi helyeket bemutató térképen
(A térkép alapja: KUBINYI 2000, térképmelléklet)

Habár a 15. század első felében, Zsigmond király uralma alatt már több jázsági – jász és nem jász – településsel találkozhatunk az írott forrásokban, ezek alapján is tapasztalhatjuk, hogy ekkor még korántsem fejeződött be a településhálózat kialakulása. Erre inkább csak a török hódoltság kezdetén került sor. A teljes településhálózatra vonatkozó átfogó összeírások csak a 16. század közepéről állnak rendelkezésre.¹⁶¹⁸ A 15. századi jász szállások kérdéskörével külön tanulmányban Bagi Gábor foglalkozott. A történeti adatokon nyugvó áttekintéséhez kapcsolódóan egy térképet is közreadott (232. kép). A vizsgált területen létesült korai jász települések – Árokszállás, Berényszállás, Fényszaru, Négyszállás – után a 15. században újabb szállások, birtokok, puszták jelentek meg. Ezek között említhetjük Ágót, Borsóhalmát, Dózsát, Necsőegyházát, Szentkozmadamjánszállást és Újfalut.¹⁶¹⁹ A középkor végén a vizsgált területen biztosan jász település volt Fényszaru, Ágó, Árokszállás, Négyszállás és Dósa / Dózsza,¹⁶²⁰ jász alapítású volt, részben magyar lakossággal bírt és jász székként működött Jászberény. Bagi Gábor a jász települések listáját még Borsóhalmával és Necsőegyházával

¹⁶¹⁶ KUBINYI 2000, 71. Fodor Ferenc és Szántó Konrád is utalt rá korábban, hogy a ferences templom és a kolostor Berény központjává vált (FODOR 1942, 429; SZÁNTÓ 1974, 29).

¹⁶¹⁷ Ennek jelentőségére Töröcsik István hívta fel a figyelmet. Észrevételét itt is köszönöm.

¹⁶¹⁸ BAGI 2008, 150–151.

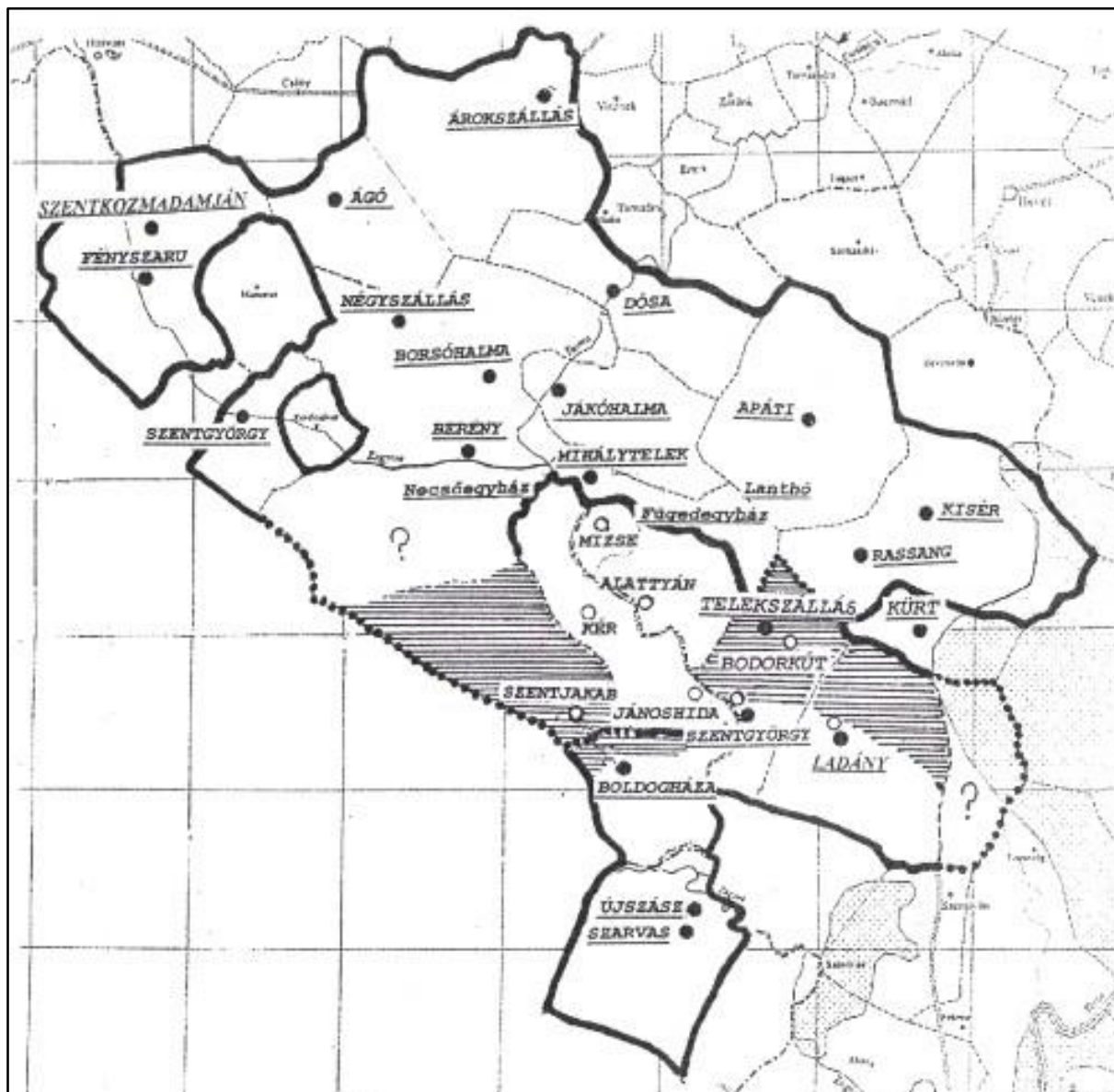
¹⁶¹⁹ BAGI 2008, 151–158.

¹⁶²⁰ LANGÓ 2006, 90.

egészítette ki az adott terület vonatkozásában.¹⁶²¹ Emellett nem jáász birtoktestként létezett Pusztamonostor és Kerekudvar (233. kép). Kozmadamjánszállást pedig jáász származású nemesek birtokolták.¹⁶²²

A 15. század végének népességét és népsűrűségét tekintve Kubinyi András legalább 20620, legfeljebb 23430 főre becsülte a jáász kun közösség létszámát. 1495-ben a kiváltságos területek viszonylatában a Jászság volt a legnépesebb. Az itt élők által fizetett adó (907 forint) pedig a négy jáász kunsi szék adójának 38%-a volt. Ezekkel az adatokkal számolva legfeljebb 8903 főre becsülhető a Jászság lakossága a 15. század végén.¹⁶²³

232. kép: Jáász szállások a 15. században
 Aláhúzva a jáász birtokok, nagybetűvel a szállások és falvak, kicsivel a puszták. Vízszintesen satírozva az Ába nem Alattyáni ága birtokaihoz tartozó négy fél pusztá feltételezett területe (BAGI 2008, 161)

¹⁶²¹ BAGI 2008, 165.

¹⁶²² LANGÓ 2006, 90; GULYÁS ms., 25.

¹⁶²³ KUBINYI 1996, 152, I. táblázat, 157, III. táblázat; KOCSIS 2014, 81.

adózás és a katonai szolgálat fejében egy telek vagy kúria, valamint az ahhoz tartozó szántóföldek mellett, tulajdonképpen a birtok kisebb királyi haszonvételeit is megkapták a legelővel, erdővel, egyéb tartozékokkal, melyek közül főként a legelőhasználat lehetett jelentős érték az állatállomány miatt, amelynek esetleges kereskedelmi áruba bocsátását a vámmmentesség is segítette.¹⁶²⁹ A király megvásárolta, vagy cserével kárpótolta azokat a birtokosokat, akiknek földjei a tatárjárást követően nem hoztak hasznot és még mindig üresen álltak, és az ilyen földeket adta a jászoknak jász módon való birtoklásra. Viszont az adott területen található egyházi birtokok használatától eltiltotta őket.¹⁶³⁰ A 14. század közepét követően már ritkábban fordul elő egész falvak elnéptelenedése, mint a korábbi időszakban, azonban újabb jelenséggé válhat a jobbágytelkek elhagyása. A 14–15. században helyenként a jobbágyporták 50–60%-a vált üressé.¹⁶³¹ A jászok nemcsak szinte egyedüli lakosává váltak jelentős területeknek, de akadály nélkül vehették birtokukba a pusztává vált területek földjeit. Kedvezőbb társadalmi helyzetük miatt be is vonzották a terület megmaradt jobbágynépességét, szolgarendű lakosságát.¹⁶³² Utóbbi jelenség Jászberény esetében is megfigyelhető, mivel a központi szerepet betöltő, folyamatosan gazdagodó mezőváros egyre több embert vont el a környező településekről.¹⁶³³

„*Jász expanzió*” kifejezéssel illetik azt a jelenséget, amikor a 15. század elején a már meglévő jász szállások népe igyekezett megszerezni a környezetében található pusztatelepüléseket.¹⁶³⁴ A jászok kedvező jogállásuknak köszönhetően előnyre tettek szert, és területeik gyarapítására törekedtek – adományozás, peres eljárás, vagy akár a földek elbitorlása által.¹⁶³⁵ Ennek kapcsán fontos megjegyezni, hogy a vizsgált terület nem minden részén, illetve nem minden időszakban volt mocsaras, vizenyős terület, mivel az emberi tevékenység befolyásolta annak változásait. Az itt élők hatással voltak a vizek mozgására, igyekeztek úgy alakítani a természetes folyamatokat, hogy számukra hasznosak legyenek. Ahogy Langó Péter utalt rá, a Sümegi Pál által vezetett korábbi környezettörténeti kutatások alapján is látható, hogy a táj változott, s a középkor adott időszakában feltehetően előnyös tulajdonságokkal bírt a földművelés igényeit tekintve, ezért is volt fontos minél nagyobb földterületek megszerzése.¹⁶³⁶ A fentebb ismertetett különböző települési szituációk eltérő viszonyt eredményezhettek a magyarok és a jászok között a Zsigmond-kor és a 15. század tekintetében. Hogy az együttélés olykor nem volt problémamentes, arra bizonyos esetekben az oklevelekben lejegyzett peres ügyek és birtokviták alapján következtethetünk. Mivel ezeket az adatokat fontosnak tartjuk a Jászság és a magyar-jász kapcsolatok 14–15. századi történetének megítéléséhez, részben a jelen dolgozatban vizsgált területen kívülre is kitekintést kell tennünk. A teljesség igénye nélkül néhány esetet sorakoztatunk fel itt a fentebbieket alátámasztandó.

A területszerzés hol legálisan, hol az uralkodó tudta nélkül történt, aki bizonyos esetekben utólag szentesíthette a jászok birtokfoglaló akcióit.¹⁶³⁷ Előbbire hozhatjuk példaként Kürt possessio eladományozását: 1409-ben Zsigmond király a Négyszálláson lakó, de ekkor magát már Szentkozmadamjánról nevező Kompoltnak és rokonainak adta *jász módon való*

¹⁶²⁹ TÓTH 2013b, 148.

¹⁶³⁰ SELMECZI 2011a, 12–13.

¹⁶³¹ PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 210.

¹⁶³² SELMECZI 2011g, 67. A lakatlan jobbágytelkek számának megnövekedése főként a fejlettebb vidékeken mutatható ki, mely területeken a földesurak jobb feltételekkel várták a jobbágyokat. Az adott korszak agrárnépességének ilyenfajta átcsoportosulása természetesnek mondható (PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 210).

¹⁶³³ LANGÓ 2006, 86. A környezettörténeti kutatások eredményeit illetően lásd SÜMEGI 2005.

¹⁶³⁴ SELMECZI 2005a, 88; TÓTH 2013a, 116–117; TÓTH 2013b, 30.

¹⁶³⁵ LANGÓ 2014, 35.

¹⁶³⁶ LANGÓ 2006, 90–91, 268. jegyzet.

¹⁶³⁷ TÖRÖCSIK 2020, 254.

birtoklásra Kürt possessiót.¹⁶³⁸ Már a 14. század folyamán is tudunk „önkéntes” birtokhasználatról: talán az egyik legtöbbet emlegetett példa Pásztó, Tar és Hasznos 1366. évi esete, melyeknek birtokosai eltolták szomszédaikat, főként az Árokmellék szálláson lakó jászokat a mondott települések határának használatától.¹⁶³⁹ 1423-ban Sándor árokszállási kapitányt felszólította a király, hogy hagyjanak fel Szentandrás possessio határának művelésével és szántásával.¹⁶⁴⁰ 1433-ban kelt egy újabb királyi parancs Kompolth négyszállási és Lukács fényszarui, valamint más jász kapitányokkal szemben, hogy ne szántsák, használják, és ne emeljenek házakat a káptalan lakatlan pusztáján.¹⁶⁴¹ 1459-ben az árokszállási és a négyszállási jászok használták Szentandrás határát és háborgatták a káptalan népeit azon *praedium* használatában, amitől Mátyás király el is tiltotta őket.¹⁶⁴² 1493-ban pedig a *judex philisteorum* joghatósága arra is kiterjedt, hogy a jászokat visszatartsa az idegen jószágok háborgatásától.¹⁶⁴³ Selmeczi László ezt a tevékenységet „a külterjes gazdálkodás okozta relatív túlnépesedés” következményeként magyarázza.¹⁶⁴⁴ Tóth Péter szerint azonban a jász expanzióra nem a földéhség vagy a túlnépesedés, hanem a kapitányság megszerzése miatt volt szükség. Ugyanis a kapitányi családból származó közvetlen rokonoknak ahhoz, hogy esetleg ők is kapitánnyá váljanak, új területet kellett elfoglalniuk és kapitánysággá alakítaniuk. Ez a királyi udvarnak is kedvezett, hiszen a birtok utáni jövedelmek megmaradtak, a hadsereg pedig újabb tagokkal bővült a kapitányok katonai szolgálati kötelessége miatt.¹⁶⁴⁵ A Jászság középkor végi településrendszerének kialakulása hosszabb folyamat eredménye, melyben fontos szerep jutott a jász expanzióknak is. Az okleveles adatok alapján a Jászság ily módon történő területi gyarapodása a 15. században lezárult.¹⁶⁴⁶

A kunok és jászok kiváltságai a 15. század folyamán területi autonómiává alakultak, melynek eredményeképp létrejöttek a székek (Hantosszék, Kolbászszerék, Halasszerék stb. a kunok esetében, illetve Berényszerék a jászok vonatkozásában). A Jászság esetében valódi mezővárossá Jászberény, Apáti és Árokszállás vált a későbbiek során, de a többi kisebb jász település is hasonló gazdálkodást folytatott.¹⁶⁴⁷ Emellett újabb települések is létrejöttek ezidőtájt, amire a határjárásokban feltűnő újabb szomszédok megjelenése utal.¹⁶⁴⁸

Jelentős átalakulás ment végbe a jászok szervezetében a 14–15. század fordulóján: a katonai funkciót betöltő, nomád eredetű nemzetségi szervezetet egy uradalmi gazdálkodásra épülő, feudális területi jellegű igazgatás, a székrendszer váltotta fel.¹⁶⁴⁹ Maga a szék feltehetően

¹⁶³⁸ GYÁRFÁS 1883, III. 86.

¹⁶³⁹ MNL OL DL-DF 260659; GYÁRFÁS 1883, III. 502; BENEDEK 1996a, 314; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; TÓTH 2013a, 118; TÓTH 2013b, 32. Az oklevél keltezését illetően lásd az 1110. lábjegyzetet. A 14. század első feléből is találunk példát más területen élő jászok esetében: egy 1333-as oklevélben arról olvashatunk, hogy a jászok az Esztergom vármegyei Nyír és Keszölc falvak közötti határt szántották (AO XVII. 245, 246).

¹⁶⁴⁰ CD X/6. 224; GYÁRFÁS 1883, III. 577–578; ZSO X. 880; BENEDEK 1997, 295; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 57; BAGI 2008, 151; TÓTH 2013b, 107.

¹⁶⁴¹ MNL OL DL-DF 210120; CD X/7. 195; GYÁRFÁS 1883, III. 595; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 63, 148; TÓTH 2013b, 109; LANGÓ 2018, 7.

¹⁶⁴² MNL OL DL-DF 12819; GYÁRFÁS 1883, III. 638–639; BENEDEK – ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998, 58, 149; TÓTH 2013a, 118; TÓTH 2013b, 31.

¹⁶⁴³ GYÁRFÁS 1883, III. 711; TÓTH 2013b, 45.

¹⁶⁴⁴ SELMECZI 2005a, 88.

¹⁶⁴⁵ TÓTH 2013a, 120; TÓTH 2013b, 34.

¹⁶⁴⁶ TÓTH 2013a, 120; TÓTH 2013b, 34, 36.

¹⁶⁴⁷ BELUSZKY 2001, 91–92.

¹⁶⁴⁸ TÓTH 2013a, 121; TÓTH 2013b, 35.

¹⁶⁴⁹ KRISTÓ 2003a, 243; SELMECZI 2005a, 79; HATHÁZI 2006, 112; SELMECZI 2011g, 99; TÓTH 2013b, 54. Maga a szék elnevezés modern *terminus technicus*, amelyet Gyárfás István alkalmazott először (GYÁRFÁS 1883, III. 425). Tekintve, hogy egy, vagy legfeljebb két jász székkal számolhatunk, a kun székrendszerhez viszonyítva bizonyos szempontból túlzásnak tűnhet a székrendszer kifejezés használata, ugyanakkor mivel az adott szék

a kapitányok alkotta testületből alakulhatott ki.¹⁶⁵⁰ A jász székek nem mindenben mutatnak egyezést a kun székek „gyakorlatával”.¹⁶⁵¹ Tóth Péter szerint a jász székek eltérése a kun székektől, a külön és különböző körülmények között történt beköltözésnek lehet a bizonyítéka.¹⁶⁵² Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a jász széki szervezet működése nem rekonstruálható, ahogy arra már Kocsis Gyula is utalt.¹⁶⁵³ Kring Miklós úgy gondolta, hogy a jász széki autonómia fejletlenségét mutatja, hogy a jász székeknek nem volt külön neve. Véleménye szerint Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás és Fényszaru székek (*sedes*) együtt alkothattak egy széket, amit az állandó együttes előfordulásuk is jelez az írott forrásokban.¹⁶⁵⁴ Soós Adorján is egyetlen székként értékelte ezt a négyes csoportot, melynek „vezető szállása” Berényszállás volt.¹⁶⁵⁵ Bagi Gábor is ezt a négy szállást, valamint még Apátiszállást tartja a 15. század legmeghatározóbb szállásainak.¹⁶⁵⁶ Tóth Péter véleménye szerint az is elképzelhető, hogy a 15. században nem egy, hanem két területi szervezetből állt a Jászság, mely két egység a kapitányi hivatal által volt összeköttetésben. Az egyik egységet képezhette Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás, Fényszaru, Ágó, a másikat pedig Apáti, Kisér Alsószentgyörgy, Ladány és Újszász, vagyis a mai Jászság keleti-délkeleti része alkothatta.¹⁶⁵⁷ 1438-ban már együtt jelenik meg Árokszállás, Apáti, Berényszállás és Négyszállás neve a berzevicei Pohárnok Istvánhoz irányított adózás kapcsán, Fényszaru azonban ekkor még nem szerepel közöttük, habár 1433-ból már adatolt a település létezése. A későbbiekben viszont már Fényszaru tölti be a negyedik helyet a másik három település mellett, Apáti nem jelenik meg a további, ezen szállásokhoz köthető csoportos említésekben. Berényszállás, Négyszállás, Árokszállás és Fényszaru 1459-ben, 1473-ban, 1480-ban és 1492-ben is együtt léptek fel bizonyos ügyekben, a vizsgált területen található többi településhez képest – melyek inkább csak azért fordulnak elő többször egymás mellett, mert határosak egymással – ez mindenképp szoros köteléket jelenthetett. A hatáskörük alá tartozó terület mérete alapján is feltételezhető, hogy együtt alkottak egy nagyobb egységet,¹⁶⁵⁸ tehát valószínűnek látszik, hogy a korábbi felvetéseknek megfelelően a négy székként megjelenő szállás egy jász széket alkotott.¹⁶⁵⁹ Az említett okleveles adatok alapján az is látható, hogy a jász székek a 15. század második harmada

---

mégiscsak valamennyi jász települést összefogta, ebben az értelemben elfogadhatónak látjuk a rendszer fogalom alkalmazását.

¹⁶⁵⁰ KRING 1932b, 179; TÓTH 2013b, 53. A jászok igazgatását, valamint a kapitányok szerepét és személyét illetően lásd TÓTH 2013b, 43–55, 74–98; WEISZ 2017a, 110–111.

¹⁶⁵¹ KRING 1932b, 174; HATHÁZI 2006, 138.

¹⁶⁵² TÓTH 2013b, 108, 123, 129.

¹⁶⁵³ KOCSIS 2014, 77.

¹⁶⁵⁴ KRING 1932b, 174.

¹⁶⁵⁵ SOÓS 1944, 127. Továbbá ezt írta a jász székekkel kapcsolatban: „Berinszállás, Négyszállás, Árokszállás és Fényszaru, mint székek szerepelnek 1473-ban, és 1503-ban helynevek meghatározása nélkül az »összesjászok« elnevezés fordul elő, ami valószínűleg földrajzilag teljesen fedhette a fenti szálláshelyek fogalmát.” (Soós 1944, 108).

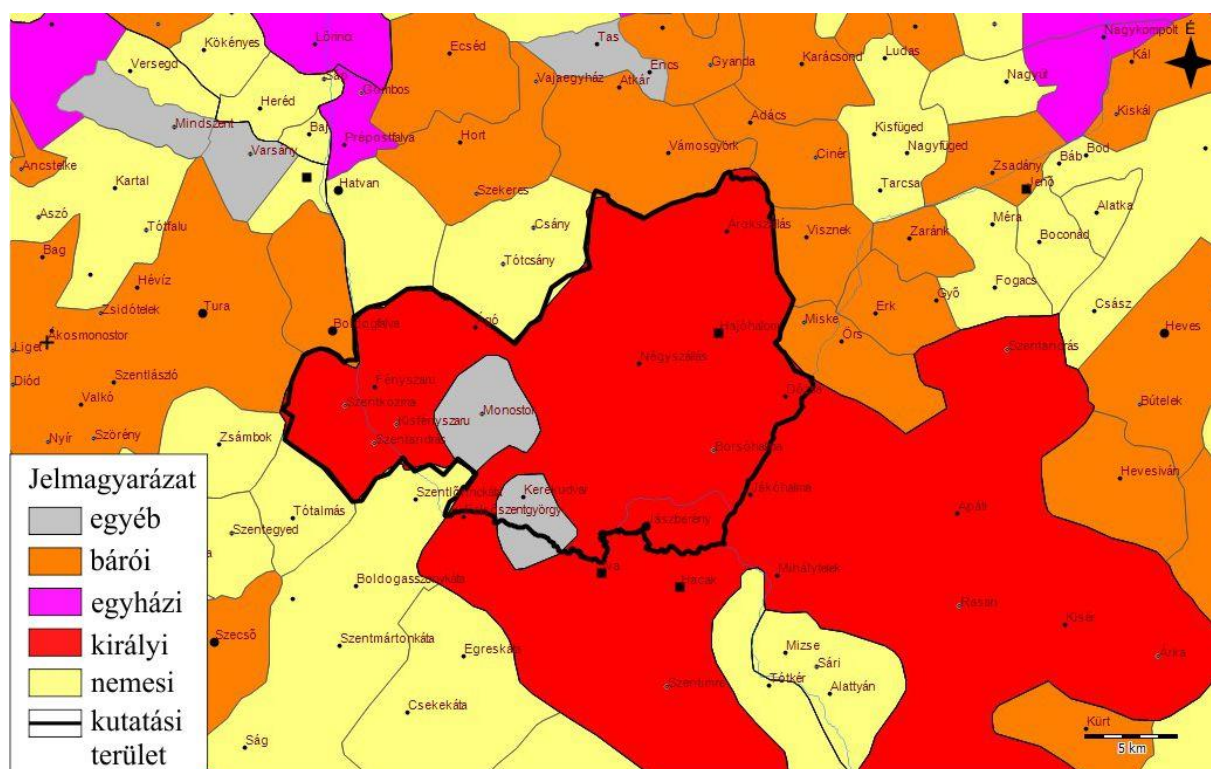
¹⁶⁵⁶ BAGI 2008, 151.

¹⁶⁵⁷ A két terület különállását véli felfedezni Tóth Péter többek között abban is, hogy 1425-ben Kompolth négyszállási és Beke Péter alsószentgyörgyi kapitány tett vallást az összes jász nevében (GYÁRFÁS 1883, III. 106; TÓTH 2013b, 52).

¹⁶⁵⁸ Elég csak összevetni a most tárgyalt, nem túl nagy kiterjedésű területet – melyen valamennyi székalkotó szállás elhelyezkedik – a kun székek által lefedett területi egységek méretével (HATHÁZI 2006, 141, 2. térkép).

¹⁶⁵⁹ A Jászság keleti-délkeleti területeinek településtörténetére, írott és régészeti adataira kevésbé van rálátásunk, mivel jelen munkában csak nagyon érintőlegesen foglalkoztunk ezzel a résszel, ezért az Apáti, Kisér Alsószentgyörgy, Ladány és Újszász alkotta területi egység lehetőségét illetően egyelőre nem foglalunk állást. Csupán egy lehetőségként vetnénk fel, hogy Apáti eltűnése a Berényszállás, Négyszállás és Árokszállás alkotta hármass mellől, s helyének átvétele Fényszaru részéről, esetleg utalhat arra, hogy az északnyugati részek és a dél-délkeleti területek ilyen értelemben valóban különváltak. A települések elhelyezkedését tekintve látható, hogy az így létrejött négyes egység viszonylag jól átfogta a Jászság északnyugati részét, míg Apáti némiképp távolabb esett, kilógott erről a területről.

folyamán alakulhatott ki, a század közepe táján már biztosan létezett.¹⁶⁶⁰ Habár a Jászság a középkorban nem tekinthető egy homogén, összefüggő területnek, a jász szék kialakulása lehetővé tette, hogy a sajátos közigazgatási egysége létrejöjjön.¹⁶⁶¹ A jász szék megszületése, valamint a jászok társadalmi rétegződése egyaránt a jász közösség állandó megtelepedésére vezethető vissza.¹⁶⁶²

¹⁶⁶⁰ Az oklevelek adatait a 6. táblázat tartalmazza.

*

Jelen munkánkkal az Északnyugat-Jászság középkori történetével kapcsolatos, jelenleg rendelkezésre álló történeti és régészeti adatok áttekintése, egységbe foglalása volt a célunk, hogy ezáltal felvázolhassuk az adott mikrorégió 11–15. századi településtörténetét. Jól látható, hogy a középkori emlékek kutatása egy ideig háttérbe szorult a vizsgált terület esetében, azonban az is megfigyelhető, hogy a különböző beruházásokhoz kötődő és egyéb célú régészeti munkáknak köszönhetően folyamatosan bővül a forrásbázisunk. A további kutatásnak újabb lendületet adhatnak a közelmúltban kibontakozott szakmai viták is, melyeket véleményünk szerint a hasonló jellegű összefoglalások is serkentik. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy eme dolgozattal csak egy kis szeletét érintettük a Jászságnak, de bízunk benne, hogy a megkezdett munka nem marad folytatás nélkül.

7. Rövidítések jegyzéke

DJM	Damjanich János Múzeum, Szolnok
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
JATE	József Attila Tudományegyetem, Szeged (ma SZTE)
JM	Jász Múzeum, Jászberény
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba – Budapest
SZTE	Szegedi Tudományegyetem, Szeged
RAD	Régészeti Adattár
ERD	Előzetes régészeti dokumentáció
átm.	átmérő
fá.	fenékatmérő
fv.	falvastagság
h.	hosszúság
lnsz.	legnagyobb szélesség
ltr.sz.	leltári szám
m.	magasság
pá.	peremátmérő
sz.	szélesség
v.	vastagság
é.n.	év nélkül
k.n.	kiadó nélkül
ms.	kézirat

8. Irodalom

Források, forráskiadások

ANJOKM I.	Nagy Imre (szerk.): <i>Anjoukori okmánytár I. 1301–1321</i> . [Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak] Budapest : M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1878.
ANJOKM II.	Nagy Imre (szerk.): <i>Anjoukori okmánytár II. 1322–1332</i> . [Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak] Budapest : M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1881.
ANJOKM V.	Nagy Imre (szerk.): <i>Anjoukori okmánytár V. 1347–1352</i> . [Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak] Budapest : M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1887.
AO IV.	Kristó Gyula (szerk.): <i>Anjou-kori Oklevéltár IV. 1315–1317</i> . [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1996.
AO V.	Kristó Gyula (szerk.): <i>Anjou-kori Oklevéltár V. 1318–1320</i> . [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1998.
AO VII.	Blazovich László – Géczi Lajos (szerk.): <i>Anjou-kori Oklevéltár VII. 1323</i> . [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1991.

- AO VIII. Kristó Gyula (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár VIII. 1324.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 1993.
- AO XII. Almási Tibor (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XII. 1328.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2001.
- AO XV. Tóth Ildikó (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XV. 1331.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2004.
- AO XVII. Kristó Gyula (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XVII. 1333.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2002.
- AO XVIII. Almási Tibor – Piti Ferenc (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XVIII. 1334.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely – Szegedi Tudományegyetem Levéltára, 2019.
- AO XXVIII. Piti Ferenc (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XVIII. 1344.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2010.
- AO XXXI. Sebők Ferenc (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XXXI. 1347.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2007.
- AO XXXV. Teiszler Éva (szerk.): *Anjou-kori Oklevéltár XXXV. 1351.* [Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavesium illustrantia 1301–1387] Budapest–Szeged : Szegedi Középkorász Műhely – Szegedi Tudományegyetem Levéltára, 2019.
- ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT SZENTTÉ AVATÁSI PERE
Vizsgálat Margit szűznek életéről, magatartásáról és csodatetteiről.
 Fordította: Bellus Ibolya – Szabó Zsuzsanna. A jegyzeteket írta: Bellus Ibolya. Budapest : Balassi Kiadó, 1999. 59–306.
- ASV. DAT. AP. REG. SUPPL.
 Archivio Segreto Vaticano, Dataria Apostolica, Registri delle Suppliche
- BAYERLE 1998 Bayerle Gusztáv: *A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből.* [Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 14.] Hatvan : Hatvany Lajos Múzeum, 1998.
- B-A-Z M. LT. XV. 1. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár, Mohács előtti oklevelek gyűjteménye
- BENEDEK 1995 Benedek Gyula: Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye volt hevesi részeinek 13. századi történetéből (1251–1299). *Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 10 (1995) 181–212.
- BENEDEK 1996a Benedek Gyula: Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye volt hevesi részeinek 14. századi történetéből (1301–1400). *Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 11 (1996) 279–342.

- BENEDEK 1996b Benedek Gyula: A hiteleshelyek Mohács előtt, különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok megye jogelőd területeire. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 9 (1996) 165–187.
- BENEDEK 1997 Benedek Gyula: Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye volt hevesi részeinek 15. századi történetéből (1401–1500). *Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 12 (1997) 269–351.
- BENEDEK–ZÁDORNÉ ZSOLDOS 1998 Benedek Gyula – Zádorné Zsoldos Mária: *Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526*. [Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár közleményei 3.] Szolnok : Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, 1998.
- BOTKA 1988 Botka János: *Latin és magyar nyelvű források a Jászság XVI–XVII. századi történetéhez*. [Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11.] Szolnok : Szolnok Megyei Levéltár, 1988. 179–358.
- CD IX/2. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IX/2. 1351–1358*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1833.
- CD IX/4. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IX/4. 1367–1374*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1834.
- CD V/1. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis V/1*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829.
- CD VIII/3. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VIII/3. 1326–1334*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1832.
- CD VIII/5. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VIII/5. 1301–1342*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1835.
- CD X/4. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/4. 1401–1409*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1841.
- CD X/6. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/6. 1418–1428*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1844.
- CD X/7. Fejér György (Georgii Fejér): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/7. 1429–1437*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1843.
- E. K. M. LT. Egri székesfőkáptalan magánlevéltára
- FEKETE 1968 Fekete Lajos: *A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása*. [Jászsági Füzetek 4.] Jászberény : Jász Múzeum, 1968.
- GYÖRFFY 1983 Györffy György: Gyulafehérvár kezdetei, neve és káptalanjának registruma. *Századok* 117. évf. 1. szám (1983) 1103–1134.

- HEGYI 1988 Hegyi Klára: *Jászberény török levelei*. [Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11.] Szolnok : Szolnok Megyei Levéltár, 1988. 5–177.
- HO VII. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső (kiadják): *Hazai okmánytár VII. Codex diplomaticus patrius Hung. VII.* Budapest : Kocsi Sándor, 1880.
- KÉPES KRÓNIKA *Képes krónika*. [Milleniumi Magyar Történelem – Források] Fordította: Bollók János. A fordítást gondozta és a jegyzeteket készítette: Szovák Kornél – Veszprémy László. Az utószót írta, a függelék és az irodalomjegyzéket összeállította: Szovák Kornél. Budapest : Osiris, 2004.
- MNL BAZML Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- REG. SUPPL. I. Bossányi Árpád: *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I. kötet. VI. Kelemen pápa 1342–1352.* Budapest : Stephaneum Nyomda R. T., 1916.
- SZENCZI MOLNÁR 1621 Szenczi Molnár Albert (Alberto Molnar Szenciensi): *Lexicon Latino-Graeco-Ungaricarum*. [Heidelberg] Heidelbergae : typis Viduae Joh. Georgii Geyderi, 1621.
- VMO I/1. Várszegi Asztrik – Zombori István (sorozatszerk.): *Rationes Collectorum Pontificorum in Hungaria. Pápai tized-szedők számadásai. 1281–1374.* [Monumenta Vaticana Hungariae I/1. – Vatikáni Magyar Okirattár. I/1.] Budapest : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), 2000.
- ZsO I. Mályusz Elemér (összeáll.): *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387–1399).* [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1951.
- ZsO II/I. Mályusz Elemér (összeáll.): *Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410).* Első rész (1400–1406). [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 3.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1956.
- ZsO II/II. Mályusz Elemér (összeáll.): *Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410).* Második rész (1407–1410). [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 4.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1958.
- ZsO III. Mályusz Elemér – Borsa Iván (összeáll.): *Zsigmondkori oklevéltár II. (1411–1412).* [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 22.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1993.
- ZsO X. C. Tóth Norbert (összeáll.): *Zsigmondkori oklevéltár X. (1423).* [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 43.] Budapest : Magyar Országos Levéltár, 2007.
- ZsO XII. C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint (közvettes): *Zsigmondkori oklevéltár XII. (1425).* [Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 52.] Budapest : Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2013.

Adattári dokumentumok

- GULYÁS 2017a Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászfényszaru 91.–Béke TSz. (KÖH: 73849) lelőhelyen végzett megelőző feltárásról.* JM RAD 86-2017. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/25944>, 2021. január 1.
- GULYÁS 2017b Gulyás András Zoltán: *Jászfényszaru–Béke TSz. régészeti lelőhely feltárása. Feltárási dokumentáció.* JM RAD 197-2018.
- GULYÁS 2017c Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászágó–Középkori Ágó lelőhelyen végzett terepbejárásról és műszeres lelőhelyfelderítésről.* JM RAD 96-2017. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77254>, 2021. január 1.
- GULYÁS 2017d Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászfényszaru 57–Szeméttelap I. lelőhelyen végzett próbafeltárásról.* JM RAD 83-2017.
- GULYÁS 2017e Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászárokszállás–Szilfa-lapos dűlő II. lelőhelyen végzett terepbejárásról és műszeres lelőhelyfelderítésről.* JM RAD 97-2017. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77249>, 2021. február 8.
- GULYÁS 2017f Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászárokszállás–Gyerok-part lelőhelyen végzett terepbejárásról és műszeres lelőhelyfelderítésről.* JM RAD 98-2017. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/77251>, 2021. január 1.
- GULYÁS 2017g Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászfényszaru 57. – Szeméttelap I. (KÖH: 69787) lelőhelyen végzett próbafeltárásról.* JM RAD/196-2018. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45925>, 2021. január 1.
- GULYÁS 2018b Gulyás András Zoltán: *Jelentés leletek leadásáról.* JM RAD 110-2018.
- GULYÁS 2018c Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászberény–Négyszállás (KÖH: -) lelőhelyen végzett terepbejárásról és műszeres lelőhelyfelderítésről.* JM RAD 106-2018. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/57203>, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/71469>, 2021. január 1.
- GULYÁS 2018d Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászfényszaru 57.–Szeméttelap I. (KÖH: 69787) lelőhelyen végzett megelőző feltárásról.* JM RAD 107-2018.
- GULYÁS 2020b Gulyás András Zoltán: *Ásatás rövid leírása. Jászberény–Nyavalyka-part. 2019. november 06. – 2020. március 17.* JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46425>, 2021. február 8.
- GULYÁS 2020c Gulyás András Zoltán: *Ásatás rövid leírása. Jászberény–Muhari-tanya. 2019. november 06. – 2020. május 14.* JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal. MNM RA, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/57440>, 2021. február 8.
- GULYÁS 2020d Gulyás András Zoltán: *Jelentés a Jászberény–Necsőegyháza régészeti lelőhely közelében végzett szemléről.* JM RAD – még nem rendelkezik adattári számmal.

GULYÁS 2021a	Gulyás András Zoltán: <i>Jászágó–Középkori Ágó mentőfeltárása</i> . JM RAD – még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021b	Gulyás András Zoltán: <i>Jászberény–Muhari-tanya (KÖH:25504). Megfigyelés keretében végzett bontómunka</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021c	Gulyás András Zoltán: <i>Jászberény–Muhari-tanya (KÖH:25504)</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021d	Gulyás András Zoltán: <i>Jászberény–Muhari-tanya (KÖH:25504). Teljes felületű megelőző feltárás</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021e	Gulyás András Zoltán: <i>Jászberény–Nyavajka-part (KÖH:35712). Megfigyelés keretében végzett bontómunka</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021f	Gulyás András Zoltán: <i>Jászberény–Nyavajka-part (KÖH:35712). Teljes felületű megelőző feltárás</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
GULYÁS 2021g	Gulyás András Zoltán: <i>Jászfényszaru–Béke Tsz. (KÖH:73849). Megelőző feltárás</i> . JM RAD – készülő teljes dokumentáció része, még nem rendelkezik adattári számmal.
KERÉKGYÁRTÓ é.n.	Kerékgártó Gyula: <i>Jászfényszaru régészeti lelőhelyei</i> . JM RAD 17-2017.
KOVÁCS 2016a	Kovács Péter: <i>Jelentés Kopasz–Agyagos ismeretlen lelőhelyen végzett helyszíni szemléről</i> . 2016. április 30. DJM RAD.
KOVÁCS 2016b	Kovács Péter: <i>Jelentés Jászfényszaru–Felső-rét ismeretlen lelőhelyen végzett helyszíni szemléről</i> . 2016. július 30. DJM RAD.
KOVÁCS 2016c	Kovács Péter: <i>Jelentés Jászfényszaru–Kopasz-domb lelőhelyen végzett helyszíni szemléről</i> . 2016. július 30. DJM RAD.
KOVÁCS 2016d	Kovács Péter: <i>Jelentés Jászfényszaru–Ószőlő III. ismeretlen lelőhelyen végzett helyszíni szemléről</i> . 2016. július 30. DJM RAD.
KOVÁCS 2016e	Kovács Péter: <i>Jelentés Jászfényszaru–Csonthalom-dűlő ismeretlen lelőhelyen végzett helyszíni szemléről</i> . 2016. augusztus 30. DJM RAD.
LNy 2019	<i>Közhiteles régészeti lelőhely-nyilvántartás</i> . 2019. július.
MALI 2020	Mali Péter: <i>Ásatás rövid leírása. Jászberény–Barna-tanya. 2019. november 7. – 2020. szeptember 21.</i> MNM RA, https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/46020 , 2021. február 8.
POLGÁR 2020	Polgár Zoltán: <i>Ásatás rövid leírása. Jászberény–Kövér-tanya I. 2019. november 7. – 2020. május 31.</i> MNM RA, https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/40233 , 2021. február 8.
SARKADI 2017	Sarkadi Gergely: <i>Terepbejárás dokumentáció. Jászfényszaru településrendezése 2017 – Új beépítésre szánt területek</i> . MNM RA, https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45318 , 2021. január 1.

Szakirodalom

ADATOK SZOLNOK MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL I.

Tóth Tibor és munkatársai (szerk.): *Adatok Szolnok megye történetéből I. Szolnok* : Szolnok Megyei Levéltár, 1980.

AGYAGÁSI – RÓNA-TAS 2007

Agyagási Klára – Róna-Tas András: A jász népnév etimológiájához. *Nyelvtudományi közlemények* 104 (2007) 213–221.

ALEMANY 2000

Agustí Alemany: *Sources on the Alans: A Critical Compilation*. [Handbook of Oriental Studies / Handbuch der Orientalistik – Section 8. Central Asia, Volume 5. Sources on the Alans] Leiden–Boston–Köln : Brill, 2000.

ANTAL 1969

Antal Árpád: *Olvasókönyv Szolnok megye történetéhez*. Szolnok : Szolnok Megyei Levéltár, 1969.

B. SZABÓ 2016

B. Szabó János: *A tatárjárás. A mongol hódítás és Magyarország*. Budapest : Corvina, 2016.

BAGI 1993

Bagi Gábor: Katonáskodás, katonai szolgálat a magyarországi jászoknál a XIII–XIX. században. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 8 (1993) 247–268.

BAGI 2008

Bagi Gábor: A jászok XV. szállásainak kérdéséhez. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 17 (2008) 149–167.

BAGI 2011

Bagi Gábor: Adatok a Tiszazug és környéke Mohács előtti településeihez. In: Bartha Júlia – Benedek Csaba – Gecse Annabella (szerk.): *Életjel. Tanulmányok az ezredvégi Tiszazug népéletéből*. Szolnok : Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011. 37–85.

BAGI 2015

Bagi Gábor: Adatok, megjegyzések Jász-Nagykun-Szolnok megye agrártörténetéhez a honfoglalástól a polgári forradalomig (895–1848). *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 24 (2015) 221–244.

BAGI 2016

Bagi Gábor: Egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei középkori régészeti lelőhely azonosítása történeti források alapján. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 25 (2016) 345–352.

BAKAY 1965

Bakay Kornél: *Régészeti tanulmányok a magyar államalapítás kérdéséhez*. [Dunántúli Dolgozatok 1. A Pécsi Janus Pannonius Múzeum Kiadványai 1.] Pécs : Janus Pannonius Múzeum, 1965.

BALASSA 1985

Balassa M. Iván: *A parasztház évszázadai. A magyar lakóház középkori fejlődésének vázlata*. Békéscsaba : Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága–Tevan Andor Nyomdaipári Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, 1985.

BÁLINT 2007

Bálint Marianna: *Az Árpád-kori településhálózat rekonstrukciója a Dorozsma-Majszai Homokhát területén*. Doktori disszertáció. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2007.

- BÁLINT 2016 Bálint Marianna: Újabb régészeti kutatások Böszörmény falu területén. Megjegyzések az Árpád-kori falu edénykészletéhez. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 25 (2016) 265–269.
- BALOGH 1927 Balogh Albin: Az esztergomi múzeum bélyeges agyagedényei. *Archaeologiai Értesítő* 41 (1927) 209–217.
- BÁNKINÉ MOLNÁR 2005 Bánkiné Molnár Erzsébet: A jászkun autonómia. [Dél-Alföldi Évszázadok 22.] Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 2005.
- BANNER 1943 Banner János: A Jászberény-név változatai. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 200–201.
- BARANOV 1990 Baranov, Igor A.: Die Keramik der Saltovo-Majaki-Kultur in der Krim. In: Bálint Csanád (Hrsg.): *Die Keramik der saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*. [Varia Archaeologica Hungarica 3.] Budapest : Archäologisches Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1990. 23–47.
- BÁRDI 2014 Bárdi Bogáta: 14. századi asztali kerámia Visegrád–Duna-parti út 1. lelőhelyről. In: RÁCZ 2014a, 25–34, 361–365.
- BARTUCZ 1913 Bartucz Lajos: A jászdózsai honfoglaláskori koponyákról. Craniologiai tanulmány. (Első közlemény.) *Néprajzi Értesítő* 14/3–4 (1913) 334–342.
- BASKI 2006 Baski Imre: Meddig élt Magyarországon a kun nyelv? (A kun nyelvi asszimiláció kérdéséhez). In: Bathó Edit – Ujváry Zoltán (szerk.): *Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére*. [Jászsági Könyvtár 6.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2006.
- BATHÓ – BUSCHMANN – GULYÁS 2019 Bathó Edit – Buschmann Ferenc – Gulyás András Zoltán: A Jász Múzeum gyűjteményei. In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 71–74.
- BATHÓ – PAPP 2011 Bathó Edit – Papp Izabella (szerk.): *Szülföldünk a Jászság. Helytörténeti olvasókönyv*. Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2011.
- BATHÓ 2011a Bathó Edit: A Jászság települései. In: BATHÓ – PAPP 2011, 392–429.
- BATHÓ 2011b Bathó Edit: Jász Múzeum. In: BATHÓ – PAPP 2011, 438–441.
- BATHÓ 2019a Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019.
- BATHÓ 2019b Bathó Edit: A Jász Múzeum alapítása és az azt követő évek (1874–1912). In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 5–14.

- BATHÓ 2019c Bathó Edit: A múzeum a sorsfordító esztendők idején (1913–1946). In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 15–25.
- BATHÓ 2019d Bathó Edit: A múzeum államosítása – két fenntartó között (1947–1957). In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 25–30.
- BATHÓ 2019e Bathó Edit: A megyei múzeumi szervezet kötelékében. In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 31–45.
- BATHÓ 2019f Bathó Edit: A megyei szervezetből a város kebelébe. In: Bathó Edit (szerk.): *A Jász Múzeum a tudomány, a közművelődés és a hagyományörzés szolgálatában*. Jászberény : Jász Múzeum, 2019. 46–70.
- BÁTKY 1930 Bátky Zsigmond: A magyar ház eredetéhez. *Néprajzi Értesítő* 22 (1930) 65–83.
- BÁTKY 1941 Bátky Zsigmond: Építkezés. In: Czakó Endre (szerk.): *Magyarság néprajza I.* Budapest : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1941. 124–245.
- BELÉNYESY – SZEZENI 2000 Belényesy Károly – Szezeni Andrea: Jászfényszaru középkori temploma. In: *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjáról*. Szerk.: Langó Péter. Jászfényszaru : Fényszaruiak Baráti Egyesülete, 2000. 145–163.
- BELUSZKY 2001 Beluszky Pál: *A Nagyalföld történeti földrajza*. [Dialóg Campus Szakkönyvek; Dialóg Campus Tankönyvek] Budapest–Pécs : Dialóg Campus, 2001.
- BENCZE 1992 Bencze Zoltán: Cserépbográcsok a Hadtörténeti Múzeum udvarán folytatott ásatásból. *Budapest Régiségei* 29 (1992) 135–153.
- BENCZE 1999 Bencze Zoltán: Beszámoló a Rákospalota–Újmajor területén 1995–1997 között folytatott feltárások középkori eredményeiről. In: Bencze Zoltán – Gyulai Ferenc – Sabján Tibor – Takács Miklós: *Egy Árpád-kori veremház feltárása és rekonstrukciója*. [Monumenta Historica Budapestiensia 10.] Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 1999. 9–72.
- BEREND 2012 Berend Nóra: *A kereszténység kapujában. Zsidók, muszlimok és „pogányok” a középkori Magyar Királyságban. 1000 k – 1300 k.* Máriabesnyő : Attraktor, 2012.
- BÉRES 1987 Béres Mária: Adatok az Árpád-kori gabonátárolás kérdéséhez. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1 (1987) 25–35.
- BIKIĆ 1994 Bikić, Vesna: *Srednjovekovna keramika Beograda / Medieval Pottery from Belgrade*. [Posebna izdanja 25.] Beograd : Arheološki institut, 1994.

- BÍRÓ 2013a   Bíró Gyöngyvér: Árpád-kori teleprészlet Jászfényszaru–Szőlők-alján. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Iuvenum Sectio Archaeologica. Tomus I* (2013) 144–171.
- BÍRÓ 2013b   Bíró Gyöngyvér: *Természettudományos vizsgálatok használata az Árpád-kori falukutatásban.* Szakdolgozat. Szeged : Szegedi Tudományegyetem, 2013.
- BÍRÓ 2014   Bíró Gyöngyvér: Többrétegű Árpád-kori település Jászfényszaru–Szőlők-alján In: RÁCZ 2014a, 113–131, 385–397, 454.
- BÍRÓ 2015a   Bíró Gyöngyvér: Egy Árpád-kori településrészlet házai és településszerkezete Jászfényszaru határában. *Archaeologiai Értesítő* 140 (2015) 149–176.
- BÍRÓ 2015b   Bíró Gyöngyvér: Árpád-kori fenékbélyeges kerámiák Jászfényszaru–Szőlők alján. Észrevételek a fenékbélyeges edények kérdéséhez In: SZÖLLŐSY – POKROVENSZKI 2015, 79–98.
- BÍRÓ 2019   Bíró Gyöngyvér: A mai Jászfényszaru területe az Árpád-korban. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 134–154.
- BÍRÓ 2021   Bíró Gyöngyvér: Adatok az Alföld 12–14. századi edényművességéhez. Fehér kerámiák Jász-Nagykun-Szolnok megyében. In: F. Kovács Péter – Kelemen Angéla – Tárnoki Judit (szerk.): *Évezredek a Közép-Tisza mentén. Kapcsolatok és hálózatok.* [Szolnoki Régészeti Tanulmányok 2.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 2021. 164–178.
- BÍRÓ et al. 2014   Bíró Gyöngyvér – Fintor Krisztián – Raucsik Béla – Wolf Mária – Tóth Mária: Jászfényszaru–Szőlők-alja lelőhelyről származó Árpád-kori kerámiák archeometriai vizsgálata. *Archeometriai Műhely* XI/1 (2014) 27–38.
- BLÉNESSY 1943   Blénessy János: Jászberény nevének és határának kialakulása. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943.* [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 201–207.
- BOGNÁR 1978   Bognár András: *Pesty Figyes kéziratok helynévtárából. I. Jászkunság.* Kecskemét–Szolnok : Katona József Megyei Könyvtár – Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1978.
- BÓNA 1966   Bóna István: Jászdózsa–Kápolna halom. In: Sz. Burger Alice (szerk.): *Az 1965. év régészeti kutatásai.* [Régészeti Füzetek Ser. I. No. 20.] Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1966. 13.
- BÓNA 1969   Bóna István: Jászdózsa–Kápolnahalom. In: Sz. Burger Alice (szerk.): *Az 1968. év régészeti kutatásai.* [Régészeti Füzetek Ser. I. No. 22.] Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1969. 81.
- BÓNA 1971   Bóna István: In: Sz. Burger Alice (szerk.): *Az 1971. év régészeti kutatásai.* [Régészeti Füzetek Ser. I. No. 25.] Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 70–71.
- BÓNA 1973   Bóna István: *VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban.* [Fontes Archaeologici Hungariae] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1973.

- BONDÁR 2017 Bondár Mária: A topográfia előzményei és kezdetei. A topográfia a Régészeti Intézetben. In: Benkő Elek – Bondár Mária – Kolláth Ágnes (szerk.): *Magyarország régészeti topográfiája. Múlt, jelen, jövő.* Budapest : MTA BTK RI, 2017. 103–124.
- BOTÁR 2014 Botár István: Árpád-kori településrészlet Csíksomlyón. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve* 10 (2014) 29–46.
- BUSCHMANN 2011 Buschmann Ferenc: A Jászföld természetvilága. A Jászság természetföldrajzi jellemzői. In: BATHÓ – PAPP 2011, 6–9.
- BUZÁS et al. 2017 Buzás Gergely – Boruzs Katalin – Merva Szabina – Tolnai Katalin: Régészeti kutatások a visegrádi Sibrik-dombon. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2017) 193–235.
- CAMENZIND 2011 Camenzind, Eva: *Das Dorf Biňa im Mittelalter. Unter Berücksichtigung der Ausgrabungsperioden 1989–1996.* [Zborník Slovenského Národného Múzea. Archeológia Supplementum 5.] Bratislava : Slovenské Národné Múzeum – Archeologické Múzeum, 2011.
- CAPPELLI 1928 CapPELLI, Adriano: *Lexicon abbreviatarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen, wie sie in Urkunden und Handschriften besonders des Mittelalters gebräuchlich sind, dargestellt in über 14000 Holzschnittzeichen.* Leipzig : J. J. Weber, 1928.
- CNH I. Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár I. kötet. Árpádházi királyok kora.* Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1899.
- CNH II. Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár II. kötet. Vegyesházi királyok kora.* Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1907.
- CNH III. Huszár Lajos: *Corpus Nummorum Hungariae III. Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1974.
- COSMA 2002 Cosma, Călin: *Vestul și Nord-Vestul României în Secolele VIII–X. D. H.* [Interferențe etnice și culturale în milenile I a. Chr. - I p. Chr 6] Cluj-Napoca : Editura Nereamia Napocae, 2002.
- CSALOG 1955a Csalog József: Jászberény–Borsóhalom. *Archaeologiai Értesítő* 82 (1955) 96.
- CSALOG 1955b Csalog József: Jászdózsa–Négyszállás. *Archaeologiai Értesítő* 82 (1955) 101.
- CSALOG 1961a Csalog Zsolt: A jászberény-borsó-halmi rézkori temető és lakótelep. *Jáskunság* 7/2 (1961) 53–58.
- CSALOG 1961b Csalog Zsolt: A jászberény-borsó-halmi rézkori temető és lakótelep. *Jáskunság* 7/3–4 (1961) 144–150.
- CSÁNKI 1890 Csánki Dezső: *Magyarországi történeti földrajza a Hunyadiak korában I.* Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1890.

CSÁNYI – TÁRNOKI 2011

Csányi Marietta – Tárnoki Judit: Településrégészeti kutatások a Tiszaúgyban. In: Bartha Júlia – Benedek Csaba – Gecse Annabella (szerk.): *Életjel. Tanulmányok az ezredvégi Tiszaúgy népiéletéből*. Szolnok : Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011. 7–36.

CSÁNYI 1981

Csányi Marietta: A tiszazugi régészeti kutatások. In: Szabó László (szerk.): *10 éves a Tiszaúgy kutatása (kutatási beszámoló)*. Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1981. 10–16.

CSÁNYI 2008

Csányi Viktor: Egy Árpád-kori falurészlet feltárt emlékei Székkutas határában. *Hombár – Múzeumi műhely* 5 (2008) 9–34.

CSEH 1992

Cseh János: Kelta, szarmata, gepida és avar település maradványai egy nagykunsági lelőhelyen (Kuncsorba – XIV. dűlő). *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 30–32 /1987–1989/ (1992) 145–160.

CSERI – BALASSA – VIGA 1989

Cseri Miklós – Balassa M. Iván – Viga Gyula (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében*. Miskolc–Szentendre : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Herman Ottó Múzeum, 1989.

CSERI – L. IMRE 1991

Cseri Miklós – L. Imre Mária (szerk.): *Dél-Dunántúl népi építésze*. Szentendre–Pécs : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Janus Pannonius Múzeum, 1991.

CSERI – PERGER 1994

Cseri Miklós – Perger Gyula (szerk.): *A Kisalföld népi építésze*. Szentendre–Győr : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Xantus János Múzeum, 1994.

CSERI – S. LACKOVITS 1997

Cseri Miklós – S. Lackovits Emőke (szerk.): *A Balaton-felvidék népi építésze*. Szentendre–Veszprém : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Laczkó Dezső Múzeum, 1997.

CSERI – TÁRNOKI 2001

Cseri Miklós. – Tárnoki Judit (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. [A Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 58.] Szentendre–Szolnok : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Damjanich János Múzeum, 2001. 99–109.

CSERI 1995

Cseri Miklós (szerk.): *Nyugat-Dunántúl népi építésze*. Szentendre–Szombathely : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Savaria Múzeum, 1995.

DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011

Daróczi-Szabó Márta – Terei György: Szájjal lefele fordított edények és tartalmuk az Árpád-kori Kána faluból. *Budapest Régiségei* 44 (2011) 198–226.

DÁVID 2003

Dávid Áron: *Szent Kereszt tiszteletére... : emlékkönyv a jászszentandrás r.k. templom építésének 100. és freskókkal való díszítésének 70. évfordulójára*. Jászszentandrás : Jász Szó Alapítvány, 2003.

- DONCSEVA-PETKOVA 1977
Doncseva-Petkova, Lyudmila: *B'lgarszkaja bitova keramika prez pannoto srednovekovije*. Szofia, 1977.
- DONCSEVA-PETKOVA 1980
Doncseva-Petkova, Lyudmila: *Znaci v' rhu arheologicseszki pametnyici otszrednovekovna B'lgarija VII–X. vek*. Szofia, 1980.
- ÉH I.
Unger Emil: *Magyar éremhatározó I. kötet (1000–1540)*. Budapest : Ajtósi Dürer Kiadó, 1997.
- ÉH II.
Unger Emil: *Magyar éremhatározó II. kötet (1526–1740)*. Budapest : Ajtósi Dürer Kiadó, 2000.
- EPERJESSY 1966
Eperjessy Kálmán: *A magyar falu története*. [Stúdium Könyvek 58.] Budapest : Gondolat Kiadó, 1966.
- F. KOVÁCS – GULYÁS 2019
F. Kovács Péter – Gulyás András Zoltán: Jászfényszaru–Béke Tsz Árpád-kori lelőhely. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 187.
- F. KOVÁCS – HOPPÁL 2019
F. Kovács Péter – Hoppál Krisztina: Jászfényszaru – Gyékényes IV. szarmata lelőhely. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 186.
- F. KOVÁCS – TÁRNOKI 2018
F. Kovács Péter – Tárnoki Judit: Régészeti kutatások Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2011 és 2015 között. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 26 (2018) 265–280.
- FARKAS – PETŐ 2010
Farkas Kristóf Vince – Pető István: *Zarándokúton a Jászságban*. Jászfényszaru : Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság, [2010].
- FARKAS 2019
Farkas Kristóf Vince: *A Kozma-part emlékei*. Jászfényszaru : Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság, 2019.
- FARKAS ms.
Farkas Kristóf Vince: *A jászfényszarui Mindszentek titulusú római katolikus plébániatemplom története*. Kézirat.
- FEJŐS 2001
Fejős Barbara: Az alán és az ász név összefüggése a középkori forrásokban. In: Márton Alfréd (szerk.) *A Kárpát-medence és a steppe*. [Magyar Őstörténeti Könyvtár 14.] Budapest: Balassi Kiadó, 2001, 7–14.
- FÉK 1962
Fehér Géza–Éry Kinga–Kralovánszky Alán: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter*. [Régészeti Tanulmányok 2.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1962.
- FISCHL 1995
Fischl Klára: Előzetes jelentés a Csörsz-árok kutatásáról Csincsen. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 11 (1995) 33–46.
- FODOR 1942
Fodor Ferenc: *A Jászság életrajza*. Budapest : Szent István-társulat, 1942.
- FODOR 1984a
Fodor István: Emberalakos gótikus bronz gyertyatartó Jászágoról. *Folia Archaeologica* 35 (1984) 161–174.
- FODOR 1984b
Fodor István: Iskolamúzeum Jászágon. *Honismeret* 12:4 (1984) 60–62.

- FODOR 1986 Fodor István: Középkori építőáldozat Jászágón. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (1986) 139–145.
- FODOR 2008 Fodor István Ferenc: *Jászfákóhalma története*. [Jászsági Füzetek 43.] Jászberény : Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2008.
- FODOR 2017 Fodor István: Honfoglalás kori temető Jászberény határában. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2017) 237–260.
- FUTAKY 1999 Futaky István: Berény. *Magyar Nyelv* 95/2 (1999) 203–206.
- GÁDOR 1973 Gádor Judit: Középkori templom és temető az edelényi Csebi-dűlőben. *A Herman Ottó Múzeum Közleményei* 12 (1973) 26–36.
- GÁL 2014 Gál Szilárd Sándor: *Gyulafehérvár 9–11. századi temetői*. Doktori disszertáció. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2014.
- GALLINA – GULYÁS 2017 Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi: „Láttam a végtelen sok kunt és tatárt...” A tatárjárás emlékei Csanádpalotáról. In: In: Türk Attila (főszerk.) – Balogh Csilla – Major Balázs (szerk.): *Hadak útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6.* [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia – A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 3.2.] Budapest–Esztergom : Archaeolingua, 2017. 755–776.
- GALLINA – MOLNÁR 2004 Gallina Zsolt – Molnár István: Épületek és szerkezeti elemeik egy késő Árpád-kori településen (Kiskunfélegyháza–Amler-bánya, Déli összekötő híd). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 10 (2004) 525–552.
- GALLINA – GULYÁS – MOLNÁR 2014 Gallina Zsolt – Gulyás Gyöngyi – Molnár István: Késő Árpád-kori településrészlet Kiskunfélegyháza, Amler-bányából. In: Somogyvári Ágnes – Szentpéteri József – V. Székely György (szerk.): *Településtörténeti kutatások. Solt-Tételhegy, Kiskunfélegyháza-Amler-bánya*. [Archaeologia Cumanica 3.] Kecskemét : Kecskeméti Katona József Múzeum, 275–380.
- GALLUS 1943 Gallus Sándor: A Nemzeti Múzeum próbaásatása a jászdózsai Kápolna-halomban és környékén. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 34–40.
- GÁL-MLAKÁR 2009 Gál-Mlakár Viktor: A 13–14. századi kerámia kutatástörténete Északkelet-Magyarországon. *Marisia* 29 (2009) 165–184.
- GOMBOCZ 1938 Gombocz Zoltán: Osseten-Spuren in Ungarn. In: Zsirai Miklós (a kötet anyagát összeválogatta és a kiadást gondozta): *Gombocz Zoltán összegyűjtött művei. Első kötet*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1938. 78–83.
- GÖMÖRI 2002 Gömöri János: *Castrum Supron. Sopron vára és környéke az Árpád-korban*. Sopron : Scarbantia Társaság, 2002.

GULYÁS – SZABÓ 2002

Gulyás Éva – Szabó László: *Jászdózsa*. [Száz magyar falu könyvesháza]. Budapest : Száz magyar falu könyvesháza, 2002.

GULYÁS – TÓTH 2019 Gulyás András Zoltán (szerk.) – Tóth Tibor (társszerk.): *A Jászság kapuja, Jászfényszaru. Régészeti tanulmányok Jászfényszaruról*. Jászfényszaru : Jászfényszaruért Alapítvány, 2019.

GULYÁS 2007 Gulyás Gyöngyi: Egy elpusztult falu Cegléd határában (Pest m.). In: Ritoók Ágnes – Garam Éva (szerk.): *A tatárjárás 1241–42*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2007. 52–53.

GULYÁS 2012 Gulyás Gyöngyi: Árpád-kori településrészlet Makó, Igási út lelőhelyen (M43-as autótűt 23. lelőhely). *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 36 (2012) 17–86.

GULYÁS 2014 Gulyás Gyöngyi: Egy elpusztult tatárjáráskori ház Cegléd határában. In: Rosta Szabolcs – V. Székely György (szerk.): „*Carmen Miserabile*” *A tatárjárás magyarországi emlékei. Tanulmányok Pálóczi Horváth András 70. születésnapja tiszteletére*. Kecskemét : Kecskeméti Katona József Múzeum, 2014. 29–56.

GULYÁS 2018a Gulyás András Zoltán: Őskori leletek Jászfényszaru–Kozmaparton. *Tisicum – A Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 26 (2018) 69–75.

GULYÁS 2020a Gulyás András Zoltán: A jászok magyarországi beköltözésének problematikája és jászági beköltözésük vizsgálata új szemszögből. In: Barna Gábor (szerk.): *Jász-kunsági és kunszentmártoni tanulmányok. A XI. Jász-kunság kutatása című konferencia előadásai*. [Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 19.] Kunszentmárton : Kunszentmárton Város önkormányzata, 2020. 229–244.

GULYÁS ms. Gulyás András Zoltán: *Két Árpád-kori település nyomában – hol feküldhetett Iva és Hacak falu a XIII. században?* Kézirat.

GUTJAHR – TIEFENGRABER 2003

Gutjahr, Christoph – Tiefengraber, Georg: *Die mittelalterliche Motte Alt-Hollenegg. Eine abgekommene Burganlage bei Deutschlandsberg, Steiermark*. [Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich. Beiheft 4/2003.] Wien : Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie, 2003.

GYÁRFÁS 1870 Gyárfás István: *A Jász-kunok története*. Első kötet. Az ősidőktől kezdve a magyaroknak Ázsiából kiindulásáig .....884-ig Kr. u. Kecskemét : Szilády Károly, 1870. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992.

GYÁRFÁS 1873 Gyárfás István: *A Jász-kunok története*. Második kötet. Kr. u. 884–1301-ig. Kecskemét : Szilády Károly, 1873. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992.

GYÁRFÁS 1883 Gyárfás István: *A Jász-kunok története*. Harmadik kötet. 1301–1542-ig. Szolnok : Bakos István, 1883. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992.

- GYÁRFÁS 1885 Gyárfás István: *A Jász-kunok története*. Negyedik kötet. 1542–1686-ig. Budapest : Neuwald Illés, 1885. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992.
- GYÖRFFY 1925 Györffy István: A nagykun városok levéltárai. *Levéltári Közlemények* 3 (1925) 192–205.
- GYÖRFFY 1943 Györffy István: *Magyar falu, magyar ház*. Budapest : Turul, 1943. Reprint kiadás: [Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata] Budapest : Akadémiai kiadó, 1987.
- GYÖRFFY 1953 Györffy György: A kunok feudalizálódása. In: Székely György (szerk.): *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1953. 248–275.
- GYÖRFFY 1961 Györffy György: A tatárjárás pusztításának nyomai helyneveinkben. In: Györffy Lajos (szerk.): *Emlékkönyv a túrkevei Múzeum fennállásának 10. évfordulójára*. Túrkeve : Túrkevei Múzeum, 1961. 35–38.
- GYÖRFFY 1981 Györffy György: A jászok megtelepedése. In: Dankó Imre (szerk.): *Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 30. évfordulójára*. Túrkeve : K. n., 1981. 69–72.
- GYÖRFFY 1987 Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Heves, Hont, Hunyad, Keve, Kolozs, Komárom, Krassó, Kraszna, Kükküllő megye és Kunság*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1987.
- GYÖRFFY 1990 Györffy György: *A magyarság keleti elemei*. Budapest : Gondolat Könyvkiadó, 1990.
- GYÖRFFY 1998 Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV. Liptó, Máramaros, Moson, Nagysziget, Nógrád, Nyitra, Pest és Pilis megye*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1998.
- H Huszár, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*. Budapest–München : Corvina, 1979.
- H. BATHÓ – KISS 2001 H. Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): *A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000*. [Jászsági könyvtár] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2001.
- H. BATHÓ 2000 H. Bathó Edit: Adatok a Jászság XIII–XX. századi viseletéhez. In: Langó Péter (szerk.): *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjából*. Jászfényszaru : Fényszaruiai Baráti Egyesülete, 2000. 259–287.
- H. BATHÓ 2001 H. Bathó Edit: A Jász Múzeum 125 éve. In: Hortiné Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): *A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000*. [Jászsági könyvtár] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2001. 5–35.
- H. GYÜRKY 1967 H. Gyürky Katalin: Középkori építőáldozat Buda egykori külvárosában. *Archaeologiai Értesítő* 94 (1967) 80–83.
- H. SIMON 1996 H. Simon Katalin: Árpád-kori és késő középkori leletek Gellénháza-Városrét lelőhelyen. *Zalai Múzeum* 6 (1996) 197–220.

- H. TÓTH 2013 H. Tóth Imre: A jászokról és nyelvükről. In: Mészáros Mária (szerk.): *Jáskunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jáskunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában*. Kiskunfélegyháza : Kun Összefogás Konzorcium – Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Kiskun Múzeuma, 2013. 124–131.
- HABOVŠTIK 1961 Habovštiak, Alojz: Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.–XIII. storočí. *Slovenská archeológia* 9/1–2 (1961) 451–481.
- HAJNAL 2013 Hajnal Zsuzsanna: Kora avar kori pecsételt díszű kerámia Kölkeden. *Archaeologiai Értesítő* 138 (2013) 175–211.
- HAMPEL 1896 Hampel József: A n. múzeumi régiségtár gyarapodása. *Archaeologiai Értesítő* 16 (1896) 179–181.
- HARMATTA 1999 Harmatta János: Alán. In: Fodor István (szerk.): *A világ nyelvei*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999.
- HATHÁZI 2004 Hatházi Gábor: *A kunok régészeti emlékei a Kelet-Dunántúlon*. [Opuscula Hungarica V.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2004.
- HATHÁZI 2006 Hatházi Gábor: A kun és jász székközpontok kérdéséhez. *Studia Caroliensia* 3–4 (2006) 111–146.
- HENSEL 1950 Hensel, Witold: *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*. [Źródła wczesnodziejowe, Seria archeologiczna t. 1–2.] Poznań : Nakł. Polskiego Tow. Prehistorycznego, 1950.
- HERBERT é.n. Herbert János: *Jászárokszállás nagyközség monográfiája*. Karcag : Kertész József Könyvnyomdája, é.n. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992.
- HERBST 2016a Herbst Anna: *Árpád-kori település a pápai Fő téren*. Szakdolgozat. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2016.
- HERBST 2016b Herbst Anna: Árpád-kori kerámia a pápai Fő térről. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 189–201.
- HERMAN 1887 Herman Ottó: *A magyar halászat könyve I*. Budapest : K. M. Természettudományi Társulat, 1887.
- HERMAN 1899 Herman Ottó: A magyarság háza. Feleletül Huszka Józsefnek. *Ethnographia* 10 (1899) 282–286.
- HOLL 1955 Holl Imre: Külföldi kerámia Magyarországon (XIII–XVI. század). *Budapest Régiségei* 16 (1955) 147–197.
- HOLL 1956 Holl Imre: Adatok a középkori magyar fazekasság munkamódszeréhez. *Budapest Régiségei* 17 (1956) 177–196.
- HOLL 1963 Holl Imre: Középkori cserépedények a budai várpalotából (XIII–XV. század). *Budapest Régiségei* 20 (1963) 335–382.
- HORVÁTH 1823 Horváth Péter: *Értekezés a' kúnoknak, és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról*. Pest : Petrózai Trattner János Tamás, 1823. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1994.
- HOŠŠO 1983 Hoššo, Jozef, Prehl'ad vývoja stredovekej keramiky na Slovensku. *Archeologica Historica* 1983/8 (1983) 215–231.

- HÖLLRIGL 1930 Höllrigl József: Árpád-kori keramikánk I. *Archaeologiai Értesítő* 44 (1930) 142–169, 288–290.
- IRÁS 2013 Irás Krisztina: A Magyar Királyság első térképi megjelenése 14. századi portolán térképeken. *Földrajzi Közlemények* 137/1 (2013) 64–73.
- ÍRÁSNÉ MELIS 1992a Írásné Melis Katalin: Árpád-kori falvak Szigetszentmiklós határában. In: Havassy Péter – Selmeczi László (szerk.): *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán 2.* [BTM Műhely 6.] Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 1992. 41–70.
- ÍRÁSNÉ MELIS 1992b Írásné Melis Katalin: Kerekegyháza középkori falu Budapest határában. In: Havassy Péter – Selmeczi László (szerk.): *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán 2.* [BTM Műhely 6.] Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 1992. 71–173.
- ISTVÁNOVITS – KULCSÁR 2018 Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria: “...aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” *Egy elfelejtett nép, a szarmaták.* [A Jósza András Múzeum Kiadványai 74. Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 5.] Nyíregyháza–Szeged : Jósza András Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, 2018.
- JAKOBSZON 1959 Jakobszon, A. L.: *Rannyeszrednyevekovij Herszonesz.* [Materialy i Issledovanija po Archeologii SSSR 63.] Moskva : Nauka, 1959.
- JANKÓ 1900 Jankó János: A XI. Orosz Archaeologiai Kongresszus Kievben, 1899. augusztus (3. közlem.) *Archaeologiai Értesítő* 20/2 (1900) 125–146.
- JANKOVICH B. – SZATMÁRI 2013 Jankovich B. Dénes – Szatmári Imre: *Régészeti kutatások az alföldi mikrorégió területén.* [Varia Archaeologica Hungarica 28.] Budapest : Archaeolingua, 2013.
- JANKOVICH B. 1991 Jankovich B. Dénes: Ásatások az Árpád-kori Fenék falu területén 1976–1978. *Zalai Múzeum* 3 (1991) 185–211.
- K. CSILLÉRY 1982 K. Csilléry Klára: *A magyar népi lakáskultúra kialakulásának kezdetei.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982.
- KÁLMÁN 1916 Kálmán Ödön: Mióta hívják a jászokat filisteusoknak? *Századok* 50 (1916) 378–383.
- KALMÁR 1971 Kalmár János: *Régi magyar fegyverek.* Budapest : Natura, 1971.
- KAPOSVÁRI 1958 Kaposvári Gyula: Múzeumi levél Jászberénybe. *Múzeumi Levelek* (1958) 5–7.
- KAPOSVÁRI 1959 Kaposvári Gyula: Jászberény–Borsóhalma. In: *Az 1958. év régészeti kutatásai.* [Régészeti Füzetek 11.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum–Történeti Múzeum, 1959. 73.
- KÁRPÁTI 2002 Kárpáti Zoltán: Árpád-kori majorság Budaújlak területén. *Budapest Régiségei* 35 (2002) 587–615.

- KATONA-KISS 2010 Katona-Kiss Attila: A „sirmioni hunok”. Egy muszlim katonai kötelék a XII. századi magyar királyi erőkben. In: Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György (szerk.): „*Fons, skepsis, lex*” Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szeged : SZTE Történeti Segédtudományok Tanszék Szegedi Középkorász Műhely, 2010. 159–171.
- KELEMEN 2004 Kelemen Angéla: *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Árpád-kori települések*. Szakdolgozat. Szeged : Szegedi Tudományegyetem, 2004.
- KERTÉSZ – PÁLÓCZI HORVÁTH – ÁDÁM 2018 Kertész Róbert – Pálóczi Horváth András – Ádám Márk: A középkori Tenyő és a Szent Péter-monostor azonosítása. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 26 (2018) 183–212.
- KISS 1997a Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* I. A-K. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1997.
- KISS 1997b Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára* II. L-Zs. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1997.
- KISS 2000 Kiss József: Jászfényszaru nagyközség külterületi földrajzi nevei. In: LANGÓ 2000a, 221–238.
- KISS 2006 Kiss Emília: A gömöri fazekasok által használt nyersanyagokról. In: Holló Szilvia Andrea – Szulovszky János (szerk.): *Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében*. [Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 1.] Budapest : MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság, 2006. 155–166.
- KNIEZSA 1955 Kniezsa István: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I/1–2*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955.
- KOCSIS 1989 Kocsis Gyula: A Jászság adózása a XVI. században. *Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 4 (1989) 9–26.
- KOCSIS 2005 Kocsis Gyula: *A Jászság társadalma, népessége és gazdálkodása a XVI–XVII. században*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2005.
- KOCSIS 2014 Kocsis Gyula: A város a török hódoltság idején (1526–1699). In: PETHŐ 2014, 77–135.
- KOCSIS 2016 Kocsis Edit: A visegrádi királyi palota középkori emésztőjének leletei. *Archaeologiai Értesítő* 141 (2016) 169–193.
- KODOLÁNYI – MESTERHÁZY-ÁCS 2016 Kodolányi Judit – Mesterházy-Ács Zsófia: Késő középkori kerámiaanyag Paks–Cseresznyés lelőhelyről. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 287–295.
- KOLLER 2016 Koller Melinda: „Fazekat kongásán...” A Vas megyei Besenő falu Árpád-kori kerámiaanyaga. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 135–149.
- KOMÁROMY 1943a Komáromy József: Ép búzasverem a jászberényi főtéren. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 182–185.

- KOMÁROMY 1943b Komáromy József: Jelentés az újabb régészeti leletekről. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 118–126.
- KÓSA–FILEP 1983 Kósa László – Filep Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983.
- KOVÁCS – CSÁNYI – TÁRNOKI 2017 Kovács Gyöngyi – Csányi Marietta – Tárnoki Judit: Topográfiai kutatások a Tiszazugban (Jász-Nagykun-Szolnok megye). In: Benkő Elek – Bondár Mária – Kolláth Ágnes (szerk.): *Magyarország régészeti topográfiája. Múlt, jelen, jövő*. Budapest : MTA BTK RI, 2017. 239–253.
- KOVÁCS 1986 Kovács László: Viselet, fegyverzet. In: Kristó Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1986. 216–285.
- KOVÁCS 1997 Kovács László: *A kora Árpád-kori magyar pénzverésről. Éremtani és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent) István és II. (Vak) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érmeiről*. [Varia Archaeologica Hungarica 7.] Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1997.
- KOVÁCS 2014 Kovács Szilvia: *A kunok története a mongol hódításig*. [Magyar Őstörténeti Könyvtár 29.] Budapest : Balassi Kiadó, 2014.
- KOVÁCS S. 2007 Kovács S. Tibor: Támadás és védekezés. In: Ritoók Ágnes – Garam Éva (szerk.): *A tatárjárás 1241–42*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2007. 16–21.
- KOVALOVSZKI 1980 Kovalovszki Júlia: *Településátadások Tiszaeszlár–Bashalmon. Bronzkor, III–IV. és XI–XIII. század*. [Fontes Archaeologici Hungariae] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1980.
- KRESZ 1960 Kresz Mária: Fazekas, korsós, tálás. Néhány szempont fazekas-központjaink kutatásához és összehasonlításához. *Ethnographia* 71 (1960) 297–379.
- KRING 1932a Kring Miklós: Kun és jász társadalomelemek a középkorban. I. közlemény, vége. *Századok* 66/1–3 (1932) 35–63.
- KRING 1932b Kring Miklós: Kun és jász társadalomelemek a középkorban. II. közlemény. *Századok* 66/4–6 (1932) 169–188.
- KRISTÓ – MAKK – SZEGFÜ 1973 Kristó Gyula – Makk Ferenc – Szegfű László: *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez I*. [Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae – Acta Historica 44.] Szeged : József Attila Tudományegyetem, 1973.
- KRISTÓ 1998 Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*. [Osiris Tankönyvek] Budapest : Osiris Kiadó, 1998.
- KRISTÓ 2003a Kristó Gyula: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. [Kisebbségkutatás Könyvek] Budapest : Lucidus Kiadó, 2003.

- KRISTÓ 2003b Kristó Gyula: *Fejezetek az Alföld középkori történetéből*. [Dél-Alföldi Évszázadok 20.] Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 2003.
- KUBINYI 1996 Kubinyi András: A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. *Történelmi Szemle* 1996/2–3 (1996) 135–161.
- KUBINYI 2000 Kubinyi András: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*. [Dél-Alföldi Évszázadok 14.] Szeged : Csongrád Megyei Levéltár, 2000.
- KVASSAY 2012 Kvassay Judit: A középkori Besenő falu nyomai Zalaegerszeg határában. In: Tari Edit – Tóth Endre (szerk.): *Laudator temporis acti. Tanulmányok Horváth István 70 éves születésnapjára*. Esztergom–Budapest : Balassa Bálint Múzeumért Alapítvány – Martin Opitz Kiadó, 2012. 370–378.
- KVASSAY 2013 Kvassay Judit: Kerámia 10–11. századi sírokban. Régi leletek, új lehetőségek. In: Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. [Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 3.] Szeged : Szegedi Tudományegyetem, 2013. 499–510.
- KVASSAY 2016 Kvassay Judit: A Zala megyei Árpád-kori és 14–16. századi kerámia jellegzetességei. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 262–267.
- LANGÓ 2000a Langó Péter (szerk.): *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjából*. Jászfényszaru : Fényszaruiak Baráti Egyesülete, 2000.
- LANGÓ 2000b Langó Péter: A jászok etnogenezise és korai történetük. In: LANGÓ 2000a, 83–109.
- LANGÓ 2001a Langó Péter: A jászok korai történetének megítélése a 19–20. században. In: Hortiné Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): *A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000*. [Jászsági könyvtár] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2001. 151–176.
- LANGÓ 2001b Langó Péter: Jászok a középkori Pilis megyében. *Limes – Tudományos szemle* 2001/1–2. szám (2001) 121–134.
- LANGÓ 2001c Langó Péter: Megjegyzések az alánok és a magyarok 10. századi együttes beköltözéséhez. *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 23 (2001) 321–342.
- LANGÓ 2001d Langó Péter: Az 1323-as „jász kiváltságlevél” (Megjegyzések a jászok középkori jogállásáról). *Tisicum. Szolnok Megyei Múzeum Évkönyve* 12 (2001) 329–335.
- LANGÓ 2003 Langó Péter: Ladány, Varsány, Oszlár. Keleti néptörödékek és a korai helynevek kapcsolata. *Limes – Tudományos szemle* 2003/3 (2003) 39–54.
- LANGÓ 2005 Langó, Péter: Environment and settlement in the Jászság in the 10th to 14th centuries. „Swampy marchland”: The palaeological evaluation of the Jászság in historical research. In: Gál, Erika – Juhász, Imola – Sümegi, Pál (ed.): *Environmental Archaeology in North-Eastern Hungary*. [Varia Archaeologica Hungarica 19.] Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézet, 2005.

- LANGÓ 2006 Langó Péter: Régészeti és okleveles adatok a Jászság 10–15. századi településtörténetéhez. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 15 (2006) 77–97.
- LANGÓ 2014 Langó Péter: Berény az Árpád-korban. A mai Jászberény és külterületének 11–13. századi emlékei. In: PETHŐ 2014, 33–38.
- LANGÓ 2018 Langó Péter: „*ad civitatem magnificandam et fovendam*” – „*a város nagyobbítására és pártfogására*” Történelmi források Jászfényszaru múltjához. Jászfényszaru : Fényszaruiai Baráti Egyesülete, 2018.
- LANGÓ 2019a Langó Péter: Jászfényszaru régészeti kutatása. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 9–17.
- LANGÓ 2019b Langó Péter: 10. századi emlékek Jászfényszaru határából. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 125–133.
- LANTOS 2003 Lantos Péter: *Jászfényszaru története. Életírás a redemptiótól a jász kiváltság megszűnéséig*. Jászfényszaru : Fényszaruiai Baráti Egyesülete, 2003.
- LÁSZLÓ 2012 László János: Csákányegyház falu középkori templomának régészeti kutatása. In: Tari Edit – Tóth Endre (szerk.): *Laudator temporis acti. Tanulmányok Horváth István 70 éves születésnapjára*. Esztergom–Budapest : Balassa Bálint Múzeumért Alapítvány – Martin Opitz Kiadó, 2012. 316–328.
- LASZLOVSZKY 1981 Laszlovszky József: A Tiszazug középkori emlékeinek régészeti kutatása. In: Szabó László (szerk.): *10 éves a Tiszaug kutatása (kutatási beszámoló)*. Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1981. 17–29.
- LASZLOVSZKY 1982a Laszlovszky József: Az államalapítástól a tatárjárásig terjedő kor története. Szerk.: Raczy Pál. In: *Szolnok megye története a régészeti leletek tükrében. Állandó kiállítás vezetője*. Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1982. 73–76.
- LASZLOVSZKY 1982b Laszlovszky József: Karámok Árpád-kori falvainkban. *Archaeologiai Értesítő* 109 (1982) 281–285.
- LASZLOVSZKY 1991 Laszlovszky József: Árpád-kori és későközépkori objektumok. In: Tálas László – Madaras László (szerk.): *Régészeti ásatások Tiszafüred–Morotvaparton*. [Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 32.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1991. 317–384.
- LUKÁCS 2014 Lukács Nikoletta: Kora középkori településrészlet Orosháza határában. In: RÁCZ 2014a, 99–111.
- LUKÁCS 2020 Lukács Nikoletta: Új adatok az Árpád-kori házak füstelvezetéséhez. In: Bíró Gyöngyvér – Pintér-Nagy Katalin – Szebenyi Tamás (szerk.) – Felföldi Szabolcs – Takács Melinda (szerkesztésben közreműködött): *Új nemzedék. A szegedi Régészeti Tanszék tehetséggondozásának elmúlt évtizedei. Ünnepi kötet B. Tóth Ágnes, Kulcsár Valéria, Vörös Gabriella és Wolf Mária tiszteletére*. [Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 7.] Szeged : SZTE BTK Régészeti Tanszék, 2020. 383–394.

- LUKÁCS et al. 2015 Lukács Nikoletta – Kreiter Attila – Lichtenstein László – Pánczél Péter – Tugya Beáta – Rózsa Zoltán: Kora Árpád-kori teleprészlet Orosháza–Tesco lelőhelyen. In: SZÖLLÖSY – POKROVENSZKI 2015, 9–36.
- M. NEPPER – MÓDY 1984 M. Nepper Ibolya – Módy György: Szentgyörgy (Kismacs) Árpád-kori templomának feltárása. A falu a XIII–XIV. században. A *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 64 (1984) 91–121.
- MADARAS 2001 Madaras László: Késő népvándorlás kori, X. századi és kora Árpád-kori régészeti lelőhelyek a Jászságban. In: Hortiné dr. Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): *A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000*. [Jászsági Könyvtár 4.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2001. 113–126.
- MADARAS 2020 Madaras László: Árpád-kori templom Necsőegyházán. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 28 (2020) 57–65.
- MAKAROVA – PLETNYEVA 2003 Makarova, T. I. – Pletnyeva, Szvetlana A (red.): *Krim. Szevero-Vosztocsnoje Pricsernomorje i Zakavkazje v epohu srednyevkovja IV–XIII. veka*. Archeologija. Moszkva, 2003.
- MAKKAY 1997 Makkay János: *Előítételek nélkül a jászokról*. [Tractata minuscule 5.] Budapest : Makkay János, 1997.
- MAKSAY 1971 Maksay Ferenc: *A magyar falu középkori településrendje*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971.
- MÁLYUSZ 1984 Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest : Gondolat, 1984.
- MÁNDOKY 1993 Mándoky Kongur István: *A kun nyelv magyarországi emlékei*. [Keleti örökségünk 1.] Karcag : Karcag Város Önkormányzata, 1993.
- MELICH 1912 Melich János: A jász népnévről. *Magyar Nyelv* 8/5 (1912) 193–199.
- MÉRI 1952 Méri István: Beszámoló a Tiszalök–rázompusztai és Túrkeve–mórici ásatások eredményéről I. *Archaeologiai Értesítő* 79 (1952) 49–67.
- MÉRI 1954 Méri István: Beszámoló a Tiszalök–rázompusztai és a Túrkeve–mórici ásatások eredményeiről. II. *Archaeologiai Értesítő* 81 (1954) 138–154.
- MÉRI 1962 Méri István: Az árkok szerepe Árpád-kori falvainkban. *Archaeologiai Értesítő* 89 (1962) 211–218.
- MÉRI 1963 Méri István: Árpád-kori szabadban lévő kemencék. *Archaeologiai Értesítő* 90 (1963) 273–280.
- MÉRI 1964 Méri István: *Árpád-kori népi építkezésünk feltárt emlékei Orosháza határában*. [Régészeti Füzetek Ser. II. No. 12.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 1964.
- MERVA 2008 Merva Szabina: *Kerámia a 10–11. századi sírokban*. Szakdolgozat. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2008.

- MERVA 2014 Merva, Szabina: The analysis of pottery from 10th–11th century graves in the Carpathian Basin. Technological and typo-chronological studies. In: Doncheva-Petkova, Lyudmila – Balogh, Csilla – Türk, Attila (Eds.): *Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube. Proceedings of the Bulgarian-Hungarian Meeting, Sofia, May 27–28, 2009*. Sofia–Piliscsaba : National Institute of Archaeology and Museum BAS – Pázmány Péter Catholic University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of Archaeology, 2014. 197–262.
- MESTERHÁZY – HORVÁTH 1983 Mesterházy Károly – Horváth Lajos: Településtörténeti kutatások Veresegyház határában. *Archaeologiai Értesítő* 110 (1983) 112–125.
- MESTERHÁZY 1983 Mesterházy Károly: Településátás Veresegyház–Ivacson. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (1983) 133–162.
- MESTERHÁZY 1996 Mesterházy Károly: Jászfényszaru. In: Révész László – Wolf Mária – M. Nepper Ibolya (közreműködésével) – Fodor István (szerk.): *„Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 1996.
- MICHNAI 1981 Michnai Attila: Középkori népi építészetünk régészeti emlékei. *Folia Archaeologica* XXXII (1981) 225–240.
- MÜLLER 2008 Müller Róbert: 701 Letenye–Hergyó-földek. In: Horváth László – Frankovics Tibor (szerk.): *Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya Zala megyei nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2008 között végzett feltárásokról*. Zalaegerszeg : Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. 25–26.
- NAGY 1898 Nagy Géza: A Szabolcs megyei Múzeum középkori sarkantyúi. *Archaeologiai Értesítő* 18 (1898) 60–64.
- NEMES 1981 Nemes Gerzson: *A Zagyva- és a Tarnavölgy jászkerületi vízügyeinek krónikája 1279–1876*. [Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 29.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1981.
- NEMESKÉRI 1943 Nemeskéri János: Jászdózsán feltárt késő-árpádkori koponyák és csontvázak embertani vizsgálatainak előzetes eredményei. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 40–44.
- NÉMETH 1930 Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1930.
- NÉMETH 1958 Németh Gyula: Egy jász szójegyzék az Országos Levéltárban. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 12/1–4 (1958) 233–259.
- NÉMETH 1959 Németh, Juliu: *Eine Wörterliste der Jassen, der ungarländischen Alanen*. [Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst 1958/4.] Berlin : Akademie-Verlag, 1959.

- ON I. Tóth Csaba – Kiss József Géza – Fekete András (összeállította): *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa I. I. (Szent) Istvántól Imréig.* [Opitz Numismatica 1.] Budapest : Martin Opitz Kiadó, 2018.
- ON II. Tóth Csaba – Kiss József Géza (összeállította): *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa II. Az anonim denárok kora.* [Opitz Numismatica 2.] Budapest : Martin Opitz Kiadó, 2018.
- ON III. Tóth Csaba – Kiss József Géza (összeállította): *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa III. II. Andrástól Ottóig.* [Opitz Numismatica 3.] Budapest : Martin Opitz Kiadó, 2020.
- P. SZALAY 2005 P. Szalay Emőke: Történeti adatok a gömöri edény alföldi jelenlétére. In: P. Szalay Emőke: *Gömöri kerámia az Alföldön.* [Gömör Néprajza 60.] Debrecen : Debreceni Néprajzi Kutató Csoport, 2005. 18–22.
- PÁLÓCZI HORVÁTH 2001 Pálóczi Horváth András: A késő középkori népi építészet régészeti kutatásának újabb eredményei. In: Cseri Miklós. – Tárnoki Judit (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig.* [A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 58.] Szentendre–Szolnok : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Damjanich János Múzeum, 2001. 221–260.
- PÁLÓCZI HORVÁTH 2014 Pálóczi Horváth András: *Keleti népek a középkori Magyarországon. Besesnyők, úzok, kunok és jászok művelődéstörténeti emlékei.* [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 2.] Budapest–Piliscsaba : Archaeolingua–PPKE BTK Régészeti Tanszék, 2014.
- PÁLÓCZI HORVÁTH 2016 Pálóczi Horváth András: A korai jász oklevelek személyneveinek tanulsága a jász beköltözés kérdésében. In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): *Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászágról Bathó Edit tiszteletére.* Szolnok : Damjanich János Múzeum, 2016.
- PÁLÓCZI HORVÁTH 2021 Pálóczi Horváth András: A településhálózat 13–14. századi átrendeződése a Nagykunság térségében. In: F. Kovács Péter – Kelemen Angéla – Tárnoki Judit (szerk.): *Évezredek a Közép-Tisza mentén. Kapcsolatok és hálózatok.* [Szolnoki Régészeti Tanulmányok 2.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 2021. 151–163.
- PALUGYAY 1854 Palugyay Imre: *Jász-Kún kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása.* Pest : Heckenast Gusztáv, 1854. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1993.
- PAP 2013 Pap Ildikó Katalin: Sárvár–Faképi-dűlő kora Árpád-kori kerámiaanyaga. Adatok a fogaskerékminta Vas megyei megjelenéséhez. *Savaria – A Vas Megyei Múzeumok Értesítője* 36 (2013) 243–277.
- PAPP 1931 Papp László: Ásatások a XVI. században elpusztult Kecskemét-vidéki falvak helyén. *Néprajzi Értesítő* 23 (1931) 137–152.

- PARÁDI 1959 Parádi Nándor: *Technikai vizsgálatok népvándorláskori és Árpád-kori edényeken*. [Régészeti Füzetek Ser. I. No. 12.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum–Történeti Múzeum, 1959.
- PARÁDI 1960 Parádi Nándor: Árpád-kori perembélyeges edénytöredék. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1959 (1960) 91–93.
- PARÁDI 1963 Parádi Nándor: Magyarországi pénzleletes középkori cserépedények (XI–XVII. század). *Archaeologiai Értesítő* 90 (1963) 205–251.
- PARÁDI 1991 Parádi Nándor: A jászberény-tetemházi ásatás. *Folia Archaeologica* 42 (1991) 197–218.
- PARCHOMENKO 1990 Parchomenko, Ol'ga V.: Die Keramik der Variante der Saltovo-Kultur am oberen Lauf des Flusses Don. In: Bálint, Csanád (Hrsg.): *Die Keramik der Saltovo-Majaki Kultur und ihrer Varianten*. [Varia Archaeologica Hungarica 3] Budapest : Archäologisches Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1990. 291–313.
- PESTY 1978 *Pesty Frigyes kéziratok helynévtárából I. kötet. Jászkunság*. Közzéteszi: Bognár András. Kecskemét–Szolnok : Katona J. Megyei Könyvtár, 1978.
- PETHŐ 2014 Pethő László (főszerk.): *Jászberény története a kezdetektől a reformkorig*. Jászberény : Jászsági Évkönyv Alapítvány, 2014.
- PETŐ 1992 Pető Mária: Szarmata falvak a dél-pesti síkságon (Beszámoló az M0 autópálya nyomvonalán 1987–1989-ben végzett leletmentésekről) In: Havassy Péter – Selmeczi László (szerk.): *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán II*. [BTM Műhely 6.] Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 1992. 7–39.
- PLETNYEVA 1967 Pletnyeva, Szvetlana A.: *Ot kocsevoj k gorodam. Szaltovo-majackaja kultura*. [Materialy i Issledovanija po Archeologii SSSR 142.] Moskva : Nauka, 1967.
- POKROVENSZKI 2015 Pokrovenszki Krisztián: Seregélyes–Réti-földek Árpád-kori település-részlet. Előzetes jelentés. In: SZÖLLÖSY – POKROVENSZKI 2015, 37–62.
- POLGÁR 1997 Polgár Zoltán Jászdózsá–Jászapáti határa. In: Wollák Katalin (szerk.): *Az 1994. év régészeti kutatásai*. [Régészeti Füzetek Ser. I. No. 48.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 1997. 80.
- POLGÁR 1999 Polgár Zoltán: Újabb ezüstdénár leletek. A jászalsószentgyörgyi és a jászdózsá–jászapáti kincsek. In: Németh Péter (főszerk.) – Ulrich Attila – Lakatos Sarolta (szerk.): *Numizmatika és társtudományok III. A Nyíregyházán 1997. október 17–19. között tartott konferencia előadásai*. Nyíregyháza : Jósa András Múzeum, 1999. 157–161.
- POLGÁR 2003 Polgár Zoltán: 167. Jászberény, Ferences rendház. 154. In: Kisfaludi Júlia (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2000*. Budapest : Kulturális Örökségvédelmi Hivatal–Magyar Nemzeti Múzeum, 2003.
- POLGÁR 2007 Polgár Zoltán: Kincslelet friesachi denárokkal Jászdózsáról (Szolnok m.). In: Ritoók Ágnes – Garam Éva (szerk.): *A tatárjárás 1241–42. Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban 2007. május 25 – szeptember 30*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2007. 91–92.

- POLGÁR 2013 Polgár Zoltán: Lak falu kápolnája. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 22 (2013) 235–239.
- POLGÁR 2019 Polgár Zoltán: Jászfényszaru–Gyékényes II. In: GÜLYÁS – TÓTH 2019, 185.
- POLYÁK 2015 Polyák Teodóra: Egy bodrogi Árpád-kori település kerámialeletei. Pácín–Alharaszt-dűlő. In: SZÖLLÖSY – POKROVENSZKI 2015, 99–110.
- POROSZLAI 1990 Poroszlai Ildikó: Őskori lelőhelyek a Jászság nyugati felén. *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv* 7 (1990) 13–38.
- PÖLÖS 2001 Pölös Andrea: Építőáldozatok. In: Cseri Miklós – Tárnoki Judit (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. [A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 58.] Szentendre–Szolnok : Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Damjanich János Múzeum, 2001. 467–485.
- PRÜCKLER 1943 Prückler József: Újabb Jászberény–négyzállási leletek. In: Komáromy József (szerk.): *A jászberényi Jászmúzeum Évkönyve 1938–1943*. [Jászsági könyvtár 3.] Budapest : Komáromy József, 1943. 126–128.
- PUSZTAI 2010 Pusztai Tamás: Középkori falvak és mezővárosok régészeti kutatása. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I*. Budapest : MTA Régészeti Intézete, 2010. 113–139.
- RÁCZ 2010 Rácz Tibor Ákos: Árpád-kori települések szerkezetének sajátosságai Pest megyében. Kutatások az M0-s autópálya és a 4-es elkerülő főút nyomvonalán. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I*. Budapest : MTA Régészeti Intézete, 2010. 69–79.
- RÁCZ 2012 Rácz Tibor Ákos (szerk.): *A váci német város középkori polgársága. Vezető a Tragor Ignác Múzeum régészeti kiállításához*. A vezetőt írta: Batizi Zoltán – Mészáros Orsolya – Miklós Zsuzsa – Rácz Tibor Ákos. Szentendre : Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2012.
- RÁCZ 2013 Rácz Tibor Ákos: Társadalmi különbségek a Magyar Királyság központi területeinek 10–14. századi falusias településein. In: Varga Máté (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*. [A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 2.] Kaposvár : Rippl-Rónai Múzeum, 2013. 41–52.
- RÁCZ 2014a Rácz Tibor Ákos (szerk.): *A múltnak kútja. Fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete*. [Ferenczy Múzeum kiadványai, A. sorozat: Mongráfiák 3.] Szentendre : Ferenczy Múzeum, 2014.
- RÁCZ 2014b Rácz Tibor Ákos: Árpád-kori lakóépítmények az M0-s autópálya nyomvonalon. Szempontok a veremházak rendszerezéséhez. In: RÁCZ 2014a, 145–176.
- RÁCZ 2016a Rácz Tibor Ákos: *Árpád-kori falusias települések Pest megye területén. Építmények, településszerkezet, települési formák*. Doktori disszertáció. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2016.

- RÁCZ 2016b Rác Tibor Ákos: 9–11. századi kerámialeletek a váci püspöki székhelyről. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 103–114.
- RÁCZ 2019 Rác Tibor Ákos: *A Pesti-síkság falvai a magyar honfoglalástól a 14. századig. Kerámiaművesség, lakóépítmények, települési formák.* [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia – A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai 13.] Budapest : Archaeolingua, 2019.
- RÁCZ A. 2010 Rác Anita: Törökségi népek elnevezései régi magyar tulajdonnevekben. In: Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helynévtörténeti tanulmányok 5.* Debrecen : Debreceni Egyetemi Kiadó 2010, 113–129.
- RADÓ 1967 Radó Sándor (főszerk.): *Magyarország nemzeti atlasza.* Budapest : Kartográfiai Vállalat, 1967.
- RÉDEI – NAGY 2014 Rédei Panni – Nagy Nikolett (szerk.): *Mozaikok Jászberény történetéből.* Jászberény : Jászkerület Kulturális és Művészeti Közhasznú Nonprofit Kft., 2014.
- REICH 2015 Reich Szabina: Székesfehérvár–Palotaváros Központi Park területén végzett, 1978–86. évi ásatások középkori leletanyaga. In: SZÖLLÖSY – POKROVENSZKI 2015, 111–127.
- REMÉNYI 2012 Reményi László: 214. Jászfényszaru, Nagy-agyagos (KÖH 76721). In: Kisfaludi Júlia (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2010.* Budapest : Kulturális Örökségvédelmi Hivatal–Magyar Nemzeti Múzeum, 2012. 248.
- RÉVÉSZ 2019 Révész László: *A 10–11. századi temetők regionális jellemzői a Keleti-Kárpátoktól a Dunáig.* [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 13.] Szeged–Budapest : Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet – Magyar Nemzeti Múzeum – Martin Opitz Kiadó, 2019.
- RINGER – SZÖRÉNYI 2011 Ringer István – Szörényi Gábor András: Árpád-kori település feltárása Pácin határában. In: Kolozsi Barbara – Szilágyi Krisztián Antal (szerk.): *Sötét idők falvai. 2006-ban Debrecenben megrendezett konferencia 2. kötete.* [Tempora Obscura 1.] Debrecen : Déri Múzeum Régészeti Tár, 2011. 499–517.
- RINGER 2018 Ringer István (szerk.): *A Fiatal Középkoros Régészek VIII. Konferenciájának Tanulmánykötete.* Sátoraljaújhelye : Petőfi Irodalmi Múzeum – Kazinczy Ferenc Múzeum, 2018.
- RITOÓK 1997 Ritoók Ágnes: A magyarországi falusi templom körüli temetők feltárásának újabb eredményei. *Folia Archaeologica* 46 (1997) 165–177.

- RÓZSA – TÓTH 2018 Rózsa Zoltán – Tóth Csaba: This king likes Muslims... Traces of an exceptional settlement from the Árpadian Age 3. In: Rácz Zsófia – Koncz István – Gulyás Bence (szerk.): *„Hadak útján” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXVI. konferenciája gazdaság – kereskedelem – kézművesség*. [Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae Supplementum 2.] Budapest : ELTE Régészettudományi Intézet, 2018. 315–323.
- RÓZSA 2019 Rózsa Zoltán: Egy 12–13. századi muszlim közösség és hagyatéka Orosházán. *Korok, kultúrák, lelőhelyek* (2019) 43–57.
- RUSNÁK 2011 Rusnák, Rastislav: Dve stredoveké parcely v Košiciach. *Slovenská Archeológia* 59/1 (2011) 149–188.
- SABJÁN 1999 Sabján Tibor: A veremház rekonstrukciója. In: Bencze Zoltán – Gyulai Ferenc – Sabján Tibor – Takács Miklós: *Egy Árpád-kori veremház feltárása és rekonstrukciója*. [Monumenta Historica Budapestiensia 10.] Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 1999. 131–176.
- SÁGI 1967 Sági Károly: Árpád-kori varázslás régészeti emlékei. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 6 (1967) 55–85.
- ŠALKOVSKÝ 2001 Šalkovský, Peter: *Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt*. [Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovaca. Tomus 6.] Nitra : Archeologický Ústav Slovenskej Akadémie Vied, 2001.
- ŠALKOVSKÝ 2011 Šalkovský, Peter: Das frühmittelalterliche Dorf im Karpatenbecken. In: Kolozsi Barbara – Szilágyi Krisztián Antal (szerk.): *Sötét idők falvai. 2006-ban Debrecenben megrendezett konferencia 2. kötete*. [Tempora Obscura 1.] Debrecen : Déri Múzeum Régészeti Tár, 2011. 419–450.
- SALTZER 1996 Saltzer Ernő: *A történelmi Magyarország területén fellelt 156 Árpádházi éremkincslelet összefüggő áttekintése*. Budapest : Szinovszki és Tsa. Kft., 1996.
- SÁROS 2002 Sáros András: *A jászberényi főtemplom története*. [KÉSZ könyvek 1.] Jászberény : Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Jászberényi Csoportja, 2002.
- SÁROS 2004 Sáros András: *A jászberényi Ferences templom története*. [KÉSZ könyvek 2.] Jászberény : Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Jászberényi Csoportja, 2004.
- SELMECZI 1981 Selmeczi László: *A négyszállási jász temető. Előzetes közlés az 1980. évi feltárásról*. [Communicationes Archaeologicae Hungariae] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 1981.
- SELMECZI 1992a Selmeczi László: *A négyszállási I. számú jász temető*. [BTM Műhely 4.] Budapest : BTM, 1992.
- SELMECZI 1992b Selmeczi László: Utószó. In: Gyárfás István: *A Jász-kunok története*. Negyedik kötet. 1542–1686-ig. Budapest : Neuwald Illés, 1885. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1992. Függelék, 1–18.

- SELMECZI 1992c Selmeczi László: *Régészeti-néprajzi tanulmányok a jászokról és a kunokról*. [Folklor és Etnográfia 64.] Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1992.
- SELMECZI 1994a Selmeczi László: A jász ősök nyomában Jászágon. *Jászsági Évkönyv* (1994) 57–68.
- SELMECZI 1994b Selmeczi László: A jászok „bibliái”. In: Horváth Péter: *Értekezés a kúnoknak, és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjáról*. Pest : Petrózai Trattner János Tamás, 1823. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1994. Függelék, 62–64.
- SELMECZI 1996 Selmeczi László: A jászok betelepülése a régészeti leletek tükrében. In: Havassy Péter (sorozatszerk.): *Zúduló sasok*. [Gyulai katalógusok 2.] Gyula : Erkel Ferenc Múzeum, 1996. 67–80.
- SELMECZI 2001 Selmeczi László: Egy eltűnt jász település nyomában. In: Hortiné Bathó Edit – Kiss Erika (szerk.): *A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000*. [Jászsági Könyvtár 4.] Jászberény: Jász Múzeumért Alapítvány, 2001. 127–149.
- SELMECZI 2005a Selmeczi László: *A jászok eredete és középkori műveltsége*. [Jászsági Füzetek 37.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2005.
- SELMECZI 2005b Selmeczi László: A jászok betelepődése Magyarországra. In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): *Jogszabályok-jogszokások. Jászkunság kutatása 2005*. [Bibliotheca Cumanica 6.] Kiskunfélegyháza : Kiskun Múzeum, 2005. 27–60.
- SELMECZI 2005c Selmeczi László: A jászok betelepődése Magyarországon. Korai jász sírok a négyszállási temetőben. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2005) 565–586.
- SELMECZI 2008 Selmeczi László: *Nemzeti ereklény, a Jászkürt* [Jászsági Füzetek 42.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2008.
- SELMECZI 2011a Selmeczi László: A Jászság betelepődése és kialakulása. *Zounuk – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 26 (2011) 9–108.
- SELMECZI 2011b Selmeczi László: A Jászság földje a tatárjárásig. In: BATHÓ – PAPP 2011, 39–57.
- SELMECZI 2011c Selmeczi László: A jászok eredete. In: BATHÓ – PAPP 2011, 57.
- SELMECZI 2011d Selmeczi László: A jász nép neve. In: BATHÓ – PAPP 2011, 57–59.
- SELMECZI 2011e Selmeczi László: A magyar földre települt jászok nyelve. In: BATHÓ – PAPP 2011, 59–64.
- SELMECZI 2011f Selmeczi László: A jászok beköltözése a magyar királyság területére. In: BATHÓ – PAPP 2011, 64–66.
- SELMECZI 2011g Selmeczi László: A Jászság kialakulása. In: BATHÓ – PAPP 2011, 66–99.
- SELMECZI 2012 Selmeczi László: *Az atyák emlékezeti. A Kaukázustól a Zagyva-Tarna völgyéig*. [Jászsági Füzetek 49.] Jászberény : Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, 2012.

- SELMECZI 2013 Selmeczi László: A jászok kutatásának néhány problémája. In: Mészáros Mária (szerk.): *Jáskunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jáskunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában*. Kiskunfélegyháza : Kun Összefogás Konzorcium – Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Kiskun Múzeuma, 2013. 16–28.
- SELMECZI 2016 Selmeczi László: A négyszállási keresztekről és ismételten az I. sz. temető problematikájáról (Viták, vélemények, szakmai tévedések). *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 25 (2016) 271–278.
- SELMECZI 2018a Selmeczi László: *"Jászok vagyunk, de magyarok" A négyszállási II. sz. jász temető. A jászok magyarrá válása folyamatának régészeti bizonyítékai*. [Jászsági Füzetek 55.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány – Jász Múzeum, 2018.
- SELMECZI 2018b Selmeczi László: A jászok betelepődése a Jászságba. In: Bathó Edit (szerk.): *Jáskunsági évszázadok. Jáskunság kutatása 2014 – Tudományos konferencia a Jász Múzeumban*. [Jászsági Könyvtár 8.] Jászberény : Jász Múzeumért Alapítvány, 2018. 16–46.
- SELMECZI 2019 Selmeczi László: A jászok. In: GULYÁS – TÓTH 2019, 155–184.
- SIMONYI – TOMKA 2016 Simonyi Erika – Tomka Gábor (szerk.): *„A cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni” Regionalitás a középkori és kora újkori kerámiában* [Opuscula Hungarica 9.] Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2016.
- SIMONYI 2001 Simonyi Erika: Kora Árpád-kori település részlet Mezőkeresztes–Cethalomról. Újabb adatok az Északkelet-magyarországi Árpád-kori kerámia keletkezéséhez és az ún. fabéléses lakóházakról. *Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 23 (2001) 359–391.
- SIMONYI 2003a Simonyi Erika: Beszámoló az M0. autópályán Gyál 3. és Gyál 10. lelőhelyén feltárt Árpád-kori lakóházakról. *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 24–25 (2003) 353–374.
- SIMONYI 2003b Simonyi Erika: Előzetes jelentés a Felsőzsolca–Várdombi ásatásról (1992–2001). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 42 (2003) 109–133.
- SIMONYI 2005 Simonyi Erika: Adatok a 10–13. századi kerámiakészítéshez Északkelet-Magyarországról. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 44 (2005) 37–55.
- SIMONYI 2010 Simonyi Erika: *10–13. századi települések Északkelet-Magyarországon és a régió Árpád-kori kerámiája*. Doktori disszertáció. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2010.
- SIMONYI 2012 Simonyi Erika: Adatok a késő Árpád-kori fehér kerámia kialakulásához. In: Petkes Zsolt (szerk.): *Hadak útján XX. Népvándorláskor Fiatal Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete. Budapest–Szigetalom, 2010. október 28–30*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum–Nemzeti Örökségvédelmi Központ, 2012. 327–343.

- SIMONYI 2020 Simonyi Erika: *10–14. századi települések Északkelet-Magyarországon és a régió Árpád-kori kerámiája*. [Opitz Archaeologica 16.] Budapest : Martin Opitz, 2020.
- SKRIBA 2016 Skriba Péter: Formai jegyek és technológiai sajátosságok változásai két Vas megyei Árpád-kori település kerámiájában: Zanat és Vát. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 169–188.
- SOÓS 1944 Soós Adorján: *Kunok és jászok története. Kunok betelepítésétől a mohácsi vészig*. [Pápa] : [Főiskolai Ny.], 1944.
- SOÓS 1985 Soós Imre: *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*. [Az Egri Főegyházmegye Schematizmusa II.] Budapest : Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója, 1985.
- STANCZIK 1975 Stanczik Iлона: *Szolnok megyei régészeti adatok Hild Viktor jegyzeteiből*. [Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 25–26.] Szolnok : Damjanich János Múzeum, 1975.
- ȘTEFAN et al. 1967 Ștefan, Gheorghe – Barnea, I. – Comșa, Maria – Comșa, Eugen: *Dinogetia I. Asezarea feudală timpurie de la Bisericiuța-Garvăn*. [Biblioteca de arheologie 13.] București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- SÜMEGI – BEDE – SZILÁGYI 2015 Sümegi Pál – Bede Ádám – Szilágyi Gábor: Régészeti geológiai, geoarcheológiai és környezettörténeti elemzések régészeti lelőhelyeken. A földtudományok és a régészet kapcsolata. *Archeometriai Műhely* XII/2 (2015) 135–149.
- SÜMEGI 2005 Sümegi Pál: The Enviromental History of the Jászság. In: Gál, Erika – Juhász, Imola – Sümegi, Pál (ed.): *Environmental Archaeology in North-Eastern Hungary*. [Varia Archaeologica Hungarica 19.] Budapest : Archaeological Institute of the Hungarian Academy of Sciences, 2005. 107–114.
- SZABÓ 1938 Szabó Kálmán: *Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei*. [Bibliotheca Humanitatis Historica – A Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai 3.] Budapest : Országos Magyar Történeti Múzeum, 1938.
- SZABÓ 1969 Szabó István: *A középkori magyar falu*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1969.
- SZABÓ 1971 Szabó István: *A falurendszer kialakulása Magyarországon. X–XV. század*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971.
- SZABÓ 1972 Szabó János Győző: Gótikus pártaövek a kishánai vár temetőjéből. *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve* 8–9 (1972) 57–90.
- SZABÓ 1974 Szabó János Győző: Árpád-kori falu és temetője Sarud határában I. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 11–12 (1974) 21–73.
- SZABÓ 1975 Szabó János Győző: Árpád-kori falu és temetője Sarud határában II. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 13 (1975) 19–68.
- SZABÓ 1976 Szabó János Győző: Árpád-kori falu és temetője Sarud határában III. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 14 (1976) 17–89.

- SZABÓ 1979 Szabó László: *A jász etnikai csoport I. A jász etnikum és a jászági műveltségi egység néprajza*. Kandidátusi értekezés. Szolnok : Szolnoki Ny., 1979.
- SZABÓ 1980 Szabó János Győző: Árpád-kori falu és temetője Sarud határában IV. *Az Egri Múzeum Évkönyve* 16–17 (1980) 45–136.
- SZABÓ 1984 Szabó János Győző: Adatok a patai főesperesség korai történetéhez. In: Havassy Péter – Kecskés Péter (szerk.): *Tanulmányok Gyöngyösről*. Gyöngyös : Gyöngyös Város Tanácsa, 1984. 21–89.
- SZABÓ 1988 Szabó László: Besenyők, úzok, kunok. In: Szombathy Viktor – László Gyula (szerk.): *Magyarrá lett keleti népek*. Budapest : Panoráma, 1988. 176–215.
- SZABÓ 1993 Szabó László: Nagypalugyay és Bodafalvi ifj. Palugyay Imre és munkássága. In: Palugyay Imre: *Jász-Kún kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása*. Pest : Heckenast Gusztáv, 1854. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1993. Függelék, 1–16.
- SZABÓ 1994 Szabó László: Kőhalmi Horváth Péter nádori alkapitány a jászkunok első történetírója. In: Horváth Péter: *Értekezés a' kúnoknak, és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról*. Pest : Petrózai Trattner János Tamás, 1823. Hasonmás kiadás: Budapest : „A Jászságért” Alapítvány, 1994. Függelék, 1–15.
- SZABÓ 2012 Szabó Géza: Rejtélyes körárok. Adatok az avar kori településszerkezethez. In: Liska András – Szatmári Imre (szerk.): *Sötét idők rejtélyei. 6–11. századi régészeti emlékek a Kárpát-medencében és környékén*. [Tempora Obscura 3.] Békéscsaba : Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2012. 63–91.
- SZABÓ 2013 Szabó Dénes Kristóf: Árpád-kori mágikus deponáció Csanádpalota Juhász T.-tanya lelőhelyről. In: *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*. [A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 2.] Kaposvár : Rippl-Rónai Múzeum, 2013. 11–18.
- SZABÓ et al. 2016 Szabó Géza – Békefi Mónika – Király Edit – Csányi Viktor: Bonyha középkori település területén 2015-ben végzett megelőző régészeti feltárás. Előzetes beszámoló. *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 38 (2016) 71–130.
- SZÁNTÓ 1974 Szántó Konrád: *A jászberényi ferences templom története : 1472–1972*. Budapest : Ecclesia, 1974.
- SZÁRAZ – HORVÁTH 2008 Száraz Csilla – Horváth László: 702 (0701) Letenye–Lapuleveles-dűlő. In: Horváth László – Frankovics Tibor (szerk.): *Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya Zala megyei nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2008 között végzett feltárásokról*. Zalaegerszeg : Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. 23–24.
- SZATMÁRI 2005 Szatmári Imre: *Békés megye középkori templomai*. Békéscsaba : Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005.

- SZENDE 2000 Szende László: „...most pogányokkal védelmeztetjük országunkat” A kunok és jászok katonai szerepe IV. Béla osztrák politikájában. In: Langó Péter (szerk.): *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjából*. Jászfényszaru : Fényszaruiak Baráti Egyesülete, 2000. 111–130.
- SZENTPÉTERY 1912 Szentpétery Imre (szerk.): *Oklevéltani naptár*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1912. Hasonmás kiadás: Budapest : Akadémiai Kiadó, 1974.
- SZILÁGYI et al. 2010 Szilágyi Veronika – Gál-Mlakár Viktor – Rácz Tibor Ákos – Sajó István – Simonyi Erika: 12–14. századi fehér kerámiákon végzett anyagvizsgálatok első eredményei és a továbblépés lehetőségei. *Gesta* 9 (2010) 153–167.
- SZILÁGYI et al. 2014 Szilágyi, Veronika – Gál-Mlakár, Viktor – Rácz, Tibor Ákos – Simonyi, Erika – Sajó, István E.: Archaeometric investigation of Buda white ware (12th–14th century AD, North Hungary): Initial questions and first results. In: Martinón-Torres, M. (Ed.): *Craft and science: International perspectives on archaeological ceramics*. Doha, Qatar : Bloomsbury, 2014. 201–211.; <http://dx.doi.org/10.5339/uclq.2014.cas.ch22>
- SZŐCS 2010 Szőcs Tibor: Egy második „tatárjárás”? A tatár-magyar kapcsolatok a XIII. század második felében. *Belvedere Meridionale* 22/3–4 (2010) 16–49.
- SZŐKE 1994 Szőke Béla Miklós: Karoling-kori szolgálnépi temetkezések Mosaburg/Zalavár vonzáskörzetében: Garabonc–Ófalu I–II. *Zalai Múzeum* 5 (1994) 252–317.
- SZÖLLŐSY – POKROVENSZKI 2015 Szöllősy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete*. [A Szent István Király Múzeum Közleményei 51.] Székesfehérvár : Szent István Király Múzeum, 2015.
- SZÖLLŐSY 2013 Szöllősy Csilla: Kora Árpád-kori településnyomok Szentistván határában. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 52 (2013) 131–147.
- SZÜCS 2002 Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. [Milleniumi Magyar Történelem – Historikusok] Budapest : Osiris Kiadó, 2002.
- SZÜCS 2003 Szűcs Jenő: A tatárjárásról és következményeiről. In: Nagy Balázs (szerk.): *Tatárjárás*. [Nemzet és emlékezet] Budapest : Osiris Kiadó, 2003. 508–519.
- SZÜLŐFÖLDEM, A JÁSZKUNSÁG Simon Béla (szerk.): *Szülföldem, a Jászkunság. Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek története*. Szolnok : Axel Springer-Magyarország Kiadói Kft. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Irodája, 1992.

- SZVATH 2016 Szvath Márton Árpád-kori település Veszprém, Geleméren (Előzetes közlemény). In: Kisfaludi Júlia (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014*. Budapest : Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ – Magyar Nemzeti Múzeum, 2016. 153–203.
- T. NÉMETH – TAKÁCS 2003 T. Németh, Gabriella – Takács, Miklós: Urzeitliche und mittelalterliche Brunnen bei Lébény. *Antaeus* 26 (2003) 97–139.
- TAKÁCS 1993a Takács Miklós: Falusi lakóházak és egyéb építmények a Kisalföldön a 10–16. században Kutatási eredmények és további feladatok. In: Perger Gyula – Cseri Miklós (szerk.): *A Kisalföld népi építészete*. Szentendre–Győr : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Xantus János Múzeum, 1993. 7–53.
- TAKÁCS 1993b Takács Miklós: Árpád-kori településrészlet Kajárpécen. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (1993) 201–228.
- TAKÁCS 1996a Takács Miklós: Honfoglalás és korai Árpád-kori telepfeltárások az M1 autópálya nyugat-magyarországi szakaszán. In: Wolf Mária – Révész László (szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei*. Miskolc : "A Magyar Honfoglalás 895–1995 Tokaj" Alapítvány–Herman Ottó Múzeum, 1996. 197–217.
- TAKÁCS 1996b Takács, Miklós: Formschatz und Chronologie der Tongefässe des 10.–14. Jahrhunderts der Kleinen Tiefebene. *Acta Archaeologica Hungarica* 48 (1996) 135–195.
- TAKÁCS 1996c Takács Miklós: Veszprém megye 10–11. századi kerámiája. *Pápai Múzeumi Értesítő* 6 (1996) 329–350.
- TAKÁCS 2000 Takács Károly: Jászfényszaru nevééről. Föveny és szarm az Árpád-kori forrásokban. In: Langó Péter (szerk.): *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok Jászfényszaru és a Jászság múltjáról*. Jászfényszaru : Fényszaruiak Baráti Egyesülete, 2000. 131–144.
- TAKÁCS 2001a Takács Miklós: Az Árpád-kori köznépi lakóház kutatása, különös tekintettel az 1990-es évekre. In: Cseri Miklós. – Tárnoki Judit (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. [A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 58.] Szentendre–Szolnok : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Damjanich János Múzeum, 2001. 7–54.
- TAKÁCS 2001b Takács Miklós: Az Árpád-kori veremházak üllögödréről – két kisalföldi ásatás példái alapján. In: Gróf Péter – Varga Katalin (szerk.): *Örömenélés Kovalovszky Júlia tiszteletére*. Budapest : k.n., 2001. 15–28.
- TAKÁCS 2002 Takács, Miklós: Der Hausbau in Ungarn vom 2. bis zum 13. Jahrhundert n. Chr. – ein Zeitalter einheitlicher Grubenhäuser? In: Klápšte, Jan [Hrsg.]: *Ruralia IV. The rural house from the Migration Period to the oldest still standing buildings: Kongress vom 08. – 13. September 2001 at Bederkesa, Lower Saxony, Evangelische Heimvolkshochschule*. [Památky Archeologické. Supplementum 15.] Prague : Brepols, 2002. 272–290.

- TAKÁCS 2006 Takács Miklós: A Ménfőcsanak–Szeles dűlői lelőhelyen 1990–91-ben feltárt, Árpád-kori veremházak. *Arrabona – A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei* 44/1 (2006) 537–565.
- TAKÁCS 2010 Takács Miklós: Árpád-kori falusias települések kutatása Magyarországon 1990 és 2005 között. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I.* Budapest : MTA Régészeti Intézete, 2010. 1–67.
- TAKÁCS 2011 Takács Miklós: A középkori falusias települések feltárása. In: Müller Róbert (főszerk.) – Gróf Péter – Horváth Ferenc – Kulcsár Valéria – F. Romhányi Beatrix – Tari Edit – T. Biró Katalin (szerk.): *Régészeti kézikönyv.* Budapest : Magyar Régész Szövetség, 2011. 209–236.
- TAKÁCS 2016 Takács Miklós: In: Csécs Teréz – Takács Miklós (szerk.) – Merva Szabina (közrem.): *Beatus homo qui invenit sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára.* Győr : Lekri Group Kft., 2016. 721–726.
- TAKÁCS 2017 Takács, Miklós: The Archaeological Investigation of Settlements of the 7th–13th c. AD in Hungary in the Last Three Decades. In: Sekelj Ivančan, Tajana – Tkalčec, Tatjana – Krznar, Siniša – Belaj, Juraj (ed.): *Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora / Mediaeval Settlements in the Light of Archaeological Sources.* [Zbornik Instituta za Arheologiju, Serta Instituti Archaeologici 6.] `Zagreb : Institut za arheologiju, 2017. 5–14.
- TAKÁCS 2020 Takács Miklós: Veremház-rekonstrukciók az utóbbi két évtized Árpád-kori településrégészetében, különös tekintettel Sabján Tibor szarvasgedei házrekonstrukciójának a tanulságaira. *Ház és ember* 32 (2020) 153–165.
- TEREI – HORVÁTH 2007a Terei György – Horváth Antónia: Az Árpád-kori Kána falu vasleletei II. *Budapest Régiségei* 41 (2007) 153–192.
- TEREI – HORVÁTH 2007b Terei György – Horváth Antónia: Az Árpád-kori Kána falu vasleletei II. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2007) 215–246.
- TEREI 2010a Terei György: Az Árpád-kori Kána falu feltárása. In: Tüskés A. (szerk.): *Ars perennis. Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciája.* Budapest : CentrArt Egyesület, 2010. 249–252.
- TEREI 2010b Terei György Az Árpád-kori Kána falu. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I.* Budapest : MTA Régészeti Intézete, 2010. 81–111.
- TEREI 2016 Terei György: Az Árpád-kori Kána falu kerámiaművessége. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 115–134.
- TESZ 1970 Benkő Loránd (főszerk.) – Kiss Lajos – Papp László (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Második kötet H–Ó.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970.
- TIMÁR 2019 Timár Péter: *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára I–VI.* Szeged : Timár Péter, 2019.

- TÓTH – TÓTH 1988 Tóth János – Tóth Marianna: A jászok őstörténete. In: Szombathy Viktor – László Gyula (szerk.): *Magyarrá lett keleti népek*. Budapest : Panoráma, 1988. 164–175.
- TÓTH 1961 Tóth János: Gabonásvermek Jászberényben. *Múzeumi Levelek* 4 (1961) 23–24.
- TÓTH 1976 Tóth János: *A Jászkunság helyzete a 18. sz. végén (Bedekovich Lőrinc kéziratosa könyve)*. [Jászsági Füzetek 13.] Jászberény : Jász Múzeum, 1976.
- TÓTH 2004 Tóth Anikó: Árpád-kori gödrök a Szent György tér délnyugati részén. *Budapest Régiségei* 38 (2004) 187–201.
- TÓTH 2013a Tóth Péter: A jászság betelepülésének a kérdéséhez. In: Mészáros Mária (szerk.): *Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában*. Kiskunfélegyháza : Kun Összefogás Konzorcium – Kiskunfélegyháza Város Önkormányzatának Kiskun Múzeuma, 2013. 111–123.
- TÓTH 2013b Tóth Péter: *Tanulmányok a magyarországi jászok és a Jászság középkori történetéről*. [Kisebbségkutatás Könyvek] Budapest : Lucidus Kiadó, 2013.
- TÓTH 2016 Tóth Anikó: Középkori birtokközpont kerámialeletei a budapesti Hajógyári-szigetről. In: SIMONYI – TOMKA 2016, 235–259.
- TÖRÖCSIK – SÜMEGI 2021 Töröcsik Tünde – Sümegi Pál: Gabonatermesztés a Kárpát-medencében a népvándorlás korától a középkor végéig. In: Benkő Elek – Zatykó Csilla (szerk.): *A Kárpát-medence környezettörténete a középkorban és a kora újkorban*. Budapest : Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet–Archaeolingua, 2021. 17–69.
- TÖRÖCSIK 2014a Töröcsik István: A Kaukázustól a Kárpátokig. In: PETHŐ 2014, 39–44.
- TÖRÖCSIK 2014b Töröcsik István: A jász települések kialakulásának időpontja. In: PETHŐ 2014, 45–49.
- TÖRÖCSIK 2014c Töröcsik István: A középkori Berényszállás. In: PETHŐ 2014, 71–76.
- TÖRÖCSIK 2015 Töröcsik István: A négyszállási I. számú jász temető problematikája. *Jászsági Évkönyv* (2015) 77–81.
- TÖRÖCSIK 2020 Töröcsik István: Mikor és honnan? A történeti Jászság kialakulásának legfontosabb kérdései. In: Barna Gábor (szerk.): *Jászkunsági és kunszentmártoni tanulmányok. A XI. Jászkunság kutatása című konferencia előadásai*. [Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 19.] Kunszentmárton : Kunszentmárton Város önkormányzata, 2020. 245–260.
- TÖRÖK 1962 Török, Gyula: *Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert*. [Archaeologica Hungarica 39.] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1962.
- TÖRÖK 1973 Török Gyula: *Sopronkőhida IX. századi temetője*. [Fontes Archaeologici Hungariae] Budapest : Akadémiai Kiadó, 1973.

TULOK – MAKKAY 1994–1995

Tulok Magdolna – Makkay János: A Magyar Nagylexikon – egyetlen tudományterület szemszögéből. *Archaeologiai Értesítő* 121–122 (1994–1995) 265–269.

VÁLYI 1986a

Vályi Katalin: Szer középkori településtörténete a régészeti leletek tükrében. In: Novák László – Selmeczi László (szerk.): *Falvak, mezővárosok az Alföldön*. [Az Arany János Múzeum közleményei 4.] Nagykőrös : Arany János Múzeum, 1986. 117–129.

VÁLYI 1986b

Vályi Katalin: Árpád-kori falusi építmények a szeri monostor területéről. *Archaeologiai Értesítő* 111 (1986) 224–236.

VÁLYI 2003

Vályi Katalin: Kortalan körök és négyzetek. Pásztorépítmények a Duna-Tisza közén. In: Szalontai Csaba (szerk.): *Úton-útfélen. Múzeumi kutatások az M5 autópálya nyomvonalán*. Szeged : Móra Ferenc Múzeum, 2003. 29–45.

VARADZIN 2007

Varadzin, Ladislav: Značky na dnech keramických nádob ze Staré Boleslavi/Bodenmarken auf den Keramikgefäßen aus Stará Boleslav. *Archeologické rozhledy* 59/2007 (2007) 53–79.

VÉKONY 1980

Vékony Gábor: Honfoglaló őseink szállása. *História* II/3 (1980) 28–29.

VÉNINGER 2017

Véninger Péter: Hogyan lehet – egyébként vörösre égő – agyagot minél fehérebbre égetni? Égetéstechnológiai vizsgálat tesztelése kora újkori kerámiákon. In: Türk Attila (főszerk.) – Balogh Csilla – Major Balázs (szerk.): *Hadak útján XXIV. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6.* [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia – A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai 3.2.] Budapest–Esztergom : Archaeolingua, 2017. 785–801.

VERESEGYHÁZI 2018

Veresegyházi Béla: Jász-Nagykun-Szolnok megye középkorvégi központi helyei – Kubinyi András nyomán. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 26 (2018) 281–291.

VLKOLINSKÁ 1996

Vlkolinská, Ivona: Die Grabverbände mit der Keramik des 9–10. Jh. aus dem Gebiet der Slowakei aufgrund geographisch-chronologischer Analysen. In: Bialeková, Darina – Zábojník, Jozef (Hrsg.): *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Bratislava : VEDA, 1996. 313–333.

VLKOLINSKÁ 2009

Vlkolinská, Ivona: The cemetery Nitra-Lupka and the marks on the vessel's bottoms. In: Grigorov, Valeri – Daskalov, Metodi – Komatarova-Balinova, Eugeniâ (eds.): *Eurika. In honorem Ludmilae Donchevae-Petkovae*. Sofija : Nacionalen archeologičeski institut i muzej BAN, 2009. 267–273.

VLKOLINSKÁ 2012

Vlkolinská, Ivona: K problematike značiek na dnách nádob z Nitry-Lupky. *Archaeologia historica* vol. 37 iss. 1 (2012) 236–250.

VÖRÖS 1990

Vörös István: Kutyaáldozatok és kutyatemetkezések a középkori Magyarországon I. *Folia Archaeologica* 41 (1990) 117–145.

- WADYL 2008 Wadyl, Sławomir: Geneza znaków na dnach naczyń średniowiecznych. In: Kucyperey, Pawła – Wadyl, Sławomir (pod red.): *Kultúra materialna średniowiecza w Polsce. Materiały ze studenckiej konferencji naukowej Toruń, 24–25 kwietnia 2008 roku*. Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008. 95–104.
- WEISZ 2017a Weisz Boglárka: A jászok adózása a középkorban. In: Kádas István – Weisz Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. [Magyar történelmi emlékek – értekezések] Budapest : MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2017. 107–124.
- WEISZ 2017b Weisz Boglárka: A jászok adózása a középkorban. *Rubicon* 28. évf. 6. sz. (2017) 30–31.
- WOLF 1989 Wolf Mária: *Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén*. [Borsodi Kismonográfiák 30.] Miskolc : Herman Ottó Múzeum, 1989.
- WOLF 1993 Wolf Mária: Babonás szokások Árpád-kori falvainkban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31/2 (1993) 543–559.
- WOLF 1997 Wolf Mária: Hejőkeresztúr–Vizekköze. Árpád-kori település a XI–XIII. századból. In: Raczkó Pál – Kovács Tibor – Anders Alexandra (szerk.): *Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései*. Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum – Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet, 139–143.
- WOLF 1999 Wolf Mária: Árpád-kori település Hejőkeresztúr határában. In: S. Perémi Ágota (szerk.): *A népvándorlaskor fiatal kutatói 8. találkozásának előadásai*. Veszprém : Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság–Laczkó Dezső Múzeum, 1999. 166–178.
- WOLF 2001 Wolf Mária: 10. századi település Edelény–Borsodon. In: Cseri Miklós – Tárnoki Judit (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. [A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei 58.] Szentendre–Szolnok : Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Damjanich János Múzeum, 2001. 127–156.
- WOLF 2002 Wolf Mária: 10. századi kerámialeletek Borsodon. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 41 (2002) 39–60.
- WOLF 2003 Wolf Mária: Adatok 10. századi edényművességünkhöz. A borsodi leletek tanúságai. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 42 (2003) 85–108.
- WOLF 2006 Wolf Mária: Adatok a X. századi magyarság kerámiaművességéhez. In: Holló Szilvia Andrea – Szulovszky János (szerk.): *Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében*. [Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 1.] Budapest–Veszprém : MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság, 2006. 47–58.

- WOLF 2013 Wolf Mária: Kerámiavizsgálatok eredményeinek felhasználása 10–13. századi településeink kutatásában I. (Borsod). In: Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. [Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 3.] Szeged : Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék–Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport–Martin Opitz Kiadó, 2013. 755–797.
- WOLF 2014 Wolf Mária: Újabb adatok az Árpád-kori népi építészet kutatásához. Az Árpád-kori köznépi lakóépület kutatása. *Ethnographia* 125/1 (2014) 20–47.
- WOLF 2018 Wolf Mária: Régészeti adatok a tatárjárás történetéhez. *Archaeologiai Értesítő* 143 (2018) 117–150.
- ZIMBORÁN 2011 Zimborán Gábor: Cegléd 4/19. (Fertály-földek) lelőhely. In: Rajna András (szerk.) – Gergely Katalin (szerk. közreműködött): *Régészeti tanulmányok*. [Studia Comitatus 31.] Szentendre : Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011. 431–443.
- ZSIDAI – LANGÓ 2014 Zsidai Zsuzsanna – Langó Péter: Kunok és alánok Ibn al-Athir munkájában. In: Rosta Szabolcs – V. Székely György (szerk.): *„Carmen miserabile”. A tatárjárás magyarországi emlékei. Tanulmányok Pálóczi Horváth András 70. születésnapja tiszteletére*. Kecskemét : Kecskeméti Katona József Múzeum, 2014. 421–434.
- ZSOLDOS 1997 Zsoldos Attila: *Az Árpádok és alattvalóik. Magyarország története 1301-ig*. [Történelmi kézikönyvtár] Debrecen : Csokonai Kiadó, 1997.
- ZSOLDOS 2017a Zsoldos Attila: Az első évtizedek. Jászok a középkori Magyarországon. *Rubicon* 28. évf. 6. sz. (2017) 28–31.
- ZSOLDOS 2017b Zsoldos Attila: A jász identitástudat első emléke. *Rubicon* 28. évf. 6. sz. (2017) 32–33.

Internetes források és digitális adatbázisok

A JÁSZBERÉNYI FERENCES TEMPLOM XV.SZ. (KÉPESLAP)

<http://kepeslaptar.vfmk.hu/kepeslapok/0709.jpg>

Utolsó hozzáférés: 2021. február 5.

BEDEKOVICH LŐRINC TÉRKÉPEI

<http://idbedekovichlorincterkepei.hu/>

Utolsó hozzáférés: 2015. március 22.

ELSŐ KATONAI FELMÉRÉS (1782–1785)

<http://mapire.eu/hu/map/collection/firstsurvey/?zoom=6&lat=47.89035&lon=14.76556>

Utolsó hozzáférés: 2015. március 22.

ENGEL 2020

Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. Budapest : Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

<https://abtk.hu/hirek/1713-megujult-engel-pal-adatbazisa-a-kozepkori-magyarorszag-digitalis-atlasza>

Utolsó hozzáférés: 2021. augusztus 1.

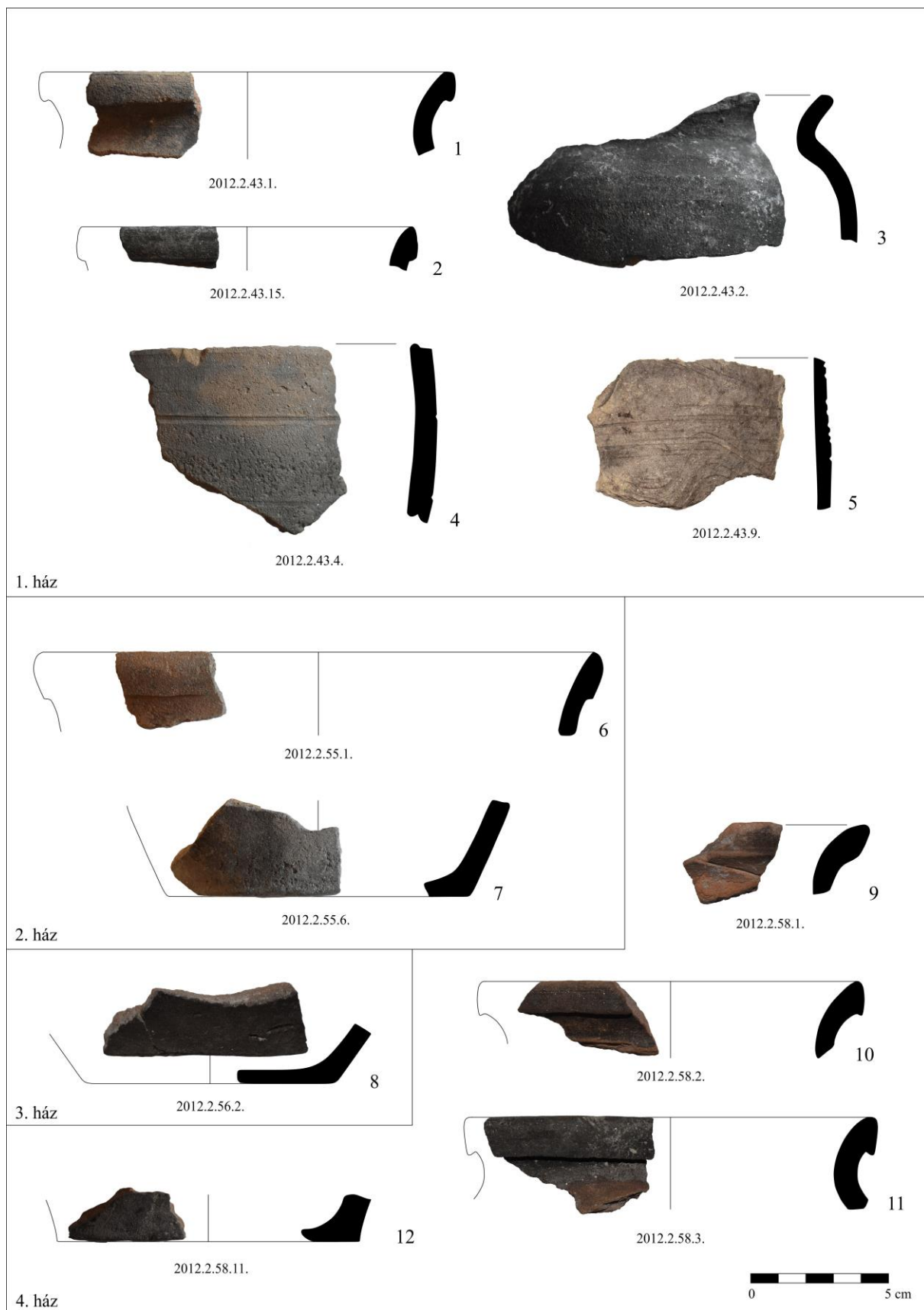
- F. KOVÁCS 2016 F. Kovács Péter: *Újabb feltárás Jászfényszarun. Ásatási beszámoló.* Online bejegyzés a Damjanich János Múzeum régészeti osztályának blogján.
https://szolnokiregeszet.blog.hu/2016/07/04/ujabb_feltaras_jaszfenyszaru
 Utolsó hozzáférés: 2021. augusztus 6.
- F. KOVÁCS – HOPPÁL 2016 F. Kovács Péter – Hoppál Krisztina: *Régészeti kutatások Jászfényszaru határában. Egy szarmata településrendszer részletének feltárása és környezetének felderítése.* Online bejegyzés a Damjanich János Múzeum régészeti osztályának blogján.
https://szolnokiregeszet.blog.hu/2016/06/05/regeszeti_kutatasok_jaszfenyszaru_hataraban
 Utolsó hozzáférés: 2021. augusztus 6.
- HARMADIK KATONAI FELMÉRÉS (1869–1887)
<https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=43>
 Utolsó hozzáférés: 2021. február 6.
- HIM B IX a 623 Mikoviny Sámuel: *Mappa Districtus Iazigum et Philisteorum*
 Hadtörténeti Intézet és Múzeum, B IX a 623
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/532/>
 Utolsó hozzáférés: 2021. január 5.
- MAGYARORSZÁG KATONAI FELMÉRÉSE (1941)
<https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941/?layers=29&bbox=2110378.5778111913%2C6020065.662142032%2C2136156.965600367%2C6027709.364970549>
 Utolsó hozzáférés: 2021. június 15.
- MÁSODIK KATONAI FELMÉRÉS (1819–1869)
<http://mapire.eu/hu/map/collection/secondsurvey/?zoom=6&lat=46.81258&lon=18.42373>
 Utolsó hozzáférés: 2015. március 22.
- MEPAR Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer
<https://mepar.mvh.allamkincstar.gov.hu/#/viewer>
 Utolsó hozzáférés: 2021. július 4.
- MNM RA Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis
<https://archeodatabase.hnm.hu/>
 Utolsó hozzáférés: 2021. augusztus 6.
- VISEGRÁDI VÖRÖS KORSÓ
<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/keso-kozepkori-magyar-kiralysag-emlekei/konyhai-haztartasi-kelekek/voros-korso>
 Utolsó hozzáférés: 2021. február 5.

Táblák

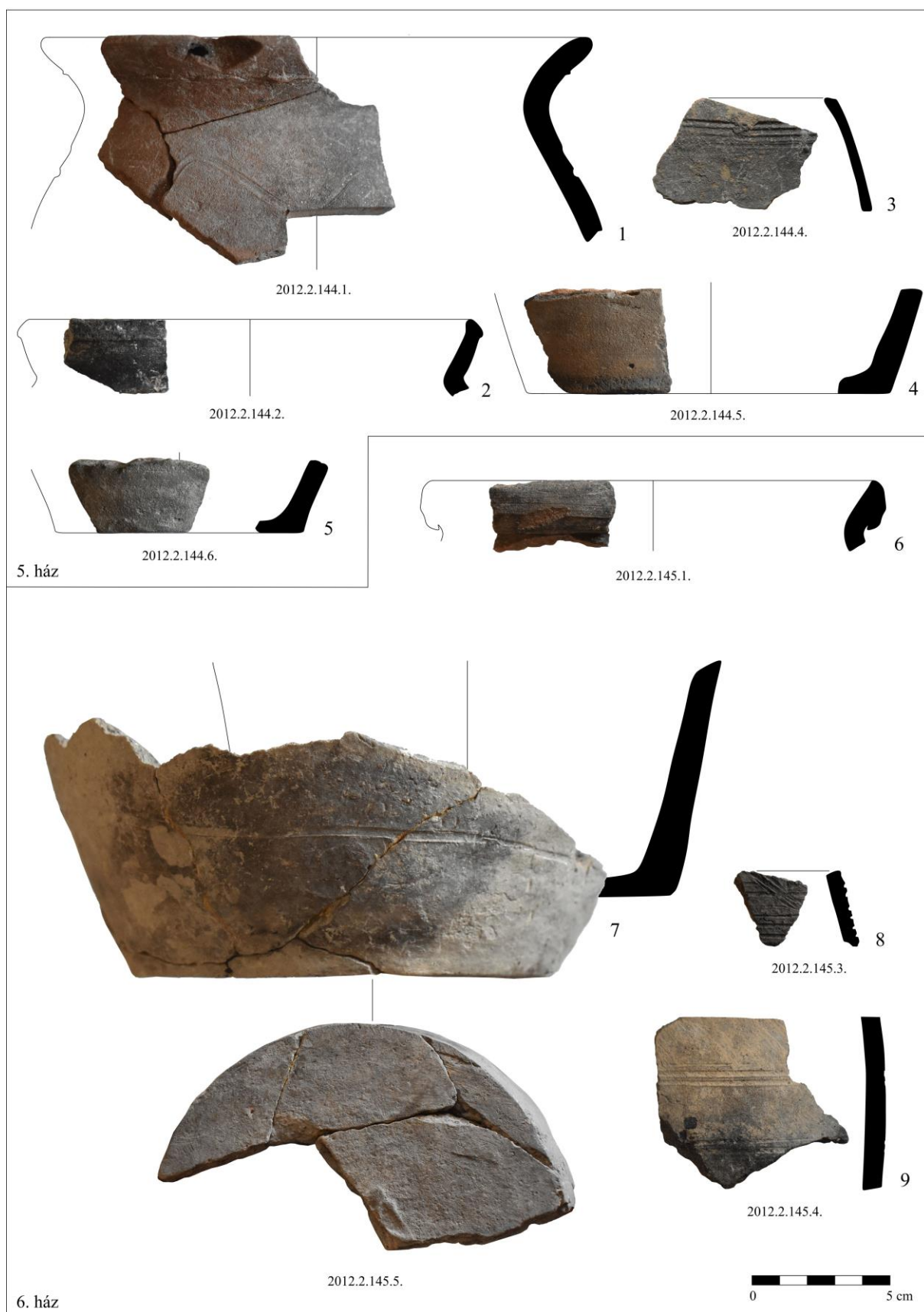

3. tábla: Kerámialeletek az 1–4. házból

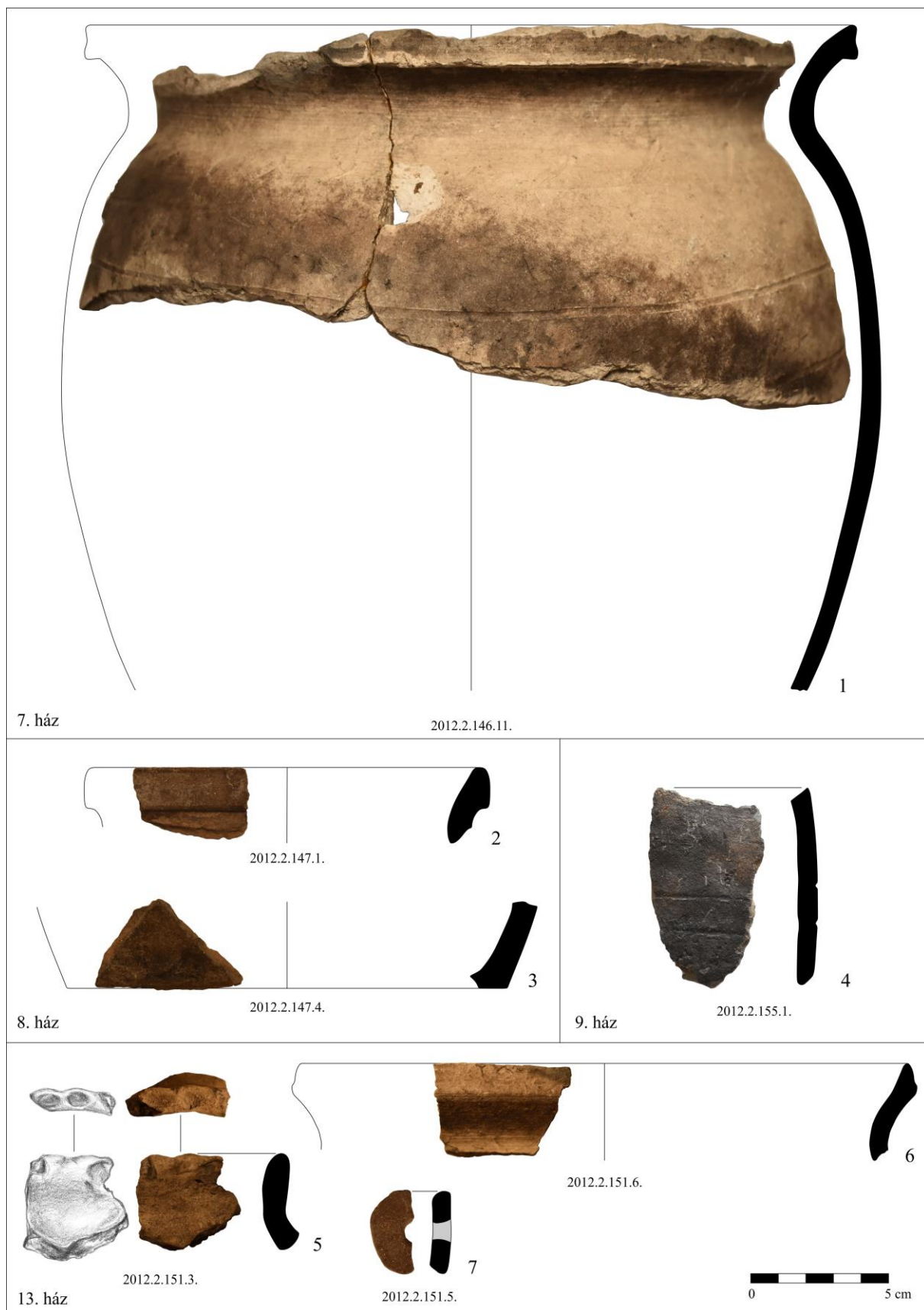

4. tábla: Kerámialeletek az 5–6. házból

5. tábla: Kerámialeletek a 7. házból

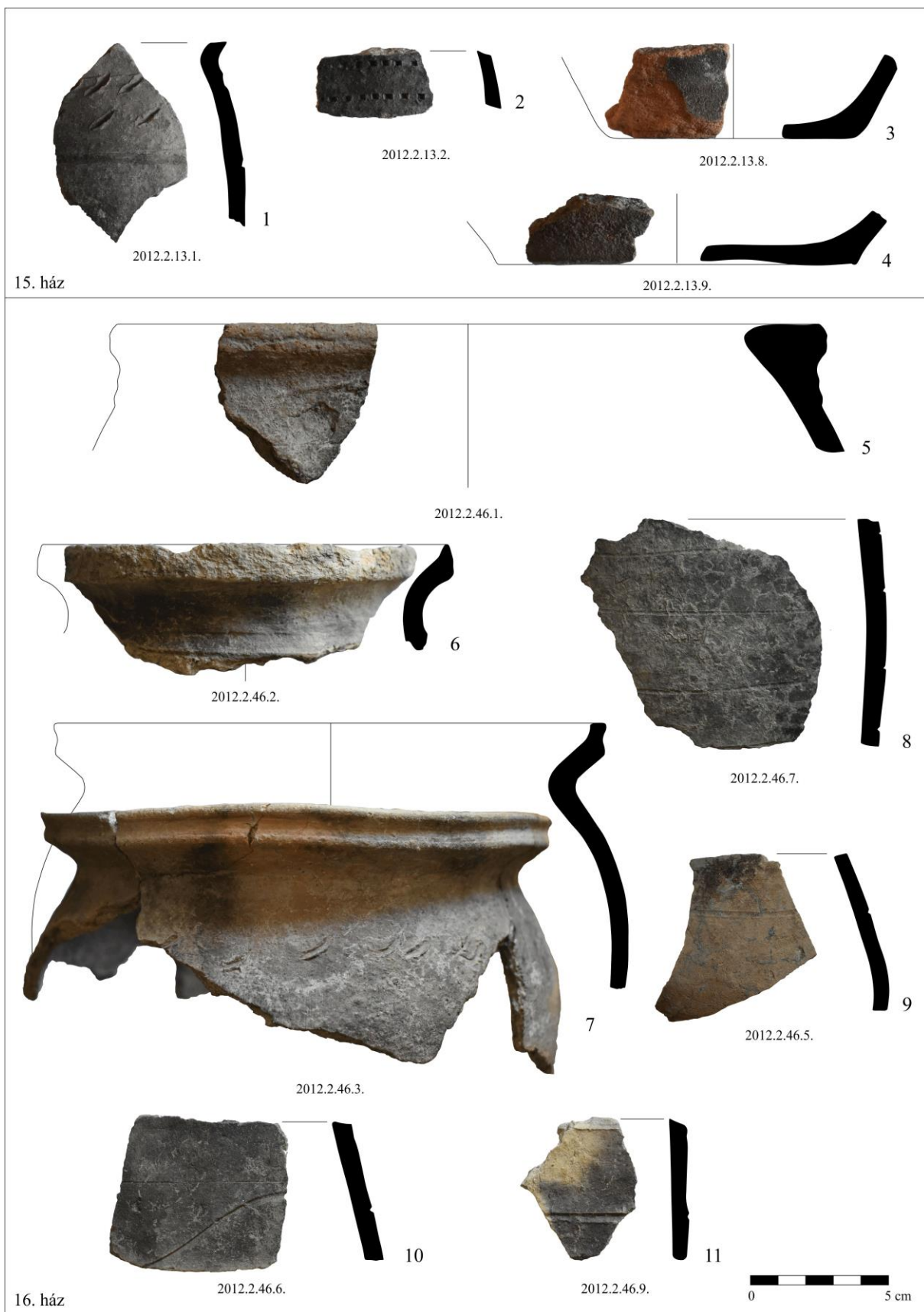

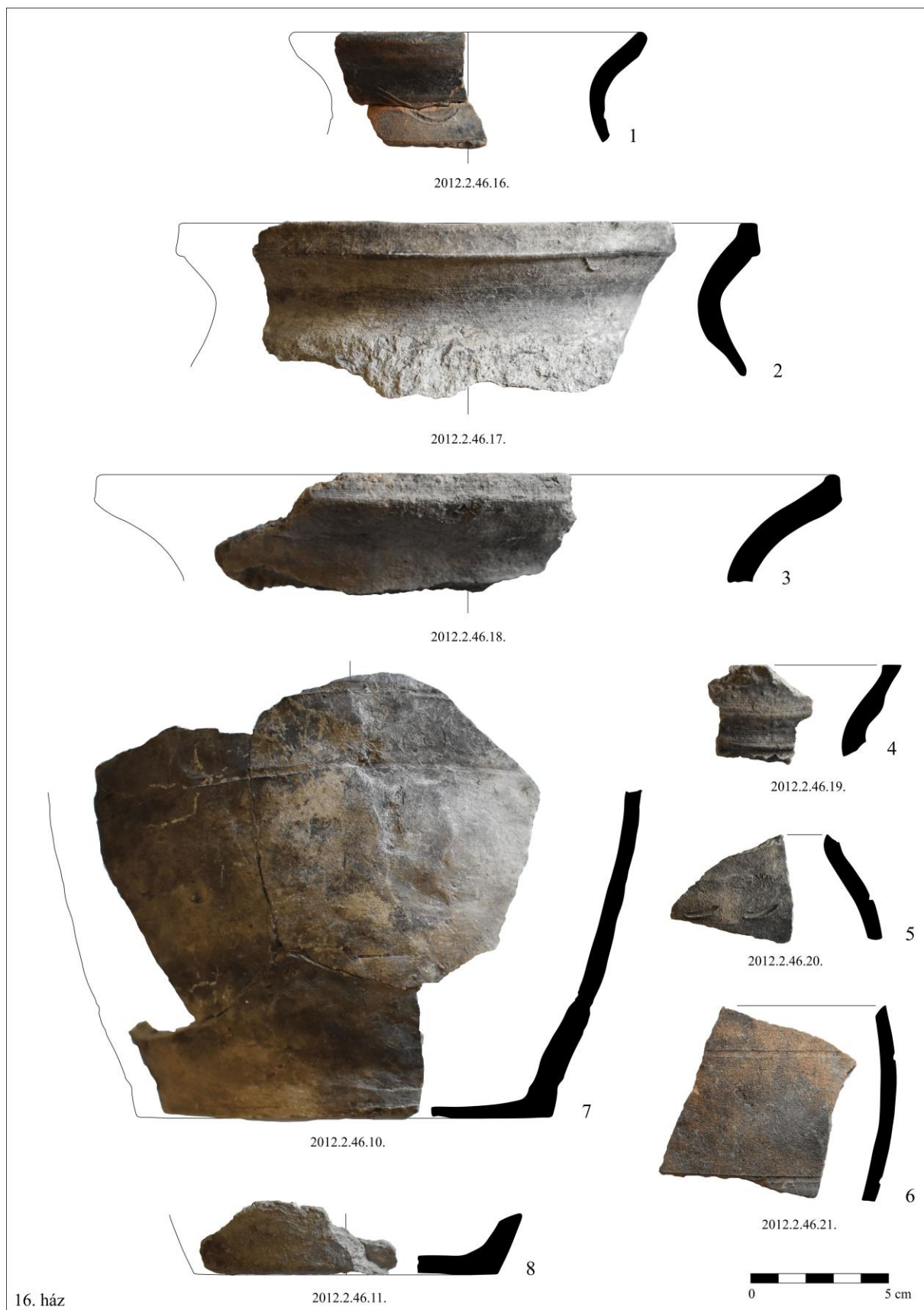
6. tábla: Kerámialeletek a 7., 8., 9. és 13. házból

7. tábla: Kerámialelet a 11. házból

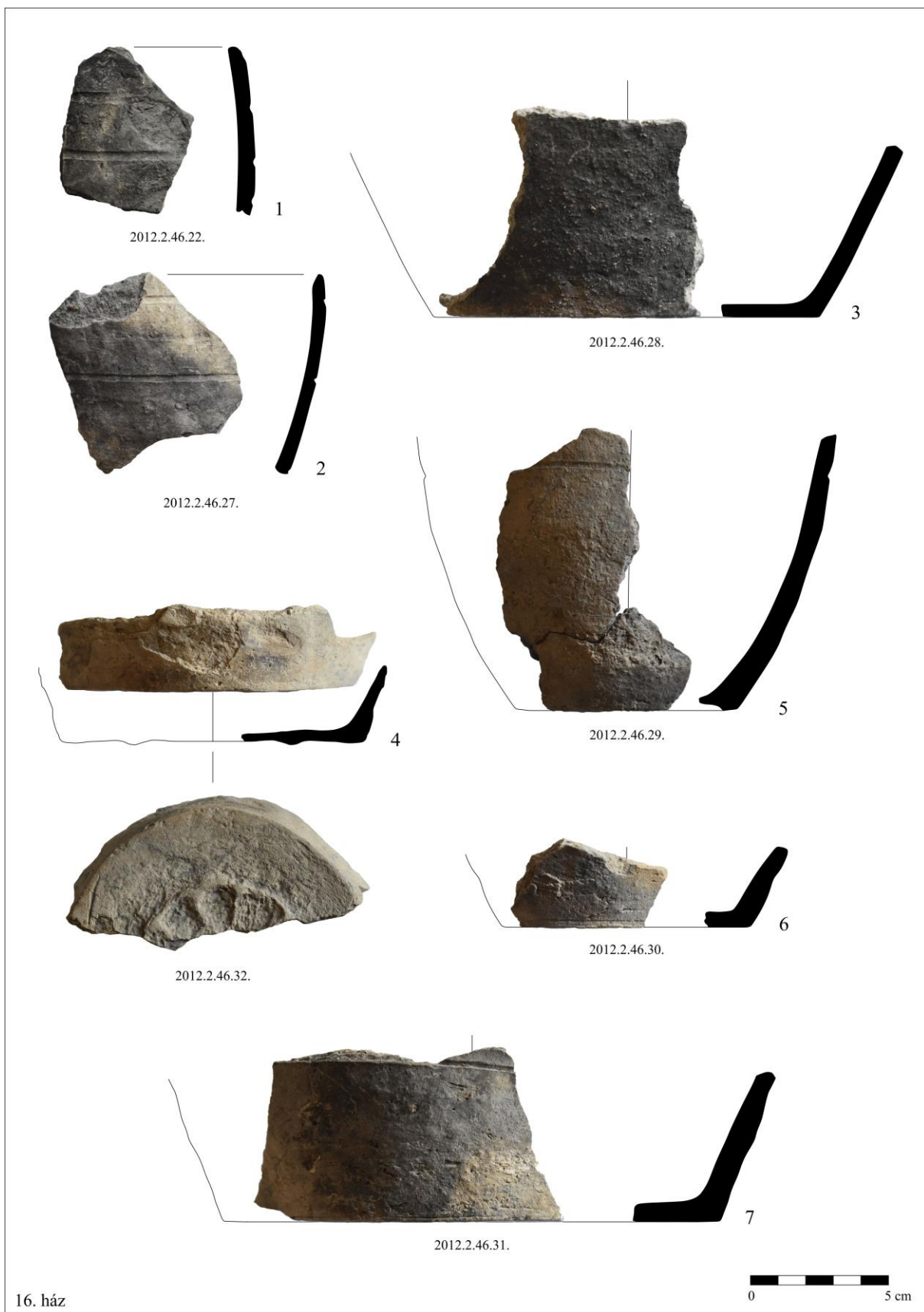

8. tábla: Kerámialeletek a 15–16. házból

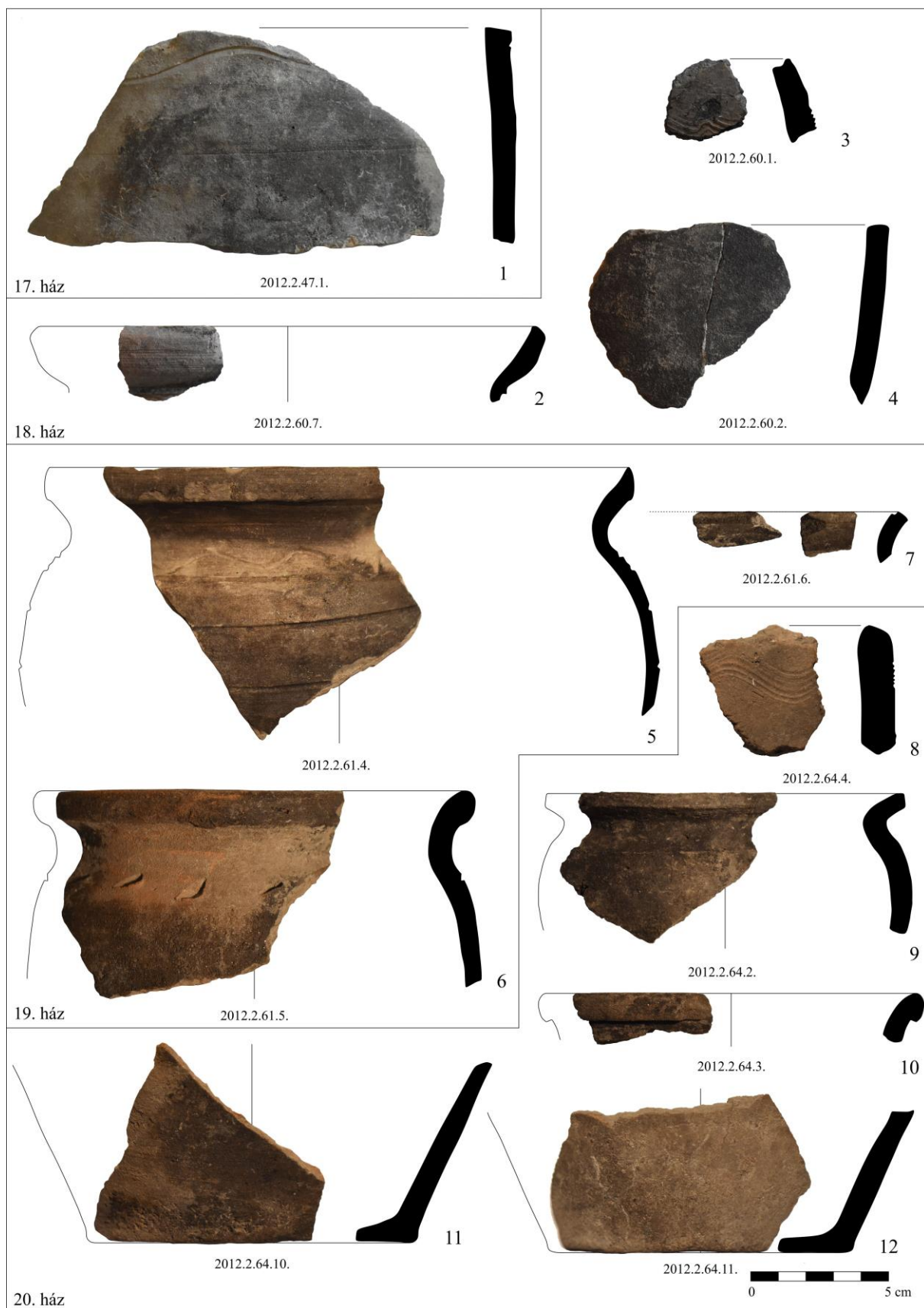

9. tábla: Kerámialeletek a 16. házból

10. tábla: Kerámialeletek a 16. házból

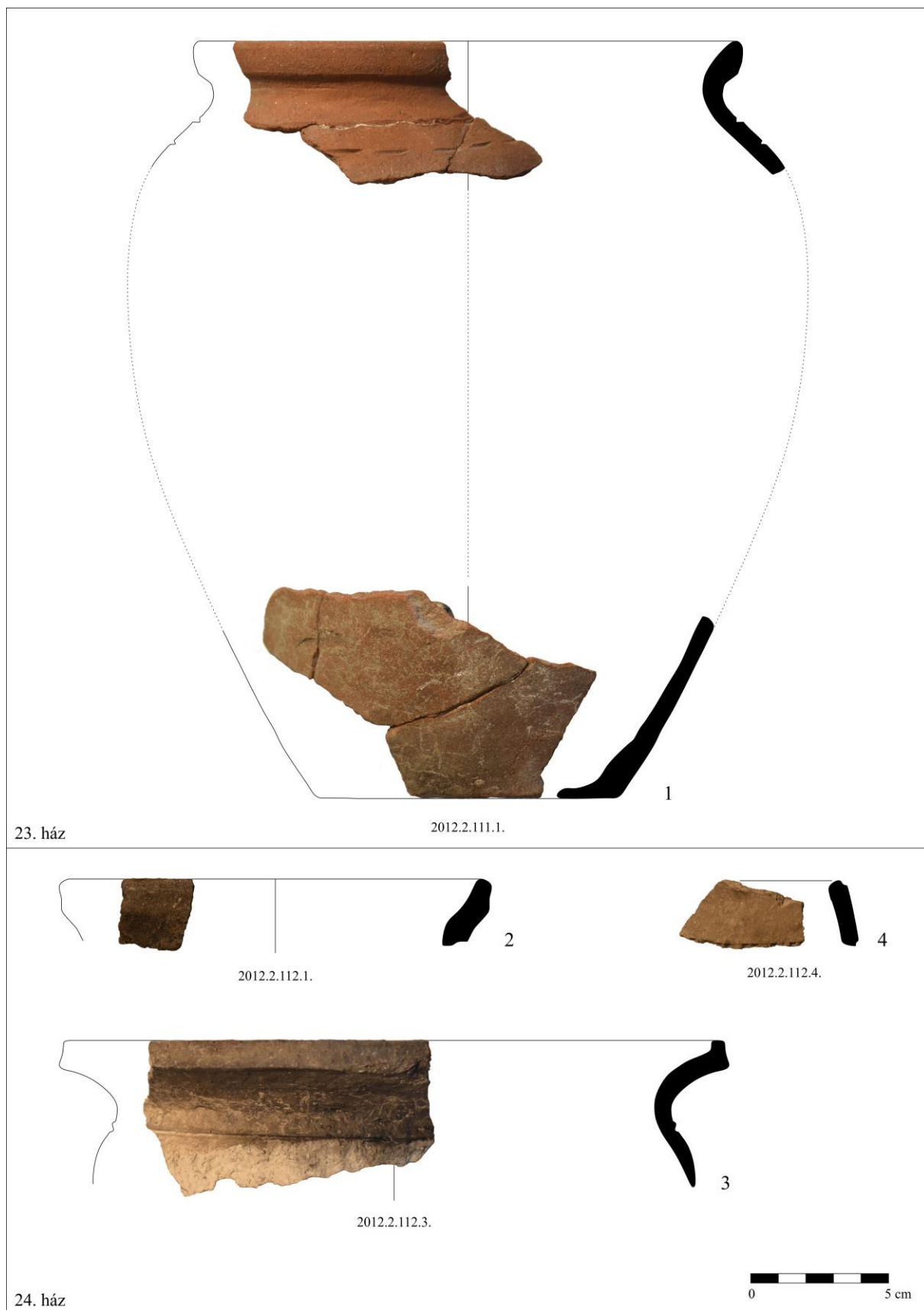

11. tábla: Kerámialeletek a 17–20. házból

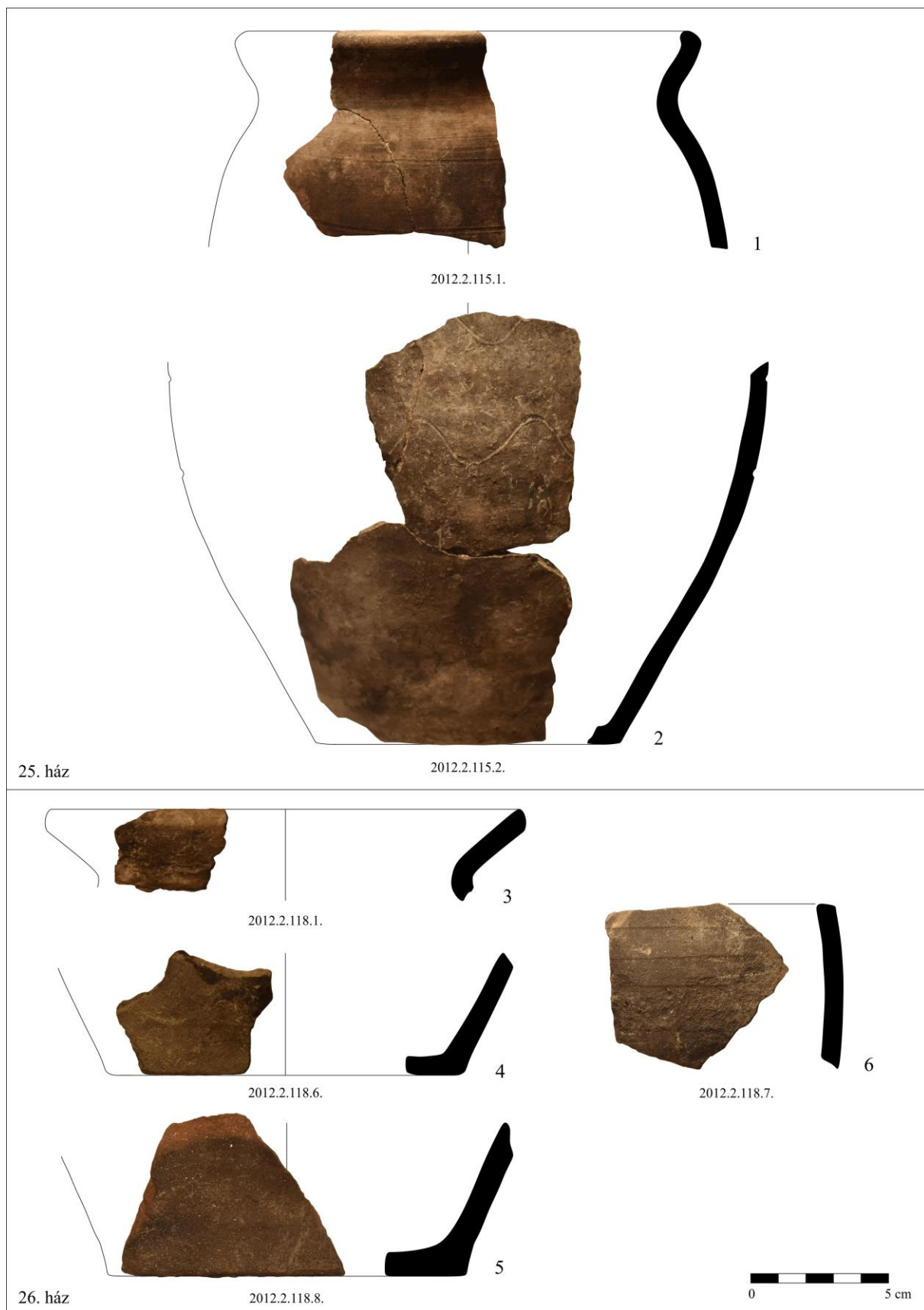

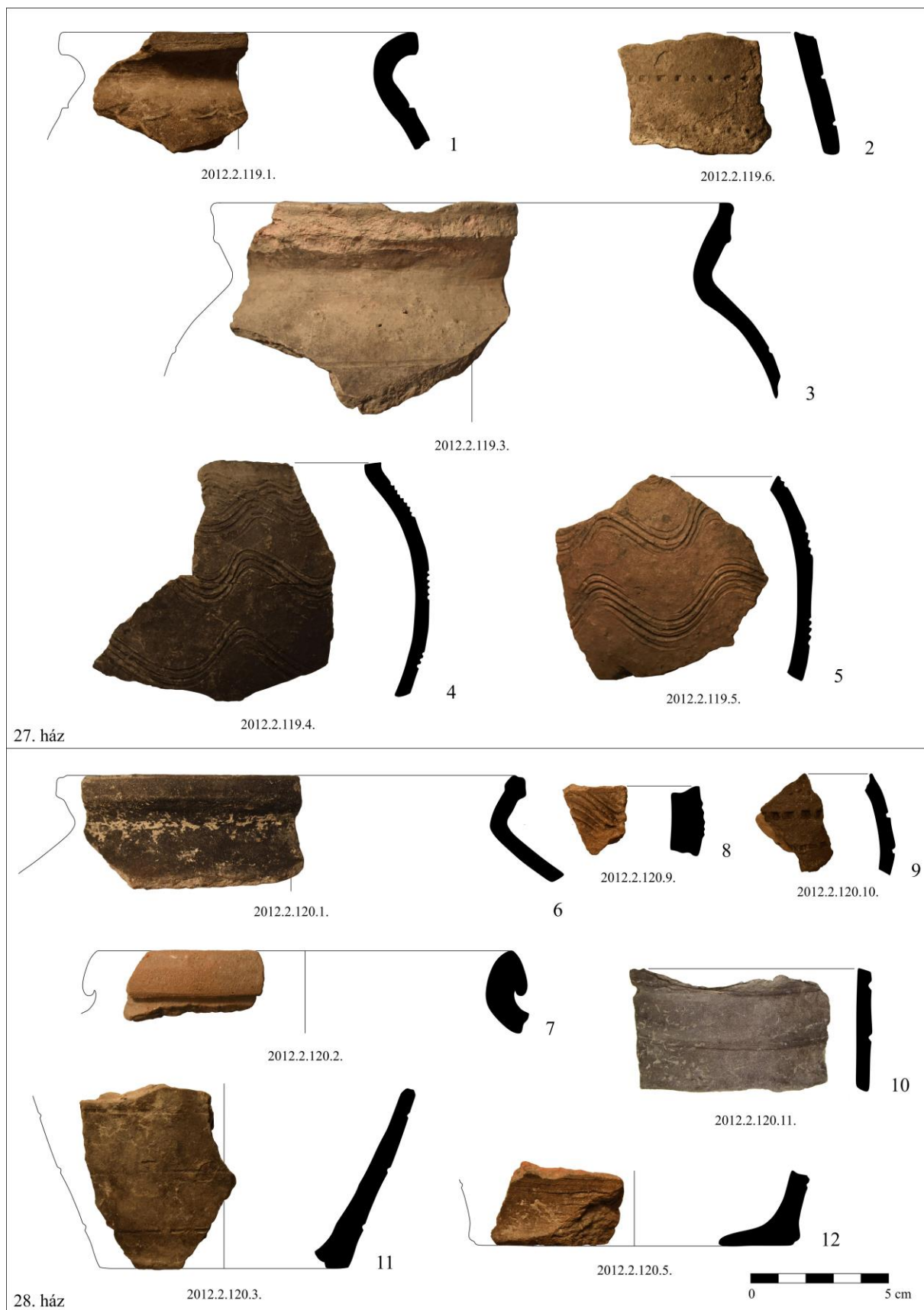
12. tábla: Kerámialeletek a 21–23. házból

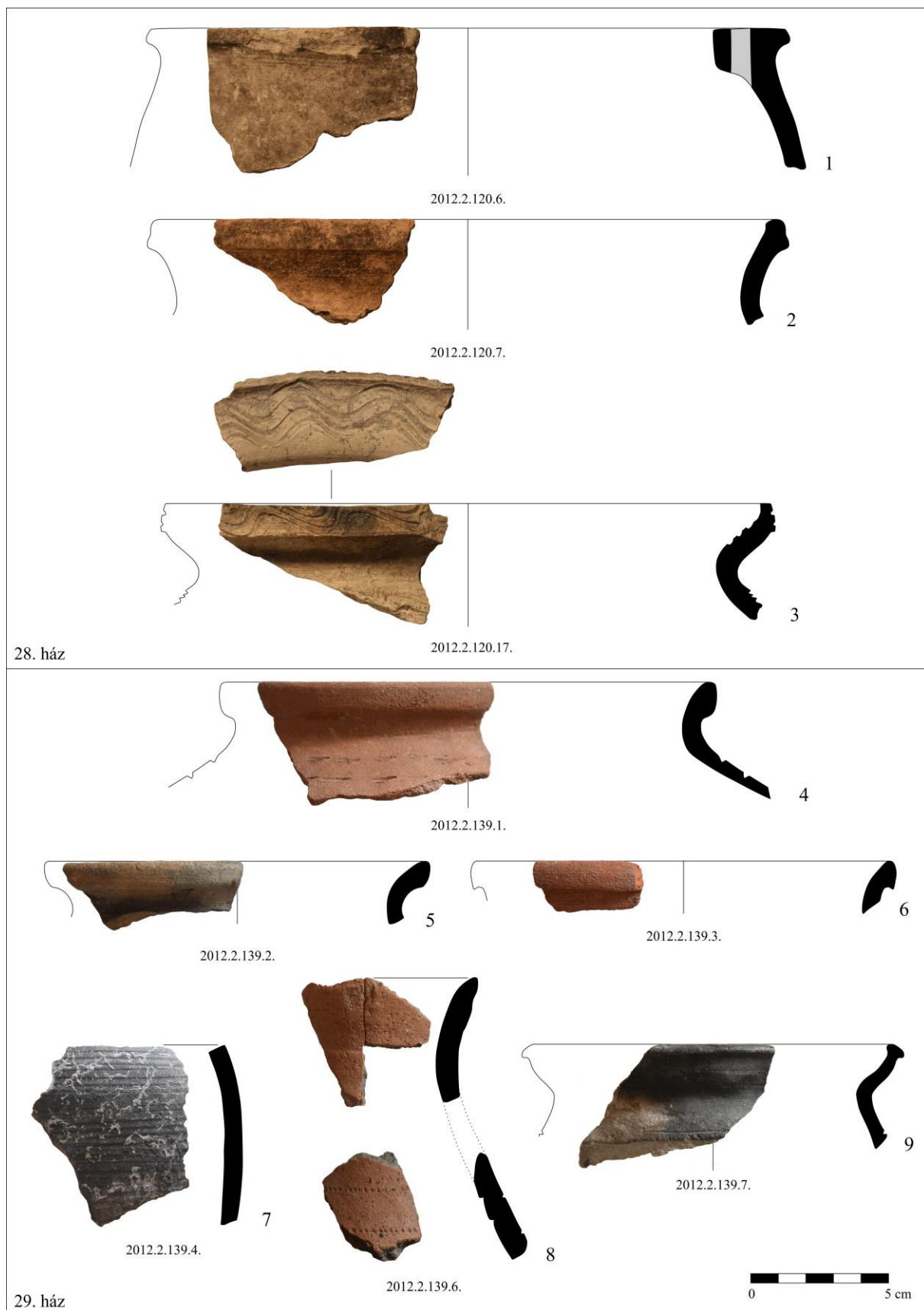
13. tábla: Kerámialeletek a 23–24. házból

14. tábla: Kerámialeletek a 25–26. házból

15. tábla: Kerámialeletek a 27–28. házból

16. tábla: Kerámialeletek a 28–29. házból

18. tábla: Kerámialeletek a 32–33. házból

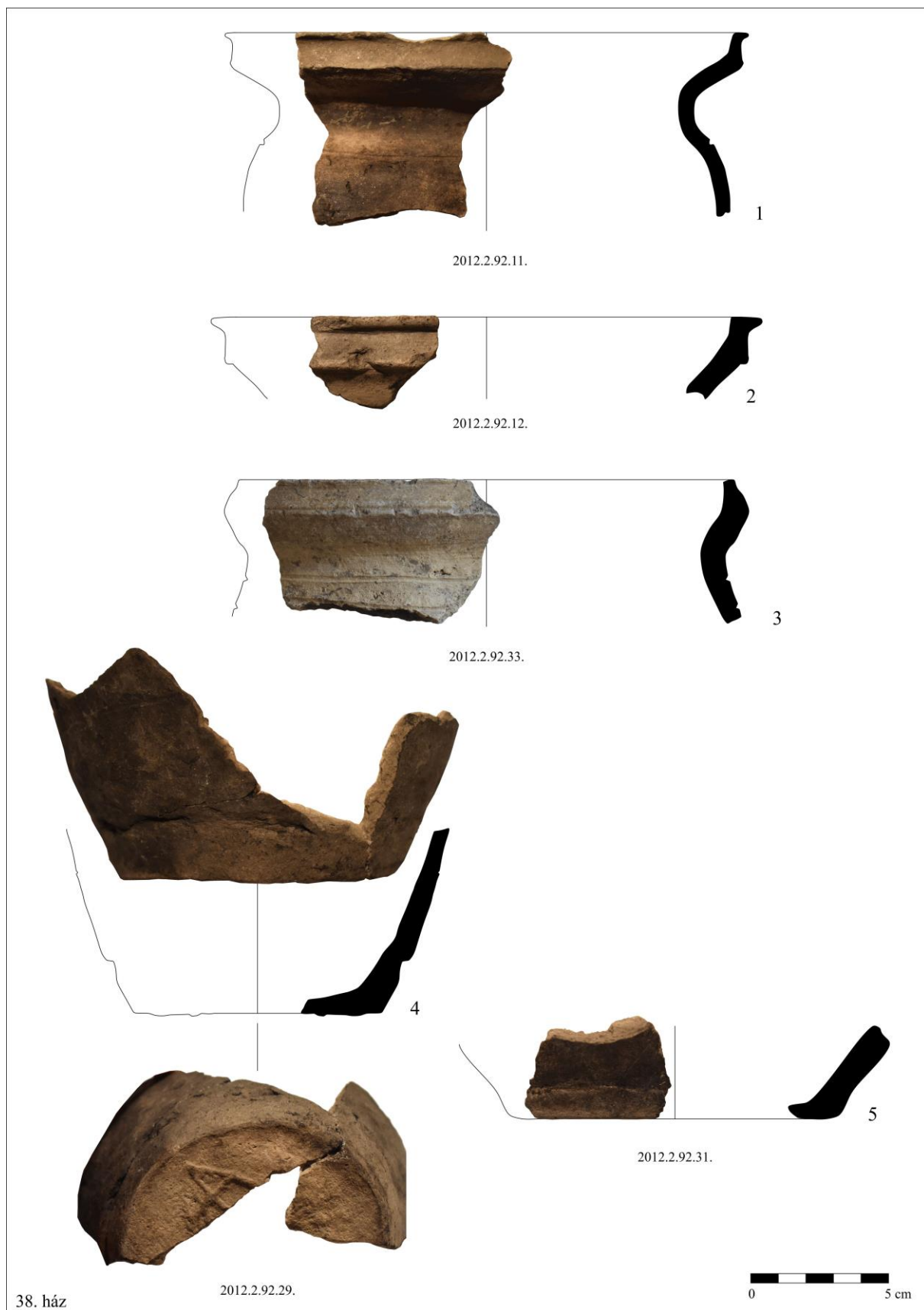
19. tábla: Kerámialeletek a 33., 34. és 43. házból

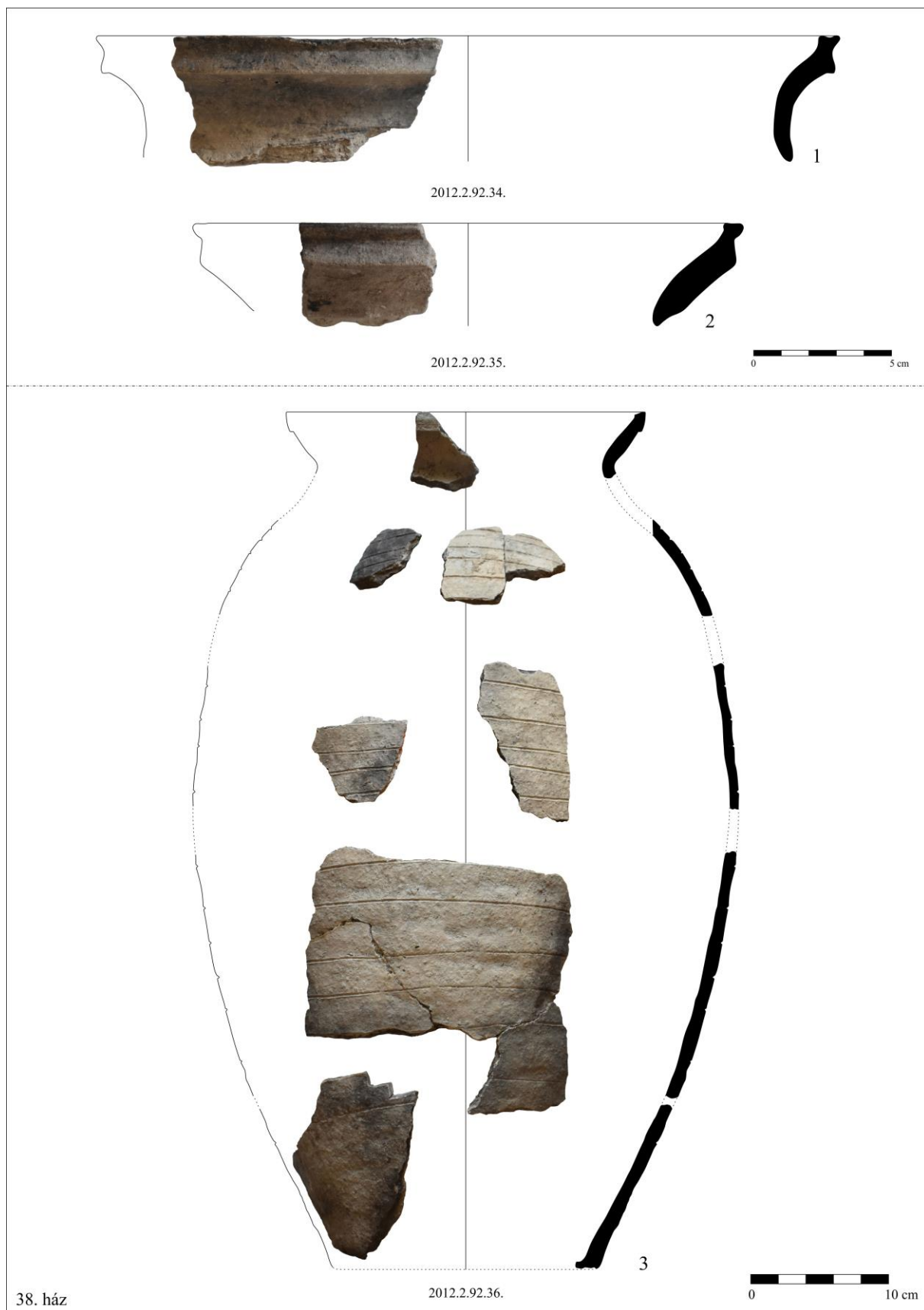
20. tábla: Kerámialeletek a 37–38. házból

22. tábla: Kerámialeletek a 38. házból

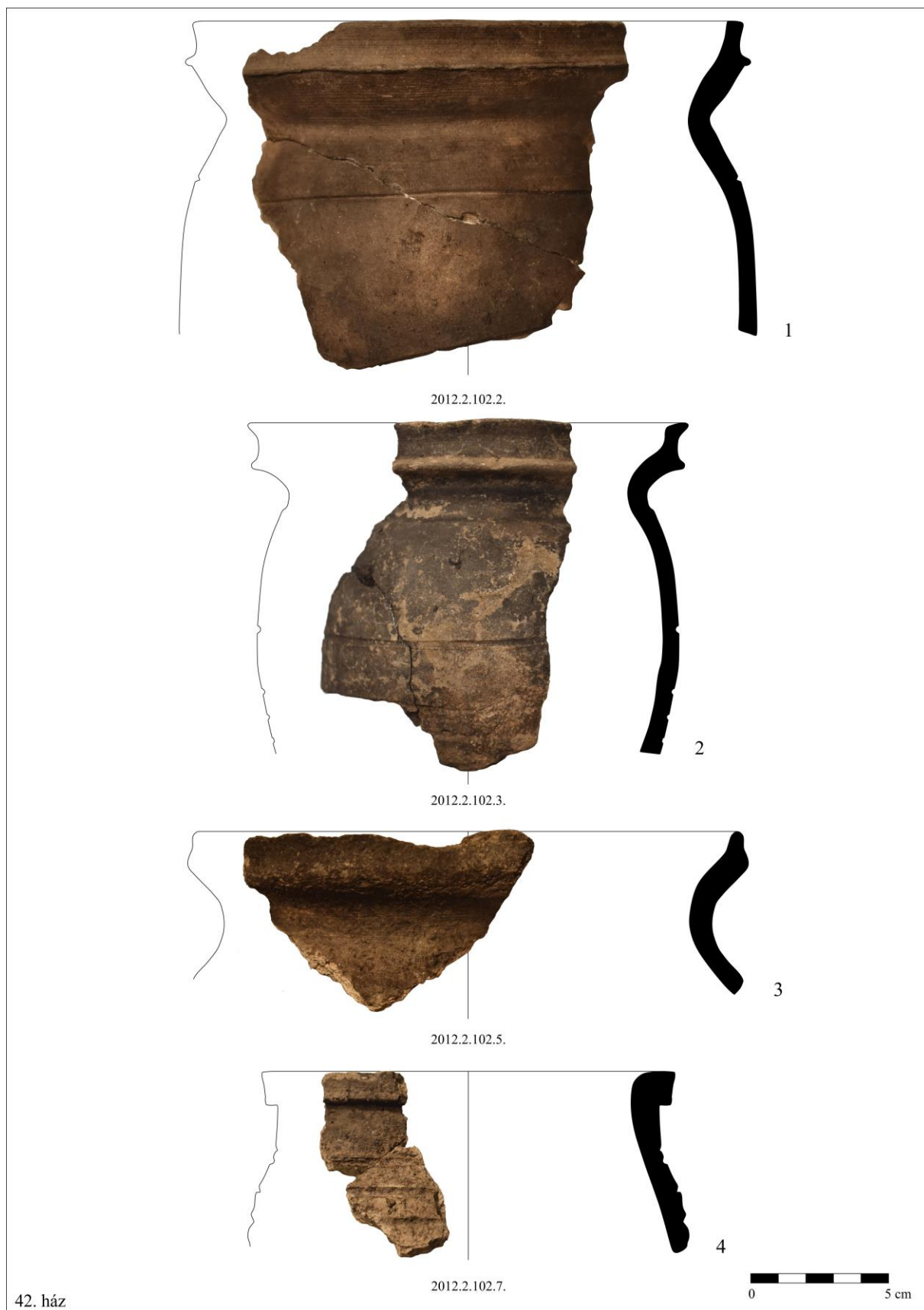
23. tábla: Kerámialeletek a 38. házból

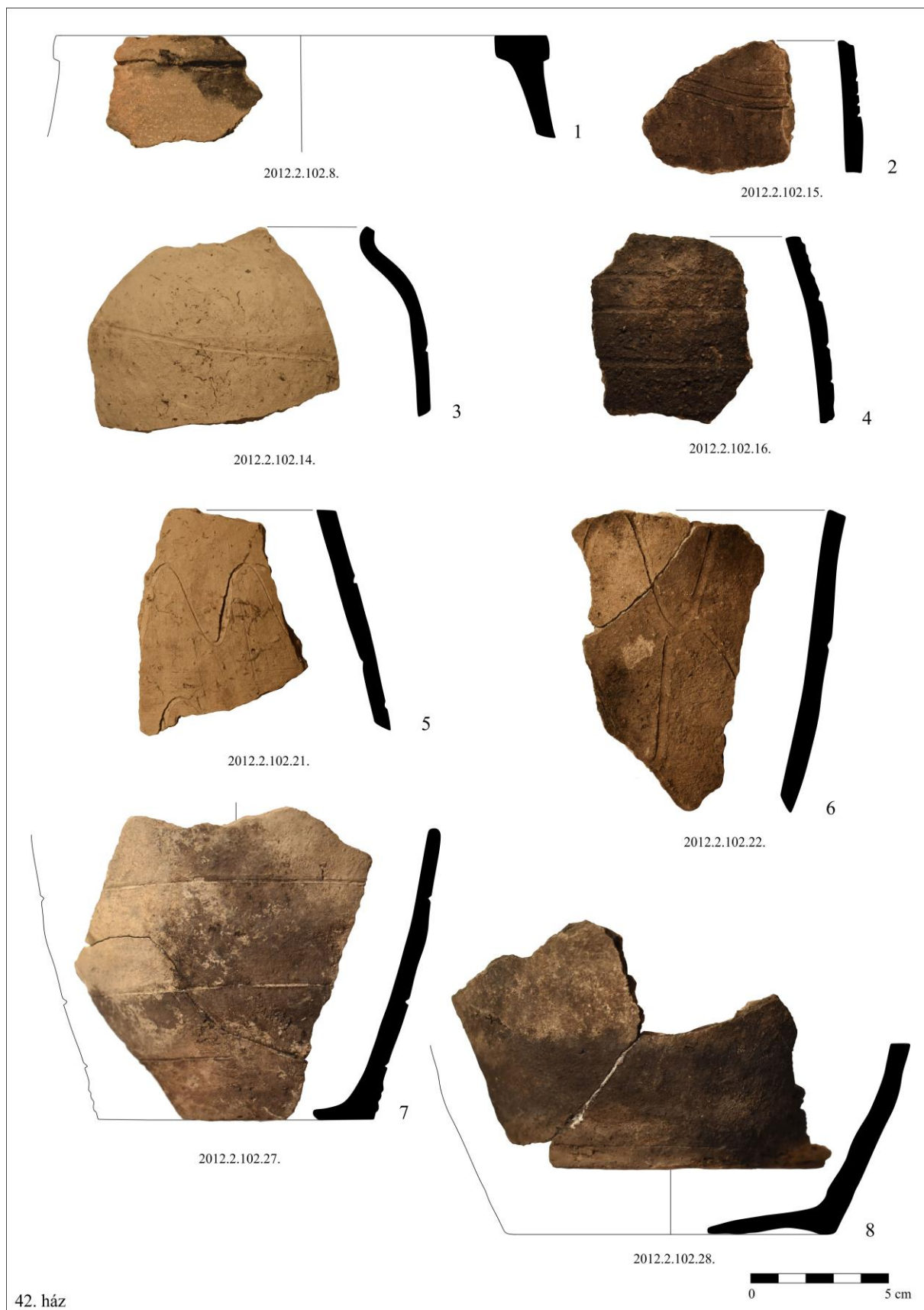

24. tábla: Kerámialeletek a 39. házból

26. tábla: Kerámialeletek a 42. házból

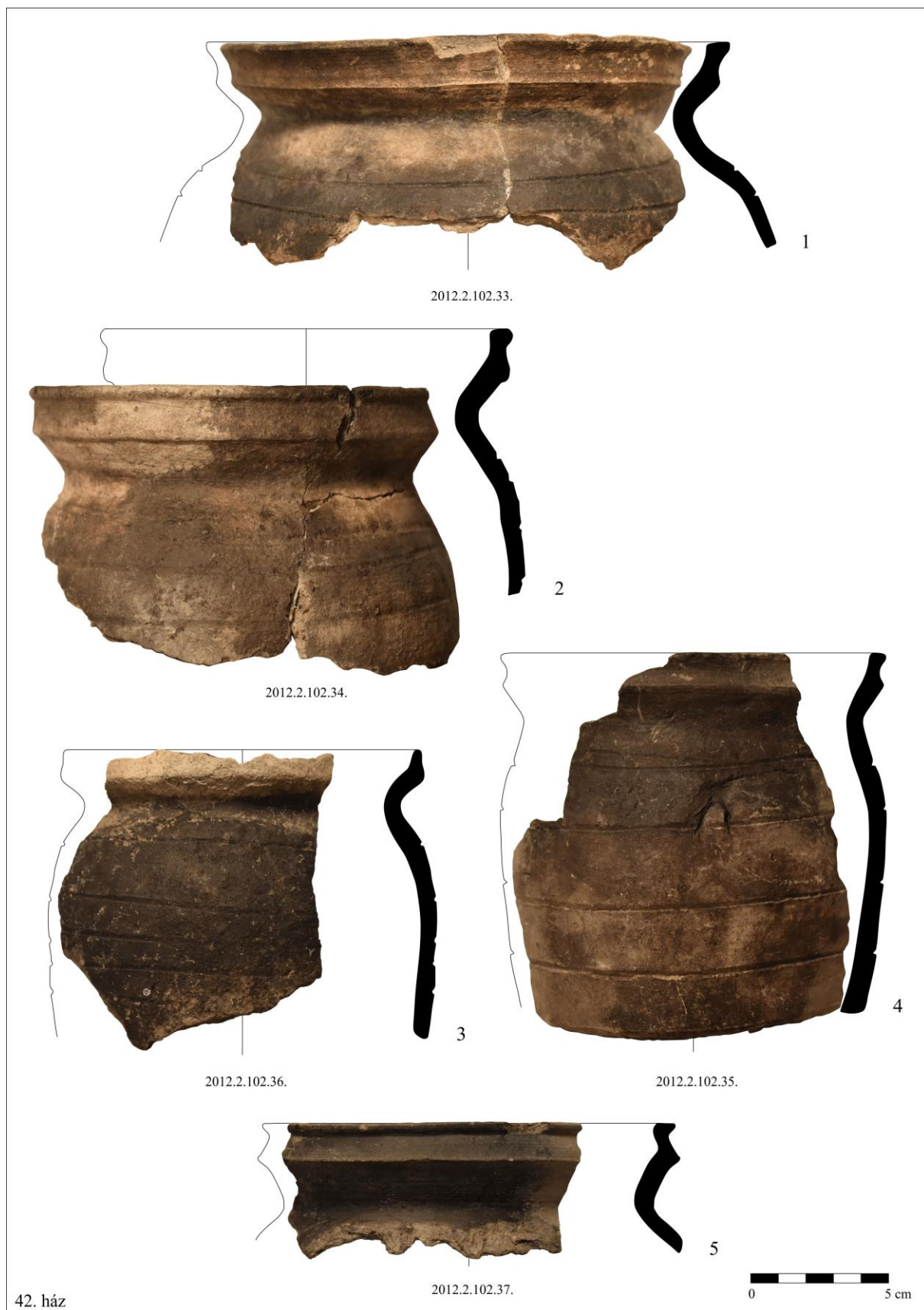
27. tábla: Kerámialeletek a 42. házból

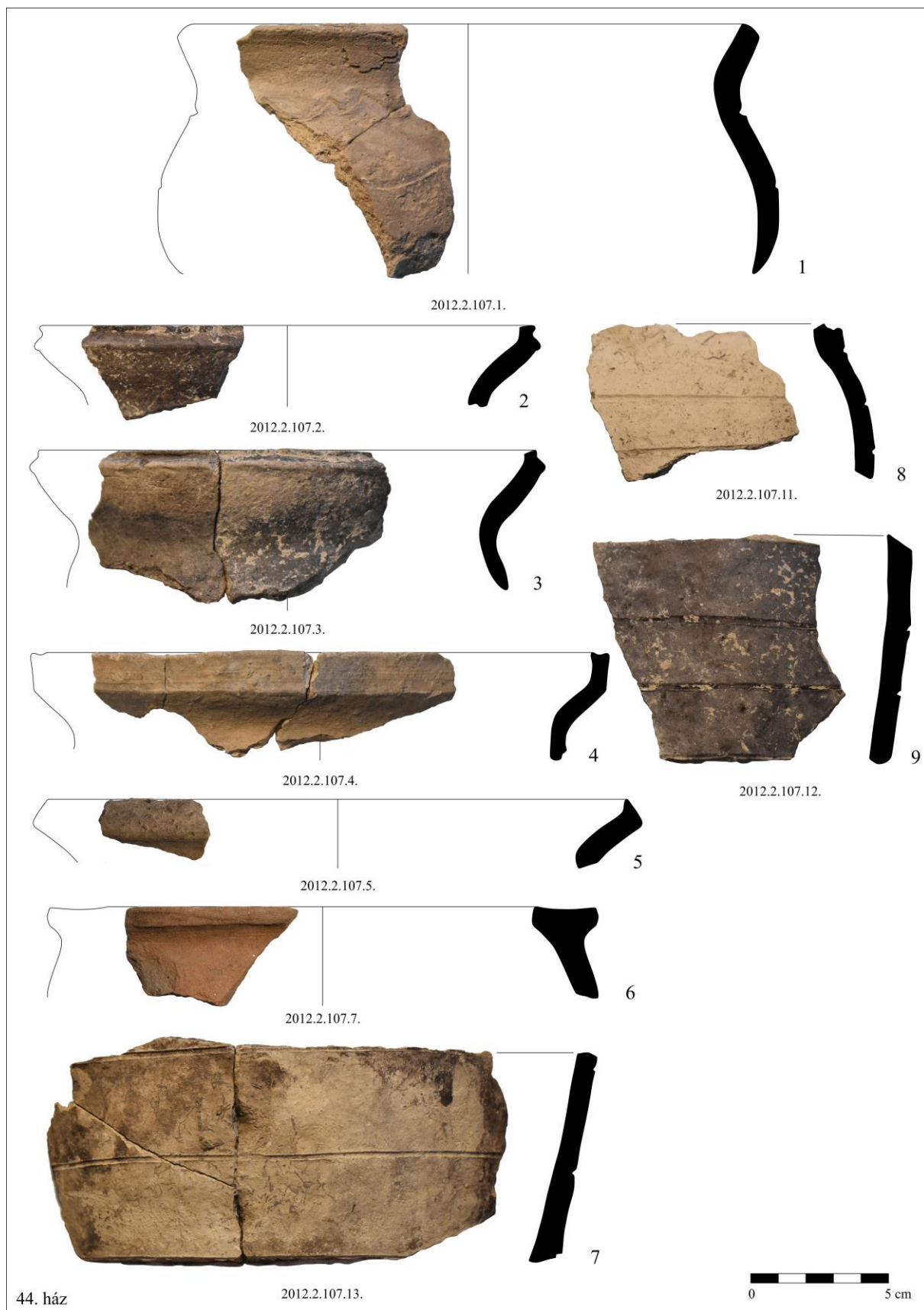

28. tábla: Kerámialeletek a 42. házból

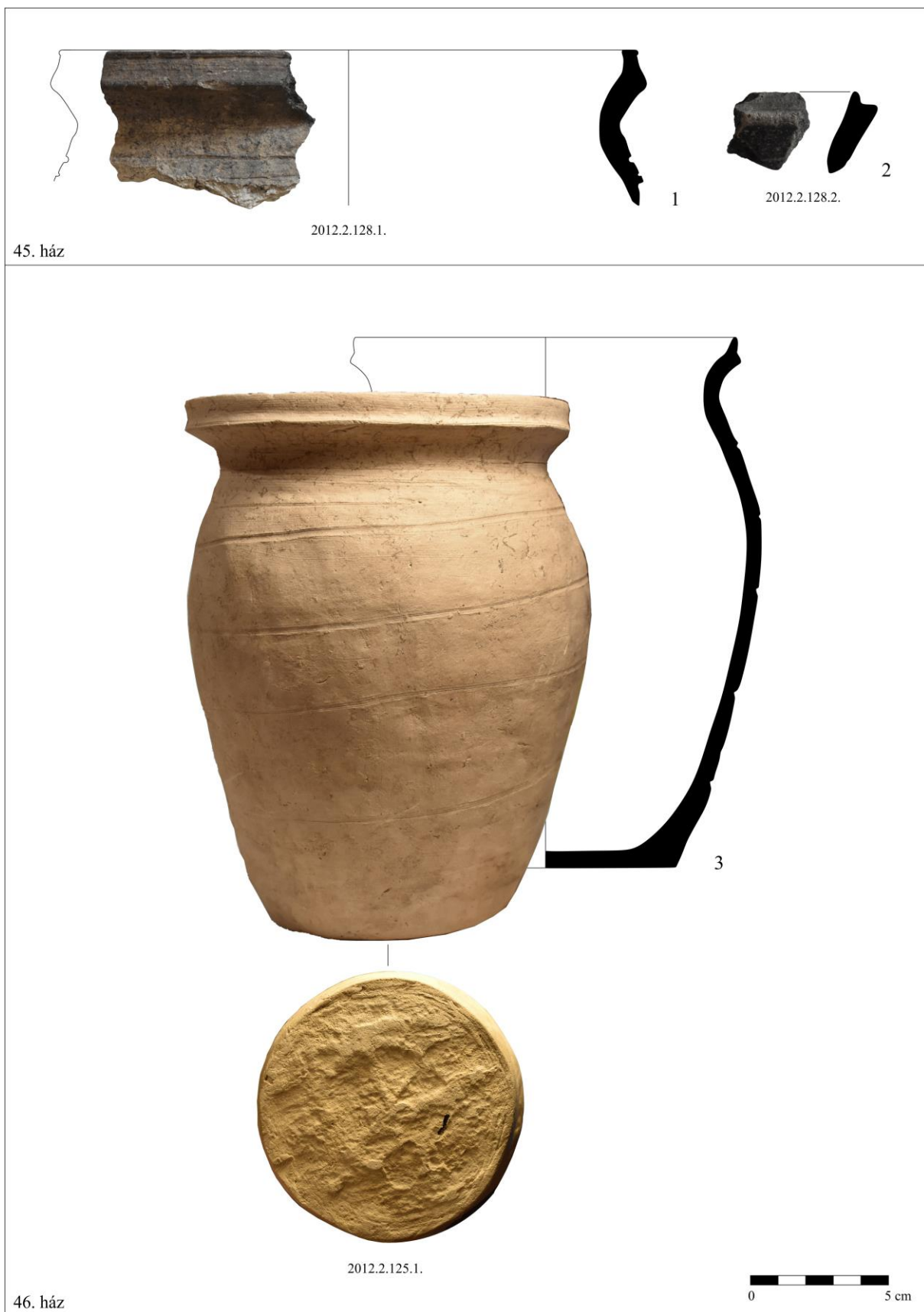

29. tábla: Kerámialeletek a 42. házból

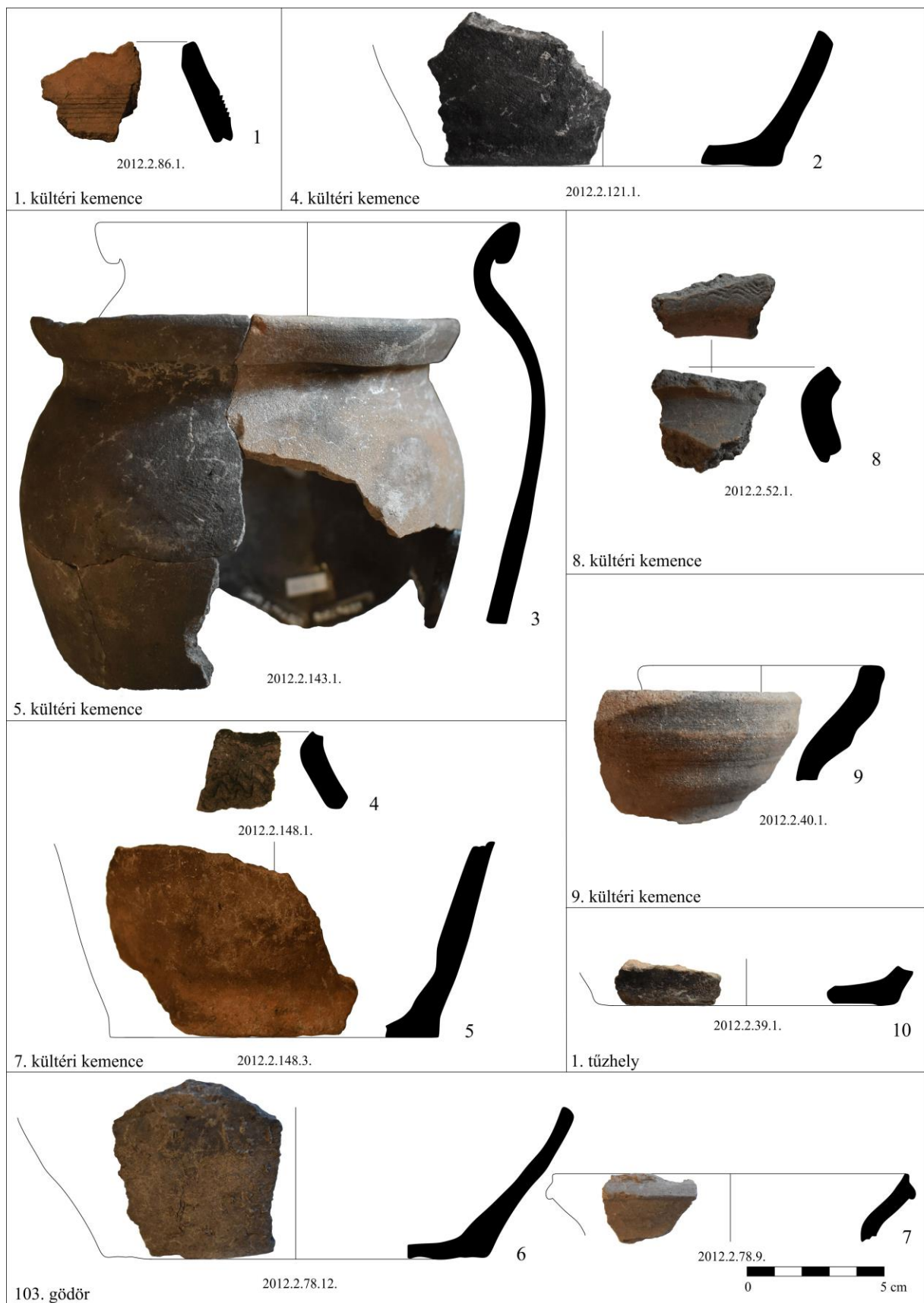

30. tábla: Kerámialetek a 44. házból

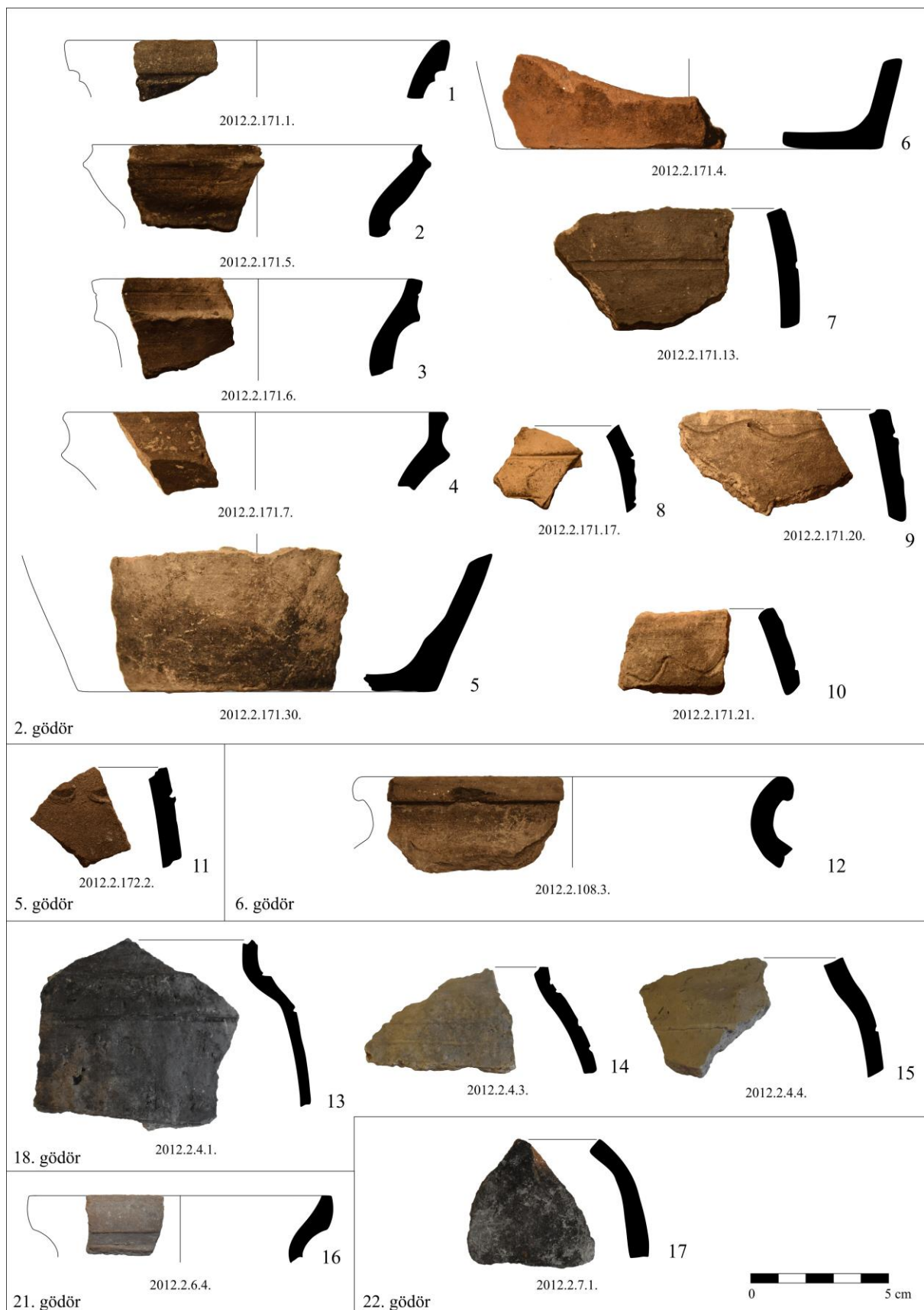

31. tábla: Kerámialeletek a 45–46. házból

32. tábla: Kerámialetek az 1., 4–5., 7–9. kültéri kemencéből, az 1. tűzhelyből és a 103. gödörből

33. tábla: Kerámialeletek a 2., 5–6., 18. és 21–22. gödörből

34. tábla: Kerámialetelek a 23–24., 29., 31., 35., 39., 43. és 50. gödörből

35. tábla: Kerámialeletek a 40., 46–47., 51. és 53. gödörből

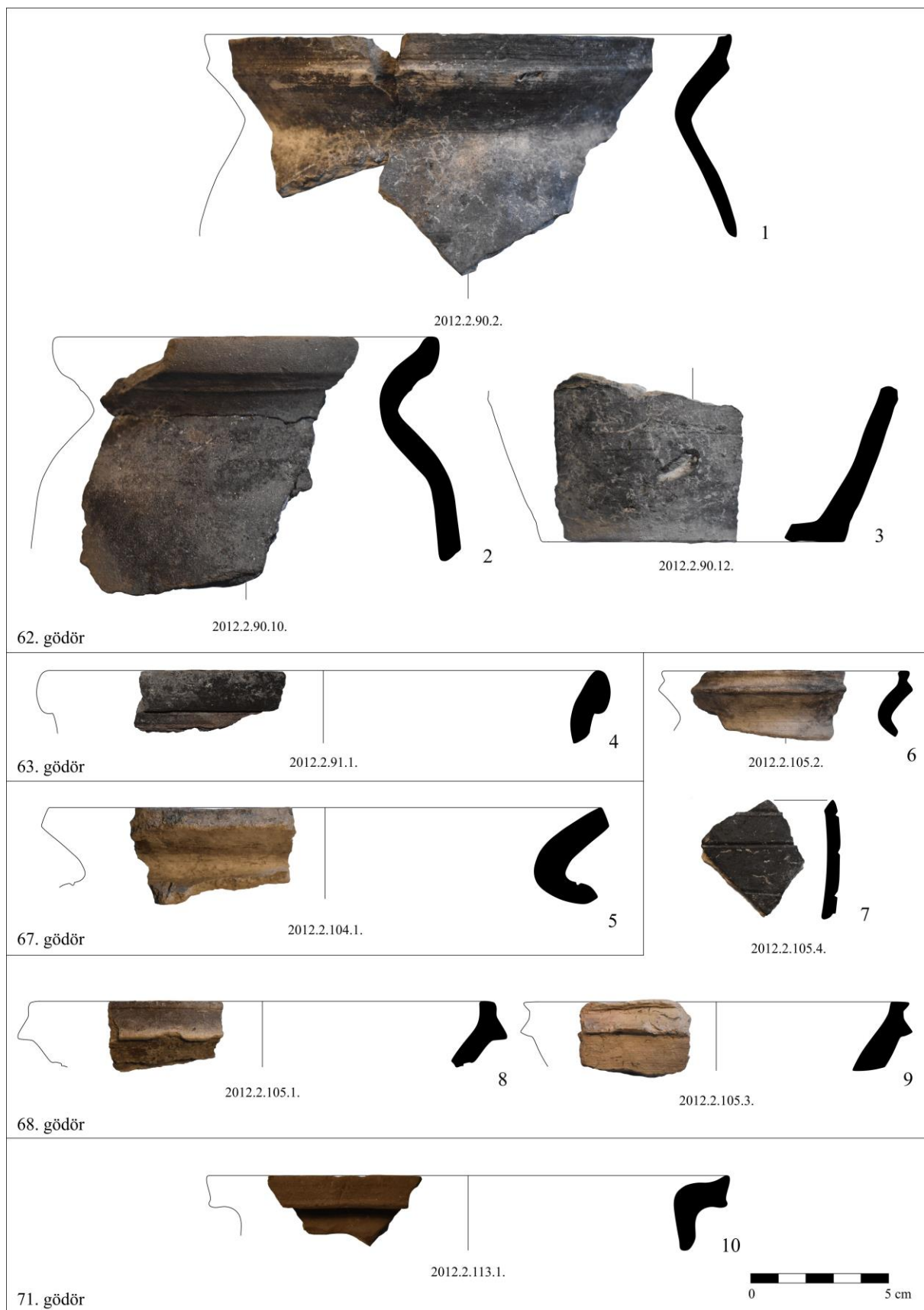

36. tábla: Kerámialeletek az 52., 58–59., 91. és 99. gödörből

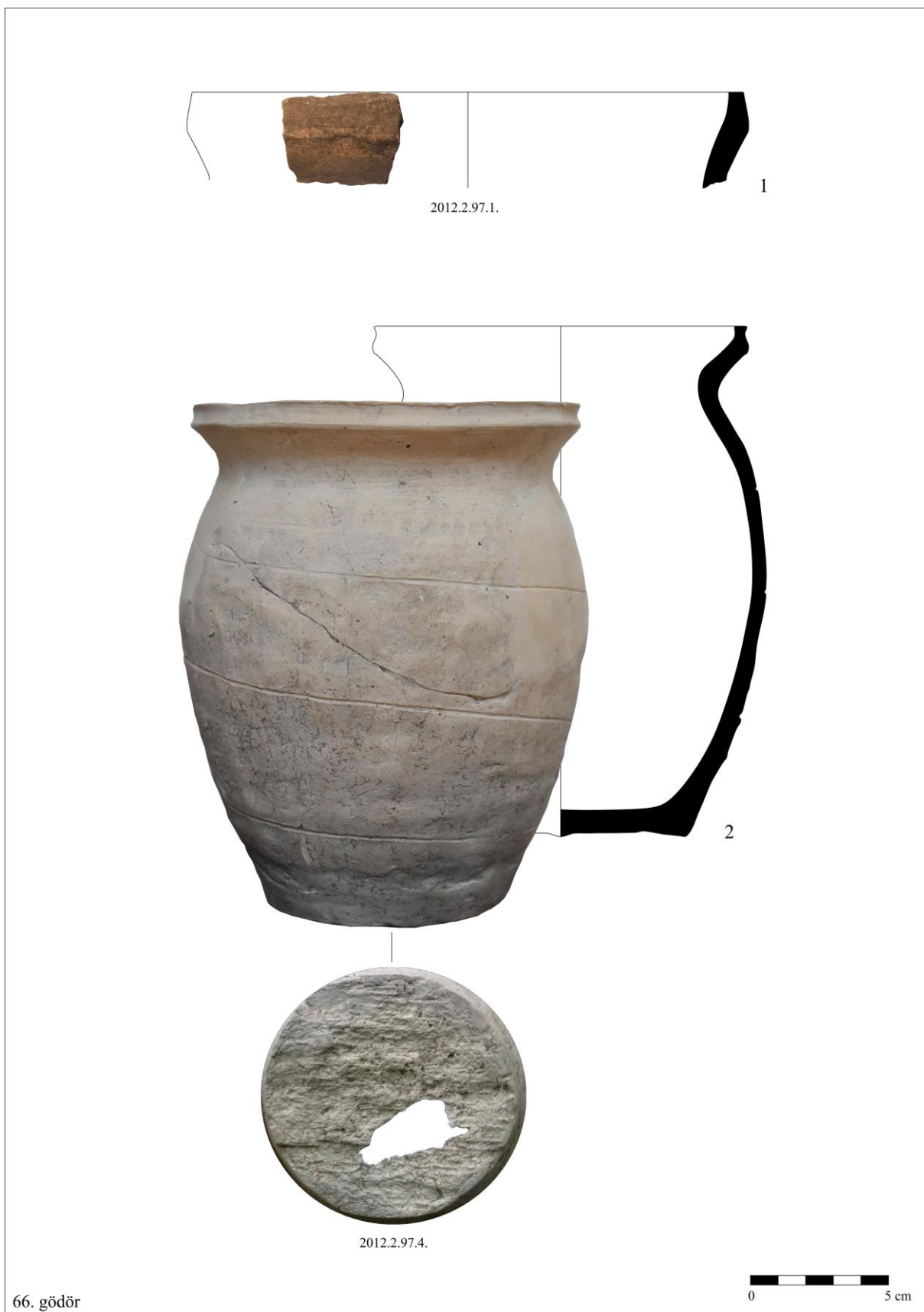
37. tábla: Kerámialeletek a 60–62. gödörből

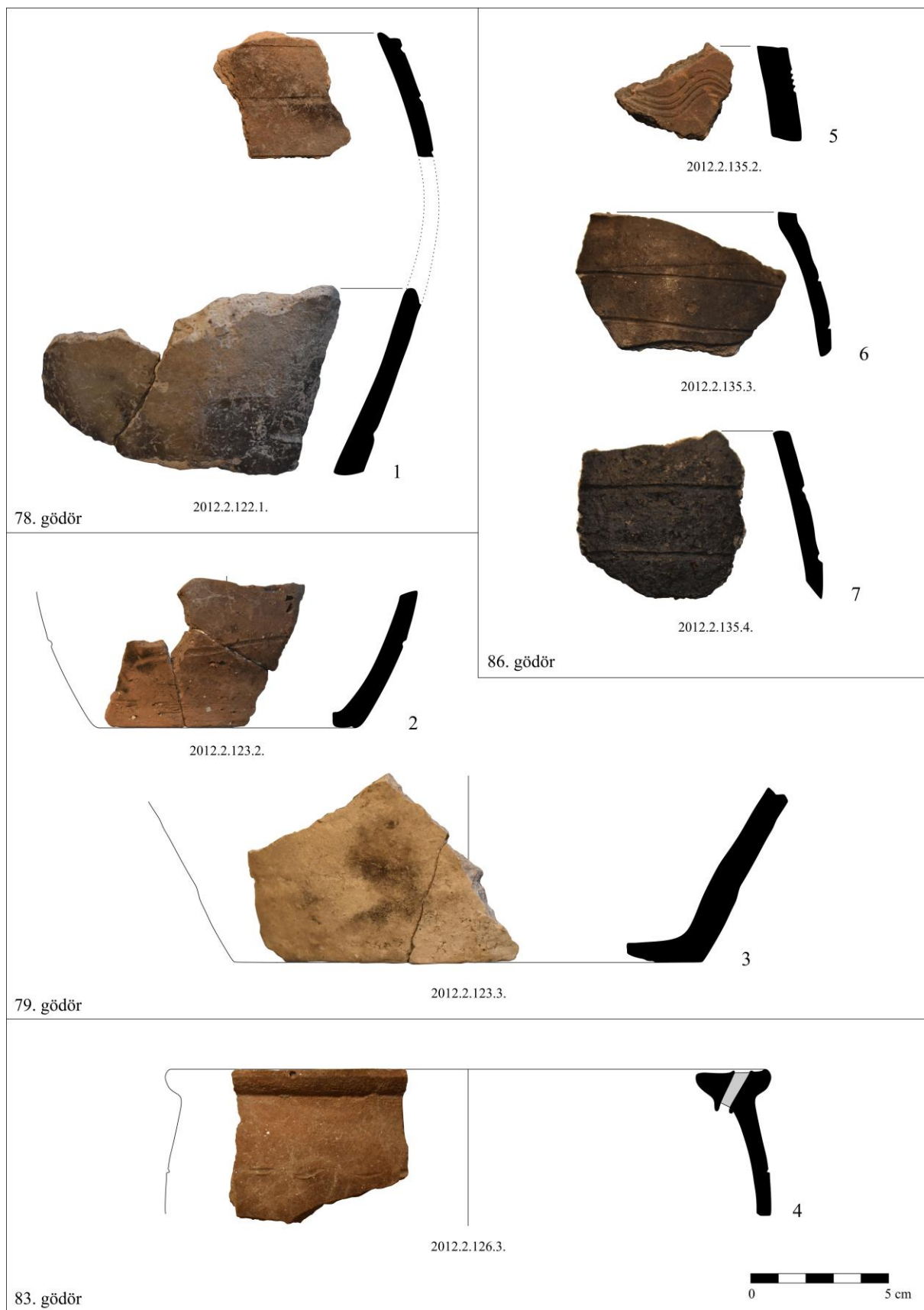

38. tábla: Kerámialeletek a 62–63., 67–68. és 71. gödörből

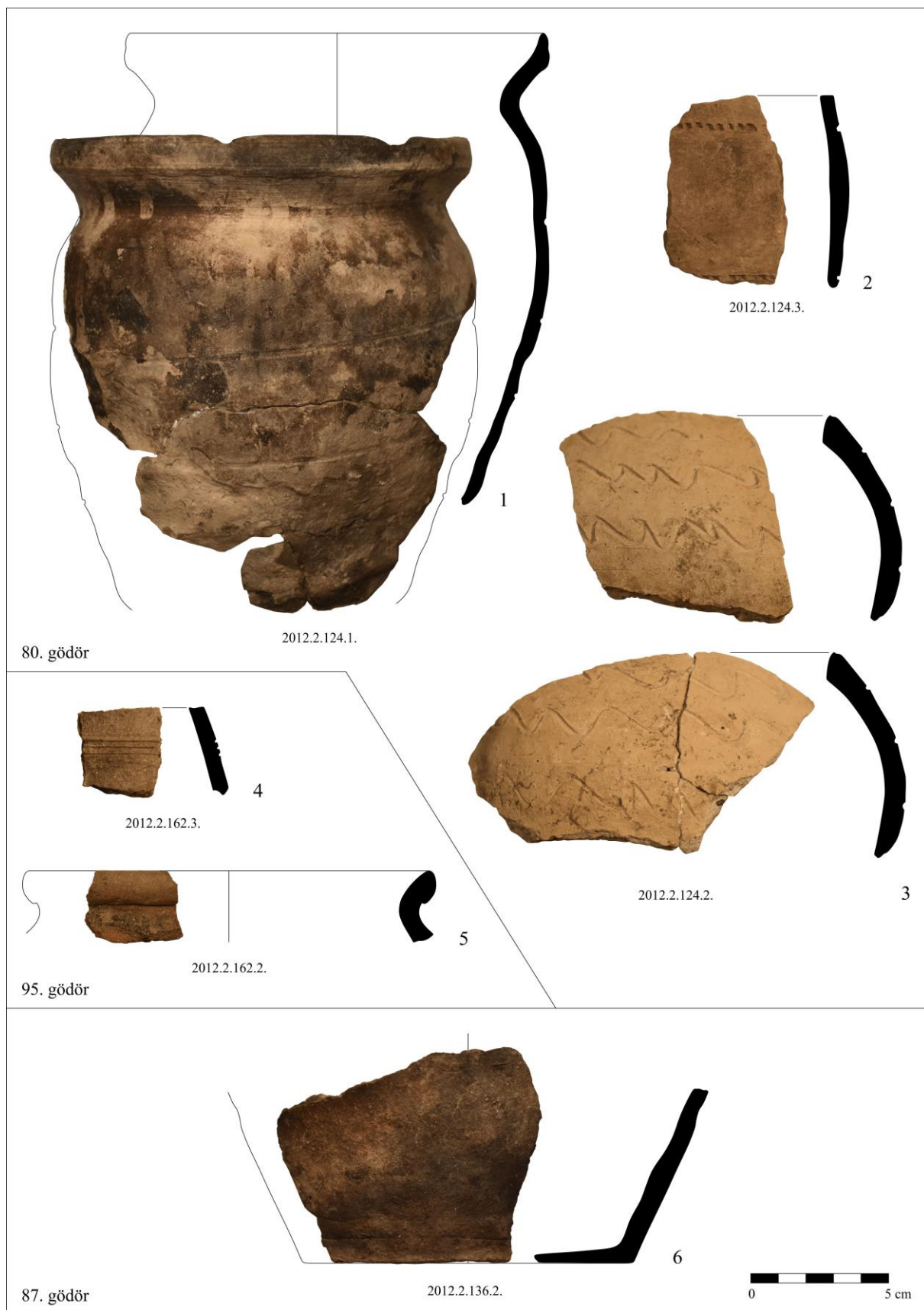

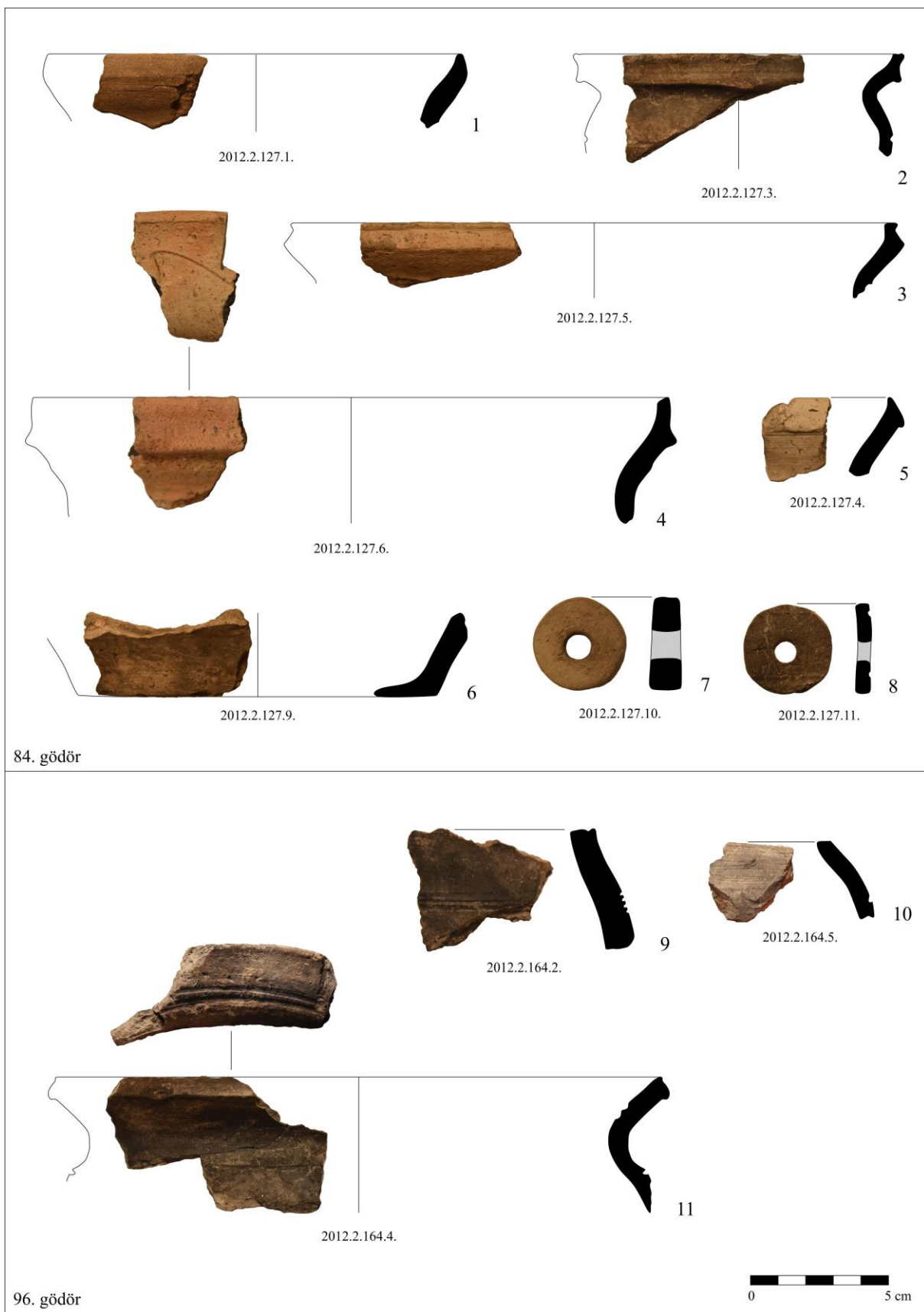
39. tábla: Kerámialeletek a 66. gödörből

40. tábla: Kerámialeletek a 78–79., 83. és 86. gödörből

41. tábla: Kerámialeletek a 80., 87. és 95. gödörből

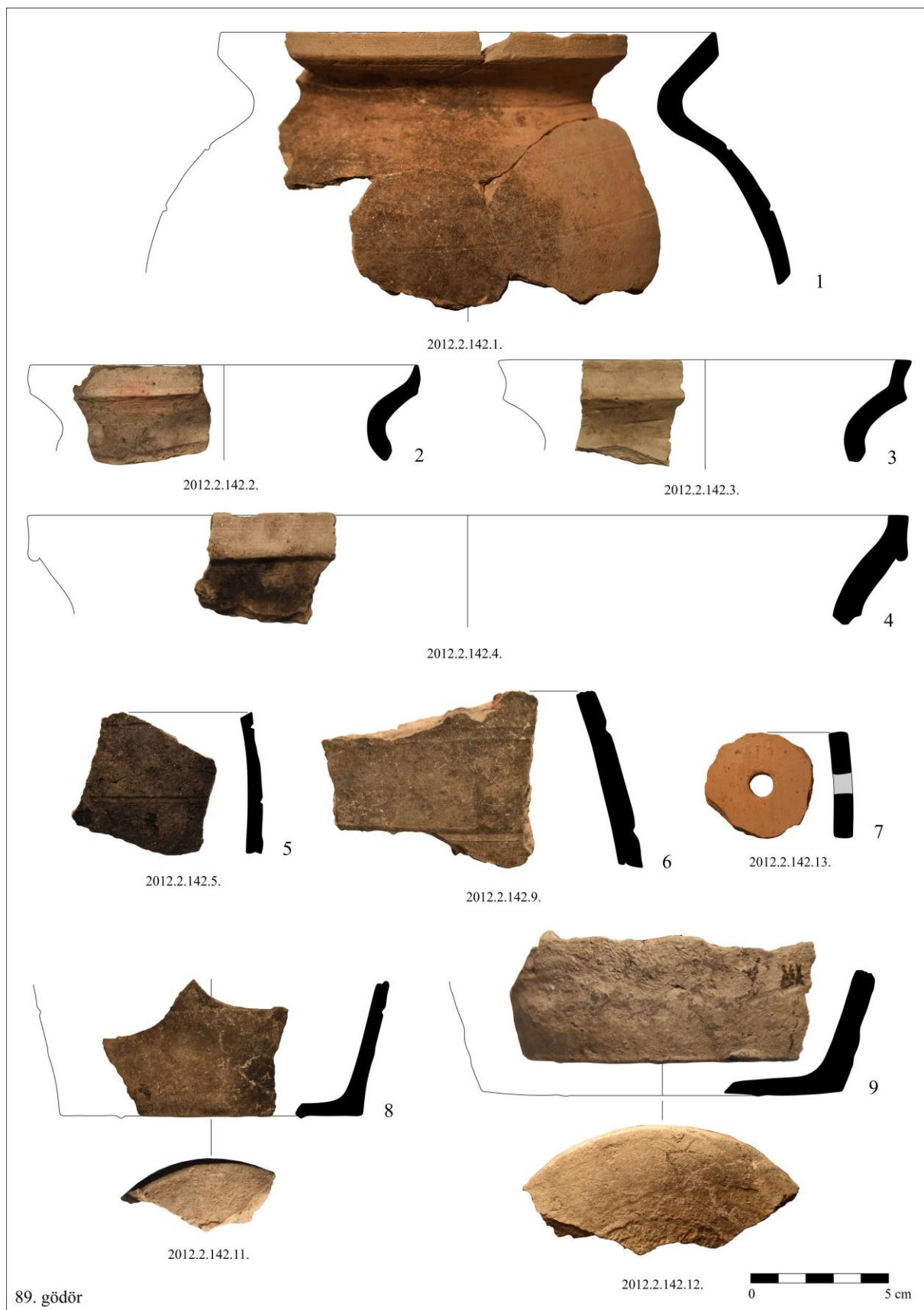
42. tábla: Kerámialeletek a 84. és 96. gödörből

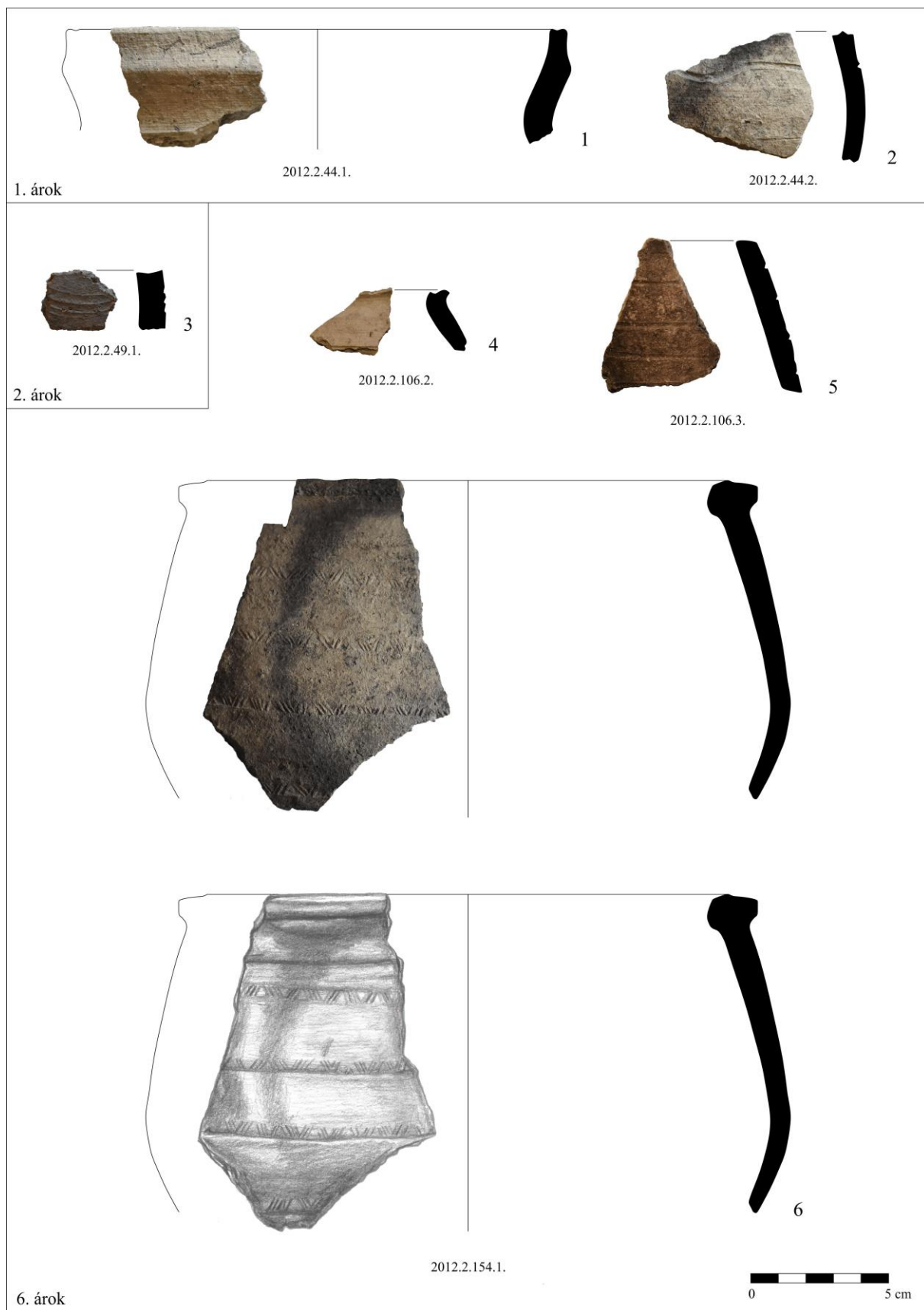

43. tábla: Kerámialeletek a 88. gödörből

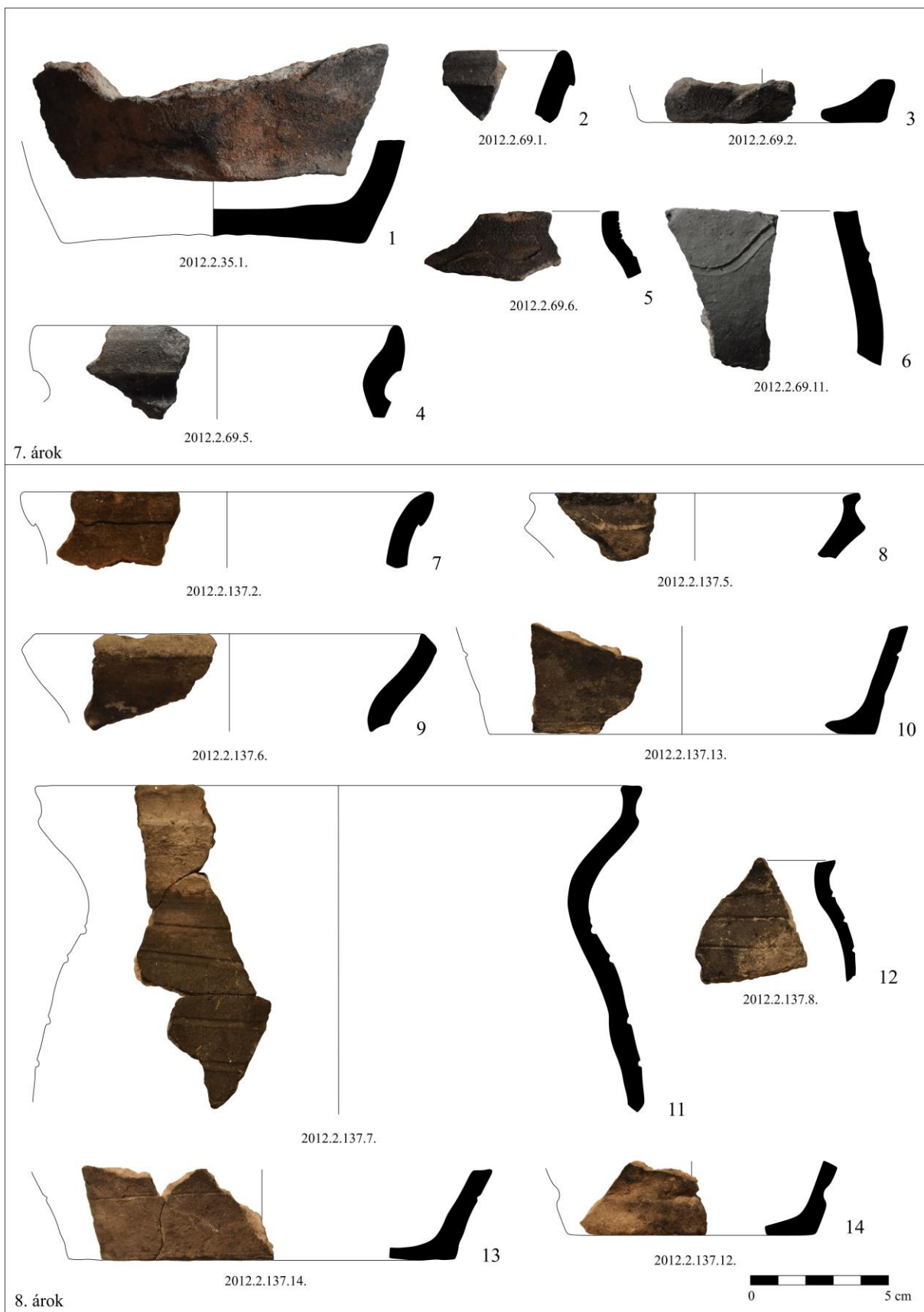

44. tábla: Kerámialeletek a 89. gödörből

45. tábla: Kerámialeletek az 1–2. és 6. árokból

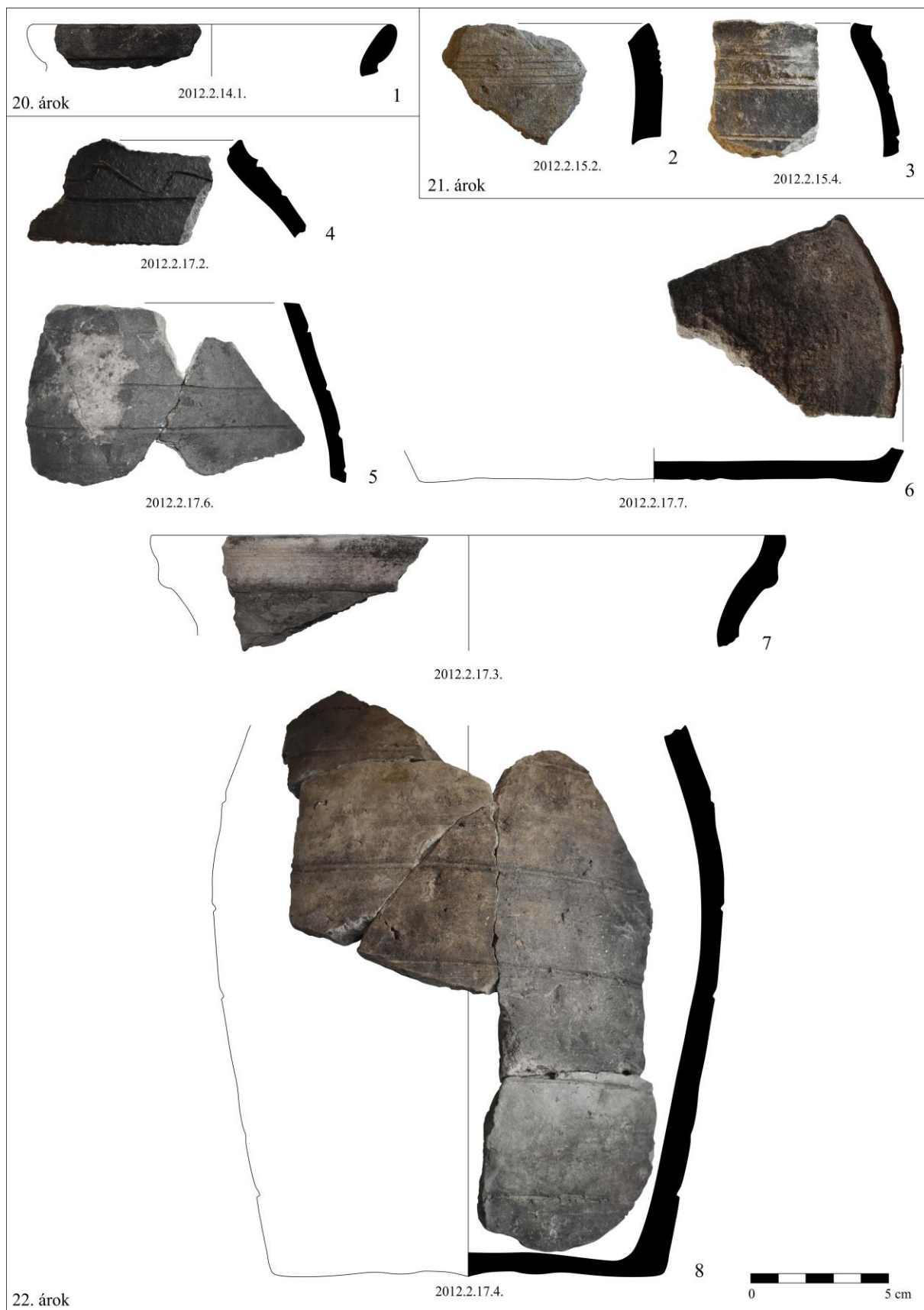

46. tábla: Kerámialeletek a 7–8. árokból

47. tábla: Kerámialeletek a 8., 10., 12., 15. és 19. árokból

48. tábla: Kerámialeletek a 20–22. árokból

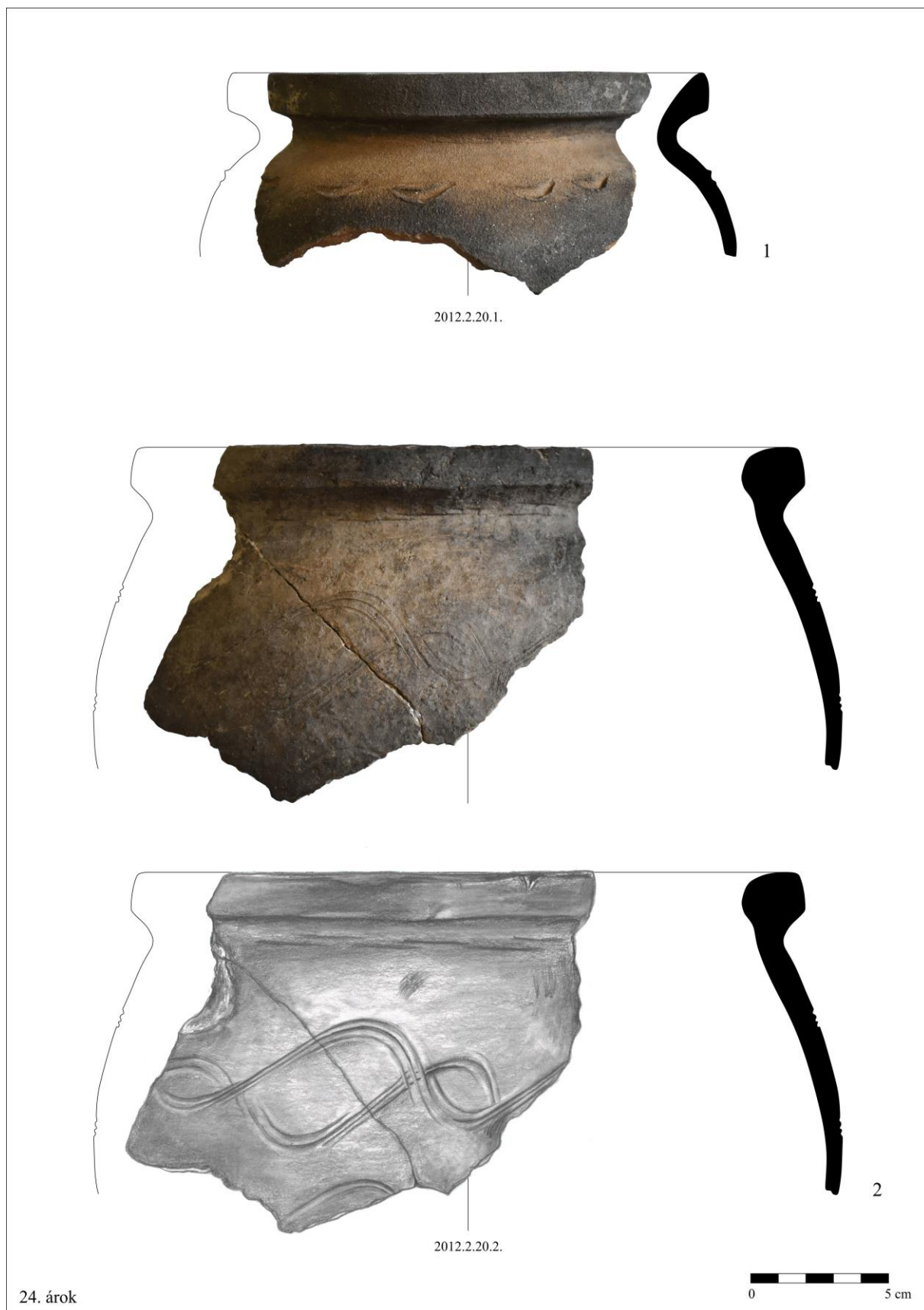

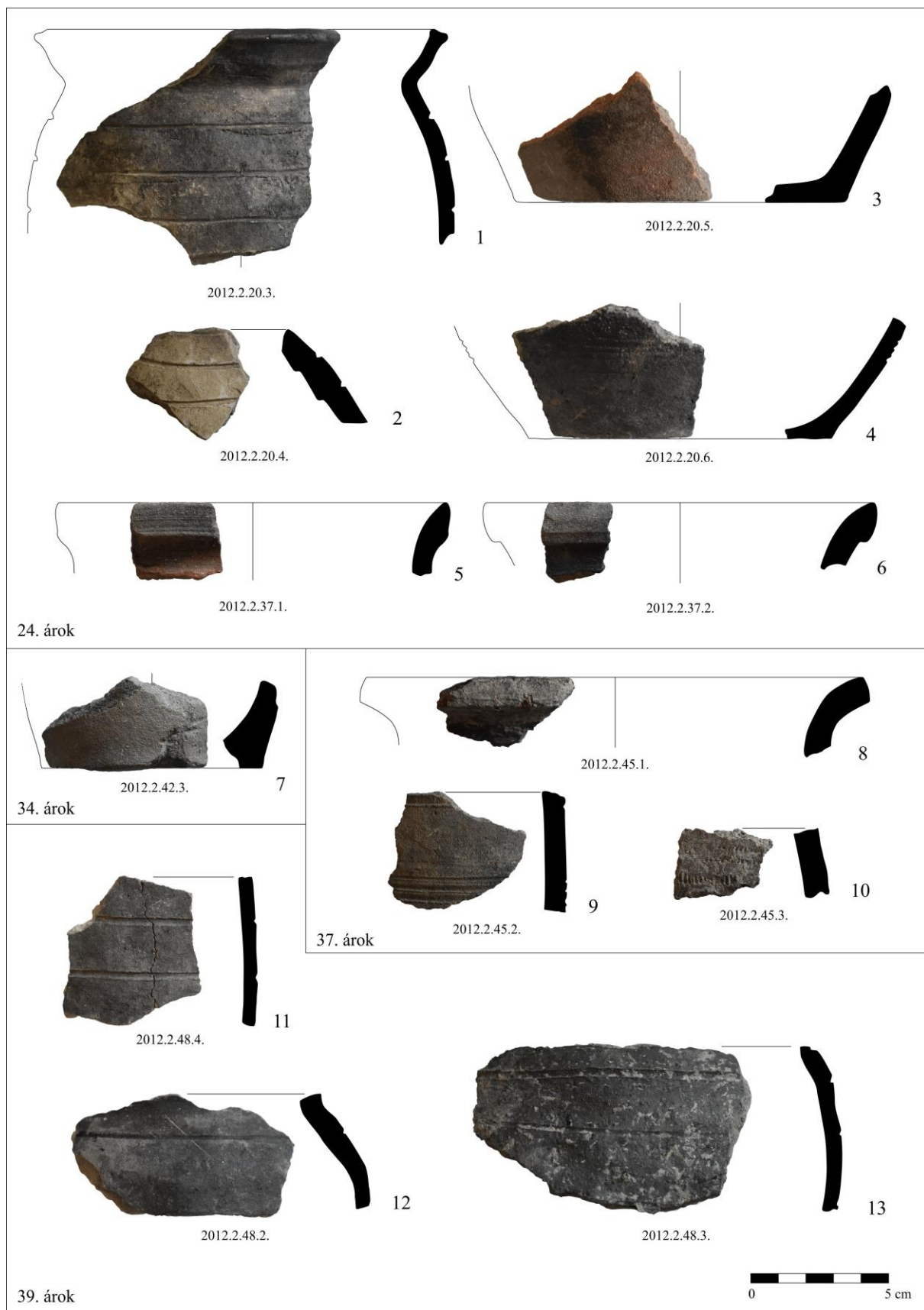
49. tábla: Kerámialeletek a 22. árokból

50. tábla: Kerámialeletek a 23., 25. és 28. árokból

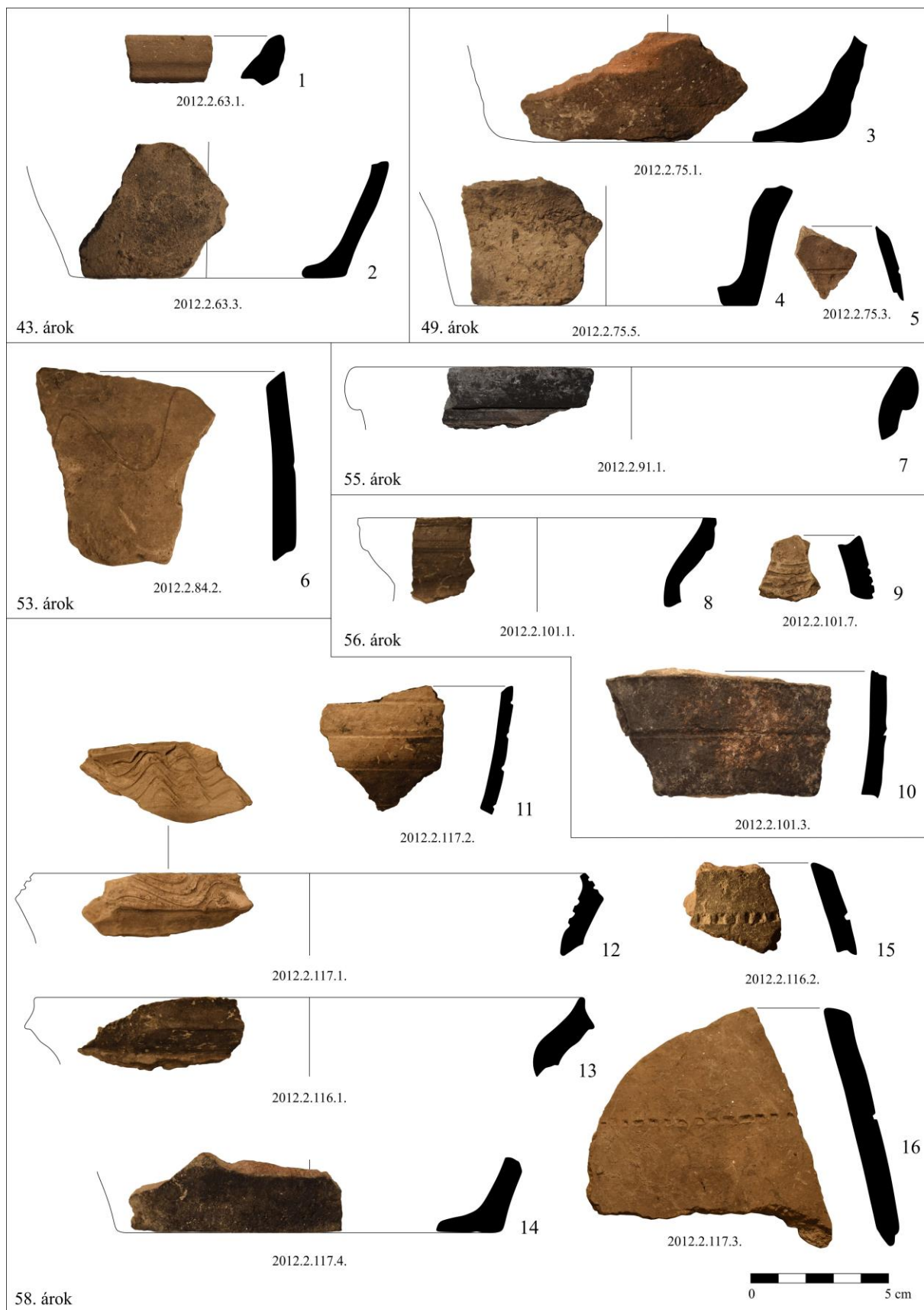

51. tábla: Kerámialeletek a 24. árokból

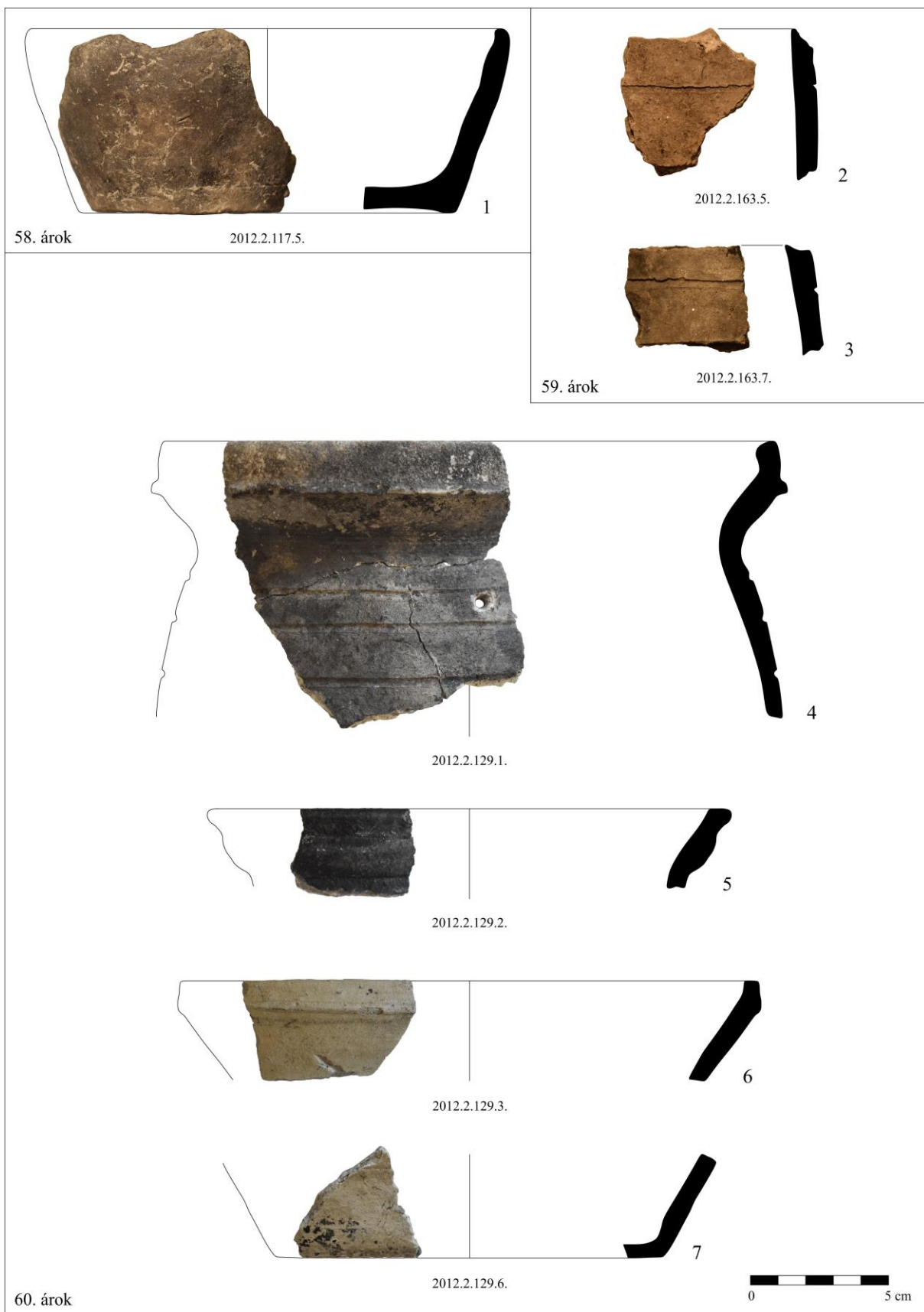
52. tábla: Kerámialeletek a 24., 34., 37. és 39. árokból

53. tábla: Kerámialeletek a 43., 49., 53., 55–56. és 58. árokból

54. tábla: Kerámialeletek az 58–60. árokból

55. tábla: Kerámialeletek a 61., 63–64. árokból

56. tábla: Kerámialeletek a 66. és 69. árokból, illetve az 1. karámból

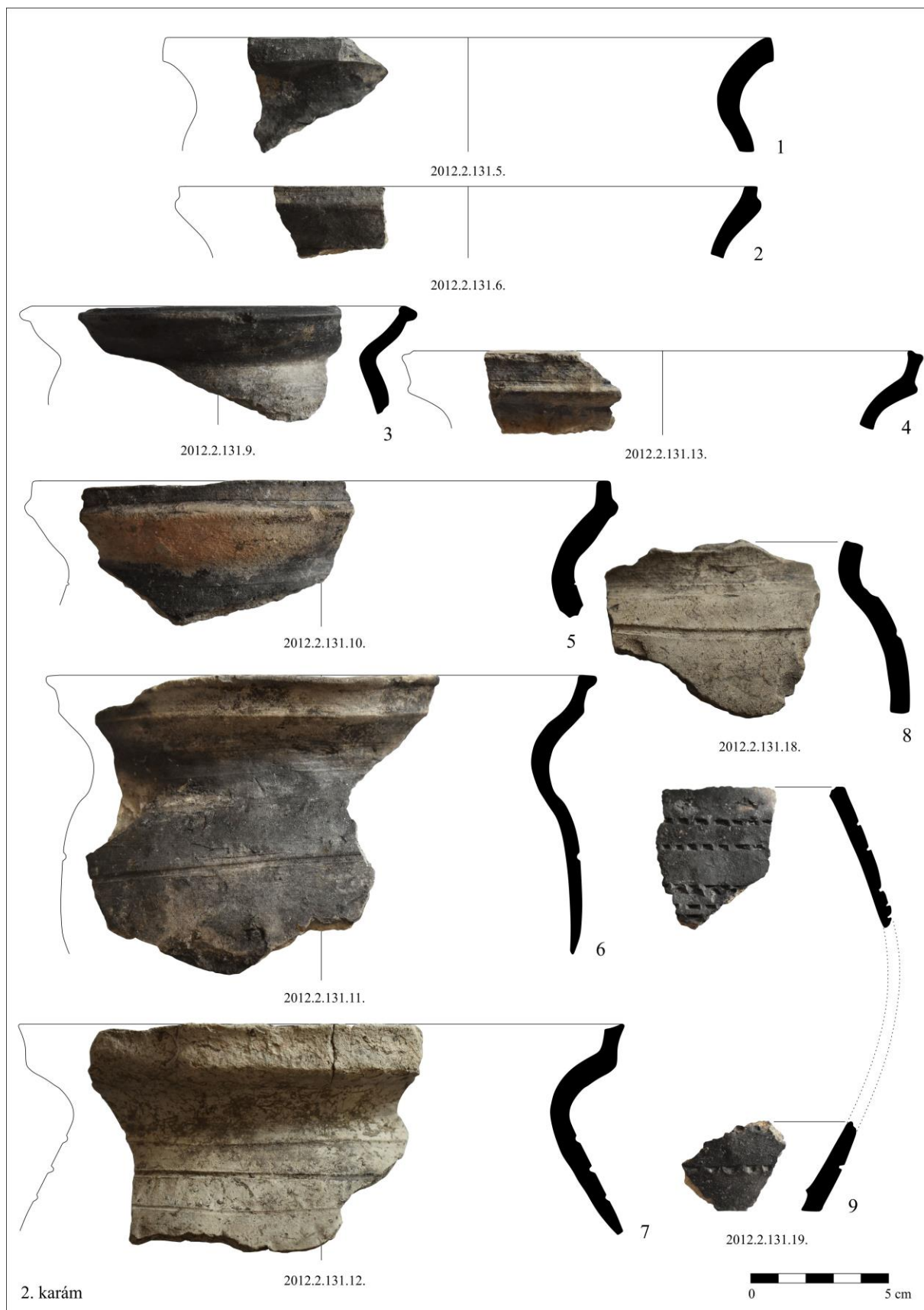

57. tábla: Kerámialeletek az 1. karámból

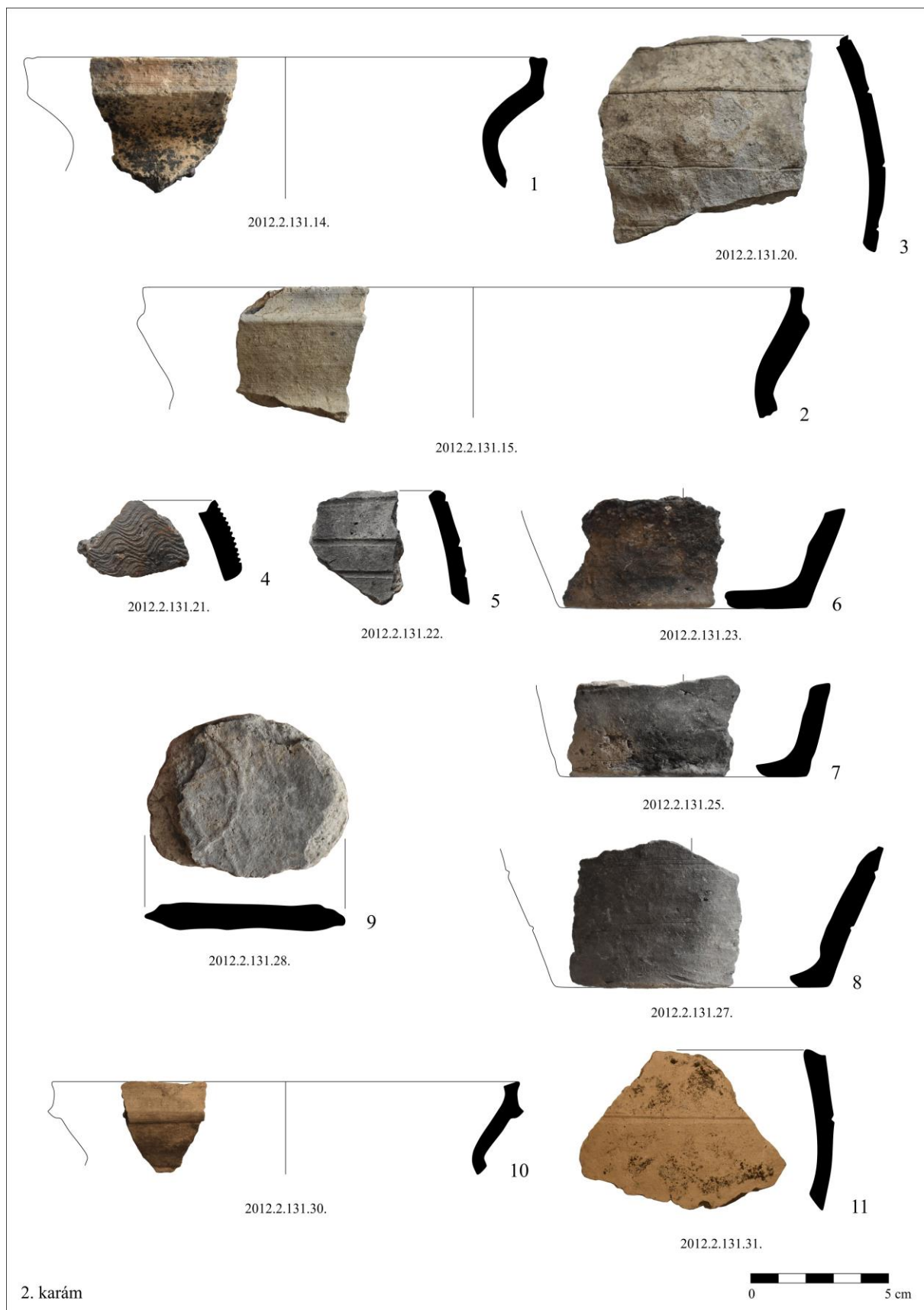

58. tábla: Kerámialeletek az 1–2. karámból

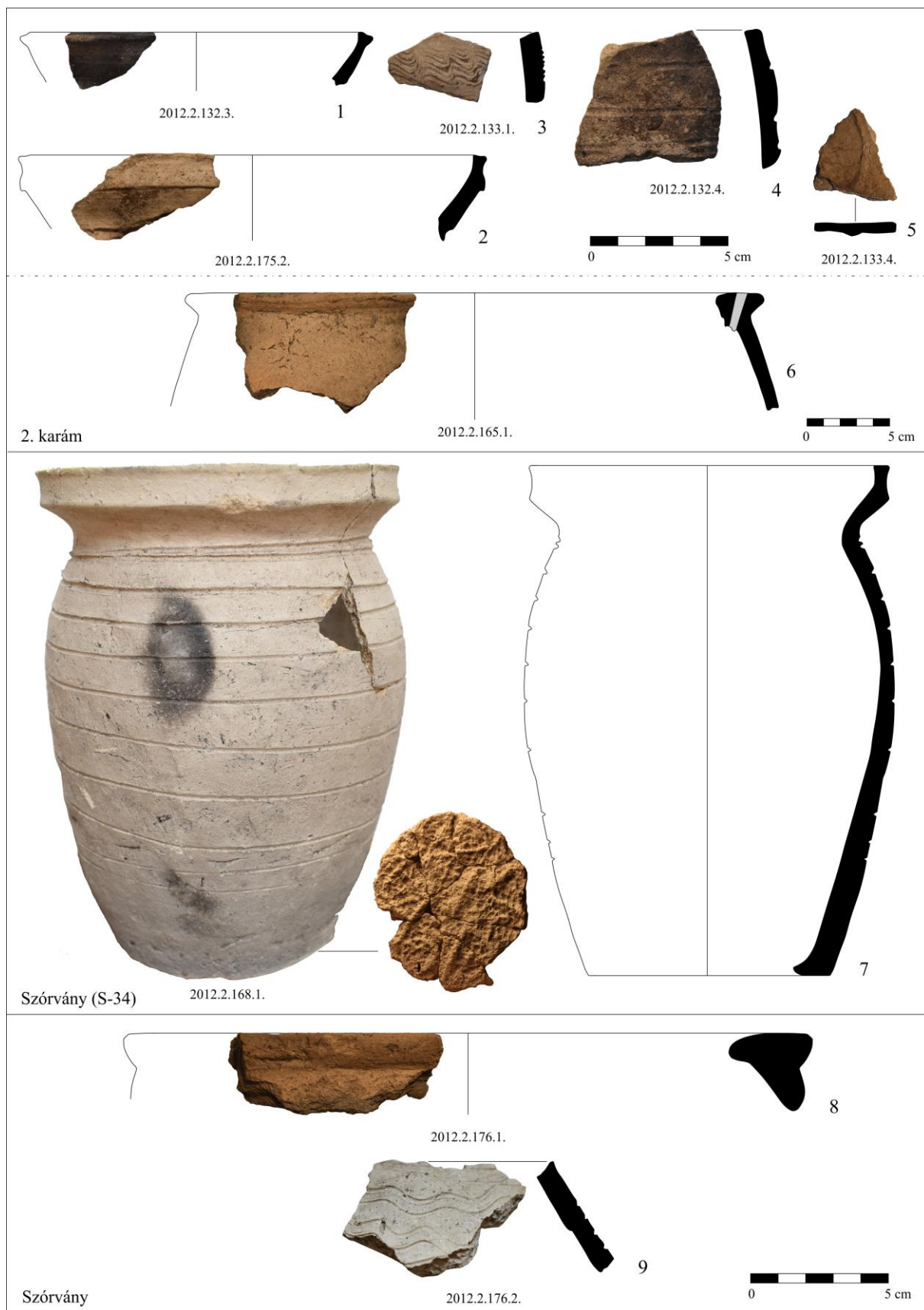

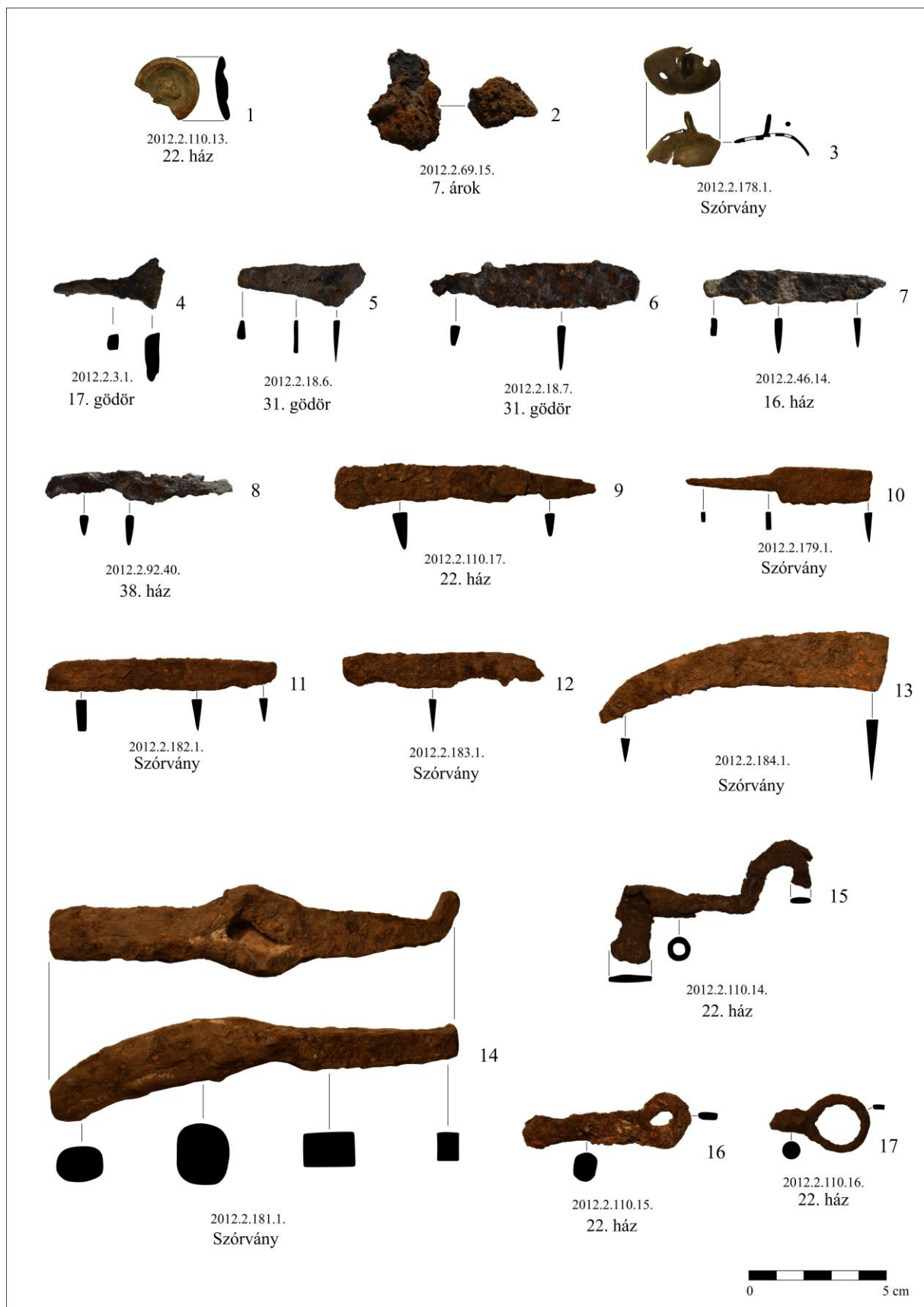
59. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból

60. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból

61. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból és szórványleletek

62. tábla: Fémleletek

63. tábla: Fémleletek

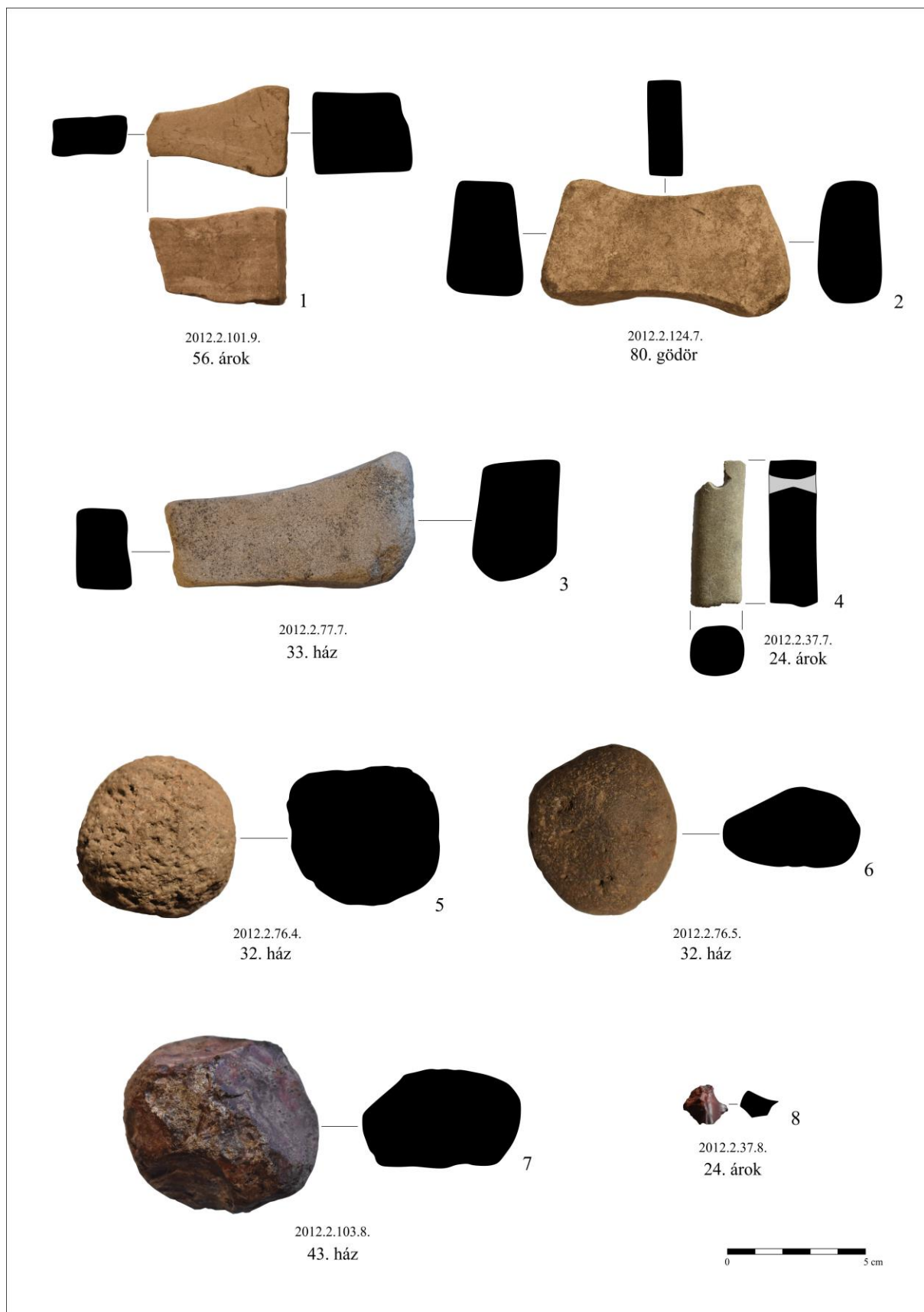

64. tábla: Malomkövek a 23. és 35. házból

65. tábla: Fenőkövek a 9. és 23. házból, illetve az 1. karámból

66. tábla: Fenőkövek (1–4), marokkövek (5–6), magkő (7) és kis méretű kőeszköz (8)

Képmellékletek jegyzéke

Képek

1. kép: A kijelölt kutatási terület elhelyezkedése a Kárpát-medencén belül (A térkép alapja: ENGEL 2020, domborzat).....	8
2. kép: A kijelölt kutatási terület elhelyezkedése Magyarországon belül	8
3. kép: A kijelölt kutatási terület a mai közigazgatási határok és települések viszonylatában (A térkép alapja: Open Street Map).....	9
4. kép: A kijelölt kutatási terület Fodor Ferenc vízrajzi térképén (FODOR 1942, 2. sz. melléklet)	9
5. kép: Jászfényszaru külterületének térképe (SELMECZI 2012, 106).....	21
6. kép: Középkori lelőhelyek Jászfényszaru határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/)	22
7. kép: Hild Viktor helyszínrajza a Barátok tava nevet viselő lelőhelyről (STANCZIK 1975, 102)	24
8. kép: Majuszkulás gyűrű Barátok taváról (STANCZIK 1975, 181)	25
9. kép: A Barátok tava lelőhelyen talált Árpád-kori kerámiák Hild Viktor által készített rajzai (STANCZIK 1975, 165)	25
10. kép: A fazék, amit leborított állapotban találtak Barátok tava lelőhelyen.....	25
11. kép: Szentkozmadamján templomának alaprajza és a belsejében feltárt sírok (Selmeczi László rajzának felhasználásával FARKAS 2019, 11).....	30
12. kép: Freskó töredéke dicsfény részletével Szentkozmadamján templomából (FARKAS 2019, 9).....	30
13. kép: Szórvány III. Béla denár Szentkozmadamján temetőjéből (FARKAS 2019, 7)	30
14. kép: Az 1. sírban talált kengyel (FARKAS 2019, 10).....	31
15. kép: Kardtöredék a templom belsejéből (FARKAS 2019, 18)	31
16. kép: Zsigmond király denárja a 18. sírból (FARKAS 2019, 13)	33
17. kép: Zsigmond király parvusa a 19. sírból (FARKAS 2019, 15).....	33
18. kép: Kalapot viselő, emberfejű és madártestű lény figurájával díszített préselt aranyozott ezüst lemez a 19. sírból (FARKAS 2019, 14)	33
19. kép: Aranyozott ezüst hólyagos korong egy préselt bronz koronggal a 22. sírból (FARKAS 2019, 15).....	33
20. kép: Szerelmespárt ábrázoló kulcstartó Jászfényszaru–Szeméttelap I. lelőhelyről (GULYÁS – TÓTH 2019, 224, Kat. 160. Fotó: Gulyás András Zoltán).....	36
21. kép: Jászfényszaru temploma (BELÉNYESY – SZEBENI 2000, 154, 2. kép).....	39
22. kép: Középkori lelőhelyek Jászágó határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/).....	44
23. kép: Jászágó 10–16. századi lelőhelyei Fodor István térképén 1. honfoglalás kori sír, 2. 13. századi áldozati edény, 3. késő középkori falu és templom, 4. 11. századi edény (FODOR 1986, 140, 1. kép)	45
24. kép: Az áldozati céllal elásott 13. századi kerámiaedény (FODOR 1986, 141, 2. kép)	46

25. kép: Jászágó gótikus temploma (SELMECZI 2011a, 40).....	48
26. kép: Az ágói templom sáncárkai és annak metszete (SELMECZI 2012, 120).....	49
27. kép: Pincével ellátott ház Ágón (SELMECZI 2012, 122)	50
28. kép: Emberalakos bronz gyertyatartó a középkori Ágó területéről (FODOR 1984a, 164–165, 2–3. ábra).....	50
29. kép: Kályhacsempe töredéke (FODOR 1984b, 60)	51
30. kép: Középkori lelőhelyek Jászárokszállás határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/)....	53
31. kép: Kopasz-domb (72143) elhelyezkedése a harmadik katonai felmérésen jelölt Kopasz-domb / Kopaszhalom területén a harmadik katonai felmérésen.....	55
32. kép: A Kopaszhalom környékén talált lándzsacsúcs (STANCZIK 1975, 189)	55
33. kép: Középkori lelőhelyek Jászdózsa határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/)	57
34. kép: Hild Viktor rajza a Kápolnahalmot övező sáncokról (SELMECZI 2011b, 46).....	59
35. kép: Sarkantyú és ereklyetartó kereszt a Kápolnahalmon végzett 1893. évi ásatásból (STANCZIK 1975, 169)	59
36. kép: A honfoglalás kori és középkori temető helyszínrajza (GALLUS 1943, 39, 4. kép) ...	60
37. kép: Középkori lelőhelyek Jászberény határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/).....	63
38. kép: Négyszállás II. Árpád-kori templomai (SELMECZI 2011a, 51)	65
39. kép: A Komáromy József által végzett feltárás helyszínrajza (SELMECZI 2012, 14)	67
40. kép: A négyszállási I. temető Selmeczi László által feltárt része és a falu helye (SELMECZI 1992a, 9, 2. kép)	68
41. kép: A négyszállási I. temető temploma (SELMECZI 1992a, 13, 5. kép)	69
42. kép: A feltárt településrészlet Négyszálláson (SELMECZI 2012, 88)	72
43. kép: A Sisa József által lelt edény és a benne elrejtett érmék	73
44. kép: Csalog József terepvázlata a borsóhalmi lelőhelyről (CSALOG 1961a, 53)	75
45. kép: Lehetséges régészeti objektumok nyoma Csalog József korábbi ásatásától nem messze (MEPAR PORTÁL – Ortofotó 2016)	76
46. kép: Necsőegyháza Árpád-kori temploma (MADARAS 2020, 65, 16. kép)	80
47. kép: Vaskulcs Jászberény–Necsőről (STANCZIK 1975, 171).....	80
48. kép: Gyémántköves aranygyűrű Jászberény–Necsőről (STANCZIK 1975, 172)	80
49. kép: A jászberényi ferences templom a 19. század végén.....	82
50. kép: A jászberényi ferences templom alaprajza (Busi György, 1973 – SZÁNTÓ 1974, 25 nyomán).....	82
51. kép: Középkori lelőhelyek Jászfelsőszentgyörgy határában (A térkép alapja: EOVS /EOTR/)	83
52. kép: Középkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízirajzi Intézete, Budapest 1938.)	85
53. kép: 1. ház.....	93

54. kép: A 2. ház.....	94
55. kép: A 3. ház.....	95
56. kép: A 4. ház.....	96
57. kép: Az 5. ház.....	97
58. kép: A 6. ház.....	98
59. kép: A 7. ház.....	99
60. kép: A 8. ház.....	100
61. kép: A 9. ház.....	101
62. kép: A 10. ház.....	102
63. kép: A 11. ház.....	103
64. kép: A 12. ház.....	104
65. kép: A 13. ház.....	105
66. kép: A 15. ház.....	106
67. kép: A 16. ház.....	107
68. kép: A 17. ház.....	109
69. kép: A 18. ház.....	110
70. kép: A 19. ház.....	111
71. kép: A 20. ház.....	112
72. kép: A 21. ház.....	113
73. kép: A 22. ház.....	114
74. kép: A 23. ház.....	116
75. kép: A 24. ház.....	117
76. kép: A 25. ház.....	118
77. kép: A 26. ház.....	119
78. kép: A 27. ház.....	120
79. kép: A 28. ház.....	121
80. kép: A 29. ház.....	122
81. kép: A 30. ház.....	123
82. kép: A 31. ház.....	124
83. kép: A 32. ház.....	125
84. kép: A 33. ház.....	126
85. kép: A 34. ház.....	127
86. kép: A 35. ház.....	128
87. kép: A 36. ház.....	129
88. kép: A 37. ház.....	130

89. kép: A 38. ház.....	131
90. kép: A 39. ház.....	132
91. kép: A 40. ház.....	133
92. kép: A 41. ház.....	134
93. kép: A 42. ház.....	134
94. kép: A 43. ház.....	136
95. kép: A 44. ház.....	137
96. kép: A 45. ház.....	138
97. kép: A 46. ház.....	139
98. kép: A házgödrök maximum mélysége a nyesett felszíntől mérve	141
99. kép: A házak oldalainak mérete.....	142
100. kép: A házak alapterülete	143
101. kép: A házaknál megfigyelhető szerkezeti megoldások 1. Két ágasfa a két rövidebb vagy hosszabb oldalon (1. ház); 2. Három ágasfa a ház középtengelyében (3. ház); 3. Egy vagy két oszlop az egyik rövidebb, vagy hosszabb oldalon (5. ház); 4. Egy oszlop középen (9. ház); 5. Négy oszlop az oldalak közepén és egy középen (36. ház); 6. Oszlop nélküli házak (12. ház)	147
102. kép: A 34. ház kemencéje.....	150
103. kép: A 20. ház kemencéje.....	150
104. kép: Az 1. kültéri kemence	153
105. kép: A 2. kültéri kemence (?) maradványa.....	154
106. kép: A 3. kültéri kemence.....	155
107. kép: A 4. kültéri kemence.....	156
108. kép: Az 5. kültéri kemence	157
109. kép: A 6. kültéri kemence.....	158
110. kép: A 7. kültéri kemence.....	159
111. kép: A 8. kültéri kemence.....	160
112. kép: A 9. kültéri kemence.....	161
113. kép: Az 1. kültéri tűzhely	163
114. kép: A 2. kültéri tűzhely	164
115. kép: A 3. kültéri tűzhely	164
116. kép: Az 1. árok	188
117. kép: A 2. árok	189
118. kép: A 3. árok	189
119. kép: A 4. árok	190
120. kép: Az 5. árok	191

121. kép: A 6. árok	192
122. kép: A 7. árok	194
123. kép: A 8. árok	196
124. kép: A 9. árok	197
125. kép: A 10. árok	198
126. kép: A 11. árok	199
127. kép: A 12. árok	200
128. kép: A 13. árok	201
129. kép: A 14. árok	202
130. kép: A 15. árok	203
131. kép: A 16. árok	203
132. kép: A 17. árok	204
133. kép: A 18. árok	205
134. kép: A 19. árok	206
135. kép: A 20. árok	207
136. kép: A 21. árok	208
137. kép: A 22. árok	209
138. kép: A 23. árok	211
139. kép: A 24. árok	212
140. kép: A 25. árok	213
141. kép: A 26. árok	214
142. kép: A 27. árok	214
143. kép: A 28. árok	215
144. kép: A 29. árok	216
145. kép: A 30. árok	216
146. kép: A 31. árok	217
147. kép: A 32. árok	218
148. kép: A 33. árok	218
149. kép: A 34. árok	219
150. kép: A 35. árok	220
151. kép: A 36. árok	221
152. kép: A 37. árok	222
153. kép: A 38. árok	223
154. kép: A 39. árok	223
155. kép: A 40. árok	224

156. kép: A 41. árok	225
157. kép: A 42. árok	225
158. kép: A 44. árok	226
159. kép: A 45. árok	227
160. kép: A 46. árok	228
161. kép: A 47. árok	229
162. kép: A 48. árok	230
163. kép: A 49. árok	231
164. kép: Az 50. árok	232
165. kép: Az 51. árok	233
166. kép: Az 52. árok	234
167. kép: Az 53. árok	234
168. kép: Az 54. árok	235
169. kép: Az 55. árok	236
170. kép: Az 56. árok	237
171. kép: Az 57. árok	238
172. kép: Az 58. árok	239
173. kép: Az 59. árok	240
174. kép: A 60. árok	241
175. kép: A 61. árok	242
176. kép: A 62. árok	243
177. kép: A 63. árok	243
178. kép: A 64. árok	244
179. kép: A 65. árok	245
180. kép: A 66. árok	246
181. kép: A 67. árok	247
182. kép: A 68. árok	248
183. kép: A 69. árok	249
184. kép: Az 1. és 2. karám	252
185. kép: A fenékbélyeges kerámia jelenleg ismert lelőhelyei Jász-Nagykun-Szolnok megye területén (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízhajrási Intézete, Budapest 1938.)	268
186. kép: Fenékbélyegek Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyről.....	270

187. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert lelőhelyei Jász-Nagykun-Szolnok megye területén (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézete, Budapest 1938.)	279
188. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert lelőhelyei, illetve a kereskedelmi utak viszonya Jász-Nagykun-Szolnok megyében.....	282
189. kép: A fehér kerámia jelenleg ismert típusai Jász-Nagykun-Szolnok megyében A táblán szereplő kerámiák lelőhelyei: a: Jászfényszaru–Béke Tsz; b, f, h, l: Jászberény–Szent Pál halom; c: Zagyvarékas–Páskom;d: Karcag–Orgondaszentmiklós; e, i, k, m, q: Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja; g: Jászdózsa–Határdűlő (POLGÁR 2007, 92, 1. kép); j: Jászfényszaru–Barátok tava, Szele Flór földje; n: Tiszasas–Major; o: Jászberény–Necső; p: Jászberény–Négyszállás	285
190. kép: Az Árpád-kori kőleletek típus szerinti megoszlása	294
191. kép: Kutyakoponya az orrcsonton vágásnyomokkal	295
192. kép: A település épületeinek periodizációja	298
193. kép: A korai periódus házai és a kérdéses korú épületek	300
194. kép: Az átmeneti időszak házai és a kérdéses korú épületek	302
195. kép: A kései periódus házai és a kérdéses korú épületek	304
196. kép: Leletanyag nélküli épületek és a feltételezett utcasáv	305
197. kép: Későbbi árokrendszerek a település területén és a feltételezett utcasáv.....	306
198. kép: A feltárt terület domborzata és a tőle északnyugatra látható, a korábbi domborzatra utaló nyomok	307
199. kép: A feltárt terület domborzata és az objektumok viszonya.....	308
200. kép: 1. Szőlők alja az első katonai felmérésen (1763–1787); 2.: Szőlők alja a második katonai felmérésen (1806–1869); 3: Szőlők alja a harmadik katonai felmérésen (1869–1887); 4. Szőlők alja id. Bedekovich Lőrinc térképén (1791)	308
201. kép: A településrészlet épületei és a feltételezett utcasáv	310
202. kép: A vizsgált terület Fodor Ferenc középkori településeket bemutató térképén (FODOR 1942, 145, 5. kép)	319
203. kép: A vizsgált terület a 14. század elejéig Györffy György térképén (GYÖRFFY 1987, III. Heves vármegye a XIV. század elejéig c. térképmelléklet)	320
204. kép: A patai főesperesség középkori faluhálózata és 14. század eleji plébánia egyházai (részlet) (SZABÓ 1984, 42. és 43. oldal közötti 2. kép)	320
205. kép: Jász kötöttségekkel rendelkező települések a vizsgált területen (LANGÓ 2006, 84, Térkép 3).....	321
206. kép: Jászberény környékének településhálózata az Árpád-korban (részlet) (LANGÓ 2014, 37 – Nagy Béla szerkesztése Selmeczi László kutatási eredményei alapján)	321
207. kép: A Töviskes-halom Jászberény határában a harmadik katonai felmérés térképén ..	327
208. kép: Kápolnahalom, Tarnaörs és Lóhalom elhelyezkedése egymáshoz képest a harmadik katonai felmérésen.....	334
209. kép: Necső puszta Jászberény határában a harmadik katonai felmérésen.....	336

210. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a korai vármegyék viszonylatában (A térkép alapja: KRISTÓ 1998, 104–105).....	350
211. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a korai egyházmegyék tekintetében (A térkép alapja: KRISTÓ 2003b, 102, 1. térkép).....	351
212. kép: Árpád-kori templomos helyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)	352
213. kép: Árpád-kori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)	355
214. kép: Az Árpád-kori lelőhelyek és a vízfolyások, illetve vízjárta területek viszonya (A térkép alapja: FODOR 1942, 2. sz. melléklet).....	355
215. kép: Az Árpád-kori települések és a későbbi úthálózat viszonya (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623)...	356
216. kép: A vizsgált északnyugat-jászsági mikrorégió és a szomszédos területek viszonya (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.).....	358
217. kép: Árpád-kori, illetve a tatárjárás idején elpusztult vagy elnéptelenedett települések az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.).....	360
218. kép: Hadmozdulatok a tatárjárás idején, valamint az Északnyugat-Jászság ekkor elpusztult, vagy a 13. század folyamán elnéptelenedett települései (A térkép alapja: KRISTÓ 1998, 229)	361
219. kép: Késő középkori és kora újkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.).....	363
220. kép: A késő középkori és kora újkori lelőhelyek, illetve a vízfolyások és vízjárta területek viszonya (A térkép alapja: FODOR 1942, 2. sz. melléklet)	363
221. kép: A késő középkori és kora újkori lelőhelyek, illetve a későbbi úthálózat viszonya (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623).....	364
222. kép: Késő középkori templomos helyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Intézete, Budapest 1938.)	365

223. kép: Pontosabban nem keltezhető középkori lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízházi Intézete, Budapest 1938.).....	366
224. kép: Jász Erzsébet 1318-as említése (MNL OL DL-DF 29421)	371
225. kép: A iudice phillisteorum kifejezés az 1350-es oklevélben (MNL OL DL-DF 76984)	371
226. kép: A tintával írt utólagos bejegyzés Szenczi Molnár Albert 1621-es kiadású szótárában	371
227. kép: A jász szójegyzék (ZSOLDOS 2017b, 33)	373
228. kép: A vizsgált terület birtokviszonyai 1382-ben (ENGEL 2020 nyomán)	377
229. kép: A vizsgált terület elhelyezkedése a 14. századi megyék viszonylatában (A térkép alapja: KRISTÓ 2003b, 107, 4. térkép)	390
230. kép: Írott forrásokból ismert középkori települések a vizsgált területen (A térkép alapja: A Kárpát-medence vízborította és árvízjárta területei az ármentesítő és lecsapoló munkálatok megkezdése előtt. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Vízházi Intézete, Budapest 1938.; az úthálózatot Mikoviny Sámuel 1731-es térképe alapján tüntettük fel: HIM B IX a 623)...394	394
231. kép: A vizsgált terület a késő középkori központi helyeket bemutató térképen (A térkép alapja: KUBINYI 2000, térképmelléklet)	396
232. kép: Jász szállások a 15. században Aláhúzva a jász birtokok, nagybetűvel a szállások és falvak, kicsivel a puszták. Vízszintesen satírozva az Aba nem Alattyáni ága birtokaihoz tartozó négy fél pusztá feltételezett területe (BAGI 2008, 161)	397
233. kép: A vizsgált terület birtokviszonyai 1439-ben (ENGEL 2020 nyomán)	398
234. kép: A vizsgált terület birtokviszonyai 1498-ban (ENGEL 2020 nyomán)	402

Táblázatok

1. táblázat: Középkori régészeti lelőhelyek az Északnyugat-Jászságban.....	90
2. táblázat: A házak adatai.....	140
3. táblázat: Az edénytípusok korszakonkénti megoszlása a Jászfényszaru–Samsung parkoló / Szőlők alja lelőhelyen feltárt kerámiák esetében	256
4. táblázat: A lelőhelyről származó köleletek összesítő táblázata A korábbi korszakok emléktárgyát kék, a kérdéses keltezésű tárgyakat zöld színnel jelöltük.	294
5. táblázat: A lelőhelyről származó állatcsontok és kagylók összesítő táblázata Kék színnel jelöltük a kizárólag az Árpád-korinál korábbi leletanyaggal rendelkező objektumokat, piros árnyalattal pedig egy megszüntetett objektumot, ami tartalmazott állati maradványt.	297
6. táblázat: A vizsgált területre vonatkozó okleveles adatok (13–15. század), illetve a jászok első két említése	349

Táblák

1. tábla: A Jászfényszaru–Samsung parkoló /Szőlők alja lelőhelyen végzett 2007. évi ásatás összesítő felszínrajza (Geodézia és térinformatika: Archeodata 1998. Bt.) Online jobb felbontásban is elérhető az összesítő rajz: https://drive.google.com/file/d/1De9iMUCbM_6K_N89GmZ8owDfHz7Onuwh/view?usp=sharing	446
--	-----

2. tábla: A Jászfényszaru–Samsung parkoló /Szőlők alja lelőhelyen végzett 2007. évi ásatás összesítő felszínrajza – fekete-fehér, csak az objektumok és a legfontosabb adatok szerepelnek rajta (Geodézia és térinformatika: Archeodata 1998. Bt.) Online jobb felbontásban is elérhető az összesítő rajz: https://drive.google.com/file/d/1Ejp6qG1PlxtFwogqj0VTmIkrEHSrURBG/view?usp=sharing	447
3. tábla: Kerámialeletek az 1–4. házból.....	448
4. tábla: Kerámialeletek az 5–6. házból.....	449
5. tábla: Kerámialeletek a 7. házból	450
6. tábla: Kerámialeletek a 7., 8., 9. és 13. házból	451
7. tábla: Kerámialelet a 11. házból	452
8. tábla: Kerámialeletek a 15–16. házból	453
9. tábla: Kerámialeletek a 16. házból	454
10. tábla: Kerámialeletek a 16. házból	455
11. tábla: Kerámialeletek a 17–20. házból	456
12. tábla: Kerámialeletek a 21–23. házból	457
13. tábla: Kerámialeletek a 23–24. házból	458
14. tábla: Kerámialeletek a 25–26. házból	459
15. tábla: Kerámialeletek a 27–28. házból	460
16. tábla: Kerámialeletek a 28–29. házból	461
17. tábla: Kerámialeletek a 30., 31., 32. és 36. házból	462
18. tábla: Kerámialeletek a 32–33. házból	463
19. tábla: Kerámialeletek a 33., 34. és 43. házból	464
20. tábla: Kerámialeletek a 37–38. házból	465
21. tábla: Kerámialeletek a 38. házból	466
22. tábla: Kerámialeletek a 38. házból	467
23. tábla: Kerámialeletek a 38. házból	468
24. tábla: Kerámialeletek a 39. házból	469
25. tábla: Kerámialeletek a 42. házból	470
26. tábla: Kerámialeletek a 42. házból	471
27. tábla: Kerámialeletek a 42. házból	472
28. tábla: Kerámialeletek a 42. házból	473
29. tábla: Kerámialeletek a 42. házból	474
30. tábla: Kerámialeletek a 44. házból	475
31. tábla: Kerámialeletek a 45–46. házból	476
32. tábla: Kerámialeletek az 1., 4–5., 7–9. kültéri kemencéből, az 1. tűzhelyből és a 103. gödörből.....	477
33. tábla: Kerámialeletek a 2., 5–6., 18. és 21–22. gödörből	478

34. tábla: Kerámialeletek a 23–24., 29., 31., 35., 39., 43. és 50. gödörből	479
35. tábla: Kerámialeletek a 40., 46–47., 51. és 53. gödörből	480
36. tábla: Kerámialeletek az 52., 58–59., 91. és 99. gödörből.....	481
37. tábla: Kerámialeletek a 60–62. gödörből.....	482
38. tábla: Kerámialeletek a 62–63., 67–68. és 71. gödörből	483
39. tábla: Kerámialeletek a 66. gödörből.....	484
40. tábla: Kerámialeletek a 78–79., 83. és 86. gödörből	485
41. tábla: Kerámialeletek a 80., 87. és 95. gödörből	486
42. tábla: Kerámialeletek a 84. és 96. gödörből	487
43. tábla: Kerámialeletek a 88. gödörből.....	488
44. tábla: Kerámialeletek a 89. gödörből.....	489
45. tábla: Kerámialeletek az 1–2. és 6. árokból.....	490
46. tábla: Kerámialeletek a 7–8. árokból.....	491
47. tábla: Kerámialeletek a 8., 10., 12., 15. és 19. árokból.....	492
48. tábla: Kerámialeletek a 20–22. árokból.....	493
49. tábla: Kerámialeletek a 22. árokból.....	494
50. tábla: Kerámialeletek a 23., 25. és 28. árokból.....	495
51. tábla: Kerámialeletek a 24. árokból.....	496
52. tábla: Kerámialeletek a 24., 34., 37. és 39. árokból.....	497
53. tábla: Kerámialeletek a 43., 49., 53., 55–56. és 58. árokból	498
54. tábla: Kerámialeletek az 58–60. árokból	499
55. tábla: Kerámialeletek a 61., 63–64. árokból.....	500
56. tábla: Kerámialeletek a 66. és 69. árokból, illetve az 1. karámból.....	501
57. tábla: Kerámialeletek az 1. karámból	502
58. tábla: Kerámialeletek az 1–2. karámból	503
59. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból.....	504
60. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból	505
61. tábla: Kerámialeletek a 2. karámból és szórványleletek.....	506
62. tábla: Fémleletek.....	507
63. tábla: Fémleletek.....	508
64. tábla: Malomkövek a 23. és 35. házról	509
65. tábla: Fenőkövek a 9. és 23. házról, illetve az 1. karámból	510
66. tábla: Fenőkövek (1–4), marokkövek (5–6), magkő (7) és kis méretű kőeszköz (8).....	511